Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 128 (11926) | 1982 чылдың июнь 1, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУ ДЭЭШ

1982 чылдың май 24-те Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң ээлчеглиг Пленуму болган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелин Пленумга дыңнаан болгаш чугаалашкан. Ук Программаны илеткелчиниң инициативазы болгаш дорт киржилгези-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылдап кылган.

Эш Л. И. Брежнев чурттуң агроүлетпүр комплекизиниң хөгжүлдезиниң түңнелдерин, оон бурунгаар улам ыңай шимчээшкининиң кол-кол углаанышкыннарын, Аъш-чем программазының боттандырарының оруктарын болгаш аргаларын улуг, канчаар-даа аажок ужур-уткалыг, чогаадыкчы ёзу-биле кылдынган илеткелинге ханы база бүгү талазы-биле анализтээн. Ол илеткел болза эртемниг коммунизмге, аграр айтырыгның марксистиг-ленинчи теориязынга, аъш-чем айтырыын шиитпирлээриниң практиказынга улуг салыышкын болур.

Программаның ында айыттынган хемчеглериниң сорулгазы чүдел дизе, аргалыг-ла болза кыска хуусаада чурттуң чонун аъш-чем продуктулары-биле бүзүрелдиг хандырары. Ол болза бирги черлениң чүгле экономиктиг эвес, а социал-политиктиг чугула сорулгазы болуп турар. Совет кижилерниң амыдыралчы херегцелдериниң хандырылгазы бистиң партияның эң чугула программалыг негелдези болуп келген болгаш болуп-даа турар деп илеткелде тодазы-биле демдеглеттинген.

Аъш-чем программазы — партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының, эртемденнерниң, колхозтар болгаш совхозтар удуртукчуларының, специалистерниң коллективтиг күжениишкиннериниң үре-түңнели. Парлалганың материалдарын, ажылчы чоннарның чагааларын болгаш саналдарын ында калбаа-биле барымдаалап көрген.

Кодээ ажыл-агыйда ажылдың түңнелдерин үндүрбүшаан, СЭКП ТК-ның тоогулуг март (1965 чыл) Пленумунун соонда эрткен чылдарның дургузунда экономиканың ол секторунуң материал-техниктиг баазазы шыңар талазы-биле чаартынган деп, илеткелчи демдеглээн. Күш-ажылдың энергия хандырылгазы үш катап ажыг өскен; суггарылгалыг болгаш кургаткан черлерниң фондузу 1,7 катап, а минералдыг чемишчилгелер дужаалдалары — үш катап улгаткан. Мал ажылының специализастаан комплекстерин болгаш үлетпүр технологиялыг улуг куш фабрикаларын ажыглалга кииргэн. Ажыг агыйлар аразының ажыктыг агроүлетпүр бүдүрүлгелери болгаш каттыжыышкыннары хөгжүп турар. Ол бүгүнүн түңнелинде колхозтарга болгаш совхозтарга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү барык ийи катап улгаткан. Кодээ ажыл-агыйны хандырар, мал ажылынга болгаш мал чемнери бүдүреринге ажыглаар машина тудуушкуну, кодээ тудуг, комбикорм болгаш микробиология үлетпүрү чергелиг ындыг чаа адырлар тургустунган. Кодээ ажыл-агый машина тудуушкуну дыка хөгжээн. Үлетпүрнүн аъш-чем адырларының кол бүдүрүлге фондулары сөөлгү үш беш чылда 2,7 катап улгаткан. Совет тараачыннарның амыдырал-чурталгазының болгаш күш-ажылының байдалдарында ханы чаартылгалар болган, дыка хөй социал айтырыгларны чедиишкинниг шиитпирлээн.

Совет кодээ ажыл-агыйының чедиишкиннерин ыттавас азы шоолуг эвес дээр социализмниң дайзыннарының күжениишкиннери билдингир болгай. Ынчалза-даа агаар-бойдустуң бергелери турза-даа, кодээ ажыл-агыйның нийти продукциязы чедиги беш чылдың дургузунда чылда ортумаа-биле 82,8 миллиард рубль болуп турганындан өңгү беш чылда 123,9 миллиард рубль чедир көвүдээн. Ол-ла көргүзүг Европаның экономиктиг ниитилежилгезиниң чурттарынга 32 хуу, а АКШ-ка — 29 хуу болганын деңнеп көөр болза, ол өзүлде көскүзү-биле улуг ышкажыл. Агаар-бойдустуң байдалдары бисте таарынча чок турда, кодээ ажыл-агыйда бистиң салгап алган чүүлдеривис база хирелиг турда безин ындыг-дыр.

Ол чылдарда (1961 чылдан 1980 чылга чедир) кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң продукциязының бүгү-ле кол-кол хевирлерин бүдүрери дыка өскен. Тараа бүдүрери чылда ортумаа-биле 130,3 миллиондан 205 миллион тонна, чигир свеклазы бүдүрери — 59,2 миллиондан 88,7 миллион тонна чедир көвүдээн. Кодээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрери база дыка өскен. Он беш чылдың дургузунда кижи бүрүзүнге оналштыр эътти болгаш эъттен кылган продуктуларны хереглээри 41 хуу, сүттү болгаш сүттен кылган продуктуларны хереглээри — 25 хуу, чуургаңы — барык ийи катап, ногааларны хереглээри — 35 хуу, үнүш үзүн — 24 хуу, чигирни хереглээри — 30 хуу көвүдээн.

«СЭКП ТК-ның март Пленумунун дараазында каш-даа Пленумнарга болгаш СЭКП-ниң XXIV—XXVI съездилеринге улам сайзыраттынган айтыышкыннарны партияның амгы аграр политиказының — эртемниг политиканың болгаш ажаарлавазывыс ындыг шын политиканың үндезини болган» деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

Кодээ ажыл-агыйның бодунуң, ол ышкаш ону хандырып турар үлетпүр адырларының, транспорттуң, садыгның ажылын холбаштырары, каттыштырары, оларның бүгү ажыл-чорудулгазын ниити түңнел эчис сорулгага — аъш-чемниң бедик шынарлыг продуктуларын бүдүреринге база оларны хереглекчилерге чедиреринге чагырткыры Аъш-чем программазының эң чугула онзагай чүүлү болуп турар.

Кодээ ажыл-агыйның болгаш ол ышкаш оон-биле холбашкан үлетпүр адырларының ажылының ажыктыын улам ыңай бедидери, өзүлдениң колдуунда-ла интенсивтиг факторларынче шиитпирлии-биле шилчиири — ону шиитпирлээриниң эң дээштиг болгаш практиктиг кара чаңгыс оруу ол болур.

Оон ыңай илеткелчи кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң планнаттынып турар динамиказының дугайында чурагайларны көргүскен.

Бөгүн, оон-да артык, даарта кол-ла чүүл болза селекцияны болгаш үрезин тарыыр ажылды экижидериниң, чемишчидилгениң шын ажыглаарының, зона болгаш область, район, ажыл-агый бүрүзүнүн бойдус байдалдарын барымдаалап турган, чер ажылының эртемге үндезилээн системазын нептередириниң күсели-биле ховуларның дүжүткүр чоруун бедидери-дир. Сүт саалдазын көвүдедири болгаш дужаап турар малдың ортумак деңзизин улгатырары дээрге малдың шынар с²ставын сайзырангайжыдарының, уксаажыдылга ажылын экижидериниң, бедик продуктулуг уксааларның малын өстүрериниң, мал чемин бүдүрерин дыка көвүдедириниң, оларның шынарын бедидериниң болгаш чөп ажыглаарының кол чүүлү болур.

Ол чугула айтырыгларны шиитпирлээрде бистиң эртемнигистиң мурнунда харысалгалыг сорулгалар салдынган. Ынчангаш бистиң эртемнивис кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаарының оруктарын болгаш аргаларын ажылдап кылыр хүлээлгелиг.

Интенсификацияже, ажыктыг чорукче угланыышкын кодээ ажыл-агый-биле холбаалыг адырларны шалыпкыны-биле хөгжүдерин көрүп турар. Ынчангаш программада көрдүнгениң ёзугаар аъш-чем болгаш эът-сүт үлетпүрүн хөгжүдери, холодильниктерниң күчүзүн улгаттырары болгаш элеваторларның ишкирин алгыдары, шыгжамыр-сава ажыл-агыйын хөгжүдери чугула.

Кыска хуусаа иштинде аъш-чем продуктуларының эң хөй немелде өзүлдезин бээр агроүлетпүр комплекстериниң ындыг объектилерин чогуур үезинде ажыглалга кииреринче улуг кичээнгей салыр херек. Ол объектилерниң чурттуң шалыпчы тудугларын кылдыр көөрү чугула.

Кодээниң социал эде тургузуушкунунуң талазы-биле хемчеглер Аъш-чем программазының чарылбас кезээ болур. Колдуунда-ла дузалал девискээрлиг хевирлиг хууда дузалал ажыл-агыйны чорудар херим иштиниң тудугларлыг чаагайжыды туттунган чурталга бажыңнарын тударының, школаларның, школа назы четпээн уруглар албан черлериниң, клубтарның тудугларын калбартырының, кодээ чонунуң медицина, садыг болгаш амыдырал хандырылгазын экижидериниң дугайында чугаа мында чорул турар. 80-ги чылдарда ол сорулгага 160 миллиард хире рубльди үндүрүп бээри көрдүнген. Ол дээрге чүгле хөй хемчээлдиг чурагайлар эвес, харын хоорай биле кодээниң аразында боттуг ылгалдарны чидиреринче угланган улуг политика болур-дур.

Программада даштыкы экономиктиг харылзааларны база ыяк ажылдап кылган. Капиталистиг чурттардан аъш-чемни садып алырын ыырарының эргежок чугулазын программада барымдаалап көрүп турар. Биске таралы садары ышкаш, ындыг анаа-ла садыглажылганы чамдык күрүнелерниң удуртукчулары бистиң чуртувусче ыйыышкын кылырының чепсээ, политиктиг ыйыышкынның чепсээ болдурарын оралдажып турар болганда айтырыгны ынчаар тургузары эң чугула. Ол ыйыышкыннар-биле бистер кажан-даа эптешпээн болгаш эптешпес-даа бис деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Аъш-чем программазы үр-даа, ортумак-даа, эң дүрген-даа (соңгаарладып болбас) сорулгаларны идип үндүрүп турар деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээш, сөөлгүлерин (дүрген, соңгаарладып болбас сорулгаларны) бистиң сагыш салыышкынывыстың кичээнгейинге тургузар херек деп чугаалаан. Программа бодунуң баштайгы түңнелдерин ам бо чылын-на берген турзун дээш бүгү чүвени кылыр апаар.

Үр-даа, ортумак-даа, хуусаалыг-даа (эң дүрген-даа соңгаарладып болбас) сорулгаларны Аъш-чем программазы идип үндүрүп турар дээрзин эш Л. И. Брежнев демдеглевишаан, сөөлгү (далаш, соңгаарлаттынмас сорулгаларны) бөгүнгү ажыл-иштиң төвүнге тургузар ужурлуг дээрзин айыткан. Ук программа бодунуң баштайгы түңнелдерин бо чылын-на көргүзе берген турарын чедип алыр ужурлуг бис. Ону боттандырарда район бүрүзүнге, область бүрүзүнге, республика бүрүзүнге чидириглерге удур демисел, белеткел, транспорт болгаш садыг организацияларының үзүктелиишкин чок ажылдаар талазы-биле хемчеглерниң тодаргай системазын бодап кылыр болгаш боттандырар ужурлуг. Чидириглер-биле демиселди ниитиниң чемненилге черлери, санаторийлер база дыштанылга бажыңнары дээн ышкаш херелел черлеринге, өг-бүле бүрүзүнге чорудары чугула.

Кодээ ажыл-агыйның продукциязын бүдүреринге улуг салыышкынны киирип турар хууда дузалал ажыл-агыйы болгаш сад-огород кооперативтери, а ол ышкаш бүдүрүлгелерниң база организацияларның, дузалал ажыл-агыйын элээн долузу-биле ажыглаар дугайында программада айыттынган. Ол ажыл-агыйларга ыяап-ла болгаш доктаамал дуза көргүзер болза, оон бериичези дүрген болгаш көскү болур.

Эш Л. И. Бержневтиң илеткелинде кирген саналдарны болгаш түңнелдерин СЭКП ТК-ның Пленуму бүрүнү-биле деткээн болгаш оларны партия, күрүне база ажыл-агый органнарының, профэвилел болгаш комсомол организацияларының Аъш-чем программазын база СЭКП-ниң аграр политиказын амыдыралга чайгылыш чок боттандырар дээш практиктиг ажыл-чорудулгазынга үндезин болдурар деп доктааткан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр 1990 чылга чедир ажылдап кылдынган ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын Пленум чүүлдүг деп көрген.

Агроүлетпүр комплекизин планнаашкынның болгаш эргелеп башкарылганың бот-тускайлаң объектизин кылдыр бистиң практикавыста бир дугаарында онзалап турар дугайында чугаа болган. Девискээр, адыр болгаш программаны бүрүнү-биле планнаарын элээн ажыктыг демпештирер арга оон-биле кады тургустунар. Чуртту аъш-чем-биле үзүк чок хандырар түңнел сорулганың үндезини ол болган. Кодээ ажыл-агыйны эргелеп башкарарының база оон-биле холбашкан адырларның — төпке-даа, чер-черге-даа чаңгыс аай системазы ол сорулгага чагыртып турар. Районнарга, крайларга, областарга болгаш автономнуг республикаларга агроүлетпүр каттыжыышкыннары, а эвилелдешкен республикаларга болгаш төпке — агроүлетпүр комиссиялары тургустунар. Колхозтарны болгаш совхозтарны бүгү тала-биле быжыглаар, оларның организакчы, ажыл-агыйжы чоруун бедидери чугула апарганын СЭКП Төп Комитеди өөренип көрген.

Кодээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүрерин хандырар ёзулуг бот-орулга-чарылганы тургузарының талазы-биле хемчеглерни база баш удур өөренип көрген. 1983 чылдың январь 1-ден эгелеп мыйыстыг бода малды, хаванны, хойну, сүттү, тарааны, чигир свёклазын, картофельди, ногааларны болгаш өске-даа продуктуларны хүлээп алыр өртээ өзер. Берге байдалдарда бүдүртүнген, карылгалыг, күду рентабельдиг ажыл-агыйларның бүдүрген продукцияларынга немелделер база кирер. Күрүне ол сорулгаларны боттандырарынга чылда 16 миллиард рубльди чарыгдаар.

Чурталга тудуунга, школа назы четпээн уруглар албан черлериниң, пионер лагерьлериниң, клубтарның, культура-амыдыралдың өске-даа объектилериниң, биче рентабельдиг болгаш карылгалыг колхозтарның оруктарының тудуунга болгаш ону ажаап тежээринге күрүнениң дузазы улгадыр. Ол сорулгаларны боттандырарынга чыл санында 3,3 миллиард рубльди үндүрери көрдүнген. Ол акша-хөреңгиниң дыка ажыктыг кылдыр ажыглаар херек.

Колхозтарның саң-хөө байдалдарын экижидери-биле оларның күрүнеге өрезин 20 миллиард ажыг рубльге үндүр бижиири азы төлээр хуусаазын соңгаарладыры көрдүнген.

Совхозтарга болгаш колхозтарга күш-ажылдың төлевири өзер, бригада болгаш коллективтиг керээни, аккорд-шаңналдыг системаны калбаа-биле шиңгээдип алыры көрдүнген. Күш-ажыл дээш төлеп турар үеде агаар-бойдустуң байдалдарын элээн хандыр өөренип көөр, үзүктел чок ажыл стажы дээш немелдени тургузар, совхозтарның удуртукчуларының, специалистериниң болгаш албан-хаакчыларының шалыны (ортумаа-биле 30 хуу), а ол ышкаш колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының натура төлевириниң ролю өзер.

Колхозтарны болгаш совхозтарны эргелеп башкарарының демократтыг принциптерин сайзырангайжыдарга кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай хөгжүдеринге чаа аргаларны тургузар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның база оларны хандырып турар организацияларның аразында харылзааларынга көскү өскерилгелерни киирген. Ындыг организациялардың ажылын оларның чедирген ачы-дузазы-биле чергелештир, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң түңнелдери, продукцияның кайы хире бүдүрүп турары оларның ажылын үнелеп көөрүнүң үндезинин тургузар. Белеткел организацияларының ажылы кодээ ажыл-агый продукциязын белеткээриниң планнарының күүселдезинден дорт хамааржыр.

Бистиң кадрларывыс кодээде доктаамал өзүп турар, олар улуг болгаш нарын сорулгаларны шиитпирлеп шыдаарлар. Удуртукчуларга бүзүрээр, оларның ажыл-чорудулгазынга негелделиг болур, инициативазын деткиир болгаш даандырган херек дээш оларның хууда ээ-харысалгазын бедидер — кодээге кадр айтырыынга хамаарыштыр партияның политиказының кол утказы ол.

Колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын быжыглаар, кадрларны туруумчудар, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин шаңнап мактаар талазы-биле хемчеглерни боттандырарынга 1983 чылда 30 миллиард рубльди немей чарыгдаар. Ол акша-хөреңги чоокку үеде кодээ ажыл-агый продукциязын көскүзү-биле көвүдедиринге идиг болуру чугула деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Аъш-чем программазын күүседиринге кадрларның билии, оларның организакчы мергежили, партияның массалар-биле ажылының байлак арга-дуржулгазы шуптузу киржир ужурлуг. Партияның кодээде райкомнары, партия организациялары маңаа кол рольдуг болур ужурлуг. Партияның бүгү составының үштүн бир кезии — кодээниң алды миллион коммунистери эрес-маадырлыг күш-ажылдың, инициативаның, программаны боттандырар дээш сыныш чок чоруктуң болгаш чүткүлдүүнүң үлегер-чижээн көргүзер ужурлуг.

Дыка хөй чүүлдер кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң удуртукчуларындан хамааржыр. Удуртукчу кижи «ажылын эки билир», удуртулгазы тодаргай болур ужурлуг, оон башка кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин амгы үениң негелдезиниң бедик деңнелинче көдүрери берге дээрзин эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Бистиң тургузукчу планнарывысты боттандырарынга тайбыңны камгалап арттырып алыр ужурлуг бис деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээн. Оон-биле чергелештир бис планнарывысты чедиишкинниг күүседип турар болзувусса — тайбыңның херээн быжыглаарынга база чугула идиг болур. Совет кижилерниң күш-ажылы — бистиң Төрээн чуртувустуң күчү-күжүн болгаш чечектелиишкинин быжыглаарынга эң-не идегелдиг үндезин болур.

«Бистиң көрүп турарывыс Аъш-чем программазы ол дээрге, чүгле кодээ ажыл-агыйны болгаш оон-биле холбашкан адырларны көдүреринге үндезин эргилде болбайн турар. Ук программа бодунуң онзагайы, хемчээли-биле бүгү улус ажыл-агыйының депшилгезин хандырар ужурлуг» деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

ТК-ның Пленумунуң хүлээп алган шиитпирлерин чедиишкинниг күүседиринге, совет кижилерниң чаагай чоруун чайгылыш чок бедидеринге, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг күчү-күжүн быжыглаарынга кол быра болур аъш-чем курлавырларын көвүдедиринге айыттынган чедиишкиннерни чедип алыр дээш бүгү чоннуң социалистиг чарыжын калбартыр дээрзинге партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларынга, ажыл-агый органнарынга, колхозчуларга болгаш совхозтар ажылчыннарынга, специалистерге база эртемденнерге, үлетпүрнүң ажылдакчыларынга, кодээниң чурттакчыларынга болгаш хоорайның ажыл-ишчилеринге быжыг бүзүрелин СЭКП ТК-ның Пленуму илергейлээн.

(«ПРАВДА» солундан).

Бөгүн — Уруглар камгалалының делегей хүнү

БИСТИҢ УРУГЛАРЫВЫС

Бөгүн — июньнуң бири — өөрүшкүлүг байырлал, Уруглар камгалалының делегей хүнү. Шагның эң чаагай үези чайның баштайгы айының эге хүнүнде ук байырлалды эрттирер кылдыр доктаадып тургусканы-даа таварылга эвес. Амыдыралдың чечектери бичии чаштарның бүгү-ле амыдырал-чурталгазы чайгы хүн дег чырыткылыг, аяс чаагай, өөрүшкү-хөглүг болур-даа ужурлуг.

«Уруглар — бистиң келир үевис, олар адаларының болгаш аваларының ажыл-херектерин уламчылаарлар. Олар чер кырынга амыдыралды моон соңгаар-даа каас-чараш болгаш аас-кежиктиг болдурарлар» деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев чугаалаан. «Бүгү-ле эки чүүлдерни — уругларга» деп ленинчи лозуң бистиң ниитилеливистиң хоойлузу апарган. Совет уруглар — эң-не аас-кежиктиглер.

Партияның XXVI съездизи чоннуң чаагай чоруун улам бедидеринче угланган кайгамчык улуг программаны ажылдап кылган. Ында онзагай черни уруглар, херээженнер болгаш өг-бүлеже салдынган улуг кичээнгей ээлеп турар. Ук программаны амыдыралда боттандырып эгелей берген. «Уругларлыг өг-бүлелерге күрүне дузазын күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели эрткен чылын хүлээп алган. Ук документиниң кол-ла сорулгазы уруглар кижизидилгезинге болгаш бүдүрүлгеге үре-түңнелдиг ажылдаарынга херээженнерге эң таарымчалыг байдалдарны тургузары болур.

Совет чурттуң бичии хамаатылары дээш сагыш салыышкын олар төрүттүнер ырак мурнунда-ла эгелээр. Божуур херээженнерниң кадыының камгалалында хөй санныг консультациялар, фельшер болгаш акушер пункттары бар. Эрткен чылын Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботнигинге ажылдап алган акша-хөреңгиден дыка хөйүн иелерниң болгаш бичии уругларның кадыкшылын камгалаар эмнелге албан черлерин тудуп тургузарынче киирген. Уругларның кадыын камгалаарынга болгаш оларның дыштанылгазынга эң таарымчалыг байдалды тургузар хемчеглер чыл бүрү улам калбарып турар.

Уруглар камгалалының делегей хүнүн бистиң республикада база эки уткуп турар. Хоорайларның болгаш суурларның кудумчуларынга каас-шиник кеттинген, омак-хөглүг уруг-дарыг бөгүн хайым болур. Уруглар камгалалының хүнүнге тураскааткан байырлалдар, утренниктер, янзы-бүрү делгелгелер, өөн-концерттер, массалыг хемчеглер чер болганга эртгилээр. Коммунистиг партияга, Совет чазакка аас-кежиктиг чалыы назын дээш өөрүп четтиргенин уруглар илередип турарлар.

Бистиң республиканың чалыы салгалы, бүгү совет уруглар-биле бир демей, хөй талалыг сагыш салыышкынга бүргеткен. Республикада школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң четкизи чыл санында көвүдеп орар. Республиканың ясли-садтарында 18 муң ажыг бичии уруглар хаара туттунган. Оларның бүгү талалыг кижизидилгези дээш 1,5 муң кижизидикчи башкылар бараан болуп ажылдап турарлар. Республиканың школаларында 61 муң ажыг школачы өөренип турар. Бистиң школаларывыс аныяк салгалды эртем-билигге өөредип, бүгү талалыг кижизидилгеже хаара туткан. Олар Төрээн чуртунга ханы ынак, ёзулуг интернационалчы, күш-ажылды хүндүткел-биле көөр, амыдыралга бердинген кижилер болзун дээш улуг сагыш салдынган.

Уругларның күш-ажылчы, эстетиктиг болгаш күш-дамыр кижизидилгезинче бисте кичээнгей улуг. Республиканың школаларында бүдүрүлге бригадалары, күш-ажылчы каттыжыышкыннар ажылдаан. Уругларның уран чүүл, музыка, ол ышкаш чурулга школалары ажыттынгылаан. Клубтарның, культура бажыңнарының, библиотекаларның эжиктери бистиң уругларывыска кезээде ажык. Аныян техниктерниң, туристерниң, натуралистерниң станцияларының уруглар кижизидилгезинге ролю улуг. Үстүнде көргенивис бүгү-ле албан черлери уругларның өзүлде-сайзыралынга, өөредилгезинге болгаш кижизидилгезинге бараан болуп турар.

Пионерже чай келген. Республиканың пионер лагерьлеринге 12 муң уруглар дыштаныр. Лагерьлерни чайгы дыштанылга сезонунга белеткээр ажыл доозулган, олар удавас ажыттынар. Дыка хөй уруглар ниитиге ажыктыг күш-ажылга киржип, ажыл-агыйларга шыдаар хирези-биле дузалаарлар. Турисчи экскурсиялар, походтар, ССРЭ-ниң 60 чыл болур юбилейинге тураскааткан солун хемчеглер уругларны манап турар.

Делегейниң уругларынга тайбың чаагай аас дээр кезээде турзун дээш, оларның келир үези чырыткылыг, аас-кежиктиг болзун дээш кыйгырыгның адаа-биле Уруглар камгалалының делегей хүнүн бүгү чурттарда демдеглеп эрттирип турар.

ИЗИИ-БИЛЕ ДЕТКИП ТУРАР

ҮЛҮГ-ХУУВУС

Бистиң Коммунистиг партиявыстың XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылдап кылган ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайын май 24-те болуп эрткен СЭКП ТК-ның Пленумунга чугаалажып көрген. Пленумнуң материалдарын база аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелин солуннардан номчуп таныштым. Чурттуң чонун аъш-чем продуктулары-биле идегелдиг хандырарын «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазында» делгереңгейи-биле тодаргай бижип турар. Бо дээрге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, Совет чазактың кижи дээш, оон чаагай амыдыралы дээш ада сагыш салыышкынының чайыннанчак херечизи-дир.

Мен Кызылдың медицина училищезин дооскаш, республика эмнелгезиниң травматология салбырында он ажыг чыл ажылдап келдим. Айыылхалапка, озал-ондакка таварышкаш, кемдээн кижилер бистиң салбырга кээп эмнедип, сегип чанып турар.

Оолдарым авазы — ие кижи болганымда аарыг кижилер-биле эптиг, чөптүг чугаалажып, оларның кадыкшылы дээш сагыш салып, чүткүлдүг ажылдап турар мен.

«Аъш-чем продуктуларын бүдүрерин дыка көвүдедириниң сорулгазын чедиишкинниг шиитпирлээринче бүгү күш-ажылчы коллективтерниң күжениишкиннерин мобилизастаары партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының, профэвилел болгаш комсомол организацияларының эң чугула сорулгазы болур» — деп Программада айыткан. Ону боттандырарынга эмнелге коллективтери, оон иштинде бистиң салбыр база идепкейлиг киржир дээрзинге бүзүрээр мен. Чүге дизе мурнуку чылдарда бистиң салбырның медицина ажылдакчылары чылдың-на республиканың ажыл-агыйларынга барып, малга чем белеткелинге, дүжүт ажаалдазынга идепкейлиг киржип келген. Аъш-чем программазының боттандырылгазынга бистиң эмнелге ажылдакчыларының үлүг-хуузу ол болур.

Бүгү совет кижилер-биле бир демей, май Пленумунуң материалдарын, аңаа СЭКП ТК-ның хүлээп алган доктаалдарын деткип, оларның ажыл-херек кырынга чедиишкинниг боттанырынга үлүг-үүс киирип, идепкейлиг ажылдаарывысты сеткилимниң ханызындан илередип тур мен.

Ө. САТ,
республика эмнелгезиниң травматология салбырының медсестразы.

БОТТАНДЫРАР БИС

Совет кижилерниң аъш-чемге негелде-хереглелдерин хандырарынче улуг сагыш салган СЭКП ТК-ның 1982 чылдың май Пленумунга хүлээп алганы «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырарының талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын, 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын республиканың тараа продуктулар эргелелиниң ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле болгаш сеткил ханыышкын-биле хүлээп алгаш, хандыр өөренип турарлар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң бодунуң эгелекчи санал-бодалдары-биле, хууда удуртулгазы-биле ажылдап кылган бо программа, ханы ужур-утказының болгаш хемчээлиниң талазы-биле бүгү улус ажыл-агыйының хөгжүлдезин хаара туткан тоогулуг документ болур. Бистиң эргелелдиң бүдүрүлгелери Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга биче эвес рольду ойнаарлар. Ам республиканың ажылчы чону чылдың-на 32 муң тонна ажыг далганны, 3 муң тонна ажыг крупа аймаан ап турар. 1975 чылга деңнээрге, бо саннар өскен. Ынчалза-даа районнарның суурларында магазиннерде бо продуктулар чамдыктарында эвээш, чамдыктарында мырыңай чок болур. Ол садыг ажылдакчыларының харысалга чогундан болуп турар, моон соңгаар ону болдурбас ужурлуг бис.

1990 чылга чедир тараадан кылган продуктуларны көвүдедир, оон шынарын экижидери-биле доктаамал ажылдарны кылырын тускай программавыска көрүп, ол ёзугаар ажылдап турар бис.

Эрткен чылын бистиң дузалал ажыл-агыйывыс 4 тонна эътти бүдүргеш, ажылчыннарга саткан. 1985 чылга чедир бир кижиге оналштыр 25 кг эътти, 1990 чылда 30 кг эътти садар кылдыр дузалал ажыл-агый черин хөгжүдер сорулганы салган бис. Бүдүрүлгеде ажылдап турарларның хууда ажыл-агыйын хөгжүүрүнге дузаны үргүлчү чедирип турар. Бо бүгү ажылга биске СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлери программалыг удуртулга болур.

Ч. ДОСПАН,
республиканың тараа продуктулар эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы.

ССРЭ-60

Найыралдың ачызында

Даг-Алтай автономнуг область

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ӨГ-БҮЛЕДЕ

Бодунуң төрүттүнгенин Улуг Октябрьның тивлелгези-биле дорт холбашкан Даг-Алтай автономнуг область бо чылдың июнь 1-де 60 харлаар. Ол алдарлыг болуушкунну ооң ажылчы чоннары ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюнга белеткелдер-биле холбашкан күш-ажылчы база политиктиг идепкей-биле демдеглеп турар.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле, бистиң чуртувустуң акы-дуңмалышкы улустарының найыралдыг өг-бүлезинге областың ажылчы чоннары алдарлыг оруктарны эрткен. Бүдүрүкчү күштерин болгаш угаан-бодал эртинелерин хөгжүдеринге Даг-Алтайның бо хүннерде чедиишкиннери партияның ленинчи национал политиказының тиилелгезиниң көскү чижээ, бистиң хөй националдыг социалистиг Төрээн чуртувустуң сырый каттышканының, акы-дуңмалышкы дузалажылгазының түңнели болуп турар.

Алтай крайның улуг агро-үлетпүр девискээри болбушаан, Даг-Алтай автономнуг область ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун шиитпирлээринге төлептиг салыышкынны киирип келген. Бо хүннерде бистиң областа машина тудуушкунунуң болгаш металл болбаазырадылгазының, өңнүг металлургияның, ыяш болгаш ыяш болбаазырадыр, чиик база аъш-чем үлетпүрүнүң, тудуг материалдарының дөртен хире бүдүрүлгелери ажылдап турар. Олар областың нийтиг продукциязының чартыктап хөй кезиин берип турар. Бистиң чуртувус чыл бүрүде Даг-Алтайның ыяш белеткелчилеринден бир миллиард кубометр хире ыяшты ап турар.

Сөөлгү он чылдарда үлетпүрнүң хөгжүлдезинге улуг базымнар кылдынган. Эът комбинады, электри-амыдырал херекселдериниң заводу, трикотаж фабриказы, хоорайның сүт заводу, өске-даа бүдүрүлгелер ажыглалга кирген. Тудуг индустриязының баазазы тургустунган.

Областың бүдүрүлгелери өңнүг металлды, мебельди, соңга көжегези кылыр полотнолары, пөстерни, идикти, даараныглга кылыгларны, электриниг самоварларны, эът, сүт, өске-даа продукцияларны бүдүрүп турар. Совет эрге-чагырганың чылдарында үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли революция мурнундагы деңнелинден 59 ажыг катап көвүдээн.

Агаар транспорту-биле чүък болгаш пассажирлер дажыглаары чыл бүрүде көвүдеп турар. Амгы үеде область төвү агаар оруун дамчыштыр Алма-Ата, Новосибирск, Новокузнецк, Барнаул, Бийск, Даг-Алтайның беш районнар төптери, өске-даа чурттакчылыг черлери-биле харылзажып турар.

Капитал тудугда чамдык чедиишкиннер чедип алдынган. Оңгү беш чылдың чылдарында бо адырже акшаландырышкынның бүгү дөстеринден 195 миллион ажыг рубльди үндүрүп берген. Ынчангаш хөй-хөй объектилерни ажыглалга киирер арганы ол берген.

Электрижидилге талазы-биле улуг ажылды боттандырган. Ооң хөгжүлдезинге капитал салыышкыны 13 миллион рубль ашкан. Беш чылдар иштинде 1200 километр электри дамчыдылга шугумун туткан. Тос районнуң алдызы болгаш область төвү күрүнениң энергия системазында кирген. 1984 чылда Катун ГЭС-ти тудуп эгелээри областың мурнунга улуг перспективаларны ажыдар.

Амгы үеде кодээ суур бүрүзү радио болгаш телефоннуг. Областа тозан ажыг ретрансляторну тургускан, чоннуң 70 ажыг хуузу телевизорну көрүп турар. Бо болгаш өске-даа чедиишкиннер ажылчыннарның, техниктерниң, инженерлерниң чаагай ажыл-херээниң, совет улустарның акы-дуңмалышкы дузаламчызының ачызы-дыр.

Колхозчу тургузуг алтай кодээни үндезини-биле чаарткан. Соок, ыяшка алыскан, көшкүн аалдарның орнунга чер болганда чаагайжыттынган амгы үениң суурлары чаптылган. Ниитиниң малының баш саны өскен. Бир эвес 1922 чылда мыйыстыг бода мал 75 муң баш турган болза, ам 130 хире муң четкен. Хой, өшкүнүң саны он ажыг катап өскеп, 1 миллион 25 муң баш чедип турар. Сыыннарның, инилерниң саны 25 муң чедир өскен.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Т. Марчина, Д. Тоедов ышкаш сураглыг хойжуларга чоргаарланыр бис. Ылангыя Д. Тоедов 1972 чылдан бээр чыл бүрүде чүс хойдан 125-140 хураганы мендиап, бир хойдан-на 2,7-2,8 кг дүктү кыргып ап келген. Даг-Алтайга өшкүлерни шагдан тура-ла өстүрүп келген. Кодээ ажыл-агыйның дуржулга стапциязының, кадарчыларның, ажыл-агыйларның специалистериниң хөй чылдарда чогаадыкчы кады ажылының түңнелинде өшкүлерниң чаа уксаазы — Даг-Алтайның чөөктүг өшкүлери тургустунган. Оларның бирээзи-ле 500-600 грамм чөөктү берип турар. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг колхозтуң сураглыг өшкү кадарчызы, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, Күш-ажылчы алдар орденниң ийиги болгаш үшкү чергелериниң эдилекчизи Солтон Амырович Масканов бир өшкүден-не 940 грамм чөөктү кыргааш, бүгү-эвилел рекордун тургускан. Чөөктүг өшкү ажылы областың улус ажыл-агыйының бир чугула адыры апарган.

Бүдүрүлгени хөгжүдеринге эртемниң ужур-дузазының өскенин Даг-Алтайның М. А. Лисавенко аттыг садоводствонуң дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйының эртем-шинчилел институдунуң ажылы херечилеп турар. Олар яблоктарның, кара инек-караанның, чыжырганаңың, өске-даа каттарның он-он сорттарын өстүрүп, районнаткан. Оңгу беш чылда ажыл-агыйлар кара инек-караанның, чыжырганаңың чаа өлуртур ийи чылдыг үнүштерин миллион чедирген. Садоводтарывыстың холдары-биле өстүргени материалдарны РСФСР-ниң чимис-питомник ажыл-агыйларынче, элээн каш эвилелдешкен республикаларже, Польшаже, Моол болгаш өске-даа социалистиг чурттарже чорудуп турар.

Областың ажыл-ишчилериниң кызымаккай күш-ажылының, бистиң чуртувустуң акы-дуңмалышкы улустарының улуг дузазының ачызында Совет эрге-чагырганың чылдарында Даг-Алтайның ажыл-агыйы, культура тургузуушкунуга улуг чедиишкиннерни чедип алганының тодаргай херечизи — областың тугунда Ленин болгаш Улустарның найыралы орденнериниң чайнап турары болур.

Бисте 76 националдарның төлээлекчилери ажылдап, чурттап, он бирги беш чылды бүзүрелдиг эгелээн. Эрткен чылын экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң пландарын чедиишкиннig күүсеткени дээш Кош-Агачский, Шебалинский районнар, «Шебалинский», «Каракольский» совхозтар, Кош-Агачский районнуң «Кызыл Мааны» колхозу, Усть-Канск районнуң «Ильичиниң оруу» колхозу, Шебалинский районнуң Дьектиекский кодээ Соведи РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнаткан.

Даг-Алтайның ажылчы чоннарының авангардында бодунуң хүрээлелинде 11 муң хире коммунистерни каттыштырган партияның область организациязы чорун орар. Партияның айыткан программазын боттандырарынче, он бирги беш чылдың пландарын күүседиринче областың ажылчы чоннарын партия организациязы мобилизастап турар.

Ю. ЗНАМЕНСКИЙ,
СЭКП Даг-Алтай обкомунуң бирги секретары.

Бөгүн, июнь 1-де, Алтай крайның Даг-Алтай автономнуг облазы бодунуң тургустунганының 60 чыл оюн демдеглеп турар. Шаанда, Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилегиже чедир, чону мал болгаш аң ажылдыг, чавыт казанактарлыг, самдар өглерлиг болгаш чадырларлыг көшкүн амыдыралдыг, хаанныг Россияның эң хожудангай булуңнарының бирээзи чораан Даг-Алтай амгы үеде таныттынмазы-биле чаартынган болгаш бүгү талазы-биле шапкын хөгжүп турар.

Ол-ла бүгү чаартылгаларның, шапкын хөгжүлдениң болгаш областың кайгамчык найыралчы, ажыл-ишчи, талантылыг чонунуң дугайын бөгүнгү солунда Даг-Алтайга турасказтан арындан номчуп таныжар силер, эргим номчукчулар.

Даг-Алтай биле Тываның чону кожа-хелбээ болгаштың шаг-шаандан бээр аргыжып, харылзажып чораан. Даг-Алтай автономнуг область апарганда, Тыва тускай догуннаан республика турда-ла ол харылзаалар хөгжүп турган. Ол үеде Даг-Алтай Тыва Арат Республикага национал кадрлар белеткеп бээринге улуг үлүүн киирген. Ол интернационалчы харылзаа акы-дуңмалышкы найырал харылзааларынче шилчээш, улам ханылап, чечектелип турар. Даг-Алтай биле Тыва хол-холдарындан четтинчипкеш, ССРЭ-ниң 60 чылынче хериин базымнар-биле өөрүшкү-маңнайлыг чоруп орар.

● ● ●

Областың кодээ ажыл-агыйының кол адыры одарладып, семиртир мал ажылы боор турар. Бо талазы-биле Даг-Алтайның эң-не ат-алдарлыг кижилери ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Усть-Кан районнуң XXI Партсъездизи аттыг колхозунуң хойжузу, СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. Т. Тоедов болгаш Улаган районда «Совет Алтай» совхозтуң өшкү кадарчызы, партияның XXVI съездизиниң делегады, Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериниң эдилекчизи М. Т. Топтушева олар.

● ● ●

КҮШ-АЖЫЛГА ЧАЛГЫННАЛГАН

Бистиң колхозувус Чөөн Казахстанның даглары-биле кызыгаарлашкак кайгамчыктыг Мурнуу-Чүй сынының чартында, улуг оруктан озалааш черде турар. Ынчалза-даа ооң адын бистиң Коммунистиг партиявыстың болгаш ам алдан харлаар ССР Эвилелиниң үндезилекчизиниң ады-биле адаанынга чоргаарланып турар бис. Ленинчи кооператив планы бо коллективтиг ажыл-агыйны тургузарында база синииккен болбайн канчаар!

Аргыт шынаазының малчыннарының чаа амыдыралдың турум хевиринче шилчип, хоюшул-хөреңгизин каттыштырып турган үезин хоочун аксакалдар ам-даа утпаан. Көшкүн чораан мал ажылдыглар оон бээр чазактың сагыш салыышкынын көрүп келгеннер. Ол сагыш салыышкын күрүнениң биске дузазында, чаа амыдыралды тургузарында, культураны көдүреринде, чоннуң материалдыг болгаш моральдыг чаагай чоруун чедип алырында синииккен.

Бөгүнгү Джазторну чээрби-ужен чылдарныы-биле деңнээр арга чок, чаартылгалар хөй. Шаг шаанда чиң сөөртүр орук шөйүлген черде амгы үениң сайзырангай суурy тургустунган. Ортумак школа, интернат. Культура бажыңы, магазиннер, эмнелге... шупту бар. Колхозчуларның бажыңнары бүрүн дерииттинген, библиотека, телевизор, соодукчу, огород... четчир. Мотоцикл, «Жигули» хөлгелиг улус бо-ла көстүр. Даглыг Алтайның чону оңнуг телевизорну безин көрүп турар.

Чаартылгалар чүгле суурларда эвес дээрли чугаажок. Ырааккы одарларда культура болгаш ажыл-агый төптери, хой кыргыыр пунктулар тургустунган. Сугаттыг тарылга шөлдери чаптылган Той-Сомаха деп чаагай аттыг ховуда үлегерлиг хову турлаан — хову-трактор бригадазының бүдүн комплекизин колхоз туткан.

Коммунистиг партияның ажылдап кылган углапмышкынын эдерпшаан, ажыл-агыйның ишчилери ферма продукциязын бүдүрерин план ёзугаар чорудуп турар. Оңгү беш чылдың онаалдаларын бүгү көргүзүглер аайы-биле ажыр күүсеткен. Чүгле эъттиң безин колхоз 573 тоннаны күрүнеге берген.

Колхоз экономика болгаш культура амыдыралынга улуг чедиишкиннерни чедип алган. Ол бидиңгир, чүге дээрге ооң үндезини — быжыг найырал каттыштырган коллективтиг күш-ажылда, совет тургузугнуң күчүзүнде, ленинчи национал политиканың шынынында. Шынап-ла, бистиң колхозта янзы-бүрү сөөк-язы улус бар: орустар, казахтар, украиннер, алтайлар... Олар шупту чаңгыс өг-бүле, ол өг-бүле үргүлчү өзүп турар. Ёзулуг аас-кежиктиг өг-бүлелер немежип-ле турар. Аныяктар мал ажылынче хөйү-биле үнүп, өгбелерниң мергежилин шиңгээдип ап турар.

Колхозтуң кайгамчыктыг чедиишкиннери оон кежигүннериниң күш-ажылче улам хей-аът киирип, чаа курлавырларны тыварынче кыйгырып турар. Ылангыя шаар бедик болгаш кадыр-каскак дагларда чурттап турар малчыннарның чедиишкини улуг. Оларның аразында сөөлгү үш беш чыл дургузунда социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп келген хойжу Петр Коткенов база бар. Мырыңай чоокта чаа, Май байырлалының бүдүүзүнде, ол Төрээн чурттуң дээди шаңналын — Ленин орденин алды.

ССРЭ-ниң 60 чылын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш, колхозтуң бүгү кежигүннери тура-соруктуг ажылдап турар.

Б. ТОНТАУБАЕВ,
Кош-Агач районда Ленин аттыг колхозтуң комплекстиг фермазының эргелекчизи.

ПИОНЕРЖИ ИЖИВИС

ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге болгаш пионерияның 60 чылынга тураскаадып Усть-Коксинск районда пионер дружиназының ном-эстафетазы чоруп турар.

Ол пионер дружиназы Алтайга хамааты дайынның маадыры П. Ф. Суховтуң адын эдилээри дээш ном-эстафетаны эгелээн. Тюнгурнуң уругларында номнуң арыг арнын долдурар чүүлдер бар. Бүгү-эвилелдиң «Ада-чурттуң Улуг дайынының бижилгези» деп экспедицияга боттарының киржилгезин пионерлер чугаалап турар. Пионерлер парагвай коммунистерниң баштыңы Антонио Майданы фашистер кара-бажыңнап алганда ону хостаары дээш одуругга туржуп турар. Латин Американ кижиниң эргезиниң талазы-биле комиссияже 250 уруглар боттарының холунуң ужуун салган удурланыышкынын чорутканнар.

Мультинск ортумак школазында Олег Кошевой аттыг пионер дружиназы 350 килограмм эрги саазыннар чыганың рапорттаан.

Сугашкиниң сес чыл школазының пионерлери малчын комсомолчу аныяктар-биле найыралының дугайында бижээннер. Олар фермага барып, саанчылар бригадазы-биле чаржып турар.

Чендекиниң ортумак школазының пионерлери «Эки номнарны — уруглар бажыңынга» деп операцияга киржип, 210 номнарны чыып чорутканнар. Оон-даа хөй чүүлдерни ном-эстафетада киир бижээннер.

Н. АРХИПОВА,
ВЛКСМ Усть-Коксинск райкомунуң секретары, В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилелдиң пионер организациязының район совединиң даргазы.

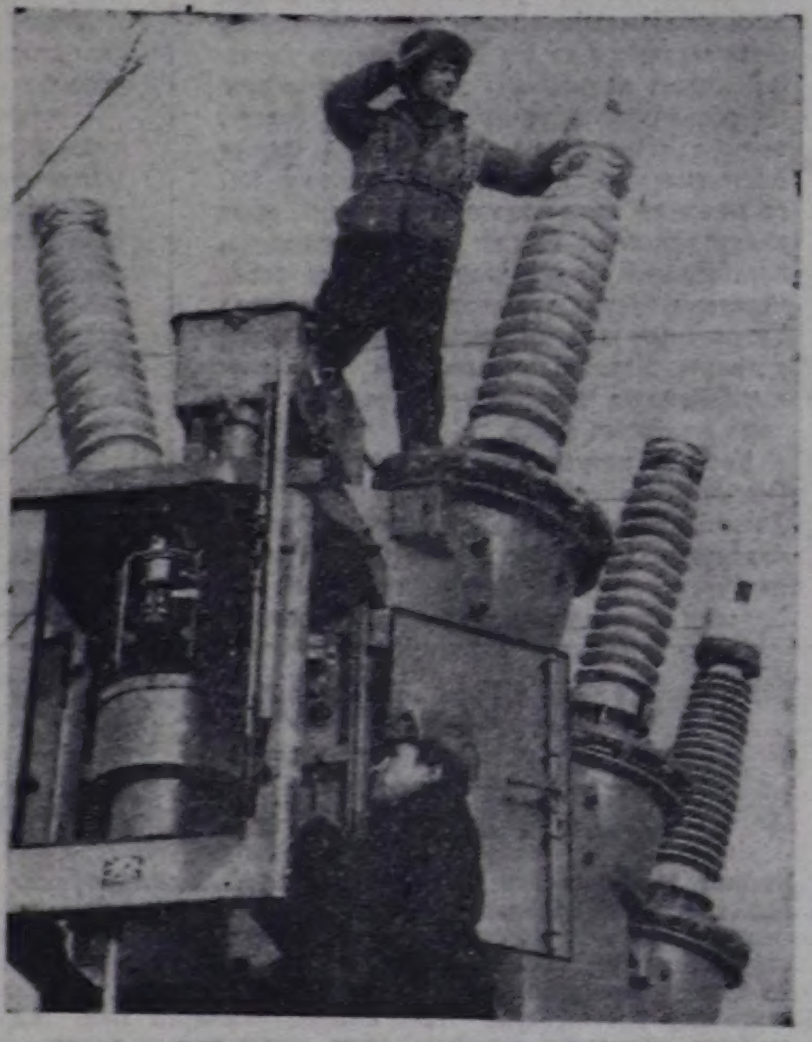

Областы электрижидилгениң программаазы еоксаал чокка күүсеттинип турар. Ол сорулгага 13 миллион рубльди тускайлаан. Бедик вольтулуг шугумнарның демир алагаштары ырак-узак черлер, бедик дагларже ыңайлап бар-ла чыдар.

ЧУРУКТА: чаа подстанцияны ажыглалга дужаарынга белеткеп турары—база бир суурнуң чону күрүнениң электри энергиязын алыр.

В. ВАРВАНЕЦТИҢ фотолары.

Даг Алтайы—мыйызын-алыр сыын өстүрериниң талазы-биле байлак дуржулгалыг чер апарган. Областың бо талазы-биле тускай ажыл-агыйлары РСФСР-де бүдүрүп турар сыын болгаш шокар ивилер мыйызының 60 хуузун берип турар. Абай совхозунда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры П. Ф. Поповтуң удурткан бригадазы сыын азыраар. Ооң мыйызын ажаап алыр талазы-биле рекорд түңнелдерин чедип ап турар. Оңгу беш чылдың планын хуусаадан эрте күүсеткен дээш ол бригаданың кежигүннеринге эш Л. И. Брежнев боду байыр чедирген. «Шебалинский» совхозтуң ийи бригадазы база-ла эки ажылы-биле алдар аттыг. Ында Галина Агылдаева мурнакчыларның бирээзи. Ол эрткен кыжын ивиниң баш сапын бүрүнү-биле камгалап алган.

ЧУРУКТАРДА: Абай совхозунуң бригадириниң дузалакчызы М. Попов эң улуг—22 кг. ажыг деңзилиг сыын мыйызын тудуп алган тур; эң эки ажылдыг аныяк ивижи Галина Агылдаева.

БАШТАЙГЫ ДАРГАНЫҢ УРУУНУҢ УРУУ

Кулей Туткушева «куйлар» деп адаар арга-арыглыг Куйлуда малчың кодаанга өгге төрүттүнген. Арга-арыгның чалым-хайларын-га ол куйлар Яконурнуң хоочуннары кырганнар безин билбес эрте-бурунгу үеде турган дижир. Ол черлер анаа кара бичииниден-не чоок, бидиңгир. Чүге дээрге амыдыралче ооң эге базымы шак оол эгелээн. Туткушевтерниң ада-өгбелери ол черлерге төрүттүнүп, ол ынчаар девискээрге чурттап, сөөк даштарны одаг чырыы-биле чырыдып турган боор чадавас. Кулейниң сагыжынга ындыг бодал бо-ла кирер.

Алтайларның амыдырал-чуртталгазын кезээ мөңгеде өшпес солангылыг чырык каш-каш он чылдар мурнунда хереллендир шыва апкан. Аныяк малчынның кырган-ачазы Сюмеш Туткушев Даг-Алтайда Ленин ордени-биле баштай шаңнатканнарның бирээзи. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга ийи чымышта соңгуттурган. Кулейниң школачы чылдары ооң кырган-ачазының ады-биле адаан школага эрткен. Суурнуң кудумчуларының бирээзин С. И. Туткушевтиң ады-биле адаан. Яконурга колхозтуң баштайгы даргазының уруунуң уруу ВЛКСМ обкомунуң болгаш крайкомнуң кежигүнү, цех организациязының секретары дээрзин, кодээ Советтиң депутадынга кандидат кылдыр деңнеттиргенин, комсомол съездизиниң делегады болуп чораанын чаңгыс чер чурттуглары чоргаарал-биле чугаалаар.

С. Туткушевтиң ужен чыл чыгыы удурткан СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозунуң кодан малын ооң уруунуң уруу Кулей Туткушева ам беш чыл кадарып турар. Ооң күш-ажыл дептеринде ынчаар демдеглээн. Кулей малчын кодаанга, малчын өг-бүлеге төрүттүнген. Ынчангаш мал ажылы-биле бо даштыг черге баштайгы базым кылганындан ол таныш дизе хөөредиг болбас. Баштайгы дээрезинде кодан мал соондан чорууру анаа анаа-ла оюн болуп турган, оон чоорту ол уругнуң күзели апарган, а ам—ооң ажыл-херээ болу берген. Ажыл дугайын херек болза, төнчү чокка чугаалап болур, а Кулейден ол дугайын айтырар болзуңза, «ажылымга кончуг ынак мен» деп харыылаар.

А. МУРАВЛЕВ.

ШКОЛАДА МУЗЕЙ

1970 чылда, В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болган юбилейин демдеглеп турда, Каракол ортумак школазынга төрээн черин өөрениириниң музейин ажыттынган. Төрээн черниң төөгүзү, ооң эрткен болгаш амгы үези мында көргүзүтүнген.

Херектиң эгези мындыг болган. Пионерлер школага национал эдилелдерни, кылыгларны болгаш уран-шевер мастерлерниң кылганы онзагай чараш эдилелдерни, чөөстарны дээш черле ховар дээн эдилелдерни чыып экеп турганнар. Экспонаттар саны чоорту көвүдээн. Ол бүгүнү музейге мөөңнеп чыгган.

Делгем чырык өрээл. Үш чүс ажыг экспонатты делгеп салган. Стендилер, школа бажыңының македи. 1919—1920 чылдарның партизаннарынга тураскаал. Төрээн чериниң төөгүзүн хандыр өөренир, солун чүүлдерни хөйнү тывар уругларның ханы чүткүлүп музейге келгеннер дораан-на эскерип каар. Музейде беш кол килдис бар. Эрги шагның бажың иштиниң дериг-херекселдеринден алгаш көөрге, алтайлар көшкүн амыдыралдыг чорааны тодаргай. Даштын каастап сиилбип кылган демир херекселдер, аңчы кижиниң боозу, аът дериг-херексели болгаш өске-даа чүүлдер бар.

Ында турар Курота, Нижняя Талда, Кулада, Бичикту-Бээм дээш суурлар-биле кады Каракол шынаазының амгы болгаш эрткен үезин көргүскен улуг стенд солун. Шагдагы эрги чавыт бажыңчыгаштарны-даа, амгы үениң колхозчуларының чырык делгем бажыңнарын-даа көрүп болур. Музыка школалыг, үш чүс кижи олурар Культура бажыңы, магазиннер бар.

Хоочуннарга болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилеринге тураскааткан стендилерни база дэрээн. Партизан отрядтарының удуртукчуларының дугайында документилерни бижип каан сактыышкыннарны мында кадагалап турар.

Музейниң чөвүлели массалыг ажылды чорудуп турар. Аңгы-аңгы темаларга конференциялар солун. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге үетүкү классчылар солун темаларга илеткелдер кылып, ССРЭ-ниң болгаш Даг-Алтай автономнуг областың 60 чыл болур юбилейинге хамаарышкан беседаларны чоруткаптар.

В. КУРГУЗОВ.

Бистиң кандидаттарывыс

ШЕВЕРЛЕР БРИГАДИРИ

Мугур-Аксыда септелгетудуг участогунуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының соңгулда мурнуң хуралы апрельдиң баштайгы бир хүнүнде болган. Аңаа улус депутаттарының Мөңгүн-Тайга район Совединге депутаттың кандидадын деппшидер дугайында айтырыгны чугаалашкан. Участоктуң начальниги Кара-оол Биче-оолович Доңгак соңгулдаларның ужур-дузазының болгаш аңаа чедиишкинниг ужуражыр дээш коллективтиң мурнунда турар сорулгаларының дугайын чугаалаан.

—Депутаттың кандидадынга кымны деппшидер бис?—деп, хурал даргазы чыылганнардан айтырган. Бир аныяк тудугжу үруг туруп келгеш:

—Бистиң бригадавысты мергежилдиг башкарып, өскелерге үлегер-чижек көргүзүп, аныяктарны тудугжунуң нарын ажылынга өөредип турар бригадиривис Нина Иргитовна Делгер-оолду район Совединге депутаттың кандидадынга шыдаар дээрзинге бүзүрээр мен—деп, шеверлекчилер бригадазында комсомол бөлүүнүң органикакчызы Татьяна Хертек саналдаан.

— «Шын-дыр, шын-дыр» — дииңкен үннер дыңналган. Улаштыр өйй кижи Нина Делгер-оолдуң адынга чылыг сөстерни чугаалап, Татьяна Хертектиң саналынга каттышкан. Коллектив кежиңүннери Нина Делгер-оолдуң кандидатуразын бир үн-биле деппшиткеш, улуг идегелди аңаа көргүскен.

Нина Делгер-оол 1974 чылда Мугур-Аксы ортумак школазын дооскаш, төрээн суурунга тудугжулай берген. Ол-ла чылын шеверлекчилер бригадазынга ажылдап эгелээн. Чаа школа дооскан аныяк кыска баштайгы үеде бергелер бо-ла таваржыр турган. Тудугжу болуксаан соруу күштүг болганындан, бергелерге ол ундараваан, ажылдың эвин тывар дээш кылып ажылдап турган. Ынчаардагы бригадир Нинаны тудугжунуң чымыштыг ажылынга өөредипри-биле Дарья Хертекке бижиглээн. Ол шынап-ла ажылга сундулуун көргүзүп, чыл четпейн бот башкарнып ажылдап, харын-даа мактадып турар апарган.

Бир чыл эрткенде Нина Делгер-оолду ол-ла шеверлекчилер бригадазының удуртукчузунга томуйлаан. Нина Иргитовна ажылды башкарарынга органикакчы чоруун көргүзүп, хожудангай ажылдыг коллективти мурнакчыларның одуруунга киирип шыдаан. 1976 чылда ол шеверлекчилер бригадазынга коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты тывыскан. Бригада ай, квартал, чыл планын доктаамал ажыр күүседип келген. 1979 чылда Тываның комсомолчу-аныяктарының тудугжу бригадаларының аразында чарышка тергиидээш, мурнакчыларның одуруунга кирип, шаңнаткан-даа.

Нина Иргитовна коммунистиң бедик адынга телептиг болуп, партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседип чоруур. Ам ол аныяктарның дагдыныкчызы. Коллективке келген аныяктарга байлак арга-дуржулгазын күзелдиг-биле дамчыдып берип турар. Ол бригадага аңаа шеверлекчилеп ажылдап турган баштайгы чылында ийи аал иштиң чурттаар бир бажыңның иштики шеверлел ажылдарын бир ай ажыт үеде кылып турган. Ам Нина Иргитовнаның 6 кижилиг бригадазы бир неделя безин чедирбейн ындыг бажыңны кылыптар апарган. Ынчан кижи саны амгызындан ковей турган. Мурнунда ышкаш чедир кылдынмаан чүүлдер ховар таваржыр апарган. Ол дээрге шеверлекчилерниң-даа, бригадирниң-даа ажылга мергежээнин бадыткап турар.

Нина Делгер-оолдуң удурткан коллективи ажылга бергелер таваржып, материалдар үзүктелип турза-даа, бо 1982 чылдың бирги кварталының планын 126 хуу, а дөрт айларының 118 хуу боттандырып шыдаан. Бригадада дагдыныкчылар ажылын эки органикастаан. Коммунист Татьяна Хертек аныяк тудугжу Татьяна Чүлдүмнуң, улуг назылыг угбазы Дүү-Дарый Чүлдүм аныяктарны ажылга өөредип, ажыктыг сүмезин кадып турар. Нина Делгер-оол коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, социалистиг чарыштың тиилекчизи деп ийи хөрек демдээниң эдилекчизи.

К. ХЕРТЕК.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ТАЙБЫҢНЫҢ СТРАТЕГИЯЗЫ

СЭКП ТК-ның Москвага болган Пленуму бүгү делегейге майның сөөлгү неделязының бөлуушкуннарының аразынга эң чугула чүүл кылдыр көрген. 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырарының хемчеглериниң дугайында Пленумга чугаалашкан айтырыг иштики бүдүштүг айтырыг-даа бол, ооң ажылы болгаш шиитпирлери, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң аңаа илеткели бүгү делегейге ужур-дузалыг болгаш чаңгыланыышкынныг боуушкун болу берген. Москвадан дыңналыгларның делегейге эң боттут сонуургал-биле уткаан болгаш хөй саныг үнелээшкиннерни болдурган.

Ол тайылбырлар чаңгыс аай эвес утказыг болганы черле билдингир. Чоп дугайында тодаргай сагыш салыышкынын Ленинниң партиязының база дагын чырыткыландыр көргүскени боо-чепсектерни эндере бүдүрүп турар империалистиг бөлүктерниң сеткилинге таарышпаан. Совет планнарының бүгү делегейге көзүлдүр улуг хемчээлдиг, күштүг болгаш шапкын хөгжүлделиин империалистерниң кылыын хайныктырып турар. Бистиң дайзыннарывыстың совет экономиканы баксырадыр дээр чүткүлдериниң база дагын кеди чок болу бергени оларны улам кужурлуп турар. Мөзү чок ол кордааннкыннарны айытпышаан, барыын-герман «Вестфелише рундшау» солуң «боо-чепсектиң эндере бүдүрериниң аргазы-биле совет экономиканың чилчиин үзер дээр оралдажышкыннар буурап дүжүүшкүнге таваржыр» деп демдеглээн.

Бүгү делегейге хамаарыштыр алырга, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы тайбыңның херээнге ажыктыг кылдыр ажылдап турарын даштыкы тайылбырлар тодаргай көргүзүп турар. Бүгү чурттарда чааган тура-соруктуң кижилерин ССРЭ-ниң ол өндүр улуг планында илергейлеттинген тайбынга ханы хандыкшылдыг чоруу сорук киирип турар. Планны боттандырарда Советтер чуртунга тайбыңны камгалаары, дайынны болдурбазы эргежок чугула деп чүве бүгүдеге билдингир.

Ынчаалыже ам делегейде берге болгаш нарын байдал тургустунуп турар. Боо-чепсекти эндере бүдүрери киткевишаан. Шериглиң мөөнеттияиген күчү-шыдалы бистиң бүгү черивисти хуюкталдырыптарынга четчир. Ол угланыышкынга чаа базым бүрүзү тайбынга айыылды улгаттырып орар. Шериг талазы-биле тергиидеңгей чорукту чедип алыр дээр чүткүлүнге алыскан АКШ-тың болгаш НАТО-нуң чагырыкчы бөлүктери боо-чепсекти чок кылырының орнунга, харын кижилерни массалыг узуткаарының боо-чепсектерин улам ёваландыр бүдүрериңге белен болуп турар.

Ол чиик эвес байдалдарда СЭКП биле Совет күрүне тайбыңның 80 чылдарга программазын, чаа чугула совет саналдарны, ылангыя ядролуг чепсекти эндере бүдүрерин болдурбас дугайында саналды боттандырар дээш демиселди чайгылыш чокка чүткүлдүг чорудуп турар. ССРЭ бүгү күрүнелер-биле чогумчалыг болгаш кайы-даа талага ажыктыг харылзаалар дээш кезээде туржуп турар.

Ооң тодаргай чижектериниң бирээзи— совет-австри кады ажылдажылга-дыр. Ол ёзулуг кожа-хелбээ догуннаашкынга таарышкан бүдүштүг. Австрия Республиканың Федералдыг президентизи Р. Кирхшлегерниң бистиң чуртувуска албан хуузунуң аян-чоруунуң үезинде Кремльге болган чугаалажыышкыннар ону тодаргай көргүскен.

Ол хүндүлүг аалчыга алдар болдурган дүштеки шайлалгага совет удуртукчузунуң чугаазы делегейге улуг үнелелди болдурган. Тайбыңның совет стратегиязы ол чугаада чырыткыландыр илергейлеттинген деп, даштыкы тайылбырлакчылар онзалап демдеглеп турар.

Ядролуг чепсекти дүжүреринче кол күштү салбышаан, ССРЭ чепсектиң кандыг-даа хевирлерин болгаш системаларын кызыгаарлаар база кызырар дугайында чугаалажыышкыннарны чорударынга болгаш дугуржуп алырынга база белен. Маңаа хамаарыштыр—дең эрге болгаш бир деңгей айыыл чок байдалдыг турары деп, чүгле чаңгыс принцип турары билдингир. Чаа совет саналдар ону чүмү-биле барымдаалап турар. Үре-түңнелдиг чугаалажыышкыннарга таарымчалыг аргаларны ол саналдар тургузуп турар. КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленииишкинни дүжүрер талазы-биле ам болур ийиги тускай сессиязынга база ССРЭ бүгү хемчег-биле идиг бээри чугаажок. Эш Л. И. Брежневтиң демдеглээни ышкаш, «Делегейде амгы байдалды эки талазынче ээдирип, дайын кыжаныын болдурбайн барып болур».

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң ленинчи даштыкы политиктиг угланыышкынын совет кижилер чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турар.

АГРЕССИЯ ПЛАННАРЫНГА ОЙТУР ШАВЫЫШКЫН

Чоокку Чөөн чүкте онза айыылдыг байдалга шуут хамаарылгалыг ийи болуушкун эрткен неделяда чергелештир болган. Бир талазында, Вашингтонга америк-израиль чугаалажыышкыннар болуп, араб күрүнелерге хамаарыштыр агрессияның империалистиг политиказын күштелдирериниң планнарын аңаа чугаалашкан. Өске талазында, турыштуг чоруктуң болгаш удур туржуруунуң Национал Фронтузунуң кежигүннери араб чурттарның даштыкы херектер министрлериниң конференциязы Алжирге болуп, америк-израиль планнарга шиитпирлиг ойтур шавыышкынны берген.

«Стратегтиг кады ажылдажылга» дижир эрткен чылгы америк-израиль дугуржулганы амыдыралга херек кырынга боттандырарының дугайын Пентагонунуң удуртукчузу Уайнбергер биле Израильдиң даштыкы херектер министри Шарон америк наймсылалга барып дугуржуп алган. Сирияның чери болур Голан бедиктерин Израильдиң күш-биле бодунга эжелеп ап, калчаалыг үүлгедиглиин кылганы-биле холбаштыр бүгү делегейге ханы килеңнээшкин үнгениниң ужуруунда ол дугуржулганы боттандырарын түр «соңгаарладырының» дугайын Рейганның администрациязы мооң мурнунда чарлаан турган. Вашингтоннуң ол бодун аштынган шиитпирниң ийи арынныг болгаш аныяастыы ам мырыңай тода апарган.

Уайнбергерниң болгаш Шароннуң сөөлгү чажыт чугаалажыышкыннарының алыс утказын «Вашингтон пост» солун алгырып үндүрүпкен. Шароннуң бодалы-биле алырга, «АКШ-биле стратегтиг кады ажылдажылга дээрге, Каттышкан Штаттар израиль «салдар кавызын» Пакистандан Төп Африка чедир нептередиринге кордаттынгач стратегтиг ыракшыл көрүштүг бодалдың эвилелчизи болгаш талалакчызы болур рольду ойнаар ужурлуг дээн олдур» деп, ук солун дыңнаткан. Ол «аажок улуг» дээр планның бирги үе-чадазында Израиль «стратегтиг кады ажылдажылга» дугайында дугуржулганы Голан бедиктери-биле чергелештир Иордан хемниң барыын талакы эрини болгаш Газа секторун херек кырында эжелеп алырынга ажыглаар бодалдыг.

Агрессияның ол сарыыл чок планнарын «Вашингтоннуң болгаш Тель-Авивтиң араб улустарынга кол айыыл болуп турар стратегтиг эвилелдежилгезиниң» барыын херечизи кылдыр Алжир конференциязының киржикчилери чөптүг-биле демдеглээн. АКШ-ка баштаткан шериг стратегтиг блокту Чоокку Чөөн чүкке тургузарының америк-сионист планынга шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бээринче, Чоокку Чөөн чүкке империалистерниң шериг күжүнүң турарынга, АКШ-биле шериг дугуржулгаларынга, америк шериг баазаларын Чоокку Чөөн чүкке тургузарынга, бодунуң тергиидексирек бодалдарын боттандырып алырының чүүл-бүрү аргаларын АКШ-ка тыпсырынга шиитпирлиг удурланып үнериниче араб күрүнелерни турыштуг чоруктуң болгаш удур туржуруунуң национал фронтузунуң конференциязының киржикчилери кыйгырган.

Империализмге удур демиселди чорудуп, тайбың дээш туржуп, араб улустарның боттарының салым-чолун боттары шиитпирлеп алыр эргезин деткип турары дээш социалистиг дем каттыштырылга чурттарынга, хамыктың мурнунда Совет Эвилелинге, бүгү-ле демократтыг күштерге ханы өөрүп четтиришкинни конференцияның киржикчилери илергейлээн.

Г. ШИШКИН. (СЭТА).

Бөгүн—Уруглар камгалалының делегей хүнү

ДЕЛЕГЕЙНИҢ УРУГЛАРЫНГА—ЧААГАЙ АМЫДЫРАЛ ДЭЭШ

ПМА-ның корреспондентизи Елена ПЕРЧЕНОКТУҢ ВЦСПС-тиң секретары, Совет херээженнер комитединиң кежигүнү Людмила ЗЕМЛЯНИКОВА-биле беседазы.

—Барык-ла чээрби беш чыл мурнунда, 1959 чылда, КНО-нуң Кол Ассамблеязы Чаш уругнуң эргелериниң декларациязын хүлээп алган, ооң кыйгырыында: «Кижи төрелгетен бодунда бар чүүлдериниң эң экизин чаш урутга бээр хүлээлгелиг» дээн болгай. Ол кыйгырыг күүсеттинип турар деп санап болур бе?

— Делегейниң уруглар камгалалы-биле холбашкан дүрүм-хоойлузунуң төөгүде эң баштайгы документизи болур ол Декларацияның хүлээп алганы улуг рольду ойнап, чамдык чурттарда болгаш девискээрлерде уругларның амыдыралының эргежок чугула таарымчалыг байдалдары чок болуп турарынче чазактарның болгаш хөй-ниитиниң кичээнгейин хаара тудупкан. Ол үеден бээр дыка хөй чүүлдер экижээп болбайн аан. Ооң-биле чергелештир, КНО-нуң Уруглар фондузунуң сан-түңнерин ёзугаар алырга, 1979 чылда, Делегейниң уруглар чылында, төрүттүнген 122 миллион уругларның иштинден он кижиниң бирээзи-ле ам дириг артпаан боор-дур, 400 миллион хире уруглар, тодаргайлаарга бичии назылыг бүгү уругларның 20 хуузу тоттур чемненмейн келген. Мында чугаа чүгле хөгжүп орар чурттарның дугайында эвес болуп турар. Америк нарлалганың медээзин ёзугаар алырга, АКШ-та 10 миллион бичии болгаш элээди уругларның доктаамал медицина хандырылгазы чок, школалар доозукчуларының 13 хуузу бижик билбес чыгны болган.

Делегейниң уругларының качыгдап турар эң берге чүүлдерин шиитпирлээринге делегейниң дайынга үндүрер чарыгдалдарының ниити түңнүн чүгле 5 хуузу херек дээрзин специалистер санап тывып каан. Уругларның салым-чолу, оларның аас-кежиктиг келир үези боо-чепсектерни эндере бүдүрерин соксадыры-биле сырый холбашкан.

Бистиң социалистиг ниитилеливис тургустунуп келген үезинден эгелээш, уруглар дугайында, ие-херээжен дугайында сагыш салыышкынны күрүне политиказының деңнелинге чедирген. 1919 чылдың февральда В. И. Ленин Уруглар камгалалының чөвүлелин тургузарының дугайында декретке ат салган, ол декрет ылангыя өзүп орар салгалды камгалаарын эрге-чагырганың бүгү органнарынга хүлээндирген.

Делегейниң херээженнериниң демократтыг федерациязының президентизи Фрида Браун Бүгү делегейниң «Бүгү уругларга тайбың болгаш аас-кежиктиг келир үе дээш» деп конференциязынга (Москва, 1979 чыл) чүве чугаалап тургаш, Чаш урут эргелериниң декларациязының бүгү принциптери чогум-на ССРЭ-де эң долузу-биле амыдыралда боттанган деп медеглээн.

Фрида Браунның чугаазынга тайылбыр кылдыр үстүнде айыттынган документини ССРЭ Конституциязының аңаа дүгжүп турар чүүлдери-биле деңнеп көрээлиңер. Чижээ, Декларацияның IX принцивинде мынча дээн: «Чаш урут мөлчүлгениң... бүгү хевирлеринден камгалаттынган турар ужурлуг. Ажылдаар чогуур бичче назы четкиже урутта ажылдаарын чөпшээреп болбас...» ССРЭ Конституциязының 42-ги чүүлү Совет күрүнеге уругларның күш-ажыл кылырын хоругдаан. Ол хоругдал Октябрь революциязының тиилээниниң соонда беш хонганда күштүг болуп эгелээн болгаш ам-даа боттанып турар.

Чаш урут бүрүзү тускай ажаалдалыг болгаш камгалалдыг турар ужурлуг деп Декларацияда чугаалап турар. Бистиң чуртувуста иелер болгаш уруглар камгалалының тускай албаны ажылдап турары билдингир болгай. Херээженнер консультацияларының, уруглар поликлиникаларының болгаш амбулаторияларының саны ам 24,3 муң четкен. Медицина эртеминиң болгаш кадык камгалал албанының дүрген хөгжээниниң түңнелинде Совет эрге-чагырганың чылдарында уругларның өлүр чоруу 10 катап кызырылган. Халдавырлыг аарыглардан аарыры дыка эвээжээн.

Совет херээженнериниң уругларын өстүрбүшаан, ниитилелге ажыктыг күш-ажыл кылын ажылдаар азы өөренир аргалыг болуп турары ам кымның-даа кайгатпайн турар. Ол чоруктуң, бистиң күрүневис өг-бүлениң уруглар кижизидеринге улуг дуза чедирип турарының ачызында болдунар аргалыг апарган. Ындыг сагыш салыышкынның илерээшкиннериниң бирээзи — школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң четкизиниң калбаа-биле хөгжээни болур. Ам оларга 15 миллион хире бичии чаштар барып турар. Оларны уруглар садтарынга болгаш яслилеринге ажаап-тежээринге үнер чарыгдалдарының 80 хуузун күрүне боду төлеп турар.

Декларация урут бүрүзү өөренир эргелиг деп чарлаан. Бисте өөредилгениң бүгү хевирлери халас, аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгези боттанып турар. Школачы бүрүзүнүң өөренип доозарынга күрүне 2000 хире рубльди чарыгдаар.

Совет ниитилел, бодунуң уругларын чүгле кадык, эртем-билиглиг эвес, харын угаан-сарыылдыг болгаш меге-шыырак кылдыр өстүрерин оралдажып турар. Чуртка парлаан үндүрер үш номнуң бирээзин-не уругларга турасказдыр. Парлалга черлери уруглар номнарын бистиң чуртувустуң улустарының 52 дылдарында парлап, уругларга 70 ажыг солуннарны болгаш журналдарны үндүрүп турар. Экранче үнүп турар дөрт фильмнерниң бирээзи-ле —уругларга кино. Совет уругларның чаш, элээди болгаш чалыы назының театр-биле сырый холбашкан.

Улуг кижилер уругларны күш-культура, спорт, туризмге хандыкшыдар дээш доктаамал сагыш салып турар.

—Июнь 1—чайның баштайгы хүнү, а ындыг болганда уругларның чайгы дыштаныгазының үези келген-дир...

Чыл бүрүде июньнуң баштайгы хүннеринден уругларның чайгы кадыкшылга кампаниязы эгелээр. «Пионерлерниң болгаш школачыларның дыштаныглазын организастаарын улам ыңай экижидериниң талазы-биле хемчеглерниң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын күүсетпишаан, ВЦСПС, профэвилелдериниң чөвүлелдери болгаш комитеттери пионер лагерьлериниң четкизин калбартып, оларның ажылын сайзырангайжыдып турар. Бир эвес 1979 чылда ол лагерьлер 12,4 миллион уругларны хүлээп алган турган болза, эрткен чылдың чайынында оларга 14 миллион хире уруглар, тодаргайлаарга үш школачының бирээзи-ле дыштанган.

Совет ниитилел, ылангыя профэвилелдер бичии болгаш элээди уругларның санаторий-курортка эмнедиринче улуг кичээнгей салып турар. Ол сорулга-биле пионерлерниң бүдүн чылда ажылдаар специализастаттынган (аарыгларның хевирлериниң аайы-биле) санатор лагерьлерин, санаторийлерни, дыштанылга бажыңнарын болгаш пансионаттарны ажыткан. Уругларның баш удур эмнээрин чурттуң кол-кол курорттарында организастаан. Кара далайның эриинде Анапа болгаш Евпатория курорттар барык-ла бүрүнү-биле уруглар эмнээр болгаш дыштандырар. Бичии болгаш элээди уругларга санатор путёвкаларын күрүнениң социал страхованиезиниң акша-хөреңгилериниң күжү-биле халас берип турар.

Ол сорулгаларга бо беш чылда күрүне бюджединиң 9 миллиард ажыг рубльди тускайлап үндүрген. Ол акша-хөреңгилер-биле школа назыны четпээн уругларның 2,5 миллион олуттуг чаа албан черлерин тудар. Уруу бир хар четкиже ону ажаары-биле шалыңның чамдызын төлеп бээр шөлээни ажылдап турар иелерге берип турар. Бирги, ийиги болгаш үшкү уругну божааанда чаңгыс удаа бээр дузаламчыларны тургускан. Бот иелерге бээр дузаламчыларның хемчээлин болгаш хуусаазын улгаттырган.

Уругларга хамаарышкан айтырыглар, оларны шиитпирлээри бүгү кижи төрелгетенниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинден хамааржыр дээрзин түңнелинде онзалап демдеглеп каайын. «Өзүп орар салгалдың долу үнелиг хөгжүлдези, бүгү талалыг кижизидилгези болгаш өөредилгези тайбыңның байдалдарында болдунар аргалыг. Аас-кежиктиг чаш назын дээш демисежири—ол дээрге ооң-биле кады тайбыңны, улустарның национал хамаарышпас болгаш айыыл чок чоруун быжыглаары, чепсегленииишкинни кызырары, боо-чепсекти хаарарын чедип алыры болур. Ол дээш бистиң Совет күрүневис болуунуң тургустунган үезинден бээр идепкейлиг туржуп, чайгылыш чок демисежип турар болгаш ол оруктан бис кажан-даа чайлавас бис!»—деп, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежнев чугаалаан.

ХӨГЛҮГ ҮННЕР

Аяс хүннер хүннеп, чечек, чимис, үнүш бойдус кидин түлүк сагларты үнүп турар. Ындыг хүннерниң бирээзинде Кызыл районнуң төвү Каа-Хем суурга чеде бердивис. Кол кудумчудан ырак эвесте ийи каът мяш, улуг бажыңның хериминиң иштинде узун, саглагар ногаан ыяштар аразындан бичии уругларның мыжыражкан кушкаштар ышкаш ыыт-шимээни, ыры-шоору дыңналыр. Ол кавылап эрткен кижи бичии чаштарның чаптанчыг чараш ыры-шоорунче кулак сала бээр, харын мырыңай доктаап, топтап дыңнап туруптарлар-даа бар. Ынаар ынча-мынча чоокшулап чорупоруувуста, «Безээде хүн хүннеп турзун» деп ырны бир бөлүк уруглар ырлажып турлар. Кижизидикчи башкылар-биле амыр-менди солушкаш, оларның ажыл-херектерин сонуургап таныштывыс.

— Каш-ла хонгаш уруглар камгалалының хүнү болгай. Ынчангаш ол хүнге белеткенип турар бис, ынчан уругларга аъш-чемни улам экижидип, белектер берип, янзы-бүрү оюннар ойнап, арыг агаарга сергүстеп, бичии концертчигеш көргүзер бис. Ол улуг байырлалды эки уткуур дээш уругларның өөрүшкү-маңнайы-даа аажок, ырлаар ырызы-даа тайбың чаагай болдур, дыңнап түр силер — деп, «Хензигбей» ясли-садигиниң эргелекчизи Н. Рябова, уруглар ышкаш база-ла өөрүшкүлүг чугаалажып турган.

«Хензигбейниң» бичии уругларының белеткенип маңаан хүнү келгени бо. Олар бо байырлалды, өске бүгү-ле эш-өөрү-биле бир дөмей ырлыг-хөглүг, омак-сергек уткуп ап турар.

Ол «Хензигбей» ясли-садиги районда эң эки ажылдыг ясли-садиктерниң бирээзи. Шынап-ла, ооң ишти-даа, дашты-даа арыг-силиг, ооң кайы-даа булуңунга баарга, ойнаар чүүлдер, тоолчургу чурук-хөрүктер кижиниң эстетиктиг сеткилин ала-чайгаарла хайныктырып келир. Мында 250 хире бичии уруглар хаара туттунган, «чаг иштинде бүүрек дег», амыр чыргалдыг ойнап, хөглеп турарлар. Ада-иелерниң уругларын бир хар чартыктан эгелеп хүлээп алгаш, алды харга чедир тускай программа ёзугаар өөредип турар. Мында он дөрт кижизидикчи башкы бар, олар шупту ол талазы-биле тускай эртемниг. Ол ясли-садиктиң ажылдакчылары мында Көк-Тей ортумак школаның башкылар коллективи-биле болгаш ада-иелер-биле сырый харылзаалыг ажылдап турар. Хуралдарга-даа, септелгеге-даа ада-иелер идепкейлиг киржирлер. Школаның бирги класс башкылары садиктен уругларны хүлээп алыр мурнунда оларның аажы-чаңын, сонуургалын билип алыр, ооң соонда олар-биле ажылдаарда чиик болур. Школа биле ясли-садиктиң ажылдакчыларының аразында харылзаазының бир эки талазы ында. Оон ыңай ында орус, тыва, бурят дээш янзы-бүрү националдың уруглары бар болганда, оларны амдыгааштан интернационалчы ёзуга кижизидип турар. Оларның найыралы ниити янзы-бүрү оюннар ойнап турар үеде улам быжыгар. Ынчангаш янзы-бүрү шимченгир чаа-чаа оюннар ойнадып, өөредиринге кижизидикчи башкылар база кол кичээнгейни салып турар. Төрээн ийиги бажыңы болур ясли-садигинден уругларның хөглүг үннери үзүлбес.

ЧУРУКТАРДА: улуг бөлүктүң уруглары кичээл үезинде; ойнаар шөлде чайганышта уруглар.

К. ТҮЛҮШ.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ДАЙЫН ПРОПАГАНДАЛААРЫН БОЛДУРБАС

Бир катап, чоогувуста магазинден номнар садып чорааш, холунда ном туткан оолчугаш оон үнүп органын эскерип кагдым. Кудумчуже ол үнүп келгеш, автобусче далажып бир чораан авазынга таваржы берди. Оглунуң холунда тудуп чораан чүвезин ол көрүп кааш, ушта тыртып алгаш, журналды ора соккаш, октапты.

— Дайын дугайында мындыг журналдар номчуурун теңээ чөпшээревээн болгай мен! Ындыг журналдарны шагда-ла хоруур ужурлуг.

Оглун ол ажынмышаан, кылаштажып чоруптулар.

Ол журналдарда эрткен-даа, амгы-даа, моон соңгаргы-даа дайыннарның дугайын хөйү-биле бижип турар. Хан-чиш, бооларның даштаашкыны, шпионнар — күш дөгээр, карчы-дошкуун болур чорукка кижизидериниң аргалары ол. А бичии кижилерге ол чүгле хоранныг чорук эвес, а хүнүң-не «баш мээзи сайзырадырының» хевири, дайынны сүртенчиг, эң солун таварылгаларлыг ужуралдар кылдыр бодаарынга кижизидериниң хевири болуп турар.

Ол чорук дээрге, ылаңгыя ада-иелерге, башкыларга берге айтырыгларның бирээзи. Кажан ада-иелер дайын болгаш тайбың айтырыының талазы-биле хөйнү билир апарган бо үеде Барыын чүкте уругларга дайын пропагандазын улам күштелдирип турар. Норвич хоорайның башкылары боттарының күзели-биле «Тайбыңга өөредири» деп программаны чогаадып алганнар. Ынчангаш бөгүнгү ак сеткилдиг кижи бүрүзүн дүвүредип чоруур айтырыгны шиитпирлээринге чаңгыс аай турушту ажылдап кылырын олар шенээннер.

Чаа программаның удуртукчузу Фрэнсис Николастың чугаазы-биле алырга, «Тайбыңга өөредири» дээрге, өөреникчилер ортузунга дайынның эвес, а тайбыңның пропагандазынга башкыларга дузалаар чүүл болур. Ол бүгү янзы-бүрү чүүлдерден ангыда, тайбың амыдыралдың өөрүшкүзүн болгаш дайынның халаптарын көргүскен фото-чуруктарны, схемаларны белеткээри көрдүнген.

Норвичиниң башкылары ол талазы-биле баштайгы ажылдарны чорудары-биле өөреникчилерге анкетаны тарадырын сүмелеп турар. Олар мындыг айтырыгны оларга салыр деп турар: «Кандыг-даа тулчуушкун турбас, ойлап-дескеннер чок, курлавырларны төтчеглевес болза делегей кандыг байдалдыг турарыл? Ол-ла бүгүге чарыгдап турган акшаны канчаар ажыглап болурул?» А дараазында —«Бир эвес дайын болбас болза...» деп темага чогаадыг бижиирин олар сүмелеп турар.

Бир-тээ буржуаз пропагандазы «совет айыыл» дугайын уругларга чугаалап, оларны коргударындан ыятпайн турар болганда, Норвичиниң башкылары Совет Эвилелиниң дугайында шынныг медээлерни уругларга бээрин күзеп турар. Ол программа дээрге политиктиг кандыг-даа бодалдарга хамаарышпас. Ону тургускан кижилер тайбыңга ынак болгаш оларның уруглары дайын кандыг ужуктарга чедирип болурун билип алырын күзеп турарлар.

Джеймс ОЛДРИДЖ,
англи чогаалчы.

Лондон. (ПМА).

РСР. Бир миллион хире чаштар уруглар садтарында болгаш яслилерде барып турар. Тускай эртемни чедип алган кижизидикчилер, бедик билиглиг эмчи ажылдакчылары оларның өзүп-мандыырын болгаш кадыкшылын доктаамал хайгаарап турарлар.

ЧУРУКТА: Бухарестиң уруглар садтарының бирээзинде концерт үезинде. БТА-СЭТА-ның фотозу.

Муса ДЖАЛИЛЬ.

УДУП ЧЫДАР УРУГ

Удуп чыдар шөлээн
Уруг чаштың магалыын!
Ону көргеш чайгаар
Омак-сергээң дам баар!
Чымчак хоюг сыртының
Сыртанышкан тамчыктыг.
Аксын шала ажыпкан
Амданнанып сордунган.
Эриннери бичии өл,
Эге шелээн чыдар-дыр.
Чаактары бопуң кызыл,
Чалгыннар дег кирбиктиг.
Хепертеп буттактарын
Хере тепкен,—чөргек чок.
Канчангаштың ийик,
Хаваап маадыр дүйүпкен.
Ынчалза-даа кем чок,
Ындыг уян чүве чок.
Тынызы-даа дески,
Дыка оожум, хостуг.
Ынай чашты долгандыр
Ыыт-дааш чок улус бар.
Шылырт-даа дээр чүве чок
Сымыранчып тургулаар.
Таалап удаан төлүн
Таптап көрүп хайгаараан
Шак бо өйде аваның
Чаражы-ла дендии!

К. ЭКЕР-ООЛ очулдурган.

ЧАШТАР ЧАРАШ

Аткан даң дег хүлүмзүрүү
Арыннарда чайынналган,
Аас-кежик эртинезин
Ада-иезе өргүп чоруур, —
Чаа шагның каастакчызы
Чаптанчыглар — чаштар чараш.
Ясли, сад, школада
Ырлап, ойнап, номчуттунган,
Четтинчиишкен базыштарга,
Чечек, челээш сагындырар,—
Көвей чоннуң аразындан
Хөглүгбейлер — чаштар чараш.
Алдын хоойлу ачызында
Амыдырал каастакчызы,
Өртемчейниң келир өйү,
Өөрүшкүвүс шимекчизи, —
«Дайын» деп сөс дыңналбаанда,
Тайбың чолдуг чаштар чараш.

Ц. ООРЖАК.

ДИЛЕГ

Эмдик дезиң аът дег,
Ээнниелдир маңнаан
Демир-ужүүм чоондуң
Девиржиинейн көрем.
Кажан черле томаарып,
Хала чокка чагыртып,
Аккыр кылаң саазынга
Арыг чараш бижиир сен!

А. ШОЮН.

Г. ЕФРЕМОВ.

СУМКА

Чечен чугаа

Сентябрь бирээде Кузьмин школага чап-чаа сумкалыг чедип келген. Портфельдерин октагылапкаш, Кузьминниң шупту үглей берген. Уруглар сумканың оңун кайгаан, а оолдар ында чес «кызаннаашкынны» тырткылап, ону адаарган көрүп турганнар. Чүгле Емелин дүш чок анаа турган.

— Кузьмин, сен рюкзактап база экээриң кай — деп, ол чугаалаан.

Сентябрь 2-де Кузьмин школага рюкзактыг келген.

— Кузьмин, майгындан база эккелген болзуңза — деп, Емелин улам өөрээн.

Сентябрь үште класста парталарны ыңай-бээр иткилеп каан болган. Самбыра баарында хос черде майгын тип каан турган. Ооң иштинден хаарык дыңналган.

— Масказын-даа, удуур шоодайын-даа утпаан-дыр — деп, Емелин эскерген.

Кузьминниң майгындан ушта сон эккээрге, Емелин мынча дээн:

— Кузьмин, байдарка деп хемеден база сөөртүп эккелген болзуңза көрем!

Сентябрь дөртте Кузьмин парталар долгандыр хемелиг кижи өттүнүп, эшкиниш чайып чоруп турган. Емелин боданыы турган, мынча дээн:

— Кузьмин, компастан база ап алыр чүвеңни!

Сентябрь беште Кузьмин школага келбээн.

Сентябрь алдыда Кузьмин школага шагдаа черинден документилиг болгаш элей берген эрги сумка чүъктеп алгаш келген. Шагдаа черинден документиде А. И. Кузьмин сентябрь беште школаже бар чыткаш аза берген, Киевтиң чал оруу-биле 63 километрни эртип чорда, ону доктааткан деп медеглеп бижээн.

— Кузьмин, Владивостокту таварты школага кээр чүвеңни аа — деп, Емелин чугаалаан.

Сентябрь чедиде школага Владивостоктан мындыг телеграмма келген:

«Удавас чеде бээр мен. Кузьмин».

БИЧИИЛЕРНИҢ ЧУГААЗЫ

Бичии Шолбан аът көргеш, мунайн деп туруп берген.

Ачазы тургаш:

— Эр апаргаш, мунар сен— дээн.

—Мен кыс эвес, черле эр кижи ышкажыл мен —деп, оглу ээрешкен.

* * *

Авазы ажылдан келгеш:

—Уругларым, бөгүн кым шала чугду?—деп айтырган.

—Кым-даа шала чугбаан — деп харыылааннар.

—Кым-даа чугбаан болза бажын ниити чоп кончуг арыг чүвел?

—Шала эвес, шуптузун чуп каарга арыг болбайн канчаар — деп, элээдизи харыылаптыр.

К. ОРТУНАЙ.

Даг-Алтай автономнуг область 60 харлаан

Улуг Октябрьның алдын ханазының чырыы дегген Даг-Алтайның арын-шырайы чаартынып чечектелген. Ооң хөгжүлдезиниң оруу улам-на чырык чаагай, долу шапкынчаан. Областың ажылчы чонунуң амыдырал-чуртталгазы улам-на чаагайжып экижээн.

Литература болгаш уран чүүл база-ла шапкын хөгжүлдеже кирген. Амгы Даг-Алтайның ат-сураглыг чогаалчылары-даа, уран чүүлдүң мастерлери-даа көвүдээн. Ооң-биле чергелештир алтай чоннуң сцена уран чүүлү база улам сайзырап орар.

ЧУРУКТА: колхозтар аразының «Чуя» ансамблиниң солистери Р. Тапаева болгаш К. Ахметкалиева олар национал театрның режиссёру Н. Шумаров-биле чаа ырны ырлап өөренип турлар.

В. ВАРВАНЦТЫҢ фотозу.

МӨГЕНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

Классиктиг хурешке элээди оолдар-аразынга «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң Төп чөвүлелиниң команда болгаш хуу-да бирги чер дээш чемпионады Бурят АССР-ниң найысылалы Улан-Удэ хоорайга апрельдиң 8-тен 11-ге чедир болуп эртиен. Ук маргылдаага спорттуң бо хевиринге элээди оолдарның аразынга ССРЭ-ниң бирги чери дээш чемпионадынга киржир мөгелерни шилип алырының маргылдаазы болган.

Маргылдааның киржикчилериниң саны кончуг хөй болган. Тодаргайлаарга 11 эвилелдешкен республикалардан, Москвадан, РСФСР-ден командалар киришкен. Россия Федерациязының шилиндек командазының составынга Даг-Алтайның педагогика институдунуң төөгү-филология факультединиң бирги курузунуң студентизи Сергей Ютанов база киирген турган.

Сөөлгү үеде бистиң областан шыырак мөгелер үнүп турар. Эң ылангыя классиктиг хурешке Алтайның мөгелери чурттуң улуг-улуг маргылдааларынга бедик шанналдыг черлерни ээлеп, чуртуң шилиндек командазының тренерлериниң кичээнгейин хаара туткан.

Даг-Алтайда «Ирбизек» деп уругларның спорт школазының өөреникчизи Сергей Ютанов Улан-Удэ хоорайга болган ол улуг маргылдаага чүгле эки хурешкен эвес, а харын чемпионаттың ажыдыышкыны болган. Ол 52 килограмм деңзилиг мөгелерниң аразынга хурешкеш, 6 ужуражылгазының шуптузун арыг ойнап алган, азы чамдык үеде ниити сан 12:0 болуп, Сергейниң тиилелгези-биле төнүп турган.

Түңнел ужуражылгага чедир чангыс-даа мөге Ютановтан чангыс балл безин ойнап ап шыдаваан. Ынчангаш Сергей Ютанов чемпионаттың 52 килограммга тиилекчизи болбушаан, эң-не чараш, аваангыр-кашпагай хурешкени дээш тускай шаннал база эдилекчизи болган.

А. МАНЗЫРОВ,
ССРЭ-ниң спорт мастери.

Эрмемен ПАЛКИН

ТӨРЭЭН ЧЕРЛЕРИМ

Авамга мен чедип чадап, тайып ужуп,
Ыглап, кый дээр—бичии шаамны
сактып кээр мен.
Авам ынчан бызааларын ойлатпышаан:
— Ыглава че, хереди көр, оглум! —
деп каар.
Караам чажып ол-ла дораан утту
каапкаш.
Хая-чалым баштарынче көре бээр мен.
Дағлар ажыр кызыл хүн-даа хереп
келир.
Даглар шөлдер шалың-биле чайнаай
бээрлер.
Часкы ногаан шыктардыва кадарчылар
Чалгаан хөл дег арбын сүрүүн хай дей
бээрлер.
Оларны мең хары угда көрүптер дээш.
Олче ужар көңгүе белен болу бээр мен!..
Ам мен мында. Москвада лекция
дыңнап,
Аймак өөрүм аразында олуру мен.
Акшый берген профессор мынчаар
сургаар:
«Төрээн черни чүдеп артык
үнелеңер!»...
Дөгеревне сеткилге чоок, эң-не эргим
Төрээн черни өттүр көрүп, сакты бээр
бис..
Кадарчының узун болгаш хоюг ырын,
Кайы ырак Даг-Алтайым бодап кээр
мен.
Аңаа ыглап, аңаа хөглеп өзүп келдим,
А ооң күштүг, ыры сөзүн тыпкан-даа
мен.
Төрээн ынак черим-биле хөөрежир
дээш,
Дөстүнмейн, сеткил хайнып ужуптар
мен.

О. СУВАКПИТ очулдурган.

* * *

Аржан АДАРОВ

Шокар ээир дам-дум көстүр
Шолбан чаны, булут турлаа,
Меңги кыдыы чайлаглар ол
Мээң төрээн кавайым-дыр.
Сүүр-сүүр баштыг ак-көк
сыннар.
Чүрээм мында, чажыт-чаат
чок,
Ыржым, шыргай ээмнерде,
Ырым мөңге чаңгыланган.

С. САРЫГ-ООЛ очулдурган.

КЕЗЭЭДЕ УТТУНДУРБАС

Даг-Алтай хоорайга (ынчаарда Ойрот-Тура деп адап турган) эр боол өскен, караам ажыткан, эртемниң оруунче дүгдээн эргим черим кезээде уттундурбас. Чоок төрел, акы-дуңма алтай чоннуң автономнуг облазы тургустунганындан бээр 60 чыл ооңда аңаа чүректиң хаңызындан изиг байырны чедирбишаан, чаа-чаа чедиишкиннерни, чечектелиишкиннерни күзедим!

30 чылдар үезинде алтай чурту Тывага улуг дузаны чедирип, хөй-хөй кадрларны белеткеп берген.

1932 чылдан эгелээш, Адачурттуң Улуг дайынының үезинге чедир, 100 ажыг тыва оолдар, кыстар аңаа тускай эртемни чедип алганнар. Оларның иштинде зоотехниктер, мал эмчилери болгаш агрономнар Бичииживк. Доржимаа, Шагжы. Топтуг-оол. Базыр-оолдар (3). Белчит, Шенгирбен, Эртине. Шөмбүл. Даваалан, Седип-оол. Биче-оол болгаш өскелер ам-даа ажылдап чоруурлар. Партия. совет. кедээ ажыл-агыйның удуртур органнарынга эштер Долчанмаа, Норбу, Сонам, Коңгар, Салчак, Биче-оол болгаш өскелер-даа хөй-хөй чыл ажылдап келгеннер. Ам бистиң аравыста чок эштерни: Тадар-оол, Доржулдай, Түрген-оол, Чанзан-оол, Даваа, Бюрбю, Оңчатпан, Оңгаа, Айдын-оол, Базыр-оол, Чымба, Чадамба, Санчат, Сайын-Хөө оларны адап кагза чогуур, олар дыка кызымак ажылдап чорааннар.

Тускай догуннаан анык Тыва Арат Республиканың кедээ ажыл-агыйын сайзырадырынга Алтайга белеткээн тускай эртемниглер ол үезинде улуг рольду ойнаан.

Бистер Даг-Алтайга өөренип турааш, чүгле тускай эртем чедип алган эвес, харын культурлуг амыдыралдың ниизы-бүрү бүгү дээжилерин база чедип алган бис. Күш-культуралап, танцылап, ырлап, орустан билир келдивис. Республикага ол үеде боол турган футбол, волейбол, хаак, чадаг чарыш, коньки маргылдааларынга ойротчулар идепкейлиг киржип, тывага ооң сайзыралынга улуг-хуузун киирип турдулар. Хоккейлээринге, трамплин халырынга, конькилээринге болгаш өске-даа янзы-бүрү оюннарны аңаа өөренип алган келдивис. Бо бүгү чүүлдерниң баазалары, дериг-херекселдери биске ол черге бүрүн турган.

Ынчаарда бистерге хаңы билиглерни бээр дээш кызымак ажылдап турган башкыларывыс Алтайчинов, Апок, Голубева, Вилисова, Никифоров, Черныш, Бедреев, Кучук, Щербаков, Смирнов, Енчинов болгаш өскелерни-даа уттпайн чоруур бис.

Бисти чылыы-биле хүлээп алган, эртем-билигге өөреткен Даг-Алтай хоорай, ооң хөглүг-омак чону, Алтайның чараш бойдузу биске кезээ мөңгеде уттундурбас.

П. КЫЗЫЛ-ООЛ,
ветеринария эртемнериниң кандидады, Тыва АССР-ниң алдарлыг мал эмчизи.

ИЮНЬ 1-ДЕН 3-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 1-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — В. Катаев — «Фиалка». Телешии. 11.25— Чаа медээлер. 11.30 — 14.15— Чапсар. 14.15 — Чаа медээлер. 14.35 — Уруглар камгалалының делегей хүнүнге. Документалдыг фильмнер программазы: «Чаш назын өмүнээзинден», «Өг-бүле», «Пионерлер чарыжы». 15.35 — Тунистиң национал ансамблиниң концерти. 16.15 — «Константин Паустовский». Сактыышкыннар болгаш ужуражыышкыннар». 17.00 — 17.15 —Чапсар. 17.15 — «ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге ужуражыышкыннар». 17.45 — «Салют, пионерия!». 18.30 — Сонгулдаларга уткуштур. Улус депутаттарының тус чер Советиниң депутадының кандидады Дагестан АССР-ниң Дербент районунуң Ш. Алиев аттыг виноград өстүрер совхозтуң директору Н. Алиевтиң дугайында телеочерк. 18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.00—«Плакат — үениң көрүнчүү». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 19.30— «Элезинниг тейлерде узун орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги серия. 21.00 — «Үе» Информастыг программа. 21.30 — «Өңнүктерниң арыннары». Уруглар камгалалының делегей хүнүнге. Дамчыдылганы чогаалчы А. Алексин чорудар. 22.15 — 22.55 — Күрүнениң В. Неедла аттыг ыры болгаш танцы ансамблиниң (ЧССР) концерти. Ооң төнгениниң соонда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Уругларга аңчыгаштар дугайы». Ленинградтан дамчыдылга. 12.30 — «Хоойлу билир сен бе?». 13.05 — Француз дыл. (өөредилгениң 2-ги чылы). «Театр дугайында чугаалажыыл». 13.40— Уругларга фильм. «Эрги шиизээниң хөлегелери». 3-кү, 4-кү сериялар. 14.50 — М. Лукониниң шүлүк чогаалдары. 15.25 — Чаа медээлер. 15.35— 18.15 — Чапсар. 18.15 — Чаа медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Сылдысчыгаш». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.00 — Д. Торелли. УССР-ниң алдарлыг артизи Н. Семизорова биле РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Лагунов оларның күүселдези-биле классиктиг дуэт. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.10 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.25 — «Бистиң аалчыларывыс». Туркмен ССР-ниң профтехучилищелер ансамбльдериниң концерти.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Болдинонуң сорунзазы». Документалдыг телефильм. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.30 — 22.45 — «Соңгада чырык». Уран-чечен телефильм.

ИЮНЬ 2-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Кино аянчорукчуларының клуву. 9.55 — Уругларга фильм. «Ёзулут трубач турган». 11.00 — Чаа медээлер. 11.05 — 14.15—Чапсар. 14.15 — Чаа медээлер. 14.30 — «Мал ажылы — шалыпчы фронт». Документалдыг телефильмнер программазы: «Терветтиң сүдү», «Кодай соондан», «Костя». 15.30— «Билир болгаш кылып бил». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.15 — «Горнистер, кыйгыга харыыланар!». 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15 — «Эрткен чүүлдү катаптаары». Белоруссе ССР-ниң Уваровичиде ССРЭ-ниң улустуң башкызы О. С. Авраменконуң дугайында телеочерк. «ССРЭ-ниң улустуң башкылары» деп бөлүк дамчыдылгадан. 17.40 — «Орук эгезинде». Еврей камерлиг музыка театрының дугайында. 17.55 — «Чаагай хүн». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү.

КЫЗЫЛДАН

18.25 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Аъш-чем программазы — бүгү улустуң хереэ». Дамчыдылганы политиктиг хайгаараакчы Л. А. Вознесенский чорудар. Ооң төнгениниң соонда — концерт. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — 22.55 — «Фестивальдар... Конкурстар... Концерттер. Ооң төнгениниң соонда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Г. Свиридовтуң чогаалдарында пушкинчи аяннар. 12.45 — Немец дыл. 13.15 — Ада-иелер, сиилерге. 13.45— Уругларга фильм. «Эрги шиизээниң хөлегелери». 5-ки серия. 14.25 — «Игорь Моисеевтиң баледи». Концерт-фильм. 15.30 — Чаа медээлер. 15.40— 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телефильм.

МОСКВАДАН

18.25 — Бүгү-россия конкурзунуң лауреады Т. Вольская ойнаар (домра). («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Чогаалчы болгаш үе». Дамчыдылга. 19.15 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.45 — Чарлалдар. 19.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Бэук биле Тюк». Мультфильм. (ЧССР). 20.15 — М. И. Царев А. С. Пушкинниң, М. Ю. Лермонтовтуң, Ф. Тютчевтиң, А. Блоктуң, С. Есенинниң лириказын номчуур. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — 23.20 — «Өске таланың кижизи». Уран-чечен фильм. «Омега-фильм». (Швеция).

ИЮНЬ 3-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.50 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Горизонт». Ленинградтан дамчыдылга. 10.05 — «Элезинниг тейлерде узун орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 11.20 — Чаа медээлер. 11.25 — 14.15— Чапсар. 14.15 — Чаа медээлер. 14.35 — «Чер кырында кижи». Документалдыг телефильмнер программазы: «Даартагы хүннүң тараазы», «Чаъс чылы». 15.30 —Ленинчи комсомолдуң хоочуну. Амурда-Комсомольск хоорайның баштайгы тудугжузу А. Н. Зюзина-биле школачыларның ужуражылгазы. 16.15 — «Сылдысчыгаш болгаш куланчыгаш». Уругларга улам-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15 — Т. Хренниковтуң ырыларын РСФСР-ниң улустуң артизи И. Кобзон күүседир. 17.45 — «Шыдыраа школазы». Түңнел ужуражылгазы.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.30 — «Соңгукчуларның чагыглары — Советтер ажылының кол утказы».

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Кадыда — өг-бүле найыралдыг». Махачкаладан дамчыдылга. 19.30 — «Пилегмаш-82». Чурттар аразының делгелгезинден репортаж. 19.45 — «Элезинниг тейлерде узун орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги серия. 21.00 — «Үе». Информастыг прогрмма. 21.35 — «Ырак болгаш чоок ыры». Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи композитор В. Левашов чорудар. 22.25 — Бөгүн делегейде. 22.40 — 23.00 — «Коломна». Документалдыг телефильм.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Чүнү номчуурул. 12.45 — Испан дыл. 13.15 — «Бистиң сад». 13.45 — «Өскелер аразында бодунуу, бодунуунуң аразында өске». Уран-чечен фильм. 15.20 — Чаа медээлер. 15.30 — 18.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.30 — «Делегей байдалының допчулары». 18.40 — Чарлалдар. 18.45 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

19.00 — «Кедээниң шагы». «Аъш-чем программазы — бүгү улустуң хереэ». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Көргеш, сактып ал». Мультфильм. 20.15 — «Кижи. Чер. Өртемчей». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— 23.05 — «Икс Мистер». Уран-чечен телефильм.

Агаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга эдир булуттаар, чамдык черлерге биче чаар. Хаттың дүргени секундада 7—9 метр чедер. Агаарның температуразы республикага 20—25, Кызылга 22—24 градус чылыг болур.

КИНО

ИЮНЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Горо» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оюннуң эгезинде» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Он ийи ай» 9.30, «Көк ранецтиг уруг» 11.00, 12.30, 15.00, «Айсбергтер аразынга өлүм» 16.30, 18.20, (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чалыы назынын байырлалдары» 15.00, «Шляпа» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Керамзит-сай заводунга суугу одакчыларының дузалакчылары, технологтуг дериг-херекселдер слесарьлары, ээлчеглер мастерлери дүрген херегленттиниң турар.

Эвээш кижилиг өг-бүлелер чурттаар общежитие бар.

Айтырыгны керамзит-сай заводунуң баштаар черинге салыр.

Заводка № 2 автобус-биле «Тудуг кезектери» комбинаттың доктаар черинге чедир чоруур.

«Тыва кедээ тудуг» трестиң аппарадынга инженер-диспетчер болгаш күш-ажыл болгаш ажыл төлевириниң улуг инженери херегленттиниң турар.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Завод кудумчузунуң № 24 бажыы. Телефон №№ 2-13-86, 2-49-23.

ЧАЗАЛГА

№ 126 «Шынның» үшкү арнында «Артык сеткил ара дужер» деп эгелиг материалдың иштинде «Хову-Аксы суур» деп сөстү «Ак-Довурак хоорай»; «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчын хандырылга килдизин — «Тыва даг-дүгү» комбинаттыы кылдыр эде номчуур.

Эрткен чазыг дээш редакция номчукчуларның мурнунга буруузун миниип тур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы бодунга болгаш өске-даа техниктиг дээди өөредилге черлеринге кирерин күзээн кижилерни курстарга өөренип болурун чарлап турар.

Курстарга өөредилге июль айда эгелээр болгаш кичээл неделяда алды катап, эртенгиниң 9 шактан эгелээр.

Районнардан келген үндезин национал кижилерни общежитиеге чурттадыр.

Филиалдың директорунуң адынга билдириишкин киирген болгаш өөредилге дээш төлээн квитанция көргүскеннерни курстарга киирип алыр.

Өөредилге дээш төлээр 16 рубльди почта дамчыыштыр 14107 счётче шилчидер.

Июнь 30-ның 16 шакта дыңнакчыларның хуралы болур.

ФИЛИАЛДЫҢ адрези: Кызыл хоорайның Рабочая кудумчузунда 4 дугаар бажың, 214-кү өрээл; белеткел курстары—9 шактан 15 шакка чедир, суббота хүннеринде —9-тан 13 шакка чедир.

1982-83 өөредилге чылында Кызылдың медицина училищези дараазында салбырларга өөреникчилерни хүлээп алыр: санитар-фельдшер салбыры —өөренир хуусаазы — 2 чыл 6 ай, фельдшерниң —2 чыл 6 ай, сестраның — 1 чыл 10 ай.

Билдириишкинни августуң 14-ке чедир хүлээп алыр. Өөренир дээннер орус дылга (чогаадыг азы диктант), химияга (аас-биле) шылгалда тудар.

Директорнуң адынга билдириишкинге кожар чүүлдер: ортумак билиг дугайында аттестат (боду-биле), эмчи шынзылгазы (№ 286). 3х4 см. хемчээлдиг алды фото-чуруктар, күш-ажыл дептеринден ушта бижилге, өг-бүлезиниң составының болгаш ада-иезиниң ажыл төлевириниң дугайында шынзылга. Паспортту боду көргүзер. Сургуулдар составынга киир санаар хуусаазы —августуң 22—24 хүнү.

Училищеге кирип санаттырганнар ниити негелде-биле стипендияны алыр. Чугула херегзээннер ниити чуртталга черин-биле хандыртынар болгаш курхандырылгага турар.

Училищениң адрези: Кызыл хоорай. Кечил-оол кудумчузунуң № 2 бажыы: медицина училищези. телефон №№ 2-10-28, 2-41-19, 2-32-44.

СТУДЕНТИЛЕР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР

Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң бот-өөредилге салбыры дараазында мергежилдерге 1-ги курска студентилер хүлээп алырын чарлап тур:

1. Математика.
2. Орус дыл болгаш литература.
3. Педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказы.
4. Биология.

Киреринниң шылгалдаларын 1982 чылдың июнь 2-ден 11-ге чедир дараазында эртемнерге чорудар:

«Математика» тускай эртемге:—математикага (аас болгаш бижимел-биле). физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле);

«Орус дыл болгаш литературага»— орус дыл болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), даштыкы дылга (аас-биле);

«Педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказынга»— орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле):

«Биология» тускай эртемге—орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле).

Билдириишкинни июнь 1-ге чедир дараазында документилерни ыяап-ла кошкаш чорудар: ортумак билиг дугайында документ (боду-биле), күш-ажыл дептериниң хоолгазы, эмчи шынзылгазы (№286 майык), ажылдап турган чериңден характеристика, билдириишкин болгаш 3х4 хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Документилерни чорудар адрес: Кызыл хоорай. Ленин кудумчузунда № 34 бажыы, пединститут, бот-өөредилге салбыры.

Телефон №№ 2-20-36.

ХҮЛЭЭП АЛЫР КОМИССИЯ.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63. редакторнуң оралакчыларының 2-35-24. 2-23-54. харыысалгалыг секретарының 2-23-35. секретариаттың 2-23-35. партийжиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47. үлетпүр килдизиниң 2-41-75 чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60. корректорларның 2-27-41. бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 999.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00444

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 129 (11927) | 1982 чылдың июнь 2, среда | 1925 чылдан үндүрлүп турар | Өртээ 3 көп.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХУРАЛЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң даргалаашкыны-биле май 31-де Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы болган.

Хүн чурумунуң бирги айтырыының талазы-биле —СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле улус депутаттарының Советтериниң сорулгаларының дугайында ол хуралга **Л. И. Брежнев** чүве чугаалаан.

Пленумнуң хүлээп алганы Аъш-чем программазы кодээ ажыл-агыйны болгаш ону хандырар бүгү адырларны чаңгыс аай бүдүн чүүл кылдыр холбаштырып турар деп, ол чугаалаан. Бедик шынарлыг чем продуктулары-биле совет кижилерни үзүктелиишкин чок, доктаамал хандырар сорулга бистиң мурнувуста салдынган. Ол сорулгаларны чедип алырынче хөй акша-хөреңгилерни, хөй муң күш-ажылчы коллективтерни, ажыл-агыйларның, эртемденнерниң, өске-даа специалистерниң күжүн мөөңнеп турар.

Партияның Төп Комитединиң Пленумунга онза кичээнгейни коммунистерниң, партия организацияларының сорулгаларынче угландырганы билдингир. Ынчалзажок ниитилелди хөгжүдерниң экономиктиг стратегиязы совет политиктиг системаның бүгү звеноларының киржилгезин көрүп турары билдингир. Оларның аразында бирги черде күрүне, оон органнары, база хамыктың мурнунда Советтер турар болбайн аан. Партияның төлевилээн программазын боттандырар ажылдың кончуг улуг үлүг-хуузу оларга онаажыр деп хөөредиг чокка чугаалап болур.

Ол харын дүрүм ёзугаар чүүл-дүр. Чогум-на харын Советтер Конституцияга дүүштүр девискээр болгаш адырлар аайы-биле эргелеп башкарарының чаңгыс аай болуун боттандырып турар болгай. Өске талазында, Советтер бүдүрүлгениң хөгжүдеринде-даа, кижилерни хандырарының шынарын бедидеринде-даа харылап турар. Бистиң социалистиг ниитилеливис улам бышкан болган тудум-на, ол бүгү айтырыглар улам-на комплекстиг шиитпирлеттинген турар ужурлуг.

Кодээ ажыл-агыйны болгаш агроүлетпүр комплекизиниң өске-даа адырларын эргелеп башкарарының кол звенозу, Пленумга демдеглээни ышкаш, агроүлетпүр каттыжышкыннарының чөвүлелдери болу бээр. Оларны районнар, областар, крайлар Советтериниң болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң сессияларынга тургузар. Улус депутаттарының Советтери ол органнарның ажылын хүн бүрү башкарар болгаш контрольдаар апаар. А ол чүл дээрге, бүгү чадаларның Советтериниң харысалгазы дыка немей өзер, оларның мурнунга турар сорулгалар калбарар дээни ол-дур. Оон-биле холбаштыр совет органнарның компетенциязының, оларның бүрүн эргелериниң дугайында хоойлужудулгага чамдык өскертилгелерни кииреривис. Ол хоойлужудулганы бөгүнгү хүнүң херектелдери-биле дүүштүр чорударывыс эргежок чугула.

Ам Советтерниң күженишкиннери угланган турар ужурлуг кол чүве —кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин немей өстүрерин хандырары, планнарны онаалдаларны күүседир талазы-биле колхоз болгаш совхоз бүрүзүнүң ажылының деңнелин бедидери-дир. Агроүлетпүр комплекизиниң бүдүрүлгелерин тударын болгаш ажыглалга өй-шаанда кииреринин контрольдаары эң шыңгыы кичээнгейни негеп турар. Чугула болгаш улуг ажыктыг ажыл-херек—хууда дузалал ажыл-агыйларын, сад ажылдыг коллективтерни, заводтарның болгаш фабрикаларның дузалал ажыл-агыйларын хөгжүдеринге дузалаары.

Советтер болза, бүдүрүкчүлүг эвес кандыг-даа чидириглерге—кодээ ажыл-агыйның ажыглалдыг черлерин, чемгичидилгелерин төгүүглен, баазаларынга алдынган продукцияны баксырадыр чоруктарга быжыг моондакты тургузар хүлээлгелиг. Тарааның болгаш ногааларны ажаап алырының, сөөртүрүнүң болгаш сайзырады ажылдаарының үезинде чогуур камгалалды хандырары —дүжүтке барык 20 хуу немелдеге ден. Маңаа база Советтер, оларның доктаамал комиссиялары, депутат постулары, улусчу контролёрлар, бистиң хөй-ниитивис кончуг хөй чүүлдерни кылыр ужурлуг.

Бүдүрүүшкүнүң болгаш социал хөгжүлдениң аразынга үзүктелиишкинни болдурбазы бөгүн кажангызындан-даа артык чугула. Кодээни чаарты тургузарының, аңаа чуртталгага бажыңнарын, оруктарны, школаларны, эмнелгелерни, уруглар садтарын, магазиннерни тударының аажок улуг программазын төлевилеп алган бис. Ону боттандырарының херээнге чер-чер Советтери бирги черге рольдуг болурун бүзүредип турганының херээ чок боор. Оларның ажылының ажыктыының кол көргүзүү — кодээ ажыл-агый күш-ажылының ажыктыын өстүрери болур ужурлуг кылдыр бодаар мен.

Аъш-чем программазын күүседириниң чарылбас кезээ кодээ ажыл-агый кадрларының, кодээге оларны быжыглаар дугайында специалистерниң ролюн болгаш харысалгазын бедидер дугайында сагыш салыры болур. Партия Төп Комитединиң хүлээп алган шиитпирлери бистиң экономиказының аграр секторунга ак сеткилдиг ажылга материалдыг идиг бээриниң ужур-дузазын бедидип турар. Оон-биле кады эки ажылдакчыларны мораль талазы-биле мактап шаңнаарының улам өзүп орар ужур-дузазын база утпайн турар бис. Ол сорулга-биле «ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты доктаадып тургузарының дугайында Чарлыкты бадылаарын саналдап тур. Бүдүрүүшкүнүң хөгжүдеринге улуг салыышкынны дээш ону колхозтарның, совхозтарның болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа организацияларының кодээ ажыл-агыйга 20 чылдан эвээш эвес ажылдаан ажылдакчыларынга тыпсыр.

Чарыш мурнакчыларының дуржулгазы, совет кижилерниң инициативазы, ниитилелдиң эрге-ажыктарының, ниитилел өнчүзүнүң дугайында оларның шыңгыы сагыш салыышкыны—ол бистиң аажок улуг чаглап алыышкынывыс-тыр. Оларны хөгжүдерниң чугула негелдези колхоз демократиязының принциптерин, колхозтарның уставтарын сагыыры, совхозтарның болгаш өске-даа бүдүрүлгелерниң күш-ажылчы коллективтериниң идепкейин бедидери, бүдүрериниң болгаш хереглээриниң ёзулуг социалистиг культуразынга ажылчы чоннарны кижизидери болур. Ол участоктарның тус бүрүзүнге Советтерниң ролю, коммунистиг тургузуушкунунуң ниити херээнге оларның салыышкыны улам көскү болур ужурлуг деп, Л. И. Брежнев түңнелинде онзалап демдеглээн.

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазын хуралдың киржикчилери чаагай сеткил ханыышкын-биле уткаан.

Хүлээп алдынган доктаалда СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин бүрүн долузу-биле чүүлдүгзүнүп, оларны чайгылыш чок күүседир кылдыр хүлээп албышаан, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму улус депутаттарының чер-чер Советтериниң болгаш оларга отчёттуг органнарның кол сорулгаларының бирээзин 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырары, чем продуктулары-биле болгаш кодээ ажыл-агый чиг-эди-биле чурттуң турушттуг хандырары, чоннуң амыдырал деңнелин улам ыңай бедидер сорулга-биле агроүлетпүр комплекизиниң бүгү адырларының пропорциялыг болгаш баланстаашкак хөгжүлдезин хандырар талазы-биле хемчеглерни амыдыралга хажык чок боттандырып чорудары болур деп онзалап демдеглээн.

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарынга дааскаиы болза: кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидер болгаш продукцияның шынарын экижидер, колхозтарның, совхозтарның, өске-даа бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның социалистиг чарыжын улам калбак нептередир талазы-биле сорулгаларны шиитпирлээринге улус депутаттарының чер-чер Советтериниң идепкейлиг киржилгезин хандырар; Аъш-чем программазын боттандырары-биле холбаалыг айтырыгларны херек кырында шиитпирлээринге улус депутаттарының Советтериниң эки дуржулгазын калбак нептередир.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлеринге холбаштыр салдынып турар сорулгаларны сессияларынга чугаалажырын, агроүлетпүр каттыжышкыннарының чөвүлелдерин тургузарын, оларның ажылын калбартып чорударынга идиг бээрин, чогуур каттыжышкыннар чөвүлелдериниң ажыл-чорудулгазын башкарарын болгаш контрольдаарын автономнуг республикаларның Дээди Советтеринге, улус депутаттарының чогуур чер-чер Советтеринге сүмелээн.

Кодээ ажыл-агыйның бүдүрүп түңген продукциязының кадагалалынга, кодээ ажыл-агый продуктуларын сөөртүр, кадагалаар болгаш сайзырады ажылдаар, оларны хереглекчиге чедирер талазы-биле белеткел, транспорт, садыг болгаш өске-даа организацияларның үзүктел чок ажылдаарынга хамаарышкан айтырыгларны үргүлчү хайгааралга тургузарын, чаа черлерни кодээ ажыл-агый эргилдезинге кирер хемчеглерни алырын чер ажыглалының болгаш суг ажыглалының дугайында хоойлужудулгаларны сагыырынга контрольду күштелдирерин улус депутаттарының Советтеринге, оларның күүсекчи болгаш шиитпирлекчи органнарынга саналдаан.

Советтер сессияларынга, оларның күүсекчи комитеттериниң болгаш доктаамал комиссияларының хуралдарынга агроүлетпүр комплекстериниң болгаш оларның адырларының хөгжүлдезиниң, Аъш-чем программазын күүседир талазы-биле хемчеглерниң боттаныышкынының, колхозтарның база күш-ажылчы коллективтерниң ажыл-херектерин углап баштаарының демократтыг үндезиннериниң күүселдезиниң айтырыгларын үргүлчү чугаалажып көөрү, доктаамал комиссияларның, депутаттар бөлүктериниң болгаш постуларының Советтерниң шиитпирлерин күүседириниң контрольдаарынга киржирин идепкейжидери, Аъш-чем программазын чугаалажып көөрүнге, планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге, кампанга корум-чурумун болгаш кодээ ажыл-агый продукциязын таарымчалыг ажыглаарынга депутаттарның болгаш совет активтериниң эгелекчи саналдарын бедидип, деткииириниң эргежок чугулазы айыттынган.

Үлетпүр бүдүрүлге черлериниң дузалал ажыл-агыйларынга, а ол ышкаш хамаатыларның болгаш сад-огород эштежилгелериниң хууда дузалал ажыл-агыйларынга кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин ковудедир талазы-биле, дузалал ажыл-агыйларын улам доллдур ажыглаарынга колхозтарның, совхозтарның, хереглекчилер кооперациязының болгаш өске-даа организацияларның сонуургалын улгаттырар талазы-биле ажылче улус депутаттарының чер-чер Советтериниң кичээнгейин угландырган.

Кодээниң социал чаартылгазының талазы-биле хемчеглер Аъш-чем программазын боттандырып чорударының тудуш кезээ болурун барымдаалааш, улус депутаттарының Советтери кодээ ишчилерниң амыдырал байдалын экижидеринге, кодээге кадрларны быжыглаарынга улам улуг күштү салып, чуртталга, орук, коммунал болгаш социал-культура тургузуушкунунуң планнарының улам долу, эки шынарлыг күүсеттинерин, ол сорулгаларга тускайлаан акша-хөреңгини долузу-биле ажыглаарын чедип алыр, кодээ чурттакчылыг черлерге кооперативтиг болгаш хууда чуртталга тудуун калбартып чорудар ужурлуг.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму улус депутаттарының Советтериниң кодээ ажыл-агыйны болгаш агроүлетпүр комплекизиниң өске-даа айтырыгларын удуртур талазы-биле бүрүн эргелериниң дугайында ССРЭ-ниң хоойлужудулга актыларынга чогуур өскертилгелерни киирген.

«ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты тургузар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы хүлээп алдынган.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң айтышкыннарын удуртулга болдурбушаан, улус депутаттарының бүгү Советтери, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң он бирги болгаш он ийиги беш чылдарда кол сорулгазын—Аъш-чем программазын шиитпирлээринге улуг салыышкынын кииреринге бүзүрелин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму илереткен.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга белеткелдер-биле холбаштыр Литва ССР-ниң болгаш Таджик ССР-ниң улус депутаттарының Советтериниң ажылының дугайында айтырыгны хуралга база көрген. Бо айтырыг талазы-биле Литва ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **А. С. Баркаускас** болгаш Таджик ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. Холов** дыңнадыглар кылганнар. Ол республикаларның улус төлээлекчилериниң органнары «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 60 чылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын күүседири-биле партия органнарының удуртулгазы-биле калбак пропаганда болгаш идей-политиктиг ажылдарны чорудуп турарын оларның дыңнадыгларында айтып турар. Ол республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнары, чер-чер Советтери бистиң хөй националдыг күрүнениң юбилейин төлептиг уткуур талазы-биле хемчеглерниң планнарын бадылаан. Советтер «ССРЭ-ниң 60 чылынга —60 күш-ажылчы неделя» деп социалистиг чарышты организастаарынга идепкейлиг киржип турар. Олар кол-ла кичээнгейни — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң тооглулуг шиитпирлерин амыдыралга күүседиринче, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидеринче, күш-ажыл болгаш материалдыг курлавырларны камнап, таарымчалыг ажыглаарынче, чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидеринче, чурттакчылыг черлерни чаагайжыдарынче угланган. Улус депутаттары хөй-хөй үнелиг эгелээшкиннерни болгаш ажыктыг саналдарны кылып, оларның эгелекчилери боол турар. Юбилейге алдаржыткан чарыштың чоруп турарының үезинде ак-дунма республикаларның интернационалчы харылзаалары, ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунунга мурнакчы дуржулгаларны бот-боттарының аразынга солужары-даа улам калбарып, байлакшып турар.

Ажылчы чоннарның патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгезиниң талазы-биле Советтерниң ажылы сайзырангайжып турар. ССРЭ-ниң бүгү нацияларының болгаш биче улустарының найыралын болгаш ак-дунма ёзузунуң кады ажылдажылгазын, социалистиг демократияның артык күштүүн пропагандалаарынче, ленинчи национал политиканың амыдыралга боттаныышкыннарын, чурттуң болгаш бүгү совет республикаларның чедиишкиннерин көргүзеринче улуг кичээнгейни салып турар.

Санал-онал солчуушкуннарының түңнелин **Л. И. Брежнев** кылган.

Бистиң хөй националдарлыг күрүневистиң юбилейин ажыл-агый тургузуушкунунга, совет кижилерниң чаагай чоруун болгаш культуразын көдүреринге херек кырында чедиишкиннер-биле ужуражыр деп турарывысты кончуг шын деп бодаар мен, эштер. Бистиң Ленин ынчаар өөредип чораан. Ол, социалистиг интернационализм дээрге, чаа ниитилелдиң күжүнүң үнер дөзү, социализм болгаш коммунизм дээш демиселге миллион-миллион ажылчы чоннарны сырый каттыштырарының чеңсээ-дир деп көрүп турган.

«Бодунуң аңгы талазы-биле бүдүжү интернационалчы боол турар Совет эрге-чагырга боду-ла Совет республикаларның ажылчы массаларын чаңгыс социалистиг өг-бүлеге каттыжарынче албадап турарын» ССРЭ-ни тургузар дугайында 60 чыл мурнунда хүлээп алган Декларацияда демдеглээн. Социалистиг нацияларны сырый каттыштырып, чоокшуладырынга совет системада кайы хире улуг аргалар барын бөгүн дыңнаан чүүлдеривис база катап көргүзүп турар-дыр. Бышкан социализмниң Конституциязы Советтерниң ажылын олче угландырарынга улам-на улуг делгемнерни ажыдып берип турар-дыр.

Чогум-на оон ужурундан Литваның болгаш Таджикистанның Дээди Советтериниң ССРЭ-ниң 60 чылынга болгаш ам болур соңгулдаларга уткуштур ажылчы чоннарның патриоттуг кижизидилгезиниң талазы-биле, коллектив бүрүзүнге, кижилерниң хүн бүрү ажылынга болгаш амыдыралынга-даа интернационализмниң принциптерин боттандырар талазы-биле дуржулгазы ынчангаш чүүлдүгзүнүүшкүнүң ап турар-дыр.

Бүгү националдарның ажылчы чоннарының ак-дунма ёзузунуң чаңгыс эптиг болур чоруу аңаа-ла чедип алдынмас. Ону быжыглап, хөгжүдер теп-ле, улуг болгаш кызымакай ажылдарны кылыр ужурлуг. Чеченчидип чугаалаар болза, бистиң улустарывыстың амыдыралчы найыралының одаан доктаамал хумагалалдыг кыпсыр ужурлуг. Ындыг найырал хамыктың мурнунда боттуг ажыл-херектер-биле, нация бүрүзүнүң бүгү улустуң эрге-ажыктары дээш сагыш салыышкыннары-биле, бүгү улустуң нация бүрүзүнүң бүтү талалыг чечектелишкининиң дугайында сагыш салыышкыны-биле илереттинген турар ужурлуг.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму хүлээп алдынган доктаалында Литва ССР-ниң болгаш Таджик ССР-ниң Дээди Советтериниң Президиумнарынга планныг даалгаларның болгаш ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни доллдур болгаш ажыр күүседиринче, совет республикаларның, ниитизи-биле ССРЭ-ниң-даа чедиишкиннерин бүзүредип көргүзеринче, патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгени бүгү хемчег-биле экижидип, чурттуң бүгү нацияларының болгаш биче улустарының ак-дунма найыралын база кады ажылдажылгазын калбартырынче, ажыл-агый болгаш социал-культура айтырыгларын шиитпирлээринде бар четпестерни чайладырынче улус депутаттарының чер-чер Советтериниң кичээнгейин угландырарын сүмелээн.

Оон соонда Президиумнуң хуралынга республиканың улус депутаттарының Советтериниң ажылчы чоннарны «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары-биле холбашкан РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ажылының практиказының дугайында информацияны көрген. Ол медаль-биле шаңнаарының практиказын сайзырангайжыдарының немелде хемчеглерин алырын РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга ол айтырыг талазы-биле хүлээп алган доктаалда сүмелеп турар.

Президиум хуралынга күрүне ужур-дузалыг өске-даа айтырыгларны база көрген.

Хүн айтырыгларын чугаалажып көөрүнге СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери В. В. Гришин, Г. В. Романов, В. В. Щербицкий, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар Г. А. Алиев, Т. Я. Киселев, В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары, секретары болгаш Президиум кежигүннери, ССРЭ-ниң элээн каш министерстволарының, күрүне комитеттериниң болгаш ведомстволарының удуртукчулары киришкеннер.

(СЭТА).

Л. И. Брежневтиң Ле Зуан-биле ужуражылгазы

Совет Эвилелинде дыштанып турар Вьетнамның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары эш Ле Зуан-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң ужуражылгазы май 31-де Кремльге болуп эрткен.

Беседа үезинде эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң иштики политиказының кол айтырыгларының, партияның Аъш-чем программазын боттандырар талазы-биле хемчеглерни чугаалашкан СЭКП ТК-ның май Пленумунуң дугайын дыңнаткан.

ВКП-ниң V съездизиниң соонда Вьетнам Социалистиг Республикада байдалды, съездиниң шиитпирлерин социалистиг тургузуушкунунуң бүгү участоктарынга амыдыралга боттандырар дээш ВСР-ниң ажылчы чоннарының демиселиниң дугайын эш Ле Зуан чугаалаан. Гегемонизмниң, экспансионизмниң болгаш империализмниң соксаал чок хоралакчы үүлгедиглери турзадаа, вьетнам улус боттарының революстуг чаалап алыышкыннарын быжыы-биле камгалап турар.

Совет-вьетнам кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдери болгаш ханыладыры-биле холбашкан чамдык айтырыгларны Л. И. Брежнев биле Ле Зуан чугаалашкан. Мурнунда чедип алдынган дугуржулгалар чедиишкиниң күүсеттинип турарынга хамаарыштыр кайы кайызының сеткил ханыышкынын олар илергейлээннер. Оон-биле кады ийи чурттарның улус ажыл-агый планнарын улам сырый аайлап таарыштырарының, экономиктиг кады ажылдажылганың ажыктыын бедидериниң, ол чугула ажылга курлавырларны улам долу ажыглаарының чогумчалыг болуруун демдеглээн.

Вьетнамның Коммунистиг партиязының V съездизиниң ажылын болгаш оон түңнелдерин совет коммунистер бедик-биле үнелеп турарын эш Л. И. Брежнев демдеглээн. ВКП ТК-ның Чиңгине секретарынга катап соңгутканы-биле эш Ле Зуанга ол чүректиң ханызындан байыр чедирген болгаш съездиниң айыткан оруктарынга чедиишкиннерлиг болуруун вьетнам коммунистерге, бүгү вьетнам улуска күзээн.

Совет Эвилели-биле сырый каттыжышкынны быжыглаары болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганы хөгжүдери Вьетнамның даштыкы политиказының эң кол чүүлү деп вьетнам улус санап турар, ол дугайын ВКП-ниң V съездизиниң шиитпирлеринде дорту-биле чугаалаан деп, эш Ле Зуан демдеглээн. Улуг деткимче болгаш дузаны көргүзүп турары дээш СЭКП-ге, Совет Эвилелиниң чазаанга болгаш улустарынга чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин ол илергейлээн.

Беседа үезинде делегей байдалының чамдык айтырыгларын көрген. Совет болгаш вьетнам улустар тайбыңның, улустарның хамаарышпас чоруунуң болгаш социал депшилгезиниң талазында быжыы-биле турарын, ССРЭ биле ВСР-ниң бүгү чурттар-биле чаагай кожа-хелбээ догуннаашкынче, бот-боттарынга ажыктыг улустар аразының кады ажылдажылгазын хөгжүдеринче чүткүлдүүн эш Брежнев болгаш Ле Зуан илергейлээн. Империализмниң болгаш реакцияның политиказын, чепсегленишкинниң эндере бүдүрериниң политиказын, чөрүлдээлиг байдалдарны өскүдер чорукту, делегейде политиктиг байдалды нарыыдадыр чорукту Совет Эвилелинде болгаш Вьетнамда шиитпирлиг-биле буруу шаап турар.

Империализмниң бөлүктериниң болгаш оларның-биле бөлүглешкен күштерниң хөделиишкиннериниң тургусканы айыыл-күрлүг байдал Мурнуку-Азияда хевээр артпышаан турар. Мурнуу-чоон Азияда байдалче онза кичээнгейни салганнар. Ол девискээрде маргылдаалыг айтырыгларны чугаалажыышкыннар аргазы-биле таарыштыр шиитпирлээринче угланган Вьетнамның, Лаостуң болгаш Кампучияның күженишкиннерин бүрүн деткип турарын совет тала илергейлээн. Мурнуу-чоон Азияны дүрген-не доктаамал быжыг тайбыңның зоназы болдурарын Совет Эвилелиниң күзеп турарын Л. И. Брежнев демдеглээн. Ол чорук чүгле ук девискээрниң улустарының эвес, харын бүгү-ниити тайбыңның эрге-ажыынга дүгжүр ийик.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң идип үндүргени 80 чылдарда Тайбыңның программазының, делегей байдалын чогумчударынче, дайын айыылын чайладырынче, чепсегленишкинни эндере бүдүрерин кызырарынче, делегейниң маргылдаалыг айтырыгларын тайбың арга-биле шиитпирлээринче угланган Совет Эвилелиниң дашкыкы политиктиг базымнарының ужур-дузазын Ле Зуан бедик-биле үнелээн. Моон-биле холбаштыр Л. И. Брежневтиң ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге чугаазынга айыткан чугула саналдарын деткип турарының дугайын ол медеглээн.

Эштер Л. И. Брежнев болгаш Ле Зуан оларның ужуражылгазы чүректиң ханызындан болгаш бодалдарының бүрүн чаңгыс аайының байдалынга эрткен.

Ужуражылгага СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров киришкен.

Эш Л. И. Брежневке Вьетнамның дээди шаңналын тывысканы

Вьетнамның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары Ле Зуан май 31-де Кремльге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке Вьетнам Социалистиг Республиканың дээди шаңналын — Хо Ши Мин орденниң бирги чергезин болгаш ВСР-ниң Күш-ажыл Маадырының медалын тывыскан.

Залга эштер Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, Н. А. Тихонов Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, Г. А. Алиев, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, К. В. Русаков олар турганнар.

Эштер Ле Зуан биле Л. И. Брежнев сөс солчуп, чүве чугаалааннар.

Эш ЛЕ ЗУАННЫҢ чугаазы

Эргим эш Леонид Ильич Брежнев!

Хүндүлүг совет эштер!

Вьетнамның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, Вьетнам Социалистиг Республиканың Күрүне Чөвүлели вьетнам улустуң күзел-чүткүлүн күүсеттинишаан, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневке аажок улуг ачы-хавыязы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 75 хар харлааны-биле холбаштыр Хо Ши Мин орден-биле шаңнавышаан, Вьетнамның Күш-ажыл Маадыры атты тыпсыр деп шиитпирни хүлээп алган.

Эргим эш Леонид Ильич Брежнев!

ВКП ТК-ның, ВСР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң, Национал Хуралының болгаш чазааның даалгазын күүседип, Силерге ол бедик шаңналдарны тыпсыр улуг ат-алдар меңээ онаашкан-дыр. Ол улуг болуушкун-биле Силерге бодумнуң хуумдан база изиг байыр чедирерин чөпшээреп көрүңер.

Вьетнам улус Силерниң чартын чүс чыл ажыг үениң дургузунда идепкейлиг болгаш үре-түңнелдиг революсчу ажыл-чорудулгаңарны эки билир болгаш бедик-биле үнелеп турар. Ажылчындан, бөдүүн коммунистен Силер Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң шылгарангай удуртукчузу кылдыр өскен силер. Силерниң амыдыралыңар бергелер болгаш шылгалдалар-биле долдунган фашизм-биле дайындан болгаш дайын соондагы чылдардан, улуг совет улустуң Төрээн чуртун камгалаарынга болгаш тайбың тургузуушкунга кайгамчык маадырлыг чоруктарындан чардынмас. Силерниң барык 20 чыл баштап турарыңар Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле совет улус сайзырангай социализмни чедиишкинниг тургускан, коммунизмче орукту уламчылап бар чоруур. Совет Эвилели амгы үеде эң-не күчүлүг күрүне, революсчу күштерниң идегелдиг чөленгиижи, тайбыңның быжыг быразы апарган. Силер боттарыңарның соксаал чок чогаадыкчы ажыл-чорудулгаңар-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы-биле кады амгы үе-чадада марксизм-ленинизмни хөгжүткен болгаш байыткан силер.

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң шылгарангай ажылдакчызы, Силер, эргим Леонид Ильич, пролетаржы интернационализмниң тугун бедик туткан Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы-биле кады бистиң үениң революсчу күштерниң быжыглаарының болгаш сырый каттыштырарының херээнге улуг салыышкынны киирип турар силер. Бүгү чурттарның улустары Силерни тайбың дээш, улустар аразынга айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш мөгег-мылаг чок база туруштуг демиселчи деп эки билирлер.

80 чылдарда Тайбың программазы болгаш Силерниң идип үндүргеннер билдингир тайбың инициативалар чер кырында миллион-миллион кижилерниң серемчилелдиг болурунче, ядролуг дайын айыылын чайладыр дээш, бистиң бөмбүрзээвисте кижи төрелгетенниң аас-кежииниң эң улуг үнер дөзү болур үр хуусаалыг болгаш быжыг тайбың дээш амгы байдалдарда бирги черге ужур-дузалыг демиселди күштелдиреринче кыйгырбышаан, оларга мобилизакчы салдарны чедирип келген болгаш чедирип-даа турар.

Силер, эргим Леонид Ильич,— Совет Эвилелиниң ак-дунма Коммунистиг партиязының шынчы оглу, марксистчи-ленинчи, В. И. Лениниң өлүм чок херээниң төлептиг уламчылакчызы — сеткил-чүрээңерниң бүгү чылыын партияга, чонга, социализмниң болгаш коммунизмниң идеалдарынга бараалгаткан ёзулуг-ла хажык чок болгаш бөдүүн коммунистиң чырыткылаңчак үлегер-чижээ боол келген силер.

Эргим эш Леонид Ильич Брежнев!

Силерни Президент Хо Ши Минниң адын эдилээн орден-биле база Вьетнамның Күш-ажыл Маадыры медаль-биле шаңнааны Силерге, совет улустуң вьетнам улуска көргүзүп турары эң эки болгаш изиг сеткил-сагыжының эң өндүр илередикчизи болур бистиң улуг өөрүүвүскеыңаакшылдың база ханы өөрүп четтиришкиниң демдээ болур. Силер боттарыңарның чүрээңерниң болгаш угаан-бодалыңарның кезиин Вьетнамны деткииириниң болгаш аңаа дузалаарының херээнге, национал хамаарышпас чорукту камгалаары дээш АКШ-биле демиселдиң кадыг-берге шылгалдалар-биле долдунган демиселдиң чылдарында дег, ам-даа бистиң социалистиг Ада-чуртувусту тургузарынга болгаш камгалаарынга берип келген болгаш берип-даа турар силер.

Совет-вьетнам эп-сеткил каттыштырылгазын болгаш найыралды быжыглаарынга Силер кайгамчык улуг салыышкынны кирип, бистиң партияларывыстың болгаш улустарывыстың ак-дунма кады ажылдажылгазының төөгүзүнге чаа алдарлыг арынның эгезин салган силер. Силерниң адыңар Вьетнам улуска чоок болгаш эргим.

Эргим Леонид Ильич!

Силерге быжыг кадыкшылды, аас-кежикти, хөй чылдарда чурттаарыңарны болгаш Силерниң улуг албан-дужаалыңарга чаа-чаа чедиишкиннерни күзээрин меңээ чөпшээреп көрүңер.

Ак-дунма совет улуска СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның оон соондагы Пленумнарының, оон иштинде СЭКП ТК-ның чоокта чаа болган май Пленумунуң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседирин, алдарлыг Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чылынга тураскаадып, шылгарангай чедиишкиннерлиг болуруун бо таварылганы ажыглап база күзээрин чөпшээреп көрүңер.

Бистиң чурттарывыстың эрге-ажыктарынга, бүгү делегейге тайбыңның, национал хамаарышпас чоруктуң, демократияның болгаш социализмниң херээ дээш, марксизм-ленинизмниң болгаш социалистиг интернационализмниң тиилелгези дээш Вьетнам биле Совет Эвилелиниң аразында ак-дунма эп-сеткил каттыштырылгазы болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылга мөңгеде хөгжүп база быжыгып турзун.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Ле Зуан!

Эштер!

Ак-дунма Вьетнамның бедик шаңналы дээш, эш Ле Зуанның маңаа чугаалаан чылыг сөстери дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтирдим. Бистиң ленинчи партиявыстың, бистиң Совет күрүневистиң политиказын, бедик-биле үнелеп турары ол деп ол бүгүнү хүлээп ап тур мен.

Совет болгаш вьетнам улустарының найыралының дугайында, совет болгаш вьетнам коммунистерниң кады ажылдажылгазының дугайында хөйле чылыг сөстерни чугаалап болур. Бистиң найыралывыс, бистиң кады ажылдажылгавыс чылдан чылче улам сырый, быжыг болгаш ажыктыг болуп бар чыдар.

Бистиң күзелдеривистиң болгаш сорулгаларывыстың ханы болгаш ылап медерел билген төрелдешкээ оон үндезини болган. В. И. Лениниң революсчу ажыл-херээниң болгаш вьетнам революцияның харылзаазын президент Хо Ши Мин эки көргүскен. Россияга Улуг Октябрь болгаш Вьет-

(Уланчызы 2-ги арында).

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Эш Л. И. Брежневке Вьетнамның дээди шаңналын тывысканы

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

намга Тишлелгелиг август — төөгүнүң чаңгыс-ла ол дүрүм ёзугаар болур чорудуунуң илерели-дир.

Улустарга хамаарышпас чорукту, хосталганы болгаш тайбынны берип турар төөгүнүң кол агымының оруу-биле бистиң харылзааларывыс хөгжүп турар.

Ол дүүн, вьетнам улустуң агрессорларга удур демиселинге совет-вьетнам кады ажылдажылга идепкейлиг бараан болуп турда, а мындыг болганда улустарның хосталга дээш демиселиниң ниити эрге-ажыктарынга база бараан болуп турда, мындыг турган.

Ол бөгүн база, кажан вьетнам улус социалистиг тургузуушкунуң айтырыгларын шиитпирлээринче күжениишкиннерин мөөнип турда, бис аваа чогуур дузаламчыны көргүзүп турарывыс бо үеде база мындыг болуп турар.

Ол даарта база, кажан бистиң чурттарывыстың болгаш улустарывыстың кады ажылдажылгазы чаа-чаа чедиишкиннерни, чаа-чаа бедиктерни чедип алган турда, база мындыг болурун билир бис.

Совет-вьетнам кады ажылдажылга дугайында биске удур кижилер янзы-бүрү чүүлдерни чулчуруп турарлар. Кады ажылдажылганың ёзулуг утказын билип алыры мындыг-ла берге эвес болдур ийин. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш Вьетнамның Компартиязының V съездизиниң шиитпирлери кичээнгейлиг номчуурга-ла четчир.

Бистиң партияларывыстың, бистиң ийи чурттарывыстың боттандырары дээш ажылдап турары тайбың тургузуушкунуң, социал депшилгениң улуг планнары ол шиитпирлерде илдеңи-биле көстүп турар. Бистиң планнарывыста акы-дунма социализм чурттары-биле кады ажылдажылганың ээлеп турар туружунуң дугайын база мында чугаалап турар.

Ол документилерде бүгү делегейге, Азия диптке, Мурнуу-Чөөн Азияга быжыг тайбың дээш Совет Эвилелиниң болгаш Вьетнамның шиитпирлиг демиселиниң дугайында база тодаргай чугаалап турар.

Бистиң ийи чурттарывыс — делегейге дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының, күрүнелерниң аразында харылзааларны экижидер база боо-чепсекти эндере бүдүрериң соксадыр дээш чугаалажыышкыннарның шиитпирлиг талалакчылары, быжыг болгаш чөптүг тайбыңның талалакчылары-дыр.

Шериг белеткелдериң чажырыш-чаар дээш эвес, а ийи талага ажыктыг тодаргай дугуржулгаларны чедип алыр сорулгалыг база шериг чөрүлдээлерниң үнүп кээп болур айыылын базырып турар чугаалажыышкыннар дээш туржуп турар бис. Бис боттарывыстың чугаалашкан чурттарывыстың хоойлу ёзугаар эрге-ажыктарын хүндүлээр болгаш өөренип көөрүнге белен бис, ооң-биле кады бистиң чайгаар болгаш хоойлу ёзугаар эрге-ажыктарывысты өөренип көөрүн олардан манап турар бис.

Бис — чамдык күрүнелерниң өске күрүнелерин чагырарын болгаш бодунуң күзелчүткүлдерин албадап турар, өскениң херээнче холгаарлап кирживил турар, кыжаныш турар, боттарының туразы-биле «санкция» бериш база ылгаш көрүп турар тайбың дээш эвес, а ёзулуг дең эргелиг, күрүне бүрүзүнүң хамаарышпас чоруун эң-не ханызы-биле хүндүлээр болгаш оларның аразында ёзулуг ажыктыг кады ажылдажылгалыг тайбың дээш туржуп турар бис. Ындыг политика кымга-даа кыжанмайн турар, ол бүгү улустарның эрге-ажыктарынга дүгжүп турар.

Ынчангаш бистиң найыралывыс кайгамчык буянныг болгаш быжыг, бузулбас үндезинге даянган. Мен, өске бүгү совет коммунистер ышкаш, ол найыралдың ханылаарынга бүгү тала-биле дуза чедирерни бодумнуң хүлээлгем болгаш дүрүмнүң херээ кылдыр көрүп турар мен.

Мени хүндүлеп көргени дээш, база катап чүректиң ханызындан четтирдим.

Эштер Ле Зуан болгаш Л. И. Брежнев оларның чугааларын улуг кичээнгей-биле дыңнааш болгаш адыш-часкаашкыннары-биле уткаан.

ВСР-ниң дээди шаңналы-биле шаңнатканы дээш Леонид Ильич Брежневке чүректиң ханызындан байырны чедирбишаан, иштики, даштыкы политика талазы-биле, социализмниң акы-дунма чурттары-биле найыралды база кады ажылдажылганы быжыглаар дээш, быжыг тайбың болгаш делегейге дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар дээш СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң ленинчи угланыышкынның амыдыралга боттандырарынга моон-даа сонгаар үре-түңнелдиг ажылдаарын күзээннер.

(СЭТА).

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ШАҢНАЛДАРЫН ТЫВЫСКАН

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев партия, совет ажылдакчыларынга, эртемденнерге, шериг начальниктеринге Төрээн чурттуң шаңналдарын май 31-де Кремльге тывыскан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эштер!

Бөгүн мен чаагай хүлээлгени күүседир: хүндүлүг болгаш ат-алдарлыг бөлүк эштерге — партия болгаш совет ажылдакчыларынга, эртемденнерге база шериг начальниктеринге Төрээн чурттуң бедик шаңналдарын тывысыр апаар-дыр мен.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Владимир Васильевич **Щербицкий** Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаткан. Бо шаңналды ол эрткен чылдың чарыш агаар-бойдус байдалдарында кодээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн өстүрериңче база чер ажылының продуктуларын белеткээриңче республиканың ажылчы чоннарын мобилизастаар талазы-биле улуг организакчы болгаш политиктиг ажылы дээш ап турар. Сөөлгү үш чылда агаар-бойдус Украинаның коммунистериниң, бүгү ажыл-ишчилериниң быжыг туруштуун хынап көрген деп шуут-ла чугаалаар херек. Олар ол шылгалданы алдарлыы-биле тудуп, үнген. Украинаның Компартиязының Төп Комитединиң болгаш эш Щербицкийниң бодунуң маңаа ачы-хавыяазы эвээш эвес.

Совет Белоруссия дыка улуг чедиишкиннерни чедип алган. Ооң чоңу улуг дайынның одун таварып эртер, үрелген бузундулардан республиканы катап тургузар ужурга таварышкан. А бөгүн Белоруссияның коммунистери — быжыг туруштуг, күш-ажылга ынак, биче сеткилдиг дайынчылар — үлетпүрге база кодээ ажыл-агыйга ынанышты бедик көргүзүглер дээш, республиканың ажылчы чоннарының карак кызыл демиселин баштап турар. Эрткен чылдың чарыш агаар-бойдус байдалдарында олар дүжүттүң чылдазын хандырган, күрүнеге тараа, картофель болгаш өске-даа продуктулар садарының талазы-биле пландарын база социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен. Ооң-биле холбаштыр улуг организакчы болгаш политиктиг ажылы дээш. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Белоруссияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Тихон Яковлевич **Киселев** Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаткан.

Совет Азербайджан бүгү кодээ ажыл-агый культураларын бүдүрериниң бүзүреддиг өзүлдезин ийи беш чыл улаштыр хандырып келген. Эрткен чылын-даа республика күрүнеге тараа, хөвеҢ, виноград, ногаалар болгаш өске-даа продуктулар садарының талазы-биле пландары база социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүсеткен. Азербайджанның коммунистери, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат. Азербайджанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Гейдар Алиевич **Алиевке** баштаткан республиканың Компартиязының Төп Комитеди кодээ ажыл-агыйны, экономиканың өске-даа адырларын кедүрери дээш чиик эвес демиселдиң фронтузунда дайынчы ёзу-биле ажылдап турар. Аңаа бөгүн Октябрь Революциязы орденин тывысыр.

Партияның Ставрополь крайкомунуң бирги секретары Всеволод Серафимович **Мураховскийге** Социалистиг Күш-ажылдың Маадырының бедик адын тывыскан. Эрткен чылын Ставропольдуң тараажылары магалыг түңнелдерни чедип алган. Олар Төрээн чуртка 2 миллион 400 муң тонна тарааны, кодээ ажыл-агыйның өске-даа хөй продукциязын берген. Эрткен чылын ол бистиң аъш-чем курлавырларывыска дыка улуг салыышкын болган. Ставропольчулар моон сонгаар-даа боттарының ат-алдарын бедик тудар, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң темпилерин дүргедедир деп бодап тур мен.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга ачы-хавыяазы дээш бөлүк партия ажылдакчыларын — Армения Компартия ТК-зының бирги секретары Карен Серопович **Демирчиянны**, Туркменистанның Компартия ТК-зының бирги секретары Мухамедназар Гапурович **Гапуровту**, партияның Чечен-Ингуш обкомунуң бирги секретары Александр Владимирович **Власовту**, партияның Саратов обкомунуң бирги секретары Владимир Кузьмич **Гусевти**, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчилери Леонид Митрофанович **Замятинни** болгаш Сергей Павлович **Трапезниковту** Ленин орден-биле шаңнаан.

Чурттуң мурнунда турар сорулгаларны күүседиринге республикаларның, крайларның болгаш областарның партия организацияларының, оларның партия комитеттериниң партия аппарадының харысалгалыг ажылдакчыларының ойнап турар кандыг-даа аажок улуг ролюнуң дугайын моон мурнунда чугаалап турган болгай мен. Билдилиг болгаш күжениишкиниг партийжи удуртулганың ужур-дузазы ам кажангызындан-даа артык улуг. ТК-ның чоокта чаа болуп эрткен май Пленуму ол дугайын база катап сагындырган. Шаңнаткан эштер бистиң ленинчи партиявыстың идегелин моон сонгаар-даа алдарлыы-биле шынзыдар дээрзинге идеген тур мен.

Бистиң чуртувуска коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларын боттандырарынга дээди күрүне органнарының ролюн чедир үнелээри берге. Ол органнарга ажыл улуг дуржулганы, билиглерни, организакчы арга-мергежилди, партийжи принципиалдыг чорукту болгаш инициативаны негеп турар. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Иван Васильевич **Архипов**, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Михаил Порфирьевич **Георгадзе** Ленин орденин бөгүн телептин-биле ап турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң Даргазы — Алексей Павлович **Шитиков** Октябрь Революциязы орден-биле, Белорус ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы — Иван Евтеевич **Поляков** Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнаткан.

Кескү эртемден, ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязының президентизи Николай Николаевич **Блохинге** Ленин орденин тывысырынга өөрүүр-дүр мен. Медицина эртемниң чоннуң кадык камгалалын хөгжүдеринге идепкейлиг киржилгези база улуг хөй-ниитичи ажыл-чорудулгазы дээш ол шаңнаткан.

Бистер экономиканы, эртемни, өөредилгени болгаш өске-даа тайбың ажыл-херектерни чорутпушаан, дарыны кургаг тургузар. Төрээн чурттуң камгаланыр аргалыын могаг-шылаг чок быжыглаар ужурга таваржып турар бис. Ынчангаш ат-алдарлыг совет полководчу, Совет Эвилелиниң Маршалы Кирилл Семенович **Москаленкога** бөгүн Ленин орденин тывыспышаан, бистиң партиявыс болгаш Совет күрүне, бистиң бүгү чонувус бистиң алдарлыг Чепсектиг Күштеривисти үнелеп база аңаа ынанышты, совет кижилерниң тайбың күш-ажылының база аас-кежииниң ыпанышты, маадырлыг камгалакчылары кылдыр оларны көрүп турар дээрзин база катап онзалап демдеглээри күзенчиг-дир.

Төрээн чурттуң чаагай чоруунга күш-ажылыңарны бедик-биле үнелээни дээш силерниң кижи бүрүзүнге сеткилдиң ханызындан байыр чедирерин чөпшээреп көрүңер, эштер. Чаа улуг чедиишкиннерни, чаагай кадыкшылды болгаш аас-кежиин силерге чүректиң ханызындан күзедим.

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин чедиишкиниг күүседир, бистиң социалистиг күрүневистиң экономиктиг база камгалал күчүзүн быжыглаар дээш, моон сонгаар-даа силер улуг күжениишкиннерни үндүрер дээрзинге партия ТК-зы бүзүреп турар.

• • •

Боттарының күш-ажылын бедик-биле үнелээни дээш, Коммунистиг партияга, ооң ленинчи Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Леонид Ильич Брежневтиң бодунга чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин шаңнатканнар илереткен. Боттарының бүгү күштерин, дуржулгазын болгаш билиглерин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының херээнге, СЭКП-ниң база Совет күрүнениң иштики болгаш даштыкы политиказын амыдыралга чедиишкиниг боттандырарынга, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин күүседиринге бээр, совет кижилерниң чаагай амыдыралын хажык чок бедидеринге. Советтер чуртунуң экономиктиг болгаш камгалалыр күчүзүн быжыглаарынга моон сонгаар-даа бүгү хемчег-биле идиг бээр дээрзин олар бүзүреткен.

Эш Л. И. Брежневтиң болгаш шаңнатканнарның чугааларын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш часкаашкыннары-биле уткуп турган.

Шаңналдар тывысырынга киришкеннер СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретариадының начальниги А. И. Лукьянов, өске-даа эштер шаңнатканнарга байыр чедирген болгаш чер кырынга тайбың дээш, бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунуң херээнге улам ынаигы үре-түңнелдиг ажыл-чорудулганы оларга күзээн.

(СЭТА).

«ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг аттың дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

1. «ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты тургузар.

2. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму «ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты колхозтарның, совхозтарның болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң, организацияларының болгаш албан черлериниң ажылдакчыларынга кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге улуг салыышкыны база кодээ ажыл-агыйга 20 чылдан эвээш эвес үе иштинде ажылдааны дээш тывысыр.

3. «ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг аттың дугайында Дүрүмү болгаш «ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызының» хөрек демдээниң тайылбырын бадылаар.

4. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1979 чылдың июль 3-тери Чарлыы-биле (ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ведомозу, 1979 чыл., № 28, чүүл 479; 1982 ч., № 1 чүүл 1). бадылаан ССРЭ-ниң орденнериниң, медальдарының болгаш хүндүлүг аттарының дугайында ниити дүрүмнүң 19-ку чүүлүнде «ССРЭ-ниң алдарлыг чогаадыкчызы» деп сөстерниң соонга «ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы» деп сөстерни немээр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Л. БРЕЖНЕВ.**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **М. ГЕОРГАДЗЕ.**

Москва, Кремль. 1982 чылдың май 31.

«ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тургузар дугайында ДҮРҮМ

1. «ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму колхозтарның, совхозтарның болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң, организацияларының болгаш албан черлериниң кодээ ажыл-агыйга 20 чылдан эвээш эвес үе иштинде ажылдаан ажылдакчыларынга кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге улуг салыышкынны кииргени дээш тывысыр.

2. «ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң, ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң, организацияларының болгаш албан черлерин чагырып турар өске-даа министерстволарның, күрүне комитеттериниң болгаш ведомстволарының киирген-биле ёзугаар тывысыр.

3. «ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты алганнарга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Грамота бижиин болгаш доктааткан хевирлиг хөрек демдээн тывысыр.

4. «ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы» деп хөрек демдээн хөректиң оң талазынга болгаш айыткан атты тывыскан кижилерде ССРЭ-ниң ордену бар болза, оларның кырынга кадаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **М. ГЕОРГАДЗЕ.**

«ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы» хөрек демдээниң ТАЙЫЛБЫР БИЖИИ

«ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы» деп хөрек демдээ чес, хола, холумаадан кылыр болгаш 33 мм. хемчээлдиг тыртыкы хевирлиг болур.

Демдектиң арын талазының ортаакы кезээнде кызыл-тасты, хол кадырын болгаш беш адырлыг сылдысты сиилбип чураан. Ону дескиндир — «Кодээ ажыл-агыйның алдарлыг ажылдакчызы» дээн бижиктиг, адаа талазында дадаазынга — «СССР» деп кылагар дозу-биле бижип каан.

Хөрек демдээн кулактаашты биллекчигештиң дузазы-биле 25х17 мм. хемчээлдиг алдыннавчак чес-хола колодказында тудуштурган. Колодка адаанда оюп каан черлиг. Колодканың артында демдекти хепке кадаар кызыткыыштыг.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **М. ГЕОРГАДЗЕ.**

КИЖИЛЕР ДУГАЙЫНДА, СОВЕТ КИЖИ ДУГАЙЫНДА БОТТУГ САГЫШ САЛЫЫШКЫН

Эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелин, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң документилерин өөренирлерге сүме.

Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелин, СЭКП ТК-ның май Пленумунуң документилерин коммунистер, бүгү ажылчы чоннар улуг сонуургал-биле таныжып турар.

Партия организацияларының бирги хүлээлгези — политиктиг ажылды идепкейлиг калбартыры, Л. И. Брежневтиң илеткелиниң идейлиг байлаан, СЭКП ТК-ның документилерин шиңгээдип алыр, кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдеринге, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга хуузу салыышкынын көвүдедир талазы-биле коммунистерге, комсомолчуларга, совет кижилерге дузалаары. Ол сорулга-биле партийжи болгаш экономиктиг өөредилгениң системазынга бо чылдың июнь айда ийи кичээлди эрттирер.

Пропагандистерге сүме кылдыр **кичээлдериниң чижек планын** парлады.

1. СЭКП ТК-ның май Пленумунуң төөгүлүг ужур-дузазы. Л. И. Брежневтиң Пленумга илеткели — революстуг теорияны, СЭКП-ниң ленинчи аграр политиказын чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдеринге улуг салыышкын. СЭКП ТК-ның март (1965 чыл) Пленумунуң соонда (чуртка, республикага, крайга, областа, районга, ажыл-агыйга) кодээ ажыл-агыйга кылдынган ажылдың түңнелдери. Совет тараажыларының амыдырал-чурттаалгазының болгаш күш-ажылының байдалдарында хамы чаартылгалар. Партияның амгы үеде аграр политиказы — эртемге үндезилеттинген, шын политика.

Кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер, аъш-чем айтырыын шиитпирлээр талазы-биле дээштиг хемчеглерни алырының эргежок чугула болганы.

2. 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы.

— Агроүлетпүр комплекизиниң хөгжүдериниң кол сорулгалары (чуртка, республикага, крайга, обласка, районга, ажыл-агыйга).

Тараа бүдүрерин шапкын болгаш доктаамал улгаттырары — кол айтырыг. Мал ажылы, малга быжыг чем баазазын тургузары — кодээге шалыпчы фронт. Картофель, кат-ногаа болгаш өске-даа продукцияны бүдүрерин улгаттырары, шынарын бедидери, чидириглерин эвээжедири. Чигир, үнүш үзүн болгаш маргарин продукциязын, шай бүрүзүн, хөвеңни бүдүрерин улгаттырары, балык тударын көвүдедири.

Бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының дузалал ажыл-агыйларынга аъш-чем продукциязын бүдүрерин дыка улгаттырары. Кодээде өг-бүле бүрүзүнүң бажың чанының участоктуг болуру.

— Агроүлетпүр комплекизиниң материал-техниктиг баазазын хөгжүдери. Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедири, бүдүрүлге күчүзүн чөп ажыглаары, кодээ ажыл-агыйның, бүгү агроүлетпүр комплекизиниң материал-техниктиг баазазын быжыглаары — Аъш-чем программазын чедиишкиниг боттандырарының чугула негелдези. Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң комплекстиг механизастаары болгаш үлетпүрүнүң аъш-чем адырларын техника талазы-биле эде дерири. Кодээ ажыл-агыйны химизастаарын хөгжүдери болгаш черни мелиорастаары, капитал салыышкыннарын бүрүн болгаш чөп ажыглаары. Агроүлетпүр комплекизиниң тудуглары — шалыпчы, күрүне ужур-дузалыг тудуглар. Агроүлетпүр комплекизин транспорт-биле хандырары — чугула сорулгаларның бирээзи.

Аъш-чем программазын боттандырарынга эртемниң ролюн күштелдирери. Эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин, мурнакчы дуржулганы чер болганга чүткүлдүг, чайгылыш чок нептередири.

— Кодээни социал талазы-биле чаарты тургузары — Аъш-чем программазының тудуш кезээ. Кодээ чурттакчыларының амыдыралының чаагай чоруунуң, культуразының, медицина болгаш амыдырал хандырылгазының деңнелин улам ыңай бедидери. Кодээге кадрларны быжыглаарынга эргежок чугула байдалдарны тургузары. Оруктарны тударын дүргедедири.

Айыттынган хемчеглерниң сорулгазы — арга-лыг-ла бол-за кыска хуусаалар-да чоннуу аъш-чем продуктулары-биле бүзүреддиг хандырары. Бүдүрүлгени интенсификастаары — кодээ ажыл-агыйның ажыктыын бедидеринге кол чүүл.

3. Аъш-чем программазын боттандырарының оруктары.

— Кодээ ажыл-агыйны болгаш агроүлетпүр комплекизиниң өске-даа адырларын эргелеп башкарарын экижидери. Аъш-чем программазы — планнаашкынга болгаш агроүлетпүр комплекизин эргелеп башкарарынга чугула чаа базым. Бүдүрүлгени эргелеп башкарарының демократтыг принциптерин хөгжүдери. Дениискээр агроүлетпүр каттыжыышкыннары болгаш агроүлетпүр комиссиялары. Эргеледдиң район звенозунуң харысалгазын бедидери.

— Экономика механизмин сайзырангайжыдары болгаш колхозтарның база совхозтарның экономиказын быжыглаары, оларның турум оруулгалыг болуруп хандырарынга бот-орулга-чарылганың ролюн күштелдирери. Колхозтарның, совхозтарның болгаш оларны хандырып турар адырларның аразынга ажыктыг харылзааларны тургузары.

— Продукция бүдүрерин көвүдедиринге болгаш ооң шынарын бедидеринге кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының материалдыг сонуургалын күштелдирери.

— Колхозтарга, совхозтарга болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге мал ажылында ажылдап турар ажылдакчыларны быжыглаар талазы-биле хемчеглер.

— Кодээ чоннуң чуртталга, коммунал-амыдырал болгаш социал-культура байдалдарын улам ыңай экижидери.

— Колхозтарны болгаш совхозтарны удуртукчу кадрлар болгаш специалистер-биле быжыглаары, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге оларның ролюн болгаш харысалгазын бедидери.

— Коллективтерге морально-психологтуг байдал, организастыг чоруктуң болгаш сагылга-чурумнуң деңнелин, күш-ажылчы эгиделге, сөөлгү түңнелдер оларның ажыл-чорудулгазындан шиитпирлиг хамааржыр эге организацияларның дайынчы арга-шинээзин бүгү тала-биле бедидери. Парторганизацияларның ажылында кол чүүл — кижилер-биле ажыл. Салдынган сорулгаларны шиитпирлээринге. организастыг болгаш идей-кижизидилге ажылын сайзырангайжыдарынга партияның кодээ районнарының ролю. Аъш-чем программазын боттандырар дээш министерстволар болгаш ведомстволарның ажыл-агый удуртукчуларының, профэвилелдер болгаш комсомолдуң харысалгазы.

СЭКП ТК-ның ажылдап кылганы хемчеглер кодээге экономиктиг байдалды экижидер. Боттарының хемчээлиниң, бүгү-ле колхозтарга, совхозтарга салдар чедирериниң талазы-биле ол хемчеглер канчаар-даа аажок улуг ажыл-агыйжы-политиктиг күш болуп турар.

4. Аъш-чем программазын боттандырары — бүгү улустуң херээ. СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын совет улустуң деткиш база хүлээп көргени. Бүгү улустуң социалистиг чарыжының чаа кедүрлүушкүнү.

Аъш-чем программазының чедиишкиниг боттаныышкыны кодээ ажыл-агыйны кедүрериниге үндезин эргиде болуп, бүгү улус ажыл-агыйының депшилгезин хандырар аргазы бээри.

Аъш-чем программазы болуунуң баштайгы үре-түңнелин 1982 чылда-ла бээр ужурлуу. Мал, чер ажылынга, тудугга бедик түңнелдер — Улуг Октябрьның 65 чыл оюнга болгаш ССР Эвилелиниң 60 чылынга эң эки белек.

Аъш-чем программазының, СЭКП ТК-ның май Пленумунуң документилериниң тайбының херээнге бараан болуру. Совет кижилерниң күш-ажылы — социалистиг Төрээн чурттуң күчүзүн быжыглаарының болгаш чечектелиишкиниң үндезини.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Улуг-Хем райпозунуң автолавка чолаачызы Хеймер-оол Монгушевич Дондук садыг шугумунга ажылдаа-ла он чыл чедип турар, ооң алдызын автолавка башкарып келген. Бо үениң дургузунда ол планныг онаалдазын доктаамал ажыр күүседип, ырак-узак малчыннарның хүлдүткелин чаалап ап келген. Хеймер-оол Монгушевич бо чылдың апрельде 6 муң рубльдиң бараанын чонга садар турган, ону 6500 кылдыр боттандырган.

ЧУРУКТА: Х. Дондук.

М. ТҮЛҮШТҮҢ фотозу.

ОРГАНИЗАСТЫГ ДООЗУЛГАН

«Чаа орук» совхозтуң өшкү, тевези № 4 хойжу бригадада. Оларның кыргылдазы организастыг доозулган. 718 өшкү кыргыттынган, оон 576 кг дүк алдынган. План ёзугаар өшкү бүрүзүнден 500 грамм дүк алыр турган. 800 грамм дүктү кыргып алган. Оз ышкаш 207 тевеледен 995 кг дүктү кыргаан. Бир тевеледен кыргып алыр дүк планы ажыр күүсеттинген.

Өшкү, теве кыргылдазын шеф-биле чоруткан. Аңаа бухгалтерия аппарадындан Я. Ынаалай, О. Кыныраа, О. Күнчүн. № 4 хойжу бригаданың кежигүннери К. Долзатмаа, Д. Седий, А. Балдыр, Ө.-С. Севилбаа, С. Самдан олар эки киришкен. Кыргыттынган дүктү белеткел конторазынга дужааган.

В. КУНГА.

Эрзин район.

ХОЙЖУДАН ХАМААРЖЫР

Төрүүр хой кадарып келген үемде хураганнарның ишти борбаандылааш (чемге кирер деп барган хураганнар дүк чулуп чииргe, иштинге дүк борбаанды болу бээр) өлген таварылганы каш-даа көрдүм. Хой ажылынга үр болган кырганнардан айтырарымга, кужур чидиртирге, оозу чидер деп сүмелээн. Шынап-ла хураган чемге кирериниң мурнунда кужурну каап берип турарга, дүк чивес, ижин-шөйүндү аарыынга алыспазын эскердим.

Кыжын соокта черге төрүттүнген чаш хураганнарның хөй пуруузу ижин аарыг болурун малчыннап келген үемде база эскердим. Ону болдурбас тлээде, хойларның эмиин тудуп, төрүүр чеде бергеннерин өлекке арттырып алыр херек.

Чамдык малчыннар, эңаатыя школа тарай берген үеде, бичии урукларынга хой кадартыр боор-дур. Ол шын эвес практика деп бодаар мен. Бичии уруглар оларны орта таарыштырып билбес, колдуу-ла хойну аал чанынга кадарар, ону болдурбас тлээде, улуг кадарчы кижи боду кадарар болза таарымчалыг. Оон ангыда чайгы үеде хойну черле кажаалавас херек. Чаъстыгда кажаалап каапкан хойдан эки шынаалыг дүк алдынмас.

Чайгы үеде хойнуң семиртилгезин эки чорудары, мал чемин четчири-биле белеткеп алыры чугула. Мен бо чылын бодумнуң күжүм-биле 15 тонна сигенни, 10 тонна, көк-суланы белеткеп алыр планныг мен.

Б. САЛЧАК.

«Тээли» совхозтуң хойжузу.

Июнь 20 — чер-чер Советтеринге соңгулдалар хүнү

УЛАМ КҮШТЕЛДИРЕР

ЧЕР-ЧЕР Советтеринге болгаш районнарның (хоорайларның) улус судталарынга соңгулдалар политиктиг кампания. Ынчангаш «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң парткому чер-чер Советтеринге болгаш районнарның (хоорайларның) улус судтарынга бо чылдың июнь 20-де соңгулдалар чорудар дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы үнер билек, аңаа белеткелдер талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылгаш, боттандырып эгелээн. Хоорайның соңгулда комиссиязын тургускан, ооң кежигүннериниң хүлээлгелерин хувааган. Чижээлээрге, ооң бир кежигүнү — хоорайның ВЛКСМ комитединиң секретары М. В. Никифоров хоорайга культура-массалыг болгаш спорт ажылын харылаар. Артканнарынга база тус-тус даалганы онааган.

Хоорайның соңгулда комиссиязының баштайгы хуралынга район болгаш Ак-Довурак хоорай Совединге соңгулдаларга белеткелдер талазы-биле хоорсүүскомнуң чорудуп турар ажылының дугайында ооң секретары В. И. Селиванованың информациязын дыңнаан. Ниитизи-биле Ак-Довурак хоорайда район Совединге соңгулдалар чорудар 30, хоорай Совединге соңгулдалар чорудар 60 соңгулда округтарын, 5 соңгулда участоктарын тургускаш, округтар болгаш участоктар комиссияларының составын бадылаан. Үстүнде комиссияларның кежигүннеринге шупту 899 кижини хоорайның бүдүрүлгелериниң коллективтери болгаш хөй-нити организациялары дептиткен.

Ооң-биле чергелештир парткомнуң хуралынга агитпунктуларны тургускаш, оларның эргелекчилерин бадылаан. Агитпунктулар соңгулда мурнунуң белеткел ажылдарының төвү болуп, агитас-массалыг ажылдарны чорудуп турар. Чижээлээрге, хоорайның Культура ордузунда № 1 агитпункт (эргелекчизи № 1 ортумак школаның директору И. А. Киви), тудугжулар суурунуң клувунда № 2 агитпункт (эргелекчизи «Тыва даг-дүгү» комбинатта килдис эргелекчизи Н. И. Косоротов), № 2 школада үш дугаар агитпункт (эргелекчизи даг-дүгү арыглаар фабрикада техниканың айыыл чок чоруунуң инженериниң оралакчызы М. С. Сундуй-оол), Кара-Суг суурда агитпункт (эргелекчизи Ак-Довуракта орук-септелге-тудуг участогунуң начальниги Ю. П. Бычков) ажылын шуудадып, соңгукчулар ортузунга масса-политиктиг ажылды бедик деңнелде чорудуп турар.

Агитпунктулар эргелекчилериниң, партия организацияларының секретарьларының семинарын бир удаа эрттирген. Хоорайда ажылдап турар агитаторларның хуралын эрттирген болгаш оларны микрорайоннарда быжыглаан. Агитаторларның, политинформаторларның ажылын даг-дүгү руднигинде, № 3 профтехучилищеде, Ак-Довурак АТБ-де, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт цегинде партия организацияларының эки удуртуп турар. Олар боттарынга быжыглаан черлеринге доктаамал барып, лекция, беседаларны чорудуп, ажылын идепкейжиткен. Ындыгларга чижек кылдыр рудникте даг мастери Х. Э. Данзычы, тудуг эргелелинде бригадир А. С. Кужугет, коммунист Б. А. Кучеренко, № 2 школада башкы А. Н. Гусева оларны болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

АМГЫ ҮЕДЕ хоорайда соңгулдаларга белеткелдиң харысалгалыг үе-чадазы — район болгаш хоорай Совединиң депутаттарынга кандидаттар дептидилгези доозулган, округтар комиссиялары дептиттирген кандидаттарны бүрүткээр ажылды чорудуп турар. Ол чугула ажылдарны органзастыг чорудар дээш «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң парткому күжениишкинниг, чогаадыкчы ажылдавышаан.

Ак-Довуракчылар боттарының хөй-хөй төлептиг оолдар, кыстарын Барыын-Хемчик район болгаш Ак-Довурак хоорай Совединиң депутаттарының кандидаттарынга чаңгыс эп-сеткилдиг дептиткен. Оларның аразында район Совединиң депутаттарының кандидаттары: даг-дүгү арыглаар фабриканың дерилгелер машинизи Тоя Намзыраевна Хертек, тудугжу Сыдаа Хомушкуевич Лүндүп, дааранызкчы Зоя Карапмаевна Түлүш, хоорай Совединиң депутаттарының кандидаттары: орук-септелге тудуг участогунуң автогрейдеризи Валерий Васильевич Лапкин, комбинаттың бызанчызы Маныы Дембирелович Хомушку болгаш өскелер-даа бар.

Ам кол сорулга — кандидаттарның соңгукчулар-биле ужуражылгазын органзастыг эрттирери, соңгукчуларның чагыгларын түннеп, соңгулда кампаниязының үезинде агитас-массалыг ажылды улам күштелдирери, бо ажыл-агыйга, планныг сорулгалар күүседиринге дээштиг чедип алыры болур.

М. ООРЖАК,
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

БҮРҮТКЕП ТУРАР

Республиканың чер-чер Советтериниң депутаттарынга кандидаттарны соңгулда округтарынга бүрүткээр талазы-биле бүгү Советтерниң соңгулда округтарының комиссияларының хуралдарынга депутаттарга кандидаттарны бүрүткээри уламчылап турар.

УЛУГ-ХЕМ

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырында бызаа ажаакчызы Н. Ч. Монгушту район Совединге соңгулда талазы-биле № 47 соңгулда округундан, районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң даараныкчызы Л. Е. Чыбыкованы № 9 соңгулда округундан депутаттарның кандидаттарынга округтарның соңгулда комиссиялары бүрүткээн.

ТӨЛЕПТИГ

Самагалдайда районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкыны — хөй талалыг бүдүрүлгелерниң бирээзи. Мооң мурнунда чылдарда септелге мастерскаязының ажылынче кол кичээнгейни салып турган болза, ам автотранспорт ажылынче сагыш сала берген. Чүък сөөртүр янзы-бүрү маркаларның машиналарының үш бригадаларын ында органзастап тургускан. Ооң бирээзин улус депутаттарының Тес-Хем район Совединиң депутады Оюн-оол Чаш-оолович Тюлюш удуртуп турар. Арга-дуржулгалыг хоочун чолаачының удуртулгазында 11 чүък машиназы бар. Оларның нити планы өске бригадалар-биле бир деңней.

Бригада 4,7 муң акшаның орулгазын ай санында киирер болгаш 880 тонна чүъкту сөөртүр, 9900 тонна-километрни ажылдап кылыр социалистиг хүлээлгелиг. Чолаачы Оюн-оол Тюлюштүң бригадазы дөрт айларның кайы-даа пландарын күүседип шыдаан. Ылангыя чүък сөөртүр планын 122, а тонна-километр ажылдап кылырын 104,8 хуу күүседип, бүдүрүлгениң мурнакчылары апарганнар.

Олар техниканың эки ажыглалы, бот-боттарынга деткимче көргүзери, бирээзи — хөйү, а хөйү — чаңгызы дээш деп принцип-биле чурттап, ажылдап келген. Оюн-оол Тюлюштүң бригадазынга автоавариялар болбайн турар. Ырак, чоок рейстерже үнерде машиналарның бүгү талалыг техниктиг хыналдазын чорудуп турар.

А Оюн-оол Чаш-оолович боду эрткен дөрт айларның планын күүсеткен. Апрель айның планын 376,8 хуу, тонна километр ажылдап кылырын 124,7 хуу күүсеткен. Ооң машиназы Тес-Хем районнуң оруктарынга сай-элезин төп чазаан.

Амгы үеде июль айның үлүүнде ажылдап турар. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга болгаш чер-чер Советтериниң соңгулдалар хүнүнге уткуштур немелде хүлээлгелерни депутат Оюн-оол Тюлюш алган. Сөглээн сөс, берткен ыяш. Сөзүнге ээ болуру — хамааты бүрүзүнүң ыдыктыг хереэ. Ынчангаш Оюн-оол Тюлюш үш дакпыр күжениишкин-биле ажылдап турар ужуру ол.

Оюн-оол Чаш-оолович бодунуң мергежилиниң ёзулуг мастери. Ол чээрби ийи чыл чолаачылап турар.

Оюн-оол Тюлюш чүгле чолаачы эвес. Ол — хөй-ниитичи идепкейлиглерниң бирээзи. Соңгукчулары-биле ужуражып, оларның амыдырал-чурттаалгазынга эргежок чугула чүүлдерни кылып келген. Оюн-оол Тюлюш — «Сельхозтехника» коллективиниң шыырак шыдыраачызы, волейбол командазының капитаны болгаш агитбригаданың сыгытчызы, төөмейжизи. Улусчу контроль бөлүүнүң болгаш профэвилел комитединиң кежигүнү.

Мурнакчы чолаачының төлептиг чоруу өске эштеринге үлегерлиг. Үстүнде хөй-ниити ажылдарынга канчап четтигип турар сен деп айтырган мен. Далаш чок боданып ора, ол мынча деп харыылады:

— Чок бүзүрээн чүве болганда ак сеткил-биле кылып апаар. Хөй-ниити ажылынга ынап-ла киржир апаар. Спортка канчап ынакшывас боор! Кадыын база каңнаар болгай.

Амыдыралдың совет овурхевирин Тюлюштерниң өг-бүлезинден база көрүп келдим. Чиик машиналыг. Соодукчу, телевизорлуг, даараныр болгаш хеп чуур машиналарлыг. Кол-ла чүве — библиотекалыг. Өөнүң ээзи Долгар гостиницаның харыысалгалыг ажылдакчызы. Уруу биле оглу Самагалдай ортумак школазының сагылга-чурумнуг өөреникчилери. Тюлюштерниң бажыңының чанында чодураалар сагланайнып турар. Кожалары ол ажылгыр, культурлуг өг-бүледен үлегерни ап турарлар.

Оюн-оол Чаш-оолович Тюлюш ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур сорулганы салган. Ооң немелде хүлээлгези бо: чыл планын боду ноябрь 1-де, а бригадазы — декабрь 20-де күүседир.

М. ТИРЧИН.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Бүгү делегейге ужур-дузалыг болуушкуннар

УЛАН-БАТОР. СЭКП ТК-ның май Пленуму, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң аңаа илеткели ленинчи аграр политиказынга, Совет күрүнениң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң сорулгаларын шиитпирлээринге чугула салымышкын-дыр деп, МАРН ТК-ның органы «Үнэн» солун бижээн.

«1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырарының талазы-биле хемчеглерниң дугайында» илеткелинге Л. И. Брежневтиң тайылбырлаан саналдары болгаш түңнелдери чүгле Совет Эвилелинге эвес, харын социалистиг өске-даа чурттарның улус ажыл-агыйын сайзыраңгайжыдарынга аажок улуг ужур-дузалыг деп, ол солун демдеглээн. Моолдуң кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери Л. И. Брежневтиң илеткелин улуг кичээнгей, ханы сонуургал-биле уткаан болгаш Аъш-чем программазын боттарының ажылынга угланыышкын, ажыл-чорудулгазынга тодаргай удуртулга кылдыр үнелеп турар.

Тайбыңның болгаш кады ажылдажылганың чаагай чоруу дээш

ТРИПОЛИ. Москвага советливия чугаалажыышкыннарының түңнелдерин Ливияның парлалгазы калбаа-биле тайылбырлап турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Ливияның Революстуг удуртулгазының кежигүнү А. С. Джеллудту хүлээп алганының дугайын дыңнатпышаан, «Аль-Фаджр аль-Джадид» солун ийи чурттуң кады ажылдажылгазы бүгү-нити тайбыңның хереэнге бараан болур деп айыткан.

Москвага болган чугаалажыышкыннар империализмге болгаш реакцияга улур, тайбың, хосталга база хамаарышпас чорук дээш нити демиселге бистиң чурттарывыстың дем каткан хөделиишкиннерин быжыглаарынга болгаш аайлаштыр башкарарынга идиг бээр деп, Джана агентилел онзалап демдеглээн.

Экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганы хөгжүдериниң айтырыгларының талазы-биле советливия комиссияның ажылының дугайын дыңнатпышаан, Джана агентилел ол комиссияның ажыл-чорудулгазының түңнелдери Ливияның болгаш Совет Эвилелиниң аразынга кайы-даа талага ажыктыг харылзааларны улам ыңай калбартырынга бараан болур деп айыткан.

Эң чугула болгаш өйү келген сорулга

НЬЮ-ЙОРК. КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсеглениишкинниң дүжүрер талазы-биле Нациялар ниитилежилгезиниң штаб-квартиразынга июнь 7-де ажыттынар ийиги тускай сессиязынга белеткелди Каттышкан Нациялар Организациязы доозуп турар.

КНО-нуң чепсеглениишкинни дүжүрер талазы-биле комиссиязының эалчеглиг сессиязы доозулган. Ооң киржикчилери ам болур сессияның илеткелин хүлээп алган, ооң дыка хөй чүүлдериниң үндезини совет тайбың инициативалар болган. Ядролуг чепсекти дүжүрер, ядролуг чепсекти шенээрин соксадыр, ядролуг чепсектиң нептерелин болдурбазының чурумун быжыглаар талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни алырының эргежок чугулазының дугайында бодал документиде кончуг тода илергейлеттинген. Ядролуг дайынны болдурбас талазы-биле тодаргай болгаш дүрген базымнарны кижи төрелгетен кылза чогуур дээрзин онзалап демдеглеп турар. Дайынның ылаңгыя ядролут дайынның кыжанылын чайладыры бистиң үевистиң эң чидиг болгаш күүседир сорулгазы болуп артпышаан.

Аңаа нургулай боо-чепсектерни эндере бүдүрерин шеглээр база бир чугула айтырыгже түңнел документиде база кичээнгейни угландырган. Экспертерниң ол айтырыгны өөрениин шинчилээр бөлүүнге мандатты комиссия чүүлдүг деп санаан.

Социалистиг болгаш каяадаа каттышпас чурттар комиссияның ажылынга идепкейлиг болгаш боттуг мөөңүн киирип турушту эзээн. Ынчаарга Барыын чүк чурттарының төлээлекчилери КНО-нуң комиссиязының болгаш өскедаа органнарының «белеткел ажылының таарымчалыг чоруттунарынга шаптыктаарын каш удаа оралдашкан.

Медицина эртеминиң төвүнүң юбилейи

СОФИЯ. Болгарияның Медицина академиязының тургустунганының 10 чылынга холбаштыр болгар наймысалалга эртем сессиязы болган. Венгриядан, ГДР-ден, Польшадан, Совет Эвилелинден болгаш Чехословакиядан делегациялар аңаа база киришкен.

Медицина академиязы специализастаан 24 эртем-шинчилел институттарлыг болгаш он-он клиникаларлыг чурттуң кол эртем, эмнелге болгаш өөредилге комплекизи болуп турар. Медицинаның беш дээди өөредилге черлери чыл бүрү 1300 эмчилерни, стоматологтарны болгаш фармацевтерни белеткеп үндүрер. Болгар медиктер социалистиг чурттарда медицина ажылдакчылары өөрү-биле калбак болгаш сырый харылзаалыг. Чүрек-дамыр хирургиязының, бүүректерни кезип солуурунуң, медицина аппаратуразын, чаа эмнерни тургузарының талазынга болгаш өске-даа угланыышкыннарга совет эртемденнер-биле олар идепкейлиг кады ажылдап турар.

Угланыышкын — индустрияны хөгжүдери

КАБУЛ. Национал үлетпүрнү хөгжүдери — Афганистан Демократтыг Республиканың ажылчы чоннарының мурнунда турар кол сорулгаларның бирээзи. Афганистанның бодунуң курлавырларынга даянган индустриалдыг сайзыраңгай күрүне болдурары төрээн чурттуң улам ыңай чечектелиринге, чаа амыдыралды чедиишкинниг тургузарынга идиг бээр. Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының ТК-ның Политбюро кежигүнү, АДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы С. А. Кештманд ол дугайын медеглээн.

АДР-ниң даг херектериниң болгаш үлетпүр министерствозунуң эргезинде ажылдап турар бүдүрүлгелер болгаш организациялар удуртукчулары-биле ужуражылгазынга чүве чугаалап тура, афган индустрияның ол чугула секторунуң ажыл-ишчилерин күрүне планында бердүнген онаалдаларны күүседиринге бүгү күжүн салырынче ол кыйгырган.

Хөй муң кижилиг митинг

ЛИССАБОН. Аграр реформазының талазы-биле алдыгы конференция Алентежу можунуң Эвора хоорайынга ажылчы чоннарның хөй муң кижилиг митингизи-биле доозулган. Ол конференцияга 2500 ажыг делегат киришкен.

Болган митингиге чүве чугаалап тура, Португал компартияның Чиңгине секретары А. Куньял аграр реформазын болгаш чоннуң революстуг өске-даа чаалап алыышкыннарын камгалаар база быжыглаар дээш демиселди идепкейжидерниң эргежок чугулазын онзалап демдеглээн. Барыын үзелдиг партияларның «демократтыг эвилелдежилге» дээр блогунуң эргечагыргада турары бүгү национал айтырыгларны чидиглениринге чедирип келген деп, ол айыткан. «Бар бергелерни ажып эртеринге чазакты доп-дораан дүжүрери, шилчилге үезиниң чазаан тургузары болгаш парламентиге хуусаа бетинде соңгулдаларын эрттирери эргежок чугула, а ындыг соңгулдаларның үезинде реакция аштырыышкынга таваржыр болгаш чөөн үзелдиг күштер депутат мандаттарының хөй нуруузун чаалап аптар» деп, А. Куньял медеглээн.

(СЭТА).

М. ФУТ КЫЙГЫРГАН

ЛОНДОН. (СЭТА). Фолкленд (Мальвин) ортулуктар дээш англи-аргентин чөрүлдээни тайбың чугаалажыышкыннар аргазы-биле шиитпирлээринче Великобританияның Лейбористиг партиязының удуртукчузу М. Фут кыйгырган. Аргентина-биле чугаалажыышкыннардан консерваторлар чазааның ойталыышкынын, чөрүлдээни шериг күжү-биле шиитпирлээр дээр ооң кордалын Кооператив партиязының чыл бүрү болур конференциязынга чүве чугаалап тура, М. Фут шүгүмчүлээн.

ӨЗҮЛДЕЛИГ ЧАҢГЫС ЭП

КАРАКАС. (СЭТА). Америк күрүнелер организациязының кежигүннери чурттарның даштыкы херектер министрлериниң консультативтиг онза чөвүлел хуралының түңнелдерин Венесуэланың албан кижилериниң бөлүктери англи колониализмниң болгаш америк империализмниң Мурнуу Атлантикада дошкуураан чимзениишкиннерин барымдаалаап, латин-америк күрүнелерниң чаңгыс эвиниң улам быжыгып, өзүп турарының бүзүрелдиг херечизи кылдыр үнелеп көрген.

Чөвүлел хуралдың хүлээп алган шиитпирин Венесуэланың «Националь» солунунга АКШ-тың администрациязының политиктиг болгаш дипломаттыг аштырыышкыны кылдыр Венесуэланың даштыкы херектер министерствозунуң консультативтиг комиссиязының даргазы Хосе Родригес Итурбе медеглээн.

Кичээнгейде — чугула айтырыглар

ГАВАНА. (СЭТА). Каяа-даа каттышпас чурттарның аайлаштырылга бюрозунуң хуралы Кубаның найысылалында ажыттынган. Ооң бирги — белеткел — үе-чадазы эксперттер деңнелинге, а июнь 2-ден 4-ке чедир — даштыкы херектер министрлериниң деңнелинге эртер. Бо ужуражыышкын каяа-даа каттышпас чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының II конференциязының бүдүүзүнде эң чугула болуп турар. Бюро кежигүннери чурттарның хөй санныг делегациялары, ол ышкаш хайгааракчылар Гаванада чеде берген.

Бо хурал конференцияның хүн чурумун хүлээп алыр, органзастыг айтырыгларны көөр, экономиктиг болгаш политиктиг эң чугула айтырыгларны чугаалажыр.

Амгы үениң эң чугула айтырыының — АКШ-тың администрациязының харысалга чок политиказының түңнелинде кыжаныышкын алаңда болу берген тайбыңны быжыглаарының айтырыының талазы-биле чугула документини хүлээп алыр дээрзин парлалга онзалап демдеглеп турар.

Англи-аргентин чөрүлдээ база ужуражыышкын киржикчилериниң кол кичээнгейинге турар.

АНГЛИЯ. Мурнуу Атлантикага шериг күштерин калбартып турар М. Тэтчерниң чазааның айыылдыг угланыышкынынга удурланган массалыг митинг (чурукта) Лондонга болган.

Маргылдааны тайбың байдалга шиитпирлээр дээш бүгүле чүүлдерни кылырын олар негевишаан, Фолкленд (Мальвин) ортулуктарны күш-биле ээлеп алыр дээн Англияның политиказын буруу шаап турарлар.

ЮПИ — СЭТА-ның телефотозу.

Социализмниң космос бедиктери

УТТУНДУРБАС УЖУДУУШКУН

Совет-румын кады космос ужудуушкунуң 1981 чылдың майда Совет Эвилелинге боттандырган. Ол дээрге — космоска эң нарын ужудуушкуннарның бирээзи-дир. «Союз-40» совет космос кораблиң «Салют-6» — «Союз Т-4» эртем-шинчилел орбита комплекизи-биле мынчаарда тудуштурган. Румыния Социалистиг Республиканың эң баштайгы космонавтызы Думитру Прунариу ол ужудуушкунга киришкен. ПМА-ның Бухарестиде корреспондентизи А. Слабынькову дараазында айтырыгларынга ол харыы берген.

— Космоска силерниң ужудуушкунунар болган үеден бээр чыл чаа ашкан. Космоска ол ужудуушкунунар үезинде кандыг чүүл силерге эң-не солун болганыл?

— Космоска ол ужудуушкун меңээ кезээде уттундурбас. Ооң эгезинден төнчүзүнге чедир бүгү-ле чүүлдерни сактып чоруур мен. Румынияның Коммунистиг партиязының тургустунганының 60 чылынга ол ужудуушкунну тураскааткаывын демдеглээр бодап-дыр мен. Ол чорук РКП-ның кежигүнү кижиге, тодаргайлаарга, меңээ онза харыысалганы хүлээндирген турган. Даалганың чедиишкинниг күүсеттинге ниинге дүрүм ёзугаар чорааарланыр мен. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң болгаш Румынияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Е. Н. Чаушескунуң байыр чедирген телеграммаларын Леонид Попов-биле кады соруктуг киирипкиниң болгаш өөрүшкүлүг номчаан мен. Космос корабли-биле Румынияның кыры-биле ужудуп эртерин четтикпейн манап чораан мен. Төрээн черимни космостан көөрү меңээ кедергей өөрүнчүг болган.

«Салют-6» орбита станциязынга ужудуушкунунуң үезинде совет эштеримниң меңээ чедирген дузазын кажан-даа уттпас мен. Эртем шинчилелдериниң планнаттынган программазының чедиишкинниг күүсеттиперинге, бүгү ужудуушкунуң чаагай түңнелдиг болурунга олар бүгү-ле чүүлдерни кылган.

— «Интеркосмос» программазын ёзугаар силерниң ужудуушкунунарны боттандырган. Ол программаның амгы үеде күүселдезиниң түңнелдерин, космос делгемнерин шиңгээдип алыр талазы-биле социалистиг чурттарга Совет Эвилелиниң дузаламчызын канчаар үнелеп турар силер?

— Совет Эвилелиниң саналдарын ёзугаар база ооң идепкейлиг киржилгези-биле боттандырып турар «Интеркосмос» программазы — ол дээрге, космос делгемнерин шинчилээриниң тайбың программазы дээрзин онзалап демдеглээр бодаап мен. Ындыг тайбың программа делегейде чок. Космоска тайбың кады ажылдажылга дугайында Барыын чүкте ам-даа күзевейн турар. «Интеркосмос» программа амгы үеде эң-не чедиишкиннг боттанып турар. Космос делгемнерин тайбың шиңгээдип алыр талазы-биле Совет Эвилели социалистиг дем каттыжылгазының акы-дуңма чурттарынга үнелеп четтикпес улуг дузаламчыны көргүзүп турар. Манаа чижек кылдыр мындыг фактыны айтып көрейн. «Интеркосмос» программаның киржикчизи чурт бүрүзүнүң космонавтылары бүгү белеткелди Совет Эвилелиниң Звёздный хоорайжыгажынга эрттирип турар. Олар космоска ужудуушкуннарны совет өңнүктери-биле кады совет космос корабльдеринге база боттандырып турарын демдеглээр херек. Космос делгемнерин тайбың шиңгээдип алыр талазы-биле Совет Эвилелиниң акы-дуңма социалистиг чурттарга чаагай дузаламчызын бо бүгү фактылар тодаргай херечилеп турар-дыр. ССРЭ-ниң дузаламчызы социализм чурттарының чүгле черге эвес, харын-даа космоска безин чаагай үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазын улам калбартып турар.

— Космоска ужудуушкун сөөлүнде эрткен баштайгы чыл силерге кандыг болду?

— Солун болгаш чаагай үре-түңнелдиг чыл болган. Меңээ специалист кижиге ол ужудуушкун дыка хөй чүүлдерни берген. Космоска билип алган чүүлдеримни бодумнуң ажылымга, ылангыя башкылаарынга чедиишкинниг ажыглап турар мен. Бухарестиде политехниктиг институтка лекцияларны номчуп, эртем чадазын чедип алырының диссертациязын камгалаарынга белеткенип турар мен. Аныяктар-биле, ажылчыннар, студентилер, тайынчылар-биле доктаамал ужуражып, космоска ужудуушкун дугайында, ооң эң-не солун чүүлдериниң дугайында оларга чугаалап берип турар мен. «Космос сөөлүнде 5 минута» деп номну бижидим. Ол ном удавас парлаттынар.

«Союз-40» корабльдың ужудуушкунун белеткээринге болгаш боттандырарынга киришкен бүгү совет специалистерге чүректиң ханызындан изиг байырны чедирер, өөрүп четтиргенимни база катап илергейлээр бодаан ийик мен. Эртемниң, тайбыңның болгаш кижилерниң чаагай чоруунуң эргележиинга харыысалгалыг болгаш хүндүлүг ажылынга олар чаа-чаа улуг чедиишкиннерлиг болурун совет өңнүктеримге күзеп турар мен. Космос делгемнерин тайбың шиңгээдип алыр талазы-биле чайыннапчак чаа-чаа тиилелгелерни совет эштеримге — бүгү космонавтыларга күзээр мен.

(ПМА).

Бухарест.

АНГЛИ АГРЕССИЯ КАЛБАРБЫШААН

Мурнуу Атлантикада хан төгүүшкүнүн соксадыр болгаш Фолкленд (Мальвин) ортулуктар дээш англи-аргентин чөрүлдээни тайбың шиитпирлээр талазы-биле делегейниң хөй-ниитизиниң кыйгырыын херекке албайн, Англия ол девискээрде агрессчи хөделиишкиннерин улам күштелдирип турар. Ортулуктардан кээп турар медээлерни ёзугаар алырга, Англияның интервенция шериглери ортулуктарның административтиг төвү болур Порт-Стенлиже шаап халдап кирерииге белеткенип турар. «Вашингтон пост» солунунуң бижээни-биле алырга, ында 5 муң англи солдаттар бар. Эштип чоруур кончуг улуг казарма кылдыр хуулдурган «Куин Элизабет-2» деп пассажир лайнеринде 3500 санныг шериг албанныгларының чедип кээрин манап турар.

Фолклендилерниң аңгы-аңгы черлеринде стратегтиг ужур-дузалыг пунктуларда англи күштерни мөөңнеп. Сан-Карлос порттуң чоогунда плацдармче шериг техниказын болгаш шериг херекселдерин чедирип турар.

«Санди телеграфтың» бижээни-биле алырга, «англи шериглерге кол мооңдак болза, Порт-Стенлиниң барыын талазын хүрээлээн бедик сын болуп турар, ында аргентин шериглер үгер-боо болгаш зенит туруштарын быжыглап тургускан». Лондоннуң «Санди таймс» солунунуң бижээни-биле алырга, «чоокку үеде англи «командостарның» диверсия халдаашкыннары эгелээр, Порт-Стенлиниң девискээринде аргентин туруштарны корабльдерниң үгер-боолары-биле боолаары база агаардан бомбалаары эгелээр.

Англияның камгалал министерствозу Гуз-Грин чоогунга шериг хөделиишкиннериниң медээзин дамчыткаш, «кызыл береттер» деп тускай шилиттинген 2-ги батальонунуң командири Г. Джонс өлүрткен деп дыңнаткан. Ол батальон англи чепсектиг күштерниң шаажылакчы отрядтарының кол өзээ болур болгаш, чижээ, Соңгу Ирландияга хамааты чоннуң каржы шаажылаашкынынга киржип турган. Ол медээлерде аргентин 900 шериг кижилерни тудуп алганын база дыңнаткан.

М. Тетчерниң кабинединиң дорт киржилгези-биле Британ ортулуктарны шыва алган шовинисчи, милитаристчи шуугаазын киткен турза-даа, байдалды тайбың шиитпирлээринге хамаарыштыр үнер англи буржуаз парлалгада безин кестүп кээп турар.

Чижээ, «Санди таймс» чүгле-даа чүве Аргентинаның Фолкленд ортулуктарга хамаарыштыр туружун өскертип шыдавас, түңнелинде барын айтырыгны чугаалажыышкыннар-биле шиитпирлээр апаары албан боор» деп бижээн.

Буэнос-Айрестен Франс Пресс агентилелдиң дыңнатканын ёзугаар алырга, Аргентинаның кол командылалы Гуз-Гринни болгаш Порт-Дарвинни чидиргенин дыңнаткан. Англи кезектер «аргентиннерни чепсектер болгаш дириг күштер талазы-биле үскок ажыы турган» деп коммюникеде айыткан болган.

«Аргентин кезектер ок-чепсек төнгүже чедир тулчуп турган, англиларниң дириг күжүнге болгаш техниказынга улуг чидириглерни таварыштырган» деп шериг бөлүктеринде чугаалажып турар.

Аргентинаның шериг командылалының эалчеглиг медээзинден алырга, аргентин шериг ужар чүүлдүн кезектери чөөн Фолклендиде (Соледад ортулукта) англи шеригже халдаашкын кылган, англи далай чадаг шериниң ээлеп алганы Порт-Дарвинче аргентин шериглериниң халдаашкынынга деткимчени көргүскен. Америк Си-би-эс телекомпаниязының дыңнатканы болза, аргентин бомбалакчы самолёттар чурттуң материк кезээнде аэродромдан агаарже ужудуп үнүп турган. Янзы-бүрү бедиктерден бомбалаашкынга аргентин шериг-агаар күштери аңгы-аңгы хевирниң, ооң иштинде ыракка ужудар «Канберра» хевирниң самолёттарын ажыглап келген.

Аргентин шеригиниң тургустунганының эалчеглиг оюнга таварлаштыр Аргентинаның президентизи Л. Гальтиери Буэнос-Айреске чүве чугаалаан. «Бистиң чуртувус даштыкы халдаашкынга удур деп эвес демиселди чорудуп турар» деп, ол чугаалаан. Аргентина өске чурттарның дузазын дилээр апаар чадавас дээрзин ол медеглээн.

(СЭТА).

Ак халаттыг **КИЖИЛЕР**

ХАЙГААРАЛДА

РЕСПУБЛИКАНЫҢ уруглар эмнелгезинге район бүрүзүнден бичии чаштар кадыын экижидип кээр. Чоокта чаа ол эмнелгениң ажылдакчылары-биле ужуражып, ажыын сонуургаан мен. Дүрген дуза чедирер машина Хову-Аксындан бичии оол эккелген. Дежурный эмчи оолду дораан шинчип, аарыын тодаратты. Ол хөрээниң ийи талазынче дегдирипкен болган. С. Маадырны эмчи еестралары хүлээп алгаш, чыттырып эмнээри-биле аппарды. Бо хүннерде ооң кадыы экижип, сегип турар.

Терапия салбырының эргелекчизи А. С. Тулин мурнуку чылдарга бодаарга, эмнелгеде мергежилдиг кадрлар немешкенин, амгы үениң дериг-херекселдери-биле хандыртынганын чугаалап орар. Профилактиктиг ажылды чогуур деңнелге тургусканы эң-не кол чүүл болур. Ындыг ажылдар Кызылда 20 кезек черде чоруттунуп турар. Участок бүрүзүнде уругларны учётка ап, кадыын хайгаарап турар. Ол талазы-биле ажылдың контролюн күштелдирген. Ол салбырда интенсивтиг терапия тургустунгаш, ийи чыл болган. Коллективтиң ажылы шуудаан.

«1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеле ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарында» школа назы четпээн болгаш школа назылыг уругларга медицина дузаламчызын экижидериниң хемчеглерин айыткан. Ол сорулганы эмнелге коллективи амыдыралга боттандырып эгелээн. Олар чаштарның кадыы дээш күжүн, билиин харам чокка бараалгадып, болдунарла хемчеглерни ап турар. Эмнелгениң эмчилери боттарының участоктарында ажылын дап аңгыда, районнарның эмнелге пункттарынга бо-ла дуза көргүзүп чеде бээр.

Эмнелгеде таарымчалыг байдалдар ам-даа чедир тургустунмааның кол эмчи Юрий Васильевич Карымов чугаалап турар. Эмнедикчилерге делгем өрээлдер херек. Уруглар поликлиниказында бөдүүн чүүлдер безин кылдынмаан. Канализация болгаш суг дамчыдар хоолайлар чок. Оңгу беш чылда туткан эмнелге тудуу он бирги беш чылче шилчээн. Ол тудуг план ёзугаар эрткен чылын ажыглалга кирер турган. Ынчалзажок эмнелгениң бирги каъды безин туттунмаан. Эмнелгеде эмчи сестралары, санитаркалар чедишпес. Кызылдың эмчи училищезин доосканнар маңаа күзелдиг-биле ажылдап кээрлер. Ынчалза-даа оларны чурттаар чер-биле хандырбааныйдан, ызырынмайн баар.

Уруглар — бистиң келир үевис. Эмнелгениң ажылдакчылары чаштарның кадыы дээш бүгү хемчеглерни ап турар.

В. БАРМИН.

Кызыл хоорай.

КАЯА-ДАА ЧОРААШ

САМАГАЛДАЙНЫҢ автостанциязындан Кызылче чорупкан бис. Кижи бүрүзү аразында каткы-хөглүг хөөрешкен орлар. Мурнувуста орук кыдыының арга-эзими чаа-ла ногаан бүрү-биле шыптынып эгелээн. Кушкаштар ыдамында мыжырашкан. Сеткилге өөрүнчүг аажок.

Хенертен пассажирлерниң аразындан бир аныяк оол дивиден: «Автобусту тургузуп көрүңер. Бир оол моорай берди» деп медээледи. Олурганнарның кичээнгейи аарыг кижиде барган. Шынап-ла, ооң аксындан чараазы төктүп, карактары алара берген, сирилээн олур. Ол-ла үеде мурнуку олутка орган уруг сумказын дүргени көнчүт ужээш, херегләэп чүвезин тыппады. Чолаачыга чеде бергеш:

—Силерниң аптечканарда камфорлуг спирт биле хөвең бар иргн бе?—деп айтырды.

— Чүгле спирт бар. Хөвең орнунга марля кандыгыл?—диди.

—Ажырбас—дээш, ол уруг херегләэн чүвелерни ап алгаш, дуза чедирери-биле моорай берген оолда барды. Марляга эмин сиңиргеш, оолга элээн үр чыткарды. Оон аарыг кижи орталаны келди.

—Харын-даа дүрген дуза чедирер кижи чораан-дыр, магалыын—дижип, пассажирлер өөрүшкүлүг чугаалажып, олар демги кыска четтиргенин илереткеннер.

—Ам уткуштур келген машинага олурткаш, аарыг кижини дедир чорудар. Орукка бергедезе канчаарыл?—деп, чолаачы дуза чедирген кыстан айтырды.

—Шуурмакка чедир өөр бис. Бергедезе Шуурмак эмчизинге хүлээдип бээр—деп, кыс чугаалады.

Кызылче оруувус уламчылаптывыс. Шынап-ла найысылал тевуиге чедир демги аныяк кижи эки келген.

Медицинаның эге билиглерин кижи бүрүзү билген тураны чептиг деп чүвени ынчан анализтеп бодап ордум. Дүрген дуза чедирген кыстың эртем-билиин сонуурган, чугаалаштым-даа. Аныяк кыс Кызылдың медицина училищезин ийи чыл бурунгаар дооскан, ол Самагалдай эмнелгезинде ажылдап турар болду. Эмчи боду биче сеткилдиг, чазык, хүндүлээчел кижи-дир. Мергежилинге хандыкшылдыг. Каяа-даа чораш чоннуң кадыын камгалаарынга белен. Ёзулуг совет мезүнывар деп чүве бо-дур.

Ону Анна Депкиш-оол дээр. Ооң арга-дуржулгазы моон соңгаар-даа байлакшыыры чугаажок. Ак халаттыг кижи бүрүзү шак ындыг кызымак, мергежилинге бердинген болуру күзенчиг-дир.

И. ОЮН.

Эрзин район.

ЧАА АРГАЛАРНЫ ТЫВАР ДЭЭШ

КҮШ-АЖЫЛДЫ коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң шимчээшкинин республиканың туберкулёз аарыгларынга удур диспансерниң коллективи 1960 чылдарның төнчүзүнден бээр нептередип эгелээн. Бо хүннерде эмнелгениң салбырлар арaзында социалистиг чарыш чорун турар. Ол бүгү диспансерниң ажылын улам быжыктырарынга болгаш сайзырадырынга дузалап келген.

Социалистиг чарышка тодараттынган системаның дуржулгазын өкпе аарыгларының участоктарынга, уруглар эмнелгезиниң каттыжыышкынынга ажыглап, аарыгны шын тодарадырының чаа аргаларын тывары оралдажып келдивис. Мооң түңнелинде ук эмнелге республиканың эмнелгелер арaзындан эки черни каш чыл улаштыр ап келген. Тус-тус ажылдакчыларны болгаш албанның өске-даа кижилерни шаңнап, мактап турар, эмчи практиказынга чаа чедишкиннерни нептередири, күш-ажылдың сагылга-чурумун чогуур деңнелге тудары дээш оон-даа өске негелделерни күүседир хемчеглерни чорудуп турар бис.

Эмчилер районнарже узун хуусаалыг сургакчылап үнүп, эмнелгелерге практиктиг дузаны көргүзери чаңчыл апарган. Эрткен чылын 109 хире ындыг үнүүшкүннерни чоруткан. Эмчи темаларынга 37 семинарны эмчилер болгаш фельдшерлер эрттирген. Вакцина чорударының курузунга чылдың-на 130—140 фельдшерлер болгаш эмчи сестралары районнардан кээп өөренип турар. Флюорография шинчилгезин чурттакчылар өй-шаанда эрттирип турар. Чүгле эрткен чылын безин 139 муң кижи шинчилге эрттирген. Эмнээриниң болгаш шинчилгениң патогенетиктиг терапиязын, интенсивтиг методун болгаш кезиишкиниң чаа аргаларын нептередип келдивис. Өкпе аарыының ийиги салбырында РУМ-20 рентген аппаратын тургускан. Амгы үениң чаа дериг-херекселдери аарыгны шын тодарадырынга онза чугула.

Уруглар салбырының коллективи чылдан чылче үре-түңнелдиг ажылдап келген. Бо коллектив хүлээнген даалгазын күүседиринге харысалгалыг болгаш «чаңгызы хөйү, а хөйү чаңгызы дээш» ажылдап турарлар. Оларның арaзында эмчи П. П. Антонов, улуг сестра А. И. Антропова, сестралар Е. И. Зоткина, П. Ф. Шикалова, В. И. Сергеева оларның ажылы мактаддыг.

Республика туберкулёз аарыгларынга удур диспансерниң коллективинде эмчи шугумунга үр ажылдап келген хоочуннар хөй. Олар аныяктарга боттуг дузаны көргүзүп, арга-сүмезин берип келген. Хоочуннар социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар.

Е. МЕСЬКО,

эмнээриниң талазы-биле кол эмчиниң оралакчызы.

ЧУРУКТАРДА: эмнелгениң бөлүк хоочуннары (адаанда); өкпе аарыгларын кезер салбырының эргелекчизи Юрий Павлович Щербаков. Ол «кадык камгалалының тергиини» деп хүндүлүг аттың эдилекчизи, 1952 чылдан бээр дээди категорияның эмчизи (ортузунда);

(оң таладан) хоочуннар чөвүлелиниң даргазы, бирги категорияның эмчизи С. Н. Спивакова, аныяк эмчилер П. П. Антонов, М. С. Шувандаева олар-биле ажыл үезинде. Ол аныяк специалистерге бодунуң билиин, дуржулгазын күзелдиг-биле дамчыдып чаңчыккан (үстүнде).

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Бүгү чуртта ышкаш, бистиң республиканың школаларында күрүне экзаменнери дүүн эгелээн. Каш хонгаш-ла олар ортумак эртемни чедип алырлар.

ЧУРУКТА: Кызылдың № 2 школада күрүне экзамени.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ШЫНАРЛЫГ КЫЛЫП ЧАҢЧЫККАН

Анна Иргитовна Айызан ажылдавышаан, кежээки школаны чедишкинниг дооскан. Ол малчын ада-иезинге сакмакцинтеп, совхозтуң столовазынга кассирлеп ажылдап чораан. Аңаа кандыг-даа ажылды даандырарга, шынарлыг күүседип чаңчыккан.

1976 чылдя комсомол комитеди ону участок эмнелгезинге поварлаарын сүмелээн. Аңаа кандыг-даа дадагалзал чокка чөпшээрешкеш, ажылдай берген. Оон бээр элээн каш чылдар эрткен. Ол бо үелерниң иштинде бодунуң ажылынга мергежээн. Комсомолчу кыс ажыл шагы узун, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдып көрбээн. Шак ындыг үнелелди Борис Орус-оолович Иргит чугаалап орар.

Повар кыстың кылып турар чеми шынарлыг. Аарыг улустуң чемин чогуур үезинде белеткеп келген. Ол эмнелгеде чыдар аарыг кижилерге эвилең-ээлдек. Чем кылып белеткээринден аңгыда, дежурный эмчилерге, сестраларга база дузалажы бээр. Ажыл-ишчизи-биле ол чүгле эмнелге коллективиниң эвес, а «Мөген-Бүрен» совхозтуң ажыл-ишчилериниң хүндүткелин чаалап алган. Ооң бир тодаргай херечизи — моон мурнунда чылдарда улус депутаттарының Мөген-Бүрен кодаа Совединиң депутадынга каш удаа соңгутканы. Ол ам улус депутаттарының Мөңгүн-Тайга район Совединиң депутады хүлээлгезин багай эвес күүседип турар. Ол соңгукчулар-биле чогуур үезинде ужуражып, аңаа ажыл-агыйжы, амыдыралчы чугула айтырыгларны шиитпирлежип турар.

Оон аңгыда Анна Иргитовна хөй-ниити ажылдарының идепкейжизи. Өөнүң ээзи Михаил Айызан-биле «Алчы» агиткультбригадага үргүлчү киржир. Ол эмнелгеде комсомол, профэвилел бөлүктериниң кежигүнү. Стол теннизинге совхозта херээженнерниң чемпиону. Ийи уруунуң өөредилгези, кижизидилгези үлегерлиг. Амгы хүннерде А. Айызан ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылын өөрү-биле кады күш-ажылчы белектерлиг уткуур сорулганы салган ажылдап турар.

Эмнелгениң ажылында чамдык шиитпирлезе чогуур айтырыгларны Анна Иргитовна чугаалап орар. Эмнелгениң туруп турар баазазы кызыы, таарымча чок. Улуг, бичии аарыг кижилер холуй чыдып турар. Оларның чемин тус-тус аарыглар аайы-биле кылдыртпайн турар. Эмнелгеде телевизор чок. Ооң уламындан чыдар аарыг улус кежээ бажыңнарынче чоргулай баар. А район аптеказы Кызыл-Хая эмнелгезин эмнер-биле доктаамал хандырбайн келген. «Сыкыртыр эмнер бисте чок. Боттарынар тып алгаш келиңер» деп сүмени эмчиге келген аарыг кижилер бо-ла дыңнаар. Ол аарыг кижилер эмнерни кайын тывары? Район аптеказында база чок боор. Бо черле дыка берге айтырыг. Тускай эртемниг эмчилер чедишпес. Чамдык айтырыглар талазы-биле үстүкү черлерден хөй удаа негелделерни тургусса-даа, хемчеглер чедир алдынмайн турар.

К. УСПУН.

ХААЯ ЭВЕС

Мөңгүн-Тайга районда хуу мотоцикл, машиналыг хамаатыларның саны чылдын-на көвүдеп орар. Ынчалза-даа хуу транспорттуг кижилерден «А» (мотоцикл) болгаш «В» (чиик машина) категорияның чолаачызы шынзылгалыг каш-ла санныг кижи бар, а хөй кезии кандыг-даа шынзылгазы чок, харын-даа албан машиналарын транспорт башкарар эргези чок кижилер башкарып чорууруп бо-ла көрүп болур. Шимчээшкин эвээш болгаш, чалан болуп озал-ондак болбайн турар. Районнуң иштики херектер килдизи мону херекке албайн турары хоойлуга канчап-даа таарышпас.

Хөй чылдарда чолаачылар-биле кады ажылдап келген болгаш транспорт озал-ондактарының болу бээр чамдык чылдагааннарын маңаа бижиир бодадым. Эзирип алгаш, машина башкарып чоруур чолаачы—кем-херек үүлгедикчизи деп чүве билдингир. Эл-не аар аварияларны (ускүлежир, андарлыр, кижилер болгаш дириг амытаннар бастырар, тавартыр, кабиназынга удуп, ужуп калгаш угарлыг газтан өлүр) база эзирик чолаачылар кылып турар. Чүге дээрге эзирик чолаачыларның реакциязы оожум, караа көзүлбес, светофорнуң өңүн ылгавас, үн медээзин дыңнавас болур, машинаның дүргени оларга оожум ышкаш сагындырар, янзы-бүрү хынакчы херекселдериниң көргүзүглеринче сагыш салбас. Чүгле 30 грамм эзиртир суксун ишкенде карактың көөр шөлү бичиилей бээрин тускай шинчилел илереткен.

Тываның автоорукттарынга Хандагайты — Мугур-Аксы, Хандагайты — Мөген-Бүрен, Хандагайты— Ак-Чыраа арaзынга эзирик чолаачыларны хаая эвес көрүп болур. Чадаана —Ак-Чыраа, Хандагайты—Мугур-Аксы, Хандагайты—Мөген-Бүрен, Мугур-Аксы— Мөген-Бүрен оруктарынга болгулаан чамдык таварылгалар КАИ-де демдеглеттинмейн турар.

Орук-транспорт болуушкуннарының чылдагааннарының бирээзи —чамдык эштерниң чолаачы культуразының чавызында. Мооң чижээнге чамдык чолаачыларның дараазында четпес аажы-чаңнарын айтып болур: соондан келгеш, эртер дээн машинага шаптыч кадар, дүргенин улгаттырар азы элеэдип чораан боду, машина эрте бээрге, оттуп келген чүве дег, ол машина-биле чарыштырып эгелээр, уткуй келген машинага орук чайлап бербес, хөме тавартыр, туразының улуу-биле дүрүм бузуп чайлап бээр ужурлуг черлерге орук чайлап бербес... Чамдык чолаачылар чырык херекселдерин чөп шын ажыглавас болур (ырак, чоокту чырыын өйүнде бербес, уткуй келген чолаачыны чылчырыктадыр, ээр дугайында өй-шаанда чырык медээзин бербес, караңгылай бергенде безин чырыын кывыспас); Ырак рейске чораанда, чолаачы кижи кезек-кезек болгаш дыштаныл, чемненип чорууру албан. Шагзырап, моган келгениниден чамдыкта руль артынга удуп калгаш озал-ондак кылыр таварылгалар база бар. Машинаның дүргенин шын тудуп, өй-шаанда оожумнатпааныдан, тормоз тудуп шыдавайн баргаш, ээр черлерге автомашина «сыңмайн» баары кайы хөй.

Чолаачы биле чолаачы база дөмей эвес болур. Хөй чылдарда автомашина башкарып, кижилерни болгаш янзы-бүрү чүктерни сөөртүп келгеш чаңгыс-даа авария кылбас, сагыпдырыглар талонунда чаңгыс-даа үт чок чолаачылар бар. Шак ындыг чолаачыларның дугайында материалдарны солунга бижип, оларның арга-дуржулгазы-биле солчуру күзенчиг.

Номчукчунуң бодалы

Б. СААЯ.

ДИНАМОЧУЛАРНЫҢ МАРГЫЛДААЗЫ

Ча адар спорт сөөлгү үеде бистиң республикада элээн сайзырап, аңаа сонуургалдыгларның саны чыл келген тудум өзүп, эң ылаңгыя аныяктар ортузунда массалыг аппар чыдары өөрүнчүг. Амгы үеде спорттуң бо хевиринге 7 кижи ССРЭ-ниң спорт мастери деп бедик атты чедип алган. Мастерге кандидаттарның саны 10 кижи ажыг.

Тываның ча адыкчылары зона-даа, чурттуң аңгы-аңгы хоорайларынга-даа болуп турар улуг-улуг маргылдааларга эки түңнелдерни чедип ап турар апарган. Ооң бир тодаргай херечизинге дараазында чижекти алгаш, көрээлиңер.

Бо чылдың апрельде ча адарынга Кыргыс ССР-ниң ажык бирги чери дээш маргылдаазы Фрунзе хоорайга болуп эрткен. Аңаа бистиң республиканың шилиндек командазының кежигүннери чедишкинниг киришкеннер. Команданың аныяк ча адыкчылары Людмила Назытай биле Марина Ондар ССРЭ-ниң спорт мастериниң нормазын күүсеткеннер.

Тываның база бир спортчузу Галина Огнёва амгы үеде ча адарының талазы-биле делегей маргылдаазынга киржир дээш бүгү талалыг белеткенип турар.

Эрткен неделяда ча адарынга «Динамо» спорт ниитилелиниң Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк зоназының чемпионады бистиң республиканың найысылалынга болуп эрткен. Аңаа ук зонаның болгаш Россияның шилиндек дээн ча адыкчылары хөйү-биле киришкеннер. Ооң кол-ла сорулгазы— талантылыг аныяк ча адыкчыларын илередип, тывары.

Дөрт хүн үргүлчүлээн спортчу демиселдиң түңнелинде херээжен ча адыкчыларының арaзынга Бурят АССР-ден келген ССРЭ-ниң спорт мастери Янжима Серенжапова маргылдааның бирги хүнүнден эгелээш, төнчүзүнге чедир өскелерни мурнап, эң хөй санны аткаш, чемпион атка төлептиг болган. Чита чурттуг спорт мастери Серен-Ханда Сысикова ийиги черни ээлээн.

Эр улустуң маргылдаазынга Улан-Удэден келген эжишкилер, спорттуң бо хевиринге ССРЭ-ниң спорт мастерлери Валерий Лазарев биле Николай Комаровский бирги, ийиги черлерни ээлээннер.

Бистиң республиканың ча адыкчыларындан аныяк спортчу Виктор Санчат-оол эки түңнелди чедип ап, ССРЭ-ниң спорт мастериниң нормазын күүсеткен. Маргылдааны бедик деңнелге организастап эрттирген.

В. ЧАДАМБА.

ТАЙБЫҢ ФОНДУЗУНГА

Хоорайның социал хандырылга килдизиниң партия эге организациязының коммунистери Тайбың фондузунга акша чыып, шилчидип турар.

Чоокта чаа партия эге организациязының хуралынга эге организация секретары Л. М. Козлова Тайбың фондузунга коммунистерниң кииргени акша төгериниң дугайында допчу информацияны кылган.

Тайбың фондузунга акша чыыр комиссияның даргазы Л. И. Пахомова база ооң кежигүннери ол ажылын багай эвес чорудуп турар. Партия эге организациязының коммунистеринден 170 рубль чыгдынган.

Тайбың фондузунга акша чыылдазы үргүлчүлеп турар.

Р. ДОЛЗАТМАА.

ДАЯЛААН

Бөрү шээр-даа, боддаа малга улуг когаралды чедирип болур деп чүве кымга-даа билдингир. Ынчангаш бистиң районнуң аңчылары болгаш малчыннары чылдың кайы-даа үезинде оларны хорадырынче улуг кичээнгейни салып келген.

«Малчын» совхозтуң хоочун чылгычызы Сортай-оол Монгуш бо чазын Ортаа-Сып деп черге бир улуг бөрүнү даялаан. Ооң соонда ол кодан чылгызын дүвениң чыгы тегерип чоруп турган бир кыс бөрүнү, Ак-Адыр деп черге база бир кыс бөрүнү адып өлүрген.

Малга айыылдыг бөрүге удур демиселин дээш совхозтуң дирекциязы Сортай-оол Монгушту мактаан. акша шаңналын база тывыскан.

А. БЕГЗИ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 2-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Кино аличоруктарының клуву. 9.55 — Уругларга фильм. «Ёзулуг трубач турган». 11.00 — Чаа медээлер. 11.05 — 14.15—Чапсар. 14.15 — Чаа медээлер. 14.30 — «Мал ажылы — шалыычы фронт». Документалдыг телефильмнер программазы: «Терветтиң сүдү», «Кодан соондан», «Костя». 15.30 — «Билир болгаш кылып бил». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.15 — «Горнистер, кыйгыга харыыланар!». 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15 — «Эрткен чүүлдү катаптаары». Белорусс ССР-ниң Уваровичиде ССРЭ-ниң улустуң башкызы О. С. Авраменконуң дугайында телеочерк. «ССРЭ-ниң улустуң башкылары» деп бөлүк дамчыдылгадан. 17.40 — «Оруң эгезинде». Еврей камерлыг музыка театрының дугайында. 17.55 — «Чаагай хүн». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү.

КЫЗЫЛДАН

18.25 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ». Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы Л. А. Вознесенский чорудар. Ооң төгениниң соонда — концерт. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — 22.55 — «Фестивальдар... Конкурстар... Концерттер. Оон төгениниң соонда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Г. Свиридовтуң чогаалдарында пушкинчи аяннар. 12.45 — Немец дыл. 13.15 — Ада-иелер, силерге. 13.45— Уругларга фильм. «Эрги шилээниң хелеглери». 5-ки серия. 14.25 — «Игорь Моисеевтиң баледи». Концерт-фильм. 15.30 — Чаа медээлер. 15.40 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телефильм.

МОСКВАДАН

18.25 — Бүгү-россия конкурузунуң лауреады Т. Вольская ойнаар (домра). («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Чогаалчы болгаш үе». Дамчыдылга. 19.15 — «Азия тевү». Информация-публицистиг программа. 19.45 — Чарлаалдар. 19.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Баук биле Тюк». Мультфильм. (ЧССР). 20.15—М. И. Царев, А. С. Пушкинниң, М. Ю. Лермонтовтуң, Ф. Тютчевтиң, А. Блоктуң, С. Есенинниң лириказын номчуур. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — 23.20 — «Өске талазын кижилер». Уран-чечен фильм. «Омега-фильм». (Швеция).

Агаар

Республикага бөгүн эдир булуттаар, чагбас. Мурнуу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 18—23, чамдык черлерге 10—15 градус чылыыр.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 7—10, хүндүс 21—23 градус чылыыр.

Солунуң дараазындагы номери июнь 4-те үнер.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮНЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Горо» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кай баарыл ол?» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР» «Он ийи ай» 9.30, 15.00, «Элдептиг ирей» 11.00, 12.30, «Айсбергтер арaзынга өлүм» 16.30, 18.20 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чалыы назыпның байырлалы» 16.50, «Шляпа» 15.00, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ИЮНЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Горо» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чурагачы» 15.00, «Бабек» (2 сериалыг) 16.50, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Он ийи ай» 11.00, 15.00, «Элдептиг ирей» 9.30, 12.30, «Айсбергтер арaзынга өлүм» 16.30, 18.20 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оюннуң эгезинде» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Улуг-Хем районнуң Чааты ортумак школазын 1972 чылда дооскан доозукчуларның ужуражылгазы Улуг-Хем районнуң Чолураа суурга июнь 5-те хүндүскүнүн 2 шакта болур. Доозукчуларны болгаш чалаткан башкыларны аңаа келиринче чалап тур.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63. редакторнуң оралакчыларының 2-35-24. 2-23-54. харысалгалыг секретарьның 2-23-35. секретариаттың 2-23-35. партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистерниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, недээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45, солун недээйи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1000

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектерниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00521

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 130 (11928) | 1982 чылдың июнь 4, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

МОСКВАДА КЕЛГЕНИ

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чалааны ёзугаар Чехословак Социалистиг Республиканың партия-күрүне делегациязы Чехословакияның Компартиязының ТК-зының Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак баштадыр албаның найыралчы аян-чоруун кылып, июнь 1-де Москвада келген.

Аэродромга эш Гусакты болгаш делегация кежигүннерин СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, албаның өске-даа кижилери барып уткаан.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ Г. ГУСАК-БИЛЕ БЕСЕДАЗЫ

Июнь 2-де Кремльге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак-биле найыралчы беседазы болган.

СЭКП-ниң болгаш ЧКП-ниң аразында кады ажылдажылганы улам ыңай ханыладырының, социалистиг дем каттыштырылгазының болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң туруштарын быжыглаарының эрге-ажыктарынга таарыштыр ийи партияның ажыл-чорудулгазының айтырыглары беседаның кол ээзэ болган.

(СЭТА).

МАЛЧЫННАРНЫҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРЫ

П. И. КРАВЧЕНКО,
СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары.

1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чугаалажып көрген болгаш бадылаан СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң Пленумга чугаазы амгы үеде бүгү совет кижилерни улам-на сорук кииргеп. СЭКП ТК-ның Пленумунуң ажылының кол утказы — кедээ ажыл-агыйның бүгү адырларының улуг көдүрлүүшкүнүн чедип алыры, аңаа үндезилээш, аъш-чемниң янзы-бүрү продуктуларынга совет кижилерниң улам-на өзүп турар хереглелдерин бүрүнү-биле хандырары.

Кедээ ажыл-агыйга капитал салышкыннарының хемчээлин улгаттырарынче, ооң материал-техниктиг баазазын быжыглаарынче, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин планнаарын база экономиктиг идиг бээрин сайзыраңгайжыдарынче угланыышкынны СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунга кылгандан бээр он чеди ажыг чыл эрткен. Ол төөгүлүг кыска хуусааның дургузунда кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге дыка улуг түңнелдер чедип алдынган. Чуртта ниитизи-биле тараа, эът, сүт, чуурга, ногаалар болгаш продукцияның өске-даа хевирлерин бүдүрери дыка көвүдээн, оларны чоннуң хереглээриниң деңнели бедээн. Ынчалзажок СЭКП ТК-ның Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң онзалап демдеглээни-биле алырга, аъш-чем продуктуларынга негелде аъш-чем аймаан бүдүреринден ам-даа ажып турар.

Мал ажылының продукциязын садып алырын көвүдедириниң сорулгазы Аъш-чем программазында онза черни ээлеп турар. «Мал ажылы — ол дээрге бөгүн кедээде шалыпчы фронт-тур» дээн, партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчет илеткелинде сөстер он бирги беш чылда аграр политиказының лозуңу болу бергени таварылга эвес. Кол адыры ниитиниң мал ажылы болуп турар Тываның улус ажыл-агыйынга ол негелде эң-не кол чүүл болур.

Ниитиниң мал ажылының интенсивтиин бедидериниң база технологиязын сайзыраңгайжыдарының күзели-биле ооң ажыктыын дыка бедидеринге боттуг байдалдар ам бистиң республикада бар апарган. 102 муң ажыг баш мыйыстыг бода малдыг болгаш барык-ла 1,3 миллион баш ииэр малдыг, делгем одарларлыг, күчүлүг бүдүрүлге баазалыг, хөй санныг бедик мергежилдиг специалистерлиг болгаш ажылчыннарлыг болганда, бистиң ажыл-агыйларывыс Аъш-чем программазының негеп турарын ёзугаар, ниитиниң малының баш санын план ёзугаар көвүдетпишаан, эът, сүт, дүк, чуурга бүдүрерин доктаамал өстүрерин чедип ап болур болгаш чедип алыр-даа ужурлуг.

Бар эвээш эвес кураавырларның херечизи болза, белен эвес болган эрткен кыштың амгы түңнелдери-дир. Мал чеминиң база агаар-бойдустуң байдалдары эң-не берге болган болза-даа, республиканың совхозтары күрүнеге эът садарының квартал планын — 102,6 хуу, сүттүүн — 106 хуу күүсеткен. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Тожу, Тес-Хем районнарының дыка хөй ажыл-агыйларының коллективтери чүгле күрүнеге продукция садарының планныг онаалдаларын күүсеткен эвес, харын эрткен чылдың деңнелинге бодаарга, малдың чидирипин эвээжеткен, ооң баш санын көвүдеткен. «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжулары, «Большевик», «Искра», «Саян», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтарның саанчылары, инек кадарчылары, бызаа ажаакчылары багай эвес түңнелдерни чедип алган.

Партияның област комитеди, республиканың Министрлер Чөвүлели, чер-черде партия-ажыл-агый органнары мал кыштаглаашкынның чедиишкинниг эрттирер дээш, бүгү-ле хемчеглерни ап келген. Ынчаарга ол хемчеглерни удуртукчуларның, специалистерниң, малчыннарның карак кызыл, хүн бүрүдеги, сорулгаже чүткүлдүг ажылы-биле быжыглаан чүгле ындыг черлерге күзенчиг түңнелдер чедип алдынган.

Салдынган сорулгаларны карак кызыл күш-ажылы-биле херек кырынга шиитпирлээн фермаларның ажылчыннары онза хүндүткелге төлептиг болуп турар. «Революцияның чалбыыжы» совхозта И. П. Сафонов, «Октябрь 30 чылы» совхозта А. Д. Ондар, «Алдан-Маадыр» совхозта Д. А. Сарыглар, «Хадың» совхозта А. Д. Байкара олар күш-ажылды мергежилдиг организастааш, мурнакчы технологияны ажыглааш, малды ак сеткилдиг, шын ажаап азырап тургаш, төрүүр чүс хойга онааштыр 110—122 хураганны менди камгалап алган. Республиканың тозан хойжузу төрүүр чүс хойга онааштыр чүс болгаш оон-даа хөй хураганны менди доруктурган. «Хемчик» совхозта С. Д. Монгуш, «Саян» совхозта А. В. Чамбал, «Кызыл тараачыңда» В. П. Трунова, СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозта Н. С. Русских олар боттарында быжыглаан инектериниң чылдың-на элбек сүттү саап ап келген. Ам чаңгыс аай мындыг сорулга салдынган: мурнакчыларның бедик түңнелдерин ферма коллективи бүрүзүнүң чедиишкини болдурар.

Эрткен кыш болгаш ооң соонда эгелээн шилчилге үезиниң нарын чазы чүгле малчыннарның күштериниң база профессионал болдунар аргаларының шылгалдазы болган эвес, харын технологтуг сагылга-чурумнуң даандырган ажыл-херек дээш специалистерниң харысалгазының айтырыгларын база катап хүн чурумунга тургускан, бистиң ажылывыста четпестерни илереткен. Ол чорук ылаңгыя малдың баш санын өстүрериниң айтырыгларынга кол хамааржып турар. Майның эгезинде республиканың совхозтарынга төрүүр чүс малга онааштыр 28 бызаа, 75 анай, хураган алдынган, а Бии-Хем, Улуг-Хем, Таңды районнарының ажыл-агыйларынга ол көргүзүг оон-даа куду болуп турар. Малдың чаш төлүн алырының планын күүсетпээн чорук түңнелинде барып хөй хемчээлдиг эътти, сүттү, дүктү чедир албазынга таварыштырар. А ооң чылдагааны хөй-хөй зооветеринарлыг нормаларны хажытканында, технологтуг негелделерни күүсетпээнинде болуп турар. Малды өстүрериниң айтырыгларын ак сеткилдиг, чогуур дуржулгалыг малчыннар боттары шиитпирлеп турар ындыг ажыл-агыйларда ажыл-херек чедиишкинниг болуп турар. Аныяк, дуржулга чок ажылдакчыларның харылап турар черлеринде ажыл-херек багай чоруттунуп турар. Чамдык ажыл-агыйларда специалистерниң технологияны сайзыраңгайжыдар, күш-ажылдың мурнакчы аргаларынга кижилерни өөредир ролю амдызында чогуур деңнелинде эвес болуп турар.

Ооң чижээн хойну эрте оолдадырының айтырыын шиитпирлеп турарындан көрүп болур.

Декабрь-февраль айларда төрүттүнген хураганнар март-апрель айларда төрүттүнгеннеринден ийи-үш катап эвээш өлүрүп практика көргүзүп турар. Ынчангаш малды кыштың баштайгы айларында массалыг төрүдер херек. Төрүдүлге кампаниязының хуусаазын узадыры аныяк малды үзүп, кодааннарны четчелээринге, төрүүр хойларны тарып боозадырынга бергедээшкиннерни болдура бээр. Бирги ээр чугаалаарга, ол айтырыгны чүгле боттуг арга-биле шиитпирлээр сорулга салдынып турар. Хураганнар үзерин болдунар-ла арга-биле дүрген доозуп, оларны эр, кызының, назы-харының аайы-биле бөлүктээри, идегелдиг хойжуларга кадартыры, эки ажаарын болгаш камгалаарын хандырары чугула. Эки одар-белчирлерни оларга тускайлап тургаш, төрүүр хойларны интенсивтиг семиртири, июль-август айларда эдержилге болгаш тарып боозадылгага белеткээри, кодааннарны тарылга пунктуларынга сүрүп эккээриниң графигин тургузары, тарыкчы техниктерни хереглеттинип турарынга дүүштүр өй-шаанда өөредири база-ла чугула. Хой ажылынга доп-дораан болгаш билдилиг шиитпирлээр ужурлуг боттуг сорулгаларның чамдыктары бо-дур.

Уксаажыдылга бүдүрүлгелериниң амгы үеде бар дөрт салбырынга немей чээрбиден эвээш эвес салбырларны бо чылын ажыдар болгаш оларны чугула херек лаборатория дериг-херекселдери-биле база химикаттар-биле хандырар ужурлуг. Совхозтарга төрүүр үш-дөрт кодан бүрүзүнге-ле быжыглаттынган малды 30—40 хүнде эрттирип шыдаар аргалыг бир тарылга пунктузун тургузар херек. Төрүүр хойларны семиртири онза чугула ужур-дузалыг. Хураганнарны үскен соонда төрүүр хойнуң дириг деңзизи тарып боозадырынга чедир дөрт-беш килограмм улгаткан турары чугула. Совхозтарның зооветспециалистери болгаш удуртукчулары бо бүгү айтырыгларны болур-чогууру-биле удуртуп башкарар болгаш контрольдаар ужурлуг.

Сүт-бараан бүдүрүлгезинде база-ла нарын айтырыглар туруп турар. Бии-Хем, Таңды, Улуг-Хем болгаш чамдык өске-даа районнарның ажыл-агыйларының күрүнеге сүт садар талазы-биле эрткен чылдагы деңнелинден дыка хожудап турары чүгле мал чемнериниң чедишпээни-биле тайылбырлаттынмас. Сүт бүдүрериниң цех-шуудулга системазын болгаш саар малдың баш санын өстүрерин, инектерни тарып боозадырын кончуг оожум шиңгээдип ап турар, чогуур учёт тургустунмаан, малдың продуктулуг шынарын экижидер талазы-биле уксаажыдылга ажылы амдызында чогуур түңнелдерин бербейн турар, малды ажаарын болгаш чемгерерин организастап турарында ажыл-агыйжы четпестер хөй. Чайгы чер одарладырының таарымчалыг үезинде малдың эң бедик продуктулуун хандырып тургаш, чүгле болдурган четпестерни эдип алыр эвес, а харын адырның келир үеде хөгжүлдезиниң эки үндезинин тургузар херек. Амгы үеде бирги чергениң сорулгазы болза, сүт саалдазын эң бедидери болур. Ону чүгле совхозтар директорларының, мал ажылының специалистериниң, ортумак звенонуң удуртукчуларының хүн бүрү кичээнгейин саар кодааннарның ажаалдазынче бүгү чай дургузунда кошкатпайн тургаш чедип ап болур. Малды ийи ээлчегте кадарары, одарларны солууру, турлагларга малды чүгле холуксаалыг чемнер-биле эвес, а харын ногаан чемнер-биле немей чемгерери, суггарылганы эки организастаары, сүттүң шынарын контрольдаары, малчыннарның бүдүрүлге болгаш культура-амыдырал байдалдарын экижидери — чүгле бо бүгү сорулгаларны хүн бүрү шиитпирлээри сүт продукциязының өзүлдезин болдуруп болур. Төрүүр малдың эдержилгезин болгаш тарып боозадылгазын организастаарынче, тарылга пунктуларын дериинче, технологияны сагыырынче онзагай кичээнгейни салыр ужурлуг.

(Төнчүзү. 2-ги арында).

СОВЕТ-ЧЕХОСЛОВАК ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев баштаан ССРЭ-ниң партия-чазак делегациязының ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак баштаан ЧССР-ниң партия-чазак делегациязы-биле чугаалажыышкыннары июнь 2-де Кремльге болган. Ол делегация албаның найыралчы аян-чоруу-биле ССРЭ-де келген.

Совет таладан ол чугаалажыышкыннарга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ЧССР-де элчини А. П. Ботвин;

чехословак таладан — ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң чазааның Даргазы Л. Штроугал, ЧКП ТК-ның секретары В. Биляк, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң Федералдыг хуралының Даргазы А. Индра, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, Чех Социалистиг Республиканың чазааның Даргазы И. Корчак, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, Словакияның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары И. Ленарт, ЧКП ТК-ның кежигүнү, ЧССР-ниң ССРЭ-де элчини Ч. Ловетинский олар киришкен.

Коммунистерниң, бүгү совет улустуң чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң көдүрген калбак болгаш улуг пландарын күүседиринче угланган күжениишкиннериниң дугайын Л. И. Брежнев чугаалаан. Ам съезд болгандан бээр он беш ай эрткенде, салдынган улуг сорулгалар күүсеттинип турар деп санаарының бүгү барымдаалары бар. Бодунуң хөй планныг ажылынга партия эртем-техниктиг бодалды хөгжүдеринче, хоорайга болгаш кедээге күш-ажылды дээшилгелиг ёзу-биле организастаарынче, социализмниң политиктиг системазын сайзыраңгайжыдарынче онза кичээнгейни салып турар.

ЧКП-ниң XVI съездизиниң салган сорулгаларын чедип алыр, сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузар дээш ЧКП-ниң, чурттуң ажылчы чоннарының демиселиниң дугайын Г. Гусак дыңнаткан. Массалар-биле харылзаазын доктаамал быжыглавышаан, ниитилелге удуртур ролюн ЧКП чедиишкинниг боттандырып турар. Ниитилелдиң улам ыңайгы экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң программазын күүсетпишаан, ЧССР ССРЭ-биле улам ханылап орар кады ажылдажылгага, социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары-биле сырый эвилелге даянып турар.

ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээниң интернационалчы харылзааларның быжыг үндезини болур ужур-дузазын ийи делегация бедии-биле үнелээн. Политика, экономика азы культура чергелиг бүгү-ле талаларда совет-чехословак харылзаалар дээшилгелиг шугум-биле хөгжүп турарын моон-биле холбаштыр сеткил ханышкын-биле демдеглээн. Ийи улустуң найыралы улам ханы болгаш быжыг апарган. Эрткен үениң дургузунда СЭКП-ниң болгаш ЧКП-ниң удуртукчуларының аразынга доктаамал харылзааларны тудуп, партия болгаш күрүне шугуму-биле, хөй-нити организацияларының, төрелдешкен областарның болгаш бүдүрүлгелерниң аразынга делегацияларны аргыштырып келген. Эрткен беш чылда барык 30 миллиард рубль болган совет-чехословак бараан саарылгазы бо беш чылда 50 миллиард рубль ажар ужурлуг.

Ийи чурттуң улус ажыл-агыйларының аразынга кооперасташкынны улам ыңай хөгжүдериниң, эртем-техниктиг дээшилгениң чедиишкиннерин кады шиңгээдип алырының эргежок чугулазын ССРЭ биле ЧССР-ниң делегациялары онзалап демдеглээн.

Делегей айтырыгларын көрүп тура, Л. И. Брежнев биле Г. Гусак социалистиг дем каттыштырылга күрүнелериниң сырый каттыжыышкынын быжыглаарынга, оларның шериг-политиктиг камгаланыкчы эвилелин — Варшава Керээзиниң организациязын быжыглаарынга СЭКП болгаш ЧКП бүгү хемчег-биле идиг бээр деп медеглээннер. Кризистиг байдалдан чуртту үндүрүп алыр, ПУР-га социализмниң туруштарын быжыглаар дээш демиселге ПКАП-ты болгаш оон удуртулгазын деткиирин уламчылаар деп ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң шиитпирлии бадыткаттынган. Революстуг чаалап алышкыннарын камгалаар дээш демисежип турар Кубаның, Вьетнамның, Лаостуң, Кампучияның, Афганистанның улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазы база илергейлеттинген.

Делегейде байдал нарын болуп артпышаан деп талалар санаан. Империалистиг күштер, хамыктың мурнунда АКШ, шериг талазы-биле артык күштүг турарын чедип алыр дээр угланыышкынын алгаш, боо-чепсектерни база латын айыылдыг ёзу-биле эңдере бүдүрүп туруп берген. Байдал мындыг турда тайбыңны камгалаарындан, ядролуг дайынны болдурбазындан артык чугула сорулга улустарда чок.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң көдүргени чаа тайбың инициативаларның делегей байдалын экижидеринге онза чугула ужур-дузалыын Г. Гусак айыткан.

Боо-чепсектерни кызырар талазы-биле бүгү-ле чугаалажыышкыннарга боттуг деңшилгениң эргежок чугулазын талалар онзалап демдеглээн. Оон-биле холбаштыр олар КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязының тайбың херээнге чугула ужур-дузалыын айытканнар.

Л. И. Брежнев биле Гусак ханылап орар иран-ирак чөрүлдээже улуг кичээнгейни салган. Оон-биле кады олар чөрүлдээни чөптүг үндезинге политика талазы-биле эң дүрген таарыштыр шиитпирлээр дээр ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң принциптиг туружун бадыткааннар.

Мурнуу Атлантикада дайынны соксадыры чугула сорулга болуп турар.

Европада байдал дугайын чугаалажып тура, эштер Л. И. Брежнев биле Г. Гусак ниити-европа чөвүлел хуралының киржикчилери бүгү күрүнелер Хельсинкиниң Түңнел актызын чайгылыш чок күүседир ужурлуг дээрзин деткип чугаалаан. Оларның бүзүрели-биле алырга, Мадридте ужуражыышкын түңнелдерлиг доозулган турары база хамыктың мурнунда — Европага бүзүрежилгениң, айыыл чок чоруктуң болгаш чепсегленишкинни дүжүрериниң хемчеглериниң талазы-биле конференцияны чыылдырар дугайында шиитпирни хүлээп алган турары чугула.

Чугаалажыышкыннар акы-дуңмалышкы ёзунуң, чаңгыс эптиң болгаш чугаалашкан бүгү айтырыглар дугайты үзел-бодалдарның бүрүн дүгжүүшкүнүнүң байдалынга эрткен.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫГ БАЙДАЛГА

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң чазаа июнь 2-де Кремльдиң Улуг ордузунга ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусакка баштаткан ЧССР-ниң партия-чазак делегациязының алдары дээш дүштеки шайлалга тургускан.

Совет таладан шайлалгага эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачёв, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, К. В. Русаков, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргаларының оралакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары, өске-даа албан кижилери барганнар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев шайлалгага чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Густав Гусак!

Хүндүлүг эштер!

Чехословакияның Социалистиг Республиказының партия-чазак делегациязын Москва бистиң бүгү чуртувус ынакшыл болгаш өөрүшкү-биле хүлээп ап турар-дыр.

Бистер чехословак коммунистерниң шылгаттынган удуртукчузу, бистиң өңнүүвүс Густав Гусакка, өске-даа көскү чехословак удуртукчуларны эптиг-эвилең ёзу-биле хүндүлеп, боттарывыстың ханызы-биле үнелеп көрүп турарывысты илередир аргалыг болуп турарывыска өөрүп тур бис. Ынчангаш силерге: «Кирип мооралыңар!» — деп чүректиң ханызындан чугаалап тур бис.

Совет-чехословак кады ажылдажылга шагдан бээр калбак болгаш бүгү талалыг характерлиг болуп келген. Бистиң партияларывыстың Төп Комитеттериниң, чер-черниң партия органнарының аразында ажыл-херекчи харылзаалар чоруп турар. Черле ынчаш, политика айтырыгларының талазы-биле бистер чаңгыс дылга чугаалажып, чаңгыс аай углуг кылдыр хөделип турар болгай бис.

Бараан саарылгазы чыл келген тудум-на улам көвүдеп турар. Бистер бот-боттарывыска саналга машиналарындан болгаш прокат станнарындан эгелээш, хереглел бараанарынга чедир — муң-муң хевириниң продукциязын алчып-бержип турар бис.

Культура талазы-биле харылзаалар калбак болгаш үзүк-соксаал чок чоруп турар. Ындыг харылзаалар бистиң улустарывыстың угаан-бодал амыдыралының чарылбас кезээ болу берген.

Ындыг калбак харылзаалар үезинде бистиң ниити ажылывыстың бир янзы кол көрүлдезин үе-үелеп кылып каап турары чугула боор. Ынчангаш чехословак өңнүктериниң амгы аян-чоруу чогум-на ындыг кол көрүлде боол турар дээр болзумза, эштер мээң-биле чөпшээрежир ийик деп бодап тур мен.

Ол бистиң чедиишкиннеривисти үнелеп көөр, кады ажылдаарының чаа-чаа адырларын тывар, хереглээн түңнелдеривистиң амдызында кайда чогуп шүгүмчүлекчи ёзу-биле илередир кайгамчык аргаларны берип турар-дыр.

Экономика талазы-биле сорулгалар-биле чергелештир, а бистиң пландарывыс база улуг болгай, оларның аразындан ийи чүүлдү онзалап айтыксап тур мен. Ооң бирээзи — эртем-техниктиг дээшилгениң шапкынчыдары. Ийигизи — кооперация, үлетпүр адырларының, тус-тус бүдүрүлге черлериниң аразынга дорт харылзааларны тургузары-дыр.

Ынчангаш бистиң ведомстволарывыс, эртем албан черлеривис, ол ышкаш ЭДЧ органнары ол сорулгаларны шиитпирлээри-биле кызымак ажылдаар, кады ажылдажылганың чаа-чаа хевирлерин сүмелээр ужурлуг.

Бистерде кооперасташкынның, ылаңгыя атомнуг энергетика ышкаш, шак ындыг мурнакчы адырда кооперасташкынның улуг дуржулгазы бар болгай. Ол ышкаш эртем-техниктиг сорулгаларны кады шиитпирлээриниң дуржулгазы база бар.

Бир эвес бистиң чурттарывыс эртемниң болгаш техниканың эң чугула адырларын чижээ, электронуг технологияны, роботтарны кылып үндүрерин демнежип тургаш хөгжүдер чүве болза, ооң түңнелдери дыка улуг болурунга бүзүрээр мен.

Политика талазы-биле бистер болгаш бистиң чехословак өңнүктеривис-даа хамыктың мурнунда СЭКП биле ЧКП-ниң харылзааларын улам-на быжыглаарының дугайында сагыш салыр сорулгалыг. Бистиң улустарывыстың акы-дуңма ёзузунуң харылзааларын улам ханыладырының чүгле органчакчы эвес, харын база чаартыкчы ролю чогум-на коммунистерге онаажып турар.

Совет Эвилели болгаш Чехословакия делегей талазы-биле ажыл-херектеринге өске-даа акы-дуңма чурттар-биле кады тайбыңны быжыглаарының, дайын айыылдының одаларын өжүрериниң аргаларын кызымаккай дилеп турар.

Делегейниң айтырыгларынга муңгашталчак чорук болдула тургустунуп келбес. Оларны кара өжегээр тургузуп турар. Бүгү-ле чөрүлдээлиг болуушкуннарга болгаш үзе шиитпирлеттинмээн айтырыгларның шуптузунга ону хамаарыштыр чугаалап болур. Алызында оларның артында ажырымчы империалистиг чүткүлдер, сөөк-язы ылгаар чорук, ядролуг үениң байдалында ниити болуушкуннарны барымдаалаар күзел чок чорук туруп турар.

Бөгүн политика талазы-биле мерген угаанныг болуп турар чүүл болза, бүгү-ниитиниң тайбыңынга кыжанышкынны болдуруп турар үүлгедиишкиннерниң айтырыгларын ниити күш-биле кызымаккай болгаш шыдамыккай ёзу-биле шиитпирлээрин чедип алыры болуп турар. Бистиң хүннеривистиң эң-не чугула айтырыы — боо-чепсекти эңдере бүдүрерин кызырарын, боо-чепсекти дүжүрерин муңгашталышкындан үндүрери онза чугула боол турары билдингир.

Бот-боттарын узуткажырының улам-на чаа аргаларын кургузарының херээ чүл? Бо талазы-биле соксаар үе келген. Чугаа болза, өй-хемчээлдиң дугайында эвес, оон-даа чугула чүүлдүң дугайында болуп турар. Чугаа адактын соонда, кижи төрелгетенниң келир үезиниң дугайында болуп турар-дыр.

Бистер оруктуң чартыын ак сеткил-биле эртеринге белен болбушаан, өске таланың шын шилилгени кылып алырын чингедирин оралдажып турар бис. ССРЭ-ниң Европа кезээнде ортумак ыраккылдыг ядролуг чепсектерин кызырарынга мораторий болгаш ол чепсектерни амгы үеде кызырып турары ышкаш, шак ындыг бистиң хемчеглеривис чогум-на олче угланган.

Бистиң шыдамыккай чоруувус, бистиң тодаргай, боттуг базымнарывыс АКШ-тың администрациязының политиктиг реализмниң үндезинге туруп, боо-чепсекти кызыгаарлаарының болгаш кызырарының айтырыын улам улуг харысалгалыг көөр кылдыр оттуруптар дээрзинге бүзүрээрин күзексээр-дир. Ынчаар болза, улустарның эң чугула күзел-чүткүлдеринге ол таарыжыр ийик.

Бистиң чехословак өңнүктеривис-биле чугаалажыышкыннарывыска ханы сеткил ханышкынның түңнелинде илередип каксап тур мен. Бистиң бот-боттарывысты эки билчиривис шуут тодаргай. Ынчангаш бистиң чурттарывыстың болгаш улустарывыстың найыралын моон соңгаарлаа хумагалап быжыглаарынга долузу-биле шиитпирлиг бис. Бистер ону канчаар кылырын билир-даа бис.

Дашкаты акы-дуңма чехословак улустуң чечектелиишкининиң болгаш тайбың чаагай чоруу дээш, социалистиг Чехословакияның чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуру дээш көдүрерин саналдап тур мен!

Бузулбас совет-чехословак найырал дээш!

Эш Гусактың, ЧССР-ниң партия-чазак делегациязының кежигүннериниң, мында турар бүгү-ле эштерниң кадыкшылы дээш!

• • •

Г. Гусак харыы сөс ап, чүве чугаалаан.

Эш Г. ГУСАКТЫҢ чугаазы

Эргим эш Брежнев!

Хүндүлүг совет өңнүктер!

Эштер!

Бистиң партия-чазак делегациязын Совет Эвилелинге келири-биле чалааны дээш, ССРЭ-ге келгенивистиң баштайгы минуталардан эгелеп биске билдинип келген чүректиң ханызындан уткуушкун база кичээнгей дээш, бистиң партиявыстың, Чехословак Социалистиг Республика дугайында Силерниң, эргим Леонид Ильич, чылыг сөстериңер дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге арыг сеткил-биле четтиргенивисти илередирин чөпшээреп көрүңер.

Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединден, ЧССР-ниң Чазаандан болгаш бүгү чехословак улустан бүгү Совет коммунистерге Совет Эвилелиниң акы-дуңма улузунга эш-хуузунуң изиг байырын бо таварылганы ажыглап, силерниң үүрүңерге чедирер күзелдиг мен.

Бистиң акы-дуңма партияларывыстың болгаш күрүнелеривистиң теләэлериниң ужуражылга бүрүзү чехословак-совет харылзааларны хөгжүдеринге, кады ажылдажылгага чаа базымны берип турар. Эш Леонид Ильич Брежневтиң баштааны партия-чазак делегациязының дөрт чыл мурнунда Чехословакияга чораан, ЧКП-ниң XVI съездизинге оон киришкени бистиң чүректеривиске уттундурбас болуп арткан. 1970 чылдың майда ЧССР биле ССРЭ-ниң аразында найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында Керээге үндезилеттинип ийи чурттуң улустарының чаагай чоруу дээш чедиишкинниг хөгжүп орар чехословак-совет кады ажылдажылгаже Силерниң, Леонид Ильич, улуг кичээнгей салып турарыңарны бедии-биле үнелеп турар бис.

Совет удуртукчулар-биле база катап ужуражып, Совет Эвилелиниң чаа-чаа чедиишкиннери-биле таныжар арганың бистиң делегациявыска тургустунуп келгенинге сеткиливис аажок ханганын илередип тур мен. Кажан совет улус болгаш оон-биле кады дээшилгелиг кижи төрелгетен Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 65 чыл оюн болгаш ССРЭ-ниң 60 чыл оюн демдеглээр деп турар үеде бистиң манаа кээп турарывыс онза төөгүлүг. Бо болуушкуннар XX чүс чылга төөгүлүг болуп, бистиң улустарывыстың салым-хуузунга улуг, салдарлыг болган.

Улуг Октябрьның изээн тиилекчи революсчу орукка чедип алдынган чедиишкиннерге сеткиливистиң ханызындан өөрүп турар бис. Бүгү делегейниң реакцыдыг күштеринге удур берге байдалдар үезинде туржуп, революцияның херээн камгалап, кижи төрелгетенниң төөгүзүнде эң бир дугаар социалистиг ниитилелди тургускан болгаш коммунизм тургузуушкунунче кирип шыдаан совет коммунистерниң болгаш силерниң чуртуңарның чонунуң маадырлыг демиселин, эрес-дидим тургузукчу күш-ажылын бедии-биле үнелеп турар бис.

Амгы үеде СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң 11-ги беш чылда даалгаларын амыдыралга чайгылыш чок боттандырар дээш демиселге Совет Эвилели чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турар. Хөгжүлдениң амгы үе-чадазында кижи төрелгетенниң мурнунда туруп турар айтырыгларны чедиишкинниг шиитпирлеп, ажылчы чоннарга тайбыңны болгаш оларның өзүп орар хереглелдерин улам

(Төнчүзү 2-ги арында).

Даг-Алтайның байырлалынче

Алтай крайның Даг-Алтай автономнуг областың тургустунганының 60 чыл оюнуң байырлалынга киржири-биле дүүн Кызылдан Горно-Алтайск хоорайже Тыва АССР-ниң делегациязы аъттанышкан. Оон составында СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин, партия Мөңгүн-Тайга райкомунуң бирги секретары О. И.-С. Шагдыр-оол, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң сүт-бараан фермазының бригадири Ф. А. Родионова олар кирип турар.

НАЙЫРАЛДЫГ БАЙДАЛГА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

долузу-биле хандырып шыдаар ниитилелдиң кара чаңгыс тургузуу —социализмниң артык күштүүн совет улустуң чедиишкиннери көскүзү-биле бадыткап тур. Совет улустуң тургузукчу, чогаадыкчы күш-ажылының чедиишкиннери биске арга-дуржулганың болгаш хей-аъттың соксаал чок үндезини болуп турар.

Эштер!

ЧКП-ның XVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр социалистиг ниитилелдиң экономиктиг болгаш социал улам ыңайгы хөгжүлдезиниң программазын күүседир дээш бистиң партиявыс, чехословак улус улуг күжениишкиннерни үндүрүп турар. Улам улуг негелделерни салып турар иштики байдалды база даштыкы берге байдалдар үезинде шиитпирлээр ужурлуг айтырыглар бистиң мурнувуста туруп турар. Партия болгаш күрүне органнарының, хөй-ниити организацияларының кичээнгейин оларче углавышаан, бистиң чонувустуң калбак массазының амыдыралынга эң-не таарымчалыг байдалдарны тургузаар сорулгалыг Чехословакияның Коммунистиг партиязының политиказын ажылчы чоннар бүрүнү-биле деткип турарынга даянып турар бис. Ону амыдыралга боттандырарынга Совет Эвилели-биле чайгылыш чок харылзаа кады ажылдажылгага Варшава Керээзиниң болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң киржикчилериниң күрүнелериниң кады турушкунга база даянып турарывыс чугула болуп турар.

Чугаалашкан айтырыглар талазы-биле бодалдарның болгаш туруштарның бүрүн чаңгыс аайын бот-боттарын бүрүнү-биле билчиринин, бот-боттарывыска чаңчыл апарган харылзааларывыстың байдалынга эрткен бөгүнгү чугаалажылышкыннар бадыткаан. Бүгү адырларга чехословак-совет кады ажылдажылганы моон соңгаар-даа улам хандырынга болгаш калбартырынга шиитпирлиин найы-даа делегация демдеглээн. Бистиң акы-дуңма партияларывыстың эрткен чылгы съездилери аңаа улуг аргалар болгаш эргежок чугула байдалдар барын көргүскен.

Чехословак-совет харылзаалар марксизм-ленинизмниң шылгаттынган принциптеринге, социализмни болгаш коммунизмни тургузарынга, тайбың болгаш социал депшилге дээш демиселге бистиң улустарның нийти сорулгаларынга үндезилеттинген, ол харылзаалар деп эргелиг улустарның шын-на быжыг эвилелин көргүзүп, бистиң чурттарывыстың миллион-миллион ажылчы чоннарының шынчы найыралын илередип турар деп долу үндезилеллиг чугаалап болур бис. Ол харылзааларның быжыг үндезини болза Чехословакияның Коммунистиг партиязы биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының дайынчы эвилели болур. Бистиң акы-дуңма партияларывысты, оларның Төп Комитеттериниң үзел-бодалдарының долу чаңгыс эви, бистиң харылзааларывыстың өске бүгү талаларынга чаагай салдарны чедирип турар ханы хүндүлежилге болгаш бот-боттарынга бүзүрежилге каттыштырып турар. Бистиң партияларывыстың болгаш күрүнелеривистиң аразында ол быжыг харылзааларны бистиң улузувустуң күзел-чүткүлдеринге болгаш амыдыралчы эрге-ажыктарынга дүүштүр моон соңгаар-даа быжыглаарын база калбартырын силерге бүзүредип тур бис, эргим совет өңнүктер.

Чехословак-совет экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылга чедиишкинниг сайзырап турар, ийи чурттарның аразында бараан саарылгазы калбарган. Улус ажыл-агый пландарының дүүштүрүлгезинге база ЧССР биле ССРЭ-ниң аразында 1990 чылга чедир үеде бүдүрүлгеге специализацияның болгаш, кооперацияның үр хуусаалыг программазын амыдыралга доктаамал боттандырарынга чугула кичээнгейни салып турар бис. Ийи талалыг экономиктиг харылзааларны быжыглаарын, чурттар аразының социалистиг экономиктиг интеграциязының хапылаарын, социалистиг чурттарның экономиктиг политиказын дүүштүрерин бистиң партиявыстың съездизиниң салган сорулгаларын хандырарынга эң-не ажыктыг боттуг орук деп көрүп турар бис. Езулуг акы-дуңма ёзунуң найыралы болгаш бот-боттарының аразында кады ажылдажылга идеология болгаш культура талазы-биле, хөй-ниити организацияларының, төрелдешкен областарның, заводтар, школалар болгаш албан черлериниң коллективтериниң аразында база калбарып турар.

Эргим эштер!

Бистиң чурттарывыска социалистиг болгаш коммунистиг ниитилелдерни тургузары бүгү делегейге тайбыңны камгалаары дээш демисел-биле тудуш холбашкан. Чехословакияның Коммунистиг партиязы бистиң улузувустуң амыдыралының болгаш күш-ажылының тайбың байдалдарын хандырарынче улуг кичээнгейни салып турар. Совет Эвилелиниң тайбынга ынакшылдыг, быжыг туруштуг политиказы, социализмниң улам өзүп турар күчү-күжү болгаш делегей болуушкуннарының хөгжүлдезинге ооң салдары биске келир үеге идегелдиг магадылалы бүзүрелди берип турар.

Империализмниң, бир-ле дугаарында АКШ-тың эң реакцылыг күштери делегей харылзааларында чедип алдынган чогумчалыг чүүлдерни буурадырынче кызыдып турда, бис силерниң-биле кады делегейде дүшкүүрлүг чорукту чидиглеңиринге удур, делегейге чепсектиг чөрүлдээниң тыптырының айыылын улгаттырып турар кандыг-даа базымнарга удур шиитпирлиг туржуп турар күштерниң талазында быжыг туржуп турар бис. Амгы үеде кижи төрелгетенниң мурнунда боо-чепсектерни дүжүрерин чедип алыры дээш демисел ышкаш өске ындыг соңгаарладып болбас сорулга чок деп бүзүреп турар бис. Ынчангаш бистиң партиявыс болгаш бүгү чехословак улус СЭКП-ның XXVI съездизинге катап бадыткаттынган ССРЭ-ниң тайбынга ынакшылдыг политиказын тайбың болгаш делегейге чаартылышкын дээш могаг чок болгаш шиитпирлиг демиселчи эш Леонид Ильич Брежневтиң чугааларында кирген тайбың инициативаларны бүрүнү-биле деткип турар. Тайбынны хандырары, дайын айыылын чайладыры дээш демиселге Совет Эвилели-биле, социалистиг дем каттыжылгазының чурттары-биле быжыг эвилелге боттарывыстың салым-чолувусту киирер бис. Ол орук-биле моон соңгаар-даа чорууп бис.

Чехословакияның болгаш Совет Эвилелиниң улустарының аразында бузулбас найыралдың, эвилелдиң болгаш кады ажылдажылганың улам ыңайгы быжыгары дээш!

Совет Эвилелиниң ленинчи Коммунистиг партиязының болгаш ооң Төп Комитединиң чаа-чаа чедиишкиннери, СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының херээнге акы-дуңма совет улустуң улам ыңайгы чедиишкиннери дээш!

Бистиң улуг өңнүүвүс, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң кадыы дээш!

Эргим өңнүктер, Силерниң кадыкшылыңар дээш дашка көдүрерин чөпшээреп көрүңер, эргим эштер.

• • •

Л. И. Брежнев биле Г. Гусактың чугааларын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Дүштеки шайлалга чылыг, найыралчы байдалга эрткен.

(СЭТА).

РСФСР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң июнь 2-де болган хуралынга СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң 1990 чылга чедир ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының дугайында доктаалын болгаш Пленумга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде база ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң май 31-де болган хуралынга салдынган сорулгаларны күүседир талазы-биле ажылдарны организастаар дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

Россия Федерациязының ажылчы чоннары Пленумнуң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш Аъш-чем программазын изии-биле хүлээп ап турары демдеглеттинген. Олар бо чылын-на чер болгаш мал ажылының продуктулуун боттуу-биле бедидерин чедип алырынга, тараа, эът, сүт болгаш өске-даа продукцияны садарының күрүне пландарын доддур болгаш ажыр күүседирин хандырарынга бүрүн шиитпирлиглер.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели Аъш-чем программазын күүседирин дүргедедиринче угланган хемчеглерниң ылаптыг системазын ажылдап кылырын, Аъш-чем программазының автономнуг республикалар, крайлар болгаш областар аайы-биле көргүзүглерин, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай көдүрериниң болгаш агроүлетпүр комплекизин хөгжүдериниң айтырыгларын шиитпирлээринче шыңгыы эргилдени боттандырарын барымдаалап турганы кылгаш, Министрлер Чөвүлелинге бадыладыры-биле киирерин Россия Федерациязының министерстволарынга болгаш ведомстволарының удуртукчуларынга дааскан.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели РСФСР-ниң министерстволарының болгаш ведомстволарының, автономнуг республикаларының, улус депутаттарының Советтериниң күүскомнарының Аъш-чем программазын күүседирин хандырар талазы-биле ажылын экижидеринче угланган өске-даа хемчеглерни төлевилээн. Улус депутаттарының Советтериниң күүскомнарының кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыг чорууп бедидеринге болгаш колхоз болгаш совхоз бүрүзү бүдүрүлге болгаш белеткел пландарын ылап-ла күүсеткен турарынга салдар чедирерин күштелдирериниң, агроүлетпүр комплекс тудугларынга болгаш бүдүрүлгелериниң ажыглалга кирерин контрольду күштелдирериниң эргежок чугулазын айыткан.

Хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев чүве чугаалаан.

(СЭТА).

ТАТАР АССР. Ие-чаштың камгалалы —КамАЗ-тың профэвилел организациязының бир онзагай сагыш салыышкыннарының бирээзи. Ында аныяк өг-бүлелерниң күш-ажыл болгаш амыдырал байдалдарын экижидериниң тодаргай углуг ажылын чорудуп турар. КамАЗ-тың ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының уругларының бүгү талалыг сайзыралынга эки байдалдарны тургускан. Чаш уругларлыг апарган өг-бүлелерде профэвилел организациязы онза кичээнгейни салып турар. КамАЗ-тың рамалар прессээр заводунуң ажылчыннары Анастасия биле Виктор Поповтарның өг-бүлези үш ийистиг болган. Өг-бүлеге чаа туткан 12 каъттыг бажыңдан дөрт өрээлдиг квартираны дораан берген.

ЧУРУКТА: «Уругларга бараалнар» магазинниң ажылдакчыларының Поповтарга белек тыпсып келгени.

Е. ЛОГВИНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

МАЛЧЫННАРНЫҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Мыйыстыг бода малдың төрүүр ходаныында малдың баш санын өстүреринге ажыглаалары-биле аныяк малды өстүреринче зооветспециалистер онзагай кичээнгей салыр ужурлуг. Мал бажын өстүреринче ажыглаар хунажыннар эң эки болур болгаш эки немелде одарлар-биле хандыртынган дензизи бээр ужурлуг. Чогуур дензи четпээн болгаш өзүлде талазы-биле чедишпээн хунажыннарны эдержилгеге киирер чорукту моон соңгаар канаа-даа болдурбас херек, чүге дээрге ол сүткүр мал ажылынга улуг болгаш эттинмес когаралды чедирип турар.

Бо бүгү дээрге чүгле бо үениң сорулгазы эвес, а адырның ажыктыын бедидер дээш демиселдиң аргалары-дыр.

Мал ажылының дугайын чугаалап турда, ажыл-агыйларның мал чеми баазазын быжыглаарының айтырыынга доктаавайн барып болбас. Сигенниң, сенажтың, силостуң, витаминниг сиген далганының, саванның болгаш өске-даа чемнерниң быжыг курлавыры чокта, бедик продуктулуг чорукту, малдың эки деңгилделиг, аар дензилиг болуруп чедип алыры болдунмас дээрзин эрткен кыштаглаашкынның кичээнгейини база катап бадыткап турар. Чайгаар бүткен одарларның, сиген кезер черлерниң, хөй чылдыг сигеннерниң суггаттыг шөлдерниң бисте дыка хөй, чаңгыс чылдыг мал чеми культураларын база хөйну тарып турар бис. Ол бүгүнү билдилиг, ажыл-агыйжы ажыглаары дээрге-ле мал ажылының шупту адырларын дүрген хөгжүдериниң материалдыг үндезинин салыры-дыр. Эрзин районнуң ажыл-агыйларының, ооң иштинде «Нарын» совхозтуң дуржулгазын өөренип көөрү чугула. Ук ажыл-агыйлар одарларны чөп ажыглап, хемнииг-ле чер бүрүзүнден сиген кезип ажаап, будук-бүрүнү, иве бүрүлүг ыяш будуун өй шаанда белеткеп ап турганы, дыка берге кыштаглаашкынны дээштиг чидириглиг үнген.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели «Будук-бүрү чемин болгаш иве бүрүлүг ыяш будуун белеткээрин болгаш болбаазырадыр кылырын организастаар дугайында» доктаалды майда хүлээп алган. Мал чеминиң ол хевирлерин белеткээр, үүредир, АВМ-нерге болбаазырадыр болгаш силостаар талазы-биле тодаргай даалгаларны районнарга, совхозтарга берген. Совхоз бүрүзүнге ажыл доп-дораан эгелээр, мал чеми белеткээринге чурттакчы чоннуң массалыг киржирин чедип алыр, тускайлаттынган бригадаларны болгаш звеноларны тургузар, оларга техниканы болгаш транспортту быжыглаар, социалистиг чарышты массалыг калбартыр херек.

Мал чеми белеткээрин ёзу барымдаалап эвес, а ёзулуг тускай адыр кылдыр ангылаар, одар ээлчештирилгезин ылап чорудар, мал чеми белеткеп турар кижилерниң күш-ажыл төлевирин кылдынган ажылдың сеелгү түңнелинге дүүштүр чорударының депшилгелиг аргаларын ажыглаар үе келген. Ол ажылды бөгүнден эгелеп чорудар херек.

Мал чеминиң баазазын быжыглаарының улуг курлавырлары суггаттыг черлерни ажыглаарынче кичээнгейни күштелдирери. Чоокта чаа СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели «Республиканың совхозтарынга биче суггатты организастаарының дугайында» доктаал хүлээп алган. Ол документини ёзугаар республиканың партия, совет болгаш кедээ ажыл-агый органнарының суг чоогунда мал чеми бүдүрер суггат чок черлерни суг сөөртүр машиналар-биле, суг улекчилери-биле, кудук суглары-биле, шимчеп чоруур ирригация херекселдери-биле суггарар хемчеглерин алырын көрген. Ылангыя араттарның шаандакы суггарылга бугаларын, а ол ышкаш шаандакы суггарып турган черлерни ажыглаарынче кичээнгейни күштелдирер. Ам биче суггат талазы-биле бригадаларны болгаш звеноларны чер-черге организастаары, оларга черлерни быжыглаары, мал чемнерин белеткээр талазы-биле тодаргай онаалдаларны бээри чугула.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунга илеткелинге эш Л. И. Брежнев «Тургустунуп келген бергелерни болгаш четпестерни чайладырынче, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидеринче, чурттуң аъш-чем продуктуларынга өзүп турар негелделерни хандырарынче угланган дээштиг, улуг хемчеглерни алыры чугула» деп чугаалаан. Ынчангаш бистиң республиканың байдалынга хой ажылын болгаш бараанныг сүт бүдүрериниң хөгжүдери, адырларны тускайжыдарын хандырары, ажыл-агыйларның бот-боттарынга ажыктыг кооперастаашкынның сайзырадыры, хаван, чылгы, өшкү, сарлык, тебе ажылында улуг курлавырларны ажыглаары чүгле чугула экономиктиг эвес, харын чугула социал-политиктиг сорулгалар болур.

Маңаа кол-ла чүве болза, кедээ ажыл-агыйны удуртуруунуң стилин сайзырангайжыдары, удуртукчу, специалист, ажылчын бүрүзүнүң сеелгү түңнел дээш бот-харысалгазын бедидери болур. СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң документилеринде партияның кедээ ниитилер дугайында сагыш салыышкынны база катап көскүзү-биле илергейлеттинген. Бистиң республикада малчыннарның ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалдар доктаамал экижип турар. Сеелгү он чылдарда ажыл төлевири элээн улгаткан. Кедээни электрижидер, чуртталга болгаш социал тудугларны кылырының темпилерин дүргедедириниң дугайында тускай шиитпирлер чоокта чаа хүлээп алдынган. Ындыг сагыш салыышкынга харыы чүгле шалыпчы күш-ажыл болур. ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш коллективтерде калбарган социалистиг чарыш аңаа бадыткал болур.

Ооң-биле чергелештир партияның район комитеттери, совет органнар, Кедээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш районнарның кедээ ажыл-агый эргелелдериниң удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери депшилгелиг технология боду боттанмас, ооң боттанышкынының үндезини — бүгү ажылдакчыларның даанган херээнге чогаадыкчы, активчи хамаарылгазы дээрзин уттупкаш, улус-биле ажылды чедир чорутпайн турар. Бөгүн совхозтарда эртемниг, мергежилдиг кадарчылар, саанчылар, механизаторлар ажылдап турар, а күш-ажылды организастаарының аргалары, удуртулганың стили хүнүн негелделеринге чамдыкта дүүшпейн турар. Дыка хөй тускай эртемниглер бүдүрүлгениң ёзулуг технологтары, мурнакчы дуржулганың нептередикчилери болуп шыдавайн, четпестер-биле эттежип оралар. Партия комитеттери кедээ ажыл-агыйның специалистериниң чогаадыкчы болгаш ажыл-херекчи идепкейин СЭКП ТК-ның май Пленумунуң негелделеринге дүүштүр көдүрери чугула.

Республиканың совхозтарында малды одар-белчирлиг черлерже шилчидер үе дооступ турар. Тываның мал ажылдыгларының мурнунда, улуг болгаш харысалгалыг сорулгалар салдынган. Күрүнеге эът садар планны күүседир төлээде, чайгы үеде 265 муң баш хойну, 16 муң хире баш мыйыстыг бода малды семиртилгеге тургузар. Ылангыя малдың баш санын онча-менди кадагалаарынче улуг кичээнгейни салыр. Хой кыргылдазын болгаш кыштаглар, бажыңнар септелгезин организастыг чорудары чугула кампания болур. Кыска үеде чаа дес кажааларны, тарып боозадылга пунктуларын кылыр херек. Оларны кылырынга кижи бүрүзү дорт киржир ужурлуг. Партия совет, профэвилел болгаш комсомол органнары, ажыл-агый удуртукчулары, специалистер мал ажылын хөгжүдеринге хамаарышкан айтырыгларны кичээнгейниң төвүнге алган турар ужурлуг.

Аъш-чем программазы — бистиң республиканың кедээ ажыл-агыйынга болгаш ооң кол адыры—мал ажылынга чугула сорулга. Бо чылын күрүнеге 24 муң тонна эътти, 27.5 муң тонна сүттү, 16 миллион чуурганы, 2700 тонна дүкту садары аъш-чем Программазын күүседиринге Тываның ажылчыннарының баштайгы үлүү болур. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кедээ ажыл-агыйны болгаш агроүлетпүр комплекизиниң өске-даа адырларын удуртуруун экижидер, экономика механизмин сайзырангайжыдар болгаш ажыл-агыйларның экономиказын быжыглаар, кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының продукцияны бүдүрерин көвүдедиринге болгаш ооң шынарын экижидеринге материалдыг сонуургалын күштелдирер дугайында, кедээге капиталды политиказынга хамаарышкан база өске-даа доктаалдар олче бистиң кичээнгейивисти угландырып турар. Партияның ол шиитпирлерин күүседири бистиң ажылывыстың кол угланыышкыны болур.

Малга быжыг чем-суурун тургузар

БУДУК-БҮРҮНҮ СИЛОСТААРЫ

СЭКП ТК-ның май (1982 ч) Пленумунга бадылаан Аъш-чем программазын боттандырарынга бир чугула чүүл ниитиниң малынга быжыг чем баазазын тургузары. Ону чедип алыры-биле болдунар бүгү аргаларны ажыглаар херек.

Будук-бүрүден белеткээн мал чеми хоолулуувунуң талазы-биле савандан дудак чок. Чижээ, хадының будук-бүрүзүнде ел протеин 4.14 хуу база үс 3 хуу чедип турар.

Будук-бүрүде хоолулуг будумелдериниң составы чиирбейниң чоон-чиңгезинден хамааржыр. Чиирбейниң чоону 0,5-тен бир сантиметр чеде бээрге, ол протеинниң ында бар хемчээли дыка эвээжээр болгаш клетчатканың хемчээли аажок улгадыр.

Бөдүүн болгаш чүлүктүг чемнерниң чедишпезин будук-бүрү чеми-биле дуглап болур дээрзиниң дугайын үстүнде фактылар чугаалап турар. Будук-бүрүнү мал чеми кылдыр белеткээриниң эң-не ажыктыг аргазы болза, ону силостаары болур. Будук-бүрү чемин саван-биле азы ногаан сиген массазы-биле холуй, а ол ышкаш саван база сиген-биле хары угда катай силостаар херек.

Иштиң шагыглыг кылдыр кылган оңгарга будук-бүрүнү силостаар. Ук оңгарның иштиниң хемчээли ону хээндектээн будук-бүрү-биле 2-3 хонукта долдурарының болдунар аргазындан хамааржыр.

Силостаар будук-бүрүнү хээндектээр апаар. Ону хээриниң хемчээли 1,5-2 сантиметрден узавас болур ужурлуг. Будук-бүрүнү ынчаар хээндектээринге «Вихрь» болгаш «КС-2,6» деп силос комбайннарын, КУФ—1,8 азы КИП—1,4 дээр хээндектээр» машиналарны ажыглаар.

Будук-бүрүнү шуут-ла силостаар оңгар чанынга хээндектээрде, «Вихрь—5», «ИГК—30Б», «ДИС—1», «РСС—6Б» агрегаттарны болгаш өске-даа хээндектээр машиналарны ажыглап болур. Будук-бүрү биле чергелештир саванны хээндектээри база эргежок чугула. Силостаар үеде хээндектээн будук-бүрүнүң болгаш саванның холуп алыр хемчээли деп азы саван элээн хөй болур.

Силос кылырынга хадының, шарлааның тереттиң болгаш талдың будук-бүрүзүн ажыглап болур. Чиирбейниң чоону бир сантиметрден ашпас ужурлуг.

Силостаашкынның чорудулгазы чогумчалыг эртсин, а ол ышкаш ооң хоолулуу бедизин, амданы экижизин дээш, силос массазынга тускай ээлдиригни холуп алыр. Ону бир тонна саванга болгаш будук-бүрүге мындыг хемчээлдиг кылдыр белеткээр: 2-3 литр бактериалдыг ажыткыны, 20 литр тырткан сүттү азы божаны, 10-15 килограмм икер дусту болгаш мочевинаны 1000-1200 литр сугга ээлдирип холуур.

Будук-бүрүнү силостаарда, оңгарның дүвүнге кургаг саванны 50-60 сантиметр кылдыр чаткаш, ону таптай бастырар, ооң кырындан хээндектээн будук-бүрүнү 30-35 сантиметр кылын кылдыр салыр. Бир эвес болдунар аргалыг болза, тонна кургаг саванга 40-50 килограмм онаажыр кылдыр концентраттыг чемни чажып каап болур. Оңгарда ынчаар салган массаның кырынче белеткеп алган ээлдиригни чаштыргаш, база катап аажок таптай бастырар. Бүгү оңгарны мындыг янзы долдурар. Эң сеелгү салыгны барымдаалап алырга, салган болгаш тырый бастырган массаның деңнели оңгарның эриинден 1,3-1,5 метр бедик болур ужурлуг.

Оңгарны долдурган соонда, силос массазын база катап мяк таптай бастыргаш, полиэтилен пленка-биле дүй шыпкаш, кырындан довуракты 25-30 сантиметр кылыннадыр ээр. Турум соок апарганда, ооң кырында дуглаан довурааи аштааш, массаны саваң-биле шып каар.

Будук-бүрүден кылган бир килограмм силоста 0,13-0,15 килограмм чемгерилге единицазы болгаш 10-12 грамм шиңгээттинер протеин бар болур. Будук-бүрүнү чаңгыс чылдыг болгаш хөй чылдыг сигеннер, тарымал тоорук, дазыл-чемиштер сывы, хыргыыш болгаш тулааның өске-даа үнүштери-биле кады силостаарга, эки силос алдынар.

1981 чылда республиканың ажыл-агыйлары будук-бүрүнү силостап турган, ынчалза-даа ону белеткеп кылырының технологиязын хажыткан ужурунда, совхозтар шынар чок силосту алган. Чижээ, Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозу будук-бүрүнү оңгарга силос кылдыр салгаш, ооң кырындан суглуут ээлдиригни куттаав, ынчангаш будук-бүрү чем оңгарга чыда, ияап үрелип калган болган. Бо чылын мындыг ажык чок ажыл кылырын болдурбас херек. Ажыл-агый бүрүзү будук-бүрүнү силостаарының үстүнде айыткан технологиязын шыңгыы сагыр болза, бедик шынарлыг силосту ап болур болгаш мал чеминиң курлавырын мындыг янзы көвүдедип аргалыг.

С. БЕЛЯЕВА,
республиканың агрохимлабораториязының мал ажылын химизастаарының килдизиниң эргелекчизи.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ УЛУСТАРЫНГА ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Ядролуг кыжаныышкынга удур, тайбың дээш массалыг хөделиишкиннерниң неделязы бистиң чуртувуста доозулган.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсеглениишкинни дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга совет кижилерниң ханы сонуургалдының дугайында, делегейге быжыг тайбыңны камгалап арттырарынче оларның чайгылыш чок чүткүлдүүнүң дугайында медээлер чер болгаандан кээп турар.

МОСКВА. Найысылалдың чогаадыкчы интеллигенция төлээлекчилериниң хуралы киноның Төп бажыңынга болган.

Делегей байдалының шыңгыы чидиглеңгени ядролуг халаптың тыптып келириниң айыылын чайладыр дээш демиселге күжениишкиннерни күштелдирерин эргежок чугула болдуруп турар деп, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң Даргазы, Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш Совет комитеттиң даргазы А. П. Шитиков ол хуралды ажыдып тура чугаалаан. Бөгүнгү хемчегни эрттирип турары —Чер кырынга быжыг тайбыңны хандырарынга культураның совет ажылдакчыларының хан-дамырындан сонуургалдының чырыткыланчак илерели-дир деп, ол демдеглээн.

Дайын белеткелдерин калбартырынче АКШ-тың администрациязының угланыышкынын, ооң Европаны келир үедеги «дайын чорудулгаларының чери» болдурар дээр оралдажыышкыннарын Европаның болгаш делегейниң хөй-ниитизи шиитпирлиг буруу шаан турар. Барык Европаның чурттарында болгаш харын АКШ-тың бодунда-даа миллион-миллион кижилерниң дайынга удур демиселиниң үнүүшкүннери ам кажангызындан-даа артык улуг хемчээлдиг апарган. Тайбың дээш чыскаалдарының, митингилерниң күчүлүг чаа чалгыы КНО-нуң Кол Ассамблеязының ийиги тускай сессиязының мурнуу чарыында көдүрлүп турары база кайгамчык. Ядролуг-даа, анаа чургулай-даа боо-чепсектерни эңдере бүдүрерин болдурбас талазы-биле практиктиг хемчеглерни боттандырарынга ол ат-алдарлыг шуулган шиитпирлиг идигин бээрин улустар негеп турар.

Илеткелчи — «Литературная газетаның» кол редактору А. Б. Чаковский—АКШ-тың болгаш НАТО-нуң ядролуг халапче делегейни чыгап турар дайынзырак бөлүктериниң сарыыл чок үүлгедиишкиннеринге культураның совет ажылдакчыларының дүвүреп турарын демдеглээн. Совет күрүнениң даштыкы политиктиг угланыышкыны миллионнарның тура-соруунуң илерели-дир, ынчангаш аразында интеллигенция база кирген бистиң хөй-ниитивис ол политиканы изии-биле деткиир. СЭКП-ның XXVI съездизиниң 80 чылдарда хүлээп алганы Тайбыңның программазы, эш Л. И. Брежневтиң көдүргени чаа тайбың инициативалар Европаның улустарын болгаш бүгү кижи төрелгетенниң камгалап алырынче угланган боттуг орукту ажыдып турар.

Тайбың дээш демиселге совет культура ажылдакчыларының күжениишкиннерин идепкейжидеринче, Октаргайның бүгү улустары-биле кады ажылдажылганы калбартырынче кыйгырыг салып. ССРЭ-ниң Кинематографистер эвилелиниң баштаар чериниң секретары С. А. Герасимов, ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар чериниң секретары Б. М. Терентьев, ССРЭ-ниң Чурулгалар академиязының корреспондент кежигүнү О. К. Комов, ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының президентизи М. И. Кондаков, ССРЭ-ниң улустуң артизи Р. Д. Нифонтова, ССРЭ-ниң улустуң архитектору И. Н. Уллас олар чүве чугаалаан.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының ийиги тускай сессиязының адынга кыйгырыгны хуралга чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп ап, ядролуг халаптың кыжаныындан кижи төрелгетенни камгалап алыр дээш бүгү-ле болдунар аргалыг чүүлдерни кылырынче ол сессияның киржикчилерин культураның совет ажылдакчылары кыйгырган.

СЭКП ТК-ның харысалгалыг ажылдакчылары, министерстволарның болгаш кол эргелелдерниң удуртукчулары, хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери хуралга киришкен.

• • •

Минскиге, Ташкентиге, Вильнюска, Краснодарга болгаш чурттуң өске-даа хоорайларынга болган митингилерниң, ужуражыышкыннарының болгаш хуралдарның киржикчилери база КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсеглениишкинни дүжүрер талазы-биле ийиги сессиязының адынга кыйгырыглар хүлээп ап, боо-чепсекти эңдере бүдүрерин болдурбас, ядролуг дайынның тыптып келириниң айыыл, кыжаныын чайладыр дээш практиктиг хемчеглер алырын негээн.

(СЭТА).

КИЖИ БҮРҮЗҮ ҮЛҮҮН КИИРЕР

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң партия Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунга илеткелин улуг сонуургал-биле радиодан дыңнап, солуннардан номчудувус. Аъш-чем программазын чедиишкинниг боттандырарда, кедээ ажыл агыйга кол бүдүрүлге фондуларын барык-ла 1,5, колхоз совхозтарда энергетиктиг күчүлерин 1,6, кедээге минералдыг чемиштчидилгелер бээрин 1,7 катап көвүдедир суггаттыг черлерниң хемчээлин дыка улгаттырар дээни. Көдээге тракторлар, комбайннар болгаш өске-даа машиналар бүдүрүп бээрин көвүдедир болгаш оларның шынарын экижидер дээнин бистер. «Тыва» совхозунуң бүгү механизаторлары, чер ажылдыглары сеткил ханыышкын-биле хүлээп алдывыс.

Бо чылын бистиң совхозтуң чер ажылдыглары тарааның, ногаа болгаш картофельдиң, мал чеми культураларының элбек дүжүдүн өстүрүп алырын хүлээнген. Ол бүгүнү чүгле чер ажылының культуразын улам бедиткилээн, часкы тарылганы чогуур хуусаазында шынарлыг чорудуп турганда чедип ап болур. Тарылга шөлдеривистиң хат, суг эрозиязындан дыка үрелип баксыраанын барымдаалааш, база республикада чер ажылының хөрзүн камгалаар аргажыылдыдып турарынга дүүштүр черни болбаазырадырын болгаш чаштырылганы бо чылын эрозияга удур техника-биле комплекстиг чорудуп эгелээн бис. Ол чугула хемчег чер ажылының культуразын бедидип, үнүш-дүжүткүрүн бедидер дээрзинге бүзүреп болур.

Бо хүннерде совхозтуң Айлыг-Ой, Белдир-Шат бригадаларында, суггаттыг шөлдерде хову ажылдары уламчылап турар. Ниитизи-биле чазын чаштырар культураларны 940 гектарда чаштырган. Ам колдуунда чаңгыс чылдыг сигенни чаштырары, ногаалар олуртуру арткан. Картофельди 10 гектарда олуртуп доозкан.

Хову ажылдарын шалыпкын чорудары-биле совхозтуң механизаторларының, суггатчыларының картофель болгаш ногаа шөлдеринде ажылдап турарларның ортузунда социалистиг чарышты дээштиг организастаан. Ооң түңнелин беш хонуктан үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап, мактап турар. Айлыг-Ой, Белдир-Шат трактор-хову бригадаларының механизаторлары А. Сат, А. Ойдар, М. Куулар, Ч. Доңгак, С. Куулар, Д. Доңгак болгаш өскелер-даа чарышка удаа-дараа тиилекчи болуп, шаңналын, эш-өөрүнге мактадып келгеннер.

Мария КУУЛАР,
Чөөн-Хемчик районнуң «Тыва» совхозунуң тракторизи, комсомолчу-аныяктарның Айлыг-Ой бригадазында комсомол бөлүүнүң удуртукчузу.

СЭКП ТК-НЫҢ МАЙ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА

ЭЭРБЕКТЕ ХОЙ АЖЫЛЫ

Бии-Хем район он бирги беш чылдың баштайгы чылында күрүнеге 295 тонна дүк садар турган, 315 тоннаны саткан азы планын 106,7 хуу күүсеткен. Ол дээрге оон мурнунда чылда сатканындан 71 тонна хөй дүк-түр.

Районнуң беш совхозундан эң-не хөй дүктү «Кызыл тараачын» бүдүрүп турар. Ол совхозтуң эрткен чылын саткан дүгү 94 тонна азы дүк садар планы 105 хуу күүсеттинген. Районда эң-не хөй хойлуг ажыл-агый база ол, амгы үеде 30 муң ажып турар.

Совхозтуң хоюу барык-ла шуптузу Ээрбекте турар. Оларны өстүреринге салбыр эргелекчизи Алаш-оол Бүкүлдүрөшович Монгуштуң киирген үлүү эвээш эвес. Ол үр ажылдаан болгаш, оон дуржулгазы база улгаткан. Хоочун удуртукчунуң хөй ажылының талазы-биле чамдык бодалдарын номчукчуларга барааллаттывыс.

> Хөй малдыг болур деп күзээшкин база-ла билдингир. Ынчалза-даа мал ажылында амгы үеде кол чүүл—...дужаап турар малдың ортумак дензизин улгаттырары. Ынчангаш малдың шынар составын сайзырангайжыдары, уксаажыдылга ажылын экижидери, бедик продуктулуг уксааларның малын өстүрери эң чугула болуп турар.
>
> **Л. И. БРЕЖНЕВ.**
>
> («1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелинден).

ХҮЛЭЭЛГЕ БОЛГАШ ХАРЫЫСАЛГА

Республиканың хойжуларының кол сорулгазы — төрүүр чүс хойга онаалтыр 85-тен эвээш эвес хураганы доруктуруп алыры, хойдан на 2 килограммдан хөй дүктү кыргыыры болгаш күрүнеге садар хойнуң ортумак дензизин 45 килограмм чедирери. Ол сорулганы амыдыралга боттандырары —хойжунуң дорт хүлээлгези, ону күүседирде хойжу бүрүзү харыысалгалыг болур ужурлуг. Ол бир-ле дугаарында улуг кадарчыдан негеттинер.

Улуг кадарчы дээрге, коданның даргазы-дыр. Мээн бодумда күрүнениң хөй акша түңнүг херекси бар дээрзин ол утпас, дүн-хүн дивейн болдап чоруур ужурлуг. Мен бодаарымга, Ээрбектиң турожук, бистиң районнуң кайы-даа магазининге ол хире улуг түңнүг бараан артыы турбас хиредир. Күрүне мынча херексимни камгалаарын, ону улам өстүрерин идегээн турда, хойжу кижи анаа чоргаарланыр херек.

Улуг хойжу коданда харыысалгалыг удуртукчу болганда, хамык ажыл-иштиң башкарар кижилерин ажылдадыр болгаш кижизидер хүлээлгелиг. Ол чүгле одар-белчиирин, кадатты таарыштырар эвес, оон чагыргазында турар улус хүлээлгезин, планныг онаалдаларын болгаш коданның, салбырның, совхозтуң, районнуң, республиканың сан-чурагайларын билген турарын чедип алыр, оларның мергежил билдериниге бүгү тала-биле тусалаар, иштики болгаш даштыкы болуушкуннарны тайылбырлаар.

Хойнуң болгаш хурагаларының оъттаарынга, девээлээринге база ажылчыннарның ажылдаарынга, дыштаарынга таарымчалыг байдалды тургузары база-ла улуг хойжудан хамаарылыр. Чамдык малчыннарның аъш-чемге безин чедингени, мал арыынында хирезинде шайы безин кара боору дыка-ла чаржынчыг, саап ижер инек азырап шыдавас аал. Оон кедерээ аъш-чемден ажыл кылыр шофёрлерден экпеп бериир дээр хемнер тыптын кээр, уруг-дарыттаа хоюн кадартыр. Эргээни аалдаарынден ангыда хүлээлгезин күүседир херек, хойжу кижи ону чөпке үттүп болбас. Өдек кыштаг септээринден, сиген шиир-биниң белеткээринден эгелээш хөй кыргыырынга, семиртириинге чедир бүгү ажылдарга хойжу боду эң идепкейлиг киржири чугула. Ындыг турбужа үш-дөрт инектиг, ужен-дөртен шээр малдыг хирезинде, чаңгыс тудум сиген чок, харын күрүне карманындан «чоогланы» орар хойжулар база тургулаар-дыр. Чамдык ындыг кижилерге түвениш ужур-чорук чугаалаарга, дараа хойжу тывылбазын билир болгаш хоюнар алыр деп турар кээр. А солуптар хойжу тыптып кээрге, ам чанып буруузун миниш эгелээр.

Хүлээлгезин болгаш харыысалгазын билир хойжулар черле ынчанмас. Оппар Сайын-Белек, Хомушку Туран-оол, Алексей Сарыглар болгаш өске-даа оң-оң хойжулар ындыг. Ынчалза-даа ниң-чаңгыс, чүгле бодун бодаар, самчыгдакчы, чалгаа болгаш арагачы кижилерниң хойжулар арасынга кирип кээри хомудантыг-дыр. Ындыг кижилер тургазын дээш баш бурунгаар хемчеглерни база ап, хурал-суглааларны кылып, угаадыгга ажылын чорудуп турар бис. Оон-биле чергелештир класстыг малчыннарны кевүдедирин, аныяктарны хөй ажылынче хаара тударын көрүп турар бис. Оларның ажылдаарынга болгаш дыштанырынга таарымчалыг байдалдар тургузуп турар. Элээн хөй кыштагларда электри шугуму четкен. Ол ажылды уламчылавышаан бажыңнарны чуңар-бажыңнарны немей тудар бис. Мурнуку чылдарга бодаарга, ам безин байдал дыка эки, моон соңгаар оон даа артык болур.

ТӨРҮҮР ХОЙЖЕ КИЧЭЭНГЕЙ

Төрүүр хой кадарчыларынга эң-не идегелдиг болгаш дуржулгалыг кижилерни хүлээдип, совхозтуң дирекциязынга болгаш партком угга бадылаттырып ап турар бис. Бир малчынга-ла 320-430 баш хой онаажыр. Ээрбектиң девискээриниң кызыызы, одар-белчиириниң болгаш оът-сигениниң база агаар-бойдузунуң байдалы ындыг.

Төрүүр хойларны суурдан дыка ыратпас, кадыр эвес болгаш оъттуг черлерге тургузуп турар бис. Кыштагларга мал чеми чедирери, тускай эртемниглерниң аргыжары, суг чедирери ынчан эптиг болур.

Бистиң салбырда төрүүр хой он муң ажыг баш, олар үжеп хире коданда мөөңнеттинген. Оларның кажааларының, чемгерилгезин онзалап көрүп турар бис.

Төрүүр хойнуң кыштаглаашкынынга белеткели чазын-на эгелээр. Хойжулар кыштааның түрмек септелгезин чазаглаар бетинде доозуп алыр. А улуг септелгени тускай звенолар кылыр. Кажаалар бисте багай эвес: өрээлдериң, серилериг, чырык, чылыг. Чаш хураган турар өрээлдеринде печкалар бар. Шагжа, сигене болгаш өске-даа дериг-херекселдер-биле бүрүн хандыртынган. Аптечкалар, чүнар-демир, чоттугнар аргыжыл, савал кажааларга четтир. Кажааларда температура доктаамал, ону үргүлчү хынап турар. Кажааларны, оларның өрээлдерин эки шынарлыг чугай-биле чугайлап турар. Ынчан кажаа улам-на чырык, арыг-силиг болур болгаш ижин-шөйүлү аарыглары тывылбас.

Төрүүр хойнуң кодан бүрүзүнде сакманчыларга беш-алды халат, пөш-үш иичеек, соңгу (таргаш) шыгжаар хааржак, соңгу илбектээр тыртпа, таптар, фонарьлар болгаш өске-даа чугула херекселдер бар.

Кажааларда чаңгыс-чаңгыс хой кирер 25-30 хире клеткалар бар. Төрээн хойну үш-дөрт хонукта аңаа туруузар. Ынчан чаш хураганнарның эмериниге кым-даа (өске хойлар-даа, «өөрлаанырь» хураганнар-даа) шаптыктавас, хоар таварылга база эвээш болур. А чаш хураганы незиниинден өске клеткага тургузарга, аштаар, оон соонда аактыр эп алыр. А ол сүт хураган иштинге иртингектеп бээр. Ижин-шөйүнде аарыгларының тыптыр база бир чылдагааны ол.

Хой хураганын хоза берген болза, хураганның ужазын дүс-биле, хойнуң шаразы биле чаап турган, далаш чок тооталаар. тоотпа аалгазын ырлаар херек. Хойнуң мойнун буттары-биле кызып алгаш, күш-биле хураган эмзирер улус турар, оон ажыы чок: хураганы незиниден үскүже ынчаар эмзирери шыдаттынмас. Бо таварылгада хой хураганын чыттавас болганда, хураганын ол теләүнмес-даа, элип бербес-даа. Ындыг болганда хой хураганың алгыже тооталаары чугула.

Чаш хураганнар кадык, шыырак болза, үш-дөрт хонуктан, пйне хураганнарны алдыведи хонуктан ниити клеткаларже шилчидер. Хойларны төрүүр үезинде болгаш төрээн соонда эки чемгерер. Ылаңгыя чарба, витаминниг сигеи далганы, сула эргежок чугула. А сүтну хойжулар үргүлчү чылыдып берип турар.

Чаш хураган бир неделя болганда, чемни чиЙ бээр. Ынчан ногаан сигенни бөлдандап бээр. Аңаа оон ыңай бүдүн бүрү дайнаары чугула. Бистиң хойжуларывыс кошкак хураганнарга чарбаны сугга хайындыргаш, чиирлеп берип турар. Хураганның деңгел киреринге ол дыка дузалыг. Оон ыңай кобальт, чес, йод, демир, марганец, витаминнер база чугула. Сөөлгү чылдарда каазалының бодганындан оът-сигенде микроэлементилер кончуг эвээш. Дузуту, чугайны, фосфаттарны база берип турар бис. Ылаңгыя оларны холааш, борбактап бээри эптиг. Ук бодумеллер четпеске, хураган өспес, хевэз, алан-дала делбир болур азы сааш, хек, киндис болгаш өске-даа чүүлдерни чиир турун бээр болгаш ишти борбааныйлай бээр.

Төрүүр хой пйнден беш хар чедир төлгүр болур. Оон кыраанарын өскээр сайгарганы дээре.

ЭРТЕ ТӨРҮДЕРИ АЖЫКТЫГ

Ээрбектиң хойжулары хоюн эрте төрүдүп турар. Ылаңгыя декабрь болгаш январь айлар— хураган ажаап алыр тургук үе ол. Тос-тостуң соогудаа, хар болгаш хат-шуурган ынчан бергедедип кээр. Ынчалза-даа ажыл ажыл-ла болгай. Бистиң малчыннарывыстың чаа чылды кажаа иштинге хой төрүдүп эрттирери чаңчыл, күш-ажылчы байырлал болу берген. Бо чымыштыг үеде, бичии кады-даа болза, хойжуларга улуг дуза школадан келир, үстүкү класстарның өөреникчилери кышкы дыштаарынга бир күш-ажылчы дадыгыышкынны махаа алыр.

Хойну эрте төрүдер үелиниң өске үелерден кол ылгалы — агаарның үргүлчү өскерилбейн, чаңгыс аай соок турары. Шык база чок. Хойну төрүдеринге болгаш чаш хураганнарны доруктурарынга ол кончуг чугула. Ынчан шору төрүгүп, деңгел кирип алган хураганнар частың өскерлиичел агаарын тоовас-даа. Ындыг хураганнарның өкпезиндаа, ижин-шөйүндүүү-даа аарбас, харын сергек болгаш боткур болур. Ол хураганнарны эрте үзерге, нелери база эрте семирир, а хураганнар даразында кышка чедир хар чедап, улгаткылай бээрлер.

Тогдуларны, аргалыг-ла болза, эдержилгеге киирбес херек. Ынчалза-даа бистиң байдалывыста ындыг арга чок. Оон хараазында хойлар сеенкур эвес, арай хиилен—арыычал болгаш аарыычал болур. Ынчангаш тодуларны төрүүрүнүң бетинде пйн-бир ай дургузунда азыралга тургузары ажыктыг. Тогдуларның хураганнары сула, нелери бо-ла хоза бээр, черле ажаалдазы улуг болганда, бир сакманчыга-ла дөртен-беженден хөй хураган алыспазы чугула. 350 тогдуга-ла 6-7 сакманчы тургузары эптиг. Бис дуйгужун төрээн коданнарның сакманчыларының ажыл төлевиринге он хуу акшаны немей төлеп турар бис.

Бистиң салбыр кыжын херек мал чеминиң чүгле 25-30 хуузун белеткеп ап турар. Чайын-даа, кыжын-даа кол мал чеми —одарда. Ынчангаш хойжу хой кадарарының планын бригадирниң болгаш тускай эртемниглерниң дузазы-биле, черниң аайын барымдаалап, тургузуп алыр. Кыжын хөртүктээр болгаш ырак база кадыр одарларны мурнун ажыглаар. Хойнуң боозу улгадыы кээрге, кежээ чаларда кудургай азы одуртур чоруур одарларже кадарарын таарыштырар бис. Хой төрүүр үеде эң чоок, камнап алган одарларны, далбыйлаан черлерни ажыглаар.

Чемнеп берген хойларны үргүлчү хайгаараар, коданда чем четпир болза, аалга арттырып алыр херек. Ылаңгыя доогады берген хойларны кажаадан безин үндүрбейн турар бис. Төрүүр чыгаан болгаш чаа төрээн хойларны тургузу чемгерери албан.

Эрте төрээн хойларның хураганнарын дөрт, дөрт-чартык айлыында узуп, чайлагларже үндүрер. Бир коданга 500-600-тен хөй хураган тургуспаза чогуур. А бис малчыннар ноянныннезинден чамдыкта, кезек кадада-даа болза, 1200 башты безин чаңгыс черге мөөңнээр ужурга таваржып турар бис.

Ол черле шын эвес. Хөй хураган орта оъттап-даа, сугаазының хандыр сүт ижип-даа шыдавас, эки семирбес. Оон түңнелинде келир кышты хүр ажары бергедей бээр.

Он бирги беш чылдың пйнги чылында Ээрбектиң хойжулары 7510 хураган алырын хүлээнген турган. Бо хүннерде салбырда 7600 ажыг хураган доругуп турар. Хойлар база, хураганнары эрте доруккан болганда, ам деңгел кирип эгелээн. Чазагда хонган аалдарнын хоюнуң дүгү он кирип, арыг-силиг аажок апарган, хөй кыргыыр үеге чедир улам-на экижиир. Дүктүң байдалы база багай эвес, 716 центнер дүк күрүнеге садар планывыс күүсеттинге бээр хире. Хойну эрте төрүдериниң ажыы ындыг.

ЧАЙГЫ СЕМИРТИЛГЕ

Хойнуң кышты хүр ажары, чаш төлүнүң, дүгүнүң хөй болгаш шынарлыг болуру, аарыг-аржыкка база соокка алыспазы чайгы семиртилгеден улуг хамааржыр. Чайлаглаашкынның шын болгаш организастыг эрттиреринче кичээнгейни улгаттырып турар ужурувус ында.

Чайын хойну коданда эрте (4 шакта) үндүрер, орай (10 шакта) киирер херек. Ынчангаш сериин үеңи ажыглап оъткарар. Хүн изип кээрге, девээледип, дыштандырар. Чай чаъс-чаашкынның, өлшык улуг болур болза, хойну мээстерге азы оъду арай таҗые, шыты бичии, малгаш чок черлерге кадарар. Улуг оъттуг, шалыңныг черлерге шээр малдың дүвүгларының аразы ылбыраар, оон ужурунда ас-каактаар. Чайын кажаазының орнун солувас, хоюн кажаага үр тургузар улустуң хоюн база ындыг. Мен бодаарымга, чайын хойну кажаалаар херээ чок. Кажааны чүгле хөй үзерде, профилактиктиг ажылдар кылырда, хөй сапаарда ажыглаар. Чамдык хойжулар чаъс-чаашкынныгда азы кежээ эрте, эртен орайтадыр кажаалап алган орар. Чалгааранды арагалаанды база ындыг. Бо чорук хойнуң семиририни, оон продуктузунуң өзээриниге болгаш кадыынга кончуг хоралыг. Семиртилге үезинде ону болдурбас талазы-биле чогуур хемчеглерни ап турар бис.

Бис чайгы семиртилгени организастыг болгаш бедик деңнелге эрттирээн дээш хойжуларның ажылдап алган акшазының дөртен хуузун дөрт ай дургузунда немей төлеп берип турар бис. Чылдың өске үелеринде ындыг немедзү чок. Чайлаглаашкын үезинде партия-комсомол, улусту контроль депутаттар болгаш «Комсомолчу прожектор» бөлүктериң база тургузуп турар.

Чайлагларже кажээде болгаш оон кедирде хойну ынаап ла деңнилээр, немелде девээ тускай телевирни тургузар херек. А бисте ол боттанмайн турар. Оон уламындан хою аажок семирээн-даа ижинге, хою арган болган-даа кижиге домей-ле дөртен хуу ажыл төлевиринге немей берип турар бис. Ол черле шын эвес, немелде төлевирни деңнештирер чоруктан дарый уштуннары чугула. Манаа Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтан Ээрбектиң хойжуларынга чүгле деңнел тургузуп бээрин негеттинер. Ол-ла.

Чайын эки семирткен хой кыжын, барыктың-ла болза, бакшыравай, тыву безин боттур, сүдү элбей, аарыгга алыспас, дүгү-даа дүшпес боорун көрүп келдим. Ынчаарга хойнуң чайгы семиртилгеже үндүрериниң бетинде бонитировкалаары албан. Ынчан кодан бүрүзүнге аңгы-аңгы класстыг, назы-харлыг, уксаалыг, эр азы кыс хойлар турар. Ындыг хойларны ажаары, кыргыыры, дүгүн ылгаары, эдержилгеге киирери безин эптиг. Хойну кыргаан соонда ыяап-ла чутташ, ам чайгы семиртилгеже үндүрер.

Эки семирээн хойнуң продукциязы база хөй болур. Продукция хөйде, немелде төлевир хөй. Чижээлээрге, Хомушку Туран-оол эрткен чылын төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 хураганны доруктургаш, хойлан-на 3,5 килограмм дүктү кыргааш, пйп хураганы болгаш 965 рубльди алган.

Бо чайын семиртилгени кажангызындан-даа организастыг чорударын шиитпирлээн бис. Аңаа белеткел шагда эгелээн. Төрүүр чүс хойдан 79 хураган алырын планнаан, ону 81 баш кылдыр күүсеткенивис болгаш ССР Эвилелиниң 60 чыл оюн күш-ажылчы белектер биле уткуур дээш хойжуларның хөй-аъзы салдынган сорулгазын бүрүн боттандырырын бадыткап турар.

ХОЛУ ЭЛБЕК ХОЙЖУ

— Хамык мал аразынга олургаш-даа, кара шай ижип орар малчыннар база тургулаар боор-дур. Та канчаан чаңгыс инек азы хаш өшкү азырап шыдавас чүве. Бистиң малын маадап ора, хуу мал өстүрериниң шүүлү, ылаңгыя чарыгдалы, харын, улуг-даа айтырыг. Ынчалза-даа оон ажыы күрүнеге-даа, кижиниң бодунга-даа улуг—деп, Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхозтуң хойжузу Когеймаа Шагдыровна чугаалап ор.

Мен бодаарымга, малчын кижи боду малдыг болуру черле чугула. Ол он-он километр черден, сүт садып алыр дээш, суурже чортуп орбас-ла болгай. Харын, суурнуң чурттакчыларынга сүт бээр ужурлуг. А хамык мурнакчы хойжулар боттарының инектериниң сүдүн совхозтуң хураганнарынга ижиртип турар болгай. Бо Когеймаа сүт база ыңай. Олар эрткен чылын күрүнеге пйн мөлүрганы, 30 килограмм саржагны, 50 килограмм дүктү саткан. Хойжу өг-бүле бүрүзү (совхозтуң Ээрбек салбырында 58 ээрге) ынчаар кээр болза, чүү хире хөй аъш-чем курлавырлар тургустунар-дыр! Эргежок. Ол күрүнеге-даа ажыктыг, чоңга-даа ажыктыг, ботка-даа ажыктыг. СЭКП Төп Комитединиң Май (1982 ч.) Пленумунуң айтыышкынның бир угланыышкыны ол. Аъш-чем программазын боттандырарының бир буразы ол-дур.

Когеймаа биле Туран-оол Хомушкуларның кайызының-даа назыны «кижи ортузу четпээн» болза-даа, хөй малдап келген үези элээн барган: чүгле бо Ээрбекке безин он чыл чоокшулап турар. Ол үениң дургузунда чаңгыс-даа кадап хоомай көргүзүглүг болуп көрбээн, чылдың-на социалистиг чарыштың тиилекчизи болбаза-даа, оон мурнуку одуруундан черле дүшпээн. Олар оңгу беш чылды чедиишкинниг дооскаш, он бирги беш чылдың баштайгызында төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 хураганны алган. Хойдан-на кыргаан дүгү 3,2 килограмм болган. Хоюнуң бажы база менди, кандыг-даа чылдагаандан хораан чүве чок.

ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр алдангы чылын олар база катап чедиишкинниг эгелээн. Кыштаглаашкын эгезинде турган 416 хоюндан чаңгыс-ла хөй аарып өлген, ол-ла. Өскелериниң деңгели безин шыырак. Төрүүр чүс башка онаалтыр алган хураганы—90. База-ла мурнакчыларның одуруунда. Хоюнуң дүгү, амгы байдалындан көөрге, бо юбилейлиг чылдың планын болгаш социалистиг хүлээлгезин долдур болгаш ажыр күүседир арга бар.

Малчынның аалы амдыгызында [illegible]. Кадыр-Ийниң Балыктыг Даштында чыдыышкан [illegible] кирип кээрге, анай, хураган дешкилешкен, ындазында ааныы аажок. Ол хамык малдың аразында хагалар база, чоргаар чүве дег, кызаштажып, кажаа кырынза-даа олургулаар. Оларның өткүт үнү даңгаар эртен дагларга чаңгыланып турар.

— Хүннүң-не он хире чүүрганы алыр улус-тур бис. Ол бистиң өг-бүлевиске четчир. Уругларга болгаш келген улуска гаазунна, хорт-даа кылып бээр, бүдүн-не-даа хайындырып чиир-дир бис—деп Когеймаа тайылбырлап ор.— Дээлдигенге тептирбес, диштиге алыспас болза, өзүгени аажок чүве-дир. Ажаалда, чемгерилге база барык чок: ааржы, курут кыныыккаак мында эмгежок-ла болгай...

Шынап-ла, дагаа азыраарында чымыш чүү деп, кормениң хоорар эвес, сигенни каап бээр эвес, ыраЙ берди дээр эвес. Пйда кижи кылыр ажыл — хүннүң-не чүүргазын чааары. Ындыг турбужа бистиң хорай, суурларывыста туруп чурттап орар безин хөй-хөй өг-бүлелерниң дагаа өстүрбейн турар. Бо кошкун малчындаан безин дора. Ажыы-биле чугаалаарга, суурларда ай-айы-биле чүүрга чиивейн чоруур эмгежок. Ылаңгыя кыжын чүүрга көрбээн безин кижилер бар. А бүрүү—оларның боттарында. Күрүне дагааларны чурттакчы чоңга садып, районнарга, суурларга чедирип берип, «ма, мону азырап ап көр» деп турда-ла анаа оруп орарлар. А белок (аъттин чугаалаваска-да) кижиниң чүгле тоттурар эвес, кижиниң организминге эргежок чугула чем. Дагаа өстүрери дээрге-ле —аъш-чемниң чиик болгаш үнелиг курлавыры.

Туран-оол биле Когеймаа Хомушкуларның кыштаанда амдыызында электри шугуму четпээн. Ынчалзажок оларда сайгылгаан хып турар—кодаңга бичии движок бар: хеп чуурда безин ажыр-ла! Телевизорга СЭКП ТК-ның Май (1982 ч.) Пленумунуң дугаайында дамчыдылга болду. Бистиң чуртка бир кижиге эрткен чылын ортумаа-биле 239 чүүрга онаашкан, 1990 чылга чедир 330—340 чүүрга онаажыр дээрзин оон билип алдым. А бо дөрт кежигүннүг өг-бүле айда-ла 300 хире чүүрга чип турар. Дөрт-беш ай дургузунда азы чылда ниже хире чүүрганы бо хойжу өг-бүле бүдүрүп турар-дыр? Ону санаары берге эвес. Бо дээрге аъш-чемге улуг курлавыр. Ону бүдүреринге 10—15 дагаа четчир. Ол хире дагааны кошкун малчын тудуп турда, суурда турум улус канчап өстүрүп шыдавас деп?

— Когеймааның холу элбек кижи болду. Стол кырында чүү-даа бар: ааржы, оон аразында курут, быштак, баалыңныг саваа чигирлиг чокпек... А сметаназы мырыңай чылыг ойтаан, чаа тырткан хире. Ол бүгүнүң амданныы аажок, чыды безин аанныг. Бажыңның ээзи чүгле кежээ эвес, харын, аъш-чем кылырынга мергежээн дээрзи моон илдең. Мээн вареньеге туралыымны эскерип каап, ол мынча диди:

— Эрткен чайгы-да вареньелер ийин. Бистиң чайлаанга кат эмгежок, кандызын-даа шиилип ап болур.

Ол шын, кат кайда-даа бар. Ынчалзажок ону өг-бүле бүрүзү чыып, белдааныралып албайн турар. Когеймаа сүттүң кожалары-даа, кончуг каттыг Сооскенинге. Эки-Оъттугта чайлаан аалдарда-даа кат чиш олурар өг-бүле чок. А белар, кожуп-хужуп даа чорааз, каттыг чылын-даа, белдаанырадып-даа, чынчага чедир кадагалан-даа шыдаан. Хол хырын тоттурар дээрзиниң шынныы моон илдең. Аңаа олурар болза, аасче чүү кирер боор. Ажылды тудуп, кылып-да турар болза, аас шимчээр ужурлуг. А ажылгыр улус кандыг-даа ажылдан чалданмас. Чижээлээрге, бо-ла Когеймаа бис баар хүнүнүүнге бодунуң анайларын «чиниктеп» турган болду. Оларын үр-даа болбайн оъттай берген.

— Чайын хаваннар база азырап турар бис. Бижа, эжегей болгаш сүт айбек болган, ажаалда барык чок амыдап болду! Ширик аңдарып, алаак кезип хүнзээр —дээ, Когеймаа чугаалап ор. Ону-даа азырап өске-даа чем аймаан бо өг-бүлениң бүдүрүп турары ана бир фабрика сагышка кирер. Ол чымыштың ниш оларның кол хүлээлгезинге —шиитпирниң малын өстүреринге бичии-даа доктаар болбайн, харын, дузалыг болуп турар. Кежээ, чүткүлүг кижилерниң ажыл-херээ ындыг-дыр. А дөңги мал аразынга оргаш-даа, кара шай ижип орар улусту чалгаа тудуп чивээн болза, шайы сүттүг турган артык, үйгу тудуп чивээн болза, улам байлыг турган артык.

Өгнүң эр ээзи Туран-оол— «Кызыл тараачын» совхозтуң мурнакчы коммунистериниң бирээзи. Ол Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижииниң эдилекчизи. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезиниң хүлер медалы-биле база шаңнаткан. Социалистиг чарыштың тиилекчизиниң херек демдектерин каш катап алган. Өг-бүлениң ээлериниң кайызы-даа күш-ажылга кызымак. Ындыг эвес болза, кодан хөй безин өстүрүп шыдавас-ла болгай. Когеймаа Шагдыровна СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң материалдары-биле таныышкаш, партияның шиитпирин деткип, улам-на шудургу ажылдаарын аазап орду.

— 1983 чылдың январь 1 деп эгелеп мыйыстыг бода мал, хаван, хөй, сүт болгаш өске-даа чамдык продуктуларның садып алыр өртээн чазактын улгаттырар деп турары чүгле менээ эвес, бүгү малчыннарга өөрүнчүг болур. Мен бодумнуң өстүрген хуу малымны күрүнеге садарындан черле чажам дивес мен— деп, ол чугаалады. Ынчангаш ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга бо өг-бүле эвээш эвес үлүг-хуузун киирер дээрзинге чигзиниг турбас. Оларның үлегерин өөренир улус база тывылып кээр.

К. ЧООДУ.

БИСТИҢ СОРУЛГАВЫС

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайын чугаалажып көргенин бистиң хойжуларывыс улуг сонуургал-биле деткээн болгаш чүүлдүгзүнген. Бо хүннерде аалдарга чоруурга, хамык чугаалың кол утказы ук Пленумнуң документилеринче угланган болур-дур.

СЭКП Төп Комитединиң Чиигине Секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның Пленумунга «Хөй малдыг болур деп күзээшкин база-ла билдингир. Ынчалза-даа мал ажылында амгы үеде кол чүүл—дужаап турар малдың ортумак дензизин улгаттырары. Ынчангаш малдың шынар составын сайзырангайжыдары, уксаажыдылга ажылын экижидери, бедик продуктулуг уксааларның малын өстүрери эң чугула болуп турар»—деп чугаалаан. Ону бистиң хойжуларывыс кончуг чүүлдүгзүнүп турар. Шынап-ла, Ээрбектен, черле бүгү «Кызыл тараачын» совхоздан хой ажылын ук айтыышкынны бүгүдээр эде тургузары негеттинип турар.

Бистиң салбырның хоюу, нургулайында, нарын дүктүг уксаага хамааржып турар. А ол уксааның хоюн тургузу азыраарынга, быжыг чем баазазынга болгаш улуг ажаалдаа-хандырылгага негелделиг дээрзи билдингир. Ындыг байдалдарны тургузары кончуг берге. Ылаңгыя чылдың-на чедир мал чеми белеткеп шыдавас, бо талазы-биле планнын чартыының чартыы хиреезин-не күүсетпейн ап турар бис. Төрүүр хойну болгаш хураганнарны сула-биле, витаминниг сигеи далганы-биле чемгерери тыка ажыктыг. Ындыг немелде чемгерилгеге турган хойлар семиринчел, оларның күрүнеге дужаар үезинде деңзизи ортумаа-биле дөртен-бежен килограмм чеде бээр. Ынчангаш мал чемнериниң белеткелин экижидери кончуг чугула. Бистиң хойжуларывыста бо талазы-биле үлегер ап болур хойжулар база бар. Чижээлээрге, эрткен кандааштывысты чылда безин Хомушку Туран-оол бодунуң коданың сигенни-биле бүрүн хандырган, пйн машина сигенни өске малчыннарга берген. Бистиң хоювустуң продуктулуун бедилериниң бир аргазы болгаш хойжуларның кол сорулгазы ол—малга четчир чем баазазын тургузары.

Амгы үеде хой кажааларының байдалы, оларны септээрин чугаар. Келир кышка чугула белеткелдерниң бирээзи — хойнуң чайгы семиртилгези. Ол ажыл ам эгелей берген. Оон-биле чергелештир хураганнар үзерин база чорудуп турар бис.

БАШТАЙГЫ БАЗЫМНАР-БИЛЕ

Бичии уругларның бүгү талалыг сайзыралы, билиг-мергежил чедип алыр дээш сагыш салыышкыны бисте кончуг улуг. Ылангыя уругларның эстетиктиг кижизидилгезиниң айтырыглары кайда-даа кескү черни ээлээн. Музыка, чурулга школалары-биле чергелештир тускай уран чүүл школаларын организастап ажыдарын бисте практикалап эгелей берген. Уругларның уран чүүл школазын Кызылда ажыткандан бээр каш чыл эрте берген. Мында Тываның бүгү-ле булуңнарындан келгилээн, уран чүүлге онза сонуургалдыг бичиилер өөренип турар. Олар кедизи барып, бо шугум аайы-биле ханы билиглиг кадрлар болурунче идегелди салып турар.

Кызылда республиканың уран чүүл школазының өөреникчилери чоокта чаа бо өөредилге чылын доозуп, отчёт концертин көргүскеннер. Уран чүүл училищезиниң улуг залын ол хүн ада-иелер, башкылар, сургуулдар доллдур олурупкан. Чылды түңнээр отчёттуг концерт мурнунда бичиилерниң өөрүшкүлүг-хөглүг-даа, ындазында дүвүреп турары-даа иле. Чүге дээрге олар чедип алган билиглерин практикага бадыткап, уран талантызын хире чергели-биле бараалгаар болгай.

Отчёт концертти уругларның ниити ыры ажыткан. Ында школаның 2-3 класстарының өөреникчилери киржип турар. Светлана Козлованың сөзүнге композитор Ростислав Кенденбильдиң «Эртен», «Даглар», «Тайбың дугайында сөс» деп ырлары чаңгыланды. Уран чүүл училищезиниң башкызы, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, Т. Леонтьева ниити ырны удурткан. Ол-ла ниити ыр М. Лермонтовтуң сөзүнге «Бородино» деп чогаалды база күүсеткен. Күүселде көрүштүг, таарыштыр тургустунган дээрзи тодаргай.

Үстүнде авторларның «Азия тову» деп чогаалын, Е. Танованың сөзүнге А. Тановтуң «Чырык күзел» ырын база «Прохор хуужуур бижырган» деп баштак орус ырны уруглар эки күүсеткеннер. Концерттиң түңнел көргүзүүнде школаның барык-ла бүдүн коллективи киржип, ырлап турда белеткел клазының бичиилери чаптанчыг чараш танцыны ойнааш барды.

Түңнел концертке 2-3 класcчылар танцы номерлерин база күүсеткеннер. Р. Монгуштуң тургусканы «Хөглүг танцы», молдав танцы багай эвес болуп, хеп-сыны-даа эки болган. «Суворовчулар» деп танцының күүселдези арай кошкак-даа болза, танцылаар хептерни онзагай чараш кылган. Фортепианога күүселделерден үшкү класcчы Вероника Ооржактың, домрага ийиги класcчы Ляна Мөчектиң, ол ышкаш Эрес Дартан-оол, Долаан Долаана, Анджела Оюн оларның музыка инструментилеринге ойнап, аян тутканы черле эки. Уруглар уран чүүл делегейинче эге базымнарны кылып, Чайковскийниң, Бахтың, Хачатурянның музыка чогаалдарын ойнап эгелей турары ада-иезинге, оларны хүн бүрү өөредип турар башкыларынга өөрүнчүг болбайн аан.

Уругларның уран чүүл школазында эртем-билиглиг шыырак белеткелдиг башкылар коллективи ажылдап турар. Бичии кижилерниң мергежил чедип алыры дээш бүгү талалыг сагыш салып, бараан болуп турарлар. База бир өөредилге чылы доозулган, уруглар чайгы дыштанылгазын эгелээн. Бичиилер-биле чүткүлдүг ажылы дээш ада-иелер башкыларга өөрүп четтиргенин илередип турарлар.

Б. ДИРЧИН.

Кызылдың № 2 ортумак школазының өөреникчилери янзы-бүрү бөлгүмнерге идепкейлиг киржип, хоорайның школаларының бот-тывынгыр уран чүүл көрүлделеринге каш удаа тиилекчи болган. Уругларның эстетиктиг кижизидилгезинге төлептиг улуг-хуузун уран чүүл училищезиниң башкылары Тамара Алексеевна Леонтьева болгаш Ида Михайловна Осадчева киирипитирип турар.

ЧУРУКТА: школаның бөлүк онгу класcчылары күүселде үезинде.

М. КАЛЧАННЫҢ фотозу.

«ЧУРТТУҢ ЧАЛЫЫ НАЗЫНЫ»

Найысылал Москваның Төп делгелге залынга чурттуң бүгү республикаларының чуракчуларының чурулга, графика, скульптура, ыяш-даштан сиилбип кылган уран-шевер чүүлдериниң талазы-биле ийи чүс ажыг ажылдарын «Чурттуң чалыы назыны» деп делгелгеге көргүскен.

Хөй-хөй чурулга чогаалдарының маадырлары — революцияның дайынчылары, баштайгы беш чылдың тудугжулары, Ада-чурттуң Улуг дайынынга Төрээн чурттуң маадырлыг камгалакчылары, 80 чылдарда болуннуң чуртунуң күүң-шыдалын быжыглаар, ону улам чечектеддирер дээш эрес-шудургу ажылдап турар кижилер, алдарлыг совет аныяктар болуп турар.

Делгелгеге Тывадан Кызылдың чурукчузу Владимир Агыр-оолович Ховалыгның чурулга чогаалдары киргеп. Ооң чуруктарының аразындан «Киш-кулаа чыып чораан» деп болгаш өске-даа ажылдарын көрүкчүлер улуг сонуургал-биле көрүп турар. Ол бүгү авторнуң бедик мергежилдиин бадыткаан.

Л. КИРИКОВА.

МАКТАЛДЫГ

Александра Васильевнаны Кызыл-Мажалыкта таныvас кижи ховар. Ону ук черниң чону хүндүлээр. Ол чоннуң кадыы дээш бодунуң бичие эвес үлүүн киирип чорууруларның бирээзи.

Ол Калинин облазынга төрүттүнген. Аңаа эмчи сестраларының курузун чедиишкинниг доозкаш, Тывага ажылдаары-биле келген. Ыңчангы-ла барган чери Кызыл-Мажалык суур. Ооң бээр ол черниң эмнелгезинге 26 чыл макталдыг ажылдап турар. Ооң үре-түңнелдиг ажылын үнелеп, «Кадык камгалалының тергиини» деп хөрек демдээн тывыскан.

Оваашкан ажылынга макталдыг боорундан аңгыда, ол хөй-нииити ажылының идепкейжизи. А. Юшина суур Советтиниң депутадынга каш удаа соңгуткан.

Д. СААЯ.

Барыын-Хемчик район.

ИЮНЬНУҢ КИНОЭКРАНЫ

Ада-чурттуң Улуг дайынының темазынга тураскааткан кинотрилогияның сөөлгү кинозун «Дайзынның тылынга фронт» деп адаан. Бо кино-биле көрүкчүлер июньда таныжарлар. Кинода болуушкуннар, чидиг сюжет көрүкчүлерни чайгаар-ла хаара тудар дээрзи чугаажок. Ооң дугайында солунга моон мурнунда-ла бижээн бис.

«Сылдыс чүгүрүү» деп кинонуң маадыры он тос харлыг солдат Миша Ерофеев-биле балыглангаш госпитальга келгенде таныжар бис. Төрээн хемн Енисейниң эриинге эрттирген чылдар дугайында сактыышкын-биле чергелештир ак баштыг эмчи сестразы Лида база ону холзедир болган. Олар бот-боттарынга ынак апарганнар. Амыдыралчы шылгалда тудар, шак ындыг аар-берге хүн Мишага таварыжып келген. Лиданың авазы оолдуң фронтуже чоруй баарынга сыдаап алгаш, оон уруундан албан чарлырын Мишадан негээн... Ук кинону «Мосфильмге» И. Таланкин тургускан.

«Ленфильм» киностудиязының «Лейтенант Климовтуң шыны» деп фильмниң темазы суг адааның далайжыларының шериг албанының дугайы. Мында эртем-техниканың эң чаа чедиишкиннерин база көргүскен. Аныяк штурман офицер Климовтуң салым-чолу кинода кол тема. Ол быжыг турушкуг болуп, хууда амыдыралынга болгаш албан херээнге сеткилге аар, таарышчыг эвес чүүлдер турза-даа, бодунуң мөзү-бүдүштүүн көргүскен.

«Айдың дун өңнүг лимузин» деп Риганың киностудиязының чаа кинокомедиязын сураглыг латыш режиссёр Янис Стрейч тургускан. Кара чаасказ чурттап чораан Мирта угбай лотерея-биле автомобиль ойнадып алган соонда, хенертен төрелдер ала-чайгаар тыптып келгенин амгы үениң комедиязында көргүзүп турар. Ойнап алыышкын дугайын дыңнаан дораан төрели Эрик дээрзи кадайы, оглу-биле кады Ригадан тутсуп келген. Миртаның кериң чораан кижи база ашаан, уруун ап алгаш келген. Чаа «Жигулиниң» ээзи Миртага хат-төрелдери бис дээрлерниң «ынакшылы» шак ынчаар хенертен кыптыккан...

«Шуурган оштаан сагындырыг» деп өңнүг фильмниң үндезинни алды чыл бурунгаар «Литературная газета» солунга парлаан, А. Вакебергтиң «Казыргы» деп очерги болган. Очеркте-даа, кинода-даа мындыг айтырыглар кижилерниң мурнунга тургустунуп турар: аар-берге шылгалда үезинде чамдык кижилер эрес-дидим, турушкуг болур, а өскелери — чүгле дүмчүүн бодаар. Кинону «Ленфильмге» үндүрген.

Леси Украинканың шүлүк чогаадылгазында эрги шаанын тоолчургу чугаалары кирип турар. «Арга-арыг ыры» деп чогаалы улустуң ырлары, тоолдары-биле байлак. «Арга-арыг ыры. Мавка» деп өңнүг кинода шак ындыг романтика ааны сиңниккен. Арга-арыгның каас-чараш чурумалының аразында ооң ээзи чараш кыс (русалка) чурттап турар. Ол кайгамчык чараш, ол мөңге бойдустуң хуулгаазыны. Мавка адыскиге ойнаар бедүүн оол Лукашка ынакшаан. Ынчалзадаа Лукаш авазының сөзүн эдерип, арга-арыг ээзи чараш кыстың ынакшылын тоовайн, өске кижини кадайланып алган... Кинону Довженко аттыг киностудияга үндүрген.

«Мосфильм» киностудияга үндүрген «Кыштан кыш чедир» деп кинода амгы үениң улуг металлургия заводунуң кижилерин, бүдүрүлгеде болгаш кижилерниң аразында харылзааларны көргүскен.

Амыдыралчы идепкейлиг турушту чедип алыры ышкаш эң чугула айтырыгларның бирээзин көргүскен «Хаагалыг ээни баарынга» деп «Азербайджан» киностудияга үндүрген чаа өңнүг кинода көргүскен.

«Мээңии дээрге — чүгле мээңии-дир» деп кинокомедияда эг-херекселди дээш «аарыгга» алыскан ийи өг-бүлениң тоогузун көргүскен. Ону чехословак кинематографистер кылган.

Н. БОЛЬШИНИНА.

ИЮНЬ 4-ТЕН 6-ГА ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаарының Делегей хүнүнге. Эртем-нептерелдиг фильмнер программазы: «Бойдус-биле демнешкеш», «Халдаашкындан чок камгаланыышкын», «Чердээр шапшылгазы», «Дириг бойдус музейи». 9.50 — «Элезинниг тейлер аразында узун орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 11.05 — Чаа медээлер. 11.10 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Чаа медээлер. 14.30 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга. «Чаңгыс аай өг-бүледе». Документалдыг телефильмнер программазы: «Жеведа хемчигештиң аккан черинде», «Массалы — Нововиколаевка. «Хлебтиг өг-бүле портреди». 15.15 — «Орус чугаа». 15.45 — Уругларга фильм. «Колумб шхунаның юнгазы». 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15 — «Амыдыралче орук».

КЫЗЫЛДАН

17.55 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.10 — Бут бөмбүүнге чурттар аразының ужуражыышкыны. Швецияның болгаш ССРЭ-ниң шилилдек командалары. Швециядан дамчыдар. Чапсар үезинде — Бөгүн делегейде деп дамчыдылга. 19.55 — «Элезинниг тейлер аразында узун орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-кү серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Андрониковтуң сөзү». 1-ги фильм. 22.50 — Бөгүн делегейде. 23.15 — «Яак Йола» (Таллин). Концерт-фильмниң баштайгы көргүзүү.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Эртем-нептерелдиг фильмнер программазы: «Шимчээшкин дээрге, амыдырал-дыр», «Айыылдыг чоокшулаңга удур демисел». 12.25 — Болгария Улус Республиканың улус чогаадылгазының коллективтериниң көргүзүү. 12.45 — Англи дыл. 13.15 — «Шыдыраа школазы». — 13.45 Уругларга фильм. «Ура, бистер дыштаны бердивис!». 14.50 — «Хуулгаазыныг дурувя». Балет-фильмниң баштайгы көргүзүү. Татар композиторлар балеттеринге үндезилеп тургускан. 15.20 — Чаа медээлер. 15.30 — 17.55 — Чапсар. 17.55 — «Хөглүг почажыгаштар».

КЫЗЫЛДАН

18.10 — Уругларга фильм. 18.25 — «ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя». 18.50 — Киножурнал. 19.00 — «Азия тову». Информация-публицистиг программа. 19.30 — Чарлаалар. 19.35 — Телефильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Жираф биле карак-шилн». Мультфильм. 20.15 — «Шүлүглел». Антал Гидаш. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Станция хайгаарақчызы». Уран-чечен телефильм. 22.40 — Документалдыг фильм. 23.00 — 23.45 — Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпионады. «Нефтичи» — «Динамо». (Киев). 2-ги кезээ. Бакудан дамчыдар.

ИЮНЬ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Кадыкшылдыг болур дээр болзуңза. (Кушкультуржуларга сүмелер). 9.00 — «Чалыыларның чогаадылгазы». Воронеж хоорайның уругларының хореография коллективтериниң концерти. 9.20 — «Ада-иелер, силерге». 9.50 — «Мастер болгаш бригантина». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 10.20 — «Элезинниг тейлер аразында узун орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-кү серия. 11.25 — «Хөйле, эки барааннар дээш». 11.55 — «Музейлерде болгаш делгелге залдарында». «Чурттуң чалыы назылыглары». Аныяк чурукчуларның Бүгү-эвилел делгелгезиниң Төп делгелге залындан репортаж. 12.25 — «Спортлотонуң» 23-кү тиражы. 12.55 — «Коте Марданишвили». ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Аджапаридзениң сактыышкыннары. Дамчыдылгага ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Товстоногов киржир. 13.35 — ССР Эвилелиниң үлегерлиг Улуг театрының скрипкачылар ансамблиниң концерти. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Уругларга фильм. «Эртине ортулуу». 16.00 — «Ындыңгир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15 — «Сергей Островой». Концерт-фильмниң баштайгы көргүзүү. Шүлүктер болгаш ырлар. 18.10 — Политиктиг хайгаарақчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 18.40 — «Чалгынналган мастер». «Шаро — фотограф». Мультфильм. 18.55 — «Кампучия: өлүм соонда амыдырал». Документалдыг телефильм. 19.45 — Эвилелдер бажыңының колонналыг залынга уран чүүлдер мастерлериниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.45 — Уран чүүлдер мастерлериниң концертиниң уламчызы. Ооң соонда — чаа медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Документалдыг экран». 15.35 — Пермьниң телевидение студиязының программазы: «Мээң Кама чоогу чуртум», «Кезээде музыка-биле». Шүлүглел арыннары. Уругларның болгаш элээдилерниң музыка уран чүүлүнүң фестивалындан репортаж, «Ужуражыышкын пар». РСФСР-ниң улустуң чурукчузу Е. Н. Широковтуң дугайында телеочерк; «Шопениана». Хореография сюитазы. Пермьниң П. И. Чайковский аттыг опера болгаш балет театрының балет артистери күүседир. 16.40 — «Каткының долгандыр». Останкино концерт студиязындан дамчыдылга. 18.10 — «Ак-көк шөлде кызыл чечектер». Документалдыг телефильм. 18.30 — «Музыка киоскузу». 19.00 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг фильм. 19.45 — Делегейде болуушкуннар допчулалы. 20.00 — Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Лукошко тоолчургулар-биле». 20.15 — «Кино көрүкчүзүнүң эдеринчизи». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.25 — «Камилла». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1—2-ги серияларЫ.

ИЮНЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Экран өңнүктериң чыгган». Орус ырының «Сиракаба» («Хадынчыгаш») дээр япон хорунуң концерти. 9.55 — «Оттуруңар». 10.15 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен! 11.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 12.00 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.30 — Совет Эвилелин даштыкы аалчыларның көргени. 12.45 — «Көдээниң шагы». Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ. 13.45 — «Музыка киоскузу» 14.15 — «Солдат болгаш чылан». Уругларга телешииниң баштайгы көргүзүү. 14.45 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». 16.45 — «Бөгүн — Мелиораторнуң хүнү». ССРЭ-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министри Н. Ф. Васильевтиң чугаазы. 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15 — «Силерниң чагаалыңар ёзугаар». Мелиораторнуң хүнүнге таарыштыр музыка программазы. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45 — Чаа мультфильмнер программазы: «Машенька биле адыг», «Бир чочак-тараа, ийи чочак-тараа», «Кырган авайның төрээн хүнү», «Вася диис болгаш аңчының ужуралдарының дугайында». 19.00 — «Дөрбелчин кадыны». А. С. Пушкинниң демей аттыг тоожузундан тургускан уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Бут бөмбүүнүң дугайында допчулал. 22.05 — 23.00 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур. Сибирьниң Курунениң улусчу хорунуң концерти. Ооң соонда — чаа медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 15.20 — «Эртем хоорайы». Документалдыг телефильм. 16.25 — «9-ку студия». 17.25 — «Ажык ном». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. В. Каверинниң чогаалынга үндезилеп тургускан. 2-ги. 4-кү серия лар. 18.30 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң дөнчу намларывыс». 22-ги фильм — «1918-ки чыл». 19.30 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалары. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Циркте хаван оглу». Мультфильм. 20.15 — «Москваның улуг регатазы» деп академиктиг хемелээшкинге чурттар аразының маргылдаазы. Крылатскиде хемелээр суг бугазындан дамчыдар. 20.50 — «Арыг шинээге боолаашкын». Документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.30 — «Камилла». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3—4-кү сериялар.

Суд залындан

ХООЙЛУНУҢ ШЫҢГЫЫ НЕГЕЛДЕЗИ-БИЛЕ

Амыдыралдың совет хевириниң бактааттынары ниитилелге удур янзы-бүрү үүлгедиишкиннер — маңгысталчак орук, оорлап самчыгдаар, ажырымчылаар чоруктар-биле эптешпес. Бистиң күрүневис кижилерниң эргелерин болгаш эрге-ажыктарын көрүнгүрү-биле камгалап, социалистиг хоойлу-дүрүмнү ургүлчү быжыглап турар. Хоойлужудулгаларны улам ыңай сайзыраңгайжыдары, ылаңгыя садыг чурумун хажытканы, чонга ачы-дуза чедирип турганы, чөптүг эвес чажың-хээли алганы дээш яла хүлээдир дугайында эвилелдешкен республикаларның кеземче хоойлуларынга немелделерни киирген ол сорулгаларже угланган. Судтарның ажылының практиказынга ол немелделерни капчаар херглеп турарының элээн каш чижектери мындыг болуп турар.

Запорожье хоорайда № 6 божудулга бажыңының салбыр эргелекчизи Е. Мышалов бодунуң таныштарынга янзы-бүрү «ачы-дузаны» чедирип турган: стационарга чыттырып, эмнедир курсту айтыр дээш өске-даа чүүлдерни кылып турган. Ону колдуунда-ла чогуур төлевирге кылгылаап. Эмнедикчилер ооң чааскаандырзынга өөрүп четтирер дээрзинге ооң идегээни таварылга болбаан. Өөрүп четтириишкиннер акша-биле быжыглаттынып турган, чилбиэмчи эккеп берген бараан аймаан боду алырындан безин чалданмаан. Ындыг ажыл-чорудулганың төнчүзү дүрүм ёзугаар болган, ак халаттыг хээли алыкчызы суд мурнунга тургустунган. Хоренгизин хавыртнышаан, дөрт чылда хосталгазын казыттырып шииттирген.

Уральскиниң аъш-чем магазиннериниң бирээзиниң ажылдакчызы Анна Богатых «херектиг» кижилерни ховар барааннар-биле хандырып турган. Ол продуктуларны ажыттап алгаш, ооң соонда болунуң туралааны-биле «сангарып келген». Ооң кажарлаашкынын суд органнары үзе шапкан. «Саарлыкчы» бир чылда эдип-чазаар кушажылга шииттирген, ооң садыг шугумунга ажылдаарын хораан.

Кажарлап байып алырын оралдашканы такси чолаачызы В. Яковлевке үнелиг-ле болгап. Дөрт пассажирлер Якутскиден 80 километр черде турар Покровск суурга чедирерин оон дилээн. Чолаачы оларның кижи бүрүзүнден 10-10 рубль төлээрин негээн, оон башка ынаар барбас мен дээн. Пассажирлер аңаа чөпшээрежир ужурга таварышкан болгаш машинаның счетчигинде 15 рубльден бичии-ле ажыт сан көстүп турзажок, чилбиниң негээн түңүн төлеп бергеннер. Чолаачының чазыйчилбы чорук кылганы дээш улус суду хосталгазын ийи чылда шенелдеге казып шииткен болгаш чонну хандырары-биле холбашкан албан-хүлээлге ээлээр эргезин казаан.

«Ригас модесь каттыжыышкынның № 71 мастерскаязының хүлээп алыкчызы Е. Ковалева чүгле таныштарынга «сагыш салыышкынын» илереткейлеп турган. Чамдык өлүк кештерни эмнедип турар эмчилеринге, өскелерин — магазин эргелекчизинге берип турган... Өске кижилер кылыгларын чүгле боттарының материалдары-биле чагып кылдыртыр турган. ОБХСС ажылдакчылары мастерскаяның складтарын хынааш, ында бүгү «ховар чүүлдерни»: норкадан эгелээш, далай пары кежинге чедир илередип тыпкан. Е. Ковалева кеземче херээнге онаашкан.

Бо дыңнадыгларны СЭТА-ның корреспондентизиниң дилээни-биле ССРЭ-ниң Юстиция министерствозунуң эргелел начальниигиниң оралакчызы В. Корягин тайылбырлап турар:

— Эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң сөөлгү сессияларынга бадылаттынгылаан кеземче хоойлуларында чаа өскерилгелер садыгның болгаш хандырылга адырларының албан-дужаалдыг чамдык ажылдакчыларының ону соора ажыглаптарынга удур демиселди күштелдирерин че угланган. Чугаа болза боттарының дорт хүлээлгелерин немелде чажың-хээли чокка күүседирин күзевес ателье мастерлериниң, такси чолаачыларының, эмчилерниң, гостиница ажылдакчыларының, көрүлде черлериниң ажылдакчыларының дугайында болуп турар.

Чижек кыллыр алырга, садыг дийик. Хөй негелделиг аъш-чем-даа, үлетпүр-даа барааннарын садып алырының бергезин оларның магазиннерге кирбейн турарында эвес-тир. Садыг бүдүрүлгелериниң чамдык ажылдакчылары ындыг кылыгларны төрелдеринге болгаш таныштарынга азы «херек» кижилерге сайгарып турар. Харын-даа моон-моон кылыг барааннар чижеңнерниң чажырып садып алыкчыларның холунче кирип турган таварылгалар бар. Моон түңнелинде өжегээр кылган ховартаашкын тыптып келир ол барааннарны улгаттырган өртектерге садып турар.

Моон ужурунда совет кижилерниң хөй санныг күзээшкиннерин барымдаалааш, кеземче хоойлуларында чаа чүүлдерни киргилээн. Оларга кеземчевиң кандыг хемчеглерин онаары көрдүнүп турарыл?

Садыгның болгаш хандырылганың адырларының ажылдакчыларының организас-хуваала азы администрация-ажыл-агый хүлээлгелери-биле холбашпаан соора ажыглаашкыннары дээш бир чыл чедир эдип чазаар кушажылга шиидер азы чүс рубль чедир торгаар. Бир эвес чажың-хээлини чаңгыс эвес удаа азы улуг хемчээлге алган болза, үш чыл чедир хосталгазын казыр азы 300 рубль чедир торгаар. Херектиң байдалын барымдаалааш, буруулуг кижиге немелде яла хемчээн онааган туруп болур — чогуур ажыл-чорудулгага ажылдаар эргезин беш чыл чедир казыр.

Кеземче хоойлузунга немелде — хөй-ниитиниң болгаш эрге-дүрүм камгалаар органнарның чазый-чилбилер, ажырымчылар, чижеңнер болгаш байыксаарынга ынак өске-даа кижилер-биле демисежиринин ажыктыг чепсээ. Бо эрге-дүрүм нормалары кижилерниң эрге-ажыктарынга бүрүн дуржуп турар.

МОСКВАНЫҢ ЛИТЕРАТУРА-ШИИ ТЕАТРЫНЫҢ ГАСТРОЛЬДАРЫ

Тываның хөгжүм-шии театрынга июнь 15-тен 26-га чедир

Эмил Манов—*«ЧАА ӨГЛЕНГЕННЕР»*. Ийи көжегелиг комедия. Болгар Улус Республиканың шии уран чүүлүнүң ССРЭ-ге фестивалының лауреады болган шии. Үнер хүннери—июнь 15, 23, 27 (кежээ), 19 (хүндүс).

М. Варфоломеев—*«ЫДЫКТЫГ БОЛГАШ БАЧЫТТЫГ»*. Ийи көжегелиг трагикомедия. Үнер хүннери—июнь 16, 21, 14, 28 (кежээ).

Г. Горбовицкий—*«Д. Ф. КАЛИНКИННИ ҮНДҮРҮПТЕР БОЛЗА»*. Комедия. Үнер хүннери — июнь 19 (кежээ), 26 (хүндүс).

Антонио Буэро Вальехо—*«ПОДВАЛ СОНГАЗЫ»*. Ийи кезектиг драма. Үнер хүннери—июнь 18, 22, 25 (кежээ).

Энн Ветемаа—*«БЕШ КИЖИГЕ КЕЖЭЭКИ ЧЕМ»*. Ийи көжегелиг шии. Үнер хүннери—июнь 20 (кежээ), 27 (хүндүс).

А. Галин—*«ИТТИРИГ»*. Ийи көжегелиг трагикомедия. Үнер хүннери—июнь 17, 26 (кежээ), 20 (хүндүс).

Хүндүс үнер шиилер 16 шакта, кежээкилери—19.30 шакта эгелээр. Коллективтиң көөрүнүң чагыгларын хүлээп ап турар. Кассалар хүннүң-не 15 шактан 20 шакка чедир ажылдаар.

Агаар

Республикага бөгүн эдир булуттаар, чагбас. Мурнуу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 6—11, чамдык черлерге 0—5, хүндүс 18—23, чамдык черлерге 10—15 градус чылыыр.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 7—10, хүндүс 21—23 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮНЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Айдың дун өңнүг лимузин» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ак-көк далайның уруу» 9.30, 12.30, 15.00; «12 айлар» 11.00; «Айсбергтер аразынга өлүм» 16.30, 18.20, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бабек» 14.00, 16.40; «Сылдыс чүгүрүү» 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кайнаар баарыл ол» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Мээң мөңге ынакшылым» 19.30 шакта.

«ЧАҢГЫ»: «Шаяна» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

1982-83 өөредилге чылында Кызылдың медицина училищезинге дараазында салбырларга өөреникчилерни хүлээп алыр: санитар-фельдшер салбыры — өөренир хуусаазы — 2 чыл 6 ай, фельдшерниң — 2 чыл 6 ай, сестраның — 1 чыл 10 ай.

Билдириишкинни августуң 14-ке чедир хүлээп алыр. Өөренир, дээштер орус дылга (чогаадыг азы диктант), химияга (аас-биле) шылгалда тудар.

Директорнуң адынга билдириишкинге коңар чүүлдер: ортумак билиг дугайында аттестат (боду-биле), эмчи пылгазы (№ 286), 3х4 см хемчээлдиг алды фото-чуруктар, күш-ажыл дептерилден ушта бижиитге, өг-бүлезиниң составының болгаш ада-иезиниң ажылы төлевиниң дугайында лынганы. Паспортту боду көргүзер. Сургуулдар ... стипендияны алыр. Чугула херекселдер ниити чурттаага чери-биле хандыртылыр болгаш кырганы ... турар.

Училищениң адрези: Кызыл хоорай, Кечил-оол кудумчузу, № 2 бажың; медицина училищези, телефон №№ 2-19-28, 2-41-89, 2-32-44.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 5. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 3-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжы амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-27-13, ... килдистериниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, недазы ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, ... килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелдиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-00057

Бугу чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 131 (11929) | 1982 чылдың июнь 5, суббота | 1925 чылдан үнделеттинген | Өртээ 3 көп.

УЖУДУУШКУНДА «КОСМОС-1374»

СЭТА-ның дыңнадыы

1982 чылдың июнь 4-те Совет Эвилелинден Черниң эзээгелиг «Космос-1374» спутникти салып үндүрген.

Космос делгемин шинчилээриниң уламчылаарынга херектиг эртем аппаратуразын ында тургускан.

Спутникти Черден ырак 225 километр хемчээлдиг долгандырыг хевирлиг оролтаже үндүрген. Программада көрдүнген эртем шинчилелдери күүсеттинген. Алдынган медээлерни координация-санаалга төвүнде ажылдап кылып турар.

ЧЕХОСЛОВАК ДЕЛЕГАЦИЯ УЛЬЯНОВСКИДЕ

ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак баштадыр Чехословак Социалистиг Республиканың партия-чазак делегациязы июнь 3-те Москвадан Ульяновскиже чоруткан. Ол делегация СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чалаашкыны ёзугаар Совет Эвилелинде албанның найыралчы аян-чорук кылып чоруп турар.

Г. Гусакты, делегация кежигүннерин аэропортка СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев, албанның өске-даа кижилери баргаш үдээн.

Москвадан ужудуп үнериниң мурнунда Г. Гусак ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Президиумунуң хуралынга олуруушкан. 1981 чылдың Карл Маркс аттыг Алдын медалын Г. Гусакка тывысырының ёзулалы анаа болган. Ниитилел эртемнериниң талазынга шылгарангай ачы-хавыязы дээш академияның ол дээди шаңналын тывысыр. Шаңнал тывысырының ёзулалынга СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин, албанның өске-даа кижилери чораан.

Ульяновск аэропортунга делегацияны СЭКП Ульяновск обкомунуң бирги секретары И. М. Кузнецов, облкүүском даргазы А. М. Большов, областың болгаш хоорайның өске-даа удуртукчулары уткаан. Ажылчы чоннарның төлээлекчилери аы-дуңма чехословакиядан аалчыларга изиг байыр чедирип турган.

Г. Гусак, делегация кежигүннери В. И. Ленинге турасаалдың баарынга чечектер салган.

Областың болгаш хоорайның партия база совет удуртукчулары-биле СЭКП обкомунга делегацияның ужуражылгызы болган. Ильичиниң төрүттүнген чериниң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралда канчаар боттандырарын, ССРЭ-ниң 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышты кайгаар нептередип турары-биле чехословак өннүктер таныжыкан.

Ол делегация Ульяновскиниң В. И. Ленин аттыг автомобиль заводунга чораан.

Кежээ Ленинчи турасаалдың улуг залынга совет-чехословак найырал митингизи болган.

Эш Г. Гусактың чугаазын чыылганнар адыш часкаашкыннары-биле уткаан. Чехословакияның Коммунистиг партиязы улуг Ленинниң революстуг чагыгларын чоргаарданыышкын-биле удурткага болдуруп, дуржулганың болгаш улам ынай демисежир деп шиитпирлиг чорукту эгээртинмес эртинезин оортаң ап турар деп, ол чугаалаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле тургузукчу ажыл-ижинге совет улус улуг чедиишкиннерлиг болурун Г. Гусак күзээн.

СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, албанның өске-даа кижилери, чуртка аян-чорукка ол делегацияны үдеп чоруур кижилер митингиге киришкен.

(СЭТА).

ХОЙ АЖЫЛЫНДА ЧУГУЛА КАМПАНИЯ

Республиканың хойжулары бо юбилейлиг чылда хой бүрүзүнден 2,2 килограмм дүктү кыргып, күрүнеге 2760 тоннаны садар социалистиг хүлээлгени алган. Бо сорулганы күүседирде, кыргылдага баш бурунгаар эки белеткенири, ону организастыг эрттирери чугула. Харыысалгалыг бо кампанияга белеткел үезинде кылыр ажылдар-ла хөй: пунктуларны септеп, чугайлаары, кыргыкчыларны, дүк класстаар кижилерни болгаш өске-даа ажылчыннарны четчелээри, электрилиг агрегаттарны, пресстерни, хачы чидидер херекселдерни болгаш дүк савалаар, шарыыр, демдектээр бүгү-ле херек чүүлдерни өй-шаанда белеткеп алыры, кыргылдага ажылдаар кижилерниң ажыл төлевирин оларның материалдыг сонуургалын деткииринче угландыр санап тургускаш, улуска таныштырары, социалистиг чарышты дээштиг организастаары дээш өске-даа.

Амгы үеде совхозтарда бар 100 ажыг пунктунуң чартык кезиинден хөйү ажылдаарынга белен. «Бай-Тал», «ҮТКА 25 чылы», «Чаа орук», «О. Шынаа», «Кызыгаар» болгаш өске-даа ажыл-агыйлар кыргылдага эки белеткенип, пунктуларын баш бурунгаар-ла септеп, чугайлап, кыргыкчыларны, класстакчыларны четчелеп, бүгү-ле херек чүүлдерни эмелеп алган. Чамдык совхозтар бөдүүн, чартык бөдүүн дүктүг хойларын аралап кыргыырын эгелей берген.

Ынчалзажок нарын болгаш чартык нарын дүктүг хойлуг төп зонаның районнары, совхозтары хойнуң дүгү чуңгакталып, хозалбаанындан кыргып эгелээри элек, анаа белеткенип алыр үе ам-даа бар дээр хөөн-биле кыргылда пунктуларын белеткээрин, ажылдаар кижилерни, дериг-херекселдерни четчелээрин хожудадып, чамдыктары харын чаа-ла белеткенип эгелеп турар. Чыл бүрүде катаптаар ындыг практиканы, хойну кыргыыр үези мырыңай чедип кээрге, ам кээп дүвүреп, далаш-биле шынар чок белеткенир чорукту моон соңгаар болдурбазы чугула.

Эрткен чылын бистиң республиканың совхозтары дүк арыглаар фабрикага куду шынарлыг хөй дүк дужааганындан 321 муң рубль каражалыг болган. «Улуг-Хая», Жданов аттыг, «Күш-ажылдың хостуу», «Найырал» совхозтар хөй түңнүг акшага торгаттырганындан Улуг-Хем район ниитизи-биле 97 муң рубль когаралга таварышкан. Оон аңгыда, Кызыл район 60 муң, Каа-Хем—49 муң, Эрзин—44 муң рубльди, олардан, «Тиилелге», «Енисей», «Бүрен», «Нарын» совхозтар дыка хөй түңнүг акшаны чидирген. Ол кандыг чылдагааннардан болганыл?

Бирээде, хойну электрилиг хачы-биле кыргыырының депшилгелиг аргазы совхозтарда ам-даа долузу-биле шиңгээдип алдынмаан. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери, ында партия, профэвилел организациялары ол арганы нептередиринче, дүрген кыргыырының мастерлерин өөредип белеткээринче чогуур кичээңгей салбайн турар. Ооң уламындан хойну колдуунда хол хачызы-биле кыргааш, дүктү үзе-чаза, катап-катап хээндектей кезип, шынарын кудуладып турар.

Ийиде, тускай курстарга өөредилге, белеткел эртпээн чамдык кижилерни дүк класстаар харыысалгалыг ажылга дужа-келбиже ажылдадып каар таварылгалар хаая эвес. Оларның ажылының шынары кандыг болуру билдингир-ле болгай. Ооң кадында, тускай мергежилдиг-даа класстакчылар ажылынга күш четтикпейн баары, эки, багай дүктү холуй класстап каапкары кайы хөй. Чүге дээрге чамдык совхозтарда класстакчыларның ажылын чөп организаставайн, оларның кижи бүрүзүнге доктааттынган нормадан каш катап улуг ажылды кылдыртып турар таварылгалар бар. Түңнели — ажыл-агыйга каража. Ындыг чоруктарны болдурбазының хемчеглерин баш удур ап чорудар ужурлуг.

Чиик үлетпүрге онзагай үнелиг чиг-эттиң—дүктүң шынарын экижидер, ооң орулгалыын бедидер төлээде, үстүнде айыттынган четпестерни чайлалыры-биле чергелештир хойну электрилиг хачы-биле дүрген кыргыырының аргазын калбаа-биле нептередип, хой ажылдыг совхоз бүрүзүнге чүгле ол арганы ажыглаарын чедип алыр дээш партия, профэвилел, комсомол организациялары, көдээ Советтер, совхозтар удуртукчулары чүткүлдүг туржуп, улуг ажылды чорудар ужурлуг.

Хойну дүрген кыргыырының аргазын билдилиг шиңгээдип алган совхозтар-даа, кыргыкчы мастерлер-даа бисте хөй. Ындыгларның чижээнге «Өөк», «Саян», «Кара-Хаак», «ҮТКА 25 чылы» совхозтарны, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязын база өскелерни-даа алап болур. Дуржулга станциязынга чыл бүрүде эртип турар конкурстарга чогумна бо ажыл-агыйларның кыргыкчылары идепкейлиг киржип, үргүлчү шаңналдыг черлерни ээлеп турары-даа таварылга эвес-ле болгаи.

Партия райкомнары, ажыл-агыйларда партия, профэвилел, комсомол организациялары хой кыргылдазының үезинде кыргыкчылар, өске-даа ажылчыннар ортузунга чарышты организастап, материалдыг, моральдыг деткимчениң дузазы-биле ооң дээштиин чедип-ап, улустуң ажылдаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш организакчы, масса-политиктиг ажылды күштелдирер ужурлуг.

МАКТАЛДЫГ ЗВЕНО

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозта тудуг бригадазының ыяш дилдирер пилорамазы суурнуң мурнуу талазында арыг кыдыында турар. Ында ажыл-иш эртен эртеден орай кежээге чедир үзүктелбес. Чоокта чаа оруум аайы-биле ол звеош кижилиг. бичии коллективтиң ажылдап турар чериңге чеде бээримге ажыл кедии туду. пилораманың даажы шиилээр чүве. Оон ажылчыннары кудер шывылак, мочек-мочек шыгаппарлыг, арын-шырайы чүрертир додуга берген эрлер дилдинген маңзаларны сорт аайы-биле ылгап, машиналарга чудүрерин эптиг кылдыр чыый салгылаап турлар. Өскелери чудуктарны чуун экелгеш, пилорамаже шуудуп дилдирген. чай-шелээн чок болдулар.

Ажыл үзүктели бээр аразында звенонуң удуртукчузу, хоочун тудугжу М. М. Кенен-биле бичии када ужуражып чугаалажыр аргалыг болдум. Ол совхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи кижи болду. 1950 чылдың эгезинде бо черге тургустунган колхозка киргеш бо хүннерге чедир чүгле тудуг бригадазынга үзүктелиишкин чок ажылдап чоруур. Колхозчу турган бо Ак-Туруг суурнуң эге таваан салчып, кол тудугларын кылышкан. 1961 чылда колхоз «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң салбыры кылдыр каттыжа бээрге, ол совхозтуң төвүнге тудуг бригадазынга киргеш совхозтуң конторазын, көдээ Культура бажыңын, Иштии-Хемде сес чыл школазын, сүт-бараан фермазының тудугларын кылышкан болгаш дыка хөй чурттаалга бажыңнарын, мал кажааларын туткан. ажыглаалга киириишкен. «Ак-Туруг» 1972 чылда тускай совхоз кылдыр эде организастаттынарга, оон эгелээш бо пилорамага рамщиктеп ажылдааш, бо хүннерге чедир оон ...

Пилорамада 6 кижи ажылдап турар. Олар ажыл-ижинге чергежип. дуржулгалыг ажылчыннар. Звено он бирги беш чылдың бирги чылының планын 125 хуу күүсеткен. Шаңнал, мактал-даа четкен. Бо айнгы чылды база багай эвес эгелээн. бирги кварталдың планын 135 хуу күүсеткен. Олар хүнде 14 кубометр ыяш дилдирер нормазын үргүлчү 16-дан 18 кубометр чедирип турарлар. Бо чедиишкиннериниң кол-ла үндезини — звено кежигүннери ажыл шагындан озалдавайн демниг ажылдап турарында болгаш чамдык үрелиишкиннерни чогуур үезинде кылып алырында. дилиг материалдарының үзүктелиишкин чок кээп турарында. Звенода бодунуң опаашкан ажылынга каракдылыг, хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарларга Шойдан Дувендей. Борис Чымчак-Кара хамааржыр.

Ыяш дилдирер звенонуң ажылчыннары ССРЭ-ниң 60 чылы оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш улам кужениишкинниг ажылдап турарлар.

С. СОТНАМ.

Хүннүң медээлери

ЧАШТЫРЫЛГАНЫ ДООСКАН

«Саны» совхозтуң ажылчыннары тараа, мал чеми культураларының чаштырылгазын дооскан. Тараа культураларын 7760 гектарга, кукурузаны 815 гектарга, чаңгыс чылдыг сигенни 2732 гектарга чашкан. В. Г. Новоселовтуң, С. М. Ашак-оолдуң, А. П. Федорченконуң бригадалары эң эки ажылдаан. Механизаторлар Михаил Селиванов, Николай Бай-Кара, Алексей Попов болгаш өскелер-даа хүн нормазын 150 хуу күүседип келгеннер.

С. ТҮЛҮШ.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Хову-Аксының даараныгга пеги эрткен айда даараныгга кылыгларын бүдүрер планын 106,8 хуу күүсеткеш, пландан ажыр 600 рубльдиң хептерин дааргаан.

Коллективтиң чедиишкиннеринге Н. Вишиунг, К. Бичее-оол, М. Дырыш, З. Суван олар төлептиг үлүүн киирип, ээлчег үлүүнүң даалгаларын ай санында ажыр күүседип келгеннер.

А. МААДЫР-ООЛ.

АЖЫГЛАЛГА КИИРЕР

Э. Хомушкунуң удуртканы комсомолчу-аныяктар бригадазы районнуң ажаалга кассазының тудуун эрткен чылын эгелээн. Аныяктарның он ийи кижилиг бригадазы бо чылын зоолеринге хүлээттинер объектиниң ийиги каъдында тудуг-монтаж ажылдарын доозуп турар.

Үк объектини бо чылын ажыглалга киирерингге коллективтиң хоочуннары Кудус-оол Ооржак, Мөңгүн-оол Ооржак, аныяк оолдар Олег Шулуун, Виктор Монгуш олар кызымаккай ажылдап, төлептиг үлүүн киирерлер.

М. ООРЖАК.
Барыын-Хемчик район.

МАГАДЫЛАЛ БАР

Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агыйының бригадаларының аразында ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш күш-ажылчы чарыш калбарып, коллектив бүрүзү социалистиг хүлээлгезин, планныг онаалдаларын ай санында күүседип келген. Оон түңнелинде ажыл-агый эрткен айларда продукция сайгарарының планын 103 хуу күүсеткен.

Планныг даалгаларны күүседиринге Чербиниң ыяш пунгузу эки киржип, пландан ажыр 920 кубометр ыяшты белеткээш, херек-жекчилерже чоруткан.

Ыяш белеткекчилериниң ажыл-ижи хайныышкынныг чоруп, ийиги кварталдың онаалдаларының күүседдезинге магадылалды тургузуп турар.

П. ВАНЬКОВ.

Соңгулдаларга уткуштур

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮННҮГ

Улус депутаттарының район, хоорай, суур, көдээ Советтериниң депутаттарының кандидаттары-биле соңгукчуларның ужуражылгалары үлетпүр бүдүрүлге коллективтеринде, тудуг, транспорт, садыг организацияларында бо хүннерде бедик көдүрлүүшкүннүг, ажыл-ишчи ёзу-биле эртип турар.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК. «Искра» совхозтуң Чаңгыс-Хадың хойжу бригадазының малчыннары район Совединге депутаттың кандидады, хойжу Ч. К. Монгуш-биле ужурашкан.

Депутаттың кандидадының бүзүреттирген кижизи Чадаана көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы С. Сат депутаттың кандидады Чайна Калдар-ооловнаның күш-ажылчы намдарын болгаш хой-ниитичи ажыл-чорудулгазын чыылганнарга таныштырган.

Хойжулар А. Монгуш, К. Монгуш ужуражылга хуралынга санал бергеш, СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунга хүлээп алган Аъш-чем программазын чүүлдүгзүнүп деткээш, ону боттандырар дээш кызымак ажылдаарын хүлээнген. Ылангыя хойнуң баш санын өстүрериниң, продуктулуун бедидериниң айтырыгларынга доктааган. Соңгукчулар депутаттың кандидадынга чагыгларны берген. Кыштагларга чунар-бажыңнарны туттурарын дилээн.

Депутаттың кандидады Ч. К. Монгуш сөс алгаш, улуг бүзүрелди көргүскени дээш соңгукчуларга өөрүп четтиргенин илереткеш, идегелге төлептиг болуру-биле опаашкан ажылынга, хөй-ниитиниң херээнге улам идепкейлиг киржирин аазаан.

УЛУГ-ХЕМ. Ак-Туруг көдээ Совединиң девискээринде депутаттарның кандидаттары-биле соңгукчуларның ужуражылга хуралдары организастыг эртип турар.

Район Совединиң депутаттарынга кандидаттар «Ак-Туруг» совхозтуң механизатору Салчак Сандан-оол, хойжузу Чычаан-оол Кенен олар бот-тарының округтарынга соңгукчулар-биле ужурашкан. Анаа депутаттарның кандидаттарының бүзүреттирген кижилери чүве чугаалааш, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң быжыг блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынын бээринче соңгукчуларны кыйгырган. Санал берген соңгукчулар депутаттарның кандидаттарынга чагыгларын берген.

Ак-Туруг көдээ Совединиң депутаттарының кандидаттары № 7 профтехучилищениң ажылчыны Анчымаа Монгуш, малчын Светлана Семис-оол-биле соңгукчуларның ужуражылга хуралдары бедик деңнелге эрткен.

Район, көдээ Советтериниң депутаттарының кандидаттары ужуражылга хуралдарынга чүве чугаалааш, чоннуң эргежаны дээш кызымак ажылдаарын аазааннар.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цегинге Ак-Довурак хоорай Совединге депутаттың кандидады дериглер машинизи К. Х. Мактар-биле соңгукчуларның ужуражылгазы болуп эрткен.

Депутаттың кандидады-биле ужуражылгага соңгукчулар санал бергеш, бүдүрүлгениң планныг онаалдаларын күүседириниң, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының айтырыгларынга доктааган. Соңгукчулар депутаттың кандидады К. Х. Мактарга чагыгларын берген, ылаңгыя цехте доозун-довуракты эвээжедир дээш чогуур хемчеглерни алырын чугаалаан.

Барлык көдээ Совединге депутаттың кандидады «Барлык» совхозтуң механизатору А. С. Хомушку-биле соңгукчуларның ужуражылгазы хову турлаанга болган. Ужуражылга үезинде анаа чыылганнар СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш хову ажылдарын эки шынарлыг чорударын, бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хүлээнгеннер.

Тоора-Хемниң ыяш ажыл-агый чериниң тракторизи Солун-оол Докун он бирги беш чылдың ийиги чылының эгезинден бээр планныг онаалдаларын үргүлчү ажыр күүседип келген. Бо чылдың бирги кварталының планын ол 100,5 хуу күүсеткен. Ажыл-ижинге кызымак ажылчынның херек чуруун районнуң хүндүлел самбыразында киирген.

Хүлээнген ажылын ак сеткилдиг күүседип, башкарып турар техниказынга камныг, ону үргүлчү үзеп-чаап, эки ажаап, кылып ап чоруур боорга кады ажылдап турар эш-өөрү ону аажок хүндүлээр.

ЧУРУКТА: тракторист Солун-оол Докун.

Г. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

«РСФСР-ниң күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты тургузар дугайында РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

1. «РСФСР-ниң күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты тургузар.

2. «РСФСР-ниң күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг аттың дугайында Дүрүмнү болгаш «РСФСР-ниң күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп херек демдээниң тайылбырын бадылаар (капсырылга кылдыр киирген).

3. «РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты тургузар дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1964 чылдың май 29-та Чарлыынга болгаш ол Чарлык-биле бадылаан Дүрүмге (РСФСР-ниң Дээди Совединиң ведомстволары, 1964 чылдың № 21, 331-ги чүүл, 1967 чылдың № 16, 368-ки чүүл, 1977 чылдың № 19, 461-ги чүүл, 1978 чылдың № 43, 1142-ги чүүл, 1981 чылдың № 6, 246-гы чүүл) дараазында өскерилгелерни киирер:

Чарлыктың 1-ги чүүлүнүң бирги кезээниң абзазын казыыр:

«Күш-культураның, спорт дериишкиннериниң күш-культура организацияларының, күш-культураны болгаш спортту хөгжүдеринге улуг ачы-хавыяалыг болган өөредилге черлериниң, эртем-шинчилел институттарының коллективтериниң ажылдакчыларынга, хөй-нинти эгезинге спорт ажылынга шылгараан кижилерге» деп сөстерни Дүрүмнүң 1-ги чүүлүнүң бирги бөлүүнүң абзазындан, «ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелдериниң чанында күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттериниң» деп сөстерни Дүрүмнүң 2-ги чүүлүнүң бирги бөлүүнүң абзазындан казыыр.

4. «РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты тургузар дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын күш-культура болгаш спорт ажылдакчыларынга хамаарыштырар дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1967 чылдың апрель 13-те Чарлыын күш чок болган деп санаар (РСФСР-ниң Дээди Совединиң ведомстволары, 1967 чылдың № 16, 368-ки чүүл).

5. Күш-культура болгаш спорт талазы-биле ачы-хавыязы дээш «РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты тывыскан кижилерни «РСФСР-ниң күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты тывысырынга киирбес деп доктаадыр.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1982 чылдың июнь 3.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле эш З. С. Кууларны шаңнаар дугайында ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус өөредилге системазынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдап келгени дээш база төрүттүнгенинден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр Кызылдың № 2 ортумак школазының директору Зоя Сундуевна Кууларны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың июнь 4.

Энергия камналгазы

ТИИЛЕКЧИЛЕРНИ ИЛЕРЕТКЕН

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында аныттынган сорулгаларны амыдыралга боттандырбышаан, республиканың совхозтары, тудугнуң, транспорттуң, үлетпүрнуң коллективтери бо чылдың бирги кварталында электри, чылыг энергияларын болгаш олаар чүүлдү камналгалыг чарыгдаарынга чамдык чедиишкиннерни чедип алганнар Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профэвилелдериниң область чөвүлели демдеглээн. Ол үениң иштинде 5067 тонна чижеглей алган олаар чүүл, 301 тонна кывар-чаар материалдар камнаттынган. 3270 муң киловатт-шак электри энергиязын камнап алыр экономиктиг ажыкты бээр 30 техниктиг хемчеглер кылдынган.

Чамдык чедиишкиннер бар-даа болза, ниитизи-биле республика 4090,1 муң киловатт-шак электри энергиязын, 990 Гкал. чылыг энергиязын кварталдың херегленинден ажыр чарыгдаан. Үлетпүрде ажыр чарыгдал 6,5 хуу, тудугда—3,3, транспортта—2,6, көдээ ажыл-агыйда—5,3 хуу. Социалистиг чарышта киржип турар 20 совхозтуң 9-у 2328 муң киловатт-шакты ажыр чарыгдаан. «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт», «Тудуг незеклери» комбинаттар, Кызылдың № 1 АТБ-зи, найысылалдың эът комбинады, эът-сөөк далганы бүдүрер завод, Тываның сүт комбинады, Сельхозтехкурткомнуң Кызылда ТБ-зи, Үстүү-Енисейниң балык заводу электри болгаш чылыг энергияларын, олаар чүүлдү камналгалыг чарыгдаарының планныг даалгаларының күүседдезин үскеш. 1982 чылда электри, чылыг энергияларының камналгазының организастехниктиг хемчеглерин ажылдап кылбаан. Ук коллективтер эң хөй киловатт-шак электри энергиязын херегледен арттыр чарыгдаан.

1982 чылдың бирги кварталында одалга-энергия курлавырларынга камналганы тургузар дээш үлетпүр, тудуг, транспорт бүдүрүлгелериниң, бүдүрүлге каттыжышкыннарының (комбинаттарның) аразында социалистиг чарышка Тываның электри четкилери тиилекчи бооп, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң шилчиир вымпели-биле 200 рубльдиң шаңналын алган.

АНЫЯКТАР БРИГАДАЗЫНДА

Тес-Хем районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң Самагалдайда даараныгга цегинде калбарган социалистиг чарышка коммунист Майя Алдын-Херел удурткан комсомолчу-аныяктарның чиик хеп даараар бригадазы [illegible]

Бистиң корр.

Тувинская республиканская библиотека

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНУҢ ӨЗҮЛДЕЗИНИҢ ТӨӨГҮЛҮГ ПРОГРАММАЗЫ

[illegible] хөгжүлдениң болгаш [illegible] ССРЭ-ниң Ажыл-чем программазын [illegible] ССКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң [illegible] сөзүглелдериниң 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Ажыл-чем программазын ажылдап кылган. Ол программа бодунда он чылда партияның экономиктиг стратегиязының кол чүүлү кылдыр болур. Ук программаны ССКП ТК-ның Пленумунга чүүлдүг деп көрген.

ТК-ның Политбюрозунуң кииргени келгени Ажыл-чем программазы-биле холбашкан чамдык тодаргай айтырыглар дугайында ССКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазында доктаалдарын Пленум база бадылаан: «Кедээ ажыл-агыйны болгаш агроүлетиглер комплекизиниң өске-даа адырларын эргелеп башкарарын экижидер дугайында», «Продукция бүдүрериң көвүдедиринге болгаш оң шынарын бедидеринге кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының материалдыг сонуургалын күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында». «Мал ажылында ажылдап турар ажылдакчыларны колхозтарга, совхозтарга болгаш кедээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге быжыглаар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында», «Кедээ чонунуң чурттаарынга, коммунал-ажыл-агый болгаш культура байдалдарын улам [illegible] талазы-биле хемчеглер дугайында», «Колхозтарны болгаш совхозтарны удуртукчу кадрлар база специалистер-биле улам быжыглаар, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин [illegible]».

ССКП ТК-ның тооңдуг март (1965 чыл) Пленумунга ажылдап кылдынган болгаш оң дараазында Пленумнарга, XXIII, XXIV, XXV база XXVI съездилерге улам ыңай хөгжүдени алган аграр политиканың улгаңышкыжы чайгылыш чок боттандырбышаан, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин кедүрерин хандырар талазы-биле партия улуг ажылды кылып чорутказ. Агроүлетиглер комплекизиниң материал-техниктиг [illegible] кедээ ажыл-агый машина тудуушкуну улам ыңай хөгжүдүп алган. [illegible]

[illegible] Бо 1965 чыл-биле деңнээрге, совхозтарның ажылчыннарының болгаш колхозчуларның айда ортумак ажыл төлевири 1980 чылда 2 катап, колхозчуларның күш-ажыл төлевири—2,3 катап улгаткан. Кедээ черлерге иштиг шөлү 500 млн. дөрбелчин метр хире чуртталга бажыңнары, хөй-ле ачы-чечелери, клубтар болгаш культура бажыңнары тудуттунган.

Сөөлгү чылдарда агаар-бойдустуң байдалдары таарымча чок турган-даа болза, ол бүгү хемчеглер ССКП ТК-ның март (1965 чыл) Пленумунуң [illegible] бүдүрери 130 млн. тонна турганындан 205 млн. тонна чедир, эътти (кол деңнелин-биле)—9,3-тен 14,8 миллион тонна, сүттү—65-тен 92 миллион тонна; чуурганы—29-тан 65 миллиард бир бак [illegible]

чедир көвүдедер арганы берген. Ногааларны бүдүрери 1,5 катап, кат-чимисти—2,5 катап өскен.

Чурттуң чону 1985 чылдан бээр 25 млн. кижиге немешкен-даа болза, чонну хлеб, хлеб-булочка болгаш макарон кылыгларлы-биле үзүктелиишкин чок хандырарын чедип алдынган. Совет кижиниң ажыл-чем рационунуң калория талазы-биле физиологтуг норма чижектеринге дүгжүп турар.

Чурттуң улам улгаткан экономиктиг күштүгүн ажыглавышаан, партияның ам салып турар сорулгазы болза: болдунар-ла кыска хуусаа иштинде чонну ажыл-чемниң бүгү хевирлери-биле хандырарын чедип алыры, эң-не үнелиг продуктуларның херегленизүлдезиниң күзели-биле ажыл-чемниң составын үндезиннеп бедиирип өскертир. Ылаңгыя крупа, кондитер кылыглары, маргарин, чуурга болгаш балык дээн ышкаш ындыг продуктуларга херегледи бүрүнү-биле хандырары, эът, сүт, үнүш үзү, кат-ногаа продукциязы-биле хандырылганы экижидери көрдүнген.

Ажыл-чем программазының ылгалдыг онзагай чүүлү болза, оң системалыг, комплекстиг болуп турар. Агроүлетиглер комплекизиниң янзы-бүрү звенолары чаңгыс аай бүрүн чүүл кылдыр ында каттышкан, оларны деңнелдиг болгаш баланстаттынган ажыл-биле хөгжүдери көрдүнген. Программа—ол дөрге чедип алыр ужурлуг көргүзүглерин, а ол ышкаш ук көргүзүглерни чедип алырының хемчеглериниң, оруктарының болгаш аргаларының ниитизи-биле каттышканы-дыр.

Кедээ ажыл-агыйда кол үндезин айтырыг — тараа бүдүрерин улам шалыпкын болгаш доктаамал чорудары-дыр. Он бирги беш чылда тарааны 238—243 миллион тонна, а он ийиги беш чылда 250—255 миллион тонна хемчээлге бүдүрерин хандырары Программада көрдүнген. Эң берге-даа, ынчалза-жок күүседиишкиннин болур онзаан-дыр! 1990 чылда гектардан ортумаа-биле 21—22 центнер дүжүттү алыры көрдүнген турда-ла, бистиң бо хүннеривисте чүс-чүс колхозтар болгаш совхозтар ону ажыр ажаап ап турар.

Он бирги беш чылда эътти (кол деңнели-биле) чылда ортумаа-биле 17—17,5 миллион тонна, он ийиги беш чылда—20—20,5 миллион тонна, сүттү—дараалаштыр 97—99 миллион болгаш 104—106 миллион тонна, чуурганы—72 болгаш 78—79 миллиард бөр бак чедир бүдүрери Программада көрдүнген. Малга быжыг чемнер баазазы тургузуп турар. Балык болгаш далай продуктуларының тывылгазы дыка өзер.

Кат-чимис, ногаа болгаш картофель, чигир, үнүш үзү болгаш маргарин продукциязы, кондитер кылыглары, ажыл-чем концентраттары, виноградтан кылган арага, пиво болгаш завртпес суксуннар, шай бүдүрери бо он чылда дыка өзер.

Бүдүрүлгениң болгаш организацияларның дугаалал кедээ ажыл-агыйларынга ажыл-чем аймаан бүдүрерин дыка көвүдедиринче угланган хемчеглер, а ол ышкаш кедээ черде чурттап турар өг-бүле бүрүзү бажың чанының участоктуг, малдыг болгаш куштуг болуруңга таарымчалыг байдалдарны тургузары программада айыттынган.

Ажыл-чем бараанны садыглаарын организастаары экижидер, чонну садыг хандырылгазының деңнели дыка бедиир. Магазиннерниң, столоваяларның болгаш садыгның өске-даа бүдүрүлгелериниң четкилерин калбартырының база чогумчалыг кылдыр сангара тургузарының, чонга эң-не эптиг болзун дээш, оларның ажылдаарының чурумун экижидерин [illegible]

[illegible] хемчеглерин алыр. Колхозтар ремонтарының четкизин калбарар, хереглел кооперациязының ажыл-чорудулгазы, а ол ышкаш садыгның колхозтар, совхозтар болгаш агроүлетиглер комплекизиниң өске-даа бүдүрүлгелери-биле дорт харылзаалары улам сай [illegible]

[illegible] демир-орук вагоннарын нететтинип турар хемчээлге бээри көрдүнген. Үлетпүрнүң ажыл-чем адырларының, садыгның болгаш кедээ ажыл-агыйның савага болгаш савалап ораар материалдарга херегселдерин хандырар хемчеглерин боттандырар.

[illegible] эргилдени хандырары алыры, күш-ажылдың [illegible] рукчулуун бедидери дээш [illegible] налга болгаш хумагалал [illegible] рук дээш, продукцияның [illegible] үнезин чиигедири, ажыл-агы[illegible] жы эвес болгаш тетчеглекчи чоруктарының фактыларын чай[illegible]ладыры дээш чүткүлдүг демисел [illegible] чылын-на чүгүла бадымнарны кылыр деп бистиң чонувус до[illegible]

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ)

АРХАНГЕЛЬСК ОБЛАСТЬ. ССРЭ-ниң 60 чыл юбилейин бистиң чуртувустуң хөй национальдыг өг-бүлезиниң дең эргелиг кежигүннериниң бирээзи ненец улус база уткуп турар. Мурнунда эрге-шөлээ чок, кырлып төнериниң кырынга келген ненец чон Октябрьның социалистиг Улуг революциязының ачызында экономика, социал болгаш культура хөгжүлдезинге кескү чедиишкиннерни чедип алган.

Ненец автономнуг округтуң чурттакчылары бо хүннерде радиону дыңнап, телевизорну көрүп турар. Округтуң административтиг төвү—Нарьян-Марның чоогунда «Орбита» телестанциязы туттунган.

ЧУРУКТА: округтуң радиозунуң улуг редактору Людмила Корепановааның Нельмин Нос деп ненец суурнуң чурттакчылары-биле чугаалажып турары.

СЭТА-ның фотохроникаазы.
С. Губскийниң фотозу.

Улуг-Хем районнуң Булун-Терек суурда суггарылга системазының салбырында механизатор мергежилинге бердинген мурнакчылар хөй. Оларга хоочуннар Н. Шаңгыр, Д. Намной, Д. Сеңгин болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. Мурнакчы бульдозерист Н. Шаңгыр ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш механизаторларның аразында калбарган чарыштың мурнуку одуруунда чорup, социалистиг хуулгаазын, планның даалгазын ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: Н. Шаңгыр.

О. ДОНМИТТИҢ сөзү болгаш фотозу.

АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ДЭЭШ

Чадаанада райүлетпүр комбинадынга Юрий Куулар 25 чыл иштинде үзүктел чок ажылдап келген. Баштайгы базымын ол Адар-Төштүң Кезээн-Булакка чугай өрттедип, токнак хап эгелээн. Ак-Хаяга чугай, туйбу өрттедиринге база улуг үлүүн киирген.

Оон кылбас туттпас чүвези чок. Станок чанынга туруп-канда чурттаглга бажыңнарының, мал кажааларының кастактарын, соңга рамаларын, эжиктерни шевергин кылап каптар. Өг ханазы, хараача кылып турда база кончуг. Ю. Кууларның кылган чүүлдери район иштинде хамаан чок республика совхозтарында баргылаан.

Дирекция, местком дугуруушкаш: «Хөй чыл ажылдаан дуржулгалыг кижи-дир сен. Сагыш-сеткилинге таарышкан улустан шилип ал. Тайгага ыяш белеткээр бригаданың бригадири болур сен» — диген.

Элээн боданган, ол удурланмаан. Хендергейниң Ак-Хемде алды кижи составтыг ыяш белеткээр бригада ынчаар ажылдап эгелээн.

Техникага озал-ондак болдурбазының дугайында ээлчеглиг суртаал чорудары-биле Ак-Хемде Ю. Кууларның бригадазынга чеде бердим.

Төрээн черивистиң ааргазыжын, кат-чимизин өрт хазыынзан камгалаар дугайында оларга ынчаан чугаалап бердим.

Олар ужурган ыяштың бүдүүн чаңгыс черге беле салып, ыяштарны чоон, чиңге-зи-биле чыып каан. Арыг-шевер болду. Ужурар ыяшты дүрүм ёзугаар кезип турар. Ажылдап турар үеде тускай хептиг, камгалал бөрттүг. Ыяштың ужар черин ылавылап шилип алыр, оон чоогунга кижилер тургуспас болдулар.

Бригада кежигүннери Анай-оол Ховалыг, Байыр-оол Кенден, Чимит Саначат, Николай Сат ол дугайын кончуг эки билир болдулар. Бригадир Ю. Куулар озал-ондак, кемдээшкин болу бербезин дээш сургаал ажылын бригада кежигүннеринге чоруткан болду.

— Арга-арыгны камгалаары — бистиң ыдыктыг хүлээлгевис. Өрт болу берген черлерге барып, ону өжүржүп тур бис. Ыяш ажыл-агый чери кескү агитацияны эваэш ажыглап турар-дыр. Браконьерлер кедир черлерге, машина барбас деп ГАИ-ниң хоруглуг орук демдектерин тургузар болза эки. Кузун тооруун алыр дээш, пошту балды-биле кайы хамаан чокка ужурар чоруктуг болдурбас херек. Ийи-чаңгыс тетчеглекчилер-биле шыңгыы демиселдиг бир демби-биле чорудары чүгүла — деп, Юрий Куулар чугаалап турар.

Бо бригадада техниканың айыыл чок чорууп сагып турары эки деп чүве бригадирниң кылган ажылындан көскү болду. Ажыл иштинге эки чүүлдерни четчип ап турары ыя ол чижектен илдей. Бирги кварталдың планын олар 100 хуу күүсеткеннер.

Ч. МОНГУШ.

Специалистиң

сүмези

КЫРГЫЛДА: байдалды барымдаалаар

Бистиң республиканың ажыл-агыйларында хойну массалыг кыргымырының үези келген. Ол кампанияны чорударының хуусаазы агаар-бойдустуң кандыг байдалдыындан дорт хамааржыр болгаш ону чылыг хүннер келиринге эгелээр ужурлуг.

Бөдүүн дүктүг хойларның дүгү хозалы бээрге, парын дүктүг хойларның дүгү чуңгактаалы бээрге, оларны чүгле ынчан кыргымыры билдингир болгай. Агаар-бойдус чылып, пээзи тудум, хойнуң дүгү дүрген хозалып, чуңгакталыр. Ынчалза-жок кыргылданың хуусаазын дыка узамдыктырар чорук уалга багай салдарлыг, ону янзы-бүрү аарыглардан аарымчал болдурар. Оларны ыяш-даштыг, харагаништиг чамдык ажыл-агыйлар кыргылданың хуусаазын узаткаш, хөй дүктү черге чидирип турары база хоая эвес.

Өске талазында, пункттар чоогунда мунгаш кажаалап чок черлерге кыргылданы дыка эрте чорудары база күзенчиг эвес. Ылаңгыя кыргаан соонда 7-10 хонган тас мал күштүг хат, чаъска таваржыр болза, хөйү-биле кырлып болур. Кыргылданы чогуур хуусаазындан эрте чорударга дүктүң деңзизи эвээжеп, шынары кудулаар.

Бистиң республиканың девискээринге кыргаан хойларга таарымчалыг агаар майның төнчүзүнде — июньнуң эгезинде тургустунар. Майның ортан үези соок. Узамдыккан частыг болгаш серинн чайлыг чылдарда кыргылданы июнь айның ортан дап ыңай чорудары чогумчалыг. Ынчангаш хойну чылдың-на чаңгыс доктааттынган хуусаада кыргымыры болдунмас-тыр. Кыргылданың үезин чүгле агаар-бойдустуң байдалын хайгаарап турган тодарадып ап болур.

Бо чылдың баштайгы изиг хүннери май 18-19-та болган. Ол хүннерде хаттың күжү кошкак болгаш агаарның температуразы 26-30 градус чедип турган. Ынчалза-жок хүннер изип эгелээр билек-ле хойну далажып кыргып болбас, чүге дээрге агаар катап өскерлип, соок, малдың хөрек аарыглаарын, өлүп хораар чоруп болдуруп магат.

Кыргылданы чорударынга таарымчалыг үе эң баштайгы изиг хүнүң соонда 15-20 хонганда келир дээрзин хөй чылдарның агаар-бойдус байдалдарын анализтээни көргүскен. Ынчангаш чайгы кыргылдага таарымчалыг хүннер июнь айның бирги он хонуунда ортумак температуразы 11-16 градус чылыг, эң-не изии — 23-28 градус болур.

Июнь айда агаар өй-тан чылыг болур, шоолуг чаъс чагбас. Агаарның айда ортумак температуразы нормадан бедик болгаш нормага чоок болур. Казыыр бир градус чедир кошкак доңаттар айның бирги чартында чамдык хүннерде болур. Июньнуң ийиги чартында дүнеки температура 6-11 градус чылыг, а хүндүскүзү — 27-32 градус чедир изиир.

Ай дургузунда чаъс эвээш, хөй чылдарда болуп турганының ортумак деңнелинге чоок болур — 31-70 мм.

Ынчангаш июнь айда агаар кыргаан хойларга таарымчалыг болур-дур.

Е. КВАСНИКОВА.
Кызылдың гидрометеобсерваториязының инженер-агрометеорологу.

БИСТИҢ кандидаттарывыс

КЕЖЭЭНИҢ МУРНУНДА — ХҮНДҮ

Бай-Тайга районнуң Совединге депутаттың кандидадынга Мешкен-Хөлдүң № 54 соңгулда округунда депутаттарнен хөй-ле уткужуп ужуражыр дээш «Бай-Тала» совхозка чедип чорувуста, биче дүъш чоокшулаан. Сураглаан чораан малчынывыс Өзер-оол Мөңге бистерни-биле карны берген болду.

— Кадарган малын каайнга суурга хонуктап чоруур кижи Өзер-оол эвес болдур ийин. Дүүн-не түтеуп чана берген деп билицер. Алдынче чаптыннар, харын кырынга баар силер — деп, совхоз директору Маадырыкчы Ооржак биске чугаалады.

— Суруговичтиң оозу-даа чоп бээр. Суурга ол кинының машиналар — деп, партком секретары К. Адыгбай чугаазы улашты.

Совхоз дирекциязынга бичган чугаа соонда хойжувун аалы — Элезиниг-Хову-нуң бажы кайы сен дээш хаптывыс. Хемчик хемин кешкеш, Мешкен-Хөлдү долгангаш, артынга ашпан соонда, катап хем унунга киргеш, ийи талазында дагларлаан сарыг элезин ынаар-ла саарлыг чылдар хову ору эскертивис.

Час орай дүшкен, сооңгу хонуктарга артында-ла уласчыг сооккан. Олчаттыг ийи-даа болза, орук кыдыында хадыр-сарыг чечек үнүп келген.

Хойжувустуң аалынга келирививиске, Өзер-оол Салчакович хөй кадарын чоруткан болду. Хойжунуң соондан чедип барып, ужураштывыс.

Өзер-оол Салчакович дайгыргыдан, хоюнуң бажын ээй доозуп каап, калбак дааш кырынга олуруп алды. Назыны кижи ортузу ажа дүжүп чоруур, чазалак дурт-сынныг, бажында ак дүктер чаа-ла дам-дум көстүп эгелээн ол хойжунуң чугаазыры кончуг болду.

— Ынчан 1965 чылдың күзү. Бай-Тал — «Тээлиниң» салбыры турган чүве. Тараа суггарып турган мен. Ачам аппак чорта берген. Авам кыргаан кижи суурга чурттап албас мен. Мал ажылынга кирээнерзе кандыг чүвел, мен-даа чаныкарга чорупп, карактажып чораай мен деп, алаң кылып туруп берген. Ам кайчаар, чешшээрежипкен бис. Кызыл-Даг салбырындан дуглужун торуур «шокар» хөй хүлээп алгаш, сүрүп ажырып келген артым бо-дур-дээш, артында баалыкче бажы-биле ол имнеди.

Малчын хөй хүлээп алган баштайгы кыжында Бичеге Шуйга кыштаан. Ол үеде сагыш салган бергез авазының сүмези-биле одар-белчиирин таарыштырып, салбырның эвээш-биче мал чемин чедип-тирип, балдыр сыкпаин, ажылдап кыштаан, дуңгужун тыргып хоюнуң 100 бажындан 76 хураганны камгалап алганнар. Дараазында чылын боттарының күжү-биле мал чемин четчир кылдыр белеткеп, кыштаан баш удур сонгон кылып алган, ол-ла кадарган хоюнуң 100 бажындан 80 хураганы камгалап алганнар. Көргүзүг чыл санында бедип кел чораан.

1964 чыл Өзер-оол Салчаковичиге уттуңдурбас. Бай-Тайганың девискээринге ол кыжын улуг хар дүшкеш, хөй дүүжу тастап эгелээн. Школачылар класс-класс аады-биле даалга алгаш, хойларга кеди рер сукчуташтарэ даарап турганнар. Херек бергеден кээрге, «Бай-Талдың» малчыннарының барык дөгерези хары чуга черже — Кызыл-Даг девискээринче көжүрүпкен. Өзер-оол Мөңге Бош-Даг артынга кыштаанга чаасклаы чыдып калган. Ол хат чок, аяс хүннерде даалыла хары чуга кырланнар сирти эдерти хоюн кадарып, чарты ыяш туруп алгаш, хойларының дүюунга чыппылыткан харны дүжур сиирип, аргажок кылаштай албас апарганнарын аалга тургузу алырап турган. Ол берге кыжын Өзер-оол Салчакович кадарган коюн чаңгыс-даа баш хоратпаан, торуур 100 хойга оваштыр 97 хураганы менди камгалап алган. Оон дараазында чылдарда Өзер-оол Салчакович биле Чылбак Хомушкуевна Мөңгелер 100 хойдан-на 90-дан эвээш хураган ап көрбээн. Эрткен чылын олар 100-тен—101-ни, хойдан-на 1,9 кг дүктү алганнар. Бо чылын мурнакчы хойжулар кодануунда 205 хойндан 297 хураганы алган болгаш баш бүрүзүнден 2000 г. дүктү кыргып, көрүнеге дужаарып хүлээпкеннер.

— Малдың чаш төлүнүң баш санын менди камгалап алыры оон чаңгы семиртилгезинден кончуг хамааржыр деп билир мен. Мээн чайлаам Мөңгүн-Тайга-биле кызыгаарлашкак — Шапшаал-Аксы деп черде. Машина четпес, аът-биле дажыглаштап чедип турар бис. Анаа чайладырга малдың семирири-даа магалыг-ла. Оон аңгыда мал чемин, курган өдекти четчири-биле белеткеп аар. Сиген, сула четчири-биле барда чаа төрээн хойларны тургузур азырап, өдек четчирде чаш хураганнарның адаан хүнде харын-даа үш катап кургаглап болур болгай. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, эки ажылдаары малчын кижиниң бодундан кол хамааржыр-дыр ийин але — деп, Өзер-оол Салчакович чугаалады.

«Кежээниң мурнунда — хүндү» деп чонуң үлегер чугаазы бар. Совхозтуң Мешкен-Хөл бригадазының мурнакчы хойжузу ынчаар чурттап, ажылдап чоруур.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

КҮҮСЕЛДЕ КАНДЫГЫЛ?

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралынга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының дөрткү сессиязынга доктаамал комиссияларының киирген сүмелерини, депутаттарның санал-оналдарының күүселдезиниң дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ол талазы-биле дыңнадыгны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, республиканың Күрплан комитединиң даргазы М. С. Салчак кылган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының, доктаамал комиссияларының сессияларга киирген санал-оналдарын, сүмелерин боттандырар талазы-биле чорудуп турар хемчеглер алдынып турарын Президиум демдеглээн. Республиканың министерстволары, ведомстволары, эргелеллер депутаттарның санал-оналдарын күүседир хемчеглерни ап, планныг оналдалар күүседир талазы-биле чамдык эки көргүзүглерни чедип алган.

Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, министерстволарының, ведомстволарының [illegible]

ведииниң Президиуму чугаалашкан айтырыг талазы-биле кылдынган чүүлдерни демдеглевишаан, чедир шиитпирлеттинмейн турар чүүлдерже министерстволарның, ведомстволарның кичээнгейин угландырган. Ол, ылангыя Чурт-тагга-коммунал ажыл-агый, Чоннуң амыдырал хандырылга министерстволарынга, «Скотопром» треске болгаш өске-даа черлерге хамааржыр. Чамдык министерстволар, ведомстволар депутаттарның бойдус камгалалының, кушкультура болгаш спорт, тудуг, транспорт талазы-биле санал-оналдарын негелдеге дүүштүр боттандырар хемчеглерин чедир албайн турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ол-ла хуралынга Таңды райкүүском даргазы Т. С. Тюлюш район девискээрнинде улус депутаттарының чер-чер Советтериниң [illegible]

Тыва АССР-ниң Дээди Со- [illegible]

Башкы, ооң ажыл-херээ

ШКОЛА ДИРЕКТОРУ

Чөөн-Хемчиктиң Шеми школазынга баштай өөредилге эргелекчизи, ооң соонда директорлап турган Зоя Сундуевна Күүлар, дараазында чылдарда Чадааның № 1 школазының өөредилге эргелекчизи дең ол школаның директору-га чедир ажылдаан. Ол чылдарда ооң удуртур ажылга мергежилин чаа-ла үндезилеттинип эгелээн. Ол-ла школага ноган болгаш кодээ ажыл-агый культураларын өстүрериниң бүдүрүлге бригадазын боду удуртуп турган, чыл санында багай эвес дүжүттү ап келген.

Зоя Сундуевна кайы-даа школага ажылдап турган [illegible]

мергежилдиг, ажылынга шынчы негелделиг, сагыш човаачыр, эвдек башкы.

Кызылдың № 2 школазынга директорлап келген чылдарында школаның материал-техниктиг баазазын тургузарынга хөй чүүлдерни кылганының түңнелинде амгы үениң өөредилге кабинеттери-биле школа хандыртынган. Ол чүүл өөредилгениң шынарын бедидеринге, өөреникчи бүрүзүнүң быжыг билиглерни шиңгээдип алырынга улуг ажыктыг болган.

Зоя Сундуевнаның болуп эртерип турар кичээлдери чүгле илдейлиг утка-шынар-биле, тургузуу-биле [illegible]

ооң эрес-дидим чоруун, буянныг, хүндүлээчел чаңчылын, тыва черниң каң-дамчык чаңчылдарын бодунуң өөреникчилериниң мурнунга диргиг чижектер-биле көргүзүп турар. Зоя Сундуевнаның күженишкинниг кызымааның ачызында тыва литература болгаш тыва дылдың кабинединде чурт шинчилелиниң хөй санныг байлак материалдары чыгдынган. Өөреникчилер чогаалчыларның, шүлүкчүлериниң, композиторларның болгаш уран чүүл ажылдакчыларының чогаадыкчы ажылдарының талазы-биле альбомнарны дерип кылганнар.

Кичээлдерге интернационал- [illegible]

Украин ССР-ниң Ровно хоорайының, Абаканның школаларындан, Кызыл хоорайның болгаш районнарның школаларындан эш-өөрүн чалап келдирип, солун ужуражылгаларны чаңчыл болдуруп эртерип келген. Ол ышкаш партия, комсомол, чырыдыышкын, культура органнарының ажылдакчылары, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары школага аалдап кээп, арга-мергежилин өөреникчилерге сонуургадып турар. Ужуражылга бүрүзү совет улустарның бузулбас найыралының алдаржыдып, өөреникчилериниң Төрээн Ада-чуртунга [illegible]

никчилериниң организастыг болгаш идепкейжи чоруун бедидеринге улуг ажыктыг. Школачылар хостуг шактарын колдуунда чурттап турар бажыңнарынга эрттирип турар болгай. Ынчангаш школа коллективи-биле ада-иелерниң сырый харылзаалыг болуруп чедип алыр сорулгалыг бис. Оон аңгыда өөредилгеден дашкаар хостуг үелерде өөреникчилериниң кээрүм-чурумун хайгаараарын база чугулалаан көрбес болза, хоржок — деп, Зоя Сундуевна чугаалаан.

Күш-культураны болгаш [illegible]

дан шаңнал-мактаалдары ап келгеннер. Бистиң школаның өөреникчилеринден хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастерлери, кандидаттар, бирги разрядчылар, массалыг разрядчылар оуун үнген мактанчыг. СЭКП Кызыл хоорком-мунуң чоокта чаа болуп эрткен «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыын улам хөгжүдер дугайында» доктаалын күүседир дээш хөй чүүлдерни кылыр апаар бис — деп, ол чугаалаан дооту.

Улус өөредилгезиниң шугумунга хөй чылдарда ажыдыр, [illegible]

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА-ның кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

БҮГҮ УЛУСТУҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫ ДЭЭШ

Вьетнам Социалистиг Республиказының дээди шаңналын совет удуртукчуга тыпсып турарының үезинде СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң болгаш Вьетнамның Компартиязының ТК-зының Чиңгине секретары Ле Зуанның чугааларын массалыг информацияның даштыкы чепсектери тода дөмчүлеп алгылаан болгаш тайылбырлап бижип турар. Бүгү делегейге быжыг тайбың дээш демисежир деп Совет Эвилелиниң болгаш Вьетнамның шиитпирлиин, бүгү дең эргеге, күрүне бүрүзүнүң дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын хүндүлээринге үндезилээш, делегейниң дуңгуурлуг чоруун чавырылдырарып чугаалажышкыннар аргазы-биле чедип алыр деп ийи чурттуң чүткүлдүүн онзалап демдеглеп турар.

Л. И. Брежневтиң чугаазын Совет Эвилелиниң [illegible]

рыадырарының, күрүнелер аразынга харылзааларны чогумчударының болгаш бөө-чепсекти эндере бүдүрерин шеглээрининиң дугайында чугаалажышкыннарның шиитпирлиг талалакчызы болуп турарын совет удуртукчу база даты онзалап демдегледи деп, Англияның «Морнинг стар» солуну бижээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ана Вьетнамның дээди шаңналын тыпсып турарының үезинде [illegible]

чугаазы быжыг болгаш чоптуг тайбынга, күрүнелер аразынга ёзулуг дең эргелиг харылзааларны доктаадып тургузарынга делегейниң бүгү улустарының идегелдеринге таарышып турар деп, Панаманың хөй-шиитиин носу ажылдакчызы Луис Рестрепо медеглээн. Совет Эвилелиниң чаңгыдыш чок чорудуп турар тайбынга ынак, принципиалдыг политиказы чер бөмбүрзээниң бүгү улустарының эрге-ажыктарынга таарышкан политика-дыр деп, ол чугаалаан.

[illegible] медеглээнинде чугаалаан.

Делегейниң чугула айтырыгларын шиитпирлээрин Совет Эвилелиниң мчалдыр көрүп турары бүгү күрүнелерниң эрге-ажыктарынга таарыжыр деп, медегледе онзалап демдеглээн. Тайбың дээш чайгылыш чок демисел социалистиг дем каттыштырыгга чурттарның даштыкы политиказының кол утказы болуп турарын ол база дагын онзалап демдеглээн.

• • •

КОЛОМБО. ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге [illegible] К. П. Сильва [illegible]

ТАЙБЫҢЧЕ ЧҮТКҮЛДҮҢ ЧЫРЫТКЫЛАНЧАК ХЕРЕЧИЗИ

УЛАН-БАТОР. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң [illegible]

зы СЭКП-ниң, Совет күрүнениң тайбынга ынак даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының база бир чырыткыланчак үлегер-чижээ болу берген.

[illegible]

тэм йөгеглээн.

Делегейниң амгы шиңгым чидиглеген байдалдарында ССРЭ-ниң чаа тайбың шиитпирлелдерни онза чугула ужурлуг деп, ол демдеглээн. ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаа- [illegible]

ДОШКУУРАДЫ БЕРГЕН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-[illegible]

[illegible] Кубага улуг карын-дөрүк кампаниязын улам өөскүдүп [illegible] Куба-биле оларның экономиктиг болгаш садыг харылзааларын соксадырын чедип алырын оралдажып турар.

Рейганның администрациязы Кубага улуг карын-дөрүк кампаниязын улам өөскүдүшкээн, бодунуң эш чок эвилелдечилеринге [illegible] кызырып [illegible]. Куба-биле оларның экономиктиг болгаш садыг харылзааларын соксадырын чедип алырын оралдажып турар.

(СЭТА).

Культура болгаш амыдырал

ДАГЫН ЧАЛАП БАЙЫРЛАШКАН

Найысылал Кызылдың чурттакчыларынга [illegible] ооң аалчыларынга Красноярскиниң хөгжүмнүг комедия театрының чогаадыкчы коллективи 22 хүн дургузунда уран талантызын бараалгадап келген. Бөжаларывыстың репертуарында даштыкы база совет оперетта болгаш хөгжүмнүг комедия жанрларының дээре дээн чогаалдары кирип турарын он-он мун көрүкчүлер барык-ла ай чыгам үениң дургузунда республиканың хөгжүм-шии театрының сценазындан улуг сонуургал-биле көргеннер.

Июнь 2-де күчүлүг Улуг-Хемниң унун чурттаан өөнүктериивистиң түңнел концерти болган. Ук концертти оперетта уран чүүлүнүң байырлалы деп база болур. Залы шыгырт долган көрүкчүлер «Курувктар үймээни», «Стряпуха», «Графиня Марица», «Цыган ынакшылы», «Чарлаштың калышы», «Донна Люция», «Часкы», «Ынакшылга ынакшыннааш» деп опереттаалардан болгаш хөгжүмнүг комедиялардан үзүндүлерни, дуэттерни, арияларны сеткил ханып сонуур- [illegible]. Ол ышкаш балет бо- [illegible]

бис. Ол хонуктарда планнаттынмайн турган үш опереттаны репертуарының курлавырындан көргүскеннер. Түңнел концертке көрүкчүлерниң дилээн ёзугаар «Малиновкага болган куданы» солуп үзүндүнү бараалгатканнар. Аалчыларның байырлажыг концертинден көрүкчүлер уран талантызын эскерип, ынак апарганы артистерин үлүктел чок алгаш часкап үткүп ап турган. Оларга РСФСР-ниң алдарлыг артизи Т. Агапова, Карел АССР-ниң алдарлыг артизи В. Ожерельев, артистер Н. Бойко, Г. Хакимов, В. Вавилов, Ф. Калашников, Н. Ожерельева болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Е. Птичкинниң «Куруяктар үймээни» деп М. Шолоховтуң «Дон расскастарынга» үндезилеп М. Пляцковский биле К. Васильевтиң либретто бижээн хөгжүмнүг комедиязын кызылчылар үш удаа көрген болгаш телевидениеде бижиткен. Түңнел концертке ук чогаалдан үзүндү база-ла солун болган.

Аалчылар концертиниң каш хонук бурунгаар 60 харын демдеглеп эрттирген композитор Р. Кенденбильдиң чогаалдары-биле хатганнар. Ты- [illegible]

Дараазында артистер Валентина Антонова, Федор Калашников композиторнуң ындыг аттыг опереттазындан Чечен биле Белекмааның дуэдин бедик мергежилдиг күүседирге, кожумаан бүгү коллектив оларга каттыжып ырлашкан. Динмиттиг адым чаңгаавыжымының аразында Р. Кенденбиль ыраажыларга дириг чечектер тудускан...

Тыва АССР-ниң культура министриниң оралакчызы В. Оскал-оол концерт соонда сөс ап чуве чугаалааш, аалчыларга өөрүп четтиргенин илереди, шак ындыг интернационалчы, чогаадыкчы харылзааларның ажыктыын демдеглевишаан, артистерниң удургукчуларынга чалбыныштыг состерлиг байыр чедирген адрести тывыскан. Красноярскиниң хөгжүмнүг комедия театрының директорунуң оралакчызы Т. Гамарникова, Карел АССР-ниң алдарлыг артизи В. Ожерельев олар сөс алгаш, чечиншкиниг гастроль дээш республиканың [illegible] совет органнарынга, Культура министерствозунга, театрның дирекциязынга чылыг состерни сөглеп, турачаал белектерни сүңганнар.

[illegible]

В. БОЛАТ.

ССРЭ-БИЛЕ СЫРЫЙ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның үлетпүр, кан болгаш шахталар министри Н. Д. Тивари Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле Висакхапатнамда кылып турар металлургия комбинадының тудуг ажылдарының эки чоруп турарын бедик-биле үнелээн. «Заводту шуут-ла графикти ёзугаар тудуп турар. Индий ажылчыннар болгаш тудугжулар, совет специалистер улуг чедишкиннерни чедип алган» — деп, заводтуң тудуун [illegible]

саныңда-ла 3,4 млн. тонна кан бээр болгаш колдуунда-ла бедик шынарлыг канны оон кылыгларны, ылангыя үлетпүр болгаш чурттаалга тудуунуң калбарганы-биле холбаштыр чуртка чугула апарган демир чүүлдерни бүдүрүп үндүрер.

Индий металлургия үлетпүрүнүң хөгжүүдээн ССРЭ- [illegible]

[illegible] Баштайгы домнаның тавааи салып доозупкан. Дараазында кокс батареяларын, прокат болгаш кан шуткуур цехтерин, арыгаар фабриканы тургузар бетон дөжектерни кылыр. Домнага эштээр баштайгы 200 тонна конструкцияларны ында Украинадан чедирип берген.

Завод дому күжү-биле ажылдап эгелей бергенде, чыл [illegible]

биле сырый кады ажылдажылга үезинде боттаныш турарын «Нешнл геральд» солун бижээн. Совет Эвилелиниң ачызында Индияның экономиктиг картазында Бхилайның болгаш Бокароның дендии улуг металлургия заводтары бестүп келген. Чүгле ол ийи завод бөгүн чуртта эштиирип турар канның 40 хире хуузун

берип турар. Оларның продукциязы чүгле Индияда эвес, харын даштыкы-даа база калбаа-биле херегле турарын ол-ла солун демдеглээн: ону делегейниң дөртен ажыг күрүнелеринге, ооң биле кады Совет Эвилелинче база чорудуп турар.

А. БОХОНЬКО.

САЛЬВАДОР. Сальвадорнуң шериг-фашистиг [illegible] «АКШ-ка [illegible]» [illegible] шериг техниказын болгаш окчепсээн ап турар. Каттышкан Штаттарның Соңгу Каролина штадының Форт-Браггада ачерик шериг баазазынга тайбың чурттакчылар өлүрүп кырарының «эртемин» өөренип эрткен хүнтаның өлүрүкчүлериниң хөлчээлиг бөлүү Сальвадорла ээп келген.

ЧУРУКТА: АКШ-тан чедип келген бөлүк сальвадор шаажылакчылар.

ЮПИ — СЭТА-ның телефотозу.

ЧУГУЛА ШУУЛГАН

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсеглешкиннкиниң дугурер талазы-биле июнь чедиле ажыттынар ийиги тускай сессиязының делегаттары болгаш аалчылары бо хүннерде Нью-Йоркта кидин не барып турар. Оларның аразында — күрүнелер болгаш чазактар баштыннары, министрлер, күрүнелерниң өске-даа бедик албан-дужаалдыг ажылдакчылары бар. Сессияга совет делегациязын СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко баштаар.

Делегейниң ол эн чугула шуулганнарын эрттирериниң инициатору — Совет Эвилели. Империалистиг күрүнелерниң тадагалзаашкыннарынга чорууштур оон саналын ёзугаар

ындыг баштайгы сессияны 1978 чылда эрттирген. Оон шиитпирлери амгы үениң делегей амыдыралының чарылбас чүүлү болуп, АКШ-тың болгаш оон эвилелчилериниң күткүү-биле бөө-чепсектерни эндере бүдүрүп турар чорууктуң айыылдыын, ону эн дур-

гел шеглээрниң болгаш чепсектиң мөөңнеттингени курлавырларын кызырарының эргежок чугулазын улустарның база чазактарның билип алырының өзүлдезинг болурунга идиг берген.

Ам ол чугула ажылды уламчылаар сорулга салдынып турар. Барык чүктүң бурууву-

биле делегейде политиктиг байдалдың баксыраанының, Каттышкан Штаттарның дайын белеткелдерин хемчээл чок өстүрүп турарының уламындан ол ажыл ырымай эргежок чугула апарган. Ам бо дүр шуулган ол чугула сорулганы шиитпирлээрин чоокшуладыр шыдаар болгаш ынчалдыр кылыр-даа ужурлуг.

(СЭТА).

ТҮҢНЕП КААР БИС

Шаажаңдан сүттүг шайны аартап ора,
Чалгаа чазып, хүнның шагын чылзып эвес,
Сагыш-сеткил ханызындан сүме солчуп,
Чазамыктап- угаазылап хөөрежир бис.

Чашта эртнен хеглүг өйнү сагынгылап,
Эндег, чазыг чылдактарын тодарадып,
Салым-хуунуң элдептерин коптаргылап,
Эчис шынга ылавылап доңнай бээр бис.

Чуртталгага черле турар каттырынчыг
Ужуралдар сеткилдерге кыптыгып каар,
Чурумалдай каастап оргаш, херлээледип
Улам уран деңнелинге экзээр-даа бис.

Сөлум чугаа барза-барза хүнның чап-чаа
Соңгаарлатпас темазынче шилчип келир,
Чогутсун дээш хүлээндирген бүлнның иш
Соругдалдың, кичээнгейниң төвү апаар.

Шаажаңдан сүттүг шайны аартап ора.
Чалыыларны чоргааралдыг адай бээр бис,
Чаа үе тургузукчу үүлезиниң
Чаянчызы олар-дыр деп түңнеп каар бис.

Виктор САГАН-ООЛ.

ШАЙЫВЫС

Хүннүң ишкеш, пөкпес-даа
Хүндүткелдиг чемивис —
Күзел хандыр аартап аар
Күш-ле киирер шайывыс.

Аштаанда — тоттурар,
Аараанда — сегидер,
Доңган кижи чылыгар,
Дора дизе, суксун боор,
Шагзыраанда — сергедир
Шайывыс, шайывыс!

Чавуурээлеп, кужурлап,
Чалгыгенде шеңнелеп,
Аартап ораа, амданныг
Ай-ла сүттүг шайывыс.

Аштаанда — тоттурар,
Аараанда — сегидер,
Доңган кижи чылыгар,
Дора дизе, суксун боор,
Шагзыраанда — сергедир
Шайывыс, шайывыс!

Үнген-кирген улуска
Үргүлчү-ле куруп бээр,
Аян чугаа өөскүдер
Айдыс чыттыг шайывыс.

Аштаанда — тоттурар,
Аараанда — сегидер,
Доңган кижи чылыгар,
Дора дизе, суксун боор,
Шагзыраанда — сергедир
Шайывыс, шайывыс!

Чоодy КАРА-КҮСКЕ.

Ынак номнарывыстың маадырлары

ДЕРСУ УЗАЛАНЫҢ ДАҢЗАЗЫ

Владимир Клавдиевич Арсеньевтиң кижиге болгаш бойдуска ынакшыл-биле долдурган «Уссурий крайлап», «Дерсу Узала» деп номнары бистиң чуртувуска болгаш даштыкыга хөй катап парлаттынган. Оларның кол маадырлары — Арсеньев бодү болгаш ооң үдекчизи гольд Дерсу Узала. Арганың ол эптиг-ээлдек кезизи бүгү делегейге билдингир. Анаа ийи кинофильмни тураскааткан. Ол чогаадыл каан маадыр эвес ирги бе деп, номчукчулар болгаш көрүкчүлер бо-ла айтыра бээр. Ол чогаалчының Ыраккы Чөөн чүк дугайында дилогиязының литература маадыры эвес бе? Маадырның адып-даа болза канчаар шын адаарыл?

Бо-ла бүгү айтырыгларга харыыны Арсеньевтиң ам дириг чурттап чоруур 80 харлыг оглу — эртемден, аян-чорукчу, чурт шинчилекчизи Владимир Владимирович берип турар. Ол мынчаар чугаалаар:

— Дерсу Узала деп адаар ужурлуг. Ол дээрге херек кырында чурттап чораан кижиниң, ачамның шынчы эжиниң ады-дыр.

Владимир Клавдиевич бодү, ооң кадайы болгаш оглу Дерсуну даштыкы хевиринге мынчаар чурум көрүптүнү турарлар. Ооң бажының дүгү хүрең-сарыг, чыткак боттуг коппуг улуг өлдегер херектиг, күштүг холдарлыг болгаш буттарлыг. Ооң кылаштаары чиик, ынчалза-даа базымы чаанналаш. Дерсу кижи болган кижилерниң шыдавазы аар бөру какпазының чаактарын белеен-биле адыра тыртыптар турган. Дерсунуң кара-саргылдыр караактары дыка кеску.

Гольд ак-сарыг эрин салдыг болгаш шала төгерик сегел салдыг турган. Тайгага болгаш дагларга Дерсу ооргазынга кандыг-даа чүъкту чүъктеп алгаш, моган-шылаарын билбес кылаштаар турган. Боолаанда кажан-даа часпас. Сыйылган будук, човуроэле шыйбак, чыттыр баскан сиген оларның хулу. таптай базып каан чиңгис, хола тырлышкыны, кезип аппарган төс, орнун шимчедир идип каан даш ацаа тайга амытаннарының дугайында бүдүн тоожуну төөгүүр турган.

Дерсу Узала дээрге Арсеньевтиң чаңгыс-ла үдекчизи деп улус бодаар. А херек кырында Арсеньев 30 чыл иштинде аян-чорук кылып келгеш 20 ажыт кижиге үдеттирген. Ыраккы Чөөн чүк тайгазынга Владимир Клавдиевичиге нарайлап, орочулар, удэгелер, нивхилер, якуттар, эвенкилер, таттар хоорлар черле кымнар дузалашпаан дээр. Хабаровск крайда болгаш Приморьеде Арсеньевтиң үдекчилери чораан кырган аңчыларның чамдыктары амдаа дириг. Оларның чамдыктары мөге-шыырак мага-боттуг кижи Дерсунуу-даа чүдааннаар. Хабаровскиниң география институдунда Арсеньевтиң бодунуң фотоальбому шыгжаттынып чыдар. Ында аян-чорукчунуң эдээн каш үдекчилериниң фото-чуруктары бар. Оларның чамдыктары, чижээ, түрген кылаштаар Сунпай Геонка, Владимир Клавдиевич-биле хөй чылдарда кады чоруп келгеннер.

Ынчалзажок чогаалчы оларның кайызын-даа ак сеткилдиг гольд Дерсу Узала дег, мынчаар онзалап хүндүлевейн чораан.

Дерсунуң бир дүнмазы бар чүве Арсеньевтиң чуруп каастаан демдеглелдеринден болгаш ооң төрелдериниң сактыышкыннарындан билдингир. Ол база-ла аңчы, мөге-шыырак, Ыраккы Чөөн чүк аргаларының мерген угаанныг кезикчизи чораан.

Дерсу Узала тайгага бодунуң даңзазында черле чарылбас турган. Дерсу фото-чуруктарга үргүлчү-ле таңга шыылып алган аксы оозун холунда тудуп алган турар. Уссурийскиде болгаш Хабаровскиде Дерсу Узаланың бүгү дүрт-сыны-биле чуруттунган ондуг портреттери бар. Приморьениң география институдунда ооң ховар фото-чуруктары шыгжаттынып чыдар. Оларның шуптузунда Дерсу даңзалыг турар.

Хабаровскиге болгаш Владивостокка Арсеньев бодунуң ынак эжи Дерсунуң хуудада херекселдерин бажыңынга шыгжап чораан. Оларның аразында ооң өртенгилей берген ыяш даңзазы база бар.

Арсеньевтиң кадайы Анна Константиновна мынчаар чугаалаар:

— гольд Дерсуну эки сактыр-дыр мен. Ол бистиң Хабаровскиде бажыңывыска алзээ ур чурттаан. Бис анаа 23-кү полкка турган бис. Дерсу мээң сес харлыг оглум Воляны чооку арыгжытапче бо-ла селгүүстеди бээр чүве. Ооң соонда ол меңээ мынча деп чугаалаар турган: «Нюра, сээң оглуң дыка-ла улуг аңчы-дыр. Эзеремчикти парлап ылгап шыдаптар-дыр». 1908 чылдың март 13-те Хабаровскиниң мурнуу талазында 20 бырыстаа черде Хехцир сынның Корфов карьеринге удуп чыткан Дерсуну херекзоннер өлүрүп каан.

Ол муңгаранчыг, кажыдаллыг хүнну ашаам үргүлчү демдеглээр турган. Ол Дерсунуң дыка хөй чуруктарын шуптузун үштүп эккелгеш, чада салгылаптар. Ооң чурук тырттырары эки турган. Март 13-түң кежээзинде ол алдарлыг гольдунуң дугайында кандыг-бир солун болгаш чаа чүүлдү Воля-биле ийилдириңске Владимир албан чугаалаар турган. Ол ону чассыда аарак «мээң Дерсум» деп чеп адаар чүве.

Тайга исчизи Дерсу бүгү чуртталгазын аргага эрттирген. Ол сугга дужуп, отка өртенип, каржы хунхузтарга туттурупкаш, аңнап чорааш, нарга аар балыгладып-даа чораан. Ооң кадайы, уруглары — оглу биле кызы оспадан өлген. Гольд арга-арыгның дыка хөй чажыттарын шыгжап чораан. Приморьеде «кара хун» — хөмүр-даш кайда чыдарын, аржаан суглар кайда акканын, хөй балык, киш болгаш ивилер кайда барып ол шуптузун билип турган. Эрте-бурунгу чоостар болгаш кинжалдар чыгган шыгжамырлар кайы куйларда суктунганын, тайганың каржы-дошкуну, олчаартак бандиттерниң чүве шыгжаар чажыт черлери кайда барын ол база-ла билир турган.

Дерсу Арсеньевтен таптыгла 20 чыл эрте, 1852 чылда төрүттүнген.

Уттундурбас гольдуга тураскаал кылдыр Владимир Клавдиевич Хехцирде, Уссурида, Сихотэ-Алиньде, Хабаровскиде — Амурнуң эриинде болгаш Артиллерия даанда ур чеде өзер ясеньнерни база липаларны олурткан. Чугаажыр эвес Дерсу Узала база-ла бодунуң эрес-маадырлыг орус өңнүүн дыка хүндүлеп, аңаа ынак чораан.

Үдекчи бодунга тураскаал кылдыр онзагай белекти арттырган — кижи эртери конгүт берге тайгада Пластая хемниң кыдыында оргаадай үнген улуг шеддү Арсеньевке көргүзүп каан. Арсеньевтиң чугаазындан алырга, 1890 чылда аңаа үнелиг 22 дазыл бар турган. Оргаадай дээрге кайгамчык үнүш-ле болгай. Чөөн чүк тайгазының ол ёзулуг эртинези 300 ажыт чыл өзер.

Арсеньев ол байлакты улуска казып берип читтикпейн чораан, мөчээн. Дерсунуң ол эртинези ам-даа тывылбаан. Приморьениң ол хемчигежиниң бир-ле кадыр-берт хаяларының аразында Дерсунуң бедээниң көвүдээн салгалы — чүс-чүс оргаадай чаптынып өзүп турар. Ынчалза-даа Ыраккы Чөөн чүктүң чурттакчылары ол шеддү тыпкаш, эмчилерге дамчыдып бээр үе келир.

Г. ПЕРМЯКОВ.

(«Кургаг черле болгаш далайлар» деп чыындының 1981 чылда үнген номундан кызыра очулдурган.)

Өг-бүлениң дузалал ажыл-агыйынга

ХЕНЗИГ ТРАКТОР

Хензиг трактор дугайында чугаа парлалгага шаган-на чоруп келген. Шынап-ла, хараган аразының болгаш деңгеликтиг черниң сигенин кезеринге, тараан ыяш дөзү үлүдереринге, картофель дөзү чымчадырынга бичии, шалыпкын болгаш бедик бүдүрүкчүлүг трактор кончуг чугула. Ону дуржулга шөлүнге, хоорай-суурларга чечек тарыырынга, бажың чанының огородунга ажыглаары эптиг.

Кутаисиниң бичии тракторлар заводу «Рион-2» тракторларны бүдүрүп турар. Ынчалза-даа ооң өртээ аар, башкарары база белен эвес болганындан кижи бүрүзү ону садып алыры берге. А кодаа черге бодуун, хемчээли бичии, тензиниң чиик, өртээ база шоолуг эвес, пылесос азы соодукчудан улгатпас өртектиг машина херек. Ындыг тракторну Ростов областың Вешенск районда «Дударев» совхозтуң кол агроному Иван Денисович Романенко чогааткан.

Романенконуң тракторунуң чурнуку тракторлар ышкаш эвес, а илчирбелиг дугуйлуг. Ооң бүгү-ле кезектерин оон-моон чыгдынып алган. Мотору, харын «Тула-200» мотороллерниң. Ол «Дударик» (ады ол) бодунуң турган черинге кайыздаа талазынче эглип, дескинип шыдаар. Деизизи — 60 килограмм. Узуну — 130 сантиметр. Калбаа — 45 сантиметр. Бедии — 110 сантиметр.

ЧУРУКТА: хензиг тракторнуң ниити хевири. 1 — каток. 2 — 20 мм кылын кап рама. 3 — «Турист» катерден алган рама. 4 — үш литр бензин кирер сава. 5 — сылдыс (шаг 12). 6 — сылдыс (шаг 27). 7 — илчирбе дугуй. 8 — каток.

ИЙИГИ ЧУРУКТА: 1 — глушитель. 2 — дамчыдыкчылар солуур рычаг. 3 — шимчедикчи. 4 — кикстартер. 5 — сылдыс (шаг 12,5) 6 — өзек. 7 — сылдыс (шаг 19). 8 — иштики диаметри 30-30 подшипниктер. 9 — муфта башкарар рычаг. 10 — газ башкарар рычаг.

В. ДИНОВ,
агроном.

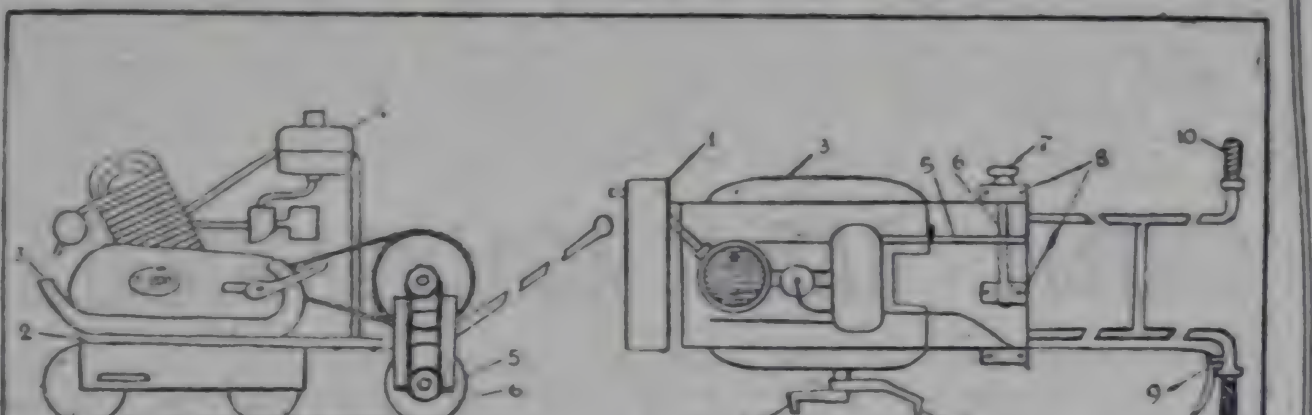

В. ПИВОВАРОВТУҢ «Тываның делгемнеринде» деп фотоэтюду.

ЫЯШ КОҢГУЛУНДА ӨРЭЭЛ

Узбекистанның Ургут хоорайының чөөн талазында ховар дээн арыгда өзүп үнген ек уннарлыг чүс сес чараш ыяштар бар, оларның аразында үш чүс чылдан куду назылыг ыяш чок.

Ыяштарның чамдыызы дөрт чүс, беш чүс, алды чүс чыл болгулаан. Ургут чинараларның өөгбезиве безин бар. Ооң коңгулу улуг шоочалыг ыяш эжиктиг, коңгулдуң иштинде шевергин өрээл, төгерик стол, улус олурар кылдыр хирээлээн ыяштар бар.

Б. МИЗРОХИН
Самарканд область

750 ХАРЛЫГ

Ховар дуб Ставропольдуң Дзержинск кудумчузунда № 187 бажыңның херимиң иштинде үнген. Ооң чоону беш метр ажыг, узуну 25—30 метр, будуктары сырый.

Ол улуг ыяш чеже чыл болганыл? Ук айтырыгны бо чүс чылдың 20-ги чылдарында-ла түс черниң эртемденнери сонуургап турганнар. Ставропольдуң биологтарының санааның ёзугаар алырга, ховар ыяш 750 харлыг болган.

П. ГУСЬКОВ.
Ставрополь

ДАШТЫКЫДАН КЕЛГЕН ДУШТУКТАР

Сонуургактарга

...тырыг болу берген. Асаан хоорайның душтук тып алыксаан эр кижилери кажар аргатып алганнар. Олар душтук кыстарны даштыкыдан дилеп келээн. Тайбэз деп турист агентилелин дамчыштыр ээзэн каш даштыкы кандидаттарны шилип алгаш, оларның-биле таныжып алыр дээш Тайваньче чорупканнар. Өске чурттан келин эккелген бирги куда эрткен, ам ийиги база-ла болур.

Тайваньдан эккелген душтук кыстарның кол мөзүзү — тараачыннарның вар ажылын кылып өөренгени. Ындыг вар ажылдар оларның ялан шаактарының ажыл-ишчилерында хөй.

САМОЛЁТ-БИЛЕ

Күзүн чажар тарааны, ылчаңс хөй болганындан, чогуур үезинде тарыыры ындыг-ла белен эвес: тракторлар каадалып туруп бээр, кожуг машиналарын соортуру база берге, чер-хөрзүннүң үрелири мырыңай важок болур. Ындыг таварылгаларда Герман Демократтыг Республиканың Чемишчидилге болгаш тарая институдунуң ажылдакчылары кодээ ажыл-агый авиациязын ажыглаарын сүмелээн.

Институттуң ажылдакчылары чурттуң аңгы-аңгы районнарынга үрезинни самолёт-биле чаштырар талазы-биле дуржулгаларны каш чыл улаштыр кылып келген. Ооң түңнели үргүлчү эки болуп келген. Самолёт чаңгыс шактаа ортумаа-биле ээрби ыш гектар черни «тарыыр» болган. Самолёт-биле тарыырга, ажылдың бүдүрүкчүлүү бедии чөрелелтир, шөлге ик чок болур. хөрзүн база тырылбас.

Дуржулга үезинде эң-не эки түңнелди көк-тарас берген. Чүге дээрге ону кыдыра чажар. Самолёт-биле ынчаар тарыырга чарыгдалы трактор-биле тарааныңдан ээрби чеди хуу улуг болур. Ынчалза-жок ол чарыгдалы бедик дүжүт эгидиптер.

(ПМА).

ЧААГЫННЫГ ААЛЧЫ

Костроманың чаа микрорайонунуң чурттакчызы Ю. Соколов бодунуң квартиразының балконунга куу дагаа корун каваш, элдепсипе берген. Ол кижиден шоолуг-даа корт-паан. Ону холу-биле тудуп алыры ындыг-ла берге болбаан. Соколов тывыжын эзинче эргидип бээри-биле чарлал бижиир деп турган, ол дагаа эвес, а кыс кара-куш болганын билип каан.

Куш улуг саазын хааржакка уоуп хонган. Эртен Ю. Соколов чалгынныг аалчызын Заволжьениң аңнаар ажыл-агыйынга чедирерин шиитпирлээн. Машина аргаже кирип кээрге, куш ойгүрен-ле эгелээн. Чүү болган чоор дээш экирти ажыдары билек куш ужуп үне берген.

Конгүг оваарымчалыг черлик куштуң хоорайже чүге кирип келгенин тайылбырлаары берге. Кара-куштар арганың эң-не ырак, ыржым чүве четпес булуңунга хоттарының уяларын кылып алыр. Бо таварылгада кушту бир-ле чүве коргузуп, дезедиптерге, уя тудар өске чер дилеп чорааш-дыр ден специалистер тайылбырлап...

В. ПАШИН.
СЭТАнуң корр.
Кострома.

ДЕМИР САМСОН

Бо болуушкун англи хоорай Шеффилдге болган.

Даш чадып каан кудумчуга чыткан кижиниң кыры-биле хөмүр чүдүрген машина оожум эрте берген. Ол оон туруп келгеш, ону чүү-даа болбаан чүве дег, хүлүмзүрүп, чылыган чонче мөгейип каан турган. Ол кижиниң улус Самсон дижип турган, а ооң чогум ады — Александр Иванович Засс.

Александр Иванович цирксе ажылдап турган. Ол аътты чүъктеп алгаш азы кырында таныыч кыстыг пианинону көдүрүп алгаш, аренага үнүп кээп турган. Ол ужу-бажында кижилерлиг узун демирниң ортузундан диши-биле ызырткаш бедидир көдүрүптер. Цирктиң үгер-боозундан 90 килограмм борбак оъкту боодаштарга, 8 метр чердег сегирип алыр турган. Ол калбак ыяш кырынга 20 кижиниң туруксаш, холу-биле көдүрүптер. Калбак ыяшка кожайтыр хап каан калаглар кырынга чапагаш чытпаш, 500 килограмм дашты ийи холдап көдүрүптер турган. Ол демир илчирбелерни үзе тыртыптар, дагазы хөй сонтар, чоон демир ... ужадычыглаштыр дугуй баглаптар болгаш өске-даа кижи күш четпес мергежилдерни кылып турган.

Александр Засстың көргүзүглерин чон кончуг сонуургаар. Ынчалза-даа ооң мага-боду шоолуг эвес — узуну 167 см, деңнээ 80 кг четпес, хөрээниң долгандыр хемчээли 96-119 см. Ол боду «коп-ла чүве — кижиниң шыдамы, сиирлериниң бжыы болгаш шыңганнарны башкарып билири» — деп чугаалап чораан.

Александр Засс 1888 чылда Литвага төрүттүнген, аныяк чылдары Саранскиге эрткен. Ол хөй уругларлыг, шуптузу бажыңга, садка, огородка ажылдап билир өг-бүлеге төрүттүнген. Бичии Саша эки эштир, аътка шавар, конькилиг маңнаар турган. Ол 12 харлыында циркти бир-ле кугаар көрген болгаш цирк артизи болурун шиитпирлээн.

Александр мөгелер дугайында номнар номчуур турган. Ол үениң шыырак кижилериниң бирээзи болур Евгений Сандовтуң «Күш болгаш каңчап күштүг болурул» деп номун номчаан. Сандов ол номга бодунуң канчап күштүг апарганын болгаш гантельдер-биле кылыр он сес мергежилдерни бижээн. Саша гантельдерни, штангаларны даштар болгаш ыяштар биле шарып турган, боду кылып алган. Турниик база кылып алган. Чүткүлдүг белеткел эгелээн. Ол Анохинниң түскай гимнастиказын, Гаррисонуң аар чүве көдүрер мергежилгерин Иттманның мергежилгезин шиңгээдип алган. Удаваанда Александр 66 кг деңзилиг турган, 80 кг-ны чаңгыс холдап көдүрүптер, чаңгыс холдап турникке каш катап тыртынып, аът кырынга тырыкылаптыр шураптар апарган.

Ачазы Александрны паровоз машинизинге өөредип алыын дээш, Оренбургче чорупкан. Ооң ол бодуу Аджиевскийниң цирк бөлүүнге кирипп алган. Баштай кара ажылчын, оон аът мунукчузу, агаар гимназы болган. Анатолий Дуровка чузалакчылап-даа турган. Юпотовтуң бөлүүнге Александр ёзулуг артист болган. Чаңгыс холдап үш кижини көдүрүп, ийи кижилиг калбак ыяшты дижи-биле көдүрүп, дагаларны ыр ойтыр тудуп, бир садлайга бажын аскe садлайга эжээп салгаш, үш кижиниң херээнин кырынга көдүрүп турар болу берген.

1914 чылда делегей дайыны эгелээн. Александр Вилтатың 180-ги аъттыг шериг кезээнге барган. Бир катап ооң аъдын базыглаптарга, ону чүъктеп алгаш, бодунуң кезээнге эккелген. Элээн үе эрткенде, бодунуң ийи будун ок салбарлай шаапкан. Ону австри шериглер тып алгаш, туттурган шериглер госпиталынче чорудупкан. Анаа буттарын шуут үзе кезип каавтар часкан. Экирээн соонда каш катап дескеш, эң сөөлүнде алдыртпайн барган.

Александр Клошвар хоорайга Шмидтиң цирк бөлүүнге таваржы берген. Ол цирк ойнап эгелээн. Оон адын чарлалга Самсон деп каан болган. Удаваанда циркке хоорай комендантызы келгеш, бо хире шыырак кижи чүге австри шеригде эвеил ээрзаан сонуургай берген. Самсон туттурган орус шериг ээрзаан билип алгаш, бажынап, эттеп пат болган. Оон илчирбелээш кара-бажыннап каарга, илчирбелин үзе соккаш, соңга караалын демирлерин ыргайты тырткаш, дүргүнвап чорупбарган.

Александр Будапешттига келгеш чүдүрүкчүлей берген. Удаваанда венгр Чая Яноштуң цирк бөлүүнге кирген. Оон эгелээш, хоорайлар болгаш чурттар кезип чорупкан. Ол циркке 60 хире чыл дуржулгада баараан болган. Демир Самсон — Александр Засс 1962 чылга чедир чурттаан.

Юрий ШАПОШНИКОВ.

Телевидение

ИЮНЬ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Кадыкшылдыг болур дээр болзуңза. (Күш-культуржуларга сүмелер). 9.00 — «Чалымларның чогаадылгазы». Воронеж хоорайның уругларының хореография коллективтериниң концерти. 9.20 — «Ада-иелер, силерге». 9.50 — «Мастер болгаш бригадирлар». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 10.20 — «Элезинниг тейлер аразында узун орук». Хөй сериалыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-кү серии. 11.25 — «Хөйле, эки бараанвар дээш». 11.55 — «Музейлерде болгаш делгелгеле залдарында». «Чурттуң чалыы назылыглары». Аныяк чурукчуларның Бүгү-эвилел делгелгезиниң Төп делгелге залындан репортаж. 12.25 — «Спортлотонуң» 23-кү тиражы. 12.35 — «Коте Марджанишвили». ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Алжапаридзениң сактыышкыннары. Дамчыдылгага ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Товстоногов киржир. 13.35 — ССР Эвилелиниң улустуң Улуг театрының скрипкачылар ансамблиниң концерти. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Уругларга фильм. «Эрниг ортулуу». 16.00 — «Билдингирдаа болза, бүзүреңчиг эвес». 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15 — «Сергей Островой». Концерт-фильмниң баштайгы көргүзүү. Шүлүктер болгаш ырылар. 18.10 — Политиктиг хайгаараакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 18.40 — «Чалгынналган мастер». «Шаро—фотограф». Мультфильм. 18.55 — «Кампучия: өлүм соонда амыдырал». Документалдыг телефильм. 19.45 — Эвилелдер Бажыңының колонналыг залынга уран чүүлдер мастерлериниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.45 — Уран чүүлдер мастерлериниң концертиниң уланчызы. Оон соонда — чаа медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Документалдыг экран». 15.35 — Пермьның телевидение студиязының программазы: «Мээң Кама чоогу чуртум». «Кезээде музыка-биле». Шүлүглел арыннары. Уругларның болгаш элээдилерниң музыка уран чүүлүнүң фестивалындан репортаж; «Ужуражыышкын пар». РСФСР-ниң улустуң чурукчузу Е. Н. Широковтуң дугайында телеочерк. «Шопениана». Хореография сюитазы. Пермьниң П. И. Чайковский аттыг опера болгаш балет театрының балет артистери күүседир. 16.40 — «Каткыны долгандыр». Останкино концерт студиязындан дамчыдылга. 18.10 — «Ак көк шөлде кызыл чечектер». Документалдыг телефильм. 18.40 — «Музыка киоскузу». 19.00 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг фильм. 19.45 — Делегейде болуушкуннар допчулазы. 20.00 — Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Лукошко тоолчургулар-биле». 20.15 — «Кино көрүкчүзүнүң элерингизи». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.25 — «Камилла». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 1—2-ги сериялары.

Агаар

Республикага бөгүн эдир булуттаар, чагбас. Мурнуу-барыын угланыышкынның хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 6—11, чамдык черлерге 0—5, хүндүс 18—23, чамдык черлерге 10—15 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮНЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ак дүн өңнүг лимузин» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР» «Ак-көк дээлыннын уруг» 9.30, 12.30, 15.00 «12 айлар» 11.00, «Айсбергтер аразынга өлүм» 16.30, 18.20, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Гусар балладазы» 15.00, 16.50, «Шураашкын» 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сылдыс чүгүрүү» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң организастыг эргелекчизиниң оралакчызы — партия учёдунуң болгаш статистиканың секторунуң эргелекчизи Дайтаан Тааковна СЮРЮНУН хенертен мөчээнин дыңнаткан. СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң коллективи ооң төрелдеринге ...

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжы амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегур килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-45, солун келбейн баргаза 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1001

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-0...

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 132 (11930) | 1982 чылдың июнь 6, воскресенье | 1925 чылдан үнүп эгелээн | Өртээ 3 кеп.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы бо чылдың июнь 4-те болган. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле республиканың улус депутаттарының Советтериниң ооруглаларының дугайында чугула айтырыгны хуралга чугаалажып көрген.

Россия Федерациязының ажылчы чоннары, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглерниң дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткелин, 1982 чылдың май 31-де ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралынга оон чугаазын улуг өөрүшкүнү-биле уткааның хуралга демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле РСФСР-ниң улус депутаттарының Советтериниң кол сорулгаларын айыткан доктаалды РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму хүлээп алган.

РСФСР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтериниң болгаш районнарының (хоорайларының) улус судьяларының соңгулдааларынга белеткелдиң канчаар чорупп турарының дугайында айтырыгны РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралынга база чугаалажып көрген. РСФСР-ниң Дээди Совединиң килдис эргелекчизи А. Е. Езачешников бо айтырыг талазы-биле илеткелдээн. Карелия АССР-де болгаш Москва областа соңгулдааларга белеткелдиң канчаар чорупп турар дугайында Карелия АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы И. П. Мелькиниң болгаш улус депутаттарының Москва область Совединиң күүседикчи комитединиң даргазы В. С. Пестовтуң дыңнадыгларын хуралга чугаалажып көрген.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының алдарлыг 60 чылынга белеткелге сорук кирген ажылчы чоннарының политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик идепкейжизин кадагалаар соңгулда кампаниязының чорупп турарын хуралга онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛЫВЫСТЫ—ЮБИЛЕЙГЕ

СУГГАРЫЛГАГА МАГАДЫЛАЛ

Кок-Тейниң суггарылга системазының эргелелиниң мелиораторлары чаагай дүжүттү өстүрер дээш эртен эртеден орай кежээге чедир ажылдап турарлар. Олар Баян-Кол шөлдеринде 400 га чер суггарар онаалдалыг.

Эрткен час хаттыг, изиг, дошаттыг болган, ол суггарылганы чорудар[ын]га бергедээшкинни тавардырган, ындыг болза-даа мында тараан хөй чылдыг сиген[н]иң суггарылгазын эрткен чылдан шынарлыг чорудуп турар механизаторлар эвээш эвес.

Суггарар машинаның тракторизи А. В. Клименкону чижекке ап болур. Хүн бүрүнүн бердинген онаалдазын ол 130—150 хуу күүседип турар. Хамаарышкан ажылының кол сорулгазын эки билири болгаш хөй чылда ажылдаан байлак хуржулгазы Анатолий Васильевичиниң чедиишкиннериниң ажылдааарынга дузалаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш партия Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринде тараа болгаш мал чеми культураларының үнүш-дүжүткүрүн бедидеринге суггарылганың улуг ужур-дузазын айыткан. Ону амыдыралга боттандырар дээш эргелелдиң ажыл-ишчилери оларның аразында А. В. Клименко амгы үеде шалыпчы ажылдап турар.

В. МААДЫР-ООЛ.

ССРЭ-60 ХОВУ-АКСЫ—ЧААРТЫНГАН ЧЕР

1. Кол цехтиң кижилери

Таңды сыныларның эдээнде чаптыла берген ийи кожа суур бар. Оларны улуг эвес баалыктыг бичежек теңжигеш ангылап турар. Ол суурлар тус-тус эрткен оруктуг, ангы-ангы төөгүлүг. Бирээзи — амыдыралдың эрткен үезиниң херечизи, өскээзи — бөгүнгү чуртталгавыс бадыткалы. Ооң бирээзи — кадың суур, а өскээзи — чараш, шиник чаалы хоорайжыгаш. Ындыг-даа болза оларның ады чаңгыс: Хову-Аксы. Бо ат эрги суурдан уктаалган. Ол суурнуң чарылбас кезии— хоорайжыгаш (Хову-Аксының чурттакчылары чаа суурну ынчаар адаарлар) бо хүннерде дөрт каът школалыг, эмнелгелиг, Культура бажыңныг, бүдүрүлге черлерлиг. хөй каът чурттаар бажыңнарлыг, магазиннерлиг, ургулчу албан черлерлиг апарган. Бо хоорайжыгашта бистиң чуртувустуң хөй национальдыг улузунуң төлээлекчилери чаңгыс ненниң төлдери дег эп-найыралдыг ажылдап, чурттап турарлар. Оларның хөй кезиинге «Тыва кобальт» комбинаттың болунга ужуражып болур.

Тываның өңнүг металлургиязының баштайгызы болур ол комбинатта үш кол цех бар: гидрометаллургия, энергия болгаш даг цехтери. Баштай чугаа гидрометаллургия цегиниң ажыл-ишчи коллективиниң дугайында болур. Ол улуг бүдүрүлге чериңде хаара туттунган ангы-ангы мергежилдиг чүс-чүс кижилериниң комплектиг улуг ажылының шити түңнели бо цехке келир. Чаңгыс демниг күш-биле бүдүрген ажылдың эки. багай шынарлыг болганы аңаа ол цехке бүрүн тодаратынар. Кобальт концентрады бодунуң улус ажыл-агыйынга херегленикчилеринге чедир узун оруун ол цехтен эгелээр.

Элээн каш чылдарны улаштыр Михаил Иванович Лазарев ол цехти удуртуп, ооң начальниги болуп келген. Улусту хүндүлеп билир, эелдек чаңныг ол кижи кады ажылдап турар эш-өөрүнүң дугайын, цехтиң эрткен айларда ажыл-херээниң, планныг онаалдаларының күүселдезиниң дугайын биске тайылбырлап берген. Начальниктиң кабинединге болгаш чугаа ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болурунга уткуштур цехтиң бригадаларының аразында калбарган социалистиг чарыштап эгелээн. Чарыштың түңнелин профэвилелдиң цех комитеди ай санында үндүрүп турар. Ооң-биле кады мергежил аайы-биле тиилекчилерни база илередип келген.

Күш-ажылчы маргылдаага цехтиң беш бригадазы доктаамал киржип келген. Доргу-биле чугаалаарга, эрткен айларда цехтиң коллективи деңнеш-дески ажылдап, планныг онаалдаларын доктаамал күүседип келген. Цех кобальт концентрады бүдүрериниң 100 күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 100 хуу күүсеткен. Бригадалар болгаш тус-тус ажылчыннар ортузунга социалистиг чарышты эки органнизастап, ооң деңнелгелиг, дээштиг болгаш түңнелдиг чорууну чедип ап келгени күш-ажылчы чедиишкинге чедирген. Амгы хүннерде руданы ажылдап кылырынга чарыгдалдар эвээжээн.

Цехтиң коллективтериниң арасынга дөртк бригада чарыштың шаңнаалдыг черлерин ургулчу ээлеп келген. Технологтарының ол бригадазын коммунист В. А. Мастюгин удуртуп турар. Ол бистиң-биле чугаалажып ора, мынча диди:

— Хову-Аксы менээ, төрээн Уралым дег, эргим, чоок апарган. Бригадамда 16 кижи бар. Оларның аразында орустар, тывалар, татарлар болгаш өске-даа националдың кижилери чаңгыс күзелдиг, бүдүрүкчүлүг, найыралдыг ажылдап турарынга чоргаарланып чор мен. Чүге бистиң бригадавыстан аңгыда, өске коллективтерде база өске национальның кижилери хөй. Олар база ындыг: чаңгыс эптиг, чаңгыс сорулгалыг. Черле ынчап бригадам кежигүннери төрээн коллективиниң ат-алдары дээш кызымак болуп, планныг онаалдаларны күүселдеринге үлүүн киирип турарлар. Олар ажыл шагын чоп ажыглаар, ажылдың бүдүрүкчүлүг болурун, оон шынарлыг, ажыктыг чорууну чедип алыр дээш бар демниг. тура-соруктуг ажылдап турары-биле бүдүн цехтиң бүрүн хүн-дүткелин чедип ап шыдааннар.

Бригадазының ажыл-херээн чугаалап ора, ол бодунуң дугайын мыттавайн эрттирип каар деп баарга, оон немелде айтырыглар салгылаан бис. Владимир Александрович чазык чаңын чажырбайн, хөглүг коңгуут каттыргаш, мынча дээн:

— Хову-Аксынга келгеш, он үш чыл чурттадывыс. Бистиң ооң хоочун чурттакчылары деп болур. Маңаа өг-бүлевис немешкен. Ийи оолдуг бис. Улуу он бир, бичези чеди харлыг. Кадайым—Валентина Николаевна бо цехте ажылдап турар. Чүгле өске бригадада. Аппаратчик кижи. 1969 чылда Свердловск хоорайга ийилээн даг-металлургия техникумун дооскаш, боттарывыс күзелдивис ёзугаар маңаа келген бис. Бо черниң кижилеринге, кады ажылдап турар эштеривиске чаңчыгып калган бис. Чурттап турар черивис арга-ыяш иштинде, арыг агаарлыг, ажыл-ишчи болгаш ак сеткилдиг кижилерлиг.

Мастюгиннерниң шак ындыг бодалынга башкир Рамиль Файзуллович Ахтямов база каттыжар. Ооң күш-ажылчы намдары ындыг-ла хөй эвес: ийи чыл. Ол бодунуң чурттаалгазын, салым-чаяазын комбинаттың ажыл-херээ-биле доңнаштырар дээш келген. Аныяк кижиниң күзели ындыг. Рамиль маңаа келгеш ажылдавышаан, өөренип турган. Эрткен чылын ол Кызылдың № 4 профтехучилищезиниң Хову-Аксы суурда кежээки салбырын дооскан. Аныяк ажылчын ам аппаратчик-гидрометаллург болуп ажылдап турар. Шынап-ла, ажылчын кадрларны белеткеп алырынга ол салбырның ажыктыы улуг. Ону чылдың-на токарьлар, слесарьлар, технологтар, каннакчылар, аппаратчиктер доозуп үнүп. комбинаттың ажыл-херээнге төлептиг үлүүн киирип турарлар. Шак ынчаар аныяк кижилер чоорту ийи-үш мергежилдиг шиңгээдип келгеннер.

Рамиль Ахтямов 1978 чылда Башкирияда келген. Баштай каннакчы болуп ажылдап кирген. Комбинат ажыттынарындан бээр ажылдаан хоочун даглыныкчы Виктор Владимирович Корольчак аныяк кижиге бодунуң байлак арга-дуржулгазын дамчыдып, анаа дузалажып турар. Үр чылда ажылдаан ындыг кижилер бо цехте хөй. Оларның дугайын биске цехтиң экономизи Г. П. Малеванная чугаалап берген. Чамдыктарының аттары бо: А. Т. Соскал. Оон тускай мергежили—слесарь. Комбинатка он ажыг чыл ажылдаан. Эрткен дөрт айларда ол социалистиг чарыштың доктаамал тиилекчизи болуп келген. Орус эштер П. Т. Степанова, В. И. Алешенков, украин М. С. Тонких болгаш өскелер күш-ажылчы маргылдаага идепкейлиг киржип, боттарының мергежилиниң аайы-биле чаңгыс эвес удаа тиилекчи боол келгеннер.

Гидрометаллургия цегиниң коллективи: «хожудап турар бригадалар болган, ... чок ажылдаар!» деп девизтиг ажылдап турар. Эрткен айларда комбинат коллективиниң күш-ажылчы чедиишкини, социалистиг чарышты эки органнизастап турары, ажылдың бүдүрүкчүлүүн, ооң шынарлыг чорууң чедип ап келгени—үстүнде девизти амыдырал кырынга бадыткап турарының тодаргай бадыткалы-дыр.»

ЧУРУКТА: (солагай таладан) аппаратчиктер Е. П. Муравьева, Р. Ф. Ахтямов, Г. М. Сучкова, В. Дамдын-Бюрбю, бригадир В. А. Мастюгин.

Соңгулдааларга уткуштур

КАНДИТАТТАР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЛГАЛАР

Чер-чер Советтеринге соңгулдааларга белеткел ажылдары улам калбарган. Күш-ажылчы коллективтерден. партия, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларындан депутаттарынга деп депшиттирген чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттарының соңгукчулар-биле ужуражылгалары чорупп турар.

УЛУГ-ХЕМ

Район Совединге соңгулдаалар талазы-биле № 47 соңгулда округундан депутаттың кандидады, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан фермазында бызаа ажаакчызы Нина Чамаевна Монгуш бодунуң соңгукчулары-биле ужурашкан.

Район Совединге депутаттың кандидады, Шагаан-Арыг автотранспорт бүдүрүлгезиниң мурнакчы чолаачызы Николай Александрович Берзилов бодунуң соңгулдаа округунуң соңгукчулары-биле база ужурашкан.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК

«Шекпээр» совхозтуң мурнакчы ажылчыннары, Шекпээр кожээ Советтиң депутадынга кандидат Анчимаа Сергеевна Куулар, район Совединиң депутадынга кандидат Александра Шалдаховна Сарыглар Суг-Кажаа сүт-бараан фермазынга боттарының соңгукчулары-биле ужурашкан.

Ол ужуражылгылар үезинде соңгукчулар депутаттарның кандидаттарынга боттарының чагыгларын берген.

ЧААН-ХЕМЧИК

Карл Маркс аттыг совхозтуң төвү Иймени суурнуң кожээ клувунга район Совединге депутаттың кандидаты повар А. К.-К. Ондар соңгукчулар-биле ужурашкан.

Соңгукчулар А. Сат, Ч. Ондар сапал бергеш, совхоз төвүнде амыдырал хандырылганың комплекстиг хүлээп алыышкын пунктуунуң ажылын негеддеге дүүштүр тургузар хемчеглерни алырын депутатка кандидаттан дилээн. Малчын кодаларда, сүт-бараан фермазында чурттаалга бажыңнарын бүрүн радиожугар айтырыгны шиитпирлээринче кичээнгейни углаандырган.

ЭРЗИН

Мөрен кожээ Совединге депутаттың кандидаты «Мөрен» совхозтуң малчыны З. М. Саввын соңгукчулары-биле ужурашкан.

Ужуражылга хуралынга чүве чугаалаан соңгукчулар СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин бүрүн чүүлдүгзүнүп, ону боттандырар талазы-биле сорулгаларны чугаалашканнар.

Депутат эрге-хүлээлгезин күүседип эгелээш, хойжу бригаданың ажыл-амыдыралында чедир тургустунмайн турар чамдык айтырыгларже кичээнгей угландырарын депутатка кандидаттан соңгукчулар дилээн болгаш малчын кодаларга бир чурттаалга бажыңы немей тудар айтырыгны шиитпирлежип чагыгны аңаа берген.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжынга Барыын-Хемчик районда Хөндергейниң № 50 соңгулда округунга соңгулдаалар талазы-биле округтуң соңгулда комиссиязының

ДЫҢНАДЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдаалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 39 болгаш 57 чүүлдеринге дүүштүр округтуң соңгулда комиссиязы Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжынга Барыын-Хемчик районда Хөндергейниң № 50 соңгулда округундан депутатка кандидат кылдыр 1939 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи, Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң Хөндергей салбырының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден депшиттирген Алдын-оол Кангаевич Кангайны 1982 чылдың июнь 3-те бүрүткээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдаалар талазы-биле Барыын-Хемчик районда Хөндергейниң № 50 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжынга Чөөн-Хемчик районда Баян-Талааның № 59 соңгулда округунга соңгулдаалар талазы-биле округтуң соңгулда комиссиязының

ДЫҢНАДЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдаалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 39 болгаш 57 чүүлдеринге дүүштүр округтуң соңгулда комиссиязы Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжынга Чөөн-Хемчик районда Баян-Талааның № 59 соңгулда округундан депутатка кандидат кылдыр 1937 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң Прокурору, Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден депшиттирген Анатолий Григорьевич Горловту 1982 чылдың июнь 4-те бүрүткээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдаалар талазы-биле Чөөн-Хемчик районда Баян-Талааның № 59 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжынга Бай-Тайга районда Кызыл-Дагның № 35 соңгула округунга соңгулдаалар талазы-биле округтуң соңгулда комиссиязының

ДЫҢНАДЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдаалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 39 болгаш 57 чүүлдеринге дүүштүр округтуң соңгулда комиссиязы Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжынга Бай-Тайга районда Кызыл-Дагның № 35 соңгулда округундан депутатка кандидат кылдыр 1953 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары, Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң Кызыл-Даг салбырының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден депшиттирген Олег Хovalыгович Хопуяны 1982 чылдың июнь 4-те бүрүткээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдаалар талазы-биле Бай-Тайга районда Кызыл-Дагның № 35 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжынга Тожу районда Ийинниң № 113 соңгулда округунга соңгулдаалар талазы-биле округтуң соңгулда комиссиязының

ДЫҢНАДЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдаалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 39 болгаш 57 чүүлдеринге дүүштүр округтуң соңгулда комиссиязы Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжынга Тожу районда Ийинниң № 113 соңгулда округундан депутатка кандидат кылдыр 1936 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, «Май 1» совхозтуң инженери, «Май 1» совхозтуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының коллективинден депшиттирген Күнзеңмаа Дерооновна Доңгурбаны 1982 чылдың июнь 4-те бүрүткээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдаалар талазы-биле Тожу районда Ийинниң № 113 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы.

Эш К. Б. Салчакты Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Башкы ажылынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр Күрүнениң Кызылда педагогика институдунуң педагогика болгаш психология кафедразының эргелекчизи Красс Вайыр-оолович Салчакты Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. МЕНДУМЕ.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **Н. БОЙДУ.**

Кызыл хоорай, 1982 чылдың июнь 4.

СУГГАРЫЛГАНЫ—КИЧЭЭНГЕЙНИҢ ТӨВҮНГЕ

Шын ажыглаан болза...

Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары часкы хову ажылдарынче, моон мурнунда чылдарга бодаарга, элээн органнизастыг кирген. Ону кыска хуусаада агротехниктиг бедик деңнелге эрттирериниң органнизастыг хемчеглерни ап чоруткан.

Бо хүннерде Тес-Хемниң ховуларында часкы иштиң канчаар чорупп турарын районнуң улусчу контроль комитединиң рейд бригадазы хынап көрген. Баштайгы хүн «Чодураа» совхозтуң хову шөлдерин эргип, мында часкы хову ажылдарының чорупп турарының байдалы-биле таныштывыс.

Совхоз бо часкы сезонда 460 гектар тараа, 1253 гектар мал чеми культураларын, оон иштинде 300 гектарга кукурузаны тарыыр, элээн каш гектарга ногаа, картофельди олуртур планныг.

Ажыл-агыйның шөлдеринде херээнуңуң шыгы шоолуг эвес, ынчангаш суггат айтырыынче кол кичээнгейни салыры эргежок чугула. Совхозта 875 гектар суггаттыг тарылга шөлү бар. Ол шөлдүң 480 гектарынга баштай суггат ажылын чоруткан. Ол дээрге суггарар ужурлуг шөлдүң 56 хуузу. Суггарылгада чүгле 6 кижи составтыг чаңгыс звено Кажек-Теректе суггарылганы чорудуп турар.

Звено удуртукчузу А. Тювуу мынчаар чугаалады:

— Совхозтуң удуртулгазы болгаш суггарылга ажылының дөрт удуртур гидротехник А. Далаа суггатчыларның ажылынче кошкак кичээнгей салып турар.

Ооң чугаазын фактылар бадыткады. Суггатчыларның суг ну хереглээн черинче чайып алырынга щиттер чедишпес, чүгле алды щит бар. Суггарган черин болбаазырадып ажылдап кылып турарының темпизи оожум. Оон түңнелинде баштайгы суггарылганы эртеп соонда чер курган. удур-ла кадып чыдар болду.

Ол ышкаш суггатчылар эвээш. Ужарлыг-Хемниң шаадыр бадып чыдар суун совхоз тарылга шөлүнче бадырып, ону четче ажыглаар арганы кылбайн келген. Ол суг-биле У. Оюннуң удурткан суггатчылар звенозу тарылга шөлүн удур суггарып турган турган чүве? Совхоз ам 120 гектар суланы, 156 гектар кызыл-тасты суггат чок черде тараан. Ажылдың шынарында улуг четпестер бар. Агротехниканың негелделеринге дүүштүр кылбаан чүүлдер хөй, тайыс, оорталап чарган черлерге тарылга чоруткан, оон уламындан чашкан үрезин хөрзүн кырында коступ чыткылаар таварылгалар бар.

Совхоз ниитизи-биле 984 гектарга 96 тонна минералдыг чемишчидилгелерни чаштырган, бир гектарга онаалтыр бир центнерден ол аштайн турар. Норма ёзугаар бир гектарга 3 центнерни төгер ужурлуг.

База-ла дүвүренчиг

«Кызыгаар» совхозта часкы хову ажылдарын хынап көөрге, мында байдал база дүвүренчиг болган. Совхозтуң суггатчылары бо хүннерде 850 гектарны суггарган. Оон иштинде тараа шөлү 670 гектар, оларларга ажыглаар шөл 160 гектар.

Доозуннуг бугазының девискээринде суггатчылар звенозунга 15 кижи ажылдап турган. Мында суг чаштырып, суггат ажылын чорудар машина чок, суггатчыларның саны четпес. Шеф кужу-биле суггатты чорудар суггарылга звенолары май 10-дан эгелээш, суггатче үнмээн, ара соксаан болуп турар.

Бо ажыл-агыйның чамдык суггатчыларының суггарылганы чорудуп турары харызалга чок. Кукуруза шөлүнүң суу хайгаарал чок, хөрзүннү чара-чире шаап бадып чыдар. Ол ышкаш суггатчылар буга кыдыындан 100 метрден ыраадыр суггатты чорутпайн турар. Совхозтуң удуртукчулары суур чанында 192 гектар суггаттыг черни ажыглаарын органнизаставаан.

«Кызыгаар» совхозтуң тараажылары чоокку хүннерге чедир 600 гектарны тараан, оон иштинде 115 гектар рапсты тараан, тараа культуралары 445 га четкен. Черин болбаазырадып турарының байдалы чүгээр, ынчалза-даа суггарган черлерге тараа чаштырылгазы, агротехника ажылы ээлдап турар.

Огород ажылын сайзырадыр талазы-биле четпестер эвээш эвес. Огород ажылчыннары рассадаларны өстүрүп албаан, мында ажылдап турар 10 кижи составтыг звенонуң чогум чүнү кылып турары орта билдинмес.

Агарда Эрендей Далаңдай удурткан звенода ажылдың темпизи кудуу дээрге хыналдадан тодараан. Мында сес тракторнуң ужу үрелик. Тарылга шөлүнде шыктың деңнели чавыс. Хову турлаанда ажылдап турар тудугжулар үш ай дургузунда сарай септелгезин доостаан. Чаштырар үрезиннерниң кадагалалы багай, оларны ажык черде төп каан чыдар.

ООН ЫҢАЙ...

«Тес-Хем» совхоз бо чылын тараа культураларын 1000 гектарга, картофель болгаш ногааны 12 гектарга мал чеми культураларны 2248 гектарга тарыыр.

Бо сорулгаже күшту меңнеп. тарылганы калбартышаан. черни болбаазырадыр ажылды өске совхозтардан эки тургускан. Суггарылганы чоруткаңы багай эвес. Ам суггарылгада чээрби дөрт кижи хаара туттунган. Ниитизи-биле 682 гектар тараа шөлүн, 80 гектар хөй чылдыг сигеннерни, 150 гектар сиген шөлүн, 538 гектар одар шөлүн суггарган. Чоокку хүннерге чедир 662 гектар тараа культураларын, 206 гектар рапсты тараан.

Бо чылын совхоз парникти кылып алза-даа, рассада өстүрериниң технологиязын сагывааан. Ажылда өске-даа четпестер бар.

Ниитизи-биле районда хөй чылдыг сигеннер, баштай тараан рапстар үнүп эгелээн. Кайы-даа ажыл-агыйда суггат ажылы арай кошкак, ынчангаш бо чугула ажылды кичээнгейниң төвүнге тургузары, чугула. Оон ыңай тарылга болгаш сиген шөлдеринде даштаар ажылды органнизастаары, суггат чок черлерниң агротехниказын чогуур деңнелге тургузары хүнүн чугула айтырыы болуп турар.

Улусчу контроль рейдизи

Звено дөрт кижилиг. Ынчалза-даа олар суггарылганы эрецгейлээшкинче кирген. У. Оюн боду аалында хууда ажылынга чардыгып олурар, а хайыраап суг аңаа-ла бугазумуннар эдерип. ажык чок бадып чыдар. Чеже гектар суггартынганы билдинмес. Ажыглал чок баткан суг хырын-даа сиген, тараа шөлдериниң хөрзүнүн үреп. душкан-на черинче бадып чыдар. Оларны шын ажыглаан болза, чеже хире тараа, сиген шөлдерин суггарып ап болур

РЕЙДИНИҢ КИРЖИКЧИЛЕРИ:

Д. ХЕРТЕК,
Тес-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы;

В. БОЛАТ-ООЛ,
районнуң улусчу контроль комитединиң штабтан дашкаар инспектору;

Х. ОЙДАН-ООЛ,
республиканың улусчу контроль комитединиң штабтан дашкаар инспектору.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА

СУГГАТТЫГ ЧЕРЛЕР КӨВҮДЭЭР

Бөгүн — Мелиораторнуң хүнү

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленуму бистиң чуртка Аъш-чем программазын чугаалажып берген. Ук Пленум аъш-чем аймаан элбекшилдеринге чер ажылының культуразын бедидеринниң чугулазын, чер ажылынче, ылангыя суггаттыг болгаш мелиорастаан черлерни долу болгаш ажыктыг кылдыр ажыглаарынче кичээнгейни улгаттырарын онзалап демдеглээн. Ынчангаш суггаттыг черлерниң шөлүн айыттынган үеде 23-25 миллион гектарга чедирерин доктааткан.

СЭКП Төп Комитединиң Пленумунуң шиитпирлерин республиканың мелиораторлары шын-биле деткип турар. Ол сорулгаларны күүседир дээш, бүгү ажыл-агый организацияларының кылыр ажылдарын планнап эгелээн. Республикада 51,9 муң гектар шөлдүг 92 суггарылга системалары бар, оон 41,9 муң гектары—тарылга, 10 муң гектары сиген болгаш олар болганда, кылыр ажыл, шынап-та, хөй.

Соолгу чылдарда мелиорацияның тудугларының шынары элээн экижээн. 1976 чылда демир-бетон кылыглар заводунуң ажылдалга киргени-биле мелиорация тудугларын чаа тудуг материалдарын ажыглап эгелээн. Амгы үеде кол-кол бугаларны бетон-биле шыпкан. Ол чер суггарар сугну камнап алырынга улуг дузалыг.

Алдан чылдарның ортаа үезинге чедир республиканың суггаттыг черлеринге чүгле хол-биле кылыр ажылдар колдаан турган. Ам совхозтарда болгаш суггарылга системаларының эргелелдеринде 250 ажыг чаашкынналдырар машиналар бар. Эрткен чылын бедик бүдүрүкчүлүг «Фрегат» деп чаа машина немешкен. Оон ыңай чаашкынналдырар беш шлейфти тургускан. Ынчангаш ниити суггаттыг черлерниң 15 хуузун техника-биле суггарып турар.

Суг четпес черлерни суггаттыг болдурар ажыл база калбарып турар. Барык-ла район бүрүзүнде кудуктарны каскан. Ындыг кудуктарның саны 450 четкен, 320 кудук—кыштагларда, сүт-бараан фермаларында болгаш бригадаларда.

Суггаттыг черлерни чоп ажыглаап турарының чижектери бисте эвээш эвес. Эрткен чылын «Барлык» болгаш «Хемчик» совхозтарының он ийи звенозу шупту 1270 гектар черниң гектарындан-на 23-49 центнер хөй чылдыг сиген дүжүүн алган. Моңгуш Байыр-оолдуң звенозу гектардан 14 центнерни алыр турган, 20 центнерни алган. «ҮТКА 25 чылы» совхоз гектардан-на 100 центнер—чаңгыс чылдыг сигенни, 124 центнер кукуруузаны алган. «Чыраа-Бажы» болгаш «Барлык» совхозтар 110-157 центнер картофельди бир гектарга онаашты ажаалан. «Кара-Хаак», «Сукпак», «Саян» совхозтарның гектарындан-на ажаап алган ногааны 129-130 центнер, а «Революцияның чалбыыжы» совхозту 339 центнер болган. «Алдын-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери тарааболгаш мал чеми культураларының бедик дүжүүн чылдың-на ажаап ап келген. Бо чижектер, суггарылга системаларын суггаттыг черлерни болгаш сугну чоп ажыглаар болза, республиканың кайы-даа районнары бедик дүжүттү ап болур дээрзин бадыткап турар.

БӨГҮН, Мелиораторнуң хүнүнде республиканың суг ажыл-агыйында чедиишкиннер ийи муң ажыг кижи гүнүнүг мелиораторлар коллективиниң карак кызыл ажылының түңнелинде чедип алдынган дээрэзин өөрүшкү-биле чугаалап болур. Шынап-ла, дыка хөй механизаторлар, эптекчилер, теледилекчилер суг хемчээр ажылдың ажылдакчылары боттарының херээниң ёзулуг мастерлери болу берген Чижээлээрге, РСФСР-ниң алдарлыг мелиоратору, КМК-2-ниң экскаваторжузу Алексей Дубиников бүдүрүлге планын үргүлчү ажыр күүседип келген болгаш өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган. Тыва АССР-ниң алдарлыг мелиоратору Шагаан-Арыгның суггарылга системаларының эргелелиниң механизатору Девек Шуурук болунуң бульдозеринге он үш чыл дургузунда ажылдап келген. Чадааның суггарылга системазының эргелелиниң начальниги Нина Николаевна Монгенни — эң баштайгы тыва херээжен инженер-мелиораторну —ады республикага билдингир. Ол Алма-Атага институт дооскаш соонда, ук коллективке келген, баштай инженерлеп ажылдаан болгаш соолаурде дир коллективти удурту берген.

Мурнуку чылдарның кандаашкынның агаар-бойдузу суггатты долу ажыглаавас болза, бедик дүжүт алдынмас дээрзин херек кырында көргүскен болгай. Чемниишкинизигедаа, херээниң чогуур негеделинге чедир болбаазырадын кылыры-даа сугну солуп шывавас. «Амдызында агаарны тагырып шылавас болганывыс та, кедээ ажыл-агыйда ажылдың бойдустун байдалын барымдаалап, билдилиг чорудар херек» деп, эш Л. И. Брежневтиң айтылышкыны бистиң мелиораторларывыска болгаш чер ажылдыгларывыска хүн бүрүнүн суггарылга ажылынга удурттулга болур ужурлуг.

Июнь бирге чедир республикада 22 муң гектар чер тарылга мурнунда, 19,8 муң гектар чер тарылга соонда суггартынган. Оон ыңай сут четпес 3,2 муң гектар чер база суггартынган. Ынчангаш 13,5 муң гектар черни эрткен чылдан көвүдедир суггарган. Ылангыя Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Бии-Хем, Мөңгүн-Тайга районнарда бо ажыл эки чорып турар. Чөөн-Хемчик районда хүннүң-не 300 ажыг кижи чер суггарар ажылче үнүп турар.

Суггат ажылында ам-даа четпестер хөй. Чижээлээрге, Бай-Тайга район тарылга мурнунуң суггарылгазын 6100 гектар черге чорудар турган, чүгле 1600 гектар чедирген. А Кызыл район 1450 гектарның оңнунга 270 гектар чер суггарган. Барыын-Хемчик районда байдал база ындыг-ла кончуг эки эвес. Бай-Тайга районнуң болгаш Бай-Тайганың суггарылга системаларында улуг четпестер бар. «Улуг-Хая» болгаш «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарның шөлдеринде суггарылга КМК-2 болгаш «Тыва суг тудуг» трестиң тудугларының буруузу-биле орайтаан.

РЕСПУБЛИКАДА суггарылга машиналары болгаш суггатчылар ургулажында чаңгыс зөлчег-биле ажылдап турар. Оон уламындан хонуктуң хөй кезиинде суг халас агып, черни үреп чыдар.

СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели эрги бугаларны чаартып, эде кылырының болгаш ол черлерге суггарылганы организастаарының дугайында доктаал хүлээп алган. Ол доктаал боттанып эгелээн. «Тыва суг тудуг» трестиң механизация эргелели Улуг-Хем районнуң Кара-Белде насос-биле хоолайлап дамчыштыр суг бээр суггарылга системазын кылган. Оон-биле сиген шөлү суггарар. Элегес-Аксының бугаларын чаарты кылган болгаш насос станциязын база тургускан. Улуг-Хемниң Оттук-Дашта суг кырынга турар насос станциязы база тургустунган. «Енисей», «ҮТКА 25 чылы», «Кызыгаар» совхозтарда база немелде насостар тургустунган. Бо чылын 900 гектар суггаттыг чер бир-ле дугаар ажыглалга кирер. 1140 гектар черниң суггарылга бугалары эде кылдынар. 50 муң гектар суггат чок олар суггартынар. Бо бүгү суггаттыг чер болгаш мелиорация талазы-биле ажылдарның, эвээш-биче-даа болза, чорып турарының херечизи-дир. Ынчангаш республиканың мелиораторлары партияның ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин кылдыралга боттандырарынга боттарының төлептиг үлүүн киирер.

Н. ЖОГОЛЬ,
Тыва АССР-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министри.

СССР 60

ХОВУ-АКСЫ — ЧААРТЫНГАН ЧЕР

2. Комбинаттың чүрээ

Кылган ижинге эш-хавырылгалыг, төлептиг бүдүжүбиле коллективинге хүндүткелдиг, амыр-дыш бодавас кижилер комбинаттың чылыг-энергия цегинде бар дээрзин ында бүдүрүлге-техниктиг килдис начальниги В. Т. Клоков-биле чугаалажып ора, билип алдывыс. Ол цехтиң күш бүрү ден-десни, үрелиишкин чок ажылдап турары, комбинаттың өске коллективтериниң аразынга калбарган социалистиг чарышка дөгтаамал шаңналдыг черлерни ээлеп келгени —шак ындыг тура-соруктуг, кызымак болгаш чүткүлдүг кижилерден хоочунг хамаарлыг турар. Ылангыя үр чылдарда ажылдап келген хоочуннар цехтиң чедиишкиниң ажылынга улуг рольду ойнап келген. Владимир Тихонович оларның дугайында чылыг сөстерни чугаалаан:

— Кадрлараан ажылчын — кандыг-даа бүдүрүлге черинге улуг бэра, быжыг даянгышы болур. Бистиң цехте ындыг кижилер эвээш эвес. Чижээ, А. Э. Ильмояровту алыыл. Александр Эрнестович — коммунист кижи. Боду эстон уктуг. Маңаа, Хову-Аксыга, келгеш үр апарды. Он чыл оранчок ашкан. Биче сеткилдиг, дузааргак. Кол-ла чүве — ажылчын атка төлептиг, мергежилинге бердингени. Ам ол потёльнаада улуг машинист болуп ажылдап турар. Электрослесарь Михаил Васильевич Бабкин, цех начальниги Анатолий Иванович Верёвкин олар база ындыглар. Оларның камгызының-даа күш-ажылдың стажы — 21 чыл. Улуг дуржулгалыг, ат-сураглыг ол кижилерге бистер чоргаарланып турар бис. Хоочуннарның бирээзинге А. Г. Морозова хамааржыр. Ажылга уйуктелиишкин бодуурун көргээнип, аныяктарга боттуг дузаны көргүзүп, оларны ажылга чаңчыктырып, өөредип турары, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржилгези-биле Алла Григорьевна коллектив кежигүннериниң бедик үнелелин, макталын чаалап алган.

Комбинаттың чылыг-энергия цегинде орустар, тывалар, казахтар, эстоннар, буряттар — барык он хире националдың төлээлекчилери бар. Оларның хөй кезинге Хову-Аксы ажылчын суур ийиги төрээн чери-биле дөмей апарган. Бир онзагай чүве—бүдүн-бүдүн өг-бүлениң чаңгыс цехте, бригадада, эвилеңнежиреге ажылдап турары. Чылыг-энергия цегинде Бабкиннерниң, Ильмояровтарның, Клоковтарның, Тетеринцерниң, Мельниковтарның, Медведевтерниң ажылчын салгалдары бар. Ылангыя Г. М. Медведев бо цехте улуг хүндүткелдиг. Ол маңаа ажылдааш, он сес чыл болган. Геннадий Михайлович слесарьлап турар. Ол мергежилди оглу ыяк шиңгээдип алган. Калайы Прасковья Егоровна—одалга системазының моторизи. Ол — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы. Өг-бүлениң эр ээзи—Г. М. Медведев амгы үеде үр тонарылап турар. Ол бо мергежилди база-ла эки билир. Чагыг ёзугаар келген детальдарны чогуур үезинде бедик шынарлыг шалыпкы кол сорулгазы кылдыр салып турар. Ол база-ла «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп бедик атты чаалап алган. Хоочун ажылчын «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп херек демдээниң эдилекчизи. Оон херек чуруун коллективтиң хүндүлел самбыразынче киирген. Оглу Саша билбейн барган чүүллерни айтырып бо-ла чедип кээр. Геннадий Михайлович (чурукта) оглунуң сонуургаап айтырыгларын долчу болгаш билдингир кылдыр тайылбырлап бериц турар.

Күш-ажылдың хоочуннарының дугайын чугаалап тура, ол цехтиң аныяк ажылчыннарының ажыл-ижи-биле номчукчуларны таныштырары артык эвес. Аныяктар ында хөй. Оларның хөй кезии планныг даалгаларын ай, квартал аайы-биле чедиишкиннииг күүседип келгеннер. Хөй-ниитиниң ажылынга оларның киржилгези баган эвес.

Бүдүрүлге-техниктиг килдистиң техниги И. И. Кондакова мылыгларның бирээзинге санадыр. Оон бодунуң кол мергежили — электромонтёр. Надежда Ивановнаның ашаа дериглелер септелгезинде ажылдап турар. Аныяк өг-бүле комбинатка ажылдаа-ла үр болбаан. Олар ийилээн Свердловск хоорайның дагметаллургия техникумун доосканнар. Аныяк специалистер комбинатка үр болбайн, өскен-төрээн Уралынче чоруй барганнар. Аңаа бээрге, оларны Тываның кааc-чараш бойдузунуң сорунзазы, күш-ажылчы намдарын кады эгелээн орус, тыва, хакас, бурят эш-өөрүнүң чылыг сөстүг чагааларлары, боттарының кузелчүткүлү дедир ээп кээринче албадапкан. Ам олар Хову-Аксынга шуут турумчуп алыр деп шиитпирлээннер.

Комбинаттың чылыг-энергия цегиниң коллективи ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уткуштур алган планның онаалдаларын амыдыралга чедиишкинниг боттандырып турар. Бирги квартаалда кол цехтер ортузунга чарлаан социалистиг чарышка бо цех тиилекчи болуп үнген. Квартал дургузунда 11545 муң киловатт-шак электри энергиязы ажылдап кылыр планын 12152 киловатт-шак кылдыр күүсеткен. А ол-ла үе дургузунда 80.040 г/калорий чылыг энергиязы бүдүрер турган, ону 81644 г/калорий кылдыр ажылдап кылган. Апрель айда электри энергиязы ажылдап үндүрер планын база ажырган. Май айның база күүсетпие берген. Чижеглеп санаарга, чыл эгезинден бээр 303 тонна демир-даш, 82,1 муң киловатт-шак электри энергиязы камнап алдынган. Бо курлавырларны моон соңгаар-даа камнап алырын хүн айтырыындан дүжүрбес, ону бирги чартык чылда база түңнеп үндүрер.

Бирги кварталдың түңнели-биле боттарының мергежилиниң тергиинннери болган ажылзыннарның саны ко... Оларның дыкторын маңаа адаал. Тиилекчилер бо: электромонтёр Н. С. Горшеев, арыглаар дериглерниң аппаратчизи Т. С. Манчин, моторист Ш. Т. Дамчыкчап, котёл машинизи В. Д. Сидорова, электромонтёр М. В. Бабкин.

Чылыг-энергия цеги —комбинаттың чүрээ. Ол улуг бүдүрүлге черинин кол цехтериниң болгаш дузалал участоктарының чаңгыс аай, доңдексиз ажылдаары, ажылының бедик бүдүрүкчүлүг, ажылчы чоруун хандырары оон уйгусуз турууш чок ажылдаарындан кол хамааржыр. Ону цехтиң коллективи хайы мерерп билип, оларга онаан кан берге участоктуң ниити ажыл-чорудулгазын билдилиг башкарып, шудургу болгаш кызымак ажылдаашыннаан, мурнакчыларның одуруунда базып орарлар. Цехтиң ишчилери чыл төнчүзүнде байырлап эрттирериниң —ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уткуштур алган хулээлгелерин ажаап эгелеп үени мурнап күүседип турарынга чоргааранып турарлар.

Ш. ДОРЖУ.

Комбинаттың электри цегиниң турбина салбырының бөлүк ажылчыннары.

ЧЕРНИҢ БЕРИМЧЕЗИН БЕДИДЕР

Чайгы үеде малдың продуктулуун бедидеринге шиитпирлиг чүүл - оларның чем ажыглаары. Оларның беримчезин канчаар бедидерил? Ону шиитпирлээрниң аргалары-ла хөй. Оларның бирээзи — олар черлерни суггарары.

«Найырал» совхозтуң Кара-Бел деп черде сиген шөлүнүң дүжүдү эптиг-ле агаар-бойдузунуң байдалдарындан хамааржыр. Чаашкынның чайын сиген үнер, а каавда курган, кызып каар. Ында 300 гектар ажыг сиген шөлү мырыңай Енисейниң эриик кырында.

Бо чылын аңаа биче мелиорацияны ажылдаар деп шиитпирлээн. Эрик кырынга көжүрүп чорууп ийи насос станциязын тургузаар, сиген шөлдери-биле ийи километр хире узун хоолайларны шөйүп чорудар. Ынчаш ол сиген шөлдери суггаттыг апаар.

Ам ол ажылды «Тыва суг тудуг» трестиң механизация эргелелиниң мастер Н. Н. Баранова баштаткан бригадазы кылып турар. Ында кол чүве —хоолайларны тудуштур дугжааларын, оларны болур-чогуур-биле шөйүп чорудары болгаш ук системаны эң-не кыска хуусаада ажыглалга киирери.

Ону барымдаалааш, олче эң-не дуржулгалыг специалистерни, бодунуң херээниң мастерлерин чоруткан. Оларның бирээзи—алдыгы разрядтың каңнакчызы А. В. Черноусов. Ол бодунуң мергежилинден аңгыда, автомашинага чолаачылаап, токарь станогунга ажылдап, слесарь херээ кылып билир. Оон эштери каңнакчы Ю. А. Бочаров, бульдозерист С. В. Брюханов болгаш өскелер-даа база-ла хөй мергежилдиг специалистер болуп турар.

Оларның сорулгазы болза, суггарылга системазын чоокку хүннерде дооскаш, сиген шөлүн суггарып эгелээри болур. Мелиораторлар боттарының профессионал байырлалын төлептиг белек-биле уткуур дээш эрес, шудургу ажылдаан. Суггарылга системазы чогуур хуусаазында ажыглалга кирер. Енисейниң эриниң кырында дески шөлдерден тереңи сиген үнер, оон-биле нииттиниң малынга чем курлавыры тургустунар. Ол дээрге бөгүн байырлалын демдеглеп турар мелиораторларның эки ижи-дир. Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга мелиораторлар боттарының салыышкынын ынчаар киирип турар.

ЧУРУКТАРДА: Каравейниң суггарылга системазын кылып турар мелиораторлар А. В. Черноусов, С. В. Брюханов болгаш Ю. А. Бочаров.

В. АЛЕКСЕЕВ.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотолары.

Улуг-Хем район.

ЧААГАЙ ДҮЖҮТТҮ АЛЫРЫ-БИЛЕ

Тарааларның болгаш мал чеми культураларының магадылаттынган дүжүдүн алырының кара чаңгыс аргазы—суггат. «Тээли» совхозтуң Найырал салбырының чер ажылдыглары ону барымдаалааш, часкы ол-шык сиңирер суггатче улуг кичээнгейни салып турар.

Салбырның суггатчылары Мелиоратор хүнүн база-ла багай эвес түңнелдерлиг уткаан. Ында ниитизи-биле 3546 гектар суггаттыг чер бар. Оон иштинде чайгаар үнген сиген шөлү 400 гектар, хөй чылдыг тарымал сиген шөлү 446 гектар, тараа культуралары тарыыр черлер 2700 гектар. Бо шөлдерни суггарарында ам 36 суггатчы ажылдап турар. Олар Дөң-Терек болгаш Эдер-Куй деп черлерде шөлдерни суггарып турар. Суггатчылар тараа болгаш сиген шөлдериниң часкы ол-шык сиңирер баштайгы суггарылгазын колдуунда доозар четкен.

Хүлээнгэн ажылынга кызымак, ак сеткилдиг ажылдап турар суггатчылар эвээш эвес. Херээжен суггатчылар Хирлиг Амыр, Хомушку Апай оларны хамыктың мурнунда демдеглезе чогуур. Бо ийи суггатчы 92 гектар черниң суггарылгазын дооскаш, ам 18 гектар люцерна шөлүнүң суггарылгазынче кирген. Апай биле Хирлиг бо часын суггат эгелээнден бээр салбырның суггатчыларының социалистиг чарыжынга ийи удаа тиилекчи болгаш, акша шаңналын алганнар. Ол ышкаш хоочун суггатчы Иван Чымба 67 гектар люцерна шөлүн суггарып дооскан.

С. САРЫГ-ООЛ.
Бай-Тайга район.

ЧАРЫЖЫН ТҮҢНЭЭН

«Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбыры колдуунда суггаттыг черлиг. Ында дөрт звенода 18 кижи суггатты чорудуп турар. Олар бо хүннерге чедир 260 гектар черни суггарган.

Совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитеди суггатчыларның чарыжын Мелиоратор хүнүнүң бүдүүзүнде түңнээн. Моңгуш Биче-оолдуң удурткан алды кижи составтыг звенозу суггатчыларның социалистиг чарыжынга тиилекчи болган. Саая Шужунейниң дөрт кижилиг звенозу ийиги черни ээлээн. Чарыштың тиилекчилери болган звенолорга акша шаңналын болгаш тус-тус суггатчыларга өртектиг белектерни тывыскан.

Суггатчылардан Ооржак Эник-оол, Николай Маадыр-оол эрес-шудургу ажылдап, улуг-нормазын ажыр күүседип, суггатты шынарлыг чорудуп турар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

ЧЕРНИҢ ЭЛБЕКШИЛИ

Чурттуң делгемнерин муң-муң бугалар ынай-бээр чара-чире эрткилээн. Боттарының профессионал байырлалын бөгүн чаа чедиишкиннер-биле уткуп турар мелиораторларның карак кызыл күш-ажылы-биле тургускан бугалар оларның аразында эвээш эвес.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге сорук киирген мелиораторлар объектилерни хуусаа бетинде дужаар дээш, социалистиг чарышты улам калбарткан. Оларның ажыл-ижиниң дугайын ССРЭ-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агый министериниң бирги оралакчызы П. Полад-заде СЭТА-ның корреспондентинге чугаалаан.

— Агроүлетүр комплекизиниң эң чугула тудуш кезээ болур мелиорация Аъш-чем программазын боттандырарынга улам-на улуг рольду ойнап турар. 1990 чылга чедир суггаттыг черлерниң шөлүн 23—25 миллион гектар чедирер, а кол-ла чүве —чаагайжыткан шөлдерниң ажыглаарын дыка экижидер, оларның продуктулуун бедидер база мал ажылының чем баазазын быжыглаарынга оон салыышкынын улгаттырар сорулга салдынган.

Бо чылдың эң чугула тудугларының санынга — Ставропольдуң улуг бугазының үшкү участогунуң зоназында черлерни суглуг болдурары база кедээ ажыл-агыйга шиңгээдип алыры. Одесса областа Дунай Днепрниң суггарылга системазының бирги ээлчээ дерип тургузары. Үзбекистанда Аксу хемге Гиссараякктың суг кадагалалын тургузары. Туркменияда Каракум бугазының дөрткү ээлчээн кылыры. Хабаровск областа улуг Уссурий эртулуктун черлерин мелиорастаары болгаш өске-даа объектилер кирип турар.

Олар улус ажыл-агыйынга улуг ужур-дузалыг. Чижээ, эдеринниг курган хову-биле муң ажыг километр шөйлүп чоруткан Каракум бугазын уламчылаар чорук курган субтропиктер зоназында чүс муң гектар хире черни ажыглалга киирериниң аргазын бээр.

Суггаттыг черлерге кукурууза тараазын бүдүрерин көвүдедири-биле Ортаакы Азия республиканың кур черлеринге, Казахстанның мурнуу чүгүнге болгаш Азербайджан ССР-ге тускайлаттынган 180 совхозту организастаар талазы-биле саналды Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу Кедээ ажыл-агый министерствозу биле кады белеткеп турар.

Чурттуң суг курлавырлары улуг, ынчалза-даа олар кызыгаар чок эвес. Ынчангаш ажыктыг чорүунүң коэффициентин бедик, автоматизастаттынган болгаш телемеханизастаттынган системаларны тударының кеселн-биле сугну чоп ажыглаарынче угланыышкынны кылган. Специалистерни ук алырны техника талазы-биле чаарты дерип ге улуг дузаны эртемденнер болгаш конструкторлар көргүзүп турар. Оларның тургусканы чаа чүүлдериниң аразында —суг чаштырар «Кубань» деп машина бар, оон чалгыннарынга узуну барык-ла километрге деп болуп турар.

Ажыктыг чоруктуң өске бир курлавыры — ажылдап турар мелиорация системаларын чаарты кылыры. Ол бүгү ажылдар суггаттыг черниң беримчезин улгаттырарынга идиг болуп турар, оон чугулазын СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде онзалап демдеглээн. Мелиорастаан черлер тарылга шөлүнүң чүгле он бир хуу хирезин ээлеп турар-даа болза, эрткен чылын улуг ажылдыгның бүгү ниити продукциязының 36 хуузун берген.

Бо беш чылда ажылдарның чаагай чүвези чүл дээрге комплекстиг суг ажыл-агыйының тудуушкунун боттандырар үеде чүгле херээниң үнүш дүжүдүн бедидери чедип алыры турарында эвес, харын [illegible] чаартылгаларны кылып хандырып турарында. Хары угдала оруктарны аштап кылып, чуртталга, культура, чырыдыышкын, кадык-камгалал объектилерин болгаш коммунал ажыл-агыйын тудуп тургузуп турар. Ол хемчеглер Аъш-чем программазының шуут тудуш кезээ болуп турар.

Мелиорацияның экономиктиг ажылын бедидери-биле хөй чүүлдерни кылып турар. Эргелеп башкарарынга база планнаарынга, ындыг бээрниң аргаларынга, ажыл-агыйны чорударының механизминге бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылдың негелделерин тургузар херек. Мелиораторларның ажылын үнелээриниң кол негелдези —түннел продукцияны алыры, тодаргайлаарга мелиорастаан черлерден чаагай дүжүттү алыры. Партияның ийин удурген сорулгаларын амыдыралга чедиишкинниг боттандырарының магадылалы ында.

АЪШ-ЧЕМ ПРОГРАММАЗЫ — БҮГҮ УЛУСТУҢ ХЕРЭЭ

Коммунистер, бүгү совет кижилер СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырарының хемчеглериниң дугайында» илеткелин чаагай сеткил хандыкшыл болгаш котуралгазы-биле хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң документилерин болгаш Аъш-чем программазын тайылбырлаар болгаш пропагандалаар талазы-биле лекция болгаш масса-политиктиг ажыл партия организацияларында база ажылчы чоннар коллективтеринде калбарган. Бо чылдың июнь айда бүгү черлерге чаңгыс хүн политхүннер эртер.

Ниитилел-политиктиг номчулгаларны, чаңгыс хүн политхүннерниң организакчыларынга, илеткелчилеринге, лекторларга, пропагандистерге, политинформаторларга болгаш агитаторларга дузаламчы кылдыр илеткелдерниң, беседаларның чижек тематиказын моон адаанда парлаан.

• • •

СЭКП ТК-ның май Пленумунга Л. И. Брежневтиң илеткели — партияның болгаш чоннуң ажылының дайынчы программазы.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң тоогулуг ужур-дузазы.

...

ның эң чугула кежээ.

Аъш-чем программазы — кижилер дугайында, совет кижи дугайында тодаргай салымы салыышкын.

Аъш-чем айтырыын шиитпирлээриниң эчис-сорулгалыг, комплекстиг көөр.

[illegible]

«РСФСР-ниң күш-культуразының

«РСФСР-ниң күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг аттың дугайында ДҮРҮМ

1. Күш-культура шимчээшкиниң организакчыларынга, шыдгараан эртемденнерге болгаш тренерлерге, күш-культураның, спорт дериглериниң, күш-культура организацияларының, күш-культураны болгаш спортту хөгжүдеринге улуг ачы-хавыялыг болган өөредилге черлериниң, эртем-шинчилел институттарының коллективтериниң ажылдакчыларынга, хөй-ниитичилерге күш-культура болгаш спорт ажылынга эң-не шылгараан болгаш күш-культура болгаш спорт талазы-биле 15 чылдан эвээш эвес үеде ажылдаан кижилерге «РСФСР-ниң күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты тывыскыр.

2. ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында спорт болгаш күш-культура талазы-биле комитеттерниң, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң министерстволарының, күрүне комитеттериниң, ведомстволарының ВЦСПС-тиң, ДОСААФ ТК-ның, автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарының киирип келгени бадыткаар «РСФСР-ниң күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиуму тывыскыр.

...көөр. Делегейге административ черле бүдүрүлгениң, каттыжышкынның албан черинин, организацияның партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары-биле, улус депутаттарының хамаарыштырган Советиниң күүсекчи комитединиң чанында күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитет-биле кады кылыр.

Улус депутаттарының район, хоорай, хоорайда район, округ Советиниң күүсекчи комитеттери ... база кылыр.

[illegible]

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары
Х. НЕШКОВ.

ССРЭ-60. ХОВУ-АКСЫ — ЧААРТЫНГАН ЧЕР

3. Найырал, ажыл-иш

КЕЖИКТИГ ЧОЛУМ

Февральдың соон хүннериниң бирээзи. Чер кырын шаңнаан шаң алган «Тыва кобальт» комбинаттың цехтериниң ажылчыннарынга онзагай-даа эвес хүн. Чылыг энергиязының төвүнден үнген чылыг шугуму бүдүрүлгеге участоктарының ... хөй нация, аңгы-аңгы республикаларның төлээлериниң ... чоруу, найыралы улам тодазы-биле илерей келирин үстүнде киирген болуушкун бадыткап турар. Ховү-Аксы тыва ажылчын кадрларны белеткээн бир улуг бүдүрүлге...

[illegible]

О. МОНГУШ,
электросварщик.

ЧАРАШ БУЛУҢ

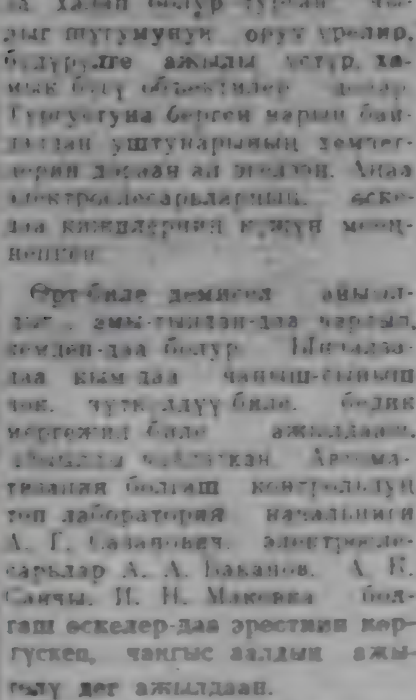

[illegible]

Н. БОЧАНОВ.

Бөмбүрзектиң судалы

БЕДИК ҮНЕЛЕЛ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң кедурген тайбың саналдарын Венгрия биле ГДР бедии-биле үнелеп турар. ВСАП ТК-ның Бирги секретары Я. Каларның болгаш ГСЧП ТК-ның Чиигине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккерниң Будапештиге болган ужуражышкынынга ол дугайын онзалап демдеглээн.

Совет Эвилелиниң чаа тайбың инициативаларын бүрүн чүүлдүгзүнүп турар болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавыр... алыышкынның камгалаарының эрге-ажыктарынга таарыштыр боттарывыстан хамаарышкан бүгү чүүлдерни кылырынга белен бис деп, ГДР-ниң партия-чазак делегациязы-биле ужуражышкын үезинде чүве чугаалап тура венгр удуртукчу медеглээн.

Бистиң эвилелчи организациявыс — Варшава Керээни кымга-даа кыжанмайн турар. Оон кол чугула сорулгазы — термоядролуг дайынның тыптып келириниң кыжанышчайладыры болур деп, Я. Калар чугаалаан.

Совет Эвилелиниң ыракшыла бертинге ... боо-чепсекти кызыгаарлаарынга болгаш чепсегленишкинни дужурерингe барзан болгу дег ындыг практиктиг хемчеглерни боттандырар дугайында дугуржулгаларны ажылдап кылырынга бөттүг үнелезин болур дээрзинге бүрүн ... турар бис деп, Э. Хонеккер ужуражышкынга медеглээн. Кижи төрелгетенниң эң чугула байлаа — тайбының камгалаары даштыкы политикавыстың кол сорулгазы кылдыр көрүп турар бис деп, ол демдеглээн.

ДОЛУ БҮЗҮРЕЛ БОЛГАШ БИЛЧИИШКИН

ПРАГА. СЭКП-биле болгаш ССРЭ-биле эвилелдиг найыралды, кады ажылдажылганы улам мыйзаңы бүгү хемчег-биле быжыглаары — Чехословакияның Компартиязының болгаш чехословак күрүнениң ниитики база даштыкы политиказының кол чүүлү-дүр деп, «Руде право» солуннуң бижээн. ЧКП ТК-ның Чиигине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак баштаан чехословак партия-чазак делегациязының Совет Эвилелинге албан-ёзу найыралчы аян-чоруун бүгү чехословак состуннар берген арынныр... парлап турар. Бо аян-чорук дугайында материалдарның «Руде право» «ЧССР-ниң болгаш ССРЭ-ниң улустарының бузулбас найыралы делгерезин!», «Чехословак делегацияның Москвага чүректиң хандыкшылын ... хүлээп алган» деп эгелер-биле парлаан.

СЭКП-ниң болгаш ЧКП-ның арзынында харылзаалар бүзүрелдиг-биле болгаш эш ёзузунуң шынчы сеткилдиг билчиишкинни-биле тодаргайлаттынар деп, ол солун онзалап демдеглээн. Ол харылзаалар марксизм-ленинизмниң болгаш социалистиг интернационализмниң принциптеринге үнделелиглиг. Бистиң партияларывыстың болгаш күрүнелеривистиң удуртукчулары — эштер Л. И. Брежнев, Г. Гусак оларның доктаамал ужуражышкыннары ол харылзааларның хөгжүлдезинге онза ужур-дугалыг. Ниитилел хөгжүлдезиниң аңы-бүрү адырларынга кады ажылдажылганың улам идейлиг хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарын ол ужуражышкыннарга тодарадыр.

(СЭТА).

ВЕРСАЛГА УЖУРАЖЫЫШКЫННАР БҮДҮҮЗҮНДЕ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Капиталистиг чурттарының эң кол чеди күрүнелериниң баштыңнарының Версалга болур ужуражыышкыннарының бүдүүзүнде АКШ-тың президентизи Р. Рейган элээн каш медеглелдер кылган. Болдунук эвилелчилерин Чээп болгаш Барыын чүктүң арзынынга каш-даа талага ажыктыг ... салыгны ССРЭ-ге болгаш өске-даа социалистиг чурттарга удур экономиктиг чепсек кылдыр ... арыңын эрге-ажыктарынга хамаарышкан ... дап турар пландарын тайылбырлап чугаалаан. Ол пландар хамыктың мурнунда АКШ-тың кол-кол чаржалакчыларын кошкадырынче угланган.

Ааа-ла садыг-наймаа ажылдарының политиктиг чепсээ болгаш албадаашкын кылырын чексо кылдыр ажыглаар деп турары Рейганның чугаазындан илдең болган. АКШ-тың болгаш оон чамдык садыглажыкчыларының ...

АКШ-тың президентизи болдунуң Барыын Европага барын тайбың күзеп турарын илередиринге калбаа-биле ажыглаар деп бодап турары оон чугаазындан илдең. Оң Барыын Европаның улустарын тайбың күзээриниң дугайында хоозун сөстер-биле алаактырар дээш кылыр деп турар.

Америк солуннарының бижип турары-биле алырга, оон ындыг медеглелдери Совет Эвилели-биле чугаалажышкыннар кылырынче ... ниң бот-боттарын билчиринге ... болбайн турар.

Версалга ужуражыышкыннар мурнуу чарында Ак бажыңның туружу Барыын Европаның дайыслалдарында ...

[illegible]

АНГЛИ-АРГЕНТИН ЧӨРҮЛДЭЭ

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның шериг командылалының дыңнадыглары-биле алырга, Мальвина (Фолкленд) ортулуктарының ...

[illegible]

ССРЭ 60. ХОВУ-АКСЫ — ЧААРТЫНГАН ЧЕР

Күш-культура болгаш спорттуң массалыг болуруң улам ындаа көдүрер дээш «Тыва кобальт» комбинаттың спорт эге организациялары чамдык дуржулганы мөөңнеп алган. Бо удаада ол бүдүрүлгениң шериглиткен дагкамгалал кезээниң спортчуларының спортчу амыдыралын мында чырыттывыс.

4. Спортчу амыдыралы

КИРИШПЕЙН БАРБАС

СЭКП обкомунуң V пленуму СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болуруң улам ындаа көдүрер дугайында» доктаалды күүседир талазы-биле хемчеглер дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Күш-культураны болгаш спортту хөгжүдеринге чогуур кичээнгейни салып, ол ажылды кижилерниң кадыын быжыглаарынга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, социал-экономиктиг сорулгаларны шиитпирлээр талазы-биле мергежилдиг ажылдап турар партия, совет, органнар, профэвилел болгаш комсомол организациялары, ажыл-агый удуртукчулары республиказа эвээш эвес деп ол пленумга демдеглээн.

Бо талазы-биле чогумчалыг ажылды «Тыва кобальт» комбинаттың парткому, дирекциязы чорудуп турар. Сөөлгү чылдарның дургузунда комбинатта болгаш Хову-Аксы суурга күш-культура-кадыкшыдылга база спорт ажылын чорудары элээн экижээн деп пленум санаан.

Бистиң ажылчын суурувуста күш-культураның болгаш спорттуң материалдыг баазазы быжыгып турар. Комбинаттың ажыл-ишчилериниң, суурнуң чурттакчыларының ажыглалында ийи спорт залы, ийи спорт шөлү, хаак баазазы, шыдыраа клуву, боодалга чери, хоккей ойнаар шөл бар. Волейбол, баскетбол, бокс, чиик атлетика, хаак, стол теннизи, футбол, спортчу балыктаашкын болгаш өске-даа хевирлери массалыг апар чыдар. Ол хевирлерниң талазы-биле массалыг маргылдааларны комбинаттың цехтериниң, суурнуң күш-ажылчы коллективтериниң аразынга удаа-дараа эрттирип турар.

Комбинаттың күш-культурлуглары болгаш спортчулары суурга эртиң турар чаңгыс-даа маргылдаага киришпейн барбаан. Комбинаттың цехтериниң шыырак, эки белеткелдиг спортчулар эвээш эвес. Бистен үш кижи футболдуң, ийи спортчулар стол теннизиниң, бир шыдыраачы суурнуң спорттуң ол хевирлеринге шилиндек командаларының кежигүннери.

Хову-Аксының спортчу алдарын көдүржүр, күш-культура болгаш спортту массалыг болдурар талазы-биле ажылды партия организациязы доктаамал кичээнгейге ап турар. Бо айтырыгны партия хуралынга чугаалашкан, аңаа хамаарышкан доктаалды, хемчеглерни хүлээп алган. Спортту массалыг болдурарының доктаалы, хемчеглери партийжи контрольда алдынган. База ол ышкаш коммунист Е. П. Софьинни партия эге организациязы спорт-массалыг ажылды харыылаар кылдыр дааскан.

Партийжи хүлээлгени Евгений Петрович багай эвес күүседип турар. Ажылдаар черивистиң чанында волейбол шөлү, баг кагарының чери, турник кылдынган. Футбол, баскетбол, волейбол командаларының идик-хептерин ол база тыпчып берген. Спортчу дериг-херекселдер-биле чергелештир ойнап кедер эки, көрүштүг идик-хеп база кончуг чугула, спортчу чурумну быжыглаарынга дузалыг.

Суурда тургустунган спорт баазазын күш-культура болгаш спорт хемчеглеринге коллектив үргүлчү ажыглап турар. Чижээ, чанывыста Культура бажыңының спорт залының неделяда ийи хүннерин биске быжыглаан. Ю. С. Евсеев, С. П. Юшкевич, В. Ф. Шмуляев болгаш өске-даа идепкейлиг спортчуларның деткимчезинге даянып алгаш, күш-культура болгаш спортту моон-даа соңгаар улам массалыг болдурарын парторганизация чедип алыр.

А. БАЙКОВ,
«Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыны.

Июнь 6 — улуг орус шүлүкчү А. С. Пушкинниң төрүттүнген хүнү. А. С. Пушкинниң бо портреди — чурукчу Кипренскийниң эң эки чогаалдарының бирээзи. Декабристерниң соондагы үеде база «Сибирьже...» болгаш «Арион» деп шүлүктерниң бижиттинген үезинде улуг шүлүкчүнүң соруу ында тода илереттинген.

СЭТА-ның фотохрониказы.

МОСКВАГА ЭГЕЛЭЭР

Москва улавас делегейниң ыры-хөгжүмүнүң найысылалы апаар. Июнь 10-да Кремльдиң Съездилер ордузунга делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузу ажыттынар.

Ук конкурстуң киржири-биле 44 чурттуң 318 аныяк күүседикчилеринден чагыглар кирген. Ирактың, Люксембургтуң, Мальтаның, Норвегияның, Филиппиннерниң артистери конкурска бир дугаар киржирлер. Ол дугайында Москвага болган парлалга конференциязынга дыннаткан.

—Маргылдаалар үш эдлчегге дөрт аңгы мергежил аайы-биле болуп эртер. Ананда фортепиано, скрипка, виолончель, соло ырызы...—деп, конкурстуң оргкомитединиң даргазы, ССРЭ-нин Композиторлар эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары Т. Хренников чугаалады.

Программага кол черни чаңчыл ёзугаар П. И. Чайковскийниң ажылдары ээлээр. Оон аңгыда орус болгаш даштыкы классиктерниң ажылдары база калбаа-биле киржир. Конкурстуң негелделерин ёзугаар ийиги эдлчегге киргеннер болгунуң чуртунуң композиторларының ажылдарын болгаш совет авторларының чогаалдарын күүседир ужурлуг.

Аныяк хөгжүмчүлерниң уран-мерген мергежилин делегейниң ат-сураглыг жюризи үнелеп көөр. Көрдүнген шаңналдардан аңгыда, конкурстуң тиилекчилерин ёзугаар Москва болгаш Ленинград консерваторияларының, ССРЭ-нин Композиторлар эвилелиниң, ССРЭ-нин Журналистер эвилелиниң, Бүгү-эвилелдиң «Мелодия» фирмазының, «Советская культура» солунунуң база даштыкы чурттар-биле найырал болгаш культура харылзааларының совет ниитилел эвилелиниң тускай шаңналдарын база бир дугаарында тывыскыр.

(СЭТА-ның корр).

Башкы, ооң ажыл-ижи

КЫЗЫМАК ЧҮТКҮЛ-БИЛЕ

Күрүнениң Кызылда педагогика институдунуң башкызы Крас Байыр-оолович Салчакты танывас улус ховар боор. Ону чүгле институттуң аудиторияларынга эвес, башкылар билиг бедидер институтка, школаларга, албан организацияларга лекция, беседалар кылып, эртем ажылынга херектиг материалдар чыып чоруурун бо-ла көрүп болур.

Эр улус өөредилгезиниң шугумунга ам барык 30 чыгы чыл ажылдап, амыдыралының таптыг-ла чартык чүс чыл оруктарын эртип келген.

Крас Байыр-оолович Салчак 1932 чылда Бай-Тайга районнуң девискээрн Мешкен-Хөлге төрүттүнген. Оон адазы Байыр-оол Салчак Хөл сумузунуң даргазы турган. Өөредилгеге салым-чаяанныг эрес-шудургу оол Бай-Тайга, Барыын-Хемчик болгаш Кызылдың школаларынга өөренген. Школага өөренмейн тургаш-ла, улуг-биче улустар-биле кады ол Хөл кыдыынга, Ажык, Хөлчүктерге турган чайлаг школазынга номчуп, бижип турар кылдыр өөренип алган.

Башкы ажылынга сонуургал школачы чылдарында-ла төрүттүнген. Оон башкы болурунга ону өөредип чоргулаан Тываның хоочун башкылары аңаа улуг салдарлыг болган.

Салчактың башкы ажылы Кызыл-Мажалык ортумак школазынга физика, математика башкылап ажылдааны-биле эгелээн. Оон эгелээш ол 1963 чылга чедир улус өөредилгезиниң шугумунга башкылап, директорлап, районо эргелекчилеп, республиканың башкылар билиг бедидер институдун директорлап ажылдап келген.

Амгы бо хүннерде Кызылда күрүнениң педагогика институдунда башкылап ажылдап турар. Ол үениң иштинде Крас Байыр-оолович аңаа башкы болуп, деканчап, бот-өөредилге талазы-биле ректорнуң оралакчызынга, кафедра эргелекчизинге ажылдаан.

Чувашияның педагогика институдунга аспирантураны чедиишкинниг дооскаының соонда, ол педагогика эртемнериниң кандидады болуп, «Тыва чоннуң педагогиктиг чаңчылдарының салгалдар дамчып келгени болгаш Тываның педагогика культуразы» деп кандидат диссертациязын бижип, камгалаан. К. Б. Салчак эртем шинчилелдери болгаш эртем ажылдарын кылырын уламчылап турар. Ол чүгле Кызылдың педагогика институдунга эвес, чурттуң өске-даа хоорайларынга болуп турар эртем конференцияларынга эртем талазы-биле солун илеткелдерни кылган. Ол амгы үеде интернационалчы болгаш патриотчу кижизидилге талазы-биле айтырыгларга шинчилел кылып, эртем ажылын бижип турар. «Тываның улусчу педагогиказының хөгжүлдези» деп эртем монографиязын чоокта чаа бижип дооскан. Ол ышкаш Крас Байыр-оолович А. С. Сухомлинскийниң ажыл-чорудулгазының дугайында чүүлдерни бижээн.

Оон эргелекчилеп турары педагогика, психология кафедразында аныяк башкылар хөй. Башкыларынга болгаш студентилерге Крас Байыр-оолович эртем-педагогиктиг айтырыглар талазы-биле консультацияларны кылып, дуза чедирип турар.

Улус өөредилгезиниң хереэнге болуушкун улуг үлүг-хуузун киирип чоруур башкының ажыл-чорудулгазын Совет чазак үнелеп, ону «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаан. Крас Байыр-оолович Салчак чогаадыкчы эртем ажылының кидин четчип быжып чоруур үезинде. Ынчангаш аңаа эртем ажылының талазы-биле улуг чедиишкиннерни күзээр бис.

Ч. СЕРЕН-ООЛ.

СЕТКИЛИМ ХАНГАН

Чита областың кедээ суурунга өскен мен, бичиимде эш-өөрүм-биле кады ойнаар, чок болза, чаржыр, спортка киржир чордум.

Эр кижи күштүг болур, кошкактарын камгалаар ужурлуг деп бичии шаамда билип алган, чүүлүм менээ күш-культура болгаш спорттуң эжиин ажыткан. Бөгүнде-даа спортчу оюннардан чыдып калбайн чор мен. Стол теннизинге, волейболга, шыдыраага, шашкиге ойнавышаан, ылангыя шой көдүреринге сонуургалым хевээр арткан.

Спорт кижиге дыка-ла ажыктыг-дыр. Мен ам дөртен дөрт харже кирдим. Ынчалза-даа күш-шыдалым барык хевээр ииин. Хову-Аксында аныяк, мөге оолдар хөвей. Ындыг турбужеге-ле, шой көдүреринге бирги черни ээлеп артым. Бо чедиишкинниң үндезинин билдингир, спортчу белеткелим сулаатпайн, хүн чурумун шыңгыы сагып келгенимде.

Күш-культура болгаш спорттуң аңгы-аңгы хевирлеринге киржирге кончуг ажыктыг болур чүве болгай. Маңаа хамаарышкан чугаа дээрге-ле ГТО нормазы. Ол — кадыкшыл быжыглаарының, омак-сергек болурунуң программазы. Мен ГТО-нуң нормазын алдын демдекке дужаадым, аңаа өөрүп, сеткилим ханган.

Н. БЫКОВСКИЙ.

ЧУРУКТАРДА: коллективтиң удуртукчузу С. С. Климащенконуң тиилекчи командага шилчинир кубокту тыпсып турары; спортка ээлчеглиг белеткел үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ХАНДЫКШЫЛ

Александр Алексеевич Греков дүрген кылаштыг, ол хостуг шагында чер кезип, мага хандыр базыптар. Ажылдаар чериниң, довурактыг кудумчунуң шоолуг арыг эвес агаарынга туруккан магабот, эът-кеш чаагай чыттыг арга-арыг, оймактар иштинге, балыктыг хемчигештерниң унунга серген база чиигеп келир. Чалагда сагыш човаар чүве кайда боор, тургузуп кылган машинам, эртегде аъдым дээр эвес, баш углаан черже-ле чоруп болур.

Хүннээдир, кежээни дургу тайга-таскылга серүүстеп алырга, эртенинде бүдүрүлгеге ажылдаарга, хөй-ниити ажылынга кирижирге күүле-херек бүдүнгүр, сеткил-сагыш база хөй-аъттыг болур болган. Ол дөртен сестээр. Ынчалза-даа Александр Алексеевичиниң ол хире апарган дээр барымдаа чок. Чоокта чаа ол коллективи-биле кады ГТО нормаларын дужааган, маңнаарынга-даа, баг кагарынга, шой-даа көдүреринге өөрүндеп ол дудаваан, 60 метрге чарыш-каш, аңаа 9,3 секунда үени көргүскен.

—Кыска хемчээлге маңнаары берге, бичии үе дургузунда күштүг мөөңнээр апаар. Ынчалза-даа бистиң эживис алдан метрге багай эвес маңнады — деп, коллективте спорт-массалыг ажылдың организакчызы Е. П. Софьин чугаалады.

Спортка хандыкшылдыг болгаш А. А. Греков быжыг кадыкшылдыг, омак-сергек. Оон ажылдаан участогунда 30 кижи бар, оларның 24-тү ГТО нормазын дужаапкан.

Коллективтиң чамдык кежигүннериниң спортчу көргүзүглерин демдеглээрге мындыг. Эрткен кышты олар кадыкшыл быжыглаарынга, күш-дамыр кижизидилгезиниң экижилеринге чедимчелиг кылдыр ажыглаап. Барык кижи бүрүзү беш, он километр хаак оруун хостуг шактарда кыш дургузунда каш-даа эрткилээн. Чижээ, беш километр хаак чарыжынга багай эвес түңнелди үжен сес харлыг Ю. С. Евсеев көргүскен. Бо дистанцияга ол 20 минута 30 секунда халаан, доктаамал хаактаанындан эки үени көргүскен.

Ам чай келген, спортка киржилге улам массалыг апарган. Чадаг чарыш, турник, турникке туттунары, чериниң бедиин, узунун халыыры гранатаа октаары, футбол, баскетбол, волейбол оюннары, баг кагары дээш өске-даа солун оюннарга киржилге көвүдээр. Ылангыя чериниң узунун халыырынга дөртен харлыг Сергей Семёнович Макаров тергиининнерниң бирээзи. ГТО нормазын дужаап тургаш, чериниң узунун халааш, бодунуң бөлүүнге чемпионнаан.

Коллективте эң оккурларының бирээзи В. Ф. Шмуляев спортчу гранатаны ол 55 метр чедир октаптар. Мага-боттуң сергелеңи, чиик-кашпагай аң чоруурунга кыска хемчээлдерге маңнаары дыка ажыктыг болуп турар.

Коллектив күш-культуржулагери-биле ажылчын суурда ады алгып, моон-даа соңгаар спортка хандыкшылын салбас дээрзинге бүзүрел улуг.

А. ОКСУР.

Хову-Аксының дугайында материалдарны бистиң корреспондентилеривис А. Оксур, Ш. Доржу, В. Кара-Сал белеткээн.

Теле Видение

ИЮНЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—«Экран өнүүктерин чыгган». Орус ырының «Сиракаба» («Хадынчыгаш») дээр япон хорунуң концерти. 9.45—«Оттурукчу». 10.15—«Совет Эвилелинге бараан болур мен!» 11.15— «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 12.00 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.30—Совет Эвилелин даштыкы аалчыларның көргени. 12.45—«Кодээниң шагы». Аъш-чем программазы — бүгү улустуң хереэ. 13.45—«Музыка киоскузу» 14.15—«Солдат болгаш чылан». Уругларга телешииниң баштайгы көргүзүү. 14.45—«Кино аян-чоруктарының клуву». 16.45—«Бөгүн — Мелиораторнуң хүнү». ССРЭ-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министри Н. Ф. Васильевтиң чугаазы. 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15—«Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Мелиораторнуң хүнүнге тавариштыр музыка программазы. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45 —Чаа мультфильмнер программазы: «Машенька биле адыг», «Бир чочак-тараа, ийи чочак-тараа», «Кырган авайның төрээн хүнү», «Вася диис болгаш аңчының ужуралдарының дугайында». 19.30—«Дорбелчин кадыны». А. С. Пушкинниң демей аттыг тоожузундан тургускан уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— Бут бөмбүүнүн дугайында дочулал. 22.05 — 23.00 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур. Сибирьниң Курупениниң улусчу хорунуң концерти. Оон соонда—чаа медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 15.20 — «Эртем хоорайы». Документалдыг телефильм. 16.25—«9 кү студия». 17.25 — «Ажык ном». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. В. Каверинниң чогаалынга үндезилеп тургускан. 2-ги, 4-кү сериялар. 18.30—Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң дончу намдарывыс». 22-ги фильм.—«1938-ки чыл». 19.30 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалары. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Циркте хаван оглу». Мультфильм. 20.15 — «Москваның улуг регатазы» деп академиктиг хемелээшкинге чурттар аразының маргылдаазы. Крылатскиде хемелээр суг бугазындан дамчыдар. 20.50 — «Арыг иштинге боолаашкын». Документалдыг фильм. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.30— «Камилла». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3—4-кү сериялар.

ИЮНЬ 7-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА

16.00 — «Эргиң кырында». Уран-чечен телефильм. 17.30—Мультфильмнер программазы. 18.00 — Телемедээлер. 18.15—«Эң берге 40 минуттар». Телефильм. 18.25—«Соңгуладалардан соңгулдаларга чедир». Дамчыдылга. 18.50—«Чер профессиязы — космонавт». Документалдыг фильм. 19.10—«Студентилер амыдыралы». 19.40 — «Азия товуу». Информация-публицистиг программа. 20.10 — Чарладар. 20.15—С. Сметанин — «Лоокуут-биле Нурхухун». Улавчызы. 21.40—22.50 «Бережкиле чайы». Уран-чечен телефильм.

агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бөгүн республиканы кожуп турар булуттаар, чамдык черлерге чаъс чаар, [illegible] мираар. Соңгу-барыын чүкче угланып чымчак хаттың кежигени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 25—30, чамдык районнарга 16—21 градус чылыыр.

Кызылга опзагай өскерлиишкин болбас. Хаттың күжү кошкак. Агаар хүндүс 28—30 градус ээнир.

Республиканың автоорукчуларынга чүвениң кээтуру эки.

КИНО

ИЮНЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Ак дуп оңнуг лимузин» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ак-көк таалыныг уруг» 9.30, 12.30, 15.00, «12 ай» 11.00, «Айсбергтер аразынга өлүм» 16.30, 18.20, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шураашкын» 18.40, 20.00, «Дээлдигеннер аразында» 11.00, 15.00, 16.50, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кино чыындызы» 20.30, «Сылдыс чүгүрүү»— 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Тимур болгаш оон командазы» 16.00, «Кавказ дагларынче аян-чорук» 18.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Чаш назын байырлалы» 12.00, «Экинаж» 14.00, 16.50, 19.40 шактарда.

ИЮНЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эрте бурунгу ном чажыды» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мария, Мирабела» 10.00, 13.30, «Кыска дуң» 11.40, 15.10, «Горо» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Айсбергтер аразынга өлүм» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Гусар балладазы» 15.00, 18.40, «Шураашкын» 16.50, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шляпа» 18.30, 20.30 шактарда.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

АЯН-ЧОРУКЧЕ ЧАЛАП ТУР

Кызылдың аян-чорук болгаш экскурсиялар бюрозу дараазында черлерже аян-чорук кылырын күзээннерни чалап тур:

— *Сухумиже*—июнь 14-тен, июль 5-тен—20 хонук, путёвка өртээ 360 рубль;

— *Красноярскиже*— (өөреникчилерге) июнь 25-тен—5 хонук. Путёвка өртээ 95 рубль;

— *Новосибирскиже*—(база өөреникчилерге) июнь 21-ден—5 хонук. Путёвка өртээ 105 рубль.

Баар-кээриниң самолёт хөлезини, аъш-чем, чурттаар чери, экскурсия хандырылгазы путёвка өртээнге кирип турар.

АЙТЫРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 1. «Мөңгүлек» гостиница, № [illegible]

Редакцияның адреси: 667000, Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, хөдөө ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-11-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкынының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00598

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 133 (11931) | 1982 чылдың июнь 8, вторник | 1925 чылдан үнделеттинген | Өртээ 3 кеп.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

АЖЫЛЫ БҮДҮНГҮР

Кызыл-Мажалыктың № 741 көжүп чоруур механизастаттынган колоннazының Тээлиде бот-орулга-чарылгазыг участогу 161 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылгаш, планын 100,5 хуу кылдыр күүсеткен. Участоктуң тудугжулары эрткен дөрт айда «Тээли» совхозта ийи аал чурттаар ийи бажыңны ажыглалгa кииргеп болгаш база бирээзиниң ханазын доскан. Ленинчи комсомол шаңналының лауреады, аныяк коммунист Андрей Кара-Салдың комсомолчу-аныяктар бригадазы кварталда 17,5 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып тургаш, херек кырында 22,3 муң рубльдиң ажылдарын кылгаш, планын 136 хуу кылдыр күүсеткен. Мурнакчы коллективке участоктуң бригадалар аразында шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Андрей Кара-Салдың бригадазындан үшкү разрядтың тудугжулары — комсомолчулар Александр Оюн-оол, Михаил Назылай, Виталий Хомушку өске эштеринге үлегерин көргүзүп, эки ажылдап турар. Самбуу-оол Минчимааның удурткан он бир кижи составтыг бригада бирги кварталда 19,7 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып тургаш, 22 муң рубльдиң тудуг ажылдарын кылган. Калдар-оол Салчактың бригадазы эрткен дөрт айларның планын база-ла хуусаа бетинде ажыр боттандырган.

Амгы үеде участоктуң тудугжулары чылда-ла үш миллион туүйбу бүдүрер заводтуң тудуун кылып турар. Сөөлгү айда бо заводтуң тудуунга 50 муң рубльдиң шингээдип алган. Ону август айның төнчүзүнде ажыглалгa кирер сорулгазы салып турар.

Участокта кылыр ажылдарны баш бурунгаар планнап ап турар болгаш тудуг материалдары-биле хандырылгада үзүктелишкиннер барык болбайн турар. Коллективтиң инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш ажылчыннарының шынар составы база багай эвес. Мастерлер, прораб, экономист, нормировщик — шуптузу тускай ортумак эртемниг. А тудуг-монтаж ажылында дөрту-биле киржип турар 80 хире ажылчыннарның барык шуптузу 3-4 разрядтыг.

Коллективтиң партия, профэвилел, комсомол организациялары ажылчыннар ортузунга социалистиг чарышты организастаар, ооң түңнелин өй шаанда үндүрер, мурнакчыларга моральдыг база материалдыг деткимчени көргүзер талазы-биле кылып чорудар ажылдарның тодаргай планын тургузуп болгаш ол план ёзугаар ажылдап турар. Бригадалар, түс-түс ажылчыннар ортузунда чарыштың түңнелин ай санында үндүрүп, тиилекчилерге шилчиир чоруур кызыл тукту, вымпелди, өртектиг бараанарны тывыскаш турар. Участокта чылдагаан чок черге ажыл шагы үзер, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр кижилер барык чок. Сөөлгү бүдүн чартык чылда бо тудуг организациязындан чүгле беш кижи үнген. Участоктуң ажылчыннарының составы доктаамал болганда олар бот-боттарын эки билчир болгаш аразында эп-найыралдыглар.

Амгы үеде участоктуң ажылында четпес чүүлдерниң бирээзи — чамдык тудугларның шынары ам-даа куду болуп турары. Ооң хараазы-биле чамдык ажылдарны катап кылыр ужурга таваржып турар. Ынчангаш артык чарыгдалдар хөй үнүп турар. Ооң аңгыда экономиктиг болгаш политиктиг өөредилге база кошкак организастаттынган. Пропагандистер кошкак белеткелдиг кээп турарындан кичээлдер шынар чок эртип турар. Ооң уламындан чамдык дыңнакчылар анаа илеңкей чок киржип, харын-даа келбейн баар таварылгалар бар.

Тээлиниң тудуг участогунуң администрациязы, партия, профэвилел организациялары бо болгаш өске-даа четпестерни чайладып, улам бүдүрүкчүлүг ажылдаар, кижилерниң күш-ажылчы тура-соруун көдүрер дээш бүгү хемчеглерни кылыр ужурлуг.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

БИСТИҢ КАНДИДАТТАРЫВЫС

БҮЗҮРЕЛ

Мал ажылы чымыштыг, берге-даа. Ынчалзажок Ооржак Кылын-оолович Саая малчынның бедик адынга төлептиин көргүзүп, хөй чылдарда төрээн совхозунга ажылдап келген.

Баштайгы чылдарда С. Саая совхозтуң инээн, чылгызын кадарып чораан. Ооң соонда «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырынга хойжулай берген. Ам ол салбырның мурнакчы малчыннарының бирээзи. Хойжу бо чылын бодунуң мурнунда мындыг сорулганы салган: 100 хойдан 90 хураганы алыр, бир хойдан 2,4 кг дүктү кыргыыр. Ону боттандырарының магадылалы малчында бар.

Ооржак Саая хөй чылдарда ниитиниң малының баш санын өстүреринге, ооң продукталуун көвүдедиринге киирген үлүг-хуузу дээш хөй удаа шаңнадып, мактаткан. Чаңгыс чер чурттугларының малчынның ак сеткилдиг ажыл-ижин үнелеп, анаа бедик бүзүрелин көргүзүп. Барыын-Хемчик район Совединиң депутадының кандидадынга бир үн-биле деңнеткен.

Д. СААЯ.

БУРУН ДЕТКИП ТУРАР

КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелин, СЭКП ТК-ның май Пленумунуң документилерин бистиң совхозтуң коммунистери, бүгү ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле таныжып турар.

Пленумнуң документилеринде көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин немей өстүрерин хандырарынче, планның онаалдаларын күүседир талазы-биле ажыл-агый бүрүзүнүң ажылының денгелин бедидеринче партия, совет, профэвилел организацияларының күженишкиниң угландырарының сорулгаларын айыткан. Ылаңгыя хууда дузалал ажыл-агыйларын, сая ажылдыг коллективтерни, заводтарның болгаш фабрикаларның дузалал ажыл-агыйларын хөгжүдеринге дузалаары чүгүла болгаш улуг ажыктыг ажыл-херек болуп турар.

Шынап-ла, хууда дузалал ажыл-агыйын сайзырадыр, өг-бүле бүрүзү саар инектиг, шээр малдыг, хавак, дагаалыг, бажың чанынга ногаа аймаа тарыыр черлиг турарын дээш партиявыс болгаш чазаавыс улуг кичээнгей салып турары магалыг. Бо дээрге кижилерниң амыдыралының деңнелин бедидеринге улуг ужур-дузалыг.

Бистиң «Кара-Хөл» совхоз, көдээ Совет чоннуң хууда малының продукциязын белеткел черлеринге дужаарын, оон артканын совхозка дужаарын организастап келген. Ынчангаш чоннуң хууда малын өстүрери совхозтуң экономиказын быжыглаарынга, планның онаалдаларын күүседиринге улуг идиглиг. Бо айтырыгны чогуур деңнелге шиитпирлээр сорулга-биле организастап чорутса чогуур ажылдар бистиң совхозта хөй. Ылаңгыя чоннуң хуузунда шээр малын тускай коданга үнеш, ону левискээр аайы-биле ийи чүс баштан көвүдетпейн Сукпакка, Дуралыгга, Алдыы Шивилигге, Делег-Холга, Тасныга бир-бир коданнар кылдыр үзеп чүгүла болуп турар. Бо черлерге кыштагны совхоз бээр, кадарчы кылдыр арга-дуржулгалыг ак сеткилдиг кижини шилип тывар болза таарымчалыг. Ол ышкаш бода малдың аныяк молдургаларын кодандын устунде адаанывыс черлерге үзүп, ону организастап чорударда, чазын суурунуң молдургаларын май айда-ла аалдарга аппарып дилеп тургузуп турүп бээр үеде кылыры чогумчалыг. Ону ынчаар шиитпирлээр бис.

Совхозтуң чонунда хуузунда мал хөй. Ону кышкы үеде канчаар азырап, мени кыш ажылып турарыл? Суурда-даа, көдээ-даа кижилер арга-хуралаларын тып, арга-дашт Алаш хемниң унунда ийи, бир тонна сиген тап алыр черлерлиг. Ону ажыглап турар чоннуң хуузунда малынга комбикормну рейпо демчиштыр садар-ла ниижир, а херек кырында ол келбейн-даа турар.

Дузалал ажыл-агыйга хуузунда ажыл ааттыг болуру бир чүгүла чүүл деп санап турар бис.

Партияның айыткан Аъш-чем программазын боттандырары — бүгү ниитиниң, кижи бүрүзүнүң херээ дээрзин бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери эки билип, бо хүннерде ол улуг программаны боттандырарынче, чогуур хемчеглерни ажылдап кылырынче бүгү күштү мобилизастап турар.

М. ООРЖАК,
«Кара-Хөл» совхозта ажылчын комитединиң даргазы.

ССРЭ-НИҢ ЭРТЕМНЕР АКАДЕМИЯЗЫНЫҢ СИБИРЬ САЛБЫРЫНГА ЛЕНИН ОРДЕНИ ТЫВЫСКАН

НОВОСИБИРСК. (СЭТА). Чээрби беш чыл мурнунда чурттуң Чөөн талазынга күчүлүг эртем төвүн тургузар талазы-биле күрүнениң эгелээни ниити шенелдеэн бистиң ниитилелдиң улуг сорулгаларын ылаптыг шиитпирлеп шыдаарының чайыннанчак чижээ болган. Эртем шинчилелдерин чорударынга, бедик мергежилдиг кадрларны белеткээринге чедиишкиннери база Сибирьниң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдеринге улуг салыышкыны дээш ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырын Ленин орден-биле шаңнаан.

Анаа холбаштыр чыылганнар эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын хүндүлээр идегелге улуг сорук кииришкинниг соңгаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев анаа чуве чугаалаарга, чыылганнар чыылы-биле үткүп алганнар.

Ол хүндүлүг адыш часкаашкыны бооп турда, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң, эш Л. И. Брежневтиң өңнүүнүн [illegible] ажыл-ишчилеринге, эртем-техниктиг ажылдакчыларга болгаш аспирантыларга, салбырның бүгү-ле коллективинге Төрээн чурттуң бедик шаңналы дээш чүректиң ханызындан байыр чедирген, чаа-чаа чогаадыкчы чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының үндезин эртем ажылдарының, ооң чедиишкиннериниң болгаш салбырның эртемденнериниң ажылының дугайын С. М. Соломенцев делгеренгей-биле үнелеп чугаалаан. Ооң соонда М. С. Соломенцев, чыылганнар адыш часкап турда, бедик шаңналды ССРЭ-ниң ЭА-зының Сибирь салбырының тугунга кадаан.

Дараазында ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи А. П. Александров, СЭКП Новосибирск обкомунуң бирги секретары А. П. Филатов, ССРЭ-ниң ЭА-зының оралакчы президентизи, Сибирь салбырының даргазы В. А. Коптюг, Бурятияның ниитилел эртемнериниң институдунуң директору В. Ц. Найдаков, [illegible] Логачёв, өскелер-даа СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, Л. И. Брежневке салбырның ажылын бедик-биле үнелээни дээш чүректиң ханызындан өөрүүшкүнүн илередип чугаалааннар.

Хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-га, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны бедик көдүрлүүшкүннүг хүлээп алганнар.

• • •

М. С. Соломенцев Новосибирск облазынга чораан үезинде ССРЭ-ниң ЭА-зының Сибирь салбырының 25 чылынга холбаштырган эртем сессиязынга киржип, Академхоорайның элээн каш салбырларынга, эртем ажылдарының делгелгезинге чораан. Ол В. И. Ленин аттыг прибор кылыр заводка, «Тальменский» деп күш совхозунга барып, Новосибирскиниң метрополитениниң болгаш ССРЭ-ниң Медицина академиязының Сибирь салбырының эртем хоорайжыгажының тудугларын-биле таныжкан.

Төрээн чуртувуста

⊙ АЛМА-АТА. Казахстанның малчыннары хойнуң чайгы одарже шилчилдерин эгелээн. Баштайгы кодан хойлар Тянь-Шань даанын эдектеринче чеде берген. Хойжулар бригадалары бо чылын камгалап алганы 17 миллион хураганның дугайында онза сагыш салып турарлар. Чаш малдың сегиттаныр серилерин тудуп, эң чаагай оът-сигеннерлиг черлерле оларны кадарып турар.

⊙ ДОНЕЦК. Великоновоселково районнуң колхозтары боттарының улуун кииришкирип тургаш, мал чеминиң бүдүрер ажыл-агыйларын аразының каттыжыышкынын тургускан. Ажыл-агыйлар [illegible] муң гектар ажыт малгаш-баларлыг шөлдерни тарылга [illegible] рилгезинге киирип, мал оларладыр шөлдерни бүдүн-чартык катап калбарткан. Ында механизаторларның бот-орулгачарылгаларлыг бригадалары ажылдап турар.

⊙ ЛЕНИНГРАД. Ленинградтың көдээ ажыл-агый институдунуң эртемденнери, «Кировский завод» каттыжыышкынының специалистери «Кировец» тракторну кандыг-даа соок үеде хораан-на ажылдадыптар, дыка бедүүн тургузуглуг херекселди кады кылып үндүргеннер. Баштайгы мындыг херекселдерни Якутияның механизаторларынче чоруткан.

⊙ СТАВРОПОЛЬ. Крайның ажыл-агыйларында электриг кыргылда пунктулары ажылдап эгелээн. Бо чылын ооң Россияда эң хөй дүктү кыргып алыр ужурлуг. Хойжулар коллективтери алды миллион ажыг меринос хойну кыргыыр ужурлуг.

(СЭТА).

ШАЛЫПЧЫ САЛГАЛ

● ● ●

Слесарь Г. М. Медведев «Тыва кобальт» комбинадынга 1965 чылдан бээр чүгле чаңгыс черге — чылыдылга-энергия цегинге ажылдап келген. Бо үениң дургузунда ол токарь мергежилди база эки шиңгээдип алган. Ол ийи мергежилдиң кайызын-даа ханы билир, бедик разрядтыг ажылчын болуп турар.

Геннадий Михайлович — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» хөрек демдээниң эдилекчизи. Ам бо цехте Медведевтиң өг-бүлези — болу, кадайы, оглу ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Г. М. Медведев оглу Александрга чаа кезектиң канчаар кылырын тайылбырлап тур.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

● ● ●

ДАГДЫНЫКЧЫНЫҢ ДУЗАЗЫ-БИЛЕ

Римма Хомушку «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бодүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цегинге Ак-Довурактың профтехучилищезин дооскаш келген. Аңаа ону № 5 ээлчегниң дериглелер машинизинге хүлээп алган. Аныяк ажылчынга эгезинде бүгү чүве чогумчалыг болбаан: арга-дуржулга аңаа ынчан чок турган. Ынчалза-даа сагыш човаачал дагдыныкчылар бедик мергежилдиг арыглакчы болурунга аңаа дузалаан.

Ам Р. Хомушку бүдүрүлгениң мурнакчызы. Ак сеткилдиг күш-ажылы дээш ону хүндүлүг бижиктер-биле шаңнаан, хоорайның болгаш республиканың хүндүлел самбыразында ооң чуруун киирген.

— Улус шуптузу мени деткээн, хамыктың мурнунда арыглакчылар коллективинге, меңээ дузалаан арга-дуржулгалыг эштерге өөрүп четтиргеним илередир мен. Олар меңээ ажылчын мергежил чедип алырынга дузалаан. Ынчангаш оларга өрелиг артпас мен — деп, аныяк ажылчын чугаалаан.

Ол ындыг болган-даа. Хоорайның профтехучилищезин доосхаш, ажылдаан дыка хөй аныяк ажылчыннар бешки ээлчегде бар. Р. Хомушку оларның дыка хөйүнге дузалаан, бодунуң профессиязынга өөреткен.

— Оеӊ чимээн Ольга Ооржактан көрүп болур, ол кыс Римма Хомушкунуң дузазы-биле бүдүрүлге дериглелерин дүрген шиңгээдип алган, ам бистиң коллективте эң эки дериглелер машинистериниң бирээзи. Бодунуң дагдыныкчызынга деңнеп берген — деп, бешки ээлчегниң улуг мастери Валентина Ипатова чугаалап турар.

М. ООРЖАК.

МУРНАКЧЫ

Мөңгүн-Тайга райпозунда мурнакчылар эвээш эвес. Оларның бирээзинге Пётр Чамзыевич Салчак хамааржыр. Ол «Мөген-Бүрен» совхозта аъш-чем бараанар магазининиң одакчы-таныыры.

Он чыл ажыг үениң дургузунда ол мактал-шаңналга чаңгыс эвес удаа четкен.

И. УСПУН-ДОРЖУ.

Эки шынарлыг дүктү — Төрээн чуртка

КЫРГЫЛДА ЭГЕЛЭЭН

СЭКП ТК-ның май (1982 ч) Пленумунуң шиитпирлеринге болгаш анаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелинге сорук кирген «Коммунизмниң херели» совхозтуң хойжулары эң-не орулгалыг алыр болур хой ажылындан дүктү чидириг чокка алыр, эки шынарлыг, хөй дүктү Төрээн чуртка бээр дээш бо хүннерде күженишкиниг ажылдап турар. Оң бирги беш чылдың ийиги чылында ажыл-агый күрүнеге 80 тонна дүктү дужаар планныг. Кыргылданың баштайгы хүннериниң дугайында репортажты моон адаанда парладывыс.

Аас, изиг хүн. Чер кырында ак-көк дүдүскек турупкан. Салгын чок болгаш, дунааргай. «Коммунизмниң херели» совхозтуң төвү Кочетово суурнуң кыдыынга кээривиске чутайлап каан ак-ак кажаалар көстү берди. Ында хөй кыргыыр ийи пункт төп сүт-бараан фермазының мырынай чанында. Пунктунуң кырында кызыл тук. Кыргылда эгелээнден бээр элээн апарган хире: кижилер мында турумчуй берген, бүгү кажаа-хораны септеп-сеглип, арыглап шеверлээн. Чадагай кажаада ийи кодан хойну киирип каан. Эрги пунктунуң узун кажаазының ортузундан ийи кезек кылдыр үзүктээн. Оларның кайызы-да-даа электриктиг кыргылда машиналарын дерип аскылаан.

Хүн дүъш эртип турган үе. Кыргыкчылар дүштеки чем соонда база катап ажылдап [illegible] машиналарының [illegible]

— [illegible]

— [illegible]

Кыргылда пунктузунуң [illegible] турарывыска 24 машинадан чүгле чаңгыс машина ажылдавас мындыг. Ооң чанында турган кижиден айтырдывыс:

— Машиналар үрели берген бе?

— Чок, бизни чаныдып ап тур мен — деп, кыргыкчы Татьяна Оюн харыылады.

Ол аразында бир аныяк кижи машинага бисти эптей берди. Ооң ажылдадып көргеш, чугаалай-дыр:

— Чидин кедергей-ле! Кызыл?

— Өек дүгү болгаш артып калган тоглаачы-дыр ийин. Мону эки дүкке холувайн, аңгы сугар ужурлуг — деп, класстакчы Нина Оюн чугаалай-дыр. Класстакчыларның мындыда өрээлде кезек оолдар прессте дүк тырып боодалдаан тур.

— Чеже хирени боодалдап алдыңар? — деп, олардан айтырдывыс.

— Үжен ажыг улуг боодалды белеткедивис — деп, бирээзи харыылады.

Ол аразында кыргылда пунктузунуң эргелекчизи Оюн Кивалович Сарыг-оол база чедип кээп-тир, анаа ужуражып, кыргыкчыларның ажыл-ижиниң дугайын оон айтырдывыс.

— Кыргыыр улуг хоювус 24 муң баш — деп, Оюн Кивалович чугаалады. — Ооң аңгыда үш муң баш бо чылгы хураганы база кыргыыр апаар. [illegible] Ийи кыргылда пунктулуг бис, кожа тургулаар бо. Бирээзи эрги, оозу ам ажылдап турар. А чаа пунктуну ам кылып доозупкан. Ында 24 чаа машиналыг ийи агрегатты тургускан. Ол машиналарның күчүзү улуг болгаш шадраны эптиг, таарымчалыг. Ынчангаш чаа пунктуга улуг ынаныш салып тур бис.

— Кажан кыргып эгеледиңер?

— [illegible] 27-де кирген. Эрткен чылын совхозка хөй кыргылда [illegible] 40 хонук [illegible] — 30 хонук [illegible] бис. [illegible] Ийи пунктуда катай 72 электриктиг машина бар. Оларга ажылдаар кыргыкчылар четчир. Ооң аңгыда хойну оренбург аргазы-биле дүрген кыргыыр кижилер он ажыт. Аныяктарны анаа өөредириб-биле бир мастерни эккелген бис. Ол кыргыкчыларны дүрген аргага өөредип, каш хүн дургузунда көргүзүглүг кыргылданы чорудар.

— Хойнуң дүгүнүң хозан, чүңгакталып турары кандыгыл?

— Кышты арай хирелиг ашкан, дүгү тоглап дүжүп эгелээн аныяк хойларны баштайгы хүннерде аралап кыргып тур бис — деп, бригадир чугаалады. — Дүк чаа-ла хозап эгелеп тур. Черге дүшкен болгаш кажаа дүгүн малчыннар чыып дужаап турар. Дүктүң чидириинге болдурбас чорук кончуг чугула. Эрткен чылын күрүнеге дүк дужаар планывысты бүрүн күүсеткен бис. Бо чылын база планы күүседиринге хойжулар бүзүрелдиг. Кыргылданың баштайгы хүннеринде колдуунда-ла шенелде кылып, машиналар эдиктир ажылдадып, кыргыкчыларны хонукшудуп турдувус. Моон соңгаар шуудай бээрге, бо ийи пункт хүнүн-не 900—1100 баш чедир хойну кыргып үндүрүп турар апаар.

Таңды районда «Коммунизмниң херели» совхозтуң кыргыкчылары баштайгы хүннерде 2500 ажыг хойну кыргып, он дөрт тонна ажыг дүктү савалаан. Кыргыкчыларның баштайгы беш хонукта социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген. Хүнде-ле 50 кг дүк кыргыыр улуг-нормазын ажыр күүседип турар мурнакчылар эвээш эвес. Ындынгаш шуптузу сес кижиге шилчиир тывыскан. Сиижендмаа Ыргыл, Маадыймаа Кара-кыс, Рита Оюн олар эң-не бедик көргүзүглерлиг [illegible].

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.
Таңды район.

Чер ажылының допчулалы

ТАРЫЛГАНЫ ДҮРГЕН ДООЗАР

Июнь 2-де алдынган медээ ёзугаар, республиканың ажыл-агыйларында 190 муң гектарда чазын чажар культураларны чаштырган. Ол дээрге планның 70 хуу хирези болуп турар. Тарылганы Бии-Хем, Таңды, Каа-Хем болгаш Кызыл районнуң совхозтары эки организастыг болгаш шалыпкын чорудуп турар. Ынчалзажок Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга районнарның ажыл-агыйларында үрелин чаштырары дыка хожудап турар. Ол ышкаш Тожу районнуң совхозтары ол ажылдарны чүгле 46 хуу чоруткан.

Тараа культураларын республикада 158,7 муң гектарның орнунга 136,1 муң гектарда чаштырган [illegible] хожудап турар. Тараазы [illegible] мурнуузунда суггаттыг черлерде тарып турар бо районнарның партия, көдээ ажыл-агый органнары, совхозтарның удурукчулары болгаш специалистери, чер ажылдыглары үрезин чаштырарын дүрген доозарынче бүгү-ле күштү мөөңнээрин чугула. Эрээн районнуң чер ажылдыглары база-ла сөөлгү таъстаашкынның хүннерин ол-шыгып чеп ажыглаар ужурлуг.

Картофель олуртурунуң хуусаазы орайтап бар чыдар. Республикада ниитиси-биле 2107 га черде картофельди олурткан. Ол дээрге планның [illegible] удуртукчулары ап чорудар ужурлуг.

Ногаа культураларының рассадазын олуртурунуң чогумчалыг үези келген. Июнь 2-ге чедир республикада 773 гектар черниң орнунга 127 гектарда ногааларны тараан, ол планның чүгле 16 хуузу болуп турар. Колдуунда-ла морковьту, согуналы, свёкланы, чамдык черлерде огурецти тараан. Ам капуста, помидор рассадазын олуртурунче кирер херек.

Ногаалар олуртурун Каа-Хем, Улуг-Хем, Кызыл районнарның ажыл-агыйлары дыка оркудаткан болгаш [illegible] турар. үрезинниң 106,6 муң гектарга чаштырарының орнунга 60,7 муң гектарга чаштырган. Ол — планның 57 хуузу. Ылаңгыя суггаттыг черлерлиг совхозтар кукурузадан эгелээш черле мал чеми культураларны тарыырын дүргедедири чугула.

Бөгүн онза чугула айтырыгларның бирээзи болза чайгы суггатты чогуур үезинде болгаш шынарлыг чорудары. Ам дээрезинде ооң планы 60 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдаазынга деңнээрге, чер суггаар ажыл харын чүгээр чоруп турар, ынчалза-даа негелдеге [illegible] чүгле. Чиңгэ, Барыын-Хемчик районнуң совхоздары [illegible] Бай-Тайга 31 Каа-Хем [illegible] Таңды ол [illegible] 71 болгаш [illegible] жүн садыр ужурлуг.

[illegible] библиотека

Соңгулдаларга уткуштур

МАССА-ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛДЫ КАЛБАРГКАН

Чер-чер Советтеринге болгаш районнарның (хоорайларның) улус суглаарынга соңгулдалар — чугула политиктиг кампания. Районнуң партия организациялары бүгү-ле масса-политиктиг ажылды оларче угландырып, күш-ажылчы коллективтер, кижилер аразында социалистиг чарышты калбартып, соңгулдаларны күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш бүгү күштү мобилизастап турар. Оон түңнелинде район дөрт ай чартык үениң иштинде багай эвес көргүзүглерни чедип ап, азы күрүнеге эът садар чартык чыл планын 68, сүттү 79 хуу күүсеткен. Районнуң ажыл-агыйларындан «Хемчик», «Барлык» совхозтар багай эвес көргүзүглерлиг болган. Ыйгылак сүт-бараан фермазының коллективи чартык чылда 1050 центнер сүт садар планын 1020 центнер чедире берген. «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая, Аксы-Барлык, «Шекпээр» совхозтуң Бичэ-Тей хойжу бригадаларының хойжулары өскелерден дээре ажылдап, чартык чылда алган социалистиг хүлээлгелерин күүседип, тергиин 100 хой, өшкүге оваштыр 90—[illegible] анай, хураганны камгалап алган.

Районнуң 11 саанчызы 14 хойжузу хүлээлгелерин чедир болгаш ажыр күүсеткеннер. Оларга «Барлык» совхозтан Б. Хомушку, Д. Содунам, С. Шактар, «Шекпээр» совхозтан Ш. Монгуш, Б. Ооржак, «Хемчик» совхозтан К. Кара-Сал, саанчылардан С. Монгуш, А. Хертек, А. [illegible] хамааржыр.

Ол ышкаш районнуң бүдүрүлге коллективтери база багай эвес ажылдап, ыяш ажылагыйы планын—110, Сельхозтехника—122, эът комбинады —116 хуу, «Тыва даг-дүгү» комбинат апрель айның планын 101 хуу күүсеткен.

Районнуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың бирги чылын күш-ажылчы кедергейлиг-биле эгелеп, күрүнеге кедээ ажыл-агый продуктуларын садар планын ажыр күүсеткени дээш республиканың бүгү районнарының аразында социалистиг чарышка бирги кварталда тиилекчи болуп, СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, областың профэвилелиниң, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туг-биле шаңнаткан.

Соңгулдаларны чедиишкинниг эрттирери-биле районда 17 соңгулда участоктары, 19 агитпункт тургустунган.

Ам бо хүннерде шупту агитпунктулар дериттинген, ында агитаторларның, политинформаторларның даңзызы, оларның соңгулда округтарының аайы-биле хуваалдазы, чурттакчылыг суурларның схемазы, дежурныйлаашкын графии кылдынган. Участок комиссияларының ажыл планын, соңгулдага белеткел үезинде агитпунктуга эрттирер масса-политиктиг ажылдарның планын, аныяк соңгукчуларга бөлүктерни дорээн, соңгукчуларга дузаламчы материалдар, солун, журналдар, брошюраларны делгээн. Оон ангыда соңгулдага белеткел дугайында, соңгулда мурнунуң социалистиг чарыжының чорууп турар байдалын доктаамал чырыдары-биле агитпункттуларда агитхуудустарны, хана солуннарны үндүрүп турар. Районнуң агитпункттуларындан «Шекпээр» совхозтуң тову Бичэ-Тей, «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык, Барлык суурларында багай эвес дериттинген. Агитпунктулар эргелекчилери Оттуг-оол Куулар, Кошкек Кунгаа, Шой-дан-оол Ооржак олар ажылдың эки үлүгерин, онаашкан даалгазын бедик харысалгалыг күүседип турарлар.

Чон ортузунга агитас-массалыг ажыл чорудар 384 агитатор, 270 политинформатор бар. Түс-түс суурлар, агиткарталар, микрорайоннар аайы-биле соңгукчулар ортузунга тайылбыр ажылын чорудар график тургустунган. Олар чонга СЭКП Төп Комитединиң чорудуп турар иштики, даштыкы политиказын, ылангыя СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң материалдарын, Совет Эвилелиниң чедиишкиннерин калбаа-биле тайылбырлап, социалистиг демократияның үткажын, ССРЭ-ниң хамаатыларының эргелерин болгаш хүлээлгелерин, совет судтуң ролюнуң дугайында тайылбырлап турар. Чон ортузунга тайылбыр ажылын күштелдирер сорулга-биле партия райкомунуң чанында политинформаторларның дөрт бөлүүн тургускан. Ол бөлүктерни партия райкому, киддис эргелекчилери удуртуп турар. Оон ангыда агитаторларның, политинформаторларның билиин бедидери-биле чоокта чаа районга семинар эрттирген.

Участок комиссияларының, кедээ Советтерниң даргаларының, партия эге организацияларының секретарьларының семинарын ийи удаа эрттирген. Соңгулдага белеткел үезинде лекция пропагандазын күштелдирериниче кичээнгей салган. Чүгле март-майның иштинде бистиң совет демократиязы, чурттуң экономиктиг, социал хөгжүлдезиниң, делегей байдалының дугайында 379 лекция номчуттунган. Лекция пропагандазын күштелдиреринге улуг идиглиг чаңгыс дээ политиктиг хүннер берип турар. Ол хүннерни чоптуг ажылдаары-биле лекторларның ай бүрүзүнде ужуражылгазының графиин кылган болгаш олар-биле кады агиткультбригадаларны, кожээ киносу үндүрүп турар.

Районнуң дээре ишчилерин депутаттарның кандидаттарынга депшиткен амгы үеде олар чон-биле ужуражылгалар чорудуп турар. Телептигерлериниң аразында харылзаа бедиринниң телефонизи Таисия Ооржак, эът комбинадының ажылчыны Ольга Монгуш, № 741 КМК-да комплексиг тудуг бригадазының бригадири Шойдар-оол Кужугет, тувибу заводунуң ажылчыны Мария Сарыглар, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң дашчызы Николай Иргит, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың слесары Иван Ооржак, Алексей Махонин, фабрикада машинист Тоя Хертек, дааранынчы Зоя Тюлюш, Барлык совхозтуң механизатору Алексей Моккаар, хойжу Серенмаа Содунам, «Шекпээр» совхозтуң бызаа ажаакчызы Александра Сарыглар, «Хемчик» совхозтуң саанчызы Светлана Монгуш, механизатор Амыр Кара-Сал дээш өскелерин-даа адап болур.

Соңгулдаларга телептиг ужуражыр дээш чон ортузунга масса-политиктиг ажылды районнуң партия организациялары улам калбартып турар.

Н. ОЧУР.

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

№ 8 агитпунктуда

Чоннуң политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик кедергейлиглиг байдалында бүгү чуртта чорун турар соңгулда кампаниязы чаа чугула үе-чадазынче кирип турар. Кандидаттар биле соңгукчуларның ужуражылгалары эгелээн.

Соңгулда мурнунуң агитас-массалыг ажылдар чорудар төптеринде — агитпунктуларда ажыл улам хайнымныг апарган. Агитпунктуларның ажылдаар шактарын үзатказ болгаш айыткан шактарында ажык, дежурныйларның доктаамал турарын оларның эргелекчилери чедип алган. Ындыгларның бирээзи Р. Г. Лишинская эргелекчилээн ДОСААФ-та № 8 агитпунктуну көрээн. Ол хоорайда тургустунган агитпункттерниң эки ажылдыг агитпунктуларның бирээзи.

Агитпунктуга тускайлаан өрээл дыкпыш-даа бол, херектерлерлерни таарыштыр тургузуп, кескү агитацияны алдын делгээни сарынныг өңнүг плакаттардан, соңга кадында болгаш шкафтар кырында салгылаан ном-бажын чечектерлер-ле боор, өрээл иштин аяныг, арыг-силиг кылган.

«Агитаторнуң булуңу» деп улуг стендиде агитпунктуну ажыл планы, агитаторлар даңзызы, «Агитатор» деп хана солун бар Хана солунга дээре ажылдыг агитаторларның дуржулгазын чырыдып, оларның чуруктарын азып турар. Бо удаада ында дуржулгалыг агитаторлар З. Л. Егорова, О. Ф. Сивцова, С. И. Щербаков, Л. Г. Хайхукова оларның ажылын мактап, дүрзүлерин чуруктарын тырттырган аскан.

Агитпунктунуң ажылынга дерт улуг агитколлективтер киржип, пиктаан-биле 76 агитаторнуң күжүн ынаар кириштирип турар.

— Аныяк соңгукчулар клувун бо соңгулда кампаниязында тургустувус. Аныяктар ортузунга агитас-массалыг ажылдар чорударынга дуржулгалыг агитаторларны бижыглаан, оларның-биле тускай план дуглаар ажылдап турар бис. Агитаторларның билиг-мергежилин бедидери-биле апрель эгезинден бо хүннерге чедир үш удаа семинарны эрттирдивис. Агитпунктунуң ажыл планында көргүзүгенин эзугаар эрттирген ажылдарны тускай кыдыраашка демдеглеп, кежээге, беседага ийикпе чүү-даа болуш эрткен дижик, харысалгалыг кижи анаа ат салгаш, кыска тайылбырны бижип каар — деп, эргелекчи Роза Григорьевна Лищинская чугаалады.

Бүгү чурттаазында дег, бистиң республикада соңгулда кампаниязы улам калбарып. Ылангыя күш-ажылчы коллективтерде болгаш чоннуң чурттап турар черлериниң аайы-биле агитация-пропаганда ажылы чугула черни ээлеп турар. СЭКП-ниң иштики даштыкы политиказын, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң ханы уткалыг илеткелин, Аъш-чем программазын болгаш ук Пленумга хүлээп алган доктаалдарны ажылчы чонга хандыр тайылбырлаазы — агитация-пропаганда ажылының кол айтырыгы ындыг. Агитаторнун улуу ол. А агитпунктунуң чорудуп турар агитация-пропаганда ажылы, оон херилде, шимелдезин ден хамааржыр. Эргелекчи шимелдеже сагыш салбас болза, агитпунктуга кирген соңгукчу-даа, ажылдап каар дежурныйлы-даа, агитаторнуң-даа соңнуургадыр. Оон хой-ла-дыш келүрер чүве кааа турар. Утказы бедик, номчуттунгур материалдар-биле долдуртунган, көрүштүг, шөлергип кылган чаңгыс стенд кижиниң кичээнгейин хаара тудар боор. Бо агитпунктуда ындыг стендилер, бутунар, хана солун боттарының мурнунга салган сорулгазын долузу-биле күүседип турар.

В. САТ.

СОЛУН КЕЖЭЭ

Тоңа аттыг совхозтуң Культура бажыңынга бо соңгулдаларга бир дугаар киржир, аныяк соңгукчуларга тураскаатказ кежээ болуп эрткен.

Элегес кодээ Советиниң күүсекомунуң даргазы Н. Л. Оюн байырлыг кежээни ажыдып, совет соңгулда системазынга хамаарыштыр [illegible] [illegible]. Даразында Элегес ортумак школазының доозукчузу Нина Монгуш улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдаларга бир дугаар киржир эш-өөрүнүң мурнундан сөс ап, чүве чугаалааш, чер-чер Советтеринге соңгулдалар хүнү — июнь 20-де чаңгыс чер чурттуглары — бүдүрүлгениң мурнакчылары дээш бадылаашкынның чаңгыс кижи дег бүрүнче аныяк соңгукчуларны ол кыйгырган.

Совхозтуң шаг эргелекчизи, бүдүрүлгениң хоочуну А. И. Николаев аныяк соңгукчуларга байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Ол-ла хуралга район Советинге депутаттарның кандидаттары соңгукчулар-биле ужурашкан. Түңнелинде совхозтуң кодээ ажыл-агый специалистериниң концерти болган.

Н. ОЮН.

Таңды район.

МУРНАКЧЫЛАР

Фоторепортаж

«[illegible]» каттыжыышкынның Кызыл хоорайда «Чечек» ателье[illegible] хөй [illegible] коллективиниң онзагай ажылынга ак сеткилдиг, бедик харысалгалыг, чогуктыг [illegible] ажылдаар [illegible] хөй. Оларның бирээзинге бүдүрүлгениң хоочуну Анна Хүрен-ооловна Содунам-[illegible] адап болур.

Оон ук ажылга стажы ам 30 чыл ажып турар. Ажылынга мергежип, байзак дуржулгалыг апарган. Амгы үеде ол аныяк даараныкчыларның дагдыныкчызы. Оларны ажылга өөредип, амыдырал-чурттаалгага телептиг кижилер кылдыр өстүрүп турар. Бо чурукта оон аныяк кыс Зина Сунгарованы ажылга өөредип орарын көрүп тур сиңер.

Тоң даараар бригадада аныяк даараныкчы Анна Ерина (чурукта) база эки ажылдап, найыралдыг коллективиниң күш-ажылчы чаңчылдарын телептиг уламчылап келген. Оон күш-ажылчы намдары ам чаа-ла 6 чыл чедип чорууур-даа болза, бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылы, телептиг, кижизиг аажы-чаңы-биле коллективиниң хүндүткелин чаалап алган. Ам ол партия кежигүнүнге кандидат. База ол ышкаш хоорай Советиниң депутаты хүлээлгезин кызымак күүседип келген болгаш чаа соңгукчулары-биле ужуражып, отчёдун берген. Ол бо чылдың февраль [illegible] Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнатказ.

«Чечек» ательениң инженер-техниктиг ажылдакчылары, ажылчыннары ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оон болгаш улус депутаттарының чер-чер Советтериниң соңгулдалар хүнүн телептиг күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш бедик тура-соруктуг ажылдап турарлар.

А. ДАРЖАА.

А. МОНГУШТУҢ фотолары.

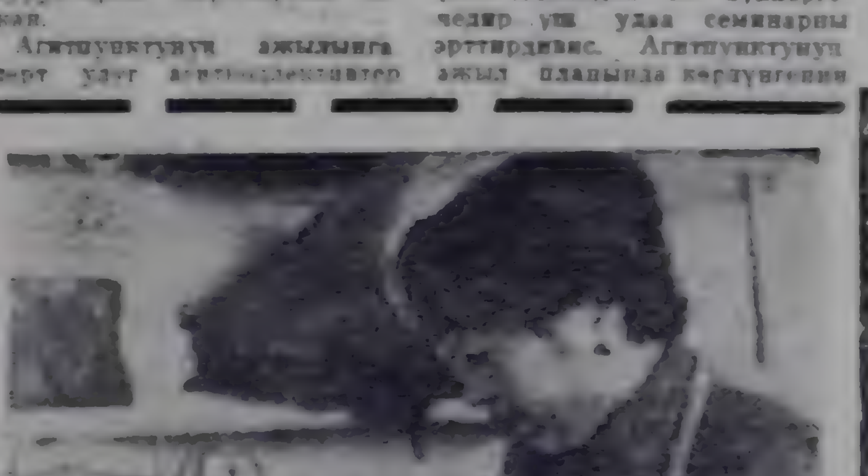

Хову ажылдары

ТЕХНИКА ЧЕДИШПЕЗИНДЕН

«Тыва» совхозтуң Айлыг-Ойга комсомолчу-аныяктарның бригадазының (бригадири кончуун коммунист Д. Ооржак) шөлдеринде ажыл хайнымыктыг. Үрезин чаштырылгазында дөрт агрегат шалыпкын тенниниг ажылдап турар. Ында механизаторлар ортузунда чарлаттынган социалистиг чарышка Чадамба Куулар мурнап, хүн үлүүн үргүлчү 10—20 хуу ажыр күүседип турар.

Совхозтуң механизаторлары 1600 гектарга кызыл-тасты кыска хуусаада чаштырып дооскаш, чаштыр мал чеми культураларының үрезинин чаштырар ужурлуг. Ынчалза-даа ажылдың темпизин саададып турар чамдык четпестерниң бары хомудаачыг. Чижээ, хөрзүн эрозиязынга удур СЗС-2,1 сеялкаларга автоводуглар чедишпейн турар. Оон ангыда, хөрзүн болбаазырадыр КПШ-9 культиваторлар база негеттинип турар. Кереэ-дугуржулга ёзугаар, Чадааланың Сельхозтехника каттыжыышкынындан каан ажылдаар ужурлуг техниктиг ажаалда машиназы Айлыг-Ойга чаңгыс-даа катап келбээн.

Районнуң Сельхозтехника ажылагый эргелели, ол ышкаш Сельхозтехника каттыжыышкынының удуртукчулары үстүнде айыттынган четпестерни дарый чайладырының хемчээн алыр ужурлуг.

А. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

Бистиң кандидаттарывыс

УРАН КЫС УДАЗЫНГА ОРААШПАС

Бичии Руслана, өске бүгү өлүгери ышкаш, оюнаар-ла ыдыктыг биле оюнаарынга кончуг ынак чораан. Оон ынай ол шыктан чечек чулуп, ховаганнар сүрүп, «эмчи», «башкы» деп оюннар-биле база кады оюнаар чораан. Элээди апаргаш ол оюнаар кыстарынга хептер быжар, оларга платьелер даараарынга кончуг ынак апарган. Ынчангаш авазы бичии Русланазын «мээң уруум шевер болур» деп мактаар, бичии кижиниң сонуургалын деткиир, анаа платьени канчаар даараарын бо-ла айтып бере берген орар.

Руслана Монгуштуң аламаа шаандан тура-ла Өвүрнүң «Коммунизмче оруук» совхозунуң малын малдап, хөй урут-дарыгны өстүр азырап, кижизидип келгеннер. Руслана чеди уруглуг эң бичиизи улуу. Ол өг-бүлениң кежигүннери найыралдыг, ажылгыр улус. Школада өөренип турар эң бичиизинден өскези, шупту ажыл-агыйның аңгы-аңгы адырларында материалдыг кежикти бүдүрүп ажылдап турарлар.

Руслана база-ла «хол ишкш бут чандыр баспас» деп улуска чуугаалажып турары ышкаш, улуглары дег, бүдүрүкчү ажылды кылып. Хандагайтының амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелинде даараныкчылап ажылдап турар. Болуушун ажылдап келгениң кыска үезиниң иштинде ол аныяк урут ажылдап турар коллективинде эш-өөрүнүң, улугларның-даа хүндүткелин чаалап алган.

Руслана Монгуштуң ажылдап турары Хандагайтының амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң даараныкчыларга негишге ажыл шагы чаа-ла эгелеп турда чеде бердим. Даараныкчыларга негишде чыглаймында тургускулаан даарап чыр машиналарның шимээн-даажы ында чайынып кан ажыл-ишти бир тускай аялгалыг болдуруп, онзагай ыңдыр дыңналып, анаа ында ажылдап турар кижилерни чугаа-сооду, үнү дашкаш, ажылды улам хайныктырып турду. Бир сактырга ында ажыл дун-хүн дивейн, үзүк-соксаал чок шак-ла ынчаар хайнышкыннаг чорук турган-даа ышкаш.

Ол бүдүрүлгеге чериниң кол кылып турар ажылы — кижилерге ынаа бүрү хептерни шыпарлыг кылдыр бүдүрүп, даарап бээри, чагыкчыларның чагыын хуусаазында күүседири — кижилерге өөрүшкүнү шаңнаары.

Коллективте колдуунда аныяктар. Олар коллективтиң ээзулуг эртинези болуп, чаңгыс иени уруглары дег ажылдап турарлар. Оларның дуржулгалыг дагдыныкчылары Александра Монгуш, Александра Кертик-Кара, Александра Сарыглар, Татьяна Апак болгаш өскелер-даа аныяктарга боттарының байлак арга-дуржулгазын дамчыдып берип турарлар. Олар найыралдыг коллективтиң кежигүннери ажылдың бүдүрүкчүлүүн, шыпарын, хуусаазында күүседири дээш бир деп-биле туржуп турарлар. Соолгу үеде даараныкчы негии ай, квартал планын ажыр күүседип, алган социалистиг хүлээлгезин херек кырында боттандырып келген.

Коллектив кежигүннериниң аразындан Руслана Монгушту боттарының хуралынга район Советиниң депутадының кандидадынга депшиткен. Хөй дээн аныяк урут ажылдаар-ла үр болбаан. Ынчалза-даа ол үениң иштинде бодунуң эрес-шоваа, өскелерге эвилең-ээлдек аажы-чаңы-биле, ажылга сундулуг, шиитпирлиг болгаш бодунга негелделиг чоруу-биле өскелерниң хүндүткелин чаалап алган. Бүдүрүлге черинге кирген бир өөзүнде Руслана ургужу комсомолчу оттуугаш-биле ажылдап келген болгаш өөн эш-өөрүн, ажылчы хаара-тулун дээр, эш-ледер болгаш ажылга харысалгалыг болур чорукка хире-шаа-биле үлегерин көргүзүп келген.

— Сени кады ажылдап турар эштериң, бүдүн бүдүрүлге коллективи район Советиниң депутадының кандидадынга депшидип, улуг бүзүрелди көргүскен-дир, сен ону канчаар бодап турар сен, Руслана Кызыл-ооловна? — деп, айтырыгга ол мынчаар харыылады:

— Баштай алдешкимген мен. Район Советиниң депутадының кандидадынга депшидип, коллективим, эш-өөрүм мени дыка-ла идегээннер-дир деп катап-катап бодап турдум. Ол мени, бир-ле дугаарында, чаңгыс коллективте кады ажылдап турарым эштеримниң улуг идегели болгаш бүзүрели-дир. Ол дээш мен чүгле четтирдим дээр болгаш ол идегелди бодумнуң ажыл-херээм-биле бадыткаар ужурлуг мен. Оон-биле кады мээң мурнумда харысалгалыг улгаткан деп чүвени билип турар мен. Мээң мурнумдаазынга бодаарга, каш катап кижиниң ажылдаары мени оваарып турарлар. Мени июнь 20-де депутат кылдыр соңгуур болза, ону улуг өөрүшкү-биле хүлээп алыр болгаш бодумнуң ажылымга, хөй-ниити ажылдарымга бар аргаларымны үндүртүп турар мен. Шүлүргү, кызымак ажылдаарымны хүлээнип турар мен.

Хандагайтының амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң даараныкчызы аныяк кыс Руслана Монгуштуң ол чугаазын дыңнааш, бо черле телептиг кижи-дир деп бодал-биле байырлаштым.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

ЧАРЫШКА МУРНААН

Кызылдың үлетпүр бараанар садыы Абакан хоорайның үлетпүр бараанар садыы-биле аразында күш-ажылчы харылзаалыг, чарыштыг. Күш-ажылчы маргылдаалыг ийи садыгның ажылдакчылары ажылының арга-дуржулгазын бот-боттарындан өөренир, пентерелдир чаагай чаңчылдыг. Чоокта чаа ийи садыг бо чылдың бирги кварталының социалистиг чарыжын түңнээн. Оон түңнелин Абаканның үлетпүр бараанар садыының партия-ажыл-агый активиниң хуралынга үндүрген. Социалистиг чарыштың негелделерин бүрүн күүсеткеш, Кызыл хоорайның үлетпүр бараанар садыының коллективи бирги кварталдың түңнели-биле чарышка тиилекчи болган.

Социалистиг чарыш түңнээн хуралга Кызылдың үлетпүр бараанар садыындан киржип чораан садыг ажылдакчылары кожалары-биле ажылдың арга-дуржулгазын солушкан.

Бистиң корр.

ЭЭНЗИРЭЭН БАЖЫҢ

Эрзин суурнуң мурнуу талазында улуг, дериг шел чаттыла берген чыдар. Ол самолёт хонарынга дыка таарымчалыг. Ынчангаш анаа эрткен чылын ийи аал ишти чурттаар бажыңны районнуң тудуг участогунуң тудугжулары тудуп, аэровокзал кылдыр дужааган. Кыштың соолунда, чайның чанындан чаглактанып, самолёт маңаар бажыңны туткаынга эрзинчилер аажок өөрээн. Ук бажыңның ээзи — аэропорт ажылдакчылары ынаар көшпейн бергенинден ол ховуда ээнзиреп туруп калган.

Бажыңның чаңында кудукту казылап, одалга системазын база кииргеи. Электри удаазының бажыңда кииргеи-даа болза суур-биле аразында электри чагыларын тургуспааныңдан ол бажыңче электри шугуму киирттинмээн.

Ээлээр ээзи чок бажыңның соңгаларының шилдери бустап калган. От салыр печканың шой пиктааларын, даштыкы эжиин база уштуп апарган. Соок үеде от салбайн келгениңден одалга системазы доңгаш, үрелген. Аэровокзалдың бир ээзэлинге киирип каан аппаратуралар үрелип, тоймагаттынган. Ол бажыңны катап септеп, ажыглаарынга киирерине 49 муң рубльди тускайлап аңгылаан. Чаа объектини тудуп, ону чеп ажыглавайн, тоймаглап үрээш, катап септээрге хөй түмен акша-хөреңги чарыгдаттынар. Ол камналга-хумагалал эвес-тир. Ук бажыңны дарый ажыглаарынга киирбес, шимчи аназ [illegible] [illegible] чурттадыр үе келбээн бе?

А. ТАВА.

Эрзин район.

КЫДАТТА АМГЫ

К ЫДАТТЫҢ удуртукчулары чээрби ажыг чылдың дургузунда ССРЭ-ге удур демиселди чорудуп, ону боттарының улуг күрүнезирек үзел-бодалдарын боттандырарынга кол моондак деп көрүп турарлар. Пекинниң амгы даштыкы политиказы кайнаар угланганыл? Совет Эвилелиниң ниитилел болгаш күрүне тургузуун, тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказын каржызы-биле хоптап, нүгүүлдеп, бооп чепсекти эндере бүдүрерин кыйыгаарлаар, чепсегленииш-киниң дүжүрер болгаш делегейге дүшкүүр-лүг чорукту чавырылдырар дээш кужениишкиннерге ажы-биле удурлап турар. Национал хостаалга дээш демиселчилерниң хурээлениге сандараашкынны болдурар, хөгжүп орар чурттарның ССРЭ-ге болгаш өске-даа социалистиг күрүнелерге удур тургузар дээн доктаамал оралдажышкынны кылып келген. Мурнуу Африканың расистери, Чилиниң фашистери дээн чижектиг эң-не реакциялыг күштер-биле каттыжып, АКШ-тың, Японияның, Великобританияның чагырыкчы бөлүктери-биле Совет Эвилелинге удур калбак фронтуну тургузар дээш демисежип турар.

Кыдаттың иштики политиктиг амыдыралының бир онзагай чүүлү болза партия, күрүне, шериг аппарадының эң [illegible] чаңгыс эрге-чагырга [illegible] чидиг демисел болур Дэн Сяопинниң бирлик удел[illegible] [illegible] [illegible] алыр сыдый каттыжышкынны [illegible] [illegible] дээш кыйгырган [illegible] чүме даа [illegible] тура демиселдерни чидиглелиинии моңгавайн келген. Бо бөлүк болгаш политиктиг удурланыкчыларының салдарын сулараткан [illegible] ам даа чедип албаан.

КПП Төп Комитединиң ал-дыгы пленумунуң сөөлүнде Хуа Гофэнниң талалакчыларының турушкарны сулараан болгаш эрге-чагырганың дээди чадазының бүгү-ле удуртур органнарынга Дэнниң бөлүү келген. Бир удурланыкчы бөлүктүң турушкарын суларатканының түңнелинде Дэнниң талалакчылары боттарының демиселиниң чидиг бизин Е Цзяньинге углаптыра бергеннер. 82 харлыг Е Цзяньин дээрэзи (эмчи дузазы чокка ажылдап шыдавас) амгы үеде күрүнениң барык-ла удуртукчузу болуп, Улус төлээлекчилериниң Бүгү-кыдат хуралының доктаамал комитединиң даргазының албан-дужаалынга ажылдап турар. Күрүне аппарадынга барын үзелдиглерден ангыда Е Цзяньин боттуг эрге-чагырганы холда чаасказ тудуп турар.

Е Цзяньинге удурткан партияның хоочуннары төпте бызыг турушкарлыг болгаш черлерде оларның салдары амдаа улуг. Оларга шиитпирлиг согуушкунну чедирери-биле Дэн Сяопин болгаш оон бөлүглели «ККП-ниң организациялыг ажылының кол сорулгазынга» сылдап алгаш, «кырган ажылдакчылар удуртулганың ийиги база ушкү шугумунче шилчиир» деп негелделерни шудургу салып, ажы-биле чугаалаарга оларны эрге-чагыргадан чайладыр сагыштыг. Ынчалза-даа оларны дүрген чайладыры ындыг-ла амыр эвес. Төп чазакта чүгле министерлерниң оралакчыларының саны беш муң кижи ажып турар.

Дэнниң бөлүү, оларның кол-дуунда турар төп парлалгада ККП-ның, КУР-нуң төп [illegible] Е Цзяньинниң ужур-дузазын кудулап[illegible] оралдажып турарлар.

Кыдатта амгы «аштаалганың» кол сорулгазы — Дэн Сяопинниң бөлүүнүң политиктиг турушкарын моон-даа ынай быжыглаары болур. Эрткен чылдың төнчүзүнден эгелээш Дэнниң авторитедин болгаш чонга улуг салдарлыг болурун көдүрери-биле партияның, чурттуң болгаш чоннуң мурнунга оон адын хавыразын ында парлалга пропагандалап эгелээн.

Дэн Сяопин, оон чоокку талалакчылары Ху Яобан, Чжао Цзыян боттарының политиктиг угланыышкынын партияның үр хуусаада программазы кылдыр быжыглаары-биле ККП-ниң XII съездизинге удуртукчу документилерни ажылдап кылыр үш тускай комиссияны башкара бергеннер. Комиссияларның кол сорулгалары болза: партияның организакчы болгаш идеологтуг ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыннарын тодарадыры; ККП-ның чаа уставының төлевилелин белеткээри; агар болгаш эр хуусаалыг экономиктиг политиканы ажылдап кылыры; Кыдаттың даштыкы политиказын эрлем бүгү үндезилээри болур.

Төп партийжи, күрүне аппарадынга Дэнниң талалакчыларының турушкарны быжыксадаа, партияда болгаш чуртта ниити байдалды экижидип шыдавас. Оларның политиктиг угланыышкынынга удур демисел чер-черлерде шиңгыырып турар апарган. Хармы-даа оон мурнунда оларны деткип турган чамдык кижилер Дэнниң политиказынга бүзүрел [illegible] кээргедип эгелээннер.

ККП Төп Комитединиң даргазы турган Хуа Гофэн ам-даа партияның дээди удуртулгазында хевээр артпышаан. Оон талалакчылары Хуанын база катап эрге-чагырганга чедип аарынга идегеп, ону деткиикшээн, боттарының турушкарын быжыглаарын оралдажып турарлар.

Мындагаш съезд болурунуң бетинде үе партияның бүгү-ле звенеларынга, күрүне болгаш шериг аппарадынга демисел моон-даа улам чидигленир дээрзи илден.

К ЫДАТТЫҢ экономиказында онзагай улуг өскерлиишкиннер болбаан, биезе хевээр, хожудаңгай байдалда. Чуртта калбаа-биле чарлаан «дөрт чаартылганың» программазы буураашкынга таварышкан. Аар үлетпүр бүдүрүлгези кудулаан. Эрткен чылын 1980 чылга деңнээрге 1,5 млн. тонна каңны, 20 миллион тонна хөмүр-дашты, 6 млн. тонна нефтини эвээшти бүдүрген. Кодээ ажыл-агыйга «рынок механизмин» киирген хуу өнчүзүрек хөөннерни күштелдирген. Аъш-чем айтырыы чуртта чидигленген.

КУР-нуң 32 чылдар иштинде төнгүзүнде иштики политиктиг амыдыралы кажан-даа доктаамал быжыг турбаан, эрге-чагырга дээш демисел бичии-даа кошкавааан болгаш чидиг социалдыг, национал чөрүлдээлер соксавайн келген. Ындыг байдалда экономиканың сайзырадыры улуг нарыыдашкынга чедирип турар. Пекинниң амгы экономиктиг политиказы Кыдат ниитилелге, ылангыя кодээге улуг чөрүлдээлерге таварыштырып турар. Бүдүрүлге планнарын өрегелерге быжыглаарын 1 системазын киргениниң түңнелинде, тараачыннарның оруулгазының [illegible] [illegible] угааткан.

Экономикага чаа системаны киирерииниң түңнелинде коммуналарның хөй-ниити фондуларын ыргаарнарга, [illegible], ажыл кылыр арганы чиирген иналдыгларга, шериг албанныг кижилерниң өг-бүлелеринге материалдыг дузаламчыны көргүспес.

Капиталистиг ажыл-агый чорудулгазының элементилериниң моон-даа ынай нептередирииче Пекинниң деткимчези-биле тургустунуп турар хуу херегленнерниң бүдүрүлгелери экономикага улуг ужурлуг апарып болур. Ындыг бүдүрүлгелерниң саны амгы үеде [illegible] муң четкен. Кыдатта хуу [illegible] эң-не [illegible], оларның саны ам безин 810 муң ажыкан.

Экономиктиг бергедээшкиннерин шиитпирлээр база акша-хөреңги диилен тывары-биле кыдат эрге-чагыргалар экономикага даштыкы капиталды шиңгээдип эгелээннер. Бо сорулгага кыдат болгаш даштыкы хөреңгиге үндезилеттинген холушкак бүдүрүлгелерни тургузуп турар.

Хуу бүдүрүлгеге, холушкак экономикага даштыкы капиталды шиңгээдириниң «кыдат оруу» дээрге чуртту социализмден улам ыңай ырадырының айыылы болур.

Кыдатта кадрлар белеткели — нарын айтырыг. Чурт ам-даа бүгү ниити эге өөредилгеже кирбээн. 150 миллион ажыг аныяктар ужук-бижик билбес. 106 миллион ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларының иштинде чүгле 2 миллион кижи дээди болгаш ортумак эртемниг.

Үлетпүр ажылдакчыларының аразында эрге-дужаалын ажыглап ажыглаар, хээли алыр, күрүне хөреңгизин оорлаар чоруктар көвүдээн. Бо дугайында төп болгаш чер-чергелерниң парлалгазында информацияны үргүлчү парлап келген. Саттыныкчы чоруктуң, күрүне хөреңгизиниң оорлаашкынын хемчээлиниң улгаткаанын көргүзүм ышкаар төп комиссия бедип шыдап турар.

Чуртта аныяктарның аразында корум-чурум үрээр чоруктуң өскени эрге-чагыргаларны дүвүредип турар. Амгы үеде оон деңнээр 60 чыдтарның эгезинге деңнээрге 10 катап өскен. Эрткен чылын нарыгыналга тургузган кем-хе-

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргениниң демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмнүнээзинден шаңнаары бо-ла:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Виктор Дмитриевич **Апчитаев** — Тываның электри четкилериниң шериглиттен танныыл чериниң ажылчыны.

Мария Ивановна **Баншикова** — пенсионер.

Елизавета Александровна **Барабанова** — республиканың туберкулёзка удур диспансериниң санитарказы.

Петр Игнатьевич **Барановский** — хоорайның ИХК-ның таныыл чериниң контролёру.

Нина Афанасьевна **Бобкова** — республиканың туберкулёзка удур диспансериниң санитарказы.

Наталья Егоровна **Бахрушева** — Тываның чумага удур станциязының ажылчыны.

Ульяна Тимофеевна **Верзилова** — пенсионер.

Евгений Васильевич **Волков** — пенсионер.

Татьяна Александровна **Вяткина** — хоорайның ИХК-ның таныыл чериниң контролёру.

Евгения Дмитриевна **Гонина** — № 20 ясли-садтың ажылчыны.

Николай Павлович **Зорин** — Тываның геология-шинчилел экспедициязының танныылы.

Анастасия Андреевна **Зырянова** — Тываның Аптека эргелелиниң ажылчыны.

Антонина Викторовна **Иванова** — пенсионер.

Анатолий Янович **Кароляк** — Тываның электри четкилериниң слесары.

Марфа Фёдоровна **Кондратьева** — № 1 АТБ-ниң диспетчери.

Мария Никитична **Круглова** — «Тыва тудуг» трестиниң № 81 тудуг эргелелиниң кол бухгалтери.

Тана Монгушевна **Куулар** — республиканың туберкулёзка удур диспансериниң эмчизи.

Николай Александрович **Лапшев** — Улуг-Хем хемчик-үлетпүр ажыл-агыйының дарганы.

Глеб Николаевич **Лебедев** — Профтехөөредилге талазы-биле эргелелдиң № 5 ПТУ-нуң директору.

Зинаида Васильевна **Меньшикова** — хоорайның ИХК-ның танныылы.

Валентина Матвеевна **Михайлова** — «Каа-Хем» разрезтиң ажылчыны.

Валентина Александровна **Михеева** — Кызыл хоорайның улус судунуң күүседикчизи.

Анна Ивановна **Николаева** — Улуг-Хем хемчик-үлетпүр ажыл-агыйының склад эргелекчизи.

Ефросинья Ивановна **Ослина** — пенсионер.

Николай Лопсанович **Очур** — № 1 АТБ-ниң ажылчыны.

Кара-оол Талаевич **Оюн** — пенсионер.

Ираида Исаевна **Панкратова** — СЭКП обкомунуң кладовщиги.

Михаил Андреевич **Панышев** — пенсионер.

Ульяна Николаевна **Петрова** — пенсионер.

Александр Гурьянович **Полухин** — чумага удур станциязының ажылчыны.

Николай Николаевич **Пономарев** — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң автобазазының чолаачызы.

Зоя Иосифовна **Прибытко** — республиканың уруглар эмнелгезиниң санитарказы.

Мария Павловна **Пьяновская** — № 1 АТБ-ниң инженери.

Татьяна Филипповна **Радионова** — № 1 АТБ-ниң ажылчыны.

Александра Михайловна **Рубцова** — № 8 уруглар садының азыраачызы.

Георгий Алексеевич **Рябова** — пенсионер.

Мария Емельяновна **Сараева** — пенсионер.

Александр Георгиевич **Севрунов** — Тываның геология-шинчилел экспедициязының партия начальнигиниң оралакчызы.

Лидия Михайловна **Секачева** — № 20 ясли-садтың эмчи сестразы — [illegible].

Мария Петровна **Сергиенко** — республиканың туберкулёзка удур диспансериниң эмчи сестразы.

Вера Алексеевна **Середкина** — [illegible] заводунуң ажылчыны.

Алла Трофимовна **Солдатова** — пенсионер.

Евдокия Кондратьевна **Сопронова** — пенсионер.

Жанна Ивановна **Сычева** — пенсионер.

Михаил Иосифович **Талаконов** — «Каа-Хем» разрезтиң слесары.

Мария Георгиевна **Тимошенко** — Кызылдың өртумак № 1 кадээ профтехүжүглелиниң улуг бухгалтери.

Николай Григорьевич **Титов** — пенсионер.

Лидия Гавриловна **Улиганова** — пенсионер.

Ольга Афанасьевна **Успенская** — кинофильмнер тараадырының Тывада конторазының директору.

Галина Сергеевна **Утемишева** — хамааты камгалалының штавының шериглиттен таныыл чериниң ажылчыны.

Григорий Алексеевич **Утемишев** — пенсионер.

Алла Васильевна **Ушакова** — № 21 магазинниң ажылчыны.

Нина Дмитриевна **Чебаева** — пенсионер.

Раиса Сергеевна **Чередниченко** — Автоорук эргелелдиң инженер-телевизилечизи.

Семён Павлович **Шапхоев** — Тываның күрлайгаарал лабораториязының улуг инженери.

Клавдия Александровна **Шестакова** — Тываның күрүне филармониязының улуг контролёру.

Валентина Ивановна **Щербань** — караа четпестерниң бүгү-россия ниитилелиниң Тывада баштаар чериниң улуг инспектору.

Фаина Яковлевна **Юшкова** — Сельхозтехкомнуң материал-техниктиг хандырылгазы базазының [illegible].

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай. 1982 чылдың май 25.

ИЮНЬ 20 — чер-чер Советтеринге соңгуулдаар хүнү

О Р Г А Н И З А С Т Ы Г

Улус депутаттарының район болгаш кожээ Советтеринге база улус судьяларынга соңгуулдаларга белеткел ажылдары Тес-Хем районда организастыг болгаш политиктиг база күш-ажылчы көдүрлүүшкүннүг байдалдарында чоруп турар. Соңгуулда кампаниязынга белеткелдерни районнуң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съезиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың бирги чылының планнарын ажылдап күүседир болгаш районнуң ажылчы чонунуң бо чылда алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир. ССРЭ-ниң 60 чылын күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш чүткүлүг күш-ажыл-биле холбаштырып турар.

Амгы үеде районда улус депутаттарының район, кожээ Советтеринге соңгуулдалар талазы-биле соңгуулда округтарында депутаттарга кандидаттар-биле база районнуң улус судунуң судьязынга кандидат-биле соңгукчуларның ужуражылга хуралдары чоннуң бедик идепкейлиг киржилгези-биле эртип турар.

Кызыл-Чыраа кожээ Советтиң девискээринде район Советинге соңгуулдалар талазы-биле соңгуулда округундан депшиттирген ийи кандидат-биле, кожээ Советке соңгуулдалар талазы-биле соңгуулда округтарындан депшиттирген беш кандидат-биле соңгукчуларның ужуражышкын хуралдары болгулаан. Район Советинге депутаттарның кандидаттары хоочун хойжулар Э. Эрендей биле Р. Баян оларның ол округтарда хойжу соңгукчулар-биле ужуражылга хуралдары бедик көдүрлүүшкүннүг болгаш ажыл-ишчи байдалга болгулаан. Кызыл-Чыраа кожээ Советтиң депутаттарынга кандидаттар, «Кызыгаар» совхозтуң хойжулары Б. Баяндай, К. Бегей олар боттарының ажылдап турары хойжу бригадаларында малчын эш-өөру-биле соңгуулда мурнунуң ужуражылгазын эрттиргеннер.

Ол соңгуулда округтарынга болгулаан хуралдарга шээр малды моон соңгаар өстүрүп көвүдедириниң дугайында, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга мал ажылынче онза кичээнгей салдапының дугайында чугаалар болгулаан. Соңгукчулар депутаттарның кандидаттарынга улуг идегелин илергейлевишаан, чагыгларны киирген.

СЭКП Тес-Хем райкомунуң ийиги секретары С. Куулар ону район Совединиң депутадының кандидадынга депшиткен «Тес-Хем» совхозтуң Ү. Шынаа салбырының ажыл-ишчилери-биле ужурашкан, салбырның малчыннарының ажыл-херээнин болгаш амыдырал-чурттакчылгазының талазы-биле оларның киирген чагыгларын болгаш дилеглерин дыңнап, депутатка соңгуткан соонда оларны күүседир дээш кызымак ажылдаарын бүзүреткен.

Районнуң улус судунуң амгы тайгазы, ол-ла сумка судьязының кандидадынга депшиттирген Д. Оюн-Бартан «Чодураа» совхозтуң Шурмакта чайлаглап келген хойжулары-биле ужурашкан, районнуң улус судунуң ажыл-чорудулгазын делгереңгей-биле чугаалап берген. Ужуражылга хуралынга санал берген соңгукчулар судьяның кандидадын бир эп-сеткилдиг деткивишаан, районга хоойлу-чурум болгаш корум-чурум сагылдазын улам күш-теңнирер дээш моон соңгаарда улам чүткүлүг ажылдаар дээрзинге бүзүредин илеретпиңнер.

О. МОНГУШ.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

БУЗУЛБАС ХАРЫЛЗААЛАРНЫҢ ҮНДЕЗИНИ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша Улус Республика — социалистиг дем каттыштырылгазының быжыг кезээ, ында идегелдиг эвилелчилер — ССРЭ болгаш өске-даа социалистиг чурттар бар деп, «Жолнеж вольности» солун бижээн. ССРЭ-биле эвилел бистиң догуннаашкынывыска болгаш кызыгаарларывыстың бүдүн-бүрүн турар чорууңга шиитпирлиг ужур-дузалыг. Оон быжыг үндезини Польша биле ССРЭ-ниң идей-политиктиг чаңгыс эвилели боор турар. Ол үндезинни социализмниң дайзыннары 1980-81 чылдарда буза шаварын күзеп турган.

ПУР-биле ССРЭ-ниң аразынга идейлиг сырый каттыжышкынны кошкадыр чорук Европа диптэ тургустунган байдалды эде өөрүп, ам-даа күзеп, күштерниң амгы деңгелдиин баксырадыр чүткүп турар күштерге ажыктыг болурун ол-ла солун онзалап демдеглээн.

Социализмге удур идегеттер камыктың-на мурнунда ПУР-биле ССРЭ-ниң аразында эвилелдиң кол магадылалы болур ПКАП-тың удуртукчу ролюн кошкадырынче чүткүп турган. Олар ССРЭ-биле эвилелди кошкадырын оралдажып турганнар. Ол дээрге, Польшаның айыыл чок болур чоруунуң үндезининге хора чедирерин болгаш оон Одер, Нисса болгаш Балтика талазындан кызыгаарларының үреттинмес чорууңга халдаашкын-дыр. «Солидарностиниң», «Хамаарышпас Польшаның конфедерациязының», Кос-Корнуң болгаш социализмге удур өске-даа белүттенишкиннерниң удуртур черлериниң политиктиг авантюристериниң ындыг эвес сорулгаларын чажырарын оралдажып турганнар.

1981 чылдың бузундуларынга тывылган болгаш троцкистерниң, анархистерниң болгаш улустуң Польшаның өске-даа карактаазыннарының каттыжышкан клубтар кижилери ПУР-биле ССРЭ-ниң аразынга найыралдың ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузаламчы дугайында керээниң принциптериниң херек кырында өскертир дээш хөй-мегени кыйгырыгларны салып турганнар.

Ийн немеп кургүне биле ажыктыг харылзаалерниң үндезинни боол турар Польшаның кургүне кертэлерин ындыг бөлүттенишкиннер күш чок болдурарын база оралдажып турганнар, «Жолнеж вольности» бижээн. Бо бүгү чүүлдер хамыктың мурнунда бистиң кызыгаарывыстың айыыл чок чоруун кошкадыр ужурлуг турган.

1981 чылдың декабрь 13-те контрреволюциялыг хоралыг болгаш кем-буруулуг планнары буурап дүшкен. Ынчангаш бистиң социалистиг күрүневисти тургузуу үреттинмес, польша-совет эвилелдиң үндезининге диверсия божаннап шыдавас. ПУР-нуң политиктиг үндезинин-даа узуткаттынмас. Бистиң хамаарышпас чорууувустуң үндезинни — ССРЭ-биле эвилел канчаар дээрге, оон ужеэ болгаш быжыы-даа дайын соондагы он-он чылдар иштинде бадыткаттынган деп, «Жолнеж вольности» онзалап демдеглээн.

САГЫЖЫМДА АРТЫП КАЛГАН

Маркос Леонель Посадас — Мексиканың Каттышкан социалистиг партиязының Политкомиссиязының кежигүнү, моон мурнунда чурттуң аныктар организацияларының сураглыг удуртукчуларының бирээзи. Леонель Посадас Совет Эвилелинге каш удаа кээп чораан, комсомолдуң XIV съездизинге олурушкан, Октябрь революциязының 50 чылының байырлалының үезинде Москваның аалчызы болган, 1972 чылда Мексиканың Коммунистиг аныктарының делегациязының составынга кирип, ВЛКСМ-ниң удуртулгазы-биле чугаалажышкыннарга киришкен.

— Комсомолчулар-биле бодумнуң ужуражышкыннарым дугайында сеткилдиң кайгамчык хандыкшылы-биле ВЛКСМ-ниң ээлчеглиг съездизиниң хүннеринде сактып турдум. Ужуражышкыннар хөй болган, ынчаарга ВЛКСМ-ниң 1962 чылда болган съездизинге барып чорааным мензэ эң-не тураскаалдыг болган. Ынчаарда бодум ажылчын оол турган мен деп, ол чугаалаан. Москвага баар дээш дүне көңгүс удуваан мен: сагыш-сеткилимниң өөрүшкүлүг бодалдар долдуруп турган. Совет Эвилелинге келгеним — мээң даштыкы чуртче бир-ле дугаар аян-чоруум болган. Комсомолдуң съездизиниң делегаттары-биле мээң ужуражышкыннарым чыка солун болган. Коммунизм тургузуушкунунуң дугайында, аңаа идепкейлиг киржилгезиниң дугайында олар улуг көдүрлүүшкүн-биле мензэ чугаалап бергеннер. Комсомолчулар саннарны адап, тодаргай фактылар дугайында келергей солун кылдыр чугаалаан. Бүгү-ле чүүлдерни совет кижилерниң чаагай чорууңга бараан кылыр ССРЭ-де кылып турарын ынчаарда бүзүреп билген мен. Делегейниң аныктар шимчээшкининиң дугайында, Куба-биле эп-сеткил [illegible] дугайында, тайбың дээш демисел дугайында съездиниң делегаттары-биле ынчаарда чугаалашкан мен. Комсомолдуң съездизиниң делегаттары оолдар болгаш кыстар бөдүүн, чазык, хөглүг кижилер болган. Съездиниң ажылының чапсар үезинде хөглүг, солун ырлар дыка хөй удаа болган!

Өөрүшкүлүг сагыш-сеткил мээң чүрээмге, медерелимге болган турган. Съездиниң даштыкы чурттардан келген аалчыларының бөлүү Баку хоорайга барып чораан. Бистерни үдээр мурнуу чарыында Азербайджанның комсомолчулары кежээ организастаан. Аныктарның улуг эвес, ынакшылга хөглүг ансамбль ойнап турган. Мен ол үеге чедир кажан-даа танцылап көрбээн мен. Танцылап билбес-даа турган мен. Кайгамчык чараш кыс келергей чараш кылдыр кежээниң үезинде танцылаанын кажан-даа утпас мен. Чараш танцының дылы биле ол кыс бистер-биле чугаалажып турган ышкаш болган. Стол артындан тура халааш, демги чараш кыс-биле кады танцылай бергенимни бодум безин баштай эскербээн мен. Танцы доозулган соонда столумга барып олуруп алгаш, ындап эрезээн мен. Танцы эрткенде совет чараш кыска — танцычыга бүрүүмнү илергейлээр болзам айнк мен. Бүгү амыдыралымда бир-ле дугаар ынчаарда танцылааннарымны чараш кыс болгаш кежээниң киржикчилери билбээн магат чок. Өниүктерим аразынга өөрээш, танцылай бергеним ол-дур ийин.

Мехико. **(ПМА).**

ЧУГААЛАШКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Фолкленд (Мальвина) ортулуктар дээш Англияның болгаш Аргентинаның аразынга дайын чорудулгазының дугайында айтырыгны Каттышкан Нациялар Организациязының Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралынга чугаалажып көрүп турар. Ортулуктарда дайын чорудулгаларын доп-дораан соксадырынче болгаш КНО-нуң моон мурнунда шиитпирлерин күүседиринче углаан резолюция төлевилелин Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралынга киирген.

АМЕРИК АЖЫЛЧЫ ЧОННАРГА КЫЙГЫРЫГ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың Компартиязының «Политика афферс» журналы чаварлыышкын политиказынче катап эглирип Вашингтоннуң чазааннан чедип алырынче америк ажылчы чоннарны кыйгырган.

«Соок дайынның» уламчылаарынче чүткүп турган улустарның үндүрген улуг күженишкиннерниң түңнелинде чаварлыышкын 60 чылдарда эгелээнин ол журнал демдеглээн. АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери ынчан делегейге болгаш чурт иштинге-даа шимчээшкиннерниң күзел-соруун барымдаалап көөр. Совет Эвилелиниң тайбың саналдарынга таарымчалыг кылдыр харыылаар ужурга таварышкан. Ынчангаш күрүнелер аразынга чогумчалыг, турум харылзааларның байдалы тургустунган болгаш ол чорук чорудукчуларның күштүү азы ону ажылдаарының кыжаныышкыны-биле эвес, а чугаалажышкыннарның аргазы-биле шиитпирлээринге идигиг болган.

АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң бадыткап турганынга удурланышпыр чаварлыышкының болза, чүгле ССРЭ-ге болгаш социалистиг чурттарга [illegible] база Азиянын, Африканың болгаш Латин Американың хөгжүп эгелээн турар бүгү күрүнелеринге болгаш хөгжээн капиталистиг чурттарга АКШ-биле катай таарымчалыг болган.

Чаа политиканың кол түңнели [illegible] кыжаңнаашкынның [illegible] бот-боттарының кызыгаарлаар [illegible] чурттар аразынга болгаш ийи-даа талаларга хөй [illegible] чедиишкиннерни берген.

Чаварлыышкының социалистиг чурттар-биле садыглажылгага болгаш экономика талазы-биле кады ажылдаарынга өрүкүү арылаан ажыткаш, Барыын Европаның чурттарынга чүгле мун ажылдаар черлерни тывыарынга идиглиг болган.

Чаварлыышкын америк ертемниң улам бедиээзиреп, [illegible] база дыка ажыктыг болган.

Бо бүгү фактылар реакциялыг күштерниң чаварлыышкын — «чаагы талалыг шимчээшкин оруу» деп чуручуруушкунун бүрүн-биле буруу шаап турар-дыр — деп, «Политика афферс» айыткан. Ындыг «чаварлыышкынның» чүгле транснационалдыг монополияларга болгаш шериг-үлетпүр комплекстеринге ажыктыг деп чүве билдингир. Чүге дээрге, чаварлыышкын оларның шаандагы колонияларын удурта шаап келип турган, өске дайында[illegible] бүрүн кол-каа ажыл-чонунуң америк [illegible].

Чаварлыышкынче халдаашкын амгы байдалдыг боор турар ол дээрге, ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынче монополияларның халдаашкыны-дыр. Чогум ол оң ужурунда Рейганның администрациязы ол халдаашкынга чаа идиглиг кылып, улам калбарткан. Амгы америк чазак чаварлыышкынны шуут хөөржүткеш, чүртүү агрессияларга болгаш айыылдыг дайынга белеткээрин оралдажып турар. Ындыг политика АКШ-тың бодунче на турар тургазынга кыжаңгыышкыны болдурып турар. АКШ-тың ажылчы массаларынга чаварлыышкын дээш демисел дээрге чурттарга болгаш деңгелге дээш демисел болурун «Политика афферс» онзалап айыткан.

ХОРАЛЫГ ПОЛИТИКА

Сөөлгү үеде Кыдатта «ажык эжиктер» политиказының дугайында айтырыгны бо-ла көдүрүп турар апарган, ук политиканы кыдат удуртулга үш чылдан эвээш бурунгаар чарлаан. Ол политиканы ёзугаар ук чурттуң экономиказынга даштыкы капиталды киириштирер деп шиитпирлээн, ук капиталды холушкак бүдүрүлгелерни тургузарынга, ажылдап турар бүдүрүлгелерни эде дериирнинге, Кыдаттың бойдус курлавырларын шинчилээринге ажыглаар ужурлуг турган. Мурнуу можуларга «тускай экономиктиг зоналарны» тургускан, аңаа ук капитал бодунуң хууда бүдүрүлгелерин тургузарынга болгаш бараан-нарны хаайлы чокка киир база үндүр сөөртүрүнге чедир онзагай эргелерни алган.

АКШ-тың, Барыын чүктүң өске-даа күрүнелериниң болгаш Японияның капиталын чүртче хандыртпышаан, кыдат удуртукчулар ылангыя «улуг шуражкынның», «коммунизацияның» болгаш «культура революциязының» Кыдатка чедирген экономиктиг кризистен ук капиталдың дузазы-биле үнер, экономиканы чаартырып шапкынчылар деп көрдап турган. «Ажык эжиктерниң» политиказы «элээн эки түңнелдерни» берген деп амгы үеде Кыдатта санап турар. Ынчалза-даа, Пекинде демдеглеп турары болза, ук политика дыка хөй чаа экономиктиг, идеологтуг болгаш социал айтырыгларны тывылдырган, оон-биле холбаштыр, чурттуң рынногун Барыын чүкче угланыдырган кыдат удуртулганың хемчеглериниң чигзиничиг улам ажыы-биле чугаалажып турар апарган.

Чоокта чаа «Жэньминь жибао» солун даштыкы продукцияның болгаш даштыкы капиталдың шургуушкунундан «национал экономиканы камгалаарының эргежок чугулазының дугайында» чүүлду чарлаан. Херектиң ужуру чүдел дээрге, кыдат эрге-чагыргалар даштыкы чурттарның кымыглары-биле канчап-даа терлежип шыдашпайн турар кыдат продукцияның дыка хөй хевирлериниң бүдүрүлгезин соксадыр ужурга таваржып турар.

«Ажык эжиктер» политиказы контрабанданы, мөлчүкчү, чиижек чорукту, хээлилээшкинниң хөй хемчээлдерге тывылдырбышаан, амыдыралдың капиталистиг хевирлериниң болгаш буржуаз идеологияның кыдат ниитилелге нептерептарарынга идиг боор турар.

Капиталистиг чурттар «ажык эжиктер» политиказын канчаар-даа аажок хөй ажыкчынчаа алырынга таарымчалыг арга деп санаан. Өске талазында, кыдат экономиканга даштыкы капиталдың киржилгезин чөпшээрээнин хөй-хөй күрмек үндезинниг экономиканың катап тургузуушкунуң хандырарындан аңгыда, келир үеде даштыкы капиталга ажыктыг улуг хемчээлдиг өскерилгелерни Кыдатка кылып болурун[illegible]. Кыдатты барыын угланыышкынның тургузуунга моон соңгаар-даа арттырарынче, келир үеде барык КУР-нуң даштыкы чурттарның белен үлетпүр болгаш киргээ ажыл-агый продукциязын садып саарарынга эптиг рынок кылдыр, ол ышкаш чиг-эт-биле хандырар чурт кылдыр хуулдурарынче чепсээ деп олар санап турарлар.

Ол хиреззинде капиталистиг чурттар-биле садыг-экономиктиг кады ажылдажылганы калбартырын моон соңгаарда үргүлчүлээр бис деп, кыдат удуртулга медеглеп турар. Ол дээрге Кыдаттың национал эрге-ажыктарынга улуг хораны чедирер дээни ол-дур.

М. ЯКОВЛЕВ,
СЭТА-ның хайгааракчызы.

Б А Й Д А Л

Агитаторларга, политинформаторларга

рек туулгедикчилериниң 80 хуузу 25 хар четпээн аныктар болган.

Эрткен чылдың октябрь-ноябрьда кыдат парлалгага партияның болгаш чазактың автономнуг районнарының хөгжүүрүнге, национал кадрларны белеткээринге «сагыш човаашкыны» дугайында бөлүк материалдарны парлаан. Чижээлээрге, «Жэньминь жибао» солунга Иштики Моолдуң автономнуг районунга удуртур ажылга депшидери-биле 14 мун моол национал кадрларны белеткээн, аймактарның партком секретарьларының оралакчыларының улуг кезии моолдар деп бижээн. Херек кырында Пекинниң национал политиказында улуг-ла өскерилгелер болбаан.

Чоога удур иштики болгаш дайынзырак даштыкы политиканы чорударынга Пекинниң чагырыкчылары чепсектиг күштерге даяныр турарлар. Кыдаттың шериг-политиктиг удуртулгазы шериинин дайынчы белеткелин бедидеринче, чепсекти болгаш дайынчы техниканы чаартырынче улуг кичээнгейни салып турар. Амгы үеде Кыдаттың чепсектиг күштеринде 4,5 миллион шериг санаттынып турар. Оон аңгыда фабрикаларда, заводтарда, коммуналарда, албан черлеринде шериглиттен улус ополчениениң база тургускан.

Капиталистиг күрүнелер, ылангыя АКШ Кыдатка чаа боо-чепсекти болгаш технологияны садарын чөпшээрежип турарлар. Пентагоннуң эксперттериниң санааны биле Пекинге чүгле бирги ээлчегде чепсек садып алырынга 60 миллиард долларның чээлизи херек. Лондоннуң стратегтиг шинчилелдер институдунуң дыңнатканы-биле алырга, чүгле чаңгыс кыдат дивизияны чаа боо-чепсек-биле дериирнинге бир миллиард чыгы доллар херек, а Кыдатта ындыг дивизияларның саны 400 четпиш турар.

Чепсектиг күштерге идеологтуг ажылды күштелдирериниче, шериглерниң дайынчы-моральдыг сеткил-соруун бедидеринче шериг командылалы улуг сагышты салып турар.

Дайынзырак хевннерни күштелдирер, «дөрт чаартылгазы» программазын күүседиринче чонну болгаш шеригни хаара тудар сорулга-биле Пекинниң чагырыкчылары чуртта антисоветчи шугулдээшкинни нептереткен. Эрткен чылын чүгле «Жэньминь жибао» солунга 300 антисоветчи материалдарны парлаан.

Кыдат парлалгага «девискээр айтырыгларының» дугайында материалдарны парлавышаан. Пекинниң удуртукчулары Кыдаттың чидирген девискээрлеринге Вьетнамны, Таиландыны, Лаосту, Кампучияны, Корея, МАР-ны, Непалды, Бутанны, Бангладешти, Индияның соңгу-чөөн районнарын, Афганистанның улуг кезиин санап турарлар. Совет Эвилелиниң 1,5 миллион квадрат километр девискээрин Кыдат «эгидип» бээрин негеп турар.

ПАРТИЯНЫҢ XII съездизиниң белеткел ажылының үезинде кыдат удуртулга даштыкы политиканың ур хуусаалыг стратегиязын тодарадып, ажылдап эгелээн. Совет Эвилелинге болгаш Каттышкан Штаттарга хамаарышкан политиканы канчаар чорударын ында кол айтырыг болур.

Совет Эвилел Кыдатка хамаарыштыр девискээр-даа, экономика-даа талазы-биле кандыг-даа негелдеңи кылбайн турар. Ийи күрүнелерниң аразында харылзаалар келзэде амгы ышкаш ындыг турбаанын совет улус билир. Кыдат коммунистерниң япон агрессорларга болгаш кыдат буржуазияга удур демиселинге бистиң чуртувустуң чедирип келген улуг дузаламчызы билдингир. Кыдатты эжелеп алгаш турган япон шериглерин Совет Арминың чылча шапканы Кыдатка улус демократтыг революцияның тиилээринге кайы хире рольдуг болганы база-ла билдингир. Аныяк Кыдат Улус Республиканың делегейге эң баштай чарган керээзи база ССРЭ-биле найыралдың, кады ажылдажылганың, бот-боттарынга дузалажырының керээзи болур. Улусчу Кыдаттың аар индустрияны тургузуп алырынга, камгалалын быжыглаарынга, национал кадрларны белеткээринге Совет Эвилели аажок улуг дузаламчыны чедирген.

Совет Эвилелиниң болгаш өске социалистиг чурттарның төөгүде туруп көрбээн интернационалчы улуг дузаламчызын бөгүн кээп кыдат пропаганда чажырарын оралдажып, харын-даа оон ужур-дузазын куду базып турар.

60 чылдарның эгезинде антисоветчи, гегемончу даштыкы политиканы чорудуушкунуң түңнелинде КУР ССРЭ-биле экономиктиг харылзааларын кызырган. Оон-биле чергелештир кыдат улустуң эрге-ажыктарын тоон көрбейн, бодунуң садыг-экономиктиг харылзааларын Пекин Барыын чүкче угландырган. Кыдаттың даштыкы садыг саарылгазынга социалистиг чурттар 1950 чылда 63 хуузун ээлеп турган болза, 1980 чылдарның эгезинде 10 хуу чедир кызырылган. Эрткен чылын ийи чурттуң садыгның хемчээли чүгле 150 миллион рубль болган, а капиталистиг күрүнелер-биле садыгның хемчээли 40 миллиард рубль четкен.

НИИТИЗИ-БИЛЕ Кыдаттың антисоциалистиг, улустарга удур иштики болгаш даштыкы политиказы социалистиг экономиканың үндезиннерин өскертиринче, чурулдаалыг бөлүктерниң аразында демиселди чидиглеидирерниче, кыдат ниитилелге социалистиг болгаш национал чорудааларын күштелдирериниче аппар чоруур. Ынчаарга Кыдаттың бүгү-делегей империализм-биле шериг-политиктиг кады-ажылдажылгазы, тайбыңның болгаш социализмниң херээнге эң-не айыылдыг үе-чадада туруп турар.

Совет-кыдат харылзаалар талазы-биле СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың принципиалдыг туружун партияның XXV, XXVI съездилериниң шиитпирлеринде тодаргайы-биле айыткан. Узбек ССРЭ-ге Ленин орденин тыпсырынга холбаштыр Ташкентиге болган байырлыг хуралга эш Л. И. Брежнев бодунуң чугаазынга Азияда бистиң политиказының дугайында доктаагаш, совет-кыдат харылзааларны эки-жилдер талазы-биле чаа совет саналдарны делгереңгей-биле идип үндүрген.

КУР-нуң удуртулгазының даштыкы политиказында социалистиг принциптерге дүүшпейн турар хөй-хөй талаларны СЭКП шүгүмчүлеп турза-даа, Кыдаттың иштики [illegible] совет [illegible] кирерин оралдашпаан. Совет Эвилелиниң талазындан КУР-га кандыг-даа [illegible] турбаан девискээр талазы-биле кандыг-даа негелде чок. Кызыгаар айтырыгларын таарымчалыг шиитпирлээрниң чугаалажышкыннарын уламчылаарынга база совет-кыдат кызыгаарының районунга бот-боттарынга бүзүрежиишкин быжыглаар талазы-биле алдынып болур хемчеглерни чорударынга совет тала белен. Ийи күрүнелерниң эрге-ажыктарынга үндезилээш, кандыг-даа бурунгаар негелделер салбайн, совет-кыдат харылзааларны, ылангыя экономиктиг, эртем-техниктиг, культурлуг, политиктиг харылзааларны экижидер талазы-биле таарымчалыг байдалдарны тургузарының дугайында дугуржурунга Совет Эвилел белен.

Кыдатка социализм хөгжүлдезиниң баштайгы чылдарында ийи чурттарның эп-найыралдыг эш хуу ёзузунуң кады ажылдажылгазының хөгжүп турганы бүгүдеге билдингир. Кыдатта социалистиг экономиктиг базистиң, социалистиг ниитилел тургузуунуң барынга совет коммунистер маргышпайн турар болгаш чигзинигге албайн турар. Ийи улуг күрүнелерниң аразында чөрүшкек болгаш баштактанчак байдалдарының тыптып келгени, оларны бо хуннерге чедир таарымчалыг шиитпирлевээни социализмниң эрге-ажыктарынга дүүшпейн турар. Совет-кыдат харылзааларның бүгү талазы-биле [illegible] [illegible].

К. ОНДУР,
СЭКП обкомунуң лекторлар бөлүүнүң удуртукчузу.

ГОЛЛАНДИЯ. Американың Каттышкан Штаттарының Төп Американың хоптаарлаашкынының соңгаадының Роттердамчының аныктары ындыг бир янзы хевирлиг арга-биле негеп турарын бо чуруктан көргүскен.

СЭТА-ның фотозу.

БАШТАЙГЫ БАШКЫМ

Коңга кыңгырт дээрге школа-же уруглар шуужуп-ла кирер. Кичээлдер эгелээр. Бир класска эң-не бичии уруглар парталар артынга томаанныг аажок олургулапканнар. Тожунуң Ий школазының белеткел клазынга орус дыл кичээлиниң эгелээни ол. Ындыг бичии уругларны номчуурунга, бижииринге болгаш математиканга өөредип эгелээри амыр эвес. Манаа башкы бодунуң арга-мергежили-биле, сеткилиниң харыызындан ажылынга бердингени-биле салган сорулгазын чедип ап, хөйнү кылыр. Башкы ынчаар өөреникчилеринге эртемнерниң эге оруун ажыдар.

Демги белеткел клазынга кичээл эрттирип турган башкыны Чажынай Кыргаааевна Кол дээр. Ол мээн баштайгы башкым-дыр.

Ий суур Бии-Хемниң соңгу талазында эрик кырында турар. Чазын школа херимниң иштинге безин көк ногаарары, чечектер эрээн шокар апаар. Суурнуң чанындан-на тайга эгелээр. Долгандыр тайга-ээзим. Чажынай Кырганаевнаның ада-иези анаа чурттап чораапнар. А оларның ызыгуур салгалы аңнаар, ивни малдыг улус чораан. Ынчангаш ындыг амыдыралдыг кижилер ээзим иштинден үнмес ужурлуг. Бичии Чажынай хөй уруглардыг өг-бүлеге өскен болгаш, оларның чадырынга кижи бүрүзү онаашкан тускай ажылдыг, ону ылап-ла кылыр турган. Хүлээлгелиг ажылының соонда бичиилерниң ойнаар үези база тыпты бээр. Өдүген тайгазының ээзимниң иштинге ооң ойнап өскени сагыжындан ыравас.

Башкы Чажынай Кырганаевнаның амгы өөреникчилерин база тайга чурттакчылары деп болур. Оларның чамдыктарының ада-иелери тайгада иви малдап дээш өске-даа ажылдарны кылып чоруурлар. Башкы боду база үндезин тайга кижизи болгаш кижилерниң амыдырал-чурталгазын, байдустуң болуушкуннарын кончуг эки билир. Ынчангаш ооң кичээлдери солун, билдингир боор турар. Орус дыл кичээли. Аас чугааны сайзырадыры. Башкының айтырыгларын өөреникчилер харыылап. чаа состерни сактып ап турганнар. Башкының холунда өңнүг чуруктар. Уругларның кичээнгейи ында.

— Кто это?

— Это корова — деп уруглар харыылаар.

— А что дает корова?

— Молоко.

— Это кто, ребята?

— Это олень.

Иви малдың ажык-дузазының дугайында башкы беседа кылып, чуруктар көргүзер. Чамдык уругларның төрелдери, ада-иелери тайгада иви малдап турар болгаш бичии кижилер иви дугайында чугааларын аажок күзээрлер. Хол кедүрер уруглар-ла хөй. Кичээлдиң темазы «Азырал болгаш черлик амытаннар». Тожунуң арга-ээзим чурттуг уругларынга ак-мек болгаш азырал амытаннар дугайында өөренирге, оларның амыдыралынга дыка чоок болур.

Башкы Чажынай Кырганаевна боду Тоора-Хем ортумак школазын доосган соонда, Кызылдың башкы училищезинге кирген. Кажан училищениң доозукчуларынга ажыл хуваалдазы чорупт турда, Чажынай бодунуң төрээн районунче чорударын дилээн. Ооң күзээни-биле башкыны Сыстыг-Хем школазынче чорудуп. Ол анаа үш чыл иштинде эге класстарга башкылаан, ооң соонда Ий суурга келгеш, турумчуп ажылдап, чурттай берген. Школа, хөй-ниитиниң ажылдары дээш кылыр чүвеле хөй. Ооң ак сеткилдиг кызымаккай ажылы школа коллективинге болгаш суурнуң чурттакчыларының ортузунга бедик хүндүткелге чедирген. 1971 чылда СЭКП кежигүнүнге кирген. Школага башкылап ажылдаары болгаш хөй-ниитиниң ажылдары-биле чергелештир Кызылдың башкы институдун бот-өөредилге-биле доозуп турар.

Башкы ажылынга 23 чыл ажылдаан Ч. К. Колдуң портрет чуруу районнуң Хүндүлел самбыразынга кирген. Ол дээрге районда эки ажылдыг башкыларның одуруунда турарын көргүзүп турар.

Тываның кайы-даа райоңнарында Чажынай Кырганаевнаның өөредип чораан өөреникчилери улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап чоруурлар. Ооң баштайгы өөреникчилериниң бирээзи Валентина Ховалыговна Очур башкызы-биле кады чаңгыс школада эге класстар башкылап турар. Ооң аңгыда совхозта тракторист [illegible] кижилер болуп ажылдап чоруурлар бар.

Чажынай Кырганаевна Ий суурнуң чурттакчыларының эң чоок кижилериниң бирээзи. Ооң-биле өөрүшкүнү, бергелерни үлежип, ажы-төлүнүң дугайында арга-сүмени-даа ап турарлар. Башкы ажылы-биле чергелештир Чажынай Кырганаевна суурда херээженнер чөвүлелиниң ажылын болгаш ада-ие университедин удуртуп турар. Башкылар мында уругларны кижизидилгезиниң дугайында лекция, беседалар номчуп турары-биле чергелештир өөреникчилерниң концерттерин белеткеп, уругларның кылган болгаш чураан ажылдарының делгелгезин организастап, хана солуннарын үндүрүп турар.

— Кижиниң оңза шынары күш-ажылга ынак болгаш күш-ажылды хүндүлээри болур — деп, башкы чугаалап келген. Ынчангаш ооң өөреникчилери фермага барып, ында төрелдериниң канчаар ажылдап турарын — инекти саарын, бызааларны чемгерерин, кажаалар иштин аштап арыглаарын көрүп өөренип турар. Өөреникчилер эзүп келгеш боттары ол ажылды кылыр апаар. Шынап-ла дыка хөй доозукчулар төрээн суурунга ажылдап артып каап турар болгай. Бо дээрге кедээ ажыл-агыйны сайзырадыр херекке киржири кижи бүрүзүнүң херээ дээрзинге дүгжүп турар.

Боттарының уругларын кижизидер талазы-биле Ч. К. Колдуң өг-бүлези улуг ажылды чорудуп келген. Улуг оглу Совет Армияда албан эрттирип турар. Командылал черинден ооң авазынга оглунуң кончуг эки албан эрттирип турары дээш байыр чедирипкиннери келген. Бир уруу 8 классты база бир оглу бирги классты доозар, а эң бичези беш харлыг. Оларның адазы база башкылап чораан. Уруу чайын авазы-биле өөреникчилер бригадазынга кады ажылдап, тайгага мал чеми, сигенден белеткежип турган. Ам келир чайын база тайгаже чоруптар.

Баштайгы башкызын кижилер кажан-даа уттпас. Чажынай Кырганаевнага Ыраккы Чөөн чүктен, Ортаа Азиядан, Сибирьден ооң өөреникчилери чорааннар чагааларны чорудуп турарлар.

Т. ТУМАНОВА.

ПИОНЕРЖИ ЧАЙ

Тываның бүгү-ле пионер лагерьлеринге вожатыйлап ажылдаары-биле Кызылдың башкы институдунуң студентилери Дубинин аттыг пионер лагеринге барып, беш хонуктуг өөредилге-инструктажтыг семинарны эрткеннер.

ЧУРУКТА: вожатыйлаар студентилер өөредилге-инструктажтыг семинар үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ЭКИ ӨӨРЕДИЛГЕЛИГ

— Чадаана хоорайның эмнелгезинге күрүне практиказын ийи дугаар чыл эрттирип турарым бо. Ыландыкта кезип эмнээр салбырның ажылы дыка дарын. Манаа эмчи кижиниң кичээнгейлии, мергежилиниң бедии херектиг. Ынчангаш мында эмчилерниң арга-дуржулгазын өөренип, оларның тайылбырын дыңнап, сүмележип, практиканы эрттирип турар мен — деп, Нанзалмаа Түлүш чугаалап орар.

Кызылдың медицина училищезинде өөренип турар сургуулдар республиканың эмнелгелеринге ээлчеглиг практикалап баары чаңчыл болу берген. Олар көрдүнген программа ёзугаар Чөөн-Хемчик районнуң төвү Чадаана хоорайның эмнелгезиниң салбырларынга, ясли-садтарга практикалап турар.

Н. Тюлюш училищезин доосташ республиканың төп эмнелгезиниң кезип эмнээр салбырынга ажылдаар күзелдиг. Ооң күзелин салбырның эмчилери деткип, хүлээп алган. Ол училищеде эки өөредилгелиг.

А. МОНГУШ.

Кедээниң культура айтырыглары

ЧҮГЕ СУЛАРААНЫЛ?

СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер хемчеглер дугайында» доктаалын амыдыралга боттандырып чорударынга чугула рольду кедээниң культура албан черлери ойнаар ужурлуг. Бо талазы-биле эки ажылдыг культура олагары чер болганда бары билдингир.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң төвүнде Культура бажыңының ажылы 2-3 чыл бурунгаар кескү черни ээлеп, шаңнал-макталга чедип, сурагжаан турду. Амгы үеде байдал сыр өске апарган. Культура бажыңының «Дамырак» агиткультбригадазы районга, республикага ат-сураа алгып турду. Ам ооң сураа безин дыңналбастаан. Чылдагааны чүдел? Анаа киржиптер талантылыг кижилер чок бе азы ону организастап, удуртур кадрлар чогу ол бе? Чок, талантылыг кижилер-даа бар, ону удуп-башкарар тускай шалыпныг кадрлар-даа бар. Кижи болап көөрге «Дамырак» агиткультбригаданы чоокку үеде бүт кырынга тургузары чогуумчалыг ышкаш.

Культура албан черлери дээрге, ажылчы чоннуң дыштанылгазының ёзулуг одаа болуру-ла шын. Ындыг турбуже бистиң бо Культура бажыңынга баргаш, кижи чүнү канчаар аайын, тыппас, анаа-ла олуруп-олуруп, чанып чоруй баар бо-ла. Ында чаңгыс-даа оюн херекселдери шуут чок. Ооңда, чадаарда, шыдырaa, доминo-даа турган болза.

Эртиин чылын Культура бажыңынга өөреникчилерниң 60 кижи киржикчилиг ыры бөлгүмүн ажылы чугаар эгелеп чоруй, ара соксаан. Ырның, танцының, дааранылганың бөлгүмнериниң ажылдаар хүннерин улгаттыр билээш азып каан, ол хиреде бо чылын чаңгыс-даа бөлгүм ажылдаваан. Аас журналдарын болгаш тематиктиг кежээлерни, номчулга конференцияларын, диспуттар, айтырыг болгаш харыы кежээлери база болбаан.

Ооң иштиин дерзге-шимелдеп багай. Даштыкы дериссээри чалгайжыттынмаан. Электри чырыы чедишпес, чамдык лампалар шуут чырывас. Ынчангаш ында культура-массалыг ажыл суларааш.

О. КАРА-САЛ.

Июнь 8-тен 10-га чедир телевидение

ИЮНЬ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 8.55—«Билдингир-даа бол, эдептиг». 9.55—М. Глинканың романстарын РСФСР-ниң алдарлыг артизи К. Лисовский күүседир. 10.15—Уругларга фильм. «Тамы дүвүнде акваланг». 11.35—Медээлер. 11.40—14.15—Чапсар. 14.15—Медээлер. 14.35—«Аъш-чем программазы — бүгү ниитиниң херээ». Документалдыг телефильмнер. 15.35—Уругларга фильм. «Хөглүг үш ээлчег». 1-ги фильм. 16.40—«Амыдыралдың формулазы». Улустуң башкызы Ж. Утуров (Киргизия) дугайында телеочерк. «ССРЭ-ниң улустуң башкылары» деп бөлүктен. 17.10—17.25—Чапсар. 17.25—«Орлёнок», телестудияның концерт залы. 17.55—«Кижи болгаш хоойлу». 18.30—«Чурук бүрүзүнде хүн». 18.45—Бөгүн делегейде. 19.00—Партияның планнары — чоннуң планнары. Красноярск крайның «Назаровский» совхозунуң мал ажылын хөгжүдер талазы-биле дуржулгазының дугайында. Дамчыдылгага СЭКП Красноярск крайкомунуң бирги секретары П. С. Федирко киржир.

КЫЗЫЛДАН

19.30—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.45—«Дюннарже ырак оруктар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Чурукчулар дугайында чугаалар». РСФСР-ниң улустуң чурукчузу, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады Б. В. Щербаков. 22.05—Бөгүн, делегейде. 22.20—23.00— «Билдингир-даа бол, эдептиг». Кинокапсырылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Штертбекер деп шолалыг уруг». Уругларга уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги, 3-кү сериялары. (ГДР). 13.20—Француз дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 13.50—Регби-ге ССРЭ чемпионады. «Локомотив» (Тбилиси)—Ю. А. Гагарин аттыг Шериг-агаар академиязы. 14.50 — Медээлер. 14.55—18.30— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Культура болгаш амыдырал». 19.00 — «Соңгулдалардан соңгулдалар чедир». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.30—«Чоннуң алгаглары».

КЫЗЫЛДАН

19.45—«Азияның төвүнде». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» Телефильм. 20.15—«Өңнүктер дугайында». Дамчыдылганы А. Алексин чорудар. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Эрги «шейхтиң» дээрбээ». Уран-чечен фильм.

ИЮНЬ 9-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 8.55—«Улустуң чогаадылгазы». Теледопчулал. 9.45—«Бедикче ужудуушкун». Документалдыг телефильм. 10.15 — «Дюннарже ырак орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы. 11.30— Медээлер. 11.35—14.15—Чапсар. 14.15—Медээлер. 14.35—«Амыдыралдың совет хевири». Документалдыг фильмнер программазы. 15.20—«Авазының школазы». 15.50—Фильм-концерт. 16.30— «Шыдырaa школазы». Делегей гроссмейстери Ю. Л. Авербах эрттирер. 17.00—17.15—Чапсар. 17.15 — «Күш-ажылчы алдарның түк тудукчулары». 17.30 — «Горнистер, тарыыланар!». ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегаттары-биле ужуражылга.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Документалдыг фильм. 18.30—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 — «Силерниң дилээнер ёзугаар ужуражылга». Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетов эрттирер. 19.50—Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. «Дюннарже ырак орук». 5-ки сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.00 —«Ыры-82». Төнгенде — «Бөгүн делегейде». Информастыг [illegible].

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Штертбекер деп шолалыг уруг». Уругларга хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү, 5-ки сериялары. (ГДР). 12.50—Немец дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 13.20—«Пластилинден кылган каарганнар». Мультфильм. 13.30—«Силерге, ада-иелер». 14.00—Күрүнениң Соңгу чүктүң орус улустуң академиктиг хоруның концерти. 14.55—Медээлер. 15.00 — 18.15— Чапсар. 18.15 —«Шупту улуска стадион».

КЫЗЫЛДАН

18.45—«Авто, оон база авто». Телефильм. 19.15—«Азияның төвү». Информация-публицистиг программа. 19.45— Черлевдер. 19.50—«Девидевенин делезим». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00 «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Сарыг хоол». 20.15—«Куруг ховуга үш хүн дургузунда». Эртем-тайылбырлыг фильм. 20.30 — «Социалистиг чурттарның найырал кубогу». Автомобильдиң төгериң оруктарынга делегей маргылдаазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.15—«Думчук». Уран-чечен телефильм.

ИЮНЬ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 —Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 —С. Прокофьев. № 7 соната. 9.15—«Кино аян-чоруктар клуву». 10.15 —«Дюннарже ырак орук». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 5-ки сериязы. 11.20 — Медээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35 — «Даалга». Документалдыг телефильм. 15.00 — Уругларга фильм. «Хөглүг үш ээлчег». 2-ги фильм. — «Микошаның частырыы». 16.05 —П. И. Чайковский. Бешки симфония. 16.55—17.10 —Чапсар. 17.10— Аныяк техник—82. 17.45 — «Маадырлыг чорук». 18.15 — «Миллионнарның ленинчи университеди». «Аъш-чем программазы —бүгү чоннуң херээ». 18.45—Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 —Телемедээлер. 19.45—«Соңгулдалардан соңгулдага чедир». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.45 — «Дюннарже ырак орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 6-гы сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — 23.00 — «Дюннарже ырак орук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 7-ги сериязы. Төнгенде —«Бөгүн делегейде». Информация - публицистиг программа.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Англи дылдан очулга». 13.35 —Испан дыл. 14.25 —«Шыдырaa школазы». 14.55—Медээлер. 15.00—18.30—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30— «Чоннуң уран чүүлү». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.00 —«Эртем дугайында».

КЫЗЫЛДАН

19.45 —«Азияның төвү». Информация- публицистиктиг программа.

МОСКВАДАН

20.00 «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Илбилиг экран». 20.15 — «Сепычевке болгулаан кудалар». Документалдыг фильм. 20.30 — «Музыкалыг киоск». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.30—22.35—«Ильинский Зощенко дугайында». Фильм-концерт.

СПОРТ ✻ СПОРТ ✻ СПОРТ ✻ СПОРТ

БҮДҮРҮЛГЕ, ООҢ СПОРТ ШӨЛҮ

«Тудуг кезектери» комбинатта 450 ажылчын ажылдап турар. Бо бүдүрүлгениң продукциязын Кызылдың, районнарының кайы-даа бүдүүлүнге көрүп болур. Коллектив эрткен дөрт айларда республиканың ажыглалга кирер тудугларын тудуг материалдары-биле хандырарының планын ажыр күүсеткен. Тудуг кезектери кылыр ажылчыннар, тускай эртемниглер, бүдүрүлгениң цехтериниң, участокторының, бригадаларының, ээлчеглериниң удурукчулары бо чылдың эрткен айларында эвээш эвес [illegible] материалдарын саарган. Демир-бетон конструкциялар кылып бүдүрерин, эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, 30,2 хуу өскен. Соңгалар блоктарын кылыры 22,9 хуу улгаткан, эжиктер —2,7 катап көвүдээн.

Тудуг материалдарын бүдүрер планның эки күүсеттингениниң тайылбыры мындыг. Хол-биле кылыр ажылды эвээжеткениндеп, ону машина-биле кылыр операцияларже шилчиткениндеп, бүдүрүлгениң дыка хөй участоктарын эде дерээниндеп күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн.

Ажылдың ажыктыы, шынарын бедидерниң өске-даа курлавырлары хөй болуп турар. Оларның бирээзи —күш-культура болгаш спортту массалыг болдурары, күш-дамыр кижизидилгезин чугулалап көөрү, ооң материалдыг базазын тургузары. Бо участоктуң ажылы хожудаашкын-биле эгелезе-даа, 1982 чылдың апрель-май айларында чамдык чүүлдерни кылган. Баг кагарының, волейбол ойнаарының шелдерин асфальтылап турган шевергип кылдыр кылган. Ону долгандыр чаш ыяштарны олурткан. Бо оюннарның дериг-херекселдери четчелеттинген. Комбинаттың ажыл-ишчилери ол бүтүнү ажыглап. ойнап эгелей берген.

— Баскетболга аңгы шелдү кылбас бис, волейбол шелүнүң уштарынга дээрбектерлиг щиттер тургузары арткан, ынчаарга, чүү деп болдар силер, баскетбол мячиги-биле база анаа ойнап болгай — деп, партбюро секретары Виктор Николаевич Бехтерев биске тайылбырлады.

Баг кагары, волейболдаары, баскетболдаары —эң массалыг оюннар. Аныяк-чалыы, назы-дөгүй-даа бергеннерни спорттуң бо хевирлеринге хаара тудуп болур. База ол ышкаш чап-чаа ийи стол теннистерин, будуп безин четтикпээн, кыжын асфальтылаа[illegible] шелүгеште чергелештир тургузуп каавын база көрдүвүс. Дүштеки дыш, өске-даа чай кадында безин анаа ойнап болур.

Ам-даа немей спорт дериг-херекселдерин комбинаттың дирекциязы, ажылчын комитеди кылырын планнап, ону кажан, кымнар ажыглалга кирерин тодарадып алган. Директор А. А. Антонов, партбюро-секретары В. Н. Бехтерев олар биске база бир шелдү көргүскеш, анаа чүнү кылырын тайылбырладылар. Амгызында ында чаш ыяштар, теректерни олурткаш, шелдүн кырын кара довурак-биле долдуруп каан. Анаа дыка-ла улуг ажылды үндүрген.

— Шыдыраа-шашки ойнаар павильончутажывыс ону. ол шелдү ээлээр, олурткан ыяштарывыс хелегезин ажыглаарывыс ол-дур [illegible] — деп, партбюро секретары чугаалады.

Чайын футбол шелү болур, кыжын хоккей коробказын тургузар шелдү комбинатта кылып эгелээн. Амдызында ону аштап-арыглап турар, кыжын долгандыр ыяш олуртур, ону суггарар дээш суг оруун чорудар хоолайжыгаштарны ол черде каннап тудуштурган. Ол болгаш өске-лаа спорт тудуунуң дериг-херекселдери ажыглалга кирерге күш-культура болгаш спортту ажылчыннар ортузунга массалыг болдурарының байдалы тургустунар.

Партбюроның сапап турары болза: СЭКП обкомунуң V пленуму совхоз, улуг бүдүрүлге болгаш организация бүрүзүнде [illegible] черлерни хире-шаа ба[illegible] спорттуң сайзыра[illegible] дег хевирлерин массалыг болдурарын көрген. Волейбол, баг кагарын, теннис, [illegible] эң көдүрүп сайзырадыр деп турар. Тудуг кезектери кылыр бо комбинат хоорайның улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ооң материал-техниктиг базазы улуг, ажылчыннары көвей. Ынчангаш ол футбол, [illegible] хоккейге, баскетболга, стол теннизинге, хаак болгаш боолга спортунга шилиндек командаларны тургузуп ап болур.

Чурттакчы коммунал ажыл-агыйының хоорайның күүсекчи комитединиң дузазы-биле комбинаттың бар аргаларын күш-культура болгаш өске-даа организацияларының каттышкан күжү-биле күш-культура-кадыкшылга комплекстерин чурттап турар черлер ажы-биле тударынга безин ажыглап болур. Ындыг-даа болза ниити күш-дамыр белеткелин, кадыкшылга бөлүүнүң ажылын эрттирер, дериг-херекселдер шыгжаар бичии өрээл безин «Тудуг кезектери» комбинатта чок. Шыдыраа, шашки оюннарын кышкы үеде ажылдың черлерге, кызыл булуңга, бүдүрүлге гимнастиказын өрээлдерге, коридорларга эрттирип болур. Күш-культура-кадыкшылгаа, спорттуң аңгы-аңгы хевирлерин соок үелерде кайда, канчаар эрттирерил?

Бо дээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерниң, омак-сергек болурунуң, кадыкшыл быжыглаарының, ажылдан үнер-кирер чорукту эвээжедирниң база бүдүрүлгениң өске-даа айтырыгларын шиитпирлээрниң чугула айтырыы болгай. Ындыг турбуже бүдүрүлге дирекциязы, партбюро ону планда киирбээни шын эвес.

Бо хүннерде СЭКП хоорокому, райкомнар, парткомнар, партия эге организациялары СЭКП обкомунуң V пленумунуң күш-культуравыя болгаш спорттуң массалыг чорууп улам калбартыр талазы-биле доктаалын болгаш тодаргай хемчеглерин күүседир дээш ажылды чорудуп турар. Манаа хамаарышкан айтырыгларны «Тудуг кезектери» комбинаттың коммунистери база сайгарып чугаалажырлар. Күш-культура болгаш спортту сайзырадырының дугайында СЭКП кежигүннериниң саналдары партбюрога, партия эге организациязынга улуг ажыктыг болуру чугаажок.

А. ОКСУР.

ААЛДАП ЧОРААН

Каш чыл бурунгаар «Сүт-Хөл» совхозтуң Культура бажыңының чанынга тургустунган «Ак-көк Сүт-Хөл» агитация уран чүүл бригадазы чүгле бистиң районувустуң ажыл-агыйларынга эвес кожаларывыс Өвүр, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем райооннарының чурттакчылыг суурларынга болгаш Кызыл хоорайга чедир боттарының концерттерин, шиилерин бараалгадып келгеннер.

«Ак-көк Сүт-Хөл» ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге тураскаадып белеткээн келир үениң аныяк салгалга сцена дамчыштыр угаадып, Төрээн чуртунга шынчы болурунга кижизидип турар бедик утка-шынарлыг кыска программаларны тургускулаан. Чоокта чаа ол-ла ажыл-агыйның Үстүү-Ишкинде чурттап, ажылдап турар малчыннарынга барып көргүскен.

Ук концерттиң киржикчилеринден кижи эмчизи Андрей Монгуштуң «Херээженге йөрээл» деп ырны Н. Күжүгеттиң баянга үделгези-биле тааланчыг чараш үн-биле ырлап күүсеткенин, шагдаа ажылдакчызы Н. Сундуйнуң ээлгир чараш күүсеткен танцыларын, аныяк малчын Э. Монгуштуң уран номчулгаларын болгаш Культура бажыңының директору Николай Күжүгеттиң баянга аялгаларын, Сүт-Хөл кедээ Советтиң күүском даргазы Владимир Монгуштуң шоодуглуг шүлүктерин малчыннар улуг сонуургал-биле көргеннер.

«Сүт-Хөл» совхозта билиг ниитилелиниң кежигүнү, лектор Владимир Монгуш сөөлгү үеде Л. И. Брежневтиң чугааларының дугайында тодаргай тайылбырларны кылган. ССРЭ-ниң 60 чылынга күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг ужуражыр дээш социалистиг чарышка улам-на идепкейлиг киржиринче малчыннарны лектор кыйгырган.

О. АРАКЧАА.

ОЙНААШКЫНГА КИРЖИҢЕР

1982 чылдың июнь 2-те ДОСААФ лотереязының бирги үндүрүлгезиниң тиражы болур. Бо ойнап алышкы [illegible] ражындан:

«Волга» ГАЗ-25»—160 [illegible] ныг:

«Москвич-412» ИЖ»— 160 [illegible]:

«Жигули 2101»—160 санныг «Запорожец-968 М»—160 санныг автомобильдерни болгаш 1280 санныг мотоциклдерни ойнап ап болур силер.

Оон аңгыда туристиг дериг-херекселдерни, магнитофоннарны, кинокамераларны, кинопроекторларны, электри самоварларын, хевистерни болгаш акша ойнаашкыннарын база ап болур.

Лотерея билеттерин ДОСААФ организацияларынга садып, таралып турар. Ынчангаш билеттерни садып алырынче чалап тур бис.

Ооргаар

Республикага бөгүн эдир булуттаар, чамдык черлерге дымыраадыр чаъстаар. Соңгу-барыын чүк углаарынышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14, дүъш сөөлзүредир 20—25 метр чедер.

Кызылга эдир булуттаар чагбас. Соңгу-барыын угланышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14, дүъш сөөлзүредир 20—25 метр чедер. Дүне 10—12, хүндүс 25—27 градус болур.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

ИЮНЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чалгыглыг сагындырыг» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мария, Мирабела» 10.00, 13.30, «Кыска луп» 11.40, 15.10, «Горо» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Айсбергтер аразынга өлүм» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Гусар балладазы» 16.50, 20.30, «Шураашкын» 15.00, 18.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Оюп эгезинде» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Мөге калай» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ШЫН» СӨЛУН РЕДАКЦИЯЗЫНГА I БОЛГАШ II КЛАССТАРНЫҢ ЧОЛААЧЫЛАРЫ ДАРЫП НЕГЕТТИНИП ТУРАР.

Редакцияның адрезин: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 8. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75 чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефончо долгаар.

Чагыг № 1861

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01706

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 134 (11932) | 1982 чылдың июнь 9, среда | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

Соңгулдаларга уткуштур

СЭКП ТК-НЫҢ МАИ (1982 ЧЫЛ) ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИН ТЫВАНЫҢ ИШЧИЛЕРИ ИЗИИ-БИЛЕ ДЕТКИП ТУРАР

ҮЛҮҮВҮС КИИРЕР БИС

1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын болгаш ону амыдыралга боттандырарының аргаларын чугаалашкан май Пленумунуң материалдарын «Чодураа» совхозтуң ажыл-ишчилери улуг кичээңгей-биле таныжып, өөренип турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Пленумга илеткелинде кирген сөс бүрүзү биске эң-не чоок, билдингир болган.

Совет кижилерниң чаагай чоруу дээш сагыш салыышкыны — Коммунистиг партиявыстың мурнунда кол сорулга. СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлери оон база бир көскү бадыткалы болган.

Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырары бүгү совет кижилерниң кызымак ажылындан, кодээ ажыл-агыйның продуктуларын чидириг чок ажаап ап, оон хемчээлин улгаттырып, шынарын бедиткениинден дыка хамааржыр. Ынчангаш совхозтуң ажыл-ишчилериниң бүгү күжү олче угланыр.

Совхозтуң ишчилери ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин чугаалажып тура, бөгүнгү ажылын анализтеп, сайгарып көрүп турар. Ажыл-агыйның ишчилери эртенги кыштаглаашкынны багай эвес түңнелдерлиг дооскан. Мал бажының чидириги совхозта элээн кызырылган, төрүүр 100 баш хойдан 100-тен ажыр хураган алган малчыннарның саны элээн көвүдээн. Хойжулар И. С. Данзурун, Б. М. Минчей, Б. Э. Эртине болгаш оон-даа өскелер төрүүр чүс баш хойдан 102-ден 104 чедир хураганны камгалап алган. Ол көргүзүглерин быжыглап, улам көвүдедир сорулга салдынган.

Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коллективи сүт бүдүрериниң хемчээлин көвүдеткен болгаш ай, квартал санында планныг онаалдаларын ажыр боттандырып турар.

Малды чайлагладып, кышка удур семиртир үе чоокшулаан. Ол чугула кампанияны организастыг эрттирерин бисте чугула кичээңгей угланган. Келир кыштаглаашкынның түңнели оон улуг хамааржыр болгай. Совхозта ол айтырыгны организастыг тургускан.

Кодээге амыдырал-чуртталганың социал-амыдырал байдалын улам экижидери, тускай эртемниглерни ажылга быжыглаары Пленумга, анаа хамаарыштыр хүлээп алдынган доктаалдарда онзалаттынган. Ол талазы-биле кодээге улуг хемчээлдиг ажылдар кылдынары көрдүнген. Коммунистиг партияның чонуң чаагай чоруу дээш сагыш салыышкынынга боттуг ажыл-биле харылаар сорулга бистиң мурнувуста салдынган.

«Чодураа» совхозтуң ажыл-ишчилери чурттуң Аъш-чем программазын долузу-биле чүүлдүгзүнмүшаан, моон соңгаарты кол сорулгазы кылдыр хүлээп албышаан, ону амыдыралга боттандырарынга үлүүн киириштирер.

Д. ЭРТИНЕ,
совхозта партком секретары.

АЖЫКТЫЫ, БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮ ДЭЭШ

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң материалдарын, аңаа СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелин бистиң орук-септелге-тудуг эргелелдиң ажыл-ишчилери изии-биле деткээннер.

Эргелелдиң пропагандистери, политинформаторлары, агитаторлары 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазында салдынган сорулгалар-биле ажыл-ишчи бүрүзүн таныштырып, тайылбыр ажылдарын оларның ортузунда чорудуп турар. Кодээ ажыл-агый продукциязын ыңаргыя тараанын бүдүрерин доктаамал өстүрери — чугула айтырыг болуп турар.

Машина-техниканың туруушкун чок ажылы чаагай дүжүттү өстүреринге, чидириг чокка ажаап алырынга дузазы улуг. Аргыжылганың оруктарынга септелге-тудуг ажылдарын кылып чорудар болганда, бистиң ажылывыс кодээ ишчилериниң ижи-биле тудуш болуп турар. Ынчангаш мал продуктуларын болгаш тараанны бүдүреринге бистиң үлүүвүс база кирер.

Кодээге социал амыдырал байдалдарын экижидери-биле районнар тептер-биле колхозтарның болгаш совхозтарның аразынга быжырыкчалыг транспорт харылзаазын организастаарын Аъш-чем программазында база чугулалаан. Ол чылда кодээге нийти ажыглалдың барык 130 муң километр автомобиль оруктарын болгаш 150 муң километр иштики ажыл-агый оруктарын кылыр. Айыттынган сорулгалар бистиң коллективти шудургу ажылдаарынче улам сорук киирип турар. Эрес-шудургу, хей-аъттыг ажылдаар дээрге-ле ажылдың ажыктыг чоруун, оон бүдүрүкчүлүүн бедидери, эвээш чарыгдалдыг үндүргеш, хөй продукцияны бүдүрери-дир.

Бо чылын оруктуң улуг септелгезинге 403 муң рубльдан, ортумак септелгеге 401 муң рубльдиң септелге-тудуг ажылдарын кылыры планнаттынган. Коллективтиң социалистиг хүлээлгезин, планныг онаалдаларын ажыл-херекке чедиишкинниг күүседир дээш бригадир Н. Сат, чолаачы К. Доңгак, бульдозерист Ш. Монгуш, С. Кара-Сал, өске-даа механизаторлар болгаш орук ажылчыннары кызымаккай ажылдап турар.

С. МОНГУШ.
Чадаананың орук-септелге-тудуг эргелелинде партия организациязының секретары.

КЫМГА-ДАА АЖЫКТЫГ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежневтиң СЭКП ТК-ның май Пленумунга Аъш-чем программазының дугайында чугаазын солуннан номчуваан, радиодан дыңнаваан кижи чок боор.

Ол Пленумга бүгү кижилерге хамаарыштыр онза чугула айтырыг чугаалашканы билдингир. Мен база ол илеткелди номчааш, хойну билип алдым. Амыдыралчы болгаш ханы утка-шынарлыг программа тургустунган-дыр. Кодээниң социал хөгжүлдезиниң, кодээ чурттакчыларның чаагай чоруунуң, культуразының, эмнелге болгаш амыдырал-хандырылгазының деңнелин улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хемчеглерин амыдыралга чайгылыш чок боттандырары партия, совет, ажыл-агый болгаш профэвилел органнарының чугула сорулгазы болуп турар деп Программада онзагай демдеглээн. Ол Программада мынча дээн: «Кодээ ажыл-агыйда күш-ажылдың алдар-хүндүзүн бүгү талазы-биле бедидер, совхозтар ажылдакчыларының күш-ажылының болгаш дыштанылгазының ажыктыг чоруун идепкейлиг хандырар». Оон-даа өске дыка хөй айтырыглар көрдүнген.

«Кодээде социал-амыдырал байдалдарын экижидер дээш» деп программаның кезиин онза сеткил ханып номчудум.

СЭКП ТК-ның ол чугула Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, кодээ ишчилер чүгле нийтиниң, күрүнениң ажыл-херээнге эвес, боттарының хостуг үезинде дузалал ажылын өстүрери дээш база улуг кичээңгейни салып турар.

А. КЫЗЫЛ-ООЛ,
Чөөн-Хемчик район.

Хүннүң медээлери

КӨРГҮЗҮҮ БЕДИК

«Барлык» совхозтуң Хөндөлең салбырының мурнакчы хойжузу Чамзырын Дыраасович Хомушку бо юбилейлиг чылда бодунуң мурнунга салган сорулгазын чедиишкинниг күүсеткен. Ол төрүүр 100 хойдан-на 100 хураганны алып тургаш, херек кырында 103-тү камгалап ап, салбырда эң бедик көргүзүглүг болган.

Хойжу Ч. Хомушку бо хүннерде Тулаан-Кара деп черде кыштаанда кажаа-хораазының үүрмек септелгезин чорудуп, келир кышка баш удур белеткенип эгелээн. Ол кажаазының көржениин коптарып, кодан девискээрин аштап-арыглап, кургаг өдекти хөйнү белеп алган.

Хойжу бодунун күжү-биле чайын 10—15 тонна мал чемин белеткеп алыр хүлээнген.

В. ХОМУШКУ.
Барыын-Хемчик район.

ТЕВЕ КЫРГЫЛДАЗЫ

Бистиң «Кызыгаар» совхозтуң Шара-Нурга чылдын-на теве кыргылдазын организастыг эрттирип турар.

Бо чылын база-ла совхозтуң хөй ажылчыннары кыргылдага бир демниг кириштивис. Тудугжулар, № 1, 2 хойжу бригадаларының малчыннары, агитбригадалар чурттакчылары звеноларга үстүп алгаш, аразында чарыштыг ажылдаан.

Совхозтуң 180 тевезин кыргып дооскан. Аңаа эң киришкен звеноларны түңнелинде шаңнап-мактаан. Бирги черни алган бөлүк 290 кг дүктү кыргааш, акша-биле шаңнаткан. Ийиги черни № 1, үшкүзүн № 2 хойжу бригадаларының малчыннары алгылаан.

Т. ЛАЙДЫП.
М. БАДЫРГЫ.
Тес-Хем район.

МУРНУНДА

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң суггатчылары Иштии-Хем, Арыскан, Арыг-Үзүү салбырларда мал чемин тарып өстүрер шөлдерин суггарылгазын чорудуп турар.

Звенолар аразында чарыштың мурнуну одуруунда коммунист Шактар Сундуйга удурткан 11 кижилиг звено чоруп турар. Ол 158 гектар сигеп, 201 гектар люцерна шөлүнүң бирги суггарылгазын шалыпкын болгаш эки шынарлыг дооскан.

Мурнакчы звено ам сиген шөлдериниң ийиги суггарылгазын база орту кирип берген.

К. КОМБУ.
Улуг-Хем район.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгуулдалар ажыл-херекчи ёзу-биле идепкейлиг чорупт турар. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң болдурганы политиктиг болгаш ажыл-херекчи улуг көдүрлүүшкүнүн байдалында депутатка кандидаттар-биле соңгукчуларның ужуражыышкыннары, агитас-массалыг ажылдар улам калбарып турар. Соңгулда мурнунуң хуралдары партияның планнарын чедиишкиннинг күүседири дээш. Төрээн чурттуң чаагайжыышкынынга шалыпчы ёзу-биле ажылдаарынга совет кижилериниң шиитпирлиин көргүзүп турар.

МОСКВА. «Кызыл Октябрь» Культура ордузунда организастап тургускан «Чаңгыс аай өг-бүледе» деп кинолекторий совет улустарның найыралын көргүзүп турар. Ында тургускан «Чалыы назы» деп клубка ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегаттары болгаш аалчылары-биле, районнуң сураглыг кижилери, бүдүрүлге мурнакчылары, күш-ажылдың болгаш дайынның хоочуннары-биле элээн каш ужуражыышкыннарны кылган.

Найысылалдың өске-даа дыка хөй клубтары болгаш культура бажыңнары күш-ажылчы коллективтерге болгаш чонунуң чурттап турар черлеринге-даа янзы-бүрү хевирлиг агитас-массалыг ажылдарны кылып турар. Оларның чүс ажынында агитпунктулар болгаш соңгулда мурнунуң клубтары идепкейлиг ажылдап турар.

БАКУ. Азербайджанның найысылалының Насими район Совединиң депутадынга кандидат — Володарский аттыг чарашылга фабриказының бригадири Сугра Актерова — чүгле аныяк ажылчыннарның тагзындаар өөредикчизи эвес, харын база сес үрезинериниң өстүрүп, кижизиткен ынак ие боол турар. Бүдүрүлге мурнакчызы-биле ужуражыышкын үезинде соңгукчулар ол дугайын чугаалааннар. Район Совединиң херээжен херниң күш-ажылының болгаш амыдырал-чуртталгазының, ие-чаштарны камгалаарының талазы-биле депутаттар комиссиязының даргазының улуг ажылын ол база күүседип турар. Даараныкчының кызымаккай ажыл-ижин Күш-ажылдың Кызыл Тук болгаш «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнер-биле демдеглээн.

ШЯУЛЯЙ. (Литва ССР). Шяуляйның улус судунуң улус судьязының кандидады-биле ужуражыышкынга келген соңгукчулар Алдона Кудинскенениң дуржулгалыг юрист болгаш чонунга хүндүткелдиг, дыңнангыр кижи деп билир. Ол хоорайда чээрби ажыг чыл иштинде ажылдап, күш-ажылчы коллективтерге кем-буруулуг чүүлгедиишкиннер болдурбас дээш баш удур улуг ажылды кылып келген. Ол судьяларның саналын ёзугаар хөй-нийтиниң юридиктиг консультациязы черин тургускан. Ол ужуражыышкын үезинде совет судтуң кижиниң үнелеп көөрүнуң дугайында бистиң чурттуң соңгулда системазының демократтыг дугайында чыылганнарга чугаалаан.

ПОЛОТАНЬ. (Туркмен ССР.) Республиканың кежер агитпункттары кодээ черлерге масса-политиктиг ажылдың төптери болу берген. Оларны дыка хөй ажыл-агыйларда тургускулаан. Механизаторлар дүштеки чапсар-даа, дыштаныр хүннер-даа үезинде чаа солун-сеткүүлдерни номчуур, радио-теледамчыдылгаларны көрүп, дыңнаар, боттарының ажыл-агыйында болгаш районда-даа ховү ажылдарының канчаар чорупт турарының дугайын билип алыр аргалыг. Тараажыларның эргезинде — улустарның найыралының, ССРЭ конституциязының дугайында чугаалап турар литература база бар.

ВЛАДИВОСТОК. Приморьениң чер-чер Советтеринге соңгулдалар чорудар соңгулда участоктарын Ыраккы Чөөн чүктүң далай пароходствозунуң суднолырының хөй кезинде тургускан. Округтарның соңгулда комиссиялары ындыг суднолар Приморье крайы, Владивосток хоорай болгаш Фрунзе район Советтеринге соңгулдалар талазы-биле соңгулда бюллетеньнери чорудуп берген. Ыраккы Чөөн чүктүң далайжылары депутаттарга кандидаттар кылдыр чепшиткен 37 кижилер-биле кады соңгулдаларга делегей океанының ырак-ырак районнарынга ажылдап чораан кижилер.

(СЭТА).

ХУУСААЗЫНДА ДООЗАР ДЭЭШ

«Суглак» совхозтуң чер ажылдыглары бо чылын 5000 гектарга тараа болгаш мал чеми культураларны чаштырар сорулгалыг. Бо хүннерде ховушөлдерде ажыл хайнып-ыныныг уламчылап турар. Часкы хову ажылдарының эгезинден тура-ла ийиги трактор-хову бригадазының механизаторлары А. Пичугин, А. Кужугет, Ю. Петрух, А. Суваң-оол дээш өскелер-даа хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип чарыштың мурнуну одуруунда чорупт турарлар.

Бригаданың төвүнде чер ажылдыгларның чурттаар, ажылдаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургускан. Столовая, чунар-бажың, кызыл-булуң доктаамал ажылдап турар. Тепту көскү агитация-биле дерээни эки.

Тарылганы план-графикте айыттынган хуусаазында доозар дээш суглакчылар эрес шудургу ажылдап турарлар.

З. ТЕЖИТ.
Кызыл район.

Депутат-биле ужуражыышкын

ССРЭ-ниң геология министри, Кызылдың Чөөн талакы № 646 соңгулда округундан ССР Эвилелиниң Дээди Совединиң депутады Е. А. Козловский-биле кызылчыларның ужуражыышкыны дүүн Кызылга, СЭКП обкомунуң Политиктиг чырдыышкын бажыңынга болган. Хоорайның күш-ажылчы коллективтериниң болгаш хөй-нийтизиниң төлээлекчилери аңаа олуруушкан.

Ужуражыышкынны СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары А. И. Пожидаев ажыткан. Боттарының депутады-биле база дагын ужуражып турарынга кызылчыларның өөрүп турарын ол онзалап демдеглээн.

Республика бүрүзүнүң экономиказы күш-ажылдың нийтилел хуваалдазынга чугула черни ээлеп, чурттуң национал байлаанга улуг-хуузун киирип турарын Е. А. Козловский бодунуң чугаазынга демдеглээн. Бо чылын ССРЭ-ниң 60 чылын демдеглээр амыдралдышкы улустарның өг-бүлезинде эң аныяк Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республика ол чугула херекке база төлептиг черни ээлеп турар. Тываның экономиказының болгаш культуразының шапкын хөгжүлдезиниң, оон ажылчы чоннарының чаагай байдалының экижиишкининиң дугайын тодаргай херечилеп турар чурагайларны болгаш фактыларны депутат адаан. Чамдык үлетпүр, бүдүрүлге болгаш тудуг организацияларының ажылында четпестерге ол база доктааган.

Чурттуң экономиказын быжыглаар, бистиң планнарывысты күүседир талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып турарывыс — эш Л. И. Брежнев баштаткан бистиң партиявыстың деңнележип турары тайбыңны быжыглаарынга чугула күш болур дээрзин депутат демдеглээн.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң дугайын чугаалап тура, Е. А. Козловский Аъш-чем программазын боттандырарынга чурттуң геологтары база боттарының улуг-хуузун киирип турарын онзалап демдеглээн. Чер иштиниң байлактарының шинчээчилери минералдыг чемиштидилгелер бүдүреринге ажыглаар чиг-эттиг улуг баазазын тургузуп, чамдык районнарга мелиоративтиг хемчеглерни үндезилээринге гидрогеологтуг тыртарыышкыннарны чорудкан, кандаачал черлерни суггарарынга чер адааның сугларының курлавырларын шинчилээн. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң боттарының мурнунга салган сорулгаларын күүсетпишаан, чурттуң геологтарының шиитпирлээр ээлчег ажылдап турар айтырыгларынга ол доктааган.

Соңгукчуларның аңаа берген чагыгларының канчаар күүсеттинип турарының дугайын депутат тодаргай чугаалаан. Чижээ, Тывада ажылдап турар даг-тывыш бүдүрүлгелериниң чиг-эт баазазын быжыглаар талазы-биле улуг ажыл кылдынып, элбек байлактарлыг чаа черлерни үлетпүрге шиңгээдип алырының белеткели чорупт турар. Геологтарның материал-техниктиг баазазын быжыглаар, амыдырал-чуртталга байдалдарын экижидер талазы-биле Тываның геология-шинчилел экспедициязынга боттуг дузаны база чедирген. Чагыглар ёзугаар Кызыл хоорайда бажың тудар комбинатты база тудуп, өске-даа айтырыгларны шиитпирлеп турар.

Депутат хүлээлгелерин күүседир дээш моон соңгаар-даа бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерни кылырын чугаазының түңнелинде Е. А. Козловский соңгукчуларга бүзүредип чугаалаан.

Геология-шинчилел экспедициязының кол геологу А. А. Подкаменный, № 48 тудуг эргелелинде бригадир В. Б. Борбак-оол, Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы Ш. Д. Куулар олар ужуражылгага чугаалааннар. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылы оон төлептиг уткуур база он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын чедиишкиннинг күүседир дээш күш-ажылчы коллективтерниң, хоорайның ажыл-ишчилериниң канчаар ажылдап турарын олар чугаалааннар. Соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле Е. А. Козловскийниң кылган ажылдарын, бистиң республиканың бүдүрүкчү күштерин хөгжүдеринге геологтарның, депутаттың салыышкыннарын санал бергеннер демдеглээннер. Бедик албан-дужаалынга база депутат ажыл-чорудулгазынга улуг чедиишкиннерлиг болурун соңгукчулар аңаа күзээннер.

Е. А. Козловский геологтарның Улуг-Тепээк бөлүүнге база чораан, ол аңаа геологтарның ажыл-херектери-биле таныжып, чер ажылдарын, өрүмнээшкинниң кылып турарын сонуургап, ажылчыннар-биле ужурашкан. Бөлүктүң кол геологу О. К. Гречишкина база чер казыкчызы В. Д. Лиыновка «Чер иштиниң байлактарын шинчилээринге салыышкыны дээш» медальдарны тывыскан.

Геология-шинчилел ажылдарының угланыышкыннары база түңнелдери-биле, а ол ышкаш геология-шинчилел экспедициязының бүдүрүлге баазазы-биле дүүн геология министри таныжкан. Геологтар ветерани-биле ол база ужурашкан болгаш экспедицияның дыка хөй ажылдакчыларынга «Чер иштиниң казымал байлактарын шинчилээринге салыышкыны дээш» медальдарны тывыскан.

Кызылдың тураскаалдыг черлеринге Е. А. Козловский база чораан.

Тываның кодээ ажыл-агыйның Дуржулга станциязының Хадын-Аксы сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың ийиги чылының беш айларында сүт бүдүрерин болгаш ону курүнеге дужаарының планын 100 хуу күүсеткеннер. Ыңаргыя эрткен май айда олар план ёзугаар 53600 килограмм сүт саар тургаш, ону 63,217 кылдыр күүсеткеннер.

Беш айларның түңнели-биле саанчылар ортузунда калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруун дуржулгалыг саанчы З. Д. Оюн, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Б. С. Оюн, комсомолчу Н. Н. Куулар, аныяктарның даргылыкчызы И. Д. Будакай олар баштап турарлар.

Ферманың коллективи Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелин база СЭКП ТК-ның май Пленумунуң документилерин таныжкаш, ону херек кырында амыдыралга боттандырар дээш күжениишкиннинг ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: (он таладан) мурнакчы саанчылар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Б. С. Оюн, З. Д. Оюн, Н. Н. Куулар болгаш И. Д. Будакай.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ШИИТПИРЛЕЗЕ ЧОГУУР АЙТЫРЫГЛАР

Транспорт-ажыглал хандырылгазы улам калбарган болгаш ону организастап турары экижээн. Чонну хандырарының чаа хевирлери, аргалары тыптып келгилээн. Чижээ, автотранспорт документилерин долдурары, чүъкти хүлээп алыры, ону чүдүрүп чорудары, чүдүрер-дүжүрер болгаш саваллаар ажылдарны дүрген кылыры, чүъкти түр кадагалаары болгаш чагыкчының информациязын хүлээп алыры, хоорайлар аразының чүъгүн контейнерлерге чүдүрүп чорудары ышкаш ачы-дуза чедириниң хевирлери калбарган. Бир эвес Трансагентствонуң ажылын 1980 чылдан бээр ханы анализтеп көөр болза, чонга ачы-дуза чедирериниң хемчээли чыл бүрүде өзүп турарын көрүп болур. Трансагентство 1980 чылда чонның 9 муң хире аңгы-аңгы чагыгларын күүсеткен болза, эрткен чылын ол көргүзүг 12 муңга чедир өскен. Чүгле бо чылдың бирги кварталында чоннуң 1570 ажыг чагыгларын күүсеткен. 1981 чылда хоорайга оларга чүүл чедирилгези 5 хуу, кодээ черлерге 23 хуу өскен. Бо бүгү Трансагентствонуң кылып бүдүрүп турар ажылының хемчээли өзүп турарын көргүзүп турар.

Трансагентствонуң Тыва АССР-де четкизи чылдың-на калбарып турар. Амгы хүннерде Ак-Довуракта, Чадаанада, Шагаан-Арыгда, Турана, Бай-Хаакта, Сарыг-Септе, Каа-Хемде хүлээп алыр пунктулар ажыттынгылаан. Кызыл хоорайда № 10 магазинде бажың херекселдери, соодукчулар, хеп чуур машиналар болгаш садыг четкизиниң өске-даа барааннарын чедиртип алыр, чагыглар хүлээп алыр пункт ажылдап эгелээн. Бажыңнарга аңгы-аңгы барааннар чедиртип алыр хандырылга черлериниң чаа хевирлери чоннуң чагыгларын күүседиринге улуг рольду ойнап турар.

Ажылды ынчаар организастааны соонда чүдүрер-дүжүрер ажылдарның үези кызырылган, продукцияның үрелип каары эвээжээн. Оон аңгыда чагыкчыга чедирер эт-херекселдерниң бот-үнези кудулаан.

Трансагентство садып алыкчыларның киржилгези чокка олаарда чүүлдерни хевирлер аайы-биле садарын организастаан. Ындыг садыглаашкын херекчилерге ажыктыг болган. Трансагентство бо чылын магазиннерден бажыңнарга мебель чедирилгезин, «Заря» теплоходка олурар билеттерни баш удур садып алырын, билеттерни бажыңнарга чедирип бээрин организастап турар.

Тываның чурттакчыларынга ачы-дуза чедирериниң хевирлери чылдың-на калбарып турар. Соолгу он чылда ол 2,3 катап өскен.

Трансагентствонуң ажылында четпестерни чок деп болбас. Бо коллективтиң ажылдакчылары чүъкти квартираларга киирип, үстүкү каъттарже үндүрүп бээрин ам-даа шиитпирлеп чадап турар. Ажыл шагы эгелээр мурнунда клиентилерден чагыглар хүлээп алырын, хүлээп алыышкынны кежээ 18.00 шакта доозарын организастап шыдавайн турар. Оларлар чүүлдерни суббота хүннеринде чедирип бээрин, контейнерлерни дыштаныр хүннерде чорударын доктаамалчыдып албаан. Кызылдың № 2 АТБ-зи трансагентствону автотранспорт-биле багай хандырып турар.

В. ПАЛАМАРЧУК.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

ЭКОНОМИКА КАМНАЛГАЛЫГ БОЛУР УЖУРЛУГ

КАДАГАЛАЛЫН ХАНДЫРАР ДЭЭШ

Кооператив херенгилериниң кадагалалын хандырар дугайында база республиканың кооперация системазынга организас-массалыг ажылды сайзырангайжылар талазы-биле ажыл респотребсоюз системазының доктаамал кичээнгейинде. Бо айтырыгларны хоочун чаа Респотребсоюзтуң чөвүлелинге база чугаалажып көрген. Ында республиканың херегленкчилер кооперациязының кооперация херенгилериниң кадагалалын хандырар талазы биле сорулгаларының дугайында илеткелди Респотребсоюз баштаар черииниң даргазы Ю. С. Катков, Тыва респотребсоюз системазынга организас-массалыг ажылды сайзырангайжылар талазы-биле сорулгалар дугайында илеткелди баштаар чериниң даргазының оралакчызы С. С. Юмбуу кылган.

Тываның кооператорлары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, республиканың ажылчы чонунуң садыг-биле хандырылгазын шимээр талазы-биле чогуур ажылдарны чорудуп келген. Оон түңнелинде он биргн беш чылдың планының кол-кол даалгаларын хуу...

Бо чылдың эрткен айларда 95 муң рубльдиң дугаалдары болган самчыгдалдары илерээн. Чүгле Чөөн-Хемчик районунда безин 52,8 муң рубль четтеп. Ыландыгыя Чадаана хоорайның садыг бүдүрүглерлеринде, Теве-Хая, Чыраа-Бажы суурларда магазиннерде бо талазы-биле байдал дыка четпес болуп турар...

башкан чамдык херектериниң материалдарын 5-7 чыл чедир туусаада көрбейн келгени ону бадыткап турар.

Респотребсоюзтуң системазында, ылангыя чамдык херегленкчилер ниитилелдеринде эрт болур, барааннарны багай ажаан-шыгжаарынга үнелгениниң ону ажаан эвес түңнерге үндүр бижиир чоруктар ам-даа бар...

Херегленкчилер кооперациязының системазынга организас-массалыг ажылды сайзырангайжылдарынга дүүштүр доштиг хемчеглерниң алдынын турарындан чамдык ниитилелдерде кооперативчи хөй-ниити эргелеп башкарылга...

Н. СЕРЕБРЕННИКОВ,
Респотребсоюзтуң организас-массалыг килдизиниң начальниги.

Аъш-чем программазын — амыдыралга

ОРУЛГАЛЫГ МАЛ

I. КАНДЫГ СОРУЛГАЛАР САЛДЫНГАНЫЛ?

II. ШУЙНУҢ БЕДИКТЕРИНДЕ

Х.-К. МОНГУШ.
(Улаачылар).

ИЮНЬ 20 — Чер-чер Советтеринге соңгулдалар хүнү

БЕЛЕТКЕЛИ ЭКИ

Т. СААЯ.
Улуг-Хем район.

АЗЕРБАЙДЖАН ССР. ...

О. ЛИТВИНИН фотозу.
СЭТА-ның фотохроиниказы.

ТҮҢНЕВИШААН, ДУГУРУШКАН

Херээженнер чөвүлелдеринде

Б-Ү. КЫРГЫС.

Пропагандистиң сактыышкыны

УЗУН ОРУУМ УЛАНЧЫЗЫ

З. КУЖУГЕТ,
пропагандист.
Барыын-Хемчик район.

АГИТМАССАЛЫГ АЖЫЛДЫ ЭКИЖИТСЕ

Т. ОЧУР-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Школа болгаш амыдырал

КҮШ-АЖЫЛ-БИЛЕ КӨРГҮЗЕР

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1977 чылдың декабрьда үндүрген «Нийти билиг школаларының өөреникчилерин [illegible] кижизидилгезин, оларны күш-ажылга белеткээрин улам ыңай сайзырангайжыдар дугайында» доктаалын база СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң 1978 чылдың мартта үндүрген доктаалын күүседир талазы-биле ам чорудуп кемчеглерниң түңнелдеринден кескү ажылдар кылдынган.

Эрткен 1981 чылда республиканың ортумак школаларынга өөреникчилерниң 63 бүдүрүлге бригадазы, күш-ажылдың болгаш дыштанылганың 43 лагерьлери ажылдап чайлаан. Шупту 335 каттыжышкыннарга 19 муң сургуулдар ажылдап турган. Амгы үеде 63 бүдүрүлге бригадалары болгаш өске-даа каттыжышкыннарга 20 муң ажыг өөреникчи ажылдаар.

Бүдүрүлге бригадалары колдуунда ортумак школа бүрүзүнге тургустунар болгаш нийти дүрүм ёзугаар ажылдаар. Туранда № 2 ортумак школаның, Сарыг-Септиң № 2 школазының, Элегес, Владимировка, Баян-Тала, Бажын-Алаак, Барлык дээш өске-даа ортумак школаларның бүдүрүлге бригадалары сөөлгү чылдарда республиканың эң-не чүгээр ажылдыг деп санаттырып турар апарганнар. Ук бригадаларның удуртукчулары, тускай эртемниг ажылдакчылары доктаамал ажылдап турар. Кедээ ажыл-агый техниказын чай дургузунда бригадаларга совхозтар бижыглап турар. Кылдынган ажылдарның түңнелин үндүрүп, тодаргай хемчеглерни үе-шаанда ап чорудуп турарлар.

Бүдүрүлге бригадаларындан ангыда күш-ажылдың болгаш дыштанылганың лагерьлери база ажылдаар. 1981 чылда 335 ажыг күш-ажыл каттыжышкыннарынга 19 муң ажыг сургуулдар киришкен. Үстүкү класстарның өөреникчилери кедээ ажыл-агый культураларын болгаш мал өстүреринге, дүжүт ажаарынга, үлетпүр бүдүрүлгелеринге, ачы-дуза чедирилге болгаш хандырылга, чемненилге черлеринге, бойдус камгалаарынга, школалар септелгезинге, суурлар чаагайжыдылгазынга шыдаар шаа-биле дузалашканнар.

СЭКП обкомунуң кыйгырыын ёзугаар школачылар нийтиниң малынга быжыг чемсуур тургузарынга, белеткээринге шалыпчы ажылдааннар. Мал чеминиң курлавырынга оларның киирген үлүг-чүүзү 1750 тонна бүдүн-бүрү, 5015 тонна сиген болган.

Күш-ажылдың элээн хөй бүдүрүлгелеринге сургуулдарның ажыктыг ажыл-чорудулгазын тодаргай кижизидилге ажылы-биле, утка-шынарлыг дыштанылга-биле холбап чорудуп турган. Өөреникчилерниң идепкейлиг киржилгези-биле 9125 мыштарны, 5317 чадаг үнүштерни олурткан, он кудумчуну чаагайжыткан, 15 аллеяны кылган.

Үстүнде айыткан каттыжышкыннардан ангыда, мөш ажыл-агыйының талазы-биле тургускан бригадалар база ажылдап чайлаан. Олар 163 гектар черге мөш олуртканнар. 10500 дес терек, 9400 дес чыжыргана, 6200 дыт, хадыы олуртканнар, 4,2 га черге аъргы-арыгны арыглап аштаан. 5456 кг чочагайны, 331 кг эмге дериглээр оъттарны база 257 кг кат аймаан хүрүнеге дужааган.

Бии-Хем, Кызыл, Таңды районнарда школачыларның бүдүрүлге, мөш ажыл-агыйларының бригадалары дуржулга ажылын үргүлчү чорудуп келген. Бо чайын 4660 ажыг киржикчилиг 49 күш-ажыл болгаш дыштанылга лагерьлери ажылдаары көрдүнген. Оон-биле черге[illegible] 63 бүдүрүлге бригадазы, 27 мөш ажылының бригадаларынга 4170 хире школачы ажылдаар.

Эрткен өөредилге чылында, чижээлээрге, Кызыл хоорайның № 1, № 4, 7, 8, 10, 11, 14, 15 школаларынга күш-ажылдың болгаш дыштанылганың лагерьлери Межегейге, Ильиникага, Копту-Аксы болгаш өске-даа кожа совхозтарга чогаа аймаа болгаш мал чеми белеткээринге идепкейлиг киришкеннер. № 4 школаның Л. Ф. Скобеева биле Н. А. Мартало удурткан күш-ажыл болгаш дыштанылга лагери СЭКП-ның XXV съездизи аттыг совхозтуң баазазынга 160 кижи составтыг ажылдап турган. Ам олар база анаа ажылдаар. Өөреникчилер суурнуң амыдыралы-биле, ажылчын профессиялар-биле таныжып, чон ортузунга лекция, беседаларны чорудуп, совхозтуң мурнакчылары-биле ужуражып, белеткээн уран чүүл концерттерин көргүзүп, бойдус камгалалының пропагандазын чорудуп турар. Чыл бүрүде олар 2 муң ажыг рубль түңнүг ажылдарны кылып турар. Ажыктыг ажылды школачылар ам 6 чыл дургузунда кылып турар. Совхозтуң ажылчыннары өөреникчилерниң кылган ажылын үнелеп, сеткил ханышкынның илергейлеп турарлар.

Өөреникчилерниң күш-ажыл каттыжышкыннары чүгле чайгы үеде эвес, харын бүдүн өөредилге чылының дургузунда тускай планныг ажылдаар ужурлуг. Ынчангаш ажылчын профессияларны пропагандалаарынга, оларның ачы-дузазын өөреникчилерге билиндирер сорулгаларны күүседиринге бригадаларның чогумчалыг ажылы кезээде тода болгаш делгеренгей болур.

Өөреникчилерниң чайгы практиктиг ажылдарының үезинде профугланыышкын, профконсультация чорудуларын уламчылаар апаар. Профугланыышкын ажылын Кызылдың өөредилге-бүдүрүлге комбинадында каптаар шиитпирлеп турарын чимек кылдыр көрээли.

Кызылдың өөредилге-бүдүрүлге комбинаты болза, хоорайның школаларының профугланыышкын талазы-биле методиктиг төвү апарган. Ында күш-ажылдың профиль бүрүзү бөлгүмнүг (10 бөлгүм бар). Оон ангыда 4-8 класстарның күш-ажыл башкылары 128 өөреникчи-биле техниктиг бөлгүмнер кичээлдерин эрттирип турар. Башкылар С. О. Товуу, С. С. Щедогубова, М. Н. Есенчук, В. П. Ткаченко оларның бөлгүмнеринге болгаш кичээлдеринге өөреникчилер онза сонуургалдыг болгаш хандыкшылдыг болуп турар. Дагдыныкчыларның болгаш башкыларның удуртулгазы-биле бүдүрүлге практиказын өөреникчилер бүдүрүлге албан черлеринге эрттирип келген. Баазазы болур бүдүрүлгелерниң планныг опаалдаларын күүседиринге үстүкү класстар шыдаар шаа-биле дузалажып турарлар. 1981 чылда даараныылгага 4[illegible] рубль түңнүг кылыгларны, бараанны 115 муң рубльге сайгарган. 7-8 класстарның өөреникчилери мастерскаяга уруглар садтарының, шеф болур организацияларының чагыглары ёзугаар кылып берип турарлар.

Профугланыышкын темазынга илеткелдерин педсоветтерге дыңнап чугаалажып турар, хөй профессиялар аайы-биле янзы-бүрү ужуражылгаларны, конференцияларны эрттирип турар. Бүдүрүлге черлери тускай дагдыныкчыларны, экскурсоводтарны быжыглап берип турар, профессионал-техниктиг өөредилге черлери болгаш бүдүрүлгелер, ада-иелер-биле кады ажылды профугланыышкын ажылын планнаар талазы-биле, экскурсияларны эрттирерин, профессияларның неделдерин, конкурстарны эрттирерин, эң эки күш-ажыл башкыларының дуржулгазын өөренип, тараткылаар. Өөреникчилерниң бүдүрүлге комбинадының удуртукчулары башкылар боттарының ажылының дуржулгазын өөренип, анализтээр кылдыр башкарып турары профугланыышкын ажылының шын шиитпирлээринге дузалап турар.

Башкыларның болгаш мастерлерниң билиин бедидер талазы-биле баазазы болур бүдүрүлгелерниң ачы-дузазын өөредилге-бүдүрүлге комбинадының директору А. В. Безъязыков чөп ажыглап турар. Чижээ: Кызыл садыг килдизи, харылзаа салбыры, столоваялар трези башкылар билиин бедидип, дуржулга солушкуну дээш Москва, Кемерово, Абакан болгаш өске-даа хоорайларже чорудуп өөреткилээн.

Баазаа боор турар бүдүрүлгелер кабинеттер, цехтер дериирнинге эки дузалажып турарлар: № 3 АТБ өөредилге кабинедин, Автосеткелге заводу автослесарь цегин, дааранылга фабриказы кабинет биле цехти, 2 электри шугумуң, столовалар трези кабинет, магазин база касса аппараттарыныи клаазын, харылзаа салбыры телеграф кабинедин дерип берген. Баазаа болур бүдүрүлгелер кабинеттерни, цехтерни чаа өөредилге чылынга белеткээринге чарыгдалдарны боттары бүрүнү-биле хүлээп ап турар.

Улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының школачылар удуртукчуларының мурнунда салдынган чаа сорулгалар күш-ажыл өөредилгезин, кижизидилгезин болгаш профугланыышкын ажылын күштелдирип, экижидеринче угланган боор турар. Профэвилел, комсомол база ажыл-агый органнары-биле кады күш-ажыл кижизидилгезин сайзырангайжыдар талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш боттандырар. Нийтиниң бүдүрүлгезинге өөреникчилерниң медерелдиг киржилгезин хандырар ужурлуг. Ылангыя чайгы практиктиг ажылдар үезинде өөреникчилерниң назылыарын база улус ажыл-агыйының күш-ажыл курлавырын бүдүреринге херегзелин барымдаалап планнаарынче онза кичээнгейни салза эки.

Күш-ажыл бригадаларынга ажылдаар өөреникчилер эмчи шинчилгезин эрттирер. Олар күш-ажыл камгалалының, озал-ондак болдурбазының техниказын база арыг-шевер болурунуң талазы-биле тускай программаны эрткен турар ужурлуг.

М. ДАМДЫНЧАП,
Тыва АССР-ниң Чырыдышкын министерствозунуң инспектору.

СЦЕНАДА—ЭМЧИЛЕР

Эмнелге ажылдакчыларының профэвилел обкому чаңчыл болган бот-тывынгыр уран чүүлдүң көрүлде-конкурузун организастап эрттирген.

— Бистиң Сүт-Хөл эмнелгезиниң эмчилери бо эрткен уран чүүлдүң көрүлде-конкурузунга баш удур белеткенген бис. Хостуг шактарны чөп ажыглаар апаар. Анаа белеткел чамдык хүннерде [illegible] кижиниң 22—23 шак чедир-даа уламчылаар турду. Ол ол-бо[illegible] лениң үе-шаа чарылдалынга элээн үени ээлей бергилээн. Бир тээ уран чогаадылга чүгле бистиң республикада эвес, а бүгү Совет Эвилелинде чорып турар чүве болганда киржири албан болгаш болдуунуң коллективиниң ады дээш бар күжүн, энергия-талантызын бээр апаар...—деп, Сүт-Хөлдүң эмчилери Александра, Борис Очур-оолдар чугаалаадылар.

Эрткен-даа, бо-даа чылын өвүржүлер эр-хей болганнар. Сес чүс рубльдиң концерт костюмнерин чагыг-биле даарадып алган. Олар кайы-даа үеде, кая-даа боттарының уран талантызын бараалгадыр дизе, идик-хеп аймаа ам четчир.

Чаңчыл болган бешки көрүлде-конкурс нийтизи-биле он сес бот-тывынгыр уран чүүл коллективи, чеди чүс хире кижини анаа хаара тудкан. Эмнелге ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы Е. В. Черногрипов көрүлдени ажыткан. Оон соонда республиканың эмнелге организацияларының бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери боттарының концерттерин бараалгатканнар.

Республиканың диш эмнелгези, туберкулёз аарыынга удур диспансер, психиатрия эмнелгези, божудулга бажыңы, онкология диспансери, Кызылдың № 1, 2 поликлиникалары, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Эрзин, Тес-Хем, Улуг-Хем, Кызыл районнарының эмнелгелери, Сүт-Хөлдүң база Хову-Аксының участок эмнелгелери, Аптека эргелели көрүлдеге киришкен.

Республиканың Аптека эргелели база Хову-Аксының участок эмнелгези ук көрүлдеге бир-ле дугаар киришкен. Оларның концертинден түңнел концертке кирген номерлер хөй болган. Ол ышкаш шаңнаткан бот-тывынгыр артистерниң аразында ук коллективтерниң киржикчилери база киргилээн.

ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааттынган бо көрүлде-конкурска эмнелге коллективтери шуптузу чаа костюмнерлиг киришкеннер. Чаа концерт костюмнерин даарап кылырынга эмнелге организацияларының удуртукчулары, районнарының болгаш Кызыл хоорайның дааранылга ательелери улуг ажылды кылганнар. Бо талазы-биле тускай шаңналдыг үш черлерни доктааткан турган. Бирги черни Барыын-Хемчик, ийиги черни республиканың аптека эргелели, ушкү черни Эрзин районнуң чаалап алган, дипломнар база өртектиг барааннар-биле шаңнатканнар.

Шаңналдыг черлерни жанрлар аайы-биле база тывыскан. Нийти ыры бирги черни республиканың психиатрия эмнелгези, ийигизин Улуг-Хем районнуң районнуң эмнелгезиниң, үшкүзүн республика эмнелгезиниң коллективи алгаш, шаңнатканнар. Танцы талазы-биле бирги черни өвүржүлер, ийиги черни тес-хемчилер, ушкү черни Чөөн-Хемчик чаалап алганнар. Эр улус ансамбльдеринден «бирги черни Сүт-Хөлдүң эмнелгезиниң, ийигизин — Барыын-Хемчиктиң районнуң эмнелгезиниң, үшкүзүн — онкология диспансериниң эр улус ансамбльдери алгылаан. Херээжен улустуң ансамбльдеринден бирги черни Барыын-Хемчиктиң, ийигизин — республиканың тубдиспансериниң, үшкүзүн — Эрзин районнуң херээженнер ансамбльдери алгылаан.

Национал хөгжүм херекселдеринге ойнаар талазы-биле бирги черни Бай-Тайга, ийиги черни Өвүр районнуң хөгжүмчүлери ээлээн.

Көрүлде-конкурстуң кол негелделериниң бирээзи — тематиктиг угланыышкын. Бо талазы-биле бирги черни Улуг-Хем, ийигизин — республика эмнелгези, үшкүзүн — Тес-Хем эмнелгези ээлээш, дипломнар болгаш өртектиг барааннар-биле шаңнатканнар. А көрүлдениң негелдезин ёзугаар нийти бирги черни Улуг-Хемниң районнуң эмнелгези (улуг эмчизи А. Т. Балган, уран чүүл удуртукчузу Л. Р. Сека) бүзүрелдиг-биле чаалап ап, бирги черге дипломун база профэвилел обкомунуң шилчиир чорууп кызыл тугун холга ап, ук көрүлде-конкурстуң тиилекчизи болган.

Көрүлдеге мурнакы Бай-Тайганың, Өвүрнүң бот-тывынгыр артистери чедип кээп киржип турда, мурнуңай чоогунда Бии-Хем, Каа-Хем база Таңды районнарының эмнелге коллективтери киришпээни кончуг четпес болган.

Үш хүн уламчылап келген көрүлде доозулган. Ук көрүлдениң организастыг эртеринге база ону белеткеп турда боттарының улуг үлүг-хуузун киирген удуртукчуларны, активчилерни хүндүлеп бижиктер, өртектиг белектер-биле шаңнаан.

Эмнелге ажылдакчыларының профэвилел обкому бешки көрүлде-конкурсту чедимчелиг эрттирип турары бо. Чаңчыл болдурган мындыг көрүлде-конкурстарны профэвилелдиң өске-даа обкомнары эрттирип турар болза черле эки. Бо бешки көрүлде үезинде ийи шыырак бот-тывынгыр уран чүүлдүң коллективтериниң немешкени-даа тавары эвес. Ол болза чоннуң культура амыдыралының база эстетиктиг кижизидилгезиниң деңнелиниң кескизү-биле өзүп турарының херечизи.

Б. КЕНЕШ.

ЧУРУКТАРДА: таңныга бирги черни алган Өвүрнүң район эмнелгезиниң таңцычылары «Аныяктар» деп таңцыны ойнап турар.

А. ХАСАНОВИЧИНИҢ фотозу.

СПОРТЧУ БАЙЫРЛАЛ

СЭКП-ның XXVI съездизи бистиң чуртувуска күш-культура болгаш спортту чон ортузунга массалыг болдурар дээш бүгү-ле хемчеглерни ап чорударын айыткан. А «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болуруун улам ыңай көдүрер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган.

Ол чугула доктаалда айыттынган хемчеглерни күүседир талазы-биле айтырыгны СЭКП Тыва обкомунуң ээлчеглиг V пленумунга чугаалажып, бистиң республикага күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болуруун чедип алырының талазы-биле кандыг-кандыг хемчеглерниң ап чорудуунгазынга болгаш моон-даа соңгаар шиитпирлээр сорулгаларны чугаалажып келген.

Пленумга кылдынган илеткелде мындыг одуруглар база бар: Улуг-Хем районда Жданов аттыг совхозтуң партия организациязының болгаш дирекциязының бүдүрүлгениң ажыктыын, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидеринге, кижилерниң кадыын быжыглаарынга, оларның дарып-аржыыр чорууп болдурбазынга күш-культураны болгаш спортту ажыглап турар дуржулгазы кадбай деткимчеин ап турар.

Ук совхозта спорт ажылы багай эвес деңнелде тургустунган. Ажыл-агыйның удуртукчулары СЭКП обкомунуң V пленумунуң материалдарын амыдыралга боттандырар дээш тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону херек кырында күүседип турар.

Ук ажыл-агыйда күш-культура болгаш спорт ажылының чон ортузунда сайзырап турарының тодаргай херечизин эрткен дыштаныр хүннерде Ак-Тал суурга болган спортчу байырлал бадыткаан.

Часкы хову ажылдарын доосканынга болгаш малчыннарның чайлагларже көжүп үнеринге тураскааткан совхозтуң маёвказының байырлыг кезээниң соонда спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге солун маргылдаалар, оюн-тоглаа болган. Ол солун маргылдаага киржири-биле Улуг-Хем районнуң бүгү ажыл-агыйларындан болгаш өске-даа черлерден спортчулар аалдап келген.

Чижээлээрге, волейбол маргылдаазынга эр улустан 17 команда, а херээжен волейболистерден 7 команда чемпион ат дээш ойнааннар. Эртен эртеден кежээге чедир үргүлчүлээн солун маргылдааның түңнелинде эр-даа, херээжен-даа спортчуларның аразынга Жданов аттыг совхозтуң волейболистери чемпион атка төлептиг болган. Ийиги черни «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң, а үшкүзүн — Кызылда № 1 кедээ профессионал-техниктиг училищениң сургуулдары ээлээннер.

Суугу ховузунга салган 36 чүгүрүк аъттарның чарыжынга «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң чылгычызы Сергей Сапчының аъды мурнап келген, а Жданов аттыг совхозтуң инек кадарчызы Анай-оол Конгарның белеткээн аъттары ийиги, үшкү черлерни алганнар.

Ак-Тал суурнуң чурттакчылары, келген аалчылар — хүреш маргылдаазын улуг сонуургал-биле көргеннер.

Стадионнуң кедээр талазында айыраң-каас чечектер үнген ногаан шыкка 64 мөге девип үнүп келген. Оларның аразында кымны чок дээр. Республиканың хоочун мөгелериниң бирээзи Шагдыр Куулар, Виктор Бегзи-Хуурак, «Шамбалыг» совхозтуң чолаачызы Владимир Монгуш болгаш кымнарны чок дээр.

Эң сөөлгү салыгда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң чылгычызы Кара-оол Дамбаа биле Кызыл районнуң «Шамбалыг» совхозтан келген аныяк мөге Николай Күжүгет олар артып калганнар. Чемпион ат дээш хүреш эгелээн соонда үр-даа болбаанда аныяк мөге Николай Күжүгет чараш арга ажыглааш, шүглүп үнген. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтан Виктор Дөңгүр-оол биле «Шамбалыг» совхозтан Владимир Монгуш үшкү-дөрткү черлерни үлешкеннер.

Жданов аттыг совхозка болуп эрткен спортчу байырлал чүгле ол совхозтуң байырлалы эвес, а харын Улуг-Хем районнуң болгаш өске-даа районнардан келген спортчуларның массалыг оюннары болганы өөрүнчүг.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: хүреш; волейбол маргылдааларының үезинде; эртип келген аът муңган, Торгалыг ортумак школазының өөреникчизи Айтыс Сапчы акызы Сергей Сапчы-биле чугаалажып турары.

Авторнуң фотолары.

Чадта байдал

ПАРИЖ. (СЭТА). Франс Пресс агентилелиниң Нджаменеден дыңнадып турарын ёзугаар алырга, камгалал министри чораан Хиссен Хабрениң командылааны Соңгу таланың (ФАН) чепсектиг күштериниң отряды Чадтың найысылалын ээлеп алган. Шимчилге чазаанын баштыңы Гукуни Уэддейниң шериглери херек кырында оларга кандыг-даа удурланыышкын кылбаан. Г. Уэддейниң турар чериниң дугайында чүү-даа билдинмес деп, АФП дыңнаткан. Нджаменеде байдал ында-хаая боо даажтарындан ангыда өжүргалдыг боор турар.

Оон мурнуу чарынында Чадтың Национал чаңгыс эвиниң шимчилге чазаанын даргазы Г. Уэддей «Соңгу таланың Чепсектиг Күштеринге тудуунга чедир удурланып болгаш Хиссен Хабре-биле чугаалажыышкыннарны кылбас» деп шиитпирлеп турган. Шимчилге чазааның баштыңы-биле ужуражыышкынының соонда Чадтың премьер-министри Джиджингар Дона Нгардум Франс Пресстиң корреспондентизинге Нджаменеге турганда дыңнаткан.

Чадтың премьер-министриниң чугаалааны ёзугаар алырга, тургустунган байдал үезинде Бүгү-африка организациязы чуртка атышкылажыышкынны соксадырын негеп шыдаар болзун дээш Африканың Чаңгыс эвилелиниң Организациязының (АЧО) чаа айтырыының талазы-биле резолюциязының «үндезилеттинген чүүлүн тооп көрүп» дилээн боор турар. Национал эптежиишкинниң чедип алыр сорулга-биле отту бүрүнү-биле соксадырын, чугаалажыышкыннарны эгелээрин, бүгү-нийтиниң президент болгаш парламент соңгулдаларын чорударын АЧО-нуң резолюциязында айытканы билдингир.

Национал чаңгыс эптиң каттыышкан шимчилге чазаанда кирип турар чамдык шериг-политиктиг бөлүктерниң шиитпирин, ылангыя Чадтың чонунуң чартык кезииниң чурттап турары чурттуң мурнуу кезээнде, чорулдаазыларының сөөлгү үеде улам шыңгыыраанын Франс Пресс агентилели айтып турар.

ДАШТЫКЫДА

Трибуналдың шиитпири

ТЕГЕРАН. Ислам революстуг трибуналдың шиитпири ёзугаар Иранның Бендер-Аббас дээр порт хоорайынга чазакка удур организацияның 11 кежигүнүн азып өлүрген деп, ол черниң парлалгазы дыңнатканы. Чуртта турар ёзу-чурумга удур чепсектиг демисел үндүргени болгаш политиктиг өлүрүүшкүннер кылганы дээш оларны буруудаткан. Ол организацияның кежигүннери каш хүн мурнуу чарынында Тегеранның дал ортузунга полицияның ийи офицерин, ол ышкаш таңныыл-хайгыыл полициязының эргелелиниң политиктиг-идеологтуг килдизиниң удуртукчузун өлүргеннер деп, «Джомхурийе эслами» солун дыңнаткан.

(СЭТА).

АНГЛИ-АРГЕНТИН ЧӨРҮЛДЭЭ

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның шериг командылал черинин дыңнадып турары-биле алырга, Соледад ортулуктуң (Мальвин ортулуктарының чөөн кезээ) дайын чорууп турар девискээринге июнь чедииге чедир онза өскерлиишкиннер болбаан. Англи болгаш аргентин шериг кезектери боттарының күштерин болгаш боо-чепсээн сайгара тургузуп, туруштарын быжыглаарын үргүлчүлээннер. Аргентин самолёттар англиларының туруштарынче ужудуушкуннарны кылгылаан, үе-үелеп-ле үстер-боолар-биле удур-дедир атылажыышкыннар боор турган.

Англи ужар чүүлдүң халдаашкыннарының кошкай бергенин дыңнадыгда айтып турар болгаш ол дээрге, «Аргентинаның агаар шериинин күштериниң самолёттарынга үрегдеткен англи «Инвинсибл» дээр авиакоссеи дайын чорудулгаларының [illegible]висксээринден ырап чорууп ужурга таварышканының чылдагааны дыр» деп, аргентин командылал черн санап турар.

ЛОНДОН. (СЭТА). «Куин Элизавет 2» дээр лайнер-биле дайын чорудулгаларының районунга чеде берген 5-ки чазаг шериг бригадазын Фолкленд (Мальвин) ортулуктарында аппарып дүжүргенин Англияның камгалал министерствозу дыңнаткан. Ортулуктарның администрацияның төвү Порт-Стэнлини (Пуэрто-Архентино) штурмаарынга белеткенип турар англи шериглерниң саны олар барган соонда 7 000—8 000 кижи чеде берген, «Дейли телеграфтың» болдап турары-биле алырга. «Порт-Стэнлиже шиитпирлиг халдаашкын [illegible] четтикпес чедир каш-ла саныг шак арткан болуп турар».

ПАРИЖ. (СЭТА). АКШ-тың курсекретары А. Хейг Версальга парлалга конференциязынга чүве чугаалап турган, Великобританияның Мурнуу Атлантикада агрессиязын [illegible] талазындан бүрүнү-биле деткип турарын база катап бадыткаан. Порт-Стэнлиниң (Пуэрто-Архентино) штурмаарын соңгаарладыр дугайында АКШ-тың Лондондан дилээр деп чугаазының дугайында дыңнадыгны ол шын эвес дээн.

Англияның премьер-министри М. Тэтчер бодунуң чугаазынга Версальга ужуражыышкынның киржикчилери [illegible] ау Англияның туруужунга өө[illegible] биле [illegible] илереткеннер деп бадыткан турган. Оон чугаалаарга, Фолклендиниң (Мальвин) ортулуктарынга колониалдыг бүрүн эргелерин катап тургузары-биле Лондоннуң Мурнуу Атлантикада дайынчы авантюразын НАТО бо[illegible] деткип турери бизиниг болзун дээш мына дээн тодаргай.

Чөвүлел чугаалажыышкынның соонда Р. Рейганның англи-аргентин өчүлдээ талазы-биле М. Тэтчерниң консервативтиг чазааның туружун деткип турарын база катап чугааланы ол дугайын база бадыткан турар.

Редакторнуң оралакчызы **К. К. САТ.**

Агаар

Республикага бугүн кежээ булуттаар. Чамдык черлерге дымырадыр чаъстаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг каттыг хартыг хадып турар 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 2—7 градус чылыг, хүндүс чылыг. Чамдык черлерге 0—5 градус [illegible]

Кызылга кежээ булуттаар, чаъстаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 2—4, хүндүс 15—17 градус чылыг.

КАЯА ӨӨРЕНИРИЛ

Кызылдың күрүнениң педагогика институду июль 16-дан эгелээш, үндезин националдың өөренирин күзээн кижилерин дээди өөредилге черлеринге 1982 чылда конкурстан дашкаар хүлээп алырының шылгалдаларын тударынче чалап турар.

МОСКВАНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. Москва университеди (философия, физика).
2. Москваның кодээ ажыл-агый академиязы (үнүштер камгалалы, кодээ ажыл-агый экономиказы болгаш организастаашкыны).
3. Москваның ветеринария академиязы (зоотехния, товароведение, үлетпүр барааннарын саларын организастаары).
4. Москваның эът болгаш сүт үлетпүрүнүң технологтуг институду (аъш-чем бүдүрүлгелериниң машиналары болгаш аппараттары, соодулга болгаш компрессор машиналары болгаш дериг-херекселдери, эъттиң болгаш эът продуктуларының технологиязы, сүт болгаш сүт продуктуларының технологиязы).
5. Москваның чиик үлетпүрүнүң технология институду (алгы болгаш хөм технологиязы, калбак хереглел чүүлдериниң үлетпүрүнүң экономиказы болгаш организастаашкыны).
6. Москваның технология институду (радиотехника, дааргалыг ыямылар технологиязы).

ЛЕНИНГРАДТЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. Ленинград университеди (орус дыл болгаш литература, математика, физика, биология, журналистика).
2. Ленинградтың политехниктиг институду (хоорайның болгаш кодээ ажыл-агыйның үлетпүр бүдүрүлге черлериниң электри хандырылгазы).

ӨСКЕ ХООРАЙЛАРНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. Краснодар университеди (эрге дугайында эртем).
2. Томск университеди (эрге дугайында эртем).
3. Ивановонуң пөс-таавы институду (даараглыг кылыглар технологиязы, дааргалыг кылыглар чогаадылгазы).
4. Иркутскиниң улус ажыл-агый институду (сан-хөө болгаш чээли).
5. Кемерово университеди (эрге дугайында эртем, орус дыл болгаш литература).
6. Алтайның кодээ ажыл-агый институду (зоотехния, ветеринария, кодээ ажыл-агый механизастаашкыны).
7. Омскиниң кодээ ажыл-агый институду (агрономия, зоотехния).
8. Иркутскиниң кодээ ажыл-агый институду (кодээ ажыл-агыйны механизастаары, кодээ ажыл-агыйны электрикжилери).
9. Новосибирскиниң кодээ ажыл-агый институду (үнүштер камгалалы).
10. Сибирьниң технология институду (ыяш инженериязының херээ, ыяш ажыл-агыйы).
11. Уралдың политехниктиг институду (тудуг материалдарының, кылыгларының болгаш конструкцияларының бүдүрүлге черлериниң механиктиг дериг-херекселдери).
12. Томскиниң башкарылганың автоматтыг системалар институду (радиотехника, электроннуг херекселдер, үлетпүр электрониказы, башкарылганың автоматчыттынган системалары).
13. Алтайның политехниктиг институду (хоорайларның болгаш кодээ ажыл-агыйның үлетпүр бүдүрүлге черлериниң электри хандырылгазы, кодээ ажыл-агый машиналары, кодээ ажыл-агый тудуглары).
14. Чөөн-Сибирьниң технологтуг институду (аъш-чем бүдүрүлгелериниң машиналары болгаш аппараттары, эът болгаш эът продуктуларының технологиязы).
15. Омскиниң ветеринария институду (ветеринария).
16. Иркутскиниң медицина институду (эмнелге херээ, санитария, стоматология).
17. Кемеровонуң медицина институду (эмнелге херээ, санитария, стоматология).
18. Красноярскиниң медицина институду (эмнелге херээ, педиатрия).
19. Томскиниң медицина институду (эмнелге херээ, педиатрия, фармация).
20. Алтайның медицина институду (эмнелге херээ, фармация).
21. Новосибирскиниң совет кооперация садыының институду (садыг экономиказы, бухгалтер саналгазы, үлетпүр барааннарының дугайында эртем, аъш-чем барааннарының эртеми, ниитиниң чемненилгезиниң технологиязы болгаш организастаашкыны).

КҮРҮНЕНИҢ ДОЛУ ХАНДЫРЫЛГАЗЫНГА АЛЫР ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. РСФСР-ниң Дээди өөредилге черлериниң министерствозунуң (ДӨМ-нүң) Алтайның политехниктиг институду (кодээ ажыл-агый машиналары, автомобильдер болгаш тракторлар, тарааны шыгжаары болгаш болбаазырадырының технологиязы).
2. РСФСР-ниң ДӨМ-нүң Омскиде политехниктиг институду (парлаар машиналар, полиграфия — парлалга бүдүрүлгезиниң технологиязы, информация-хемчээшкин техниказы).
3. РСФСР-ниң ДӨМ-нүң Кузбасста политехниктиг институду (ажыктыг казар байлактар арыглаашкыны).
4. РСФСР-ниң ДӨМ-нүң Кемеровода аъш-чем үлетпүрүнүң технология институду (эът болгаш эът продуктуларының технологиязы, сүт болгаш сүт продуктуларының технологиязы, ниитиниң чемненилгезиниң технологиязы болгаш организастаашкыны).
5. РСФСР-ниң ДӨМ-нүң Томскиде политехниктиг институду (геология [illegible], ажыктыг казар байлактарлыг черлерни дилеп тывары болгаш шинчилээри, ажыктыг казымалдарлыг черлерни тывары болгаш шинчилээриниң геодезиялыг аргалары).

Хүлээп алырын дилээн билдириишкинни Кызылдың педагогиктиг институдунуң ректорунуң адынга (чаңгыс аай хевирлиг) 1982 чылдың июнь 25-тен июль 5-ке чедир кирер болгаш дараазында документилерни кожар:

1. Ортумак билиг дугайында документ (бодун).
2. № 286 хевирниң эмчи шынзылгазы.
3. 3×4 см. хемчээлдиг 8 фото-чурук (бөрт чок).
4. Школа директору, класс удуртукчузу болгаш хөй-нитти организацияларының ат салганы (практиктиг ажыл стажы чок кижилерге) характеристика.
5. Күш-ажыл дептериниң хоолгазы (ажылдап турганнарга).
6. Өг-бүле байдалының дугайында шынзылга (күрүнениң долу хандырылгазынга өөренип кирип турарларга).

Бүдүрүлге стажы-биле өөренип кирер кижилер сөөлгү ажылдап турган черниң удуртукчузунуң, партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларының төлээлекчилериниң ат салганы характеристиканы кожар. Дээди өөредилге черлеринге өөренип кирер дээн кижилерниң характеристиказынга ылап-ла үш удуртукчу кижилер ат салгаш, таңма-биле шынзыткан турар ужурлуг.

Паспортту болгаш шериг бөледин (азы кирер бижээн шынзылганы) шылгалда дужаар дээш келген кижи институтка боду көргүзер.

Үстүнде айыттынган документилерниң чаңгызы-даа чок болур болза комиссия өөренир дээн кижилерниң билдириишкинин хүлээп албас.

ИНСТИТУТТУҢ ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай. Ленин кудумчузу, № 34 бажың, № 114 кабинет.

КЕЛИР ҮЕНИҢ САДЫГЖЫЛАРЫНГА

Кооперация шугумунга ажылдаар күзелдиг аныяк кижилерни дээди өөредилге черинин кирип өөренир болгаш бот-өөредилгелиг дараазында факультеттерге 1982—1983 өөредилге чылында хүлээп алырын Тыва респотребсоюз чалап тур. (Тыва националдыг кижилерни конкурстан дашкаар хүлээп алыр):

— үлетпүр барааннарының товароведениези болгаш садыын организастаары;
— аъш-чем барааннарының товароведениези болгаш садыын организастаары;
— садыгның экономиказы («садыгның экономист-организакчызы» деп мергежил тывар).

Кирип өөренир салбырларга 4 чыл (технология факультединге—4 чыл 10 ай), бот-өөредилгелиг салбырга — 5 чыл (технология факультединге — 6 чыл).

Билдириишкиннерни хүлээп алыры:

кирип өөренир салбырга ниити чурум ёзугаар кирип турарлар — 1982 чылдың июль 30-ге чедир, «630087, Новосибирск-87, Карл Маркс проспектизи, 26» деп адресче билдириишкин чорудар. Экзаменнер Новосибирскиге август 1-ден 20-ге чедир болур.

Бүгү-ле мергежилдер айы-биле конкурстан дашкаар кирерин күзээннер билдириишкиннерин «667000, Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 31, Тыва респотребсоюз, кадр килдизи», (телефону 2-27-24) деп адресче июль 10-га чедир чорудар. Кирерниң экзаменнери Кызылга июль 10-дан 25-ке чедир болур.

Бүгү-ле мергежилдерге ажыл-агыйның стипендиязын алыр кижилер билдириишкиннерин «667000, Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 31. Тыва респотребсоюз, кадр килдизи» деп адресче июль 10-га чедир чорудар. Потребкооперацияга үзүк чок 2 чылдан эвээш эвес ажылдаан, амгы үеде Тыва респотребсоюз системазында ажылдап турар кижилерни кооперация организацияларының шилчилге бижиин ёзугаар ажыл-агый стипендиязын алыр кылдыр чорудар. Кирерниң экзаменнерин олар Новосибирскиге август 1-ден 25-ке чедир дужаар.

Бот-өөредилгелиг салбырга — билдириишкиннерин июнь 25-ке чедир «Кызыл хоорай, Тыва респотребсоюз, кадр килдизи» деп адресче чорудар. Кирерниң экзаменнерин Кызылга июль 10-дан 25-ке чедир дужаар. Потребкооперацияга 2 чылдан эвээш эвес үеде ажылдаан кижилерни бот-өөредилге салбырынга хүлээп алыр. Кызылга белеткел курстары июль 1-ден 10-га чедир ажылдаар.

Институтче кирерлер дараазында эртемнерге экзаменнер дужаар:

товароведение мергежилин чедип алырлар — математикага (бижимел-биле), химияга (аас-биле), географияга (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (чогаадыг бижиир);

«Ниитиниң чемненилгезиниң технологиязы болгаш организастаары» — физикага (аас-биле), математикага (бижимел-биле), химияга (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (чогаадыг бижиир).

«Садыгның экономиказы» болгаш «Бухгалтер учёду база ажыл-агый чорудулгазының анализи»—математикага (бижимел-биле), географияга (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (чогаадыг бижиир).

Ортумак өөредилге черин национал школаның программазын ёзугаар дооскан кижилер чогаадыг орнунга изложение азы диктант бижиир.

Техникумну азы ортумак школаны тергиин эки дооскаңнар дараазында мергежилдер ёзугаар чаңгыс-чаңгыс эртемге экзамен дужаар:

«Садыгның экономиказы» болгаш «Бухгалтер учедунга» кирерлер — географияга; товароведение база технология мергежилдерге — химияга.

Институтче кирерде ортумак эртемниң дугайында документизиниң демдектериниң ортумак түңүн үндүрер. Кодээден келген, а ол ышкаш Совет Армияга шериг албаны эрттиргеннерге кирери чиңгелдеңиг.

Билдириишкинге кожар чүүлдер:

1. Дээди өөредилге черинге кирери-биле сөөлгү ажылдап азы өөренип турган черинден характеристика-сүме. Өөренир кижиниң сөөлгү ажылдап азы өөренип турган чериниң удуртукчузу, профэвилел местокомунуң даргазы, партия азы комсомол организациязының секретары ук документиге ат салыр.
2. Ортумак эртем дугайында документ, тускай ортумак эртем дугайында документиниң (бодун) эккээр. Дипломга зачёт ведомозундан ушта бижиишкин кылыр.
3. Күш-ажыл дептеринден ушта бижидилге, ону таңма-биле бадыткаар.
4. 3×4 см. хемчээлдиг беш фото-чурук.
5. 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы.
6. Ажылдап турар черинден шынзылга (Бот-өөредилге-биле кирерлерге).
7. Чурттап турар черинден шынзылга.

ТУДУГ БОЛГАШ АВТОТРАНСПОРТ ИНЖЕНЕРЛЕРИН БЕЛЕТКЭЭРИ-БИЛЕ

КРАСНОЯРСКИНИҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ИНСТИТУДУНУҢ КЫЗЫЛДА ФИЛИАЛЫ СТУДЕНТИЛЕР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР

Филиалдың хүндүскү, кежээки болгаш бот-өөредилге салбырларының 1-ги курузунуң дараазында тускай мергежилдеринге студентилерни хүлээп алыр:

АВТОТРАНСПОРТ ФАКУЛЬТЕДИНИҢ — «Автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы» тускай эртемге;

ТУДУГ ФАКУЛЬТЕДИНИҢ — «Үлетпүр болгаш хамаатылар тудуу» тускай эртемге;

ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ КЕЖЭЭКИ ХЕВИРИНИҢ — «Автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы» тускай эртемге.

ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕЛИГ ХЕВИРИНИҢ — «Автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы», «Үлетпүр болгаш хамаатылар тудуу» тускай эртемге өөренип ап болур.

Билдириишкиннер хүлээп алырының болгаш кирерниң шылгалдаларының хуусаалары:

Хүндүскү салбыр: билдириишкиннер хүлээп алыры июнь 20-ден июль 31-ге чедер, кирерниң шылгалдалары августуң 1-ден 20-ге, институтка кирер санаары—августуң 21-ден 25-ке чедер.

КЕЖЭЭКИ САЛБЫР: билдириишкиннер хүлээп алыры июнь 20-ден августуң 31-ге чедер, кирерниң шылгалдалары — автотранспорт факультединге ийи бөлүк-биле—1-ги бөлүк августуң 1-ден 10-га чедир, 2-ги бөлүк — сентябрь 1-ден 10-га чедир шылгалда тудар; үлетпүр-хамаатылар тудуг факультединге чаңгыс удаа — сентябрь 1-ден 10-га чедир тудар.

Институтка кирер дээннер физикага (аас-биле), математикага (аас-биле болгаш бижимел-биле), орус дылга болгаш литературага (чогаадыг бижиир) шылгалдалар тудар.

Ортумак школаларны доозарда алдын медаль-биле шаңнаткан азы ортумак тускай өөредилге черин тергиин эки демдектерлиг диплом-биле дооскан кижилер кирерниң шылгалдаларын эртемнерниң бирээзинге — физикага (аас-биле) дужаар. Олар ук эртем талазы-биле кирерниң шылгалдаларын «тергиин эки» демдектиг дужааган болза, оон ыңай кирерниң шылгалдаларын дужаарындан хосталыр, бир эвес «эки» азы «ортумак» демдектер алыр болза, арткан бүгү эртемнерге шуптузунга шылгалда дужаар апаар.

Институтка кирип турарларның конкурстуг шилилгезин кирерниң шылгалдаларында алган демдектерге үндезилээш, үндүрген баллдарның ниити саны болгаш ортумак билиг дугайында документиде айыттынган эртемнер талазы-биле демдектериниң ортумак арифметиктиг үнелелин ёзугаар чорудар.

Институтка кирерниң билдириишкинин директорнуң адынга бижиир болгаш анаа шилип алган факультедин, тускай мергежилин айтыр. Сөөлгү ажылдаан чериниң сүмелеп турар характеристиказын кожар. Ол документиге бүдүрүлге чериниң удуртукчузу, партия организациязының секретары азы профэвилел организациязының даргазы, ниити билиг школаларының доозукчуларының характеристиказынга — школаның директору, класс удуртукчузу азы комсомол организациязының секретары ат салыр ужурлуг. Ортумак билиг дугайында документиниң боду-биле: ортумак тускай өөредилге черин доозуп турарлар — диплом (демдектерин бижээн): алды фото-чурук (3×4 см. хемчээлдиг), күш-ажыл дептеринден ушта бижилге, эмчи шынзылгазы (№ 286 майык ёзугаар), ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден халашкан дайынчыларга кевектерниң командылал черлеринден характеристика кирери албан эвес.

Паспортту болгаш шериг билетин институтка кирип турарлар боттары көргүзер.

Үстүнде айыттынган документилерни кошкан билдириишкин чорудар адрези: 667001, Кызыл хоорай. Тыва АССР. Рабочая кудумчузунуң № 4 бажың.

ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН КОМИССИЯЗЫ.

ИЮНЬ 11-ДЕН 13-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.50—РСФСР-ниң улустуң артизи В. Горелова биле РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Чеканова оларның күүседиизи. 9.10 — «Дюпнарже ырак оруу». Хөй сериалыг урап-чечен телефильм. 6-гы, 7-ги сериялары. 11.35— Медээлер. 11.40—14.15— Чайсар. 14.15— Медээлер. 14.35 — Амурда Комсомольскиниң үндезилеттингениниң 50 чылынга. «Хүн [illegible]». Документалдыг телефильм. 14.50—«Орус чугаа». 15.20—Уругларга фильм. «Хөглүг үш ээлчег». 3-кү фильм. «Фениморуң чажыды». 16.25— Ф. Мендельсон [illegible] концерт. 17.05—17.20 —Чапсар. 17.20 — «Экономика камналгалыг болур ужурлуг». Калуганың «Хлорвинил» каттыжышкынынга (Ивано-Франковск область). Щекин аргазын шингээдип алганының дугайында. 17.35 —Маргылдаа клуб. 18.15 — «Казы ажылдажыкчылар». Тележурнал. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Казахстанның Россияга эки тура-биле каттышканының 250 чылынга тураскааткан Казах ССР-ниң телевидение программазы. «Акы-дугмалышкы дугайында [illegible]». Документалдыг телефильм. Казах ССР-ниң урандыгы мастерлериниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45—23.05— «Вера Васильева чалап тур...» Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—«Бөлүр болбазын шепээри — чаагай херек». Урап-чечен телефильм. 13.20—Англи дыл. 13.50— «Ававның школазы». 14.20— М. Таривердиев. РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Лебедеваның болгаш авторнуң күүселдези биле романстар. 14.55 — Медээлер. 15.00—18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телемедээлер. 18.15 — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлери — амыдыралга. 18.25— «Азияның төвү». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

18.55 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунуң байырлыг ажыдыышкыны. Кремльдиң Съездилер ордузундан бижимел дамчыдылга. П. И. Чайковскийниң «Кууларлыг хая» деп баледи. Чарлагда — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Иелиг [illegible]». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—22.40— «Кууларлыг хая» деп балеттиң уламчызы.

ИЮНЬ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.45 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.00 — «Кадык болурун күзезиңзе». (Күш-культуражыларга сүме). 9.05—АБВГД-лээр. 9.35 —«Сибирьге ада-иелер». 10.05 — спортлотонуң 24-кү тиражы. 10.15 — Айыыл чок шимчээшкин дээш. 10.45—Молдавияның уран чүүлү. 11.15 — «Филвейнер». Кинопрограмма. 11.30 — «Бараан-ла» фольклор ансамбльдиң (Филвейнер) күүселдези. 12.00 — «Николай Кацубаның эрес-дидим чоруу». ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегадының дугайында телеочерк. 12.15 — «Пушкин» деп альманах. Пушкинге тураскааткан. 13.45 — «Космонавт Филиппченконуң үшкү орбитазы». Документалдыг телефильм. 14.15—Бөгүн делегейде. 14.30—«ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Аян-чоруктуң чалы» Уругларга урап-чечен фильм. 15.50—«Дириг амытаннар дугайында». 16.50—17.05 — Чапсар. 17.05—«Кижи, Чер бөмбүрзээ камгалап көр». Документалдыг фильм. 17.55 — «Чүге чаашнар чувел?», «Меңгу-бажынчылаш». Мультфильмнер. 18.00—Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 18.30 —«Мурад Кажлаев. Аялгалар болгаш чылдар». Документалдыг телефильм. 19.35— «Мээн өнүүм Мегре». Урап-чечен телефильм. (Франция). 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Ак-кек отчугаш». (Май 1-ги дамчыдылганы катаптаар). 23.15—23.55—Чиик атлетикага делегей маргылдаазы. Знаменский аъттылыг тураскаалы. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң дамчыдылга. Төнгенде— Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20— «Тиилекчилер». Фронтучу өңнүктер клуву. Кызыл тугтуг 13-кү армияның хоочуннарының ужуражылгазы. 15.50 — Саратовтуң телевидение студиязының программазы «Шүлүк-биле ужуражылга». Н. Нальник. 16.05—«Хөгжүмчү болгаш муза». Ю. Симаковтуң баледи. 16.25 — «Саратовтуң тараазы». Телеочерк. 16.35— «Орус ырлар». Концерт. 17.05 —«Ак дүннер». Телешии Ф. М. Достоевскийниң тоожуларын ёзугаар. 18.35 — «Робин Гуд дугайында легенда» Мультфильм. (Австралия). 19.20 —Делегей байдалының допчулалы. 19.35 —И. Гайдн. № 55 симфония. («Школа башкызы»). 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Айтан-куш». Мультфильм. 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—22.40 — «Анаа зайынчы Деловтуң чайы».

ИЮНЬ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 —«Сула шимчээшкинче чыскаалыңар!» 8.55 — «Музыкалыг магазин». Фильм-концерт. 9.40 — «Будильник». 10.10 —«Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 11.10 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.55 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.25—«Лиссабон». Документалдыг телефильм. 12.45 — «Аъш-чем программазы — бүгү-ниитиниң херээ». (Кодээден дамчыдылга.) 13.45— «Музыкалыг киоск». 14.15 —Г. Боровик —«Буэнос-Айреске интервью». Фильмниң. 16.35 —Бөгүн — Чиик үлетпүрнүң ажылдакчыларының хүнү. ССРЭ-ниң чиик үлетпүрүнүң министри Н. Н. Тарасов кирижир. 16.50 — 17.05 —Чапсар. 17.05— «Сибирьниң чагааларының ёзугаар». Чиик үлетпүрнүң ажылдакчыларының дилээн ёзугаар концерт. 17.50 —«Делегей панорамазы». 18.35 — «Кино аян-чоруктар клуву». 19.50 — «Анюта». В. Гаврилинниң музыказынга фильм-балет. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 —Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузу. 22.00 — «Хүлер аъттыг кижи». Фильм-концерт. ССРЭ-ниң улустуң артизи С. Герасимов номчуур. 23.05—23.45 — Чиик атлетикага делегей маргылдаазы. Төнгенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Билдингир-даа бол, эндептиг». 15.20 —«Чаа эгелепгеннерниң телеклуву». 16.35 — «Бернардо Белотто». Документалдыг телефильм. (ГДР). 17.10 — «Эрес-дидим чорук». Хөй сериалыг урап-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 18.15— «Чебурашка». Мультфильм. 18.35 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. 19.05—«Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң дөнчү намдарывыс». 23-кү фильм. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Хөгжүмнүг тооллар». 20.15 — «БАМ бөгүн». Документалдыг фильм. 20.30 Байдаркага болгаш каноэге эжиндириишкинге ССРЭ чемпионаты. Крылатскиде хөөлбектен дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 —«Арыг сугнуң ээрбээ». Урап-чечен фильм. (АКШ).

Медучилище чалап тур

1982-83 өөредилге чылында Кызылдың медицина училищези дараазында салбырларга өөренирлерин хүлээп алыр: санитар-фельдшер салбыры —өөренир хуусаазы — 2 чыл 6 ай, фельдшерниң—2 чыл 6 ай, сестраның—1 чыл 10 ай.

Билдириишкинни августуң 14-ке чедир хүлээп алыр. Өөренир дээннер орус дылга (чогаадыг азы диктант), химияга (аас-биле) шылгалда тудар.

Директорнуң адынга билдириишкинге кожар чүүлдер: ортумак билиг дугайында аттестат (боду-биле), эмчи шынзылгазы (№ 286). 3×4 см. хемчээлдиг алды фото-чуруктар, күш-ажыл дептеринден ушта бижилге, өг-бүлезиниң составының болгаш ада-иезиниң ажыл телевириниң дугайында шынзылга. Паспортту боду көргүзер. Сургуулдар составынга кирип санаар хуусаазы— августуң 22—24 хүнү.

Училищениң адрези: Кызыл хоорай, Кечил-оол кудумчузунуң № 2 бажыңы: медицина училищези, телефон №№ 2-40-28, 2-41-19, 2-32-44.

ХЕМЧИЛЕР БОЛУКСААРЛАРГА

Подтёсовонуң профессионал-техниктиг (хемчилерниң) № 5 ортумак училищези 1982-1983 өөредилге чылынга сургуулдарны хүлээп алырын чарлап турар. Училище дараазында мергежилдиг кижилерни белеткеп үндүрер:

1. Механиктиң дузалакчызы штурман. Өөренир хуусаазы—3 чыл 4 ай.
2. Руль башкарар моторист. Өөренир хуусаазы —3 чыл.
3. Судно эптекчизи электросварщик. Өөренир хуусаазы—3 чыл.
4. Радиооператоржу электрик. (Судно радиостанциязының). Өөренир хуусаазы —3 чыл.

8 класс дооскан оолдар, кыстарны хүлээп алыр. Хүлээп алганнарны шуптузун идик-хеп-биле (хемчилер формазы), аъш-чем, общежитие-биле хандырар.

10 класс дооскаңнардан училищениң белеткээр кижилери:

1. Руль башкарар моторист. Өөренир хуусаазы —1 чыл.
2. Радиооператоржу электрик. Өөренир хуусаазы —1 чыл.
3. Хем транспортунуң повары.
4. Судно башкарыкчызы-судно механиги. Өөренир хуусаазы—1 чыл.

17 хардан ору назылыг оолдар, кыстарны хүлээп алыр. Хүлээп алдынганнарны шуптузун айда 75 рубль стипендия болгаш общежитие-биле хандырар.

Училищеге өөренип эрткен үени ниити күш-ажыл стажынга кирип санаар. Училищеге кирери-биле хээрде, дараазында документилерлиг болур: паспорт азы төрүттүнгениниң дугайында шынзылга, шериг документизи, ээрчү намдар, билииниң дугайында документ (боду), чурттап турган черинден болгаш өг-бүлезиниң дугайында шынзылгалар, № 286 шынзылга, № 63 шынзылга, школадан характеристика, 3×4 см. хемчээлдиг 8 фото-чурук, директорнуң адынга билдириишкин.

Училищеге шылгалда чокка хүлээп алыр.

Өөредилге сентябрь 1-де эгелээр.

АЙТЫРЫГ ТУРГУЗАР АДРЕС: индекс 663134, Красноярск край, Енисей район, Подтёсово суур, № 5 ХОПТУ, директор, телефоннар №№ 3-78, 7-69.

Училищеге чедерде таварыыр черлер: Красноярскиден Подтёсовога чедир «Метеор» деп теплоход азы Енисейскиге чедир самолёт-биле чедип болур. Енисейскиден Подтёсовога чедир «Ракета» теплоход база чоруп турар.

ДИРЕКЦИЯ.

ТЫВАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ

Москваның Гнесиннер аттыг ортумак училищезинге музыка комедиязының актёру специальноска өөренирин күзээр үндезин националдың студентилерни шилип алырын чарлап турар.

Консультация хемдер чер хүннүң-не хөгжүм-шии театрынга 17-ден 19 шакка чедир ажылдаар.

ДИРЕКЦИЯ.

КЫЗЫЛДЫҢ УРАНЧҮҮЛ УЧИЛИЩЕЗИ

1982-1983 өөредилге чылында дараазында салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап турар:

Дирижёр-хор,
улустуң хөгжүм херекселдери,
фортепиано,
үрер хөгжүм херекселдери,
хылдыг хөгжүм херекселдери (скрипка),
вокаль салбыры,
композитор теория
библиотека,
клуб (дирижёр-хор, улустуң хөгжүм херекселдери, хореография мергежилдери),
актёр (Тываның хөгжүм-шии театрының орус бөлүүн долдурары-биле).

Училищеге 30 хар чедир назылыг эр-херээжен хамаатылары, дирижёр-хор, вокал салбырларынга — 8-10 класс дооскан 18 хардан ору, актёр салбырынга —8 класс дооскан, колдуунда-ла Кызылда чурттап турар 16 хардан ору назылыг, библиотекага —чүгле ортумак билиглиг кижилерни хүлээп алыр.

Музыка салбырынга кирерин күзээннер музыкага таарышкан чүүлдер (дыңнаары, ритм, сактыышкыны, үнү) талазы-биле хынаалда эртер. Чурулга салбырынга кирерлер бажынга чураан чүүлдерин көргүзер, чурук, живопись, композиция талазы-биле шылгадыр. Бажынга ажылдарын июль 1-ден эгелээш № 43 өрээлге эртенгиниң 9-тан 12 шакка чедир көргүзер.

Актёр салбырынга кирерин күзээннер этюдтарны, басняларны, шүлүктерни, прозаны күүседир болгаш ол ышкаш дыңнаар, доктаадып алыр болгаш ойнаар аргаларын хынаар.

Училище директорунуң адынга кирер билдириишкинге кожар документилер: аттестат, сес чыл школазы дооскаңының (боду), эмчи шынзылгазы (№ 286 майык), күш-ажыл дептеринден ушта бижилге 3×4 см. хемчээлдиг 4 фото-чуруктар. Училищеге кирерин күзээннер анаа келгеш, төрүттүнгениниң дугайында херечилелди азы паспортту, шериг биледин азы кирип бижээн шынзылгазын боду көргүзер.

Сес чыл школазын дооскаңнар училищеге кирерде орус дылга (диктант, орус дылга болгаш литературага (аас-биле) шылгалда дужаар.

Ортумак школаны дооскаш, училищеге кирип турарлар: орус дылга болгаш литератураа (чогаадыг бижиир), ССРЭ төөгүзүнге кирерниң шылгалдазын тудар.

Кирерниң шылгалдалары 1982 чылдың июнь 5-тен эгелеп, ортумак тускай өөредилге черлеринге хүлээп алырының дүрүмнерин ёзугаар болур. Билдириишкинни июль 1-ге чедир хүлээп алыр, консультация июль 1-ден эгелээр.

Өөредилге сентябрь 1-де эгелээр. Стипендияны ниити чурум-биле тывсыр. Үндезин националдыг кижилерни ог-бүлезиниң материалдыг байдалының дугайында шынзылгазы ёзугаар күрүнениң долу хандырылгазынга алыр.

УЧИЛИЩЕНИҢ ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунуң № 2 бажыңы. Телефоннар №№ 29-26, 25-79.

ДИРЕКЦИЯ.

КИНО

ИЮНЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Шуурганның сагындырыгы» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мария, Мирабела» 10.00, 13.30; «Кыска дун» 11.40, 15.10, «Горо» 16.50, 18.20, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Айсбергтер аразынга өлүм» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ынак Раджа» 14.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«ЧАЯГЫ»: «Шураашкын» 14.00, 15.50, 17.40, 20.00 шактарда.

Аъш-чемниң төп № 9 гастроном магазини чудуруукчулерни болгаш техниктиг ажылдакчыларны ажылдаары-биле чалап турар.

Ай болгаш чыл санында шаңнал акшаны берип турар.

АДРЕЗИ: № 9 аъш-чем садыының магазини. Октябрь кудумчузунуң № 19 бажыы.

ДИРЕКЦИЯ.

«Шын» солун редакциязынга I болгаш II класстарның чолаачылары дараазы негеттинип турар.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 8. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарнаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-11-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1004.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 5). ГС—01700

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 135 (11933) | 1982 чылдың июнь 10, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

ССРЭ 60

Аъш-чем программазы — бүгүдениң херээ

ТҮҢНЕЛДЕРИ БАГАЙ ЭВЕС

Тыва АССР-ниң Садыг министерствозу бодунуң дузалал ажыл-агыйын сайзырадыр талазы-биле тодаргай ажылдарны кылып турар. Сукпакта дузалал ажыл-агый чери үре-түңнелдиг ажылдап турар апарган. 1981 чылда ук коллектив 95 тонна хаван, хой эъдин бүдүргеш, хөй-нийти чемненилгезинге ажыглаан болгаш садыг ажылдакчыларынга саткан. Ол ышкаш элээн хөй ногаа аймаан Кызылдың чурттакчыларынга садыглаан.

Амгы үеде ол дузалал ажыл-агый черинде 2000 чыгыы хаван бар. Оларның 1200 бажын семирти азырап турар. Оон ыңай ында 250 бора-тоолай, 580 хойну тудуп турар. Хойдан бир тонна хире дүктү кыргып алыры көрдүнген. Ол ышкаш ногаа өстүрер чылыдылга участогунда помидор, огурец дээш өске-даа ногааларны өстүрүп турар.

Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң дузалал ажыл-агыйының ажылын улам экижидер сорулга биле ажылчыннарның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп, ында ажылдап турарларны эки шынарлыг чурттаалга бажыңнары-биле хандырган. 50 орунну ясли-садты тудуп ажыглалга киирген.

К. ХЕРТЕН.

ХООЧУН ХОЙЖУ

«Торгалыг» совхозтуң хоочун хойжузу Долбаа Моңгуш чер-чер Советтеринге соңгулдаларга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш кызымак ажылдап турар. Ол чазаглап көжер мурнунда кыштаанын үүрмек септелгезин дооскан.

Дуржулгалыг малчын бо чылын төрүүр тогду хойларының 100 бажынга онаажтыр 91 хураганны камгалап, өстүрген. Хоочун күш-деңгели эки. Д. Моңгуш ам чайгы одарларга малын эки семиртип алырынга белеткенип турар.

Чоза бригадазының хойжулары Долбаа Оскурбаевич Моңгушту район Совединиң депутадының кандидадынга деңнеткен.

Н. ДАМДЫН.

Өвүр району.

Бистиң кандидаттарывыс

МУРНАКЧЫЛАРГА БҮЗҮРЕЛ

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттары соңгукчулары-биле ужуражып турар. Район, хоорай, кожуун Советтерге депутаттарның кандидаттарынга чоп эң тэлентиг оолдар, кыстарын адаан. Оларга ыраккы Тожудан — «Тоора-Хем» совхозтуң мурнакчы саанчызы Мария Бириней, Сыстыг-Хемде харылзаа салбырының начальниги Лидия Чымба, районнуң амыдырал хандырылга комбинадының дааранчызы Өнер Моңгуш болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. Олар — мурнакчылар. Чижээ, М. Бириней чаңгыс ол фермада 20 ажыг чыл саанчылап турар. Эрткен чылын ол бедик көргүзүглерлиг ажылдап, чылда районда ортумак деңнелден ийи катап хөй сүттү саап алган. Ажылының арга-дуржулгазын М. Бириней аныяктарга күзелдии-биле дамчыдып турар.

Өнер Моңгуш — Тоора-Хем кожуун Совединге депутаттың кандидады, комбинаттың мурнакчы дааранчыларының бирээзи. Депутатка кандидаттың ажылдап турары цехтиң даарап үндүрүп турары продукциязының шынары эки.

Л. АРАКЧАА.

1978 чылда Балгазынның кожуун профессионал-техниктиг училищезин дооскаш, Роман Чалзып төрээн суурунда Элегесте Тока аттыг совхозка механизатор болуп ажылдай берген. Бо үениң иштинде ол күш-ажылга ынак, эдилээн техниказынга камныг чоруун көргүзүп, планныг онаалдазын доктаамал ажыр күүседип келген.

ЧУРУКТА: механизатор, депутатка кандидат Р. Чалзып.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ХОЖУДААШКЫННЫ ДАРЫЙ ЧАЙЛАДЫР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиуму республиканың тускайжыткан совхозтарында картофель болгаш ногаалар тарып өстүрер талазы-биле ажылдың байдалын эрттиглиг хуралынга шиңгээзи-биле сайгарып көрген.

Республиканың картофель болгаш ногаа өстүрер талазы-биле тускайжыткан совхозтары СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Республиканың ажыл-агыйларынга картофель болгаш ногаалар бүдүрерин көвүдедир хемчеглер дугайында» 1980 чылдың декабрь 29-та хүлээп алган доктаалын күүседир талазы-биле чамдык чогуур ажылдарны кылып турары демдеглеттинген. 1981 чылда совхозтарның ниити картофель шөлү 545 гектарга өскен, ниити чылда 1980 чылдыывилан 5,2 муң тоннага хөй болган. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Кызыл районнарының ажыл-агыйлары элээн хөй дүжүттү алган. Каа-Хем, Кызыл районнар ногааларының ниити чылдазын улгаттырган. «Ленинчи орук», «Кызыл тараачын» совхозтар картофельдиң, «Кара-Хаак», «Барлык» совхозтар ногааларының дүжүттерин пландан ажыр алгылаан.

Моон-биле чергелештир элээн хөй тускайжыттынган совхозтар доктааттынган даалгаларны күүседир талазы-биле органзастыг болгаш ажыл-агыйжы хемчеглерни чедир чорутпаанындан дыка хөй продукция чедир алдынмаан. Картофельдиң гектардан ортумак дүжүдү «Бүрүнгаар» совхозка деңгуп-ле 9 центнер. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозка — 12, «Енисейге» — 13, «Октябрь 30 чылынга» — 23, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозка — 29, Тока аттыг совхозка — 35 центнер болган. Элээн хөй совхозтарга ногаа дүжүдүнүң байдалы база ындыг болгулаан.

Картофельдиң болгаш ногааларның чавыс дүжүттүг болуп турарының кол чылдагааннары совхозтарның удуртукчуларының болгаш специалистерниң ол культураларны тарып өстүрериниң агротехниказынче эвээш кичээнгей салып, дараалаштырылгазын таарыштырбайн, чажар норманы, хуусааны болгаш суггарылга чурумун сагывайн турарында. Органиктиг, минералдыг чемишчидилгелерни эвээш ажыглап, бок үнүштер, хоралакчылар болгаш аарыглар-биле демиселди кошкак чорудуп келген. Тускайжыткан бригадалар болгаш звенолар чамдык ажыл-агыйларда чок, аккорд-шаңнал төлевир системазын ажыглавайн турар. Хөй-хөй ажыл-агыйлар боттарын үрезин-биле хандыртынмайн турар. Чамдык ажыл-агыйларда шыгжамыр-кадагалалдың багайындан картофель үрезинниң чидирии хөй болган. Картофель шыгжаар 10 объектиден чаңгызы-даа туттунмаан.

Үстүнде четпестерден чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары бо чылын чогуур түңнелди база кылбаан. Июнь 1-де байдал-биле алырга, республиканың совхозтарында картофель олуртулгазы 77,3 хуу, ногаалар олуртулгазы 14,3-ле хуу күүсеттинген. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз капуста рассадазы өстүрбээн, «Бүрүнгаар» совхоз 46 гектар помидор, капуста тарыыр турган, чүгле 2,5—3 гектарга рассада өстүрүп алган, картофель олуртур планы күүсеттинмээн. Каа-Хем районнуң совхозтарында, «Улуг-Хая», СЭКП-ниң XXII съездизи, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарда ногаа олуртуру саадаан. Тока аттыг, «Октябрь 30 чылы» совхозтарда агротехниканы хажыдып турар.

Картофель болгаш ногаалар бүдүрериниң даалгаларын күүсетпейн турары дээш чамдык совхозтарның директорларынга шыңгыы харыысалга хүлээткен. Тускайжыткан совхозтарның директорларынга рассада чок культураларның тарылгазын 3 хонукта, капуста болгаш помидор рассадазын июнь 15-ке чедир тарып олуртуруп, ногаажыларга аккорд-шаңнал системазын ажыглаарын, картофель болгаш ногааларның бүгү ажаалдазын чогуур үелиинде органзастаарын, картофель шыгжамырларын тударының болгаш белеткээриниң планнарын күүседирин даараан.

Картофель болгаш ногааларны тарып олуртурунуң, чайгы ажаалдазының, күскү ажаап алыышкынының чорудулгазын доктаамал контролдаарын Кожуун ажыл-агый министерствозунга Министрлер Чөвүлели дааскан.

КОСМОСТУҢ МААДЫРЫ-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Дүүн СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга өөрүнчүг ужуражылга болган. Республика найысылалының төлээлери бистиң аалчывыс — космонавтарның алдарлыг отрядының төлээзи. Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Г. В. Сарафановту чылыы-биле уткуп хүлээп алганнар.

ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы-биле ужуражыышкынны СЭКП Кызыл хоорайкомунуң секретары Г. Ш. Моңгуш ажыткаш, чыылганнар-биле аалчыны таныштырган. Ачаа сөс бээрге, чыылганнар космостуң маадырын адыш часкаашкыны-биле уткааннар.

Октаргай делгемниң маадырлыг чагырыкчыларының чымыштыг болгаш хүндүлүг ажыл-ижиниң дугайында Г. В. Сарафановтуң чугаазын ужуражылганың киржикчилери улуг сонуургал-биле дыңнааннар. Амыдырал-чурттал гаазында онзагай, уттундурбас болуушкун — «Союз-15» корабль-биле октаргай делгемнинге ужуткан хүннериниң дугайын Геннадий Васильевич Сарафанов чыылганнарга чугаалаан. Ол каргамчыктыг болуушкун 1974 чылдың август 26-да болган. Чаа совет космонавтылар Г. В. Сарафанов биле Л. С. Демин оларның аттары бүгү делегейге орай кежээ билдине берген. Г. В. Сарафанов — Саратов облазы чурттуг, мергежили — шериг ужудукчу, космонавтар отрядынга 1965 чылда кирген.

Космос делгеминге олар ужудуушкунну янзы-бүрү үе-чадазында корабльдиң башкарылга техниказының, бүгү системаларының ажылдаарынга шенелде-хыналдаларны база «Салют-3» автоматтыг станция-биле оон чоокшулаштырылгазынга хайгааралды кылганнар. Дүнеки үеде хонуушкун кылыр космос корабльдиң дилээриниң болгаш чайладып кежүрериниң аргаларын бир дугаар ажылдап кылганы-биле ол ужудуушкун онзагай болган. Чер кырынга оларны кур черлериниң баштайгы чагырыкчылары уткуп алганы космонавтыларга өөрүнчүг болган.

Амгы үеде Г. В. Сарафанов болгаш оон өөрү космосту шиңгээдип алырынга хамаарышкан шинчилел оолгаш хайгаарал ажылдарын Сылдыс хоорайда улам ханызы-биле кылып чорудуп турар. Эртемниң чедиишкиннери тайбыңның хероонге, бүгү кижи төрелгетенниң, совет улустуң бай-шыырак амыдыралынга бараан болзун дээш күзел-соруктуг олар мурнунда салганнар.

Ужуражылганың киржикчилери Г. В. Сарафановка болгаш бүгү космонавтыларга чаа-чаа чедиишкиннерни күзээн.

Аныяктар космонавтыга чечектер тудускан.

Бистиң корр.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫ ХАНЫЛАДЫРЫНЫҢ ОРУУНДА

ЭДЧ сессиязының XXXVI хуралы

БУДАПЕШТ. Социалистиг экономиктиг интеграцияның Комплекстиг программазының чүүлдерин амыдыралга боттандырбышаан, акы-дуңма чурттар экономиктиг болгаш эртем-техниктиг күчүзүн өстүрүп, беш чылдар планнарының онаалдаларын чайгылыш чок күүседип турар. Кады ажылдажылганы ханыладырының болгаш калбартырының айтырыгларын Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң июнь сесте Будапештиде ажыттынган сессиязының XXXVI хуралының киржикчилери чугаалажып турар.

Ук хурал чазактар баштыңнарының деңнелинде эртип турар. ЭДЧ кежигүннери чурттарның болгаш Югославияның делегацияларындан аңгыда, сессияның ажылында хөгжүп орар каш-даа чурттарның делегациялары хайгаарыкчылар болуп киржип турар.

Венгрия Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Д. Лазар хуралды ажыткаш, сессияның киржикчилеринге изиг байыр чедирген.

Сессия оон XXXVI хуралының хүн айтырыгларын көөрүнче кирипкен.

XXXV болгаш XXXVI хуралдарының аразындагы үеде Чөвүлелдиң ажыл-чорудулгазының дугайында ЭДЧ-ниң Күүсекчи комитединиң илеткелин дыңнаан.

1981—1990 чылдарның үезинде бүдүрүлгеде улустар аразында хөй талалыг специализастаарының болгаш кооперастаарының дугайында база атомнуг электростанцияларга ажыглаар дериг-херекселдерни бот-боттарынга бержириниң дугайында дугуржулганың канчаар боттанып турарының дугайында илеткелди хуралдың киржикчилеринге киирген.

1986—1990 чылдарда ЭДЧ кежигүннери чурттарның улус ажыл-агый планнарын аайлаштырар программаның төлевилелинге дараазындагы илеткелди тураскааткан. 1981—1985 чылдарның планнарын аайлаштырарының дугуржуп алдынган шугумун ёзугаар кады ажылдажылга талазы-биле хемчеглерниң канчаар боттанып турарының дугайында база кады ажылдажылганы калбартырының немелде аргаларының дугайында информация база ол илеткелде киирген.

1982—1990 чылдарда микропроцессорлуг техниканы ЭДЧ кежигүннери чурттарның улус ажыл-агыйынга хөгжүдер болгаш калбаа-биле ажыглаар талазы-биле кады ажылдажылга программазының төлевилелиниң дугайында илеткелди оон соонда киирген.

Киирген илеткелдерни пленарлыг хуралга чугаалажып эгелээн.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов сессияга чүве чугаалаан. Амгы сессияда бистиң чурттарывыска улуг ужур-дузалыг айтырыгларны чугаалажып турар-дыр деп, ол чугаалаан. Ол — келир беш чылда улус ажыл-агый планнарын аайлаштырарының чуруму, техника талазы-биле деңнелгелиг чамдык адырларга бистиң деминг хөделиишкиннерин органзастаары, эрткен чылдың түңнелдерин барымдаалааш, келир үеде ЭДЧ органнарының сорулгалары-дыр. ЭДЧ-ниң Күүсекомунуң илеткелинде демдеглээни ёзугаар алырга, ажыл-агыйжы хөгжүлдениң байдалдары нарыыдаан-даа болза, акы-дуңма чурттар социалистиг экономиканың артык күштерлиинге даянып, кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылганы ажыглавышаан, беш чылдың бирги чылының онаалдаларын кол-дуунда күүсеткен.

Сезен чылдарның эгезинде бөөр капиталистиг делегейниң чөрүлдээлери дыка чидиглээн, делегей байдалы дорайтаан. Каттышкан Штаттар удурланыштыр туржурунуң оруунда туруп алган, эвилелчилериниң политиказын бодунуң сорулгаларынга чагыртырын, хөгжүп орар чурттарның экономиказының болгаш социал структуразын бодунуң херекгелдеринге таарыштыр тургузуп алырын оралдажып турар.

Ол нарын байдалдарда Совет Эвилели тайбыңга ынак принципчилдиг политиканы чайгылыш чокка чорудуп, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алганы Тайбыңның программазын боттандырарын чедип алырын уламчылап турар. Бүгү акы-дуңма чурттар ол шугумга каттыжып болгаш ону деткип турарын бедик-биле үнелээр бис.

Боттарының техника-экономиктиг хамаарышпас чоруун быжыглавышаан, улам улуг сырый каттыжыышкынныг болуруп чедип алырының эргежок чугулазын сезен чылдарның дуржулгазы социализм чурттарынга бүзүреткен. Ылгай керүүшкүнүңүң болгаш албадаашкынның политиказын чорудар деп оралдажыышкыннарга харыы кылдыр быжыг болгаш деп эргелиг экономиктиг харылзааларны хандырар сырый каттыжыышкын дугайын чугаалап турарывыс ол.

Дем каттыштырылга чурттарының улам сырый экономиктиг каттыжыышкынга негелдези чүгле даштыкы чылдагааннар ужурунда эвес болдур ийин. Улус ажыл-агыйын хөгжүлдениң интенсивтиг оруунче шилчидерин дүргедедириниң эргежок чугулазының уламындан ол негелде салдынып турар.

Хөй талалыг үндезинге планнарны аайлаштырарын онза ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар бис деп, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы чугаалаан. Ол аайлаштырылга ам болур пландыг үеде кады ажылдажылганың кол угланыышкыннарын тодарадыр болгаш бүгү дем каттыштырылгазынга ниити сорулгаларны шиитпирлээринге дузалаар ужурлуг.

Кайы-даа таланың сонуургалдыг адырларга күчүлерни чурттарга тургузары азы хөгжүдер-биле холбаалыг айтырыгларны дугуржуп алыры планнарны аайлаштырарының шиитпирлиг звенозу болур ужурлуг ийин.

Амгы үениң байдалдарында күштерни эртем-техниктиг депшилгениң кол угланыышкыннарынче, электрониканың эң чаа чедиишкиннеринге үндезилээш, энергияны, материалдарны, күш-ажылды камнаар техниканы, автоматчыдылга болгаш механизация херекселдерин бүдүрерин ажыглаар эртем-техниктиг үндезин баазаларны тургузарынче мөөңнээри бирги чергениң чугула херээ болу берген.

Одаар чүүл — чиг-эт айтырыгларын шиитпирлээри амгы үениң техниказын болгаш технологиязын сайзырадыр-биле эң сырый холбаалыг. Одаар чүүлдү, энергияны болгаш чиг-эттиң чеп ажыглаар талазы-биле айтырыгларны ЭДЧ-ниң ээлчегиниг сессиязынга көөр дугайында саналды совет тала деткип турар. Дем каттыштырылгазынга электроэнергия бүдүрерин немей өстүрериниң перспективаларын атомнуг энергетиканы хөгжүдери-биле холбаштырып турар бис. Дериглерни бүдүреринге болгаш бержиринге кады ажылдажып тура, атомнуг электростанцияларны ЭДЧ чурттарынга тударын мизангаш улуг ужур-дузалыг кылдыр көөр бис.

СЭКП ТК-ның чаа эрткен Пленуму бистиң чурттуваска агроүлетпүр комплекизин улам ыңай хөгжүдериниң айтырыгларын көрген. Аъш-чем программазын бадылааның билир силер. Ында төлевилеттинген сорулгаларны боттандырарын кол-дуунда-ла ниитиге курлавырларны мөөңнеп тура чедип алырын планнап турар. Кожуун ажыл-агыйның болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң материал-техниктиг баазазын улам быжыглаар, дараазындагы беш чылда база ол адырга хөй капитал салыышкыннарны бээр.

Боттарывыстың аргаларывысты улуу-биле ажыглавышаан, Аъш-чем программазын боттандырарынга ЭДЧ-ниң өске чурттары-биле кады ажылдажылга база идиг бээр дээрзинге идегел салып турар бис.

Социалистиг экономиканың мурнунда улуг болгаш нарын сорулгалар турар деп, Н. А. Тихонов түңнелинде чугаалаан. Амгы сессияның хүлээп алыр шиитпирлери оларны боттандырарынга идиг бээр. Дем каттыштырылга чурттарының чаңгыс эвин, сырый каттыжыышкынын быжыглаары, социалистиг интеграцияны хөгжүдери бистиң улустарывыстың чаагай чоруу, бүгү делегейге тайбың болгаш депшилге дээш ажыл-агыйжы тургузуушкунга улам ыңайты чедиишкиннерже идегелдиг орукту ажыдып турар.

ЭДЧ сессиязының хуралы ажылын уламчылап турар.

В. ПЕТРУНЯ,
Е. ПОПОВ.
СЭТА-ның тускай корр.

КНО: боо-чепсекти эндере бүдүрерин кыңчыктырбас

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның тускай корр.). Ында КНО-нуң Кол Ассамблеязының боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязы ажыттынган. Ооң ажылында ол делегей ниитилежилгезиниң кежигүнү 157 чурттуң албан езуунда делегациялары, а ол ышкаш делегейниң дыка хөй чазак эвес организацияларының төлээлекчилери киржип турарлар. Совет делегацияны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко баштап турар.

Ол ат-алдарлыг делегей чыыжы амгы үениң эң чугула айтырыын шиитпирлээринге — боо-чепсекти, хамыктың мурнунда ядролуг чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынга, боо-чепсекти херек кылырында дүжүрерин болгаш дайын айыылын эвээжедирин чедип алырынга идиг кылыр ужурлуг. Ливанга удур Израильдиң улам калбарып турар агрессиязы, Фолкленд (Мальвина) ортулуктарынга холбаштыр империалистиг күрүнелерниң кажар үүлгедиишкиннери ооң чугаалажыышкынга киирген айтырыгларының эң чугулазын база катап бадыткап турар-дыр. Сессияны ажыткан ооң даргазы И. Киттани (Ирак) болгаш ооң соонда чүве чугаалаан КНО-нуң чиңгине секретары Х. Перес де Куэльяр-даа делегейге тайбыңга болгаш айыыл чок чорукка кыжаныышкынның улгадып турарын бадыткаан дүвүрээзиннииг болуушкуннарның, айыылдыг боо-чепсектиг чөрүлдээлерниң үезинде КНО-да санал-онал солчуушкуннарының эгелээнин демдеглээни ынчаңгаш таварылга эвес.

Боо-Чепсекти дүжүрериниң талазы-биле баштайгы чыыштың соонда эрткен дөрт чылдың иштинде бо талазы-биле кескү бүрүнгаарлаашкынның чедип алдынмааның сессияга кылдынган баштайгы саналдарга демдеглеттинген. Ол хамаан чок, боо-чепсекти эндере бүдүрериниң темпизи улгаткан.

Ол кымның буруузу-биле боор турары эки билдингир. Каттышкан Штаттар бо айтырыглар талазы-биле чугаалажыышкыннар кылырын шуут соксаткан, боо-чепсекти эндере бүдүрер талазы-биле бодунуң хемчээлиниң талазы-биле деңнээр чүве чок программазын боттандырып эгелээн. Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа социалистиг чурттарның оралдажыышкыннарының ачызында, а ол ышкаш Барыын Европада база Каттышкан Штаттарның бодунда-даа дайынга удур шимчээшкинниң албадаашкынындан Рейганның администрациязы стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының болгаш кызырарының дугайында чугаалажыышкыннар кылырынга чөпшээрелин берген-не харын. Делегейниң хөй-ниитизи ындыг чугаалажыышкыннарны катап кылыр шиитпирни сетгилге ханыышкын-биле уткуп хүлээп алган. Х. Перес де Куэльяр бодунуң чугаазынга сөөлгү үеде болуушкуннарда ол идегелди быжыктырып турар демдектерин демдеглээн. Боо-чепсекти эндере бүдүрериниң кызыгаарлаарынче ийи таланың амгы үеде бурунгаар шимчеп эгелеп болурунуң перспективазынга изиг байыр чедирер ужурлуг деп ол чугаалаан.

Ынчалза-даа АКШ-тың администрациязының даштыкы политиктиг угланыышкыны болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазы чугаалажыышкыннарже ажыл-херекчи ёзу-биле эгелеп кирер болгаш оларга тодаргай түңнелдерни чедип алырынга ооң шын-на күзелдиинге чигзиниишкинни болдуруп турар. Шериг-стратегтиг күш талазы-биле тургустунган деңге байдалды өскертир, шериг талазы-биле артыкшылдыг чорукту чедип алыр эчис сорулгалыг кылдыр Вашингтонуң кылганы чаңгыс талалыг саналы ындыг чигзиниишкинни болдуруп турар.

Вашингтонуң чазааның ажыглап, делегейниң хөй-ниитизиниң ханы дүвүрээшкинин болдуруп турар «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайын дугайында, массалыг узуткаашкынның чепсээн ажыглаар чорудуунге тиилеп болурунуң аргаларының дугайында айыылдыг доктриналары база-ла ол дугайын чугаалап турар.

И. Киттани сессияның баштайгы хуралынга боо-чепсекти дүжүрери дээш бүгү-делегей кампаниязының эгелээнин байырлыг ёзу-биле чарлаан. Ооң сорулгазы — делегейниң хөй-ниитизиниң санал-оналын ядролуг кыжаныышкынны бар удур болдурбазынче угланган базымнарны деткииринче бүгү хемчег-биле мөөңнээри боор турар. Боо-чепсекти эндере бүдүрериниң чылдагааннарының болгаш үржүктарының дугайында дайын кыжаныышкынның херекке албазының, «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынның бүгү доктриналарын агартырының оралдажыышкыннарының айыылдыының дугайында информацияларны эң-не калбаа-биле нептередириниң хемчеглерин кампания үезинде алыр ужурлуг.

Сессия хүн айтырыын бадылаан.

Г. ШИШКИН,
В. ВАСИЛЕЦ,
Е. МЕНКЕС.

НЬЮ-ЙОРК. ПНОМПЕНЬ. 80 чылдарга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылдап кылганы Тайбыңның программазын, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң көдүргени ССРЭ-ниң тайбыңга ынак саналдарын Кампучия Улус Республика бүрүн деткип болгаш чүүлдүзүнүп турар. Ол инициативалар — Совет Эвилелиниң чаагай тура-соруунуң чырыткыланчак херечизи, тайбынче, ядролуг тайынны болдурбазынче оон чайгылыш чок чүткүлүнүң илереди-дир деп, Кампучияның Улусчу-революстуг партиязының ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү, Кампучияның даштыкы херектер министри Хун Сен медеглээн.

• • •

МАДРИД. Чуртуң НАТО-га

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

кирер деп турарынга Испанияның демократтыг күштери удурланыышкынның күчүлүг чыскаалдары болгаш митингилери-биле харыылаан. Мадридке болгаш Барселонага хөй муң кижилиг чыскаалдар болуп, оларның киржикчилери чуртун Соңгу-Атлантика блогунга кирбес деп шиитпирниг сөзүн медеглээн.

Ажылчыннар болгаш тараажыннар, студентилер болгаш албан-хаакчылар, интеллигенцияның болгаш шажынчы бөлүктерниң төлээлекчилери, демократтыг организациялар ... АКШ-тың шериг-агаар базазы турар Торрехон-де-Ардоска испан ... колонналарлыг чеде берген. Дайынга удур голланд шимчээшкинниң төлээлекчилери база чыскаалга киришкен.

• • •

КУВЕЙТ. Ливанга удур Израильдиң агрессиязын соксадыры-биле бүгү-ле эргежок чугула хемчеглерни дораан алырынче делегей ниитилежилгезин Сауд Аравиязы кыйгырган.

Араб Чөөн чүктүң, Африканың, Азияның, Барыын Европаның болгаш АКШ-тың күрүнелер баштыңнарынга Сауд Аравиязының хааны Халедтиң ... чагаазында Ливанга удур Тель-Авивтиң агрессчи үүлгедиишкиннери ол кавы девискээрге дүшкүрлүг чоруктуң калбаарынга идиг бериш турар болгаш ол чорук эң-не айыылдыг үржүктарга чедирип болур деп чугаалаан. Ливан черде хаңныг өлүрүжүүг кемниг үүлгедиишкиннерни кылып турар израиль сионистерин кыңчыктырбазының эргежок чугулазын документиде онзалап демдеглээн.

• • •

ВАШИНГТОН. Бо чылдың майда АКШ-ка ажыл чокталыышкынының деңнелиниң дугайында албаның сан-медээлерин ында парлаан. Оон ёзугаар алырга, амгы үеде 10,5 миллион американнар ажыл чок болуп турар. Ажыл чоктарның саны үргүлчү өзүп орар болгаш дайын соондагы бүгү үеде эң бедик деңнелде четкен — ажыл кылыр шыдаар чоннуң 9,5 хуузу болган.

Администрацияның «чурттакчылар кижилер» санының өзериинге четирип турар политиказы профэвилелдерниң база чамдык өске-даа хөй-ниитичи болгаш политиктиг ажылдакчылар улам шыңгыы шүгүмчүлеп турар. Чуртуң профэвилел ажылдакчылары кижилерни ажыл-биле хандырарының тодаргай программазын ажылдап кылырын конгрессте удаа-дараа негеп келген.

(СЭТА).

Бистин кандидаттарывыс

ЧОНУНГА БАРААЛГААШКЫН

Депутат — чонунуң чоргаарал, оон эрге-ажыын камгалаан төлээзи. Чогум-на ындыг кижи аравыста чурттап, ажылдап чоруур. Ону Сарыг-оол Аранчааевич Артына дээр.

1956 чылдың чайында өөреникчилер-биле кады үжен ажыг аныяктар сигенге келгеш турган бис.

Бир-ле хүн, дүштекии чем үезинде, Сарыг-оол девиржиткен халдып келди. Ленин аттыг колхозтуң комсомол комитединиң секретары бисти сергелгиннен чалгын-чаппа болу берген. Оң алды-ла харлыг политиктиг удуртукчунуң сөзү шымырап-ла болган.

Комсомол удуртукчузу — дүүнгү школачы. Бригадавыска районнуң база иштики политиканың делегей байдалының дугайында лекция кылып, хөй-ле чүвени сонуургаткан. Адак соонда ажылывысты боду үнелээн. Тос сараат кылып алган бис. Олар кыстың турдулар. Кезип алган сигенни шириннелдиниске чоргаарланып турувус. Комсоргта оон өске мактанчыр чүве чок турган. Хүн Убса-Холдүн ындынче кудургайлап чугаалдыг бар чорда, эш-өөрүн командылап унду. Сарыг-оол соксадып каан. Бригадавыс чыып алды.

— Эргим эштер! Мынчаар чурттап хоржок. Кадыкшылдыг бөш кижи херек. Өскээн мээн соон биле!— деп айтыршкынын берди. Комсорг бөш оолду Оруккунуң кулузунунче ураалаптыйкан. Кестиниген чаш иргааш кулузунунуң элезининиг чарыга чажыглап эгеледивис. Ангылаанда ындыг боор. Бот-боттарының мурнун бузааштып, ажыл кылыксаар Лой-луп ла тур бис. Ажыл хайнып турда, келеп оолдар кыстарны баргавыс кыйгыра берди. Чаш кулузунну бот-боттарынга кавчаар кожарын айтып тур ийик ол. Чиигe-чиигe сноптарны кожуп-ла тур бис. Кезек-кезек чадыгаар апарды. Ол болза кандыг-даа ширтек дежек херек чок кулузун хевистер болу берген. Чамдык сноптарны ылгаттырып тарывыска, кажаа курлары апарган. Комсоргтуң удуртулгазы-биле оон ийи барак тудуп алдывыс. Бирээзинге оолдар, бирээзинге кыстар чурттаар.

Сарыг-оол дарга чүс ажыг километрни эртип чораан, биске мынчаар сургакчылап, ол ажыг хонукта бистии-биле кады ажылдаан. Агитхуудус-ту хүннүн үндүрүп турган. Чечен сөстер «согажылдан» одуругаар аныяктарның сеткил-чүрээнде бөгүн безин артып калганын дыңнаарга, дыка-ла өөрүнчүг болур-дур.

Оон чурту машина-трактор динмирээн, хойлуг-малдыг О. Шынаа. Оон ажыл-ижи чымыштыг. Улус депутаттарының О. Шынаа кожээ Совединиң күүседикчи комитединиң даргазы. Кылып турар ажылы-ла ол, бүгү хан-дамырында тудушкан, ол чок болза, кандыг-даа ижени айын тыппайн баар чыгыы. Ажылынга бүгү чүрээн бердингенин болдаарга, хөйну көрген. «кедүрбээн хемээ чоко», амыдыралдың хөй чажыттарын билир, мергежээн кижи-дир деп бодалга доран кижи келги дег. Ындыг-даа болза оон аныяа конгут. Сарыг-оол Артына Ленин аттыг колхозтуң комсомол комитедин 1956 чылдан 1967 чылга чедир удуртуп келген. Ол-ла чылдан бээр Советтер ажылынга бо хүннерге чедир ажылдап чоруур.

1967 чылда Аныяк дарга Берт-Даг кожээ Совединиң ажылчы чонунарының илеге... бүзүрелин хандырар дээш амыр-дыжыын харамнанмайн ажылдап эгелээн. Корум-чурум тудукчулары — улусчу дружиналарның ажылын холга алган. Ынчалаажок белен чүве турар эвес. Берт-Даг суурнуң ужу-бажында арагалаашкын организастаан, ажылшагы үскен, күш ажылдың сагылга-чурумун үрээн ийи-чангыс кижилер турган. Чогум-на ындыглар-биле чидиг демисел күүскком кежигүннеринге таварышкан. Аныяк дарга Сарыг-оол Аранчаевич хөй-ниитиниң күжү-биле чүнү-даа кылып ап болурун бодунуң практиказындан көрүп, билип алган. Оон ынай Советтиң ажыл-чорудулгазында кол чүүл болза, кожээ ажыл-агый бүдүрүлгезин көдүрери, чоннуң социал-культура болгаш амыдырал хандырылгазын экижидери болуп турар деп шын билиишкинге бүгү бодалдарын мөөнеп алган. Кожээ Совет ажыл-агый, культура-тургузуушкунунуң херээн үдүртүр талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Оон түңнелинде чылдыг чамдык планныг онаалдаларын кожээ Совет болгаш «Тес-Хем» совхоз багай эвес күүсеткен. Өске бүдүрүлге черлери, школа, эмнелге, ясли-сад, клуб, почта салбырлары, магазиннер багай эвес ажылдап турар апарган. Тус черниң партия комитеди Советтерниң дарыи аппаратын удуртуп болур деп Сарыг-оол Артынага партийжи бүзүредиин берген.

1973 чылда Сарыг-оол Аранчаевич Артынага онза өскерилгелиг чыл болган. Тес-Хем районунга чаа О. Шынаа кожээ Совет «О. Шынаа» совхоз тургустунган. Бээр чок черге чаа суурну ... биле кылчып эгелээн. Чаа совхозтуң төвүн бут кырынга ,сайзырадыр сорулга салдынган. Хөй националдыг ажылчы чонну Сарыг-оол Артына баштай берген. Ында 96 депутаттар болгаш активчилер ажылдап турар.

Кожээ Советтиң девискээринде 4 депутаттар бөлүктерин тургускан. Депутаттар бөлүктериниң ажылынга Сарыг-оол Артына чогаадыкчы ёзу-биле дүгаалажып, бөлүктерниң хуралдарын доктаамал эрттирип келген. Анаа мал ажылынга хамаарылгалыг бедидер дугайын көдүрүп, мал кыштаглаашкынынга белеткелдиң болгаш ону эрттирериниң талазы-биле айтырыгларны хүннүң чугула сорулгазы кылдыр көрүп турар. Оон түңнелинде совхоз кыштаглаашкынга организастыг эки белеткенген, малының элээн хоралар чоруу эвээжээн. Малдың чайгы семиртилгезин эки чоруткан. Он бирги беш чылдың бирги чылында болгаш 1982 чылында мал бажын өстүрер социалистиг хүлээлгезин күүсеткен. СЭКП Тес-Хем райкомунуң, райкүүскомунуң ажыл-агыйлар аразынга шилчиир Кызыл тугун ийи чыл иштинде салбайн келген. Бо 1982 чылда совхоз төрүүр 100 хойга онаштыр 93 хураганнарны камгалап алган. 1982 чылдың I кварталында районнуң мурнакчы совхозтарының бирээзи болуп, күш-ажылынга төлептиг бедик адын сыкпаан.

«О. Шынаа» совхозтуң директорунда 3, кожээ Советтиң болуңда болгаш херээженнер чөвүлелинде беш дипломнар, беш Кызыл туктар сөөлгү ийи чылда чаалап алдынган. Суурнуң бүгү ажылчы чону мал чеми белеткелинге эки киржип, ниитизиниң малынга эрткен чылын 88 тонна сигенни белеткеп берген. Ол ышкаш хөй кыргылдазынга организастыг киржип, мал оолдаашкынынга херээжен чонну хөйү-биле киириштирген. О. Шынаа кожээ Советтиң организас-массалыг ажылының деңнели бедик болганындан, оон баазазынга Тес-Хем, Эрзин районнарының Советтер ажылдакчыларының практиктиг семинарлары ийи удаа эрткени таварылга эвес.

Сарыг-оол Артына он ийи уругну холунга азырап өстүрген. Өскүс дунмалары Кызылдың кожээ ажыл-агый техникумунуң 3 курузунда. Дмитрий—10 класста ала-безин чоктавайн, тодут-догаа өөренип турарлар. Олардан ангыда он уругнут аныяк аданың улуг оглу Юрий 10 класста, Радик 9—класста, кайызы-даа чурукунга кончуг ынактар, Амир—7, Долаан—5, Белек—6 класста, а Алим Кызылдың уран чүүл школазының музыка салбырында кончут эки өөредилгелиг. Чойгана, Саян болгаш Аяна, Аян ийистер. Тыва кижиниң байы ажы-төлү иле деп улуг назылыг улустар чугаалажыр, ол-даа кончуг-ла чөп. Өг-бүлениң херээжен эзи Тамара Деспижековна уругларының кижизидилгезинге олуржуп, ясли-садта уругларның амыдыралы-биле харылзаалыг херектерни сумелээни дөткээн, аныяк өөрүнге бээ албанга арга-сүмезин катышкан турарынга магадаан мен.

Улус депутаттарының черлен Советтерниң болгаш улус судьяларынга соңгулда кампаниязы чоруп турар. О. Шынаажылар Сарыг-оол Аранчаевич Артынаны Тес-Хем район Совединиң депутады кандидадынга бир үн-биле дембиткен.

М. ТИРЧИН.

ОРУЛГАЛЫГ МАЛ

III. САРЛЫКЧЫ ДАРЖАА

Даржаа Бөрзек-оолович шаандан кырынче чоруп олуп келгеш, ада-иезинден сонуун дүжүп, бедик чаш кырынга эштешпир олуруп алган. Сарлыктар ол мынчаар-ла чагтыла берген, оожум оъттап чораан Март ай эгезинде эртежик төрүттүнген бызаалар иелери-биле кады оъттап, шымырап көк мегениң амырап чип чорааннар. Чоокта чаа төрүттүнгеннери оътче шоолуг туралавайн, оон орнунга ээп аарып бодап, иелериниң чанында-ла эртнинип тургулааннар. Мырынай чаш чүвелер ындамында чыткылапкан, хүннүң чылыынга таалап удаан чытканнар.

Чүс ажыг сарлыкты эки төрүдүп, бызааларын бүрүн четче-менди камгалап алыры белен эвес херек. Ынчангаш ол харысалгалыг үеде Даржаа Бөрзек-оолович уйгу-дыжын-даа бодавайн, төрүүр сарлыктарын дүне-хүндүс кадарып, хайгаарап, арга-дашче кажа бергеннерин дилеп, хозарларын баглап, кижеңнеп тургаш, бызааларын эмзирип, карак кызыл ажылдап турган. Ам кодаанда төрүүр сарлыктар колдуу төрээн, бызаалары-даа шупту менди. Чүткүлдүг ажылының түңнелин эки болганынга сеткил ханып, төрүүр 100 сарлыктан ынча бызааны алыр дээн хүлээлгезин күүсединиң болур хире апарганынга хоочун сарлыкчы иштинде өөрүп. чорыптыг эжи. аныяк кадарчы Владимир Таргынның дугайын бодапкан. «База-ла эвес ар болур ийин. Мындаа ужуражырынга, менден биче-даа хожудавайн кылдыр чугаалаар чорбажыкпе. Малы күр, бызаалары шупту четче-менди».

Сарлыкчының ажылы өске малчыннарныындан чүгле берге бооплан башка бичиин-даа чалгаан чок. Ынчалза-даа Д. Иргит ол чыл иштинде ол ажылга мырыңай чаңчыгып калган. Ында-ваая шалаалеп алганда, ылангыя чайгы хүннерде өңге шуут олурп албастай бээр: тайганың чек-шаанак чыттыг магалыг чаагай агаарын херек дедир тынын, сарлыктарының таныынга чоруксаазы келир. Коммунист Иргиттиң хүлээнген ажыл херээнге кынналгаар мындыг факт база бадыткап турар. Ол «Бай-Тал» совхозтан онгу беш чылдың планныг даалгаларын бүрүну-биле күүсеткен ийи сарлыкчының бирээзи болган. Өскээн —база-ла дуржулгалыг кадарчы Доржу Хүрен-оолович Иргит. Ол чедиишкиннери дээш Даржаа Бөрзек-оолович ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезиниң хүлер медалы-биле база алдын шак биле шаңнаткан.

> *Аъш-чем программазын — амыдыралга*

—Өске малдарның чедип шыдавазы ырак тайга-сыннарда, кадыр-берт черлерде ажыглаттынмайн чыдар курлавырларны, одар-белчиирлерни чөп ажыглаарынга таарышкан магалыг мал бо-дур ийин—деп, чоокта чаа ужуражырымга Д. Иргит чугаалады—Чагыгдалы база эвээш-тир. Чүгле дуска, кадарчы кижиниң ажыл төлевиринге чарыгдал үнер, ол-ла-дыр.

—Сарлыктың чүгле эъдин алыры-биле кызыгаарлаттынмайн, оон сүдүн саап, саржаг кылырга, мырыңай онза болур ийин—деп, «Бай-Тал» совхозтуң директору М. Ооржак чугаавыска киришти.— Бисте сарлыкты саап өөредип турар малчыннар база бар. Бети дээрге, бо Даржаа Бөрзек-оолович безин эрткен чылын 30 килограмм саржагны сарлык сүдүнден кылгаш, саткан болгай.

Шын. Инек сүдүнге бодаарга, сарлык сүдү ийи-үш катап үскүр, хоют. Сарлыктыг совхозтарга ук малды саап өөредип, чайгы кыш айларда ажылдаар бичежек фермаларны тургузарының хемчеглерин алыр, сарлык саар киижилерниң материалдыг сонуургалын да, деткиир чүве болза, үнелиг продуктуну— саржагны хөйну бүдүрүп эш болур арга бар. Ол дугайын меңгүн-тайгажылар дуржулгазы база бадыткап турар. Аъш-чем программазын боттандырарда, ажыглаттынмайн турар курлавырларны тып, ажыглаарын СЭКП ТК-ның май Пленуму онзалап айыткан болгай. Сарлык ажылдыг совхозтарның удуртукчуларынга, специалистеринге, малчыннарынга ол дорт хамаарышкандыр.

Бай-талчылар сарлыктың дүгүн кыргып, күрүнениң дук планынга киириштир садып турар. Ону чүгле Бай-Тайга районда эвес, харын республикада эки эгелээшкин кылдыр санап, деткиир ужурлуг бис.

«Бай-Тал»— районда эң хөй сарлыктыг совхоз. Ам ында сарлык малдың саны 4 муң чоокшулап турар болгаш одар-белчиир чедишпестеп бар чыдар. Ынчангаш ону өске совхозтарже уксаалыг мал кылдыр садарынче улуг кичээнгейни салып, хөйү-биле садып-даа турар. Оон түңнелинде совхоз эрткен чылын чүгле сарлык ажылындан 76 муң рубльдиң ашыг орулгазын алган!

Бай-Талдың сарлык кадарчылары бо юбилейлиг чылда малының баш санын улам көвүдедир өстүрерин, төрүүр 100 сарлыкка онаштыр 85 бызаа алыр планын ажыр күүседирин хүлээнген болгаш май Пленумунуң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырары-биле чүткүлдүг ажылдап турарлар. Оларның [illegible] коммунист Даржаа Бөрзек-оолович Иргит [illegible] сеткилин сарлык бажын бээр.

У. К. МОНГУШ.
Бай-Тайга район.

АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРИП...

Бурун шагдан бээр тывалар өглерге чурттап чораан. Кошкун амыдыралдыг чораан өгбелеривистиң оран-савазының амыдыралчы ужур-дузазы амгы үеде хевээр артып, чаагайжыды туттунган бажыңнарда чурттап орар малчыннар бо-ону оң ажыын ам көрүп чоруур. Кадарчы кижи черле ындыг малдаан малын дежигирин алыры-биле чылдың дөрт үезиниң аайы-биле хонаштарын солуур. Ынчангаш өг малчыннарның чарылбас эдилели.

Чадаана хоорайның үстүү талазында үлетпүр комбинадының девискээринге чеде бээрге тип кааи өг ыяжы каракка дораан илдигер. Ону комбинаттың урап-шевер чазаныкчылары кылып турар. Оларның ажыл-ижин сонуургааш чазаныр цехке келиривиске, чыскаалдыр тургускан станоктарның даашшимээни, аңаа чаңчыкпаан кижиниң кулактарын уюкталдырыптар.

Делгем өрээлдиң дөрүнде арыннарын аяк хээзи-биле угулзалап каастаан аптараларны бот-боттарының кырынче катташтыр салып каан. Оларның-биле чергелештир үлгүүрлер база чыскаалышкан. Цехтиң чазаныкчылары өгге салыр мебель аймаан бүдүрүп, шалыпчы ажылдап турар улус болду. Юбилейлиг чылдың эрткен дөрт айларының планныг онаалдаларын 112 хуу күүсеткеш, даалгадан ажыр 3.6 муң рубльдиң мебелин бүдүргеш, чагыкчыларже чоруткан.

—Бистиң комбинаттың цехтериниң аразында күш-ажылчы чарыштың түңнелин квартал санында үндүрүп турар. Бирги кварталдың ажыл-херээн түңнеп чугаалажырга, бистиң цех мурнаан болган. Ынчангаш шилчиир Кызыл тук болгаш 150 рубль-биле шаңнаттывыс. Күш-ажылчы чедиишкиннеривиске боттарының улуун он ажыг чыл ажылдаан хоочуннар-даа, чаа-ла ийи-үш чылдың иштиңде көрүп чоруур аныяктар-даа бир деңней кииргеннер. Ол-бо кижини эки ажылдаан деп ылгаары берге. Бир дем-биле ажылдап келдивис—деп, бригадир Б. О. Серээкей чугаалады. Шынап-ла, бо бригаданың чагыкчыларының саны ... Оларның бүдүрген мебельдери республиканың бүдүн кожууннарындан келген херекченнер ап турар. Ынчангаш олар киирген чагыгларны үезинде күүседир дээш кызымаккай ажылдап турар.

Коллективтиң хоочуну, аныяктарның хүндүткелдиг дагдынныкчылары апарганнар хөй. Оларның чамдыктарын бригадир таныштырды. Бичелек Монгуш—холушкак мергежилдиг, бешки разрядтың станокчузу. Чээрби беш чыл дургузунда чазанып, янзы-бүрү марканың станоктарының ээзи апарган. Оон арга-дуржулгазы байлак, бодунуң мергежилинге хөй аныяктарны өөреткен. Доктугу Түлүш — бүдүрүлгениң шалыпчыларының бирээзи. Комбинатка он ажыг чыл ажылдааш, холушкак мергежилди, станокчунуң бешки разрядының шынзылгазын холга тудкаш, ону ажыл-херээнге бадыткаан. Ажылгыр-кежээ дагдынныкчыларын дээзи комсомолчу оолдар Александр Ондар, Александр Монгуш мергежилдиң бедиинче шимчээн базымнарын кылбышаан. Хоочуннардан дудак чокка эзерт үлгүп күүседип, эрес-кежээ ажылдап турарлар.

Белен болган аптара өөрүнүң чанынга туружуп эзептин. База бир чагыгның күүсеттингени ол.

— «Аалчыларымар-даа» арбын-на боор, оларның чагыгларын күүседип четтигер-дир силер бе? — деп, бригадирден сонуургадым.

— Өг иштиниң дериг-херекселдерин херегледээш кайыырактан безин чагыг кылып келир. Чоннуң киирген чагыгларын күүседир дээш кызып ажылдап келдивис. Чагыглар чогуур үезинде бүтпейн баарга, оларның ээлеринге-даа, биске-даа дыка хомудалдыг. Оон чылдагааны—чамдык материалдарның чедишпейн турарында. Өг ыяжын болгаш мебель аймаан бүдүрүп турар болганывыста, биске фанера биле чымчак материал кончуг херегледир. Ынчаарга фанераның бараазы эрткен чылдың ноябрь айдан эгелээш бо хүннерге чедир көрбедивис. Ол материал-биле бисти Чурт үлетпүр эргелели хандырып турар. Үлег бээр фанеравыс биске келбейн, та кайнаар барып турар чүве. Оон ужуру-даа билдинмес—деп, бригадир Болат Ондарович харылады.

Чымчак материалды олар тайгага боттары белеткээн ыяш сөөртүр машиналары сөөртүрүп алыр. Бригадир-биле хөөрежип олурувуста бир кижи чедип келгеш, мээң солушкаш:

— Чымчак материалдарны сөөртүп эккелдим. Кара дүжүрерил—деп, ол айтырды.

— Бистиң коллективтиң база бир хоочуну Докпак Биликтир. Чээрби чыл чолаачылап турар кижи—деп, бригадир таныштырды. Ыяш сөөртүр автомашинаның чолаачызы комбинаттың мурнакчыларының бирээзи болду. Чолаачылар аразында күш-ажылчы чарышка эрткен кварталдың тиилекчизи болгаш мактадып шаңнаткан.

Чаа хевирниң хемчээлин улгаттырган өгну бүдүрерин комбинат шиңгээдип эгелээн. Чаа өгнуң үлегер-хевирин чазаныр цехтиң чанында тип каан. Үр хенин дургузунда фанера келбээниниден өгнуң харагазы, эжии кылдынмайн келген. Ырак-узак черлерден келген чагыкчылар четче-бүрүн белеткеттинмээн (харачазы, эжии чок) өг ыяжын алыр ужурга база таваржып турар.

«Далайга дамды дуза» дижир чугаа база уткалыг. Бир эвес комбинаттың бүдүрүлгезинге эргежок чугула фанера-биле хандырылганы Чурт үлетпүр эргелели узуктелдирбес болза чоннуң херегледи болу берген мебель аймааның болгаш өг ыяжының бүдүрүлгезин шудаар. Чамдык шаптараазыннар турза-даа, тус-тус кижилерниң киирген улуг коллективтиң чедиишкини. Оон өөрүшкүзү апарып, комбинат бо чылдың дөрт айларының даалгаларын чедиишкиннит күүсеткен.

М. ОНДАР.

Н. Чадамба Кызылдың алгы заводунуң илик даараар цехинде мурнакчыларының бирээзи. Ийи чыл бүрүңгаар ол аңаа өөреникчилеп киирген соонда бодунуң кызымак чорууу-биле эш-өөрүнүң ачызында ээлчег нормазын доктаамал ажыр күүседир апарган.

Бо хүннерде Найдаков Чадамба ийиги кварталдың хуулда планныг онаалдазын хуусаа бетинде доозар дээш кызымак ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Н. Чадамба ажыл үезинде.

ЭРЗИННИҢ ХАРЫЛЗААЧЫЛАРЫ

Юбилейлиг чылдың социалистиг хүлээлгезин, планныг даалгаларын хуусаадан эрте күүсеткеш, ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш калбарган чарышка идепкейлиг киришкилээн. Эрзин районнуң харылзаа белдириниң болгаш салбырларының ажыл-ишчилери шалыпчы ажылдааш бирги кварталда чедиишкиннерни чедип алган. Почта харылзаазының планы 103 хуу, тускай харылзааның даалгазы 214 хуу күүсеттинген. Почта салбырының оператору коммунист М. Куулар, мурнакчы почтальон, район Совединиң депутады, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальдың эдилекчизи С. Кешпи олар социалистиг хүлээлгезин чедиишкиннинг күүсеткеш, [illegible] оюрун баштаан.

Почтальон С. Кешпи харылзаа белдиринде ажылдаандан бээр он чыл болган. Солун, сеткүүлдерин чагыкчыларга чогуур үезинде чедирип берип келгениндек оон ажылынга хамаарылгкан чаңгыс-даа хомудал болуп көрбээн. Почтальоннар аразында күш-ажылчы чарыштың тиилекчизи болбушаан, ынак мергежилинге хөй аныяктарны өөреткен, оларның идегелдиг дагдынныкчызы.

Район Совединиң депутады хүлээлгезин база эки күүседип, соңгукчулар-биле ужуражып, оларның чагыгларының күүсе[illegible] хандырар дээш кызымак ажылдап келген. Хоочун почтальон район Совединиң депутадынга кандидат кылдыр база катап дембиттирген. Чаңгыс чер чурттугларының идегелин бүзүредип, ол хүлээлгезин эки күүседир дээрзинге бүзүрел улуг.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы С. Тава, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг коммунист Р. Долумажап, электри монтёр К. Бегзинкей харылзаа белдиринде хөй чылдарның иштинде ажылдаан хоочуннар. Олар билиг-мергежилин аныяк өскенге дамчыдып берип келгеннер. Дуржулгалыг хоочуннарның ачызында шилип алган мергежилинге ханныкшып, чонга ачы-дуза чедирер хүлээлгезин эки күүседип турар аныяктарның саны чыл келген тудуум ковудеп орар. Комсомолчу аныяктар В. Демир-оол, Л. Ижи, Р. Самдан олар эрткен айның хуула хүлээлгелерин ажыр боттандырганнар.

Чурттакчылыг суурларда харылзаа салбырларының аразындан «Нарын» совхозта салбыр (эргелекчизи М. Бадыбыйын) кварталдың планын 100,2 хуу күүсеткеш, тиилекчи болган. Бай-Дагның, Мөрениң харылзаа салбырлары (эргелекчилери К. Чопуй, С. Кулер) кварталдың планының күүседиин үзүп, ачы-дуза чедирериниң даалгаларын ажыл-херекке боттандырбаан.

Чаа бажыңнар чогуур үезинде ажыглаалга кирбейн, салдаашкынныг тудтуунун белгенинден «Чаа оруук», «Мөрен» совхозтарга чаа автоматтыг телефон станциялары киирттинмейн барган. «Мөрен» совхозтуң харылзаа бажыңын № 5 КМК-ның (начальниги С. Сакты-Сүрүн) тудугжулары эрткен чылын-на ажыглаалга киирер турган. Ол бажыңның кыдыгы багай фундаментиин ойбак дежиик одалга системазы үрелир.

А. ТАВА.

Лекция пропагандазы

СЫРЫЙ ХОЛБААР

Идеология фронтузунуң ажылдакчылары ажылчы чоннуң улам бедии турар негелделеринге дүүштүр ажылының хевирлерин болгаш методтарын эртемге үндезилеп тургузары негеттинип турар. Аас пропагандазында бир кол кижи—лектор болур. Ол массаларга партияның болгаш чазактың политиказының дамчыдыкчызы.

Чөөн-Хемчик районнуң «Билиг» ниитилелиниң 22 эге организациязында 285 лектор бактаап турар. Оларның хөй кезии башкылар, эмчилер, партия, совет органнарының ажылдакчылары, ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери. 1982 чылдың бирги кварталында лекторлар 754 лекцияны номчаан, оон иштинде партия, чазактың чугула даалгаа шиитпирлериниң дугайында 325 лекцияны номчаан.

Лекция номчулгазы «Тыва», «Алдан-Маадыр», СЭКП XXII съездизи аттыг совхозтарда, Сут-Хөлдүн кижи [illegible]

Лектор кижи болуунуң ажылдап турар ажылының мергежилиниң аайы-биле 1—2 теманы шилип алгаш, ону амыдырал-биле холбап тургаш, лекцияның [illegible] чедип алыр. Бистиң лекторларывыстың хөй кезии бо [illegible] темазын шилип алгаш, номчуп турар. Чижээ, «Алдан Маадыр» [illegible]

«Сугаттыг черниң бериимчези», «Чыраа-Бажы» совхозтуң директору К. Куулар «Кожээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң мурнакчы дуржулгаларын совхозка нептередири», райкүүскомнуң улус өөредилгезе килдизиниң инспектору С. Монгуш «Школачыларның эстетиктиг кижизидилгези» болгаш «Делгей байдалы», райкүүскомнуң социал хандырылга килдизиниң эргелекчизи В. Ховалыг «Назылап кырааннарга, ажылдаар шиизээ ышкыштаннарга, хөй уруглардыг иелерге күрүне дузаламчызын бээр дугайында» болгаш өскелер-даа [illegible] темаларынга лекцияны номчуп турар.

Лектор кижи амыдыралдан чыдып калбас, дээш билиин үргүлчү бедидер. Ол ажылдап турар коллективинде, районда, республикада, бистиң Тывавыс чурттунда болган [illegible] болгушкуннарны билип, хемчеглеп ап чорур. [illegible] номчуп чоруур лекторлар биле хөй Оларга Т. Н. [illegible], Д. Н. Ховалыгның, Г. К. [illegible], С. К. Ондарның, Д. Б. Кара-Саалдың, Б. Намзырайның болгаш оон даа [illegible]

Оон-биле чергелештир лекция пропагандазында чөптестинмес холбас шилип алган доктаамал темазы чок, белен [illegible] тыр ажылдап кылбас, амыдырал-биле холбавас лекторлар бар. Эрге-хоойлу камгалалынга хамааржышкан лекциялар эвээш номчуттунган. Бо талазы-биле районнуң улус суду, прокуратуразы райкүүскомнуң иштики херектер килдизи тоглаар ажылды чорудар үе келген. Ол ышкаш шериг-патриоттуг, пролетаржы интернационализм болгаш эттеим темаларынга лекциялар эвээш. Карл Маркс аттыг, «Хөндергей», «Суг-Хөл» совхозтарда тускай эртемниглер лекция пропагандазынга четпес киржип турар.

СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлерин, партия Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң материалдарын [illegible] калбаа-биле пропагандалаар ажылды районнуң лекторлары амгы үеде калбартып эгелээн. Ынчангаш [illegible] бүдүрүлгелерде, албан организацияларда [illegible] лекция пропагандазын улам дыштыг болдурар дээш удуртулганы күштелдирери негеттинип турар.

М. ДУГУРЖАП,
районнуң «Билиг» ниитилел организациязының харысаалгалыг секретары.

Үлегерлиг корум-чурум дээш

САГЫНДЫРЫП, СҮМЕЛЕП...

Кодээ Советтиң чанында профилактика чөвүлелиниң келчеглиг хуралы, оон мурнундагылары дег база организастыр эртken. Профилактика чөвүлелиниң кежигүннери, районнуң партия, совет, хой-ниитиниң организацияларының төлээлекчилери хурал мурнунда туругусturуп турар кижилер-биле чаңгыстап чугаалажырлар, беседаның янзы-бүрү арга-хевирлерин ажыглап турарын көрдүм. Ындыг янзы-биле негелделиг, шынгыы чугааның дээштиг болуру чугаажок. Оон түңнелинде чамдык кижилер частырыгын эрте дээре миннип, ажылдаар. Ынчап тым эрээн база катап киргилээн. Хой-ниитиниң кижизидилгези-биле боттарының частырыгын эдип алганнар суурда шынап-ла эвээш эвес.

Профилактика чөвүлелиниң бо хуралынга херээн сайгарып турганнар оон түңнел үндүрерин аазааннар. Чөвүлелдиң ажылы оон-биле кызыгаарланмас. Самагалдай кодээ Советинге депутаттың кандидаты Даш-оол Бүүрейевич Күнгаа удурткан профилактика чөвүлелиниң ажылын эчизинге чедирер чаңчылдыг.

Профилактика чөвүлели суурда бүдүрүлге, албан организация черлери-биле быжыг харылзаалыг. Кайы-бир коллективиниң кежигүнү аарага-биле, хой-ниитиниң корум-чурумун хажыткан[illegible] биле профилактика чөвүлелиниң хуралынга кирип туругусткан болза, ол дугайын үк кижиниң хамаарыштыр коллективинге албан дыңнадыр.

Самагалдай суурнуң албан организацияларында, бүдүрүлгелеринде үлегерлиг корум-чурум дээш ажыл багай эвес чорup турар. Анда өске хой-ниитиниң организациялар-биле кады профилактика чөвүлелдериниң киржилгези улуг база улуг. Чижээ, районнуң херекчилер ниитилелинде Ү. Мижит, Сельхозтехниканың районнар аразының каттыжышкынында М. Тирчин удуртуп турган болгаш өске-даа коллективтерде профилактика чөвүлелдериниң ажылы эки, көскү. Үк коллективтерниң удуртукчулары чөвүлелдериниң ажыл-чорудулгазын деткип, бодунуң дузазын чедирип турар. Ындыг харылзаалыг ажылдың коллективтиң ниити ажылынга, планныг онаалдалар күүселдезинге дээштиг бедик болуру чугаажок. Чижээ, Сельхозтехниканың районнар аразының каттыжышкынында хой-ниитиниң корум-чурумун хажылар таварылгалар чок дээн болур. Оон түңнели бүдүрүлге көргүзүглеринде көстүп турар. Бүдүрүлге—районда мурнакчыларның бирээзи. Планныг онаалдалар ай, квартал санында эки күүсеттинип турар болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедик.

Кодээ Советтиң күүскому суурда профилактика чөвүлели-биле кады «Тогериг столдар» артынга ажык чугааларны чорударын организастап турар. Ындыг чугааны кварталда бир катап эрттирип турар. Ажык чугаага кымнар киржирил? Кодээ Советтиң күүскомунуң болгаш профилактика чөвүлелиниң чалааны-биле бүдүрүлге, албан организация черлериниң удуртукчулары, ында партия организацияларының секретарьлары, местком даргалары. Чугаа коллуунда хой-ниитиниң корум-чурумунче углаар. Оон киржикчилери коллективтеринде корум-чурум айтырыгын канчаар шиитпирлеп турарын чугаалаар. Ындыг ажык чугаа өөредиглиг, ажыктыг болуп турар. Оон бир коллектив кожазының ажылының дуржулгазын шиңгээдип албышаан, боттарының өскелерге даңчылаар. Бо ажылды кодээ Совет чаа чорудуп эгелээн. «Төгериг стол» артынга болган баштайгы чугаа ажыктыг талазын көргүскен. Ол эрткен түңнел, ону эрттирер талазы-биле арга-дуржулга улам мөөңнеттинер таалап билдиңгир.

Самагалдай кодээ Советиниң күүскому хой-ниитиниң корум-чурумун быжыглаарынче эвээш эвес кичээнгейни угландырып турарын үстүнде чүүлдер бадыткаар.

В. КУУЛАР.

Тес-Хем район.

ӨРТ АЙЫЫЛЫН БОЛДУРБАС

Аъргa-арыг калбакшылдың үнер дөзү, кат-чимистиң шыгжамыры. Аъргa-арыгның корунчуг болгаш кара сагыштыг дайзыны бар. Ол болза өрт-түр. Бистиң республиканың даглыг черлеринге өскүп үнген өрттер улуг когараалды таварыштырып турар. Анаа удур демиселди чылдын-на чорудуп келген. Эрткен чылын аъргa-арыгны өрттен камгалаар чаа мыштарны олуртур, бо ажылдың улам хөгжүүлер хемчеглерни ап чорударынга чарыгдаар кылдыр 2,5 миллион рубльди тускайлаан.

Тывада 10 ыяш ажыл-агый чери, 30 лесничество аъргa-арыгны камгалаар ажылдарны чорудуп турар. Оон ангыда 22 өрт-химиктиг станция бар. Олар өртке удур ажылдарны чорудар талазы-биле чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Ылангыя өртү агаардан хайгаарап көөрүнге авиация дузалап келген. Ажылчы чоннуң ортузунга өртке удур тайылбыр ажылдарын — лекция, беседаларны мун ажыр номчаан. 1248 плакаттарны тургускан, республика болгаш район солуннарынга хой санныг чүүлдерни парлаан, 25 делгелгени организастаан болгаш өске-даа ажылдарны кылып чорудкан.

Эрткен чылын аъргa-арыгны өрттен камгалаар талазы-биле Өвүр, Бай-Тайга, Эрзин районнар, Барыын-Хемчиктин, Балгазынның ыяш ажыл-агыйлары эки ажылдааннар. 1981 чылдын Бугу-эвилел социалистиг чарыжының түңнели-биле Балгазынның өрт-химиктиг станциязы шаңналдыг черни алаан. Бо коллективтиң ажылдакчылары чон ортузунга тайылбыр ажылдарын доктаамал чорудуп, харылзааның болгаш өрт өжүрерниң херекселдерин эки байдалга тудуп турар.

Өртке удур профилактика ажылын лесниктер И. Ф. Никитин, А. Е. Лубошников, Л. Н. Юрков, В. И. Носов, И. П. Черепанов боттарының участоктарынга дээштиг чорудуп келгеннер. Сезон дургузунда хайгааракчы ужудукчулар Г. Н. Михуткин, В. И. Соколов, парашют-өрт командазының инструкторлары Л.-А. Косс, Г. В. Дерягин, парашютистер В. Ф. Лубошников, А. Г. Петухов, В. И. Синилов болгаш өскелер-даа кызымак, чүткүлдүг ажылдап келгеннер.

Чедиишкиннер-биле черге-дештир четпестерни чок деп болбас. Шагаан-Арыгның, Тес-Хемниң, Кызылдың, Чаданаңың ыяш ажыл-агый коллективтери дүжүлүн негелделинге түпштүр ажылдавайн турар. Районнарның күүсекчи комитеттериниң шиитпирлерин баштаар бадылаттынган өртке удур хемчеглер чорударының оперативтиг планнарын долу-биле күүсетпес, профилактика ажылдарын чорударынче кичээңгей салбас, улус депутаттарының чер-чер Советтери-биле чамдык совхозтар болгаш бүдүрүлгелер удуртукчуларының харылзаазы кошкак.

Эрткен чылын республикага 353 өрт болган. Аажок улуг девискээрлиг аъргa-арыг өрттенгенн. Өрт болдуунда-ла июнь, июль айларда болгулаан. Бии-Хем, Улуг-Хем, Кызыл, Тожу, Тес-Хем районнарның девискээринге болгулаан өрттерни өжүреринге улуг бергедээшкиннер турган. Ынчангаш анаа өскээн өрттер улуг когараалды чедирген. Өрт кыва берген үеде ажылчын күштү чогуур үезинде организастап шыдаваан, шалыпкып төделип, дээштиг хемчеглерни албааны - дээш Шагаан-Арыг ыяш ажыл-агыйының директору В. П. Шукшин, Кызыл хоорайның — М. П. Сережкин, Кызыл районнуң — В. П. Бартов олар хемчег алыскааннар.

1981 чылдың май 16-да Кызыл районнуң ыяш ажыл-агыйының девискээринге өрт хып эгелээн. Ол Черби суурдан кестүп турда-даа, ында ыяш ажыл-агый пунктузунуң удуртукчулары дораан-на дээштиг хемчеглер албаан. Эртенинде өрт болган чер чоогунга дерт парашютист дужурүп каан. Лесничество ажылчыннары чүгле май 19-та чорудкан. Ынчан өрт дыка улуг девискээрни эзеей берген. Ыяш ажыл-агый министерствозунуң ажылдакчызы турган В. С. Кушнер, лесничийниң дузалакчызы В. Н. Стародумов өрт болуп турган черни каап кааш чоруй барганнар. Оларга сөөлүнде шынгыы хемчег хулээткен. Оларның соонда өске кижилер база чана бергеннер. Өрт катап хып эгелээш, 53 хонук уламчылап турда. Кызыл хоорайның бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының ажылчыннарын организастап турган, арай деп өжүрген.

Шак ындыг берге байдал Туранның ыяш ажыл-агыйының девискээринге база болган. Анда өрт июнь 1-ден 22-ге чедир болган. Хөй кижи күжү, күштүг техника ажыглаан турган ону өжүрген.

Ыяш белеткээр черлерниң девискээрин аштап, арыглаваазы кайда-даа бар. «Тыва ыяш» тудугда трестиниң Туранда, Шуурмакта ыяш ажыл-агый пункттарының 25—20 гектар чире девискээрлерин аштап, арыглаваан болуп турар. Улуг-Хем ыяш чечтүр ажыл-агыйының Чербиде пунктузунуң девискээри база ындыг. Ажылдаттынмайн барган чиир, бичии чуруктар, дорбаштар, тырыннар болгаш өске-даа ыяш артынчылары оруктар кыдыында, ажык шөлдерде, ыяш пунктузунуң хеэримниң иштинде бок-моонлак болу бергилээн чыткылаар.

Аъргa-арыг иштинге чораан өртү болдурбазының чурумнарын сагывас, от-биле кичээнгей чок кижилер бар. Эрткен чылын 131 шак ындыг чурум үрекчилерин туткан. Оларның 110-унга материалдыг хемчег онаалган.

Бистиң республикада милиция албанының инспекторлар бөлүүн организастаан. Оперативтиг дилээшкиннер хемчеглерин ап чорудушаан, олар аъргa-арыг иштинге болу бээр өрттерниң чылдагааның тып, буруулуг кижилерни илередир соруулгалыглаар. Ынчалза-даа чамдык районнарда оларның ажыл-дузазы эвээш болуп турар. Чижээ, Чөөн-Хемчик районнуң күүскомунуң иштинде херектер кылдынынге сөөлгү ыяш чылдың инспектор солушпаан. Ол районда инспектор Н. В. Сагаа бодунуң хүлээлгезин кошкак күүседип турар. Буруулуг кижилерниң херектерин суд органнарынче [illegible] шыгжап келген. Улуг-Хем районнуң күүскомунуң иштиниң херектер кылдынынын инспектору Н. С. Поздников дыка сула ажылдап турар. Чөөн-Хемчик, Каа-Хем, Кызыл районнарның улус судтары өрт кыпсыкчыларының дугайында херектерни чогуур үезинде көрбейн, дыка үр саадатып турар.

Аъргa-арыгны өрттен камгалаары чүгле аңаа хамааржылгалыг кижилер — ыяш ажыл-агыйының коллективтериниң, эки-тура өрт дружиналарының, милиция албанының инспекторларының эвес, а кижи бүрүзүнүң, бүгү хой-ниитиниң херээ дээрзин утпас херек. Ынчангаш өрт айыылы болу бээр үелерде — частың болгаш чайның айларында аъргa-арыг иштинге чораан кичээнгейлиг болуру, от-биле кайы-хамаан чок ажылдавайн, сезимчиилелдиг чоруру чугула. А өрт болу берген таварылгада, шалыпкын болгаш шиитпирлиг чорудал турган. Ону чок кылырынга хууда үлүүнер киириишкиннерни киирер бис.

Т. БАРААН,

республиканың ыяш ажыл-агый министриниң оралакчызы.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

ПРАГА. Чехословак Кепрживнице хоорайда «Татра» дээр автомобиль заводунуң болгаш Минскиниң «БелавтоМАЗ» каттыжышкынының аразында кады ажылдажылга дугайында кээрде бүдүрүлге болгаш эп-найыралдыг харылзааларны улам хаңыладып, калбартырынга улуг идигиг болур.

Чехословак болгаш совет автомобиль бүдүрүкчүлери амгы үеде материалдарны, оттулар чуудуу, энергияның камнаарынче онза кичээңгей салып турар. Ол мышкаш «станоктан станокче» деп шимчээшкин улам калбарар. Оон ачызы-биле Минскиниң автозаводунуң эң эки ажылчыннары болгаш специалистери боттарының чехословак эштери-биле шуут-ла ажылдаар черлер: цехтерге, конструктор бюрозунга, кезектер чыыр черге барып, дуржулга солчулдажып кылыр.

Кепрживнице автомобиль бүдүрүкчүлери Минск чурттуглар-биле кады ажылдажылга болгаш ажыл-херекти харылзаа дээрге, «Татраның» моон соңгаар улам чедиишкиннинг хөгжүүрүнүң чугула чүүлдериниң бирээзи деп санап турар. Чоокта чаа ол заводтан «Т-148» дээр бир чүс муң дугаарлыг автомобиль кылдынып үнген. Ол автомобиль Совет Эвилелиниң байдалдарынга дыка таарыштыр кылдынган.

Бо чылын чаа—«Т-815» дээр машинаны кылып үндүрүп эгелээр. Совет Эвилелинге ажылгалданы тудуп эрткен ол автомобильдиң техника талазы-биле эки чүүлдери—ийи чурттуң специалистериниң сырый кады ажылдажылгазының түңнели болган.

МЕЛИОРАЦИЯ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫ ХӨГЖҮДЕР

БЕРЛИН. ГДР-ниң Шверин округунда кодээ ажыл-агыйның кол-кол тарылга шөлдериниң мелиорастаарын бүгү талалыг программа ёзугаар чорудканының түңнелинде бедик дүжүткүр апарган.

Камгалал одуругларын, куртадылга бугаларының хой четкилери, суггарылга адырлары 10 муң гектар шөлдүң чер иштиниң суунуң деңнелин агаар-бойдустуң болгаш чылдың үезиниң аайы-биле таарыштыр ажыглаар арганы берип турар.

Мелиорация — ГДР-ниң кодээ ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң эң чугула угланыышкыннарының бирээзи. Чуртта 6 млн. ажык гектар тарылга шөлүнүң дөрткү гектар бүрүзүле суггарылгалыг боор турарын ону тодаргайы-биле бадыткап турар.

ҮЛЕТПҮР АРТЫНЧЫЛАРЫН АЖЫГЛАП ТУРАР

СОФИЯ. Бо беш чылда болгар химиктериниң мурнунда салдынган чугула сорулгаларының бирээзи — үлетпүр артынчыларын чер-ле болганынга ажыл-херекке ажыглаарының аргаларын ажылдап кылгаш, тывары боор турар. Ол сорулганы күүседир дээш «Девня» дээр комплекстиң специалистери база ажылдап турар. Олар совет эштери-биле кады ажылдап турганш, химия үлетпүрүнүң болбаазырадылгазындан артар продукт — фосфогипсти саназырадып турганш, ажыглаарының аргазын тыпканнар. Олар ындыг материалдан тудуг хаваларын дуглап, шывар калбак панельдерин кылыр дуржулга-бүдүрүлге херекселин база тургускан. Оон бүдүрүкчүлүү — чылда-ла 120 муң дөрбелчин метр панельдер болур.

Ниитизи-биле фосфогипсти болбаазырадып кылырының тускай программазын чуртта ажылдап кылган. Чижээ, оон-биле цемент кылырда бойдус гипизин шуут солуур деп турар. Ону күгүр кислотазын кылып алырда чиг-эт кылдыр ажыглаар аргаларын дилеп турар.

Болгар специалистериниң санап турары-биле алырга, чылдың-на чурттуң химия бүдүрүлгелеринге 1,7 млн. хире тонна фосфогипс мөөңнеттинип турар. Ол бойдус чиг-эдинден дыка чиик үнелиг болгаш кодээ ажыл-агыйга чугула фосфор чемишчидилгелерин бүдүрерин улам ковудедир, ажыглаарынга чугула делгем шөлдерни хостаар, а эң кол чүүл—бойдус чүүлдериниң хирлеңирин болдурбас арганы бээр.

УЛАМ КАЛБАРЫП ТУРАР

БЕЛГРАД. Экономиктиг Дугаалажылга Чөвүлели-биле Югославияның кады ажылдажылгазы улам-на калбарып турар. Ол садыг-экономиктиг харылзааларны быжыглаарынга, Югославияның ажыл-агыйының чугула сорулгаларын шиитпирлээринге идигтиг боор турар. Ол дугайын Белградка болган парлалга конференциязынга ЮСФР-ниң эвилелдиң күүсекчи вечезиниң кежигүнү Мито Пейовский демдеглээн.

Амгы үеде Югославия ЭДЧ-биле энергетика, нефть болгаш газ казып, тывар үлетпүр, машина кылыр бүдүрүлгелер, кодээ ажыл-агый, химия болгаш өъш-чем үлетпүрү дээн ышкаш, ындыг чугула адырлар талазы-биле кады ажылдап турарын ол дыңнаткан. Бүдүрүлгени специалистап, кооперастаар дугайында 60 хире дугуржулгаларны чарган, оларның чартык кезии машина кылып үндүрер адырга хамаарышкан.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ШЫҢГЫЫ ЧӨРҮЛДЭЭЛЕР

ПАРИЖ. Капиталистиг эң улуг чеди чурттуң Версаль ужуражылгазынының үезинде АКШ-тың президентизи Р. Рейганның болгаш өске киржикчилерниң аразынга чөрүлдээлер шыңгыы болганын АФП агентилел демдеглээн. Ак бажыңның баштыңының Барыын чүктүң саң-экономиктиг эң чидиг айтырыгларын чугаалажырындан кичээнгейни хоорулдурар болгаш Чөөн база Барыын чүктериниң аразынга харылзааларының айтырыгларынче чугаалажылгыны угландырар дээп оралдажыышкыннары Каттышкан Штаттарның эң чугула эвилелчилериниң шиитпирлиг удурланыышкынын болдурган.

Канаданың, Англияның, Францияның, Италияның, ГФР-ниң болгаш Японияның удуртукчулары социалистиг чурттар-биле садыг-экономиктиг харылзааларны кызыгаарлаарынче Рейганның кыйгырыын шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрүп турарын көргүскеннер. Ындыг удурланыышкынга эң шиитпирлиг ойтур шавыышкынны Канаданың премьер-министри П.-Э. Трюдо биле ГФР-ниң канцлери Г. Шмидт бергеннер. «Совет Эвилелинге удур ылгай көрүүшкүнүг хемчеглерге сонуургалывыс чок» деп, канада делегациязының төлээлекчизи журналистерге медеглээн.

АКШ-тың болгаш оон эвилелчилериниң аразында экономиктиг дыка хой айтырыглар дугайты чарлышкын болу бергенин «Вашингтон пост» солун демдеглээн. Версальга ужуражылганың киржикчилери экономикага хамаарыштыр оларның үзел-бодалдары президент Рейганның туружундан ылгалып турарын көргүскен деп, америк Эн-би-си дээр телекампания айыткан.

АКШ-тың Чөөн болгаш Барыын чүктерниң аразынга садыглажыышкынны кызыгаарлаарынче угланган ыйымышкынынга Барыын Европаның чурттары удурланып үнген деп, Лондоннуң «Санди таймс» солуну бижээн. Ындыг харылзааны камгалап арттырары политика-даа, экономика-даа талазы-биле көңчүт чугула кылдыр ГФР-ниң санап турарын ол солун онзалап демдеглээн.

Чөөн болгаш Барыын чүктерниң аразында садыг-экономиктиг харылзааларны кызыгаарлаарын негеп турар президент Рейганның ыйымышкынынга Версаль ужуражылгазының өске киржикчилери түжүп бербээннер деп, Францияның президентизи Франсуа Миттеран парлалга конференциязынга медеглээн.

ГАВАНАГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

ГАВАНА. Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, кана-даа каттышкан[illegible] Ф. Кастроның Панаманың президентизи А. Ройо-биле Гаванага ужуражылгазы болган. Кады-даа каттышкан чурттар шимчээшкинниң эң [illegible] турар туружунга холбаштыр делегейниң чамдык айтырыгларын чугаалажыры-биле тур үениң ажылчы алысурун кылган, А. Ройо Куба[illegible].

[illegible]

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинниң дужурер талазы-биле [illegible] айтырыгларын база көргеннер.

Ф. МУРИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВЕНА. Ортумак ыраккылаштыг чаа америк ракета-ядролуг чепсектерин Барыын Европага аккеп сайгара тургузар дугайында НАТО-ну шиитпириниң боттандырарынга эң шиитпирлиг удурланыры эргежок чугула. Карынтия чериниң партия удуртулгазының хуралынга ол дугайын Австрияның Компартиязының Даргазы Ф. Мури медеглээн. Ол планнардан ойталаары чепсегленишкинниң дуржурериниң талазынга чугула базым болур ийик.

Ядролуг чепсектиң бүгү хевирлерин хоруурун күштүг болдурун чорударын австри коммунистериниң удуртукчузу негеп, ол идеяны Европада болгаш АКШ-та политиктиг болгаш хой-ниитиниң дыка хой ажылдакчылар деткиин турарын демдеглээн.

Тайбының болгаш нейтралитеттиң идепкейлиг политиказын чорударынче Австрияның чазаан Ф. Мури кыйгырып, КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинниң дужурер талазы-биле ам болуп турар ийиги тускай сессиязынга ол айтырыг дугайты тодаргай саналдарын австри чазак киирер ужурлуг деп онаалап демдеглээн. Бир эвес ол чазак Европага ядролуг чепсээ чок зонаны тургузарын шиитпирлиг деткиир болза, Австрияның эрге-ажыктарынга таарышкан болур деп, АКП-ның Даргазы медеглээн.

ДАЙЫННЫ БОЛДУРБАС

НЬЮ-ЙОРК. «Эртемденнер болгаш ядролуг дайын» дээр конференция ында доозулган. Дайынны болдурбазының болгаш тайбыны камгалаарының айтырыгларын, боо-чепсекти эндере бүдүрериң шеглээриниң аргаларын америк тогуурлер, социологтар, эмчилер, экономистер үш хүн чугаалашканнар.

«Арыып читпес чүдек-бужар кармыш Каттышкан Штаттарга онааштыр, ногум на харын АКШ [illegible] чылда Японияга удурланыглыг чепсектиг бөгү-деги ажыглаан болгай» деп, Нью-Йорк университединиң экономика профессору Г. Спектор бодунуң саналынга айыткан. Ам Вашингтон ону база дагып ажыглаарын болдап, Совет Эвилели-биле «удумзуткыышкынга ядролуг дайынның чорударының планнарын тургузуп турар-дыр. Ындыг дайынны болдурбас ужурлуг бис» деп, ол медеглээн.

«Першинг-2» дээр эң чаа чүс-чүс ракеталарны болгаш [illegible] ракеталарны Барыын Европага аппарып саңгырга туругузар дээр Вашингтоннуң бодалын шыңгыы шүгүмчүлээн. Тафт аттыг университеттиң төөгү профессору М. Шерин оол планны боттандырары делегей тайбыңынга халапты таварыштырар ийик» деп онзалап демдеглээн. Ам бар америк ядролуг күштер «бүгү чер бөмбүрзээн чаза тепиинтеринге четчир болгаш харын-даа артык» деп, ол айыткан. Ындыг түрбүжээ Рейганның администрациязы тайбыңче хоорун кыйгырыглар салып, херек кырында стратегтиг боо-чепсектерин улам ында эндерилдирериниң планнарын кылып турар. «Чепсегленишкинге боттут контрольду бот боттарынга бузурежириниң болгаш улустар аразында дүшкүүрүн[illegible] чорукту кошкадырының байдалында харын чедип ап болур» деп, ол онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

АЖЫЛЧЫН АҢГЫНЫҢ ЭВИЛЕЛДЕРИ БОЛГАШ ЭВИЛЕЛЧИЛЕРИ

Аңгының болгаш политиктиг эвилелдериниң стратегиязының айтырыгларын национал, тус чер болгаш делегей хемчээлдеринге коммунистер ургуулчу чугаалажып көрүп турар. Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының 1976 чылдың июньда болган Берлин конференциязы тайбын дээш, айыыл чок чорук болгаш социал депшилге дээш демиселге үрегүнпелдиг кады ажылдажылганы чедип алыр сорулга-биле делегейниң демократтыг бүгү күштериниң аразынга харылзааларны калбартырының эргежок чугулазын онзалап демдеглээн.

Үениң мурнакчы аңгызы болур төөгүлүг хүлээлгезин ажылчын аңгы күүсетпишаан, бүгү ажылчы чоннарның үндезин эрге-ажыктарын илергейлеп турар. Ажылчын аңгының политиктиг дуржулгазы улгаткан тудум-на пролетарлар эвес ажылчы чоннар ону долгандыр чоорту сырый каттыжып турар. Ажылчын аңгы революстуг демиселге капитализмге удурланышкан өске аңгыларның болгаш социал бөлүктериниң эрге-ажыктарын болгаш чүткүлүн деткип турар. Ажылчын аңгының болгаш оон эвилелчилериниң революстуг демиселиниң дурғулгазы амгы үеде улам улгадып турар.

Пролетариаттың удуртукчу ролю дээрге, социализм дээш революстуг демиселге ажылчын аңгының монополиязы эвес-тир. Ажылчы чоннарның эрге-ажыктары дээш, социализм дээш бодунуң чаңгылыш чок революстуг демиселиниң-биле ажылчын аңгы меңчүткен өске аңгыларның болгаш социал бөлүктериниң революстуг энергиязын күштелдирип турар. Ажылчын аңгы оларны революстуг чорудулгага киириштирип, революстуг политиктиг платформага каттыштырарын күзеп турар.

Ниитилелдериниң социал тургузуунга хаңы өскерилгелер сөөлгү үжен чыл дургузунда капиталистиг болгаш хөгжүп орар чурттарга болгулаан. Ол өскерилгелер аңгының болгаш политиктиг эвилелдериниң айтырыгларын шиитпирлээринге улуг салдарны чедирип, коммунистериниң стратегиязынга болгаш тактиказынга боттуг чаа чүүлдерни немеп турар. Демократтыг болгаш социалистиг чаартылгалар дээш демиселге ажылчын аңгының кол эвилелчизи эрткен үеде тараачыннар болуп турган. Сайзыраңгай капиталистиг чурттарның чонунуң ниити составынга тараачыннарның үлүү амгы байдалдарда доктаамал эвээжеп турар. Ол чурттарда кодээ ажыл-агыйның чону амгы үеде тараачыннар хевирлиг эвес болуп турар. Сайзыраңгай капиталистиг чурттарда кодээ ажыл-агый чону— фермерлер, коллуунда кодээ ажыл-агый буржуазиязы болгаш кодээ ажыл-агый ажылчыннары азы ажылчын аңгының отрядтарының бирээзи-дир.

Колониалдыг хамаарылгадан хосталган чурттарда тараачыннар ажылчын аңгының эң не массалыг эвилелчизи болуп турар. Ынчалзажок ол чурттарда тараачыннар—феодалдыг ниитилелдиң тараачыннары эвес-тир.

Оон биле чергелештир, амгы үеде ажылчын аңгының [illegible]

[illegible]

хандырбааны Чилиге революцияның аштырганының кол чылдагааннарының бирээзи болган.

Сайзыраңгай капиталистиг чурттарның хоорайлар чонунуң ортумак бөлүктери ажылчын аңгының база чугула эвилелчизи болуп турар. Чонунуң ортумак чаа бөлүктериниң тыптырын монополистиг капитализм болдуруп турар деп, В. И. Ленин айыткан. В. И. Лениниң ол айтыышкынының шынныын бистиң хүннерниң практиказы бадыткаан. Капиталистиг чурттарның хой пуруузунда чонунуң ортумак бөлүктериниң саны көвүдеп турар.

Хоорайлар чонунуң ортумак чаа бөлүктериниң хой [illegible] — эртем-техниктиг интеллигенция-дыр. Ол интеллигенцияны күрүне-монополистиг капитализмниң байдалдарынга [illegible] [illegible] турар. [illegible] ажылчын аңгы-биле [illegible] мал чоокшулажып турар.

Ю. КРАСИН,

философия эртемнериниң доктору.

Оттавада Федералдыг парламенттиң бажыңының мурнунга шөлге чоокта чаа канада демократтыг хой-ниитиниң чаагалыг митингизи болган. Чыылган чон Канаданың иштики херектеринге Каттышкан Штаттарның каржызы-биле холгаарлаашкынынга кижиниң удурланыышкынын илергеткеннер. Социал херекселдерге тускайлаан акша-хөреңгини улам-на кызырып турганш, дайын белеткелинге чарыгдалдарны ам-даа көвүдедирип Пентагон оон негеп турарын билдингир. Ол митингиге чыылган кижилер АКШ-тан хой санныг боо-чепсекти садып алырындан ойталаарынче болгаш чурттуң девискээрин америк ядролуг ракеталарны шенээр девискээр кылдыр хуулдурарын соксадырынче Канаданың чазаан кыйгырып турганнар.

ЧУРУКТА: митингиниң киржикчилери федералдыг парламенттиң бажыңының чанында турлар.

А. МЕЛИКЯННЫҢ фотозу.

(СЭТА).

Уран чуулдуң кижилери

ДЕРСУНУҢ АЧЫЗЫНДА

«Сегиржип алышкылы» деп чаа сериалдыг уран-чечен кинофильмниң сөөлгү тырттырышкыннарын доосккан соонда Ереванда өг-бүлези-биле төрээн Тывазынче чоокта чаа ээп келген РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи, Тываның күрүне шаңналының лауреады М. М. Мунзук-биле бистиң корреспондентивис интервью кылган.

— Колдуунда-ла шии артизи болгай силер, Максим Монгужукович, а кинога ойнаар деп күзел канчап төрүттүнүп келгенил?

М. М. МУНЗУК: Бир эвес шиилерге ойнап чорбаан болзумза, сценага дадыгышкыны, ол талазы-биле билиг-мергежилди чедип албаан болзумза, күзел турза-даа, кинофильмнерге маадырлар рольдарын ойнаары аажок берге азы шуут болдунмас-даа турган боор. Уран чүүлге ам 53 чыл бараан болуп чор мен. Ынча үениң иштинде чалыы шаамдан тура-ла тыва-даа, очулдурган-даа шиилерге киржип, дыка хөй рольдарны ойнап келдим. Өөренип, чогуур эртем-билигни-даа алган мен. Ынчангаш сценага ойнаарының хөй чылдарла тыттынган арга-дуржулгазы мени кинолорга ойнаар, сеткил-сагыштап хандыгышкынны, лидим, шыдамык болгаш шиитпирлиг чорукту негээр, эң ле парыы болгаш берге база харыысалгалыг ажылга чедиргени бо. Шиилерге ойнап чорааным салдары улуг болганы ол.

ТАР үезинде шеригге үрер тежүмге киржип турган мен. Ол бала-ла уран чүүлге хамааржып болгай. Барык оон эгелээш-ле уран чүүлдү сонуургай берген мен.

Ужен чылга чедир боттарывыстың тускайлан ужук-бижиивис бар эвес, шиилерни аас-биле ундур чогаадып ойнап турдувус. Ол үеде уран чүүлге сонуургалдыг аныяктар клубка чыглып кээп, шии ойнаарын баштай дугуржуп алыр турган бис. Ам бодаарымга, каттырынчыг чүве-дир ийин. Кижилерниң хевир-дурзузун, идик-хевин, аажы-чаңын барымдаалап, «сен дужумет бол», «сен лама бол» дээн янзылыг түс-түс рольдарны кижилерге онаар чүве. Оон ойнап-ла эгелээр, кады ойнаан эжиниң чугаазының утказын бодап тургаш-ла харыылаар болгаш шимчээшкинни, хөделиишкинни кылыр. Ынчап тургаш-ла бир шии хевирлиг чүвени коллективтиг-биле тургузуп алыр, оон улуска ёзулуг ойнап бараалгадыр.

Бир-ле дугаар Виктор Көк-оолдуң тыва дылга «Чалым-Хая» деп шиизи кестүп келген. Бижип чогаадып каан чүвени чүү боор, чоңга көргүзер дээш, ону белеткеп эгелээн бис. Хаактап билбес кижи дугайында каттырынчыг шии чүве. Авторлуг баштайгы шии ол болган. Ында мен Чалым-Хаяның ролюн ойнап турган мен. Оон соонда чогаадып бижээн авторлуг шиилер арбыдаан. Салчак Токаның «Узун-Кара, Семис-Кара» деп шиизинге Узун-Караның ролюн баштай И. Бадра, а оон соонда мен ойнап турдум. Семис-Караны С. Тока ойнап турган чүве. Узун-Карага мээн дурт-сынным таарышпас, кыска болгай. Ынчангаш автор анаа бир сагындыр чүве кылган. Семис-Караның талазындан «чолдак-даа болза узун шинчилиг, чок-даа болза бай шинчилиг эр-дир ийин» деп домакты тып киирген. Мээн дурт-сынымны Узун-Карага таарыштыр ол домак быжыг туда берген.

1935 чыл үезинде В. Көк-оолдуң «Хайыраан бот» деп шиизи кестүп келди. Ужур-утказы-даа эки шии болган, шии ойнаар улустар амыраан бис. Ам-ла «Хайыраан бот» авторнуң артистер-биле хөй чылдарда ажылдап келгениниң түңнелинде чаартынып, менетнкип, эде тургузунган. А баштайгызында кеш-ле калбак кыдыраш арнында бижиттинген чаңгыс көжегелиг шии болгай. Ында база Кара терекке астына бээр. Ынчангаш харын Уран биле Салбаккай:

Алыр терек, сен-не-дир сен,
Авам ышкаш угбам эккел.

Ирик терек, сен-не-дир сен,
Ием ышкаш угбам эккел —

деп, уяранчыг кылдыр ырлап турар чүве «Хайыраан ботта» эр маадырларның шуптузунга. Сарыг ашактың кадайының ролюнга безин ойнап турргулаан мен.

1940 чылда театрның хөгжүмнүг шии училищези кылдыр эде тургускан соонда ажылдавышаан, Совет Эвилелинден чалап келген И. Я. Исполневтиң удуртулгазы-биле программа ёзугаар беш чыл иштинде өөренип келдивис. Оон эгелээш-ле тыва чогаалчыларның-даа, орус дылдан очулдурган классиктиг-даа шии чогаалдарын калбаа-биле дидим, улам чедиишкинниг ойнап турар апарган бис. Амга чедир ойнаан рольдарым та чеже?! Чоорту шору дадыга берген. Улуг башкы В. И. Ленинниң ролюн ойнап көрзе деп күзеп бодап чоруур апарган мен. Сөөлүнде барык артист эжим О. Намдараа биле совет драматург Н. Погодинниң «Боолуг кижи» деп шиизинде В. И. Ленинниң ролюн ойнаары-биле Москвага өөренип, шенелдеп эрткен бис. Ол рольга эжим эң таарышкан болган...

— Кинога ойнаарынче канчаар янзылыг шилчээн силер. амыдырал-чурттаалганарга, чогаадыкчы ажылынарга ол кайы хире салдар чедирип турар ыл?

М. М. МУНЗУК: Аныямда «Чапаев», «Трактористер», «Кубань казактары» дээн чижектиг кинолорны көрген, ында артистер ышкаш, кинога ойнап көрзе деп бодап чоруур апарган мен. Дуне-даа, хүндүс-даа ол бодал бажымдан ырааваастаан. Эң баштай-ла О. Сагаан-оол, Л. Соболев болгаш С. Сарыг-оолдуң сценарий бижээни «Ак-көк хемниң кижилери» деп уран-чечен кинофильмде казаргы Делгерниң ролюн ойнаан мен. Оон соонда ат-алдарлыг артистер-биле ужуражып, оларның ажылдыг сүмелерин дыңнап, арга-дуржулгазын өөренип эгелээш кинофильмнерге ойнагылаадым. Мосфильм студиязының бүдүрүп үндүргени «Херечиниң читкени» деп уран-чечен кинода бурят анчы, орук баштакчызы Деге-Доржунуң ролюн мен, — а шагдааның ролюн ат-сураа нептерээн артист В. Золотухин ойнаан. Кинога ойнап кажараан ол артистен хөйнү-ле өөренип билип алган мен. Ол кино Совет Эвилелинге тарап, калбаа-биле үнүп эгелээн соонда, мээң адреcимге көрүкчүлерниң таарзынып, сеткил хандыгкан чагаалары оон-моон кээп турар апарган. Көрүкчүлерниң ол чылыг сөстерлиг чагаалары мээң хей-аъдымны киирген. Оон соонда өске-даа кинолорга ойнагылаадым.

Амыдыралымда бир өөрүнчүг болуушкун — шинчилекчи эртемден-чогаалчы Владимир Клавдиевич Арсеньевтиң сураглыг номуу «Дерсу Узалага» үндезилеп тургускан (режиссёру А. Куросава) база-ла ындыг аттыг уран-чечен фильмде кол рольдарның бирээзинге ойнааным болур. Ында орук баштакчызы тывынгыр-сагынгыр, бөдүүн, биче сеткилдиг, эрес-дидим, шыдамык гольд Дерсу Узаланың ролюн ойнаан мен.

Экспедицияның начальниги эртемден Арсеньевтиң ролюн сураглыг артист Юрий Соломин ойнаан. Кады ажылдаарга чиик, кижиге арга-сүмени үргүлчү бээр, эки-ле эш чүве! Ол кинога ойнаар кылдыр мени канчап шилип, тып алганнары ол? Ындыг айтырыгны ужуражылгаларга көрүкчүлер бо-ла сала бээрлер. «Дерсу Узаланы» кино кылдыр тургузуп, сценарийин бижип турган, делегейде сураглыг япон режиссёр Акира Куросава «Херечиниң читкени» деп кинону көрген. Ында орук баштакчызы бурят ашактың ролюн мээн ойнап турарым аңаа аажок таарышкан. Ынчангаш Дерсуну ойнаары-биле мени сураглап тып алганнар. Шиилде ышкаш сцена кырынга ойнаар эвес, кинога ёзулуг бойдустуң болунга ойнаары дыка берге. Кошкак ойнаар болза, шыгга-даа дүүшпейн баар, амы-тынга-даа айыылдыг чүүлдер таваржып болур. «Дерсу Узалада» ындыг черлер хөй. Ол хамык айыыл бергелерни фильмде киржип турар өске-даа артист эштерим-биле бир дөмей шыдамыккай ойнап эрткен мен. Ынчангаш «Дерсу Узала» деп уран-чечен кинофильмивис 1975 чылда Бүгү-делегейниң Москвага болуп эрткен IX кинофестивалынга алдын шаңналга чедип, эң эки деп үнелелди алган. 1976 чылда «Дерсу Узалага» Американың кино академиязының «Оскар» деп шаңналын база тывыскан.

Ук кино тарап үнүп эгелээн соонда ужуражылгаларже оон-моон чалалгалар-даа эндере кээп туруп берген. Көрүкчүлер-биле ужуражылгаларже олут-чыдып чок аян-чорууму-даа эгелээн. Эң хандыгып ойнаан маадырым — Дерсу Узаланың ачызында Совет Эвилелинде барбаан-четпээн черим барык чок. Харын оон эрткеш, Японияга-даа, Францияга-даа, ГФР-ге-даа чалалып четкилеэн мен.

Сөөлгү үеде «Арменфильм» студияның бүдүрүп үндүрүп турары «Сегиржип алышкылы» деп уран-чечен кинода өг-бүлем — Кара-кыс Намзатовна, уруум Галина, оон оглу бичии Аяс олар кады ойнап турар бис. Коряк кырган Комноннуң ролюн — мен, оон калаңы Натсаның ролюн Кара-кыс Намзатовна, бичии Комнону Аяс, райком секретарының хүлээп алышкылы черинде секретарь ролюн Галина ойнап турар.

«Сегиржип алышкылында» киржип турарларда база-ла ат-сураглыглар бар. Тургузукчу-режиссёру Армян ССР-ниң улустуң артизи, Күрүне шаңналының лауреады, профессор Юрий Еранкиян, сценарийниң автору ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү, Зорий Балаян. Ким деп чечен чок маадырның ролюн ойнап турар РСФСР-ниң болгаш Армян ССР-ниң улустуң артизи Армен Джигарханян болгаш өске-даа чаа өннүктерлиг болдувус.

Ук кинонуң ужур-утказын солуннарда бижээн болгай, ону ам катаптавас мен. Оны көрүкчүлер боттарынар удавас көре бээр силер.

В. КАРА-САЛДЫҢ «Хөглүг чай» деп фотоэтюду.

УЖУРАЖЫЫШКЫН

Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң хуралдаар залынга Бүгү-эвилелдиң музейлер хүнүнге тураскааткан ужуражылга эрткен.

Музейниң эртем ажылдакчызы чогаалчы М. Б. Кенин-Лопсан, Кызыл хоорайның хоочун чурттакчызы М. И. Пахомов болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, эки турачы Т. Х. Таржа-биле ужуражылганы организастаан. Кызылдың № 2 ортумак школазының 6 «а» клазының өөреникчилеринге башкы Н. Д. Шара-Хөө ажык кичээлди эрттирип, ужуражылгага идепкейлиг киришкен.

Бүгү-эвилелдиң музейлер хүнүнге дүүштүр Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң төөгүзүнден кыска сактыышкынны чугаалап берип, музейниң экспонаттарының, музей ажылының төөгүге, ниитилелге ажык-дузазын чыыгаңнарга М. Б. Кенин-Лопсан эгезинде сонуургаткан. Оон соонда чалаткан аалчылар М. И. Пахомов, Т. Х. Таржа база солун сактыышкыннарны чугаалаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Украинаның хоорай, сууржарын хосташкырынга тыва эки турачыларның канчаар киришкенин, хосталган хоорайларның, суурларның амгы тайбың украин черде сайзырал, хөгжүлдезин эки турачы Т. Х. Таржаның чугаазындан чыылганнар сонуургап дыңнаан.

Чогаалчы М. Б. Кенин-Лопсан чогаалдарындан чамдык чүүлдерни ужуражылганың киржикчилеринге номчуп, утказын тайылбырлап берген. Музейлер хүнүнге тураскааткан ужуражылга оон-биле доозулган.

Р. ДОЛЗАТМАА.

КӨРҮКЧҮЛЕРНИҢ СОНУУРГАЛЫ

Театр

Херээжен кижиниң, не кижиниң аар эскет чок, ужу-кыдыы тывылбас ажыл-ижин кезээде хүндүлеп чаңчыккан мен деп, эш Л. И. Брежнев «Сактыышкыннар» деп номунга бижээн. Шынап-ла чырык чер кырында эң-не үнелиг чылыг, чымчак сөс ава болгай. Адаарга-ла эргим, артында-ла алека эптиг. Энерелдиг авалар эвес болза, чырык хүн адаанга хостуг-шөлээн чурттаалга каяа турар. Ынчангаш хензиг чажывыстан эгелеп акшып кырыжевысаа чедир хүн бүрүде оларны адап, алгап-йөрээп чоруур бис.

Бистиң театрның сценазынга Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи режиссёр Кадр-оол Сагдының оруундан очулдурган тургусканы татар драматург Шарит Хусеиновтуң «Аваның ак платьези» деп шиизин республиканың Эрзин, Тес-Хем районнарының ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле эң баштай көргеннер. Ук шиide хөй уругларлыг не кижиниң салым-хуулгу, эрткен амыдыралын, өстүрүп каан ажы-төлүнүң янзы-бүрү аажы-чаңын көргүскен. Шии амыдыралчы ханы утказыг, дээштиг болганын суур бүрүзүнге көрүкчүлер сагыш-сеткилиниң ханызындан сөглеп турганнар. Ылаңгыя «Нарын» совхозтуң партком секретары, көрүкчү Ф. Артыпаның артистерге байыр чедирип сөс ап, чүве чугаалаанында аныяк өскенниң кижизидилгезинге шииниң утказы дээштиг болганы илереттинген. «Тес-Хем» совхозтуң көдээ Культура бажыңының директору Б. Довондун театрның тускай демдеглел дептеринге дараазында делгереңгей сөстерни бижээн.

«...Шииниң сеткилимниң ханызындан таалал, кээргел, сагыш човаашкын-биле ийи катап көрүп, шии төңгүжеге хөйнү бодап, чамдык черлеринге караам чажы бүлденейнип орду. Ёзулуг аваның ажы-төлүнге кандыг болурун чамдык чедир билбейн чорууурлар ылап-ла билинген боор. Бодум хуумда аваамны сактып, бо шии амыдыралдың бодундан төрүттүнген дээрзинге бүзүредим. Шиide көргүскени ышкаш чаңгыс неден төрүттүнзе-даа, шак ындыг янзы-бүрү аажы-чаңнарлыг ажы-төлдер бар. Артистерниң күүселде бүрүзүн магадал-биле көрдүм...»

Мындыг бодалдар, күзээшкиннер театрның чогаадыкчы ажылынга улуг дузаны чедирип турар, чаа дилээшкиннерниң, ажыдыышкыннарның тывтып турары-даа ында.

Оон аңгыда, Тес-Хем районнуң клубтары, культура бажыңнары сентеаге, чыыгллаашкын ажылын өй-шаанда эгелей берген, чонну культурлуг дыштаныышкынже организастаар талазы-биле бедик деңнелде чоруп турары өөрүнчүг-дүр. Ынчалза-даа эрниичилерниң сөөлгү үеде шии, концерт көөр идепкейин мурнуктузундан кошкай бергенин эдепсиндивис.

Д. МОНГУШ,
артист.

ЧЕМДЕН ХОРАННАНЫЫШКЫН

Чоокта чаа бир өг-бүледен 6 кижи — авазы, ачазы, уруглары хелчок багай байдалдыг район эмнелгезинге келген. Эмчилер оларның аараанының чылдагаанын тодарадып кээрге, билдинтени болза — кежээ аът эъдинден кылган мүн артының араа ажыктый берген турбуже чыдыткаш, ишкеннер. Ол өг-бүлениң кижилери ажып, баксыраан мүндек хораннанып аараан. Белеткээниң соонда элээн үр үеде чылыг черге тургаш, ажып баксыраан чемге каракка көзүлбес хензиг дириг амытаннар — микробтар дүрген өзүп-көвүдеп, чемге хораннаашкынның кол өскүдүкчүлери болуп турарлар.

Микробтарның өзүп, көвүдээрнинге чылыг херек чүве болганда, чайгы үеде чемден хораннаныры хөй болгулаар. Чемден хораннаның аараанының кол демдектери болза: хенертен кижиниң эъди изиир, хөөн булганыры ийикпе кусторар, иштиң-шөйүндү аажок аарып, кудуу олуртура бээр. Аарыг чиик болган таварылгада элээн каш шак, ийикпе бир хире хонук эрткенде аараан кижиниң байдалы экижий бээр. А бир чамдыкта хораннанышкын аар ааэп, эмчи дузазын дүрген чедирбес болза өлүп-даа болур. Ынчангаш чемге хораннангаш аараан бичии уругларны дүрген-не эмчиже чедирзе чогуур. А улуг кижилерге хамаарыштыр эмчи дузазын дарый чедириптер арга чок таварылгада, аараан кижиге чылыг сугну элээн хөйнү, бир литр чедир ижиртекш, албадаа-биле кусторар болза, байдал чүгээртеп, чоорту экижиир. Ынчан ижин-шөйүндүже кирген хоралыг чем суг-биле кады кустунуп үне бээр. Чемден хораннаның аарыыр чорукту болдурбас тээде, чайгы үеде чемни өг-бүледе кижи санынга ойлей белеткеп алза чогуур. Бир эвес чем артып калыр болза, ону ылап-ла соок черге, соодукчуга үр эвес үеде шыгжааш, эки хайындырыпкаш, чемге катап ажыглаар ужурлуг.

Аъш-чемге херглеп турарывыс чемнерден дүрген ажып-баксырап, үрелир чемнерге тырткан эът база оон кылган котлеттер, пирожкилер хамааржыр. Ол ышкаш сметана, творог база ындыг.

Чайгы үеде колбаса аймаан үр үеде шыгжавайн, ону 10—15 минут хире хайындыргаш, азы үске хааргаш чемге ажыглаар. Өг-бүлеге бичии уругларны чүгле чаа белеткээн, эки шыңнарыг, чымчак чемнер-биле чемгерип чугула. Үш хар четпээн уругларны, аргалыг-ла болза хөй-ниитиниң чемненилге черлеринге чемгербезе эки.

Чемден хораннанышкынны консерваладан кылган чемнерден болуп болур. Ол аарыгның өскүдүкчүлери, консервалар иштинге, агаар чок черге, өзүп-көвүдээр микробтар болур. Ындыг консерваларның дүвү дестейнип үнүп келир, ооарганча чогу-биле оларны чемге ажыглаашкынның болган хораннанышкын аарыын болдуушкун деп алаар.

Хоралыг чем чиген соонда бо аарыгның демдектери 2 шак хире болганда илиир, бир хонгаанда билдинип болур. Аараан кижиниң шаа чок, бажы дескинер, карактарының көрүү баксыраар. Оон аңгыда чүве ажыртынмас, дыл эдилбестей бээр. Ынчап аараан кижини эмнелгеге дүрген чедирери чугула. Мындыг янзылыг хораннанышкынны болдурбас дизе, өг-бүлеге чемни консервалап белеткээрде, бүгү чем болгаш ногаа-чимистерниң эң-не экизин, бүдүнүн шилип алгаш, ону ылап чуп, изиг сугга хайындырар. Саваны база ынчаар кылгаш консервалаар.

Демир савалыг консерваның аскың ажыткаш, чигенниң артыын катап ажыглаар болза хораннанып болур. Ынчангаш консерва артыын дораан-на шил саваже салыр херек.

Хөй-ниитиниң чемненилге черлеринде ажылдап турар кижи бүрүзү салат, торт, кисель, пирожное дүрген ажыычал, микробтарның өзүп, көвүдээрнинге кончуг таарымчалыг дээрзин келген кижилерге сагындырып, оларны соок черге тургузарын негеп турары таварылга эвес.

Ынчангаш чылдың-на тускай программа ёзугаар тургускан кичээлдерге ол дугайын эмчилер тайылбырлап бээрин хөй-ниитиниң чемненилге черлериниң эргелекчилери организастаар сорулгалыглар.

Д. ОЮН,
республиканың санэпидстанциязының эмчизи.

Теле Видение

ИЮНЬ 10-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — С. Прокофьев. № 7 соната. 9.15 — «Кино аян-чоруктар клуву». 10.15 — «Дюнларже ырак орук». Хөй сериалдыг уран-чечен фильм. 5-ки сериязы. 11.20 — Медээлер. 11.25 — 14.15 — Чаңсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Даалга». Документалдыг телефильм. 15.00 — Уругларга фильм «Хөглүг үш эалчегэ». 2-ги фильм. — «Микошаның частырыы». 16.05 — П. И. Чайковский. Бешки симфония. 16.35—17.10 — Чаңсар. 17.10 — Аныяк техник—82. 17.45 — «Маадырлыг чорук». 18.15 — «Миллионнарның ленинчи университеди». «Аъш-чем программазы — бүгү чоннуң херээ». 18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.15 — «Сонгулдаларлаа сонгулдаа чедир». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.45 — «Дюнларже ырак орук». Хөй сериалдыг уран-чечен телефильм. 6-гы сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — 23.00 — — «Дюнларже ырак орук». Хөй сериалдыг уран-чечен телефильм. 7-ги сериязы. Төнгенде — «Бөгүн делегейде». Информация - публицистиг программа.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Англи дылдан очулга». 13.55 — Испан дыл. 14.25 — «Шедиврааа школазы». 14.55 — Медээлер. 15.00—18.30 — Чаңсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Чоннуң уран чүүлдү». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.00 — «Эртем дүгаанында».

КЫЗЫЛДАН

19.45 — «Аалның төвү». Информация- публицистика лыг программа.

МОСКВАДАН

20.00 «Тамчыктыг улунар, чаштар!» «Илбилиг экран». 20.15 — «Сепычевке болгулаан кудалар». Документалдыг фильм. 20.30 — «Музыкалыг киоск». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30—22.35 — «Ильинский Зощенко дугайында». Фильм-концерт.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ.

КИНО

ИЮНЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Эрте-бурунгу комнуң тывызы» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кыска дүн» 9.30, 12.45, «Мария, Мирабела» 11.10, 14.40, «Шуурганныг сагындырыг» 16.30, 18.20, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дон Фрезерниң төөгүзү» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Айсбергтер аразынга өлүм» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шураашкын» 19.30 шакта.

«ЧАЙГЫ»: «Гусар балладазы» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

Агаар

Республикага бөгүн булуттаар, чамдык черлерге дымырадыр чаъстаар. Агаарның температуразы дүне 1—6 градус чылыыр, чамдык черлерге 2—7 градус соор. Агаарның температуразы дүне 15—20, чамдык черлерге 9—14 градус чылыыр.

Кызылга булуттаар, дүне дымырадыр чаъстаар, хүндүс чагбас. Агаарның температуразы дүне 1—3, хүндүс 13—17 градус чылыыр.

МЕДУЧИЛИЩЕ ЧАЛАП ТУР

1982-83 өөредилге чылында Кызылдың медицина училищези дараазында салбырларга өөреникчилерни хүлээп алыр: санитар-фельдшер салбыры — өөренир хуусаазы — 2 чыл 6 ай, фельдшерниң — 2 чыл 6 ай, сестраның — 1 чыл 10 ай.

Билдириишкинни августуң 14-ке чедир хүлээп алыр. Өөренир дээннер орус дылга (чогаадыг азы диктант), химияга (аас-биле) шылгалда тудар.

Директорнуң адынга билдириишкинге кожар чүүлдер: ортумак билиг дугайында аттестат (боду-биле), эмчи шынзылгазы (№ 286). 3×4 см. хемчээлдиг алды фото-чурук-тар, күш-ажыл дептеринден ушта бижилге, өг-бүлезиниң составының болгаш ада-иезиниң ажыл төлевириниң дугайында шынзылга. Паспортту боду көргүзер. Сургуулдар составынга киир санаар хуусаазы — августуң 22—24 хүнү.

Училищениң адрези: Кызыл хоорай, Кечил-оол кудумчузунуң № 2 бажыңы: медицина училищези, телефон №№ 2-10-28, 2-41-19, 2-32-44.

КЕЛИР ҮЕНИҢ САДЫГЖЫЛАРЫНГА

Кооперация шугумунга ажылдаар күзелдиг аныяк кижилерни дээди өөредилге черинин кирип өөренир болгаш бот-өөредилгелиг дараазында факультеттерге 1982—1983 өөредилге чылында хүлээп алырын Тыва респотребсоюз чалап тур. (Тыва национальдыг кижилерни конкурстан дашкаар хүлээп алыр):

— үлетпүр бараанарының товароведениези болгаш садыын организастаары;

— аъш-чем бараанарының товароведениези болгаш садыын организастаары;

— садыгның экономиказы («садыгның экономиказы-организакчызы» деп мергежил тывызыр).

Кирип өөренир салбырларга 4 чыл (технология факультединге — 4 чыл 10 ай), бот-өөредилгелиг салбырга — 5 чыл (технология факультединге — 6 чыл).

Билдириишкиннерни хүлээп алыры

Кирип өөренир салбырга ниити чурум ёзугаар кирип турарлар — 1982 чылдың июль 30-ге чедир, «630087, Новосибирск-87, Карл Маркс проспектизи, 26» деп адресче билдириишкин чорудар. Экзаменнер Новосибирскиге август 1-ден 20-ге чедир болур.

Бүгү-ле мергежилдер аайы-биле конкурстан дашкаар кирерин күзээннер билдириишкиннерин «667000, Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 31, Тыва респотребсоюз, кадр килдизи». (телефону 2-27-24) деп адресче июль 10-га чедир чорудар. Кирерининг экзаменнери Кызылга июль 10-дан 25-ке чедир болур.

Бүгү-ле мергежилдерге ажыл-агыйның стипендиязын алыр кижилер билдириишкиннерин «667000, Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 31. Тыва респотребсоюз, кадр килдизи» деп адресче июль 10-га чедир чорудар. Потребкооперацияга үзүк чок 2 чылдан эвээш эвес ажылдаан, амгы үеде Тыва респотребсоюз системазында ажылдап турар кижилерни кооперация организацияларының шилтчилге бижиин ёзугаар ажыл-агый стипендиязын алыр кылдыр чорудар. Киреринин экзаменнерни олар Новосибирскиге август 1-ден 25-ке чедир дужаар.

Бот-өөредилгелиг салбырга — билдириишкиннерин июнь 25-ке чедир «Кызыл хоорай, Тыва респотребсоюз, кадр килдизи» деп адресче чорудар. Кирерининг экзаменнерин Кызылга июль 10-дан 25-ке чедир дужаар. Потребкооперацияга 2 чылдан эвээш эвес үеде ажылдаан кижилерни бот-өөредилге салбырынга хүлээп алыр. Кызылга белеткел курстары июль 1-ден 10-га чедир ажылдаар.

Институтче кирерлер дараазында эртемнерге экзаменнер дужаар:

товароведение мергежилин чедип алырлар — математикага (бижимел-биле), химияга (аас-биле), географияга (аас-биле), орус дылга болгаш литератураага (чогаадыг бижиир);

«Ниитиниң чемненилгезиниң технологиязы болгаш организастаары» — физикага (аас-биле), математикага (бижимел-биле), химияга (аас-биле), орус дылга болгаш литератураага (чогаадыг бижиир).

«Садыгның экономиказы» болгаш «Бухгалтер учёду база ажыл-агый чорудулгазының анализи» — математикага (бижимел-биле), географияга (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), орус дылга болгаш литератураага (чогаадыг бижиир).

Ортумак өөредилге черин национал школаның программазын ёзугаар доосккан кижилер чогаадыг орнунга изложение азы диктант бижиир.

Техникумну азы ортумак школаны тергиин эки дооскаңнар дараазында мергежилдер ёзугаар чаңгыс-чаңгыс эртем [illegible]

«Садыгның экономиказы» болгаш «Бухгалтер учёду» [illegible] кирерлер — географияга; товароведение база технология мергежилдерге — химияга.

Институтче кирерде ортумак эртемниң дугайында документизиниң демдектериниң ортумак түңүн үндүрер. Көдээден келген, а ол ышкаш Совет Армияга шериг албаны эрттирген нерге кирери чиңгелдениг.

Билдириишкинге кожар чүүлдер.

1. Дээди өөредилге черинге кирери-биле сөөлгү ажылдап азы өөренип турган черинден характеристика-сүме. Өөренир кижиниң сөөлгү ажылдап азы өөренип турган чериниң удуртукчузу, профэвилел местком-унуң даргазы, партия азы комсомол организациязының секретары ук документиге ат салыр.

2. Ортумак эртем дугайында документ, тускай ортумак эртем дугайында документиниң (бодун) эккээр. Диплом-га зачёт ведомозундан ушта бижилге кылыр.

3. Күш-ажыл дептеринден ушта бижидилге, ону таңмалап бадыткаар.

4. 3×4 см. хемчээлдиг беш фото-чурук.

5. 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы.

6. Ажылдап турар черинден шынзылга (Бот-өөредилге-биле кирерлерге).

7. Чурттап турар черинден шынзылга.

ХЕМЧИЛЕР БОЛУКСААРЛАРГА

Подтёсовонуң профессионал-техниктиг (хемчилерниң) № 5 ортумак училищези 1982-1983 өөредилге чылынга сургуулдарны хүлээп алырын чарлап турар. Училище дараазында мергежилдиг кижилерни белеткеп үндүрер:

1. Механиктиң дузалакчызы штурман. Өөренир хуусаазы — 3 чыл 4 ай.

2. Руль башкарар моторист. Өөренир хуусаазы — 3 чыл.

3. Судно эптекчиан электросварщик. Өөренир хуусаазы — 3 чыл.

4. Радиооператоржу электрик. (Судно радиостанциязының). Өөренир хуусаазы — 3 чыл.

8 класс доосккан оолдар, кыстарны хүлээп алыр. Хүлээп алганнарны шуптузун [illegible]-хеп-биле (хемчилер формазы), аъш-чем, общежитие-биле хандырар.

10 класс доосканнардан училищениң белеткээр кижилери:

1. Руль башкарар моторист. Өөренир хуусаазы — 1 чыл.

2. Радиооператоржу электрик. Өөренир хуусаазы — 1 чыл.

3. Хем транспортунуң повары.

4. Судно башкарыкчызы-судно механиги. Өөренир хуусаазы — 1 чыл.

17 хардан өрү назылыг оолдар, кыстарны хүлээп алыр. Хүлээп алдынганнарны шуптузун айда 75 рубль стипендия болгаш общежитие-биле хандырар.

Училищеге өөренип арткеп келир ниити күш-ажыл стажынга киир санаар. Училищеге кирери-биле кээрде, дараазында документилерлиг болур: паспорт азы төрүттүнгениниң дугайында шынзылга, шериг документизи, дончу намдар, билииниң дугайында документ (боду), чуртта турган черинден болгаш өг-бүлезиниң дугайында шынзылгалар, № 286 шынзылга, № 63 шынзылга, школадан характеристика, 3×4 см. хемчээлдиг 8 фото-чурук, директорнуң адынга билдириишкин.

Училищеге шылгалда чокка хүлээп алыр.

Өөредилге сентябрь 1-де эгелээр.

АЙТЫРЫГ ТУРГУЗАР АДРЕС: индекс 663134, Красноярск край, Енисей район, Подтёсово суур, № 5 ХОПТУ, директор, телефоннар №№ 3-78, 7-69.

Училищеге чедерде таварыыр черлер: Красноярскиден Подтёсовога чедир «Метеор» деп теплоход азы Енисейскиге чедир самолёт-биле чедип болур. Енисейскиден Подтёсовога чедир «Ракета» теплоход база чоруп турар.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 8. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-11-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргандаа 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1004

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01712

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 136 (11934) | 1982 чылдың июнь 11, пятница | 1925 чылдан үндүрүлүп турар | Өртээ 3 көп.

ХӨЙ ПРОДУКЦИЯ ДЭЭШ

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелин болгаш Пленумнуң өске-даа документилерин Таңдыда «Россия» совхозтуң коммунистери база ажыл-ишчилери таныжып, ону амыдыралга боттандырарының хемчеглерин ап эгелээн.

«Чуртта аъш-чем херээн экижидер дээш партияның идип үндүрген программазын совет улус чаңгыс эп-сеткилдиг деткип, социалистиг чарыштың чаа көдүрлүүшкүнүн болдурар дээрзинге бүзүреп турар бис» — деп, эш Л. И. Брежнев Пленумга илеткелинге айыткан. Партияның бо сөстери совхозтуң ажыл-ишчилериниң политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн хайныктырган. Малчыннар, механизаторлар, хову ажылдакчылары ССРЭ-ниң тургustунганының 60 чылынга алдар болдурган бедик социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседир дээш чарышты совхоз бүдүрүлгезиниң адыр бүрүзүнде амгы үеде калбарткан. Совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел организациялары күш-ажылчы маргылдааны дээштиг организастаарының хемчеглерин ап турар. Чарыштың негелделерин, шаңнап-мактаарының хемчеглерин ажылдап кылгаш, ону ажылчыларга таныштырып тайылбырлаары, ону чараштыр бижээш көскү черлерге азарын чурумчуткан. Ооң түңнелин айыткан хуусаазында үндүрүп турар.

Совхозтуң малчыннары малдың кыштан хүр ажырар, оон продуктулуун кудулатпас, чаш төлүн менди алыр дээш бо ажыл-агый чылында кызымак ажылдаан түңнелинде көргүзүглери багай эвес болган. Июнь 1-де медээ ёзугаар алырга, малчыннар күрүнеге эът садарының чартык чыл планын 103.4 хуу, сүттү — 88,2 хуу күүсеткен азы 931 центнер эътти, 1675 центнер сүттү саткан. Мал бажы өстүрериниң планы күүсеттинип турар.

Төп сүт-бараан фермазында (эргелекчизи Г. Ф. Давыдов) социалистиг чарышты багай эвес организастаан. Саанчылар ортузунда күш-ажылчы маргылдааны хүннүң-не түңнеп, көргүзүг самбыразынга бижип турар. Ооң мурнуку одуруунда коммунистер чоруп орар. Оларга саанчы Анна Карпова, инек кадарчылары Дажыма Иргит, Василий Хуна хамааржыр. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге бир инекке онаажтыр сүт саап алырын ферма 50 килограммга көвүдеткен.

Ю. П. Федорченконуң удурткан № 1 бригадазының механизаторлары хову ажылдарынга кирживр техниканы чогуур үезинде шынарлыг септээш, часкы тарылганы кыска хуусаада агротехниктиг чурумнар ёзугаар чоруткаш, быжыг сагылга-чурумнуу база ажылды эки организастааны-дан трактор-хову бригадаларының аразында чарышка бирги черни ээлээн.

Совхозтуң малчыннары, механизаторлары СЭКП ТК-ның май Пленумунуң материалдарын өөренип, ону күүседир дээш ажылдап турар. Бирги ээлчегде малдың баш санын өстүрер, оон хөй продукцияны алыр дээш кызымак ажылдаары негеттинип турар. Ону чедип алыры-биле малга четчир санныг чемнерни белеткээрин шиитпирлээн. Ылангыя чер ажылының культуразын бедидер дээш болдунар-ла хемчеглерни ап турар. Ооң аңгыда чайгы семиртилгени, мал чемнери белеткээрин эки организастыг эрттирерин, бо кампаниялар үезинде чарышты канчаар организастаарын совхозтуң дирекциязы, партком, профэвилелдиң ажылчын комитеди дугуржуп чугаалашкан. Хөй продукцияны бүдүрген ажыл-ишчилерге моральдыг болгаш материалдыг шаңналдарны тывсырының хемчеглерин ажылдап кылган.

1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырары-биле совхозтуң ажыл-ишчилери амгы үеде шалыпчы ажылдап, он бирги беш чылдыктың ийиги чылында эки көргүзүглерин чедип алгаш, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур сорулганы салганнар.

Х. АЛАШ-ООЛ.

Бөгүн социалистиг чарыш экранында:

● Үлетпүр база көдээ ажыл-агый допчулалы ● Аъш-чем программазы — бүгүдениң херээ ● Камналга болгаш хумагалал ● Бригада керээзи.

БҮРҮН КҮҮСЕДИР

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга бистиң республиканың районнары, ажыл-агыйлары база боттарының эвээш эвес үлүүн киирип турар. Бо чылдың эрткен беш айларында республика күрүнеге эът садарының чартык чыл планын 55,2 хуу күүседип, 6600 тоннаның орнунга 3641 тоннаны дужааган.

Тожу районнуң совхозтары бирги чартык чылда күрүнеге 150 тонна эът садар турган, херек кырында 180 ажыг тоннаны дужаап, планын 120,5 хуу күүсеткеш, районнарның социалистиг чарыжының ээ дээрезинде мурнап турар.

Төп зонаның районнарындан Таңдыдан өскелери планныг даалгаларын база багай эвес күүседип чоруп орар. Каа-Хем район планын 89, Бии-Хем — 83,3, Кызыл район — 72,8 хуу күүсеткилээн. Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары планын ниитизи-биле 65,1 хуу күүсеткеш, барыын зонада амдызында өскелерин мурнап турар.

Ынчалзажок районнарның хөй кезии эрткен айларда күрүнеге эвээш санныг ийикпе деңнизин чиик, деңгилдези кошкак малдарны хөйнү саткаанындан план күүседиринге дыка хожудап турар. Ылангыя Тес-Хем район эң-не хожудап каап турар: чартык чыл планын чүгле 17,7 хуу күүсеткен. Ол ышкаш Өвүр планын — 28,2, Чөөн-Хемчик — 29,9, Улуг-Хем — 41,7, Таңды — 42,9 хуу күүсеткен болгаш чарыштың сөөлгү одуруунда чоруп турарлар. Адаттынган районнарның партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары, совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери бо чылдың бирги чартыында күрүнеге эът садарының планын күүседириниң бүгү-ле организакчы, ажыл-агыйжы хемчеглерин алыр ужурлуг.

Республиканың ажыл-агыйларындан Бай-Тайгада «Мурнакчы», Бии-Хемде «Саян», «Кызыл тараачын», Каа-Хемде «Ленинчи орук», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, Таңдыда «Россия», Кызыл районда «Тере-Хөл» совхозтар болгаш Кызылдың куш фабриказы чартык чылда планныг даалгаларын чедиишкинниг күүсеткеш, боттарының мурнакчы үлегер-чижээн өскелерге көргүзүп турар. Бо совхозтарның ажыл-ишчилери чыл эгезинден тура чедип алдынган эки темпини кошкатпайн ажылдап тургаш, күрүне планнарын чедиишкинниг күүседир дээш улам кызымаккай ажылдаары чугула.

Оон-биле чергелештир берген планнарны ындап-ла күүседириниң арга-кургавырларын дилеп, организакчы, хөй талалыг ажылдарны кылырының орнунга боттарының харысаалга чок чоруун көргүзүп турар удуртукчуларның, специалистерниң уржуундан чамдык ажыл-агыйлар дыка хожудап, өске совхозтарны, харын-даа республиканы соңгаар тыртып турар. Ындыгларның чижээнге эът садарының чартык чыл планын чүгле 6,3-30 хууларга күүсеткилээн «Чыраа-Бажы», «Октябрь 30 чылы», «Найырал», «Коммунизмче орук», «Торгалыг», «Хөндергей», «Большевик», «Күш-ажылдың хостуу», Тока аттыг, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Революцияның чалбыыжы» болгаш өскелерни-даа адап болур. Оларның аразында Тес-Хем районнуң дөрт совхозу шуптузу кирип турар.

Бирги чартык чылда күрүнеге сүт садарының планныг даалгазын республика 76,3 хуу күүсеткен. Ынчангаш июнь айда ам-даа 2961 тонна сүттү садары арткан. Моон алгаш көөрге, кылыр ажылдар ам-даа хөй-дүр.

Барыын-Хемчик районнуң совхозтары күрүнеге сүт садарының планын 90,6 хуу чедир күүсеткен болгаш өскелерни мурнап турар. Ол ышкаш Бай-Тайга район планныг даалгазын 85,4 хуу, Кызыл район 83,3 хуу күүседип алган.

Чылдың бирги чартыында боттарынга бердинген планныг даалгаларны «Хемчик», «Дон-Терезин», «Малчын», «Ак-Туруг», «Хадын», «Совет Тыва», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Чаа орук», «Тиилелге» совхозтар чедиишкинниг күүсеткеш, мал продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарышка мурнап турар.

Оон-биле чергелештир Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Тожу, Улуг-Хем районнарның совхозтары сүт садарынга өскелерден хожудап турар. Ылангыя Бай-Тайгада «Бай-Тал», Бии-Хемде «Шивилиг», Каа-Хемде «Ленинчи орук» совхозтар планының чартык кезиин безин күүседип шыдаваан. Ук районнарның болгаш ажыл-агыйларның удуртукчулары, мал ажылының тускай эртемниглери база малчыннары бирги чартык чылдың арткан хонуктарында күрүнеге садары арткан продукцияны шуптузун садып, планныг онаалдаларны база социалистиг хүлээлгелерни бүрүн күүседириниң дээштиг хемчеглерни алыр ужурлуг. Партия Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, Аъш-чем программазын чедиишкинниг күүседири оон улуу-биле хамааржыр болгай.

ШЫҢГЫЫ ТҮҢНЕЛ ҮНДҮРЕР

Эрткен беш айларның түңнели-биле алырга, республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери кол көргүзүглер талазы-биле планныг онаалдаларын күүседип алгылаан болуп турар. Үлетпүр продукциязын сайгарарының планын 103,8 хуу күүсеткен. Пландан ажыр 1,9 миллион рубльдиң продукциязын сайгарган. Дыка хөй бүдүрүлгелер продукция сайгарарының планын ырак-та ажыр боттандырып алыр аргалыг болганнар.

Беш айлар дургузунда бедик бүдүрүкчүлүг, өскелерге үлегер-чижектиг ажылдап келген коллективтер республикада эвээш эвес. Оларның санынга Тываның электри четкилери, Чадааның тараа сайгарар пунктузу, эът-сөөк дааганы бүдүрер заводу кирерлер. Бо бүдүрүлгелер кол көргүзүглер талазы-биле планныг онаалдаларын чүгле күүседип алган эвес, а харын продукция бүдүрериниң хемчээлин эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге элээн улгаттырган.

Үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрер талазы-биле планның ажыр күүсеттинип турарының өзүлдези чогумчалыг боттанып турар. Бараан-ныг продукция бүдүрериниң эрткен беш айларда планныг онаалдалары 101,6 хуу күүсеттинген. Ол үе дургузунда 813 муң рубльдиң үлетпүр продукциязын пландан дашкаар бүдүрүп үндүрген.

1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазында мынча дээн: «Аъш-чем айтырыы — ажыл-агыйдаа, политика-даа талазы-биле алырга — бо эртип турар он чылдың кол, төп айтырыы болур. Ону чедиишкинниг шиитпирлээриниң үндезини болза, чыл планнарын база ниитизи-биле он бирги беш чылдың планын долу болгаш ажыр күүседири болур». Ону улам тодарады чугаалаарга, үлетпүрнүң, ылангыя көдээ ажыл-агыйның планнарын күүседип шыдавайн тургаш, үлетпүр-даа, көдээ ажыл-агый-даа продукцияларын четчири-биле бүдүрүп албайн чыткаш, Аъш-чем программазын боттандырары берге деп чүвени илергейлээн сөстер-дир. Ынчангаш партияның планнары — чоннуң планнары болганда аңаа үлетпүр ажылдакчылары улуг үлүүн киирер ужурлуг-дур.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери эрткен беш айларда пландан дашкаар 54 муң тонна хөмүр-дашты, 6,8 миллион киловатт-шак электри энергиязын, 2,5 дөрбелчин метр эжик блоктарын, 950 тонна тудуг чугайын, 172 тонна чалак сүт продукциязын, 280 тонна ааржыны, 5 муң дал заартшес суксуннарны бүдүрүп үндүргеннер.

Эрткен беш айларда бир [illegible] мур-даш разрези, Тываның электри четкилери, «Тудуг кезектери» комбинат, пиво заводу, дааранылга фабриказы күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң темпизин чедип алганнар.

Амгы үеде (1982 чылдың июнь 1-де байдал-биле) планнаашкынның болгаш норма езугаар арыг продукция талазы-биле ажылдың байдалынче 20 бүдүрүлге черин шилчиткен. Ол дээрге бүгү бүдүрүлге коллективтерниң 20,5 хуузу-дур. Ынчалза-даа [illegible] бүдүрүлгелер беш айларның бүдүрүлге планнарын күүседип шыдавайн барганнар. Оларның ынчаар ажылдааны «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, «Шагонартэжстрой» трестиң үлетпүр бүдүрүлге комбинадының, Кызыл-Мажалыктың туүйбу заводунуң, «Тыва көдээ тудуг» трестиң бүдүрүлгелериниң, республика типографиязының план күүсетпейн барганы улуг хамаарылгалыг болган. Ол ажылдың талазы-биле планнарын «Тудуг кезектери» комбинат, автосептелге болгаш хаба материалдары бүдүрер заводтар ажыр күүсеткилээн.

Беш айларның бүдүрүлге [illegible] 13 коллектив күүсетпээн. Олар 455 муң рубльдиң продукциязын чедир бербээннер. Продукция сайгарар планы «Тыва даг-дүгү» комбинат, Кызыл-Мажалыктың туүйбу заводу, Чадааның мыш [illegible] күүсетпейн келгеннер. Үстүү-Енисейниң балык заводу, дааранылга фабриказы, алгы заводу, Кызылдың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкыны хожудап турарларның аразындан үнмээннер. Продукция сайгарарының планын Улуг-Хем район, Ак-Довурак хоорай күүсетпээннер.

Продукция сайгарарының планын хүлээлге күүселдези-биле [illegible] кады алырга, январь-май айларда күүсеттинмейн барган. Бо талазы-биле көргүзүүн 12 бүдүрүлге боттандырбаан. Оон харазы-биле 948 муң туүйбу, 6,6 муң кубометр керамзит, 22 муң эжеш кидис идик, 8,7 муң эжеш хөм идик, 61 тонна хлеб болгаш хлеб-булочка кылыглары чедир бүдүртүнмээн. Культура-амыдырал бараанары бүдүрериниң планы күүсеттинмээн. Ол айларда 16 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын күүсетпээн. Ниитизи-биле бир миллион рубльдиң продукциязын бербээн. Оон чылдагааны болза, пландан дашкаар дерилгелер септеп турганы, чиг-эт-биле бүдүрүлгелерни четчир кылдыр хандырбааны, күш-ажылды багай организастааны, ажыл шагын чоп ажытлаваны болур. Ындыг четпестерни моон соңгаар болдурбас чер.

Р. ЕЛИЗАРОВА,
республиканың Статистика эргелелинде үлетпүр килдизиниң начальниги.

СОЦИАЛИСТИГ НИИТИЛЕЛДИҢ ДЕМОКРАТИЯЗЫ

Бистиң чурттуң чер болганында улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш районнарның (хоорайларның) улус судтарының улус судьяларының 1982 чылдың июнь 20-де болур ээлчеглиг соңгулдаларынга белеткелдер калбаа-биле чоруп турар.

Ам болур соңгулдалар канчаар-даа аажок улуг күрүне ужур-дуалыг. Соңгулдаларга белеткелдер СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чылын төлептиг ужуражыр дээш кызымаккай демиселди чорудуп турар совет улустуң политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик идепкейиниң байдалында чоруп турар. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиигиве секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар хемчеглерниң дугайында» илеткелин бүгү совет кижилер канчаар-даа аажок улуг сорук кириишкини-биле уткуп хүлээп алганнар.

Соңгулдалар чер-черниң 51 муң ажыг Советтеринге, оларның иштинде: крайларның 6, областарның 123 Советтеринге, автономнуг областарның 8 Советтеринге, автономнуг округтарның 10 Советтеринге, 5,8 муң районнар, хоорайлар, хоорайларда районнар Советтеринге болгаш 45 муң ажыг суур болгаш көдээ Советтерге болур.

Чер-чер Советтериниң депутаттарынга кандидаттарны депшидериниң талазы-биле хуралдар эрттирери чуртта доозулган. Хуралдар улуг көдүрлүүшкүн-биле эртип, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң эвилелиниң бузулбас чаңгыс эвин, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң иштики база даштыкы политиказын ажылчы чоннарның бызыгаар чөпке деткээн чүүлдүг-зүнүүшкүнүн, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын долгандыр совет улустуң сырый каттыжылгыжын көргүскен. Чогуур соңгулда комиссиялары соңгулдалар дугайында хоойлулар-биле доктааткан хуусааларда депутаттарга кандидаттарны бүрүткээн.

Чер-чер Советтериниң депутаттарының кандидаттары мурнакчы ажылчыннар болгаш колхозчулар, улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының специалистери болгаш удуртукчулары, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол ажылдакчылары, эртемниң болгаш культураның төлээлекчилери, армияның болгаш шериг-далай флодунуң шериг албаныгларын боол турарлар.

Районнарның (хоорайларның) улус судтарының улус судьяларынга 10 муң ажыг кандидаттарны депшидип бүрүткээн. Ол судтарга соңгулдалар эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң 1981 чылда хүлээп алганы чаа хоойлуларга үндезилээш, эң баштай чорудар. Бүгү чуртта ниитизи-биле 4276 улус судтарын соңгуур апаар. Улус судьяларын соңгууру-биле он муң ажыг соңгулда округтарын тургускан.

Улус депутаттарының Советтеринге соңгулдаларны болгаш улус судьяларының соңгулдаларын эрттирерин хөй-нити организацияларындан, күш-ажылчы коллективтерден, шериг албаныгларының хуралдарындан чорудкан төлээлекчилерден тургустунган соңгулда комиссиялары хандырар. Чуртта ниитизи-биле 940 муң ажыг соңгулда комиссияларын тургускан, ында 8,5 миллион ажыг кижи кирип турар.

Комиссияларның 58 хуузу ажылчыннар болгаш колхозчулар, 50 хуу херээженнер, 32 хуузу 30 хар чедир назылыг аныяктар, 59 хуузу партия кежигүнү эвестер. 460 муң комиссияларның даргалары ажылчыннар болгаш колхозчулар боол турар.

Базылаашкыннарны чорудары-биле база базылаашкынны санаары-биле хоорайларда, суурларда, көдээ черлерде болгаш өске-даа чурттакчылыг черлерде 174 муң ажыг соңгулда комиссияларын тургускан. Оларны санаторийлерде болгаш дыштанылга бажыңнарында, эмнелгелерде болгаш эмнелгениң өске-даа турум албан черлеринде, шериг везектеринде, [illegible] улуг демир-орук станцияларында, аэропорттарда, далай болгаш хем порттарында, полярлыг станцияларында болгаш соңгулдалар хүнүнде эжиндиринишаннде чоруур судноларда база тургустунуп турар.

Соңгулда участоктары, участоктар комиссиялары болгаш соңгукчуларның данзылары-даа чер-чер Советтеринге соңгулдаларга болгаш улус судьяларының соңгулдаларынга бир дөмей, нити болур.

Амгы үеде депутаттарга болгаш районнарның (хоорайларның) улус судтарының улус судьяларынга кандидаттар-биле ужуражылгының хуралдары эртип турар. Соңгукчуларның данзыларын бүгү-нити таныжар дээш тургускан. Соңгулда бюллетеньнерин белеткээри дооступ турар.

Партия органнарының удурткулгазы-биле организастыг болгаш агитас-пропаганда ажылы идепкейлиг чоруп турар. Муң-муң агитаторлар, пропагандистер болгаш политинформаторлар Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң иштики болгаш даштыкы-даа политиказының дугайында, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче угланган хемчеглерниң дугайында, СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң түңнелдериниң дугайында, совет соңгулда системазының демократтыг принциптериниң дугайында беседаларны болгаш лекцияларны соңгукчулар мурнунга чыдып турарлар.

Соңгулдаларга белеткелдерде ССРЭ Конституциязының, эвилелдешкен, автономнуг республикаларның конституцияларының болгаш соңгулдалар дугайында хоойлуларның негелделеринге хажык чок дүүштүр, доктааткан хуусааларында чорудуп турар. Ээлчеглиг соңгулдалар [illegible] тиг демократияның [illegible] [illegible] база четап көргүзүп бадыткаар болгаш партия-биле улустуң чаңгыс эвиң, бистиң чурттуувустуң улустарының найыралын моон-даа соңгаар улам быжыглаарынга идиг болуру чигзиниг чок. (СЭТА).

Соңгулдаларга уткуштур

ТӨЛЕПТИГЛЕР

Тожу районнуң девискээринде улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдаларга белеткелдер калбарган.

Район болгаш көдээ Советтерге депутаттарның кандидаттарынга чон бүдүрүлгениң мурнакчылары — эң төлептиг оолдар, кыстарны депшиткен. Депутттарга кандидаттар бо хүннерде соңгукчулары-биле ужуражып турар. Ужуражылга хуралдарынга соңгукчулар чагыг сүмезин берип турар. Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге июнь 20-де болур соңгулдалар хүнүнде төлептиг кандидаттар дээш чон базылаашкынының чаңгыс кижи дег бээрин бүдүредир турар.

В. ТАМДЫН-ООЛ.

БЕЛЕКТЕРЛИГ УТКУУРЛАР

«Ак-Туруг» совхозтуң мыш диилярер звенозу ажыл-агыйның тудуг материалдарынга херегделин хандырып, беш айларның планныг онаалдазын күүсеткен.

Чедиишкинниң кол үндезини — социалистиг чарыштың негелделерин хажытпайн турарында, материалдыг болгаш моральдыг деткимчени чарыштың киржикчилеринге чедирип келгенинде. Хоочун тудугжу Мактар-оол Монгушович Кенденге удурткан шалыпчы звено чер-чер Советтеринге соңгулдалар хүнүн эки күш-ажылчы белектер-биле уткуурлар.

С. СОТНАМ.

ИНТЕГРАЦИЯНЫ ХАНЫЛАДЫРЫНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

БУДАПЕШТ. Үзел-бодалдарның принципиалдыг чаңгыс эви болгаш социал-экономиктиг хөгжүлдениң, делегей политиказының бүгү кол айтырыгларын дугайты чөпшээрежиишкинниг чорук Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның харылзааларында сынышдивес боттуг чүүл апарган. ЭДЧ сессиязының ында XXXVI хуралы ону база дагын бадыткап турар.

Кады ажылдажылганы улам ханыладырының сорулгаларын чугаалажып тура санал берген чазактар баштыңнары эрткен чыл ЭДЧ кежигүннери чурттарның экономиктиг болгаш эртем-техниктиг күчүзүнүң шынар деңнелиниң бедиишкини-биле демдеглеттингенин айыткан.

Дениг харылзааларны социалистиг интернационализм принциптериниң ёзузунга калбартып ханылатпышаан, акы-дунма чурттар үлетпүрнүң бедик бүдүрүкчүлүг хөгжүлдениң оруунче шилчидериниң, интилел бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң нарын айтырыгларын чайгылыш чок шиитпирлеп турарын хуралга демдеглээн.

Үлетпүр продукциязын кылын үндүрериниң немей өзүлдезиниң кол кезиин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип тура чедип алган.

ЭДЧ чурттарының экономиказының хөгжүлдези болгаш кады ажылдажылгазы оларның политиктиг болгаш экономиктиг уттанышкынның эртемге үндезилеттингенин, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның акы-дунма күрүнелеринге эрткен съездилериниң делегей харылзааларының перспективаларынга берген үнелээшкиннериниң шынның бадыткааны.

Күжениишкиннерни каттыштырарының эң чугула талаларының бирээзи — планныг ажыл-чорудулгага кады ажылдажылга. Амгы беш чылга улус ажыл-агый планнарын аайлаштырары доозулган. Материалдыг бүдүрүлгениң кол алырларынга кады ажылдажылганың узун хуусаалыг улуг программаларын чогаадып тургузары болгаш боттандырып эгелээри-биле ол ажылды сырый холбаалыг чорударының демдеглеп чоруур. Хөй болгаш ийи талалыг үндезинге бүдүрүлгени специализастаарын болгаш кооперастаарын улам хөгжүдеринче улуг кичээнгейни салган.

Июнь тоста сессияга делегациялар баштыңнарының хуралы болган. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, ЭДЧ кежигүннери өске-даа чурттарның болгаш Югославияның делегацияларының удуртукчулары аңаа киришкен. Редакция комиссиязы ажылдап кирипкен. Сессияның документилериниң төлевилелдерин ол көрүп турар.

ЭДЧ сессиязы ажылын уламчылавышаан.

В. ПЕТРУНЯ,
В. НЕМЦЕВ.
СЭТА-ның тускай корр.

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭРТТИРЕР

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгулдаларга белеткелди республиканың министерстволары, ведомстволары болгаш оларның чер-черде адырлары канчаар чорудуп турарын чугаалашкан. Аңаа хамаарыштыр дыңнадыгны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. С. Бойду кылган. Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгулдаларга белеткелдерге ол доктаавышаан, соңгулдалар хүнүнде чурттакчылыг черлерни транспорт, телефон, радио харылзаазы-биле бүрүн хандырарынче, чер-черге чорудар культура-массалыг хемчеглерже, садыг хандырылгазынче болгаш чамдык өске-даа айтырыгларже министерстволарның, ведомстволарның [illegible] кичээнгейин углап дыырган.

Республиканың бүдүрүлге-техниктиг харылзаа эргелелиниң начальниги А. К. Ирбит, садыг министри К. Х. Шавыраа, кадык камгалал министри Н. В. Сизых болгаш оон-даа өскелер үстүнде айтырыгга хамаарыштыр түс-түстаа дыңнадыгларны кылган.

1982 чыл Якут АССР-ниң ажылчы чоннарынга ийи дакпы байырлалды сөңнээр. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оон олар демдеглевишаан, бодунуң автономнуг республиказының 60 чылын база уткуурлар. Ук республикада якуттар, орустар, эвенер, эвенкилер, чукчалар, юкагирлер чурттап турарлар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының мурнунда чүгле өлүк-тывыш болгаш хол-биле кылыр ажылдар бүдүрүп турган черде ам даг-тывыш үлетпүрү, өңнүг металлургия, судно тудуушкуну, мыш үлетпүрү шалыпкын темп-биле хөгжүп турар. Кокстуг хөмүр-даш тып турар Нерюнгриниң чер-же демир-орукту ажыткан, ооң баазазынга хөмүр-даш комплексизин тургусканы автономнуг республиканың бүдүрүкчү күштерин хөгжүдеринге чугула болуушкун.

ЧУРУКТА: Вилюй ГЭС-тиң машина залы.
Ю. ИЛЬЕНКОНУҢ фотозу
СЭТА-ның фотохрониказы.

[illegible library stamp]

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин-амыдыралга!

XI БЕШ ЧЫЛ: бүгү талалыг интенсификация

ЧАРЫШ — ЧЕДИИШКИННИҢ БЫРАЗЫ, КИЖИЗИДИКЧИ КҮШ

1982 ийиги чыл

ИЮНЬ

«Аъш-чем айтырыын шиитпирлээри дээрге, көдээ ажыл-агыйының бүдүрүкчү күштерин улам ыңай хөгжүдери, болбаазырадып кылыр үлетпүрнүң күчүлерин улгаттырары-дыр.»

(СЭКП ТК-ның май (1982 ч) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинден).

Аъш-чем программазы—бүгүдениң херээ

КУРЛАВЫРЛАРНЫ АЖЫГЛААР

Таңды районда Тока аттыг совхоз Тываның эң хоочун көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ол парын дүктүг үкселдиг хой өстүрер угланыышкынныг. Чыл бүрүде-ле үкселдиг хой-хой аныяк тогдуларын, кошкарлыктарны республиканың совхозтарынга садып турар. Ооң-биле чергелештир ук совхоз хой сүттү бүдүрүп, күрүнеге садып турар. Чер ажылының талазы-биле совхоз картофель бүдүрериниге специализастаттынган.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин база аңаа бадылаан Аъш-чем программазын боттандырары-биле совхозтуң ажылчыннары кандыг хемчеглерни ап, канчаар ажылдап, бар болдунар аргаларны болгаш курлавырларны ажыглап турарын чугаалап бээрин директор Иван Павлович КОЗЛОВТАН «Шынның» корреспондентизи Куулар Аракчаа дилээн.

— СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглерниң дугайында» илеткелин бистиң совхозтуң ажылчыннары улуг кеңгүрелдүүшкүн болгаш сорук кириишкин-биле хүлээп алган. Пленумнуң шиитпирлерин боттандырар дээш улам-на күженишкинниг ажылдап турар.

Бирги кварталда совхоз [illegible] тонна сүт бүдүрер планын [illegible] тонна кылдыр күүсеткен. Күрүнеге 187 тонна сүт садар [illegible], херек кырында 222 [illegible] дужааган.

[illegible]

инек турар. Чылда 700 тонна сүт бүдүрер күчүлүг. Саанчы саны мурнундаатыныдан [illegible] кызырылган, а ол-ла үеде сүт саалдазы 100 тоннага көвүдээн. Инекти бызаалаадыр, инектер саар цехке [illegible] чедир инек турар. Инек аңаа төрээш, 20 хонган соонда, саалда цехинге дужаап бээр. Инектерни төрүүрүнге белеткээр цехке бооc инектер 30—40 хонуг турар. Оларны тускай рацион ёзугаар азырап чемгерер. Адак соолунде бызаа азырап өстүрер цех бар. Мурнунда турганынга бодаарга, фермадан 6 кижини хостап, өске ажылче шилчиткен.

Амгы үеде сүт комплекизи [illegible]

[illegible]

көвүдеткен. Оон аңгыда чайгы оларны ажыктыг кылдыр ажыглап, саар инекти дүне кадарарын, чудан-биле чемгерерин организастаан.

Эът бүдүрерин нарын айтырыг. Чүге дээрге эрткен чыш кончуг берге болган, ылангыя шээр малдың баш саны эвээ хораан. Бо чылын күрүнеге 465 тонна эът садар планныг бис. Бар малдың базын шоолуг кыйыраан турганш, эът планын чүгле күүсезерин эвес, харын ажыргаа чедип алыры чугула. Ынчангаш бистиң кол-ла аналыктыг—садар малды семиртир азыралга тургузары. Хойну азыраар тускай шөл бисте бар. Хураганнарны аңаа ап[illegible]

[illegible]

күүседир.

Совхозтуң күрүнеге эът болгаш сүт садар планын күүсе[illegible]

[illegible]

тургар хойга концентратты база немей бээр. Оларның ортумак дужаалда деңнези бир бурузундан 50 кг болур. Оон 75 тонна хой эъдин дужаар. Эът планының эрткенин мыйыстыг бода малды семиртип азыраш оон кусели-биле зүрерин база күрүнеге садарын көвүдедир хемчеглерни совхоз тедевилээн. Совхоз картофель тарып өстүреринге специализастаттынган болганда оон дужаалын бедидер апаар. Ол культураны 300 гектарда олурткан.

<table>
<tr><td>

МУРНААННАР

«Каа-Хем» хемүр-даш разрези, Тываның электри четкилери, «Тыва кобальт», «Тудуг кезектери» комбинаттар, Кызылдың сүт заводу, Чадаананың саржаг заводу, найысылалдың сайгарылга баазазы, Чадаананың тараа сайгарар пунктузу, эът-соок дааганы бүдүрер завод, Кызылдың, Чадаананың, Ак-Довурактың, Хову-Аксының, Тураның хлеб заводтары.

ЭЪТ: «Мурнакчы», «Россия», «Саяң», «Кызыл тараачын», «Тоора-Хем», «Май 1», «Ленинчи орук», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Тере-Хөл».

СҮТ: «Малчын», «Деңгерезин», «Хемчик», «Ак-Туруг», «Хадың», «Совет Тыва», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Чаа орук», «Тиилелге».

</td></tr>
</table>

ДЕҢЗИ НЕМЕШКЕН

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая хойжу бригадазының кежигүннери СЭКП ТК-ның май Пленумунуң хүлээп алганы ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын сеткил ханыышкын-биле хүлээп ап, чайлаглаашкын айларының дургузунда шээр малдың семиртилгезин бөгүнгүнүң негелдезинге дүүштүр чорудар деп планнаан.

Хойжулар май айда көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүреринин, мал бажы камгалаарының талазы-биле социалистиг чарышка үре-түңнелдиг болган. Чүс бажында онаатпыр 98 баш кылдыр алган чаш төл онча-менди, олар ам улуг хураганнар апарган.

Чайлагның чаагай, чечектиг оларынга шээр малдың деңзи немежип турар.

Ч. САЛЧАК.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

БАЗА БИР САЛЫЫШКЫН

КАМНАЛГА болгаш хумагалаа дээш демисел, сөөртүлгениң тускайлаан транспорт-биле организастаанының дузазы-биле чиигрилгелерни эвээжедири болгаш шынарын өскиледири Аъш-чем программазын боттандырарынга база бир салыышкын болур. Амыдыралчы ужур-дузалыг бо сорулганы ажыл-херекке боттандырар дээш Тываның автотранспорт эргелелиниң бүдүрүлгелери кывар-чаар материалдарны болгаш одаар чүүлдү камналгалыг чарыгдаарынга хамааржыр хемчеглерни ап чорудуп турар. Камналга хумагалалды түр гуларынга түс-түс чолаачы[illegible]

[illegible]

ский, Юрий Иванов, Пётр Черных эрткен чылдың дургузунда 2 муң ажыг литр кывар-чаар материалдарны камнап ап, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааннар. Ак-Довурактың АТБ-зының чолаачызы А. Крылов ол-ла үениң иштинде 2520 литр, Минусинскиниң автобустар эргелелиниң чолаачылары Г. Губанов, Г. Верзильев 3 муң литр кывар-чаар материал камналгалыг болганнар.

Автотранспорт эргелелиниң АТБ-лери ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын тейлептиг уткуур дээш калбарган чарышка кирип тура, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Ону тодаргай[illegible]

[illegible]

ның турушкун чок ажылдаарын хандырып келген.

Чамдык чедиишкиннер барлаа болза, найысылалдың № 1, 3 АТБ-лери кывар-чаар материалдарга камналгалы тургуспайн, оларны чогуур нормазындан ажыр чарыгдап турар. Оон кол чылдагааны—дыка хөй автомобильдерниң спидометр чок ажылдап турары. Ынчангаш кывар-чаар материалдарының кайы хире чарыгдаттынып турары билдинмес.

Кызылдың № 1, 3 АТБ-лери эрткен чылда түс-түзүнда 624 тонна хөмүр-дашты камнап алганнар. Котёлдарның септелгезин үезинде чорудкаш, [illegible]

[illegible]

В. ПАЛАМАРЧУК.

Автотранспорт [illegible] чүък сөөртүлге киилтээниң начальнигиниң оралакчызы.

ӨСКЕЛЕРГЕ ТАЙЫЛБЫРЛААР, НЕПТЕРЕДИР

Дуржулга

СЭКП обкомунуң бюрозунуң база Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «1982—1985 чылдарда республиканың совхозтарынга ошку, сарлык, тебе, [illegible] ажылын хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» бо чылдың март айда хүлээп алган доктаалында совет дүкүр үксааның ошкуларын өстүрер тускайлаттынган фермаларны «Сүт-Хөл», «Күш-ажылдың хостуу», «Таңды», «Тес-Хем» совхозтарга тургузары көрдүнген.

[illegible]

төрүдеринде кижи билбестээр нарын чүве-даа чок.

— Ол ажыктыг арга болдур нинш,— деп, С. Салчак чугаага киришти.— Мал чылыг кажаага төрүүрге, оон бодунга-даа, төлүнге-даа эки-ле болгай. Доңуп-хөлдүрбес. Апайның база дораан эмзирип алыр. [illegible]

[illegible]

Х. К. МОНГУШ.

Бай-Тайга район.

<table>
<tr><td>

1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын болгаш ону амыдыралга боттандырарының аргаларын чугаалашкан май Пленумунуң материалдарын Таңды районда Тока аттыг совхозтуң ажылчыннары улуг кичээңгей-биле таныжып, ону изиг-биле деткип, амыдыралга боттандырар дээш, күженишкинниг ажылдап турарлар.

Ажыл-агыйда бөгүнгү кол айтырыг — хову ажылдары. Маңаа совхозтуң беш дугаар хову-трактор бригадазының кежигүннери өскелерге үлегер болуп 130 гектарда кызыл-тасты чашкаш, оон суггарылгазын эгелей бергеннер.

Хоочун механизаторлар Аракчаа Саны-Хөө, Николай Ооржак, Сарыг-оол Ооржак, аныяктар Роман Чалзып, Сергей Ооржак болгаш оон-даа өскелер социалистиг чарыштың мурнуку одуруун ээлеп турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай талада) район Совединиң депутадынга кандидат М. Н. Донгак бригада кежигүннери-биле.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

</td></tr>
</table>

БРИГАДА КЕРЭЭЗИ: сайзыраңгай арга-биле

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге чугаазынга күш-ажылды бригада аргазы-биле организастаарының болгаш ыдыг бээриниң хевирлериниң дугайын онзалап чугаалаан. Ол аргалар бүдүрүлгениң ажыктыын бедиткеш, партияның амгы үе-чадада экономиктиг стратегиязынга долузу-биле дүгжүп турарын демдеглээн.

Ол бирги беш чылда тудуг-монтаж ажылдарын улам [illegible]

[illegible]

көрдүнгениң ёзугаар инженерлиг удурттулганы боттандырып, материал-техниктиг курлавырлар-биле хандырарын тудугнуң бүгү хуусааларын сагыырын хандырар. Бригаданың ажылчыннары боттарының кол шалыңынга немей материалдыг ыдыг бериишкиннерин алыр, ону боттандырарда ажылдың шынарын, материалдарның, электроэнергияның камналгазын, машиналарны болгаш механизмнерни чеп ажыглаанын барымдаалаар.

Бригада керээзи-биле ажылдаар арганың эгелекчилери — [illegible]

[illegible]

Бригада кереэзи — тудуг-монтаж ажылдарының шапкынчыларының, [illegible] ажыглалга кииреринин дүргедедириниң таарымчалыг аргазы, тудугжу ажыл-ишчилериниң кижизидилгезиниң болгаш күш-ажылчы турум коллективтерин быжыглаарының дээштиг чепсээ. Бистиң республиканың тудугларында бригада керээзин калбаа-биле нептередиринге ажыл-агый болгаш профэвилел организацияларының тодаргай угланыышкынныг, доктаамал ажылы улуг ыдыгын берип турар.

Тудугжулар бистер бот-орулга-чарылганы улам ыңай [illegible]

[illegible]

ажылын кылыр планын 900 муң рубльге күүсеткен. Олар тудуг-монтаж ажылының 4[illegible] хуузун күүсеткен [illegible] «Кызыл тудуг» эргелелинде хоочун тудугжулар А. Д. Воронинниң, Ч. Ч. Донгактың бригадалары социалистиг чарыштың мурнакчыларының одуруунда кирген.

Мээң штукатурлар бригадазы болуп ажылдап турарым 48 дугаар тудуг эргелелинде бригада керээзиниң ээзэн сайзыраңгай аргазын ажыглап, бо аргаже ыйын участокту —штукатура ажылының болгаш шеверлел ажылының участоктарын шилчиткен. [illegible]

[illegible]

рымдаалаар чорук-тар эвес. Амгы үеде «Тыва тудуг» тресте бригада керээзи-биле 10 бригада ажылдап турар. Дөөшилгелиг арганы нептереткениниң ачызында бо чылдың бирги кварталында 864 муң рубльдиң тудуг-монтаж [illegible]

[illegible] курлавырлар-биле дең-дески хандырары чугула деп бодаар мен.

Е. БИЗЯЕВА,

профбюрочунуңдаңын штаттаң дашкаар секретары, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегады.

ХОЖУДААННАР

«Тыва даг-дүгү» комбинат, Кызылдың, Кызыл-Мажалыктың эът комбинаттары, Шагаан-Арыгның саржаг заводу, Үстүү-Енисейниң балык заводу, Бай-Хаактың хлеб заводу, Кызылдың даараныгга фабриказы, ангы заводу.

ЭЪТ: «Чыраа-Бажы», «Торгалыг», «Коммунизмче орук», «Октябрьның 30 чылы», «Найырал», «Чодураа», «Тес-Хем», Тока аттыг, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Күш-ажылдың хостуу», «Хөндергей», «Кара-Хөл».

СҮТ: «Бай-Тал», «Шивилиг», «Ленинчи орук», «Кара-Хаак», Ленин аттыг, «О-Шынаа», «Найырал», «Большевик», «Кызыл туг».

БИСТИҢ КАНДИДАТТАРЫВЫС

НЕГЕЛДЕЛИГ, ДУРЖУЛГАЛЫГ

Кызылдың куш фабриказының коллективи он бирги беш чылдың ийиги чылын куш-ажылчы чоннашкыннарлыг эгелээн. Эрткен дөрт айларның планныг онаалдаларының бүгү көргүзүглерин колдуунда күүсеткен. Бердинген онаалдадан ажыр 700 муң борбак дагаа чуургазын хереглекчилерге берген. Май айның планын хуусаа бетинде—май 22-де күүсеткен. Куш-ажылчы темпинин бичии-даа кошкагпайн турар.

Куш фабриказында бодунун херээнге бердинген мастерлер эвээш эвес. Оларның бирээзинге куш ажаакчызы Мария Гавриловна Рукасуева хамааржыр. Чылда бир төрүүр дагаадан дагаа оглун алыр планын доктаамал ажыр күүседип келген, бо чылдың эрткен айларында көргүзүглери база эки.

Мария Гавриловна бодунга болгаш өскелерге ажыл-ишка талазы-биле негелделиг, бызыг сагыыга-чурумнуг, ак сеткилдиг кижи деп оон кады ажылдап турар эштери мактап чугаалажыр. Ол—аныяктарның дагдывыкчызы. Бодунуң ажыл-ижиниң, куш ажылдың эки көргүзүглерин канчап чедип ап турарының чажыттарын, арга-дуржулгазын аныяктарга күзелдиг-биле чугаалап бергеш, өскелерниң сонал-оналын база кичээнгейлиг дыңнаар, ону ажылынга чогаадыкчы ёзу-биле ажыглаар эки чаңчылдыг.

Мурнакчы ажыл-ишчи, хөй-ниитиниң херээнге бердинген Мария Гавриловнаны эрткен соңгулдаларда Кызыл район Совединиң депутадынга соңгаан. Соңгукчуларының идегелин ол төлептиг-биле күүседип турар. Чаңгыс чер чурттуглары ажыл-ишчи куш ажаакчызын база катап район Совединиң депутадынга кандидат кылдыр дэпшиткен.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) материалдарын, 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын куш фабриказының ажыл-ишчилери таныжып көргеш, ону ажыдып деткээш, ону амыдыралга боттандырар дээш кызымак ажылдап турарлар.

В. МААДЫР-ООЛ.

САНЧЫЛАР

Валентина Түлүшевна Чалзын сүт-бараан фермазынга саанчылап кирген баштайгы чылдарында-ла ажылынга харыысаалгалыг, чүткүлдүг ак сеткилдиин көргүзе берген. Шак ындыг эки шынарларының ачызында быжыглаан инектеринден сүт саап алырының талазы-биле дуржулгалыг саанчылардан дудак чок болу берген. Бодунуң херээнге бердинген саанчы мурнакчыларының одуруунга кирген.

Коммунист В. Т. Чалзын он ажыг чылдарның дургузунда Таңдыда Тока аттыг совхозтуң Кулузун сүт-бараан фермазында ажылдап турар. Бо аразында ферманың материал-техниктиг баазазы быжыккан, сүт бүдүрери өскен. Коллектив күрүнеге сүт садарының планныг онаалдаларын колдуунда чылдын-на күүседип келген. Валентина Түлүшевна бодунуң куш-ажылчы үлүүн аңаа киирип келген. Эрткен ажыл-агый чылында агаар-бойдус берге-даа болза, дуржулгалыг саанчы бир саар инээнден 2200 ажыг килограмм сүттү саап алгаш, социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга төлептиг ужуражыры-биле бедиткен социалистиг хүлээлгезин саанчы алгаш, он бирги беш чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш, сүт саалдазын көвүдедир дээш шалып ажылдап турар. Оон түңнелинде беш айларның даалгазын хуула күүсеткен. Совхозтуң сүт-бараан фермаларының ажыл-ишчилери шиитпээ-биле багай эвес ажылдап турар. Июнь 1-ниң медээзи-биле алырга, ажыл-агый чартык чылда күрүнеге 250 тонна сүт садар турган, 294 тонназы садып, планныг онаалдазын 84 хуу чедире берген.

Валентина Түлүшевна Чалзын чүгле эки ажылдап турар эвес, хөй-ниитиниң херээнге идепкейлиг киржип турар. СЭКП Таңды райкомунуң кежигүнүнге ону соңгаан. Партия райкомунуң пленумнарынга, партия хуралдарынга од доктаамал олуржуп, санал-оналын берип, ажыл-агый болгаш культура тургузуунуңуң айтырыгларын шиитпирлээринге идепкейлиг киржип турар.

Кулузун сүт-бараан фермазының коллективи мурнакчы саанчы В. Т. Чалзынты улус депутаттарының район Совединиң депутадынга кандидат кылдыр дэпшиткен.

Х. АЛАШ-ООЛ.

Галина Кечил-ооловна Кечил-оол «Россия» совхозтуң төп сүт-бараан фермазынга үш чыл мурнунда ажылдап кирген. Комсомолчу кыс эгезинде солуучу саанчы болуп турган. Оон соонда алзэи үе эрткенде болук инекти саары-биле хүлээп алган.

Галина Кечил-оолдуң ажыл стажы улуг эвес. Ынчалза-даа аныяк саанчы ак сеткилдиг куш-ажылы-биле ферма коллективиниң хүндүткелин чедип алган. Галина—ам ферманың мурнакчы саанчыларының бирээзи. Ынчангаш кады ажылдап турар эш-өөрү аңаа улуг бүзүрелди көргүзүп, ону Таңды район Совединиң депутадынга кандидат кылдыр дэпшиткен.

ЧУРУКТА: «Россия» совхозтуң мурнакчы саанчызы Г. К. Кечил-оол.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Хоочай. суурларывыстың чаагайжыдылгазы

АЯН КИРЕР

«Май 1» совхозтуң төвү Ийи суурнуң чурттакчылары суур чаагайжыдылгазын багай эвес чорудуп турар. Ылаңгыя эрткен чазын чуртталга, албан организациялар черлериниң бажыңнарының девискээринге хөй санныг тарымал үнүштерни олурткан. Чаа олурткан ыяштарны ол дораан кичээнгейге ап, суггарылгазын доктаамал чорудуп турарындан тарымал үнүштер быжыгып, эки үнүп эгелээн. Чижээ, суурнуң уруглар садының, совхоз конторазының, кодээ Совет бажыңының девискээринде олурткан тарымал үнүштерниң ажаалда-хайгааралы эки.

Суурнуң Октябрьская кудумчузунда чаагайжыдылгага ажылы уламчылавышаан. Ында аныяктарның бир чаагайжыдылга звенозу ажылдап турар. Олар бо хүннерге чедир 800 метр черни хериинеп, чаарткан.

Совхозтуң ажыл-ишчилериниң аразында чурттап орар бажыңының девискээрин эки чаагайжыдып, тарымал үнүштерни олурткан огородтуг өг-бүлелер эвээш эвес. Чижээ, тудугжу Д. Кол, электрик А. Чаптан, механизатор В. Оюн, пенсионер Д. Күнзек болгаш оон-даа өскелерниң бажыңнарының чаны ногаан-шиник, аянныг, көөрге чараш-тыр.

Суур чаагайжыдылгазы дээш ажыл хайнывышкынныг чоруп турда-ла, аңаа идепкейлиг киришпес чорукка база бар. Суурнуң кодээ клувунуң эмнелге салбырының девискээринде олурткан тарымал үнүштер өспейн, кадып калган. Ук черлерниң ажылдакчылары тарымал үнүштерниң ажаалда-хайгааралынче кичээнгей салбайн турары ындыг түңнелдиг болган. Чаагайжыдылга — хөй-ниитиниң херээ. Ынчангаш аңаа идепкейлиг киржири чугула.

Д. АЙР-САНАА.
Тожу район.

НОГААН-ШИНИК БОЛУР

Эрги-Барлык суурнуң чурттакчылары төрээн суурун чаагайжыттынган. Ногаан-шиник тургузар дээш көску ажылдарны кылып турар. Суурнуң улуг-биче чурттакчылары эрткен чазын-на кудумчуларны, чуртталга бажыңнарының девискээрин аштап-арыглап, херим-штакетниктерни чаартып, тарымал үнүштерни олурткан.

Кодээ Культура бажыңының девискээрин чаагайжыткан. Ында алдан ажыг дес тарымал үнүштерни олуртуп, чечектер тараан. Культура бажыңының чайгы сепелгезин чорудуп турар. Сепелгеге ажыглаар будуктар, тудуг материалдары, чугай четчир. Ынчангаш чай орту кирип чорда, Культура бажыңының девискээринде үнген аң-баазын чечектер ону улам каас-шиник болдурар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Бүгү делегей ужур-дузалыг болуушкун

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА-ның корр.). ССРЭ-ниң 60 чыл оюн — бүгү делегей ужур-дузалыг болуушкун, ол дээрге төөгүлүг кыска хуусааның дургузунда дең эргениң болгаш ёзулуг-ла демократияның ниити-лелин тудуп тургузарының үлегерин делегейге көргүскен болуушкун-дур деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга американ сураглыг төөгүчү Г. Аптекер медеглээн.

Бистиң бөмбүрзээвиске тайбың дээш улустарның демиселиниң эге бажында чорупп турар Совет күрүнениң ужур-дузазы кайгамчык улуг деп, ол чугаалаан. Дайын деп чүве кого-биле улуглээн делегейни тургузар деп ан кижилиг ондур чаагай орулгазы чарлаан Совет күрүнениң тергиин улуг база соксаал чок ол демисели оон даштыкы политиказының шуут үнделези болур.

ССРЭ-ниң бодунуң турары безин чер кырынга тайбының хандырарының чугула факторлу болур деп, американ эртемден уламчылаан. Чогум-на совет улус делегей дайынының кол үүргезин чүъктеп эртиш улустарны фашистиг дарлалдан чарып алган. Дайын соонда чылдарда ССРЭ-ниң политиказы оон-даа артык калчаалыг, кижи төрелгетенни улуткаар ындыг дайынның бодуун ажырбазының төөгүлүг боттуг чуулу боор илереэн.

ССРЭ-ниң 60 чыл болганы Совет эвилелиниң ниити удурлулгаазы аңгы социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелээн доктуушкуунун дугайында принципиниң амыдыралчызын болгаш шуут эргежок чугулазын маргыш чок бадыткаан.

ССРЭ-ниң бодунуң туруп келген бүгү төөгүзүнде капиталистиг калчаалыг халдаашкыннарынга таваржып келген болгаш таваржып турар-даа. Ол халдаашкыннар янзы-бүрү хевирлиг — боо-чепсектиг хөлзээрлээшкиндан эгелээш экономиктиг кыжанкыйымышкынга чедир.

Баштайгы чылдарда Барыын чүк ССРЭ-ниң хүлээн көөрүн деп безин ойталаан, аңаа удур экономиктиг блокаданың политиказын чорудуп, ылгай көөр турган. Ынчалзажок күчүлүг күрүне кылдыр каттыжып совет кижилер чепсектиг халдаашкынга-даа, экономиктиг кыжанкыйымышкынга-даа бузуредиг ойтур шавылыышкынның берген. Боттарында бодунуң чуртунда каттыг-даа бергелерни ажып эртер күштерниң болгаш агаардарыг тыпкан.

Делегейниң ийиги дайынының соонда ССРЭ-ге удур эгезин соок дайынның чарлабас кезээ экономиктиг дидерсилер боор турган. Ону АКШ кажан-даа чажырбаан болгаш Вашингтонда эрге-чагыргалар ол-да узланывышкынны уламчылап турарын ажык-биле чугаалап турар, ол демей-ле, оон мурнундаалары деп, буураар.

Ол ужур-баш чок политиканың «ажык» түңнелдерин бирле дугаарында оон эгелекчилери, АКШ четтирерин демдеглээр ужурлуг деп, эртемден айыткан.

ССРЭ-ниң туруп келгениниң 60 чылдарының дуржулгазы совет улус экономиканың чеңгилниң чок озуядезин хандырар. Ол ышкаш бүгү чонунуң эргеажынга дуржуп турар ниитилелдиң социал хөгжүлдезин хандырып шыдаар, олар канды-даа соругланы шиитпирлеп шыдаар деп чүвени, аргаларлыг болгаш быжыг баазазыг деп чүвени херечилээн деп, Г. Аптекер чугаалаан.

Төөгүге туруп көрбээн улустарның болгаш национарларның чаңгыс эвилелде, оларның национал деп эргениң тиилелгези, бүгү улустарның чечектелиишкининге байдалдарны ССРЭ-ге тургусканы хөй-хөй чурттарның, ооң иштинде американ улуска оңаа ужур-дузалыг үлегер-чижек болур деп, кол төөгүчү түңнелинде чугаалаан.

В. ЧЕРНЫШЕВ.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ АНЫЯКТАРЫ—ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

ПРАГА. Тайбыңның эстафетазы—делегейниң аныяк салгакчыларының холунда. Дайынга удур Чехословакияның Лидипеле тураскаал комплексинге болган митингиге чүве чугаалааннарның шуптузунуң чугаазының алыс утказы ындыг болган. Чурттуң 11 муң оолдар, кыстары, Демократтыг аныяктарның бүгү-делегей федерациязының ассамблеязының делегаттары болгаш аалчылары, ЧКП ТК-ның секретары И. Поледник, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары В. И. Пастухов болгаш социалистиг өске-даа чурттарның делегацияларының удуртукчулары киришкен.

Делегей аныяктарының [illegible] чаа дайынны болдурбас деп боттарының шиитпирлиг чорууну медеглээн чер Лидице болу бергенин таварылга эвес. Гитлерчи ажелекчилер ол суурну чер кырындан арылдырыпкан үеден бээр бо хүннерге 40 чыл болур.

Ядролуг кыжаныышкынга удур, тайбың дээш чепсеглениишкинниң дүжүрер дээш аныяктарның хөделиишкиннериниң чаа бүгү-делегей кампаниязы эгелээнин ол митингиге чарлаан. Ол болза, «Демиселге каттыжыңар!, Тайбың—бистиң ниити херевис!» деп даазун-биле эртер. Демократтыг аныяктарның бүгү-делегей федерациязының чиңгине секретары М. Барабаш чыышкыннарның мурнунга түве чугаалап тура, ол кампания бүгү делегейниң тайбың дээш аныяк демиселчилериниң сырый каттышкан эвилелин тургузарынче улуг рольду ойнаар деп чугаалаан. Аныяктарның бүгү-делегей кампаниязын эртирер деп кыйгырыгны митинг хүлээп алган.

(СЭТА).

ЧАДТА БАЙДАЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). Найробиден Франс Пресс агентилелиниң дамчытканы ёзугаар алырга, Африканың Чаңгыс эвилелиниң Организациязының (АЧО) даргазы, Кенияның президентизи Д. Арап Мои Чад талазы-биле чорудуушкуннарга киржип турар бүгү талаларны чурттуң иштинге хан төктүушкунун болдурбас дээш болдунар-ла бүгү чүүлдерин кылырынче кыйгырган. Чадка тайбыңны камгалаар сорулгазы африк чурттар аразының күштери-биле чепсектиг сегиржип алыышкыннарны болдурбазынче оларны база кыйгырган.

Нджаменадан Франс Пресстиң дыңнадыгларын ёзугаар алырга, Соңгу таланың (ФАН) Чепсектиг Күштериниң штавының начальниги майор Идрисс Деби Чадтың найысылалын холбаашкын соонда АЧО-нуң Чадта турар төлээлекчилери-биле, а ол ышкаш чурттуң чоокта чаа томуйлаткан премьер-министри Джидиита Доно Нгардум-биле ужурашкан. Африк чурттар аразының Чадка тайбың камгалаар күштерин чурттан үндүрерин негээр дивейн турар бис деп, ол солуннарга берген медеглелинге чугаалаан. ФАН-ның удуртукчуларының чамдык чад политиктиг удуртукчулар-биле чугаалажыышкыннар кылыр күзелдиин майор Деби чугаалаан.

ФАН-ның Европада төлээлекчизи Ахмед Афал бодунуң ээлчээнде, аңгы-аңгы бөлүктерниң киржилгези биле чуртка түр чазакты тургузар пландар дугайын база дыңнатканын деп, АФП айтып турар.

Шаанда Францияның колониязы турган чер — Чадта болуушкуннарны тайылбырлап, чуртта экономиктиг болгаш социал айтырыгларның үргүлчүлелдиг дайын түңнелинде дыка хайылааныны АФП база демдеглээн. Чоннуң кижи санынга онаалдыр ниити национал продуктунуң эң эвээш боор турары Чад дээрге, делегейде эң-не ходугдангай болгаш ядыы чурт бооп турарын ол-ла агентилел чер айыткан.

АРААТАНЗЫГ АГРЕССИЯ

БЕЙРУТ. Ливанга болгаш Удурланыышкынның палестин шимчээшкиннинге (УПШ) удур араатанзыг агрессияның хемчээлдерин израиль дайынзырактар калбартып турар. Палестин Вафа агентилелиниң дыңнатканы ёзугаар алырга, ливан черле елумну болгаш үрегдээшкинниң чевтередип турар израиль халдакчы шериглериниң саны 30 муң кижи четкен. КНО-нуң Ливанда түр күштериниң командылал черииниң медээлери-биле алырга, чүгле Набатияның районунче безин немей 70 израиль танкыларны болгаш 123 бронетранспортёрларны октаан.

Израиль шериглер кадыдошкун удурланыышкынга таваржып турар. Тир хоорайның кыдыгларында болгаш Саидага долгандыр бедиктерде аар-берге тулчуушкуннар чорупп турар.

УПШ-ниң болгаш национал-патриотчу күштерниң каттышкан отрядтары чамдык участоктарга израиль агрессорларга ойтур шавыышкыныны берип турупжок, олар-дамдык районнарга десант дүжүрер. Набатия болгаш Хасбайя хоорайларны ээлеп аптар аргалыг болган. Барыын тып болгаш чөөн талакы угланыышкыннарда израиль танк колонналары ливан девискээрже ханылап бурунгаарлап бар чорур. Израильдиң ужар чүүлү ливан хоорайларны, чурттакчылыг черлерни дерии ёзу-биле бомбалап турар. Сайда хоорайга болгаш палестин дескеннерниң Айн аль-Хильве лагеринге дүне агаардан согуушкун таварыштырган. Тайбың чурттакчыларның аразындан хөй санныг кижи амы-тынындан чарылган. Сайдага бомбалар ливан армияның бараккызынга шуут барып дүшкүлээн. Бейруттуң чоогунда Дамбурже израиль самолёттарлаң хаязында халдаан. Ливан найысылалга ооң кыдыгларын, Факханини, араб университет районнарын болгаш сырый чурттакчылыг өске-даа кварталдарны бомбалааныың түңнелинде үрелишкиннер дыка улуг болган.

Вафа агентилелиниң саң медээлери-биле алырга, агрессорларның чидирии олурткан болгаш балыглаттырганнары 600 кижи четкен, оларның 50 танкыларын, 40 бронемашиналарын, беш самолёдун болгаш вертолёдун чок кылган. Израильдиң соңгу талакы районнарында израиль шериглерниң туруштарын палестинннерниң артиллериязы боолаан.

Бейрутка ливан чалактын ооза хуралы болуп, чуртта байдалды, израиль агрессиязын ойтур шавыышкынны боор болгаш каражадаан чоокта дуза чедирер хемчеглерни аңаа чугаалашкан.

СЭТА-ның медеглелин ливан болгаш палестин бөлүктерде сеткил ханыышкын-биле уткаан. Ливанга удур Израильдиң калбак болгаш улуг күштүг агрессиязын ол медеглелде шиитпирлиг буруу шапкан.

ВАШИНГТОН. Чоокку Чөөн чүкте байдалды улам чидиглендирерниче угланган базымнарны АКШ кылып турар. АКШ-тың күрдепартаментизиниң албан-дужаалдыг төлээлекчизи А. Ромбергтиң дыңнатканы-биле алырга, американ шериг-далай флодунуң белүү корабльдеринге Рота даар испан портту каггаш, Чер ортулуу далайның чөөн талазынче углаидыр чорупсун деп дужаалды берген. Бодунда 5 муң чыгам шериг албанныгларлыг болгаш барык 90 самолеттуг «Джон Ф. Кеннеди» дээр согуушку күштүг авианосец ол корабльдерге каттыжа боор.

Ливандан хамааты чурттакчы чонну камгалап үндүрер таварылгада белеи боор деп оодаи-биле Вашингтон ындыг шиитпирни үндүрген деп ол төлээлекчи чугаалаан-даа болза, оон дараа оудушту ылдеп болуп турар.

БЕЙРУТ. Ливанче шургуп кирген израиль шериглер палестиннерни, Ливанның тайбың чурттакчыларын араатанзыг ёзу-биле ажылавышаан, соңгу болгаш чөөн талаларже бар чорур. Амгы үеде олар Бейруттан 25 километрде болгаш Бейрут-Дамаскының стратегтиг оруундан 12 километрде турар. Сайда болгаш Дамур районнарында шыңгыы тулчуушкуннар болуп, Удурланыышкынның палестин шимчээшкининиң күштери агрессорларга удур шыңгыы демисежип турар. Сайда бүрүн бузааалеткен. Тулчуушкуннар хоорайның кыдыында, норт районунда чорупп турар. Израиль командылал чери камгалакчыларны боо-чепсээлерин дораан салыңар деп негелде кылып, ынчалдыр кылбас болза, хоорайны бомбалаашкыннар, боолаашкыннар-биле үрегдээрин, ооң чонун кырып, чок кылыр кыжаныптурар. Чөө секторда база тулчуушкуннар калбарган. Чамдык участоктарда израиль агрессорлар ливан-израиль кызыгаардан 80 километрде пунктуларда чеде берген. Саны 60 муң кижи ажыган израиль шериглер амгы үеде чедир ливан девискээриниң барык үштүң бир кезиин ээлеп алган.

Ливанга удур агрессия хемчээлдериниң калбарышкыны израильдиң чагырыкчызы сионисчи болуунум ооң американ эмээржикчилер-биле кады ажылдап кылган дерааи пландарны тодаргай көргүзе берген. Мурнуу Ливанче бо халдаашкынны кылыр дээш Израильдиң бодалын Ак бажың мурнунда-ла билир турган. Израильдиң үүлгедиишкиннерин АКШ сөс-биле безин буруу шаппаан.

(СЭТА).

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинниң дужурер талазы-биле ийиги тускай сессиязы чедиишкиннииг эртер болзун деп Австралияның миллион-миллион чурттакчылары күзеп турарлар. Тайбың дээш, чаа дайынның айыылынга удур шимчээшкинниң хөгжүлдезин деткээн массалыг чыскаалдар, митингилер бүгү чуртта эртип турарлар. Австрали демиселчилериниң кол сорулгазы болза, ядролуг айыылга удур шимчээшкинниң улам кабартыры база чурттуң тайбынга ынакчылдыг бүгү күштери-биле кады ажылдажылганы быжыглаары болур дээрин чыскаалдарның, митингилерниң киржикчилери демдеглээннер. Австрали дипте американ баазаларны тургусканынче, а ол ышкаш америк стратегияның аспаанче чуртту киирип бар чыдар АНЗЮС шериг блоктан үнерин болгаш делегей арнынга каңа-даа каттыжазының политиказын чорударын Фрейзерниң чазаандан негээннер.

ЧУРУКТА: дайынга удур чыскаалдың киржикчилери Сиднейниң кудумчуларында.

СЭТА-ның фотохроиказы.

АНГЛИ-АРГЕНТИН ЧӨРҮЛДЭЭ

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның президентизи Л. Гальтиери КНО-нуң чиңгине секретары Х. Перес де Куэльяро чалаа чорупкаш, ынчаар англи-аргентин чөрүлдээни тайбың ёзу-биле шиитпирлээрин чедип алыр талазы-биле [illegible] оон дилээн. Аргентинаның президентизиниң бодап турары-биле алырга, КНО-нуң ийи таланың аразынга кылыр күженишкиннери Мурнуу Атлантикада дайын чорудулгаларын соксадырынга ам-даа дузалап болур. Ол оон-биле кады [illegible] катап эгелээриниң баштайгы негелдезин кылдыр Аргентина Фолкленд (Мальвин) ортулуктарындан бодунуң шериглерин үндүрзүн деп Англияның негелдезинге ооң чуртунуң чөпшээрешпезин база айыткан.

Аргентин Чепсектиг Күштериниң каттышкан кол штавының медээзинде дыңнадып турары-биле алырга, эрткен хонуктарда ортулуктарга байдал элээн ооржургалдыг болган. Чүгле ортулуктарның административтиг төвү Пуэрто-Архентино (шаандакы Порт-Стэнли) хоорайның чоок черлеринде дайын чорудулгаларының чамдык районнарынга англичаннар-биле хоорайны камгалап турар аргентин гарнизонунуң кезектериниң аразынга сегиржип алыышкыннар үргүлчүлеп турган. Ук болбаан тулчуушкуннуң түңнелинде англичаннарның далай чаазы [illegible] чамдык кезектерин кызып үндүргүтер аргалыг болган болгаш олар дайынның техниказын база боо-чепсээн октагылапкаш, аттарлап бергенин шериг командылалы айыткан. Ол ышкаш «Харриер» дээр үш британ шуургедекчи-бомбардировщиктер июнь чедиде аргентин туруштарны тегерии ужуткан, ынчалза-даа оларны эниттиг [illegible] үгер-боолар-биле адып туруш, деп онладынкан. Бир «Харриерниң» соонда кара ыш бургутканын чорууну көзүлгенин шериг медээзинде айтып турар.

Англичаннарның долгандыр бүзээлеп алганы Пуэрто-Архентино дээш кадыг-дошкун ханы төктүушкуннуг тулчуушкуннарның эң чоок хүннеринде чайлаш чок болур аңаарын түс чериниң солуннары бижээн. Шериг командылалының төлээлекчилериниң солуннарга, радиога болгаш телевидениеге берген харыыларынга аргентин солдаттарның агрессорну ойтур шавырынга шиитпирлиин демдеглеп турарлар. Оон-биле кады Мурнуу Атлантикада күчүлүг сорулушкун күжү боор турар британ шаап халдаашкын күштериниң чингизиг чок артык боор турарын база айтып турар. «Ол Каттышкан Штаттарга болгаш НАТО-нуң өске-даа чурттарынга деткимин алгап турар болганда, Англия шериг талазы-биле улуг күштүг дээрзин билип турар бис» деп, Мурнуу Атлантикада шериг-далай күштериниң командылакчызы вице-адмирал Х. Хосе Ломбардо национал телевидениеге интервьюзунга чугаалаан.

ЛОНДОН. (СЭТА). АКШ болгаш агрессия НАТО белүттенишкинниң өске-даа чурттары Англияның консервативтиг талазының Аргентина-биле чарлаттынмаан дайының чорударынга идепкейлиг дузалап турар. «Дейли телеграф» солун американ [illegible] «Фолкленд кризизиниң талазы-биле Великобританияның кол чөленгииже-дир» деп бижээн. «Файненшл таймс» солун бодунуң ээлчээнде «Каттышкан Штаттарның Англияга берип турар шериг дузалажылганы Уайтхоллда бедик-биле деткип турарын» онаалдып демдеглээн.

Лондонның солуннары аңаа холбаштыр чүүлдеринде Пентагон Вознесения ортулукта бодунуң баазазын Англияның эргезинге берипкен болгаш англи интервентичи шериглерниң Мурнуу Атлантикаже баарда кол доктаар чери апарганын сагындырып турар. АКШ аңаа боо-чепсекти, ок-чемзекти, дайынны техниканы, а ол ышкаш амгы үениң ракеталарын берип турар.

Р. Рейганның премьер-министр М. Тэтчер-биле чугаалажыышкыннарының үезинде кол темаларның бирээзи англи-аргентин чөрүлдээ болганын оон дыңнаткан. Бир эвес [illegible] ортулуктарынга колониалдыг бүрүн эргезин Англия катап тургузуп аптар чүве болза, аңаа контрольду боттандырып чорударынга Каттышкан Штаттарның киржилгезиниң дугайында айтырыгның улуг [illegible] апаарын Лондонның эрге-чагыргазы айтып турар. Оон мурнуу чарында «Гардиан» солун ол ортулуктарга АКШ-тың эң улуг шериг-агаар болгаш шериг-далай баазаларын тургузуп бодурунуң аргаларының дугайын база бижээн.

Айтырыңар, харыылап берээл

Эргим редакция, дараазында айтырыгларны харыылаадып билип алыры-биле чоруттувус.

1. Чаш уруглуг ие хүннүң чартыында бажыңынга, өске эрткенин конторага ажылдап болур бе? Ооң шалыңын 4 азы 8 шак кылдыр төлээр бе?

2. Уругларым ачазы Самагалдайның Сельхозтехника каттыжыышкынында чолаачылавышаан, инженер-хандырыкчылап ажылдап турар. Ол табель ёзугаар хүннүң 8 шак ажылдаан болуп турар. Чамдыкта Тес-Хем районнуң төвүн деп эртенгиниң 6 шакта үнгеш, Кызыл четкеш, оон ээп келирге, кежээкиниң 8 азы 9 шак чеде бээр-дир. Аңаа командировка акшазын база төлевейн турар. Машинаны чолаачылап, чүъкту оон боду чүдүрүп, дужурүп турары дээш хуу төлээри дүрүмде көрдүнген бе?

Т. САТ.
Самагалдай суурнуң чурттакчызы.

Тыва АССР-ниң прокурорунуң улуг дузалакчызы М. Ш. Чолдуйнуң үстүнде айтырыгларга харыызын моон алдаанда парладывыс.

1. Куш-ажыл Хоойлузунуң 49 чүүлүн барымдаалаар болза, ажылчын азы албан-хаакчы чаш уруглуг херээжен чартык хүнде конторага, а оон ийиги чартыында бажыңынга ажылдаар кылдыр ажылдап турар черниң администрациязы-биле дугуржуп ап болур. Бүдүрүлгениң баштаары-биле чаш уруглуг дээш чартык хүн ажылдаар деп дугуржуп алган болза, ону өске ажылче шилчээн кылдыр дужаал үндүрер апаар. Бо таварылгада ажылдаан шагын барымдаалап төлээр ишкин, азы кылган ажылдын барымдаалап төлээр.

2. Силерниң бижип турарыңарны ёзугаар алырга, өөңер ишти Сельхозтехника каттыжыышкынында инженер-хандырыкчылап турар-дыр. Бо таварылгада ол ажылдаан шагын барымдаалап ай санында штатта көрдүнгенин ёзугаар шалыңын алыр апаар. А оон чолаачылап, чүъкту чүдүрүп азы дүжүрүп ажылдап турары шын эвес-тир, ону ынчаар кылыры оон хүлээлгезинге кирбес. Бир эвес чүъкту чүдүрер апарза, ону кайы организациядан ап турарыл, ол организацияның чүдүрүкчүлери [illegible]

Бир [illegible]

[illegible] ынчан оон шалыны штаттыг расписаниеде көрдүнген болза, бүдүн чартык (азы чолаачының шалыңының чартыы) шалыңны ап болур эргелиг ийикпе, азы аңаа бо ажылдарны немей кылып турары дээш, ооңа хуузун төлеп берип болур турган. Бир-тээ ындыг дугуржулга чок болганда, Сельхозтехника каттыжыышкынының аңаа чүгле шалыңны төлеп берип турары [illegible]

Шак барымдаалап ажылдап турар кижиге артык шак ажылдаан дээш төлевес. Командировка акшазын аңаа [illegible] көрдүнгенин ёзугаар алыр.

АЖЫЛДААН ШАГЫН, КЫЛГАН ИЖИН БАРЫМДААЛААР

Чаңгы-бурунгу медээлер

ААЛДАП ЧОРААН

Өвүр районнуң Саглыга «Торгалыг» совхозтан «Хомус» агиткультбригада аалдап чораан.

Ук агиткультбригаданың киржикчилериниң ыры, танцы, музыкага оюн-көргүзүглерин көрүкчүлер дыка сонуургааннар. Агитбригаданың удуртукчузу Дагба Кара-Сал болгаш Анатолий Чымбалак, Чечек Танова, Буян Бады-Суур болгаш Чыргал-оол Чымбалак оларның ырлаары, танцылаары, гитара болгаш өске-даа хөгжүмнүг ойнаары солун болган. Саглының чурттакчылары «Хомустуң» ойнакчыларынга өөрүп четтиргенин илереди, ийи совхозтуң культура ажылдакчыларының моон соңгаар-даа оюн-концерттерин көргүсчүрүн күзээннер.

О. ДАЛБЫЙ.

●

ЭВИЛЕҢ-ЭЭЛДЕК

Таңды районнуң Бай-Хаак суурда «Алдын дүгүүр» уруглар садының кижизидикчи башкызы Анастасия Федоровна Булатова үр чылдарда чаптарны ажаап-карактап, азырап келген, уругларга энтиг-ээлдек кижи. Ынчангаш оңу бичиилер кончуг хүндүлээр. Оон чуруу районнуң Хүндүлел самбыразында.

ЧУРУКТА: кижизидикчи башкы А. Ф. БУЛАТОВА. А. ЗАЙЦЕВТИН фотозу.

●

ПУНКТ АЖЫТКАН

Эрзинниң амыдырал хандырылга комбинады Мөрен суурга чагыглар хүлээп алырының чаа пунктузун ажыткан.

«Мөрен» совхозтуң ажыл-иштикчилериниң аңаа хол-баштыраан митингизинге районнуң амыдырал хандырылга комбинадының директору Т. Саая совхозта профэвилелдиң ажылчын комитединиң даргазы Н. Нүрзет олар кедээниң ажыл-иштикчилериниң амыдырал-чурттаалгазын экижидер дээш партия, чазак-тың сагыш салыышкынының дугайын чугаалап, чаа ажыттынган пунктуңуң ажылынга чедиишкиннерни күзээннер.

Митинг соонда пунктуңуң иштики дериглери, оон ажылдаар чуруму-биле чоп таныжыкан. Бирги хүнде чондан 248 рубльдиң янзы-бүрү чагыглары кирген.

●

СОЛУН УЖУРАЖЫЛГА

Ол-ла совхозтуң Культура бажыңынга ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, бот-тывынгыр композитор, даш чонукчузу Б. С. Дупчурнуң чогаадыкчы ажылынга тураскааткан кежээ болуп эрткен. Кежээге даштан кылган кылыгларының делгелгези болгаш оон чогааткан аялгаларының күүселдези болган.

Чыылганнарның мурнунга Эрзинниң музыка школазының директору Ирина Дирчинчап, совхозта партком секретары Ирина Оюн болгаш өскелер-даа аңаа моон соңгааргы чедиишкиннерни күзээннер.

Д. ЧЫРГАЛ-ООЛ.

Школа болгаш амыдырал

АЖЫКТЫГ, СОЛУН ЭРТЕР

Өөредиглге чылы доозулган, чайгы дыштаныглга эгелээн. Ниитиге ажыктыг күш-ажылга уругларны дыштаныглга үезинде киириштирери чугула. Школачыларның күш-ажыл өөредилгезин болгаш профүглаңыышкын ажылын Каа-Хем районнуң школаларында багай эвес организастаан. Районда өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадалары, күш-ажылдың болгаш дыштаныглганың лагерьлери, арга-арыг болгаш эм оттар чыыр бөлүктер ажылдап турар. Ылангыя эрткен чылдың түңнелдери-биле оларның көргүзүглери эки болган.

Өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларының ажылын аң эки организастаары дээш социалистиг чарыш чорудуп турар. 1981 чылда Бүгү-россия социалистиг чарыжының түңнелдерин ёзугаар Тыва АССР-ниң Каа-Хем районда өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларының ажылын эки организастааны дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ук тукту школачыларның бүдүрүлге бригадаларының район слёдунга бөгүн тывыскыр.

Каа-Хемчилер бо чайын база эки ажылдаар сорулганы салып алганнар. 334 кижи бүдүрүлге бригадаларынга, күш-ажылдың болгаш дыштаныглганың лагерьлеринге 250 кижи ажылдаар. Оон аңгыда 25 га питомникке. 300 га арга-арыгга бага чогуур ажылдарны чорудуп, ажыктыг ажыл-херектерге уруглар киржирлер. Чамдык уруглар малчыннарга дузалажыр. Эм үнүштерни база чыырлар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бо чайны уруглар ажыктыг, солун кылдыр эрттирер деп планнап алган, ажылдап турарлар.

ҮЛҮГ-ХУУЗУН КИИРБИШААН

Сарыг-Септиң Тока аттыг ортумак школазының өөреникчилериниң бүдүрүлге бригадазын 1973 чылда «Ленинчи оруук» совхозтуң баазазынга тургускан. Оон бээр 9 чыл эрткен. Бо үениң дургузунда бүдүрүлге бригадазының материалдыг баазазы өзүп быжыккан. Совхоз бригадага чүък машиназын, кедээ ажыл-агыйның бүгү херекселдери-биле катай бир тракторну берген. Ол ышкаш чайгы үеде суггарылга машиназын болгаш өөреникчилер сөөртүр автобусту быжыглап турар. Өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазынга 62 гектар черни ногаа аймаа тарып өстүрери-биле быжыглаан. Чылдың-на эки шынарлыг үрезиннер-биле хандырып келген. Өөреникчилерниң чай дургузунда ажылдап, чурттап, дыштанырынга таарымчалыг бригада төвүн Мерген унунда эң чараш черде тургускан. Совхоз аңаа 50 кижи чурттаар, иштинде столоваялыг бажыңны тудуп берген. Ол ышкаш бригаданың удуртукчуларынга ийи аал иштиг чурттаар бажыңны болгаш ногаа өзүмнерин болгаш чечектер өстүрер чылыг бажыңны кудуу-биле катай кылган. Ол ышкаш өөреникчилерниң хостуг үезинде стол теннизи болгаш шыдыраа ойнаар черин, номчулга залын база телевизор, кино көөр чайгы театрлапны тургускан. Спорт шөлү база бар. Совхоз өөреникчилерни аъш-чем-биле эки хандырып келген. Бо бүгү школаның удуртулгазы, совхозтуң удуртукчулары-биле аразында быжыг харылзааның ачызында чедип алган.

Совхозтуң болгаш школаның коммунистериниң каттышкан партия хуралын чорудуп, аңаа өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазының ажылын чугаалажып, чорудар ажылдарның планнарын кады тургузуп турар. Өөреникчилерни күш-ажылга кижизидер талазы-биле бригаданың ажылынга «Ленинчи оруук» совхозтуң директору турган В. П. Гурков болгаш амгы директору А. А. Моргун улуг дузаны чедирген.

Бистиң школаның бүдүрүлге бригадазы өөреникчилерниң кедээ ажыл-агыйның янзы-бүрү мергежилинге өөренип, боттарынга профессия шилип алырының школазы болу берген. Бригада тургустунганындан бээр үр болбаан-даа болза, аңаа ажылдап турган өөреникчилерден кедээ ажыл-агыйның мурнакчыларын ол хөйү-биле белеткээн. Оларга «Ленинчи оруук» совхозта зоотехник-селекционер Надежда Салчакты, ол-ла совхозта мал эмчизи Раиса Даваалайны, «Енисей» совхозта мурнакчы саанчы Зоя Шаңмаржыны, «Улуг Октябрь» совхозта саанчылар Раиса Натпит, Алефтина Шир-оол, СЭКП-ниң XXV съездинин аттыг совхозта мурнакчы саанчы Лилия Тарма, ол-ла совхозта мурнакчы хойжу коммунист Тамара Салчакты болгаш өскелерни-даа адап болур. Лилия Тарма ажылдаа-ла чыл четпээн-даа болза, кызымак ажылы-биле чонпун хүндүткелин чаалап ап четтикпкен болгаш кады ажылдап турар өөрү ону район Совединиң депутадынга кандидат кылдыр депшидип, улуг идегелди көргүскеннер.

Кедээ ажыл-агыйның мурнакчылары болуп турарындан аңгыда, бистиң школаның доозукчуларының бир онзагай чүүлү — комсомол райкомунуң путевказы-биле боттарының совхозтарынга ажылдап артып турары. Аля Шир-оол, Светлана Салчак, Ольга Салчак олар төрээн совхозтарынга комсомолчу саанчылар, малчыннар звенозун, бригадазын тургузуп, ук ажыл-агыйларга бедик көргүзүглерни чедип ап турарынга школаның бүдүрүлге бригадазы база салдарлыг болган.

Сөөлгү чылдарда Сарыг-Септиң № 2 ортумак школазы хөй санныг механизаторларны белеткээн. Олар база багай эвес ажылдап чорууврлар.

Чылдың-на болуп турар аныяк саанчыларның, механизаторларның, малчыннарның, ногаа ажаакчыларының район, республика, зона конкурстарынга бистиң бригаданың өөреникчилери каш удаа киржип келген. Алтайга болгаш Сибирь зоназынга аныяк малчыннарның конкурузунга Светлана Салчак, Костромага болган аныяк малчыннарның конкурузунга Любовь Дондуп, Ставропольга болган аныяк механизаторларның конкурузунга Оксана Чаш-оол болгаш өскелерниң-даа чемпионнар болганынга чоргаарланыр бис.

Бисте аныяк салгалды күш-ажылга кижизидип турар эвес, а харын күш-ажылдың кижилерин хүндүлеп көөр, Төрээн чуртунга, чонунга бердингеn, херек апарганда амы-тынын харамнанмас мөзү-шынарга кижизидер ажыл черле багай эвес. Оон бир чижээ Саша Назынчап бистиң Төрээн чуртувустуң кызыгаарын камгалажып турган маадырлыы-биле өлген. Оон шериг албаны эрттирип турганы кезээниң диилээ ёзугаар школага дайынчы алдарының булуңун тургускан. Ол ышкаш Катя Буяяны солун замчыштыр республиканың школаларының доозукчуларынга кедээге мал ажылынга ажылдап артып каарын кыйгырганш, өөрү-биле кады малчыннар бригадазын тургускан, аңаа ажылдап хүндүлеткелин күүседип тура, амы-тынындан чарылган. Мындыг шынчы бердингеn ак сеткилдиглер уругларның аразында хөй.

Бригаданың ажыл-херээниң чедиишкиннииг болуру кижизидилге ажылының планын чогуур өйүнде тургузарында. Өөреникчилерниң бот-башкарылгазының системазын чеп ажыглаарында болур.

Бо чайын бистиң бригаданың кылыр ажылдары хөй: 20 га черге картофельди, 3 га капуста, 2 га свёкла, 2 га турнепс, 2 га шөлге огуречти олурткан. Өөреникчилер мында ажылын уламчылап турарлар.

И. ДОСТАЙ.
өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазының удуртукчузу.

ДИДИМНЕРНИҢ СПОРТУ

Бо хүннерде Кызылдан Шагаан-Арыг талазынче углаан чазаглыг оруктуу кудуу хүндүс бадып чыдарга, оон 18-ки километриниң солагай талазында Боом хааның эдектеринде майгыннарны диккеш, оон чаның долгандыр лозуң-плакат-биле каастаан база бүгү эвилелдешкен республикаларның болгаш бистиң чуртувустуң кудуңе тугун дээрже киискидир кодуруп үнгүрген.

Ук черде чыл бүрүде чаңчыл болган эртип турар дельтапланеризм маргылдаазы эгелээн ол. Эрткен чылдың сентябрь айның төнчүзүнде аңаа дельтапланеризм спортунга Совет Эвилелиниң бирги чемпионады болуп эрткенин солуннуң номчукчулары эки билир. Ынчан бистиң калбак-делгем Төрээн чуртувустуң аңгы-аңгы булуңнарындан келген спортчулар бедик арга-дуржулгазын көргүзүп, аңаа ужуткан кижи бүрүзү ол черниң дельтапланеристерге кончуг-ла таарышканын сеткил-сагыжының ханызындан чугаалап турганнар.

Бо удаада мында Россияның Чөөн-Сибирь зоназының чемпионады чорup турар. Мында Алтай крайның, Новосибирскиниң, Томскиниң, Кемеровонуң, Омскиниң, Тюменьниң болгаш Тыва АССР-ниң шилиндек спортчулары киржип, команда болгаш хууда бирги чер дээш маргыжып эгелээннер. Россия Федерациязында бар 6 зонаның эң-не тыырaa бо. Ынчангаш аңаа тиилекчи болган команданың кежигүннери РСФСР-ниң бирги чери дээш чемпионадынга киржир эргени алырлар.

Тыва черде эгелээн ол солун маргылдаага киржип турарларның аразындан баштайгы хүнүнүң түңнелдеринден алгаш көөрге, бистиң республиканың шилиндек командазының көргүзүглери эки болган. Команданың капитаны Юрий Алексеевич Чихачёв боду ийи хүнүнүң түңнели-биле ийиги черде чорup турар, а оон өөреникчилери Олег Трегубов биле Евгений Егошинниң көргүзүглери база багай эвес.

Эрткен чылын бо зонаның чемпиону атты чаалап алган Томск областан келген дельтапланеристер маргылдааның дүрүмүн ёзугаар ийи командалыг киржип турар. Оларның аразында херээжен спортчу база бар. Ол болза Валентина Калинкина-дыр. Валентина эр улустан бичии-даа тудак чок ужудуп, бешки черде чорup турар.

Спорттуң бо хевирин дидимнерниң спорту дээрзин чептүг. Чүге дээрге спортчу бодунуң дельтапланы-биле бедик дагдан ужуп баткаш, черден 100-даа метр бедик черге ужудуп, дельтапланың хаттың уг-шиңмин айыы-биле башкарып чораан, янзы-бүрү нарын мергежилгелерни агаарга кылыр. Ол үеде кандыг бергे таварышпас дээр. Хенертен хаттың угланыышкыны өскерлир болза аппаратты аңдара шаавыдын база болур. Ынчангаш чүгле эки белеткел эвес, а харын эрес-дидим, аваангыр-кашпагай, маадырлыг чорук спортчудан негеттинер.

Маргылдаа уламчылап турар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: бистиң республикага Дельтапланеризм спортун эң баштай сайзырадып эгелээн спортчуларның бирээзи Юрий Чихачёв; дельтапланеристерниң дагдан ужудуп бадар дээн белеткенип турар үези.

Авторнуң фотолары.

ЧӨВҮЛЕЛДИҢ УДУРТУКЧУЗУ

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң төвү Хайыракан суурда эмнелге салбырның [illegible]. Оон эргелекчизи — Лима Иверовна Дамба-Даржаа. Ол онаашкан ажылынга кызымаа, хөй-ниити ажылынга идепкейлии-биле чоннуң хүндүткелин чедип алган. Совхозта херээженнер чөвүлелиниң ажылын ийи чыл иштинде башкарып келген. Оон саналы-биле тургустунган херээженнерниң хүндүскү улусчу дружина болуу доктаамал ажылдап, хөй-ниитиниң корум-чурумун тударг ажылга идепкейлиг киржип турар.

Дружинниктерниң ажыл-херээ суурда кескү болу берген. Совхоз бүдүрүлгезинге доктаамал кириишпес, арага-дарыга сундугар, шош-содаа үндүрер ийи-чаңгыс төлеп чок ада-иени бүдүрүлгениң янзы-бүрү адырларында хаара тудкулаан. Бо-ла бүгү ажылдарның түңнелинде корум-чурум хажыдыышкыннары мурнуку чылдарга бодаарга, кескүлү-биле кызырылган. Кедээ Культура бажыңынга дыштаныглга кежээлери, лекция, беседа, бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражылгалар болуп турар.

Херээженнер чөвүлелиниң кежигүннериниң, оон активтериниң киирген үлүү биче эвес. Чөвүлелдиң ажылын чогаадып тургузарда комсомол, профэвилел организациялары, клуб, библиотека чөвүлелдери болгаш улусчу дружинаның удуртукчулары-биле сүмележип тургускан, парткомнуң каттышкан хуралдарынга базылалдары чаңчыл болу берген. Оон күүселдезин дээш бодунап база эш-өөрүнден негелделиг ажылдап турары эки түңнелдерин берген. Ол ажылчынныгге кызымаа-биле чоннуң идегелин чаалап ап, Хайыракан кедээ Советтиң депутадынга кандидат кылдыр депшиткен.

А. ӨНДАР.
Чөөн-Хемчик район.

Агаар

Республикага бөгүн кежер булуттаар, чамдык черлерге дыңырадыр чаъстаар. Барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 2—7, чамдык районнарга 10—15, хүндүс 15—30, чамдык районнарга 24—29 градус чылыр.

СЕРЕМЧИДЕ ХОРАМЧА ЧОК

«Амстердамдан билдекs» деп уран-чечен кинону сонуургап көрдүм. Политиктиг детективке хамаарыжыр кижээндирилиг, кижизидилгелиг бо чаа кинону аныяктарга өөредиглиг кылдыр тургускан. Ынчангаш бо кинонуң утказынга, идеязынга хамаарыштыр кедээ клубтарга көрүкчүлер конференцияларын эрттирериазы бо дугайында беседаларны чорудары артык эвес деп бодаар мен.

Бо чаа кинонуң тургузукчулары—Олег Шмелёв биле Владимир Востоков, а режиссёру —Владимир Чеботарёв. Бо онзагай, политиктиг детективтен аңгыда, ол улуг дуржулгалыг режиссёр «Буураашкын», «Обком секретары», «Кижи-амфибия», «Ооргазынче бооладыпкан» болгаш өске-даа чидиг демиселдерлиг, мессиделиишкиннерлиг, уттундурбас уран-шынарлыг кинолары тургускан. Бедик идейлиг кино-чуруктар хөй-хөй көрүкчүлерниң сонуургалын хайныктырган. В. Чеботарёв—төөгү романтиктиг темага бердингеn режиссёр.

«Уран чурукчу кижи болганымда, мени эң-не сонуургадып турар чүүл—кижи—төөгү —политика— үш-бүлүүчүгаш ийини» деп, режиссёр бижээн.

Талантылыг режиссёрнуң бо үстүнде чугаазынга «Амстердамдан билдекs» деп кино база-ла дүгжүп турар. Сады Флодунуң штурманы сиилеңхалымак, алыксак-чискек амыдыралды чиик көөр, «хаас-кош» чурттап амыдыраарын күзээр дамырынга чемиш болуп, «шортан аксынче доңнак байлааны» ышкаш аңаа-ла кире халый бээр Юрий Фастов (артист Александр Збруев) ышкаштарның ниитилелде бары хараадаачыг. Ындыг хуннун бодаар барасканнар албан биллинке-даа эй-чаалаш үнелиг артынче дапкак-даа сүп дуга бээр, оон уламындан чажыртынган даштыкы шпионнарның сымырткыжынга кире бээрин улуг совет чекист Ф. Э. Дзержинский болгудунуң үезинде [illegible] чорааны халас барбааның бо кинодан көөр бис.

К И Н О

Ынчангаш Юрий Фастов Амстердам хоорайже бар чораан, ындыг дузаакка туттуна бээрин кайын эскерер, [illegible] ыят чок үүлгедиигге дужерин ол херексевээн, чүге дээрге оон алыс серемчилели медүргей, сеткил-сагыжы кепеп. Ындыгларны чажыт разведчиктер диден тып, ажыглаарлар.

Юрийни дуржулгалыг, кажар оптуг разведчик Гутман ынчаар белени-биле холга киирип алган, оон кол сорулгазы—Совет чурт дугайында оларга херектиг медээлер алыры.

Ынчалдажок шпион Гутман чазынкан, чүге дээрге бедик хамааты мөзү-шынарлыг, серемчилелдиг совет чекистер аңаа олурбаап, чылап дет чылбырзай, ийи арыныг шпионнарның чимээниглериниге удур хемчеглерни айыыл чок черниң ажылдакчылары баш удур ап чорудуп турган. Оон ачызында Юрий Фастов бодунуң улуг алдагдалын миниип. Гутманның совет ниитилелге удур тургускан агентура четкизин тудуп илередиринге дузалаан.

Бо кинода бүгү эпизодтар херек кырында болуп турган. Мында чүгле аттар өскертинген. Удурланыышкак (дайзынның) рольду ойнап күүседири берге болгаш нарын-даа бол, бедик мергежилдиг актёр Михаил Волков даштыкы разведчик Гутманның ролюн көрүкчүге бүзүреңчиг кылдыр күүсеткен. Бо тывынгыр актёр мурнунда «Сатурнче оруук», «Сатурнчун төнчүзү» (Крылов-Крамер), «Экваторнуң пассажири» (Филипп Клочик), «Империяның буурап дүшкени» (Керенский), «Тиилелге соолуунде тывынчып» (Сергей Крылов), «Дагларда хостуг чаажылы» (Ачазы) болгаш өске-даа сеткиишкин алыышкынлыг кинопларда маадырларының бот-идекей негеттинер нарын рольдарын күүсеткен. Маадырларының рольдарын база-ла дуржулгалыг, көрүкчүлерге шагла-ла билдингир апарган актёрлар Геннадий Корольков, Людмила Стоянова болгаш өскелер-даа солун кылдыр ойнаанынга көрүкчү өөрүүр.

С. САНДЮ,
көрүкчү.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги [illegible] шимчээшкин. 8.50— РСФСР-ниң улустуң артизи В. Городовская биле РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Чекапова оларның күүселдези. 9.[illegible] — «Дүннарже ырак оруук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 6-гы, 7-ги серияларлы. 11.35— Медээлер. 11.4[illegible]—14.15— Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35 — Амурда Комсомольскиниң үндезилеттингениниң 50 чылынга. «Хуннер чүкте хоорай». Документалдыг телефильм. 14.50— «Орус чугаа». 15.20—Уругларга фильм. «Хөглүг үш зөлчег». 3-кү фильм. «Фениморнуң чажыды». 16.25— Ф. Мендельсон. Скрипкага ийи дакпыр концерт. 17.05—17.20 —Чапсар. 17.20 — «Экономика камналгалыг болур ужурлуг». Калуганың «Хлорвинил» каттыжышкынынга (Ивано-Франковск областьы). Шекин аргазын шингээдин ааганың дугайында. 17.35 —Маргылдаа-клуб. 18.15 — «Кады ажылдажылга». Тележурнал. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.0[illegible] — Казахстанның Россияга эки тура-биле каттышканының 250 чылынга тураскааткан Казах ССР-ниң телевидение программазы. «Аян-дуржулганың дугайында сөс». Документалдыг телефильм. Казах ССР-ниң уран чүүл мастерлериниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45—23.05— «Вера Васильева талаан тур...» Телеспектакль — Бөгүн делегейде. Информастыг үндезиннер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—«Болур-бооп бир ажылчын — чаагай херек». Уран-чечен телефильм. 13.20—[illegible] 13.[illegible] — «[illegible]». 14.20— М. Тарвердиев. РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Лебедеваның болгаш авторнуң күүселдези-биле романстар. 14.55 — Медээлер. 15.00—18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телемедээлер. 18.15 — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлери — амыдыралга. 18.25— «Аянның төрү». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

18.55 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунуң байырлыг ажыдыышкыны. Кремльдиң Съездилер ордузундан беедиимел дамчыдылга. П. И. Чайковскийниң «Куулерлыг хөл» деп баледи. Чапсарда — «[illegible]». «Небесиг экрана». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—22.40 — «Куулерлыг хөл» деп балеттиң уламчылы.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

ЧАРЛАЛДАР

КЕРАМЗИТ-САЙ ЗАВОДУНГА суугу одакчыларының дузалакчылары, технологтуг херек-херекселдер слесарьлары, электриглер мастерлери дүргени херегленттинип турар.

Эвээш санныг ög-бүлелер чурттаар общежитие бар.

Айтырыгны керамзит-сай заводунуң баштаар черинге салыр.

Заводка № 2 автобус-биле «Тудуг кезектери» комбинадының доктаар черинге чедир чоруур.

«Тыва кедээ тудуг» трестиниң аппарадынга инженер-диспетчер болгаш күш-ажыл болгаш ажыл төлевириниң улуг инженери херегленттинип турар.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Завод кудумчузунуң № 24 бажыңы. Телефон №№ 2-13-86, 2-49-23.

«КРАСНОЯРСКСТРОЙТРАНС» ТРЕСТИҢ КЫЗЫЛДА АВТОБААЗАЗЫ ЗИЛ-555 дээр чаа автосамосвалды чаа УАЗ-469 деп чиик автомобильге орнаарын күзеп турар. Орнаар дугайында билип алыр адрес: Кызыл хоорайның Бечил-оол кудумчузунда № 3 бажың, телефоннар №№ 2-43-48, 2-42-09.

«КРАСНОЯРСКСТРОЙТРАНС» ТРЕСТИҢ КЫЗЫЛДЫҢ АВТОБААЗАЗЫНГА доктаамал ажылдаары-биле кол бухгалтерниң оралакчызы, кассир, диспетчер, мотористер, ТО-1-ниң автослесарьлары (ийиги ээлчегде) болгаш ТО-2-ниң кылганын барымдаалап төлевир алыр слесарьлар херегленттинип турар.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Бечил-оол кудумчузунуң № 3 бажың. Телефоннар №№ 2-43-48, 2-42-09.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ АҢЧЫЛАР БОЛГАШ БАЛЫКЧЫЛАР НИИТИЛЕЛИ бо чылдың кежигүн хадывырын төлээриниң хуусаазының 1982 чылдың июнь 30-де төнерин ниитилел кежигүннеринге шуптузунга дыңнадып турар.

БАШТААР ЧЕР.

1982-83 өөредиглге чылында Кызылдың медицина училищези дараазында салбырларга өөренирлерни хүлээп алыр: санитар-фельдшер салбыры — өөренир хуусаазы — 2 чыл 6 ай, фельдшерниң—2 чыл 6 ай, сестраның—1 чыл 10 ай.

Билдириишкинни августуң 14-ке чедир хүлээп алыр. Өөренир дээннер орус дылга (чогаадыг азы диктант), химияга (аас-биле) шылгалда тудар.

Директорнуң адынга билдириишкинге кожар чүүлдер: ортумак билиг дугайында аттестат (боду-биле), эмчи шынзылгазы (№ 286), 3×4 см. хемчээлдиг алды фото-чуруктар, күш-ажыл дептеринден ушта бижилге, өг-бүлезиниң составының болгаш ада-иезиниң ажыл төлевириниң дугайында шынзылга Паспортту боду көргүзер. Сургуулдар составынга киир санаар үе-саазы— августуң 22—24 хүнү.

Училищениң адрези: Кызыл хоорай, Кечил-оол кудумчузунуң № 2 бажыңы медицина училищези, телефон №№ 2-10-28, 2-41-19, 2-32-44.

КИНО

ИЮНЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шуурганның сагындырыгы» 9.30, 11.30, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мария, Мирабела» 9.30, 13.00; «Шуурганның сагындырыгы» 11.40, 14.40, 16.30, 18.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дон Фрезерниң төөгүзү» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00; «Он ийи айлар» 10.00, 12.00 шактарда.

«ВОСТОК»: Айсбергтер аразынга өлүм» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чаш назынның байырлалы» 19.30 шакта.

«ЧАПГЫ»: «Бабек» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 8. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжы амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1004.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгларының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01716

Бугу чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 137 (1935) | 1982 чылдың июнь 12, суббота | 1925 чылдан үндүрүлүп эгелээн | Өртээ 3 коп.

ПАРТИЙЖИ СӨСТҮ — МАССАЖЕ

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлериге сорук кирген, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээн республиканың ажылчы чоннары чурттуң амыдыралында политиктиг болуушкун — улус депутаттарының чер-чер Советтериниң болгаш улус судтарының соңгулдаларын тепептиг утмууру-биле политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турарлар.

Соңгулда кампаниязы өөң бүгү чорудулгазы — социалистиг демократияның байырлалының, күрүнениң херээн эргелеп башкарарынга чоннуң калбаа-биле киржилгезиниң кескү херечизи болур. Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттарын депшидип турган үеде республиканың ажыл-ишчилери политиктиг идепкейлиин бышканын көргүскен. Тываның чер болганга эрткен соңгулда мурнунуң хуралдары коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң бузулбас чаңгыс эвин, ажылчы чоннарның СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын долузу-биле деткип, чүүлдүгзүнүп турарын көргүскен.

Соңгулда кампаниязының чаа үе-чадазы — депутаттың кандидаттарының соңгукчулар-биле ужуражылгалары оларның дугайында калбак агитация чорул турар. Бо болза бүгү партия организацияларындан, агитация активинден соңгукчулар ортузунга политмассалыг ажылды чогуур бедик деңнелге чорударын негеп турар.

Соңгукчулар ортузунда масса-политиктиг ажылда сес муң хире агитатор, үш муң ажыг политинформаторлар хаара туттунган. Республикада 220 агитпункт тургустунган, олар политиктиг ажылды чорударынга таарымчалыг кылдыр дериттинген.

Ажылчы чоннарның ортузунга чорудар масса-политиктиг хемчеглерниң дээштиин, ажыктыын бедидер дээш дыка хөй партия организациялары хүн бүрү ажылдап келген. Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр», Бай-Тайгада «Бай-Тал», Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозтарда; «Тыва даг-дүгү» комбинаттың рудниигинде, энергоцехте, «Тыва кобальт» комбинаттың автоматика болгаш хыналданың төп лабораториязында, Кызылдың сүт комбинадында, үлетпүр болгаш аъш-чем салыгларында партия организациялары агитация-пропаганда активин шын шилип алган. СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин олар бижыглаан участоктарында тайылбырлап, ажыл-ишчилерниң кичээнгейин бүдүрүлге планнарын чедиишкинниг күүседиринче угландырып турарлар.

Ынчалза-даа соңгукчулар-биле чорудуп турар агитация массалыг ажылда четпестер чок деп болбас. Агитаторлар, политинформаторларны шын шилип албас, оларның өөредилгезин организаставас, ажылынга практиктиг дуза чедирбес, оларның канчаар ажылдап турарын хынавас партия организациялары ам-даа бар. Ооң уламындан чамдык агитаторлар быжыглаан участоктарында соңгукчуларның даңзызын тургузары, чалалга билеттерин тарадыры-биле кызыгаарлаттынып, кандыг-даа темага беседа, таныдылга кылбайн турары четпес. Ол ышкаш планда көрдүнген хемчеглери чогуур үезинде шынарлыг эрттирбес агитпункттулар база тургулаар. Шак ындыг четпестер Кызыл, Ак-Довурак хоорайларының, Таңды, Эрзин, Улуг-Хем, Өвүр районнарның чамдык партия организацияларында бар, ону чайладырының тодаргай хемчеглерин кысказ хуусаада алыр ужурлуг.

Амгы үеде агитация-пропаганда активи социалистиг демократия, совет соңгулда системазы, хамаатыларның эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң, депутатка кандидаттарның болгаш өске-даа темаларга агитация чорудары-биле чергелештир 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң өске-даа документилерин кижи бүрүзүнге чедир калбаа-биле пропагандалап, тайылбырлаарынче кол кичээнгейни салыр хүлээлгелиг. Бо ажылды удуртуп башкарары партия организациязы бүрүзүнүң эң-не дайынчы херээ болур. СЭКП Тыва обкому бөлүк лекторларны, илеткелчилерни районнарже бо неделяның эгезинде чорудуп. Олар районнарның болгаш хоорайларның идеология активи-биле кады ажылчы чоннарның ортузунда СЭКП ТК-ның май Пленумунуң материалдарын калбаа-биле пропагандалап эгелээн. Ооң-биле чергелештир партия, экономиктиг өөредилгениң школаларының дыңнакчылары чугула документилерни өөренип турар.

Пленумнуң шиитпирлерин, материалдарын пропагандалаары чүгле каш хүннүң херээ эвес болганда, ылаңгыя көдээниң ишчилеринге бо талазы-биле ажылды доктаамал чорудары партия организацияларындан хамааржыр. Аңаа эң шыырак пропагандистерни, лекторларны, илеткелчилерни, ажыл-агыйларның удуртукчуларын, специалистерни калбаа-биле хаара тудар херек. Пленумнуң салган сорулгаларын кижи бүрүзүнүң эки билип алыры, ол шиитпирлерни чедиишкинниг күүседиринге дузалаар.

Пленумнуң материалдарын чонга тайылбырлап тура, партия, совет, ажыл-агый органнарының, профэвилелдиң, комсомолдуң, чурттуң бүгү ажылчы чоннарының мурнунда улуг-ларын, эң-не харысалгалыг сорулгалар салдынганын, ол болза партия организациязы бүрүзүнүң, коммунист бүрүзүнүң хүлээлгезин каш катап улгаттырганын чугаалаар. Ооң-биле чергелештир чер-черде ажыл-иштиң байдалын ханы анализтеп көөр, четпестерни, ажыглаттынмайн турар курлавырларны илередир, ону эдип алыр талазы-биле чүнү кылырын тодаргай айтыр апаар.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң материалдарын кижи бүрүзүнге чедир ханызы-биле тайылбырлаары — хүннүң кол сорулгазы. Ам болур соңгулдаларга ажыл-ишчилерниң төлептиг ужуражыры, ССРЭ-ниң 60 чылынга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседири оон улуу-биле хамааржыр.

БЕДИК ХАРЫЫСАЛГА-БИЛЕ

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде черни улам ыңай мелиорастаар талазы-биле улуг сорулгаларны салган. Шынар талазы-биле көргүзүглерже, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидеринче эң кол сагыш салып турар. Ол негелделерге дүүштүр бистиң «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажыл-ишчилери кылдынган чүүлдерни анализтеп, бо чылгы онаалдаларын күүседириниң арга-курлавырларын ажыглаарынче күженииишкинин угландырганнар.

Ылаңгыя суггарылга ажылы совхозта бир кол айтырыг. Бо чылын ниитиниң малынга четчир хемчээлдиг чемни белеткээриниң планын күүседиринге суггарылга улуг ужурдузалыг. Бо айтырыгны бистиң совхозтуң дирекциязы, партия болгаш ажылчын, комсомол комитеттери кичээнгейниң төвүнге тургускан. Улуг-Хем районнуң бүгү суггатчыларының хуралынга хүлээп алдынган шиитпирни күүседиринге совхозтуң хову ажылдыгларынга даандырып, сорулгаларны хуралдарга дугурушкан.

Бо сорулганы күүседиринге совхозтуң Арысканда хоочун механизатору Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи коммунист Минчирр-оол Сырбыкай эгелекчи саналын кирип, бир звенонуң суггатчы тракторизи болурун хүлээнген. Ынчангаш ону салбыр баштаар чери, ында партия организациязы суггатчы звенонуң удуртукчузунга томуйлаан. Амгы үеде оон удурткан звенозу Торгалыг, Хүүле хемнерниң суглары ховар-даа болза, болдунап хемчеглерни ап турганш. 134 га сиген, 37 га кукуруза ангызын, 25 га картофель шөлдериниң баштайгы суггарылгазын эки шынарлыг чорудкан.

Коммунист Минчирр-оол Кыргысович Сырбыкайның звенозу «Белдир-Бежиг» деп черге ажылдап, ында картофель олуртур шөлдүң суггарылгазын чорудуп, хүн-хүн иштинде нийи хөлчеглиг ажылдап, ук ажылды эки шынарлыг дооскан.

Совхозтуң малынга илегелдиг чем баазазын тургулары ол суггаттыг шөлдерден база улуу-биле хамааржыр. Суггарылганы улуг харысалга-биле көрбүшаан, звенонуң кежигүннери бедик көргүзүглерни чедип алырынга бүзүрелдиг ажылдап турар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Улуг-Хем район.

А ъ ш - ч е м программазы — бүгүдениң херээ

Соңгулдаларга уткуштур

УЖУРАЖЫЛГА ХУРАЛДАРЫ

Барыын-Хемчик

Район Совединге депутаттың кандидады хойжу К. Ш. Моңгуш соңгукчулары-биле ужурашкан. К. Ш. Моңгуш эрткен кыштаглаашкынны үре-түңнелдиг эрттирген болгаш хууда социалистиг хүлээлгезин чедиишкиннинг боттандырып, төрүүр 100 баш хойдан 106 хураганны камгалап алган. Хүлээлге күүсеттинген. Ажыл-ишке ак сеткилдиг малчынга бүзүрел улуг. Ужуражылга хуралдың киржикчилери депутатка кандидатка депутат эрге-хүлээлгезин күүседи бергеш, совхозтуң малчын кодааннарын электрижидер айтырыгны шиитпирлежиринге киржирин дилээн.

Эрзин

Район Совединиң депутадының кандидады, «Чаа орук» совхозтуң № 4 хойжу бригадазының малчыны А. Б. Севилбаа-биле округтуң соңгукчуларының ужуражылга хуралы болуп эрткен.

Ужуражылга хуралынга кожээ Совет күүсекомунуң даргазы Г. Ч. Тойбаа болгаш соңгукчулар чүве чугаалааш, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга болгаш чер-чер Советтериниң соңгулдаларынга төлептиг ужуражыр дээш совхозтуң ажыл-ишчилериниң шалыпчы ажылдап турарын таныштырган. Оон ангыда СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин калбаа-биле таныжып, өөренип, чүүлдүгзүнүп деткип, ону күүседири-биле тодаргай хемчеглерни чер болганда ап турарын олар чугаалаан.

Депутаттың кандидадынга соңгукчулар чагыгларын берген. Малчыннарның амыдыралының культурлуг деңнелин улам бедидеринче угланган хемчеглерни алырын, ылангыя хойжу кодааннарже электри чырыын кииреринин чугулалап айыткан.

Чөөн-Хемчик

Район Совединге депутаттың кандидады, ажыл-агыйның мурнакчы саанчызы Т. Д. Кара-Сал «Большевик» совхозка соңгукчулары-биле ужурашкан.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи «Большевик» совхозтуң директору Х. Т. Шаалы чыыгланнарга саанчының ажыл-амыдыралын таныштырган. Депутатка кандидат-биле ужуражылга хуралга санал бергеннер Т. Д. Кара-Салга бедик бүзүрелин илередип, чагыг, сүмезин бербишаан, сүт-бараан фермазынга телефон харылзаазын киирер айтырыгны шиитпирлежирин дилээн.

Ужуражылга хуралдың түңнелинде район Совединге депутаттың кандидады Т. Д. Кара-Сал анаа бедик бүзүрелин дээш соңгукчуларга өөрүп четтиргенин илередип, оларның бүзүрелин ажыл-херек-биле шынзыдарын аазаан.

МОСКВА ОБЛАСТЬ. Одинцово районнуң «Заречье» совхозу чылдын-на 7500 тонна ногаалар бүдүрүп турар. Ол ажыл-агыйның администрациязы, партия болгаш профэвилел организациялары совхозтуң бүгү талалыг хөгжүлдезин, чоннуң амыдырал байдалын экижидер дээш боттуг хемчеглерни ап турар.

Совхозтуң пропагандистери болгаш агитаторлары улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар мурнунуң лекция, беседаларын калбаа-биле чорудуп турар.

ЧУРУКТА: «Заречье» совхозтуң бөлүк агитаторлары. солагай таладан: кожээ спортчу клубтуң даргазы В. М. Малкин, инженер-электрик В. П. Турецков, чылдыыга черниң ажылчыннары Л. Шибина, Р. В. Ефремова, Л. В. Морозова, В. С. Лукьянова.

В. Кошевойнуң фотозу. СЭТА-ның фотохроникезы.

Хүннүң медээлери

120 хураган

«Октябрь 30 чылы» совхозтуң Сынып-Чүрээ хойжу бригадазының малчыннары 1981-82 чылдарының кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирген. Чылдың баштайгы дөрт айының түңнели-биле алырга, бригада төрүүр чүс баш кадаа оннаштыр 82 хураганны онча-менди камгалап алган. Эрткен чылдың ол үезиниң деңнелинден бо көргүзүг бедик болуп турар.

Бригаданың малчыннарындан Аяк-Хээ Ондар төрүүр чүс хойдан 120 хураганны алган. А. Сүгдүр-оол Ондар биле Экендей Ооржак олар 91-90 хураганнарны түс-тузунда алган. Малчыннар аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорул турарлар.

А. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

Макталдыг

Кызылдың аъш-чем садыының коллективи ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан социалистиг чарышта идепкейлиг киржип турар. Эрткен айларның планныг онаалдазы, социалистиг хүлээлгези чедиишкинниг күүсеттинген болгаш пландан ажыр 700 муң рубльдиң бараанны саттынган.

Коллективте мурнакчылар арбын. Оларның аразында Кызыл хоорай Совединге депутаттарның кандидаттары база бар.

Эрткен беш айларның түңнели-биле № 9 төп гастроном эки көргүзүглерлиг ажылдаан. Коллектив пландан ажыр 49 муң рубльдиң бараанны саарган. Мында хоорай Совединге депутаттың кандидады, садыгжы О. Б. Баазанның эки ажылы макталдыг.

№ 32 магазинде комсомолчу-аныяктарның бригадазы садыгда мурнакчыларның одуруунда. Хоорай Совединге депутаттың кандидады, аныяк коммунист Н. П. Аржакова удурткан бо бригада планныг онаалдазын ай, квартал санында доктаамал күүседип келген. Эки ажылчыг бригада бригадири Н. П. Аржакованы Кызыл хоорай Совединге депутаттың кандидадынга ийи чыышта улаштыр депшиткен.

14, 35 магазиннерде хоорай Совединге депутаттарга кандидаттар — бригадир З. М. Кузьмина, садыгжы В. М. Пантелеева оларның ажылы макталдыг. Ол дугайын депутатка кандидат-биле ужуражылга хуралынга санал бергеннер демдеглээн.

Бистиң корр.

Мурнакчы чолаачы

Часкы хову ажылдарынга киришкен чолаачылар бригадазының ажылын «Коммунизмниң херели» совхозка түңнээн. Үрезин сөөртүп ажылдап турган чолаачылар аразында калбарган социалистиг чарышка коммунист чолаачы Сергей Досланович Оюн тиилекчи болуп үнген.

С. Д. Оюн совхозка беш чыл чолаачылаан. Бо үениң дургузунда ажылынга кызымаа-биле эл кады ажылдап турар эш-өөрүнүң бүзүрелин чедип алган.

БИСТИҢ КОРР.

ХРОНИКА

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму РСФСР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күрүне комитединиң даргазынга эш Анатолий Прокопьевич Блохинни томуйлаан.

(СЭТА).

БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИНИ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели кайгамчыктыг юбилей — Россияга Казахстанның эки тура-биле каттышканындан бээр 250 чылы-биле база республиканы Ленин орден-биле шаңнааныынга холбаштыр Казах Совет Социалистиг Республиканың ажылчыннарынга, колхозчуларынга, интеллигенциязынга, бүгү ажылчы чоннарынга чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип, чаагай күзээшкиннерни дамчыткан. Ол улуг байырлалды казах улус-биле кады бистиң улуг Төрээн чуртувустуң бүгү акы-дуңма улустары демдеглеп турар.

АКЫ-ДУҢМА ЧУРТТАРНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

БУДАПЕШТ. Делегей экономиказынга ЭДЧ кежигүннери чурттарның турушталрын быжыглаарының эң чугула фактору оларның ажыктыг, хөй талалыг кады ажылдажылгазы, бүдүрүлге, садыг, эртем-техниктиг харылзааларының калбарышкыны болуп бар чыдар. Социалистиг экономиктиг интеграцияны ханыладырынче угланышкынны ЭДЧ-ниң сессиязы база дагын бадыткаан, оон XXXVI хуралы Венгрияның найысылалынга болган.

Кады ажылдажылганың хөгжүлдезиниң түңнелдерин болгаш перспективаларын чугаалажыры кажан-кезээде ышкаш, ажыл-херекчи, боттуг болгаш эш ёзузунуң байдалынга болуп, чаңгыс ап-сеткил болгаш бүрүн билчиишкин-биле тодаргайлаттынган.

БУР-нуң, ВУР-нуң, ВСР-ниң, ГДР-ниң, Кубаның, МНР-ның, ПУР-нуң, РСР-ниң, ССРЭ-ниң, ЧССР-ниң, ол ышкаш Югославияның делегацияларының баштыкнары июнь 10-да болган түңнел хуралга сессияның XXXVI хуралының протоколунга ат салган.

ЭДЧ кежигүннери чурттарның улус ажыл-агыйынга микропроцессорлуг техниканы хөгжүдеринге болгаш калбаа-биле ажыглаарынга хөй талалыг кады ажылдажылга дугайында Кол дугуржулгага ат салган. Үлетпүр роботтарын специализастап болгаш кооперастап бүдүрерин ажылдап кылырынга болгаш организастаарынга хөй талалыг кады ажылдажылга дугайында Кол дугуржулгага база ат салган.

Улустарның чаагай байдалының өстүрериниң чугула чүүлү кылдыр бүдүрүлгениң интенсификастаарынче акы-дуңма чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының угланыышкынын боттандырарынга 1986—1990 чылдарның улус ажыл-агый планнарын айлаштырарының программазы изиг бээр хүлээлгелиг. Ол программаны сессия көрген болгаш чүүлдүг деп санаан.

Улустар аразынга бүдүрүүшкүннүң хөй талалыг специализастаар, кооперастаар база атомнуг электростанцияларга ажыглаар дериглерни бержир дугайында дугуржулганың канчаар күүсеттинип турарын сессия ажылының үезинде көрген. Өңнүг телевидение талазынга хөй талалыг кады ажылдажылганың программазын хуралга чүүлдүг деп көрген.

Солуннарга парлаар дыңнадыг хүлээп алдынган.

ЭДЧ сессиязының дараазындагы — XXXVII хуралын 1983 чылда Берлинге эрттирерин шиитпирлээн.

ВУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Д. Лазар түңнел сөс чугаалааш, акы-дуңма кады ажылдажылганың үлелин айтырыгларын дугайы санал-оналдарны калбаа-биле үре-түңнелдиг солушканы социалистиг экономиктиг демнежилгени улам хапыладыр, калбартырынга изиг бээрин демдеглээн.

ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Штоф харыы сөс чугаалаан.

ЭДЧ сессиязының XXXVI хуралы ажылын оон-биле дооскан.

(СЭТА).

КИЖИЛЕРНИ ЧООКШУЛАШТЫРГАН МУЗЫКА

П. И. Чайковский аттыг VII делегей конкурузу Москвада ажыттынган. Кайгамчык улуг композиторнуң адын эдилээн конкурс кижилерниң аразында бот-боттарын билчир чорукту быжыглаан турар музыканың күчү-күжүн көскүзү-биле илередир. Делегейниң музыка талазы-биле чалыы назыны совет найысылалда чыглып кээп, эш-өөрү-биле чогаадыкчы маргылдаага киржип, дыңнакчыларга кайгамчык музыканы бараалгадыр.

Конкурстуң байырлалдыг ажыдыышкыны Кремльдиң Съездилер ордузунга болган. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң культура министри П. Н. Демичев делегейниң бүгү диптеринден келген музыка культуразының шылгарангай ажылдакчыларынга, аныяк күүседикчилерге Совет чазактың болгаш СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң өмүнээзинден анаа даасканын ёзугаар изиг байырны чедирген.

Музыка аңгы-аңгы чурттарның улустарының, янзы-бүрү дылдарның база чаңчылдарның аразында харылзааның солуттунмас чепсээ дээрзин оратор демдеглээн. Делегейге чогаадылга талазы-биле кады ажылдажылганың интернационалчы принциптерин, улустар аразынга бүзүрежилгени болгаш тайбыңны быжыглаарынга музыка дузалап турар. Делегейниң амгы нарын байдалында ол черле онза чугула. Кижиниң ажыл-чорудулгазының эң-не гуманныг талазынга хамааржыр — делегей культуразының мастерлеринге шак ындыг өткүт сөстү сөглээри хамааржыры министрниң чугаазынга демдеглеттинген.

Чаңчыл болган бо конкурс музыканың ёзулуг байырлалы, чаа талантыларның ажыдыышкыны болур дээрзинге П. Н. Демичев бүзүрелин илереткен.

Конкурстуң оргкомитединиң даргазы ССРЭ-ниң улустуң артизи Т. Н. Хренников конкурстуң киржикчилеринге чедиишкиннерни күзевишаан, делегей жюризиниң даргаларын таныштырган: О. В. Тактакишвили (фортепиано), Л. Б. Коган (скрипка), Д. Б. Шафран (виолончель), И. К. Архипова (ырлаары). Хөй-хөй чурттарның шылгарангай музыкантылары жюри кежигүнүнде кирген.

Москвада эгелеп турар делегей конкурузу найыралдың, чогаадыкчы маргылдааның байдалынга эртер дээрзин Карло Ван Несте (Бельгия), Франтишек Раух (ЧССР) эш-өөрүнүң өмүнээзинден илереткеннер.

Кремльдиң Съездилер ордузунга ол кежээ Чайковскийниң музыказы диңмирээп турган. ССР Эвилелиниң Улуг театрының мастерлери Чайковскийниң тураскаалынга конкурстуң киржикчилери, жюри кежигүннери болгаш аалчылар улуг композиторга хүндүлелдиң болгаш ынакшылдың [illegible] кылдыр кызыл чечектерни салган.

Чоруун чогузун, суралгыг конкурс!

И. ВЕКСЛЕР.
В. ДЖАЛАГОНИЯ.
СЭТА-ның корр.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ДАДЫГЫЫШКЫН ДЭЭШ — КЫЗЫЛ ТУК

Школачыларның күш-ажылчы кижизидилгезин болгаш профорганнажылгазын ажылын Каа-Хемниң школаларында эки организастап турар. [illegible] чылдарда-на күш-ажылчы дадыгыышкынны алган уруглар ортумак школа соонда төрээн совхозтарынга малчыннап, саанчылап, механизатордар болуп артып каап турарлар. [illegible]

[illegible] фанфаристер [illegible]. Уругларның арыннарында өөрүшкү чайнаан. Эки кылган ажыл макталга төлептиг-ле болгай. Каа-Хем районнуң эргелекчизи Л. И. Лоскутова сөс ап чүве чугаалаан. Школачыларның ниитиге ажыктыг ажыл-херектериниң түңнелдерин үндүрүп, бо чайгы сорулгалар дугайын ол тайылбырлаан. Мурнакчыларны шаңнап мактаан. Бо чылын ниитизи-биле 198 звено районда ажылдап чайлаар. Районнуң бүдүрүлге бригадаларынга [illegible]. Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министри Н. С. Конгарга сөс берген. Өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларының бүгү-российн социалистиг чарыжының түңнелдерин ёзугаар Каа-Хемниң бүдүрүлге бригадалары 1981 чылда чедиишкинниг ажылдаанын ол дыңнатышаан, күш-ажылчы тиилелге дээш школачыларга байыр чедирген. Каа-хемчилер Федерацияга тиилекчилерниң одуруунда кирип, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ук грантту болгаш 2000 рубль акша шаңналын Н. С. Конгар байырлалдыг байдалга районнуң төлээлекчилеринге тывыскан. «Эр-хейлер уруглар, улам эки ажылдаңар» деп сөттүң киржикчилеринге чыдыг сөстерни келген аалчылар сөглеп турганнар.

Ол-ла хүн аныяк малчыннарның хову ажылдакчыларының, ногаажыларның конкурузу районда эң эки бүдүрүлге бригадалыг Сарыг-Сепниң Салчак Тока аттыг № 2 школазының баазазынга эрткен. Аныяк саанчылар, механизаторлар, ногаажылар түс-түңнэ конкурстарга киржип, [illegible] практиктиг [illegible]. Каа-Хемниң аразында маргылдаа организастап турганнар. Республика, харын-даа зона конкурстарының тиилекчилери хөй-биле үнүп турган.

Түс-түс адырлаар аайы-биле конкурстар аразында уруглар кол бөмбүүге, хүреш маргылдааларны база организастап эрттиргеннер. Школачыларның бүдүрүлге бригадаларының киржикчилери слёт болган хүн конкурстарга, спортчу маргылдааларга киржип, күжүн шенежип, кино көрүп, ойнап-хөглеп хүлээннер. Оларның мурнунда чайгы дыштаныгга. Ону ажыглыг, солун эрттирер ёзу уруглар-даа, улуглар-даа бүгү күжүн салып турганнар.

Б. ДИРЧИН.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Аъш-чем программазы: айтырыглар, шиитпирлээриниң аргалары

ХОЙЖУЛААРЫНЫҢ ЭРТЕМИ

Ажылдакчы бүрүзүнүң дуржулгазы онзагай хевирлиг, а профессионал мергежили катаптаттынмас болур. Ооң ол кады журналчы кижиниң хууда чедиишкини, бүдүрүгге талазы-биле бедик көргүзүглерни күш-ажылды организастаарының болгаш ооң аргаларын сайзыраңгайжыдарының болдунар чүүлдерин хойнуң дугайын херечилеп, чаа, ам-даа ажыглаттынмаан курлавырларны илередип турар болганда, ниитизи улуг ужур-дузалыг болур. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежнев бодунуң илеткелинге ылаңгыя кодээ ажыл-агыйга ооң ёзузунуң шалыпчыы чоруу, шиитпирлерни боду хүлээп алыры, тывынгыр, ажыл-херекчи чорук эң чугула деп чугаалаан. Шак-ла ындыг шынарлар Таңды районнуң сураглыг хойжузу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны И. П. Сафоновта бар. Ол хой ажылынга 37 чыл иштинде ажылдап келген, чүгле байлак практиктиг дуржулганы чыып алган эвес, харын база оларны системажыдып, хойжулаарының бир янзы хевирлиг эртемин кылдыр ниитилештирген. СЭКП ТК-ның Пленумунга хүлээп алган ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының дугайында бодунуң бодалдарын илередирин Иван Петрович Сафоновтан редакция дилээн.

Совет кижилерни аъш-чем продуктулары-биле хандырарын экижидер дугайында партияның шиитпирин сонуургавас кижи чок деп чугаалап болур. Эш Л. И. Брежневтиң май Пленумунга илеткелинде, Аъш-чем программазында, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хогжүдериниң кол-кол айтырыгларының талазы-биле хүлээп алган доктаалдарында-даа бистерниң кодээ ажыл-ишчилериниң [illegible]

[illegible] деңнели-биле деңнээр, агаар-бойдустуң болгаш мал чеминиң нарын байдалын барымдаалаар чүве болза, төрүүр чүс хойдан-на 110 хураган дээрге, шору көргүзүг-дүр. Бир талазын ап көөр чүве болза, төрүүр чүс хойдан-на алганым хураган эрткен чылын меңээ быжыглаан кодандан 12%, а ооң-даа мурнунда — 140 баш болган чүве. Ооң биле кады нарын дуктуг хой ажылында улуг аргалар ындыг түңнелдер-биле кызыгаар-[illegible]

[illegible]

Эрткен чыштарлыгданымдан [illegible] Валерий Ефремов, Александр Кочанов болгаш оглум Василий-биле [illegible] 770 хураганны алгаш, камгалап каан бис. [illegible]

[illegible] технологиязының болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумунуң-даа талазы-биле эң шиңгыы негелделиг, нарын херек. Эскет чок, бичии ышкаш сагылдырар чүүлдер бүрүзү-ле эттиин болгаш дуктуң-даа чемелдепентнерлеринге [illegible]

[illegible] алышкыжыннын үезин болур болгаш, ооң быжыг үндезинип чогум-на чайын салдынар. Чамдык хойжулар малды баштайгы көк оттуг черже чедире бергеш, хойлар тоттур оъттаышпар дээш кадат шелүн үр-[illegible]

[illegible] ниң хуусааларын эки билир болгаш суггат дугайын үргүлчү билген турар ужурлуг. Эдериштирилге кампаниязының соонда-даа суларавайн, хойну семиртир одарладырын үргүлчүлээр болгаш ол үеде чугаа чүгле хойнуң бодунуң дугаанында эвес, үре-төлдүң [illegible]

[illegible] соонда төрүүр хойларны тарып боозадырынга белеткээриниң үезинде улуг бергедээшкиннерге таварыштырар. Бо талазы-биле зоовет-специалистерниң боттуг дузазы болгаш сүмелери, ажыл-агыйларның удуртукчуларының тарып боозадылга черлерин белеткээри-[illegible]

[illegible] хойлар одардан ыравазын дээш хайгаараар. Хураганнарга сыкыртыышкынны чогуур үезинде кылыр, чаа малга «сероловання» тургузар.

Хевээр чүүлдер... Чогум-на олардан хураганнарны оңчамеңди доруктурары хамаар-[illegible]

[illegible] жаа-хорааға ноябрь 20-ден июль эгезинге чедир тургузар бис. Ынчалза-даа бо чылын мал чемнери чедишпес болганының уржуундан хойларны одарже дыка эрте үндүрген бис. Ынчалза-даа үстүнде айыттынган чүүлдерни сагып, тургаш, алдынган чаш малды шуптузун оңча-меңди камгалап алыр аргалыг болган бис.

Мен хой ажылының технологиязын болгаш ону организастаарын тодаргайы-биле чугаалаадым. Чүге дээрге, хой ажылының ажыктыг чоруун бедидеринге чугула эвээш эвес аргалар болгаш ам-даа ажыглаттынмайн турар курлавырлар чогум-на оларда бар деп санап турар кижи мен. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежнев бодунуң илеткелинге мынча дээн: «Хой малдыг болур деп күзел база-ла билдингир. Ынчалза-даа мал ажылында амгы үеде кол чүүл — дужаап турар малдың ортумак деңнелин улгаттырары болур. Ынчангаш малдың шынар составын сайзыраңгайжыдары, уксаажыдылга ажылын экижидери, бедик продуктулуг уксааларның малын өстүрери эң чугула боор турар». Тываның малчыннарының мурнунда ол-да сорулга салдынганы билдингир. Күш-ажылдың болгаш технологияның сагылга-чурумун быжыглаары, ниити бедик түңнелдерни чедип алыры дээш хойжу бүрүзүнүң харыысалгазын улам бедидери — эки көргүзүглерни чедип алырының бодунуң эртеми-дир.

И. САФОНОВ,

Таңды районнуң «Революцияның чалбыышкы» совхозунуң хойжузу, Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Туг орденнериниң эдилекчизи.

АЖЫГЛАЛГА КИРЕР ТУДУГГА

Чаа Шагаан-Арыгда туттунуп турар район котельназының болгаш школа тудуглатынга ажылдап турар бригадаларның ажыл-ижи шуудаашкынныг чорул турар. Ук объектилерде № 18 НМК-ның тудугжулары тудуг-монтаж ажылдарын кылып келген.

Тудугжу бригадалар аразынга күш-ажылчы чарыштың мурнуну одуруунда хоочун бригадир А. Ягодинниң бригадазы. Макталдыг бригаданың тудугжулары школа тудуунда ажылдап, ук объектини бо чылын ажыглалга киирер дээш кызымаңнай ажылдап турар. Дуржулгалыг тудугжу Александр Ягодин аныяктарны арга-мергежилинге өөредип, оларга ажыл-ишчи мөзү-шынарын көргүзүп чоруур. Ооң бригадазы колдуу аныяктардан тургустунган-даа болза, оларның деми чаңгыс болганындан ажыл-иш бүдүрүкчүлүг чорул турар.

Бо чылын ажыглалга киирер школа тудуунда Кара-оол Доржукай, Николай Болгунлосов болгаш оон-даа өскелер шуудургу ажылдааш, ээлчег үлүүнүң планныг даалгаларын ажыр күүседип келгеннер.

Л. НАЧЫН-ООЛ.

Улуг-Хем район.

Төрээн чуртка — хой дукту

КЫРГЫЛДА ПУНКТУЛАРЫНДАН МЕДЭЭЛЕР

ЭРТЕ ЭГЕЛЭЭН

[illegible]

А. ЛОПСАН.

Каа-Хем район.

АЖЫЛ ХАЙНЫЫШКЫННЫГ

[illegible] хойжу бригадалары боттарының түс-тузунда хой кыргыыр пунктуларлыг. Бирги бригаданың бригадири Л. [illegible] кыргылданы эки организастаан, кыргыкчыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускан. Кыргылда пунктузунда электриктиг 24 машинаны херип аскан. [illegible]

Хой ажылында бо чугула кампанияны ийиги бригада база багай эвес эгелээн. Ооң пунктузунда электриктиг 19 хачыны тургускан. Олар шуптузу аваа турууш кунуг чок ажылдап турар. Ук бригада 7 тонна дукту дужаарын хүлээнген.

Т. КУНГА.

Тес-Хем район.

ҮШ ХҮНДЕ — 500 БАШТЫ

«Моген» совхозтуң № 3 хойжу бригадазының малчыннары СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлеринге сорук кирген, [illegible] 2000 баш хураганны кыргыыр.

Кыргылда пунктузунда электриктиг 12 хачыны тургускан олар уруктел чок ажылдап турар. Хой дугунун чидирбейн быжыгылдырбас, ажылды хүргедедир дээш, хол-биле кыргыыр эң-не дуржулгалыг 20 кижини база ажылга хаара туткан. Баштайгы үш хүнде-ле 1500 баш хойну кыргып үндүрген.

Түс-түс кыргыкчылардан Ч. Саая, В. Дакчы, В. Үчурал, С. Намдал олар хүн нормазын 120 хуу чедир ажыр күүседип, мурнакчы ажылдап турар. Кыргыкчыларның аразында социалистиг чарыш калбаргап, ооң түңнелин бот ховгаш-ла үндүрүп, тиилекчилерни шаңнап мактап турар.

Д. ЧЫРГАЛ-ООЛ.

Эрзин район.

ЧҮҮДЕН-ДАА ҮНЕЛИГ

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, Ленинниң херээниң шынчы уламчылакчызы, амгы үениң болгаш делегейниң ылгараңгай ажылдакчызы Леонид Ильич Брежневтиң ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге чугаазында салдынган [illegible]

Мен бодум Тываның революстуг аныяктарының [illegible] 1933 чылда кирген. [illegible] ҮЧР секретарының орлакчызы, суму комитединиң секретары болуп ажылдап. 1941 чылда Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелей бээрге, арат Таңды кожуунунга ажылдап тургаш, 1942 чылдан соңгаар партия ажылынга ажылдап чораан, дайын [illegible]

[illegible] дан ыравас. Кады ойнап өскен эштерим Чаа-Кежиг чурттуг, Будённый аттыг колхозтуң кежигүнү, чаа-ла өг-бүле тудуп турган Иван Пирогов, дуңмазы Александр Пирогов, Михаил Филимонов база эки турачылар, танкист Оюн Бортуй-оол, Оюн Дунгулак, Оюн Сарат-оол болгаш өске-даа оруc, тыва чаңгыс чер чурттугларымны фронтуже үдежип турдум. Алаан кижилерниң иштинден чүгле Бортуй-оол, Сарат-оол олар ээп келген.

Мынчангаш, дайынны качан-даа кижи көөр хөөн чок, тайбың чүүден-даа артык үнелиг. Моон ужурунда эш Л. И. Брежневти совет улус, делегейниң бүрүнгаар демдиглиг бүгү кижилери аажок улуг-биле хүндүлеп, деткип турар. Сорулга болза, тайбыңның херээн бүгү талазы-биле, өөскүттүг күш-ажыл-биле быжыглаары болур-дур.

О. ТОВУУ,

персоналдыг пенсионер.

Тока аттыг совхозтуң № 1 бригадазының механизаторлары бо хүннерде кукуруза чаштырылгазын чорудуп турар. Олар ол культураны 500 гектар черге чаштырар. Ам оон чартыын ажыра берген.

ЧУРУКТА: кукуруза чаштырылгазында мурнакчы ажылдап турар механизаторлар Сергей Оюн биле Хомушку Семис-оол.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

КИЧЭЭНГЕЙГЕ АЛЫР

Чадаана хоорайда аъш-чем бараанңарының магазиннери арбын. Оларның кайызынга-даа кире бээрге, бараанның ассортиментизи чаңгыс аай — янзы-бүрү соктар, балыктан кылган консервалар колдаан. Курагаг сүт, эъттен кылган аъш-чемни райпо база ап турары билдингир. Ховар ол бараанңар райпонуң складынга-ла «чарап эжиктеп» райпо ажылдакчыларының эш-өөр[illegible] таныш-көрүжүнге баар. Үлептеп бараанның артыы магазиннерге кээрге келгилээр хижиринге чүве-ле бар. Хей чөрлеп ындыг чугаа үнер эвес.

Райпо баштаар чери бо айтырыгны шыңгыы кичээнгейге ап, складтарда бар «бараанңар-биле магазиннерни четче хандырарын көөр болза эки деп бодаар мен.

Хоорайның магазиннеринде арага йөмаа арбын. Эзиртир суксуннарны садыг шугумунга садарын чурумчуткан болгай. Ындыг турбуже чамдык садыгжылар ону бо-ла хажыда бээр.

Чөөн-Хемчик районнуң херглекчилер ниитилелиниң баштаар чери үстүнде четпестерни кичээнгейге алыры күзенчиг.

Д. МОНГУШ.

Чагаа парлаттынмаза-даа

ӨСКЕ ШИИЛЕРНИ КӨРГҮЗЕР

И. В. Гогольдуң «Ревизор» деп шиизин тыва артистерниң күүселдези-биле Өвүр районнуң чурттакчылыг черлеринге көргүзерин дилээн чагаа редакцияга келген.

Тываның хөгжүм-шии театрының директору Е. Танованың ук чагаага харыызы болза:

1982/83 чылдарның репертуарында «Ревизор» деп шии кирбейн турарындан, ол амчылазында көрүкчүлерге барадгаттынмас. Районнуң көрүкчүлеринге театрның артистери С. Токаның «Деңгүр-оол», Ш. Хусейновтуң «Авазының ак платьези» деп шиилери-биле барып чедер.

АЖЫЛЫНДАН ҮНДҮРГЕН

Бо чылдың февральда Аңгаты суурдан редакцияга чагаа келген. Суурда иелерге таарымчалыг байдалды тургузуп, бичии чаштарны арыг-силиг, культурлуг чорукка кижизидер, азыраар-чаагай өстүрер дээш ясли коллективиниң кызымак ажылдап турарын ында бижээн. Ынчалза-даа яслиниң эргелекчизи Сенди Ооржактың коллектив кежигүннеринге каржы, алгык-чимеек чоруун ол чагаада шугумчулаан.

Редакцияга келген шугумчулуглуг чагааның [illegible]-биле кылганы СЭКП Барын-Хемчик райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи С. Ооржак харыылаан. Чагаада кирген фактылар бадыткаттынган Сенди Ооржакты ясли эргелекчизи ажылындан хостаан.

АЖЫКТЫГ-ДАА, ЭПТИГ-ДАА

Совет кижи бүрүзү ажаалга кассазының ажык-дузазын күзелдии-биле ажыглап, көрүп турар. Ажаалга кассаларынга акша шыгжап турар улустуң саны чыл санында өзүп келгенин дараазында сан түн бадыткаар. Чижээ, 1960 чылда хамнатыларның ажаалга кассаларынга шыгжаап турган түңү 700 миллион рубль турган болза, 1980 чылда ол 156,5 миллиард рубль четкен. Ол болза ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның культурлуг болгаш социал амыдыралының деңнелиниң өскенин херечилээн.

[illegible] Улуг назылыг, болгаш назы четпээн-даа кижи салыкчы боор болур. Акша салыкчызы өлген таварылгада, ооң салган акшазын чагыг бижикте айыткаанын ёзугаар, ол кижиге бээр. Акша салыкчыларынга эптиг болзун дээш ажаалга кассалары аңгы-аңгы хевирни салымшыкнарын [illegible]

[illegible] тодаргайлаарга, бүдүн-чартык ай болгаш-ла эртирип турар. Оннаа алымшыкының хемчээли 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 40 рубльге доктааткан. Бир эвес облигацияларның ээзи акша херелей берген [illegible]

М. ТИРЧИН,

ажаалга кассазының ажылдакчызы.

МЕХАНИЗАТОРЛАРНЫҢ СӨЗҮ

Дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйы «Хадылыгның» механизаторлары ам келир күстүң дүжүдүнүң ыңанышты үндезинин салдынган деп өөрүшкүбиле чугаалап болур. Олар бүгү-ле мол-мол культураларның чаштырылгазын эң-не таарымчалыг агротехниктиг хуусаада дооскан. Амгы үениң эрозияга удур техниказын бүрүнү-биле ажыглап тургаш, 7220 гектар шөлге кызыл-тастың кондициялыг үрезинин чаштырган. Дүргенниң шөлдеринге чоруткан часкы күш-ажылчы ээлчегниң үре-түңнели эки болурунга ыңанышты көвүнүң эгезинде болгулаан чаашкыннар улам быжыглаан.

Дуржулга станциязының ажылчын комитединиң тускай комиссиязы хову ажылының бригадаларының часкы тарылгазы үезинде социалистиг чарыжының түңнелдерин чорукту эрткен хүннерде үндүрген. Бүгү үш бригаданың кылган ажылдарын эки деп үнелээн. Түс-түс кижилерниң чарыжының негелделерин ёзугаар, № 1 бригадада тракторист И. Якушенкону механизаторларның аразынга тиилекчи болган деп санаан. Ол чаштырылганың он ажылчын хүнүнүң планын 108 хуу күүсеткен. Ол-ла бригадада тракторист С. Отев база бодунуң планныг онаалдазын 103 хуу боттандыргаш, чарыштың ийиги черин ээлээн. Часкы хову ажылдарының бүгү дургузунда боттарының хүн нормаларын доозтаамал ажыр күүседип келген А. Монгуш биле К. Анай-оол олар чаштырыкчыларның чапыжынга тиилээн.

№ 2 бригаданың механизаторларындан онаалдазын 17 болгаш 15 хуу ажыр күүседип турган трактористер А. Чуранов биле К. Оюн чарышка шылгараан. Ында чаштырыкчылар С. Куклин, Х. Ооржак олар бедик көргүзүглерни чедип алган.

Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының механизаторлары юбилейлиг 1982 чылдың часкы хову ажылдарын организастыг болгаш бедик агротехниктиг деңнелге эрттирген. Олар ам СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, ында бадылаан «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын» амыдыралга чедиишкинниг боттандырары-биле улам-на күжениишкинниг ажылдаар деп шиитпирлээн. Механизаторлар чоокку хүннерде ниитиниң малынга чем белеткээринче кирип тур.

А. АЖИ.

Таңды район.

Бистиң кандидаттарывыс

ОЛУТ ОРБАС...

Д. КАРА-ООЛ.

БҮЗҮРЕЛГЕ ТӨЛЕПТИГ

Д. ЧЫМБА.

Кызыл район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелинге воеводаларның, воевода хоорайларының президентилериниң болгаш чурттуң камгалал комитединиң бүзүреттирген төлээлериниң чөвүлел хуралы болуп эртken.

ПАП агентилелдиң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, хурал чурттуң политиктиг, хой-ниити болгаш экономиктиг айтырыгларынга база күрүне администрациязының чер-чер органнарының сорулгаларынга тураскааттынган. ПКАП ТК-нын Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский хуралга луве чугаалааш, шериг байдалын киирер дугайында шиитпирниң эргежок чугула болганын бадыткаан. Бис күрүнениң бирги оралакчызы Б. Стахура 1981 чылдың декабрь 13 соонда үениң иштинде чуртта политиктиг байдалды. Польшага амыдыралды таарымчалыг болдурарынга кыжаныглыг кол-кол дашты болгаш иштики айыылдарны тодаргайлап чугаалаан. Шериг байдалы чуртка амыдыралды таарымчалыг болдурарының дыка чугула фактору, айыыл чок чорукка болгаш корум-чурумга салдарлыг чугула болуп артып турарын ол чугаалаан.

Оон-биле чергелештир НАТО күрүнелериниң, ылангыя американ администрациязының социалистиг чурттарга удур туржуушкунунуң политиказы Польшага удур үрегдекчи ажыл чорудуп турар ...

ПБФ-НИҢ НЕГЕЛДЕЗИ

ПРАГА. Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының (ПБФ-нин) медеглели мында тараткан. КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинден дужурер талазы-биле ийиги тускай сессиязының мурнунда турар айтырыгларга хамаарыштыр ПБФ-ниң бодал-оналы мында илередиттинген. Даразында принципиалдыг дугуржулгаларны КНО-нуң Кол Ассамблеязының ийиги тускай сессиязының ажылының үезинде чедип алырын хандырарын Каттышкан Нациялар Организациязындан шуут негээн.

Ядролуг чепсектиң кандыг-даа чаа хевирлерин бүдүрерин доп-дораан хоруур, массалыг узуткаашкынның чаа ядролуг ракеталарын болгаш өске-даа чепсектерин салып алырының азы сайгара тургузарының пландарын узуткаар.

Шериг бюджеттерин 10 хуу кызырар. Доп-дораан күштүг болуп кирер ужурлуг ол дугуржулга хамыктың мурнунда КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарга хамааржыр. Моон түңнелинде хостаалып үлгең херекселдерин экономиктиг болгаш социал улам маадыы хөгжүлдезе ажыглаар ужурлуг.

(СЭТА).

СИРИЯНЫҢ ШЕРИГ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЗИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БУРУУ ШАВЫЫШКЫННАРЛЫГ МЕДЕГЛЕЛДЕР

АГРЕССОРНУ КЫҢЧЫКТЫРБАС

(СЭТА).

АНГЛИ-АРГЕНТИН ЧОРУЛДЭЭ

(СЭТА).

Великобританияның Мурнуу Атлантикада агрессчи үүлгедиишкиннинге удурланыышкынны илередириниң массалыг чыскаазы Нью-Йоркка болган. Оон киржикчилери М. Тэтчерниң консервативтиг чазаа... ... редин, англи шериглерин чорулдээ районундан дораан үндүрерин шыңгызы-биле негеп турганнар.

ЧУРУКТА: чыскаалтың киржикчилери. ЮПИ—СЭТА-ның телефотозу.

ЧЕДИИШКИННИГ ХӨДЕЛИИШКИННЕР

СЕКРЕТАРЬ

С. ХЕРТЕК.

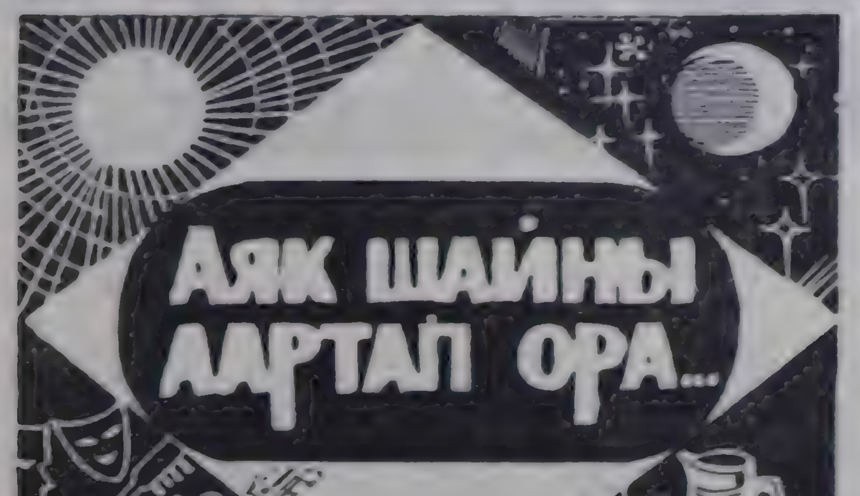

Шүлүк кыдыраажындан

ЭР КИЖИНИҢ ДИДИМИ

«Хана доразынга төрүттүнер.
Хая баарынга өлүр»
(Тыва улустуң үлегер чугаазы)

Эр кижиниң дидим чоруу,
Эглиш дивес кузел соруу—
Ада-өгбе ызыгуурдан
Алыс уктуг салгал болур.
Үнгеш хуннуң херелинден,
Үнүш, сугнуң тынгарыындан —
Чудурук дег чүрек орта
Чурттаганың күжү тыптыр.
Эр кижиниң угаан, күжү
Эш-өөрүнүң чоргааралы —
Алдар атты бедик тудуп,
Ак-төлдү камгалаары.
Хөрзүч черге тараа тарып,
Хөглүг оман ырлап чоруур —
Ада-чурттан кыйгы келзе,
Аъттаныптар, белен турар.
Эр кижиниң дидим чүрээ
Эр чонга идегел боор —
Кара сагыш, халап удур
Харыы тудар чаңгыс болур.
Ада-чуртун камгалаары.
Алдар-атты ышкынмазы —
Эр кижи чурттаалгазының
Эң-не бедик салымы ол.

А. АРАПЧОР.

Чогаалчының ажыл-ижи

ШЫН-БИЛЕ ШЕНЭЭРИ

— Силер бодуңарның чогаадылгаңарга чүге бүдүрүлге темазынче тыртылар силер?—деп, калбаа-биле билдингир апарган «Бир хуралдың протоколу», «Дедир харылзаа», «Бистер, моон адаанда ат салганнар...», «Бүгүде-биле кады» дээн чергелиг шиилерниң автору, драматург Александр Гельман-биле бистиң беседавыс ындыг айтырыгдан эгелээн.

— Хамыктың мурнунда ниитилел амыдыралының ол талазы ындыг-ла кончуг билдингир эвес болгай. Үлетпүрге он сес чыл дургузунда ажылдааш, ук кылыр фабрикага слесарьдан тудуг черлеринге күш-ажыл база шалың талазы-биле инженерге чедир оруктү эрткен мен. Чурттуг дыка хөй эргидим. Чогаалчы кижиге бижип турар чүвезиниң дугайын билип алыры кезээде чугула. Бодунуң чугаалап турар чүвезинге, киржип турар чүвезинге хууда хамаарылгалыг болур деп ылаптан чугаалаар ийик мен. Идепкейлиг литературжу ажыл-чорудулгамның мурнунда чылдар ол бүгүнү меңээ берген.

А ийи чүүлүнде, бистиң үениң кол маадырлары бүдүрүлге кавызында чурттап база ажылдап турар. Ынчангаш ол тала чогаал шииттилелин өскеден туларк чок херглеп турар.

Мээң бүгү шиилеримде көргүстүнген болгаш мени хамыктан артык дүвүредип турар багай уржуктуг болуушкуннар чогум-на анаа эң тодаргайы-биле илереп турар деп бодаар мен. Ол дээрге дужуп хараар чорук-тур. Ооң адын өскээр: тус чериниң эрге-ажыын, ведомствонуң эрге-ажыын бодаар чорук деп-даа адап болур ийик. А ооң алыс утказы чаңгыс—алыксак-чиксек сорулга салган кижилерниң каттыжыышкыны, олар ол сорулгазын чедип алыр дээш бир демниг, коллективтиг хөделип турар.

Чаңгыс кижиниң дужуп бодаар чоруунуң илерээшкиннеринге бодаарга, организастыг бак чорукка удур демисежири кончуг нарын болуп турар. Бөлүк кижилерниң дужуп бодаар чоруу коллективке шыңар болгу дег үндезиннерлеп тургустунган. А ол дээрге улуг күш дээрзин билир болгай бис. Ажыл-херекти тоомча чок көөр бак бүдүшке удур тутчуп үнер азы «Дедир харылзааның» маадырларының бирээзиниң: «Өскертип эгелээр ындыг кижилер тывылбаан шаанда, манаа чүү-даа өскерлип хорjок-тур» деп чугаалаары ышкаш, «ынчан болбас» деп чугаалап шыдаар кижиниң бар апаары ынчангаш чугула-дыр.

— А силерниң бодап турарыңар-биле алырга, бүдүш-чаңчыл принциптерин акжыдеринге уран чүүл, ылангыя театр болгаш кино кандыг янзы салдар чедирип болур?

— Залда олурган кижи бүдүрүгнүң бодунуң бүдүш-чаңчылының хууда дециелиниге, ооң арын-нүүрлүгүнге, хөй-ниити идепкейиниң чергезинге, чигзиниишкиннин олар болдурар аргалыг. Бүдүш-чаңчыл—ол дээрге хамыктың мурнунда бодун хүндүлээр чорук-тур, ол болза, кижи бодун бо дугу мегелеттинмези-дир деп бодаар кижи мен. Тодаргайлаарга, ак сеткилдиг болурунче чүткүл-дүр ийин.

Бүдүрүлгеге бүдүш-чаңчыл талазы-биле харысалгалыг чорук дең-деңи кылдыр хуваттынмаан болур. Ак сеткилдиг чоруктуң азы дужуп хараар чоруктуң тарап нептерээр төптерин тургузаар. Ындыг болган ужурунда, кижиниң чүгле бодунуң турар черинге төлептиг болуру эвес, харын-даа ниити херекке хамаарылгалыг болуру, анаа идепкейлиг киржири чугула-дыр.

Ынчалзажок бодунуң бүдүрелиин хевээр арттырары дээш кезээде демисежир херек. Бодунга эргим болуп турар ажыл-херектиң эрге-ажыы дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турарыңны арыг арын-нүүр-биле чугаалаар эргени чедип алыр дээш шынның шенелдезин эртери, хууда эрге-ажыын бодавазы, бодунуң таагай чоруу хамааржып турар ындыг кижилер-биле найыралды-даа үзери, аар-саар, бок-сак чүүлдерни тоомчага албазы чамдыкта эргежок чугула апаргылаар. Ындыг кижилерниң санын көвүдедиринге уран чүүл чугула рольду ойнап турар. Мен харын ынчаар ынанып турар кижи мен.

— Чугаалап көрүнерем, силерниң маадырларыңарның херек кырында дөмейлежир ындыг кижилери бар бе?—

— Кезээде эвес ийин. Бижип олура, тодаргай кижини бодап-ла турар мен. Ынчалзажок, чогаалчы кижи болганымда, кандыг-бир бүдүштү бөттанжыдарын эвес, а овур-хевирлерниң чаңгыс аайлажылдарын кезээде аажок сонуургаар мен. Ынчангаш мээң шиилеримде ол-бо рольдарны янзы-бүрү актёрлар ойнап шыдап турар боор оң. Мээң шиилеримниң маадырларында ниити дөмейлешкек чүве болза, «ак сеткилдиг болурунче чүткүл» деп ынчаар чугаалап болур.

— Силерниң шиилериңерде мырыңай тодаргай таварылгаларны көргүзүп турар болгай. Материалды кандыг янзы чыып ап турар силер?

— Тускайлап тема өөренмейн турар мен. Дөртен чыл чурттаан кижи дараазында чээрби чылда бижиириниге четчир хайгааралдарны болгаш билиглерни мөөңнеп алган деп санаар мен.

Бодумнуң персонажтарымның психологиязын тодаргай шинчилеп көөрүнче сөөлгү үеде улам-на хандыкшып турар апарган мен. Шиилерде хөделип турар кижилерниң чоорту эвээжээни-даа ооң-биле тайылбырлаттынар. Маадырлар хөй болган тудумда, оларның тус бүрүзүнүң амыдыралын болгаш ажыл-херээн тодаргайы-биле ап көөрүнүң болдунар аргалары эвээш болур.

Мээң «Бүгүде-биле кады» деп сөөлгү шиимде хөделип турарлар чүгле ийи кижи — ашаа биле кадайы болгай. Шииниң болуушкуннары ажылдаар черде эвес, а амыдыралда, квартирада болуп турар болза-даа, мурнундагы теманың уламчылалы болуп турар. Болуушкуннарның болуп турар черин ынчаар солуур чорук өг-бүле биле бүдүрүлгениң аразында харылзаа байдалдарын, оларның бот-боттунга салдар чедиржирин эңне чоок кылдыр тодаргайлап көөрүнүң болдунар аргазын берген.

— Сөөлгү үеде чүнү кылып тур силер?

— «Мосфильмге» херглээр сценарийниң чоокта чаа доозуп дум. Ол бүдүрүлгеден өске темага тураскааттынган. Бодумнуң кужумну өске тематикага шенеп көөр бодап турарым ол. А маадырлары база-ла ийи ле кижи. Сценарийниң тодаргай чугаалаары арай элек. Болуушкуннар хоорайның культура парыгынга болуп турар деп, чүгле ону чугаалап болур мен.

Наталья БАТАЕН
интервьюну алган.

Оолдар, кыстар шуптуу
Октябраттар турдувус.
Бирги класс, ийиги, үшкү...
Пионерге кирдивис.
Хөглүг чай-даа келгеп,
Хөөрежип чарлыр бис.
Аалдарже, лагерьже
Аъттаныр бис, тараар бис.

КӨЖЕР ДЕЛГЕЛГЕ

Тываның улустуң чогаалчызы, партияның болгаш күрүнениң көскү ажылдакчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Салчак Калбакхорекович Токаның төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чыл боларынга тураскааткан көжер делгелгени Алдан-Маадыр аттыг чурт шинчилел музейиниң ажылдакчылары организастааш, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарның ажылчынчыларынга сонуургадып таныштырган. Музейниң эртем ажылдакчыларының көжер делгелгеде хаара туттунган бригадазын музейниң директору Конгар удуртуп чораан. Ак-Довурактың Культура ордузунга, Кызыл-Мажалыктың спорт клувунга, «Шекпээр», «Барлык» совхозтарга, Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана хоорайның Культура ордузунга, «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарга делгелгени ажыл-иштиилерге сонуургадып көргүскен.

Чогаалчының чаш чораан чылдарындан эгелээш, ооң эрткен амыдыралының, ажыл-чорудулгазының дугайын төөгүп турар фото-чуруктар, ооң эдилеп, кедип чораан эдикхевй, документилери, чогаалдары, орден-хавыяалы делгелгениң экспонаттары кылдыр кирген.

С. К. Токаның «Араттың сөзү» деп номунуң моол, япон, индий болгаш Совет Эвилелиниң улустарының янзы-бүрү дылдарынга парлаттынып үнгенин көрүкчүлер сонуургап көрүп, билип алган. Ылаңгыя В. И. Ленин аттыг «Тыва дагдуг» комбинаттың ажылчыннары коллективтиг-биле көжер делгелгени кээп көрген.

Делгелгениң демдеглел дептеринге көрүкчүлер саналдарын бижип, Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң ажылдакчыларынга өөрүп четтиргенин илереткеннер. Демдеглел бижээннерниң аразында ажылчыннар, өөреникчилер, башкылар-даа бар. «...С. К. Токаның магнитофонга бижиткен үнүн дыка-ла дыңнаксаар бис...»—деп, Кызыл-Мажалыктың № 1 ортумак школазының 7«б» клазының өөреникчилери бижээн.

Бо көжер делгелгени республиканың оон-даа өске районнарынче аъткарарын музей планнаан.

Р. ДОЛЗАТМАА.
Б. БАГЫТ-ООЛ.

КАНЧААР КЫЛЫРЫЛ?

Шаг шаандан тура-ла тыва улустуң бурунгу национал чеми — чылгы малдың сүдүнден кылган хымыс кончуг сурагжаан. Бир-ле дугаарында ол кончуг эм чүүл болур болгаш суксунга тергиин ажыктыг. Ону ижерге кижиниң чем ижер хөөнүн киирер, шинээн улгаттырар, кижиниң кандыг-даа байдалынга улуг ужур-дузалыг.

Бурун улуг улус хымысты хүндүткелдиң чеми кылдыр санап чораан болгаш аалга келген кижиге хымысты бир-ле дугаарында аякка куткаш, сунар. Амгы үеде хымысты бедик-биле үнелеп турары таварылга эвес. Хымысты херенгилеп кылып алыры ындыг-ла кончуг берге эвес. Ону чылгычылар болгаш улуг улустар эки билир.

Чижеглеп алырга, бир литр арыг, чылыг бе сүдүн ийи-үш литр хемчээлдиг хуунчукка куткаш, анаа ийи чүс грамм арыг кылдыр чүп каан үзүм-чигирниң немей кааптар. Оон соонда үш-дөрт хонук хиреде чериниң черге тургузуп, шуглааш, өйлеп-өйлеп былгап, быжып турарга, херенгиниң ажыы, оон соонда хымысты көвүдедир херенгилээринге белен болур. Шак ынчаар ажыдып каан хымыс кижиниң кадыынга улуг ужур-дузалыг.

О. ДАРЫМА.

Сонуургактарга

«АМЕРИКАН ТОЛСТОЙ» ДЕП КЫМЫЛ?

Кологрив чанында эрги чевегден И. А. Толстой деп бижиктиг калбак шой тывылган, литератор болгаш чурт шинчилекчизи В. Бочков улуг чогаалчының Кострома чурттуг төрелдериниң дилээрин чогум харын ону үндезин кылып алгаш эгелээн.

Билдингенин болза: Лев Николаевич Толстойнуң адазының кады төрээн акызы И. А. Толстой ол чоокта Никольское деп суурунга чурттап чораан болгаш анаа өлген. Ол-ла черге ооң улуг оглу Фёдор төрүттүнген (1782—1846) дээрзин шинчилекчи тодаратакан. А ол дээрге элдептиг ужуралдары-биле Россияга сурагжаан «американ Толстой» чүве-дир.

1812 чылдың Ада-чурттуң дайынынга тоолчургу маадыр чоруктарны кылган Ф. Толстой кончуг шыырак шериг начальниги-даа болу берип чадавас турган. Бижилер кочулаан чидиг, мерген шүлүкчүгештери ооң талантылыын херечилеп турган. Ынчалза-даа кижизидилге болгаш долгандыр турганнарның салдары ол угааныг болгаш төттүнмес энергиялыг кижини «төөгүлүг» (Н. В. Гоголь) кижи болдурган: хөй-ниити черлеринге Толстой көстүп кээр болза, ол бир-ле «төөгү»-биле тонор турган—ынчаш азы шуушкун-на [illegible].

Фёдор Толстой [illegible] [illegible] [illegible] чок хонуктарны эрткен. 1803 чылда Крузенштерниң экспедициязы-биле чер-делегейни дескиндир ажиндириишкинче чорупкан. Команданы ол чалгааратпаан. Бир катап ол судно поварынга арага сыгап каапкан. Оон оозу шала кырынга ужуп каарга, сургуч чукту ээлдиргеш, оон сегел салының кырынче төккеш, сүлделиг танма-биле шалага чыпшыр танмалап каан. Алак соонда оон «сопчоктаныышкыннарындан» ырмазыырган капитан ону Оожум океанда черлик ортулукка дүжүрүп каапкан. Улус шупту ол ам ат болгап деп бодаан. Ынчалзажок чыл хире болганда, ол Петербургка дүште-даа чок чедип келген. Ол ындыг элдептиг аян-чорук соонда, шериг өңнүктери ону «американ» деп адай бергеннер чүве-дир.

Мегечи, арагачы, туразы улуг... дээш ону ол үениң кижилери чүү-даа деп турган.

Толстой литературага көскү, база-ла бир янзы исти арттырып каан. Грибоедовтуң «Угаандан човуланында» Загорецкийни мынча деп сөглээн: «Дээрбечи, дуэльчи... дендии багай кижи». Ааы Пушкинниң «Евгений Онегинде» чалчык-бузук, синилеп, көдержи кижи—Зарецкий дугайында бижээн. А Загорецкийнин-даа, Зарецкийниң-даа, Ноздрёвтуң-даа («Өлүг сүнезиннерде») дугайын улуг чогаалчылар херек кырында бар кижи—Фёдор Толстойга үндезилеп [illegible].

В. ПАШИН,
СЭТА-ның корр.

КАРА САГЫШ БАШКА ХАЛДААР

Ол дүне ак чаъстап хонганындан чаңгыс-даа комбайн ажылдаваан: чүгле дараазында хүн шала кежээликтей дээр кылайты ажып, ол кавы кедек чер болгаш, үзүктел чок дыңзыг салгын тараапы кургады каапкан. Хову турлаандан комбайннар, өөн буза шаптырган арылар дег, үймеп-ле үнген.

Совхозтуң мурнакчы механизатору Сат удурткан звенозунуң улузун бөле кыйгырыпкан:

— Бо дүнеги сорулга болза Кедек-Ойнуң арткан кызыл-тазын үзе баскаш, ыңаар Оргу-Шөлдүүнче кирээш, даарта кежээге дээр ап октаптар-дыр, оолдар.

Чопаада-ла чүве ыттавас, эш-өөрүнден хоорук, шала былгамыш, метпегер Моң тура:

— Кудайның бергени бүдүн хүн шелээзин канчаар бис?—диген.

— Харын ынчангаш ийи үлүгнү аптар деп турарывыс ол ышкажыл — деп, Сат тайылбырлаан.

— Бир эвес үйгу келзе канчаарыл, удуп ап болур бе?—деп, Моң шала иттирииглиг айтырыг салган.

Ооң айтырыынга кымыдаа мурнай тырыц-кара боттуг Кара-Сал харыылай каапкан:

— Караан доора дээктеп-ле алгай сен!

— Кижи базынма сен, язы! Мен дүне ажылдавас мен! Чанар мен!

Совхозта комсомол комитединиң секретары, оожум бүдүштүг, угаанныг карактарлыг, агылдыр шырайлыг оол — Саая олура угаапкан.

— Эх сени-даа, Моң! Билир-ле чүвең үйгу-ла, үйгу чанар-ла, чанар. Мында дүжүт дугайында чугаа чорун тур ышкажыл: хүн хамаан чок шак, минута бүрүзү үнелиг деп чүвени канчап билбес кижи боор сен. Ары хүнну бадыр удуп, дыштанып алдывыс ыңкажыл.

— Ындыг болза ажылдаарла ыйнаан — деп, демгизи думчуктанган.

Шыпшың чыткан хову хөлзеп, шиилээн кызыл-тасче комбайннар шымнып кирипкен. Ол, бо чүкте, ында-мында оруктарда оттар чыраан, тараа сөөрткен машиналар маңнашкан — ажыл даг хеминиң шапкыны дег, хайныгып-ла турган. Дээрде сылдыстар чүгүржүп, сактырга, комбайннарның болгаш машиналарның оттарындан корткаш, чаштынып-даа турганзыг.

Даң бажы шара-хере, даш бажы сарыг-шокар турда, кызыл-тазын кезип доозупкаш, одагга шимээн-дажы-биле четкилеп келгеннер. Бот-боттарын улуг-дедир мактажып, чаглыг эъдин чип, сарыг шайын аартап олурда, куду хаактан чиик-кара костүп келген.

— Охо, директор эвеспе моң, таптыг айыткаар сен, Сат!— деп, Саая сагындырган.

— Чүү боор, ажылды кылган соонда айыткал чайлыг болгай аан—дээш, Сат тура халаан.—Чыскаалыңар, эштер!

Оолдар омак-хөглүг, оон баштаа-биле чыскаалып турда, чиик-кара халдып келгеш, одаг чанынга тура душкен. Оон аныяк шагдаа эр үнүп келгеш

— Сат кайызыл?—диген.

— Мен мен, эш сержант!—дээш бир базым бурунгаар баскан.— Силерни дыңнап тур мен, чүү болган ирги?

— Ол дугайын биле боор сен, машинаже олур—дээш, оозу хаваан дүйгеш, шыңгыы көрген.

Сат шала кайгап, мени кыжырып тур боор дээш ойнай сылдай:

— Ындыг машина-биле тараа кестирер эвес дүъш сөөлүнде олурупкаш, чымдыныдып тургай мен аан—дигеш. Өөрү чир-шон дишкен.

Сержантының арны кызып, карактары чидип келген соонда:

Рассказ

— Чок, ам дораан олуруңар — дээш, Саттың чеде берген.— Албан херээ күүселип чор мен. Дедирленир болзуңарза, өске хемчээн көре бээр бис.

Ам-на Саттың өөрүшкүзү өжүп, аайын тыппайн, Саанче көрген. Оозу база-ла экти кыскан:

— Чогум кандыг херек болган чоор?

— Оозун силерге айыткаары албан эвес-тир.

— Чүге албан эвес чүвел? Мен комсомол комитединиң секретары кижи-дир мен. А Сат мээң комсомолчум-дур. Ооң салым-чолу меңээ бүрүн хамааржыр апаар

Сержант хөйлениң эде туткулааш:

— Оор деп каразыткан кижээ болушпаңар!— дээш Саттың чиик-карага олурткаш, ийия куду буруладыр хап бадыпкан. А механизаторлар чүнү-даа канчаар аайын тыппайн, кезек када ангадай бергеннер. Сааяның бажын кодурүп келгеш

— Чок, черле бузуревес мен! А силер Саттың оор деп санаар силер бе?—деп, айтырган. Оолдар бир үн-биле «Чок!» дишкеннер.

— Эки-дир, аңаа шупту бүзүрээр-дир бис. Ынчаарга ол чүнү оорлапканыл ынчаш?

Аңаа кым-даа харыы бербээн болгаш кижи бүрүзү боттарының бодалдары-биле чугаалажып турганнар...

Үш хоңгада, кежээ чем сөөлүнде, Сат өөрүнге чедип келген. Ооң арны шала агаргаан. Кезээде өөрүшкүлүг карактары шагжоок апарган болган. Оолдар ону үглеп, чүү болганын айтырып-ла эгелээн.

Сат холдарын часкангылааш, бодаңып олуруп-олуруп, бажын чайгаан:

— Черле кижи дужунге кирбес чүвелер база тургулаар чүве дийин бо. Моон баткаш, хоорайга четкен. Байысаакчызы мени совхозтуң тараазын оорлаан сен деп бо.

— Тараазын?

— Ийе-ийе. Ийи шоодай тараазын. Ону дыңнааш, ана дылым агарып-ла калган.

— Адыр-адыр, чогум чүү болду бо, эгезинден таптыг чугаалап көрем—деп, Саая шыңгыы негээн.

—Бо айның он үште бээр дүъш сөөлүнде кештивис. Мен ынчап комбайнымга үлеп, аар-саар келектерин септеп алыр дээш чыдып калдым. Оон кежээликтей доозуп алгаш, суурже кирээш, комбайнымга бажын чаныгда хондурдум.

— Оон чүү болган ынчаш?—деп, Саша үзе кирген.

— Кажан комбайн септеп ол-бо халып турумда, ийи шоодай тарааны мээң бункерим иштинче кирр кааткан чүве дийин. А мен сээдеп баштыг чүвен ону кайын эскерер ийик мен. Кашты хайынмыр, хейни хөлзедир бодаңып келдим. Ол кежээ мээң бажыкымга каттым ашактап, дүнмам оолдан өске кым-даа кирбээн чүве. Оларны келдиртеш айтырарга чүнү-даа билбес болдулар. Ынчангаш бүгү буруу мээң кырымга чүдүрлүп-ле келген дивес силер бе.

— Канчап салыптылар ынчаш? —деп, Чечек айтырган.

— Моңгун ачызы-биле.

— Ол-ла болгай күжүр эрни! Сенээ болчуп, агартыры-биле ону шын-на билип чорутканы-дыр бис—деп, Комбу мактанган.

Сат кезек бодаңып олура, уламчылаан:

— Дүүн, демги бо Доңдуктуң бичии уруун кинриш келиргe, ол хамык чүвени тө каап берди: «Кичээл сөөлүнде школага чыып болуп турган чүве. Оон чанып бар чыда көөрүмге, шоодайлар чүъктеп алган улустар ол-бо талазынче көрнүп, корткан, девидээн шинчилиг кел чор. Ажылчыннарга тараа үлеп берген эвес, мону кайын тып алган улус боор дээш хайгаарап чорууп кагдым. Олар бистиң бажыңывыстың устунде үш бажың ажылдыр бажыңның ынаарынче кире бердилер... Ынчангаш силерже дыңнатканым ол» деп сөзүн төндүрду.

— А чогум кым болганыл ол ынчаш?—деп, Саая тодараткан.

— Ол кижиниң бажыныын черинип ужептерге, бети шоодай тараа чыткан-дыр. Чүвени ынчап билир дээш, өскээр чаштынып чыткан ол эвес. Шынап-ла ана, кара сагыш башка халдаар деп чүве чогум-на ол-дур. Ол кижи кым-даа эвес, бистиң Моң болган [illegible].

О. СУВАКПИТ.

Теле Видение

ИЮНЬ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.45 — Эртенги суда шимчээшкин. 9.00 — «Кадык болуруң күзээшизе». (Күш-культуржуларга суме). 9.05—АБВГД-лээр. 9.35 —«Силерге, ада-иелер». 10.05 — спортлотонуң 24-кү тиражы. 10.15 — Айыыл чок шимчээшкин дээш. 10.45—Молдавияның уран чүүлү. 11.15 — «Филиппиннер». Кинопрограмма. 11.30 — «Баранг» фольклор ансамблиниң (Филиппиннер) күүселдези. 12.00 — «Николай Кацибаның эреидидим чоруу». ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегадының дугайында телеочерк. 12.15 — «Поэзия» деп альманах. Пушкинге тураскааткан... 13.45 — «Космонавт Филипченконуң үшкү орбитазы». Документалдыг телефильм. 14.15—Бөгүн делегейде. 14.30—«ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Аян-чоруктуң хадыы». Уругларга чогаадыглыг чечен фильм. 15.50—«Дириг амытаннар дугайында». 16.50—17.05 — Чапсар. 17.05 —«Кижи. Чер бөмбүрзээн камгалап көр». Документалдыг фильм. 17.35 — «Чүге чааннар чүвел?», «Мөөгү-бажынчыгаш». Мультфильмнер. 18.00—Политиктиг тайылбырлакчы Т. А. Вознесенскийниң беседазы. 18.30 —«Мурад Кажлаев. Аялгалар болгаш чылдар». Документалдыг телефильм. 19.35— «Мээң өңнүүм Мэгре». Уран-чечен телефильм. (Франция). 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Ак-көк отчугаш». (Май 1-ги дамчыдылганы катаптаар). 23.15—23.55—Чиик атлетикага делегей маргылдаазы. Знаменский алышкыларның тураскаалы. В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга. Төнгендэ—Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20— «Тиилекчилер». Фронтучу өңнүктер клуву. Кызыл туктуг 13-кү армияның хоочуннарының ужуражылгазы. 15.50 — Саратовтуң телевидение студиязының программазы: «Шүлүкчү-биле ужуражылга». Н. Налькин. 16.05—«Хөгжүмчү болгаш муза». Ю. Симакинниң баледи. 16.25 — «Саратовтуң тараазы». Телеочерк. 16.35— «Орус ырлар». Концерт. 17.05 —«Ак дүннер». Телешии. Ф. М. Достоевскийниң чогаалдарын ёзугаар. 18.35 — «Робин Гуд дугайында легенда». Мультфильм. (Австралия). 19.20 —Делегей бөдүүлериниң дептучулалы. 19.35 —И. Гайдн. № 55 симфония. («Школа башкызы»). 20.00 — «Тамчыктыг уунар, чаштар!». «Айлан-куш». Мультфильм. 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—22.40 — «Анаа дайынчы Дедовтуң чайы».

Агаар

Республикага бөгүн кежээ булуттаар, дүне кезек чаъстаар, хүндүс чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5-10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 10-15, чамдык черлерге 3-8, хүндүс 23-28, чамдык черлерге 15-20 градус чылыыр.

Кызылга кежээ булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 13-15, хүндүс 26-28 градус чылыыр.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ.

КИНО

ИЮНЬ 12-де
«НАЙЫРАЛ»: «Рим дээш тулчуушкун» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Горо» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Айсбергтер аразынга өлүм» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ЧАЙГЫ»: «Зэйн» 14.00, 16.40, 19.30 шактарда.

УЖУРАЖЫЫШКЫНЧЕ ЧАЛАЛГА

1982 чылдың июнь 13-те, 19 шак 30-да Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга «Мосфильм» киностудияның режиссёру, «Дерсу Узала» деп фильмниң тургузукчузу эш В. Н. Васильев-биле көрүкчүлерниң ужуражыышкыны болур.

Ужуражыышкын үезинде «Мосфильм» киностудияның чаа кинофильмнеринден үзүндүлерни көргүзер.

Көрүкчүлерни ужуражыышкынче чалап тур.

Билеттерни ужуражылга болур хүнде Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга садар.

Редакцияның адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-11-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солуннуң келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1984.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 138 (11936) | 1982 чылдың июнь 13, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

ССРЭ 60

Шалыпчы ажылывысты — чурттуң юбилейинге

Хову ажылдары

КУКУРУЗА ЧАШТЫРЫЛГАЗЫ

ТОКА АТТЫГ совхозтуң [illegible] бо чазын [illegible] четчир болган. Ынчангаш ховуларда оът-сигенниң үнгени аажок, ам барык-ла четче берген, харында [illegible] черлерни мырыңай көвей болур апарган. А тарааларны орай чаштырган болгаш, чаа-ла хөрзүнден кулаа уштунуп, көгерип келгилээн. Совхозтуң механизаторлары тараа культураларын чаштырарын доозупкан болгаш амгы үеде мал чеми культураларының тарылгазын чорудуп турар.

Совхозтуң директору Иван Павлович Козлов контора даштынга тура, кедээр ховуже кара бараанче холу-биле айытпааш, чугаалай-дыр:

— Кукуруза чаштырып турар агрегаттар ол-дур. Оңу район Совединиң депутаты, коммунист Доңгак Шуулеңмеевич Самбый-оолдуң бригадазынга даасчан бис. Ол болду улуг арга-дуржулгалыг, хоочун механизатор кижи. Ынчангаш кол культуралар — картофель биле кукурузаны ооң бригадазы харыылап турар. Аңаа барып, ооң-биле чугаалажып, ажыл-ижин сонуургап көрүңер харын.

Дүүн суггур чаашкын эрткен. Оруун шуут «бойлаан», машиналар малгашка пат боорда чоруп турар. Ыңдамында хелчук суглар бар апаргылаан. Оът-сигенниң, тарааның үнеринге дыка таарымчалыг чаашкын болган. Кара булуттар ам-даа тараар хевээ чок чүве дег, сыннар баштарында чыткылаар. Хүн караа көзүлбес, сериин аажок.

Малгаштыг, суглуг орукка машинаны «бурудуп» чорааш, кедээр буга шазында союп чоруп турган хүрең тракторларга чеде бердивис. Сеялкага үрезин уруп алыр дээш агрегаттар доктаап турупту. Бирээзи назын талазы-биле элээн улгады берген, а өскези мырыңай аныяк ийи эр трактор чанында таакпылап тур. Олар-биле мендилежип, чугаалаштывыс. Хомушку Мурзекеевич Семис-оол 16 чыл ажылдап турар хоочун механизатор, а ооң кады ажылдап турар эжи — Сергей Оюн механизатордааш, чүгле дөрткү чазын эгелээн.

— Бирээңер дагдыныкчы, а өскеңер өөреникчи ышкажыл але — деп, ойнай-сылдай айтырдым.

— Ынча деп болур харын — дээш, Хомушку Мурзекеевич хүлүмзүрдү. — Бо ам колдуунда боттаң ажылдап турар апарган кижи. Баштайгы үдаазында дагдынып турган кижи мен. Ам ажырбастаан.

— Хоочун коктуг хода кактыг дажир болгай — дээш, аныяк эр Сергей Оюн каттырды. — Ам даа айтып берип турар хевээр-ле. Мооң арга-дуржулгазы арбын, ындыг болганда, сүме, дузаны айтырар апаар-дыр.

Кара чайт кылдыр аңдарып каан кукуруза шөлү. Эрлер ону орту кирип чаштыра берген.

— Кажан чаштырып эгеледиңер?

— Майның 26-да кирдивис — деп, Хомушку Мурзекеевич харыылады. — Бо культураны тарыыр черни мяк белеткевес болза, хоржок чүве болдур ийин. Ынчангаш черни баштай синир суггарып, ооң өдек болгаш минералдыг чемиштиглелгелер төп турда-ла шаа ындыг апаар-дыр.

Трактор тергезинге чүдүрүп эккелген үрезинни сеялкаларга уруп каан соонда, механизаторлар чаштырып чорупту. Ол аразында аңаа чүък машиназы маңнап келди. Демин директорнуң мактап турганы бригадир Доңгак Самбый-оол биле бригаданың учётчиги Сергей Оюп олар болду.

— Чаашкын биске харын шаптык катты — деп, бригадир чугаалай-дыр. — Курган черге тараа үнеринге эки-ле ыйнаан, а бистиң бо суггаттыг участокка ооң херээ чүү боор. Үлдүредип каан чер көк малгаш кылдыр ол апарган, ынчангаш тракторлар калаалгаш орта чаштырып чадап тур ышкажыл бис.

Бригаданың бүгү шөлдери суггаттыг. Оларга ол-шыык синирер часкы суггатты бүрүн чорудукан. Механизаторлар эң баштай картофель шөлүн мяк суггарып, болбаазырадып, чемиштиткеш, ону олурткан. Ол шөл элээн эвес — 300 гектар. Тока аттыг совхозтуң тарып өстүрери-биле специализастаттынган культуразы чогум-на картофель. Ынчангаш ол харысалгалыг херекти коммунист холга алганы таварылга эвес.

— Эрткен чылын дүжүт пат болган — деп, Доңгак Самбый-оол чугаалады. — Суг чедишпес болган ужурунда, суггартынмаан. Бо чылын чаагай дүжүттү ап болурунуң бүгү магадылалы бар. Суг элбек. Ынчангаш шөлдерни синир суггарган. Ооң ангыда, чаашкын база эртип турар, чер аажок шык-тыр. Ам бистиң харысалгавыс улам улгаткан. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң хүлээп алганы Аъш-чем программазын боттандырарынга бистиң бригаданың механизаторлары улуг хуузун киирер ужурлуг болгай. Ону барымдаалааш, хынамчалыг, кызымак ажылдап тур бис.

Кукуруза чаштырылгазын бо айның 18-ке чедир доозар дээш механизаторлар кызып турар. 300 гектар шөлдүк чарт[illegible] ол культураны чаштырган.

К. АРАКЧАА.
Таңды район.

ШЫНАРЛЫГ ТУДАР, АЖЫГЛАЛЫН ЭКИЖИДЕР

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында 9417 гектар суггаттыг черниң 4456 гектарында инженерлиг суггарылга системаларын кылган. Ынчалза-даа оларны чаартып кылып болгаш ажыглап турарының шынары куду. Чижээ, Карл Маркс аттыг совхозта Хемчиктиң суггарылга системазын 1976 чылда-ла ажыглалга киирген. Ону кылырынга күрүне 336 муң рубльди үндүрген. Ынчалза-даа ол системаны шын эвес тудуп, тутканындан үш чыл дургузунда кандыг-даа ажыл чок болган. Ону эде кылырынга база хөй чарыгдалды үндүрген. Ам харын ооң ажыглалы чүгээр экижээн.

«Алдан-Маадыр» совхозка 1977 чылда туткан Актың инженерлиг суггарылга системазының буталары дораан-на үрелип эгелээн. Ону база-ла чыл бүрүде чаартып кылыр ужур таварышкан.

Районнуң өске-даа ажыл-агыйларында суггарылга системаларында шак ынчаар шынар чок кылдынган чүүлдер ам-даа хөй. Ол дээрге «Тыва сут тудуг» трестиниң КМК-ларының багай ажылының түңнели-дир. Ук бүдүрүлгениң удуртукчуларындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан ол дээш шыңгыы айтырар үе келбээн бе?

Бо чылдың эрткен беш айларында «Алдан-Маадыр», «Большевик», «Искра» совхозтарның 165 гектар тарылга болгаш сиген шөлдеринде чаа буталарны кылган. Ооң-биле чергелештир улуг хемчээлдиг шөлдерниң хараганын сай-дажын аштаан. Аңаа Чадаананың суггарылга системазының эргелелиниң тракористери Оюн-оол Сарыглар, Михаил Назыты, Коңгар-оол Ховалыг олар эки ажылдаан.

Бо хүннерде районнуң түс-түс ажыл-агыйларында 320 суггатчы ажылдап турар. Олар 8721 гектар черниң 7 муң ажыг гектарынга ол-шыкты синирип суггарган болгаш ам чайгы суггатты база чорудуп турарлар.

А. МОНГУШ.

Шынар — ажылдың көрүнчүгү

АРТЫК ЧАРЫГДАЛГА ЧЕДИРГЕН

Күш-ажылчы коллективтиң бүдүрүлге чорудулгазынга продукцияның шынарын экижидериниң айтырыг кол черже [illegible]. Эки шынарлыг продукцияны бүдүрер дээш технологтуг чорудулгаларны, дериг-херекселдерин чаартып, дептиилгелиг арга-дуржулгазы нептередип турар бүдүрүлгелер хөй. Чамдык бүдүрүлгелер боттарындан хамаарышпас чылдагааннарның ужуру-биле брак продукцияны бүдүрүп бээр таварылгалар база бар. «Тудуг кезектери» комбинатты чижекке киирип көрээлиңер. Ооң бүдүрген чамдык кылыглары Күрүне стандартынга дүүшпес болганынга хамааржыкан хомудалдар тудугжуларындан [illegible]. Стандартка дүүшпес [illegible] кылыгларны бүдүрери ук [illegible] чок, [illegible] болур [illegible].

Комбинаттың эрткен чылын бүдүрген продукциязының [illegible] 32,1 муң рубль [illegible]. [illegible] 1981 чылда 15,6 муң рубльдиң, а бо чылдың бирги кварталында [illegible] муң рубльдиң [illegible] браактаан. [illegible] Шаптан бүдүрген [illegible] кылыгларны тудугга [illegible] № 48, «Кызыл тудуг» эргелел[illegible] дери 18,9 муң болгаш 25,3 муң рубльди эрткен чылын чарыгдааннар. Брак продукцияны тудуг-монтаж ажылдарынга ажыглааш, ону катап эде кылырынга акша-хөреңгиден аңгыда кижи күжү болгаш өске-даа чарыгдалдар үнүп, ук объектиниң ажылдалга кирериниң хуусаазы база улаар. Ынчангаш чогуур стандартка дүүшпес продукция комбинатка-даа, ооң чагыкчыларынга-даа ажык чок.

Комбинаттың бүдүрүп турар конструкцияларының, демир-бетон кылыгларының шынарын экижидип болур бе? Бир эвес чедимчелиг ажыглаар болза, ол талазы-биле аргалар-даа, курлавыр-лар-даа бар. Белен болган продукцияның шынары — чиг-[illegible] хамааржыр. Тудуг материалдарын белеткеп турар чиг-эттиң (цемент, сай, [illegible], металл, дилиг материалдары) шынары багай. Чижээ, Кызылдың тудуг заводундан [illegible] турар сайның [illegible] [illegible]

[illegible] рын хынаар ажылдар ам-даа чогуур деңнелинге четпээн. Ыдаңгыр хемчээр техника чедишпес, чүъктүг машиналар деңзилээр деңзи чок. Холуксаа белеткээр чүүлдерин хемчээр херекселдер чогуундан демир-бетон кылыгларының шынары багай болуп, үнелиг чиг-эт артыкка чарыгдаттынар. Ооң чылдагаанындан 350 тонна цемент нормадан ажыр чарыгдаттынган. Дилиг материалдарының ол-шыгынга, соокка удур турушттуунга болгаш өске-даа шынарларынга хыналдаларны чорутпайн келген. Демир-бетон кылыгларны деңзилевейн келгенинден олар чогуур нормазындан аар болуп турар.

[illegible] продукцияны бүдүреринге шынар башкарарының комплекстиг системазы ажыы улуг. Ооң техниктиг документациязын ажылдап кылза-даа, бүдүрүлге чорудулгазынга, продукцияның шынарын хынаарынга калбаа-биле ажыглавайн келген. Комбинаттың продукциязының чаңгыс-даа хевиринге аттестацияны эрттирбээни — брак кылыгларны кылырынга [illegible] [illegible]

Г. ТУТЫШИНА.
Тываның күрхайгаарал лабораториязының стандарттар килдизиниң начальниги.

СССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлериниң күүседири-биле база «Бедээ ажыл-агыйның болгаш агроүлетпүр комплекизиниң өске-даа адырларын эргелеп башкарарын экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалынга дүүштүр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң Агроүлетпүр комплекизиниң айтырыгларының талазы-биле комиссиязын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели дараазында составтыг кылдыр тургускан: комиссияның даргазы — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы эш З. Н. Нуриев, комиссияның кежигүннери — ССРЭ-ниң кедээ ажыл-агый министри эш В. К. Месяц, ССРЭ-ниң чимис-ногаа ажыл-агыйының министри эш Н. Т. Козлов, ССРЭ-ниң белеткелдер министри эш Г. С. Золотухин, ССРЭ-ниң эът болгаш сүт үлетпүрүнүң министри эш С. Ф. Антонов, ССРЭ-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң министри эш В. П. Лейн, ССРЭ-ниң балык ажыл-агыйының министри эш В. М. Каменцев, ССРЭ-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агый министри эш Н. Ф. Васильев, ССРЭ-ниң кедээ тудуг министри эш С. Д. Хитров, ССРЭ-ниң Сельхозтехникакүрүне комитединиң даргазы эш Л. И. Хитрун, ССРЭ-ниң Ыяш ажыл-агыйының талазы-биле күрүне комитединиң даргазы эш Г. И. Воробьев, ССРЭ-ниң Күрүне Планнаарының даргазының бирги оралакчызы эш П. А. Паскарь, ССРЭ-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединиң даргазының бирги оралакчызы эш Л. Н. Ефремов, ССРЭ-ниң Күрхандырылгазының даргазының бирги оралакчызы эш В. Н. Ксинтарис болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Микробиология үлетпүрүнүң кол эргелелиниң начальниги эш Р. С. Рычков.

Трактор болгаш кедээ ажыл-агый машина тудуушкун министерствозу, Мал ажылынга болгаш мал чемнери бүдүреринге машина тудуушкун министерствозу, Чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге база амыдырал приборларынга машина тудуушкун министерствозу, Минералдыг чемиштиглелгелер бүдүрер талазы-биле министерство Агроүлетпүр комплекизин хөгжүдеринге хамаарышкан айтырыглар талазы-биле боттарының ажылынга комиссияның шиитпирлерин удурдулга болдурарын доктааткан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң Агроүлетпүр комплекизиниң айтырыгларының талазы-биле комиссиязының бодунуң эрге-хүлээлгезиниң хемчээлинге таарыштыр хүлээп алган шиитпирлерин ССРЭ-ниң болгаш эвилелдежиккен республикаларның бүгү министерстволарының болгаш ведомстволарының, организацияларының, бүдүрүкчүлериниң болгаш албан черлериниң күүседири албан болур.

Комиссияның мурнунда салдынган сорулгаларны күүседир талазы-биле бодунуң практиктиг ажылынга Агроүлетпүр комплекизиниң составында бактаалган болгаш ол комплексти хандырып турар ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, ол ышкаш эвилелдежиккен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң президиумнарының Агроүлетпүр комплекизиниң айтырыгларының талазы-биле комиссияларынга (азы өске-даа органнарга) даянып, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай көдүрериниң болгаш Ниитизи-биле Агроүлетпүр комплекизин хөгжүдериниң айтырыгларын шиитпирлээри-биле холбаалыг айтырыгларга хамаарыштыр оларның ажыл-чорудулгазын аайлаштырар болгаш контрольдаар.

КАЗАХСТАННЫҢ ТУГУНДА — ОРДЕН

АЛМА-АТА. (СЭТА). Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга казах улустуң чедиишкиннери база Казахстанның Россияга эки тура-биле каттыжып киргениниң 250 чыл болганы-биле ук республика Ленин орден-биле шаңнатткан. Төрээн чурттуң бедик шаңналын Казах ССР-ге тывысырынга турасклаткан байырлыг хурал июнь 11-де Алма-Атага болган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП Москва хоорокомунуң бирги секретары В. В. Гришин хуралга чүве чугаалаан. Эш Л. И. Брежневтиң казах улуска изиг байырын чедирбишаан, республиканың удуртукчуларынга, коммунистеринге, бүгү ажылчы чоннарынга чедирген изиг күзээшкиннерин дамчыткан.

Казахстанның ажылчы чоннарының чедиишкиннери дээрге, социализмниң тиилелгезиниң, ССРЭ-ниң улустарының бузулбас найыралының, ленинчи национал политиканың тиилелгези-дир деп оратор чугаалаан. Бо, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн демдеглээр деп турар үе-висте, Советтер чуртунуң улустарының найыралының быжыы, оларның Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышканы улам тодазы-биле көстүп турар-дыр. СЭКП-ниң удуртулгазы, ооң могаг чок энергиязы болгаш улуг ажылы — коммунизмниң келир үедеги тиилелгезиниң бызаазы-дыр.

Казах ССР-ниң Ленин орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын В. В. Гришин номчааш, республиканың тугунга ук шаңналы үргүлчүлелдиг ажыш часкаашкынының алаа-биле кадап берген.

«Найыралдың болгаш акы-дуңмалашкы чорукту улуг күжү» деп илеткелди СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев кылган. Республиканың ажыл-ишчилериниң тоогулуг юбилейи казах чоннуң эрткен оруунуң эргилделиг үе-чадазы-дыр деп, ол чугаалаан.

Экономика болгаш социал хөгжүлдеге Казахстанның чедип алган чедиишкиннеринге тодаргай доктаавышаан, акы-дуңма республикалар эвес болза ол бүгүнү чедип алыры черле болдунмас дээрзин илеткелчи демдеглээн. ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чүүлдүгүнген СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш беш чылдың планының даалгаларын чедиишкинниг күүседиринге идепкейлиг киржири республиканың ишчилериниң хүндүлүг хүлээлгези деп, ол чугаалаан.

Казахстанның ажыл-ишчилериниң чедиишкиннерин бедик-биле үнелээни дээш партияга, Совет күрүнеге, эш Л. И. Брежневке чаны өөрүп четтиришкинин Д. А. Кунаев илеретпишаан, коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү-ле участоктарынга республиканың ССР Эвилелиниң акы-дуңма ог-бүлезинге ат-алдарын улам бедидер дээш бүгү күжүн мооннээрин бузуреткен.

Алдарлыг байырлалы болгаш Төрээн чурттуң бедик шаңналы дээш байырлыг хуралдың киржикчилеринге, республиканың бүгү ажылчы чоннарынга изиг байырны ол байырлалга киржири-биле келген делегацияларның удуртукчулары чедиргеннер.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны хуралдың киржикчилери бедик көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алганнар.

Хүнниң медээлери

БЕДИТКЕН ХҮЛЭЭЛГЕНИ АЛГАН

«Тээли» совхозтуң Найырал салбырының ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң 60 чыл оюн телептиг уткуур дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, тараа, мал чеми культураларының чаагай дүжүдүн өстүрүп алыр талазы-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерин боттарынга алган ажылдап турарлар.

Салбырның хову шөлдеринде бо хүннерде ажыл хайнып-ла турар. Механизаторлар ийи ээлчег-биле ажылдап турар. Оларның ортузунда социалистиг чарышты калбартыкан. Оон түңнелин беш хонгаш-ла үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап, мактап турар.

Механизаторларны ажылдап чурттаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунган.

С. САРЫГ-ООЛ.
Бай-Тайга район.

ЧҮТКҮЛДҮГ

Мурнуку чылдарның бодаарга, бо чылын Чаа-Хөл тайгазының оът-сигени чамдык черлерде шору үнген. Удавас кыргылга доостурга, кадарчылар хоюн тайгаларже семиртип чоруптар.

«Ак-Туруг» совхозтуң сүт бараан фермазы Кара-Дашче чайлаглап көшкен. Ферма саар 126 инек бар.

Ферманың чайлаандан ырак эвесте уксаалыг 52 аныяк инекти аңгы ажаап, кадарып турар. Ында уксаалыг 10 буганың ажаалдазын база экижиткен. Ынчангаш саар-даа, төрүүр-даа инектерни чайын эки семиртип алыр дээш ферманың ажыл-ишчилери чүткүлдүг ажылдап турарлар.

Л. НАЧЫН-ООЛ.
Улуг-Хем район.

УЖУРАЖЫЛГА

Кызылдың автоорук техникумунуң улуг залынга Кызыл хоорай Совединиң депутаттарының кандидаттары СЭКП Кызыл хоорокомунуң бирги секретары А. И. ПОЖИДАЕВ, хоорукүүскомунуң даргазының оралакчызы Н. Л. ВЕРХОТУРОВА, Тыва авиабүдүрүлгениң командири А. В. МАРЦЕХА олар-биле соңгукчуларның ужуражылгазы болган.

Депутаттың кандидаттарының бүзүреттирген кижилери кандидаттарның допчу намдарын чыылганнарга таныштырган.

Ужуражылга хуралынга соңгукчулар санал берген өөредилгеге, ажыл-ишке, амыдыралга хамаарышкан чугула айтырыгларны көдүрүп, бо талазы-биле чагыгларын депутаттарның кандидаттарынга берген.

Автоорук техникумунуң башкызы З. П. Соболева сөс алгаш, чаа дөрткү болгаш бешки микрорайоннарга Культура бажыңы азы кинотеатр тударының эргежок чугулазын. Топографическая кудумчузун эде кылырын саналдаан. Техникумнуң общежитиезиниң эргелекчизи Н. И. Логачева чүве чугаалааш, столоваяның ажылдаар шагын өскертирин, Даараныкга фабриказының чаа общежитиезиниң тудуун дүргедедир талазы-биле тодаргай хемчеглерни алырын депутаттың кандидаттарындан дилээн. Авиабүдүрүлгениң ажылдакчызы П. Т. Елкин авиаторларның уругларынга ясли-сад тударының хемчеглерин алырын саналдаан.

Хуралга санал бергеннер коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш боттарының бадылаашкынын бээринче соңгукчуларны кыйгырганнар.

СЭКП хоорокомунуң бирги секретары А. И. Пожидаев ужуражылга хуралынга кандидаттарның мурнундан чүве чугаалаан. Улуг идегелди күзеткени дээш соңгукчуларга өөрүп четтиргенин илереткен. Кызылдың экономиктиг болгаш хөгжүлдезиниң айтырыгларынга ол доктааган.

Бөгүн — Чиик үлетпүр ажылдакчыларының хүнү

Чурттуң чиик үлетпүр ажылдакчыларының хүнүн Кызылдың даараныкга фабриказының коллективи күш-ажылчы багай эвес көргүзүглерлиг утнааннар. Ында Валентина Гавриловна Шевченко удурткан комсомолчу-аныяктарның даараныкчылар бригадазы ай санында бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар.

Ол бригаданың даараан элээн каш хевиниң хептерин-ге Күрүнениң шынар демдээн тывыскан. Даараныкчылар Зина Нуулар, Майя Хомушку, А. Н. Хольшина болгаш өөн-даа өскелер чартык чылдың планының онаалдазын бо хүннерде күүседипкеннер.

ЧУРУКТА: мурнакчы даараныкчы М. Хомушку.

В. НАРА-САЛДЫҢ фотозу.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң чыылдырар дугайында

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаалдыры болза:

Российаның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң онгу чыыжының бешки сессиязын 1982 чылдың июль 13-те Москва хоорайга чыылдырар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
М. ЯСНОВ.
РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
Х. НЕШКОВ.

Москва, 1982 чылдың июнь 11.

УЖУДУУШКУННУҢ ДОРТ НЕГЕЛДЕЗИ

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Анатолий Березовойнуң болгаш Валентин Лебедевтиң космоска ужудуушкунунуң баштайгы айы доозулган. «Салют-7» станциязын башкарылгалыг ужудуушкунунуң чурумунче шинчилер талазы-биле планнаттынган ажылдарның улуг хемчээлин эртем шинчилел комплекизиниң экипажы эрткен дөрт неделяда дургузунда күүсеткен болгаш «Прогресс-13» транспорт кораблиниң чүъгүн дүжүрерин боттандырган.

«Дельта» автономнуг шимчээшкинниң сайзырангайжыткан системазы хынавышаан, ажылдатканы көрдүнген программаның чугула үе-чадаларының бирээзи болган. Орбита комплекизиниң оруунуң үгүнин ол система автоматтыг ёзу-биле чиге тодаргайлаар, динамиктиг эргежок чугула чүүлдерни кылыр арганы берип турар. Чер-черге болгаш үе-үеде хайгааралдарның болгаш тырттырган чуруктарның түңнелдеринден сагааашкыннарны кылыры-биле холбашкан чурумнар база программада көрдүнген. Ужудуушкунуң автономнуг системазын ажыглааны экипажтың үре-түңнелдиг ажылдаарынга, одаар чүүлдү, электроэнергияны, станцияның борт дериишкининиң курлавырын кампаалгалыг ажыглаарынга арганы берип турар.

«Дельтаның» дузазы-биле космонавтар астрофизиктиг элээн каш шинчилелдерни болгаш өске-даа хайгааралдарны кылган. Ынчаарга ол шинчилелдер кедерей чигзаан-биле ажылдаарын, комплексти эң не таарымчалыг ажылдадырын негеп турар.

Космоска ужудуушкунуң байдалдарында үнүштерни өстүрер аргаларны өөренип көөр талазы-биле биологтуг шенелделерни кылырын үргүлчүлеп турар. Үнүштерниң өзүлдезин, бүрүлериниң өңүн экипаж хайгаарап, оларның өске-даа онзагай байдалдарын өөренип көрүп турар.

Орбита комплекизиниң экипажының кежигүннери дүүн дыштанганнар. Радио болгаш телевидениe сеанстыларының үезинде космонавтар боттарының ог-бүлелери-биле чугаалашкан.

Медицинаның комплекстиг шинчилелиниң түңнелдерин бооттаар алырга, Анатолий Березовойнуң болгаш Валентин Лебедевтиң кадыкшыл байдалы эки. Оларның ужудуушкуну үргүлчүлевишаан.

Тува... республиканская ... библиотека им. А. С. ...

Бөгүн — Чиик үлетпүр ажылдакчыларының хүнү

ЧАА СОРУЛГАЛАРГА ДҮҮШТҮР

Чиик үлетпүр — улус ажыл-агыйының кол адырларының бирээзи. СЭКП Төп Комитеди, ооң ленинчи Политбюрозу, хуудаа эш Л. И. Брежнев чиик үлетпүрнү шапкын сайзыраңгайжыдарының айтырыгларынче улуг кичээнгейни салып турар.

Партияның XXVI съездизинге онаалгайлап демдеглээни болза: «Улустуң херегле бараанның бүдүрерин калбартып база шынарын экижидер… чаагай амыдыралды көдүрер талазы-биле партияның күженишкиннери бирги черге ужур-дузалыг болуп турар».

Чиик үлетпүрнүң продукциязы кижи бүрүзүнге херек. Идик-хеп, аяк-сава дээш оон-даа өске хөй чүүлдер чокта кижиниң амыдыраары берге.

Бо үлетпүрнүң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, чурттуң экономиктиг күчүзүн быжыглаарынга, чоннуң чаагай чоруун доктаамал бедидеринге боттарының улуг-хуузун киирип турарлар.

Тыва АССР-ниң чиик үлетпүрүнге Кызылдың даараныылга фабриказы болгаш алгы заводу хамааржыр.

Даараныылга фабриказының бүдүрүлге-техниктиг базазы сөөлгү он чылдарда шуут чаартынган. 1973 чылда Кызылга 70 универсал машиналарлыг чаа фабриканы ажыглалга киирген, оон 5 чыл болгаш фабриканың Хову-Аксында цехи ажылдап [illegible], эрткен чылын Ак-Довуракта филиалы ажыттынган. Амгы үеде фабрикада [illegible] кижи ажылдап турар. Ажы 1945 чылда турганындан 5 катап хөй. Өнгү беш чылда заводка 111 чаа-бүрү бедик бүдүрүкчүлүг технологтуг дериглерни ажыглалга киирген.

1981 чылда продукция бүдүреринин планын фабриканың коллективи 102,6 хуу кылдыр күүседип, пландан ажыр 110 муң рубльге продукцияны бүдүрген. Эрткен 5 айларның дургузунда фабрика 1 млн. 803 муң рубльге улустуң херегле бараанарын бүдүрген. Ажы эрткен чылдың деңнели-биле деңнээрге 115 муң рубль хөй.

Фабриканың коллективи [illegible] мурнакчы ажылдакчыларының дуржулгазын бодунга шиңгээдип алыр дээш эвээш эвес күженишкиннерни салып турар. Продукцияны дефект чок бүдүрериниң саратов системазын ажыглап эгелээниниң ачызында бирги сорттуң кылыгларын бүдүрүп үндүрери ниити продукцияның 96 хуузу болуп турар. Фабриканың коллективи продукцияның шынарын экижидериниң комплекстиг системазын амыдыралга боттандырып турар. Амгы үеде янзы-бүрү 17 кылыгларга Күрүнениң шынар демдээн тывыскан.

Фабриканың ажылчыннарының үштен хөй кезии коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. Коллектив республикага ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг уткуурунуң талазы-биле шимчээшкинниң эгелекчизи болган. Бо хүннерде ол шимчээшкинниң мурнуку одуруунда хөй-хөй ажылчыннар чоруп турар, оларның аразында А. Хольшина, Р. Монгуш, Л. Дартаа-оол, Е. Кара-оол, Э. Саая болгаш өскелер-даа бар.

Кызылдың алгы заводу — Тываның үлетпүрүнүң хоочун ажыл-агыйларының бирээзи. 1945 чылда заводка 71 кижи ажылдап турган, 10 муң ажыш алгы болгаш 8 муң ажыш кидис идиктерни бүдүрүп үндүрген. Эрткен чылын завод 119,9 муң ажыш кидис болгаш 84,6 муң ажыш алгы идиктерни бүдүрген.

Ынчалза-даа сөөлгү айларда бүдүрүлгениң удуртулгазы кошкааның түңнелинде заводтуң ажыл-агыйы сулараан. Эрткен беш айларның продукция бүдүреринин планын завод күүсетпээн. Амгы үеде заводтуң [illegible] экижидер сорулга-биле чогуур хемчеглерни ап турар.

Тываның чиик үлетпүрүнүң ажыл-агыйларының мурнунда он бирги беш чылда тодаргай сорулгалар турар. Олар партия обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1981 чылдың апрель 20-де хүлээп алганы «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр чоннуң херегле бараанарын бүдүрерин улгаттырар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалынга көрдүнген.

Беш чыл иштинде Кызылдың даараныылга фабриказы продукцияны 20 млн. 610 муң рубльге, алгы заводу 703 муң ажыш кидис болгаш 425 муң ажыш хөм идиктерни бүдүрер. Чиик үлетпүрнүң ажыл-ишчилери бүдүрүлгениң иштики курлавырларын долу ажыглаарынче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, чиг-этти, материалдарны, энергияны хумагалыг ажыглаарынче, продукцияны чоннуң негелделеринге дүүштүр бүдүреринче кичээнгейни угландырып турар.

Бо чылдарда ажыл-агыйларга ап чорудар чамдык техниктиг чаартылгалар продукцияның шынарын бедидеринге улуг салдарны чедирер. Чижээ, Кызылдың даараныылга фабриказынга чаа-бүрү, бедик бүдүрүкчүлүг, 180 чаа дериглерни тургузар, алгы заводунга кургадылга камеразын эде кылыр, бедик бүдүрүкчүлүг чаа машинаны тургузар.

Советтиг Тываның чиик үлетпүрүнүң келир үези өөрүнчүг. Он бирги, он ийиги беш чылдарда Кызылга чылда 350 муң алгы-кешти ажылдап кылыр, алгы-тон фабриказын, муң хире ажылчыннарлыг [illegible] фабриказын, Ак-Довуракка 500 муң трикотаж кылыглар бүдүрер пөс-тааваа фабриказын тудар.

Совет кижилер Чиик үлетпүр ажылдакчыларының хүнүн моон-биле он дөрт удаа демдеглеп эртирип турарлар. Бөгүн олар чоннуң амыдыралын боттарының шудургу, ачы-хавыялыг ажыл-ижи-биле солун болгаш чараш болдуруп турар кижилерге бедик хүндүткелин илередип турарлар.

Бо онзагай байырлалды демдеглеп тура, Тываның чиик үлетпүрүнүң ажыл-ишчилери, бүгү совет улус-биле бир демей, партияның XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш ажылдап турарлар.

Д. ТИНМЕЙ.

СЭКП обкомунуң чиик, аъш-чем үлетпүрүнүң болгаш садыг килдизиниң эргелекчизи.

СОҢГУКЧУЛАР ЧАГЫГЛАРЫ

Бистиң чуртувуста бүгү-ле эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның чер-чер Советтеринге июнь 20-де ээлчеглиг соңгулдалар болур. Ол-ла хүн районнарның болгаш хоорайларның улус суттарының соңгулдалары база болур.

Советтерге соңгулдалар улуг ужур-дузалыг болуушкун. Бо политиктиг кампанияны эрттирерин совет улус кезээде бедик харысалгалыы-биле көрүп келген. Чүге дээрге соңгулдаларның түңнелинде күрүне эрге-чагыргазының органнары тургустунар, олар экономиканы болгаш культураны улам ыңай хөгжүдериниң, чоннуң чаагай чоруун бедидериниң хөй талалыг айтырыгларын шиитпирлээр болгай. Чер-чер Советтери чонче чоок, олар-биле сырый харылзаалыг болгаш улус эрге-чагыргазының кеску хевири болуп турар. Боттарының девискээринге комплекстиг экономиктиг болгаш социал хөгжүлде дээш улуг харысалга Советтерге онаажып турар. Эрге-чагырганың чер-чер органнарының хайгааралындан дашкаар турар ажыл-агый болгаш культура амыдыралдың чаңгыс-даа участогу чок.

Советтерниң болгаш оларның депутаттарының ажыл-чорудулгазының бир харысалгалыг кезээ болза соңгукчуларның чагыгларын амыдыралга боттандырары болур. Бистиң чуртувуста ол күрүне политиказының деңнелинче көдүртүнген. ССРЭ Конституциязында: «Соңгукчулар боттарының депутаттарынга чагыглар киирер. Улус депутаттарының чогуур Советтери соңгукчуларның чагыгларын чугаалажып көөр, экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң пландарын ажылдап кылырда болгаш бюджет тургузарда оларны барымдаалап көөр, чагыгларны күүседирин организастаар болгаш оларның боттаныышкынының дугайын хамаатыларга дыңнадып турар» — деп бижээн.

Сөөлгү соңгулда кампаниязының үезинде республиканың соңгукчулары чер-чер Советтериниң депутаттарының кандидаттарынга 1598 чагыгларны киирген. Оларның эң хөй кезээ күүсеттинген. Оларның 85 хуузун районнарның, хоорайларның болгаш суурларның база келир үеде экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң пландарынга киирген. Түңнелинде 5 муң өөреникчиге школаларны, 2 эмнелге комплекизин, 2 муң 800 орунну уруглар албан черлерин, 6 муң 800 олуттуг клубтарны болгаш культура бажыңнарын, элээн хөй магазиннерни, столоваяларны, амыдырал хандырылга бүдүрүлгелерин туткан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң «Соңгукчулар чагыглары-биле ажылды организастаар дугайында» Чарлыы, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң «РСФСР-ге соңгукчулар чагыглары-биле ажылды организастаар дугайында Саавырны бадылаар дугайында» Чарлыы, өске-даа аңаа хамаарышкан доктаалдар чагыглар күүселдезинге улуг идиглиг болган.

Барыын-Хемчик районнуң Советтери, оларның күүскомнары, доктаамал комиссиялары чагыгларже чугула кичээнгейни салып турар. Мында сөөлгү үш чыл иштинде соңгукчулар чагыгларының күш-ажыл байдалын экижидеринге, оон бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, мал фермаларының техниктиг чепсегленииишкинин дүргедедиринге хамаарышкан чагыгларның 30 ажыг хуузун районнуң совхозтарының акцахерецгилерин каттыштырганының, мурнакчы бүдүрүлгелерниң хожудап турарларга [illegible] түңнелинде шиитпирлээн. Чагыглар күүселдезинге депутаттар боттары база идепкейлиг киржип турар. Чагыглар-биле холбашкан айтырыгларны Советтерге болгаш күүскомнарга доктаамал көрүп турар.

Чагыглар күүселдези-биле холбашкан айтырыгларны шиитпирлээрде аңгы-аңгы звеноларның Советтериниң депутаттарының кады ажылдажылгазын ажыглаары чугула. Оларның шиитпирлеп турар сорулгаларының хевири, хемчээли ылгалдыг болза-даа, сорулгазы чаңгыс — кижилерниң чаагай чоруу. Ындыг кады ажылдажылга чагыглар-биле ажылдың ажыктыын бедидер. Бо талазы-биле дуржулга Бии-Хем районнуң Советтеринде бар. Чижээ, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады С. А. Даржаа Аржаан кожээ Советтиң болгаш район Совединиң ында депутаттары-биле кады Тарлаг суурга телеретранслятор тургузарын чедип алган. Сарыг-Сеп кожээ болгаш Каа-Хем район Советтериниң депутаттарының кады ажылының база совхозтарның идепкейлиг киржилгезиниң түңнелинде суурга 10 суг колонкаларын тургузар чагыг күүсеттинген.

Депутаттарның чагыглар күүселдезинге холбаштыр салган негелделери улуг ужур-дузалыг. Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик, Каа-Хем районнарның Советтериниң ажыл практиказы ону бадыткап турар. Районнарның, суурларның болгаш кожээ Советтериниң сессияларынга сөөлгү ийи чыл иштинде 270 ажыг ындыг негелделерни көрген. Олар эки түңнелдерни берип турар: негелде салдырган бүдүрүлгелер, организациялар удуртукчулары чогуур хемчеглерни барык шуптузу алган.

Советтерниң бүгү ажыл-чорудулгазынга ышкаш, чагыглар күүселдезиниң ажык болуру улуг рольдуг. Соңгукчулар оларның киирген чагыгларындан чүү күүсеттингенин, чүү кылдынып турарын, күүсеттинмейн турар болза, чылдагааны чүл дээрзин билген турар ужурлуг. Мындаа информацияның янзы-бүрү хевирлерин республикада ажыглап турар. Чагыглар күүселдезиниң дугайын күүскомнарның, депутаттарның отчёттарының үезинде, бүдүрүлгелерге, организацияларга хуралдарга, чоннуң ниити хуралдарынга, парлалгага, радио, телевидениеге дамчыдылгаларынга дыңнадып турар. Ынчалза-даа чамдык Советтерде, ылаңгыя Кызыл районда, бо ажыл амдаа четпес.

Соңгулда кампаниязында соңгукчуларның кандидаттар-биле ужуражылга хуралдары чоруп турар, олар кандидаттарга чагыгларны киирип турар. Ынчангаш чагыгларны тургузарын «экономика камналгалыг болур ужурлуг» дээрзин барымдаалап көөр чугула. Соңгулда мурнунуң хуралдарынга чагыгларны хүлээп алырда чүгле херектиг хөөнүн барымдаалавайн, боттуг аргаларны бүгү тала-биле удуртулга болдурар херек.

Депутаттың кандидадынга соңгукчуларның даалгазы аңаа эң дээди бүзүрел. Соңгулда мурнунуң хуралынга чагыгларны бадылаашкынның хөй нуруузу-биле хүлээп алганда, олар Советке-даа, депутатка-даа хоойлу дег болур. Моон ужурунда чагыгларның чугулазын көдүрзе, хынамчалыг көрзе чогуур.

Чагыг деп чүл дээрзин ылапты билири чугула. «Соңгукчуларның чагыглары дээрге, улус депутаттарының Советтериниң күрүне, ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунунуң удуртур талазы-биле ажыл-чорудулгазын экижидеринче, оларның девискээринге комплекстиг экономиктиг болгаш социал хөгжүлдени хандырарынче, кижилерниң материалдыг болгаш угаан-бодал негелделерин хандырарынче угланган, ниитилел ужур-дузалыг, соңгулда мурнунуң хуралындан чугуладыг деп көрген соңгукчуларның боттарының депутаттарынга берген даалгалары болур» — деп, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң «Соңгукчуларның чагыглары-биле ажылды организастаар дугайында» Чарлыында чугаалап турар.

Соңгулда мурнунуң хуралы соңгукчуларның чагыглар дугайында киирген саналдарын, оларның ниитилел ужур-дузалыын, үндезилеттингенин болгаш боттандырар аргалыын барымдаалап көрбүшаан, чугаалажып көөр. Бир эвес чагыг дугайында саналдар хүлээп алдынмаан болза, чугула аппарганда чогуур тайылбырны чыылганнарга берген турар.

Улус депутаттарының чер-чер Советтериниң депутаттарынга кандидаттарның соңгукчулар-биле ужуражылгалары чугула үеде болуп эртип турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылдап кылган 1990 чылга чедир ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын хүлээп алган СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленуму чоокта чаа болган. Кедээниң чурттакчылары болгаш хоорайларның ажылчы чоннары Пленумнуң шиитпирлерин болгаш Аъш-чем программазын боттандырарынга бүгү чүүлдерни кылыр, совет кижилерниң чаагай чоруунуң бедииниң болгаш чурттуң экономиктиг күчүзүнүң быжыгарының бир чугула байдалы болур аъш-чем курлавырларын көвүдедир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын калбартыр дээрзинге Пленум быжыг бүзүрелин илергейлээн. Улус депутаттары ол патриоттуг шимчээшкинниң бирги одуруунга туржур болгаш чер-чер Советтериниң ам соңгудар чылы ол улуг сорулгаларны боттандырарынга киржир. Соңгукчуларның чагыглары — Пленумнуң шиитпирлерин күүседиринге база бир чугула курлавыр болгаш магадылал болур.

С. ЮША.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң организастаар килдизиниң эргелекчизи.

КОЛЛЕКТИВ БОЛГАШ ООҢ КИЖИЛЕРИ

Чиик үлетпүрнүң мурнакчылары — Валентина Голубева, Мария Поле[illegible], [illegible] Смирнова, [illegible] Федуловна [illegible] аттары бистиң чуртувуста сураглыг берген.» Олар болгаш оларның дыка хөй эштери эрткен онгу беш чылдың планныг онаалдаларын элээн каш катап ажыр күүсеткилээн.

Бо адырның дыка хөй ажыл-ишчилери амгы хүннерде бешки шалыпчы күш-ажылдың чижектерин көргүзүп, планныг онаалдаларын ажыр күүседип, совет кижилерниң чаагай чоруун көдүреринге улуг үлүг-хуузун киирип келгеннер.

Бүгү ажылчы коллективтер мурнакчы ишчилерге деңнежип турарлар. Бригада кериизи-биле ажылдаар арга чиик үлетпүрге улам-на нептерей бер чыдар.

Тушинонуң ук фабриказында А. Е. Беловтуң бригадазын [illegible] индустриязында эң эки коллективтерниң бирээзи кылдыр санап турар. Ол коллектив бир чыл бурунгаар [illegible]-даа, эвээш эвес чедиишкиннерни чедип алган.

Профессионал байырлалдың бүдүүзүнде СЭТА-ның корреспондентизи ол бригаданың удуртукчузу-биле беседалашкан:

— Бригада кериизи-биле ажылдаарының ажыктыын канчаар бүзүреткен херээ чок — деп, Александр Евстафьевич чугаалаан.— Фабрикада бүгү [illegible] мергежилдерниң ажылчыннары бригадалар кылдыр каттышкылаан. Чижээ, бис коллективке кожавыста ниш участогунуң он ийи [illegible]. Оларның [illegible] 15 машина бар. Ол машиналарда хары угда ийи-ийи аргыкчы болгаш мастерниң дузалакчызы ажылдап турар. Моон мурнунда мастерниң дузалакчызы чүгле бодунуң участогунуң станоктарын хайгаарап турган. Чамдыкта агрегаттарның септелгезин мастерниң дузалакчызы былбашп баар таварылгалар база тургулаан. Чамдык ээлчеглерде элээн каш машина хары угда үрели бээрге, механик оларны кылып күш четтикпейн баар чүүлдер бар турду. Ынчап анаа туруушкуннар хөй апаар.

Ам ындыг эвес. Чаңгыс ээлчегде ажылдап турар мастерниң ийи дузалакчызы техниканың белеткелин кады кылып турарлар. Бистиң бир курлавырларывыс ол. Оон ажыглап турган бо чылдың планныг онаалдаларын ноябрь 7-де күүседирин планнап турар бис.

Бригада кериизи ажылдың дек деске, чаңгыс аай болур чорудун тургузуп алыр арганы берген. Бисте «штурмовщина», ажылды кейш хамаан чок кылыр чорук чок. Сагылга-чурум быжыккан. Аныяктар мергежил бүрүзүн дүргэн шиңгээдип ап турар.

Бүдүрүлге ажылдакчыларының чиг эт, материалдар-биле четче хандырып болурунуң аргалары тургустунуп турар. Чиик үлетпүрнү хөгжүдериниң бир кол угланыышкыннарының бирээзи — чиг-этти чеп ажыглаары болур. СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң доктаалдарынга дүүштүр үстүнде айтырыглар-биле холбашкан сорулгалар уламна улуг ужур-дузалыг болуп турар. Хөвениң, кедээ ажыл-агыйының өске-даа продуктуларын кайы хире ажыктыг, чептиг ажыглап турарындан бедик шынарлыг бараанарны бүдүрүп үндүрери оон хамааржыр. Бо угланыышкын — бригаданың доктаамал контролюнда турум турар. Чыл дургузунда бистер 180 кг аргыгны камнап алырын планнаан бис. Оон 2,5 муң ажыш кылыгларны ап болур.

Бригаданың бир чыл дургузунда ажылының түңнелдери ындыг. Профессионал байырлалдың бүдүүзүнде кайгамчык күш-ажылчы чедиишкиннери дээш А. Е. Беловка Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан.

Эки организастаан коллективтиг күш-ажыл ук алырның ажылын сайзыраңгайжыдарынга база бир ажыктыг курлавыр болганы ол мурнакчы коллективтиң дуржулгазы бүзүрелдиг херечилеп турар. Бо беш чыл төнчүзүнге чедир чиик үлетпүрнүң бүдүрүкчүлеринге кол мергежилдиг ажылдакчыларының үштүн ийи кезии күш-ажылдың бригада кериизинче шилчий бээрлер.

А. СУДЬДИН.

Специалистиң тайылбыры

ЧАЙ БИСТИИНГЕ КАНДЫГЫЛ

Тывага чай дүжериниң үези чыл бүрүде аңгы-аңгы. Ынчалза-даа июнь айда республиканың бүгү девискээринге чай бодунуң бүрүн эргезинче кирер.

Май 20—30-ден ыңай агаарның хонукта ортумак температуразы +10 градус чедип, май төнчүзүнде — июнь эгезинде элээн чылый берзе-даа, агаар хенертен өскерлип, соок берип болур. Ынчангаш майның төнчүзүнде, июньнуң баштайгы, а Бии-Хем районнуң девискээринге июньнуң ийиги он хонуунда соок болур.

Тыва ыйгылаажының девискээринге кургаг, чылыг чай июнь эгезинде дүжер болгаш 70—100 хүн үргүлчүлээр, Успа-Хөлдүң шыңаазынга оон бичии-ле үр — 100—120 хүн, а даглыг, арга-арыглыг черлерге — 70 хүнден үр эвес уламчылаар. Чайның эң чылыг үези — июль, ынчан агаарның температуразы 35—39 градус чедир [illegible] турар апаар.

Чайгы чаъстааашкыннарның хөй кезии-ле сүгүр болгулаар. Ынчалза-даа чаъс доктаамал эвес.

Тыва ыйгылаажынга шоолуг эвес чаъс чаар. Өл-шык оон барыын талазынга чылыг үеде (хонукта ортумак температура 10 градус) 150-170 мм, [illegible] талазынга оон элээн хөй — 180 мм, чедир дүжер. Успа-Хөл шыңаазынга чаъс эң-не эвээш чаар — 125 мм. Даг-тайга девискээрлиг черлерге чаъс хөй чаар болгаш чай дургузунда 200-220 мм. чеде бээр.

Доозунмуг шуурганнар болдурар күштүг хаттар Тываның улус ажыл-агыйынга улуг хораны чедирип турар. Ындыг шуурганнар хөвүлүг черлерге май-июнь айларның ай санында-ла 3-4 катап, чай дургузунда 7-10 катап болгулаар. Чижээ, бо чылдың майда 3-5 чедир болган.

Республикага кургаг, изиг хаттар база үргүлчү болгулаар. Тыва ыйгылаажынга кошкак болгаш ортумак күштүг кургаг хаттар чыл санында болуп турар, а дыка күштүг 10 чыл иштинде чаңгыс катап болур. Чай дургузунда ортумак күштүг кургаг хаттарлыг 6-10 хүн болур. Оларның болуп турар черлеринге хамаарышкак чылда 45 хонук хире үргүлчүлээр.

Бо чылдың май 24-26 хүннеринден эгелээш, агаарның хонукта ортумак температуразы 10 градус чедип, чылый берген. Июнь айда ой-тап чылыг болур. Агаарның айда ортумак температуразы 12, 17 градус болуп, харын оон-даа чылыг болур.

Айның бирги чартыында агаарның температуразы 1 градус чедир соок болур, а ийиги чартыында — 6, 11 градус чедир, хүнүс 27-32 градус чедир чылыыр.

Ай дургузунда чаъс эвээш чаар болгаш нормага чоок болур. Барыын районнарга, Улуг-Хем, Эрзин районнарга болгаш Кызылга чаъс 25-35 мм, арткан районнарга 50—77 мм. чедир чаар.

Л. АНТОНОВА,

улус инженер-агрометеоролог.

ШЕВЕРЛЕР БРИГАДАЗЫ

Бо коллективке баарга, даараныр машиналарның шимээн-даажы, ажылчыннарның чугаа-сооду каттыжып холушкаш, бир билдинмес аялганы «чогаадыр» бээр. Күш-ажылчы коллективке ажылга дадыккан, арга-дуржулгазы байлак, хөй чылдарда ажылдаан хоочуннар, амыдыралдың узун оруун чаа ужуктап эгелээн, мергежил болгаш дуржулгазы биче аныяктар база бар. Ынчалза-даа олар хүн бүрүде чаа-чаа чедиишкиннерни ажылдап турарлар. Ындыг кижилер «Тувинпошив» каттыжышкынның «Чечек» ательезинде эвээш эвес.

Хоочун даараныкчы М. И. Ильичёва удурткан бригаданың кежигүннери эрткен айларда бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаан, бригадалар аразында организастаан социалистиг чарышка чаңгыс эвес, удаа тиилекчи болуп келген. Бригадада [illegible] даараныкчы бар. Оларның даараан платьелериниң шынары эки. Чагыг бүрүзүн айыткан хуусаазындан эртирбейн күүседип турар. Ол дээш чагыкчылар оларга өөрүп четтиргенин илередип келгеннер.

«Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы» деп бедик адын ук коллектив он чыл улаштыр шыназып, аңаа төлептиг болуп, оон бүгү негелделерин чедиишкинниг күш-ажылы, быжыг сагылга-чурумуу, бедик мергежилдии, кызымак чоруу-биле бадыткап келгеннер. Ол бригаданың чедиишкининиң ажыл-херээ эп-найыралдыг чоруунда, бот-боттарынга дузалажып турарында, планныг онаалдаларны күүседир дээш кижи бүрүзүнүң кызымаанда дээр болза, ында кандыг-даа частырыг чок. Олар ындыг принцип ёзугаар ажылдап-даа турарлар.

Бригадада хоочуннар бар. Олар даараныкчы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүсетпишаан, аныяктарга байлак арга-дуржулгазын дамчыдып, оларны даараныкчы мергежилдиң нарын аргаларының чажыттарынга өөредип турарлар. Боттарының ээлчээнде аныяктар хоочун даараныкчылар Мария Павловна Глухенкога, Мария Николаевна Ильичёвага, Нина Андреевна Сухорословага өөрүп четтиргенин илергейлеп чорууурлар. Н. А. Сухорослова майның бүдүрүлге планын 134 хуу күүсеткен. Коммунист З. Шынараа доктаамал эки ажылдап келген. Оон даараан платьелериниң шынары багай болуп көрбээн. Аныяк ажылчыннар Валентина Русина, Чечек Монгуш, Наталья Середкина платье даараарынга дыка мергежий бергеннер. Олар кызымак чоруу, хепти шынарлыг даараан келгени дээш чаңгыс эвес удаа [illegible]тканнар. Раиса Куулар, Людмила Ондар, Дина Янченко ук бригадага ажылдааш, үр болбааннар. Аныяк кыстар ажылга чоорту дадыгып, шилип алган мергежилинге кызымаан көргүзе бергеннер. Ам олар операция бүрүзүн хоочуннардан дудак чок кылып турарлар.

Бригада платье даараар планын ай санында 120-130 хуу күүседип турар. Даараныкчылар эрткен айның планын база ажыр боттандырганнар. Олар ам ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл болур оюн төлептиг күш-ажыл-биле уткуур дээш ажылдап турарлар.

ЧУРУКТАРДА: аныяк даараныкчылар (солагай талада) Р. Куулар, Л. Ондар, Д. Янченко; хоочун даараныкчы М. П. Глухенко.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

БИСТИҢ кандидаттарывыс

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИҢ БИРЭЭЗИ

Ол эртен Тока аттыг совхозтуң беш дугаар трактор-кову бригадазының механизаторлары сериин хүннү ажыглап, дүъшке чедир долу күш-биле ажылдааш, суурдан ырак эвесте бригада төвүнге чемненип турар үеде чеде бердивис.

Бригада төвүнде бичежек, шевергин кылдыр кылып каан ыяш сарайның чанында тургускан ийи столда дең-дең кылдыр олурупкан механизаторлар аразында хөөрежип, баштактанмышаан, чаа кылган аъданныг чемни чип олурлар.

— Чем чиптингир болзун!— мендилежип чорувуста бир столдуң ужунда олурган [illegible] куурара берген чаъска кедер сарыг спецовкалыг, ортумак дурт-сынныг, сергек карактарлыг аныяк эр тура халааш, «Чоруп чогузуң!» — деп хаарылааш, олудунче чалады. Ол ук бригаданың бригадири Марло Курзетович Доңгак болду.

— Бистиң бригадавыста вииттиг-биле 20 кижи бар. Бо чылын тараа аймааның чаштырылгазын кыска хуусаа чорудтувус. Шолдерививис суггаттыг болгаш төлээде, ону суггарып турган, эвээш эвес дүжүттү алыр бистиң бригада хүлээнген. Ынчаарга кышкы үеде малга чем кылыр, гектардан на 19 центнерни алыр дээш чашкан чаңгыс чылдыг сигенниң суггарылгазын эгелей бердивис — деп, Марло Доңгак чугаалааш, папирозундан бирээни уштуп алгаш, довурак-доозунга кууражып, хавара берген мочек-мочек салалдарынга кыздып алгаш, хандыр соруп, ырак ховуңун ужунче көрүп олур.

Бригадада механизаторлар колдуунда аныяктар. Ынчалзажок оларның аразында арга-дуржулгалыг, хөй чылдарда ажылдааннар база бар болду. Коммунист Аракчаа Саны-Хоо аныяктарның дагдыныкчызы Николай Оюн, Семис-оол Хомушку, Конзан-оол Оюн дээш оон-даа өскелер мурнакчы ажылдап, өөлчег санында нормазын ажыр күүседип, аныяктарга үлегерин көргүзүп турарлар. Комсомолчу Сергей Оюн, аныяк коммунист Роман Чалзып олар база-ла хоочуннардан чыда калбайн, техниказынга камныг, кызымак ажылдап турарлар.

...Хөрлүнү шыгый берген шөлдүн бир ужунга турган агрегаттар бот-боттарындан чыда калбас дээнзиг делгем ховуңун ужунче барык шуптузу деңге үнүп, ыдыы чидип чорда, бригадирниң боду-биле хөөрежи бердивис.

Марло Доңгак ортумак школаның 8-ки клазын дооскашла тараажы болур дээш күзели ёзугаар, Кызылдың кедээ профессионал-техниктиг училищезин 1966 чылда доозуп алгаш, он ийи чыл улаштыр механизаторлап, кадаа ажыл-агыйның янзы-бүрү машиналарын башкарып келген.

Ажылдың уг-шиин ханы билир, төлептиг болурга, М. Доңгакты дөрт чыл бурунгаар ажыл-агыйның удуртукчулары бригаданы удуртур кылдыр сүмелээннер.

Ажыл-ижинге төлептиг, өөрүп-биле эвилең-ээлдек, биче сеткилдиг бригадирни совхозтуң ажыл-ишчилери Тандыра-йон Совединиң депутадынга кандидат кылдыр дэпшиткен.

Шак ындыг бедик идегелди тараажы Марло Курзетович Доңгак күш-ажылы-биле бүзүредип шыдаар-даа.

В. КАРА-САЛ.

АНЫЯКТАР ХООРАЙЫНЫҢ АЛДАРЛЫГ ЮБИЛЕЙИ

АМУРДА КОМСОМОЛЬСК. (СЭТА). Ыраккы Чөөн чүкте улуг индустрия төвү Амурда Комсомольск болу берген. 30 чылдарда ээн тайгага үндезилеттинип тургустунган хоорай ам машиналы, прокатты, самолёттарны, далай судноларын, көдүрер краннарны болгаш шуткуур дериг-херекселдерни, нефть продуктуларын, улустуң хереглел барааннарын чуртка берип турар. Хоорайның ажылчы чоннарының социалистиг тургузуушкунунга, оларның Ыраккы Чөөн чүкте бүдүрүкчү күштерни хөгжүдеринге улуг ролю дээш база Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында немец-фашистиг эжелекчилерни тиилээрин хандырарынга салыышкыны дээш Амурда Комсомольск хоорайны Октябрь Революциязы ордени-биле шаңнаан.

Июнь 11-де маңаа хоорайның 50 чылынга болгаш бедик шаңналды тыпсырынга турасклатман байырлыг хурал болган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң Даргазы А. П. Шитиков аңаа чүве чугаалаан. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, эш Л. И. Брежневтиң өмүнээзинден Тарээн чурттуң шаңналы-биле Амурда Комсомольскиниң ажыл-ишчилеринге ол изиг байырны чедирген. Совет кижи бүрүзүнге хоорай совет улустуң эрес-дидим болгаш күш-ажылчы мөөдырлыг чорууунуң символу болганын оратор айыткан. Партияның кыйгырыы-биле, бөттарының изиг күзели-биле чурттуң аңгы-аңгы булуңнарындан эки турачы комсомолчулар бодунуң адын-биле адаан хоорайны тудар дээш чедип келгеннер.

Олар ону тутканнар. Амгы Амурда Комсомольск ко лдуунда үш чүс муң чурттакчылыг индустриалыг хоорай болу берген. Чылзың-на миллиард хире рубльдиң продукциязын ол бүдүрүп турар. Чоокку чылдарда оң чуртталга фондузу үш катап өзер. Чаа металлургия дааг руда бүдүрүлгелерин тудар, амгы заводтарны эде дериир, чуртталга бажыңнарын, школаларны, эмнелгелерни, уруглар албан черлерин болгаш өске-даа хамаал культура объектилерин калбаа-биле тудуп турар.

Оон ыңай оратор делегей байдалының айтырыгларынга, бистиң партияның болгаш Совет күрүнениң делегейге тайбыңны быжыглаар дээш демиселинге оя доктааган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын А. П. Шитиков номчааш, олурганнар диңмиттиг алыш часкап турда хоорайның тугунга Октябрь Революциязы орденин кадап берген.

СЭКП Хабаровск крайкомунуң бирги секретары А. К. Черный, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Б. Н. Пастухов, Амурда Комсомольскиниң баштайгы тудугжузу, хоорайның хүндүлүт хамаатызы М. Н. Ополев бедик шаңнал-биле хоорайның ажылчы чоннарынга байыр чедирген.

Хоорайның ажылчы чоннарының мурнундан СЭКП хооркомунуң бирги секретары В. М. Крысин бедик шаңнал дээш Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка өөрүп четтиргенин илереткен.

СЭКП ТК-га, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны хуралдың киржикчилери бедик хандырлуушкун-биле хүлээп алган.

ШЕФТЭЭННЕР

Сүт-Хөл эмнелгезиниң коллективиниң малчыннарының ажыл-ижинге дузалажыры чаңчыл болган. Эмнелгениң ажылчы агый эргелекчизи К. Монгуштуң удуртулгазы-биле он кижи Терзе-Дашта хойжу М. Намчаа оолдуң кыштаанга баргаш, 300 хой кирер кажааның кошкеңин коптарганш, чыып бергеннер.

О. БОРАШ.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ССРЭ—ФРАНЦИЯ: ужудуп үнеринге чедир—ийи неделя

1980 чылдың сентябрь айда Звёздный хоорайга-кады ужудуушкунну белеткеп эгелээн ССРЭ-ниң болгаш Францияның космонавтылары экспедицияга шуут белен. ССРЭ-ниң ДХМ-ниң органнастааны парлалга конференциязы совет болгаш даштыкы журналистерниң июнь 10-да дыңнаан кол-ла чаа чүүлү ол болган.

ДХМ-ниң парлалга кылдыызының эргелекчизи Ю. Черняков парлалга конференциязын ажыткаш, ужуражылгның киржикчилерин—экипажтар кежигүннерин, космонавтылар белеткээр төптүң удуртукчуларын болгаш ужудуушкун башкарар төптүң удуртукчуларын, совет болгаш француз эртемденнерин чыылганнарга таныштырган.

— Экипажтарның ужудуушкунга бүрүн-биле белениниң дугайында түңнел документиге тускай комиссия ат салган — деп, космонавтылар белеткээр төптүң начальниги Г. Береговой дыңнаткан. Төптүң коллективи кылдынган ажылга сеткил ханышкыныг силерге дамчыдарын меңден дилээн. Июнь 11-де бистер экипажтарны Байконур космодромче үдээр бис.

Бо хүннерде ужудуушкун башкарар төп черниң ажылдакчылары сөөлгү белеткелдерин доозуп турар. Ужудуушкунуң удуртукчуларының бирээзи В. Благов төптүң ажылчын ээлчеглери шуптузу совет-француз космос неделязының программазын өөренип алганнар деп чугаалаан. «Салют-7» станциязының экипажы А. Березовой болгаш В. Лебедев олар экспедицияны хүлээп алырынга белеткелди кылып турар — станцияга ССРЭ-ниң болгаш Францияның тургузуң алаа-биле июнь 25-тен 29-же үезинде беш космонавтыларның ужуражылгызын кылыр хуурлуг. «Прогресс-13» дээр чүък корабльдиң аппарганы бүгү аппаратураны станцияның экипажы совет-француз эртем дурмулгаларын кылыры-биле белеткеп тургускан.

Совет-француз экипажтар айылзээ ужудуушкун башкарар төпке ажылдап, экспедицияның бүгү кезектерин дорузу-биле дугуржуп алганнар. Экспедиция Байконур космодромдан июнь 24-түң орай дүнезиндеп эгелээш, июль 2-ниң кежээзинде доостур.

Бирги экипажтың командири Д. Джанибеков француз космонавтыларның ужудуушкунга белеткенгенин бедик-биле үнелээн. Белеткелдин кол-кол үе-чадалары эрттинген-даа болза, күш-дамыр-даа, тускай белеткел-даа талазы-биле белеткелдиң деңнелин кудулатпас дээш ам-даа ажылдаар апаар. Бортинженерлер эртем шенелделерин белеткээн специалистер болгаш эртемденнер-биле сөөлгү консультацияларны кылыр ужурлуг.

Экипажтың бортинженерлери А. Иванченков болгаш Жан-Лу Кретьен совет-француз экипажтың кылыр ужурлуг шинчилелдериниң дугайын чугаалааннар. Космонавтылар «Союз-Т» корабль-биле ужудуп үнер—ол дээрге чурттар аразының экипажының чаартан «Союз»ка баштайгы ужудуушкуну-дур.

Ол ышкаш ийиги экипажтың кежигүннери Л. Кизим, В. Соловьёв болгаш Патрик Бодри база журналистерге чүве чугаалааннар. Француз космонавт чыылганнарга орустап чугаалаан. Мен француз дылга чугаалаарымга чүгле бодумнуң төрээн дылымны уттаан эвес мен бе дээрин хынаар дээш чугаалаар-дыр мен деп, ол хүлүмзүрүп чугаалаан. Ужудуушкунга белеткелдиң ол хире чай чок чорупн турганының үезинде Звёздный хоорайжыгаштың специалистерниң кызымаккай ажылының ачызында эртемниң астрофизика болгаш медицина, биология болгаш космос технологиязы ышкаш, ындыг партын адырларының эге базын өөренип алтар аргалыг болганывыска магадаар кижи-дир мен деп, Бодри чугаалаан.

Космонавтылар, эртемденнер, космонавтылар белеткээр төптүң удуртукчулары журналистерниң айтырыгларынга харыылааш, ам болур экспедицияның дугайында тодаргай чугаалап, совет-француз талаларның эртемге моон соңгаарғы кады ажылдажылгазының дугайын дыңнатканнар. Ам болур ужудуушкун — космоска совет-француз кады ажылдажылганың эң кол чүүлү болур, ынчалза-даа ол бир дугаар кады ажылдажылга болбайн турар деп, космос шинчилелдериниң институдунуң директорунуң оралакчызы В. Балебанов чугаалаан. Космоска кады кылдынган «Самбо», «Аракс», «Калипсо», «Аркад», «Снег» дээр дуржулгаларны чүгле санаарга безин делегей эртемниң ындыг чугула адырынга ийи чурттуң эртемденнериниң кады ажылдажылгазының кайы хире кемчээлдиин көргүзүп турар-дыр. Амгы үеде ССРЭ-ниң болгаш Францияның специалистери космоска ийи чурттуң шенелдезин кылыр — 1984 чылда Галлея кометаже ужуштур ужугар космос станциязын салып үндүреринге белеткелди калбарткан.

Космос шинчилээриниң Тулуза төвүнүң директору Жан К. Юссон, а ол ышкаш француз космонавтылар ам болур эртем экспедициязының түңнелдерин француз эртемденнериниң дыка сонуургап турарын бөттарының чугааларынга демдеглээннер.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
СЭТА-ның корр.

Боо-чепсекти эңдере бүдүрерин болдурбас

НЬЮ-ЙОРК. Боо-чепсектерни эңдере бүдүрерин болдурбазының болгаш ол сорулга-биле бир дөмей айыыл чок байдалдыг турарының принцивин сагыырынга үнелээш, боттуг дугуржуушкуннарны чедип алырының херээнге тодаргай, тудуш харыысаалыг бурунгаарлаашкыннарны чедип алыры эргежок чугула деп, КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсеглениишкинниң дүжүрериниң талазы-биле ийиги саналдаашкыннар уламчылавышаан, ийиги тускай сессиязында онзалап демдеглеп турар.

Күштүң деңи деңзигүүрүн хевээр арттырары чепсеглениишкиниң дүжүрериниң талаазынга деңшилге чедип алырының кол чүүлү-дүр деп, Мексиканың даштыкы херектер министри Х. Кастаньеда де ла Роса медеглээн.

Бүгү-ниити тайбыңны кыжанышкыр алаанга тургузукан дайынныг меселдежиишкиннер ээн үнген байдалда сессия эртип турарын оон киржикчилери дүвүрээн сеткил-биле айтып турар.

Дайынзырак политиказы делегейниң янзы-бүрү районнарында меселдежиишкиннер өртүн деткип болгаш кыдсыктырып турар америк администрациязы адыынга шүгүмчүлел сессияда шыңгыраан.

Японияның премьер-министри Д. Судзуканың чугаазы ядролуг болгаш анаа боо-чепсектерни кызыгаарлаарынче эреңгей ниити кыйгырыгларлыг болган. Вашингтонга күткүттүрген Японияның боду боо-чепсектерни эңдере бүдүреринче улам илеңнейлиг киир тырттырып оорарын ол шуут ыттаваан. АКШ-ка боо-чепсекти кажангызындан-даа артыкка эңдере бүдүрерин Пентагонуң планнап турарының дугайын, дайын белеткелдерин кыңчыктырбас талазы-биле шынгыы чугаалажыышкыннарны чорударындан Рейганның администрациязының шүдүргү чаалап турарының дугайын билбээчеңнеп алгаш, япон чазактың баштыңы чепсеглениишкинни дүжүрер херектиң шуулдуваайн турары дээш буруузуу Совет Эвилелинге оңнарын оралдашкан.

Боо-чепсекти херек кырынга дүжүреринче угланган оруктуң дилеп тыварынга боттуг салыышкынын киирерин КНО-нуң ийиги тускай сессиязындан делегейниң хөй-ниитизиниң калбак бөлүктери манап турар. Бо хүннерде Нью-Йоркта болуп турар конференцияларда болгаш ужуражыышкыннарда он-он чурттардан хөй санныг хөй-ниити организацияларының идепкейлиг киржилгези— оон тодаргай херечизи-дир. КНО-нуң чазактарның эвес организацияларының парлалга төвүнүң сан-медээлерин ёзугаар алырга, чепсеглениишкинни дүжүрер талазы-биле хемчеглерни деткээн угаадыга бижиктер адаанга 90 ажыг миллион ат салыышкыннарын ол организацияларның кежигүннери чыгган.

Тайбың дээш демиселчилерниң ол бүгүнүң ажыл-чорудулгазынга америк эргечатырлалар чүгэ-бүрү шаптыктаашкыннарны таварыштырып турар. Дайынга удур шимчээшкинниң Каттышкан Нацияларга Организациязынга чалаттырган 30 ажыг идепкейлиг киржикчилери АКШ-ка баар чөпшээрел бижиктерин ам-даа чедир албаан.

В. ВАСИЛЕЦ,
Е. МЕНКЕС,
СЭТА-ның корр.

УЛУСТАРНЫҢ КОЛ НЕГЕЛДЕЗИ

Ракета-ядролуг чепсекти эңдере бүдүреринге удур, тайбың болгаш чепсеглениишкинни дүжүрер дээш чаагай туре-соруктуң кижилериниң демисели делегейниң бүгү диптеринде калбарып турар. Улустарның тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш демиселинде амыр-дыш чок. Пентагонуң болгаш НАТО-нуң дайынзырак айыылдыг пландарын үзе шавар, ядролуг меселдежилгениң кижи төрелгетенге кыжанышы чайладыр—бистиң үевистиң ам кол негелдези ындыг.

Делегейге айыыл чок чоруктуң болгаш ядролуг чепсекти дүжүрер дээш улустарның демиселиниң айтырыглары ядролуг болгаш бүгү-ле чепсектерни дүжүрери дээш хөделиишкиннериниң Нью-Йоркта делегей конференциязының кол кичээнгейинде турар.

Японияның делегады, 1945 чылда америк атомнуг бомбалаашкынны көрүп эрттирген Т. Ивагының чугаазынга тайбыңның салым-чолу дээш ханы сагыш-сеткил чангыланып турган. «Хиросиманың болгаш Нагасакиның таварышкан балалтарының каттаптаарын болдурбас дээш делегейниң улустары эң улуг күженишкиннерни салыр ужурлуг. Маңаа ядролуг чепсектиң бүгү хевирлерин кезээ мөңгеде хоруурун чедип алыры эргежок чугула» деп, ол медеглээн.

«Термоядролуг дайынны болдурбазы кижи төрелгетенниң мурнунда турар эң чугула болгаш соңгаарладып болбас сорулга-дыр». Негрлерниң хамаатылыг эргелери дээш шылгаранггай демиселчи чораан Мартин Лютер Кингтиң кадайы—Коретта Кинг ол дугайын айыткан, ол ам АКШ-тың хөй-ниитиниң көскү ажылдакчызы.

Америк хөй-ниитизиниң Нью-Йоркка болган хөй муң кижилиг хуралынга чүве чугаалап турда, ол ажылдакчы—шериг күчүзүн немей өстүрери, узуткан чок кылырының бомбардировщиктер ышкаш ындыг чаа, улам үрегдеечи чепсектерни тургузары болгаш вептерелирн америк удуртукчуларының чүлчүрүп турары ышкаш, АКШ-тың национал айыыл чок чоруун быжыглаардан туржуктарын ядролуг меселдежиишкинни улам чоокшуладыптар деп онзалап демдеглээн.

«Вашингтонуң дайынзырак угланыышкынынга америк улус улам удуу-биле удурланып турары» К. Кинг демдеглээн. Американнарның аажок хөй нуурузу ядролуг чепсектерни доп-дораан хоруурун дээш туржуп турарын хөй-ниитиниң санал-онаа алыышкыны көргүскен деп, ол чугаалаан. Чепсеглениишкинни дүжүрер дээш, ниити национал шимчээшкин АКШ-та улам калбарып турар.

«Тайбыңның каттышкан федералистери» дээр хөй-ниити организациязының Канада салбырының болгаш конференциязы боо-чепсектерни база дагын эңдере бүдүрер чоруктарны болдурбас болгаш чепсеглениишкинни дүжүреринге илиг бээр дээш идепкейлиг күжениишкиннерни салырынче Канаданың чазаан кыйгырган.

(СЭТА).

ЧУРУКТА: космоска совет-француз кады ужудуушкунунуң киржикчилери (солагай таладан оң талазынче): ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Александр Иванченков, француз космонавт Жан-Лу Кретьен, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Владимир Джанибеков, француз космонавт Патрик Бодри, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Леонид Кизим болгаш совет космонавт Владимир Соловьёв оларның селгүүстен чоруурлары.

В. КУЗЬМИН биле А. ПУШКАРЕВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникаы.

ПАРИЖКЕ ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ПАРИЖ. (СЭТА-ның корр.). Бо айның тончузунде космоска совет-француз ужудуушкун дугайында парлалга конференциязы анаа болган. Францияның космос шинчилээриниң национал төвүнүң (КНЕС) удуртукчулары, а ол ышкаш эртем шенелделерин ажылдап кылырынга болгаш белеткээринге киришкен француз эртемденнер хөй санныг журналистерниң айтырыгларынга харыылааннар.

Ам болур ужудуушкунуң эртем сорулгаларының дугайын чугаалап турар КНЕС-тиң тырттырганы фильмниң көргүзери-биле ол парлалга конференциязы эгелээн. 1966 чылдан бээр чорун турар космос делгемнерин шинчилээр талазы-биле француз-совет кады ажылдажылга дыка хөй адырларны хаара тудуп турарын ол фильмниң тайылбырында чугаалап турар.

1980 чылда дөрт чүс кандидаттарның иштинден ийи ужудукчуну— Жан-Лу Кретьенни болгаш Патрик Бодрини шилип алган болгаш олар ийи чыл дургузунда Звёздный хоорайжыгашка барып, ужудуушкунга шыңгыы белеткелди эрткен. Француз-совет ужудуушкунга 17 француз эртем лабораториялары шинчилел ажылдарының калбак программазын айыткан. Ынаа медицина, биология, космос технологиязы болгаш астрономия талазы-биле даалгалар кирип турар.

Совет Эвилел-биле кады ажылдажылга космоска бистиң чурттуң тедээлекчизиниң киржилгези-биле дуржулгаларны эң баштай кылыр деп турарывыска өөрүүр бис деп, КНЕС-тиң чиңгине директорунуң оралакчызы Пьер Морель парлалга конференциязынга чугаалаан. Амгы үеге чедир Францияның күш четпейн турганы шенелделерин кылыр аргалы ам болур ужудуушкун берип турар-дыр. Эң нарын француз аппаратураны ажыглап турган, космоска ужудуушкунунуң байдалдарында кижиниң физиологиязын шинчилээр программаже улуг кичээнгей салып турар.

О. КАРАСЕВ.

АКШ-тың деткимчези-биле

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль Ливанда бодунуң агрессиязын улам калбартырын үргүлчүлеп турар. Амгы үеде ол чурттуң девискээринде 7-ги танк болгаш 5-ки мотомеханизастыг бригадалар, бир десант бригадазы, шериг-далай күштерин санаваска үгер-боо кезектерин үүлгедиишкиннерин кылып турар. Ниитизи-биле алырга, июнь онга чедир Ливанның девискээринче Израиль 100 муң кижилиг армиязын киирген. Эжелекчилериниң Ливанче халдап кирип турган үезинде Бегинниң айытканындан ийи катап ажыг хемчээлдиг черже интервентилер халдап кирген. Дириг күш болгаш техника талазы-биле чидириглери хөй боош тураа-даа, палестиннерниң шыңгыы удурланыышкынын-даа тоовайн, агрессорнуң шериглери, хөй-хөй танкылар күжүн ажыглап алгаш, шаан халдаашкынын күштелдирерин үргүлчүлеп турар.

Июнь алдыга чедир израиль шериглер Бейруттуң чурттар аразының аэропортунуң девискээринче далайдан болгаш агаардан-даа десант дүжүрер дээш чаңгыс эвес удаа оралдашкан. Июнь 6-ның дан бажындан эгелээш, израиль ужар-хемелер Ливан найысылалдың чурттакчылыг кварталдарынче согуушкуннарны кылган. Хоорай кырындан самолёттар-биле хуудустарны октаан. «Бейрутче кирер дужаалды алган израиль шериглерге удурланырындан хоорайның камгалакчыларының удурланыышкынын соксадыры», Ливанга тайбыңны камгалаарының талазы-биле араб чурттар аразының күштериниң составында сирия бригада хоорайдан үнүп чоруурун ливан шериг командылалындан хуудуста шыңгыы-биле негеп турар. Израильдиң соңгу шериг округунуң командылакчызы бригада генералы Друриниң ат салганы ол хуудустарда кара туразында агрессорлар «кандыг-даа улуг каралажалыг болур болза, хоорайны эң-не кыска үениң иштинде хаап алыры-биле» кыжанып турар.

Ливанның президентизи И. Саркис кем-буруулуг израиль агрессиядан ам безин муң-муң ливаннарның амы-тынын четкенин медеглээн. Ливан чазактың анаа болган хуралынга израиль агрессия дээш харысалганың Каттышкан Штаттарга онаажып турарын айыткан.

Каттышкан Штаттар төрээн черлериндеп үндүр ойлаттырган, араатанныг бомбалаашкыннардан болгаш артиллерия боолаашкыннарындан өлген он-он муң кижилер дээш, боттогуннаашкынныг бүрүне— Ливанче израиль шериглериниң араатаныг халдаашкыны дээш харыылаар ужурлуг.

Араб улустуң ханы төктүп турар. Америк администрация ону чүгле буруудатпайн турар эвес, харын-даа Ливанның кашдаклыр кайгадалдыг черинде араатаныг кара херээн үүлгедип турар бодунуң израиль чалчаларын агартырын оралдажып турар. Вашингтон израиль шеригниң кижилерин узуткаарының эң-не болбаазыраңгай болгаш араатаныг чепсектери-биле хандырарындан аңгыда Тель-Авивтиң эдуругчулериниң политика талазы-биле база камгалап турарын Ливанның Демократтыг-социалистиг партиязының удуртур черинин медеглелинде айыткан. Каттышкан Штаттар Айыыл чок чорук чөвүлелинде болгаш делегейниң өске-даа чыыштаарында израиль агрессорларны бурууу шавыышкындан камгалап, оларга болчуп турар.

ЮГОСЛАВ АНЫЯКТАРНЫҢ БАЙДАЛЫ

БЕЛГРАД. (СЭТА). Югославияның Коммунистер Эвилелиниң ТК-зының Президиумунуң күүсенчи секретары М. Друловиč «Данас» деп журналга югослав аныяктарның байдалынга хамаарышкан чүүлдү бижээн.

Югославияның Коммунистер Эвилелиниң ажыл-чорудулгазынга аныяктарның киржилгезинге хамаарыштыр оон дыңнатканы болза, партияның 27 хар чедир аныяк кежигүннериниң үлүү 1973 чылда 24 хуу турганындан 1980 чылда 35,6 хуу чедир өскен. Оон-биле чергелештир ук чүүлдүң авторy ажыл чок аныяктарның санының хөйүн база айыткан. Ажыл чок кижилерниң ниити санының үштүн ийи кезээ аныяктарга хамааржып турар. Оларның 46 хуузу ортумак техниктиг болгаш дээди эртемниг аныяктар боор турар деп, ол бижээн. Ол-ла авторнуң сөзүн ёзугаар алырга, ажыл дилеп турар специалистерниң саны сөөлгү үеде база дыка көвүдээн: ындыгларның саны 1960 чылда —18, 1970 чылда —26 хуу турган болза, 1981 чылда 46 хуу чедир өскен.

Автор дээди өөредилге системазында четпестерни база айыткан. Өөредилге тургузуу [illegible] турар деп ол бижээн. Аныяктарны ажыл-биле хандырары социалистиг [illegible] программазының болгаш [illegible] ниити демиселдиң кол [illegible] бирээзи боор турар. Югославияның экономика талазы-биле хөгжүдээгей районнарынга аныяктарны ажыл-биле хандырарының айтырыы бисте улам чиндиг боор бар чылдар деп ук чүүлде оон ыңай чугаалаан.

Сөөлгү үеде ажыл чок чоруктуң айтырыы бир янзы хевирлиг апарган деп, автор демдеглээн. Чүл дээрге амгы үеде аныяктар, шаанда ышкаш, келээден хоорайларже ажыл дилеп чорувайн турар, харын хоорайларның бөттарыг ажыл чок аныяктарның саны көвүдеп турар. Ындыг аныяктарны ажыл-биле хандырары хөгжүдениин кол стратегтиг айтырыгларының бирээзи болур.

Ол бүгү чүүлдер аныяктарның идепкейлиг туружунга улуг салдарны чедирип турар деп, автор айыткан. Социал айтырыглар, хамыктың мурнунда ажыл чок чорук, аныяктарның амгы байдалга таарзынмас чоруунуң, оларның удурланыышкынының үнер дөзү болу берип болур. Улуг салгалдарның тургузуп каан үнелиг чүүлдерин хүлээп албас сагыштыг оралдажыышкыннар база бар. Ынчалза-даа ол бүгү бергедээшкиннер турзажок, аныяктар бодур-чогуур перспективалыг бис дээрзин медерел билип турар. Ындыг болзажок аныяктарның культура амыдыралының коммерциализациязы, парлалгада кайы хамаан чок чүүлчүрүүшкуннар аныяктарның кижизидилге херээнге улуг хораны чедирип турар деп ук чүүлде айыткан.

Коммунистер Эвилелинде аныяктар-биле ажыл программазы чок деп санап болбас деп, М. Друловиč демдеглээн. Аныяк салгал-биле партияның ажылы революстуг демиселдиң болгаш социалистиг тургузуушкунуң үезинде шору чорупн келген. Ынчалза даа аныяктар-биле хөрт харыылалар четпес боор турар.

Ч Ө Р Ү Л Д Э Э Л Е Р

Фолклендиниң (Мальвин) административтиг төвү Пуэрто-Архентино (шаанда Порт-Стэнли) районунга тулчуушкуннар болганын Аргентинаның шериг командылалы дыңнаткан. Соледад (Чөөн Фолкленд) ортулуктуң мурнуу-чөөн кезээнде Аградабле мугулдурунуң районунга эрткен вторниктиң дүжүртүпкен ийи муң кижилиг англичаннарның улуг кезээн бузаалааш, узуткаан.

Эн-би-си дээр америк телевидение компаниязының дыңнатканы-биле алырга, британ десантының дүжүртүнүүшкунунуң үезинде «Англия Мурнуу Атлантикага дайын чорудулгаларының эгезинден бээр дериг күштүң талазы-биле эң улуг чидириглге таварышкан». Великобританияның камгалал министерствозу Фицрой суурнуң районунга турган десант судноларынче аргентин шериг-агаар күштериниң атакалаашкынының түңнелинде британ экспедиция корпузунуң чидириглери «оон мурнунда бодап турганындан дыка шыңгыы боор болурун» база бадыткаан.

Лондонуң «Файнэншл таймс» солунунуң демдеглээни биле алырга, британ экспедиция корпузунуң чидирии «Порт-Стэнлиже халдаашкынның эгелээрин соңгаарладып болур».

Аградабле мугулдурда Фицрой суурнуң чанынга десант дүжүреринге киришкен англи корреспондентилерниң бирээзиниң дыңнадып турары-биле алырга, «аргентиннерниң агаардан атаказы хеп-хенертен болганының ужурундан дыка хөй десантниктер сугга дүшпес херектээштерин безин келдир четтикпейн барганнар». Кырынга 300-ден 500 чедир шериг албанныгаарының болгаш 70 хире кижи экипажтың, ол ышкаш шериг дериг-херекселдерин, ок-боо болгаш кывар чүвэ чораан «Сэр Галахед» дээр десант суднозунга бомбаның дөрт дүшкениниң түңнелинде ол өрттенип эгелээн. Ок-чемзек частып эгелээн, суднону долгандыр [illegible] тургаш кывар чүвэ чалбыыптыпкан, ынчангаш аңаа дүшкеннериниң камгалап алыр дээн кижилер чоокшулаар арга чок болганнар. Сугже халый берген дыка хөй десантниктер болгаш далайжылар өлген ийикпе азы өртенниишкинге таварышканнар.

Эн-би-синиң телемедээлер программазының шериг хайгаарикчызы «десантының шыңгыы согуушкунга таварыштырза-даа, британ командылалдың үр хуусааныг пландарынга ол кандыг-даа салдар чедирбейн баарын» демдеглээн. Ынчангаш «Порт-Стэнлини штурмнаары чайлаш чок болгаш чүгле үе дугайында айтырыг кырында турар».

Америк Эн-би-си телекомпаниязының корреспондентизиниң айытканы-биле алырга, Англияның премьер-министри Тэтчер сооң Рейган-биле ужуражылгазының үезинде АКШ-тың президентизи анаа Порт-Стэнлини шериг күжү-биле эжелеп алырын соңгаарладыры саналдаан» деп медеглээн.

Америк телекомпанияларының дамчыткан интервьюзунга Тэтчер Фолкленд (Мальвин) ортулуктарны эжелеп алганының соонда аңаа Англия ээзи улуг чепсектиг күштерин тургузар апаарын медеглээн. Бо талазы-биле бистер АКШ-тың дузаламчызынга идегээр бис деп, ол чугаалаан.

Ортулуктарга улуг шериг баазазын, англи-америк эжелелдиң ёзу-чурумун тургузар дээн Лондонуң болгаш Вашингтонуң пландарының дугайында солунарның дыңнадыглары оон-биле бадыткаттынган.

ДАМАСК. (СЭТА). Сирия шериг тедээлекчизиниң дыңнатканы-биле алырга, июнь тоста Ливанның Бекаа дээр шынаазының кырынга агаарга ийи улуг тулчуушкун болган, аңаа кайы-даа тулчуушкуннарга 100 хире израиль болгаш барык 60 хире сирий шүүргедекчилер киришкен боор турар. 19 израиль ужар-хемелерин дүжүр аткан. Сирийлер бөттарының 16 самолёттарын оскунган.

Июнь онда израиль самолёттар кызыгаарда турар Джусия районнунбиле Ливандан Сирияже бар чораан хамааты автомобильдерни бомбалаан. Бомбалаашкынның түңнелинде 37 кижи өлген, оларның аразында 14 турк хамаатылар база бар болгаш 75 кижи балыглаан.

Израиль шериглер Сирияның Ливан-биле кызыгаарынче үнерин оралдажып турар.

Июнь тоста израиль ужар-хемелерниң Бекаа шынаазынче агаардан халдаашкыны Сирияның агаардан халдаашкынга удур ракеталарын узуткаар сорулгалыг болган.

Иранның шериг делегациязының САР-ның удуртукчулары-биле чугаалажыышкыннары болган. Делегацияның баштыңы Иранның камгалал министри М. Салими удурланыышкынның палестин шимчээшкининиң болгаш Сирияның израиль агрессияны ойтур пландарынга шериг дузаламчызын көргүзеринге чөпшээрежип турарын Иран тала илереткен деп чугаалаан.

Тегеранга медээлерин ёзугаар алырга, ында Сирия болгаш Ливанче чоруур эки турачылар бижиир черлер ажыттынган.

БОЙДУС БОЛГАШ КИЖИ

ТӨТЧЕГЛЕКЧИЛЕР „ТУРЛАА"

Ленинчи партияның экономиктиг политиказын, млациям аъш-чем программазын боттандырар, аң болгаш балык ажылының продукциязы-биле чонну хандырар херекке республиканың аңчылар болгаш балыкчылар ниитилели бодунуң төлептиг үлүүн киирер ужурлуг. Ынчалзажок ол чугула орулганы ук ниитилелдиң баштаар чери багай күүседип турар.

1977 чылда аңчылар болгаш балыкчылар ниитилели 22 муң рубльдиң орулгазын алган болза, 1979 чылда чүгле 2 муңну алган, а 1980 чылда харындаа 5 муң рубль каражалыг болган. 1981 чылда ниитилел деңгүн-ле 5 муң рубльдиң орулгазын алган. 1977 чылда 60 тонна балык тудар планын 63,6 тоннага күүсеткен, а эрткен чылын чүгле 21,5 тонна. Ынчаарга бо чылдың бирги кварталында 900-ле кг балык тудкан. 1981 чылда күрүнеге элүк белеткээр дужаар планын база күүсетпээн.

Ниитилелге быжыглаттынган делгем девискээрде 13 аңнымыр-балык ажыл-агыйлары бар, оларда штаттыг 19 егерьлер санаттынып турар. Олар республиканың аң-балык талазы-биле эң-не байлактыг, чижээ, Эрбек, Үнгеш, Ондум, Чагытай, Мүн-Хөл, Бии-Хемниң Хүт ужарындан куду, Хемчик хемниң аскынга чедир, Улуг-Хем уну, а Кызылдан Каа-Хемниң өрү Сарыг-Сеп суурга чедир дээн ышкаш черлерде турар-даа болза, ажыктыг түңнел бербейн, чегенчиг ажылдап турар.

Мурнунда бот-орулга-чарылгалыг болуп, саң-хөө, ажыл-агый талазы биле үре-түңнелдиг ажылдап турган бо ниитилелдиң ажылы чүге кошкаапкан? Республиканың аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң баштаар черинин (мурнундагы даргазы В. Н. Юрьевтиң, амгы даргазы К. А. Башановтуң) ажылының болгаш удуртулгазының стилин өскерип, амыдыралдан хоорулганының уржуундан ук ниитилел ындыг байдалга таварышкан.

Ниитилелдиң баштаар чери уставтың негелделерин, удуртулганың коллегиялыг болурунуң принциптерин каржызыбиле хажыткан. Сөөлгү отчёт-соңгулдалыг республика конференциязын далаш кадында чыылдырганы-биле 42 делегаттың ону оон ажылынга кирипшээн. Баштаар чериниң хуралдарын уставка чагыртпайн, хаая чыылдырып, охотоведтерниң, районнар ниитилелдериниң болгаш улуг-улуг эге организацияларның даргаларының, ол ышкаш штаттыг егерьлерниң отчеттарын хуралдарга дыңнавайн, ажылдың шыттынче ханылап кирбейн, черлик аңнарны болгаш балык-байлаңны камгалаар, оларның курлавырын өстүрер, бодунга быжыглаттынган хемнерни, хөлдерни, суг хөөлбектерин балыктандырар талазы-биле перспективтиг айтырыгларны шиитпирлевейн, хүн бүрүнүң «аар-саар» айтырыгларынга өйлежип келген.

1981—1985 чылдарда база 1990 чылга чедир үеде күүседир ажылдарның перспективалыг планнарын ниитилелдиң баштаар чери бөгүнге чедир ажылдап кылбаан. Бойдус камгалалын күштелдирер, черлик аңнарның болгаш балыктың курлавырын көвүдедир, төтчеглекчилер-биле демиселди шыңгыырадыр дугайында республиканың Министрлер Чөвүлелиниң ниитилелдиң амыдыралынга дорт хамаарышкан доктаалын боттандырар талазы-биле боттуг хемчеглер албайн турар.

Бодунга быжыглаттынган аңнымыр-балык ажыл-агыйларын эрендей удуртуп, ында ажылдап турар егерьлерниң кылган ажылын хынавайн тураары-биле чамдык егерьлер чүгле ат эдилеп, шалың ап, төтчеглекчилер-биле демисешпейн, харын боттары төтчеглекчилер болуп турар. Чижээ, Каа-Хем районнуң Бүрен-Хем болгаш Кундустуг участогунуң егери турган Борисов дээрзи боду төтчеглекчилеп турган туттурган. Чөпшээрел чок араалыг боо чажырып эдилеп турганы дээш, ол ам судка шиитпиирер. Эрбектиң аңнымыр ажыл-агыйының егери Г. Ф. Мартемьянов 1974 чылдан эгелеп ажылдаан үезиниң дургузунда аңнымыр чуруму үрээн чаңгыс-даа төтчеглекчилерни туттпаан. Ынчаарга ол үениң иштинде чаңгыс-даа төтчеглекчи Эрбекке не баспаан дээр болза, шын эвес-ле болгай! Алаштың аңнымыр ажыл-агыйының егери А. Устюгов, Ондумнуң — А. Фадеев олар 1981 чылда аңнымыр чуруму үрээнин дээш чаңгыс-даа протокол тургуспаан болган. Черлик аңнарның өзеринге идиг кылдыр үстүнде ажыл-агыйларның каңызының-даа девискээринге сиген кезиш, будук-бүрү белеткээр ажылды чорттаан.

Өлүк аймаан екара рынокка садыглааш, байып турар чамдык чинжең кижилерни илередип сойгалаарын баштаар чер организаставаан. Ниитилел кежигүннериниң ортузунда кижизидилге ажылы багай тургустунганының түржүүндан 1982 чылдың эгезинде ниитилелдиң сан составы 1981 чылдыындан 4 эге организация, 118 кежигүн кызырылган болгаш ниитилелдиң 46 кежигүнү төтчеглекчи чорук кылып турган туттурган. Лицензия алгаш, өлүрген аңнарының эъдин аңчыларның хуузунда олча-ажык болуп артпышаан турар. Лицензияларны кымга бээрин баштаар чериниң хуралдарынга шиитпирлээш, эге организацияларга хуваар дээн ниитилелдиң уставының негелдезин үреп, баштаар чериниң даргазы чааскаан-на ону туралаан кижилеринге берип турар.

Республиканың аңчылар болгаш балыкчылар ниитилели бодунга дузалал ажыл-агыйы: аңчыларга идик-теп таарап, шагыглыг хаактар кылып садар, кат, тоорук, мөөгү чыыр, хаван, куш азыраар дээн чижектиг ажыктыг болгаш орулгалыг бүдүрүглерни организастаарын оралдашпайн турар.

Чагытай хөл — Тывада балык-байлаң талазы-биле эң байлак хөлдерниң бирээзи. Ынчалзажок ук хөлдүң балыының курлавырын өстүрер, хөлдү бокталдырбас, оон дуву ой-ойде шүүреп аштаар, ында бажын ажыр өскен ажык чок байланнарны шүүреп узуткаар, пелядьтың чемижин әлбекшидер болгаш төтчеглекчилер-биле демиселди шыңгыырадыр дугайында баштаар чер боттуг хемчеглер алырының удуу, харын «Чагытайның балыы төнген, 200 грамм ажар деңзилиг балык чок» дээр хөөн-биле бодуп мегелеп турар.

Республиканың аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң баштаар чери Тыва АССР-ниң Аңнымыр-тывыш ажыл-агый эргелелинден, Курбалыкинспекциязындан болгаш бойдус камгалалының республика ниитилелинден хоорук ажылдап турар.

Республиканың аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелин экономика талазы-биле быжыглаар, оон баштаар чериниң ажылын чогуур негелделиг деңнелинге тургузар төлээде, хамыктың мурнунда баштаар чериниң удуртулгазының ажылының арга-методун үндезинниг-биле чаартыры, тускай эртемниг, инициативалыг аныяк ажылдакчылар-биле быжыглаары бирги чергениң айтырыы болуп турар.

Аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелинге быжыглаттынган үстүнде адаан ажыл-агыйларны ниитилелдиң чодунга болгаш күрүнеге ажыктыг, өзүлүг бот-орулга-чарылгалыг аңнымыр-тывыш бүдүрүглери бодурар дизе, оларның ажыктыг, ажык чогун хандыр өөренип көрүш, саны болгаш девискээрин кызырып, эде көөрү, ажылдап турар охотоведтерниң болгаш егерьлерниң бүдүрүлге аттестацияларын чорудары, егерь болгаш ажыл-агый бүрүзүнге тодаргай планныг онаалдаларны бергеш, оларның сонуургалын болгаш харысаалгазын бедидери, хүн бүрүнүң контролюн шыңгыырадыры эргежок чугула. Бир-тээ, аңчылар болгаш балыкчылар ниитилели быжыглаттынган аңнымыр девискээрлерин ажыглап, хайгаарап шыдавас, оларны төтчеглекчилер «турлаа» болдуруп турар болганда, чамдык Эрбек, Үнгеш болгаш өске-даа ол ышкаш участоктарны күрүнениң комплекстиг заказниктери кылыр шиитпирлезе чогуур.

А. БОРБАК-ООЛ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында контроль талазы-биле инспекцияның штаттан дашкаар инспектору.

ДЗЕЛЬКВА

Кара далай кыдыында Никитаның ботаниктиг садында үжен муң ажыг янзы ыяштар болгаш чадаң ыяштар үнүп турар. Оларның аразында элдептиг ыяштар база бар, чижээлээрге, дзельква.

Дзельква кайгамчыктыг шынарлыг: чаныңга турган ыяшка будуктары бичии-ле дээй бээр болза, олла өлчаан чылчышыр өзүп эгелээр. оон адырылбас. Угунда садка он ийи дзельканы тараан турган. Ам олар шупту бот-боттарынга тудушкаш, чаңгыс ыяш, чаңгыс организм апарган. Дзельканың чөгүм чурту — Соңгу Иран.

В. КУКОВЯКИН.
Крым область.

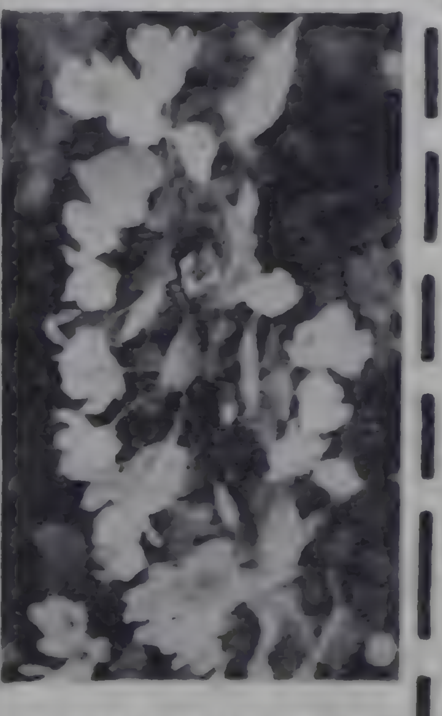

В. КАРА-САЛДЫҢ «Чайын үнген чараш чечек» деп фотоэтюду.

ОДАРЛАРНЫ БОДАЗА

Ийикиннерни болгаш Каргалдарны камгалалдыг черлер кылза дээрин Сат Норжун-оол чоокта чаа «Шын» солунга бижээн. Бо черге өскен, адаттынган черлерни билир болганындан авторнуң саналынга хамаарыштыр чамдык бодалдарымны чугаалап көрейн.

Ийикиннерде болгаш Каргалдарда «Сүт-Хөл» совхозтуң малы турар. Ол черлерни камгалалдыг кылыптарга, мал одары кызырлы бээр эвес ыйнаан? Ону черле өөренип көөрү чугула.

Сөөлгү үеде бо черлерде бөрү элбээн, аң-мең сеги ковудаан. Ында малдарның мал-маганынга-даа хора чедирип турар. Бир эвес бо черни камгалалдыг кылыптар болза, бөрү оон-даа ковудаар. Ынчап аңнар, ылангыя оларның төлү демгилерниң чемижи болу бээр. Чүге дээрге камгалалдыг черни бөрүзүн өлүрбес, ынаар үлүс барбас-ла болгай. Ынчангаш бо черни камгалалдыг болдурбас бодалдыг мен. Ол черлер ангор өпкүлерниң оранчы-дыр. Оларны өстүрери, бөрүлерни узуткаары совхозка ажыктыг боор.

Т. САНДҮҮ.

ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан

РЕСПУБЛИКА ДЕЛГЕЛГЕЗИ

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга тураскааткан фотоделгелгени 1982 чылдың ноябрь—декабрьда эрттирер дугайында шиитпирни Тываның профобсчевулели. ВЛКСМ обкому, республиканың Культура министерствозу, Журналистер эвилелиниң баштаар чери хүлээп алган. Совет эрге-чагырганың чылдарында Тываның ажыл-ишчилериниң экономиканы, эртемни болгаш культураны хөгжүдеринге чедип алган чедиишкиннерин, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш совет кижилерниң маадырлыг күш-ажылын ССРЭ Конституциязында көрдүнген калбак эргелерни көргүзери — фотоделгелгениң кол сорулгазы.

Фотоделгелгеге кылагар-даа, аңаа-даа саазыннарга парлаан өңнүг-даа, өң чок-даа чурукту хүлээп алыр. Чуруктарны янзы-бүрү жанрларга кылып болур, хемчээли 30—40 см ден 50—60 см чедер. А өңнүг чуруктарга тускай хемчээл доктаатпаан.

Чурук бүрүзүнүң даштынга авторнуң фамилиязын, адын, адазының адын, төрүттүнген чылын, мергежилин, бажыңының адресин, чуруунуң адын айтыр.

Фотобөлгүмнерниң, фотоклубтарның киржикчилери, фотокорреспондентилер, фоточурукчулар, хоорайның болгаш районнарның культура кидистериниң... комбинаттарының чурук тырттырыкчылары, фотога хандыкшылдыглар киржип болур. Чуруктарны «Кызыл хоорай» Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 3. Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар чери» деп адреске чорудар.

Делгелгеже чорутпан чуруктарны рецензиялавас. Ону чорударының хуусаазы—1982 чылдың ноябрь 1.

Чуруктарны дараазында категориялар аайы-биле жюри көөр: чугула теманы көргүскени; фотопортрет; бойдус; өңнүг. Ол категориялар аайы-биле дипломнарны болгаш акша шаңналын доктааткан. Бирги чергениң дипломну-биле 70 рубльди, ийиги чергениң дипломну биле 50 рубльди, үшкү чергениң дипломну биле 30 рубльди тывыскырып көрген. Оон аңгыда көрүкчүлерниң үнелелин барымдаалап тепзер тускай шаңналды база тургусан. Оон түңү—25 рубль.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан фотоделгелгениң оргкомитедин Тыва АССР-ниң культура министри А. С. Серенни баштадыр томуйлаан.

Фотога хандыкшылдыгларның, фотомастерлерниң, фотокорреспондентилерниң аразынга организакчы болгаш пропагандисчи ажылды күштелдирип, республика делгелгезинче эки шынарлыг чурукту чорударын хандырарын хоорайның болгаш районнарның культура кидистеринге, профэвилел организацияларынга, ВЛКСМ Кызыл хоорномунга база райкомнарга дааскан.

Школачыларның дыштанылгазы

ПИОНЕРЖИ ЧАЙ ЭГЕЛЭЭН

Республиканың школачылары эрткен өөредилге чылын дооскаш, ам боттарының шаг-ла-ла четикпейн манап турганы чайгы дыштанылгазынче киргеннер. Оларның бир чамдызы төрээн школазындан чарлып, амыдыралдың делгем оруунче кирип, күрүне экзаменнерин дужаап турарлар. Чамдыктары ырак-узак тайгаларда мал маллаан ада-иелеринге дузалажып база школачы бүдүрүлге бригадаларында хаара туттунганнар.

Кызылдың В. Дубинин аттыг пионер лагеринге чеже бээр болза база-ла ак-ак хөйлеңнер кеткен, кызыл галстуктарлыг оолдар, уруглар чайгы дыштанылгазын солун болгаш хөглүг эрттирип турарлар. Аңаа бо чылын үш сезонда малчыннарның, тудугжуларның, тараажыларның болгаш өске-даа ажылчыннарның уруглары ниитизи-биле 720 кижи дыштанырлар. Бирги сезонда ында 240 оолдар, уруглар чылыг, чырык корпустарда хөглүг чурттап турарлар.

Долгандыр ногаан арга бүргээн девискээрде спортчу шөлчүгеш, ногаан театр, столовая, эмчи пунктузу дээш ында бүгү-ле чүүлдер уругларга таарыштыр кылдынган. Отряд бүрүзүнде доктаамал вожатыйлыг болгаш кижизидикчи башкыларны быжыглаан.

Лагерьге сезон дургузунда «Эң эки отряд» деп атты чаалап алганнарны Шушенскоеже баар халас путёвкалар-биле шаннаар. Ийиги черни эзлээннерни—«Заря» теплоход-биле экскурсияже чорудар.

Ам удавас В. Дубинин аттыг пионер лагеринге бүгү лагерьлерниң спартакиадазын эрттирер кылдыр шиитпирлээн. Пионержи чай солун хевектер-биле эгелээн.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТАРДА: (адаанда солагай таладан ийи дугаарында) пионер вожатыйы Н. Тебельдеева хостуг шанта пионерлер-биле; өртүзүнда спортчу оюн; вожатый З. Биче-оол октябрятар-биле солун номну номчуп орлар.

Авторнуң фотолары.

Арменияның ажылчы чоннары Совет эрге-чагырганың чылдарының дургузунда ирригация тудуушкунунуң талазы-биле канчаар-даа аажок улуг ажылдарны күүсеткен. Республиканың девискээрин буга, сумунарның чеекизи хо... Суг шыгжамырлары: Апаран, Манташ, Карнут, Сарнахпюр болгаш оон-даа өскелер чүс-чүс миллион кубометр сугну моөңнээн.

Ынчалзажок кат-чимисти берип, оон-биле чергелештир өл-шыкты херевлеп турар черлер Арменияда ам даа эвээш эвес. Ол черлерни кодээ ажыл-агыйга ажыглалга киирери — республиканың төлевилел болгаш эртем-шинчилел институттарының, мелиорация организацияларының ам шиитпирлеп турар айтырыглары ол.

Арарат шынаазында черлерни шиңгээдип алыры-биле холбашкан айтырыгларны комплекстиг шиитпирлээринче онза кичээңгейни салып турар. Виноградтың болгаш персиктерниң, абрикостарның болгаш сливаларның, грушаларның болгаш яблоктарның база өске-даа культураларның эң эки сорттарын аңаа өстүрер.

ЧУРУКТА: Апаранның суг кадагалалының хевири.

Б. НЕМРУТТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

ЭҢ ЭКИ СОРТТАР

КЫЗЫЛ ИСЧИЛЕР КОНФЕРЕНЦИЗЫ

Тожу районнуң «Тоора-Хем» совхозунуң Культура бажыңының иштин суурнуң чурттакчылары, ажыл-агыйның механизаторлары, тудугжулары, малчыннары, Азас ортумак школаның башкылары, өөреникчилери доллдур олуруушкан турда, школа директору Б. Донгак кызыл исчилерниң ийиги конференциязын ажыткан. Төрээн дыл башкызы, партия эге организациязының секретары Т. Кушкаш школаның кызыл исчилериниң, школада тургустунган музейниң ажылының дугайын чыылганнарга таныштырган.

Эрткен үе чалыы салгалга солун болгаш өөредиглиг. Кызыл исчилер районнуң колхозтуң (амгы «Тоора-Хем» совхозтуң) төөгүзүн, партия, комсомол, пионер организацияларының мурнуку үеде ажыл-ижиниң дугайында документилерни чыып турар. Аңаа хамаарышкан солун материалдар: фото-чуруктар, бижимел сактыышкыннар, үн бижиир аппаратка бижээн чугаалар, эрткен үениң эдилелдери музейниң фондузунда кирген.

Тываның эң баштайгы дээди эртемниг эмчизи, хөй-ниити ажылдакчызы чораан, ол чер чурттуг Сергей Серекейниң ады-биле суурнуң кудумчуларының бирээзин адаар дугайында саналды чогуур албан черлериниң мурнунга тургузар деп шиитпирни конференция база хүлээп алган.

В. ТАМДЫН-ООЛ.

Агаар

Бөгүн республикага кожуп турар булуттаар, чамдык черлерге дымырадыр чаар. Соңгу-барыын чүгүнче угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 20—25 градус чылыыр.

Кызылга онзагай өскерилиишкин болбас. Хаттың күжү кошкак. Агаар хүндүс 24—26 градус чылыыр.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе»: Информастыг программа. 8.40 — «Сула шимчээшкинче чыскаалыңар!» 8.55 — «Музыкалыг киоск». Фильм-концерт. 9.40 — «Будильник». 10.10 — «Совет Эвилелинге бараан болуп турмен!» 11.10 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.55 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.25 — «Інесабон». Документалдыг телефильм. 12.45 — «Аъш-чем программазы — бүгү-ниитиниң хереэ». (Кедээден дамчыдылга.) 13.45 — «Музыкалыг киоск». 14.15 — Г. Боровик — «Буэнос-Айреске интервью». Фильмнииң. 16.35 — Бөгүн — Чиик үлетпүрнүң ажылдакчыларының хүнү. ССРЭ-ниң чиик үлетпүрүнүң министри Н. Н. Тарасов киржир. 16.50 — 17.05 — Чапсар. 17.05 — «Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Чиик үлетпүрнүң ажылдакчыларының дилээн ёзугаар концерт. 17.50 — «Делегей панорамазы». 18.35 — «Кино аян-чоруктар клуву». 19.50 — «Анюта». В. Гаврилинниң музыказынга фильм-балет. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузу. 22.00 — «Хүлер аъттыг кижи». Фильм-концерт. ССРЭ-ниң улустуң артизи С. Герасимов номчуур. 23.05—23.45 — Чиик атлетикага делегей маргылдаазы. Төңгенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Билдингир-даа бол, алдептиг». 15.20 — «Чаа өглеңгеннерниң телеклуву». 16.35 — «Бернардо Белотто». Документалдыг телефильм. (ГДР). 17.10 — «Эрес-дидим чорук». Хөй серияглыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 18.15 — «Чебурашка». Мультфильм. 18.35 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. 19.05 — «Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң дөштүг намдарывыс». 23-кү фильм. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Хөгжүмнүг тоолдар». 20.15 — «БАМ бөгүн». Документалдыг фильм. 20.30 Байдаркага болгаш каноэге эжиндирикчилерге ССРЭ чемпионады. Крылатскиде хөөлбектен дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — «Арыг суттуң дээрбээ». Уран-чечен фильм (АКШ).

ИЮНЬ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Бут бөмбүгге делегей чемпионады. Аргентинаның болгаш Бельгияның шилиндек командалары. Испаниядан дамчыдар. Чапсарда — бут бөмбүүнге делегей чемпионадының ажыдыышкынының дугайында репортаж. 10.20 — «Кино аян-чоруктарының клуву». Төңгенде — чаа медээлер. 11.40 — 15.35 — Чапсар. 15.35 — «Студентилерниң симфониязы... ойнаар». Львовтан дамчыдылга. 16.25 — «Хөглүг чарыштар». 17.10—17.25 — Чапсар. 17.25 — «Улус чогаадылгазы». Теледопчулаа.

КЫЗЫЛДАН

18.10 — Телемедээлер. 18.20 — «Спорт». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

18.40 — «Партияның планнары — улустуң планнары». Чимкенттиң «Фосфор» деп бүдүрүлге каттыжыышкынының ажылының дуржулгазының дугайында. 19.10 — Бут бөмбүүнге делегей чемпионады. Аргентина-биле Бельгияның шилиндек командалары. Испаниядан дамчыдылга. Чапсарда — бут бөмбүүнге делегей чемпионадының ажыдыышкынының дугайында репортаж. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.15 — ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады шүлүкчү Л. Ошаниннің шүлүктеринге ырылар. Төңгенде — Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Барабанчының салым-хуузу». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 13.05 — «Орус былиналар маадырлары». 13.35 — «Оттурукчу». 14.05 — «?? Кава? Кажан?». Телевикторина. 15.05 — Чаа медээлер. 15.15—18.10 — Чапсар. 18.10 — «Бистиң садывыс». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.40 — «Хөй-ниити амыдыралының экраны». 19.05 — «Кыштың чай-биле ужуражыр черде». Телефильм. 19.20 — «Азия төөгү». Информастыг-публицистиг программа. 19.35 — Уругларга фильм. 19.50 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг, удуңар, чаштар!». «Музыкалыг тоолдар». 20.15 — «Якут даай». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. Белоруссияның улустуң шүлүкчүзү Я. Коластың дугайында. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Фруза». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. В. Быковтуң домей аттыг чечен чугаазындан тургусkan. 23.00 — «Бүрүлер шылыраажы». Документалдыг телефильм. 23.15 — 01.00 — Бут бөмбүүнге делегей чемпионады Италия-биле Польшаның шилиндек командалары. Испаниядан дамчыдар.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

Кино

ИЮНЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Рим дээш тулчуушкун» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Горо» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «№ 31 сылдыс-чыгаш» 10.00, «Айсбергтер аразынга өлүм» 11.30, 13.30, 15.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Киночыындыы» 17.00, «Кай баарыл ол» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Киночыындыы» 12.00, «Ээзи» 13.30, 16.30, 19.30 шактарда.

ИЮНЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тоожудан мунгаранчыг чүве чок» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Рим дээш тулчуушкун» 16.50, 18.40, 20.30, «Араатан» 9.30, 13.40, «Али-Бабаның болгаш 40 дээрбечилерниң ужуралдары» 11.00, «Рим дээш тулчуушкун» 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шуурганныг сагындырыг» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Айсбергтер аразынга өлүм» 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дон Фрезерниң төөгүзү» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Дилгилер аңнаашкыны» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

Редакцияның адреzи: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжэ амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-21-75, культура килдизиниң 2-23-54, ... солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1005.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01721

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 139 (11937) | 1982 чылдың июнь 15, вторник | 1925 чылдан үндүрүлдүнгүлеп | Өртээ 3 көп.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырыга килдизиниң коллективи эртен беш айларның планныг өнаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен. Ол үениң дургузунда 6589 муң рубльдиң барааннарын чонга саткан, азы үрмектеп садар бараан сайгарылгазының планы 100,1 хуу күүсеттинген.

Ниитиниң чемненилге четкизи ол чедиишкиннерде боттарының төлептиг үлүүн киирген. Беш айларның планын олар 107 хуу күүсеткен болгаш пландан ажыр 29 муң рубльдиң продукциязын сайгарган.

МЕДЕОГА БАЙЫРЛАЛ

АЛМА-АТА. (СЭТА). Россияга Казахстанның эки-тура-биле каттышканындан бээр 250 чылынга болгаш республиканы Ленин ордени-биле шаңнаанынга холбаштыр байырлалдар үезинде республиканың хоорайларының болгаш суурларының шөлдери болгаш кудумчулары, стадионнары болгаш парктары-даа сцена шөлдери болу бергилээн. Казах ССР-ниң найысылалынга спорттуң Медео дээр комплекизи массалыг байырлалдың төвү болган.

Тудугларны даг кошкелериниң камгалаан күчүлүг чалдарның бетин талазынга казах угулзалар болгаш орус сиилбилгелер-биле чараштап каастаан «250» деп саны бижээн. Муң-муң алма-аталар болгаш аалчылар ырының танцының болгаш спорттуң өөрүшкүлүг байырлалынга киржир дээш кидирлерин ээлепкеннер.

Фанфарларның медээзи, ССРЭ-ниң, Казах ССР-ниң болгаш Россия Федерациязының киискип үнген туктары «Кезээ-мөңгеде кады» деп театржыттынган көргүзүгнүң эгелээнин чарлапкан.

Көрүкчүлер Казахстанның Россияга эки тура-биле каттышкан үезинден эгелээш, бо хүннерге чедир төөгүзүн ажаа болган театржыттынган көргүзүгден тодаргайы-биле көргеннер.

Күш-ажылдың хоочуннары, бүдүрүлге мурнакчылары ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыштың дугайында, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседип турарының дугайын чугаалааннар.

Байырлалдың аныяк-чалыы киржикчилери — уругларның көргүзүглери дыка солун болган. Уруглар боттарының көргүзүглериниң тайбыңга, ракета-ядролуг дайынның кыжанылыышкынынга удур демиселге тураскааткан.

Медеога болган байырлалдың түңнелинде спортчуларның болгаш күш-культуржуларның көргүзүү — омак-сергек, каң ышкаш кадыкшылдыг, кайгамчыктыг чараш чалыы назынның парады болган.

Байырлалга эштер В. В. Гришин, Д. А. Кунаев, Г. В. Романов, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның делегацияларының баштыңнары, хүндүлүг аалчылар киришкеннер.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН—АМЫДЫРАЛГА!

Аъш-чем программазы—бүгүдениң херээ

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

Партияның XXVI съездизинге ажылдап кылган совет улустуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин болгаш чаагай чоруун бедидериниң калбак болгаш хөй талалыг программазында чурттуң чонун аъш-чем продуктулары-биле хандырарын экижидериниң - сорулгаларын бирги черже ада үндүрген. Ол сорулгаларны шиитпирлээри-биле эш Л. И. Брежневтиң инициативазы-биле 1990 чылдарга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын ажылдап кылган. Ук программаны СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленуму чүүлдүг деп көрген.

Эш Л. И. Брежнев чурттуң агроүлетпүр комплекизиниң хөгжүлдезиниң түңнелдерин, оон бурунгаар улам ыңай шимчээшкинниң кол-кол угланыышкыннарын, Аъш-чем программазын боттандырарының оруктарын болгаш аргаларын улуг, канчаар-даа аажок ужур-утказыг, чогаадыкчы ёзу-биле ханы база бүгү талазы-биле анализтээн. Ындыг кол хемчеглерниң сорулгазы чүл дизе, аргалыг-ла болза, кыска хуусаада чурттуң чонун аъш-чем продуктулары-биле бүзүреддиг хандырары. Ол болза бирги черге экономиктиг эвес, а социал-политиктиг чугула сорулгазы болур.

Ынчангаш май Пленумунуң шиитпирлерин бүгү совет кижилер чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүг деп, ээң-биле деткип турарлар.

Партия, совет, ажыл-агый органнарының, профэвилел, комсомол организацияларының, бүгү ажыл-ишчилериниң мурнунга СЭКП ТК улуг, нарын болгаш онза харысалгалыг сорулгаларны салган. Бо бүгү дээрге партия организацияларынга, коммунист бүрүзүнге, хойну хүлээндирип турар.

Пленумнуң шиитпирлерин, материалдарын пропагандалаары чүгле каш хүннүң херээ эвес болгаш, ылаңгыя көдээниң ажыл-ишчилеринге бо талазы-биле ажылды доктаамал чорудар. Аңаа аң шымрак пропагандистерни, лекторларны, илеткелчилерни, ажыл-агыйларның удуртукчуларын, специалистерин калбаа-биле хаара тудар херек. Пленумнуң салган сорулгаларын кижи бүрүзүнүң эки билип алыры, ол шиитпирлерни чедиишкиннииг күүседиринге дузалаар.

Ынчангаш чон ортузунга ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын, Пленумнуң өске-даа документилерин кижи бүрүзүнге чедир калбаа-биле пропагандалап, тайылбырлаарынче кол кичээнгейни салыр. Бо ажылды удуртуп башкарары партия организацияларының дайынчы херээ болур.

СЭКП Тыва обкому бөлүк лекторларны, илеткелчилерни эрткен неделяның эгезинде районнарже чорудкан. Олар районнарның болгаш хоорайларының идеология активи-биле кады ажылчы чоннарның ортузунга СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң материалдарын калбаа-биле пропагандалаарынга киришкеннер.

Республиканың ажыл-ишчилери Пленумнуң материалдарын бедик политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле бо хүннерде таныжып, хуралдарны, митингилерни эрттирип турарлар.

Эрзин районнуң күш-ажылчы коллективтеринге хуралдар, митингилер бедик көдүрлүүшкүннүг эрткен. Ажыл-ишчилер Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың политиказын деткивишаан, май Пленумунуң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын күүседирин хүлээнип турарлар. «Нарын» совхозтуң хойжузу аныяк коммунист Бора Нүрзет хуралга мынча дээн: «Онаашкан ажылывыска бедик харысалгалыг болурувус, күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүвүс чоннуң чаагай чоруун бедидеринге партияның калбак программазын боттандырарынга харывыс ол болур». Бо бригаданың кежигүннери малдың чаш төлүн менди камгалаарының, дүк кыргын алырының планныг онаалдаларын ажыр күүседирип, кыштаглаашкынга үлегерлиг белеткенирин хүлээнген болгаш бо чылын бригада кербээзин нептередир сорулганы салган.

Районнуң мехколоннязының тудугжулары Аъш-чем программазының күүседилгезин кедээ тудуунуң ажылындан база хамааржырын көргеш, эки ажылдааарын, тудугну дүргедедирин, шынарын экижидерин хүлээнгеннер.

Каа-Хем районга эрткен 96 хуралга, лекцияга 4390 ажылчын, албан-хаакчы олуржуп, 170 кижи санал берген. Май Пленумунуң шиитпирлеринге сорук киирген «Совет Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилери мал ажылының бүгү продукциязын күрүнеге садарының чыл планын 1982 чылдың декабрь 15-ке чедир күүседир, күрүнеге дужааган малдың 90 хуузун бедик деңгилделиг турарын чедип алырын хүлээнгеннер.

Бай-Тайга районга эрткен 63 хуралга, митингиге, лекцияга 5027 кижи олуржуп, 312 кижи санал берген. Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи, «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны Салчак Тонбу, «Бай-Тал» совхозтуң сарлык кадарчызы Иргит Тожу болгаш өскелер-даа партияның, Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказын деткивишаан, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чүүлдүг деп, планныг онаалдаларын чедиишкиннииг күүседирип хүлээнгеннер.

Оон-биле чергелештир партия, комсомол чырыдыышкынының база экономиктиг өөредилгениң школаларының дыңнакчылары бо хүннерде СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң материалдарын тускай план ёзугаар кичээлдерде өөренип турар. Бо ажылда республиканың партия эге организацияларында, күш-ажылчы коллективтерде 2400 ажыг пропагандист хаара туттунган. Чоннуң чурттап турар черлериниң аайы-биле агитквартиралерде бо ажыл массалыы-биле чорул турар.

Пленумнуң материалдарын, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын пропагандалап өөренип турган, чер-черде ажыл-иштиң байдалын ханы анализтеп көрүп, четпестерни, ажыглаттынмайн турар курлавырларны илередип, ону ажыглаарын чедип алыр талазы-биле чүнү кылырын тодарадыр ужурлуг бис.

КОЛ СОРУЛГАВЫС

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунга «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш Пленумнуң материалдарын номчуп тапыкташ, ол улуг төөгүлүг документилерни бодумнуң сеткилимниң ханызындан ниитиле деткип тур мен.

Бистиң чуртувуска аъш-чем айтырыын чедиишкинниг шиитпирлээр талазы-биле Коммунистиг партияның ап чорудуп турар хемчеглерин боттандырары материалдыг чүүлдерни бүдүрүп турар кедээ ажыл-ишчилер бистиң кол сорулгавыс болур.

Бистиң «Алдан-Маадыр» совхоз республикада мал болгаш чер ажылының талазы-биле улуг совхозтарның бирээзи. Совхозтуң малчыннарының мурнунда улуг сорулга салдынган. Совхозтуң экономиказының кол адыры мал ажылы. Ону хөгжүдер, малдан алыр продукцияның шынарын бедидер, малдың баш санын өстүрер, хой бүрүзүнден хураган, төрүүр инек санындан бызаа алыр сорулгалыг бис. Ону боттандырары малчын бүрүзүнүң кызымаккай ажыл-ижинден, малга быжыг чем-суурну тургузарындан, кыштаглаашкынга эки шынарлыг белеткенириндан, мал чеминиң курлавырларын четчири-биле тургузарындан хамааржыр.

Совхозтуң мал ажылының тускай эртемниглери болгаш бригадирлер малды ай санында доктаамал санап турарындан сөөлгү үеде өреги малчыннарның саны эвээжеп турар.

Мен бодум 20 ажыг чыл иштинде хой малдап ажылдап келдим. Ол үениң хөй кезиинде төрүүр хой кадарып келдим. Сөөлгү ийи чылда төрүвес хой кадарып тур мен. Төрүүр хой малдап келген үемниң иштинде төрүүр 100 хойга онааштыр 110-дан эвээш эвес хурагааны камгалап ап келген мен. Ол дээргеле малчын кижиниң бодунуң ажыл-ижинден улуг хамаарылгалыг.

Совхозтуң девискээри чаңгыс аай одар-белчиирлиг. Малчыннарның хандырылгазы чаңгыс аай. Ындыг түрбүже, чамдык малчыннарның талазындан чаш төлдү камгалап ап турары чавыс деңнелде турары четпес. Ол чорук малчынның бодунуң онаашкан ажылынга база харысалгазындан улуг хамаарылгалыг деп болаар мен.

Ындыг-даа болза, хой оолдаашкынының үезинде төрүүр хойлуг коданнарны сакманчылар-биле чедир хандырбайн баар таварылгалар совхозтуң удуртукчуларының талазында база бар.

Ол ышкаш чамдык малчыннарның талазындан чайын мал чүүлдазының үезинде малыг чедир чугдурбас чүүлдер бар. Оон уламындан малдың кеш аарыын тыптып кээр таварылгалар оон болуп турары четпес.

Совхозтуң малчыннары малга быжыг чем-суурну белеткээр сорулга-биле сиген шөлдерин суггарып турар.

Бисте болгаш районнуң өске-даа ажыл-агыйларында аныяктарны мал ажылынче ундурер, оларны өөредир ажылдар четпес тургустунган болгаш оларның чурттаарынга, ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургуспайн турары четпес. 10 класс дооскаишарны мал ажылынче чорудуп, оларны аңаа практика эрттирерин организастаары чугула деп бодаар мен.

Оон-биле чергелештир бистиң совхозтуң малчыннарын Сүт-Хөлдүң ажылчын кооперациязы ямы-бүрү чугула херегледиг бараанны-биле хандырар хүлээлгелиг. Ындыг түрбүже, биске автолавка ховар чоруп турары четпес. Ылаңгыя кидис, брезент болгаш аъш-чем бараанын ховар чедирип турары хомудаанчыг.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга бистиң малчыннарывыс боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин чедиишкиниг күүседир дээш күжениишкинниг ажылдавышаан, күш-ажылчы чедиишкинниг ужуражырлар.

Д. ООРЖАК.

Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң хойжузу.

КОМСОМОЛЬСКИДЕ МИТИНГ

АМУРДА-КОМСОМОЛЬСК, (СЭТА). 1932 чылдың июнь 12-де эгези салдынган чалыылар хоорайының шөлдеринге болгаш кудумчуларынга, бүгү культура ордуларынга болгаш бажыңнарынга, гранит даштан кылган эрниктеринге июнь он ийиде өөрүшкүлүг байырлал болган. 50 чыл мурнунда ышкаш, ол-ла олчаан «Колумб» дээр пароход Амурнуң эриинге кээп доктаап турупкан. Комсомолчулар эрткен үениң алдарлыг арыннарын хевээр оттүндүр судно тудар заводтуң баштайгы дажын салып, митингини эрттиргеннер. Ажылчы чоннарның байырлыг чыскаалы, массалыг спортчу маргылдаалар, аныяктарның факелдиг кылажы база болган.

Байырлалга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң даргазы А. П. Шитиков, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Б. Н. Пастухов, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. В. Рюмин, хоорайның баштайгы тудугжулары киришкеннер.

Июнь 20 — чер-чер Советтеринге соңгулдалар хүнү

АЖЫЛЫ ЭКИ

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгулдаларга белеткел ажылдарын агитпункт бүрүзү калбартып чорудкан. Улуг-Хем районда 530 ажыг агитаторну хаара туткан, 27 агитпункт ажылдап турар. Оларның аразында эки ажылдыг, көрүштүг дериттингеннер эвээш эвес. Ындыгларга «Шагонартэжстрой» тресте Г. Шабалинге, Арыг-Үзүү кедээ Культура бажыңында С. Шииитке удурткан агитпункттулар хамааржыр. Мында лозун, плакаттардан ангыда, соңгулдаларга уткуштур ямы-бүрү материалдарны бижип, ону делгеп көргүскен. Аныяк соңгукчулар, агитаторлар булуңнарын көрүштүг дерээн. Депутаттыг кандидаттарының ёзу-чуу намдарларын аскан.

Агитпункттуларга депутаттың кандидаттары-биле ужуражылгалар, темалыг кежээлер, лекциялар, кино, концерттер болгаш өске-даа хемчеглер эртип турар. Сөөлгү хүннерде дыка хөй черлерге СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң материалдарының, 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының дугайында лекциялар, беседалар болган.

Д. АРАКЧАА.

ДОЛУ АЖЫГЛААШ

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде, 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдериниң кол айтырыгларының талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалдарын бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле өөренип турар.

Дөргүн фермазы эрткен чылдың ол үезинге бодаарга бирги кварталда бирги сорттуң сүдүн күрүнеге хөйнү саткан, оларга алдар кылдыр районнуң күш-ажылчы алдар тугуң көдүрген. Ферманың ажыл-ишчилериниң харысалгазын ол улам бедидип, сүт бүдүрерин көвүдедир дээш чайгы үеде инектерниң ажаалда-карактын экижидер дээш тус-тус саанчылар ортузунга социалистиг чарышты калбарткан. Мурнакчы саанчылар А. Монгуш, Д. Ондар, Т. Салчак олар саар инек бүрүзүнден 6—7 кг сүттү хүнде саап ап турар. Бызаа ажаакчылары Д. Өлзей, Ө. Сат олар малдың чаш төлүн менди доруктуруп, хонукта бызаа санындан 400—450 грамм немелде деңзини чедип ап келген.

Совхозтуң хойжу бригадазы ниитизиниң малын хүр-чаагай кыш ажырып, оон чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле эрткен чылдан дээре көргүзүгнү чедип алган. Хойжулар С. Сат, А. Сат, А. Куулар олар төрүүр чүс хойга онаашнтыр 90—100 хураганны менди камгалап алганнар.

Ажыл-агыйның бо чугула участоктарында ажыглаза чогуур курлавырлар эвээш эвес, ол дугайын олар хуралдарга сайгарып, СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр курлавырларны улам долу ажыглаар дээш чарышты калбартып турарлар.

М. ДОЛААН.

Чөөн-Хемчик районнуң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта ажылчын комитединиң даргазы.

Ужуражылга хуралдары

АГИТШӨЛДЕРДЕ

Кызылдың микрорайоннарда тургускан агитшөлдер чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле агитмассалыг ажылды чорударынга таарымчалыг болуп турар. Найысылалда ам чеди агитшөл ажылдап, хоорай Совединиң депутаттары-биле ужуражылгаларны эрттирген.

№ 1 агитшөлге хооркүүсөм даргазының оралакчызы В. И. Осипов-биле соңгукчуларның ужуражылгазы болган. Владимир Игнатьевич соңгукчуларга хооркүүскомнуң кылып чорудуп турар ажылының талазы-биле отчёттап берген. Ол ышкаш хоорайның моон соңгаар экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң дугайында чугаалааш, ол бирги беш чылдың планныг онаалдаларын, хоорай чаагайжыдылгазының айтырыгларын чедиишкиниг шиитпирлээринге кызылчыларны идепкейлиг киржиринче кыйгырган.

Соңгукчулар ужуражылга хуралынга санал бергеш, хоорайның чамдык коммунал ажыл-агый болгаш амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң ажылында четпестерин шүгүмчүлээн, ону экижидерин саналдаан.

Хоорай Совединиң депутаттары Тудуг банкызының конторазының эргелекчизи П. В. Кирдеев, Тыва АССР-ниң Күрүнениң тудуг комитединиң даргазы Б. Д. Байыр-оол, Кызылдың аъш-чем садының директору М. Р. Еремцова болгаш өскелер-даа агитшөлдерге соңгукчулар-биле ужуражып, отчёттарын берген. Олар боттарының харылап турар адырларының аайы-биле найысылалдың ажылчы чоннарының мурнунда салдынган сорулгалар канчаар шиитпирлеттинип турарын база моон соңгаарғы кылыр ажылдарны тодаргай чугаалаан.

Чүве чугаалаан соңгукчулар чедиишкиннерин демдеглеп, четпестерни илередип, боттарының санал-оналдарын киирген.

Депутат-биле ужуражылганың хуралы эрткен агитшөл бүрүзүнге «Енисей» Культура бажыңының ыры-хөгжүмнүг ансамблы концерт көргүскен.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң материалдарын, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын ажылчы чоннарга тайылбырлап таныштырар ажылдар ам агитшөлдерге болур. Лекторларны агитшөлдерге быжыглаан, олар лекцияларны чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле номчуп эгелей берген.

З. СААЯ.

СЭКП хооркомунуң инструкторуу.

ХАЙНЫЫШКЫННЫГ

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң чүүлдүг деп көргени «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының» амыдыралга чедиишкиниң боттандырар дээш Улуг-Хем районнуң ажыл-ишчилери бедик тура-соруктуг ажылдап турарлар. Районнуң малчыннары ам хой кыргылдазынче массалыы-биле кирип турар. Хойну кыргааш, чүгген соонда олар чайлагларже үнүп эгелээн.

«Ак-Туруг» совхозтуң малчыннары хой ажылында эң-не чугула, харысалгалыг кампания кыргылдаже Улуг-Хем районда эң-не баштай кирген ажыл-агыйларның бирээзи. Бо хүннерде совхозтуң Ак-Туруг болгаш Кызыл-Даг салбырында кыргылда пунктуларында ажыл-иш хайныышкынныг чорул турар.

Ак-Туруг салбырының кыргыкчыларынга барып, оларның ажыл-ижи-биле таныштывыс. Пунктунуң лозуң, плакаттар-биле чараштыр каастаапы ырактан-на көстүр.

Улуг сери адаанга кирип келиривиске, электриниг хачыларның тааланчыг даажы чаржалашкан. Кыргыкчыларның бир чамдызы хойну туткан, ону сорай адаанче четкен, дүк деңзилеткен. Хачыын шалаап, кижи бүрүзү чай чок ажылдаап турлар.

Кыргылда пунктузунуң учётчузу Дадар-оол Монгуш хой кыргылдазының канчаар эгелээнин биске таныштырды:

— Бо чылын бистиң совхозтуң малчыннары күрүнеге 64 тонна эки шынарлыг дүктү тудаар хүлээлгелиг. Хой ажылының чугула кампаниязы кыска хуусаада организастыг эрттирер, дүктүң чидирини болдурбас база ону шынарлыг кылдыр кыргып алыр дээш хойжулар, кыргыкчылар аңаа батай эвес белеткенген.

Бо кыргылда пунктузунда электриниг 15 хачы бүрүнү-биле ажылдап турар. Хойну дүрген арга-биле кыргып кижилер база эвээш эвес. Оон аңгыда дүгү эки ховаан хойларны хол хачызы-биле база кыргып турар—деп, ол чугаалады.

Шынап-ла амгы үеде кол-ла чүве дүктүң чидирини болдурбазы, ону класстап, сорттаарын негелде ёзугаар чорудары болгаш дүгү хозап келген хойларны узамдыктырбайн кыска хуусаала дүрген кыргыыры болур.

Бо хүннерде «Ак-Туруг» совхозтуң төп салбырында кыргылда массалыы-биле чорул турар. Ажыл-агыйның кыргыкчылары, хойжулар, тускай эртемниглери ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш, социалистиг чарышты улам калбарткан. Кыргыкчылар аразында чарыштың тиилекчилери амдан тура илереп эгелээн.

Дуржулгалыг кыргыкчылар Комбу Тоолай, Бак-кыс Седип олар электриниг хачы-биле хүнде 80 килограмм дүк кыргыыр хүлээлгезин 64 килограмм чедирип турарлар.

«Ак-Туруг» совхозтуң кыргыкчылары бо хүнге чедир 2 муң ажыг хойну кыргаапнар. Ажыл-иш улам хайныышкынныг чорул турар.

В. ЧАЛАМБА.

ЧУРУКТА: баштайгы хүннерниң мурнакчылары Тоолай Комбу биле Бак-кыс Седип.

МАЛЧЫННАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

«Чаа орук» совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын мал кыштаглаашкынының багай эвес эрттирген болгаш төрүүр 100 хойга онаашнтыр 87 хураганны камгалап, өстүрген. Малдың баш санын болгаш чаш төлүн менди камгалап алыр дээш бригадалар аразында чарышка бир дугаар хойжу бригада (бригадири А. Соян) тиилекчи болуп, шилчиир Кызыл тук болгаш өртектиг белектер-биле шаңнаткан. Ол бригада төрүүр 100 хойга онаашнтыр 91 хураганны камгалап, өстүрген болгаш улуг малдың баш санын 99,2 хуу камгалаан. Чарышка ийиги черни 100 хойдан-на 90 хураганны камгалап алган № 4 хойжу бригада (бригадири Б. Севилбаа) алгаш, шилчиир вымпел, өртектиг белектер-биле шаңнаткан.

Совхозтуң элээн хөй хойжулары социалистиг чарышка эки түңнелдерни чедип ап, төрүүр 100 хойга онаашнтыр 95-100 чедир хураганнарны камгалап, доруктурган. Ол ышкаш бода мал кадарчылары Б. Домбаа, А. Момбур-оол, В. Дандаа олар малының баш санын 99-100 хуу камгалап алганы дээш өртектиг белектер-биле шаңнаткан.

Бо хүннерде совхозтуң хой ажылында чугула кампания—кыргылда чорул турар. Ону бедик деңнелге организастыг, шалыпкын эрттирер дээш бүгү-ле белдүнар хемчеглерни алган. Кыргылда доостуру билек, малды чугдурааш, элбек оъттуг сигенниг тайга черлерже чайлаглатып, семиртип үндүрерин-не малчыннар белеткенип турар.

А. БАРЫМ.

Эрзин район.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК

Район Совединге депутатка кандидат, № 463 КМК-ның тудугжузу С. Д. Ховалыг соңгукчулар-биле ужурашкан.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи тудугжулар бригадазының кежигүнү Н. Монгуш ужуражылга хуралдың киржикчилеринге депутатка кандидаттың ёзу-чуу намдарын таныштыргаш, соңгулдалар хүнүнде мурнакчы тудугжу дээш бадылаашкынның чаңгыс кижи дег бээринче чыылганнарны кыйгырган.

Соңгукчулар Д. Донгак, С. Кыдыг болгаш оон-даа өскелер санаазынга Чадаана хоорайның кудумчуларын чырык-биле хандырар, колоннаның ажылчыннарының чурттаар бажыңнарының септелгезинге эргежок чугула материаллар-биле дузалаар айтырыгны кичээнгейге алырын депутатка кандидаттан дилээннер.

Түңнелинде С. Д. Ховалыг сөс алгаш, соңгукчуларның чагыгларын, дилеглерин амыдыралга боттандырар дээш кызымак ажылдаарын хүлээнген.

КЫЗЫЛ

Хоорайның № 127 соңгулда округундан Кызыл хоорай Совединге депутаттың кандидады, Тыва АССР-ниң культура министри А. С. Серен, хоорайның № 128, 132 соңгулда округунда хоорай Совединге депутаттарның кандидаттары Кызылдың мебель фабриказында бригадир П. В. Астафьев, ол-ла фабриканың улуг экономизи Л. А. Дудкина олар-биле соңгукчулар ужурашкан.

Ужуражылга хуралы совет соңгулда системазының дугайында лекция-биле эгелээн. Дараазында улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединге депутаттарның кандидаттарының бүзүреттирген кижилери депутаттарга кандидаттарны соңгукчулар-биле таныштырган. Тыва АССР-ниң культура министри А. С. Серен депутаттарга кандидаттарның мурнундан чүве чугаалааш, оларның кандидатуразын депшиткен коллективтерге өөрүп четтиргенин илереткен.

Ужуражылга хуралынга санал бергеннер хоорай чаагайжылыглазынга, садыг, амыдырал хандырылгазының культуразын бедидеринге хамаарыштыр чагыгларны киирген.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

ССРЭ 60

ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕДЕ

Латви ССР

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ЧОРУКТУҢ КҮЖҮ

А. Э. ВОСС,
Латвияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары

Эрткен талыгыр хүннерден, революцияның болгаш хамаатылар дайынының чалыыштыг чылдарындан бээр бистиң бо үеге чедир төөлчүргү латыш кызыл адыгжыларының мынча дээн кыйгырыы дамчып келген: «Хостуг Россияга хостуг Латвия дээш!» Оон интернационалчы ханы утказынга чагыртпышаан, латыш улустуң эң эки оолдары бистиң чуртувустуң бүгү-ле улустары-биле чаңгыс аай чыскаалга чорбушаан. Совет эрге-чагырганы бадарадып, аас-кежиктиг ниити салым чоп дээш оон чаалап алыышкыннарын камгалашканнар.

1920 чылдың эгезинде иштики контрреволюция болгаш делегейниң империализми ол тооцуг харылзааны ара үскеннер. Национал буржуазияның болгаш Ульманистиң фашист дээ-чурумунуң чээрби чыл тергиидели эгелээн. Ынчан бистиң крайывыс кандыг турганыл? Социал-политика талазы-биле алырга, эрге-шөлээ чок чорук болгаш мелчүгдел, экономика талазы-биле— капиталистиг бай шыдалдыг чурттарның чиг-эт ханлырыкчызы, угаан-бодал талазы-биле—культураның болгаш урал чуулдуң хөгжүлде чогу. ниитизи-биле чоннуң ниити билииниң эң кудузу. Ылангыя чөөн районнарга чоннуң чартык кезиини бижик билбес турганы. «Империалистерниң чалый-чылбы холдарынга ханчиниң сыскыра кыстырган чурт» деп Латвияны республиканың улустуң шүлүкчүзү Ян Судрабклан адаан. Анаа бадыткал кылдыр «Дейли геральд» деп англи солун дайын мурнунда чылдарда мынча деп бижээн: «Прибалтиканың провинцияларын холувуста тудуп турар бис».

Совет чурттан политика-даа, география-даа талазы-биле аңгыланып артса-даа, Латвияның чону төөгү болгаш угаан-бодал талазы-биле ниитилешкээн үспээн. Эйжен Берг болгаш Иван Стард, Иоаким Вацетис болгаш Роберт Эйхе, Ян Фабрициус болгаш Яков Алксние, Ян Рудзутак болгаш Ян Берзин оларны база төөгү чуртундан ырак черге Октябрьның херээн уламчылап турган оларның муң-муң эштерин бодунуң национал маадырлары кылдыр латыш улус хүндүлеп турганнар.

Латыш улустуң күзел-сорууу-биле 1940 чылдың чайынында харылзаа катап тургустунган. Бистиң республикавыс совет улустарының ак-дуңма эвилелинче каттыжып кирген.

Бистиң республиканың 40 чылдар дургузунда эрткен бүгү талалыг хөгжүлдезиниң оруу бодун чүс чылга деңнежир. Бодунуң экономиктиг күчү-шыдалының талазы-биле амгы Латвия—ол дээрге дайын мурнунуң сөөлгү чылының 40 латвиялары-дыр. Бис ону кандыг бир хуулгаазын чүве кылдыр тайылбырлавайн турар бис. Социализмниң болгаш совет интернационализминиң амыдыралчы күжүнүң, бистиң улуг Төрээн чуртувус болур ССРЭ-ниң чаңгыс аай политиктиг, улус ажыл-агый болгаш социал комплекизиниң байдалдарынга демниг хөгжүлдезиниң ачызы-дыр.

Ол чаңгыс эптиг күжү, бүгү совет улустарының, хамыктың мурнунда улуг орус улустуң ак сеткилдиг дузаламчызы бодунуң чиг-эт курлавырлары барык чок турган бистиң республикага мурнакчы экономиканы тургузарынга дузалаан. Эртем-техниктиг депшилгениң мурнуку одуруунда турар мындыг адырлар—радиотехника, электроника, электротехника, химия үлетпүрү, приборлар тудуушкуну, транспорт болгаш энергетиктиг машина тудуушкуну. Харылзааның чепсек-херекселдериниң бүдүрүлгезин республиканың оюр-хевирин шуут чаартыпкан.

Чурттуң улус ажыл-агый организми-биле үзүк чок харылзааларының чаагай үреглириниң чайынынча-биле көргүзүп турар чижектерни чежеп-даа чугаалап болур. Оларның чамдыктары бо. Сураглыг «ВЭФ» каттыжыышкынның продукциязын белеткеп үндүрериңге Россияның, Украинаның, Белоруссияның болгаш өске-даа республикаларның барык 900 бүдүрүлгелериниң коллективтери киришкен.

Даугава ужарда улуг электростанция болур Плявиньш ГЭС-тиң котлованы суг-биле долдуруп турда, байырлалга келген делегацияларда Украинаның делегациязының кежигүннери «Эргим дуңмазы Даугава хемге улуг хазы Днепр хемден» деп бижиктиг савадан Днепрниң суун Даугава хемче кудупканнар. Ол чылдагаан ёзулалга гидротудугларының интернационалчы бүгү составы—чээрби национал-даарның төлээлекчилери киришкен. Оон соонда оларның хөй кезии Рига ГЭС-ти тудуп доозкаш, ам Даугавпилс ГЭС-ти тудуп кирипкеннер.

Совет кижилерниң ниити күш-ажылы-биле бистиң адын сарыг крайывыска чаяаттынган күчүлүг электри чырыктыг хем республиканың кедээ ажыл-агыйының амыдыралын дорааннаа тыныгарып каан. 40 чылдың эгезинде бүгү чоннуң үштүң ийи хуузу чурттакчылыг суурнун буржуаз республикага бүдүрүп турган ындалында-ла эвээш хемчээлдиг электри энергиязын чүгле үш хуузун ажыглап турганын бодап көөрге, кижи ынаазыгар аргажок. Бистиң күннеривисте электри херекселин муң ажыг катап өскен. Москваның, Ленинградтың, Харьковтуң, Дона-Ростовтуң, Совет Эвилелиниң өске-даа хөй-хөй хоорайларының бүдүрүлге черлериниң марказын баскан трактор, комбайннар, автомобильдер болгаш өске-даа техника Латвияның ховуларында болгаш фермаларында ажылдап турар.

Бистиң республика бодунуң хуузунда ак-дуңма улустарынга өрелиг болуп артпайн турар болбайн аан. Республикага бүдүрген электродизель поездилерин, вагоннарны, радио бараанарны, микроавтобустарны, телефон станцияларын, мебельди, пөс-таавыны болгаш өске-даа кылыгларны бистиң карак четпес Ада-чуртувустуң булуң бурунзунда улус кончуг эки билир. КамаАЗ-ты, Байкал-Амур магистралын тудуп тургузарынга, өске-даа улуг төлевилелдерни боттандырарынга боттарының күш-ажылчы салыышкыннарын киирип турарынга латыштар кезээде чоргаарланыр.

Социалистиг тургузуушкунда чедиишкиннер, бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң ленинчи национал политиказының кайгамчыктыг үре-түңнели. Прибалтиканың статузун капиталистиг улуг күрүнелерниң провинциялары кылдыр шаанда тургузуп турган кижилерниң кылыын хамыдырып турар. Олар Латвия дугайында чүү-даа деп шуугажып турарлар. Буржуазияның профэвилелдер организацияларын бар шаа-биле өөскеп, суруп база дужурун, хоорлуну боттары-бээр турза-биле үрээн. Эвээш эвес депутаттарны—сеймниң ажылчыннарын хоругдап турганы, 1931 чылдың соонда ажылчын ниитилелдериниң бот-тывынгыр үрээн чүүл кежээлерин эрттирерин белин хоруп, националистчи болгаш фашист организацияларын деткип турганын олар чажырып турарлар. Эвээш чериг он-он муң таараачыларның база хөлечиктериниң канчаар-даа аажок тургени байдалга чурттап турганының дугайында, хоорайларга ажыл чок хөй-хөй кижилерниң турганының дугайында чаңгыс-даа сөс ыыттавайн чажырып турар. Олар бөгүнгү кайгамчык чаагай амыдыралдың чаартылгаларын база ыыттавайн, ону оон эртип турарлар. А Латви ССР-ниң Эртемнер академиязы, национал кинематографиязы ажыктыг соонда чылдарда тургустунган болгай. Бижик билбес болгаш ажыл чокталыр чоруктар бурунгу-биле узуткаттынган. Кадык камгалалының талазы-биле республика делегейде эң эки көргүзүглерлиг болуп турар. Буржуаз республиканың чээрби чылдарының дургузунда туттунган ол хире квартираны Латвияда ам чылдын-на дужаап турарынга чоргаарланыр бис. Эң-не кол чүве — ниити күрүнеге ужур дузалыг бүгү-ле айтырыгларны шиитпирлээринге ССРЭ-ниң бүгү-ле улустары-биле кады хөй эвес латыш улустуң бир дөмей эргелиг киржип турары.

Республиканың улам ындай хөгжүлүрүнге күчүлүг идиглени СЭКП-ниң XXVI съездизи берген. Бистиң хоорайларывыс улам-на чечектелир. Риганың болгаш Вентспилстиң далай портта улам ындай хөгжүүр. Совет Латвияның хамаатыларының материалдыг чаагай чоруу бедиир.

Бо байдалда бистер чүгле бодувустуң аргаларывыска эвес, а бүгү республикаларның шыдал-күчүзүнге даянып бис. Республика бүрүзү латыш улустуң деткимчезинге база ынанып.

Ынчангаш бистиң күжүвүс—ак-дуңма чаңгыс эпте. Хөй национал совет улустуң чаңгыс эви, алмаз ышкаш быжыг.

Човуланга түреп чораан
Чонум хостуг, чоргаар апаар.
Аас-кежиин кады тывар
Акы-дунма болур бис деп,
Улус-чоннар ону чалаар.

Чүс чылдың эгезинде, бо одуругларны Ян Райнис бижип каарга, ол дээрге улуг шүлүкчүнүң, интернационалист-патриоттуң боттанмас күзели ышкаш сагындырып турган. Ынчалза-даа ол үеде революсчу идеялар чонга быжыгып, пролетариаттың күчүлүг шынгаларын дарлакчыларга хөөн чок чорук дынзыдып турган.

Капиталдың эрге-чагыргазы бүүраар дээрзин шүлүкчү эндевээн. Латыш чоннуң хосталгаже, аас-кежиинче чүткүлүн доктаадыр күш тывылбаан.

Шүлүкчүнүң күзели боттанган. Бөгүнгү совет Латвия—бистиң социалистиг Ада-чуртувустуң республикаларының деӊ эргелиг республиказы, оон алы совет черде бодарап, Ленинниң идеялары, Коммунистиг партияның чүткүлү ында сиңниккен. Риганың дуганнарында, Балтиканың суугларында, Даугаваның эриктеринде хосталганың болгаш гуманизмниң хүнү чыраан.

Андрис ВЕЯН,
шүлүкчү.

Латвияның найысылалы Рига хүнден хүнче улам чалыыткап, чаа-чаа кварталдар немежип турар. Сөөлгү чылдарда безин дыка хөй тудуглар ажыглалга кирген, уруглар албан черлери немешкен.

Найысылалдың эң кол кудумчузун делегей пролетариадының улуг баштынчызы В. И. Ленинниң ады-биле адаан. Ында хөй-хөй албан черлери, өөредилге корпустары, чурттаалга бажыңнары дээрже бедээн.

ЧУРУКТА: Риганың Ленин кудумчузу.

Ю. БЕЛИНСКИЙНИҢ болгаш Б. КОЛЕСНИКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Саннар, факпылар

⊙ Латви ССР-ниң девискээри 63,7 муң дөрбелчин километр. Чурттакчы чонунуң саны 1982 чылдың эгезиндеги медээ-биле 2.551 муң кижи. Латвияда 56 хоорай, хоорай хевириниң 37 суурy бар.

⊙ Республиканың үлетпүрү дизель болгаш электрилиг поездилерни, саалда установкаларын, радиоприёмниктерни, холодильник агрегаттарын болгаш өске-даа чүүлдерни бүдүрүп турар.

⊙ Совет эрге-чагырганың чылдарында республиканың кедээ ажыл-агыйы дыка хөгжээн. Бир эвес 1940 чылга чедир гектар черден 12 центнер тарааны рекорд деп санап турган болза, амгы үеде мурнакчы ажыл-агыйлар 30 ажыг центнерни ажаап ап турар. Чүгле 1981 чылда 16 муң баш мыйыстыг бода мал, 56 муң баш хаван, 488 муң баш куш кирер мал кажааларыч, механизастаттынган фермаларны болгаш комплекстерни ажыглалга киирген.

⊙ Он бирги беш чылдың баштайгы чылында республиканың национал орулгазы 1980 чылдыынга деңнээрге, 3 хуу өскен. Улус ажыл-агыйынче 1.235 миллион рубльдиң салыышкынын киирген. 1940 чылдыынга деңнээрге, национал орулга он катап өскен.

⊙ Акы-дуңма республикаларның эртемденнериниң дузазы-биле тургустунган Латви ССР-ниң Эртемнер академиязы эртем-шинчилелдиң улуг төвү апарган. Оон составында 15 эртем албан черлери кирип турар. Латви эртемденнериниң магниттиг гидродинамика, плазма технологиязы, полимер механиказы, органиктиг синтез, биомеханика дээн ышкаш чүүлдерге кылган ажылдары чуртта сураглаан.

⊙ Чурттуң улус ажыл-агыйының чаңгыс аай комплекизинге киришкеш, республика социал хөгжүлдениң бедик темпилерин чедип алган. Мурнундагы буржуазтыг үеде 83 муң кижи шуут бижик билбес, ортумак школаны чүгле 2 муң кижи доосkан турган. Амгы үеде бүгү-ниити ортумак эртем чедип алырынче шилчилге бүрүн доозулган. Школаларда, профтехучилищелерде, техникумнарда, дээди өөредилге черлеринде 480 муң оолдар болгаш кыстар өөренип турарлар.

⊙ 1982 чылдың эгезинде эмчилерниң саны 11,4 муң кижи турган, эмнелге албан черлеринде 35 муң орун бар.

⊙ Эрткен чылын республикага чаагайжыды туттунган 18,6 муң квартираларны 1 миллион дөрбелчин метр шөлдүг кылдыр туткан.

(СЭТА).

ЧУРУКТАРДА: «Инженер Сухоруков» деп теплоход-трейлерзозтуң капитаны, Ленин орденниң эдилекчизи Виль Шаульский (эң үстүнде); Рига далайының садыг порту (оон адаанда): Риганың немец чагаачы антифашист Курт Бартель аттыг № 39 ортумак школазының бешки классчызы Ингрида Тима (үш дугаарында): Рига далайының эрии (оон адаанда): Рига районнуң «Адажи» колхозтуң сүт комплекизи (адаанда, солагай талазында): ССРЭ-ниң сөөлгү барыын чүгүнде электри системазының каттышкан диспетчер башкарылгазының төвү. Прибалтиканың бүгү республикаларынче, РСФСР-же, Белоруссияже, Польшаже, Финляндияже база Норвегияже баар электри энергиязын моон хуваап турар (оң талазында).

БАЛЫКЧЫЛАРНЫҢ ААС-КЕЖИИ

Республиканың сөөлгү чугунде Куйвижи суурда эң хүндүткелдиг кижилерниң бирээзинге — Мартин Лидакс хамааржыр. Оон хары сезен ажа-даа берген болза, аныяк оолдарны балыкчының мергежилинге өөретпишаан. Кежээ аныяктар амгы үениң траулерлеринге болгаш эжиндирип чоруур баазаларынга олуруптар дээн бээрге, баштай оларны эрги хемеге ол эдертип чедире бээр. Ол дээрге, оон дөртен чыл мурнунда, сөөлгү акызының каттап турган кожазы Ян Круминьш-биле демнежип садып алган хемези чүве-дир. Оон-биле чеже-даа балыктаан. Лидакс аас-кежиин тыппаан. А хеме ам-даа хевээр. Мартин Лидакс аныяктарны оон чанынче эдертип эккелгеш, ол черге болган өскерилгелер дугайында чугаалаарынга ынак. Шынап-ла шаанда ол эрикте оон адыы кижи чок турган боор.

— Куйвижиниң чурттакчылары кезээде чеошимес чуртта келген. Хеме садып алгаш, Ян-биле ийилээ ам-на сезиир бис деп аймырап турган бис. Ындыг эвес болду. Делайдан аргастанып тыртынып алган чүүлдеривисти шуптузун чиик өртек-биле хогудуп аппаар турдулар. Бистиң үзелдиг чиктерис. Чаңгыс чер чурттугларывыска аас-кежиин Совет эрге-чагырга эккеп турду. Молчуннарывыс ол үндүр сывыргаш, колхозтарны тургускан. Ажылчы чон боттарының херектерин боттары шиитпирлээр апарган. ... Хөй-даа үе эрткенде хемелер, пардетар херекчок апарган. Чаа күжүнүр тоолуктап ужуткен.

Үжен чыл мурнунда чаа суукова мээң оглум Харий эжиндирип чорупкан. Эрги хемезинче чаңынга байырлашкан бис. Ынчан үйгун-дужун бе? деп бодап турган мен. Ялгыы балыкчының оглу ындыг улуг машина кожейири апаар деп кым бодаан боор — деп, ырган сактып чугаалап олурган.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Харий Мартинович Лидакс ам Европада эң улуг өээн далай портунда капитаннап турар. Ол он-он күчүлүг траулерлерден, эжиндирип чоруур баазадан тургустунган флотту командылап турар. Оон бодунуң безин дыка хөй өөреникчилери төрээн эриктеринден муң-муң миль черде балыктап чоруурлар. Рига оттуундан Балтика чедир, Айнажиден Лиепая чедир балык ажыл-агыйлыг улуг-улуг колхозтар тургустунуп, боттары улуг-улуг сүйнаарны садып ап, балык болбаазырадыр кылыр бүдүрүлгелерни тургузуп, чаа-чаа, чараш суурларны туткаинар.

— Куйвижи суурунуң чурттакчылары дыка найыралчылар. Мээң уруум Рита бо черден эң бир дугаарында эртемден апарган. Ынчалза-даа балыкчы чаңын салбаан. Бистиң «Лидакс» деп фамилиявысты безин очулдурарга «Кээрге» дээн болгай.

Мында ог-бүле бүрүзү аас-кежиктиг. Мээң хоочун оңнуум Яна Круминьштиң уруу эмчи болгай. А ашак бодунуң аныяанда безин үжүк-бижикти дөңгүн билир чорааи. Бистиң далайывыс, элезиңивис, даштарывыс боттарының өгүдү эдлериңге харам чок...

—Мартин Лидакс оолчулар менен орган. Оглу Харий бодунуң оглу Эйнар-биле кээр ужурлуг чүве-дир. Оглуңуң оглун эрги кемезинге эдертип чедиргеш, өгбелериниң канчаар чурттап чораанын чугаалап бээринге кыргап ору ордун. Чылдар эртерге, Эйнар Лидакс өзүп кээп, адазының, ырган-ачазының херээн уламчылап, далайже чунугерынге чиганмаан бис.

Л. ГЕФТЕР,
СЭТА-ның корр.
Куйвижи.

ПРОГРАММАНЫ БОТТАНДЫРАРЫНГА

Хөө кара соңгаларлыг казанактың эргиинге бажывыс үепезин ораалдажып чораан, арай боорда-ла унун кеэдивис. Даштыгаа дорааи-ла чырыш дээн. Эрги хуторнуң чыныг бажыңнары артывыска чыдып калган. Мурнувуста—кайгамчык чараш хемниң эриинде «Узварис» колхозтуң төп деддеги-биле шөйлүп чоруткан, каш каът бажыңнар кайы ырактан көзүлген.

Эрги шагны ол хевээр көргүскен музейден амгы үениң агропромышленнажылгажынга чедир чартык-ла километр. Ынчалза-даа ол ийи—ийи амгы үениң бадыткалы-дыр.

— Мындыг казанактарга чурттап турган кижилерни билир мен—деп, «Узварис» колхозтуң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ивар Янсонс чугаалады.— Ажыл-агыйны бүт кырынга тургузуп турган үевисте бөгүнгү амыдырал дугайында күзеп, бодап чораан бис. Ол үениң эң-не хөөрем кижизи безин амгы суурну дээрже бедээн суургалар дээр чадавас.

Мындыг суур тудар дугайында амгы дарга ынчан бодавайн чораан болдур ийин. Ынчалза-даа карак-кызыл күш-ажыл кижиге черле херек. Бак амыдыралдың үндезини ол деп чүвени билир чораан.

Бир-ле катап колхозчулар чаңгыс хүнде ажылдаан акша-зымын түнүн үндүрген. Баштайгы бүдүн чылда улустуң ажылдап алган төгериинге ол деп болган. Бо үеде черни күчүлүг тракторлар-биле чардыңып, чаа шөлдерни арыглап, мелиорация ажылдарын кылып турар болгай. Колхозтажылганың баштайгы чылдарынга деңнээрге черниң бедикчези ам дыка бедээн.

Латвияның кедээ ажыл-агыйының дугайында «Узварис» чижээнден-не көрүп болур. Тарааны, эът-сүт продукциязын ында бүдүрүп, чигир свёкла болгаш картофельдиң байлак дүжүдүн ап турар.

Колхоз чедиишкиниг сайзырап турар дээрзин кол көргүзүглер бадыткаар. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уткуштур колхозчулар бедиткеп социалистиг хулээлгелерни алыышканнар. Олар күрүнеге чигир свёкланы 25 муң тоннаны, сүттү —5,5 муң тоннаны болгаш өске-даа продукцияны садарын хулээнген.

Чедиишкиннер боттары чедип келбээннер болгай. Тараажыларның арга-дуржулгазынга, билиг мергежилинге турза-даа, эртемге база бүзүрееп, чаа чүүлдерни чаңдыр көрбейн турар. Культиватордуг, 500 ат күштүг тракторнуң бистиң чуртка бир дугаар шенелдези ол колхозтуң ховуларынга болган. Ол чаңгыс эрткен-ле дюргазы 35 метр черни болбаазыраар шыдаар.

Эртемниң чедиишкиннери мал ажылында база көстүп келген. Латви ССР-ниң Эртемнер академиязының микробиология институдунуң лабораториязы колхозта тургускан. Ногаан үнүштерниң чулуундан чем белоктарын ол тып турар. Ол үнелиг продукцияның бүдүрүлгезин бо чылын эгелээр.

«Узварис» колхозтуң ишчилери мөөңнеп алган дуржулгазын өскелерге дамчыдарындан кажан-даа чажырбаан.

—Дуржулга солчулга черле эки—деп, Янсонс дарга чугаалаар.— Белоруссияның Гомель областа хоочун ажыл-агыйларының бирээзи Урицкий аттыг колхоз-биле найыралывыс шагдан эгелээн. Ол колхоз эът продукциязы кылыр кылдыр тускайжыттынган. Ынчангаш белорус өңнүктер биске дыка хөй ажыктыг сүмелерни берген.

А. ЗНЕППНЕНЕ,
СЭТА-ның корр.
Бауска.

Аъш-чем программазы — бүгүдениң херээ

ПАРТИЙЖИ СӨС

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунга ээш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткели биске, совет улуска, улуг өөрүшкүнү болдурган. Чүге дизе, чаа партийжи сөс бүрүзү, ол дээрге кижи дугайында, кижиниң бүгү талалыг болгаш таарымчалыг сайзыралынга улам-на таарышкан байдалдарны тургузар дугайында сагыш салышкынны-биле хаара туттунганын дораан-на медереп билир апарган бис.

Шынап-ла, Л. И. Брежнев бодунуң илеткелинге совет кижилериниң амыдыралчы негелде-херектелдерин хандырары партияның программазы болуп келгенин, ол талазы-биле Пленум онза угаалыг болгаш онза ужур-дузалыг дээрзин чугулалап демдеглээн. Чоннуң аъш-чемниң бүгү хевирлери-биле доктаамал хандырар, бедик шынарлыг продуктуларны ажыглаарын кескузу-биле [illegible] партияның мурнунда салдынган»... Ол дээрге, бистиң планнаашкын системазының, социалистиг экономиканың [illegible] баштарарынга принципиалдыг чаа базым» деп Леонид Ильич айыткан. Ынчангаш Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ болу бергени ол-дур.

Партийжи сөс бүрүзүн, ону кандаадыр-даа сайгарар болзувуса, ол кезээде совет кижи дугайында, оон чаагай чорудунга болгаш тайбың чурттаалганың дугайында сагыш салышкынны-биле доллунуп келгенин билир болгаш ачаа боларывыста маадырлыг күш-ажылдыы-биле, сыныш билбес бот-идепкейлиг-биле харыылап, чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алырынче чаңгыл болу берген. Ол удаада ол база-ла шак ынчаар болур тоорзи биттиниир. Чүге дизе, аъш-чем айтырыы дээрге-ле бистиң кадык-шыырак, тодуг тоткаа, бай шынарыг болгаш дээш-ол ышкажыл. Ынчангаш бистер боттарывыска ажылдавайн, кымнарга [illegible] бээр бис. Боттарывысты хандыртынмайн кымнарны хандырар бис?

Аъш-чем дугайында чугаа болу бээрге, биче шаамда болган ниң таварылганы болганчок-ла сакты хонуп кээр-мен.

Биргиин. Кым-даа кижи хырын дээнде ымыштар чүве болган. Бир-ле катап ачам «Гараадан сокта, хевээн чаир сен» деп мындыг. Кижи бодунуң бичиизинге чегемир эвес, улуг согааш доолдур уруп каан хоор тарааны-даа мөн оңштыг, аары көнчүг, улуг оола-биле улдап-ла кирдим. Эки быжыр хоорупп каан тарааның дугуну дужуучели-дна аажок, ниң дугаарын челбээш карааны арыдып, дер-оузум төктү берген херлип-херлип туттуп тур мен. Канчангаш чүвейик, бичии кижи турупкаым ол чүве ниикпе, азы холум шылай бергеник ол чүве ниикпе, бир-ле байгы күш-биле кагарым орта, балам согаашта тарааның дал ортузунче эвес, бир ийинче дээр орта, тарам-даа шыг дээш чаштай-ла берди: хөөрем чокка биче адыш ишти хирези довуракче шымны берди. Корткаанымдан дүргени-не хөме тептим. Ону ачам та канчап көрүп каан чүве, бо-ла келди. «Кулугурну мону, ол канчаарың ол, хөөкүй чемни. Хырның чарлы берзе канчаар сен. доп-дораан санап тургаш чыге— дээш согааш-балам ап алды. Мен канчаар, ол чаштаан тараамны чаңгыстап чыыр дээш үүлем-не барадым. Шуптузун чыып-чыып ачамга тудуп бердим. Ол ону ол-бо адыжынче тоге каап, уруп, чугаалаттынып олур: «Таңды кежим дайнам-даа болза, тывылбас, кара дерин төп, кара хинчээн көрүп тургаш, ажаап, өстүрүп алыр болгай, кончуг кулугурну мону, ол чүзүл, тараа чаштадың, ону чажырып, ынчавмас чоор, хырны чарлы бээр, хөөкүй-ле тараазы»...

Ам бодап чорууруумга ачам кончуг-ла шын чугаалаандыр. Ол дээрге, аъш-чемни камнап чиир, ону карак огу дег кадагалап, камгалаар дээрзи ол ышкажыл. Бисте аъш-чемниң кайы хамаан чок теткечээр, ой-чижек чокка салып алгаш, ону ажаап, чиш күш четпейн чыткаш, үреп, чыдыдып, кадырып алыр, оон соонда үндүр октаптар таварылгалар кайы хевей болгай. Эртен бон үндүрүп чораш кээрге, чамдык улустар чартык хлебти, бүдүн батонну өөр октапкаш баргылаар-дыр. Ол дээрге, [illegible]-ла шын эвес, тараажыларның күш-ажылын үнелевес, камналга айтырыынга удур чорук-тур, оон-биле демиседи чордары кижи бүрүзүнүң хүлээлгези.

Ниигизи. Бистиң черге чогум адын билбезим, а шоолазын Шиш-Хаай дээр адын ашак чораан. Улуг шилги шарызын мунупкан аалдар кезип чортуп чоруур ирей чүве. Аалывыска база бо-ла келир. Хөөрээн орда, магалыг-ла, ана кижи кайгап бээр. Чамдыкта чүгле аксым туткаш олуптар мен. Оон мындыг чугаалары сагыжымда, уттундурбаазы-биле артып калган: «Эъттиң чаглыын чиир, үттиң экизин кедер, тарааның хоорун тарыыр, далганын карҗаның дайнаксаар, шарының ылгыын мунар, шанактың чаазын эдилээр, чонум чоорган, чоргаар, хөнүм хөйлен, хеглут ирей боор мен»...

Ам бодап чоруурумга ирейниң чугаазында утка-ла бар. Шынап-ла кым кижи ынчаар күзевес боор, кым кижи ынчаар чемненикcевес, кедиксевес боор! Совет кижи бүрүзүнүң шак ындыг чаагай күзели амыдыралга боттанзын дээш Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың Аъш-чем программазын хүлээп алгаа турарының элис утказы, улуг ужур-дузазы ол ышкажыл!

Аъш-чем программазы. Ол дээрге, кедээ ажыл-агыйның бүдүрүкчү күштерин улам ыңай хөгжүдери, болбаазырадып кылыр үлетпүрүн күчүлериң улгаттырары, бүдүрүлге харылзааларын сайзырангайжылдары, аъш-чемниң бедик шынарлыг продуктуларын бүдүрери, оларны белеткээри, кадагалаары, сөөртүп дажыгылаары, болбаазырадыы болгаш садыглаары ышкажыл. Эң кол чүүл—кедээге чурттаалга, культура амыдырал, орук тудуун, биргээр чуттаалгаа, материал-техниктиг базаны тургузары-дыр. Ынчангаш ол сорулгаларны 80 чылдарда барык 160 миллиард рубльди чарыгдаар деп турарын айтырга-ла четчир. Ынчап келирге, Аъш-чем программазы, ол дээрге, чүгле кедээ ажыл-агыйга болгаш анаа холбашкан адырларга үндезин эргилде эвес, а харын бодунуң хемчээли болгаш онзагайы-биле бүгү улус ажыл-агыйының депшилгезин хандырары дыр.

О. СУВАКПИТ,
чогаалчы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ТАЙБЫҢНЫҢ БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ПРОГРАММАЗЫ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиигиие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң «Тайбыңның болгаш социализмниң камгалалында» деп номун Күрүнениң ном үндүрер чери моол дылда парлап үндүрген. Империализмниң агрессчи политиказынга удур, делегейниң дүшкүүрлүг чорууну чавырылдырар дээш, тайбыы болгаш улустар аразынга айыыл чок чорук дээш, социализмниң чаалап алышкыннарының идегелдиг камгалалын хандырар дээш Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң чайгылыш чок, чүткүлдүг демиселин көргүскен чогаалдар ол номда кирген.

Бүгү делегейде тайбыңның идегелдиг камгалакчызы — Совет Эвилелиниң күжүн болгаш күчү-шыдалын быжыглаар, акы-дууңма социалистиг күрүнелериниң найыралын, бүгү талалыг кады ажылдажылгазын калбартыр талазы-биле эш Л. И. Брежневтиң хөй талалыг ажыл-чорудулгазы-биле таныжар чаа эки арганы моол номчукчулар алган деп, ном үндүрер чериниң кол редактору Т. Содномдоржа медеглээн.

Л. И. Брежневти делегейниң хөй-ниитизи тайбың, чавырылдырышкын болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш чайгылыш чок, ногаг билбес демиселчи кылдыр билир. 80 чылдарда СЭКП-ниң XXVI съездизиниң чарлааны Тайбыңның программазы ышкаш сеелгү үеле оон келүрген чаа тайбың саналдары делегейниң кижилеринге тайбың амыдыралды хандырып бээринче, боо-чепсекти эндере бүдүрерин шеглээринче, ядролуг дайынның айыылын чайладырынче угланган. Империализмниң, хамыктың мурнунда АКШ-тың дайынзырак бөлүктериниң бүрүзү-биле делегей байдалы парылаан амгы байдалдарда Совет Эвилелиниң ол саналдары онза ужур-дузалыг болуп бар чылдар. Ол саналдарны моол улус бүрүнү-биле деткип турар.

Л. И. Брежневтиң чогаалдарының чыындызын улуг Моолдуң номчукчулары улуг сонуургал-биле уткаан. СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң тайбынга ынак политиказының сиылыы дивезин, бөгүн тайбыңны камгалаарындан болгаш быжыглаарындан артык чугула болгаш харылзаалыг сорулга чер кырында чогуп ол база дагып көргүзүп турар деп, Т. Содномдоржа түңнелинде чугаалаан.

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАРНЫҢ ДОПЧУЛАЛЫ

1. ЭДЧ: ЧАҢГЫС ЭПТИҢ БАЙДАЛЫНГА

Европаның, Азияның болгаш Латин Американың социалистиг ол күрүнелерин каттыштырган экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң (ЭДЧ) сессиязының Будапештиге болгаш XXXVI хуралының шиитпирлери социалистиг дем каттыштырылга чурттарының улам ыңаайгы чедиишкиннинг хөгжүлдезинге чугула ужур-дузалыг. Хуралдың киржикчилери оларның улус ажыл-агыйының херек кырында бүгү адырлары хаара туткан социалистиг экономиктиг интеграцияны халылады, калбартырынче угланышкынны база дагын бадыткаан. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның съездилериниң айтышкынвырынга база социалистиг дем каттыштырылгазының акы-дуңма партияларының болгаш күрүнелериниң удуртукчуларының үргүлчү болур ужуражышкыннарының сүмелеринге дүүштүр кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдеринчип дыка хөй өөрлешкек айтырыгларын олар көрген.

ЭДЧ-ниң чаңгыс эп-сеткилдиң болгаш бүрүн билчиишкинниң байдалынга эрткен Будапешт сессиязы экономиканың техниктиг депшилгезин тодарадыр эң депшилгелиг болгаш кедилиг адырларынга кады ажылдажылганың угланышкыннарын тодарадыр. Хамыктың мурнунда электрониканың ол чаа чепсек-херекселдерин калбаа-биле нептереңдирериниң дугайында чугаа чорун турары ол. Бедир наныыланга ат салдынган документилер: Микропроцессорлуг техниканы ЭДЧ кежигүннери чурттарының улус ажыл-агыйынга хөгжүдеринге болгаш ажыглаарынга хөй талалыг кады ажылдажылга дугайында база үлетпүр роботтарын специалдаштап болгаш кооперастап бүдүрерин чогаадып тургузарынга болгаш органызастаарынга кады ажылдажылга дугайында кол дугуржулгалар үстүнде ол калбак нептерээлгеге бараан болур. Ат салдынган документилерге дүүштүр машиналарның автоматтыг комплекстерин, башкарылга системаларын, приборларны массалыг бүдүрерин таарыштыр тургузар.

1986—1990 чылдарның улус ажыл-агый планнарын аайлаштыр тургузарының программазын ЭДЧ кежигүннери чурттарның чазактар баштыкчылары чугулдуг деп көрген. Оон-биле чергелештир эртем-техниктиг депшилгени дүргедедир сорулга-биле улустар аразынга күш-ажылдың социалистиг хуваалдазының аргаларын улуу-биле ажыглаарын онза ужур-дузалыг кылдыр көрген.

Одалга-энергетика баазазын соксаал чок хөгжүдерин хандырбышаан, ЭДЧ кежигүннери чурттар атом күжү-биле ажылдаар электростанцияларны тударын дүргедедиринче бирги черге кичээнгейни салып турар. Бүдүрүлгениң хөй талалыг специалдаштаар болгаш кооперастаар база АЭС-терге ажыктаар дериг херекселдерин бержир дугайында дугурушкан чедиишкиннин күүселтезин орар. Блок бүрүзү миллион киловатт күчүлүг күжү-биле ажылдаар реакторларлыг установкаларны кооперастаашкынныг бүдүрерин планнап турар. ЭДЧ-ниң Европа чурттарынга болгаш Кубага он чыл дургузунда ниити күчүзү 37 миллион киловатт чыгам автономнуг электростанцияларны тударын көрген.

АКШ-тың болгаш НАТО чурттарының талазындан социалистиг күрүнелерге политиктиг мыйышкын кыдырының политиказын ЭДЧ-ниң Будапешт сессиязы бүрүү шаппаш, ындыг айыылыг хеделиишкиннер чедиишкиннинг болуп шыдавазын онзалап демдеглээн. Боттарының сыын каттыжыышкынын, дээниг кады ажылдажылгазын быжыглаан, өске күрүнелер-биле харылзааларын калбартпышаан, ЭДЧ кежигүннери чурттар тайбыңны болгаш делегейге кады ажылдажылганы быжыглаарынга сонуургалдыг болуп, боттарының улам ыңаайгы буурелдиг хөгжүлдезин хандырар быжыг бодалдыг.

2. АЛБАДААРЫНЫҢ ТУРУШТАРЫНДАН

Америк дипломатиязының баштайгы ол хоюунда кол кужениишкинин Барыын Европаже угландырган: күрүне секретары А. Хейгке болгаш Ак бажыңның хөй бөлүк харысалгалыг ажылдакчыларынга үдеттирип алгаш, АКШ-тың президентизи Р. Рейган анаа чораан. Вашингтон ол аян-чорукту Барыын чүктүң кол-кол чурттарының аразында экономиктиг чөрүдээлерин таарыштыр шиитпирлээринче, НАТО-нуң хүрээлезинде дүрбүжүүшкүнүң чайладырынче болгаш америк президентиниң хууда ат-сураан бедидеринче угланган чорушкун кылдыр чарлаан-даа болза, Барыын Европага ону херек кырында бир янзы көрген. Парлалга, а оон-биле кады чамдык күрүне ажылдакчылары океан ындындан аалчының чугааларын болгаш оон үдекчилериниң аажы-чаңын ыяк анализтеп көрбүшаан, ол келиишкин илерген сорулганы — политиктиг, экономиктиг болгаш шериг талалыг үш угланышкыннарга бодунуң барыын-европейжи эвилелчилеринче Каттышкан Штаттарның шавар халдаашкынын чорудар сорулганы салган-дыр деп чүвеге бүзүрээннер.

Рейганның чорушкуннарының кол үелери — Барыын чүктүң чеди кол күрүнелериниң Версальга чөвүлел хуралынга оон киржилгези, Римче тур, беш-ле шактыг ужуражушкуну, Лондонче узамдык-ниң ажыг хүн барышкыны аңаа англи премьер-министр М. Тэтчер-биле хөглүг-эвилен хөөрежиишкини база адак соонда, НАТО чөвүлелиниң дээди деңнелге Боннга сессиязынга киржилгези-дир. Бодунуң эвилелчилерин Вашингтоннуң империячы көөр чоруу чер болганга илерээн — америк политиканың оол-биле чутаажок базарынче албадавышаан, оларның холун шыят чокка долган, шууттә-ла америк монополияларга болгаш боо-чепсектериниң эң хөй бүдүрүкчүлеринге ажыктыг шиитпирлерин хөгеп турган.

АКШ моон соңгаар-даа бодунуң кол эвилелчилерин — Францияны, Барыын Германияны болгаш Японияны кошкадырынче угланган ындыг экономиктиг политиканы чорудар, ол ышкаш банк чаалиерниге хөй хуулар немээрин база ол чурттарже ажылчын чүктагылышкынын, инфляцияны, ажыл-херекчи идепкейин кошкадыр чүүлдерин нептередип кирерин идигит өске-даа аргаларны калбаа-биле ажыглаар дээрзин Версаль чөвүлел хуралы база көргүскен. Чоок болгаш барыын чүктерниң аразында харылзааларга хамаарыштыр алырга кандыг дээрге, Рейган бодунуң бо чорушкунун эвилелчилеринге дериин антисоветчи угланышкынны сыгаарынга калбаа-биле ажыглаан болгаш ол харылзааларны политиктиг ыяпшылганының чепсээ кылдыр аңаа пурулдайнда коммерчиг харылзаалар болдурарынче чүзүн-баазын арга-биле кылыр турган.

Пентагоннуң ээ-биле маршааларынче Барыын Европаны албадаар дээр Вашингтоннуң чүткүлү натоту чыышка хамыктың тода илергейлеттинген. Ол чүгле аңаа эвес болдур ниин. Чогум утказы-биле алырга, ол сорулга Рейганның портфелинге кол чүүл болуп чораан. «Кызыгаарладыг ядролуг дайынның» араатан стратегиязын хүлээп алыр кылдыр бодунуң эвилелчилеринге АКШ-тың [illegible] ... «Хилтиг-2» дээр [illegible] ... Барыын Европа [illegible] ...

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, барыын-европейжилерге хамаарыштыр Вашингтоннуң эрлеп алганы албадаарының туружу бүгүдеге илдең көскү болган.

3. АГРЕССИЯНЫҢ СОРУЛГАЛАРЫ

Ливанның черинде дайын [illegible] чалбыжы база катап хып турар. Ынаар халдап кирген израиль агрессорларның шериглер олум-чидиминг болгаш узуткаашкынныг үүлгедиишкиннерин кылып турар. Муңнуң-не чүс-чүс тайбың кижилер өлүп турар. Агрессорнуң шериглериниң болгаш удурланышкынның палестин шимчээшкининиң отрядтары болгаш Ливанның национал-патриотчу күштериниң аразында [illegible] ... Ливаннар дайынның артык күштеринге удур кызымаккай удурланмышаан. аңаа улуг чиидириглерни [illegible] туруп айыт [illegible] ... Дыка хөй хайгааранчыларның бодап турары-биле алырга, дайын чорудулгаларының хемчээли бешки араб-израиль дайынче шилчий берип болур хире боор турар.

Агрессияның салган сорулгалары билдингир. Ол сорулгалар хамыктың мурнунда удурланышкынның палестин шимчээшкининиң чылча шавар, палестин улустуң кара чаңгыс дүрүм ёзугаар төлээлекчизи болур Палестинаны Хостаарының организациязын чок кылыр болгаш оон-биле ол улустуң тура-соруун узуткааш, оларны тускайлан бактаап турар чорукту алыр эргезин негээринден ойталаарынче албадаары боол турар. Чогум-на оон ужурундан израиль шериглер боттарының кол согуушкуннарын ПХО-нуң Тир, Набатия, Хасбайя хоорайларының районнарында, а ол ышкаш панысылал Бейруттуң бодунуң кыдыгларында кол-кол төптеринче болгаш баазаларынче угландырганнар.

Ынчалза-даа Тель-Авивтиң чагырыкчылары боттарының эш сорулгаларын оон-биле кызыгаарлавайн турарлар. Олар Ливанны дужуп бээринче, Израиль-биле кады хөделиринче Кэмп-Дэвидтиң негеделерин ёзугаар дугуржулгага ат салырынче албадаары [illegible] ... база күзеп турарлар. Оон ынчанда олар Израильдиң ажы [illegible] ... Газа сектору [illegible] ... палестин [illegible] ... боттарының «Улуг Израиль» дээр идеяның боттандырарын оралдажып турарлар.

Ооң-даа калбак планны бодаар алыр болза, израиль агрессиязы америк империализмниң Чоокку Чөөн чүкте тергиидекчи байдалын база хандырар ужурлуг. Чүге дизерге, америк империализм ол девискээрде нефть-биле байлак араб чурттарны бодунга чагыртыр ыштааш, аңаа бодунуң шериг-политиктиг тевин тургузарын шагдан бээр күзеп келген.

Мааза холбаштыр агрессорнуң камгалакчызының рольун күүседип турар Вашингтоннуң туружу кичээнгейни хаара тудуп турар. КПО-нуң Айыыл [illegible] чорук чөвүлелинге америк [illegible] дайын чорудулгаларын соксадырының болгаш Ливандан израиль шериглерин дораан үндүрер дугайында негелде салган резолюцияга удур бадылааны [illegible] ... Совет Эвилели ону канчаар көрүп турарын дээрге, ол ашкан болгаш палестин улузунга удур Израильдиң агрессиязын шиитпирлиг-биле буруу шаппаан болган. «Араб-тарга боттарының [illegible] чүүлдерин албадаары оларны боттарының дүрүм [illegible] кезиктерин ойталааш, империализмниң Чоокку Чөөн чүкте шериг-стратегиг планнарынга чагырттырынче албадаары дээрге-ле, Израильдиң бодунга болгаш оон улузунга улуг ертең-үнелиг бооп болур авантюра-дыр деп, СЭТА-ның медеглелинде чугаалап турар.

И. МАСЛЕННИКОВ,
Ю. РОМАНЦОВ,
А. РАЧКОВ.
(СЭТА).

Бистиң беш чылдарывыстың маадырлары

ШАХТЁР, БӨДҮҮН АЖЫЛ-ИШЧИ ЧОРААН

«Кочегарка» шахтаның чоогунда Ленин аттыг Культура ордузунуң чанында шөлде тураскаал бар. Шахтёр хевтиг, холунда шахтёр чамназын туткан күдер-шыырак эр кижиниң овур-хевири ында чоргаар кестүп турар. Мөге-шыырак ол дагжы ажылчыннарның эжиг-бөлүү-биле каттыжып, шахтаже ажылдап кирип шыдавастыг-биле шахта ажылдап кирилиш кылдыр кижи бодап бээр.

Ол дээрге, алдарлыг шахтёр Никита Изотовка тураскаал-дыр. Ында шөлдүң оон адыбиле адаан. А оң талазында кудумчуну база Изотов кудумчузу дээр.

Ол шахтёр, бөдүүн ажылчын болуп чораан... Чээрби чылдарда ынчаар ырлап эгелээринге ынак турган. Дайынга болгаш дашты интервенцияга үрелген улус ажыл-агыйын катап тургузарын эгелээн ол үе дыка берге чылдар болган. Хоозураашкынны ажыы эртеринче, бурунгаар хөгжүлдеже ол ыр кыйгырып, ажылчын кижиниң күш-ажылынга хүндүткелди илергейлээн.

1922 чылда 20 харлыг тараачын оол Никита Изотов дагжы болурун быжыы-биле шиитпирлеп алгаш, Донецкиде «Кочегарка» шахтазынче эң баштай-ла ажылдап кирген. Мөге-шыырак аныяк ажылчын он чыл дургузунда дагжы болуп келген. Хөмүр-даш тывыжының чепсек-херекселдери ынчаарда дыка бөдүүн турган, ынчалзажок Никита Изотов чугула одаар чүүл тывыжып чүгле ай эвес, харын-даа хүн бүрүде кавүдедип турган. Шахтага ол он ажыг чыл ажылдаан сөөлүнде оон дугайында бүгү чуртка билдинип келген. Н. Изотовтуң «Мээн канчаар ажылдап турар дугайымда» деп чүүлү 1932 чылда майда «Правда» солунга парлаттынган. Алды шактыг ажыл хүнүнде дөрт-беш норманы ол кандыг аргалар-биле күүседип турарының «чажыдын» бөдүүн кылдыр тодаргайы-биле бижээн.

Аныяк дагжыларны бедик мергежилге өөредир тускай участокту «Кочегарка» шахтазынга тургускан. Шылгараңгай шахтёр бодунуң бедик бүдүрүкчүлүг мергежилинге хөй аныяктарны ол участокка өөреткен. Участокту Изотовтуң школазы деп дүрүм ёзугаар адаан. «Кочегарканың» хүндүлүг шахтёру болгаш амгы үеде 72 харлыг пенсионер Василий Иворовский мынча деп сактып чугаалаан: «Никита Изотовту дыка эки билир мен. Ол мээн башкым турган. Хөмүр-даш казарынга ажыглап, даш буза үстүрер маскаңы канчаар ажыглаарын бистерге ол херек кырында айтып берген болгаш бодунуң бедик мергежилинге өөреткен. Бодум Белоруссияга төрүттүнген кижи мен. Аът сдып алырынга акша ажылдап алыр дээш шахтага келген мен. Ынчалзажок шахтага хевээр артып калдым. Изотовтуң школазынга кирген мен. Оон школазынга хөй националдарның төлээлекчилери — орустар, украиннер, белоруссттар, татарлар, молдаваннар өөренип, ажылдап турган. Никита Изотов бүгү кижилер-биле кедергей эп-найыралдыг кижи чораан. Аңаа шуптувус ынак турган бис...»

Ээлчегден хостуг үезинде Н. Изотов өске шахталарга барып, ол үеде чаа техника болуп турган хөмүр-даш казар масканы канчаар ажыглаарын бүгү дагжыларга айтып берип келген. Күш-ажылчы маадырлыг чоруу дээш Никита Изотовту 1934 чылда Ленин ордени-биле шаңнаан, а 1937 чылда ону Горловканың ажылчы чоннары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутазынга соңгаан.

Дагжыларның Горловка суурун ынчаарда бодунуң төөгүзүнүң чаа үе-чадазынче кирип эгелээн. Чавыс болгаш чер бажыңнарлыг эрги суурнуң орнунга чаагайжыдыр кылдынган хөй каът чаа бажыңнарны, Культура ордузун, школаны, эмнелгени, магазиннерни туткан. Чурттакчыларның саны база дүрген өскен. Ынчангаш хоорай транспорту негеттинип келген. Бодунуң төрээн Горловказын дүрген сайзырадырынга бүгү-ле чүүлдерни депутат Изотов кылган.

Ада-чурттуң улуг дайынының чылдарында гитлерчилер Донец бассейниң түр эжелээн үеде Никита Изотов бедик мергежилдиг өске специалистер-биле кады чурттуң чөөн чүк районнарынга хөмүр-даштың чаа тывыжын органызастаар, дайзынны чылча шаварынга чепсекти бүдүрер дээш ынаар чорупкан. Ол үеге чедир Н. Изотов Үлетпүр академиязын өөренип дооскан болгаш бүдүрүлгениң бедик мергежилдиг удуртукчузу болу бергенин демдеглээр херек. Тиилелге сөөлүнде Донбасстың хосталган черинге ол чедип келген. Хөмүр-даштың эң улуг комбинадын удуртуп турган. Кайгамчык эки ол кижиниң амыдыралы кыска, ынчалзажок чырыткылыг болган. Бежен хар четпээнде-ле ол мөчээн.

Оон төрээн хоорайы ам 40 муң эвес, 400 муң чурттакчылыг болганын Никита Изотов көрген болза! Хоорай ногаан үнүштерге бүргеткен сад болган!

Алдарлыг шахтёрнуң ажылдап эгелээн шахтазы база таныттынмас кылдыр чаартынган. Хөмүр-даш тывыжының бөдүүн чепсек-херекселдери ам төөгүнүң тураскаалдары болу берген. Бедик бүдүрүкчүлүг болгаш кедергей күчүлүг дег комбайннары ам шахтада ажылдап турар, а оларны техниктиг ортумак болгаш дээди эртемниг кижилер башкарып турар. Бодунуң электроннуг саналга төвү «Кочегарка» база бар. 46 миллион тонна хөмүр-дашты ол шахта чуртка берген.

Шахтёрларның шалыңы чуртта эң бедик ажыл төлевирлиг хамаатыларның деңнелинде чоруп турар. Чер адаанда хөмүр-даш тывыжында ажылчыннарның шалыңын 1982 чылдың февраль 1-ден эгелеп 25 хуу немей бедиткен.

...«Кочегарка» шахтаның чаңгыс каът эрги контора бажыңының орнунда административ беш каът бедик бажың туттунган. Ында чемпенир черлер, эштир бассейннер, бригада бүрүзүнүк тускай өрээлдери бар. Бистиң баштайгы беш чылдарывыстың маадырларының бирээзи Н. Изотовтуң кузел-соруу мында дагжы бүрүзү амыдыралга боттанзырып турар.

Я. УШЕРЕНКО,
ПМА-ның корр.

МОСКВАГА ДУС

Эжиндэриишкин үези эгелээрге билек, Москваже шуужуп кээп турар судполар аразында чаңгыс, онзагай судно бар. Ол 17 хонук иштинде чоруп келгеш, Москваның дус баазазынга чүък сөөртүп келген.

Кижиниң амыдыралынга дустуң ужур-дузазын чедир үнелээри берге. Шаг-шаандан тура: «хлеб болгаш дус», «дузавааң чем ниикең», «дуд дус чиир»... деп анаа-ла эвес чугаалап турар болгай.

Хүннүң-не москвачылар хлеб, печенье, торт-биле кады 30 тонна дусту чип турарлар. Чүү-даа болза, чогум харын ынча хире хемчээлдиг дусту хоорайның хлеб заводтары далгап чүвүдеринге чагыдып ап турар.

Дус дээрге аъш-чемниң амданныг болурунуң үндезиниидир. Конфета кылырынга безин ол херек. Оон башка шоколад ындыг-ла эки амданныг болбас.

Ынчалза-даа ол чиг-эттиң кол херегленчизи найысылалдың үлетпүрү болуп турар. Чижээ, дус чок чүве болза, бистиң бажыңнарывыска чылыг-даа, чырык-даа чок болур.

СЭТА-ның корреспондентизинге наргак долгаш дуглалып калган хөмәниңы көргүскен. Бир эвес суугу чымчадыры-биле дус холувас чүве болза, котельнаяларның, ТЭЦ-терниң хоолайлары ынчаар муңгаштаып каар-дыр.

Баазада кээп турар дус үш аңгы болганын журналист эскерген. Кристаллдарның хемчээлдери база аңгы-аңгы болган. Оларның хемчээли ынай болган тудум-на, дустуң өртээ аар.

Эң-не бичии кристаллдыг дусту кондитер фабрикалары, хлеб заводтары ажыглап турар.

А хоюу аңаа арай-ла четпес дусту, чижээ, алук эттээринге ажыглаар. Ногаа консерваларынга база ол таарыжыр. Ол дус тергиин хоюг дустан «амданныг». Чүге дээрге эң нарын кристаллдыг дусту дустуг суугу ханындырып турган алыр. Ынчан продукт бодунуң чамдык шынарларын черле чидириптер апаар.

А ушкүзүн—бөдүүн дусту ТЭС-терден аңгыда хөй чуур, аштап арыглаар черлер, пөш аргыыр фабрикалар ажыглап турар.

Дус баазазының бүгү клиентилерин санаары белин берге. Оларның саны үш муң. Москвадан аңгыда Туладан өске-даа хоорайлардан дус таан машиналар маңаа кээр. Херегле ол хире турда, чаңгыс-ла баазa кедергей улуг хоорайның болгаш бүдүн областың негелделерин хандырып шыдаар боор бе?

— Шыдаар — деп, дус баазазының директору В. Аканин чугаалады.—Кыш эрткенде бедип элээн каш неделяга четчир курлавыр артып калган.

Баазада дус хөй, ол четчир пайысылалдың дус алыр чери ийи гектар ажыг шөлдүг.

А. ИГНАТЬЕВ

ТОКИО. Өрт айыылындан болгаш сугга хүшкениинден айыылдыг озал-ондакка таварышканнарның страхование — камгалалының талазы-биле найысылал компаниязының албан-хаакчылары чүс ажыг херээжиннер ажылдаар черлериндеп чорутkаш, ол компанияның турар бажыңның таңныылдаап турупканнар. Олар оон-биле администрацияның херээжен кижилерин кулу көрүп, кызамдаар политиказынга удурланышкынын илереткеннер. Ол компанияның херээжен ажылдакчылары бир дөмей хемчээлдиг ажылды кылган хиреңнде-ле, эр кижилерден ийи катап эвээш акшаланы ап турарлар. Удурланышкын чыыжының киржикчилери (чурукта) Японияның бүгү-ле күш-ажылчы херээжиннери-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илереткеннер, деңэвес социал эргелерге удур демиселге боттарының туруштарын сырый каттыштырарынче оларны кыйгырганнар.

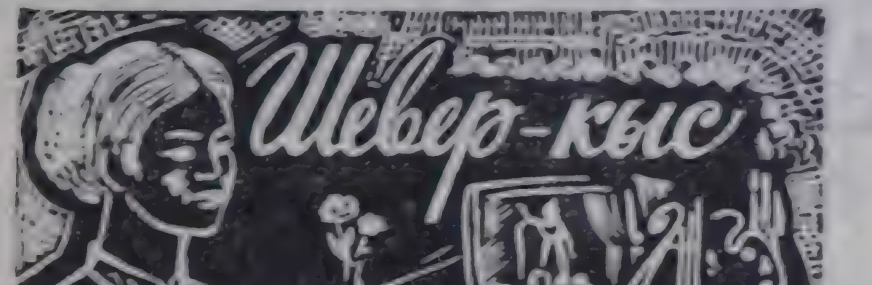

БАЗА КАТАП БҮЗҮРЕЛ

Кызылдың куш фабриказының коллективиниң бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерин чедип ап турарынга мында бүдүрүлгениң мурнакчыларының киириштирип турар үлүү улуг. Оларның бирээзинге куш ажаакчызы Мария Гавриловна Рукаеуева хамааржыр. Дааңган херээнге ак сеткилдиг хоочун ажылчынның ажылы мында мактаддыг. Планның онаалдазын ол ай санында доктаамал ажыр күүседип чаңчыккан. Мария Гавриловна хүлээнген херээнге бердингенинден, ак сеткилдиинден аңгыда, хөй-ниити ажылынга база идепкейлиг. Ынчангаш кады ажылдап турар эш-өөрү аңаа бүзүрээр, чоргаарланыр. Эртип турар чылышта ол Кызыл район Совединиң депутадынга соңгуткан турган. Соңгукчуларының бүзүрелин ол шынзыдып шыдаан. Ынчангаш коллектив мурнакчы эжинге бедик бүзүрелди илередип, район Совединге депутаттың кандидазынга база катап депшиткен.

В. АЛЕКСЕЕВ.

Бистиң кандидаттарывыс

ЧУРУКТА: М. Г. Рукаеуева.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

АЖЫКТЫГ СҮМЕ

Кышкы хепти келир сезонга чедир шыгжаар бетинде, ону баштай химиктиг арга-биле аштаткаш, доңураан чидир кактавышаан, хүнге кургады азар. Алгыдан даараан бөрт азы моюндурук хиринге берген болза, ону арай чылыг бензин-крахмал холумаа-биле аштааш, 10—15 минута эртенде пластмасс щётка-биле дыраш, салгын тудкаш, кургадыр.

Алгыдан даараан хепти полиэтилен азы саазын хапка шыгжаар. Ол хаптарның дүвүнге, тоннар карманнарынга кургадып каан лимон, апельсин картып, нафталин суп каарын утпаңар.

БУЯННЫГ ИЕ

Чурумалдыг Тере-Хөлдүн ясли-садында совхозтуң ажыл-ишчилериниң бичии уруглары культурлуг, эки ажаалда-хайгааралда өзүп, доругуп турар. Бичии чаштарны ажаап-хайгаараар буянныг ишке хөй чылдарда бараан болган кижилер мында бар. Оларның бирээзи — оожум, томааннык бүдүштүг, хүлүмзүрээн чазык шырайлыг ие Долчанмаа Шимитти коллектив хүндүлээр.

— Долчанмаа Ивановна ажыл-ижинге кызымаккай, бодунуң тос уругларының кезии, бичии чаштарны ажаап, оларны культурлуг ажы-чаңга өөредир талазы-биле үлегерлиг кижи. Ооң ындыг төлептиг бүдүжүнге чоргаарланып, хүндүлеп турар бис — деп, ясли-сад эргелекчизи Хертек Буяакаевна Доңгак чугаалап турар.

Долчанмаа Ивановна ясли-садтың уруглар ажаакчызынга 22 чыл иштинде кызымаккай ажылдаан, бодунуң уругларының биле чергелештир үжен ажык кижини сагыш човангыр өстүреринге үе-шагы чеди турар. Ясли-садта ооң хайгааралында 1—3 хар чедир 25 чаштар бар. Олар ажаакчызынга ынак, эртенниң-не ажылынга чедип келирге, бичии чаштар ону долгандыр үглей бээрлер.

Шимиттерниң боттарының уругларының өөредилге-кижизидилгези база эки. Бежи Кунгуртуг ортумак школазының өөреникчилери. Улуг уруу Валя онгу классты дооскан, ам малчыннаар күзелин илередип турар. Өг-бүле культурлуг, ажы-төлүн эки өстүрүп кижизидип турар. Хоорай чурттакчыларындан дулак чок магалыг чурттап орарлар.

К. ХЕРТЕК

КӨСКҮ ХЕРЕЧИЗИ-ДИР

1937 чыл. Алды айның эгези чүве.

Кызыл-Булуң девискээринде шыкта аът кииирт. Ынчан Чыргакы сумузунда нам үүрүнүң даргазы М. Доктугу хуралды ажыткаш, кожууп даргазы Тоташтайга сөс берген. Ол бодунуң чугаазынга акы-дунма ССРЭ хөй удаа дузаламчыны берип келгенин демдегледи. Ам бо чылын безин ийи ужар-хемени берген. ССРЭ-де хөй уруглуг иелерге акша дузаламчыны хары угла болгаш ай санында берип турар. Харын-даа оларны орден, медальдар-биле шаңнап турар. Аңаа үндезилээш ТАР-ның чазаа, Сайыттар Чөвүлели, намның Төп хораазы, ТАР-ның Биче хурал президиуму доктаал хүлээп алган. Беш уругладап өрү уруглаарлыг иелерге 50 рубль шаңналды тывысыр. Он уруглуг иелерге 100 рубль-биле калы Маадыр ие деп атты тывысыр.

Чыргакы сумузунда 23 иени шаңналга киирген. Чижээ, Чамбуу Куулар 10 уруглуг, аңаа 100 рубльди бербишаан, Маадыр ие деп шыназылганы тывыскан. Серимаа Доңгак, Хандываа Доңгак болгаш өскелер-даа шак ындыг шаңналдарны алгылаан. Сес уругну божаан иелер аразында авам база бар. Ол 80 рубльди алган. Хөй уруглаарлыг иелерге шаңналдарны тывыскан соонда, МЧАЭ даргазы Амырбит Куударның удуртулгазы-биле солун концерт болган. Ол концертти иелерге тураскааткан. Концерт төнгенде авам уругларынга хеп-сып кылыр бөс, аъш-чем садып алган. «Иениң алдары» орденниң ийиги чергези-биле 1945 чылдың март айда шаңнаткан. Бо дээрге бистиң күрүневистиң ие-чаштар дээш сагыш салып кыныын көскү херечизи-дир.

Ч. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

ШУПТУВУСКА ХАМААРЖЫР

Бо чылдың апрельде «Шевер кыс» булуңунга парлаттынган башкы Л. Хертектиң «Кыстарывыска угаадыл» деп материалын номчааш, аңаа хамаарыштыр чамдык боданнарымны бижикседим.

Үк материалда херээжензиг мөзү-шынар дугайында чугаалап турар болгай. Бо айтырыгга өг-бүлениң, школаның ролю кончуг улуг. Херээжензиг мөзү-шынарлыг болуру элээди кыс уруглардан-на эгелээр деп бодаар мен. Хеп-сының безин эде-хере тыртып, аянныг кедери, эш-өөрүнге, улуг кижилерге ээлдек, хүндүлээчел хамаарылга, кыйбын-сыйбын болбазы, хөй-ниити черлеринге бодун топтуг-томааннык ап чорууру дээш ышкаш чугула талалар аңаа хамааржыр апаар.

Бо бүгүнүң үндезинин уругнуң өг-бүлеге хенаиг бичезинден-не кижизидилге чаңчылдарындан хамааржыр. Ясли-сад, школа онзагай ужурдузалыг болбайн аан. Кыс уруг дээрге-ле келир үеде аныяк оолдуң душтуу, өг-бүлениң херээжен ээзи, ава кижи болуру шынга-даа билдингир. Уруглар школага өөренип турар үеде оолдарның болгаш кыстарның кижизидилгезинге хамаарышкан айтырыгларже онзагай кичээнгей салыры чугула. Кыс кижи кандыг болуру, херээжензиг мөзү-шынар деп чүл деп айтырыгларны ылангыя үстүкү класстың уругларның мурнунга тургузуп, ажык чугааны чорудуп-даа болгай-ла. Херээжен кижиниң, кыс уругларның онзагай талаларынга хамаарыштыр бееде-ларны эмчилерниң чорудары база артык эвес.

Чугаага улаштыр

Аныяк кыстарны амыдыралчы бергелерге белен-не торулбас, быжыг туруштуг, ынакшылга бердинген, шынчы болурунга база-ла өй-шаанда угаадып, кижизидери чугула болур. Чамдык аныяк өг-бүлелерниң дораан-на чарлып чоруй баарының база бир чылдагааны аныяк кижилерниң амыдыралды чиик көөрүнде, кыйбын-сыйбын чорукта, ынакшылды үнелеп билбезинде...

Ылуг-ла төлептиг мөзү-бүдүштүг, ажыл-ишчи кежээ, амыдыралга соруктуг кыстарны, аваларны кайызын ол дээр боор. Шак ындыгларга бис чоргаарланыр бис. Кыстан иш коргар деп тыва улус чугаалажыр. Кыс кижи, шынап-ла, эң-не кежээ, тудуңгур, уран-шевер болуру албан (мында чүгле херээжен улус дугайында чугаа чорун турар). Ол чымчак сеткилдиг, сагыш човангыр, эптиг-ээлдек болбаска черле таарымча чок.

Бистиң «Нарын» совхозта мурнакчы хойжу Хүмбүн Чичимиини кым-даа мактаар. Ниитиниң ажыл-херээн ол бедик көрүп, төрээн совхозунга мурнакчы ажылы-биле бараан болуп чоруур. Ол он уруглуг — Маадыр ие. Ажы-төл кижизидилгезинге ниниң үлегер-чижээн, ат-алдарын үнелеп билир кижи. Школа-биле харылзаалыг. Бо иени херээжензиг мөзү-шынар сиңниккен, ону чоргаарал-биле адылап чоруур төлептиг кижи деп санаар бис.

Херээжензиг мөзү-шынарны кыс кижи бүрүзү эдилеп, бүгү талазы-биле аңаа төлептиг болуру чугула-дыр. Ол бистиң шуптувуска хамааржыр.

Б-У. КЫРГЫС,
башкы.

Эрзин район.

КАДЫКШЫЛ БОЛГАШ КОСМЕТИКА

Кижиниң арын-шырайының чараш, силиг болурунга кижи доктаамал шын ажаары, мага-бодуның күш-дамыр сайзыраалы деткимче болур. Кезі аймалгазы арын-шырайның аян-хевиринге кандыг-даа багай салдар катпас, харын-даа кижиниң чараш көрүштүг болур ажыг-силиг алырындан а херек апарза эмнениринде-даа хөй кезиинде хамааржыр.

Байдызтыг будужунге он эдин чазааранга косметика ... чуулдар-ла билдингир турган. «Косметика» деп сөс болза, грек дылдан үнеерлиг ... бодун чараштаныырының уран аргазы дээн утказыг. Ооң-биле кады косметика кижиге эки хөөнну киирип, нерви системазын, кадыкшылды быжыктырар.

Чогум назы-харның кайы үезинде каастаныш, будуттунарын дыка хөй кижилер билип алыксаан, сонуургап турар. Аныяк назын чалыызы-биле, чайгаар бүткен чараш көрүштүг, хеглүг-омак чоруу-биле оңзаланып турар. Ынчалза-даа кандыг-даа дуруму сагывайн баар чоруктар тургулаар. «Чижээ, элээди апарган кыс төрүмелинден борбак мениш школачы чылдарындан-на чажыра чаап келгени дээш, ону чемелеп болбас. Ховар эвес таварылгаларда аныяк кижилер арны үстүг азы маткаланчак шиңшикилиг болганындан пудрының эм азы чараш болур сорулга-биле ажыглаарлар, ону база чөпсүнер бис. Ындыг чижектерни хөйнү киирип болур.

Назы-харның кайы-даа үезинде косметиканы ажыглаарынчалза-даа ол бүгүге хемчээл херек. Бодап-даа көрүңер, 25 харлыг херээжен дээрге, кандыг будуктуң кажан, канчаар таарышырын тодарадып билир, долузу-биле быжыккан кижи-дир. А бир эвес херек апарза, ол эмчи-биле-даа сүмележиптер.

Чамдык херээженнер боттарының аян-хевиринче үргүлчү сагыш салырындан дертеп хар ашса-даа мырыңай аныяк көстүрлер, а чамдыктары бодунче кичээнгей салбазындан кырганзый бээрлер. Назы-харның бо үезинде косметиканы ажыглаары база онзагай байдалдыг. Өңнүг будуктар-биле билдинип будуттунар болза эки. Будуттунуп, чараштаныр. Косметиканы ажыглап эгелээр мурнунда кижи бодунуң арын-шырайын шиңчилеп билир. Бажының дүгүн эдерин, ооң өңүн, карак кирбиктериниң байдалын, аксының хевирин дээш өске-даа чүүлдерин эки билир херек. Чамдыктар ылап-ла мода сүрер, азы кандыг-ла-бир бүгүдеге «билдингир кижиниң», хөй кезиинде актрисаның бодунуң даштыкы байдалын утту каапкаш өттүнер болза, ол багай. Бир эвес херээжен кижи бодун силиилип, чараштырдын чорур болза, ону кым-даа элдепсинмес. Хөлүп эттир бүдүттунарга каракка көскү, чараш эвес болур.

Косметиканы ажыглап тура назы-харын, долгандыр турар байдалды, чырыкты болгаш өске-даа чүүлдерни барымдаалаар херек. Электри чырыынга чараш көстүр чүве хүн чырыынга таарышпас, ылангыя күштүг хүн чырыынга оон-даа дора болгулаар; ортумак назылыг херээжен кижиге тергиин чараш көстүр чүүл, аныяк уругга таарымча чок болгаш аян-хевир чок болур. Дыштанырынга таарыштырган хеп ажыл кылып кедеринге таарышпас.

Амгы үеде будуттунуп каастанырының модазы арай өскерилген. Амгы үениң будуктары арын-шырай өңү-биле колдуунда-ла дөмейлежи бергенинден чымчак көстүр апарган. Кол-ла кичээнгей ам арынның өңүнче, карактарже, эриннерниң хевиринче угланган болуп турар.

Будуттунарының мурнунда арынны эки арыглаар, үстелчек арынны «Огуречный», «Утро», «Старт», «Ромашка», «Лосьон» (тускай суук крем)-биле чаап арыглаар. Кургаг арынны «Алёнушка», «Нектар», «Людмила», «Огни Москвы», «Атласный», «Пчёлка» кремнер-биле чаар. Пудраны арынга бичиилеп, кыланнадыр эвес, кешке сиңир дүрбүвейн чаар. Карактарны долгандыр пудралаан херээ чок, ол кешти кургадыр болгаш сыгыглар тывылдырар.

Карактарны тода, чараш хевирлиг болур кылдыр будуур. Карак будуур караңгы өңнүг карандаш-биле карактарның кыдыгтарынга көстүр-не болбас, билдиртпес кылдыр шыяр. «Стеклограф» карандаштың ажыглап болбас, ол кешке болгаш карактарга хоралыг.

Эриннерни билдирер-билдирбес кылдыр өңгүр өңнүг будук-биле будуур.

Удуурунуң мурнунда канчыг-даа будумалды аштап, арыглаар. Ону таарыштырган лосьон-биле ийикпе үнүш үзү (кандыг-даа)-биле чодуп, аштаар, а саван-биле экиди чунуп каапты болур.

Кажан кижи будуттунуп алырга, ол кешке өңнеш болгаш эскертинмес хевирлиг турар болза, чүгле ынчан кижиниң каастаарын утпаар.

А. АХАБАДЗЕ,
медицина эртемнериниң кандидады.

КАЯА ӨӨРЕНИРИЛ

Кызылдың күрүнениң педагогика институду июль 16-дан эгелээш, үндезин националдың өөренирин күзээн кижилерин дээди өөредилге черлеринге 1982 чылда конкурстан дашкаар хүлээп алырының шылгалдаларын тударынче чалап турар.

МОСКВАНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. Москва университеди (философия, физика).
2. Москваның көдээ ажыл-агый академиязы (үнүштер камгалалы, көдээ ажыл-агый экономиказы болгаш организастаашкыны).
3. Москваның ветеринария академиязы (зоотехния, товароведение, үлетпүр бараанның садарын организастаары).
4. Москваның эът болгаш сүт үлетпүрүнүң технологтуг институду (аъш-чем бүдүрүлгелериниң машиналары болгаш аппараттары, соодулга болгаш компрессор машиналары болгаш дериг-херекселдери, эъттиң болгаш эът продуктуларының технологиязы, сүт болгаш сүт-продуктуларының технологиязы)
5. Москваның чиик үлетпүрүн технология институду (алгы болгаш хөм технологиязы, келбак хереглел чүүлдериниң үлетпүрүнүң экономиказы болгаш организастаашкыны).
6. Москваның технология институду (радиотехника, дааралгыг кылыглар технологиязы)

ЛЕНИНГРАДТЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ

1. Ленинград университеди (... дыл болгаш литература, математика, физика, биология, журналистика).
2. Ленинградтың политехниктиг институду (хоорайның болгаш көдээ ажыл-агыйның үлетпүр бүдүрүлге черлериниң электри хандырылгазы).

ӨСКЕ ХООРАЙЛАРНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. Краснодар университеди (эрге дугайында эртем).
2. Томск университеди (эрге дугайында эртем).
3. Ивановонуң бөс-таавы институду (дааралгыг кылыглар технологиязы, дааралгыг кылыглар чогаадылгазы)
4. Иркутскиниң улус ажыл-агый институду (сан-хөө болгаш, чээли).
5. Кемерово университеди (эрге дугайында эртем, орус дыл болгаш литература)
6. Алтайның көдээ ажыл-агый институду (зоотехния, ветеринария, көдээ ажыл-агый механизастаашкыны)
7. Омскиниң көдээ ажыл-агый институду (агрономия, зоотехния)
8. Иркутскиниң көдээ ажыл-агый институду (көдээ ажыл-агыйны механизастаары, көдээ ажыл-агыйны электрижилери).
9. Новосибирскиниң көдээ ажыл-агый институду (үнүштер камгалалы).
10. Сибирьның технология институду (ыяш инженериязының херээ, ыяш ажыл-агыйы).
11. Уралдың политехниктиг институду (тудуг материалдарының, кылыгларының болгаш конструкцияларының бүдүрүлге черлериниң механиктиг дериг-херекселдери)
12. Томскиниң башкарылганың автоматтыг системалар институду (радиотехника, электроннуг херекселдер, үлетпүр электрониказы, башкарылганың автоматчыттынган системалары).
13. Алтайның политехниктиг институду (хоорайларның болгаш көдээ ажыл-агыйның үлетпүр бүдүрүлге черлериниң электри хандырылгазы, көдээ ажыл-агый машиналары, көдээ ажыл-агый тудуглары).
14. Чөөн-Сибирьның технологтуг институду (аъш-чем бүдүрүлгелериниң машиналары болгаш аппараттары, эът болгаш эът продуктуларының технологиязы)
15. Омскиниң ветеринария институду (ветеринария)
16. Иркутскиниң медицина институду (эмнелге херээ, санитария, стоматология)
17. Кемеровонуң медицина институду (эмнелге херээ, санитария, стоматология).
18. Красноярскиниң медицина институду (эмнелге херээ, педиатрия)
19. Томскиниң медицина институду (эмнелге херээ, педиатрия, фармация)
20. Алтайның медицина институду (эмнелге херээ, фармация)

ӨСКЕ-ДАА ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. РСФСР-ниң ДӨМ-нүң Омскиде политехниктиг институду (парлаар машиналар, полиграфия — парлалга бүдүрүлгезиниң технологиязы, информация-хемчээшкин техниказы).
2. РСФСР-ниң ДӨМ-нүң Кузбасста политехниктиг институду (ажыктыг казар байлактар арыглаашкыны)
3. РСФСР-ниң ДӨМ-нүң Кемеровода аъш-чем үлетпүрүнүң технология институду (эът болгаш эът продуктуларының технологиязы, сүт болгаш сүт продуктуларының технологиязы, ниитиниң чемненилгезиниң технологиязы болгаш организастаашкыны)
4. РСФСР-ниң ДӨМ-нүң Томскиде политехниктиг институду (геология чуруунуң тырттырышкыны, ажыктыг казар байлактарлыг черлерни дилеп тывары болгаш шиңнээри, ажыктыг казымалдарлыг черлерни тывары болгаш шиңнээриниң геофизиктиг аргалары)

Хүлээп алырын дилээн билдириишкинни Кызылдың ... институдунуң ректорунуң адынга (чаңгыс хөй хевирлиг) 1982 чылдың июнь 25-тен июль 5-че чедир киирер болгаш дараазында документилерни кожар:

1. Ортумак билии дугайында документ (боду).
2. № 286 хевирниң бижик ...
3. 3×4 см. хемчээлдиг 8 фото-чурук (бөрт чок).
4. Школа директору, класс удуртукчузу болгаш хөй-ниити организацияларының ат салганы (практиктиг ажыл стажы чок кижилерге) характеристика.
5. Күш-ажыл дептериниң хоолгазы (ажылдап турганнарга)
6. Өг-бүле байдалының дугайында шынзылга (күрүнениң долу хандырылгазынга өөренип кирип турарларга).

Бүдүрүлге стажы-биле өөренип кирер кижилер сөөлгү ажылдап турган чериниң удуртукчузунуң, партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларының төлээлекчилериниң ат салганы характеристиканы кожар. Дээди өөредилге черлеринге өөренип кирер дээн кижилерниң характеристикаларынга ылап-ла үш удуртукчу төлээлер ат салгаш, тамга-биле шынзыткан турар ужурлуг.

Паспортту болгаш шериг биледин (азы киир бижээн шынзылганы) шылгалда дужаар дээш келген кижи институтка боду көргүзер.

Үстүнде айыттынган документилерниң чаңгызы-даа чок болза болза комиссия өөренир дээн кижилерниң билдириишкиннерин хүлээп албас.

ИНСТИТУТТУҢ ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, № 34 бажың, № 114 кабинет.

ИЮНЬ 15-ТЕН 17-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 15-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — Футболга чемпионат. Бразилияның шилиндек командазы—ССРЭ-ниң шилиндек командазы. Испаниядан дамчыдылга. 10.30—Медээлер. 10.35—15.45 — Чапсар. 15.45—«Салют, пионерия!» Вильнюстуң Пионерлер ордузунуң уругларының уран чүүл коллективтериниң күүседээни. 16.30—Уругларга кыска метражтыг уран-чечен телефильмнер: «Мишка, бичии оол болгаш өскелер-даа». 16.55—17.10—Чапсар. 17.10—«Аныяктарның адрестери». 18.10 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 18.40—Бөгүн делегейде. 18.55—«Эртем дугайында». 19.25—Футболга делегей чемпионады. Бразилияның шилиндек командазы — ССРЭ-ниң шилиндек командазы. Испаниядан дамчыдылга. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.00—«Балет дугайында». ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Тимофеева. Төңгеңде—Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм «Барабанчының салым-чолу». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 12.05—«Үениң мурнаан мастерлери». Документалдыг фильм. 13.20 — Футболга делегей чемпионады. Италияның шилиндек командазы — Польшаның шилиндек командазы. 2-ги ужуражылга. Испаниядан дамчыдылга. 14.10 — Француз дыл. Өөредилгениң ийиги чылы. 14.40—Медээлер. 14.50 —18.15 —Чапсар. 18.15 —Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.35 — Телемедээлер. 18.50—Киножурнал. 19.00 —Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күрүне комитединиң симфония оркестриниң концерти. 19.30— Азияның төвү». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

19.45 — «Күш-ажылчы алдарның түк тудукчулары». Демир-оруктуң Красноярск салбырының коллективиниң дуржулгазының дугайында. 20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!» Мультфильм. 20.15—«Делегей панорамазы». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.05—«Дон Кихот». Уран-чечен фильм.

ИЮНЬ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — Футболга чемпионат. Шотландияның шилиндек командазы.— Чаа Зеландияның шилиндек командазы. Испаниядан дамчыдылга. 10.30 —Медээлер. 10.35—15.40—Чапсар. 15.40—Уругларга фильм. «Каштанка». А. П. Чеховтуң рассказын ёзугаар. 16.45—17.00—Чапсар. 17.00—«Георгий Димитров. Амыдыралының дугайында». Төрүттүнгенинден хүнүнден бээр 100 чыл болурунга.

КЫЗЫЛДАН

17.55—Киножурнал. 18.05 — Телемедээлер, чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.25 — Соңгулдаларга уткуштур. 18.40—Бөгүн делегейде. 18.55—Шупту—навырлыг өг-бүле». 19.25 — Футболга делегей чемпионады. Шотландияның шилиндек командазы — Чаа Зеландияның шилиндек командазы. Испаниядан дамчыдылга. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 —ССРЭ-ниң улустарының хөгжүмнүг фольклору. 22.20 —«Советская культура» солуннуң шаңналы дээш уран гимнастикага делегей маргылдаазы. Архангельскиден дамчыдылга. 23.15—01.00 Футболга чемпионат. Англияның шилиндек командазы — Францияның шилиндек командазы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00—Уругларга фильм. «Барабанчының салым-чолу». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 13.05—Немец дыл. 13.35—Мультфильмнер программазы: «Бир аът ак», «Маша сыртык-биле чүге бактаашкы бергени», «Дөрбелчин ужудукчу». 14.00—«Силерге, ада-иелер». 14.30—Медээлер. 14.40—17.55—Чапсар. 17.55—«Шыдыраа школазы».

КЫЗЫЛДАН

18.25 — «Челээш». Дамчыдылга. 18.55—Телефильм. 19.25—«Азияның төвүнде». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Алёнушка дуңмазы болгаш Иванушка акызы». 20.15—Бүгү-эвилелдиң «Аныяк үннер болгаш Россияның аныяк баледи» I фестивалының түңнел концерти. Улан-Удэден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.40—«Силерниң өг-бүлеңер чедиишкиннер болзунам». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.

ИЮНЬ 17-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 8.55—Спортчу программа: Футболга делегей чемпионады. Англияның шилиндек командазы—Францияның шилиндек командазы. 10.30 — ГФР-ниң шилиндек командазы — Алжирниң шилиндек командазы; 2-ги тайм. Испаниядан дамчыдылга. 11.20—Медээлер. 11.25—15.25— Чапсар. 15.25—Уругларга фильм. «Экватордан келген пассажир». 16.45 — 17.00 — Чапсар. 17.00—«Кичээлче оруук». ССРЭ-ниң улустуң башкызы, Латвия ССР-ниң Нарква ортумак школазының башкызы Я. Я. Вилманеның дугайында телефильм. 17.30—Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 18.00 — «Миллионнарның лениниг университеди». «Аъш-чем программазы— бүгүдениң херээ». ССРЭ-ниң ЭА-зының корреспондент кежигүнү И. Г. Бунич эрттирер. 18.30—Бөгүн делегейде. 18.45—Футболга делегей чемпионады. ГФР-ниң шилиндек командазы — Алжирниң шилиндек командазы. 2-ги тайм. Испаниядан дамчыдылга. 19.35 — Г. Димитровтуң төрүттүнгенинден хүнүнден бээр 100 чыл болган оюнга. «Дожу болгаш маска». Уран-чечен фильм. Болгарияның, ГДР-ниң база «Мосфильмниң» уран-чечен фильмнер студиялары кады тургускан. 1-ги сериязы. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—Футбол дончулазы. 22.05—«Давид Ойстрах». Фильм-концерт. 23.00— Бөгүн делегейде. 23.15—01.00— Футболга делегей чемпионады. ЧССР-ниң шилиндек командазы — Кувейтиниң шилиндек командазы. Испаниядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Мени билип көр, авай». Фильм. «Дефа» (ГДР). 13.15—Испан дыл. 13.45—Аныяктарның болгаш студентилерниң IX Бүгү-делегей фестивалының лауреады, УССР-ниң Кировоград хоорайда улустуң танцызының «Ятрань» ансамблиниң күүседээни. 14.15—«Бистиң садывыс». 14.15— Медээлер. 15.55—18.30 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.45—«Кадыкшылга». Дамчыдылга. 19.10 —«Азияның төвү». Информация-публицистиг программа. 19.25—Соңгукчуларга концерт. 19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Избилиг аңгалар». Мультфильм. «Мишка селгүүстээшкинде». 20.15—«Кады ажылдажылга». Тележурнал. 20.45 — Чоннуң аялгалары. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—22.40 — «Силерниң өг-бүлеңер чедиишкиннер болзунам». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы.

Агаар

Республикада бөгүн кожер булуттаар. Чамдык черлерге дымырадыр чаар. Мурнуу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10, күштелгенде 23 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 10—15, чамдык черлерге 3—8 градус, хүндүс 20—32, чамдык черлерге 19—24 градус чедер.

Кызылга кожер булуттаар, чагбас. Соңгу-чөөн угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10, күштелгенде 25 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 12—14, хүндүс 30—32 градус чедер.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

Кино

ИЮНЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тоожудан муңгаранчыг чүве чок» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Араатан» 9.30, 13.40; «Али-Бабаның болгаш 40 дээрбечилерниң ужурадаары» 11.00; «Рим дээш тулчуушкун» 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шуурганныг сагыштырышкын» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Айсбергтер аразынга өлүм» 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дон Фрезериниң төөгүзү» 15.00 шакта; «Горо» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Диленилер аңнаашкыны» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000
667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-11-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1005.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкынның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01410

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 141 (11939) | 1982 чылдың июнь 18, пятница | 1925 чылда үндүрүп эгелээн | Өртээ 3 көп.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

КЫСКА ХУУСААДА ДООЗАР

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» совхозу бо чылын 13 муң ажыг өшкү, хойну кыргааш, күрүнеге 31 тонна дүктү садар хүлээлгелиг. Ам совхозта кыргылда пунктузунда 36 хачылыг агрегатты деткип тургускан. Аңаа ниитизи-биле 34 кижи ажылдаар.

Ажыл-агыйда өшкү кыргылдазы доозулган болгаш 769 кг дүктү кыргып, саткан. Хой кыргылдазының баштайгы үезинде дүгү дүжүп турар хойларны кыргып эгелээн.

Кыргыдар коданнарның графигин, ажыл планын баш бурунгаар кылган. Дүктү хүлээп ап, дээпилээр ону класстаар тускай кижилер ажылдап турар.

Ында столоваяга аъш-чемни белеткеп турары эки.

Ол дугайында совхоз директору Өнер-оол Амырбитович Куулар мынчаар чугаалады:

— СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунга 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның Чиге не секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниң болгаш Пленумнуң материалдарын номчуп, таныжып, сеткил хандыкшылы-биле деткиишпаап, совхозтуң ажыл-ишчилери улам сорук кирип, кызымаккай ажылдап турар. Бо чылдың бирги чартыында күрүнеге мал продуктуларын садарының планнарын хуусаа бетинде күүседириниң бүгү аргалары совхозта бар.

Электриктиг хачы-биле хой кыргып билир кижилер бисте эвээш. Ынчангаш кыргыкчыларны өөредири негеттинип турар. Дүктүң чидириин болдурбазынче, оон камгалал-кадагалалынче кичээнгейни күштелдирер бис.

Боттарывыстың бүгү аргаларывысты санап көргеш, хой кыргылдазын июнь 25-тиң бетинде бүрүн доозарын планнаан бис. Ажылды кыска хуусаада эки шынарлыг доозар дээш кыргыкчыларга таарымчалыг байдалды тургустувус.

Оон-биле чергелештир декабрь, январь, февраль айларда төрүттүнген хураганнарның хөглелдеп соохозта организастап эгелей берген. Ол ышкаш хой чүүлдазын кыргылда-биле деңге чорудуп турар. Ол-ла ажылдар адакталырга, малчыннарны чайлагладашкынче, эки оът-сиггениг тайга черлерже көжүрүп үндүрер.

П. ДАЖИНМАЙ.

КЫРГЫЛДА АДАКТАЛГАН

«Мөрең» совхозтуң № 3 хойжу бригадазында хой кыргылдазы шалыпкын чорүп турар. Бригада ниитизи-биле 6447 хойну, 2636 хураганны кыргыыр планныг. Ам бо хүннерде хой кыргылдазы адакталган.

Кыргыкчылар хүнде 415—445 хойну кыргып турар. Б. Дангыт, Ч. Каизай, М. Саидак, С. Сади, М. Мелдаш олар хол-биле хүнде 30—40 хойну, агрегат-биле В. Учурал, С. Намдал олар 50—60 чедир хойларны кыргып, мурнакчылар болуп турар.

Кыргылда пунктузунда кыргыкчыларның хүн чурумун, кыргыдар коданнарның графигин болгаш кыргаан хойларның санын, дүктүң деңзизин бижип демдеглеп турар көргүзүг самбыразын ызып аскан.

Бригаданың ажыл-ишчилери хой дүгүн чидириг чок, кыска хуусаада эки шынарлыг ажаап алыр дээш шудургу ажылдап турарлар.

Ч. САДИ.

Эрзин район.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведин чыыылдырар дугайында
ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза.

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң бешки чыылдың бешки сессиязын 1982 чылдың июль 19-та Кызыл хоорайга чыыыдырар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың июнь 17.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле эш С. С. Чымбаны шаңнаар дугайында
ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Ниити-ниити амыдыралынга [illegible] киржилгезин дээш биле [illegible] болгаш 70 харлааны-биле холбаштыр Сергей Самбуевич Чымбаны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың июнь 17.

ТҮЛҮКТЭЭН

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң малчыннары хой ажылында эң-не чугула, харысаалгалыг кампания — кыргылдаже кичээнгейни салган. Совхозтуң төвү Ак-Туругну куду баткаш, суурдан бичии ададааш черге келгириникке кыргылда пунктузу костүп келди. Оон чанынче чоокшулаан тудум даалш-шимээн улам тодазы-биле дыңналыр, хайнышпкның ажыл-иштиң чорүп турары илдеи.

Ажыл-агый бо чылын 21 муң ажыг хойну кыргыыр. Баштайгы санаашкындардан алырга, күрүнеге дүк садарының планын бүрүн күүседириниң аргалары бар. Ынчангаш ам кыргылда үезинде кол-ла чүве дүктүң чидириин болдурбазы.

Кыргыкчылар аразында социалистиг чарыштың түңнелин чеди хонгаш-ла үндүрер. Хүн бүрүнүң планның онаалдазын ажыр күүсеткен кыргыкчыларның аттарын самбырада чараштыр бижээш, аскан. Ында кыргыкчы бүрүзүнүң хүнде кыргаан хоюн, дүгүн база көргүскен. Кыргылдага кирер коданнарның ээлчээ, хой кыргыыр норма болгаш төлевири база кирген.

Кыргыкчыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Оларның чемненир чери хой кыргыыр черинин мырыңай чанында. Ол бүгүнү алгаш көөрге, ак-туругжулар кыргылданы чогуур үезинде шынарлыг доозар дээш бүгү хемчеглерин ап чоруткаиы илдеи.

Бо хүннерге чедир совхозтуң Ак-Туруг биле Кызыл-Даг салбырларында ниитизи-биле 5 муң ажыг хой кыргыттынган.

ЧУРУКТАРДА: кыргыкчылар аразында калбарган социалистиг чарыштың баштайгы хүннериниң тиилекчилериниң бирээзи Өшкү-Саар Монгуш ажыл үезинде; совхозтуң Кызыл-Даг салбырынга кыргаан дүктү преесдээри-биле Ак-Туругнуң кыргылда пунктузунда әккелгени.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

Соңгулдаларга уткуштур

НАЙЫСЫЛАЛДЫҢ САЙЗЫРАЛЫ ДЭЭШ

Улус депутаттарының Кызыл хоорай Соведиңге депутаттың кандидаты, Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы Ш. Д. Куулар-биле соңгукчуларның ужуражылгазы Респотребсоюзтуң клувунга болган.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи Кызыл үлетпүр садыының директорунуң оралакчызы Л. И. Кремнева депутатка кандидаттың хөй-ниити ажыл-чорудулгазы-биле чыылганнарны таныштырбышаан, республика найысылалының экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң талазы-биле күүскомнуң чорудуп турар ажылынга доктааган болгаш соңгулдалар хүнүнде Ш. Д. Куулар дээш бадылаашкынын чаңгыс кижи дег бирги соңгукчуларны бо кыйгырган.

«Саяны» универмагының директору Л. Н. Корягина, «Детский мир» магазиниң директору С. В. Петрова, үлетпүр садыында профэвилелдиң катышкан комитединиң даргазы Г. С. Алыг, персоналдыг пенсионер С. Т. Танов ужуражылгага хуралынга санал берген, хоорайның сайзыралынга депутатка кандидаттың киирип турар улуг-хуузун демдеглеп, чагыгларны аңаа бергеннер.

Хуралдың түңнелинде Ш. Д. Куулар соңгукчуларга Кызыл хоорайның моон соңгааргы сайзыралының, хоорай чаагайжыдылгазының, чурттаргатал-биле күүскомнуң шиитпирлеп турары айтырыгларының дугайын чугаалааш, соңгукчуларның чагыгларын күүседир дээш бүгү хемчеглерни алырын аазаан.

Бистиң корр.

ДООЗУЛГАН

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар хүнү чоокшулаан. Сүт-Хөл кожуун Совединиң девискээринде бо чугула кампанияга белеткел доозулган.

Соңгукчуларның даңзызы четчелеттинген, бүрүн тургустунган. Кожуун Совет байысында агитпунктунун [illegible] совхозта парткомнуң, кожуун Советтиң күүскомунуң тургусканы ниит бүдүүр [illegible] дыңган. Соңгукчулар агитпунктунун күзенчиг аалчылары. Суурнуң чурттакчылары маңаа кээп, янзы-бүрү темалыг лекция, беседаны дыңнап турар.

Кожуун Советтиң девискээринде 83 агитатор ажылдап турар. Совет соңгулда системазын чурттакчы чоп онгунга таныштырып улуг ажылды олар чорутканнар. Кожуун Советтиң депутаттарынга кандидаттар соңгукчулары-биле ужурашкан. Соңгукчулар депутаттарның кандидаттарынга чагыг сүмезин берген.

О. БОРАШ.

Чөөн-Хемчик район.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының ийиги тускай сессиязынга

Чепсегленишкинниң дужурериниң айтырыгларының талазы-биле бодунуң ийиги тускай сессиязында чыылган Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының кичээнгейин Совет Эвилелиниң өмүнээзинден, 270 миллион совет улустуң өмүнээзинден дараазындагы чүүлче угландырып тур мен.

Сессияның мурнунда улуг болгаш харысаалгалыг сорулгалар туруп турар. Оон хүн чурумунда дыка хөй айтырыглар бирги черге ын үжүр-дузалыг.

Ынчаарга бир эвес ам бистиң орай-черивистиң бүгү булуңнарында кижилерниң сагыш-сеткилин хайныктырып турар. Делегейниң хөй-хөй чурттарында күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчыларының сагыш сеткилин аймаратпайн турар эң чугула чүүлдү оңгалап айтыр дээр болза, ол хөөрге, чепсектиң улам-на үрегденип хевирлерин үзүк-соксаал чокка эндере бүдүрүп турарын ара доктаадыр, делегей харылзааларын экижидеринче угланган эргилдени чедип алыр, ядролуг халапты болдурбас дугайында сагыш човаашкындыр.

Совет Эвилелиниң политиказында тайбың дугайында сагыш салыышкын эң кол чүүл. Күрүнелерниң азы күрүнелер бөлүктериниң аразында кандыг-даа чөрүлдээлер, ниитилел тургузуунда, амыдыралдың хевир-бүдүжүүнде азы идеологияда кандыг-даа ылгалдар, хүнүн бодаар кандыг-даа арга-ажыктар тайбынны хумагалап камгалаар, ядролуг дайынны болдурбас деп чидээни, бүгү улустарга ниити ындыг эргежок чугула чүвеге моондак болуп шыдавас дээрзинге бүзүреңдиг бис.

Ол ендүр беңиг сорулганың чүүрүнде күзел-чүткүлдүг, ылак көрүнген хедишкиннер бүгү күрүнелерден бөгүн кажангызындан-даа артык негеттинип турар.

Ядролуг хоорайлдың кыжаныышкынын улустардан чайладыр болгаш алызында баштааш, оон чиңгыг келириниң аргазы кижи төрелгетенниң амыдыралындан шуут чок болгуп дээш бодунзан хамаанышкан бүгү чүүлдерин кылыр чүткүлдүг улустунга болдурганы. Совет күрүне мынчаар [illegible] шиитпирлеп медеглеп тур:

Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп хүлээлгени Совет Социалистиг Республикалар Эвилели бодунга ап тур.

Ол хүлээнгишкин КНО-нуң Кол Ассамблеязының ыдырыылдан ону бүгүдеге чарлап дыңнадыптарын билек-ле, деп-дораан күштүг болуп кирер.

НАТО бөлүгдешкининде бактаан кирген ядролуг чепсектиг күрүнелер, оларның аразында АКШ, оларның шериг доктриназы ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглаарын болдурбас хамаан чок, харын ындыг айыылдыг бодалгэ таарыштыр тургустунуп турар мындыг байдалдарда Совет Эвилели ындыг базымны чүге кылып турарыл?

Ядролуг дайын эгелей бээр чүве болза, кижи төрелгетенниң дээшилгезин үрегдеп каантар, харын-даа черге амыдыралдың алыс боду чок болуру ол деп. Амгы үениң делегей байдалында чайлаш чок болган тодарадыкчы шак ол фактыны Совет Эвилели ол шиитпирин хүлээп ап тура барымдаалап берген.

Мынчангаш, тайбынның салым-чолу дээш боттарының харысаалгазын медереп билип турар күрүне удуртукчуларының дээди хүлээлгези болза ядролуг чепсек кажан-даа ажыглаттынмазын дээш бүгү күжениишкиннерин салыры болур.

Совет Эвилелиниң шиитпириниң соондарый ядролуг чепсектиг өске күрүнелерниң талазындан уткуштур базымнарны кылыр боор дээрзин делегейниң улустары манаар эргелиг. Бир эвес ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп шак-ла ындыг тодаргай болгаш билдингир хүлээлгени ядролуг чепсектиг өске күрүнелер боттарынга алыр болза, ядролуг чепсекти ажыглаарын шуут-ла хоранны-биле домей болур. Делегейниң чурттарының аажок хөй нуруузу харын ындыг хоруушкун дээш туржуп турар болгай.

Совет Эвилели бодунуң улам ындайты политиказын чорударда, ядролуг өске күрүнелер кандыг аажылыг болурун, олар [illegible] үнну дыңнап, бистиң чаагай үлегеривисти эдерерлер бе азы делегейниң тамыже чыгаарлар бе дээрзин барымдаалап көөр апаары билдингир.

Совет Эвилелиниң инициативазы күрүнелер аразында харылзааларга бүзүрежилгениң чергезин бедидер сорулганы база салып турар. А ам чоок [illegible] тургустунган деңнелдиг үрээриң оралдаашкын, Совет Эвилелинден болгаш оон эвилелчилериндеи шериг талазы-биле тенгиндеңтеп турарын дүжүрүредиг чорук гү чамырылдар политиканы берип турары боттуг чүүлдерин чок кылырын кызыдып турар мындыг кижилерниң ундегиилериниң уламындан бүзүрежилге дыка баксыраан делегейниң амгы байдалында оңза чугула.

Атомнуг бомба чүгле чаңгыс талага турган үеден салгалып келген шериг-политиктиг тоолдупуушкуннар эргижирээн чүве-дир. Бөгүнгү боттут чүүлдер дайын болгаш тайбың айтырыгларын принципиалдыг бау-биле бир янзы көөрүн негеп турар. Совет Эвилелиниң амгы шиитпири боо-чепсектериниң, ылаңгыя ядролуг чепсектериниң кызыгаарлаары болгаш кызырары-биле холбаалыг бүгү-ле айтырыгларны бир янзы көөрүнүң аргазын чиңгедип, ниитизи-биле чепсегленишкинниң дужурериниң херээн чиңгедип турар.

Кижи төрелгетенниң чогаадыкчы болгаш техниктиг генийиниң чедип алган аажок улуг чедиишкиннери улустарга боттарының төөгүзүнге чаа эгени ажыдар арганы берип турар. Ашка, аарыгларга, элегдел-түрегделге удур демисел чергелиг кижи төрелгетенге ниити ындыг болгаш өске-даа хөй-хөй айтырыгларны шиитпирлеп кириптеринге алызындан эгээртинмес улуг аргалар ам безин бар. Ынчаарга ону чедип алырда артем-техниктиг депшилгеен кижилерниң тайбың чүткүлдеринге шуут бараан болдурары эргежок чугула.

Сарыылдыг бодалдың күжүнге бүзүрелдиг болганы-биле, кижи төрелгетенниң бодун узуткаарындан чайлаар, амгы болгаш келир үе салгакчыларынга тайбынны база депшилгени хандырып бээр аргаларынга бүзүреңдиг болганы-биле ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп хүлээлгени Совет Эвилели бодунга ап турары ол.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының тускай сессиязында чыылган күрүнелер төлээлекчилериниң кичээнгейин дараазындагы айтырыгже углаары база күзенчиг-дир.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин херек кырында шеглеп болгу дег хемчеглерни дилеп тывар дээш янзы-бүрү чурттарның политиктиг болгаш хөй-ниитичи хөй-хөй ажылдакчылары ядролуг күчүлерни немей өстүрбезиниң, өске сестер-биле чугаалаарга, улам ыңай улгаттырарын болдурбазының идеяларынче сөөлгү үеде сагыш салып турар. Ол дугайты чугаалаттынып турар бодалдар чаңгыс аай эвес-даа бол, олар ниитизи-биле шын угланыышкында чорүп турар кылдыр билир бис. Боттарының салым-чолу дээш кижилерниң ханы дүвүреңзии оларда илергейлеттинген кылдыр көрүп турар бис. Чеченчиди чугаалаарга, кижилер делегейде дээди үнелиг чүүл — кижилерниң амыдыралы камгалаттынып артман турзун дээш бадылап турар.

Ядролуг нүүдүлерни [illegible] [illegible] а оларны харын бүрүн чок [illegible] баштайгы базым [illegible] [illegible] — совет бодалга [illegible] ядролуг боо-чепсектерни [illegible] бүдүрерин кан-даа, шынар-даа талазы-биле [illegible] угланган тодаргай саналдар база бистиң чурттувуттан үнүп турар.

Бөгүн адак соонда, бистиң бодап турарывыс-биле алырга, КНО-нуң Кол Ассамблеязының оон эртип шыдавазы база бир айтырыг бар.

Ядролуг чепсектиң тавармаштырар бүгүле [illegible] [illegible] күрүнелерниң чепсегленишкининде массалыг узуткаашкынның өске-даа чепсектери, оларның аразында химиктиг чепсек, база барып [illegible]. Чамдык чурттарның чепсегленишкининде турар он-он муң тонна химиктиг чепсектерниң чүгле каш килограммы-ла каш-каш милион кижилерни чок кылып каарынга четчир ол фактыны бодаарга безин коргунчуг-дур. А аңаа немей химиктиг чепсектиң оң дерзин улам өлүмнүг хевирлерин бүдүрериниң чаа-чаа программаларын калбартып турар болгай.

Чер кырынга химиктиг чепсек турбазын дээш бүгү чүүлдерин кылыры эргежок чугула. Совет Эвилели — ынчалдыр кылыырының бүзүреңдиг талалакчызы. Химиктиг чепсекти бүрүн хоруур болгаш оон курлавырларын узуткаар дугайында саат чокка дугуржуп алырынга белен бис.

Ниитизи-биле Совет Эвилели боо-чепсектерин — ядролуг чепсекти, массалыг узуткаашкынның чепсээниң өске-даа хевирлерин азы аңаа-даа чепсектерин — кызыгаарлаарының болгаш хөйү-биле кызырарының аргаларын ажыттынып келир бүгү-ле угланыышкыннарга бурунгаарлаашкын дээш туржуп турар. Совет Эвилели кайы-даа талага таарышкан үндезинге боо-чепсектерниң кандыг-даа хевирин кызыгаарлаарынга азы [illegible] белен.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинниң дужурер талазы-биле тускай сессиязы боо-чепсекти эндере бүдүрериң шеглээринге [illegible] херек кырында дужурериниң практиктиг хемчеглеринче шилчииринге хөөнтүг идигни бээр боор деп бүзүреңди илергейлээрин күзенчиг-дир. Ынчаар болза ол мындыг улуг шуулганга улустарның салып турар идегелин шынзыктырар ийик.

Улустарның чаагай чорук дээш, бүгү ниити тайбыңның чаагай чоргу дээш үре-түңнелдиг ажылдаарын сессияның киржикчилеринге күзеп тур мен.

Л. БРЕЖНЕВ.

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» болгаш «Бурунгаар» совхозтары мырыңай кожа турар. Оларның чер девискээри, агаар-бойдус байдалдары шуут дөмей. Ийи совхозтуң кайызын-даа чаңгыс черге — «Скотопром» трестке хамаарыштыр турар. Артында аразында чарыштыр. Ынчалзажок оларның көргүзүглери кончуг ылгалдыг.

Мал чеминиң белеткели — хүннүң айтырыы

ИЙИ АЖЫЛ-АГЫЙ, ИЙИ АҢГЫ БАЙДАЛ

СИГЕН ШӨЛДЕРИНДЕ АГРЕГАТТАР

Мал семиртир алырап дужаар «Совет Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилери [illegible] чылдың ийи чылының планныг онаалдаларын база социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседир, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 харлаан таваар белектиг белек-биле уткуур дээш, [illegible] ажылдап турар. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткели оларны улам-на соруп кииргеи.

Мал семиртир совхоз бо чылдың баштайгы чартыында [illegible] күрүнеге эът, сүт болгаш дүк садарының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде-ле ажыр күүсеткен. Эртен биле кыштағ мал ажылының продуктуларын садар талазы-биле Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларының аразында калбарган социалистиг чарышка бирги черни алгаш, совхоз коллективи СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ол тукту салбас дээш, улам-на эрес, шудургу ажылдаашкынның түңнелинде, күрүнеге 24 тонна сүттү, барык-ла он тонна дүктү дужааган, 65 тоннаның ор-

[illegible] совхозтуң [illegible] таан. [illegible] доктаадылган. [illegible] кыска [illegible] кыргылда пунктузун ынак сеп-теп, белеткээн. Ында 32 хачылыг [illegible] — чаа, узуг күчүлүг ажылдаарынга эптиг хачылар.

Хойну хүрген кыргыыр арагага кижилерни өөредир дээш «Саян» совхозтан мастерлер чалап әккелгеш, бир хүннүң көргүзүглүг семинар-өөредилгезин [illegible]

[illegible] гумчалыг түңнелин берген. Каш-ла хонук дургузунда кыргыза чогуур бүгү хойнуң [illegible] [illegible] орткаанын чоокку [illegible]-үш хонукта доозары-биле күштүг мобилизастаан.

— Бо хүннерде бистиң кол сагыш салып турар чүвевис — ниитиниң малынга быжыг чем баазазын тургузары-биле боддунар-ла хой сигенниң кезин [illegible]

[illegible] хонук бурунгаар кирдивис. А будук-бурунну оон мурнунда-ла тееф чурууму-биле белеткей [illegible]. Мал азыраш белеткериин тускай ажыр кылдыр тургускан. Ону Өшкүлүг Чамыянович Өлзей-оол удурту турар. Комплекстиг бригадага черин, техниканы быжыглаан. Ажылдың түңнелинде материалдыг сорулгалды бедиде-

[illegible] чыкаш совхоз төвү Сүт-Бажы суурнуң албан организациялар, школа, эмнелге черлеринге сигенн [illegible] мал чеминиң белеткелин Каа-Хем [illegible] эгелээн.

СУГГАТТЫ АЖЫГЛАВААН, ТЕХНИКА БЕЛЕН ЭВЕС

«Бурунгаар» совхозка баргаш, бүрүн хемчигештиң улуун суггатты сигени шөлдерин көрдүвүс. Чамыл эки сугга-

[illegible] чывын сигени эки үнер [illegible]

(Төнчүзү 2-ги арында)

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: күүселдениң хыналдазы

ДОКТААМАЛ ДЭЭШТИГ БОЛДУРАР

Партия ажылдакчызы бүрүзү, удуртукчу бүрүзү хамаатыларның чагааларынга, дилеглеринге, хомудалдарынга ээ-харыысалгалыг болурун чон мурнунга, партияның мурнунга бодунуң хүлээлгези кылдыр көөр ужурлуг.

Л. И. БРЕЖНЕВ.

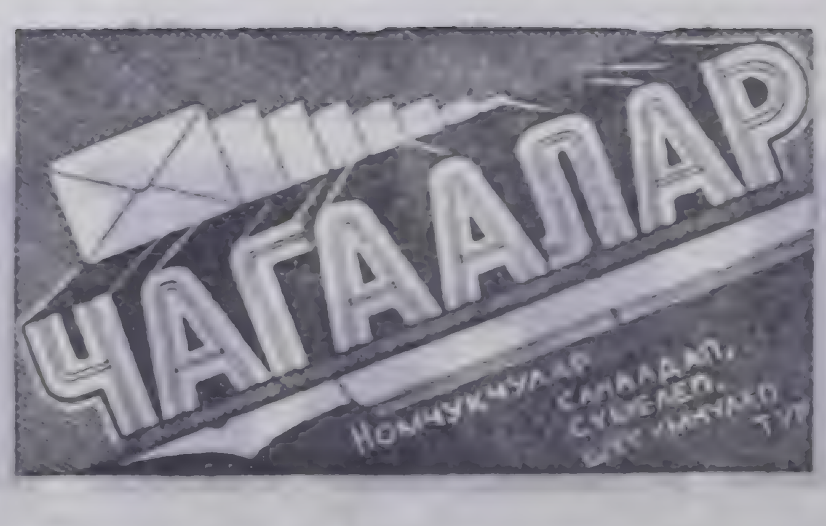

КОММУНИСТЕРНИҢ ҮЛЕГЕРИ-БИЛЕ

Эрзинде «Мөрен» совхозтуң хойжузу Иван Сади эрткен чылда малчыннар ортузунда калбарган социалистиг чарыштың идепкейлиг киржикчизи, чүс хойдан 102 хураганны, хой санындан 1,9 килограмм дүктү кыргып алгаш, республиканың мурнакчыларының одуруунга кирген.

Бо чылын ооң кадарында турар хойларының болгаш оон алдынган хураганнарының ажаалдазы болгаш нитти байдалы эки.

Ажыл-ишчи малчын ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур улам бедик көргүзүгнү чедип алырын хүлээнген.

ЧУРУКТА: И. С. Сади өг-бүлези-биле.

К. ВИКТОРОВТУҢ фотозу.

САНАЛЫМ

С. СЕРИН-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

ҮЛҮҮВҮС КИИРЕР БИС

З. МОНГУШ.

НЕГЕЛДЕЛИГ

Бора-Тайга суурунда харылзаа салбыры ажылдалга кирге-ле беш чыл четкен. Ону ажылдалга киирери-билек Мария Солун-оол эргелекчилеп кирген. Ол чыл санында планның даалгаларын ажыр күүседип, макталдыг ажылдап келген. 1981 чылда ажылының чедиишкиннери дээш Чөөн-Хемчик районнуң харылзаа салбырларының аразынга шилчип чоруур Кызыл туг-биле шаңнатканы. Ооң эргелекчилээн харылзаа салбыры кезээде чылыг, арыг-силиг чыдар.

Почта чедирилгези доктаамал. Чамдыкта районнуң төп харылзаа чериндек солуннар, сеткүүлдер 3—4 хонуктарда келбейн баргылаар. Ындыг четпестерни болдурбас дээш ол шыңгыы негелдени тургузуп келген.

Бора-Тайга суурнуң чурттакчылары кожээ Советтиң депутадының кандидадынга ону чаңгыс үн-биле депшиткен.

С. САРЫГЛАР.

БРАК БОЛДУРБАС

Хлебти камнаар дугайында номчукчуларның саналдарынга катчып, келир үениң сал-

чүг. Бо темага хамаа[illegible] бистиң Ак-Довурак [illegible]

[illegible] хлеб чыыр хавр-

Е. ПАГАН-ООЛ.

Уругларым ачазы өлгени-биле база улуг уруум өг-бүлелиг болуп тускайланып чоруткаы-биле бажында бичии уругларым-биле артым. Кижи санынга онаажтыр алыр болза, амгы үеде бистиң квартиравыста чурттаалга шөлү артык болгу дег. Бистен бо артык шөлдү хураап алыр бе? Ону уругларга арттырып алырының аргазы кандыгыл?

Д. ДОНГАК.

Кызыл хоорайның чурттакчызы.

Айтырыгар, харыылап бердивис

АРТТЫРЫП АП БОЛУР

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1981 чылдың июнь 24-те хүлээп алганы,

кен республикаларның чурттаалга Хоойлуларының үндезиннериниң 32 чүүлү ёзугаар,

С. ДОРСАТ,
юрист.

С. ОНДАР,
СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг ажылдар килдизиниң инструктору.

ИЙИ АЖЫЛ-АГЫЙ, ИЙИ АҢГЫ БАЙДАЛ

(Эгези 1-ги арында)

Ийи ажыл-агый, ийи аңгы байдал. Ону үстүнде тодаргай сан-фактылардан көрдүвүс. Ооң кол чылдагааны удурткулганың ийи аңгы стилинде-дир. Кижилер-биле ажылдап эки туругускан, бүгү чүвени ажыл-херекчи, эө ёзу-биле көрүп, чарышты дээштиг органиазастап, материалдыг база моральдыг илиг бээрин шыңгы ажыглап турар «Совет Тыва» совхоз бедик көргүзүгнү чедип алган, а удурткулганың демнели кудук, ону эргии ёзу-биле чорудуп турар «Бурунгаарда» байдал дүвүреңчиг болуп турар-дыр.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

Каа-Хем район.

ТӨЛЕПТИГЛЕР

БИСТИҢ КАНДИДАТТАРЫВЫС

Д. КАРА-ООЛ.

Бистиң календарывыс

Бөгүн — Г. Димитровтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылы (1882—1949)

Георгий Димитровтуң чагыгларын ёзугаар

Г. Димитровтуң кайгамчыктыг амыдыралын билбес кижи чок. Оон революстуг ажыл-чорудулгазы болгар пролетариаттың демиселин-биле, делегейниң ажылчын шимчээшкини-биле сырый холбашкан. Ынчан ол Профинтернниң, а оон соонда Коминтернниң удуртукчузу турган. Фашизм, демократия, национал хамаарышпас чорук база социал депшилге дээш демиселге кайгамчык улуг рольду ойнаан. Бүгү делегейниң антифашистиг күштерниң чаңгыс аай хөделиишкиннериниң талалакчызы, өскерлиишкинниг хүрүм болгаш чаңгыс аай фронтузунуң теоретиги болгаш органиакчызы болуп делегейниң революстуг шимчээшкининиң төөгүзүнге кирген.

1944 чылдың сентябрь 9-та Болгарияга социалистиг революция тиилээн соонда, чуртунуң-даа, Г. Димитровтуң-даа амыдыралынга чаа үе-чада эгелээн. Ынчан ол партияның ... күрүнени удуртуп турган. Болгарияга социализмниң ... оон удуртулгазы-биле ажылдап кылган болгаш ону 1948 чылда БКП-ның V съездизинге хулээп алган. Чурттуң ... күзели-биле чоокку 15—20 чылдарның дургузунда өске чурттарның ...

... дарында чурттуң экономиктиг күчү-күжү барык ... катап өскен. БКП-ның эрткен чылын болган XII съездизинге улус ажыл-агыйының кол фондулары 1970 чылда 33 миллиард лев-акша турганындан 1980 чылда 77 миллиард лев-акша четкен дээрзин демдеглээн. Болгарлар бодунуң чаа күрүнезин тургузуп алыр мурнунда кадагы бөзин даштыкыдан сөөртүп ап турган болза, ам чүгле кежээ ажыл-агыйның эвес, үлетпүрүнүң бөзин дыка хөй продуктуларын ... сөөртүп турар апарган. «Болгарияга кылган» деп бижиктиг машиналар биле станоктар делегейниң он-он чурттарынче чоруп турар. Көдүрүр-транспорт машиналарын бүдүрер талазы-биле сураглыг Габрово хоорайның заводунуң бүдүрген продукциязының 95 хуузу даштыкыже чоруп турар.

БКП-ның XII съездизи дараазындагы сески беш чылда (1981—1985 чылдар) чонунуң доктаамал өзүп турар материал, угаан-бодал болгаш социал херектелдерин доктаамал комплекстиг хандырар талазы-биле ажылдың улус ажыл-агыйының интенсификастаарының үндезининге чорудар, социалистиг ниитилел харылзааларын улам ыңай ... талазы-биле социал-экономиктиг кол сорулгаларын салган. БКП-ның XII ...

Т. КУДРЯВЦЕВА. (СЭТА).

Чаныш-сыныш чок демиселчи

ТАНЫШТЫРАРЫН КҮШТЕЛДИРЕР

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

Парторганизацияларның сорулгалары

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ХАРЫЛЗААЛАРНЫҢ БЫЖЫЫ

(СЭТА).

Нити-национал конференция

СЭТА-ның фотохрониказы.

ИКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

МУРНУУ-АТЛАНТИКАДА БОЛУУШКУННАРГА ХАМААРЫШТЫР

(СЭТА, июнь 16).

ЧЕРНИҢ ЧУРТТАКЧЫЛАРЫ

Чаа-бурунгу медээлер

ТАНЫШТЫРГАН

Сут-Холдуң ыяш ажыл-агый участогунуң Чеон-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозта улуг лесничийи коммунист Нарын-оол Сарыглар бойдусту камгалап, хайгаарап, арга-арыгга ерт айыылы болдурбас дугайында чурттакчы чонга тайылбыр ажылын чорудуп келген.

Ол Манчуректиң Оргу-Шолдуң, Чодураалыг-Сайырның, Актың малчыннарынга пиптиил-биле 21 кежээ черге бойдус камгалалының талазы-биле беседаны кылган.

О. БОРАШ.

ТААРЫМЧАЛЫГ

Шагаан-Арыгның ыяш ажыл-агый черинде коммунист Пётр Добровка уаурткан ыяш остурукчулери Чодураа суурнуң чанында 5 гектар шолде муң ажыг шетчигештерни, теремчигештерни ос туруп турар. Ында 25 ажылчын хаара туттунган.

Арга даамалы Хевег-оол Билдиңмааның удурткан звенозуң ажылчиннери ам эки ажылдыыы кергузе берген. Олар ажаалган олуммерин долганцыр херимнеп, суг аксыр буғаларын чалзаапнар. Олурткан ыяшчыгаштарны келир чазын тарааш шелдеринге олуртур.

Н. ТАНДЫ ООЛ.

БАШТАЙГЫ БАЗЫМНАР

Ажыл-агый бараанналарының садыы Сут-Холге моон мурнунаа бичии бажыңга турган. Шээ эээш болганындан аңаа садыглаары, садып алыкчыларның негеделерин хандырары нарын турган.

Ам байдал оскерилген. Садыгны делгем оралдерлиг, садыглаарынга садып алыкчыларның негеделерин хандырарынга таарымчалыг бажыңче кежурген.

Сут-Хол ажылчын [illegible]

Б. ОНДАР.
Чеон-Хемчик район.

БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ

«Тере-Хол» сельпозунуң хлеб бышырар черинде алды кижи ээлчеглеп ажылдап, планныг онаалдазын доктаамал ажыр күүседип келген. Олар хүнде бир тонна эки шынарлыг хлебти чонга бараалгадып турар.

Бышырган хлебти чүгле Күңгүртүг суурнуң чону садып ап турарындан аңгыда, Сарыг-Хол суг-бараан фермазының ажылчыннары база ап, оларга чедирип четиргенин илередип турарлар.

Хлеб бышырар черниң ажылчыннары малчыннарга сухарилерин база белеткеп бериш турар. Аңаа барган чон хлебтиң бышырганының экизин магадаар. Зоя Сундуй, Алдын-кыс Соян, Валентина Чысымаа, Мария Мунзук, Галина Кыргыс олар хлеб бышырарының мастерлери болу берген. Он бирги беш чылдың ийиги чылынга коллектив мурнукузундан-даа артык бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар сорулгалыг ажылдап турар.

Н. ХЕРТЕК.

ДАЯЛААН

Кара-Талда ыяш белеткээр черниң девискээринден ооллуг кыс Серуну ыяш белеткекчилериниң бригадазының бригадири Н. О. Куулар даялап, чок кылган.

Ол ээш акша шагнал[illegible] Николай Оржун-оол[illegible] алган.

А. ДОНГАК.

Харьковтуң автоорук институдунда тележилел-конструктор бюрозунуң тургустунуп эгелей берген чаа машиналының санал каан ортумак дүргени шак-ка 200 км болур. Ук бюрону автотранспорт талазы-биле делегейниң хөй такпыр рекордчузу ССРЭ-ниң алдарлыг спорт мастери В. К. Никитин баштап турар.

Аныяктарның эртем-техниктиг чогаадыкчыларының хевээ-биле хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш институттуң конструктор бюрозунуң доктаамал удуртукчузу В. К. Никитинни Украин ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Бичии-биле шаңнаан.

ЧУРУКТА: бюронуң удуртукчузу В. К. Никитин конструкторну студентилер аразында.

СЭТА-ның фотохрониказы.

УРАН ЧУУЛДУҢ ШКОЛАЗЫ

Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда

Делегейниң Москвада болуп турар конкурузунга аныяк күүседикчилер янзы-бүрү өрүктарны эртип чораал кир-жир арганы чедип алганнар. Оларның чамдыктары национал конкурстарны база көрүп-делерип таварып келгеннер. Өскелери — делегейге сураг-алданнар үшкүлери — чаа-ла өөренип турганнар. Колла чүүл — турушту болгаш эрес-дидим күш ажыл, хөгжүмге улуг ынакшыл оларны конкурс-че чедирип экелген.

Эстониядан келген 26 харлыг пианист Калле Рандалу бодунуң чогаадыкчы оруун Таллинниң консерваториязындан эгелээн. Ол Москвага, РСФСР-ниң улустуң артизи Л. Власенковуң удуртулгазы-биле мергежилин бедиткен. Ооң башкызы — Чайковский аттыг конкурстарның бирээзиниң лауреады чүве-дир. Ынчангаш, бодунуң өөреникчизиниң сагыш-сеткилин ол көнчүг эки билир.

Чайковский аттыг конкурузу-биле Рандалдың оруу он бир харлыында эгелээн. Ынчан ол делегейниң Чехословакияга болган конкурузунга бирги шаңналды чаалап алган. Ооң соонда делегейниң Цвикаузе (ГДР) болган Шуман аттыг конкурузунга шаңналдыг черни ээлээн.

Америк Карина Эндже Чайковский аттыг конкурска киржир күзел аңаа 14 харлыында туруптунуп келген. Ынчан ол «Артек» пионер лагеринге алдаан [illegible] делегей маргылдаазынга баштайгы шаңналды чаалап алган. Француз болгаш итали педагогтарның чыгыылганың өөренип, бодунуң чуртунуң национал конкурстарынга киришкен соонда ооң күзели улам кыктыкан. Ол Чайковскийниң чогаалдарын пианинога күүседир аргалыг апарганынга өргүлчү өөрүүр чораан. Чүге дээрге ол Чайковскийниң аялгаларынга терггиин ынак.

Конкурста сагыш-сеткилге таарымчалыг, негелделиг болгаш чуну-даа бүгү тала-биле өөренип көөр чорук. Залды чаңгыландырган байгамчыктыг музыка — японн пианист Мичико Ишинога кажан-даа уттундурбас. Ол Москвага мурнунда болган конкурска база киришкен, ам база маңаа «күжүн шенээр» дээш келген.

Хоочуннар-биле бир дугаар киржип турарлар база конкурска «сегиржип ап» турганнар. 19 харлыг, филиппин пианист Мария Ровена эң аныяк киржикчилериниң бирээзи. Хөгжүм конкурузунга бир дугаар киржип турар бодунуң чуртун төлээлээр аас-кежиин аңаа таварышканындан ол сүрээдексеп турган.

— Совет пианистерниң кайгамчыктыг ойнун хөй удаа дыңнаан мен, ынчангаш Совет Эвилелинге өөренирин кедээде күзеп чордум. Ооң түңнелинде Москва консерваториязынга кирерим [illegible], ол чугаалап орган.

Ирактың, Мальтаның, Норвегияның, Люксембургтуң төлээлери бир дугаарында киржип турар.

Эртенгиниң 9 шак 30 минуттадан эгелеп кежээ орайга чедир консерваторияга болгаш Чайковский аттыг залга хөгжүм үнү үстүлбес. Конкурс долу программа ёзугаар ажылдап турар.

Л. БЕРНАСКОНИ.
Е. ХОРЕВА
СЭТА-ның корр.

Бистиң аалчыларывыс

СЦЕНАДА — МОСКВАЧЫЛАР

Калбак-делгем Тергээ чуртувустуң хоорайларындан келген артистерниң оюн-көргүзүглерин кызылчылар Тываның хөгжүм-шии театрының сценазындан улуг сонуургал-биле көрүп турарлар. Красноярскчылар чоокта чаа чорааш барган. Бо удаада бистиң аалчыларывыс — Москваның литература-шии театры. Аалчылар-биле баштайгы ужуражылгага кежээзинде улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүсекомунуң даргазының оралакчызы Н. Л. Верхотурова москвачыларга изиг байырны чедирип, чечиниккиниң ойнаарын күзээн. Театрның режиссёру Ю. П. Виноградов чаны сөс ап, чүве чугаалаан. Ол кежээ Эмил Манонтуң «Чаа өгленгеннер» деп шиизи болган.

Баштайгы үш хүнде театрның үш шиизин кызылчылар көрген. Оларның аразында Михаил Ворфоломеевтиң «Ылыктыг болгаш бачыттыг», Александр Галинниң «Иштиринге» деп трагикомедиялары, Антонио Бузронуң «Подвал сонгазы» деп драмазы кирип турар. Совлгү шиинде театрның болган кинонуң билдингир артизи Людмила Овчинникова ойнап турар. Гастон Горбовицкийниң «Д. Ф. Калининиң уидурупгер болза...» деп комедиязы-биле көрүкчүлер база таныжар.

Өнүктерниң гастроль көргүзүглери июнь 27-ге чедер.

Бистиң корр.

ООРУП ЧЕТТИРДИВИС

Туркмен ССР-ниң Улусчу чогаадылга бажыңының «Ааразчыгай» улусчу танцы база профтехөөредилге черниң сургуулдарының «Чалыы назы» ыры-хөгжүм ансамбльдериниң гастроль концерттери бистиң республикага эрткен. Ырактан кээп, аалдап чораан ансамбль артистериниң кол-ла сорулгазы — профтехөөредилге талазы-биле пропаганда ажылы чорудары болган. Ынчангаш сорулга-биле олар боттарының гастроль концерттерин Кызыл-Мажалыкка, Ак-Довуракка, Ак-Туругга, Чадаанага, Кызылга көргүскеннер.

Концерттиң программазы солун, хөй талалыг дыр. Каттышкан ансамбльдерниң удурткучуларының бирээзи Давлет Клычев, танцы бөлүүнүң уругларының «Туркменияның чазы» деп күүселдези-биле концертти эгелээрин чарлаан. Оң көрүп органы кижи хүннээрек тиг Туркменияның хүлүмзүрүүнче шымныыр кире берген ышкаш болур. Ол-ла бөлүктүң танцычылары чех, украин, орус болгаш туркмен танцыларын күүседиктер.

Танцы ансамбльдиниң солизи Махбуба Исмаиловананың уруу, Ашхабадтың № 6 профессионал-техниктиг училищезинде бүдүрүлге өөредилгезиниң мастери, улусчу чогаадылганың бирги Бүгү-эвилел фестивалының лауреады Мариа Ташлиеваның ырак болгаш ийи танцыларын чечиликкиниң күүсеткени солун.

Сеткилди хөлзедир, ааңныг чараш танцылар тааланчыг ырлар дээш аалчыларга өөрүп четтиргенин хөй-хөй көрүкчүлер илередип турар.

А. МОНГУШ.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ «Чайгы эртен» деп фотоэтюду.

Агаар

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 4—16, хүндүс 29—31 градус чылыыр.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

ДЕМНИГ АЖЫЛ НЕГЕТТИНЕР

Бистиң Азас ортумак школазының коммунистери кандыг-даа чаа херекти эгелээрде ону коллективке чөвүлежип, ниити угланыышкынны тодарадып турган, шиитпирни хүлээп алыры чаңчыл апарган. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болуруп улам ындай кедурер дугайында» хүлээп алган доктаалын база СЭКП Тыва обкомунуң V пленумунуң доктаалын школаның партия эге организациязының ажык хуралынга «Тоора-Хем» совхозтуң удуртукчуларының киржилгезин-биле чугаалажып көрген.

Школада күш-культура кичээлдери болгаш класстан дашкаар кичээлдиглге ажылы багай эвес тургустунган. Спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге маргылдаалары сезон аайы-биле организастап эртирип турган. Хостуг хүреш, волейбол, баскетбол секциялары доктаамал чоруп турар. Район хемчээлдиг маргылдааларынга школаның спортчулары өргүлчү шаңналдыг черлерни залеп келгеннер. Ол чедиишкиннерде Красноярскиниң күш-культура техникумунуң доозукчузу апыяк башкы Владимир Кушкаштың болгаш Михаил Колдуң улуг үлүүнү улуг.

Чедиишкиннер-биле чергелештир күш-культура болгаш спорт ажылында, ылаңгыя оон ажык-дузазы өөреникчилерге таймыбырлаар ажылда, күш-культура кичээлдерин эртирип турарында. ГТО нормаларын дужаарында четпестер бар. Школада спорт херекселдери чедишпезинден күш-культура кичээлдерин бедик деңнелге эртирер аргалар эвээш. Чамдык класстарның өөреникчилери күш-культура кичээлдерин үзүп турда класс башкылары, ону болдурбазы-биле хемчеглер албайн турар болгаш класстан дашкаар спортчу ажылдар организастаарынга багай дузалажып турар.

Хуралга «Тоора-Хем» совхозтуң директору В. Ч. Куулар санал бергеш, күш-культура болгаш спортту улам ындай кедурерде совхозта хой-ниити организацияларын-биле школа коллективиниң туза-соруктуг, бир демниг организастыг ажылы негеттинерин демдеглээн. Хой-ниитиниң, ылаңгыя совхозта комсомолчуларның болгаш школа коллективиниң дузазы-биле спорт залының тудуун эгелээрин ол саналдаан.

Кадыкшыл дугайында сагыш салыышкын — кижи-ниң кол ажылы. Ынчангаш күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болуруп чедип алыр дээш бир демниг ажылдаар ужурлуг бис.

К. ТОРЖУ.
Адыр-Кежиг суур.

ДЭЭРГЕ УЖУДУУШКУННАР

Дельтапланеризм спортунга Россияның Чөөн-Сибирь зоназының чемпионады бистиң республиканың найысылалынга бир неделя үргүлчүлээн дооскан. Аңаа киришкен 8 командаларның спортчулары команда болгаш хууда бирги чер дээш бүгү бар арга-дуржулгазын, кайы хире эки белеткенгенин, аваангыр-башкаргайын, эрес-дидимин көргүскеннер.

Спортчуларның маргылдаа эртирип турган хүннеринде агаар-бойдус оларга таарымчалыг болган, ынчангаш эки белеткедиглер агаарга ужуп чораан, аппаратын билдингир башкарып, кылза чогуур мергежилгелерин күүсеткеннер.

Эң-не баштай тускай айыттынган маршрут ёзугаар ужуушкуннарны кылган. Аңаа үр үеде белеткенип келген, дээрге ужуп чораан сүрээдевес, аппаратын хаттың аайы-биле шын башкарып билир спортчулар шылгараар турган. Томск областан келген Виктор Б[illegible] айыттынган маршрут ёзугаар мергежилгелерин шуптузун ылдык чок күүсеткеш, бо мергежилгеге бирги черни алган. Омск чурттуг Владимир Русаков тиилекчиге каш-ла санны ойнаткан.

Ыраадыр ужарынга болгаш айыттынган черинге шын хонарының талазы-биле мергежилгелерге база-ла Томскиниң төлээзи Николай Бодулчиле чалеп кижи чок болуп мергежилгениң кылырынга бистиң республиканың спортчулары команда талазы-биле ийиги черни алгаан.

Маргылдааның түңнелинде Томск областан келген дельта-[illegible]

[illegible] Россия Федерациязының [illegible] киржир эргени чаалап алган.

Р. ЧАЛАМБА.

ЧУРУКТА: ужудуушкун үезинде.

ИЮНЬ 18-ТЕН 20-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 18-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — Спортчу программа. Футболга делегей чемпионады. Югославия биле Соңгу Ирландияның шилиндек командаларының оюну. Испаниядан дамчыдылга. 11.15 — Мультер. 11.20—13.55 — Чапсар. 15.55 — Уругларга фильм. «Кызыл арылар». 17.05 — 17.20. Чапсар. 17.20 — «Н. Римский-Корсаковтуң бажыңында». Фильм-концерт. 18.00 — Футболга делегей чемпионады. Югославия биле Соңгу Ирландияның шилиндек командаларының оюну. Испаниядан дамчыдылга. Чапсарда — Бөгүн делегейде. Информастыг программа. 19.50 — «Дөжү азы маска». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Уран чүүл мастерлери». РСФСР-ниң улустуң артизи Ю. Соломин. 22.50 — «Москвага селгүүстээшкин». 23.00 — Бөгүн делегейде. 23.15—01.00 — Футболга делегей чемпионады. Италия биле Перуның шилиндек командаларының оюну. Испаниядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм «Янтарныйдан дурган». 13.10 — «Шыдырааа школазы». 13.40 — Англи дыл. 14.10 — «Орленок» телестудиязының концерт залында. 15.00 — Медээлер. 15.10—18.35 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.35 — Телемедээлер. 18.50 — «Июнь 20 — чер-чер Советтеринге соңгулдалар хүнү». Дамчыдылга. 19.15 — Кино-журнал. 19.25 — «Аянң тову». Информация-публицистиг программа. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Ийбилиг экран». 20.20 — «Рута-мята чечектелген». Фильм-концерт. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. «Силерниң өг-бүлеңерге гайыыл-чаагай-ла болзунам» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-кү сериязы.

ИЮНЬ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Делегейниң футбол чемпионады. Бразилия биле Шотландияның шилиндек командаларының оюну. Испаниядан дамчыдылга. 10.10 — «Ада-иелер, силерге». 10.40 — Эки бараанпары хөйнү. 11.10 — «Спортлотонуң» 25-ки тиражы. 11.20 — «Объектив». 11.50 — «Үнүштер оранды». Дамчыдылганы биология эртемнериниң кандидады Г. М. Проскурякова эртирер. 12.40 — Уругларга фильм. «Эрес-дидим беш эжишки». 13.55 — Бөгүн делегейде. 14.10 — Делегейниң футбол чемпионады. Аргентина биле Венгрияның шилиндек командаларының оюну. Испаниядан дамчыдылга. 15.45 — «Бар-даа болза бүзүренчиг эвес». Профессор С. П. Капица эртирер. 16.45 — 17.00 — Чапсар. 17.00 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.30 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунуң хүн демдеглели. 18.50 — Тайгының камгалалының Совет комитединиң даргазы Ю. А. Жуковтуң беседазы. 19.00 — «Сагыш-сеткилдиң хаывызындан». Амурда-Комсомольск хоорайның тургустунганының 50 чылынга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга Р. Рождественскийниң шулук чогаал кежээзи. 23.00 — Улустуң аялгалары. 23.15—01.00 — Делегейниң футбол чемпионады. Польша биле Камерунуң шилиндек командаларының оюну. Испаниядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

15.20 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 15.20 — Силерниң дилээңер ёзугаар ужуражылгаларывыс. Бүгү-эвилелдиң ВЛКСМ-ниң XIX съездизин аттыг комсомолчу шалыпчы эреттиг дайынчыларының айтырыгларынга харыылар. Политиктиг тайылбырлакчы Н. Н. Бекетов эртирер. 16.10 — «Мээң черим — мээң сорук киирикчим». Красноярскиниң телевидение студиязының программазы. 17.10 — «Куштуглар, дидимнер, аваангырлар». 17.40 — «Башкир суй белеке». Документалдыг телефильм. 17.55 — Уругларга фильм. «Бистиң кедеивисте «Мурнуу крест». 19.15 — «Хөгжүмнүг киоск». 19.45 — Делегейде болуушкуннар дончулалы. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Козулдурбес берт». 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.50 — «Ак куударже боолаваңар». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары.

ИЮНЬ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Сула шимчээшкинче, чыскаалыңар!» 8.55 — Делегейниң футбол чемпионады. Польша биле Камерунуң шилиндек командаларының оюну. 2-ги үези. Испаниядан дамчыдылга. 9.45 — «Оттурукчу». 10.15 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!» В. Чкаловтуң, Г. Байдуковтуң болгаш А. Беляковтуң Соңгу полюсту таварты Америкаже ужудуушкунунуң 45 чылынга. 11.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 12.30 — Совет Эвилелиниң даштыкы аалчыларының киргени-биле. 12.45 — «Ааш-чем программазы — бүгү улустуң херээ». 13.45 — «Хөгжүмнүг киоск». 14.15 — Делегейниң футбол чемпионады. ССРЭ биле Чаа Зеландияның командаларының оюну. Испаниядан дамчыдылга. 15.50 — «Кино аян-чоруктарының клуву».

КЫЗЫЛДАН

16.55 — Телемедээлерниң тускай үндүрүлгези. (Тыва, орус, дылдарга).

МОСКВАДАН

17.10 — РСФСР-ниң күрүнениң үрер хөгжүм оркестри ойнаар. 17.40 — Бөгүн — Медицина ажылдакчыларының хүнү. ССРЭ-ниң кадык камгалал министри С. П. Буренков-биле беседа. 17.55 — «Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Медицина ажылдакчыларының чагыгларын ёзугаар хөгжүмнүг программа». 18.30 — «Делегей панорамазы». 19.15 — Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судьяларынга соңгулдалар. Информастыг үндүрүлге. 19.30 — Тон телевидениениң экранынга бир дугаар. «Эр кижиниң бодунуң амыдыралы». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судьяларынга соңгулдалар. 21.35 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 22.30 — «Испанияның эргии». Кинопрограмма. 23.15 — 01.00 — Делегейниң футбол чемпионады. Англия биле ЧССР-ниң шилиндек командаларының оюну. Испаниядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

14.20 — «Дириг амытаннар делегейинде». 15.20 — «Тон телевидениениң экранынга бир дугаар». «Сөөлгү аът чарыжы» (Югославия). Уругларга уран-чечен фильм. 16.40 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 17.10 — «Дошта чуруктар». Документалдыг телефильм. 17.20 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 17.50 — «Эрес-дидим чорук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 18.55 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң намдарывыс». 23-кү фильм — «1940 чыл». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». Ийбилиг экран». 20.20 — Баскетболга делегей чергелиг ужуражылгалар. Европаның болгаш АКШ-тың шилиндек командаларының оюну. Венгриядан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судьяларынга соңгулдалар. 21.35—22.45 — «Иниң чаладыңар бе?» Уран-чечен фильм.

* * *

Ниити-эвилелдиң ийиги телепрограммазын дамчыдар телеаппаратураны тургузуп турары-биле холбаштыр Шагаан-Арыгның телестанциязы июнь 16-дан 30-ге чедир ажылдавайн турар.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

ИЮНЬ 18-ТЕ

«ПАЙЫРАЛ»: «Кыштап кыш чедир» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «№ 32 Сыдымчыгаш» 9.30, «Шивишкин» 10.50, 13.40, «Оон кударанчыг тоожу чок» 16.20, 18.20, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Рим дээш тулчуушкун» 15.00, 16.50, 18.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Сылдыс чүгүрүү» 19.30 шакта.

«ЧАЙГЫ»: «Горро» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шуурганныг сагындырыг» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Тожу районунуң Азас ортумак школазының Семен Салчакович Шожулга тывыскан А сериялыг № 770041 ортумак эртем дугайында аттестаттың читкенин барымдаалааш, ону күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000
667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партия амыдыралы болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1065.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ГС-[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 142 (11940) | 1982 чылдың июнь 19, суббота | 1925 чылдан үндүрүлүп турар | Өртээ 3 көп.

БОЛГАР УЛУСТУҢ УЛУГ ОГЛУ

Болгар улустуң улуг оглу, чалбыыштыг коммунист, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы, бистиң чурттуңустуң улуг болгаш шынчы өөнүг Георгий Димитровтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылы—революстуг календарьда алдарлыг хүн. Совет улус ол хүнүң ак-дүшкүн болгар улус-биле, социалистиг лагерь каттыштырылгазының өске-даа чурттарының улустары-биле, бүгү делегейниң кижи төрелгетен-биле кады демдеглеп турар. Июнь он чедиде Москваның хөй-ниити төлээлекчилериниң хуралы болган.

Президиумда—эштер В. В. Гришин, А. Я. Пельше, П. Н. Демичев, К. В. Русаков, албаның өске-даа кижилери. Бааза мында—БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Т. Божинов баштаан Болгар компартияның делегациязы.

«Георгий Димитров—тайбың болгаш социализм дээш шылгараңгай демисээкчи» деп илеткелди СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков кылган. Ооң соонда Т. Божинов чүве чугаалаан. Шынчы ленинчи Георгий Димитровтуң бодалдары болгаш ажыл-херектери чүгле төөгүге эвес, харын амгы үеге база хамаарылгалыг оруктарлар онзалап демдеглээн. Ооң амыдырал-чурттаалгазының уроктары—тайбың болгаш социализм идеалдары дээш демиселдиң уроктары-дыр.

(СЭТА).

КАДЫКШЫЛ—БИСТИҢ БАЙЛААВЫС

Даарта — Медицина ажылдакчызының хүнү. Кижиде эң-не үнелиг чүве—амыдырал. А эмчи кижиниң ажылы —ол дээрге чер кырынга амыдырал дээш чоруттунар хүн бүрүнүң маадырлыг демисели-дир. Кижилерниң кадык дээш үргүлчү туржуп чоруур эмчилер —кижилерниң кылып турары бүгү-ле улуг-биче ажыл-херектериниң киржикчизи, бүдүрүлгеге-даа, дыштанылгага-даа, өг-бүлеге-даа олар бистиң-биле кады.

«Хөй уругларлыг ие мен. Аар аарааш мырыңай пат апарган мен, амы-тыным кес кырынга келген. Чүгле эмчилерниң, оларның «алдын» холдарының ачызында ийи удаа кестирип эминеткеш, дириг үндүм. Мени эмнеп турган эмчилер гинеколог О. Махагаровка, хирург К. Орус-оолга мениң өөрүшкүзүн илередип тур мен». Мындыг чагааны Медицина ажылдакчызының хүнүнге уткуштур редакцияже Кызыл районнуң Көк-Тейлен М-Б. Ховалыг чоруткан. Таңды районда К. Оюн бисче мындыг чагааны бижээн: «Бистиң алды харлыг уруувус хенертен аарааш, баштай мырыңай медерелин оскунуп турду. Районнуң уруглар эмчизи С. С. Чымбал уруувустуң амы-тынын алган. Ол ам кан-кадык. Эки өөренип турар. Мениң, мээн сөглеп четпес улуг өөрүшкүмнү солун дамчыштыр илередип тур мен». База бир чагаа. «Шынны» дамчыштыр боттарывыс хуувуста база хөй санныг аарыг кижилерниң өмүнээзинден республиканың нерви эмчизи Билчитмаа Монгушка оон эвилел-ээлдек, кижилерге сагыш човаңгыр чоруу дээш сеткилививис ханызындан өөрүп четтиргенивисти илередирин улуу-биле диледивис. Ол бодунуң ажылын эки билир, сагыш-сеткили байлак кижи». К. С. Маслова, Г. А. Лыскова дээш оон-даа өскелер база ат салганнар.

Чоннуң кадык дээш демиселдиң мурнуку одуруунда хүн бүрү туржуп турар буянныг мергежилдиң кижилери—эмчилерге тураскааткан өөрүшкүнүң, чоргааралдың, хүндүткелдиң чылыг сөстерин бижээп мындыг чагаалар редакцияга хүн бүрү кээп турар. Ындыг чагаалар чүгле 60 чылдың эгезинден бээр безин Улуг-Хем районнуң Ийи-Тал суурда фельдшер-акушер пунктузунуң эргелекчизи Е. Доржунуң, Каа-Хем районда уруглар эмчизи Т. Паркаеваның, Улуг-Хем районда хирург Г. Ивлевтиң, Чөөн-Хемчиктиң Хөр-Тайгада эмчи сестразы Н. Ооржактың, Бии-Хемниң Туранда нерви эмчизи Н. Юркевичиниң, Барыын-Хемчикте акушер-гинеколог М. Межекейниң, Чаа-Хөлде эмчиниң дүрген дуза чедирер пунктузунуң фельдшери М. Хүргүл-оолдуң, республиканың психика эмнелгезиниң сестразы А. Ланчикованың болгаш өскелерниң-даа аттарынга келгилээн.

Чоннуң кадыын камгалаар, янзы-бүрү аарыгларга удур профилактика ажылын чорудар талазы-биле социалистиг чарышка киришкеш, эрткен чылдың түңнелин ёзугаар Барыын-Хемчик болгаш Бии-Хем районнарның эмнелгелери бүгү көргүзүглер талазы-биле мурнуку одуругже үнген.

Бодунуң ажылынга бердинген, ак сеткилдиг ажылдап чоруур, чонунга хүндүткелдиг эмчилер бисте хөй. Кадык камгалалының шугумунга улуг ачы-хавыязы дээш республиканың 51 эмчизи Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи, 9 кижи РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи деп бедик атты эдилеп чоруур. Совет Эвилелиниң орденнери болгаш медальдары-биле 257 кижи шаңнаткан. Кадык камгалалының тергиининери 131. Республикада 800 ажыг дээди эртемниг, 2500 ортумак эртемниг эмнелге ажылдакчылары кижилерниң кадык дээш туржуп турар.

Медицина ажылдакчыларынга бодунуң эртемниң ханы билиринден, ажылга бедик мергежилдиг болурундан аңгыда кижизиг мөзү-шынарын, бедик культурлуг, төлептиг аажы-чаң, кижилерге эптиг-ээлдек, сагыш човаңгыр болуру, кижиниң кадыын бүгү кичээнгейниң төвүнге тургузуп билири негеттинер.

Ленинградтың бөлүк эмчилери гриппке удур тускай эм чогаадырының талазы-биле чедиишкинниг ажылдап турарлар. Ындыг эмниң баштайгы шенелдезин эмчилер боттарынга удур кылганнар. Ол чорук совет эмчилериниң кижилерниң кадыы дээш демиселди чорудуп турарының база бир дорт херечизи болур.

Аарыгларга удур демиселдиң баш удур чорудар аарыгларны эмнээр, кижилерниң күш-ажылдың өөрүшкүзүнче эгидер, кижиниң күш-ажыл кылып шыдаар шиңгээзин долузу-биле хандырар, кижиниң амыдыралын узадырының бүгү болдунар аргаларын чедир ажыглаар деп партияның салып турар сорулгазын чедип алыр талазы-биле республиканың кадык камгалал органнары хөй ажылдарны кылып турар.

Ынчалза-даа бистиң республиканың медицина ажылында ам-даа чедир кылыр ажылдар эвээш эвес. Туберкулёз, хан базыышкыны, чүрек-дамыр, ижин-шөйүндү аарыгларын баш удур эмнээр дээш хөйнү кылза эки. Чамдык эмнелге черлериниң ажылының дениели, культуразы ам-даа чавыс, чогуур негелдеге дүүшпес. СЭКП-ниң XXVI съездизи кадык камгалалын хөгжүдериниң талазы-биле улуг сорулгаларны салган болгай. Ону амыдыралга боттандырар дээш улуг күжениишкин-биле чогаадыкчы болгаш харыысалгалыг ажылдаары республиканың медицина албан черлеринден негеттинип турар. Ында партия организациялары политкижизидилгелиг ажылды медицина ажылдакчыларының ажылының бедик культуразын чедип алырынче, чоннуң медицина хандырылгазын экижидеринче углаары чугула.

ССРЭ 60

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛЫВЫСТЫ—ТӨРЭЭН ЧУРТКА

ХАЧЫ ДААЖЫ СЫЛЫРААР

Дээр аяс, каан. Хүн караның ийи чалыыныг-ла чүве. Хойжуларга, кыргыкчыларга таарымчалыг: хой дүгү хозап, чүңгакталыр-даа, кыргыырынга шаптык чок-даа. «Совет Тыва» совхозтуң төвү Суг-Бажы суурнуң үстүү талазында мал семиртир алыраар шөл бар. Кыргылда пунктузу оон чанында.

Таптыг-ла дал дүъш. Пунктуда ажыл-ниш хаанышкан. Кыргыкчыларда чугаалажыр безин чай чок. Чүгле машиналар даажы сылыраар.

Бир кыргыкчы улуг-ла ак хойну олурту иткеш, кыргып эгеледи. Оон аваангыр-тудуңгуру аажок, хачы туткан холу хойнуң кежи биле дүгүнүң аразынче хос эрткилээр. Сактырга, суйбап турганзыг.

Кыргылда пунктузунуң эргелекчизи Думай Кара-Уруг кыргыкчыны көрүп тура, биске чугаалай-дыр:

— Че, кыргып турары кайы хире-дир? Өөренген-даа, эптиг-даа аажок аа?

— Кайызы боор? — деп айтырдывыс.

— Бистиң тергиин дээн кыргыкчыларывыстың бирээзи — Александра Мижит-оол-дур. Хөй кыргыырынга хөй чылда ажылдап келген кижи. Ам мастер болган.

Удавааанда-ла улуг улуг «кышкы негейни» уштуп октапты. Чиик адак апарган хөй, өөрүп чүве дег, эгиншээн, үнүктээш иштинче кире халыды.

— База бирээни экелиңер!— деп, Александра Бавуевна кыйгырды.

Оолдар тулган дүккүр, улуг хойну чедип чедире бердилер. Кыргыкчы ону олурту иткеш, хачызы-биле «суйбадып» эгеледи.

— Хөй кыргылдазы кайы хире апарды? — деп, айтырдывыс.

— Ам колдуунда адакталып тур—деп, пункт эргелекчизи Думай Кара-Уруг харыылады.—Июньнуң 26-да совхозтуң маёвказы болур дээн. Ынчангаш бүгү адырларның ажылчыннары аразында чарыштыр, шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар. Мында кыргыкчылар база эрес, шудургу...

Кыргылда орту кирип турда, пунктуга социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген. Ол үеге чедир 330 хой кыргыыр ooналдаан ажыр күүседип, семиртилге шелдиңде звенонуң чарыштың бирги черин ап, 75 рубль-биле шаңнаткан. Ийиги черни мал чемин белеткээр бригаданың, үшкүзүн уруглар садының коллективтери ээлээн.

Түс түс кыргыкчылардан Х. Мартай оол, С. Хажыкы болгаш Д. Намдык олар эң-не хөй хойну кыргып, чарышка тиилекчи болган. Кыргаан дүктү сорттаарын Лариса Дамылаа, Валентина Койгунмай, дүктү тырып боодалдаарын Алексей Оксиев олар база шалыпкын кылып турар.

Хойжулар Оржак Хеме бир башка онаашкыр 2,3, Олег Монгуш 2,9, Борис Апарат—2,6 килограмм дүктү тыва уксаалыг хойлардан ап, эки көргүзүглүг болган. «Совет Тыва» совхоз чартык чылда күрүнеге дүк садарының планын ажыр күүседкен.

ЧУРУКТА: дүк класстакчылары (солагай талазындан) В. Койгунмай, И. Балчырбай, А. Сундуй; эдикчи мастерлер — В. Холчукпен болгаш Б. Сонам; мурнакчы кыргыкчы А. Мижит-оол.

К. АРАКЧАА.

В. КАРА-САЛДЫҢ фоторалары.

ТАЙБЫҢ КАМГАЛАЛЫНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов июнь 17-де Москваның база Бүгү Русстуң патриархы Пименни болгаш Минскиниң база Белоруссия митрополиди Филаретти хүлээп алган.

Москвага болган «Делегейниң шажын-чүдүлге ажылдакчылары ядролуг кыжаныышкынга удур» деп бүгү-делегей конференциязының ажылының түңнелдери-биле Совет чазактың баштыңын олар таныштырганнар.

Патриарх Пимен мынча деп медеглээн: «Хүндүткелдиг Николай Александрович, бүгү-делегей конференцияның киржикчилериниң өмүнээзинден Силерге «Делегейниң бүгү чазактарынга кыйгырыгны», а ол ышкаш бистиң хүлээп алганывыс өске-даа түңнел документилерни дамчыдарын болгаш чүс-чүс миллион чүдүлгелиг кижилерниң төлээзи шажын-чүдүлге ажылдакчыларының оларда илереттинген туружун ССРЭ-ниң чазаа төлептиг-биле кичээнгейге хүлээп алыр боор деп идегелди илередирин чөпшээреп көрүңер.

Бүгү-ле чүүлдерге хоралыг ядролуг дайынның хын үнерин болдурбазынче чүткүп турар бистиң өндүр-улуг Төрээн чуртувустуң оожургалдыг, быжыг, чайгылыш чок даштыкы политиктиг угланыышкыны делегейниң дүшкүүрүг чоруунуң үргүлчүлеп турары амгы үеде үнелеп четтикпес чугула боор турар.

Бистиң күрүневистиң баштыңы Л. И. Брежневтиң бистиң Төрээн чуртувустуң чаагай чоруу дээш база тайбыңны камгалап, быжыглаары дээш кылып турар кызымак ажыл-чорудулгазын бистер бедик-биле үнелеп көрүп турар бис. Бистер эргим Леонид Ильичиге чаагай кадыкшылдыг болурун, ооң буянныг ажыл-чорудулгазынга моон-даа соңгаар улуг-чаагай чедиишкиннерлиг болурун изиг-биле күзеп турар улус бис.

Тайбың дээш, боо-чепсекти хуужуурери болгаш улустар аразының айыыл чок чоруу дээш демиселге тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштерни каттыштырарын делегейниң амгы байдалының кажангызындан-даа артык негеп турарын Н. А. Тихонов беседага демдеглээн. Ол дугайын янзы-бүрү политиктиг үзел-бодалдыг кижилер эки билип турарлар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының ийиги тускай сессиязынче Л. И. Брежневтиң чоруткан чагаа-бижии болгаш Совет Эвилелиниң ядролуг чепсекти баштай ажыглавас дээниин мында илереткен хулээлгеэн делегей байдалын экижидеринче углаңган чаа херии базым боор турар.

Совет чазак шажын-чүдүлге организацияларының тайбыңны чаап тургузарының талазы-биле ажыл-чорудулгазын хүндүлеп көрүп турар болгаш оон чижектериниң бирээзи шажын-чүдүлге ажылдакчыларының бүгү-делегей конференциязын эрттиргени болур.

Ужуражышкынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында шажын-чүдүлге херектериниң талазы-биле чөвүлелдиң даргазы В. А. Куроедов киришкен.

(СЭТА).

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Медицина ажылдакчызының хүнүнге тураскааткан байырлыг хурал дүүн Кызылга СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң негелделеринге дүүштүр чоннуң медицина хандырылгазын улам шиңгээ экижидер дугайында илеткелди Тыва АССР-ниң кадык камгалал министриниң оралакчызы Ч. Д. Таспанчик кылган.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшиин хуралдың ажылынга киришкен болгаш чүве чугаалаан.

Медицинаның тергиин эки ажылдакчыларынга шаңналдарны тывыскан.

(Бистиң корр.).

Соңгулдаларга уткуштур

УЖУРАЖЫЛГАЛАР ЭРТКИЛЭЭН

Чөөн-Хемчик

Районнуң сан килдизиниң эргелекчизи район Совединге депутаттың кандидады К. Д. Ондар соңгукчулар-биле ужурашкан.

Суг-Хөл кожуун Совединиң күүсеком даргазы В. Монгуш депутатка кандидаттың дөчү намдары-биле чыылганнарны таныштырган. Соңгукчулар депутаттың кандидадынга чагыгларын берген. Суурда «Сайзанак» уруглар садының эргелекчизи Е. Куулар саналынга Чадаана биле Суг-Хөл аразының аргыжылгазын экижидери-биле автобусту анда тургузар дугайында айтырыгны кичээнгейге алырын депутатка кандидаттан дилээн.

«Чинчи» ясли-садтың эргелекчизи С. Доржу, совхозта партком секретары Ч. Монгуш олар Суг-Аксы суурга 80-100 орунныг уруглар садын тударын, суур чаагайжыдылгазынче кичээнгей салырын дилээннер.

Түңнелинде депутатка кандидат сөс алгаш, соңгукчуларның бүзүрелин шынзыдарын чугаалаан.

Суг-Хөлдүн № 2 соңгулда округундан Чөөн-Хемчик районнуң улус судунуң судьязынга кандидат В. Ю. Кюнзегеш-биле Суг-Аксы суурнуң чурттакчылары ужурашкан.

Ужуражылга хуралга СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Д. Х. Ооржак В. Ю. Кюнзегештиң дөчү намдары-биле чыылганнарны таныштырган.

Суг-Хөл мал ажыл-агый участогунуң начальниги А. Ховалыг, уруглар садының эргелекчизи С. Доржу болгаш оон-даа өскелер саналынга хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар, оорлаар чоруктар-биле демисел чорударынга хамаарыштыр саналдарын чугаалааннар.

* * *

Район Совединге депутатка кандидат, ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары В. Ч. Ондар-биле соңгукчулар ужурашкан.

Депутатка кандидатты бүзүреттирген кижилер, «Хөндергей» совхозта партком секретары И. Куулар район Совединге депутаттың кандидады В. Ч. Ондарның ажыл-ижи, дөчү намдары-биле соңгукчуларны таныштырган.

Хөндергей ортумак школазының башкызы Б. Сат болгаш оон-даа өскелер Хөндергей ортумак школазының базазынга Чадаананың музыка школазының филиалын ажыдарын депутатка кандидаттан дилээн. Соңгукчулар К. Монгуш, И. Куулар саналдарынга Хөндергейниң чагаалыг оругундан совхоз төвүнче кирген оруктуң тудуун дүргедедирин болгаш суурнуң кудумчуларын сай-даш-биле дескилээрин, ылангыя Ленин кудумчузун асфальтылаарынга боттуг дузаны чедирерин район Совединге депутаттың кандидады В. Ч. Ондардан дилээннер.

Ужуражылга хуралынга депутаттың кандидады сөс алгаш, соңгукчуларның берген чагыгларын амыдыралга боттандырар дээш күжүн харам чокка бээрин аазаан.

А. ОНДАР.

Каа-Хем

Каа-Хем районнуң Суг-Бажы суурнуң чурттакчылары район Совединге депутаттарга кандидаттар — райкүүсеком даргазы Ш.-Б. Х. Сероэлар, «Совет Тыва» совхозтуң директору С. Д. Седен-оол, Суг-Бажы кожуун Совединге депутаттарга кандидаттар совхозта партком секретары С. О. Пельчир-оол, комсомол комитединиң секретары Л. Ю. Ламбыра олар-биле ужурашкан.

Депутаттарга кандидаттарның бүзүреттирген кижилери оларның дөчү намдары-биле соңгукчуларны таныштырган.

Район Совединге депутаттың кандидады Ш.-Б. Х. Сероэлар депутаттарга кандидаттарның мурнундан оларның кандидатуразын деткип келген коллективтерге өөрүп четтиргенин илереткен. Суг-Бажы суурга клубту келир чылын тудуп эгелээрин база соңгукчуларның өске-даа чагыг-дилээн хандырып, дузалажырын депутатка кандидат аазаан.

А. ЛОПСАН.

КОШКАК ОРГАНИЗАСТААНЫНДАН

Тудуг допчулалы

Эрткен беш айларда республиканың тудугжулары ээлгени объектилерин ажылдалга кирген... [illegible]

... тудуп доозкан. 5,6 муң гектар одарлар суг-биле хандыртынган. 8,3 муң гектар девискээрде суггарылга системазы эрттирилген. Кол фондуларны ажыглалга кирерин эрткен чылдың ол үезинден 4,3 хуу эвээжээн.

Чурттаар шөлүнүң, үүрдээн албан черлериниң, кадык камгалалының объектилериниң капитал салыышкыннарын... [illegible]

Тудуг организацияларының эрткен чылдың ол үезинден девискээлинден кереглиг ажылдарның бараанныг продукциязын хөйнү кылган. «Тыва даг-дугу тудуг» эргелелиниң, «Тыва тудуг» трестиниң № 48 тудуг эр... [illegible]

... [illegible] ... Чамдык ... байдал дүвүренчиг болуп арт... [illegible]

... [illegible] ... № 2 КМК-ны, ... № 3 КМК-ны ... [illegible]

... Социал-культура объектилеринде ажыл шуудавайн келген, ацаа көрдүнген чаңнаашкынның чүгле 42,7 хуузу шиңгээдип алдынган.

Планныг онаалдаларның чедир күүсеттинмейн турарының кол чылдагааны тудугда күш-ажылды организастаанының кошкаанда. Дыка хөй тудуг организацияларында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң кудулу ону херечилеп турар. Январь-апрель айларда 23 тудуг организациязы бүдүрүкчүлүг чедир күүсетпээн болгаш 18 организация күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн эрткен чылдың ол үезинден кудулаткан. Ол чылдагааннарның уламындан 23 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары чедир кылдынмаан. ... № 42 тудуг эргелелинде, № 20, 468, 1317 КМК-ларда, Сельхозтехкурнуң септелге-тудуг эргелелинде, «Кедээ электри тудуг» трестиниң, Респотребсоюзтуң септелге-тудуг участоктарында, «Тыва суг тудуг» тресте улуг болуп турар.

Январь-апрель айларда тудуг-монтаж ажылдарынга дыка хөй артык чарыгдалдарны тудуг организациялары болдурган. Ниитизи-биле тудугнуң бот-үнезин планнаттыңгазындан 3,6 хуу бедээн. 20 тудуг организациязы бот-үнени ааттаткан. Оларның аразында № 42, 81 тудуг эргелелдери, № 463, 1317 КМК-лар.

Республиканың улус ажыл-агыйынга тудугжулар өрелени, бар арга-курлавырларны чедир ажыглавайн келгенин айтыр апаар. Тудуг ажылын бедик темп-биле чорудуп болурунга таарымчалыг үени ажыглап, бирги чартык чылдың планныг онаалдаларын ... [illegible]

Т. МЕЛЬНИКОВА,
республиканың Статистика эргелелинде капитал тудуг килдизиниң эргелекчизи.

«РСФСР-ниң аъш-чем индустриязының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тургузар дугайында

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

1. «РСФСР-ниң аъш-чем индустриязының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тургузар.

2. «РСФСР-ниң аъш-чем индустриязының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг аттың база «РСФСР-ниң аъш-чем индустриязының алдарлыг ажылдакчызы» деп херек демдээниң тайылбырын баддылаар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
Х. НЕШКОВ.

Москва. 1982 чылдың июнь 17.

БАЗА КАТАП БҮЗҮРЕЛ

Бедик дүрген аъттарын сыт... Сут-Аксынга бо-ла кирип баар. Ол Сут-Аксының херечилер кооперациязының ... коммунист Хүр-оол Быйымбаевич Ондар-дыр. Оон ажаап турар аъттарының күш-шыдалдыгын ... малдарының чиир чеми ... болурга-ла, бээр кезип белеткеп алыр. Эрткен чылын 10 тонна сигенни белеткеп алган. Бо чылын 15 тоннадан ... сигенни белеткеп алырын ол күзээшкен.

... хой-ниитиниң ажылынга ол база-ла идепкейлиг киржип келген. Совхозта улуг контроль бөлүүнүң кежигүнү. Кодээ Советтиң депутадынга чонну санап соңгуп келген. Соңгукчуларының чагыг-... Кодээ Советтиң сессияларынга ... Совхозтуң ... ажыл-ла бар чер ... айтып турар. Эрткен чылын ... база-ла ... малдың чемин белеткээрин ... 30 тонна сигенни кезип берген. Бо чылын 40 ажыг тонна мал чемин белеткеп бээрин ол бүзүредип турар. ... Хүр-оол Ондарны кодээ Советтиң депутадынга кандидат кылдыр ам база катап чагыг чер чурттугларны ... Хүр-оол Быйымбаевич ... соңгукчулар ... соңгукчуларның чагыгларын, итегелин күзедип шыдаар-дыр.

О. БОРАШ

БИСТИҢ КАНДИДАТТАРЫВЫС

ШЫҢЗЫДЫП ШЫДААН

Роботтехниканың болгаш техниктиг кибернетиканың Төп эртем-шинчилел болгаш дуржулга-конструктор институду Ленинградта тургустунган.

Оон ажылдакчылары чүгле «кижи шыдаар» ажылдар кылыр ужурлуг техниканы тургузуп турарлар.

...

Ус СТ. ...

... В. САТ.

Улуг-Хем район.

КЫЗЫМАК ИШЧИ

... А. АЖЫ.

Таңды район.

АДАШКЫЛАР

... С. САРЫГ-ООЛ.

Каа-Хем район.

ААЛДАП ЧОРААН

... Бистиң корр.

АЖЫЛДААРЫНГА ТААРЫМЧАЛЫГ

... К. ХАИГАН.

ШАРА-НУРНУҢ ХОЙЖУЗУ

... С. ЧИНМИТ.

ЧҮЪКТҮ САВАЛАП БЕЛЕТКЭЭРИН ЧОГУМЧУДАР

... —В. ПАЛАМАРЧУК,

Тываның автотранспорт эргелелиниң ... начальниги.

МАССАЛЫГ БОЛДУРАР

... Самагалдай ортумак школазының партия эге организациязы ... районнар аразында «Сельхозтехника» ... «Тес-Хем» совхоз база-ла 3 муң рубльди тускайлап, хостуг болгаш тыва хүреш эрттирериңге ажыглаар хевистерни ...

... М. ТИРЧИН.

ФОТОЧУРУК

БУРУУДАДЫП ТУР

ЧУРУНТА: ...

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААРЫНЧЕ ОРУК

Чепсегленишкинни дужурериниң айтырыгларының талазы-биле бодунуң ииги тускай сессиязында чыылган КНО-нуң Кол Ассамблеязынга эш Л. И. Брежневтиң кыйгырыын бүгү совет кижилер изиг чүүлдүгзүнүг-биле утпаан. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп, Совет Эвилелиниң ол кыйгырыгда тайылбырлаттынган хулээлгезиниң тайбың херээнге аажок улуг чугула ужур-дузалыын олар онзалап демдеглеп турар. Тускай сессияның ажылынга холбаштыр ажылчы чоннарның дайынга удур массалыг хемчеглери бистиң бүгү чуртувуста эртип турар. Оларның дугайын СЭТА-ның корреспондентилери чыыкадып турар.

ДНЕПРОПЕТРОВСК. ...

БРЕСТ. ...

ПАВЛОДАР. ...

(СЭТА).

КНО-нуң Кол Ассамблеязының боо-чепсектерни дужүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга А. А. ГРОМЫКОНУҢ чугаазы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының боо-чепсекти дужүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязының пленарлыг хуралынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-нин даштыкы херектер министри А. А. Громыко чугаалаан.

[illegible] Чингине секретары, ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ынаан ам чаа чарлаан чагаа бижиинде бөгүн кижи төрелгетенниң мурнунда туруп турар эң чугула айтырыг — чер делегейни хайнап камгалап алырын Совет Эвилелиниң канчаар көрүп турарын бүгү талалыг киидир илереткен.

ССРЭ-нин даштыкы политиктиг угланыышкынының эң чугула үндезини янзы-бүрү күштерлиг туругуваан кудурт ... таныып коже-ле ...

[illegible]

Л. И. Брежневтиң ядралыг дайынның кызаашыышкынын ... чугааларны база чайынандыр бергузун турар.

чаа дайынның айыылын узуткаарының сорулгаларының херек кырында. курумелер арасынга дугурушкааларының дузазы-биле шиитпирлээрн дээш демисежип келген болгаш демисежип-даа турарын демдеглээш, совет делегацияның баштыңы оон ыңай мынча дээн:

Делегей политиказында оон өске угланыышкынның туруп турары база билдингир. Ол боо-чепсекти эндере бүдүрериниң үргүлчүлээрнинге, ону амдаа калбартырынга үнделилеттинген. Ындыг угланыышкынны пропагандалап чажырар дээш, кандыг-даа хоозун чүүлдерни кылып турар. Ындыг хоозун [illegible] бола-ла калбаа-биле чогааттынып турар.

Ол бүгү чүүлдерден ССРЭ биле АКШ-тың аразында, Варшава керээзи-биле НАТО-нуң аразында туруп турар шериг талазы-биле дең күштерни үрээр, күш деңгерини туружун ээлээр, ындыг туруш-биле ходелир, өскелерге бодунуң тура-соруун, оон-биле ... [illegible]

Стратегтиг боо-чепсекке хамааржыр Вашингтонга чарлаан планның кырында ...

[illegible]

Космос шинчилелдери

«САЛЮТ-7» ААЛЧЫЛАРНЫ ХҮЛЭЭП АЛЫРЫНГА БЕЛЕН

[illegible]

Михаил ЧЕРНЫШЕВ,
ТМА-ның тускай корр.

ДИПТЕРДЕН ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

ПРАГА. [illegible]

БЕЛГРАД. [illegible]

ПАРИЖ. [illegible]

МАНАГУА. [illegible]

ТРИПОЛИ. [illegible]

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ГЕОРГИЙ ДИМИТРОВ БОЛГАШ АМГЫ ҮЕ

(Конференция ажылын дооскан)

СОФИЯ. (СЭТА). [illegible]

ДХДФ-тиң кыйгырыы

БЕРЛИН. (СЭТА). [illegible]

Афган-пакистан чугаалажыышкыннар

ЖЕНЕВА. (СЭТА). [illegible]

БЕДИК ҮНЕЛЕЛ

СОФИЯ. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

ЧУРКТА. [illegible]

СЭТА-ның фотохроиказы.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). [illegible]

ПРАГА. (СЭТА). [illegible]

ПБФ-ТИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

[illegible]

Кады ходелиишкинниң планы

ДЕЛИ. (СЭТА). [illegible]

ВАШИНГТОННУ БУРУУДАТКАН

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). [illegible]

КОРГУШ ЧОК ДЕМИСЕЛЧИ

Георгий Димитров ус-тывышчы ог-бүлеге төрүттүнген. Ол аныяандан тура болгар пролетариаттың революсчу демиселдиинге кирипкен. Ол ниш хараар турганда-ла, өрүкчү ажылчыннарның профсоюзтар типографиялыг-биле холбашкан. 1902 чылда Болгарияның социал-демократтыг ажылчын партиязынга, 1909 чылда оон ТК-зының составынга кирген. Ол-ла үеде Софияның парлакчылар профэвилелиниң секретары апарган. 1913 чылда чурттуң Улусчу хуралының депутадынга соңгуткан. Ол үеде ындыг чорук ховар таварылга турган.

Димитровтуң бижиккен революсчу кылдыр хемчегеттинеринге Россияга Октябрь революциязы, ленинчи идеялар улуг салдарлыг болган. Совет үеде-дир, 1921 чылда, ол Москвага, Коминтернниң III конгрези болуп турда, В. И. Ленин-биле ужурашкан. «Кол күчүлерниң ажылчын аңгының авангарды—Коммунистиг партияны бижиглааргынче, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эвилелин тургузарынче мөөннеңер» — деп, мынчаан ында Ленин сүмелеп турган. Делегей пролетариадының баштыңчызы-биле оон беседазы сагышка уттундурбас болуп арткан. Ленинчи идеяларга оон өөрениринге болгаш суртаалдаарынга ол бүгү назынында шынчы болган. Оон улуг хуузунга чеже революсчу шуурганнар таваржып чүве дээр! 1923 чылда ол В. Коларов-биле кады Болгарияга маадырлыг тура халыышкынны баштаан. Күш деңнели эвес болганындан тура халыышкынны бастырган, чурттан хаһныг тергиидел туруп тургускан. Димитров даштыкыга хоргадаар ужурга таварышкаш-даа, капиталга удур идепкейлиг демиселди чорудуп...

1933 чыл. Гитлерчилер эрге-чагыргаже сундулкан рейхстагты өрттедипкеннер. Мөге буруудадыышкын ужун болгар коммунист Берлинге Димитров суд мурнунга турар ужурга таварышкан. Ынчалза-даа херектен болур туржук шалакчы апарган. Херек кылганда ол Герингиниң бафы сааскчызы болу берген. Ол оон революсчу коргуш чок чорууунуң шылгалдазы болган. Делегейниң хөй-ниитилериниң удурланыышкынының түңнелинде ол шүгүдээшкинден агарттынган, 1934 чылдың февраль 27-де оңу Москва эш чылы-биле уткуп алган. Ында Советтер чурттуң харааты эргезин тывыскан.

1935 чылда Г. Димитров ИККИ-ниң чиңгине секретарынга соңгуткан. 1943 чылда Коминтерн тараткыже чедир, ында ажылдаан. 1935 чылдың августа Коминтернниң VII конгрезиниң оон илеткели төөгүлүг ужур-дузалыг болган. «Фашизм — ол дээрге бүгү киһи төрелгетенниң эң каржы дайзыны, эжелекчи дайын болгаш реакция-дыр» — деп, Димитров оттүр көрүп чугаалаан.

Фашизм тиилеттирген соонда, Г. Димитров төрээн чурдунга баргаш, БКП-ның болгаш болгар чазактың удуртукчузу апарган. Ол шылгараан тайы ленинчи-интернационалист чонга улуг алдар-хундулуг чораан. Г. Димитровтуң кайгамчыктыг сөстери Болгарияның ажылчы чоннарының чүректеринде бөгүнге чедир чурттап арткан: «Болгарияның национал хамаарышпас чорууунга болгаш чечектелиишкининге Совет Эвилели-биле эп-найырал бүгү-ле амыдыралдыг чүүлге хүн биле агаардан дудак чок ужур-дузалыг».

Г. Димитровтуң төрүттүнгенден бээр чүс чылынга

Кадык камгалал албаны

КЫМ ЭҢ ҮР ЧУРТТААРЫЛ?

Чону 3 миллион кижиден бичии-ле ажыг турар Армения 6,5 муң хамааты-лар боттарының 90 харлааның демдеглээн, а 625 кижи 100 хар ажыг назылыг боор турар. Геронтологияның — кижиниң улуг-назылап, үр чурттаарының чылдагааннарын шинчилээр эртеминин. Төвүн ында удавас ажылар деп турары таварылга эвес. Армениянын геронтологтар ниитилелиниң даргазы, Армян ССР-ниң Эртемнер академиязының Биохимия институдунуң директору профессор Вүрген АШРИКЯН ында холбаштыр мынчаар чугаалап турар.

— Үр чурттаан кижилер деп сөстүң бодун-на бодап көрээлиңерем. Олар шынап-ла үр чурттап турарлар бе ынчаш ындыг эвес деп болур. Чүге дээрге, олар бистерге берип каан үениң чартыызы болгаш чурттап эртпейн турар кижилерниң хөй кезиинге бодаарга, ында-ла боттарының хуусаазын чурттап эртип турарлар.

Армения, Грузия, Азербайджан дээрге, чүгле ССР-де эвес, харын-даа бүгү делегейде сооңу үр чылдарда чурттаар черлериниң шуут төвү боор турар. Чогум-на дагларда, ында-ла дагларда эвес, а далай дениизинден 500-тен 1500 метр бедик ортумак бедиктерде кижилер кымнардан-даа артык үр үеде чурттап турары илереттинген.

Шак ындыг дурумчээ дег чорук чүге тургустунганыл? Ол хире бедик черге хүн херели ультрафиолеттиг чырык-биле бейлак боор турар болгай. Ында кижиниң шимчээшкин чурумун ынаан-ла күүседир агаарын немей көөр херек: кузел бар, чок-даа болза. Хүн санында арыг агаарлыг дагже каш-даа катап үнер апаар. Кислород оргуннааш черге бодаарга, бедик черлерге эвээш болур. Ынчангаш кижиниң дадыгыышкыны болгаш гипоксияга (кислород четпестээринге) шыдамык күштүг болур. Ол дээрге, кырын-назылаарының кол дайы-дыр.

Даглыг черлерден семис, чоон кижилерни көрген силер бе? Оларның ындыг черлерде кымы-даа чок. Даглыг кижиге: сүр-ле чурттап, дорт дурт-сынныг боор деп, чугаалаан ышкаш, ындыг болур. Кезек болгаш-ла, доктаап каап, үр-ле кылаштаар чорук — кижиниң семириринге болгаш дан эргилиишкининиң үрелиринге удур эң дээре чеп сек болур. Оон аңгыда чадаг кылаштаар чорук кижиниң сергелең, омак-хоглуг болдуруп, сагыш-сеткилдиг кедүрер, чүге дээрге, даглыг-даштыг черлерниң каас-чараш бойдузу ында салдарын чедирер. Бо бүгү чүүлдер кижиниң аажы-чаңын оожургалдыг болдуруп, нерви энергиязын камнаарынга дузалаар.

Дыштанылганың эң кол хевири — уйгу дугайында чугаалаваны барып болбас. Ындыг чугула фактор чок болур болза, кижи кадык-чаагай боор бодунуң амыдыралын уладып ап-даа шыдавас. Ол ылаңгыя нерви-психологтуг ...

...нарын неге-шелерниң бистиң үениске эргелек чугула. Даглыг черлерниң чурттакчыларының унгузу хаһы болгаш хорукта он шак чедир үргүлчүлеп болур. Чылдың 7—8 айларының иштинде олар ажык агаарга удуурлар.

Даг чурттугларының аъш-чеми витаминнер-биле байлак. Ол дээрге, чигге ле чиир салаттар, чаа үнген ногаан үнүштер, чеснок, чочак-тараа, ыт-кады, виноград, арыг чигирлер, тодаргайлаарга биологтуг шынарының талазы-биле шиңгээттинипчел бүдүмелдер-дир. Ажыг эвес, колдуунда-ла амыяк, чаа виноград арагазын хөй эвести ижери чүс-чүс чылдарның чаңчылы болган. Ол кижиниң организмин сергек болдурар. Ындыг амыяк виноград арагазы үстерин эргизер, кырый берген кижиниң оожум шимчээр хаһын шапкынчыдыптар.

Үр чурттаар кижилер чүңү кылып турарыл? Олар амыдыралга кол-ла чүүл — дең-десни шимчээшкин дээрин эндевейн турарлар. Амыдырал деп-дески хевирлиг болгаш тудум-на, ында хенертен өскерлиишкиннер эвээш болурга-ла, хар-назы улам узаар. Мааа холбаштыр бистер «пенсия синдрому» дээр, аныяк эвес кижилерге дыка багай салдарлыг чүүлге база таваржып турар бис. Амыдыралдың бир янзы хевиринден өскелиңче хенертен өскерилге чокка, социал азы ог-бүле талазы-биле сагыш-сеткилдиг, муңгарал чокка шилчиир чорук база эң кол чүүл болурун геронтологтар шагда-ла эскерип каапкан.

Кавказтың чурттакчыларынга пенсия деп чүл ол? Ол дээрге, чаңчыл апарган амыдыралдың өскерлиишкини эвес, а чаңчылдарының үргүлчүлээшкини-дир. [illegible]

[illegible]

Ол-ол чылдарның иштинде [illegible] арыш чорза-даа, 80 чыл чедир чурттаан кайгамчыктыг француз чогаалчы Ромен Ролланның үлегери, кижиниң аажы-чаңы база бичии эвес рольдуг болурун бадыткап турар.

Беседаны Нелли САЛКИН бижээн. (ИМА).

> Болгарияның национал хамаарышпас чорууунга болгаш чечектелиишкининге Совет Эвилели-биле найырал—бүгү амылыг чүвеге хүн биле агаар ышкаш ужур дузалыг.
>
> Г. М. ДИМИТРОВ

КОММУНИСКЕ ЙӨРЭЭЛ

1.

Кидин ынчап дүжүлгеде
Гитлер саадаан үжен үш
чыл.
Германия дижин шалып,
Кемниг дилын оптай
берген.
Европаны чиптер дээрге,
Шыңгыы моондак—
коммунистер.
Эрте дээре боол тудар.
Чылдак? Оңу рейх тыптар.

2.

Рейхпремьер Герингиниң
Рейхстаг-биле тудуштурган
Чериниң адаа кокпа орук
Сезиглевчиг ыржым турган.
Хелер, сыңмыг, семис
премьер
Бодунуң-на бажыңындан
Фосфорларлыг
хаажактарын
Келгеннерге айтып берген
Кедеңгирлээн үш эр кижи
Боду кыпар бүдүмелин
Герман рейхстаг залынга
Борап чашкап,
чорупканнар.

3.

Чалбыыштаткан рейхстагты
Шагдаа, медээ холадыпкан.
Шааралашкан дүрзүлери
Чададан бир чада дамчаан
Ресторан столунуң
Өртең шывынн холла
туткан.
Өрү-куду маңнаан эрни
Эн-не баштай тудуп алган.-
Коргуп-ыргып өзерээн,
Арыы хөлүг үлгедикчи
Адын адаан: Ван дер Люббе.
Голланд соок кижи мен даан
Кеттинип-даа четтикпээн эр.
Херээжен-даа кижилерни
Бажыңнардан полиция
Машиналыг чыып ап чораан.
Өрт-дар соонда ында-мында
Аймап-уймааш берлинчилер
Өөп үреп, чаларлаткан
Арыларга дөмей болган.

4.

Гитлер ынчап кабинетте

Шүлүглел

Кирбей, далчыр, холун
чуктээн
Сыртайышаан эштерин-не
Чыыра баспп,
кышкыртылаан:
«Бунны бо өртү бисче
Бурган боду чоруткан-дыр
Коммунистерге коргулчуның
Хөйладырда, шаштык ам
чок!»
Кегдигир, сөөк,
аксаңгырлаан
Геббельс улам
хөөктүргүлээн:
«Хамыктың-на эгези бо,
Хамазы-дыр, билдиңер бе!»

5.

Башта ак дук быскамнаан
Балкан коммунист —
эмигрант
Георгий Димитров поезд-
биле
Германияже кирип орган.
Берлин ам чоок. Сөөлгү
ортаа.
Бертенги чаа солун—холда:
Чуруук, медээ долган арын
Шупту-ла өрт сөглеп турган.

(Уламчылыг).

С. МОЛДУРГА.

ЧАЙЛАГ НАЙЫРЫ

Хүннүрентээн кудайы дег,
Хүлүмзүрээн шырайлары чазык-топтуг,
Күжүр Тывам арат-чону —
Хүндүлээчел, нарын-итээр чок болгун улус.
Чаагай үүле бүдүргенде,
Чаңчылы ындыг—байыр, наадым хөглелдерлиг.
Чайлаглаашкын найырында
Чалаттырган бөгүн ында киржип тур мен.
Өгбелерниң чаңы-биле
Өрү чалап, ужа-төжүн делгей салды.
Кежээжинтен үстүн чажып,
Хөглүг найыр кундагазын көдүрдүлер.
Амыдырал эки дээрзин,
Аъштың-чемниң дөжээниден көрүп боор дур
Шиштээн эъттер, ногаа, чимпе.
Шилдер долу аржаан суглар хайнып турду.
Согуннаан тыртып каан хан.
Согажалар, манчы, салат, черемелер.
Соок хымыс, чиг сүт быштаа,
Чодураалыг чөкпек, торттар, боова-боорзак.
Кодээ черниң байырлалы —
Хөгжүлдениң наадымы чүве-дир ол:
Чарыштырган аъттар соонда,
Чаш-терге чарыжып даа чагаадым.
Аваангырлар хүрештилер.
Аныяктар оюн-тоглаа көргүстүлер.
Хол, бут бөмбүүн ойнап турда,
Хоорайга-даа маргыжып боор эрлер бар-дыр.
Нодирге каап шаңнал алган.
Ишчилерниң аразында кымнар чок дээр:
Механизатор, электрик,
Мелиоратор, сакманчы кыс, тудугжу-даа.
Эрткен чылын хоорайдан каап,
Элбек еңсен кесчип берген кижилерниң
Аразынга эдым кирдик.
Адын часкап, кодээ чонум холум тутту.
Байырлалга киржип тура,
Малдың, черниң кежиин бодап, чоргаарадым.
Шак од улуг байлакшылга
Чаңгыс эвес холдар улуг негеттинер.
Аъш-чемниң элбекшилдии —
Арат-чоннуң тодуг-догаа, күчүзү-дүр.
А оон алыс үнезини —
Акпан дерниң, кылган ииттин долуу бол-
Ажыл кылып билир кижи —
Аъш-чемге хумагалыг, хүндүткелдиг.
Амыдырал хөөнүг кижи —
Ажырымны маңгыс ышкаш аңдан догаан.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

АРЫН-НҮҮР ДУГАЙЫНДА

Бистиң сагып турар дүрүмүвүстү арын-нүүр дээр. Арын-нүүр дээрге, дорту-биле чугаалаарга, бистиң ажыл херектеривистиң ол дүрүмнерге хамаарыштыр боттаныы турары-дыр.

И. КАНТ.

Эң дээди шиитпкел—арын-нүүрнүң шиитпкели болур.

В. ГЮГО.

Арын-нүүр аңгы-аңгы кижилерниң шиңгээдип алганы ниитилелдиң биске арттырып каан үнелиг тураскаалы-дыр.

Л. ТОЛСТОЙ.

Арыг арын-нүүр хоп-меге-ден-даа, ыгылаан-даа, дамчыыр чугаадан-даа кортпас.

ОВИДИЙ.

Кижилерниң арын-нүүрү оларның амыдыралының шынчы удуртукчузу.

Арын-нүүрнүң үнү чүс аттардан өткүт.

П. БУАСТ

Арын-нүүрүң чок болза улуг угаан-даа дузалавас.

М. ГОРЬКИЙ.

Кижиниң эң кол каасталгазы — арыг арын-нүүр.

ЦИЦЕРОН.

Кажан-даа тура-соруунуң ээзи, а арын-нүүрүнүң кулу болуп чор.

М. ЭБНЕР-ЭШЕНБАХ.

Ат-алдар дугайында эвес, арын-нүүр дугайында хөйнү бодап чор.

Публилий СИР.

Чүге-даа борашаан арыг чүректи коргудары берге.

В. ШЕКСПИР.

Хандыр удуп чорууруң күзелиңзе, арыг арын-нүүрлүг чор.

Арын-нүүрнүң дегейленгенин кижи төрелгетенниң херээнге хоралыг чорукка удур килеңнээр аргазын чидиргенинден билдинер.

А. АМИЕЛЬ.

Арыг арын-нүүр кижиге кезээде бажырлаал.

СЕНЕКА.

БИСТИҢ АААЛЧЫЛАРЫВЫС

Москваның литература-шии театрының артистери бистиң республикада чоокта чаа аалдап чедип келгеннер. Олар бо хүннерде Тываның хөгжүм-шии театрынга алдарлыг совет болгаш даштыкы драматургтарның янзы-бүрү темалыг шиилерин көрүкчүлерге бараалгадып, оларның сонуургалын болгаш кичээнгейин хаара тудуп турлар. Ында Эмил Мановтуң «Чаа өглеңгеннер», М. Ворфоломеевтиң «Ыдыктыг болгаш бачыттыг», Антонио Буэро Вальехонуң «Подвал. соңгазы» дээш оон-даа өске солун шиилерин кызылчылар бо хүннерде көрүп эгелээннер.

ЧУРУКТАРДА: «Иттириг» деп шииден үзүндүлер.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

О Л А Р   Ч О К Т А ...

Калбак ээм — ооп-онер,
Кыш-каш чүзүн үнүштүгле
Бөлзэлежир, ыжыктажыр
Деминге ам ондур чараш.
Каа-Хем биле Бии-Хем чокта,
Хайым, шапкын Хемчик
чокта,
Улуг-Хем чок тураал аан!
Ооңнуктериң оранлары.
Өскен Тывам делгемнери —
Улуг-Хем чоп тураалы аан!
Аваыс дег Россияның
Алдар-сураан алгыттаан бе?
Кижи база — олар ышкаш,
Чоңу барда, күштүг чорур.
Хинн тудуп авадан дег,
Чоргаар чаңгы деңгел-салгаар
Ынчангаанда орук-чирик
Ыраг-дагыр болур ыйнаан
Ынчангаанда амыдырал
Ыржым, хоозун эртер ыйнаан.

М. ЭЛЧЕЙ-ООЛ.

АДЫН ОЙЗУР АПАРГАН

◆Кыска рассказ◆

Күскээр апарган. Дээр хиндинде хип чок. Арга-арыг, тайга-сын чайны уларын-биле каастанып эгелээн. Халып, шарлап дээн ышкаш эң коварзак үнүштер бир-ле дугаарында саргарып эгелээннер. Арга кыдыында үнген узун, чинге дурт-сынныг хадыннар мырыңай алдын-сарыг апарган турлааннар. Бо үеде аргада кызыл, сарыг, чиңгир кызыл, хүрең ногаан... дээш кандыг өңнер чок дээр! Черле бойдуста бар-ла өңнер шупту бар. Ындыг үеде аргага чорууру тааланчыын канчаар оңу, эртында долгандыр шыпшың!

Таптыг-ла ол үеде Ирбитей ирей тайгаже базып үнүпкен. Ол ан-меңге, үнүш-байлакка — бойдуска кончуг ынак, тайга-биле амыдыралы шуут тудуш кижи. Ол арга таачылынга база үр чылдарда ажылдап келген. Оон мурнунда хөй чылдар иштинде аңныыр-тывыш ажылынга ажылдап чораан. Аңчы Ирбитей ирей Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденниң болгаш өске-даа орден-хавыяаларының [illegible]

Ирбитей тайгага келгеш, бо удаада бала алаан хөй чүвени болурунга тодараткан: тоорук бо чылын эки үнгеш дииң база элбек болган. Чоокта чаа мааа алыг сашак чоруп турган, ыяа мырыңай катпаан болган. Баштайгы дүнезинде аңчы аргага чаасклан хонгаш, даартазында бала-ла тайга кежип дүнээн. Ол кежээ олагга орарга, бөлдер чуктаан аъттыг ийи кижи келген. Ол дүне оларның-биле хоорежип хонган. Даартазында дан бажында үш аңгы чорупканнар. Кежээликтей ашак ээзин өптинге кылаштап чораан, бир-ле черде кижи чаңгыс үн-биле алгырганын дыңнаан. Аал бодуна хире аянга үнүп көөрге, ашактан ырак эвесте демги аңчыларның бирээзи холун өрү көдүрүп алган турар болган. Канчангаш көрүптер дээрге, оон чиге дужунда, чоондыг дөзүнде адыг ийи бут кырында турган. Ашак алгыра каапкарга, адыг сырбаш дээш ышкаш болган соонда, аргаже бурт дээн. Чүгле демги аңчының ам-даа холун көдүрүп алган турар болган. Ирбитей ирей аңчыга чедип келирге оозунуң чүгле карактары дырбаңнаар, үнү шуут чиде берген болган. Корткаш кежүй берген аңчыны арай боорда оожуктуруп алгаш, чадырга әдертип келген.

Ийиги аңчы кежээ база-ла куруг келген. Даартазында демги аңчының чугаазы ам-даа орталанмаан, дылы долгай болган. Аңчылар ол хевээр чаныпканнар. Сөөлүнде Ирбитей ирей дыңнаарга адыгдан корткан аңчы эмчиге сегээн, ол хевээр боо-даа тутпастаан, тайга-даа үнместээн, адыг деп сөс-даа чугаалавастаан болган.

Н. ДОРЖУ.

Сонуургактарга

Бир аът кужу чүү хирел?

Жипуудде деп автомобиль 60 аът күштүг, а ол херек кырынга 20 тонна чүктү сөөртүп шыдаар бе? Турган черинден-даа шимчедип шыдавас. А чаңгыс аът бодунуң хуузада күжү-биле 20 тонна чүъкту сөөртүп алдап түрген кылаштап чорбайн барып шыдаар. Аар чүък сөөртүр талазы-биле аъттың тургускан рекорду 22 тонна 991 кг. Оңу 1957 чылда Форс деп шолалыг, аар чүък сөөртүр совет аът 35 км черге чазагдыг орукка тургускан. (Аът кол чүъкту сөөрткеш чорууптарга, ол оон ынай чоруп шыдавас апаргыже чедир орукка чүъктү немеп чорууп).

Кайызы эң бедик база эң ырадыр халыырыл?

Чериниң узунун халыышкынга бала-ла аът тергиин болган. 1949 чылда Чилиге он беш харлыг, Хоаза деп шолалыг аътка сугаглыг аът мунукчузу Ларагий бедииниң халыырының рекордун 2 м. 47 см. ажа халааш тургускан. Узунун халыышкынның рекорду 11 м. 23 см [illegible] Ынчалза-даа 1975 [illegible] чаа рекорд тургустунган. Ынчан Европаның эң шыырак аът мунукчуларының аразынга узунун халыырының чарыштаазы болган. Рекорду Свингер деп шолалыг аът мунган Герман Федеративтиг Республика чурттуг Г. Бергман тургускан. Ол аът 22 м. 16 см. оңгарны ажа халый берген.

Инектиң рекорду

Ачыс 82,15 литр сүт! Делегей рекорду! Ол рекордту 1941 чылда Веца шолалыг Вологод областа Ярослав уктуг инээ тургускан. Чылда 20 муң литр сүт бээр.

ИЮНЬ 19-20-ДЕ

Культураның болгаш дыштаныгланың Н. Гастелло аттыг парыгынга

НОВОСИБИРСК ЦИРИГИНИҢ МАСТЕРЛЕРИНИҢ КОНЦЕРТИ

Программада: акробат-эксцентриктер, кара-ле-парель, жонглёрлар, аэрбенте гимнастика, эзагирнии этюдтары, аэрбектерин оюн, ыдлар, чугурганта болгаш хостуг сыдырындаа эквилибр, «Эрги цирк» деп хөглүг көргүзүглер, еретжен ыттар.

Номерлер аразында чапсарларда клоун-пародист Владимир Карпов биле клоун-мим Олег Курдаев оларның көргүзүглери. Программаның хөгжүм ансамбли үдээр.

Концерттериң эгелээр июнь 19-20-де—12 болгаш 18 шактарда.

Билеттерни парктың тап кассазынга, кинотеатрга, универмагта садып турар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 19-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Делегейниң футбол чемпионаты. Бразилия биле Шотландияның шилилдек командаларының оюну. Испаниядан дамчыдылга. 10.10 — «Ада-өөлер, силерге». 10.40 — Эки бараанарның хойнү. 11.10 — «Спортлотонуң» 25-ки тиражы. 11.20 — «Объектив». 11.30 — «Үнүштер оралы». Дамчыдылганы биология эртемнериниң кандидады Г. М. Проскурякова эрттирер. 12.00 — Уругларга фильм. «Президиниң беш эжишки». 13.25 — Бөгүн делегейде. 14.10 — Делегейниң футбол чемпионаты. Аргентина биле Венгрияның шилилдек командаларының оюну. Испаниядан дамчыдылга. 15.45 — «Бар-даа болза, бузурелчиг эвес». Профессор С. П. Капица эрттирер. 16.45 — 17.00 — Чапсар. 17.00 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.30 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунуң хүн [illegible] 18.30 — [illegible] Совет [illegible] Ю. А. Жуковтуң беседазы. 19.00 — «Сагыш-сеткилдиң хөлзээшкининден». Амурда-Комсомольск хоорайның тургустунганының 50 чылынга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — [illegible] Р. [illegible] шулук чогаал кежээзи. [illegible] — Улустуң [illegible] 01.00 — Делегейниң футбол чемпионады. Польша биле Камерунуң шилилдек командаларының оюну. Испаниядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузу. [illegible] ВЛКСМ-ниң XIX съездизин аттыг [illegible] 16.40 — [illegible] 17.10 — [illegible] 17.40 — [illegible] 17.55 — Уругларга фильм [illegible] 19.15 — [illegible] 19.45 — [illegible] 20.30 — [illegible] 20.45 — [illegible] 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.20 — [illegible] 1-ги, 2-ги сериялары.

АГААР

Республикага бөгүн эдир булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргенн секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 2—8 градус чылыг. [illegible] 3 градус соокта 2 градус чылыг, хүндүс 15—20, чамдык черлерге 14—19 градус чылыг.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 3—5, хүндүс 21—23 градус чылыг.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ.

КИНО

ИЮНЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Шак ындыг музыка» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Рим хааны тулчуушкуну» 15.00, 16.50, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Он ийи айлар» 15.00, «Шуурганныг сагышыныг» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Айбергтер аразынга өлүм» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-53, редакторнуң оралакчыларының 2-23-24, 2-27-54 [illegible] 2-23-35, [illegible] 2-23-35, партийжы [illegible] 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, [illegible] килдизиниң 2-21-47 [illegible] 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун [illegible] 2-32-75 [illegible]

Чагыг № 1385.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгларының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00817

ШУПТУ СОҢГУЛДАЛАРЖЕ!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чѳвүлелиниң органы

№ 143 (11941) | 1982 чылдың июнь 20, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Ѳртээ 3 көп.

УЛУСТУҢ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАЗЫ

БѲГҮН улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгулдалар хүнү. Бо соңгулдалар бистиң улуг Тѳрээн чуртувустуң бүгү эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларының девискээринде эртип турар. Бүгү чурттаазы ышкаш, Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары боттарының холунда турар улусчу эрге-чагырга органнарынга боттарының бүрүн эргелиг тѳлээлерин соңгуур дээш чер-черде соңгулда участоктарынга соруп кириишкинниг, бедик кѳдүрлүүшкүннүг, каасшыннык кеттинген кээп турарлар.

Тываның ажылчы чоннары улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгулдаларга белеткелдерин СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың болгаш оон ийиги чылының планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседир, ССРЭ-ниң 60 чылын тѳлептиг уткуур дээш политиктиг кѳдүрлүүшкүн-биле, чүткүлдүг күш-ажыл-биле сырый холбаштырып келген. Ооң түңнелинде республикада ниитизи-биле үлетпүр продукциязын сайгарарының, күрүнеге кѳдээ ажыл-агый продукталарын садарының квартал болгаш беш айлар планын кол кѳргүзүглерге күүсеткен. Часкы хову ажылдары мурнуку чылдардан организастыг болгаш агротехниктиг бедик деңнелге чоруттунган, мал чемнери белеткээрниче кѳдээ ажылчыннар бо чылын эрте кирген.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Пленумга кылган ханы утказыг илеткели, Пленумнуң чүүлдүг деп кѳргени 1990 чылга чедир ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы, бүгү чуртта ышкаш, республиканың чонунуң хей-аъдын улам кѳдүрбүшаан, күш-ажылчы энергиязын улам дыңзыткан. Соңгукчулар ол тѳѳгүлүг кайгамчык документилерни совет кижилериниң чаагай чоруун улам бедидер дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң доктаамал сагыш салыышкынының чайынналчак чаа илерели кылдыр үнелевишаан, оларның чедиишкинниг боттанылгазы база оларны чедиишкинниг боттандырарынга тѳлептиг үлүүн киириштирер дээш бѳгүнгү соңгукчуларда бадылап турарлар.

«ССРЭ-де бүгү эрге-чагырга чоннуу болуп турар. ССРЭ-ниң политиктиг үндезини болуп турар улус депутаттарының Советтери дамчыштыр күрүне эрге-чагыргазын чон боттандырып турар» деп ССРЭ Конституциязында бижээн. Чоннуу болуп турар күрүне эрге-чагыргазын—Советтерни болгаш улус судтарын тургузарынга хамаатыларның киржилгезиниң эң чугула хевири чажыт бадылаашкынныг бүгү-ниити, деңн болгаш дорт соңгулдалар болуп турар. Моон ужурунда соңгуур болгаш соңгудар эргезин долу ажыглаарынга, соңгулдаларның бүгү белеткелдеринге идепкейлиг киржиринге база соңгулдалар хүнүнде боттарының бадылаашкынын бээринге бүгү соңгукчулар ханы сонуургалдыг болуп турар.

БИСТИҢ республикага соңгукчуларга белеткелдер ажылчы чоннарның, күш-ажылчы коллективтерниң болгаш хѳй-ниити организацияларының бедик идепкейлиг киржилгези-биле чедиишкинниг чоруп келген. Оларның тѳлээлекчилеринден тургустунган комиссиялар болгаш агитколлективтер оларга даандырган чугула ажыл-херектерни чедиишкинниг күүсеткен. Ажылчы чоннарның коллективтери, хѳй-ниити организациялары, ниити хуралдары республиканың чер-чер Советтериниң он сески чыыжының улус депутаттарынга 3792 кандидатты, районнарның болгаш Кызыл хоорайның улус судтарының судьяларынга 24 кандидатты депшиткен.

Депутаттарга кандидаттар болгаш улус судьяларынга кандидаттар эң тѳлептиг кижилер болуп турар дээрзин оларның боттарының округтарының соңгукчулары-биле ужуражылга хуралдарынга соңгукчуларның деткиишкинин алганы херечилеп турар. Бистиң бѳгүн соңгуур кандидаттарывыс республиканың ажылчы чоннарының бүгү бѳлүктериниң —ажылчыннарның, кѳдээ ажыл-агый ажылдакчыларының, интеллигенцияның тѳлээлекчилери, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бузулбас блогунуң кандидаттары болуп турар.

СОВЕТ Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, оон Тѳп Комитединиң ленинчи иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүнү-биле деткип, чүүлдүг деп хүлээп кѳрүп турар Тываның соңгукчулары бѳгүн соңгулда участоктарынга организастыг болгаш соруктуг кириишкинниг чеде бергеш, боттарының бадылаашкыннарын коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң чаңгыс аай блогунуң кандидаттары дээш бээр дээрзи чигзиниг чок. Хамааты бүрүзүнүң берген бадылаашкыны республиканың экономиказын болгаш культуразын улам шапкын хѳгжүдерин, чурттакчы чоннуң амыдыралының деңнелин улам бедидерин, ниитиниң корум-чурумун быжыглаарын хандырар дээш моон соңгаар ажылдаарынга республиканың чер-чер Советтеринге, оларның чаа соңгуткан депутаттарынга, улус судтарынга, оларның ам соңгудар судьяларынга чагыг-даалгалары болур.

ЭРГИМ СОҢГУКЧУЛАР, ШУПТУ СОҢГУЛДАЛАРЖЕ!

Сергей ПЮРБЮ

АНЫЯК ХАМААТЫНЫҢ СѲЗҮ

Тѳрүттүнгеш,
амдыгаа дээр
манап келген,
Тѳѳгүмде
балаттынмас демдек болган
Халалыг хүн
бѳгүн үндү.
Назы четчип,
Хамааты деп
улуг эргем
холга алдым.
Чылыктырып,
ѳстүрүп каан
авам ышкаш,
Чыргалымны чаалап берген
ачам ышкаш,
Тѳрээн чуртум
мени
бѳгүн
дерип сургап
Тѳре херээн кылышсын дээш,
аъттандырды.
Чоруум чаңгыс,
доора баспас,
ара дүшпес, —
Чонум чолун —
чаагай үүле бүдүржүрү.
Улуг чуртум дынын туткан
Партиямга
Угаан киирген,
шынчы мѳзүм кѳргүзер мен.
Кадыр-берттиг
узун орук эртериимни,
Кадыг-берге таваржырын билип тур мен.
Майталгазы,
чаагай ады ѳлүм билбес
Маадырларның үлегерин эдерер мен.
Демисёлге
соңкулажыр үе келзе,
Дедир баспас,
ѳскерилбес соруктуг мен.
Хамааты деп
хүндүткелдиг
улуг адым
Хажык чокка
ыдык сагып эдилээр мен.

НЕМЕЛДЕ ДЕҢЗИДЕН

Улус депутаттарының чер-чер Советтериниң болгаш улус судтарының соңгулда хүнүн «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырының малчыннары күш-ажылчы бедик идепкейи-биле уткуп турар. Олар күрүнеге эът садарының чартык чыл планын ажырып, 31 ажыг тонна эътти дужааган. План күүседиин хандырарда кол киржилгелиг малдың немелде деңзизин улгаттырарынче угланган.

Бо талазы-биле хойжулар Болат Моңгуш биле Билиин-оол Ооржак эки кѳргүзүглерлиг болган. Чижээ, Б. Моңгуш кодаының Биче-Аянгатының, Оруктуг-Ѳзенге шымырак кыл дыр семиртип, бир баштың-на ортумак деңзизин 46 килограмм чедир ажыраан.

Ш. КУУЛАР.

Г. МАКАРОВТУҢ плакады.

ЧАҢГЫС ѲГ-БҮЛЕДЕ

ССРЭ-ниң УАЧД-де юбилей делгелгези ажыттынган

Бистиң чуртка Совет эрге-чагырганың чылдарының иштинде күш-ажыл кижилериниң ѳндүр улуг акы-дуңмалышкы найыралы тыптып, быжыккан. Бүгү буруңгаар депшилгелиг кижи тѳрелгетенниң 60 чыл болганын демдеглээр деп турары ССР Эвилелинге улустарның ленинчи найыралы деп шыны-биле чугаалажып турар найыралы тургустунган. «Ол найырал дээрге бистиң үнези чок чедиишкиниивис, социализмниң совет кижи бүрүзүнүң чүреэнге эң-не улуг ужур-дузалыг болгаш эң-не үнелиг чаалап алыышкыннарының бирээзи-дир»—деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Советтер чуртунуң, хѳй национальдарлыг улуг күрүнениң республика бүрүзүнүң чедиишкиннериниң дугайын ССРЭ-ниң УАЧД-зында июнь 18-те ажыттынган «Чаңгыс ѳг-бүледе» деп делгелгеде калбаа-биле кѳргүзүп турар.

Эвилелдешкен республикаларның шуптузунуң тѳлээлекчилери, заводтарның болгаш фабрикаларның, колхозтар, совхозтарның, тудугларның журналисчылары, эртем болгаш культураның ажылдакчылары ол делгелгени тургускан павильон чанында шѳлге чыылганнар. Аңаа СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачёв, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Культура министри П. Н. Демичев, ССРЭ-ниң Министрлер Чѳвүлелиниң Даргазының оралакчылары Г. И. Марчук, З. Н. Нуриев, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чѳвүлелиниң даргаларының оралакчылары, назыдылаадаң партия, совет болгаш хѳй-ниити организацияларының тѳлээлекчилери база келгеннер.

ССРЭ-ниң УАЧД-зының Кол делгелге комитединиң даргазы, академик Г. И. Марчук байырлыг митингини ажыткаш, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде эң-не баштайгы күрүнезиниң тѳѳгүлүг ужур-дузазын хапызы-биле, бүгү талалыг кѳргүзүп, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чаа ниитилелдиң тургузуушкунунга совет улустуң чедиишкиннерин, сайзырангай социализмниң чаагай чедиишкиннериниң дугайын чугаалап турарын демдеглээн.

Митингиге И. А. Лихачёв аттыг автозаводтуң ажылчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ю. Т. Барулина, СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң директорунуң бирги оралакчызы, тѳѳгү эртемнериниң доктору П. А. Родионов, Москва областың Одинцово районунуң «Немчиновка» дуржулга ажыл-агыйының саанчызы З. Г. Загороднева, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры А. Г. Николаев олар чүве чугаалааннар.

Юбилейлиг делгелге СЭКП-тиң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш акы-дуңма совет улустарның тургузукчу, тывынгыр ажылдыышкыны бүгү талазын калбаа-биле кѳргүзүп турарын олар чугаалаан. Ол дээрге, Советтер чуртунуң, оон республика бүрүзүнүң 60 чылдың иштинде кылган чүүлдериниң дугайында онзагай отчет боор турар.

(СЭТА).

КЫРГЫЛДАНЫ ШУУДАТСА-ДАА...

Тѳрээн чуртка — хѳй дүкту

«Ак-Туруг»— совхозтуң хойжулары бо юбилейлиг чылда хой кыргылдазын кыска хуусаада организастыг чоруткаш, 61 тонна эки шынарлыг дүктү күрүнеге садар сорулганы салган. Бо хүннерде Ак-Туруг болгаш Кызыл-Даг салбырларының кыргылда пункттарында ажыл хайнышкынныг. Оларда шупту 90 ажыг электриликтиг хачыны четчелеп тургускан.

Агаарның таарымча чок болганы-биле совхозка хой кыргылдазы мурнунда чылдарныындан шала орайтап эгелээн. Ынчангаш ажыл-агыйның удуртукчулары болгаш специалистери чугула кампанияда хаара туттунган бүгү кижилер аяс хүн бүрүзүн, шак бүрүзүн чеп ажыглап, күш-ажылдың темпизин болгаш бүдүрүкчүлүүн бичиидаа кошкатпайн тургаш, кыргылданы ай тѳнчүзүнге чедир арткан хонуктарда организастыг доозар дээш бир демниг туржуп турарлар. Ооң түңнелинде бир хүнде-ле 1100 ажыг хойну кыргып үндүрүп, ниитизи-биле алдынган 15 тонна хире дүктүң 12 тоннызын прессээш, 7 тоннаазын белеткел черинге дужааган. «Дужүттүңе амгы хемчээлинге үндезилээн санаашкыннардан алырга, чылдың бирги чартыында 30 тонна дүк садар планны күүседир болурунуң бүгү аргалары бар.

Кыргылданы дүрген дооза ры-биле чергелештир, хойнуң чүүлдезин база шалыпкын чоруткаш, малчыннарны организастыг тайгаладып үндүрер, малдың чайгы семиртилгезин улам күштелдирер сорулганы ак-туругжулар боттарының мурнунда салган. Эрткен чылын чугле 24 кодан хойну тайгаладып семирткен турган болза, ам шупту коданнарны Чаа-Хѳл бажының эки оъттуг сериин чайлагларынче кѳжүрүп үндүрер деп турар. Ону ынчаар организастап, чайның таарымчалыг үезин мал семиртиринге чеп ажыглаары-биле шынаага чаңгыс-даа кодан хой тургуспайн, дииги-биле чайлагладыр болза, ол совхозка-даа, малчыннарның боттарынга-даа ажыктыг. оон хѳй немелде продукция алдынар, малды келир кыштап хүн ажырарының магадылалы база тургустунары билдингир. Республиканың Аъш-чем программазының боттандырарынга чогумна ол курлавырларны долу ажыглаарын СЭКП Тыва обкомунуң VI пленуму мал ажылдыглаарга даалдырган.

...Биче дүъш эрте дүжүп чорда, Кызыл-Даг салбырның кыргылда пунктузунга кээривиске, мында ажыл хайнышкынныг уламчылап тур. Электриликтиг хачылар чарыштыр лагжаан, кырыгкчылар, оларга дузалашкан хѳй-ле оолдар, уруглар ѳй-ѳйде мыткыр кыйгырышкан, кажаада хойлар дүвүренчиг эткилээн. Саваалаан хѳй дүкту совхоз тѳвүнче сѳѳртүп чорудары-биле кезек улус машинада чүдүрүп тур. Ажыл-иштиң байдалын дораан-на сонуургап, оларның биле чугаалажы бердивис.

—Манаа 32 кодан хой кыргыыр ужурлуг улус бис. Ам он ажыг кодан кыргыттынган. Бир хойдан-на ортумаа-биле 2,5 килограмм дүктү кыргааш, 8,6 тоннаны алдывыс—деп, пункт эргелекчизи С. Докмит чугаалады.— Ажыл организастыг-даа, шалыпкын-даа чоруп тур. Амгы бо шакта пунктуда 70 кыргыкчы ажылдап турар болгаш хойну колдуунда-ла электриликтиг хачы-биле кыргып турар.

—Оларның аразында хүн үлүүн үргүлчү ажыр күүседип турарлар хѳй—деп, учётчик С. Таңмит улаштыр чугаалады.—Дуржулгалыг кыргыкчылар Дадар Сероо, Хураган Хаваның Сандараа Балы олар хүнде 45 кг дүк кыргыыр тургаш, 53-70 кг чедир кыргып, социалистиг чарышка ѳскелерни мурнап турарлар. Хойжулар Ы. Түлүш 3 кг, Б. Солун-оол 2,8 кг, Ч. Сенди биле Б. Сувакпит оларның кайызы-даа 2,6 кг дүктү хой бүрүзүнден не алгаш, ол үнелиг продукцияны бүдүреринге боттарының тѳлептиг үлүүн киирген-нер.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү кыргылдада хаара туттунган кижилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургусканындан база кол хамааржыр дээрзи билдингир. Ындыг турбуже, «Ак-Туруг» совхозтуң, оон Кызыл-Даг салбырының удуртукчулары, ол ышкаш райпо баштаар черни бо айтырыгже чогуур кичээнгей салбааны хомудаачыг.

—Хлеб машиназының Чаа-Хѳлден чаңгыс катап сѳѳртүп эккээр хлеви мырынай эвээш болур, чүге-даа чедишпес-тир —деп, кыргылда пунктузунда столоваяның повары А. Агбаан чугаалады.— Эвээш-биче хлебти магазинге киириптер билек, суур улузу мурнап садып аптар, а мында, озалааш черде, ажылдап турар улуска чедишпейн баар. Биске, столоваяга безин каш-ла чүве кирер-дир. Ам база курут оларрывыс бо-дур, улусту кежээ та чүнүң-биле чемгерер чүве...

Бо айтырыгга хамаарылгалыг организациялар Кызыл-Дагда кыргылда пунктузунуң столовазын, мында ажылдап турар кижилерни хлеб-биле чедиштир хандырарының хемчээн дарый ап чорудар ужурлуг.

Ооң-биле кады совхоз-даа, салбыр-даа кыргылда пунктузунда бо столоваяның пашсава аймаа-биле хандырбааның, ол чыл санында ынчаар уламчылап келгенин Анай Моңгушовна хомудап чугаалаар болду.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг. Ынчалза-даа кыска хуусаада чорудар кыргылдада ажылдап турар кижилерге бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузарының орнунга, бичии столовая дерип алырынга акша-тѳгерик «камнап» турганының херээ бар бе? Далаш ажылдыг кижилерниң үе-шагын камнап, дүрген чемгерер дээш повар кижи бодунуң акша-тѳгерии-биле аяк-сава садып эккеп турарга, ол черле таарымчалыг болгу дег. Чемнениир сава чедишпесте, санитар-гигиена чурумну база сагыттынмас болгай.

Кыргылданы дүрген болгаш шынарлыг эртгирери мындыг «түрмекке» айтырыглар чок [illegible] дээрзин [illegible] эгелээр [illegible] «Ак-Туруг» совхозтуң база оон Кызыл-Даг [illegible] удуртукчулары сүтпазы болза, ажыл оон-даа бүдүнгүр болур ийик.

Х-К. МОҢГУШ.
Улуг-Хем район.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле С. Х. Доңгакты, Л. А. Охотникованы шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Кадык камгалал шугумунга хѳй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза

Седимаа Хертековна Доңгакты — Барыын-Хемчик районунуң Бижиктиг-Хаяда фельдшер-акушер пунктузунуң фельдшери;

Лидия Алексеевна Охотникованы — республиканың кеш-венерология диспансериниң кол эмчизин.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1982 чылдың июнь 19.

«Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи» хүндүлүг атты Е. М. Месьнога, К. Х. Орус-оолга, Ч. Д. Таспанчикке тывсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Чоннуң кадык камгалалының талазы-биле ачы-хавыялазы дээш «Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи» хүндүлүг атты тывсыры болза

Евгений Михайлович Месьнога — республиканың туберкулёзка удур диспансериниң кол эмчизиниң оралакчызы;

Константин Ховалыгович Орус-оолга — республика эмнелгезиниң хирургу;

Чаш-оол Доңгакович Таспанчикке — Тыва АССР-ниң кадык камгалал министрииниң оралакчызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1982 чылдың июнь 19.

ЧОННУҢ ЧААГАЙ

КЫЗЫЛ: СОҢГУЛДАДАН СОҢГУЛДА ЧЕДИР

Тыва АССР-ниң найысылалы Кызыл хоорайның Соведи— республиканың эң улуг Совет. Хоорайның чурттакчы чону 70 муң ажыг четкен болгаш ийи соңгулдалар аразында үе-з барык - 3 кижиге немешкен.

Хоорай Совединиң депутаттарының саны 200 кижи, оон туруктуг комиссиялары 13, оларның ажылынга 180 депутат киржип турган. Хоорайга 3 муң депутаттар бөлүктери ажылдап турган.

Кызыл хоорайның ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылдың бада улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус суд-таргаларынга соңгулдаларга чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш кызымак ажылдап келген. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, ада эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш Пленумга чугаалыг деп берген 1990 чылга чедир ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы кызылчыларның политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүн оттуруп кииргенин.

Чер-чер Советтеринге мурнундагы соңгулдалардан бээр ийи чыл ажыг үе эрткен. Бо үе дургузунда найысылалга [illegible] чаартылгалар болгулаан, кызылчыларның чаагай чорууну бедээн. Хоорайның архитектура-планнаашкын бандалын эрги кудумчу, скверлерин чаартырының, чаагайжыды кылдынган чаа чуртталга районнарын тургузарының аргазы-биле боттуг акыжиткен. Культура амыдырал хандырылгазының комплекстери, спорт шөлдери болгаш ногаан үнүштүг черлер кылдынгылаан.

Тудугжулар элээн хөй чугула объектилерин дужаап ажыглалга киирген. Оларның аразында дөртку микрорайон-

[illegible]

Титов, Гагарин, Чехов, Кечил-оол кудумчуларын эде кылып турар. 170 муң дөрбелчин метр оруктар болгаш тротуарлар асфальтылаттынган, 27 муң ажыг дөс шинтар тарыттынган. 5 км инженерлиг хуваалда четкизи туткан. Кызылдың электростанциязының тудуун алгыжканындан база ийи котёлду туругуска ныылдан чылыдыышка күчүзү улгаткан болгаш 17 бичии котёлдарны хаар арганы берген.

Дөртку болгаш бешки микрорайоннарны тудуп кылыры [illegible] болгаш хоорайның тө-вүнде тудуглар эгелээн. Оларның кол дуунда баксырап бажыңнарын көжүрген, тудуп турар. Ол ышкаш Улуг-Хемниң эриин кадыгылап чаагайжылар ажылдар эгелеп болгаш багай эвес чоруп турар.

Бо үе дургузунда бүдүрүл-ге объектилерин 27,5 млн. рубльге ажыглалга киирген. Моон-биле холбаштыр үлетпүр продукциязын бүдүрери элээн көвүдээн. Коммунал амыдырал ачы-дуза чедирериниң хемчээли 13 хуу, үүрмектеп садар барааннар садылгазы 12

[illegible]

журларын капитал салымышкын шингээдип алырын дыка көвүдеткен. Социал-культура-ның элээн каш объектилерин ажыглалга дужаатан. Чоону хандырар адырлар пландарын чедиишкиннерлиг күүсеткен.

Бо чылдың бирги кварталында Кызыл хоорай СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң [illegible]

кандидат, хоорайның улуг ту-гунуң судьяларынга 5 кандидат депшиттирген. Бистиң кандидаттарывыс хоорайның ажылчыннарының, интеллигенциязының болгаш албан хаакчыларының аразындан эң-не тепентиг кижилер. Олар боттарының чуткулдуг күш-ажылы-биле, мораль-политиктиг бедик мөзү-шынарлыг, идейлиг хөй-ниитичи ажыл-чорудулгазы-биле боттарының коллективтеринин болгаш соңгукчуларының бедик идегелин чедип алган. Депутаттарга болгаш судьяларга бүгү кандидаттар соңгукчулар-биле ужурашкан. Олар соңгукчуларының чагыгларын [illegible]

[illegible]

Ш. КУУЛАР.

«Улус депутаттарының бүгү Советтеринге депутаттар соңгуурун чажыт бадылаашкынның бүгү-ниити, дең болгаш дорт соңгулда эргезинге үндезилээш чорудар».

(ССРЭ Конституциязының 95 чүүлү).

ЭҢ-НЕ БАШТАЙ

Советтер чуртунуң хамаатылары бистер өөренир, ажылдаар, дыштаныр эргелиг бис. Кызылдың № 15 школазын доозааш, ам педагогика институдунда өөренип тур мен. Педагогика факультединиң бирги курзунда өөренип турар бис. Бистиң бөлүкте 27 студент бар. Тывалар, орустар,

[illegible]

Чер-чер Советтериниң соңгулдаларын чурттап эртип турар. Соңгуур эргемни эң баштай ажыглап, бир дугаар соңгуур бо. Чоннуң эң тепентиг оолдар, кыстары дээш бадылаашкынның бээр бис. Аас-кежиктиг чуртталга. Төрээн чуртувустун улам шимай чечектелиишкини дээш бадылап тур мен.

Марина БИЧЕ-ООЛ.

Кызылдың педагогика институдунуң бирги курсчузу.

Аъш-чем программазын

КҮЖҮВҮС—НАЙЫРАЛДА

Бистиң фермавыстың ажылчыннары, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, ада эш Л. И. Брежневтиң чырыткылыг, ханы утказы илеткелин. Пленумнуң чугаалыг деп берген Аъш-чем программазын сеткил хандыышкын-биле уткаан болгаш таныжып кааан. Ол программаны бүгү улустуң, ындыг болганда, бистерниң шуптувустуң хереэ бис кылдыр билген бис.

Ол херектиң хажызынга артар кижи турбас ужурлуг. Ынчангаш бистер ол программаны боттандырарынга чогуур улуг-хуузун киирер дээш улам күжениишкинниг ажылдаар бис. Кара-бөлүкчүлер 15-ки май Пленумунуң салган сорулгаларын дүрген болгаш үре-түңнелдиг кылдыр күүседир дээш боттарындан хамаарышкан бүгү-ле чүүлдерни кылып, Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар дээш шудургу демиселдиң үлегер-чижээн Таңдының өске ажыл-агыйларының фермаларының коллективтеринге көргүзүп шыдаар.

Бистиң амгы эң кол сорулгавыс сүт саалдазының чыл планын хуусаа бетинде күүсе-

[illegible]

Балчыр биле Б. Петренко улуг үлүүн киирип, боттарының хүлээлгезин ак-сеткилдиг көрүп турарлар. Ынчангаш оларны ферманың ишчилери хүндүлээр.

Бөгүн болур соңгулдаларга белеткел СЭКП-ниң XXVI съезиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оон тилеентиг улуур дээш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң бүгү ажылчыннарының политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүнүң байдалында эрткен. Эң-не тепентиглеривисти депутаттарга кандидаттар кылдыр депшиткен бис. Оларның аразында ферманың коллективинден чер-чер Советтеринге ажыл-иштиг коллективинсте мурнакчы саанчы Е. Моңгуш-ту, ферма столовазының повары Л. Оюнну, кодээ клуб эргелекчизи Л. Исаковалы адаан бис.

Бистиң бедик бүдүрүкчүлүг ажыл-иштиг коллективисте тывалар, орустар, татарлар, чеченнер, удмурттар, армяннар болгаш оон-даа өске национал-дарның төлээлекчилери ажылдап турар. Бистиң чедиишкиннис, күжүвүс —найыралдыг, чаңгыс аай эң сеткилдиг ажылдап турарывыстың ачызы-дыр.

[illegible]

дап алган мага-лыг чедиишкиннерин көрүп, үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агыйын бүдүрүлгелеринге-даа чорудувус. Ол черде кылдынган болгаш кылдынып турар бүгү-ле чүүлдер бистиң хөй националдыг, найыралдыг өг-бүлевистиң күчү-шыдалының херечизи-дир деп чүвеге база катап бүзүредим. Улустарның улуг найыралын, ленинчи национал политиканың тиилелгезин. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр ам болур 60 чыл оон даг-алтайлар кара-даа чорааралдыкымкыв-биле чугаалаар болду. Ындыг болбастың-даа аргазы чок, чеген ажыг национал-дарның төлээлекчилери ол черде ажылдап, чурттап турар-дыр.

Бөгүн бистиң мурнувуста чугула сорулга—мал чемининг белеткели. Ол дээрге малдың баш санын өстүрериниң, продуктулуун бедидериниң үндезини-дир. Бо чылын совхозтуң черинде оът-сиген экп үнген. Ону кезип белеткээрин-че озалдаашкынныг кирип турары хараадапчыг. Бистер, саанчылар кижи бүрүзү-ле 40 кг мал чемин белеткээр хүлээлгевисти алгап күүседир бис. Бистиң-биле бир демей атаар-бойдус байдалдарлыг Даг-Алтайның коргуулуг бистиңден элээн бедик. Ында

[illegible]

Р. РОДИОНОВА,

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, совхозта ферма эргелекчизи.

Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу—Чаа Шагаан-Арыгның тудугжулары ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оон нуш-ажылчы чедиишкиннер-биле утпуур дээш, бедик тура-соруктуг ажылдап турарлар.

Чоокта чаа ла дазыр хову турган черде туттунуп турар чаа хоорайның овур хевири соңгулдадан соңгулда чедир үеде улам чаартынып, чаа-чаа тудуглар хүн келген тудум немежип турар. Ол бүгү чаартылгаларны аныяктар боттарының холдары-биле тудуп турар.

ЧУРУКТАРДА: чаа хоорайның бөлүк аныяк тудугжу кыстары; Чаа-Шагаан-Арыгның бир кудумчузу.

ЧУРУКТА: республика найысылалының Кочетов кудумчузу бөгүн.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

«Совет Тыва» совхоз бо чылын сес муң ажыг хойну кыргыыр, күрүнеге 9 тонна дүктү дужаар планныг. Кыргыкчыларның күш-ажылын шын органнзастаанының, оларны дүрген кыргыыр аргага өөреткенинин ачызында совхозта хой кыргылдазы соңгулдалар хүнүнге чедир доозулган.

ЧУРУКТА: кыргылда үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ БАДЫЛААР МЕН

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленуму 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын хүлээп алган. Ол программада мындыг одуруглар бар: «Аъш-чем айтырыы—ажыл-агый-даа, политика-даа талазы-биле алырга —бо эртип турар он чылдың кол, төп айтырыы болур. Ону чедиишкиннинг шиитпирлээриниң үндезини болза, чыл пландарын база ниитизи-биле он бирги беш чылдың планын долу болгаш ажыр күүседири болур».

[illegible]

мээң-биле кады ажылдап турар мурнакчы ажылчыннарның киирген үлүү улуг. Маңаа, бир дугаарында, Кызыл-оол Биче-оолду улуг чоргаарал-биле адаар мен. Тудугга ур ажылдаан, байлак дуржулгалыг ажылчын. [illegible]

[illegible]

лекчизи» деп хөрек демдээ-биле, тресттиң болгаш эргелелдиң хүндүлел бижиктери-биле шаңнадып тургулаан. Калайым Татьяна база тудугжу кижи. Ол Кызылдың № 48 тудуг эргелелинде штукатур-маляр [illegible]

[illegible]

тайбың дээш бөгүн бадылаар бис.

Б. ЧУЛЬДУМ.

«Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниң дашчызы.

АМЫДЫРАЛДЫҢ ЧААГАЙЫН

Бөгүн байырлал. Улус депутаттарының чер-чер Советтериниң болгаш улус судьяларының улус судьяларының соңгулдаларының хүнү. Амгы соңгулдалар тооску ужурдуг үеде, бүгү чурт ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылының [illegible] байырлаарының бүдүүзүнде эртип турар-дыр. Бүгү улустуң байырлалы соңгулда хүнүнде ол эрткен 60 чылдарже хая көрүп, чамдык сактыышкыннарны маңаа бижиирим артык эвес деп бодаар-дыр мен.

Алдан чылдар... Совет кижилерниң амгы чаагай амыдыралының үезинде ону кижи-даа назыны четпес үе деп марга-даа турбас боор. Ол үениң дургузунда чедип алган чайгаарлыг чедиишкиннерниң чижээн чурт масшта-

[illegible]

ажылдап турар.

Ол бүгүнү эртем-билиг четчир, чаа үениң кижилери башкарып турар. Улус чырыдышкынының шугумунга хөй чылдарда башкылап, республиканың культура албан черлеринге ажылдап чораш, назы-хар четкенимде пенсияда мен. Төрээн Тываның ында чечектелиишкинин, сайзыралын кайгамчыктыг каарларның өзүп келгенин бөгүн, назы-харның дагуп, угаатканының бедиинден сактып, бодап олурарга магалыг-дыр.

1932 чылда Кызылга нам школазының директору-даа турган, 1935 чылда кattышкан школаның башкызы-даа турган, 1938 чылда Тыва транспортка чолаачылар белеткээр курска башкылап-даа турган, ажыл-херекти эки би-

[illegible]

А. АЛДЫН-ХЕРЕЛ

персоналдыг пенсионер, 1935 чылдан бээр СЭКП кежигүнү.

ЧОРУУ ДЭЭШ

боттандырар бис

КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш ында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-нин Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглерниң дугайында» илеткелин бистиң совхозтуң ажылакчылары улуг көдүрлүүшкүн болгаш бүрүн чүүлдүгзүнүүшкүн-биле уткаан. Бодаа ниитилерниң мурнунга . Пленумнуң салган улуг сорулгаларын күүседири-биле ам эрес, шудургу ажылдап турар.

Он бирги беш чылдың пйн чылының бирги чартынында СЭКП-нин XXV съездизи аттыг совхозтуң малчыннарының база чер ажылдыгларының кандаар ажылдааны бөгүн сонгулааларга кандыг белектиг келгенин мацаа чугаалаар бодай-дыр мен.

Бо чылдың кыжы кадыг дошкун болза-даа. совхозтуң малчыннары ниитиниң малын чүгле менди камгалап алган эвес, харын оон баш санын өстүрген, продуктулуун бедиткен. Бо чылын мыйыстыг бода малды өстүрериниң планы 104,9 хуу күүсеттинген. Ынчаарга 1981 чылга деңнээрге бо чылын саар инектиң баш саны 11 хуу, хаваннының — 36,6, хой, өшкүнүң — 12,9 хуу, чылгының — 16,6 хуу көвүдээн. 100 баш төрүүр малга өнаалттыр малчыннар бо чылын 65 бызаазы, 83 хураганы менди камгалап алган. Күрүнеге мал ажылының продуктуларын саарын ап көөрге, чартык чылда эъттиң — 119 хуу, сүттүң 103,3 хуу боттандырган.

Мен бодум механизатор кижи болганымда, чер ажылының дугайын онзалап демдеглээри күзенчиг-дир. Чурттуң Аъш-чем программазы бодунуң үре-түңнелин бо чылдан-на эгелеп бере бээр ужурлуг деп май Пленумунга илеткелинге эш Л. И. Брежнев айыткан. Программаны боттандырарынга бистер, чер ажылдыглар, боттарывыстың чогуур улуг-хуувусту киирер апаар бис. Ону барымдаалааш, совхозтуң механизаторлары часкы ховү ажылдарын эң-не кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деңнелге эрттирген.

Совхозтуң шөлдери үнүш-дүжүткүр кара хөрзүннүг. Ында олардан магалыг чааткай, гектардан 20 центнер чедип турар дүжүтү ап турган. Оон соонда чер кырып, чемиштиг кара довураан хатка алыскаш, дүжүү будулаан. Ынчангаш тарылга шөлдериниң үнүш-дүжүткүрүн катап тургузары үениң негелделиг айтырыы болу берген. Ук айтырыгны шиитпирлээри-биле сөөлгү чылдарда органиктиг база минералдыг чемишчидилгелерни төгерин көвүдеткен. Мурнунда довураан хатка алыскан черлерге сиген тарып, шыктаадырган. Бо бүгү хемчеглерниң түңнелинде, алыракчывыс — ие-чер бодунуң беримчезин катап элбедип эгелээн.

Оон соонда бир эң-не чугула чүүл болза, чер ажылының хөрзүн камгалалдыг системазын шиңгээдип алыры болур. Республиканың өске-даа совхозтары ышкаш, бис база-ла ол чаа системаны ёзугаар чер ажылын чорудуп, шөлдерниң довураан андара кагдырбайн, алаандан культиваторлар-биле уламредип турар бис. Ол ышкаш ыш тарылга ээлчеглиригезин чорударынга чогуур кичээнгейни салып келген. Сөөлгү чылдарда ажыл-агый курумтурар шөлдерниң бок үнүштерин узуткаарынга деңшилгелиг аргазы — хоран химикаттарны самолёттап чаштырарын калбаа-биле ажыглап турар апарган.

Он бирги беш чылдың пйнги чылдың тараа культураларының гектарындан-на 12 центнер дүжүттү алырын база тараанын ниити чылдазын алды муң ажыг тонна чедирерин механизаторлар хүлээнген. Чайның ортан үезинде болур чаашкыннарга таварыжып кылдыр, тараа культураларын чаштырышкынын май 15-те эгелээн. Бир-тээ чаштырылга ораи болган чүве төлээде, ону кыска хуусаада эттирери эргежок чугула. Тараа аймаан 5000 ажыг гектарга, силос культураларын — 900 гектарга, чаңгыс чылдыг сигеннерни 1530 гектарга тарыыр ужурлуг. Ол бүгү шөлдү үш К-700-тен болгаш чеди Д-75-тен тургустунган шупту он агрегат он-на хонук дургузунда чаштырып доозкан. Мурнунда кажан-даа ындыг турбаан.

Бо чылын черниң ол-шыгы эрткен чылдааныындан дыка эки. Ынчангаш тараалар аажок үнүп эгелээн. Алган хүлээлге күүсеттинер дээрзинге ынаныш улуг.

Тараажы кижиниң чайгы үеде бир кол сагыш салыр чүвези — куруктурулга болбаазыраатылгазы. Аңгыс черлерниң бок үнүштерин арылдыр узуткаарының, черни сыыштаны[illegible]рының кара чаңгыс аргазы — куруктурулга болбаазыратылгазы болгай. Чаштырылга доостуру билек-ле, май 25-те чеди К-700 болгаш ийи ДТ-75 шупту 9 агрегат курупурар черлерни довураан андара кагдырбайн. алаандан уламрезип культиваторлар-биле болбаазырадып кирипкен. Бо чугула агрохемчег июнь 15-ке чедир бүрүн доозулган. Ийи муң ажыг гектар черни ынчаар болбаазыраткан. Бистиң механизаторларывыс бүгү хову ажылдарын чер-чер Советтерин сонгулдааларның бүдүүзүнде бүрүн доозуп, бүгү улустуң бо байырлалын төлептиг уткааннар.

Д. ДОЙБАН,
СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң механизатору Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.
Каа-Хем район.

Аъш-чем программазын боттандырарынга эң чугула чүүлдерниң бирээзи хову-шөлдерниң үнүш-дүжүдүн бедилдери. тараа чажылдазын болгаш картофель, ногаа олуртулгазын чогуур хуусааларында. бедик агротехниктиг деңнелге чорудары болур.

Республиканың совхозтары бо чылын тараа культураларын чайгы чаашкыннарның келир үезинге уткуштур чорудуп. Ол болза, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) [illegible] шиитпирлээрин херек кырында боттандырыы [illegible]

ЧУРУКТА: часкы хову ажылдарының үезинде чаштырылганы чорудуп турары.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

ДАЙЫННЫ БОЛДУРБАС

Совет улустуң 1941-1945 чылдарда немец-фашистиг ажелекчилерге удур чорудкан Ада-чурттуң Улуг дайыны бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң төөгүзүнде кажан-даа турбаан аар болгаш хан төгүүшкүннүг болган. Дайынның эгезинде тур бергелерге таварышса-даа, ленинчи Коммунистиг партияга баштаткан совет улус, оон Чепсектиг Күштери Улуг Октябрьның чаалап алыышкыннарын камгалаар дээш маадырлыы-биле тулчуп, араатанзыг дайынны ижээнинге чедир чылча шаап.төөгүлүг тиилелгени чедип алган. Совет Армия чүгле болуушуп чуртун эвес, Европаның улустарын фашистиг кулданыгдан хостаан, Азияның улустарын империалистиг Японияның аспаандан чарып алган, ынчангаш кижи төрелгетенге тайбыңның, бурунгаар депшилгениң оруун чаалап берген.

Бо улуг херекке киржип, бистиң бол улуувуң киирген им Совет Эвилелиниң хамаатылы, интернационалчы бедик хүлээлгезин күүсеткеним ол. Немец-фашистиг ажелекчилерниң бистиң чуртувуска болган өске-даа курунелерге чедирген каража-когаралын, ажыг-шүжүүн, чүнүң-биле деңнеп санаар боор. Дайын дег халаптыг, урелекчи чүве чок. Бистер ам тайбың ак-көк дээрниң адаанда 37 чыл чурттап чор бис.

Каттышкан Штаттары баштаан империалистиг сөөлгү үеде делегей байдалын нурыладып, халаптыг дайынның одун кывыдырып оралдажып турарындан тайбыңны камгалаар, быжыглаар дээш шимчээшкин делегейде бо хүннерде калбарган. СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың делегейге тайбыңны быжыглаар дээш чорудуп турар ленинчи даштыкы политиказын, шынзы ленинчиг, тайбың дээш могаг чок демиселчи Леонид Ильич Брежневтиң СЭКП-нин XXVI съездизинге Отчёт илеткелинге, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге. Ташкентиге болгаш байырлалга болгаш өске-даа чугааларында тайбыңны камгалаар, боо-чепсекти, хамыктың мурнунда ядролуг чепсекти бүдүрерин соксадыр. дайын айыылын эвээжедир талазы-биле илиг үндүрген саналдарын чүүлдүгзүнүп деткип турар мен. КНО-нуң Кол Ассамблеязының боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга эш Л. И. Брежнев бистерниң, 269 миллион совет улустуң, өмүүнээзинден чагаа чорудкан. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп хүлээлгени Совет Социалистиг Республикалар Эвилели бодунга ап тур деп, ында айыткан. Бо болза канчаар-даа аажок улуг дузалыг шиитпир-дир, ону, бүгү совет кижилер-биле бир демей, деткиир мен.

Бистиң Төрээн чуртувус тайбыңның чөленгиижи, делегейде сайзыраңгай чурттарның бирээзи, оон күчү-күжүн, камгалаар аргазын улам быжыглаары — хамааты бүрүзүнүң хүлээлгези. Назы харым улгаткан, дайынның инвалиди мен, ынчалза-даа кандыг-ла йар ажыктыг ажылды кылып, шыдаар шаам-биле ажылдап чоруур мен.

А. КОРОБЕЙНИКОВ,
Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи.

Совет Эвилелиниң политиказында тайбың дугайында сагыш салыышкын эң кол чүүл. Күрүнелерниң азы күрүнелер бөлүктериниң аразында кандыг-даа чөрүлдээлер, ниитилел тургузуунда, амыдыралдың хевир-бүдүжүнде азы идеологияда кандыг-даа ылгалдар, хүнүп бодаар кандыг-даа эрге-ажыктар тайбыңны хумагалап камгалаар, ядролуг дайынны болдурбас деп үндезин, бүгү улустарга ниити ындыг эргежок чугула чүүлге моондак болуп шыдавас дээрзинге бүзүрелдиг бис.

(КНО-нуң Кол Ассамблеязының тускай ийиги сессиязынга Л. И. Брежневтиң чагаазындан).

УРУГЛАРЫВЫСТЫҢ ААС-КЕЖИИ ДЭЭШ

Төрээн совхозумга малчыннап хөй чылдарда ажылдап келдим. Оон иштинде хөй кадарын он беш чыл ажыг үеде ажылдап, коддуунда.ирттир кадарын, эки немелде деңзизин ап, чор бис, совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел организацияларының күш-ажылывысты үнелеп-даа келди.

Бистиң совхозувуска мээң караамга-ла хөй чаартылгалар болуп, малчыннарның амыдыралында дээгей өскерилгелер сагышты өөртүп турар. Чаа техника кээп, күш-ажыл чиигеп, амыдырал экижээн. Хөй уруглуг иелерге материалдыг улуг дузаламчыны көргүзүп, оларның күш-ажылын аажок үнелеп турар боор-дур. Бо бүгү байдалдар малчын кижиниң ажыл-херекке хамаарылгазынга салдарлыг болбас арга чок. Партияның болгаш чазактың сагыш салыышкынынга харыы кылдыр ниитилелдиң чаагай чоруу дээш улам эки ажылдаарын кижи уругулуг болуп, уруг-дарыынга-даа чагып чоруур.

Мен ог-бүлем ээм Болат-оол Дозур-оолович-биле кады хөй уругларны өстүрүшкен. совхозувуска кызып ажылдап келдивис. Бо чылын бедиткен хүлээлгелерни ап, ону багай эвес күүседип, чайлаглаашкынның шагда эгелей берген бис. Уруг-дарывыс хостуг үелеринде биске дузалажып, эртембилигни чедип алгылаан. ам школада үш кижи өөренип турар. Улуг оглувус Валерий СЭКП обкомунуң инструктору, оон бичии кызывыс Валентина совхозунда педи-садта бижээчикчи, база бир уруувус Лариса Кызылда студент. Анатолий чоокта чаа Совет Армияның хүреэлениинден чанып келгеш, шериг кезээнде ажылдай берген. Борис деп оглувусту бо чылын шеригже удээр бис. Ол ам суггарылгада ажылдап турар.

Совет эрге-чагырга органнарынга сонгулдаалар хүнүнде бо бүгүнү улуг чоргаарал-биле чугаалап, не кижи болганымза уругларымның аас-кежии, [illegible] кырынга тайбың, совет чаагай амыдырал дээш бадылаашкынымны бир үн-биле бээр мен.

А. САЛЧАК,
Маадыр-ие, «Совет Тыва» совхозтуң хойжузу.

Бөгүн—Медицина ажылдакчызының хүнү

КАДЫКШЫЛ—НИИТИЛЕЛДИҢ БАЙЛАА

Бүгү чуртта ышкаш, бистиң республиканың кадык камгалалының ажылдакчылары Медицина ажылдакчызының хүнү — боттарының профессионал байырлалын бүгү совет улус-биле кады СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг көдүрлүүшкүннүң байдалында демдеглеп турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан: «Партийның, политиктиг ёзу-биле көөрүнүп кол чүүлү — бүгү ле чүүлдерни кижиниң эргеажыктары дээш, бүгү чүүлдерни кижиниң чаагай чоруунга» дээш чайгылыш чок программалыг негелде бис келген болгаш ындыг болурдаа ужурлуг». Бистиң чуртта чоннуң кадыкшылын ниитилелдиң байлаа кылдыр көрүп, кижи бурузунуң кадыкшылы дээш сагыш салыышкынын күрүне херээ кылдыр чарлаан болгай.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Чоннуң кадык камгалалын улам экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын амыдыралга боттандырбышаан. республиканың эмнелге албан черлериниң коллективтери партия, совет органнарының удуртулгазы-биле ажылдааш, чамдык ажылдарны кылып чорудкан болгаш боттарының профессионал байырлалын чоннуң кадыкын камгалаарынга кошкун чедиишкиннерлиг уткуражып турар.

Республиканың кадык камгалалының ажылдакчыларының эргезинде эмнелге-поликлиниканың болгаш санитар-эпидемиология албан черлерининн калбак четкизи. өске-даа эмнелге албан черлери. ылангыя районнарның төп эмнелгелери тургустунган. Бо хүннерде республиканың чонунуң эмнелге оруннары-биле хандыртынганы он муң кижиге-ле 179 орун боор турар. Ол дээрге мурнунда турганындан хөй-дүр. Республикада кадык камгалалының материал-техниктиг баазазы улам быжыктаан. Сөөлгү чылдарда Бай-Хаакта болгаш Эрзинде чаңгыс аай төлевилелдиг эмнелгелери болгаш поликлиникалары, Кызылда — санитар-эпидемиология станциязы, радиологтуг корпус, божудулга бажыңы туттунган, ажылдап турар.

Бо чылын Ак-Довурак хоорайга уругларның 120 орунныг соматика эмнелгези, Чаа Шагаан-Арыгга — эмнелге комплекизиниң уруглар корпузу ажыглалга кирер ужурлуг. Он бирги беш чылдың иштинде Туранга болгаш Чаа Шагаан-Арыгга эмнелге комплекстерин ажыглаага киирерин планнаан. Ол ышкаш Кызылга соматика эмнелгези болгаш поликлиниканы тудар.

Кадык камгалалының чаа чаа албан черлерин болбаазыраңгай дериг-херекселдер-биле кады ажыглалга киирер чорук чоннуң медицина хандырылгазын экижидеринге. оон шынарын бедидеринге улуг ужурдузалыын онзалап демдеглээри чугула. Чогум-на оон ужурундан чоннуң кадыкын камгалаарынга чарыгдаар акша-көрнгиниң күрүнеден тускайлаарыңың хемчээли улам көвүдеп турар. Чижээ, беш чыл иштинде республикага кадык камгалалының бюджеди 5 млн. рубльге көвүдээн. бо чылын 24 млн. рубль четкен.

Кадык камгалалының албан черлери чыл келген тудум-на амгы үениң болбаазыраңгай эмнелге-диагностика аппаратуразы болгаш техниказы-биле хандыртынып. бедик шынарлыг дээштиг эм чүүлдерин көвүдеп турар. Сөөлгү беш чыл иштинде ол бүгү чүүлдерге 3 млн. ажыг рубльды чарыгдаан.

Медицина кадрларын белеткээриниң айтырыы база чедиишкинниг шиитпирлеттинип турарын бөгүн демдеглээр ужурлуг. Республиканың кадык камгалалының бедик мергежилдиг кадрлары — специалист эмчилер, бүгү мергежилдер талазы-биле ортумак" эртемниг ажылдакчылары өскен. Ниитизи-биле чоннуң кадыкшылын 800 эмчилер, оларның иштинде үндезин националдың 240 эмчилери, а ол ышкаш ортумак звенонуң 25 муң ажыг медицина ажылдакчылары камгалап турар. Оларның хөй кезии чонга бедик-биле үнеледип, улуг хүндүткелди чедип ап, совет эмчиниң чаагай адын ары-биле эдилеп, аксеткилдиг, кызымаккай ажылдап турарлар.

Медицина албан черлеринде боттарының ажылының арга-методтарын уругугу саны рангайжыдып, эки ажылдап турар коллективтер [illegible] Оларга республиканың туберкулёзка удур диспансери (кол эмчи К. Н. Пой), республика эмнелгези (кол эмчи Ю. З. Ковенский), уруглар эмнелгези (кол эмчи Ю. В. Карымов), неш диспансери (кол эмчи Л. А. Охотникова). [illegible] Ш. Д. Хомушку), [illegible] С. Н. Чочал болгаш [illegible] коллективтер хамаарышыр.

[illegible] кадыкшылы дээш. аарыг-аржык кижилерге дузалап, эмнээр дээш боттарының билиг-мергежилин харам чокка берип, кызымаккай ажылдап турар эмнелге ажылдакчыларын бөгүн адап, демдеглээри өөрүнчүг. Бистиң республикада орден-хавыяалыг 254 специалистер. Тыва АССР-ниң болгаш РСФСР-ниң алдарлыг эмчилери 60 кижи ажылдап турар болгаш 123 медицина ажылдакчылары «Кадык камгалалының тергиини» деп хөреб демдээ-биле шаңнатканнар. Медицина ажылдакчызының хүнүнге уткуштур чоннуң кадыкын камгалаарынга улуг ачы-хавыязы дээш чурттуң Кадык камгалал министерствозу республиканың бедик медицина ажылдакчыларын «Кадык камгалалының тергиини» деп демдек-биле шаңнаан. Оларның [illegible] республиканың туберкулёз диспансериниң эмчизи З. Т. Салчак, республиканың уруглар эмнелгезиниң салбыр эргелекчизи Р. П. Неселёва. Хайыраканның ФАП [illegible] К. Д. Тонгулай Каа-Хем районнуң эмнелге[illegible] И. В. [illegible] аймактың эмнелгезиниң улуг медсестразы З. С. Гоголь. республиканың Кадык камгалал министерствозунуң улуг инспектору В. Д. Очур-оол болгаш өскелер-даа бар.

Республикага кадык камгалалын хөгжүдеринге боттарының улуг-хуувун киирген, бооччуларының болгаш аныяктарның эмчилериниң ачы-дузазы-биле эки чоннуң болза-биле үнелеп, [illegible] ветераннарның чүгле эмнелгезиниң республика эмнелгезиниң хирургтары В. А. Ушкалов, К. Х. Орус-оол, Л. П. Зверев, невропатолог Б. А. Монгуш, салбырлар эргелекчилери Ю. А. Гринько, Л. А. Жеребова болгаш өске-даа хөй-хөй специалистер боттарының кызымаккай мергежилдиг ажылы-биле чоннуң хүндүткелин чаалап алганнар.

Республиканың кадык камгалалында чедиишкиннер-биле дериг-херексел кадык камгалал органнарының болгаш эмнелге албан-даа черлериниң-даа ажыл-чорудулгазында четпестер ам-даа хөй боор турарын дорт айтыр ужурлуг. Ындыг четпестерни болгаш чедир кылдынмаан чүүлдерни айтып, бистер моон соңгаар оларны чайладыр, кадык камгалалының негелделерине удур[illegible] бүгү чүүлдерни кылып үндүрер ужурлуг бис. Ол сорулга-биле чоннуң кадык камгалалының талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Чоннуң кадык камгалалын улам экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын кадык чок күүседип, чонга медицина болгаш эмнелге дузаламчызының шынарын экижидер, материалдыг, сан-хөө болгаш кадрлар-даа талазы-биле кургаларын дыңзыдар-биле. [illegible] ажыглаарын хандырар, чонга эм-ле чаңгыс медицина дузаламчызын көргүзер черлер — кадык камгалалының эге звенолары ажылын улгадаа-биле экижидер сорулга бистиң мурнувуста салдынган.

Н. СИЗЫХ,
Тыва АССР-ниң кадык камгалал министри.

ХҮНДҮЛҮГ

[illegible] болгаш чурттакчы чонунуң хөйү-биле Торгалыг Өвүр районда эң улуг совхоз болур. Торгалыг суурнуң медицина салбырының ажылдакчылары чоннуң кадыкы дээш планы тургускан, ол ёзугаар харыысалгалыы-биле ажылдап турарлар. Бо организациядан бир кижиниң дугайында Медицина ажылдакчызының хүнүн таварыштыр мацаа бижиксе дим.

Ону Мария Ховалыговна Базапова дээр. Ол дөрт уруглу төрээн болгаш кижизиткен. 100 ажыг уругнуң хинин кескен авазы. Чымчак сеткилдиг, чылыг холдуг бо ие медицина шугумунга чээрби беш чылда амыр-дыжык бодавайн, кужүн, билиин харам чок ажылдап келген.

Мария Ховалыговна ажылдап келгениниң ол үелеринде кыштың соогунда, чайның изиинде, дүнүң караңгызында чоннуң кадыкы дээш чоруп. эзээш эвес бергелерни шыдажып эрткен. Божудулга бажыңының эмчизи хереэжеллерни чүгле божуларда кудээп алыры-биле кызыгаарлаттынмас, оларны учёт-отчётка алыр, баш бурунгаар шинчиир, хайгааралга алыр. Торгалыг кодээ Советиниң депутады Мария Ховалыговна ындыг харыысалгалыг ажылды үр чылдарда негелдеге дүүштүр күүседип келген.

Ол чалалга келгенде ман-биле халып. чоруур машина-техника дээш бодун-ла сүржүп турганын кажан-даа көрген мен. Оон хөй чылдарда бараалгап келгениң, ажылының түңнели — оон хайгаарап божудуп хинин кескен уруглары өөрүшку.» Хөлүмзүрүг-биле ырактап-на мендилеп, төрээн авазы дег хүндүлеп чорууру ол-дур.

Медицина ажылдакчызының хүнүн таварыштыр Мария Ховалыговнага аң дег кадыкшылды, моон соңгаар-даа хөй чаштарның хинин кезип, хүлээп алырын торгалыгжылар күзээр бис.

Т. МАП-ООЛ.

КИЖИЛЕРГЕ БУЯННЫГ

Кызыл район Каа-Хем суурда эмнелгези. Долгандыр арыг-силиг, ногаан ыяштар. Оон корпустарында кижилерниң аарыын эмнээриниң барык бүгү салбырлары бар. Ында ак халаттыг кижилер чоннуң кадыы дээш шудургу ажылдап турарлар. Медицина ажылдакчыларының хүнүнүң бүдүүзүнде ол эмнелгеге чеде бергеш. баштай-ла ужурашкан эмчимни Татьяна Дуюнгаровна Донгак дээр болду. Ол алды чыл бурунгаар Красноярскиниң медицина институдунуң ниити эмнелге факультедин дооскан соонда. төрээн Тывазынга чедип келгеш бо эмнелгеге ажылдай берген.

Татьяна Дуюнгаровнадан ол эмнелгениң ажылының дугайын чугаалап бээрин дилеедим.

— Бистиң район эмнелгезиниң эмчилери аазы-бүру аарыгларны баш удур болдурбазынче кичээнгейни салып турар. Үлетиир-бүдүрүлге черлеринге эмчи шинчилгезин эрттирип. ажылчы чоннуң чурттап турар черлериниң аайы-биле эмчи дузазын чедирип. малчыннарже болгаш хову турлагларже үнүүшкүннерни кылып турар бис. Эмнелгениң материалдыг баазазы [illegible] эмчи киргизер-биле чедир хандыртынып турары — [illegible] чугаалаашкын [illegible] кижилерниң кадыын камгалап [illegible]

[illegible] бурунгаар кирерге [illegible] эрги [illegible] сонгалар, хаалгалар, мебель, [illegible] тураар, [illegible] Ында эмнелге шугумунга үр чылдарда амырлыжын харамнанмайн ажылдап келген, улуг дуржулгалыг, бедик мергежилдиг хоочуннар даа. ажылдаа-ла улуг үр болбаан-даа болза, чогаадыкчы [illegible] тура сорук тыг ажылдап турар аныктар-даа бар. Чижээ, ол эмнелгеде ийи дугаар участок эмчизи Зинаида Маевна Кыргыс бодунуң ажылын эки билир, бедик негелделиг ажылдап турар, бодунун бүгү билиин, мергежилин кижилерниң кадыын камгалаар чаагай херекче угландырып турар.

Эмнелге шугумунга чээрби ажыг чылдарда ажылдап келген эмчиниң улуг сестразы Вера Михайловна Ныыш байлак дуржулгалыг, кижилерге эптиг-ээлдек. чон мурнунга хүндүткелдиг кижи. Ол ажылының бедик шынары дээш кажан-ле кызыл чорук. Үр чылдарда хирургияның сестразынга база ажылдап чораан. Ынчангаш минута эвес, харын-даа секунда бурузун үнелеп билир. шиитпирлиг. бодунга болгаш эш-өөрүнге шыңгыы негелделиг ажылдап турар. Мен аңаа олуруп турарымның кырында бээн 5-6 кижи келгеш. Вера Михайловнаның дузазын алгаш, четтиргенин илереткеш. чоруп турдулар. Оон бүгү ажылдап келгенин чээрби ажыг чылдар иштинде,та чеже кижи ол эмчиниң буянныг холдарын деңнээр чымчак сөзүн дыңнап, аарыг-аржыын ап экижээн чүве.

Ол эмнелгеде ак сеткилдиг, хей-аъттыг, бедик кузел-биле ажылдап турар эмчилер кайы хөй. Оларга эмчи Татьяна Дуюнгаровна Донгак. эмчи сестралары Бакуу Буяновна Ооржак, Аялын-ууе Сарыгларовна Дамдын, Валентина Кирилловна Петрова, Евдокия Фроловна Сердюкова болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Эмнелгениң профэвилел организациязының салбырлар аразында социалистиг чарыштыы [illegible] организастап оон [illegible] [illegible] мактап турар.

Д. КАРА-ООЛ.

Тес-Хем район эмнелгезиниң коллективинде чонунуң кадыы дээш күжүн билиин берип, чүткүлдүг ажылдап турарлар хөй. Чижээ, улуг сестра Валентина Дандар, уруглар эмчизи Вера Кармаа, рентгенолог Идам Самбуу, иштики аарыглар эмчизи Мария Самагапова дээш оон-даа өскелерин адап болур. Оларның онаашкан ажылы дээш кызымаан, аарыг улуска кичээнгейлиин чон мактап келген.

Коллектив кежигүннери акушерка Чаряна Иаековна Кара-оолду база чоргаарал-биле адап турарлар. Ол бо чылдың бирги кварталында эмнелге коллективинде социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Кара-оол чүгле онаашкан ажылынга эвес, хөй ниити ажылынга, ылангыя, бот-тывынтыр уран чүүлге идепкейлиг киржип келгенинериң билээзи.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылының юбилейиниң төлептиг уткуур дээш эмнелге коллективи (эргелекчизи Р. Н. Калдар-оол) кышка удур амдыгаштан белеткенип, сеткилгени кыла берген.

Т. КУНГА.

ЧУРУКТА: акушерка Л. Кара-оол ажыл үезинде.
Автортуң фотозу.

ЭМЧИЛЕРНИҢ БАЙЫРЛАЛЫ

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын чонга эмчи дузаламчызының дыңнарын улам экижидери-биле демдеглээр — совет медиктер бо чылын боттарының профессионал байырлалын ындыг кылдыргының адаа-биле демдеглеп турар.

Медицина ажылдакчызының хүнүнге тураскаатканбайырлалдыг хурал июнь 17-де Москвага ССР Эвилелиниң Улуг театрынга болган.

Хуралдың президиумунда — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Макеев, СЭКП ТК-ның харыысалгалыг ажылдакчылары, министерстволарның болгаш ведомстволарының удуртукчулары. эртемденнер, эмчилер, хөй ниитиниң төлээлекчилери.

ССРЭ-ниң кадык камгалал министри С. П. Буренков илеткел кылган. Ол совет кадык камгалалының, медицина эртемниниң болгаш медицина клетуурунуң чугула айтырыгларынга доктаатан. Оларның кол талалары болза — кадык камгалалының эге звенолорының ажылын сайзыраңгайжыдары, нептерээн аарыглар-биле демиселди күштелдирери, эмнер болгаш медицина техниказы-биле чонну база эмнелге албан черлерин хандырарын экижидери болур. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң хүлээп алган Аъш-чем программазынга дүүштүр кадаа кадык камгалалын улам ыңай хөгжүдериниң айтырыглары база ону эки черин ээлээн.

Байырлалдыг хуралдың киржикчилери эмнелге ажылдакчылары совет кижиниң кадыы дээш бүгү күжүн, дуржулгазын, билиин бээрин бүзүреткен.

(СЭТА).

Республиканың эмнелге ажылдакчыларының бот-тывынгыр уран чүүл көрүлде-конкурузу чоокта чаа болуп эрткен. Тааланчыг ыр-шоор, ээлдек чараш танцы-сам бот-тывынгыр коллективтерде хөй болган.

ЧУРУКТА: Чөөн-Хемчиктиң танцы коллективиниң «Аяк шай» деп танцызы.

А. ХАСАНОВИЧИНИҢ фотозу.

ТАРААМ ТУРДА ТОДУГ-ЛА МЕН

Тыва улустуң бо ырызы шагдан тура нептереп болгаш ам-даа ужур-утказын чидирбээн, харын улам күштүг чаңгыланып турар:

Тандым турда, тандаш-ла мен,
Тараам турда, тодуг-ла мен.
Хемчиим турда, хертеш-ле
Хевээм турда, тодуг-ла мен.

Л. И. Брежневтиң «Кур чер» деп ному «хлеб барда ырлап болур» деэн домак-биле эгелээш, үстүнде ырының утказы-биле дүгжүп турар болгаш тарааның үнезин, амыдыралдың өзээ болуп турарын бадыткаан.

Тыва улус оран-таңдызының ачы-буянын, аң байлаңын дугайын алгап-йөрээвишаан, боттарының күжү-биле өстүрүп, ажаап ап чораан тараазынга өөрүшкү чоргаарадын ырларга безин илередип турган. Шаанда кижилер чединмес түреңги, аш-чут заарберге үелерде безин тайга эдектеринге, хемнер уннарынга ийи-бир шак тараазын тарып ап, ону камныг, хумагалыг ажаап, аъш-чемге херегле чораан. Хлеб-тарааны кижилер шаандан тура хүндүлеп, аалчыларны хлеб болгаш дус-биле уткуп хүлээп алыр, а ону салырда безин ойтур салбас, ону бижек-биле уш-баш чок шиштей бээр кижилерни буруу шаап чораан. Хлебти тотчеглээр, ону камнавас кижилер дооратан «хырны чарылган», «караа долган» деп чергелиг чечелелдерни дыңнаар. Ол дээрге элээн донгун-даа болза, чоннуг чечелел-дир.

Чоокта эрткен СЭКП Төп Комитединиң май Пленумунга 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң аъш-чем программазының дугайында чугаалашкаш, ону анаа чүүлдүг деп хүлээп алгаш болгай.

Мында партияның салып турар сорулгазы «чурттуң улам улгаткан экономиктиг күчүзүн быжыглавышаан, болдунар-ла кыска хуусааның иштинде чоңну аъш-чемниң бүгү хевирлери-биле турум хандырарын чедип алыры, эңне үнелиг продуктуларның күсели-биле совет кижилерниң аъш-чеминиң структура-тургузуун үндезини-биле экижидери» деп айыткан. А хлеб дээрге кижилерниң хун бүрү херегләэри кол аъш-чем болур. Ынчангаш ооң камналгазының болгаш шынарлыг кылдыр бызырарының айтырыы база бирги черде турар ужурлуг. Ол айтырыглар бистиңиде күду дециелде.

Бисте хлебти хейну салып алгаш, ооң-биле тудуп турары дириг ачытаннар азыраар чоруктар бар. Хөй-ниитиниң чемненилге черлеринде хлеб кескиндилиниң стол кырынга чыдып баары хөй боор турар. Бо база-ла кижи бүрүзү черегләэр шаан билбес, камналга чок чорук-тур. Чоокта чаа Тоора-Хем ортумак школазының интернадының столоваязынга кире дүшкен мен. Ында уруглар күрүнениң халас ажаал-тежээлинде турар болгай. Чамдык өөреникчилерниң дугайын дыңнап, силерниң оларның стол кырында кагтылапкан, шалаже октагылапкан хлевиниң кескиндилерин көргеш, аажок хараадап, пат кайгап каан мен. Бо камналга болгаш хумага чок чорук өг-бүледен эгелээн-дир. А школада база-ла ол талазы-биле тайылбыр ажылы кошкак чорып турары илден-дир. Ында ындыг байдалдың дугайын хемчег алыры-биле чогуур черлерге тургускан мен. Черле ынчаш аъш-чемни ынчаар хумага чок тотчеглээр чорук чер-черле бир деңги ындыг боор чүве болза «тараам турда тодуг-ла мен» деп ырлаарыдаа берге. Аъш-чем курлавырлыг турар кылдыр, ажы-төлүвүс өг-бүлеге бичиизинден-не камныг болгаш хумагалыг болур чорукка чаңчыктырар болза эки деп бодаар мен.

М. ТАМДЫН-ООЛ,
Күш-ажылдың хоочуну, персоналдыг пенсионер.

КОММУНИСКЕ ЙӨРЭЭЛ

Кежээкиниң солунундан
Тельманны бажыңнаан деп
Дем чаа билгеш,
салым-хуузун
Георгий бүдүү сурап чораан.
Хоргадалда өөрү-биле
Кафеге ол кирип келгеш,
Кофе аартап
четтикпээнинде,
Хамык шагдаа бүзээлепкен
«Холуң көдүр!»—
Димитровка
Таныш шак бо сестер
соонда.
Танев, Попов... үш болгарны
Хоругдалче алгаш барган.
7.
Баштай Бисмарк залындан
Маобит, Лейпциг карабажың.
Караңгы шык, халалыг
бөък.
Каржы карак...
үзүктелбээн.
Рейхстагты өрттеткен дээр
Калчаа пүгүл Георгиниң
Кара бажын агартса-даа,
Иштинде күш, от дег
кыпкан.
Роман эвес, немец тоогу.
Роллан, Барбюс... өңнүктери.
Гёте, Шекспир, философия
Георгийге ам сүме болган.
Үш он чылдар дайыннары,
Үүрмектелген Германия,
Үлежилге, күчүлел, оп.
Үеп бо суд—чаңгыс дазыл.
Ирик доске былда кылдыр
Идеалын ковей салгаш
Нүгүл-хопту буза тепсир—
Нүүр, шып дээш өлүп-даа
боор.
(Эгези № 142 «Шында»).

Демирлеткен коммунистиң
Бажы, холу демниг шимчеп,
Демдеглелдер, факт хынап,
Фашист судка өөлеткенген.
8.
Гестапожуга сүрдүрбүшаан,
Георгий залче кирип
келген
Герман судтуң баштыңнары,
Геринг-даа мында болган.
Хайгааракчы болгар элчин,
Кадагааты бижээчилер...
Чүс-чүс карак олче кайгаан.
Чүгле совет төлээлер чок.
Оларның бээр кээрин
хораан.
Ооң чылдаа көңгүс бодүүн:
Коммунистер чокка-ла шын
Коргунчуг деп рейх билир.
Ынчалза даа совет кижи
Залда эвес дээрден башка,
Диптериң хөй чону-биле
Димитровтуң талазында!
«Амызындан чарып каар!»—
деп
Ам үш удаа кыжандырткан.
Хоругдалдан дамыртапкан
Коммунистиг түрү бо-дур:
Аткаар октаан баштың дүгү,
Алызындан чоргаар дуртсын.
Кезе кайгаап чидиг көрүш:
«Кедээрлеңер!»— дээнзиг
болган.
Хоругдалга ырмазырап,
Кошкаан боор деп хыы
хайнган
Шилдегер көк судья олче
Чиге көрүп, тыынмайн
орган.
Айтырыгны Димитров
Айтырыг-биле удур согар,
Кыжаныргга — кыжырып
каар,
Кыйыныш дивес—кара шору!
Хоруп, чиптеп,
коргуткулап,
Холундан ап олурткулап,
Канчаарга-даа дам бар
чылдар —
Кайын кээр күш, сорук
мынаан?!
Баштай ынчап,
Лейпциг-ле,
Байысаакчы бардам Фоггтуң
Бакка-сокка шорбаан
«херээн»
Маңаа Георгий
дамдыктапкан.
Өртке чылдак, чеминш
берген
Хоралакчы Ван дер Люббе
Хоозун каткы, сестер октап,
Өччүн будааш, тулуп
калган.
Георгийге шампаан өрттүң
Удазыны хеглип чаштап,
Херечилер өчүктери
Удаа-дараа буурап турган.
Херек бажы келдейгенни
Дээрги судья ынчан билип,
Деткимчени ам ол чүгле
Герингиден кордап орган.
9.
Фюрерниң кол хартаачызы—
Геринг бо судта кымыл:
Буруудадыр алалакчы.
Херечи бе, херектен бе?
Хүрең хептиг, иетээр ыттыг,
Боолуг чажыт үш эр кижээ
Боду кывар фосфорну ол
Хүлээткениң сактып келген.
Георгийниң ырайында
Буза тевер кестиң кыры—
Вулканзыг күш, сорук
көргеш,

Шүлүглел

Геринг алар чугаалаңган:
«Чогум шак бо херекти мен
Шоолуг-ла сонуургавайн.
Чамдык отчёт, өтүк помчуур
Чайын-даа чок болган ийин.
Айтырыыңар бодуңарга
Алызындан билдингир боор,
Кажарыңар аажок дээрзин
Хаая дыңнаар турган мен»
—дээн.
«Кээргенчиин мооң!»—диген
ышкаш,
Георгий олче шооду көрген,
Геринг ону билген ышкаш,
Хенертен-не үеп барган:
«Үүлгедиин силерниң ол
Партияңар холу кылган,
Партияңарны ынчангаштың
Узуткаар»—деп
кыйкырган.
Баштың дүгүн аткаар
октааш,
Георгий олче зоге берген,
Башка чаңның дүжер
мурну—
Кезек када өлүг ыржым.
«Узуткаар дээн партияңар
Улуг Совет Эвилели —
Делегейде эки чуртта
Тергиидекчи партия болгай.
Бөмбүрзектиң алдының бир
Кезээн ээлээн шак ол
партия
Бөгүн мында, Германияда-
даа,
Кеди-шыпчы өңнүктерлиг.
Премьер-министр, Силерге
ол
Билдингир бе, кандыг
ирги?»
Геринг суг пактапкан дег,
Кезек ыыт чок, мойнун
чоткан.
(Уланчылыг)
С. МОЛДУРГА.

КӨРҮКЧҮЛЕРНИҢ СОНУУРГАЛЫНГА

Москонцерттиң чугаалаар жанрының артизи Нина Бардинскаяның Тываның күрүне филармониязынга гастрольчу чайы эгелээн. Поэзияга сонуургалдыглар совет шүлүкчүлерниң чогаалдарын артистиң күүселдезин-биле дыңнаарын. Сеткил-сагышка дээп турар кылдыр ооң овур хевирлерин ханыладп киирген онзагай күүселдезин Кызылдың түс-түс бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары сонуургал-биле дыңнааннар. Кодээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазынга. № 1 АТБ-ге, «Тыва совхоз тудугу» каттыжыышкынының автобаазазынга, туйбу заводунга артист аалдап чораан.

Бөгүн соңгуда хүнүнде Нина Бардинская № 3 АТБ-ниң агитпунктузунга соңгукчулар мурнунга ойнаар.

Москваның «Ромэн» деп ыыган театрны көрүкчүлер эки билир. Ук театрның артистери бисте база удавас аалдап келир. Ук коллектив июнь 25-те Ногаан театрга ийи удаа концерт көргүзер.

Кызылчыларның сонуургалынга база бир онзагай аалчылар Казахстандан келир «Арирап» деп корей эстрада ансамбли. Бо билдингир ансамбль совет болгаш корей композиторларының ырларын күүседир. Делегейниң улустарының танцыларын олар көрүкчүлерге сонуургадыр. Концерттерже силерни чалап тур бис, эргим көрүкчүлер.

Т. СКОРЛЫГИНА,
филармонияның музыка редактору.

БҮДҮРҮЛГЕДЕ СПОРТ

Районнар аразының Самагалдайда «Сельхозтехника» каттыжыышкынында спортка хандыкшылдыглар мооң мурнунда-даа чылдарда, ам бөгүнде-даа бар. Күш-дамыр кижизидилгезинче олар киржип келген, ынчалза-даа бо активтиң ажылы шоолуг билдинмейн турган.

Республикага күш-культура болгаш спортту улам ыңаа массалыг кылдыр келдирерниң хемчеглерин ап эгелээниниң соонда бо коллективке спорт-массалыг ажылдар бүзүрээ старттыг алган. Холга балды хирээ, хүүрек туткан аныяктар хостуг шакта ойнаар спорттуң каш хүй улаштыр билеткен, кылып алган. Ам ында волейбол, өске-даа ойтуннар үзүктелбейн турар.

Стол теннизинге ынактарының ажыглалында бүрүн дериг-херекселдиг стол теннизи бар. Ону бүдүрүлгениң бызанчылары ажылдап кылган. Маңаа маргылдаалар бо-ла эртгилээр. Шыдыраага тускай өрээлди база белеткеп кыпган. Ажыл-агыйның администрациязы, профэвалел местному спорт дериг-херекселдерин садып алырынга, маргылдаага тиилекчилерниң шаңнаарынга акша-херекселин үндүрүп турар.

Ынаргыя бистиң удуртукчувусту демдеглевес аргам чок. Михаил Элестеевич Оюн күш-культура болгаш спортту массалыг болдурар дээш эки ажылдап турар. Материалдыг болгаш моральдыг деткимчени доктаамал көргүзүп келген. Удуртукчунуң дузазы-биле шыдыраа клувун дерип алган бис. Мында шыдыраалар, шыдыраа шактары, тускай холдер, литература, солун-сеткүүл бар.

База ол ышкаш өске-даа кижилер спорт активи районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынында бар. Маңаа чижек кылдыр даравызында спортчуларны күзелдиим-биле киирдим. Оларның бирээзи слесарь Чеденцей Дактыт. Ол бүдүрүлгениң мурнакчызы, местком даргазы. Ооң септеп кылганы дизельдери быжыг болгаш идегелдиг. Шыдыраа болгаш волейболга үргүлчү киржип, өске-даа ойнаарны эрттирериңге киржилгезин идепкейлиг.

Волейбол командазының организаакчызы, тренери база капитаны автомеханик Сергей Монгуш, Григорий Тумат чүгле слесарь, бызанчы эвес, хөй-ниитичи спортчу. Аар чүък сөртүр машиналар чолаачызы Эрес-оол Сарыглар, Данил Борбу күш-ажылдың шалыпчылары. Олар тыва хүрешке районнуң сураглыг мөгелери. Александр Тумат, Пушкин Даваа, өске-даа спортчулар бисте эвээш эвес. Оларга даяныр алгаш, күш-дамыр кижизидилгезин улам массалыг кылып болур.

П. АРТАМОНОВ,
күш-культура болгаш спорттуң хоочуну.

ЭМЧИНИҢ ЭМБЛЕМАЗЫ

Чыланныг дагыл-аяк... Бо эмблеманы шериг эмчилериниң погоннарында-даа, аптекаларда-даа, эмчи институдун дооскаңнарының херек демдектеринде-даа бо-ла көөр бис. Эмнээриниң демдээ ынап-ла чүге чылан болганыл, дагыл-аяк чүнү илередип турарыл?

Шаг-шаанда кижилер дириг амытаннарга чүдүүр, оларның мурнунга күш чок чораан. Арзылаңны кижилер күштүг, маадырлыг чоруктуң демдээ деп, ээрни — чоргаарадлдын, турамык сеткилдиң демдээ. Чыланны улуг угааныг, мөңге амыдыралдың демдээ деп көрүп чораан.

Шаг-шаанын тоолдарында, легендаларында чыланны тиилээн кижилерни улуг маадырлар деп мактап турар. Ол үениң кижилери чыланны эң айыылдыг деп санаарындан аңгыда, мерген угааныг мөңге амыдыралдыг деп база көрүп турган. Эрте-бурунгу бир грузин тоолда чыланны тиилээн кижи бүгү чүвени өттүр көөр улуг угааныг апаар деп чугаалап турар. А гректе мөңге амыдыралдың бурганы чылан хевирлиг кылдыр чурул турганнар.

Бир мындыг грек легенда бар. Крит деп бичии ортулукка чурттап турган эрес-маадыр Минос деп хааның кара чаңгыс оглу өлүп калган. Ол хаан оглун диргизип каар кижиге улуг шаңнал аазаан. Уран мергежилдиг эмчи Асклепий бар деп чүве анаа дыңналы берген. Хаан олче дилекчизин чоруткан.

Асклепий хаанның өргээзинге бар чораан, орук ара дыштаныр олурда, ону чылан шапкан. Демги чыланны Асклепий ол-ла черинге өлүрүп каап. Ол аразында база бир чылан эм оъг ызырып алган маңнап келгеш, демги чыланы эмнеп каан.

Асклепий чыланның ол оъду-биле хааның салгакчызын диргизип каан. Ол-ла кезээр ооң тонувуң эдээнге чылан чуруу чоруур апарган.

Угааныг чылан ынчаар кижилерни эмнээриниң, медицина эртеминиң ылгавыр демдээ, эмблемазы апарган. Баштай ол аяк чок турган, а кажан кижилер хораның эмге ажыглап турар апарганда эмблемага аяк база тыптып келген. Ол үнелиг эмни кудуп кадагалаар деп чүвени көргүзүп турар.

(«ЗДОРОВЬЕ» журналдан).

Аваангырлар үнүп келир.
Ачыр дачыр сегиржип аар.
Мөге эрлер черле ындыг —

Бөөлдежир, дегзэлежир.
Карак чивеш аразында
Кайы бирээ октадып боор.

Үшкү, дорткү ужуп калыр.
Үжүүр, шуглур эрлер артар.

КУДУМЧУГА ХЕВИСТИ ЧАДЫПТАР

Ынакшааны кыска бердингенин чүнүн-биле шынзыдарыл? Кашкадарьин областа Камашин деп узбек суурнуң оолдары бо айтырыгга харыы сес оруунга, пес-таавы станогунуң артынга ора каантарлар: хол-биле кылган хевис азы палас мында кудага эңки белек. Ону кудаа кижи эрги чаңчыл ёзугаар бодун кылыр ужурлуг. Бо ажыл белен эвес, чүгле угулзаларын каастангазын кылырын безин тып болзаарынга ай ажар.

— Камашинчилерниң салгалдан салгал дамчып келгени үе ажыл, ам бүзүрээн безин бээр, чүс чылдың эгезинде сексаттыныв орар деп сапатпыган — деп, суурнуң хоочун чурттакчызы болгаш хевис кылыкчызы Мирзо-Бобо Урсулов чугаалап турар. — Хевис база палас кылып чүгле алдызын ынчан арткан, чем тып база амыдыраарының чаңгыс аргазы ол болганда, өскелер арттыр хевис кылдыптарындан корткаш, хевис кылырының эргаларын чажырар турган.

Улусчу үс-тывыш дугайында сагыш салыышкыны совет эрге-чагырга холга алганының соонда хевис кылырының чаа сайзыралы эгелээн. Хевис кылырының тускай школазы Камашинде бөгүнде-даа бар.

Хевистиң шынарын канчаар хынаарын билир силер бе? — деп, Мирзо-Бобо кажар хүлүмзүрүүр. — Ону кудумчуга шууг-ла чадыптар болгай бис суурнуң чурттакчылары ооң кыры-биле эртер. Бир эвес хевис ону чидирбес, угулзалары, кыры дырышпас болза, Камашинниң чаражыларын ундезин боор.

О. ИГАМБЕРДЫЕВ.

![Теле Видение]

ИЮНЬ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 —«Сула шимчээшкинче, чыскаалыңар!» 8.55 — Делегейниң футбол чемпионады. Польша биле Камеруннуң шилиндек командаларының оюну. 2-ги үези. Испаниядан дамчыдылга. 9.45 — «Оттурукчу». 10.15 — «Совет Эвилелинге бараан боop тур мен!» В. Чкаловтуң, Г. Байдуковтуң болгаш А. Беляковтуң Соңгу полюсту таварты Америкаже ужудуушкунунуң 45 чылынга. 11.15—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 12.30 —Совет Эвилели даштыкы аалчыларның көргени-биле. 12.45 — «Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ». 13.45 — «Хөгжүмнүг киоск». 14.15 — Делегейниң футбол чемпионады. ССРЭ биле Чаа Зеландияның командаларының оюну. Испаниядан дамчыдылга. 15.50 — «Кино аян-чоруктарының клуву».

КЫЗЫЛДАН

16.55 — Телемедээлерниң тускай үндүрүлгези. (Тыва, орус, дылдарга).

МОСКВАДАН

17.10 — РСФСР-ниң күрүнениң үрер хөгжүм оркестри ойнаар. 17.40 — Бөгүн—Медицина ажылдакчызының хүнү. ССРЭ-ниң кадык камгалал министри С. П. Буренков-биле беседа. 17.55 — «Силерниң чагыгларыңар ёзугаар». Медицина ажылдакчыларынга музыкалыг программа. «Делегей панорамазы». 19.15 — Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судьяларынга соңгулдалар. Информастыг үндүрүлге. 19.30 —Төп телевидениениң экранынга бир дугаар». «Эр кижиниң бөдүүн амыдыралы». Уран-чечен фильм. 21.00—«Үе». Информастыг программа. Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судьяларынга соңгулдалар. 21.35—Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 22.30 — Испанияны эргий». Кинопрограмма. 23.15 — 01.00 — Делегейниң футбол чемпионады. Англия биле ЧССР-ниң шилиндек командаларының оюну. Испаниядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

14.20 — «Дириг амытаннар делегейинде». 15.20 — «Төп телевидениениң экранынга бир дугаар». «Сөөлгү аът чарыжы» (Югославия). Уруглар-га уран-чечен фильм. 16.40— Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 17.10 —«Дошта чуруктар». Документалдыг телефильм. 17.20 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 17.50— «Эрес-диилм чоруу». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 18.55 —Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң хамдарывыс». 24-кү фильм — «1940 чыл». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». Илбилиг экран». 20.20 — Баскетболга делегей чергелиг ужуражылгашкын. Европаның болгаш АКШ-тың шилиндек командаларының оюну. Венгриядан дамчыдылга. 21.00—«Үе». Информастыг программа. Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судьяларынга соңгулдалар. 21.35—22.45 — «Эмчи чаладыңар бе?» Уран-чечен фильм.

ИЮНЬ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 —Спорт программазы. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—Спорт программазы. Футболга делегей чемпионады. Англия-биле ЧССР-ниң шилиндек командалары ужуражыр. 2-ги тайм. Испания-биле Югославияның шилиндек командалары. Испаниядан дамчыдылга. 11.20 — Телемедээлер. 11.25—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Камгалаттынган делегей билир». Документалдыг фильм. 14.50 — Уругларга фильм. «Мээң генералым». 1-ги серия. 15.55 — Шупту кижилерге стадион. 16.25 —Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 16.55 —17.10 — Чапсар. 17.10 — «Авам школазы». 17.40 —Футбол дугайында дончудал. 18.10 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунда. 18.55 — Партияның пландары — улустуң пландары. «Сибирьниң чери». Уренгой-Ужгород аразының газ дамчыдыкчыларының тудуунуң дугайында. 19.25 — Футболга делегей чемпионады. Испания-биле Югославияның шилиндек командалары ужуражыр. Испаниядан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Музыка дугайында чугааны уламчылаалы». Л. Утёсов-биле сөөлгү ужуражылгазын. 23.00 — Бөгүн делегейде. 23.15—01.00 — Футболга делегей чемпионады. Франция-биле Кувейттиң шилиндек командалары ужуражыр. Испаниядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Элиржигеш». 13.15 — «Оттурукчу». 13.45 — «Чурагачы». Тележурнал. 14.30 — «Эртем амыдыралы». 15.00— Венгерниң ырлары болгаш танцылары. Петрозаводскиден дамчыдылга. 15.30 — Телемедээлер. 15.40 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.35 — Телемедээлер. 18.50 — Киножурнал. 19.00— «Азия тову». Информация-публицистиг программа. 19.15 — Телелекторий. ССРЭ-ниң тургустунганы — В. И. Ленинниң идеяларының, национал политиканың ленинчи принциптериниң амыдыралга боттаныышкыны». 19.25 — Чарлалдар. 19.30 — Телефильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар», «Хуулгаазынныг экран». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Серафиманың ортулуу». Уран-чечен телефильм.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, республикага чоокку хүннерде. дүнелерде чаъс чаар, хүндүс аяс агаар болур. Соңгу-барыын углуг хаттың дүргени секундада ортумаа-биле 9—14 метр. Агаарның температуразы дүнелерде 9—14 метр. чамдык черлерге казыыр 3-тен кадар 2 градус чедер. хүндүс 20—25, чамдык черлерге 14—19 градус чылыыр.

Кызылга база өскерлип турар агаар болур. агаарның температуразы дүне 7—9, хүндүс 22—24 градус чылыг.

КИНО

ИЮНЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шак ындыг музыка» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 17.30, 19.20, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «№ 32 Сыдымчыгаш» 9.30; «Шивишкин» 11.00, 13.50, 20.00; «Карнавал» 16.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Рим дээш тулчуушкун» 15.00, 16.50, 18.40, шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «№ 92 кинолчыныдызы» 17.00; «Дон Фрезерниң төөгүзү» 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Он ийи айлар» 10.30; «Ак дүн өңнүг химузин» 12.30, 14.30, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «№ 31 Сыдымчыгаш» 12.00; «Айсбергтер аразынга өлүм» 13.30, 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

ИЮНЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Даңгырак болгаш аазааныкы» 9.30, 13.30, 16.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Петровка 38» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00; «Ооң кударанчыг төөжү чок» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ол мээң болганда, мээңии-дир» 15.00 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Рим дээш тулчуушкун» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Арга-ыяш ырызы Мавка» 18.30, 20.30 шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Чурттуң республикадан дашкаар дээди өөредилге черлеринге 1982—1983 өөредилге чылында конкурстан дашкаар хүлээп алыышкынның экзаменнери Кызылда күрүнениң педагогика институдунга ИЮЛЬ 6-да эгелээр.

Конкурстан дашкаар хүлээп алыышкынның дээди өөредилге черлериниң даңзызын болгаш хүлээп алыышкынның чурумунуң дугайын «Шынның» июнь 9, 15-тери номерлеринден көрүп ап болур.

Билдиришкин киирер адрези: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 34, кабинет № 114, хүлээп алыр комиссия.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-53, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистерииң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47 үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баарга 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1006

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкынының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00821

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 144 (11942) | 1982 чылдың июнь 22, вторник | 1925 чылдан үндүрүлүп турар | Өртээ 3 көп.

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУ ДЭЭШ БҮГҮ ТЫВА БАДЫЛААН

Соңгулда бүрүзүн бистиң чуртувус бүгү улустуң байырлалы кылдыр эрттирер чаагай чаңчылдыг. Бурунгу хүн эрткен улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарының соңгулдалары база-ла ынчаар эрткен.

Кызылдың ажылчыннары, Ак-Довурактың даг-дүгү арыглакчылары, Хову-Аксының металлургтары, Шагаан-Арыгның тудугжулары, Бай-Тайганың, Моңгун-Тайганың, Эрзинниң малчыннары, Тандының, Каа-Хемниң, Бии-Хемниң тараажылары, Тожунуң аңчылары, ивижилери болгаш бистиң хөй санныг интеллигенциявыс соңгулдаларга кайгамчык улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүг киришкеннер.

Ийи ордениниг Совет Тываның ажылчы чоннары соңгулдалар хүнүнде делегейге быжыг тайбың, социалистиг Төрээн чуртунуң улам ыңай чечектелиишкинин база коммунизмниң тиилелгезин дээш бадылаашкынын чаңгыс кижи дег берген. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Азыш-чем программазын чайгылыш чок боттандырарынга долу шиитпирлиин олар бадыткаан. Ооң-биле чергелештир тыва улус дуга йында хүн бүрү сагыш салышкыны дээш Коммунистиг партияга база Совет чазакка улуу-биле өөрүп четтиргенин чүректиң ханызындан илергейлээннер.

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарының соңгулдалары СЭКП-ниң, эш Л. И. Брежнев баштаан ооң ленинчи Төп Комитединиң болгаш Совет чазакты долгандыр ажылчы чоннарының улам сырый каттышканының, партияның болгаш улустуң бузулбас чаңгыс эвилелиниң, СЭКП-ниң база Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказын деткип турарының күчүлүг көргүзүү болган.

Кызыл

Эртенгиниң 6 шак четпээнде-ле найысылалдың кудумчуларынга арыннарында өөрүшкүлүг хүлүмзүрүг долган, катлы-хөглүг кижилер соңгулда участоктарынче шууржуп эгелээн. Оларның хөй нурууу даңгынының, күш-ажылдың хоочуннары, аныяк соңгукчулар болган.

6 шак турда Кызылдың бүгү соңгулда участоктарының эжиги ажыттынган, участок комиссияларының даргалары улус депутаттарының чер-чер Советтериниң болгаш улус судьяларының соңгулдалары-биле соңгукчуларга изиг байырны чедиргеш, бадылаашкынын бээринче чалаан.

Филармония бажыңында он бир дугаар соңгулда участогу. Ону байырлал шинчи кирр каастаан, таалаңныг хөгжүм соңгукчуларны улам сорук кирип турган.

Бо соңгулда участогунга Тываның хоочун чогаалчыларының бирээзи Л. Б. Чадамба бир дугаарында бюллетеньни салган, мынча дээн:

— Бүгү улустуң байырлалы — соңгулдалар хүнү-биле чыылганнарга изиг байыр чедирдим. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тэлептиг ужуражыр, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш совет улус политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар кайгамчыктыг үеде соңгулдалар эртип турар-дыр. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак делегейге быжыг тайбың, чоннуң чаагай чоруун бедидер дээш доктаамал сагышты салып келген. Ынчангаш мен чер кырынга мөңге тайбың дээш, чоннуң чаагай чоруу дээш бадыладым.

Бо соңгулда участогунуң соңгукчулары бадылаашкынга идепкейлиг киришкеннер. 11 шакта соңгукчуларның 70 ажыг хуузу бадылапкан.

Кызылдың бир дугаар кожээ профтехучилищезинде № 14 соңгулда участогунга дыка хөй оолдар, кыстар бир дугаар бадылаашкынын берген. Оларның хөй нурууу училищениң сургуулдары. Аныяк соңгукчу, училищениң сургуулу Мария Сат урпага чоокшулап келгеш, чугаалаан болза:

— Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада-сагыш човаангыр кижизи ачызында бурунгуну дорту хандырылгазында өөренип тур бис, ол дээш улуг-биле өөрүп четтирдим. Орта соңгу кылдыр билдигзеримни эки шиитпирни алган. ССРЭ-ниң Азыш-чем программазын боттандырар херекке үлүүмнү киирер мен. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак дээш, чоннуң чаагай чоруу дээш баштайгы бадылаашкынын бердим.

Аныяк соңгукчунуң бо сөстери өске эш-өөрүн сорук кииргени.

№ 14 соңгулда участогунуң соңгукчулары СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың иштики база даштыкы политиказын чүүлдүгзүнүн деткип, делегейге тайбың, аас-кежик дээш бадылаашкынын берип турганнар.

Автоорук техникумунда № 18 соңгулда участогунга соңгукчуларның бадылаашкынын кидин түлүк чорул турда, чеде бердивис.

Соңгулданың участок комиссиязының даргазы А. В. Казанцевке ужуражкаш, бадылаашкын канчаар чоруп турарын сонуургай бердивис.

— Дыка хөй соңгукчулар эртенгиниң алды шак четпээнде-ле боттарының хамааты хүлээлгезин күүседир дээш чедип келгеннер. Олар «Делегейге тайбың, аас-кежик дээш», «СЭКП болгаш Совет чазак дээш», «Чоннуң чаагай чоруу дээш» бадылаашкынын бергеннер. Участокта үш муң ажыг соңгукчу бар, эртенгиниң тос шакта оларның чартык хирезы бадылапкан — деп, ол бистерге тайылбырлады.

Шынап-ла, найысылалдың чаа микрорайонунуң чурттакчылары соңгулдаларга идепкейлиг киржип турарын бүзүреп көрдүвүс.

Кызылдың бүгү соңгулда участоктарынга соңгукчуларның бадылаашкыны организастыг эрткен. Олар коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бузулбас блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынын берип, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың иштики база даштыкы политиказын бир эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүн деткип, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырынга белеттерин илередип турганнар.

Ак-Довурак

Аныяк хоорай Ак-Довурактың 5 соңгулда участоктары соңгулдаларга эки белеткелдиг ужурашкан. Соңгулдаларга чон бедик көдүрлүүшкүннүг организастыы-биле киришкен. Плакаттар, кызыл туктар-биле шиметтинген соңгулда участоктарынче хоорайның чурттакчылары эртенгиниң 6 шак четкелекте-ле шууржуп эгелээн.

Культура ордузунда төп участокка баштайгы бюллетеньнерни Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Ооржак Гокшак-оолович Комбуй-оол, бо чылын бир дугаар бадылаан уйбашкылар Ольга болгаш Ирина Жаровалар алгылааннар.

Хоочун тудугжу О. Т. Комбуй-оол бадылап тура, мынчаар чугаалаан:

— Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш районнарның (хоорайларның) улус судтарының улус судьяларының ээлчеглиг соңгулдаларынга Ак-Довурактың тудугжулары күш-ажылчы белектерлиг ужураштывыс. Бистиң бригада соңгулдаларга уткуштур бирги чартык чылдың планын күүседипкен. Эш Леонид Ильич Брежневтиң КНО-нуң Кол Ассамблеязының ийиги тускай сессиязынга чорудкан. Чагаазын тудугжу эш-өөрүм база мен бодум изиг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле сеткилдивис ханызындан деткип тур бис. Чер кырынга быжыг тайбың, улустарның аас-кежии, дайын одун болдурбазы, чоннуң эң төлептиг оолдар, кыстары дээш бадылаары өөрүнчүг-дүр — деп, ол чугаалаан.

Аныяк соңгукчу Ира Жарова:

— СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунга Азыш-чем программазын бадылааны совет кижилерниң амыдырал-чурттаалгазын улам-на экижидеринче угланган. Мен садыгжы кижи мен. Коммунистиг партиям дээш, чонум дээш ажылдаары меңээ өөрүшкү. Бөгүн бир дугаар бадылап тура Коммунистиг партия, тайбың дээш, чоннуң эң эки оолдар, кыстары дээш үнүм берип тур мен. Мээң дуңмам Ольга биле ийис угбашкылар бис. Ол уруглар садында кижизидикчи башкы. Улам-на эки ажылдаар, чонувустуң улуг ижинге боттарывыстың үлүг-хуувус киирер бис — деп, Ирина чугаалаан.

Ак-Довурактың 5 соңгулда участоктарындан Кара-Сутта болгаш № 5 участокта бадылаашкын эртенгиниң 8 шак бичии ажып турда-ла доосту берген.

Күжүтет Алдын-оолдуң, Салчак Кара-оолдуң тудугжу бригадалары, «Тыва Даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказындан Д. К. Дүктен-оолдуң ээлчээ, АТБ-ден М. Ф. Политовтуң чолаачылар бригадазы бирги чартык чылдың планын хуусаа бетинде күүседип, чедиишкинин соңгулдаларга тураскааткаңнар.

Соңгулда участоктарынга буфеттер ажылдап турган. Культура ордузунуң агитбригадазы эртенгиниң 10 шакта төп участокка солун концерттин көргүскен. Ак-Довурактың эмчилери боттарының байырлалынга — Медицина ажылдакчыларының хүнүнге, соңгулдаларга тураскаадып солун программалыг концертин ак-довуракчыларга ол хүн бараалгаткан.

Футбол маргылдаазынга 7 команда, волейболга 5 команда хоорайның бирги чери дээш оюннарын уламчылаан.

Ак-довуракчылар соңгулдаларга бедик көдүрлүүшкүннүг киришкеннер.

Хову-Аксы

Кобальтылыг Хову-Аксының чурттакчылары эртенгиниң алды шак четпээнде-ле соңгулда участоктарынче далажып чоруп турганнар. Ыры чаңгылап, хөглүг аялга суурну дургаар дыңналып турда, кижи бүрүзүнүң сагыш-сеткилин өөрүшкү-маңнайы чайгаар-ла көдүрлүп келир. Соңгулдалар хүнүнде база-ла ындыг болган.

Суурда ийи соңгулда участогу бадылаашкынның шагы келирге, соңгукчуларны эвилең-ээлдек хүлээп ап эгелээннер. Бир дугаарында комбинаттың гидрометаллургия цехиниң слесары Александр Михайлович Чугунов бюллетеньнерин алган. Бадылап тура, ол мынча дээн:

— Коммунистиг партия, ооң ленинчи Төп Комитеди, ыяк-тыя эш Л. И. Брежнев делегейге быжыг тайбынны тургузар дээш могаг-шылаг чок туржуп турар. Тайбың турда амыдырал-чурттаалга чечектелир, аас-кежик бодараар, ажыл-ижи элчей-кежиктиг, өөрүшкү-маңнайлыг болур. Мен бодум хуумда база-ла тайбың дээш, быжыг найырал болгаш аас-кежик, чоннуң төлептиг оолдар, кыстары дээш бадылап, төрээн суурумнуң сайзыралы дээш моон соңгаар-даа улам шалып ажылдаар мен.

Дүъш четкелек турда суур чурттакчыларының хөй кезии бадылапканнар.

Соңгулдалар хүнүнге уткуштур калбарган чарышка Хову-Аксы АТБ-зиниң, хлеб заводунуң, садыг организациязының коллективтери эки ажылдааннар. «Тыва кобальт» комбинат бирги чартык чылдың бүдүрүлге планын соңгулдалар хүнүнде күүседип алган. Соңгулдалар хүнүнде олар чаңгыс эп-сеткилдиг, патриотчу көдүрлүүшкүнүн илергейлеп, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бузулбас блогу болгаш совет демократия дээш бадылааннар.

Хову-Аксы суурнуң чурттакчылары солун кино, концерттерни көрүп, спортчу маргылдааларны сонуургааннар.

Барыын-Хемчик

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге сорук кирген районнуң ажылчы чоннары соңгулдалар хүнүн политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүн-биле уткааннар. Чартык чылдың планныг көргүзүглерин район ниитизи-биле багай эвес күүседип турар. Ажыл-агыйлардан «Дон-Терезин» совхоз чартык чыл планнарын күүсеткенин рапорттаан. Ол ышкаш «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазы. Бижиктиг-Хая хойжу бригада бедик көргүзүглерни чедип алган. Ук бригада төрүүр чүс хойга онааштыр 98 хураганны алган.

Районнуң бүгү-ле соңгулда участоктарынга соңгукчуларның бадылаашкыны организастыг эгелээн. Күш-ажылдың хоочуннары, ат-сураглыг кижилер, бадылаашкынга бир дугаар киржип турарлар участок бүрүзүнге эң баштай бадылаашкыннарын бергеннер. Соңгулда участоктарынга чоннуң төлептиг оолдар, кыстары дээш бадылаашкын ол хүн эртежик-ле доосту берген.

Агитация-урам чуузу бригадаларының оюн көргүзүглери чер болганга эрткен. Спортчу маргылдаалар, кино көргүзүглери база болган.

Чөөн-Хемчик

Чурттуң политиктиг амыдыралында чугула болуушкун — чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгулдалар Чөөн-Хемчик районга идея болгаш организас талазы-биле бедик деңнелге эрткен. Лозуннар, транспарантылар-биле шиметтинген, хөгжүм үнү чаңгыланган бүгү соңгулда участоктарының эжиктери эртенгиниң 6 шакта байырлалдыы-биле ажыттынган. Участоктарның соңгулда комиссияларының даргалары соңгукчуларга байыр чедирип, ССРЭ Конституциязында магадылаан соңгуур эргезин боттандырарынче оларны чалаан. Хөй-хөй соңгукчулар соңгуур эргезин күүседип, эрге-чагырга органнарынга чоннуң төлээлекчилерин дээш бадылаашкыннарын берип тура, совет кижи дугайында ада сагыш салышкыны дээш Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка өөрүп четтиргенин илергейлеп, СЭКП ТК-ның май (1982 ч) Пленумунуң шиитпирлерин, акыл эш

(Төнчүзү 2-ги арында).

КҮШ-АЖЫЛЧЫ МОСКВАНЫҢ ҮНҮ

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарының июнь 20-де эрткен соңгулдаларын найысылал Москва улусчу эрге-чагырганың байырлалы кылдыр политиктиг бедик илеңкей-биле демдеглээн. Боттарының күш-ажылы биле, хамааты хүлээлгезинге ак сеткилдиг хамаарылга болгаш идей-мөзү-шынар бүдүжү-биле эш-өөрүнүң, хөй-ниитиниң хүлээп көрүүшкүнүн чаалап алганнар дээш бадылаары-биле чүс-чүс муң москвачылар соңгулда участоктарынга келгеннер.

Кремльдиң курантылары эртенгиниң алды шакты медээлептерин билек, хоорайның үш муң ажыг соңгулда участоктарының эжиктери ажыттынган. Оларның бирээзи — № 7 соңгулда участогу Перов районунда. Мында прожектор заводунуң ажылчыннары бадылап турар. Күш-ажылдың хоочуну В. Шахов мынчаар чугаалаан:

— Бистиң бүдүрүлгениң ажылчыннары С. Егоров дээш бир демниг бадылап тур бис. Район Советинге соңгулуп турар кижи. Заводувустуң үлегерлиг деп атты чедип алганынга ооң улуг-хуузу база бар. Районнуң өске-даа бүдүрүлгелери ону чедип алган турзун дээш С. Егоровка чагыгларны берген бис. «Район Советиниң депутаттары шак ындыг хүлээлгени күүседип шыдаарлар» деп, ол бүзүреткен.

Москваның Перов район Советиниң күүскомунуң даргазының оралакчызы Л. Клишина база ук бодалга улашкан.

— Район Советиниң ээги составы эрге-хүлээлгезин күүседир бис,— деп, Лидия Андреевна чугаалай-дыр. — Районнуң ажылчы чоннарының чаагай чоруунга бистиң киирген үлүүвүс эвээш эвес. Күш-ажылчы коллективтерниң социал хөгжүлдезиниң программазы чедимишкиниг боттанып турар. Бо беш чылда 80 муң дөрбелчин метр чурттаалга шөлү ажыглалда кирген, хөй-хөй кудумчуларны, шөлдерни чаагайжыткан. Эмнелге, божудулга бажыңы, уруглар сады, кинотеатр болгаш өске-даа объектилер ажыглаалга кирген. Районну (лег)ерлиг, коммунистиг район кылдыр дээш улуг ажылдарны чорудуп турар.

СЭТА-ның корреспондентилери ол хүн Строгинога баардылар. Тудугнуң дүрген темпилиинге чаңчыккан москвачылар безин улуг чурттаалга массивиниң бо хире кыска хуусаада тутуптунганын кайгааннар. Чоокка чедир-ле мааң тудуглар коллдан турган, ам мында хөй каът корпустар дээрже шаштыккан.

Ол районнуң хөй муң чаа чурттакчыларының бирээзи — автомобиль-оруктар институдунуң улуг башкызы О. Шапырина:

— Аас-кежиктиг амыдырал чер кырынга тайбың дээш бадылап тур мен — деп, Ольга Евгеньевна чугаалаан. — Доландыр көргеш, кижи магадап ханмас. Чаа корпустар, делгем кудумчулар, бульварлар. Чурттаалга массивтерин комплекстиг тудуп турар. Чаа школа, универсам, АТС чоокта чаа ажыглалда кирген. Чаа кинотеатрга өске районнарның чурттакчылары адаарган болур. Ол кинотеатр-даа, театр-даа, клуб-даа болур. Таарымчалыг инин залдыг, бот-тывынгыр уран чүүлге таарымчалыг өрээлдерлиг.

Ам Строгинода чүс муң ажыг москвачылар чурттап турар. Чаа бажыңнар ам-даа немежир.

Ооң соонда Химкиге чеде берген бис. «Моссельмаш» заводта Еремеевтерниң күш-ажылчы династиязы Москвада чурттавышаан, көдээниң чаагылларын күүседип ажылдап турар. Солнечногорскиде соңгулда участогунга оларның кижи бүрүзү бедик көдүрлүүшкүннүг келген, чүге дээрге соңгулдага күш-ажылчы белектерлиг ужурашкан.

Өг-бүлениң ээзи Алексей Еремеевич боду слесарь кижи. Ол чартык чыл планын күүседип алган. Ооң оглу Сергейниң удурткан участок база мурнакчы. 60 чыл юбилейге тураскааткан чарыштың тиилекчилериниң аразында хоочуннуң кадайы Клавдия Васильевна база бар. Ажылчын өг-бүле бо бүгүге чоргаарлавыр эргелиг!

—Совет кижилерниң чаагай чоруу дээш партия бистиң курлуувуш улуг сагыш салышкынынче чечеглиг ажылче сорук киирип турар,— деп, өг-бүлениң ээзи чугаалап турар.— Ооң тодаргай чижээ СЭКП ТК-ның май Пленуму. Ол Пленумга чурттуң Азыш-чем программазын чугаалааны. Найысылалдың ажылчыннары бистер ажыл үлүүвүстү киирер бис.

Найысылалдың Куйбышев районунга база чоруувус. АТЭ-1 заводтуң коллективиниң дөрттүң үжү соңгулдалар хүнүнге чедир чартык чылдың планын күүседипкен.

Заводтуң хүлдүлеш самбыразында чымыштарның фамилиязы дөрттен чыл ажыг үеде кирип турар. Шак ындыг чаңчылдың эгезин Сергей Иванович салган. Ол дараазында чылдарда бо заводка үш оглун эккелген. Адазының күш-ажылчы херектерин олар уламчылааан. Токарь Валентин Смирновка бүдүрүлгениң коммунистери улуг идегелди көргүзүп, партияның XXVI съездизиниң делегады кылдыр чорудкан.

—Соңгулдалар хүнүн бистиң коллектив эки уткаан — деп, мурнакчы ажылчын бадылаашкын соонда чугаалады.— Кызыгаарларның чартыын Куруненниң шынар демдектиг кылдыр үндүрүп турар бис. Күш-ажылдың бүдүрүкчүжүнүнге сагыш салдынган. Эки ажылдаан тудум, бай шырак чурттап турар бис.

Демократтыг, улусчу эрге-чагырганың байырлалын Москва бедик илеңкей-биле демдеглээн. Хоорайның соңгулда комиссиязынга СЭТА-ның корреспондентилеринге мынча деп дыңнаткан:

—13 шакка чедир найысылалдың соңгукчуларының 96 хуузу бадылапкан.

Найысылалдың соңгулда участоктарындан репортажты СЭТА-ның корреспондентилери В. Громов, В. Кулешов, Н. Новиков, В. Петренко, А. Сивцов олар кылган.

Ниитиниң малынга — четчир чемнерни

СОҢГААРЛАТПАС СОРУЛГА

Улуг-Хем районнуң совхозтары бо чылын ниитиниң малынга 32 муң 500 тонна сигенни, 9500 тонна сенажты, 69 муң 730 тонна силосту, 1150 тонна витаминниг сиген далганың болгаш хөй саванның борбаандылаан чемнерни белеткээр планныг. Ажыл-агыйларның сиген шөлдеринде үнүш колдууңда чедиштир үнүп, кезип эгелээринге ажырбас апарган. Ам кол-ла сорулга болза, малга бөдүүн чемнер белеткээр бүгү техниканың септелгезин дүрген доозуп, шөлдерже үндүргеш, ол онза чугула кампанияже организастыг кирери, олче чонну массалыы-биле мобилизастаары болур. Мал чеми белеткээр ажылды херек кырынга тускай адыр болдуруп, тускайлаттынган бригадаларны, звеноларны тургузуп, оларга техниканы быжыглаары, ону эң-не ажыктыг ажыглаары дээш негелдени шыңгыырадыры чугула.

Ажыл-агыйларда ам сиген кезилдезинче кирерин белеткелдиң сөөлгү хүннери чоруп турар. Районга бөдүүн чемнер белеткээр 17 бригадага болгаш механизастаан 19 звенога шупту 160 ажыг кижи ажылдаар. Ооң аңгыда, хол кадыры-биле сиген кезер 21 звенону тургузар болгаш оларга 325 кижи ажылдаар. Оларның кырынга район төвүнден 100 ажыг кижи база келир.

Совхозтарга будук бүрүзү болгаш ише бүрү белеткээринге 840 кижилиг 21 звенону тургузары көрдүнген. Ол ышкаш район төвүнүң албан организацияларындан, бүдүрүлгеге коллективтеринден 400 кижи база бүрү белеткээринге киржир.

Мал чеми белеткээринге школачыларның бүдүрүлге бригадаларын, малчыннарны, көдээ Советтерни болгаш өске-даа коллективтерни хаара тудар.

Районда будук-бүрү белеткээр ажылдың темпизи уламна экижип орар. Ону ылангыя «Улуг-Хая» совхоз багай эвес чорудуп, кескен бүрүнү хээндектеп, АВМ-нерге далганнап турар.

Ол ышкаш совхозтарда суггаттыг шөлдерде тараан люцернаның үнгени хөлчок эки. Ооң баштайгы кезилдезин бо хүннерде эгелээр болгаш шөлдерни катап суггаргаш, ийиги дүжүттү, а «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң чер ажылдыглары харын-даа үшкү дүжүттү алыр сорулганы салып турар.

Кампанияны организастыг, бедик темпилиг болгаш шынарлыг чорудары мал чеми белеткээр техниканы ой-шаанда эки септеп кыгланындан кол хамааржыры билдингир. Ынчалза-даа районнуң совхозтары ол ажылды хожудаашкынныг чорудуп келгениниң түңнелинде, хөй техника ам-даа белен эвес. Жданов аттыг совхоз сиген кезер машиналар, грабльдер, силос комбайннары, «Күш-ажылдың хостуу» — пресс-подборщиктер, силос комбайннары, АВМ-нер, «Найырал» — сиген кезер машиналар, «Ак-Туруг» — пресс-подборщиктер, «Улуг-Хая» — хөпээнпекчилер, грабльдер септээр талазы-биле дыка хожудаан болгаш амга чедир четче белеткеп шыдаваан. Адаттынган совхозтарның удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары сиген кезилдезинче массалыг киреринге чедир арткан хонуктарда бүгү-ле үрелин техниканы ажылдаарынга белеткээр ужурлуг.

Районда дүжүт ажаар техниканы септээри база-ла оожум чоруп турар. Совхозтарда тараа комбайннары септээриниң планы чүгле 50 хуу күүсеттингени азы бо айның 15-те ам-даа 32 комбайн белен эвес болган. Септелге сезону эгелээзиден бээр 8,5 ай эрткенде алдынгылыг медээ-биле безин ындыг-дыр. Дүжүт ажаалдазы эгелээринге чедир ийи ай хире хуусаада ынча хөй комбайннарны эки шынарлыг септеп ап болурунуң магадылалын кым берип болурул? Районнуң удуртур органнары, совхозтар директорлары, специалистер шак ындыг дүвүренчиг байдалды дүрген чайладыр, ажаалда техниказын септээрин дүргедедир дээш шыңгыы хемчеглерни ап чорудары негеттинип турар-дыр.

«Азыш-чем программазы боттандырар хуусааларының талазы-биле аңгы-аңгы сорулгаларны идип үндүрүп турар-дыр — ур хуусаалыг орттумак хуусаалыг, дүрген, соңгаарлатпас болбас хуусаалыг. Ам оларның чогум-на сөөлгүлеринче сагыш салыры чугула деп бодаар-дыр мен» деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунга илеткелинге чугаалаан болгай. Мал чеми белеткээр, дүжүт ажаар техниканы ой-шаанда эки шынарлыг септээш, малга быжыг чем баазазын тургузары, өстүрген дүжүттү бичии-даа чидириг чокка ажаап алыры — шак ындыг дүрген, соңгаарлатпас болбас сорулга.

Х. К. МОНГУШ.

ЧУРУНТАРДА: Кызылдың соңгулда участоктарынга бадылаашкын үезинде.

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУ ДЭЭШ БӨГҮН ТЫВА БАДЫЛААН

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыттынган чүүлдерни болгаш түңнелдерни боттандырарынга боттарының төлептиг салыышкынын киирерин күзээнип турганнар.

Кара-Чыраада соңгулда участогунга бир дугаарында бадылаар он сес харлыг соңгукчу Чечена Монгуш аажок сеткил хайныышкынныг келген. Урнаже бюллетеньни суп тура, мынча дээн: «Мен, бодумнуң баштайгы бадылаашкынымны бистиң Төрээн чуртувустуң улам ынаккы чечектелиишкинин дээш берип тур мен. Ынчангаш СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырарынга үлүүмнү киириштирери-биле оңгу классты дооскан кижи болганымда малчыннап ажылдаарымны күзээнип турар мен».

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырында суггатчы Шолдан-оол Монгуш бюллетеньни ап тура, мынча дээн: «СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чүректиң ханызындан чүүлдүгзүнүп деткиваан, ону боттандырарынга үлүүмнү киирер мен. Бо чылын суггаттыг чериниң бир гектарындан-на 15 центнер дүжүт алыр деп күзээлгемни эде көрүп, 17 центнер алырын күзээнип тур мен».

Эртенгиниң 10 шак үезинде районда соңгукчуларның хөй кезии — 10 муң ажыг соңгукчу бадылаашкынын берген. Бора-Тайга, Кара-Чыраа, Шеми участоктарынга эртенгиниң 8 шакта-ла бүгү соңгукчулар соңгупкан.

Хөй-хөй коллективтер соңгулдалар хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткаан. Чадаананың хөмүр-даш разрези чартык чыл планын болгаш социалистиг күзээлгезин хуусаа бетинде күүсеткен. Район күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының чартык чыл планын күүседириниң аргалары бар болгаш бо-же бүгү күжүн мооннеишаан, чайгы суггарылга ажылдарынче, мал чеминиң белеткелинче бүгү күжүн моолдап турар.

Кызыл район

Июнь 20-де районда бүгү 10 соңгулда участоктарының эжиин байырлалдыг-биле ажыттынар биле соңгукчулар ынаар шуужуп-ла турганнар. Бо чылгы соңгулдаларны Кызыл районнуң ажыл-ишчилери онзагай кедергейшкинниг уткаан. ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюнга болгаш соңгулдаларга алдар болдурган күш-ажылчы ээлчегге хөй-хөй коллективтер улуг чедиишкиннерни чедип алганнар. «Тиилелге» совхоз күрүнеге сүт садарының, «Тере-Хөл» совхозу — эът садарының чартык чыл планнарын соңгулдалар мурнунуң хүннеринде күүседипкен. Кызылдың кош фабриказы сайгарылга планын, эът-сөөктен далган кылыр завод чартык чылдың даалгаларын база чедиишкинниг күүсеткен.

Өң-баазын чечектер, ловун, плакаттар-биле шиметтинген соңгулда участоктарынга бадылаашкынын берип тура, хөй-хөй соңгукчулар чоннуң төлептиг оолдары, кыстары дээш бадылаашкынын сеткил-хайныышкыны-биле берип, өөрүшкүзүн илергейлеп турганнар.

— СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, ада эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыттынган сорулгаларны болгаш ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын номчуп, таныжып ону чүүлдүгзүнүп деткидим. Партияның болгаш чазаавыстың кижиниң чаагай чоруу дээш доктаамал сагыш салып турарынга чүректиг ханызындан өөрүп четтирдим. Партияның айтыышкыннарын күүседиринге үлүүмнү киирип, он бирги беш чылдың онаалдаларын күүсеткеш, ам 1987 чылдың үлүүнде ажылдап тур мен — деп, «Шамбалыг» совхозтуң мурнакчы механизатору Т. Ш. Тулуш бадылаашкынын берип тура чугаалаан.

Районга соңгулдалар идеялыг болгаш организастыг талазы-биле бедик деңнелге эрткен. «Шамбалыг», ыраккы «Тере-Хөл» совхозтарда соңгукчулар эртенгиниң 10 шакка чедир-ле соңгуп дооспуткан.

Соңгулдалар хүнүнде районнуң ажыл-агыйларында Культура бажыңнарынга концерттерни, киноларны чон көрүп, дыштанып сөлгүүстээннер. Спортчу маргылдаалар база болгулаан.

Тес-Хем

Районнуң ажылчы чоннары улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгулдалар хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткаан.

Июнь 20. Эртенгиниң 6 шак четкелек турда, соңгулда участоктарының эжиктери байырлалдыг-биле ажыттынган. Участоктарның соңгулда комиссияларының даргалары соңгукчуларга бүгү улустуң байырлалы — соңгулдалар хүнү-биле байыр чедирбишаан, коммунистерниң болгаш партияда кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынның бээринче соңгукчуларны чалаан. Чер-черге соңгулдалар бедик кедергейшкиннүг эгелээн.

Самагалдайның төп соңгулда участогу. Соңгукчулар соңгуур эргезин күүседип тургаш, Коммунистиг партияга, Совет чазакка бөгүнгү чаагай амыдырал дээш өөрүп четтиргенин илередип, Чер кырынга быжыг тайбың, Советтер чуртунуң улам ынаккы чечектелиишкини дээш бадылаашкынын берип, турарын илереткеннер. Улуг назылыг соңгукчу персоналдыг пенсионер И. О. Биче-оол бадылаашкынын чер-чер Советтеринге эң төлептиг оолдар, кыстар дээш, тайбың дээш, чырык-чаагай амыдырал дээш берип турарын чугаалаан.

Төп соңгулда участогунга ол хүн 37 аныяк соңгукчу соңгуп, бадылаашкынын чаңгыс кижи дег берген. Соңгукчуларга бир дугаар киржип турар аныяк соңгукчуларның мурнундан районнуң Культура бажыңының ажылдакчызы У. Ховалыг сөс алгаш, бюллетеньнерни урнаже өөрүшкүлүг суп тура, чурттуң Үндезин Хоойлузунуң магадылаан соңгуур хамааты эргезин бөгүн бир дугаар күүседип турарынга чоргааралаан турарын чугаалааш, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга күүседиринге үлүүм киириштирерин аныяктарның мурнундан күзээген.

Тес-Хемчилер соңгулдалар хүнүн эки ажыл-херектер-биле уткаан. Соңгулда мурнунуң күш-ажылчы ээлчээниң мурнуку одуруун Самагалдайның районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынының, районнуң амыдырал-хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективтери баштап, күш-ажылчы белектерлиг уткаан.

Районнуң чурттакчылыг черлеринге соңгулда хүнүнде кино, концерттер, спортчу маргылдаалар болган.

Соңгулда районга бедик кедергейшкин-биле эрткен.

Бии-Хем

Бии-Хемниң соңгулда участоктарының эртенги шактарында чаңгыс-даа үзүктелиишкин чок болган, боттарының үнүн бээр дээш соңгукчулар соксаал чокка шуужуп-ла турган. Районнуң соңгукчулары соңгулдага бедик идепкейлиг киржип, чоннуң төлептиг оолдары, кыстары дээш боттарының үнүн бергеннер. Бо хүн оларга бир онзагай, чүге дээрге соңгулдалар хүнү ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң бүдүүзүнде эрткен.

Чер-черге соңгулдалар хүнү июнь 20-ни бедик күш-ажыл-биле уткуур дээш Бии-Хемниң ажыл-ишчилери эки күш-ажылчы көргүзүглерлиг болган, социалистиг чарыштың тугун бедик туткан. Ылаңгыя «Саян» совхозтуң ажыл-ишчилери социалистиг чарыштың мурнуку одуругларында чорууп, күрүнеге эът садарының чыл чартыының планын 103,6, сүт — 102,4 хуу кылдыр хуусаадан эрте күүсеткен. «Хадың» совхоз күрүнеге сүт, «Кызыл тараачын» совхоз эът садарының чыл чартыының планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң, амыдырал хандырылга черлериниң, албан организацияларының ажыл-херектеринде чогумчалыг талалар, эки кылдыр бүдүрген чүүлдер эвээш эвес. Продукция сайгарарының чыл чартыының планын хлеб заводу 112, үлетпүр комбинады 104 хуу эрте күүсеткен.

«Кызыл тараачын» совхозтуң хойжузу К.-К. Кечил-оолду, механизатору С. Н. Овчаровту, Туранда амыдырал хандырылга комбинадының бызаңчызы В. В. Барсуновту болгаш депутаттарның кандидаттары өске-даа ажыл-ишчилерни депутаттарга бир үн-биле соңгаан.

Таңды

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгулдалар хүнү июнь 20-ниң даң бажында, эртенгиниң 6 шак четпээнде-ле районнуң суурларының, район төвү Бай-Хаактың кудумчуларынга кижилерниң хайымныы кончуг апарган. Шевергин кеттинген соңгукчулар соңгулда участоктарынче далажып, бөлүк бөлүү-биле өөрүшкүлүг шуужуп турган.

«Ада-чурттуң Улуг дайынының инвалиди, пенсионер-даа болзумза ам-даа хол дыңзыг ажылдап, аныяк өскенге бодумнуң арга-дуржулгамны дамчыдып берип, оларның дагдынычызы болуп ажылдап турар мен. Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының долу боттаныышкынының дээш үлүг-хуум киирип, тараа шаңында ажылдап турар мен. Районнуң соңгукчуларының мурнундан бир дугаарында коммунистерниң болгаш партияда кежигүннери эвестерниң бузулбас блогу дээш бодумнуң үнүм кадып, Совет чазактың иштики, даштыкы политиказын деткип, делегейге быжыг тайбың дээш бадыладым» — деп, Элеес соңгулда участогунуң улуг назылыг соңгукчузу, Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Александр Николаевич Николаев чугаалаан.

Районнуң ажыл-ишчилери соңгулда хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг, сергек сеткил-хөөн-биле уткаан. Чижээлээрге, күрүнеге эът, сүт садарының чартык чыл планын «Россия» совхозтуң, сүт садарының чартык чыл планын «Коммунизмниң херели» совхозтуң ажыл-ишчилери күүседип алган. Бо хүннерде районнуң ажылчы чону күрүнеге дүк садар планын долдур болгаш ажыр күүседир дээш хой кыргылдазынче массалыг кирген, бедик кедергейшкиннүг ажылдап турар.

Социалистиг демократияның байырлалының хүнүнде соңгулда участогу бүрүзүнге (районда шупту 17 соңгулда участогу бар) спортчу оюннар, агиткультбригадалар концерттери болган.

Районнуң 12 муң 50 ажыг соңгукчулары боттарының төлептиг оолдар, кыстары дээш бадылаашкынын чаңгыс кижи дег берген.

Бай-Тайга

Бадылаашкын эгелээр ырак мурнунда-ла участоктарга соңгукчулар чедип келген. Районнуң бүгү соңгулда участоктарынга бадылаашкын байырлыг байдалга эгелээн. Төлептиглерниң эң-не төлептиглери дээш бадылаашкынын соңгукчулар бергеннер. Ол-ла үеде соңгулда участоктарынга концерттер эгелээн. Районнуң Культура бажыңының агиткультбригадазы Тээлиге концерт көргүскен соонда совхозтар төптеринге оюн көргүскен. Ол ышкаш «Бай-Тал», «Мурнакчы» совхозтарның бот-тывынгыр артистери боттарынга ойнаан соонда район төвүнге база аян туткан.

Районнуң бүгү-ле соңгулда участоктарынга соңгукчуларның эң хөй кезии хүнүң бирги чартыында-ла бадылаашкынга киришкен. Концерт көргүзүглеринден аңгыда, спортчу маргылдааларны база организастаан. Соңгукчуларның садыг хандырылгазынче ол хүн онза кичээнгей салган.

Бай-тайгажылар соңгулдага күш-ажылчы болгаш политиктиг бедик кедергейшкин-биле ужурашкан болгаш ук кампанияны бедик организастыг эрткен.

Каа-Хем

Каа-Хем район чер-чер Советтериниң болгаш улус судтарының судьяларының төлээлерин соңгаан соңгулда хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткаан. Каа-Хем районнуң бараан саарарының беш айлар планын 102,4 хуу, ыяш ажыл-агыйы 101 хуу, ыяш бүдүрериниң планын 103,3 хуу, районнуң амыдырал-хандырылга бүдүрүлге эргелели чоңга ачы-дуза чедирериниң беш айлар планын 101,7 хуу күүсеткен. СЭКП-ниң XXV съездизин аттыг, «Совет тыва» совхозтар эът, сүт, дүк садарының 6 ай планнарын соңгулда хүнүнге чедир бүрүн күүсеткен. «Бүрен» совхоз ол планнарны күүседириниң кырында келген. Районда «Сельхозхимия» каттыжыышкыны, райгаз, коммунал ажыл-агыйы боттарының чартык чыл планнарын база чедиишкиниг күүсеткеннер.

Районнуң ажылчы чону эрткен улуг хүнде болган соңгулдалар хүнүн политиктиг бедик кедергейшкиннүг уткааннар. Дүъштекиниң 12 шак турда-ла, районнуң бүгү чонунуң 94 хуузу коммунистерниң болгаш партияда кежигүнү эвестерниң сырый каттыжыышкыны дээш бадылаашкынын бергеннер. Хүндүс волейболга, баскетболга тус-тус командалар аайы-биле спортчу маргылдаалар болган. Кежээ чон районнуң Культура бажыңынга солун концерт көрген.

Эрзин

Бүгү улустуң байырлалы — улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгулдалар хүнүн районнуң ажылчы чону күш-ажылчы болгаш политиктиг бедик кедергейшкин-биле уткаан.

Эртенгиниң 6 шак. Хөй-хөй эрзинчилер коммунистерниң болгаш партияда кежигүнү эвестерниң бузулбас блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынын бээр дээш эртенгиниң алды шак четпээнде соңгулда участоктарынга өөрүшкү-маңнайлыг четкилең келген.

Эрзинниң № 2 төп соңгулда участогу. Эртенгиниң алды шак. Бадылаашкын байырлыг байдалга эгелээн. Улуг назылыг соңгукчу персоналдыг пенсионер С. С. Чымба бадылаашкынын бээр мурнунда сөс алгаш, бо хүн эртип турар соңгулдалар партияның долгандыр чонунуң сырый каттыжыышкынының, ленинчи национал политиканың, социалистиг демократияның база бир чайынналчак көргүзүү боор турарын ол чугаалаан.

Эрзин ортумак школазының бо чылгы доозукчузу М. Хомушкуга ол хүн утпундурбас болуп артар. Ол июнь 20-де 18 харлааш, соңгулдаларга бир дугаар киржип, бадылаашкынын берген. Участоктуң комиссия даргазы аныяк соңгукчуларга байыр чедирип, туразкаалдыг белектерни оларга тывыскан.

Районнуң девискээринге соңгулдалар баштайгы шактарындан эгелээш, бедик организастыг эрткен. «Нарын» совхозтуң ажыл-ишчилери эртенгиниң 8 шак 30 минута турда бадылаашкынын чүс хуу берген. Моренге, Бай-Дагга соңгукчуларның бадылаашкыны 9 шакта, а бүдүн районга соңгулдалар дүштекиниң 12 шакта доозулган.

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгулдаларга районнуң 3729 кижи киржип, бадылаашкынын чаңгыс кижи дег берген.

Районнуң чурттакчылыг черлеринге ол хүн концерттер, спортчу маргылдаалар болган.

Өвүр

Районнуң ажыл-ишчилери соңгулдалар кампаниязынга идепкейлиг киржип, соңгулдаларга күш-ажылчы төлептиг белектерлиг ужурашканнар. Ажыл-агыйларга мал кыштаглаашкыны хүр-чаагай эрткен. Район күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын 100 хуу, дүктүң 100 хуу күүсеткен. Районнуң ажыл-агыйлары мал чеминиң белеткелинче бүрүн кирипкен. «Ак-Чыраа» совхоз эң идепкейлиг эгелээн.

Улуг хүнде эртенгиниң алды шак четкелек турда-ла, хөй-хөй соңгукчулар соңгулда участоктарынга четкилең келгеннер. Эртенгиниң 7 шакта «Ак-Чыраа» совхозка, «Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур, «Коммунизмче оруқ» совхозтуң Бора-Шай салбырларынга соңгукчулар 100 хуу бадылапкан. Дүъште 12 шак турда районда бүгү соңгукчуларның 92 хуузу коммунистерниң болгаш партияда кежигүнү эвестерниң бузулбас блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынга киришкен.

«Кызыл тук» совхозтуң Чараш-Дыт СБФ-зинге бир дугаарында улуг назылыг соңгукчу Саая Дуктешович Агбаан бадылааш: — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине Секретары Л. И. Брежневтиң тайбың херээнге салып турар могаг чок ажыл-чорудулгазын сеткил ханыышкыны-биле үнелеп турарын демдеглээш, Чер кырынга быжыг тайбың дээш бадылап тур мен — дээн.

Соңгулдалар хүнү районнуң бүгү соңгулда участоктарынга организастыг эрткен. Соңгулда участоктарынга бадылаашкын хүндүскүнүң 2 шакта-ла доозулган. Соңгулда хүнүнде районнуң бүгү-ле суурларынга кино, концерттер, спортчу маргылдаалар болгулаан.

Улуг-Хем

Улуг-Хем районда 22 соңгулда участоктарындан эртенгиниң 10 шакта 5 участоктуң соңгукчулары боттарының депутаттарының кандидаттары дээш бадылаашкыннарын берип, эрте дооскан. Оларга Алдыы-Шынаа, Эйлиг-Хем, Иштии-Хем, Ийи-Тал, Арыг-Үзүү хамааржыр.

Соңгулда хүнүнде «ҮТКА 25 чылы» совхозта хаван фермазының эргелекчизи Е. А. Жирнова, Арыг-Үзүү ортумак школазының 10 класының өөреникчизи Алдын-кыс Лопсан олар бир дугаарында соңгуп, чүве чугаалааннар.

Соңгулда хүнүнде «Ак-Туруг» совхоз сүт планын, «ҮТКА 25 чылы» эът планын күүседип, СЭКП райкомунга болгаш райкүүскомга рапорттааннар. Ол ышкаш районнуң үлетпүр комбинады планын база чедиишкиннииг күүсеткен.

Үлетпүр комбинадының чолаачызы Борис Ковагчык, чазыкчы М. К. Ыенма, Шагаан-Арыг автобүдүрүлге чериниң чолаачылары С. И. Беников, А. В. Коловалов олар боттарынга алган чартык чыл планнарын ажыр күүседип, соңгулдага күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужурашканнар.

Тожу

Тожу районнуң ажылчы чоннары улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгулдаларга бедик кедергейшкиннүг, организастыг кирипкен. Районда шупту чеди округтуң агитпункттарынга 3301 кижи келгеш соңгаан болгаш ук кампания дүъштекиниң 2 шакка чедир доозулган.

Ыраккы тайга-сынында ивилер фермаларынга соңгулдаларны эрттирериниң чалгынныг «агитпунктуну» — вертолётту ажыглаан болгаш соңгулдалар база-ла организастыг эрткен. Хордуң ивиижи Кутаеңмаа Деверековна Донгурбаны чаңгыс чер чурттуглары Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга чаңгыс үн-биле соңгааннар.

Ынчангаш улус депутаттарының чер-чер Советтеринге 113 депутат, район Совединге 50 депутат соңгуткан.

Мөңгүн-Тайга

Ыраккы Мөңгүн-Тайга районнуң ажыл-ишчилери улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгукчулар хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткааннар.

Июньнуң 20-де Мугур-Аксының Культура бажыңында районнуң төп соңгулда округунга чон эртенгиниң 6 шак четпээнде-ле долдур чыглып келген.

Эң-не баштай соңгулда бюллетенин пенсионер Чимит Болекович Чылбак-оол алгаш, чоннуң төлептиг оолдар, кыстары дээш бадылап тургаш мынча дээн:

—СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң чүүлдүг деп көргени 1990 чылга чедир ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы, бүгү чуртта ышкаш бистиң районнуң чонунуң хей-аъдын улам көдүрбүшаан, оларны улам соруг киирген. Бистиң районнуң ажыл-ишчилери ол төөгүлүг кайгамчыктыг документилерни совет кижилерниң чаагай чоруун улам бедидер дугайында Коммунистиг партияның болгаш совет күрүнениң доктаамал сагыш салыышкынының чайынналчак чаа илерели кылдыр үнелевишаан бадылап тур бис — дээн.

Районнуң аңгы-аңгы черлерде тургустунган 4 соңгулда округтарынга соңгулдалар бедик, организастыг деңнелге эрткен. Эртенгиниң 11 шак ажып турда районга бадылаашкын бүрүнү-биле доозулган. Оон соонда солун оюн-тоглаа, спортчу маргылдаалар орай кежээге чедир уламчылаан.

ЧУРУНТАРДА: Кызылдың соңгулда участоктарынга бадылаашкын үезинде.

ЧАЙГЫ СЕМИРТИЛГЕДЕ

Мөңгүн-Тайга районнуң одар-девискээри сарлык малды өстүрериңге эң-не таарымчалыг. Ынчангаш ук мал бистиңде хөй-биле өскен-даа. Бо чылдың эгезинде районга бүгү сарлыктың баш саны 7118 четкен. Оон иштинде совхозтарда 4504 болгаш улустуң хуузунда 2614 баш сарлык бар. Олар ам бо чылгы бызаалары-биле кады улам ковүдээн.

Ажыл-агыйларның күрүне планынга саткан эъдиниң хөй нуруузун сарлык эъди ээлеп, оон хөй орулга кирип турар.

Бо орулгалыг малды кадарып өстүрериңге мергежээн болгаш чыл бүрүде бедик көргүзүглерни чедип ап турар малчыннар районда эвээш эвес. Оларның чижээнге «Малчын» совхозта И. Өлчей-оол, Х. Чылбак-оол, Д. Очур. «Мөген-Бүрен» совхозта М. Кеже болгаш өскелерни-даа адап болур. Оларның кадарган кодаңнары эртпен кышты хүр ашкан, бызаалары шупту онча-менди.

Кадарчылар ам сарлыктың чайгы семиртилгезин чорудуп турар.

С. САМБУУ.

Идеология фронтузунуң дайынчызы

ПРОПАГАНДИСТ БАШКЫ

Татьяна Ивановна Илюкина Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыг хоорайда «Теремок» аттыг № 2 уруглар садында кижизидикчи башкы. Ол онаашкан ажыл-херээ-биле черглештир хөй-ниити даалга — пропагандистиң хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар. Күрүнениң Кызылда педагогика институдун он чыл бурунгаар ол дооскаш, Шагаан-Арыгның № 1 ортумак школазынга алды чыл ажылдап чораш, бо садикке келген. Өөредилге, кижизидилге ажылынга дуржулгазы байлак, ооң эртемниг башкы боорга, ясли-садтың коллективи ынаа политиктиг билиг школазын удуртур пропагандист даалгазы берген.

Т. И. Илюкинаның пропагандист стажы дөрт чыл ажып турар. Дооступ турар бо өөредилге чылының олар «Партияның күжү чон-биле чаңгыс эвинде. Чоннуң күжү — партия-биле чаңгыс эвинде, оон удурткулгазында» деп теманы өөренири-биле организастыг эгелээн. Ниитилел хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазында коммунистерниң болгаш партияда кежигүнү эвестерниң марксчи-ленинчи теория-биле хандыр чепсеглээри — партия организацияларының кол сорулгаларының бирээзи. Бо айтырыгже «Теремок» ясли-садта партия эге организациязы кичээнгейни шыңгыы тургускан. Эртемниг коммунизмниң үндезиннерин, Коммунистиг партияның төөгүзүн, марксчи-ленинчи теорияның чугула айтырыгларын ханызы-биле өөренип, шиңгээдип албаан кижиге амгы үениң нарын политиказын тода сайгарып, шын билип алыры берге. Ындыг болганда оларны революсчу теория-биле быжыг чепсеглээриниң эргежок чугулазы ында.

Татьяна Ивановнаның удуртуп турары школада он беш дыңнакчы бо өөредилге чылында эрткен он чеди кичээлге программада көрдүнген темаларга черглештир СЭКП ТК-ның чугула доктаал, шиитпирлерин, СЭКП Тыва обкомунуң пленумнарының материалдарын өөренип, чамдык айтырыгларга рефераттарны бижээн. Өөренип эрткен темага холбаштыр практиктиг кичээлдер эрттирип, практиктиг онаалгалар берип турганы дыңнакчыларның билиин быжыглаарынга улуг салдарны чедирген дээрзин пропагандист Т. И. Илюкина чугаалап олурду. Оон эки түңнелин сеол үү кичээлдерге зачёт хүлээп ап турда илерээн. Чамдык дыңнакчылар чыл дургузунда бижип турган лекцияларын, практиктиг онаалгалар кыдыраштарын, бодунуң кылып турганы схемаларын, диаграммаларын, көргүзүг материалдарын шыгжап алгаш, түңнел кичээл болуп турда, оларын эккеп, зачёт дужаарынга ажыглап турган. Чижээлээрге, ясли-садтың эргелекчизи С. Н. Мельникова, кижизидикчи башкылар С. Д. Спирина, Н. Н. Бахтина болгаш оон-даа өскелер кичээлдерге шымырак белеткелдиг кээп, пропагандистиң салган айтырыгларынга шын харыыны берип, идепкейлиг өөренип кыштаан. Шак мындыг шымырак дыңнакчылар пропагандистиң дайнып кужу болбайн канчаар. Пропагандистиң бодунда турган алган графигин ёзугаар олар чамдык кичээлдерге лекцияларны боттары эрттирип турган.

Темага холбашкан көргүзүг материалдарын, демнелгелерни, диаграммаларны, техниктиг херекселдерни, диафильмнерни кичээлге ажыглаарын теманы ханы билип алырынга дыңнакчыларга ажыктыг арга деп пропагандист Татьяна Ивановна санап турар. Бо талазы-биле боттуг дузаны, деткимчени ол СЭКП райкомундан, пропаганда болгаш агитация килдизинден ап турар. Райком партияның библиотеказы пропагандистерниң доктаамал баар чери. Олар оортан херегзээн литератураларын ап турар.

Дыңнакчыларга практиктиг онаалгалар бээриниң хөй аргаларын Т. И. Илюкина ажыглап турар. Чижээ, «СЭКП-ниң экономиктиг политиказы» деп тема дизик. Оон иштики эгелериниң уткалынга дүүштүр хоорайда бир бүдүрүлге чериниң «Экономика камналгалыг болур ужурлуг» деп девиз адаанда чоруп турар социалистиг чарыжының түңнелдеринге тодаргай ай азы квартал аайы-биле схема тургузар. [illegible]

Пропагандист Т. И. Илюкина чүгле кичээл эрттирериниче эвес, а кичээл эрттирип турар [illegible] дериилгезинче база сагыш салып турар. Пропагандистиң булуңун ол дыңнакчылары-биле демнежип кылгаш ажып алган. Мында өөренип эртсе чогуур темаларны, ажыглаар херек литератураларның данзызын, кичээлге дыңнакчыларның кээп турарын демдеглээр графикти аскан. Пропагандистерниң ажылының дуржулгазын өөрениир-биле солуннарда, журналдардан чүүлдерни ол кезип, булуңга чыпшырып, оон эки чүүлдерин ажыл-херээнге ажыглап турар.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң материалдарын база ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын түңнел кичээлге таныштырган. Оларны келир өөредилге чылында ханы өөренири-биле программаның баш ол булуңда азып каан.

Келир өөредилге чылынга белеткелдиң эгези ол.

В. САТ.

Улуг-Хем район.

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң Чоза болгаш Кара-Тал хойжу бригадаларында шупту 44 кодан хой бар. Малчыннар боттарының кыштагларының үүрмек септелгелерин кылып, кажааларының кэржеңнин коптарып, келир кыжын одаары-биле курганып чыгган болгаш одекти кодан бүрүзүнге бөлүп белеткээн.

Кара-Тал хойжу бригадазының малчыннары Көк-Хаак деп черде 1200 баш ирт кирер чаа кажааны, Чозаның хойжулары Өртең — Чарык деп черде төрүүр 450 хой кажаазын тудуп эгелээн. Ийи бригада 17 кыштагның капиталдыг септелгелерин кылырын планнаан.

Ынчангаш чайлаглаашкынче үнериниң мурнунда кыштагларның септелгелерин доозар күзээлгелиг.

Келир кышка мал чеминге херекгээри-биле хойжу бригадалар Чоза ховузунда болгаш Арыг-Бажында 50 болгаш 70 гектар черде суланы тарааш, кажаалаан. Ол ышкаш сиген шөлдерин суггарып, дажын аштаан.

Ам бо хүннерде хой кыргылдазы массалыы-биле чорупь турар. Кыргылда, чуулда болгаш хураган үзүлдезин доостурга, хойну семиртири-биле чайлаглалын үндүрер.

Малчын бүрүзү 10—15 тонна сигенни белеткээр хүлээлгени алган.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга төлептиг күш ажылчы белектерлиг уткуур дээш, совхозтуң хойжулары кызымаккайнинг ажылдап турар.

Н. ДАМДЫН.

БИРГИ ЧЕРНИ ЭЭЛЭЭН

Кызылдың аъш-чем садыының коллективи 1982 чылдың баштайгы чартыында шалыпчы ёзу-биле ажылдап, социалистиг чарышка шылгарап турар. Садыгжылар беш айларының планныг онаалдазын ажыр күүселин, пландан ажыр 700 муң рубльдиң продукцияның сайгарган. Ылаңгыя Надежда Анжакованың удурткан комсомолчу-аныяктар коллективи социалистиг чарышка бирги черни ээлээн.

Улус депутаттарының чер-чер Советтериниң болгаш улус судтарының соңгулдалар хүнүн бедик шалыпчы күш-ажыл-биле уткаан. Кызылдың аъш-чем садыының ажыл-ишчилери мооң-даа соңгаар бедик көргүзүглерни чедип ап, ам ажылдаар сорулганы мурнунга салганнар.

В. МААДЫР-ООЛ.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬБИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга үр чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелээн көргүзүглери дээш «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

ЧӨӨН-ХЕМЧИК

Моңгуш Түлүшпеевич Апай-оол — «Сүт-Хөл» совхозтуң мал эмчизи.

Кижиид Санчытовна Доңгак — «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыны.

Ыйлаш-Сүрүң Чакпаевич Доңгак — «Тыва совхоз тудуг» каттыжылышкынның Чадаанада № 3 КМК-ның ажылчыны.

Борбаң-Кара Шогжаловна Куулар — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң малчыны.

Хүрең-кыс Ооржаковна Куулар — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Хенчик Чалзыбаевна Куулар — «Тыва» совхозта пенсионер.

Александра Бадываевна Моңгуш — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Дүктүг-Кулак Мортукеевич Моңгуш — Карл Маркс аттыг совхозтуң ажылчыны.

Чимит-оол Шырапович Моңгуш — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Апай Настыкаловна Ондар — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Доннаймаа Седен-Ламаевна Ондар — «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыны.

Дыгыр Кертик-ооловна Ондар — «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыны.

Сайын Чысымаевна Ондар — Хөндергейде суурда пенсионер.

Сарыг Байыр-оолович Ондар — «Тыва совхоз тудуг» каттыжылышкынның Чадаанада № 3 КМК-ның ажылчыны.

Серикпен Иткипеновна Ондар — «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыны.

Тоглаа Байыр-ооловна Ондар — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Чылбак-кыс Сүүр-ооловна Ондар — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Баят Эдержикович Сат — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Доржу Чүлдүмович Сат — Чадаананың райүлетпүр комбинадының ажылчыны.

Торга Дамдын-ооловна Сат — Карл Маркс аттыг совхозтуң малчыны.

Кожаш-оол Хөөкүй-оолович Соян — Чадаананың райүлетпүр комбинадының ажылчыны.

Уйнук Чыртаковна Тюлюш — Чадаананың райүлетпүр комбинадының ажылчыны.

Аллын-кыс Оскуровна Ховалыг — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Дайнылкай Сандановна Ховалыг — Чадаананың райүлетпүр комбинадының ажылчыны.

Очур-оол Шанмакович Ховалыг — № 1 профтехучилищениң филиалының мастери.

Чадамба Машпаевич Ховалыг — Чадаана разрезиниң өрүмнээр станогунуң машинизи.

Галина Филипповна Цыбульская — Сельхозтехкурнуңун Чадаана АТБ-зиниң склад эргелекчизи.

Лидия Сарбааевна Чамбал — Чадаананың № 6 профтехучилищезиниң ажылчыны.

ӨВҮР РАЙОН

Екатерина Ыймаевна Бадыргы — «Кызыл-Тук» совхозтуң дели-садының ажылчыны.

Баазан Ылаччыковна Доңгак — «Торгалыг» совхозтуң малчыны.

Доржу Адавастаевич Кара-Сал — «Кызыл-Тук» совхозтуң малчыны.

Хандывая Күдерековна Куулар — Солчур суурда пенсионер.

Дарый Хүргүл-ооловна Моңгуш — Солчур суурда пенсионер.

Довуу Санчыевна Моңгуш — улус өөредилге килдизиниң кассири.

Дыртык Осканловна Моңгуш — «Торгалыг» совхозтуң малчыны.

Кызыл-оол Седенович Моңгуш — Солчур суурда пенсионер.

Матпаа Лагыровна Моңгуш — Солчур суурда пенсионер.

Санаа Маазырыкчиевна Моңгуш — «Коммунизмче оруң» совхозтуң ажылчыны.

Чечек Хунаевна Моңгуш — районнуң ажаалга кассазының техажылчыны.

БИИ-ХЕМ РАЙОН

Зоя Тюлюшевна Аал-оол — «Өөк» совхозтуң малчыны.

Таисья Матвеевна Евтушенко — «Өөк» совхозтуң столовая эргелекчизи.

Александра Фёдоровна Кожевникова — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Галина Фёдоровна Монастыршина — Сушь школазының ажылчыны.

Мария Фёдоровна Чичерова — Сушь школазының ажылчыны.

Пётр Чанзанович Эник-оол — «Кызыл тараачын» совхозтуң тракторизи.

Михаил Манчыкович Юмужик — «Өөк» совхозтуң малчыны.

ТАҢДЫ РАЙОН

Галина Анисимовна Бакланова — Тываның Дүргүлга станциязының ажылчыны.

Борис Андреевич Басков — Сорскиниң «Сибирьэнергоцветмет» бүдүрүлгезиниң цехтериниң котельнаялар слесары.

Степанида Михайловна Бордюкова — Кызыл-Арыгда дуза-лал школазының кижизидикчи башкызы.

Александра Петровна Веревкина — Хову-Аксының мал эмнээр участогунуң санитарказы.

Евдокия Васильевна Дмитриева — пенсионер.

Иван Яковлевич Ключкин — Балгазында мал эмнээр пунктунуң эргелекчизи.

Александр Андреевич Колпов — пенсионер.

Прасковья Прокопьевна Кострубина — Сосновкада мал эмнээр участоктуң эргелекчизи.

Бойду Попуштаевич Моңгуш — Тока аттыг совхозтуң бизаңчызы.

Раиса Шоватаевна Моңгуш — Бай-Хаакта ажылдап турган [illegible].

Анна Васильевна Харлова — Дүргүлга станциязының ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Александра Түлүшевна Донгай — Чаа-Хөлдүң № 1 райэмнелгезиниң фельдшер-акушеркага.

Елена Степановна Калина — «Тыва сүт тудуг» трестиниң № 3 КМК-зының кол бухгалтери.

Анна Матвеевна Сизикова — «Шагонартяжстрой» трестиниң күш-ажыл болгаш шалың килдизиниң начальниги.

Доңгак Доспан Самбуевич Хирн Хаа — Чаатының бедээ Совединиң күскемүнүң ажылдыны.

«АК-ТУРУГ» совхозтан

Моңгуш Опаевич Базыр-Сапы — ажылчын.

Долума Моңгушевна Санчат — ажылчын.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХОСТУУ» СОВХОЗТАН

Валентина Кенденовна Бегзи — ажылчын.

Борис Тюлюшевич Даларооол — ажылчын.

Кускe Дулушевна Домбаа — ажылчын.

Уйнук-Кара Чирик-Тасовна Доңгак — саанчы.

Кыраа Доңгаковна Кенден — саанчы.

Сергей Доржуевич Мартыш — малчын.

Дутар Кыргысовна Хуурак-оол — саанчы.

ХАЙЫРАККАН КӨДЭЭ СОВЕДИНДЕН

Александра Шараповна Базыр-оол — пенсионер.

Эник Мургуевна Базыр-Тараа — пенсионер.

Депаймаа Санчаевна Биче-оол — пенсионер.

Тулуш Седипламаевна Дажы — пенсионер.

Иван Бюрбеевич Канчыр-оол — пенсионер.

Биче-оол Иванович Самбыга — пенсионер.

Оюу Ланзыковна Сереэ — пенсионер.

Серенмаа Тюлюшевна Чанмыр — пенсионер.

ЭРЗИН РАЙОН

Степан Чыдыгбаевич Комбу — Кызыл-Сылдыс школазының башкызы.

Ирина Ивановна Моргуй — Эрзин суурда аалчылар бажыңының ажылчыны.

Зинаида Суядуевна Ношпу — Кызыл-Сылдыс школазының башкызы.

Чидин Эренчиновна Оюн — район таңныылы.

Картыг Агбаановна Соян — райэмнелгениң санитарказы.

«МӨРЕН» СОВХОЗ

Фина Балбаровна Данзын — малчын.

Мижит Тере-Бижи Дулбаа — ажылчын.

Севиль Тере-Бижи Дулбаа — ажылчын.

Кунчун Балдыйович Манчын — малчын.

Соян Шуурган Норбу — ажылчын.

«НАРЫН» СОВХОЗ

Артына Балдаровна Байчык — малчын.

Чооду Билчеевич Давaa — пенсия.

Балаан Патаевна Давaa — малчын.

Сенди Лопсановна Ендан — малчын.

Кыргыс Манчылович Ижи — малчын.

Думбаа Чоодуевна Ооржак — ажылчын.

Маня Бадарчыевна Оюн — ажылчын.

Норлаама Меровна Сегбе — малчын.

Севилбаа Кыргысовна Таңгыт — малчын.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың июнь 14.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

БУЯННЫГ СОВЕТ ҮЛЕГЕР

Каттышкан Нацыялар Организациязының Кол Ассамблеязының пайги тускай сессиязынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чагаазы — делегейниң хөй-ниитизиниң болгаш парлалгазының кол кичээнгейинде. Массалыг информацияның даштыкы чепсектери, политиктиг болгаш хөй-ниитичи көскү ажылдакчылар ол документиниң ССРЭ-ниң тайбың ханы ынакшылдыының, тайбынче оон бижыт тура-соруктуунуң, ядролуг халаптан бүгү делегейни камгалап алыр деп оон чайгылыш чок шиитпирлээнин база бир чырыткыланчак херечизи кылдыр үнелеп турар.

Президент Л. И. Брежневтиң чагаазынга болгаш ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп ында илергейлеттинген хүлээлгеге ынчаг байыр чедирип тур мен, деп КНО-нуң Чиңгине секретары Перес де Куэльяр медеглээн. Ол эң чугула чагаа КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга кончуг улуг сорулгалыг болдурган. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас дугайында Совет Эвилелиниң хүлээлгези делегей байдалының эникейлеринче угланган кончуг бот-тут базым-дыр.

Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп Совет Эвилелиниң хүлээлгези СЭКП-ниң XXVI съездизиниң 80 чылдарга хүлээп алганы Тайбың программазының доғт улам чылдазы болгаш улам ыңай хөгжүлдези-дир деп, ЧССР-ниң даштыкы херектер министри Б. Хнеупек медеглээн.

Бир эвес ядролуг чепсектиг эске күрүнелер база шак-ла ындыг тодаргай хүлээлгелер боттарынга алыр болза, ол дээрге херек кырында чүл-ле, ядролуг чепсекти ажыглаарын шууту хоравы-биле дөмей болур ийик, а делегейниң улустары чогум-на харын ыңай хоруушкунну негеп турар болгай.

Тайбынны быжыглаар бүгү ныг сорулгалыг нүүрүнде Совет Эвилели оваа чугула чагыс таланыг базымны кылды деп, Кубаның Компартиязының ТК-ның Политбюро кежигүнү, Кубаның Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. Рафаэль Родригес демдеглээн. Ынчангаш Советтер чурту делегей харылзаалаларынга чаа үе чадаңы ажыткан.

Л. И. Брежневтиң чагаазында кирген тодаргай хемчеглер хөй-хөй американнарның таарымчалыг үнелеп көрүүшкүнүн хайныктырган деп «Нью-Йорк таймс» солун демдеглээн. Чепсеглениишкинниң дүжүрер талазы-биле бүгү-делегей шуулганының Л. И. Брежневтиң чагаазын үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан киржикчилериниң аажок хөй нуруузу ол инициативаны база чугулдазының кортевиче америк Эй-би-си дээр телекомпанияның корреспондентизи кичээнгейин угландырган.

Совет удуртулга инициативаны бодунуң холунда тодаргай-ла апкан-дыр деп, америк Эй-би-си дээр телекомпания айыткан. Президент Рейган Кол Ассамблеяга чүве чугаалаар дээш Нью-Йоркка чеде бээрге, президент Брежневтиң инициативазынга деп капдыгбир чүвени оон савалдап шылдаар азы шылавазын дипломаттар кичээнгейлиг дыңнаарлар. Совет удуртукчунуң чагаазында кирген идеялар болгаш саналдар ядролуг чепсектиг күрүнелерниң аразынга будуреjир чорукту чедип алырынче угланган деп, АП дээр америк информация агентилези демдеглээн.

Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп ССРЭ-ниң хүлээлгези дайынга удур массалыг шимчээшкинниң киржикчилериниң, кулак-чүткүлдеринге таарыжып турарын Францияның Франс пресс агентилели демдеглээн. Л. И. Брежневтиң амгы чагаазын Совет Эвилелиниң тайбың шавар халдаашкынынга бурунгаар база бир оваа чугула базым кылдыр көрүп болур деп, Японияның «Майнити» солуну онзалап демдеглээн.

* * *

Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп ССРЭ-ниң шиитпирниң дугайында Л. И. Брежневтиң медеглели ядролуг чепсектиң талазынга АКШ-тың артык күштүг болган турарын баштай чедип алгаш, оон соонда ССРЭ-биле чугаалажылышкыннарны эгелээрин кузеп турар Рейганның администрациязынга кичээнгейлиг саналдарны чедирер деп Совет Эвилелиниң шынныг чүткүлүн көргүзүп турар-дыр деп, япон «Токио симбун» солун бижээн. Л. И. Брежневтиң чагаазын ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко номчуп дооскан сессия киржикчилериниң дыңнаан чаакта адыш часкап уткуургени совет удуртукчунуң турушталын бедии-биле үнелеп көргенниң демдээ-дир деп, ол солун демдеглээн.

(СЭТА).

ИНТЕГРАЦИЯНЫ ХАНЫЛАДЫР

БЕРЛИН. ССРЭ-биле социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа күрүнелери-биле сырый эвилелге Германия Демократтыг Республика социалистиг экономиктиг интеграцияны ханыладырынга, социалистиг күрүнелерниң өг-бүлезин улам ыңай быжыглаарынга бодунуң салыышкынын моон соңгаар-даа киирер. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң сессиязының 36-гы хуралының түңнелдерин дугайы ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Берлинде парлаттынган медеглелинде ол дугайын чугаалаан.

ЭДЧ шугуму-биле кады ажылдажылга делегей байдалының чидигленииишкининиң байдалдарында улам улуг ужур-дузалыг болуп, социалистиг дем каттыштырылга күрүнелериниң чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжылышкынын быжыглаарынга чугула салыышкын болуп турарын ГСЧП ТК-ның Политбюрозу болгаш ГДР-ниң Министрлер Чөвүлели онзалап демдеглээн деп медеглелде айыткан.

ЭДЧ сессиязының ажылының түңнелдери болгаш атом-нуг электростанцияларга дериглерни, микроэлектрониканы, үлетпүр роботтарын тургузарынга кады ажылдажылганы тургузарынче угландыр воң түлээп алган шиитпирлери 80 чылдарда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң чугула сорулгаларын дөмниг күжениишкиннер-биле чедиишкинниг шиитпирлээринге идиг бээр.

ГСЧП ТК-ның Политбюрозу биле ГДР-ниң Министрлер Чөвүлели ЭДЧ сессиязының хуралынга ГДР-ниң делегациязының ажыл-чорудулгазын болгаш воң шиитпирлерин боттандырарының хемчеглерин чүүлдүг деп көрген.

(СЭТА).

БУРУУ ШАПКАН

ВЕНА. Ливанга удур Израильдиң агрессиязы-биле холбаштыр кады кылган австри-француз медеглелди Венада парлаан. Францияның президентизи Ф. Миттерранның, Австрияның президентизи Р. Кирхшлегерниң болгаш австри канцлер Б. Крайскийниң ат салганы ол документиде: Ливанның хамаарышпас бот-эргезин, бүрүн бүдүн девискаарлыг турарын болгаш чаңгыс эвин катап тургузарын саналдап турар бис. Дайылдажылгашкынны соксадыр болгаш израиль шериглерин Ливандан үндүрер дугайында КНО-нуң Айыыл чок чоруук Чөвүлелиниң 508 болгаш 509 дугаар резолюцияларын сагыырын негеп турар бис. Бүгү-ле даштыкы шериглерни Ливандан үндүрер дээш база туржуп турар бис деп чугаалаан.

Б. Крайский парлалга конференциязынга айтырыгга харыылап тура Израильдиң чаалап очартык фашист чаажы кылдыр көргүскен. Оон бодалы-биле алырга, чүгле чартык фашист ёзу-чурум эжелеттирген девискээрлериниң чонун Израиль ышкаш ынчалдыр кара-туразында аажылап болур. Израиль Ливандан уйгу чорбас ужурлуг деп, канцлер чугаалаан.

(СЭТА).

КИЛЕҢНЭЭШКИННИГ УДУРЛАНЫЫШКЫН

КАИР. «Палестина делгерезин!», «Сионизм сионизм!», «АКШ — араб улустарының кол дайзыны!» дээн лозуңнар-биле израиль агрессияга удур ливан болгаш палестин улустарының маадырлыг демиселин-биле эп-сеткил каттыштырылгазының массалыг митингизи египет найысылалга болган. Оппозиционнуг партияларның удуртукчулары, политиктиг болгаш пажынчы көскү ажылдакчылар, ажылчыннар, студентилер, интеллигенция төлээлекчилери египет хөй-ниитиниң негелделерин күрүне баштыңынга тывысып бээри-биле президент ордузунче эртерин оралдашкан.

Ол негелделерниң аразында мындыг чүүлдер бар — Израиль-биле харылзааларны доңдураар үзер, Ливанче уңуптер арганы египет эки-турачыларга тывысыр, араб эп-сеткил каттыштырылгазын катап тургузарының хемчеглерин алыр. Ынчалзажок полицияның күш киирген бөлүктери болгаш айыыл чок чоруук күштери чыскаалчыларны тарады ойлаашкан.

Египет улус бодунуң араб акы-дуңмаларын шиитпирлиг деткип турда. Египет Араб Республиканың камгалал сулчуазынге чыпшыр шарыдып алган удуртукчулары херек кырында Вашингтонның болгаш Тель-Авивтиң үүлгедиишкиннерин деткип турар. Каирге чүве чугаалап тура Египеттиң премьер-министри Ф. Мохи эд-Дин Ливанга удур агрессия ... Израиль-биле харылзааларын Египет үспес деп медеглээн. Израиль шериглериниң бөмниг үүлгедиглериниң киржикчизи Вашингтонның туружун агартырын ол база оралдашкан.

(СЭТА).

ХАМААРЫЛГА ЧОК ДЕЛЕГЕЙ ПОЛИТИКАЗЫ

МЕХИКО. (СЭТА). Өске чурттарның иштики херектеринге хөлгаарлаашкынынга, делегейниң улустарының хостуунга, демократия болгаш нациянал суверенитет дээш демиселин деткиирингe үндезилеттинген хамаарылга чок делегей политиказын Мексика чорудар ужурлуг деп. Мексиканың Каттышкан социалистиг партиязындан чуртуң президентизинге кандидат Арнольдо Мартинес Вердуге чугаалаан.

Пэбла хоорайга соңгулда кампаниязының үезинде болган митингилерниң бирээзинге чүве чугаалааш, чурттуң чөөн үзелдиг күштеримден күрүне баштыңынга кандидат, Израиль-биле дипломаттыг харылзааларны соксадырын болгаш ол чуртка мексикан нефтини садарын соксадырын мексикан чазактан негээн. Ол Мексика биле Палестинаны Хостаарының Организациязының аразынга улам сырый харылзааларны тургузар ужурлуг деп база чугаалаан.

А. Мартинес Вердуге Ливанга удур израиль агрессияга бүзар-бак кылдыр киленнээн болгаш делегейниң бүгү нормачыгжетерин нарышызы-биле урээни ол хоойлу-дүрүмге удур үүлгедиишкин делегейде ол-даа чонна дыка дүшкүүрлүг байдалды улам-на нарыыдадыр апаарын демдеглээн.

А. Мартинес Вердуге АКШ-тың болгаш өөң НАТО талазы-биле эвилелчилериниң чазактарының чорудуп турары «соок дайынның» айыылдыг милитаристиг угланыышкынын болгаш политиказын» шиитпирлиг-биле буруу шапкан.

Оратор англи-аргентин чөрүлдээлерге дегтаагаш, Мурнуу Атлантикада бээп турар айыылдыг "бөлүүшкүннарның кол-ла чылдагааны "англи империализмниң дээрбечи үүлгедиишкиннери болуруң айыткан.

Чер кырынга тайбың дээш, бөө-чепсекти эндере бүдүрериңге удур, бөө-чепсекти бүгүнмити дүжүрери дээш улам идепкейлиг, дээштиг демиселди чорударының эргежок чугулазын президентиге кандидат онзалап демдеглээн.

Ол, ында холбаштыр Кариб далайында америк шериг баазаларын, ылаңгыя Кубаның девискээри Гуантанамода, Пуэрто-Рикода, Панамада баазаларын узуткаары чугула деп чугаалаан.

Великобританияның Фолкленд (Мальвина) ортулуктарынче массалыг халдаашкынының түңнелинде оңу эжелеп алганы. АКШ-тың дузазы-биле бөө-чепсектиг арга-биле ортулукка колониалдыг ёзу-чурумну тургузар дээш алган чазактың оралдажылышкыннары делегейниң хөй-ниитизиниң килеңнээшкинин болдуруп турар.

ЧУРУКТА: АКШ-тың деткимчези болгаш шериг дузаламчызы-биле Англияның Фолкленд (Мальвина) ортулуктарында бөө-чепсектиг эжелекчи политиказынга америк хөй-ниитиниң удурланып турары.

Л. ПАХОМОВАНЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

КОНТРРЕВОЛЮЦИЯНЫ КЫНЧЫКТЫРБАС

ПМА-ның интервьюзу

АДР-ниң иштики херектер министри, АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң, АДР-ниң Министерлер Чөвүлелиниң күүсенчи комитединиң база Камгалал чөвүлелиниң кежигүнү Саид Мухаммед Гулабзой ПМА-ның Кабулда корреспондентизи А. Сухопаровка интервью берген.

— Афган контрреволюцияны АДР-ге удур чарлаттынмаан дайынга кол чепсек деп болаадай берген турар. Ол чүү деп чүвел база оон сорулгазы кандыгыл?

— Бистиң чуртувусче контрреволюцияны дорт чорудуп турар. Империализм, неоколониализм болгаш делегей реакциязы ындыг арганы Вьетнамга, Чилиге, Никарагуага, Анголага, Сальвадорга ажыглаан болгаш ажыглап даа турар. Контрреволюстуларның сорулгазы мындыг: олар улустарның социал болгаш национал хостаалыышкынынга моондактаарын, эрги чурумну катап тургузарын, хосталган чурттарны болгаш оларның улустарын бодунуң чагырgazынга киирип алырын оралдажып турарлар.

— Афганистанга [illegible] дайынның хелелиниишкинден кымга болгаш чүге удур угланганыл?

— Контрреволюция чуртка оожургалдыг чорук чок байдалды тургузарын, чаа эргечагырганы деткип турар кижилерни коргудары кулеп турганнар. Даштыкы болгаш иштики реакцияның база империализмниң каттышкан күштериниң бистиң чонувуска дорааш чарлаттынмаан дайын үш чыл ажыр үргүлчүлеп турар. Бичии-даа буруу чок муң-муң кижилер өлген. Бистиң национал экономикавыска чедирген когарал миллиард-миллиард афган акша-биле санаттынар. Контрреволюстуулар бир-ле дугаарында бистиң уругларывыска билигдерни берип турар кижилерже халдап турарлар. Оларның холундан чүс-чүс башкылар амытынындан когараап. 1700 ажыг школалар үрегдеткен. Чүгле совагу беш ай иштинде өөредилге черлеринче 32 халдаашкын болган. Чамдык чижектер-ле.

[illegible] 11 өөреникчи өлүрткен, 16-зы балыгланган. Мазари-Шариф хоорайга школа чанынга бандиттерниң салып каан миназынга беш уруг өлген. Кенгүс чоокта чаа Кабул университединиң бажыңынга барып-термен чаалыдырар чүүл чажырып каан турганын тыпкан. Шак-ла ындыг ийи мина «Ибн-Сина» школаның хериминиң иштинден тывылган. Кабулдуң чамдык школаларынга өөреникчилер хораннап турган таварылгаларны делегей хөй-ниитизи билир.

Чурттуң чогумчалыг амыдыралынга шаптыктаар дээш контрреволюстуулар оруктарны болгаш көвүрүглерни чаза теппи, автомашиналарже болгаш автобустарже халдап, электри дамчыдылгазының шугумнарын болгаш телефон харылзаазын үреп, тарылга шөлдерин өрттедип, малды сүрүп апаарып турарлар. Оларны дүрүжүлгелиг хол башкарып турары-ла.

— АДР-ге удур үрегдээр ажылдарын чорудуп турар контрреволюстуулар [illegible]?

— Бисте бар медээлерге алырга, контрреволюстуу хеверлерни акшаландырып турарлар — АКШ-тың, КУР-нуң, Израильдиң, Саут Аравиязының болгаш өске-даа чамдык күрүнелерниң тускай албан черлери болуп турар. Оларның дорт киржилгези-биле бистиң кожавыс Пакистанның девискээри Афганистанче диверсантылар болгаш өлүрүкчүлер чорудар чер апарган. Ында «афган дескенирниң» 100 ажыг лагерьлерин тургускан, оларның хөй кезии шериг-өөредилге төптери апарган. Ында даштыкы инструкторларның удуртулгазы-биле партизан дайынын чорударының методтарынга, өлүрериңге болгаш үрегдээриңге өөренип турар. Ындыг беш төп Кыдаттың девискээринде, эвээш кезии — Иранда туруп турар. Оон аңгыда, афган контрреволюстуларны Саут Аравиязынче өөредип чорудуп турар. Бандиттерни чепсеглээринге болгаш өөредиринге чарыгдалдарны оларның даштыкы камгалакчылары үндүрүп турар. Оларны [illegible] база дузаламчызы [illegible] турар, ол херекгилерин афган [illegible] удурум [illegible] чонувус удурланып турарга, Пакистанның девискээринде оларны бүдүрер чажыт лабораториялар бар, оон наркотиктерни Европаже база Америкаже үндүр сөөртүп турар. Ол бужар бизнестен алдынган чүс-чүс муң долларларны бөө-чепсек, чаалыдырар чүүлдер садып алырынга үндүрүп турар.

— Чурттуң иштики байдалының болгаш контрреволюция-биле демиселдиң перспективазын канчаар үнелеп турар силер?

— Контрреволюцияның болгаш оларның камгалакчыларының тарадып турары хоп-мегге туралжок, чуртта байдал чогумчуп бар чылдар. Улусчу эрге-чагырга чурттуң бүгү девискээрин контрольдап турар. Афганистанче даштыкыдан салып киирген бандит кезектерниң [illegible] шаптыр [illegible] беригеннер. [illegible] ажыглап, оки тура-биле [illegible] дайзыннарынга [illegible] демисе[illegible]. Хоп-меге камгалакчылары [illegible]. Контрреволюцияның баштыңнары ындыг кижилерни ээп чанарынга бүгү-ле аргалар-биле шаптыктап турар. Оларны дыңнаваанна-рын өлүрүп, хилинчектеп, карабажыңнарже октап турар. Ынчалзажок афганнарның төрээн чуртунче ээп кээр дээн чүткүлүнге шаптыктаары болдунмас.

Империалистиг күштер болгаш делегей реакциязы контрреволюстууларга дузаламчызын соксатпайн турар. А ол чорук чүгле чуртка чогумчалыг амыдыралды тургузарынга шаптыктап турар эвес, харын бо чоокку девискээрге айыылдыг байдалды тургузуп турар. АДР-ниң чазаа Афганистанны долгандыр байдалды политиктиг арга-биле чогумчударынче, кожавыс Пакистан болгаш Иран-биле оон херээ [illegible] ажыглап, [illegible] саналдарны чагыс эвес удаа киирип келген. А ону ... бир-ле дугаарында бистиң чуртувусче контрреволюциязын экспорттаарын соксадыр эргежок чугула деп, афган улус ... чугаа санап турар.

(ПМА)

Кабул.

МИНИСТРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

АНТАНАНАРИВУ. Маврикийниң чазаа Диего-Гарсия ортулукта америк шериг баазазын узуткаарын болгаш Инди океанны тайбыңның зоназы болдурарын чедип алыр бодалдыг деп. Маврикий күрүнениң даштыкы херектер министри Жан-Клод де Лэстрак чурттуң найысылалы Порт-Луиге даштыкы дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары-биле ужуражылгазынга чүве чугаалап тура медеглээн.

Чурттуң даштыкы политиказының кол угланыышкыннарын тайылбырлавышаан, ол Африканың КНО-нуң болгаш кандаа-даа каттышпастар шимчээшкинниң кол барымдаа болур принциптеринге үндезилээр деп, ол онзалап демдеглээн. Хөгжүп орар күрүнелер-биле, бирги ээлчегде кожалары-биле болгаш араб чурттар-биле Маврикий эң сырый харылзааларны тудар бодалдыг деп, ол чугаалаан. Оон-биле кады Маврикий делегейге чаа, чептиг экономиктиг корум-чурумну доктаадып тургузары дээш туржур.

Чалак болза, хамаарышпас африка күрүнелер-биле кады ажылдажылганы калбартыр, Африка чаңгыс эп организациязынга идепкейлиг ... ойнаар, кырында колониализмниң дүжүрериниң херээнге, ... ла расизмниң болгаш ... пиализмниң дазылындан дүрүн чок кылырының херээнге ол организацияның күжениишкиннерин деткиир бодалдыг деп, ол демдеглээн.

(СЭТА).

КАЯА ӨӨРЕНИРИЛ?

Кызылдың күрүнениң педагогика институду июль 6-дан эгелээш, үндезин националдың өөренирин күзээн кижилерни дээди өөредилге черлеринге 1982 чылда конкурстан дашкаар хүлээп алырының шылгалдаларын тударынче чалап турар.

МОСКВАНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. Москва университеди (философия, физика).
2. Москваның көдээ ажыл-агый академиязы (үнүштер камгалалы, көдээ ажыл-агый экономиказы болгаш организастаашкыны).
3. Москваның ветеринария академиязы (зоотехния, товароведение, үлетпүр барааннарын садарын организастаары).
4. Москваның эът болгаш сүт үлетпүрүнүң технологтуг институду (аъш-чем бүдүрүлгелериниң машиналары болгаш аппараттары, соодулга болгаш компрессор машиналары болгаш дериг-херекселдери, эъттиң болгаш эъъ продуктуларының технологиязы, сүт болгаш сүт продуктуларының технологиязы).
5. Москваның чиик үлетпүрүнүң технология институду ([illegible]).
6. Москваның технология институду (радиотехника, даараглыг кылыглар технологиязы).

ЛЕНИНГРАДТЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. Ленинград университеди (орус дыл болгаш литература, математика, физика, биология, журналистика).
2. Ленинградтың политехниктиг институду (хоорайның болгаш көдээ ажыл-агыйның үлетпүр бүдүрүлге черлериниң электри хандырылгазы).

ӨСКЕ ХООРАЙЛАРНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. Краснодар университеди (эрге дугайында эртем).
2. Томск университеди (эрге дугайында эртем).
3. Ивановонуң пөс-тааваы институду (даараглыг кылыглар технологиязы, даараглыг кылыглар чогаадылгазы).
4. Иркутскиниң улус ажыл-агый институду (сан-хөө болгаш чээли).
5. Кемерово университеди (эрге дугайында эртем, орус дыл болгаш литература).
6. Алтайның көдээ ажыл-агый институду (зоотехния, ветеринария, көдээ ажыл-агый механизастаашкыны).
7. Омскиниң көдээ ажыл-агый институду (агрономия, зоотехния).
8. Иркутскиниң көдээ ажыл-агый институду (көдээ ажыл-агыйны механизастаары, көдээ ажыл-агыйның электрижилери).
9. Новосибирскиниң көдээ ажыл-агый институду (үнүштер камгалалы).
10. Сибирьниң технология институду (ыяш инженериязының херээ, ыяш ажыл-агыйы).
11. Уралдың политехниктиг институду (тудуг материалдарының, кылыгларының болгаш конструкцияларының бүдүрүлге черлериниң механиктиг дериг-херекселдери).
12. Томскиниң башкарылганың автоматтыг системалар институду (радиотехника, электроннуг херекселдер, үлетпүр электрониказы, башкарылганың автоматчыттынган системалары).
13. Алтайның политехниктиг институду (хоорайларның болгаш көдээ ажыл-агыйның үлетпүр бүдүрүлге черлериниң электри хандырылгазы, көдээ ажыл-агый машиналары, көдээ ажыл-агый тудуглары).
14. Чөөн-Сибирьниң технологтуг институду (аъш-чем бүдүрүлгелериниң машиналары болгаш аппараттары, эът болгаш эът продуктуларының технологиязы).
15. Омскиниң ветеринария институду (ветеринария).
16. Иркутскиниң медицина институду (эмнелге херээ, санитария, стоматология).
17. Кемеровонуң медицина институду (эмнелге херээ, санитария, стоматология).
18. Красноярскиниң медицина институду (эмнелге херээ, педиатрия).
19. Томскиниң медицина институду (эмнелге херээ, педиатрия, фармация).
20. Алтайның медицина институду (эмнелге херээ, фармация).

ӨСКЕ-ДАА ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. РСФСР-ниң ДӨМ-нүң Омскиде политехниктиг институду (парлаар машиналар, полиграфия — парлалга бүдүрүлгезиниң технологиязы, информация-хемчээшкин техниказы).
2. РСФСР-ниң ДӨМ-нүң Кузбасста политехниктиг институду (ажыктыг казар байлактар арыглаашкыны).
3. РСФСР-ниң ДӨМ-нүң Кемеровода аъш-чем үлетпүрүнүң технология институду (эът болгаш эът продуктуларының технологиязы, сүт болгаш сүт продуктуларының технологиязы, ниитниң чемненилгезиниң технологиязы болгаш организастаашкыны).
4. РСФСР-ниң ДӨМ-нүң Томскиде политехниктиг институду (геология чуруунун тырттырылышкыны, ажыктыг казар байлактарлыг черлерни дилеп тывары болгаш шинчилээри, ажыктыг казымалдарлыг черлерни тыварының болгаш шинчилээрниң геодезиялыг аргалары).

Хүлээп алырын дилээн билдиришкинни Кызылдың пединститудунуң ректорунуң адынга (чангыс ай хевирлиг) 1982 чылдың июнь 25-тен июль 5-ке чедир кирер болгаш дараазында документилерни кожар:

1. Ортумак билиг дугайында документ (боду).
2. № 286 хевирниң эмчи шынзылгазы.
3. 3×4 см. хемчээлдиг 8 фото-чурук (бөрт чок).
4. Школа директору, класс удуртукчузу болгаш хөй-ниити организацияларының ат салганы (практиктиг ажыл стажы чок кижилерге) характеристика.
5. Күш-ажыл дептериниң хоолгазы (ажылдап турганнарга).
6. Өг-бүле байдалының дугайында шынзылга (күрүнениң долу хандырылгазынга өөренип кирип турарларга).

Бүдүрүлге стажы-биле өөренип кирер кижилер сөөлгү ажылдап турган черниң удуртукчузунуң, партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларының төлээлекчилериниң ат салганы характеристиказы кожар. Дээди өөредилге черлеринге өөренип кирер ээзи кижилерниң характеристикаларынга ыяап-ла үш удуртукчу кижилер ат салгаш, танма-биле шынзыткан турар ужурлуг.

Паспортту болгаш шериг биледин (азы кирип бижээн шынзылганы) шылгалда дужаар дээш келген кижи институтка боду көргүзер.

Үстүнде айыттынган документилерниң чангызы-даа чок болур болза комиссия өөренир дээн кижилерниң билдиришкиннерин хүлээп албас.

ИНСТИТУТТУҢ ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, № 34 бажың, № 114 кабинет.

КЕЛИР ҮЕНИҢ САДЫГЖЫЛАРЫНГА

Кооперация шугумунга ажылдаар күзелдиг аныяк кижилерни дээди өөредилге черинин кирип өөренир болгаш бот-өөредилгелиг дараазында факультеттерге 1982—1983 өөредилге чылында хүлээп алырын Тыва респотребсоюз чарлап тур. (Тыва националдыг кижилерни конкурстан дашкаар хүлээп алыр):

— үлетпүр бараанарының товароведениези болгаш садыын организастаары;
— аъш-чем бараанарының товароведениези болгаш садыын организастаары;
— садыгның экономиказы («садыгның экономист-организакчызы» деп мергежил тывылыр).

Кирип өөренир салбырларга 4 чыл (технология факультединге—4 чыл 10 ай), бот-өөредилгелиг салбырга — 5 чыл (технология факультединге — 6 чыл).

Билдиришкиннерни хүлээп алыры:

кирип өөренир салбырга ниити чурум ёзугаар кирер турарлаар — 1982 чылдың июль 30-ге чедир, «630087, Новосибирск-87, Карл Маркс проспектизи, 26» деп адреске билдиришкин чорудар. Экзаменнер Новосибирскиге август 1-ден 20-ге чедир болур.

Бүгү-ле мергежилдер айыбиле конкурстан дашкаар кирерин күзээннер билдиришкиннерин «667000, Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 31, Тыва респотребсоюз, кадр килдизи» (телефону 2-27-24) деп адреске июль 10-га чедир чорудар. Кирерниң экзаменнери Кызылга июль 10-дан 25-ке чедир болур.

Бүгү-ле мергежилдерге ажыл-агыйның стипендиязын алыр кижилер билдиришкиннерин «667000, Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 31, Тыва респотребсоюз, кадр килдизи» деп адресче июль 10-га чедир чорудар. Потребкооперацияга үзүк чок 2 чылдан эвээш эвес ажылдаан, амгы үеде Тыва респотребсоюз системазында ажылдап турар кижилерни кооперация организацияларының шиитпирлеге бижиин ёзугаар ажыл-агый стипендиязы алыр кылдыр чорудар. Кирерниң экзаменнерин олар Новосибирскиге август 1-ден 25-ке чедир дужаар.

Бот-өөредилгелиг салбырга — билдиришкиннерни июнь 25-ке чедир «Кызыл хоорай, Тыва респотребсоюз, кадр килдизи» деп адресче чорудар. Кирерниң экзаменнери Кызылга июль 10-дан 25-ке чедир дужаар. Потребкооперацияга 2 чылдан эвээш эвес үеде ажылдаан кижилерни бот-өөредилге салбырынга хүлээп алыр. Кызылга белеткел курстары июль 1-ден 10-га чедир ажылдаар.

Институтче кирерлер дараазында эртемнерге экзаменнер дужаар:

товароведение мергежилин чедип алырлар — математикага (бижимел-биле), химияга (аас-биле), географияга (аас-биле), орус дылга болгаш литератураа (чогаадыг бижиир).

«Ниитниң чемненилгезиниң технологиязы болгаш организастаары» — физикага (аас-биле), математикага (бижимел-биле), химияга (аас-биле), орус дылга болгаш литератураа (чогаадыг бижиир).

«Садыгның экономиказы» болгаш «Бухгалтер учёду база ажыл-агый чорудулгазының анализи»—математикага (бижимел-биле), географияга (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), орус дылга болгаш литератураа (чогаадыг бижиир).

Ортумак өөредилге черин национал школаның программазын ёзугаар дооскан кижилер чогаадыг орнунга изложение азы диктант бижиир.

Техникумну азы ортумак школаны тергиин эки доосканнар дараазында мергежилдер ёзугаар чангыс-чангыс эртемге экзамен дужаар:

«Садыгның экономиказы» болгаш «Бухгалтер учедунга» кирерлер — географияга; товароведение база технология мергежилдерге — химияга.

Институтче киреде ортумак эртемниң дугайында документизиниң демдектериниң ортумак түңүн үндүрер. Кедээден келген, а ол ышкаш Совет Армияга шериг албаны эрттиргеннерге кирери чиңгелделиг.

Билдиришкинге кожар чүүлдер:

1. Дээди өөредилге черинге кирери-биле сөөлгү ажылдап азы өөренип турган черинден характеристика-сүме. Өөренир кижиниң сөөлгү ажылдап азы өөренип турган черинин удуртукчузу, профэвилел местокомунуң даргазы, партия азы комсомол организациязының секретары ук документиге ат салыр.
2. Ортумак эртем дугайында документ, тускай ортумак эртем дугайында документиниң (бодун) экээр. Дипломга зачёт ведомозундан ушта бижидилге кылыр.
3. Күш-ажыл дептеринден ушта бижидилге, ону танма-биле бадыткаар.
4. 3×4 см. хемчээлдиг беш фото-чурук.
5. 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы.
6. Ажылдап турар черинден шынзылга (Бот-өөредилге-биле кирерлерге).
7. Чурттап турар черинден шынзылга.

ТУДУГ БОЛГАШ АВТОТРАНСПОРТ ИНЖЕНЕРЛЕРИН БЕЛЕТКЭЭРИ-БИЛЕ

КРАСНОЯРСКИНИҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ИНСТИТУДУНУҢ КЫЗЫЛДА ФИЛИАЛЫ СТУДЕНТИЛЕР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР

Филиалдың хүндүскү, кежээки болгаш бот-өөредилге салбырларының 1-ги курузунуң дараазында тускай мергежилдеринге студентилерни хүлээп алыр:

АВТОТРАНСПОРТ ФАКУЛЬТЕДИНИҢ — «Автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы» тускай эртемге.

ТУДУГ ФАКУЛЬТЕДИНИҢ — «Үлетпүр болгаш хамаатылыг тудуг» тускай эртемге.

ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ КЕЖЭЭКИ ХЕВИРИНИҢ — «Автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы» тускай эртемге.

ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕЛИГ ХЕВИРИНИҢ — «Автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы», «Үлетпүр болгаш хамаатылыг тудуг» тускай эртемге өөренип ап болур.

Билдиришкиннер хүлээп алырының болгаш кирериниң шылгалдаларының хуусаалары:

Хүндүскү салбыр: билдиришкиннер хүлээп алыры июнь 20-ден июль 31-ге чедер, кирериниң шылгалдалары августуң 1-ден 20-ге. институтка кирип саналы—августуң 21-ден 25-ке чедер.

КЕЖЭЭКИ САЛБЫР: билдиришкиннер хүлээп алыры июнь 20-ден августуң 31-ге чедер. кирериниң шылгалдалары — автотранспорт факультединге ийи бөлүк-биле—1-ги бөлүк августуң 1-ден 10-га чедир. 2-ги бөлүк — сентябрь 1-ден 10-га чедир шылгалда тудар: үлетпүр-хамаатылыг тудуг факультединге чангыс удаа — сентябрь 1-ден 10-га чедир тудар.

Институтка кирер дээннер физикага (аас-биле), математикага (аас-биле болгаш бижимел-биле) орус дылга болгаш литератураа (чогаадыг бижиир) шылгалдалар тудар.

Ортумак школаларны доозарда алдын медаль-биле шаңнаткан азы ортумак тускай өөредилге черин тергиин эки демдектерлиг диплом-биле дооскан кижилер кирериниң шылгалдаларын эртемнерниң бирээзинге — физикага (аас-биле) дужаар. Олар ук эртем талазы-биле кирериниң шылгалдаларын «тергиин эки» демдектиг дужааган болза оон соңгаар кирериниң шылгалдаларын дужаарындан хосталыр, бир эвес «эки» азы «ортумак» демдектер алыр болза, арткан бүгү эртемнерге шуптузунга шылгалда дужаар апаар.

Институтка кирип турарларның конкурсту шилилгезин кирериниң шылгалдаларында алган демдектерге үнелээш, үндүрген баллдарның ниити санын болгаш ортумак билиг дугайында документиде айыттынган эртемнер талазы-биле демдектерниң ортумак арифметиктиг үнелелин ёзугаар чорудар.

Институтка кирериниң билдиришкинин директорнуң адынга бижиир болгаш аңаа шилип алган факультедин, тускай мергежилин айтып, сөөлгү ажылдаан чериниң сумелеп турар характеристиказын кожар. Ол документиге бүдүрүлге чериниң удуртукчузу, партия организациязының секретары азы профэвилел организациязының даргазы, ниити билиг школаларының доозукчуларының характеристиказынга — школаның директору, класс удуртукчузу азы комсомол организациязының секретары ат салыр ужурлуг: ортумак билиг дугайында документиниң боду-биле: ортумак тускай өөредилге черин доозуп турарлар — диплом (демдектерин бижээн): алды фото-чурук (3х4 см. хемчээлдиг), күш ажыл дептеринден ушта бижидилге, эмчи шынзылгазы (№ 286 майык ёзугаар). ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден халашкан дайынчыларга кезектериниң командылал черлеринден характеристика киирери албан эвес.

Паспортту болгаш шериг биледин институтка кирип турарлар боттары көргүзер.

Үстүнде айыттынган документилерни кошкан билдиришкин чорудар адрези: 667001. Кызыл хоорай. Тыва АССР. Рабочая кудумчузунуң № 4 бажың.

ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН КОМИССИЯЗЫ.

Тудуг мастерлериниң школазы

1982 өөредилге чылында сургуулдар хүлээп алырын чарлап турар. Школага 17 хардан бичө эвес назылыг, 8 класстан эрү билиглиг кижилерни совхозтардан тудуг болгаш өске-даа организациялардан чорутканның ёзугаар, а ол ышкаш бодунуң күзели-биле өөренир дээш келгенде хүлээп алыр.

Школа сургуулдарга айда-ла 14 рубль стипендияны бээр, общежитие болгаш орун-дөжек херекселдери-биле хандырар.

Школага өөренири күзээннерни кирериниң шылгалдаазы чокка хүлээп алыр.

Өөренириниң хуусаазы 1 чыл, кичээл 1982 чылдың октябрь 1-де эгелээр.

Өөренириниң дугайында билдиришкинин, дөрт чурук, харакtеристиканы, билииниң дугайында документини казыкчыы дугайында шынзылганы чорудар адрези: 668510. Тыва АССР, Туран хоорайның Найырал кудумчузунуң 13 дугаар бажыңы. тудуг мастерлериниң школазы директорга.

Улан-Удэниң харылзаа электротехникуму

1982—1983 өөредилге чылынга 8 болгаш 10 класс дооскаңнарны дараазында хүндүскү болгаш бот-өөредилге салбырларынга өөренирип-биле хүлээп алырын чарлап турар:

1. Автоматтыг электри харылзаазы.
2. Хөй шугумнарлыг электри харылзаазы.
3. Районнуң электри харылзаазы болгаш радиожудулгазы.
4. Почта харылзаазы.

Өөрениринин хуусаалары:

Долу эвес ортумак школа дооскаңнарга, тускай эртеми: районнуң электри харылзаазы болгаш радиожудулгазы, автоматтыг электри харылзаазы — хүндүскү салбырга 3 чыл 10 ай: автоматтыг электри харылзаазының бот-өөредилге салбырынга— 4 чыл 10 ай.

Ортумак школаның 10—11 класстарын дооскаңнарга тускай эртем айы-биле: автоматтыг электри харылзаазы, хөй шугумнуг электри харылзаазы, районнуң электри харылзаазы болгаш радиожудулгазы: хүндүскү салбыр—2 чыл 9 ай; бот-өөредилге салбырынга — 2 чыл 9 ай: почта харылзаазының тускай эртемнинге: хүндүскүзүнге болгаш бот-өөредилгеге — 1 чыл 10 ай.

Кирериниң шылгалдалары кайы-даа салбырларга — августуң 1-ден 20 чедер.

Шылгалдаларны: бирги курска—орус дылга (диктант), математикага (аас-биле) тудар. Ийиги курска—орус дылга болгаш литератураа (чогаадыг), математикага (аас-биле) тудар.

Сургуулдарның составынга кирер саналы августуң 21-ден 25-ке чедер.

Ийи чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг болгаш халашкан дайынчылар чиңгелделиг негелделер-биле кирип болур.

ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА ДОКУМЕНТИЛЕР

1. Билдиришкин.
2. Сес чыл школазын дооскан херечилел азы бышкан билиг дугайында аттестат (боду-биле).
3. Школа азы участок эмчизинден медицина шынзылгазы (286-гы майык).
4. 3х4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук (бөрт чок).
5. Бүдүрүлге азы албан черин удуртукчузунуң совхоз директорунуң шынзыткан [illegible] дептеринден ушта бижидилге (бир эвес ажыл стажы 2 чылдан ажыг эвес болза).

Төрүттүнгенниң дугайында херечилелдин азы паспортту шериг биледин азы кирип бижээн херечилелдин боду көргүзер.

Кирериниң шылгалдаларын 1982 чылдың августуң 1-ден эгелеп Кызыл хоорайга хүлээп алыр.

Документилерни Тыва АССР-ниң Бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң кадрлар килдизи хүлээп ап турар. Адрези: 667000. Кызыл хоорайның Кочетов кудумчузунуң 53 дугаар бажың. телефон 2-48-12.

КЫЗЫЛДЫҢ УРАНЧҮҮЛ УЧИЛИЩЕЗИ

1982-1983 өөредилге чылында дараазында салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап турар:

Дирижёр-хор.
улустуң хөгжүм херекселдери.
фортепиано.
үрер хөгжүм херекселдери.
хылдыг хөгжүм херекселдери (скрипка).
вокал салбыры
композитор теория
библиотека.
клуб (дирижёр-хор, улустуң хөгжүм херекселдери, хореография мергежилдери).
актёр (Тываның хөгжүмнүг театрының орус бөлүүн доldурары-биле).

Училищеге 30 хар чедир назылыг эр-херээжен хамаатыларны, дирижёр-хор, вокал салбырларынга — 8-10 класс дооскан 18 хардан ору актёр салбырынга —8 класс дооскан, колдуунда-ла Кызылда чурттап турар 16 хардан өрү назылыг, библиотекага —чүгле ортумак билиглиг кижилерни хүлээп алыр.

Музыка салбырынга кирерин күзээннер музыкага таарышкан чүүлдер (дыңнаары, ритм, сактыышкыны, үну) талазы-биле хынаалда эртер. Чурулга салбырынга кирерлер бажынга чураан чурумалдарын көргүзер, [illegible] чурук, живопись, композиция талазы-биле шылгадыр. Бажынга ажылдарын июль 1-ден эгелээш № 43 өрээлге эртемниң 9-тан 12 шакка чедир көргүзер.

Актёр салбырынга кирерин күзээннер этюдтарны, басняларны, шүлүктерни, проза күүседир болгаш ол ышкаш ырлаар, доктаадып алыр болгаш ойнаар аргаларын хынаадыр.

Училище директорунуң адынга кирер билдиришкинге кожар документилер: аттестат, сес чыл школазын дооскаңының шынзылгазы (боду), эмчи шынзылгазы (№ 286 майык), күш-ажыл дептеринден ушта бижидилге, 3х4 [illegible] 4 фото-чурук.

Училищеге кирерин күзээннер аңаа келгеш, төрүттүнгениниң дугайында херечилелди азы паспортту, шериг биледин азы кирип бижээн шынзылгазын боду көргүзер.

Сес чыл школазын дооскаңнар училищеге кирерде орус дылга (диктант, орус дылга болгаш литератураа (аас-биле) шылгалда дужаар.

Ортумак школаны дооскаш, училищеге кирип турарлар: орус дылга болгаш литератураа (чогаадыг бижиир). ССРЭ төөгүзүнге кирериниң шылгалдазын тудар.

Кирериниң шылгалдалары 1982 чылдың июнь 5-тен эгелеп, ортумак тускай өөредилге черлеринге хүлээп алырының дүрүмнерин ёзугаар болур. Билдиришкиннин июль 1-ге чедир хүлээп алыр. консультация июль 1-ден эгелээр.

Өөредилге сентябрь 1-де эгелээр. Стипендияны ниити чурум-биле тывыср. Үндезин националдыг кижилерни өг-бүлезиниң материалдыг байдалының дугайында шынзылгазы ёзугаар күрүнениң долу хандырылгазынга алыр.

УЧИЛИЩЕНИҢ ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунуң № 2 бажың. Телефоннар №№ 29-26, 25-79.

ДИРЕКЦИЯ.

ТЫВАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ

Москваның Гнесиннер аттыг күрүне училищезинге музыка комедиязының актёру специальнозунга өөренирин күзээр үндезин националдың студентилерни шилип алырын чарлап турар.

Консультация кылыр чер хүннүң-не хөгжүм-шии театрынга 17-ден 19 шакка чедир ажылдаар.

ДИРЕКЦИЯ.

ИЮНЬ 22-ДЕН 24-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 22-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 —Футболга делегей чемпионады. Франция-биле Кувейттиң шилиндек командалары ужуражыр. Испаниядан дамчыдылга. 10.30 — Телемедээлер. 10.35—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — «Керчиниң чалбыыштыг чылдары». Документалдыг телефильм. 15.00 —Уругларга фильм. «Мээң генералым». 2-ги серия. 16.10 — «Өзүмнер». ССРЭ-ниң улустуң башкызы Н. С. Борисовтуң дугайында документалдыг фильм. «ССРЭ-ниң улустуң башкылары» деп бөлүк дамчыдылгадан. 16.45—17.00 —Чапсар. 17.00 — Уралдың Күрүнениң орус улустуң хорунуң концерти. 17.35—«Кижи болгаш хоойлу». 18.05 — Бөгүн делегейде. 18.20 —Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунда. 19.35 — «Айыылдыг назы-хар». Уран-чечен телефильм. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Камера делегейже көрүп тур». 22.45 —Бөгүн делегейде. 23.00 —«Бийир болгаш бескибиле». Документалдыг телефильм. 23.15 —01.00 —Футболга делегей чемпионады. Перу-биле Польшаның шилиндек командалары ужуражыр. Испаниядан дамчыдылга

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —«Адыгжыгаш». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 13.10 — «Кезээде беленнер». Казахстанның пионерлериниң ажыл-херектери болгаш сорулгалары. 13.40 — Француз дыл. Өөренириниң 2-ги чылы. 14.10 —А. С. Пушкинниң [illegible]. 14.40—Ааналар, сиктер. 15.10 — Телемедээлер. 15.20 —18.15 —Чапсар. 18.15 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.25 —Телемедээлер. 18.40— «Дөрт берге чылдар». Телефильм. 19.05 — «Чоннуң уран чүвези». Дамчыдылга. 19.35 — «Азия тевүү». Информация-публицистиг программа. 19.50 — Чарлаалдар [illegible].

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг уулчар, чаштар!». «Хуулгаазыныг экраны». 20.15 —Тайбың камгалалының совет комитединиң даргазы Ю. А. Жуковтуң [illegible]. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «[illegible]». Уран-чечен фильм.

ИЮНЬ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 —Спорт программазы. Футболга делегей чемпионады. ССРЭ-биле Шотландияның шилиндек командалары ужуражыр. 10.30—Перу-биле Польшаның шилиндек командалары ужуражыр. 2-ги тайм. Испаниядан дамчыдылга. 11.20 Телемедээлер. 11.25—14.15 —Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35 —«Миргородтуң тараачыннары». Документалдыг телефильм. 15.05 — «Шыдыраа школазы». 15.35 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 16.05 —«Горнистер, харыылаңар!». 16.50—17.05 —Чапсар. 17.05 —Футболга делегей чемпионады. Бельгия-биле Венгрияның шилиндек командалары ужуражыр. Испаниядан дамчыдылга. 18.40 — Бөгүн делегейде. 18.55 — «Эртем амыдыралы». 19.25—Футболга делегей чемпионады. ССРЭ-биле Шотландияның шилиндек командалары ужуражыр. Испаниядан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.30 Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг программа.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — ТТ-ниң экранында эң баштай. «Чүте дээрге, мен Анвар Лидак-тыр мен». Уругларга уран-чечен фильм. 13.15 Мультфильмнер программазы. 13.40 —Англи дыл. 14.10— Хоойлу билир сен бе? 14.40 — «Мээң тураскаалым орус-биле». Концертфильм. 15.10—Телемедээлер. 15.20 — 18.15 — Чапсар. 18.15 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.35 —Телемедээлер. 18.50— Киножурнал. 19.00 — «СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга!». Дамчыдылга.

19.30 —«Азия тевүү». Информация-публицистиг программа. 19.45—Чарлаалдар 19.50—«Күш-культура —өг-бүлениң херээ». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг уулчар, чаштар!» .«Хуулгаазыныг экраны». «Колобок дугайында тоол». Мультфильм. 20.15 — «Кота Марджанишвили». 20.50 —«Брест —чылдар болгаш үелер». Документалдыг фильмнин баштайгы көргүзүү. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 — «[illegible]». Уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 22.45 — 23.15 —Неделяның спорту.

ИЮНЬ 24-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Футболга делегей чемпионады. Бразилия-биле Чаа Зеландияның шилиндек командаларының маргылдаазы. Испаниядан дамчыдылга. 10.30—Телемедээлер. 10.35 —14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «[illegible]». [illegible] «Болгария-биле ужуражылга» (БУР). «Далайга аянчорук». (ГДР). «[illegible]». (ЧССР). 15.35—Орус чугаа. 16.05 —«Коргунчуг тоол». Мультфильм. 16.15 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 16.45 —17.00 —Чапсар. 17.00 —Уругларга фильм. «Турамык». 17.55 —«[illegible]». 18.10 —Футбол дугайында [illegible]. 18.40 — Бөгүн делегейде. 18.55 — [illegible]. 19.25—Футболга делегей чемпионады. [illegible]. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 22.25—[illegible] —«Союз—Т-6» деп космос корабльдиң ужудун үнериниң дугайында.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —«[illegible]». Уран-чечен фильм. 13.05—Испан дыл. 13.35 — «Горнистер, харыылаңар!» 14.20 — «[illegible]». 14.50 —ПТУ-га чүү ушурта бээр кайнаар өөредир? 15.20 — Телемедээлер. 15.30 —18.25 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.25 —Телемедээлер. 18.40— «Бистиң аалчыларывыс». Туркмен ССРЭ-ниң профтехучилищелериниң ансамбльдериниң концерти. 19.15 —Киножурнал. 19.25 — «Азия тевүү». Информация-публицистиг программа. 19.40 —Чарлаалдар. 19.45 — «[illegible]». Телефильм.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг уулчар, чаштар!». «Ийи ыт дугайында». Мультфильм. 20.15 — А. Скрябин. «Прометей». Симфониялыг тоожу. Ленинградтан дамчыдылга. 20.40—«Келир үениң хураз-хевирлери». Эртем-шенелделдиг фильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30— «Эштер-өнүүктер дугайында». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 23.05 — «Черге, дээрге болгаш далайга-даа». Авиамодель спорту.

Редакторнуң оралакчызы К. К. Сат

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аялыр, чамдык черлерге чаар. Мурнуу-барыын чүк уттаныышкыныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 23—28 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Барыын чүк утланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 26—28 градус чылыыр.

КИНО

ИЮНЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дангырак болгаш аазааншкын» (2 сериялыг) 9.30, 13.00, 16.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Петровка, 38» 10.00, 12.00 «Карнавал» (2 сериялыг) 15.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сен черле ыглаваа» 10.10, шакта, «Айсбергтер аразынга өлүм» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Рим дээш тулчуушкун» 14.30, 16.50, 18.40, 20.30 уламчылан шактарда.

«ЧАНГЫ»: «Шуурганныг сагындырыг» 15.30, 17.30, 19.30 уламчылан шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000 Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыңы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-25-24 2-23-54 тарыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1667

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 11. ТС—01728

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 145 (11943) | 1982 чылдың июнь 23, среда | 1925 чылдан үндүрүлүп турар | Өртээ 3 көп.

ССРЭ-НИҢ ТУРГУСТУНГАНЫНЫҢ 60 ЧЫЛ ОЮНТӨЛЕПТИГ УТКУУР

СЭКП Тыва обкомунда

МАЛЧЫННАР НААДЫМЫН ЭРТТИРЕР ДУГАЙЫНДА

Республиканың малчыннарының чаңчыл болган Наадымын 1982 чылдың июль 17-18-те Кызыл хоорайга эрттирер дугайында доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу хүлээп алган.

Малдың баш санын камгалаар, 1982 чылдың бирги чартында мал продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле мал ажылдыгларының социалистиг чарыжының түңнелдерин Наадымга үндүрери көрдүнген.

Наадымга кирижир эрге дээш социалистиг чарышты мал ажылдыглар ортузунга калбартырын, көдээниң бүгү ажыл-ишчилериниң күжүн хой кыргылдазын, мал ажылында чайгы зооветеринарлыг ажылдарны организастыг эрттиреринче, мал чемнерин белеткээринче болгаш келир кышка үлегерлиг белеткениринче мобилизастаарын СЭКП райкомнарынга, Көдээ ажыл-агый министерствозунга, «Скотопром» трестке, райкүускомпарга, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, совхозтарның удуртукчуларынга болгаш специалистеринге ук доктаалда хүлээндирген.

Наадымга белеткенириниң болгаш ону эрттирериниң ажылдарын башкарары-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы М. Е. Абрамов удурткан комиссияны тургускан.

УЛУГ СОНУУРГАЛ-БИЛЕ

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге болгаш аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелин «Чаа орук» совхозтуң хойжулары улуг сонуургал-биле хүлээп ап, ону амыдыралга боттандырар дээш улуг кызымаккайы-биле ажылдап турарлар. Ажыл-агыйның бирги беш чылдың ийиги чылында күрүнеге 52 тонна дүктү салар 26700 баш хойну 4 кыргылда пунктузунда массалыы-биле кыргып кирген.

Кыргылда пунктуларында кыргыкчылар аразынга социалистиг чарышты организастаан. Бирги беш хонукта социалистиг чарыштың негелдезин ёзугаар № 4 хойжу бригаданың кыргылда пунктузу тиилекчи болган. Ол ышкаш бригадалар аайы-биле мурнакчы кыргыкчыларын шаңнаан.

Ийиги беш хонуктуң түңнелин база үндүрген. Социалистиг чарышка № 1 хойжу бригада тиилекчи болган. Бригада ортумаа-биле бодуун дүктүг хойлап 2 кг 200 грамм дүктү кыргып ап планын ажыр күүседип турар.

Кыргылда эгелээнден бээр мурнакчылар болуп, планын ажыр күүседип келгеннер: М. Соян — 150—160 хуу, О. Серэжимаа —140—150 хуу, У. Чигжит— 130—140 хуу, Л. Сонам — 110—120 хуу болгаш өскелер-даа күүседип келгеннер. Ол ышкаш суурнуң школа коллективи, көдээ Совет коллективи, совхозтуң бухгалтерия аппарады кыргылда эгелээнинден шефтээшкинге аки киржип турарлар.

В. КУНГА.

ДЕМНИГ КИРГЕН

Хар орайтап эрээн болгаш майның ийиги чартындан чаъстап эгелээни-биле Өвүр районда «Кызыл тук» совхозтуң девискээринде бо чылын оът эки үнген. Кыш эрткен мал ол таарымчалыг байдалдан дүрген күш кирген, хойнуң дүгүнүң хозалганы эки. Ооң уламындан совхозтуң хоюн июнь 4-те массалыг кыргып эгелээн.

Баштайгы беш хонукта совхозтуң Халыын хойжу бригадазының 4100 баш, Саглы-Бажы хойжу бригадазының 2510, Хорумнуг-Ойнуунуң 2432 баш хоюн кыргаан. Черчер Советтеринге соңгулдалар хүнүнге чедир хой кыргылдазын доозар дээш, Саглы суурнуң чурттакчы чону болгаш малчыннар хуралдарындан түс-түс хүлээлгелерни алгылаан.

Чижээ, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери бир кижи-ле 200, таныылдар 200, чолаачылар, механизаторлар 30 хойну кыргаан турарын ол хүлээлгеде айыткан. Мал ажылында бо чугула кампанияны чедиишкинниг доозар дээш бүдүн-бүдүн коллективтер база хүлээлгелерни алгылаан.

Тодаргайлаарга, түс черде ортумак школа коллективи муң башты, эмнелгениң 600 (амгы үеде ооң 250-ни кыргып алган), яслы-садтар коллективтери 700 хой, инек, чылгы, сарлык малчыннары, кадарчылары шупту муң башты. Чараш-Дыт сүт-бараан фермазының коллективи 800 баш хойну кыргыырын хүлээнгеннер. Коллективтер амгы үеде кыргылдаже кирген. Эрткен чылдың бо үезиниң деңнели-биле алырга, ам бир хойдан 400 грамм дүктү хойнуң ап турар.

Мурнакчы кыргыкчылар Монгуш Баглаа, Саая Сендажы, Алексей Ооржак, Татьяна Доңгак, Даваа Очур, Иргит Каңзай хол хачызы-биле 50—100 чедир хойну кыргып, кызымак ажылдап турарлар. Ажыл-агыйда 21660 баш хойнуң 9042-зи баштайгы хүннерде кыргыттынган. Халыын хойжу бригадазының сес муң баш хоюнуң хой кезиин кыргыттынган. Манаа сөөлгү 25 чыл дургузунда бригадирлээн хоочун бригадир Куулар Дакпаевич Семис-оол кыргылданы баш удур планнап алган.

К. Д. Семис-оолдуң эки ажылын чүгле бригадазының кежигүннери эвес, саглыжылар ниитизи-биле мактап үнелеп келген. Ынчангаш Куулар Дакпаевич Семис-оолду Саглы көдээ Совединиң депутадының кандидадынга депшиткен. Ооң чаңгыс чер чурттуглары июнь 20-де депутаттың кандидаты дээш чаңгыс кижи дег бадылаарлар.

Куулар Семис-оолдуң бригадазындан күрүнеге дужаар 1600 баш иртти семиртип азыраары-биле үскенден бээр үр болган. Малчыннар оларны чаа-чаа одарлар солуп, семиртип турар.

Амгы үеде мурнакчы коммунист малчыннар Наган-Бура Кара-Сал, Ооржак Хүлер-оол, малчыннар Ооржак Нуржут, Доңгак Падан олар чайлагларында хонгулапканнар. Ооржак Баян, Кара-Сал Байыр, Саая Девер-оол кыштагларының үүрмек септелгезин кылып, одаан болуп алганнар.

Дуржулгалыг бригадир 1982 чылын хураганнарын кадарар малчыннарны шилип тыпкаш, хураганнарны үзүп эгелээн. Ол ышкаш хойнуң чайгы чуулдазын эрттирериниң графигин тургускан. Халыын малчыннары хоюн эртенгиниң дөрт шактан кежээ 10 шакка чедир одарладып, аң эки күштүг болдурар дээш аразында социалистиг чарыштыг ажылдап турарлар. СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, Халыын хойжу бригадазының коллективи арга-курлавырларын тып, шудургу ажылдап турар.

Совхозта партия, комсомол комитеттери кыргылда пунктуларында партия-улусчу контроль, комсомол бөлүктерин тургускан, «Комсомолчу прожекторну» үндүрүп турар. Хойлан алыр «чымчак алдынны» саглыжылар хүлээнген хуусаазында чидириг чок алырынга бүзүредиглер.

Б. МОНГУШ,
совхозта партком секретары.

СИГЕН ДАЛГАНЫНЫҢ БЕЛЕТКЕЛИ

Мал чеминиң белеткелинге «Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының комсомолчулары болгаш аныяктары идепкейлиг киржип турар. Ылангыя Киров салбырында сес чыл школазының өөреникчилери кыска үениң дургузунда 18 тонна будук-бүрүнү белеткээн. Оларның база өске-даа ажыл-ишчилериниң белеткээни будук-бүрү-биле витаминниг сиген далганын бүдүрүп турар.

Амдызында 12 тонна витаминниг сиген далганын белеткээн.

ЧАЙЛАГЛАРЖЕ

Совхозтуң шээр-даа, бода-даа малын чайлагларже үндүрген. Ак-Тал-Аксы, Кара-Чыраа сүт-бараан фермалары Хөндергейниң Чайлаг-Хемче көшкен. Алдым, Үстүү Ишкиннерниң серинн чайлагларынче малчыннар көшкен.

Б. ОНДАР.
«Сүт-Хөл» совхоз.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглерниң дугайында» илеткелин республикада мурнакчы бүдүрүлгелерниң бирээзи—Кызылдың сүт заводунуң коллективи таныжып, ону күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алганнар.

Мында социалистиг чарыштың мурнуку олуруун диета болгаш сүт хүлээп алыр цехтер баштап, ай санында бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар.

Аппаратчик Ольга Назаровна Блохина он сес чыл доктаамал ажылдап, бодунуң арга-сүмезин аныяктарга күзелдиг-биле дамчыдып берип турар.

ЧУРУКТА: аппаратчик О. Н. Блохина.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленуму ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга чурттуң геологтары база үлүг-хуузун киириштирип турарын онзалап демдеглээн.

Ооң материалдары-биле Тываның геология-шинчилел экспедициязының коллективи таныжып, ону күш-ажылчы көдүрлүүшкүннүг хүлээп ап, амыдыралга боттандырар дээш күженгишкинниг ажылдап турарлар.

Химия лабораториязында Нина Прокопьевна Кравцова хоочуннарның бирээзи. Ол аныяктарның дагдыныкчызы, бүдүрүлгениң мурнакчызы.

ЧУРУКТА: химик Н. П. Кравцова.

ХҮЛЭЭЛГЕДЕН ХӨЙНҮ

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хем салбыры бөдүүн дүктүг, түс чериниң байдалынга таарыжыр шээр малды өстүрүп турар. Олар бо хүннерде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга боттарының үлүүн кадып, социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге бедик күзел соруктуг чоруун көргүскен.

Ылангыя хой кыргылдазының кампаниязы организастыг чоруп турар. Бо хүннерге чедир кыргыкчылар 3 муң ажыг хойну кыргаан. Дүктүң шынары, арыы, элээдээлдээлы дээш хемчеглерни алганы эки. Салбырның ажыл-ишчилери бир хойга онаашкан санаарга, 700 грамм дүктү пландан ажыр ап турар. Планныг онаалдаларны Алдын-оол Сувак, Оюмаа Дыраш-оол, Түлүш Сувак хүннүң-не 140-150 хуу күүседип, чарышка тиилекчилер болуп турар.

Шагдыр Түлүш, Прокопий Хуурак, Василий Чап-оол болгаш өске-даа хойжуларның малының дүгү терең, чаагай болган.

А. НАТЫИТ-ООЛ.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ БЕШКИ ЧЫЫЖЫНГА СОҢГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДА КЫЗЫЛ-ДАГНЫҢ № 35 СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ ОКРУГ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

1982 чылдың июнь 20-де Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Бай-Тайга районда Кызыл-Дагның № 35 соңгулда округунга соңгулдалар болган.

Ук округка болган соңгулдаларга соңгукчулар 100 хуу киришкен.

Депутатка кандидат эш Олег Ховалыгович Хопуя дээш бүгү соңгукчулар 100 хуу бадылаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Бай-Тайга районда Кызыл-Дагның № 35 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ БЕШКИ ЧЫЫЖЫНГА СОҢГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДА БАЯН-ТАЛАНЫҢ № 59 СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ ОКРУГ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

1982 чылдың июнь 20-де Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Чөөн-Хемчик районда Баян-Таланың № 59 соңгулда округунга соңгулдалар болган.

Ук округка болган соңгулдаларга соңгукчулар 100 хуу киришкен.

Депутатка кандидат эш Анатолий Григорьевич Горелов дээш бүгү соңгукчулар 100 хуу бадылаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Чөөн-Хемчик районда Баян-Таланың № 59 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ БЕШКИ ЧЫЫЖЫНГА СОҢГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДА ХӨНДЕЛЕҢНИҢ № 50 СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ ОКРУГ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

1982 чылдың июнь 20-де Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Барыын-Хемчик районда Хөнделеңниң № 50 соңгулда округунга соңгулдалар болган.

Ук округка болган соңгулдаларга соңгукчулар 100 хуу киришкен.

Депутатка кандидат эш Алдын-оол Кангаевич Каңзай дээш бүгү соңгукчулар 100 хуу бадылаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Барыын-Хемчик районда Хөнделеңниң № 50 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ БЕШКИ ЧЫЫЖЫНГА СОҢГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ТОЖУ РАЙОНДА ИЙИНИҢ № 113 СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ ОКРУГ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

1982 чылдың июнь 20-де Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Тожу районда Ийиниң № 113 соңгулда округунга соңгулдалар болган.

Ук округка болган соңгулдаларга соңгукчулар 100 хуу киришкен.

Депутатка кандидат эш Күнделмаа Деверековна Донгурбан дээш бүгү соңгукчулар 100 хуу бадылаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Тожу районда Ийиниң № 113 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы.

НАЙЫРАЛДЫҢ БОЛГАШ ҮЗЕЛ-БОДАЛДАРНЫҢ ЧАҢГЫС ЭВИНИҢ БАЙДАЛЫНГА

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев ПКП-ның Чиңгине секретары А. Куньял баштаан Португал компартиязының делегациязы-биле июнь 21-де ужурашкан. СЭКП ТК-ның чалаалгазын ёзугаар ол делегация Совет Эвилелинде келген.

Делегейде херектерниң байдалының дугайын чугаалап тура Л. И. Брежнев ону дүвүреззиниң кылдыр үнелеп көргүскен. Дүшкүүреллиг чорукту улам өзүп турарының алыс дөзү —хамыктың мурнунда АКШ-тың политиказы. Боо-чепсектерни — ядролуг-даа, химиктиг-даа, анаа-даа вирус-даа —немей өстүрериниң улам-на чаа-чаа программаларын Вашингтон улаштыр-улаштыр чарлап турар. Делегейге АКШ-тың тергиидели тургузарынче чүткүлүнүң дугайын америк стратегтер ажыы-биле медеглеп турар. Америк администрациязы өске чурттарның херектеринге холгаарлап, чер бөмбүргээниң янзы-бүрү районнарынга айыыдыг кризистерни болгаш мезилдежиишкиннерни күткүдүп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездинге тодаргайлаттынган ССРЭ-ниң даштыкы политиказы ол чорукка удурланып турар. Ол дээрге политиканың ол байдалдарда ооржургалдыкчы фактор болуп турар деп Л. И. Брежнев медеглээн. Шын болгаш чептиг чорук социализм чурттарының талазында. Совет Эвилели болгаш оон эвилелчилери кижи төрелгетенниң кол эрге-ажыы — тайбыңны камгалап турар.

ССРЭ сөөлгү үеде делегей политиказының чидиг айтырыгларының дугайында каш-даа саналдарны үндүрген. Олар дыка хөй айтырыгларны хаара тудуп, ынчаарга оларның кол угланыышкыны — боо-чепсектерни, хамыктың мурнунда ядролуг боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыры. Совет Эвилели АКШ-биле чугаалажыышкыннар дээш өскерлиш чок туржуп турар.

Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак болгаш принциптиг чайгылыш чок политиказының шыгааранган ужур-дузалыын А. Куньял демдеглээн. Совет профэвилелдериниң, комсомолдуң съездилеринге болгаш КНО-нуң Кол Ассамблеязының тускай сессиязынга чагаазынга Л. И. Брежневтиң көдүрген чаа тайбың инициативаларының делегей байдалының эниижидеринге чугула ужур-дузалыын ол айыткан.

Тайбың дээш демиселдиң Португалияда хөгжүлдезиниң дугайын эш Куньял чугаалаан. Өске улустар-биле ниити сорулгалар дээш-даа, чурттуң бүгү чурттар-биле найыралдыг харылзааларын калбартырынче угланган ёзулуг хамаарыштырбас даштыкы политиказы дээш-даа массалыг улуг демиседжип үнүүшкүннерден ол илергейлеттинип турар.

Израильдиң Ливанче дээрбечи халдаашкынын СЭКП-ниң болгаш ПКП-ның өмүнээзинден Л. И. Брежнев биле А. Куньял буруу шапкан. Палестинаның араб улузунуң чөптүг херээ-биле СЭКП-ниң болгаш ПКП-ның эп-сеткил каттыштырылгазын олар илергейлээн.

Улустарның бедик серемчилелдиг болуру, ядролуг найыныны өзүп келген кыжаазынга улуг шиитпирлиг демиселче делегейниң хөй-ниитизин мобилизастаары делегейде амгы үениң байдалы чүткүлдүг негеп турар дээрзинге ийи тала чаңгыс аай болган. Чурт бүрүзүнге демократтыг болгаш депшилгелиг күштер тайбыңның болгаш улустар аразынга кады ажылдажылганың политиказын чорудары чедип алыры кончуг чугула.

Тайбыңның херээ дээш коммунистиг болгаш ажылчын партияларның улуг харыысалгазын Л. И. Брежнев биле А. Куньял демдеглээн. Тайбыңга ынак бүгү-ле демократтыг күштер-биле демги каткан тодаргай хөделишкиннерге болгаш кады ажылдажылганы калбартырынга үндезилээш, ол партияларның аразынга чаңгыс эпти быжыглаарының эргежок чугулазын олар онзалап демдеглээн.

СЭКП-ниң болгаш ПКП-ның ажыл-чорудулгазының дугайында информацияның беседа үезинде солчуп, оларның аразынга кады ажылдажылганы улам хөгжүдериниң айтырыгларын көрген. Португалияның коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннарын совет коммунистерниң хапы хүндүткели-биле көрүп турарын Португал компартиязының делегациязынга Л. И. Брежнев илергейлээн. Совет-португал харылзааларының хөгжүлдезинге идиг бээр, совет болгаш португал коммунистерниң аразынга акы-дуңма найыралды база кады ажылдажылганы быжыглаар деп ийи партияның чүткүлү бадыткаттынган.

Социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунга совет улустуң төөгүлүг чедиишкиннерин португал коммунистерниң болгаш ажылчы чоннарының бедик-биле үнелеп турарын А. Куньял илергейлээн.

Ужуражыышкынга СЭКП-ниң талазындан — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Делегей кидиизиниң эргелекчизиниң бирги оралакчызы В. В. Загладин, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов; ПКП-ның талазындан — ПКП ТК-ның Политкомиссиязының болгаш Секретариадының кежигүнү К. Кошта, ПКП ТК-ның кежигүнү А. Мартинш олар киришкен.

(СЭТА).

МОСКВА, ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ ХҮННЕРИ

Алдарлыг юбилейге —ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга тураскааткан эвилелдешкен республикаларның хүннери Москвада, ССРЭ-ниң УАЧД-де июнь 21-де эгелээн.

Чурттуң кол делгелгезинге Таллинниң аялгалары чаңгыланган: эвилелдешкен республикаларның байырлаал көрүлдезин Эстон ССР ажытканы ол. Эстонияның Компартиязының ТК-зының секретары В. А. Кяо баштаан республиканың делегациязын Москва акы-дуңма ёзу-биле чүректиң ханызындан чылыг уткаан. Ооң составында — бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш чаартыкчылары, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, партия, совет база хөй-нииити организацияларының төлээлекчилери. Эстонияның ажылчы чоннары найыралдың болгаш акы-дуңмалышкы чоруктуң байырлалын чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуп турарын аэропортка болган митингиге демдеглээн.

ССРЭ-ниң УАЧД-де кирген «Чаңгыс ег-бүледе» деп юбилей делгелгезинде республиканың экспозициязы эстон улустуң чогаадыкчы күш-ажылының бүгү талаларын көргүзүп турар. Акы-дуңма улустарның найыралдыг интернационалчы ег-бүлезинге Балтий далай эриинде крайның чурттакчы чонунуң угаан-бодал байлаа долузу-биле ажыттынган.

Эстония Россия Федерациязындан янзы-бүрү машиналарны, Украинадан даг-тывыш дериг-херекселдерин, Белоруссиядан автомобильдерни ап турар. Хөмүр-даш болгаш нефть, балык тудар суднолар болгаш тараа ажаар комбайннар, металл болгаш хөвең Прибалтикаже чурттуң янзы-бүрү булуңнарындан кээп турар. Эстония акы-дуңма республикаларже машина тудуушкунунуң продукциязын, электриглиг шимчедикчилерни, цементини, херелгел бараан-нарын чорудуп турар. Делегейде бүдүрүп турар траншея казаар илчирбелиг экскаваторнуң дөрттүң бирээзи-ле Эстониядан чоруп турар. Оларны мында ЭДЧ кежигүннери чурттарның кады ажылдажылгазының үлүү-биле кылып турар.

Делгелгеде республиканың аграр угланыышкыны база көргүстүнген. Ол адыр мында бүгү чуртка онза чугула апарган эът-сүт угланыышкынныг мал ажылынга болгаш бекон кылыр хаван ажылынга специализастаттынган. Делгээрлерниң бирээзин республиканың бүгү районнарында тургустунган агроүлетпүр комплекстериниң дуржулгазынга тураскааткан.

Юбилей делгелгезинде көргүскен хоорайларның болгаш суурларның чаа тудугларының архитектура ансамбльдериниң хевири онза солун көрүштүг. Эртемге болгаш культурага, кадык камгалалынга болгаш улус өөредилгезинге республиканың салыышкынын калбаа-биле көргүскен. Чижээ, эстон эртемденнер ниити-эвилел черлелиг 50 ажыг эртем-техниктиг программаларның боттандырынга киржип турар.

Эстон ССР-ниң Москвада эгелээн хүннериниң программазы солун болгаш хапы уткалыг. Москвачылар-биле ужуражыышкыннар, дуржулга солчуулгазы болгаш күш-ажылчы коллективтерге беседалар мындыг болур. Эстонияның бот-тывынгыр артистери боттарының уран чүүлүн найысылалдың чурттакчыларынга болгаш аалчыларынга көргүзер.

И. НОВИКОВ,
СЭТА-ның корр.

КАРДИОЛОГТАРНЫҢ ДЕЛЕГЕЙ КОНГРЕЗИ

Кардиологтарның IX делегей конгрези Кремльдиң Съездилер ордузунга июнь 20-де байырлыг байдалга ажыттынган. Ооң ажылында делегейниң 65 чурттарының беш муң ажыг сураглыг эртемденнери, эмчилери болгаш кадык камгалалының национал албаннарының төлээлекчилери киржип турар.

Президиумда — кардиологтарның делегей ниитилелиниң болгаш федерациязының, Кадык камгалалының делегей организациязының удуртукчулары, сураглыг эртемденнер. Олурушканнарның аразында — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары В. Н. Макеев биле Г. И. Марчук.

Конгрессти ажыдып тура ооң президентизи академик Е. И. Чазов мынча дээн:

— Делегейниң кардиологтарын кижи төрелгетенниң кайы-даа үеде көрүп көрбээни эң нептерээн аарыг-биле демиселге боттарының улустарынга дузалаары деп чаңгыс изиг күзел каттыштырып турар.

Чүректиң болгаш дамырларның аарыглары кижилерге чүгле хоочуралды база кадыкдалды чедирерден аңгыда, социал-экономиктиг чидириглерни эккеп турар. Ол айтырыг бөгүн медицинаның айтырыындан бүгү чурттарның чазактарын болгаш хөй-ниитизин дүвүредип турар апарган. Чогум-на ынчангаш эртемденнерниң национал хамаарылгазы, политиктиг үзел-бодалдары болгаш шажын-чүдүлгеге хамаарылгазындан хамаан чокка күженишкиннери кадык чүрек дээш демиселде каттыштынган.

Бис бөгүн кардиологияның болгаш аңаа чоок адырларның шапкын хөгжүлдезиниң херечилери, улуг ажыдыышкыннарның мурнунда туруп турар бис. Совет кадык камгалалының база медицина эртемниң хөгжүлдезин чугулалап тура, оратор [illegible] тар кырынның чаңгыс аай программазын ёзугаар ажылдавышаан, 1981 чылда чүрек-дамыр аарыгларындан өлүрүнүң деңнелин элээн эвээжеткенин дыңнаткан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң конгрессиң киржикчилеринге болгаш аалчыларынга байыр чедирипшкинин чыылганнар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Кардиологтарның делегей ниитилелиниң болгаш федерациязының мурнундан ооң президентизи профессор Г. Нойфельд чүве чугаалааш, IX делегей конгрезин Москвага эрттирер арганы бергени дээш өөрүп четтиргишкинин илереткен. Москвага бо конгресс делегейге үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың үлегерин тургузар боор деп, ол чугаалаан.

ССРЭ-ниң кадык камгалал министри С. П. Буренков, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы-президентизи Ю. А. Овчинников, Моссоветтиң күүсүдүкомунуң даргазы В. Ф. Промыслов олар конгресске байыр чедирип чүве чугаалаан.

Кардиологтарның IX делегей конгрезинге июнь 21-де чүрек-дамыр аарыгларының шинчилелдериниң [illegible] рииниң база профилактиказының чаа-чаа арга-методтарының дугайында дүрүкүлга онзагай илеткелдер, дыңнадыглар эгелээн. Проблемалыг секцияларның болгаш [illegible] зиумнарның хуралдарының чүве чугаалаары-биле [illegible] ажыг специалистер күүседип [illegible] илередип [illegible].

Кызыл Пресня [illegible] комплекстиң [illegible] павильонунда «Кардиология-82» деп делегей [illegible] ажыдыышкыны база ол хүн болган. Мында 23 чурттарның 100 фирмаларның кардиологияда ажылдап турар [illegible] херекселдерин база [illegible] чоннап [illegible] Совет [illegible] рууу боор турар.

СССР-60

ДЭЭШТИГ, ЧАА АРГАЛАР-БИЛЕ

Төрээн чурттуң аңгыр-аңгыр ... ажылчы коллективтерге ...

СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлеринге дууштур политиктиг өөредилгениң чечекшилдеринден, лекция пропагандазының, көрүү агитациязының, культура албан черлериниң, чоннуң чуртталгазы... «Алдан-Маадыр», «Чыраа-Бажы», «Большевик», СЭКП-ниң XXII съезди аттыг совхозтарда, ... «Сельхозтехника» каттыжыышкынында, ... 653 дугаар КМК-да партия, профэвилел, комсомол организацияларының ...

... киниини, Төрээн чурттуң экономиктиг хөгжүлдезиниң талазы-биле темаларга тайылбыр ажылдарын ... «Алдан-Маадыр» совхозтуң партия организациязында И. Б. Монгуш, З. К-С. Ондар, ... Н. Н. Монге, «Чыраа-Бажы» совхозта Д. Демчик олар ышкаш ... Күш-ажылчы коллективтерде, школаларда партия организациялары, ... «Искра», «Алдан-Маадыр», Карл Маркс аттыг совхозтарда, ...

... СЭКП-ниң XXII съезди аттыг совхозтуң библиотеказында ССРЭ-ниң 60 чылынга турагаатап ... «Большевик», «Чыраа-Бажы», Карл Маркс аттыг совхозтарның культура бажыңнарынга, ... ССРЭ-ниң 60 чылынга ... «Чыраа-Бажы», «Большевик», «Тыва», «Хөндергей» совхозтарда ...

... ВЛКСМ райкому, ... ДОСААФ, ...

Ч. ДАЛБЫЙМАА,
«Шынның» корр.
Чөөн-Хемчик район.

ДААЛГАДАН АЖЫР

Суггарылга системазының Бии-Хем ... «Найырал» ...

ЧУРУКТА: А. В. Клименко.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ШАЛЫПЧЫ АВТОГРЕЙДЕРИСТ

Т. КУНГА.
Тес-Хем район.

ЧУРУКТА: автогрейдерист К. Бумбажаай ажылче үнеринге белеткенип тур.
АВТОРНУҢ фотозу.

Политиктиг, экономиктиг өөредилге

ЭКИ ШЫНАРЛАРГА КИЖИЗИДЕР

Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозунуң чанында ...

С. САВЫР.

АЛАШТЫҢ МАЛЧЫНЫ

«Барлык» совхозтуң Хөндергей салбырында ... Алаштың Үстүү-Ак Хөлде чайлаглап чеде берген. Малчыда 234 торлуг ошку бижиглеттинген. Төрүүр 100 баштан онаашпар 100 анайны камгалап, бир ошкудан 800 грамм дүктү кыргып алган. ...

Л. ХЕРТЕК.
Барыын-Хемчик район.

БИЛИИ БЕДЭЭН

Бо өөредилге чылында Барыын-Хемчикте «Шекпээр» ...

В. КУУЛАР.

ЧУРТТАКЧЫЛАРНЫҢ ХУРАЛЫНГА

«Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур салбырының ажылчылдарының ... С. Ч. Седен ...

Н. ДОНГАК.

Хоорай, суурларывыс аян-шинчизи

ТӨРЭЭН СУУРУВУСТА

Хандагайты — Тываның улуг суурларының бирээзи. ... Тыва чоннуң ... Моол Арат Республиканың ...

Н. ОРЖАК.
Өвүр район.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Чадаананың улуг-тур комбинадының ... А. Моңгуш ...

А. МОНГУШ.

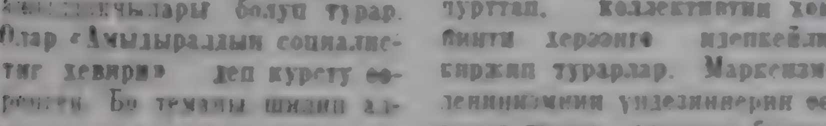

Кызылдың «Сава» универмагының экономиктиг шинчилелдер ...

ЧУРУКТА: пропагандист Л. Н. Коргина.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

КАТАП ТУРГУССА КАНДЫГЫ ЛЯ?

Моон мурнунда чылдарда Мугур-Аксының туубүү будургу ... «Мөген-Бүрен» совхозу ...

С. НАСЫК-ДОРЖУ,
«Мөген-Бүрен» совхозтуң экономизи.

ЧЕР КЫРЫНДА АМЫДЫРАЛДЫҢ НҮҮРҮНДЕ

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинниң дужурер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң чагаазын делегейниң хөй-ниитилиг болгаш парлалгазы калбаа-биле чугаалажып болгаш тайылбырлап уламчылавышаан. Ол документиде кирген даштыкы политиктиг эң чугула идеялар болгаш инициативалар. Нью-Йоркта делегей шуулганында кирген чаа совет саналдар таныжып ССРЭ-ниң бызыг чүткүлүн бадыткавышаан, боо-чепсекти эндере бүдүрерин шеглээр деп дээш демиселге дээштиг идигни берип, чепсегленишкинниң дужурерин, дайын кыжазының чайладырының талазынга практиктиг хемчеглерже шилчиириниге дузалап турар деп, янзы-бүрү чурттарның политиктиг болгаш хөй-ниитичи коскү ажылдакчылары, массалыг информация органнары онзалап демдеглеп турар.

Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп ССРЭ-ниң хүлээлгези — ССРЭ-ниң таныынга хандыкшылдызының, оон даштыкы политиказының чаңгыланы чогумуң болгаш боттуг мөзүлүүнүң чаа чырыткылангак илерели-дир деп, БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Болгария Улус Республиканың даштыкы херектер министри П. Младенов медеглээн. Ядролуг кыжанышкынны болдурбазынче угланган ол онза чугула инициативаже үткүштүр базымнарны ядролуг чепсектиг күрүнелерниң талазындан кылыр боор деп идегеп турар бис.

Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп Л. И. Брежневтиң чагаазында кирген ССРЭ-ниң хүлээлгези [illegible] боо-чепсектерни [illegible]. Чепсегленишкинниң дужурериниң тережиге чаа чугула салыышкын-дыр деп. Германияның Социалистиг чаңгыс ант партиязының ТК-зының [illegible] секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккерниң болгаш Йемен Араб Республиказының оралакчы президентизи А. Азиз Абдель Ганинин [illegible] Совет Эвилелиниң ол [illegible] ядролуг [illegible] чайладыр деп бүгү улустарның күзел-чүткүлдеринге таарыжып турар.

ССРЭ-ниң чаа чугула инициативазынга —ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп оон хүлээлгезинге таныынга ынак бүгү улустар байыр чедирип турар деп. Профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязының медеглелинде онзалап демдеглээн. Совет Эвилелиниң чаңгыс талалыг [illegible] ядролуг чепсектиг [illegible] күрүнелерниң талазындан [illegible] ядролуг чепсектиң болгаш массалыг узуткаашкынның өске-даа чепсектериниң бар курлавырларын ажыглаарын хоруурунга таарышкан байдалдарны тургузарынга, ядролуг халдаштың кыжанындан кижи төрелгетенин чайладып алырынга идиг бээр ийик.

Чепсегленишкинниң дужурер талазы-биле шуулганда ССРЭ-ниң туружун тайылбырлавышаан, массалыг информацияның барыын талакы чамдык органнары бодун стайбының идепкейлиг камгалакчызы кылдыр көргүзерин оралдажып турар, а шынында боо-чепсектерниң эндере бүдүрериниң угланышкынын-биле чоруп турар Вашингтоннуң даштыкы политиктиг шугумунга совет туруштуң шуут удурланышкаанче кичээнгейни угландырып турар. Сурагжыг америк хайгааракчы Т. Уикер «Нью-Йорк таймс» солунга парлаттынган чүүлүнге АКШ-тың президентизиниң КНО-га чугаазынга холбаштыр чепсегленишкинниң дужурериниң эң чугула айтырыгларын ол чугаада ойлап кааптан болду деп демдеглээн. Оон бижээни болза: НАТО-нуң Европада чепсектиг күштериниң мурнуку кол командылакчызы генерал Роджерс шыгаап чамдык ындыг ажылдакчыларга мен ядролуг согуушкунну бир дугаарында таварыштырарын сүмелээр ийик мен деп ажык-биле медеглээр арганы бээриниң орнунга Р. Рейган Совет Эвилелиниң үлегерин өзүткээр ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп хүлээнгени болза, дээре турган ийик (Совет Эвилелин бодунуң хүлээлгезин бүгүдеге чарлаткан ол хүн ындыг медеглелди бо генерал кылган).

КНО-нуң Кол Ассамблеязының тускай сессиязынга Л. И. Брежневтиң чагаазынга холбаштыр Англияның чазаа ядролуг чепсек айтырыгын дугаарлы бодунуң туружун дорт-дораан эде көрген болза чогуур турган ийик деп, сураглыг британ политиктиг ажылдакчы лорд Брокуэй медеглээн. Ядролуг айыылды чавырылдырарда совет инициативаның түңнелинде тыптып келген арганы англи чазак долу хемчээлинге ажыглаар ужурлуг деп, лордтар палатазының база бир өске кежигүнү лорд Кеннет демдеглээн.

Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп Совет Эвилелиниң хүлээлгезиниң таныын херээнге ажык улуг ужур-дузалыын онзалап демдеглээш, ГФР-ниң хөй ниитичи коскү ажылдакчызы халажытта генерал-майор Г. Бастиан «Барыын чүк ол совет инициативаны деткиир. Шак ындыг янзылыг хүлээлгелерни алган болза, чогуур турган ийик» деп медеглээн.

Норвег ажылчын партиязының даргазының оралакчызы Э. Ферде Совет Эвилелин онза чугула саналды үндүрген. [illegible] инициативаны болдунар хо[illegible]га алды. Ынчангаш ам хамык ужур—Барыын чүкте деп демдеглээн.

(СЭТА).

ИНТЕГРАЦИЯНЫ ХАНЫЛАДЫР

ПРАГА. (СЭТА). ЧКП ТК-ның Президиуму болгаш ЧССР-ниң чазаа Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң сессиязының Будапешттиге болган XXXVI хуралының түңнелдери ЭДЧ кежигүнү чурттарның аразынга экономиктиг болгаш эртем-техниктиг каттыжылгазын улам калбартып, ханыладырынга чугула салыышкын болур деп санап турар. Олар ЭДЧ кежигүнү чурттарның 1986—1990 чылдарда улуг ажыл-агыйы пландарын улам ханыладырының хүлээп алдынган программазының бедии-биле үнелеп берип турарлар.

ЭДЧ кежигүнү чурттарның экономиктиг күчү-шыдалын болгаш делегейге аңгалдарын улам быжыглаар талазы-биле сессияның хүлээп алган шиитпирлери деңн эргелиг болгаш бот-боттарының аразынга ажыктыг чорукту принциптеринге үндезилээш, аңгы-аңгы ниити-ле тургузуглуг күрүнелер аразынга бүгү талалыг кады ажылдажылганы ханыладырынче оларның чүткүлүн база илередип турар.

Чехословакия садыг харылзааларынга кызаңнаашкыннарны кылып, социалистиг чурттарның иштики херектеринге холгаарлаашкынны болдурун турар АКШ-тың империалистиг бөлүктериниң болгаш оон эвилелчилериниң туружун шиитпирлии-биле буруу шаап турар. Ол чорук чүгле ЭДЧ кежигүнү чурттарның эвес, харын база делегейниң бүгү күрүнелериниң эрге-ажыктарынга удур бооп турар.

ЧКП ТК-ның Президиуму болгаш ЧССР-ниң чазаа ЭДЧ-ниң сессиязының XXXVI хуралынга кирижкен чехословак делегацияның ажылын чүүлдүг деп көргеш, сессияга хүлээп алган шиитпирлерни долдур күүседириниң хемчеглерин айыткан.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

УЛУСТАР ТОДАРГАЙ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫРЫН НЕГЕП ТУРАР

КНО-нуң КА-зының тускай сессиязында

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Кол Ассамблеяның чепсегленишкинниң дужурер талазы-биле ийиги тускай сессиязының болуп эртип турары КНО-нуң штаб-квартиразының бажыңының мурнунда хөй-ле аныяк-даа, кырган-даа, эр-даа, херээжен-даа кижилер «Ядролуг чепсекти чок кылырын негеп тур бис!» дээн сөстерлиг плакаттарны тудуп алган шак-шагы-биле туруп-ла турар. Оларны элээн каш шак болгаш өске кижилер солуп алыр.

Ол болза «удурланышкынның постулары-дыр». Оларны ниитилелге бараан болур америк өннүктерниң хөй-ниити организациязы эвилелдеп эртирип турар.

Бо хүннерде Кол Ассамблеяның тускай сессиязы-биле чергелештир чепсегленишкинниң дужурерин деткээн хөй санныг чыскаалдар Нью-Йоркта эртип турар. Боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр, чепсегленишкинниң дужурер талазы-биле тодаргай хемчеглерни алырын делегейниң улустары силерден манап турар деп калбак хөй-ниитиниң төлээлекчилери Ассамблеяның залында олурар делегацияларга сагындырып турар.

Ядролуг чепсектиг бүгү-ле күрүнелерден шак ындыг тодаргай базымны сессияга бир дугаарында чүгле Совет Эвилели кылган. Ядролуг чепсекти баштай ажыглавас деп чаңгыс талалыг хүлээлгени бодунга алгаш, ССРЭ ядролуг дайынны болдурбас деп улуг соруглганы чедип алырынга бодунуң бызыг бүдүрелдиин база катап бадыткаан.

Ядролуг дайынны чорударының янзы-бүрү теорияларын ажылдап кылган Вашингтоннуң бодалдары-биле холбашкан дувураазын сессияның хөй-хөй киржикчилериниң саналдарынга илерел турган. «Кызыгаарлыг» ядролуг дайынны чорудуп болур дээр теория боо-чепсекти эндере бүдүрериниге идиг боор турар деп Грецияның даштыкы херектер министри И. Хараламбопулос демдеглээн. Балкаларга ядролуг чепсектен хостуг зонаны тургузары эргежок чугула деп ол-ла министр айыткан.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырының эргежок чугулазынга Канаданың премьер-министри П. Трюдо доктаатаан.

Палестинаның Хостаарының Организациязының КНО-да доктаамал хайгааракчызы З. Л. Терзиниң хайныгышкыныг чугаазын сессияның киржикчилери ханы кичээнгей-биле дыңнаан. Израиль палестин айтырыын «бүрүнү-биле шиитпирлээр дээш» кырыпкыдыышкынның политиказын белеткеп турарын АКШ-тың күрдепартаментизи бир чыл бурунгаар-ла билип турган деп ол чугаалаан. Ынчалза-даа агрессорну доктаадырының орнунга Каттышкан Штаттар харын ону амгы үениң боо-чепсээ-биле хандырарын болгаш анаа харам чок сан-хөө дузаламчызын көргүзерин уламчылап келген.

Израильдиң премьер-министри М. Бегин барык кижи чок куруг чыгыы залга чүве чугаалаан. Тель-Авивтиң Ливанга кара сагыштыг агрессиязынга удурланышкынның демдээ кылдыр 100 ажыг чурттарның делегациялары, тодаргайлаарга, сессияның бүгү киржикчилериниң барык үштүн ийи кезээ залды каттап чорупкан.

Израиль агрессиязын соксадыр бе, Ливанның эжелеттирген девискээриндеп бодунуң шериглерин үндүрер бе дээр дугайында кандыг-даа чүүл Бегинниң чугаазында чок болган.

Г. ШИШКИН.
В. ВАСИЛЕЦ.
А. СИДОРУК.

ЛЕЙБОРИСТЕРНИҢ ПРОГРАММНЫГ МЕДЕГЛЕЛИ

ЛОНДОН. (СЭТА). «Бүгү кижи төрелгетени-биле бир домей, Великобританияның мурнунда турар эң чугула сорулга болза ядролуг дайынның айыылын чайладырында болур. Ынчангаш лейбористиг партияның политиказы таныын болгаш айыыл чок чорук дээш шимчээшкинни деткиирипге даянып апаар»—деп, Великобританияның лейбористиг партиязының ында тараткан программныг медеглелинде чугаалаан. Ук документини партияның чылдың болур күскү конференциязының делегаттары чугаалажып көөр.

«Өзүлүг айыыл чок чорук ядролуг чепсекти эндере бүдүрери-биле кажан-даа таарышпас»—деп медеглелде онзалап демдеглээн. Ынчангаш ону барымдаалааш, Великобританияның лейбористиг партиязы ядролуг чепсегленишкинниң чаңгыс талалыг дужурери болгаш ядролуг чепсектиң кандыг-даа хевиринден ойталаарынга үндезилеңген политиканы чорударын негеп турар. Бир эвес лейбористиг партия эрге-чагырганы холга алыр болза, Американың «Трайдент-2» дээр ракета-ядролуг системазын садып алырындан бүрүнү-биле ойталаар апаар деп ук документиде айтып турар. Оон аңгыда, лейбористиг чазак Англияның девискээринде ядролуг чепсектиг бүгү америк болгаш англи шериг баазаларын чок кылырынга белен деп база мында чугаалаан. Лейбористиг партия ортумак ыраккыдыг америк ядролуг ракеталарны болгаш нейтроннуг чепсекти чурттуң девискээринге сайгара тургузарынга удур деп медеглелде демдеглээн.

Вашингтоннуң амгы администрациязының милитаристиг политиказын ук документиде шыңгыы шүгүмчүлээн.

«Социалистиг чурттарга хамаарыштыр лейбористиг партияның политиказы тайбыңның болгаш бот-боттарын билчириниң эрге-ажыктарынга үндезилеңген. Ук чурттар-биле экономиктиг харылзааларны деткиири болгаш хөгжүдери эргежок чугула» —деп программныг медеглелде чугаалап турар. Ындыг политиканың ийи таланың эрге-ажыктарынга дүгжүп турар болгаш чавырлышкын чорудуугазының кол негелделериниң бирээзи бооп турар деп лейбористиг партия санап турар.

Палестин улустуң бот-башкарттынар эрге дээш демиселин-биле эп-сеткил каттыштырылгазын медеглелде илереткен болгаш эжелеттирген араб девискээрлерден израиль шериглерни үндүрериниң, ол талазы-биле сонуургалдыг бүгү талаларның киржилгези-биле чугаалажышкыннарны эгелээриниң эргежок чугулазын база айыткан.

Рейган АКШ-тың политиказын агарткан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның тускай корр.). КНО-нуң Кол Ассамблеязының ийиги тускай сессиязының ниити саналонал солчулгазының үезинде АКШ-тың президентизи Р. Рейган чүве чугаалаан. Ак бажың ону чугаалаарының мурнунда-ла администрацияның тайбың херээнге салыышкыны» деп мактап эгелээн. Херек кырында ол дээрге АКШ-тың чавырлышкынны буурадырынче, делегейге дүшкүүрлүг чорукту чиигледирериниче угланган политиказын чүүл-бүрү арга-биле агартырынче угланган чугаа болган.

Барыын Европаже аян-чорууну үезинде чугаалаан Совет Эвилелинге болгаш өске-даа социалистиг чурттарга хамаарыштыр шугулдуг чеңгээлерин, а ол ышкаш амгы туруштуң стратегтиг деңн байдалды өскертиринче болгаш АКШ-ка ажыктыг чаңгыс талалыг артык чүүлдерни чедип алырынче угланган америк «идеяларны» президент катаптаан.

Чижээлээрге, Р. Рейган АКШ кажан-даа халдакчы бооп чорбаан деп бадыткаарын кызыткан, ынчалзажок ол вьетнам улуска удур агрессия дайынны он чыл дургузунда бүгү делегейниң улустарының караанга чорудуп келгенин билдингир.

Бүгү ниитиге билдингир барымдаалар турзажок, ол Совет Эвилелин боо-чепсектерни эндере бүдүрериниге кол буруулуг күрүне кылдыр шынзыдарын кызыдып, АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң шериг чарыгдалдарының дугайында сан түңнерни база өске-даа фактыларны хажытпаан. АКШ чаңгыс талалыг кызырылга-ны илередип турар», а Совет Эвилели, оон чугаалааны-биле алырга, «бурунгаарламышаан бар чоруур, бот-боттарын чаңгыс деңнелге тударынга херегинден артык ядролуг база анаа-даа чепсектерлиг» деп бадыткаарын кызыткан.

Өске талазындан алырга, Р. Рейган Каттышкан Штаттар «бүгү улустарның кырында диргелген ядролуг халаптың айыылын» чайладыр дээш кымдан-даа артык хөйнү кылган деп көргүзерин кызыткан. Ынчалзажок Кол Ассамблеяның [illegible] оон саналдарын [illegible] деп [illegible] болза. Европага ортумак ыраккыдыг ядролуг чепсекти, стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар талазы-биле база Төп Европага чепсектиг күштерни база боо-чепсектерни кызырыыш база кызыгаарлаарының айтырыгларын таныы-биле президентиниң оон мурнунда чугаалааны ол-ла чүүлдери болган.

Боо-чепсектерни дужурерин америк саналдарының үндезининге чедик ап болур, Совет Эвилели америк саналдарга «каттыжар» ужурлуг деп бадыткаарын ол кызыткан. Херек кырында АКШ чүгле совет стратегтиг чепсектерни кызыгаарлаарынче чүткүп, боттарының системаларын, ылаңгыя шапкын хөгжүдүп турары системаларын хевээр арттырарын күзеп турар. Ындыг хамаарылгага Совет Эвилелиниң айыыл чок чорууга [illegible] Вашингтоннуң стратегтиг [illegible] программазын [illegible] байдалдыг бээр ийик.

Америк президентизи бодунуң антисоветчи [illegible] мете боор турары каң [illegible] бадыткаттынган (СЭТА) [illegible] химиктиг чепсекти ажыглаарынга хамаарыштыр [illegible] турар дугайында [illegible] чок хоожун чугааны база катаптаарынга четкен. Совет Эвилели 1925 чылдың Женева протоколун хамаарыштыр турар деп, ол кандыг-даа барымдаа чокка чугаалаан. Ол бүгү аңаа Каттышкан Штаттарның ол протоколду ылаптыг үрээп турарын чажырарынга херек-тиг болганы ол бооп. Совет Эвилелиниң ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп хүлээлге алганынга Р. Рейган кандыг-даа үткүштүр базым кылбаанынга [illegible] делегаттарының хөй кезии үндээн. Совет Эвилелиниң ол шиитпирин ядролуг халапты чайладыр база чурттар аразынга харылзааларга бүдүрүлгениң демнелиин бе, [illegible] чугула базым кылдыр КНО-га хүлээп көрген.

АКШ-тың президентизиниң чугаазының үезинде америк тайбың [illegible] удурланышкын [illegible] КНО-нуң [illegible] тырынга [illegible].

О. АНИЧКИН.
В. ВАСИЛЕЦ.
Г. ШИШКИН.

Я. АРАФАТТЫҢ КЫЙГЫРЫЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Палестинаның Хостаарының Организациязының Күүскомунун даргазы Ясир Арафат Тель-Авивтиң Ливанда араатанзыг агрессиязын буруу шаап, соксадыр талазы-биле дүрген хемчеглерни алырынче кандыг-даа каттышпас күрүнелериниң шимчээшкинниң кыйгырган. КНО-нуң штаб-квартиразында тептереткен ол шимчээшкинниң даргазы Ф. Кастронуң адынга чоруткан Я. Арафаттың бижиинде мынча деп чугаалап турар: «Силер шимчээшкинниң даргазы болганыңарда палестин болгаш ливан улустарга удур ол кем-буруулуг агрессияны соксадыр болгаш КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 509 дугаар резолюциязынга үндезилээш, израиль шериглерни дорт-дораан, чугаа чокка, долузу-биле дедир үндүрерин чедип алыр дээш бүгү чүүлдерни кылырынче кыйгырып тур мен».

Араатанзыг агрессия «Израильге амгы үениң эп-не бөлбаазырангай боо-чепсээн берип, анаа политиктиг болгаш дипломаттыг дузаламчыны кылып турар АКШ-тың империализминиң долу болгаш доктаамал деткимчези-биле кылдынып турарын» Я. Арафат онзалап демдеглээн.

Ливан черле хайын чалбыыжы база катап сыптыккан. Ливанның девискээринче чепсектиг халдаашкынны кылган Израиль агрессчи үүлгедиглериниң хемчээлин улам калбартып турар.

ЧУРУКТАРДА: Ливанның девискээринге десант дужурерин-ге киржип тура дүжүр аттырган вертолёттуң сеги; ливан черде израиль халдакчылар.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

ЭЗИМДЕ СУУР

Телеграмманы чорумалдан...

«Валя чок апарган... дүрген чедип келиңер». Телеграмманың мынчаар кыска, чиге биживес болза, ырак-узакта доргул-төрелдер чугулалавайн, кандыг-бир чылдагаан-биле келбейн барып болур-ла болгай. А кижи өлген деп кым кажан-даа мегелевес! Дириг чораан кижиниң бүдүрүп кылып каар ажыл-херээн бодап көөрге, ол оожум эвес-тир!

Редакцияже ындыг сөстүг телеграмма кожуп каап чагаа Тес-Хемниң Шуурмак суурдан келген. Ол дээрге ховар таварылгаларның бирээзи. Автору бодунуң ат-сывын-даа чажырбаан. Ол чүгле Самагалдайда харылзаа бөлдириниң чамдык ажылдакчыларының харысалга чогум эвес, а ол ышкаш Шуурмак суурнун хүн бүрүдеги амыдыралында четпестерни ажыт-чажыт чокка бижип турар. Ынчангаш оон изи-биле чоруп, мында айыттынган четпестерни карак-биле көрүп, удуртур ажылдакчылар болгаш суурнуң чамдык чурттакчылары-биле ужуражып чугаалаштым.

...Кижи өлүрге ада-иезинге, доргул-төрелдеринге — чоок кижилеринге ындыг улуг кажыыдал, ажыг-шүжүг болеп турбас! Валя — аныяк кижи өлген дугайында телеграмманы бо чылдың март 8-те Ак-Довурак хоорайдан Шуурмак суурже чоруткан. Телеграммалар ынап-ла район төвүнде харылзаа бөлдирип дамчыштыр тарап чоруп турар. Ол телеграмманың ээзинге чедер салым-хуузу элдеп болган. Частың бир-ле хүнүнде Шуурмак чурттуг кижи чорук-херээниң аайы-биле Самагалдайда харылзаа конторазынга кире дүшкен. Ол үеде почта ажылдакчылары демги кижиниң кестүп келгенинге амырай бергеннер. Чүге? Оон дүрген телеграмма чорудар-ла болган! «Силерниң суурда улус-тур, чедирип бериңер»— дээш далаштыг телеграмманы март 13-те чорумалга хойлаашкан. Кандыг коңчуг харысалга чок чоругул?! Элээн-түрээн телеграмма ээлеринге ындыг янзылыг оран чок озалдап четкен... Кижилер мырыңай октаргайже үнүп, аңаа ай-айы-биле ужудуп чорупи турар—эртем болгаш техниканың бо хире сайзыраңгай үезинде ол дээрге аргажок чаржынчыг таварылга-дыр. Аңаа кым буруулуг ул? Ону тодаралыры-биле мында харылзаа бөлдириниң начальниги Д. Чөмбүрүкке ужураштым. Аңаа хамаарышкан радио болгаш телефон харылзаазының багай бооп турарының дугайында айтырыгларының (чагаада оларны база айыткан) чылдагаанын айтырдым. Ол аңаа эрткен чылдың декабрьда ажылдааның дыңнаткаш, кайда-чүде Балгазын чоогунда тулаа-шынга чагылар ирээш, кооп душкулээни шаптык кадып турарын, чер иштинде кабельдер ирээн, өске аппаратура, дериг-херекселдер эргижиреп элээнин чылдак кылдыр чугаалады. Кудумчуларда кабельдиң чыдар оңгарларын казып, ону мун-не солуп турарын көрдүм. А бажың иштинде дериг-херекселдериниң «чемзээниниң» дугайын, ону солуурунуң шүүттүг, нарын бергезин райкүүскомунуң оралакчы даргазындан, СЭКП райкомунуң секретарьларындан эгелээш, республикада харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң начальниги А. К. Иргитке чедир билирин. Ону эдип алырын каш удаа чугаалашканын начальник тайылбырлады. Албан херээнин «чугаалажышкыннарындан» чогум кандыг түңнел үндүргенин начальниктен-даа, даргалардан-даа айтырарымга, колдуунда-ла «нарын, бергел» дээн янзылыг сөстерге үгееш, ыжаап барган болдулар. Бергелерни ажып эртериниң аргалары таан-даа канчап чок болду? Түвүлүнга чедир бызыг туруштуг, шыдамыккан дилээр болза, тыпты бээр турган боор. Чугаа—чугаа-ла болгай, ону хол-биле тудуп кирерин чүден-даа күзенчиг!

Демги телеграмманы кажан чоруткаанын тодарадыры-биле улуг телефонистке начальник даасты. Ону аңаа аппарып бердим. Ол чүге ынчаары ол чүве ийик, ээп чоргуже чедир аңаа каш удаа кегеп кирдим, херек бүтпээн, а сөөлүнде ол харын ажылче үнер ужурлуг турган, үнмээн илереттинди. А демги элдеп болгаш уйн аян-чорууттуг телеграмма эгиттипмээн. Ам канчаар, ындыг болганын СЭКП райкомунуң бир ажылдакчызынга дыңнаткаш, аъттанылтым. Ол база-ла демги хойлаткан чоруткаш ышкаш; чоннуң чагаа, бижиинге, саналдарынга хамаарыштыр ээ-харысалга чок чорукту херечилеп турар факт-тыр!

Чунар-бажың чок

Ажыл-херээниң аайы-биле республиканың барык шупту суурларын кезээн мен. Оларның аразында чурттакчы чонга эң чугула—чупар-бажың чок чаңгыс-ла суур бар. Ол дугайын чагаада база айыткан. Кижи пат кайгаар, элдеп чүве боор! Ол дээрге намысылал Кызыл-биле аргыжар улуг орук аксында хая-даштыг даглар, аттыгып чыдар кара суглар, кат-чимистиг арга-эзим аразында Шуурмак суур-дур.

Ында хөй нуруузунда-ла мал белеткээр пунктунун болгаш Тес-Хемниң мал ажыл-агыйының Шуурмакта лесничествозунуң ажылчыннары чурттап, ажылдап турар. Даштындан көөрге, суур —суур-ла, чону—чон-на. Ында 700 хире чурттакчы, 179 өреге бар. Чыл келген тудум-на суурнуң чурттакчыларының болгаш бажың-балгадының саны көвүдеп, өске бүгү-ле хоорай, суурлар ышкаш, мында ажыл, амыдырал база-ла хайныышкынныг. Кижи бүрүзү-ле дээрткы амыдырал өзүгүзүнден улам эки болурун күзээшаан ниитиниң херээнге төлептиг үлүг-хуузун киирерин оралдажыр. А чоннуң чаагай чоруу, культурлуг чурттаалгазы дээш бистиң партия болгаш Совет чазаавыс доктаамал сагыш салып, тодаргай хемчеглерни ап турары өөрүнчүг. Ындыг турбуже бо бичии суурда кижилерниң амыдырап чурттаарынга таарымча чок чүүлдер таваржып турары чажыт эвес. Оон ыңай ол суурда радио болгаш телефон барык черле орта ажылдавайн турарын, ниити кудуктар чогун автор чагаазында хөйнүң мурнундан сеткил-сагыштың саргыышкыны-биле хомудап бижээн. Ол бүгүнү Шуурмак кодээ Совет күүскомунуң даргазы Н. Зорова-даа, школа директору М. Чөмбүрүк-даа, аңаа ужуражып чугаалашканым аныяк болгаш хоочун-даа чурттакчылар ол бүгүнү коңчуг шын деп бадыткааш, «ол дээрге «дүптүг чүве болза дештир четкен» айтырыглар-дыр» дээш, харын мында 1980 чылда туттунган 150 олуттуг Культура бажыңының одалга системазын шын эвес кылганындан соок дүжерге-ле ажылдавайн барып дугайын немеп хомудап чугаалады.

Арай боорда, Культура бажыңында массовик Людмила Сугдурну тып алгаш, ажыттырып, сонуургап көрдүм. Иштинде оралдеври дээрге, чырык эки-ле оран болду. А баган чүве чул дээрге крыша, Самагалдайның гостиницазы ышкаш, дыдыртаар,— чаъстыгда дамдылаар. Тоң аар чер бар, ынчалза-даа, мында ажик чок, чүгле хамада үт бар, ынаар кирер кижи бедиктенгеш, олап үңгеп кирер.

— Культура бажыңының директорлары беш удаа солушкан, 1980 хире акша ертектиг хөгжүм херекселдери пс чок читкен. Одалга системазын шын эвес кылганындан соок дүжерге доңа бээр, ынчангаш кижи ажылдавас. Эрги клубту ажыглап турар бис. Черле эжик чок туттунган, тоң аар черни көрүңер даан, элдептиг. Бараан чаагай, шынары ындыг кудудур, ындыг чүвени комиссия канчап хүлээп алган чүве. Бир чеже ындыг таарымча чок байдалдың чылдагаанындан кадрлар ылыртынмас-тыр —деп, Л. Сугдур тайылбырлады.

Бир талазында оон ооз шын; кадрларны деткиир, быжыглаар, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар болгай. Шуурмакта кодээ Советтиң-даа, мал белеткээр пунктунуң-даа (директору А. Кызыл-оол) талазындан ындыг сагыш човангыр чүве чок болганы ол-дур. Ол Культура бажыңының одалга системазын чаартып эде кылыр, өске-даа септелгени чорудар ужурлуг. Районнуң өске культура бажыңнары чайгы септелгезин ниитизи-биле доозупкан, а Шуурмакта ол талазы-биле дыш-даа чок! Келир соок кыш дүжерге эрги байдалче кирер чыгыы.

Шуурмакта чоннуң ол чептүг амыдыралчы негелде хомудалдарын «Тыва кедээ тудуг» трестиң эргелекчизи Г. Шубник болгаш районнуң удуртукчу даргалары шупту билир, ол бүгүнү эдер, экижидер дугайында чугаалажылдаа шег болган. Трестиң эргелекчизи Г. Шубник тус черниң даргаларын «Силерниң ол саналдарыңарга удурланмас мен, деткиир мен, ынчаар кылыңар харын» деп, коңчут кажар, эреңгей харыы берип каар. Ол айтырыгларны харылзаа шиитпирлээр ужурлуг өске-даа удуртур ажылдакчылар база-ла «билбес бис», чугаалажып шаг болган бис» дээр, харын-даа чамдык ажылдакчыларның аксындан «шуурмакчылар ол-бо четпестер дугайын үргүлчү хомудаан турар улус» деп, шылыккан чугааларны безин дыңнаан мен. Негелде кылып, санал киирип, хомудал тургузары чоннуң—хамааты кижилерниң эргези-дир. А шуурмакчыларның киирүп турар айтырыглары өзүлүг амыдыралчы айтырыглар-дыр. Ынчан-даа болза, чурттакчыларлыг бүдүн суурда чунар-бажың, ниити кудуктар чогу, радио болгаш телефон харылзаазы ажылдавайн турары — үүрмек, аар-саар айтырыглар эвес-тир.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылчы чоннарның чагаалары болгаш саналдары-биле ажылды улам ыңай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды 1981 чылда СЭКП Төп Комитеди хүлээп алган болган. Ында ажылчы чоннарның чагаалары болгаш саналдары—ол дээрге хоорай болгаш кодээниң ажыл-ишчилериниң херегцелдериниң база күзел-сорууну дугайында информациялар дээрзин болгаш оларның ажыл-херечиг үнезиниң дугайын тодаргай айтып турар. Ынчангаш шуурмакчыларның чагаалары, көдүрүп турар айтырыглары, саналдары черле чоптуг. А харын чогуур черлер, ону харылзаа чогуур удуртур ажылдакчылар мынчага чедир үзе шиитпирлеп, дээштиг хемчегни албайн турары канчап-даа таарышпас.

К. ЭКЕР-ООЛ,
«Шынның» тускай корр.

КОММУНИСКЕ ЙӨРЭЭЛ

Шүлүглел

«Херектен бо туру!» —
дээнзиг.
Георгий олче айты каапкан:
«Азы чүл аан, дээрги дарга,
Айтырыымдан коргунар бе?»

Хедер сайыт сотка дүшкен,
Хейде дижип өттүр
сыылаан:
«Ам бо залдан үнер билек.
Азып каар мен сени,
сойлук!»

Герингиге дузалаптар
Геббельстин шаа чок болган.
Георгийнин буруу шааптар,
Хензиг-даа бол, эскит
тыппаан.

«Херектенден» Димитров
Ялалакчы болу берген.
Чалбыыш тынган сөстерин
ол
Герман судче октап турган:
«Чер бо өөзэп часпайн
зорлип.

Черле зорлип турар
тиген.
Хоочун өгбе Галилейден-даа
Коммунистер чиге сөглээр.

Төөгүнүң дугуюн ам
Соңгаар эвес, бурунгаарлап,
Советтерниң талазынче
Төре чаартып, чуглуп орар!»

Нүгүл биле шиинин Георгий
Нүүртештирип келзе-келзе,
Хоптуң үнген ирик дээзүн
Коптарылдыр быралапкан:

Фашизмниң дүнчүзүндан
Өрттүн бажы өөскүп үнген:
Өрү октаан дажы ам кээп
Башка дүшкен — түңнел бо-
тур.

Герингиден, Геббельстен,
Гиммлерден Гитлер чедир —
Герман рейх сүлчээ доңүн
Георгий, хыл дег, кыргый
шаап каан.

Нүгүл уржуу барза-барза,

Ханныг дайын аксын
чешкен...
Хартаачылар кацчап
баржык
Нюрнберг, төөгү билир.

Партияның, Ленинниң,
Бо-ла бүгү делегейниң
Маадыр оглун фашист
холдан
Москва ушта тыртып алган.

Коргуш билбес
хувискаалчы —
Димитровтуң каң дег сорууң
Коммунистер, ажылчыннар
Дириг чижек, сүзүк кылган.

Диптер, чурттар эвилели —
Акы-дуңма Коминтернче
Азияда бичии Тыва
Дидим чүткүп чоруп орган.

Дилег бижиин холда туткан
Арат оглу Токаның ычан
Димитров ошкап-чыттап,
Адазы дег, сагыш четкен.

Төрээн чуртун, Хосталганы
Камгалап, суд залындан
«Төөгү мени агартыр!» — деп,
Гаванадан Кастро сөглээн.

Бистиң үе маадыры —
Фидель-биле бөгүн бир үн
Димитровчу үлегерин
Диптер чоңу төрүвүшаан.

Фашист, нацист, расист,
хунта,
Маоизм ам-даа тыныг —
Хуңү ажар бүдүүзүнде
«Хүрең хамчык» оштап
турлар.

Ынчалза-даа төөгүнүң
Маңын бөгүн алаап эвес,
Ырадыр көөр угаан-сарыыл
Магадылап, баштап турар.

Бомбүрээктиң дескиниин ам
Дайын эвес, Тайбыңдыва,
Мөңге пөмнал — Коммунизм
Талазынче зорлип турар!

С. МОЛДУРГА.
1980—1982 чыл.

Эгези №№ 142, 143 «Шынга»

МОСКВА. Төп делгелге залында чогаалдарының делгелгези ажыттынган аныяк чурумчулар чогаадыкчы хей-аът киирип ажылдаан улуг тудугларының шалыпчы ажыл-ижинден, боттарының үе-чергелериниң ажыл-херектеринден ап турар.

Ийи муң ажыг ажылдар киирген ол делгелгени «Чурттуң чалыы назыны» деп адаан. Ол болза чурулга уран чүүлүнүң аныяк мастерлериниң ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге чогаадыкчы отчёду болур. Төрээн чурттуң хөй талалыг амыдыралын көргүскен чогаалдар БАМ-га, КамАЗ-ка, Самотлорга, Ингури ГЭС-ке, колхоз-совхозтар шөлдеринге, эртемденнерниң лабораторияларынга тыптып тургустунган.

ЧУРУКТА: «Чурттуң чалыы назыны» делгелгеде.

В. ВЕЛИКЖАНИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АЙТЫРАР, СҮМЕЛЕЖИР

«Кандыг профессия шилип аарыл? Кым болурул?» — деп айтырыг бо хүннерде доозукчу бүрүзүн дүвүредип турар. Ол болза парып болгаш берге айтырыгларның бирээзи. Ынчангаш бо талазы-биле бодумнуң чамдык бодалдарымны доозукчулар-биле үлежикседим.

Бистиң чуртувуста хөй-хөй профессиялар бар, олар шупту-ла хүндүткелдиг, ажыктыг. Күзээнин шилип алгаш, кижи бүрүзү өөренип эргелиг. Ацаа башкылар болгаш чамдык ада-иелер боттуг дузаны база чедирип турарлар. Оон-биле чергелештир парлалга, радио, телевидение болгаш аас агитациязының бо талазы-биле чедирип турар салдары улуг.

Кижи черле башкы, чолаачы, эмчи азы кандыг-бир улуг эртемден боор чаяаттынып төрүттүнмес. А ынчалза-даа чаңгыс кижи хөй-хөй профессияларны шиңгээдип ап болур. Ацаа кызымаккай чорук болгаш чүткүл база чылдар болгаш доктаамал өөредилге, белеткел херек.

Бистиң улуг башкывыс болгаш баштыңчывыс В. И. Ленин — улуг угаанныг, партия-совет ажылдакчызы, дипломат, шериг стратег, журналист болгаш эртемниң дыка хөй адырларын билир чораан. А Архангельскиден Москвага өөренир дээш келген ядыы оол, астроном, геолог, географ, дыл эртемденин, төөгүчү, шүлүкчү, чурукчу болгаш инженер апарган М. В. Ломоносовту билир бис. Ол профессияларның доозазын тергиин эки билир турган. Ол ышкаш сураглыг педагог А. С. Макаренкону көрүңер. Ол башкы болурундан аңгыда, сураглыг чогаалчы чораан. А оон өске-даа хөйнү билип өөренип алган ат-сураглыг кижилерни адап болур.

Кижи ол хире эгээртиимес байлак энергиялыг-дыр дээрзин үстүнде чижектер көргүзүп турар. Ындыг болур дизе, бир-ле дугаарында, Төрээн чуртунга болгаш кижилерге ханы ынакшыл, бердинген чорук болгаш эртем-билигге онза хандыкшыл, доктаамал өөредилге база изиг күзел херек.

Профессия шилип аарда, бир-ле дугаарында, бодунуң күжүн хынап көөрү чугула. Мен ону шыдаар мен бе? Ол эртемге ылап-ла бердинген мен бе? Бодумнуң угаан-медерелимни ол дээш тончузунге чедир берип шыдаар мен бе? Ол профессияның кижилерге болгаш төрээн черимге ажык-дузазы кайы хирел? — дээш, оон-даа ыңай. Ол дугаайында улуг кижилерден айтырып, арга-сүмени алыры чугула.

С. САЛЧАК,
Бай-Тайга району.

Көдээниң культура амыдыралы

КӨРҮЛДЕ ЧҮНҮ КӨРГҮСКЕНИЛ?

СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлериниң культура албан черлериниң шугуму-биле пропагандаларын улам ыңай калбартып, улусчу талантыларны илередип, бот-тывынгыр уран чүүлдү хөгжүдери чугула сорулга. Берт-Даг көдээ Советтиң девискээринде турар албан организациялар, күш-ажылчы коллективтер аразынга бот-тывынгыр уран чүүлдүн көрүлдезин эрттирген.

Көрүлдениң концерти колдуунда субботалар, байырлал хүннериниң бүдүүзүнде болуп турган. Аңаа 9 коллектив киришкен. Көрүлдениң концерттери үениң байдалынга бүрүн дүүшкен илеткелдер болгаш лекциялар-биле канчыраштыр эртип турганы база ажыктыг. Коллективтер боттарының концерттеринге бистиң аравыска эки-ле билдипмейн чораан ыраажыларны, танцычыларны, уран номчукчуларны илереткен.

Эки белеткеттинген, байлак программалыг концерттерни совхозтуң контора, гараж коллективтери, Берт-Даг ортумак школазының башкылар коллективи, Ү.-Шынаа салбыры болгаш өске-даа организациялар көргүскүлээн. Көрүлдеге идепкейи-биле 100 ажыг кижи киришкен. Көрүлдени организастыг бедик деңнелге эрттирип, оон түңнелдерин чогуур үезинде үндүрер талазы-биле комиссияның ажылынга совхозтуң удуртукчулары идепкейлиг киришкен. Совхоз директору Н. Ч. Ооржак, көдээ Совет даргазы К. Т. Дугур, ажылчын комитединиң даргазы Д. Н. Нат олар организакчы чоруун көргүзүп, концерттерге идепкейлиг киришкеннер. Эң эки түңнелдерни чедип алган коллективтер шаңнал-макталдар-биле демдеглеттинген.

Талантылыг болгаш эң идепкейлиг 12 бот-тывынгыр артист тускай шаңналдарны алган. Оларның аразында Дина Дугур, Саңчат Батрикеев, Тас Ешку-Саар, Ольга Донаан, Чечек Чооду болгаш өскелерин-даа адап болур.

Берт-Даг суурнуң агиткварталары көдээ Культура бажыңынга рапорт-кежээлерни эрттирерин ам эгелээр деп белеткенип турар. Ол рапорт-кежээлерниң кол сорулгазында чурттап турарларның боттарының хүлээлгелерин канчаар күүседип турарын идепкейлиглерин мактап, оон-даа өске ол чижектиг айтырыгларны агиткварталарның даргалары кежээниң киржикчилеринге илеткээш, оон концерт көргүзер. Оон-биле чергелештир аргып-даараан, чурап, чонун чараан чүүлдерни делгелгезин организастаар, хана солуннарны үндүрер. Бо кежээлер ажыктыг болуру чугаажок.

Б. ДОЮНДУП.
Тес-Хем району.

ДЫШТАНЫП ЧОРААШ...

Бо чылын Кызылда садыг училищезин 150 ажыг сургуул доозар. Олар хүнээлда аайыбиле Тываның булуңнарынче аъттанып тар. Доозукчуларның бир кезии экзаменнер соонда билиглерин практикага бижыглаары-биле чер-черже үнүпкен. Оон бичии-ле мурнунда Каа-Хемниң кыдыынга дыштанылга хүнүн эрттирдивис, ол хүн кижи бүрүзүнүң сеткил-сагыжынга өөрүшкү-биле арткан.

Экзаменнерге чай-хос чокка белеткенип, чылыгның дүжүп келгенин безин херекке албайн долу күш-биле өөренип турган оолдар, кыстарга хевис ышкаш чиңгир шык, оон кыдыында улуг хемниң чалгыглары, долгандыр бисти хүрээлээн мүңгаш арыг магалыг чаагай болган. Арыг агаарны тынып, ойнап-хөглеп турдувус. Училищениң директору Г. Н. Молодцова оюн-баштак аажы-чаңын көргүзүп, бисти хөгледип, ойнаткан.

Бөлүктер аайы-биле турнирлиг оюннарга кириштивис. Майгын тип, бузуп, чоон хендир тыртып, граната октап, кижилерге эмчи дузазын чедирериңге болгаш өске-даа чүүлдерге маргыштывыс. Күш-культура башкызы Ю. Г. Рыженков, шериг-кижизидилге башкызы А. Н. Рыжков оларның удуртулгазы-биле оюннар эки, организастыг эрткен.

Поварлар чемпионнарынче бисти чалай берген. Олар база аразында эң эки чем белеткээри дээш маргышкан, чемнериниң дээжизин делгээн. «Чем амданныг болзун!», «Кирип моорлаңар!» — деп, бижип алган болдулар. Ак сүт, тыва шай, мүн, ногаа аймаа, өске-даа чем эндерик. Дүъштекичемин чип алгаш, келек дыштанып алдывыс.

Келек үе эрткен, волейболга ойнап, көк шыкка кылашташтывыс. Дараазында залчегде башкыларывыска концерт көргүстүвүс. Аңаа кижи бүрүзү киришкен, ынак ырларын, шүлүктерин күүсеткен. Маңаа ийиги бөлүктүң сургуулдары шылгараан. Олар торт-биле шаңнатканнар.

Доозукчуларның хостуг шагынга келген башкыларның өөрүшкүзү арнынарында көстүп турган. Оларга бисти республиканың булуңнарынче аъткарыптары чоргааранчыг-даа, байырланчыг-даа. Оон-биле чергелештир бистерниң-биле чарлыры бичии мунгаранчыг-даа турган боор. Бистерге ынак башкыларывыс хөй үе-шагын үндүрген, сеткил-сагыжындан чоок кижилер апарган. «Эки-ле ажылдаңар, чонга бараан болуңар!» — деп, башкыларның чагыын кижи бүрүзү сактып, болап чоруур. Ылаңгыяа бистиң дөрткү бөлүктүң удуртукчу башкызы Е. Н. Даргат училищени доосаш, харыысалгалыг аппаарын, ынчаангейлиг ажылдаарын, чонга эптиг-эолдек болурун, ак сеткилдиг ажылдаарын, училищениң утпазын күзээн.

С. КҮЖҮГЕТ

Волейбол — массалыг оюн

СОНУУРГАЛЫН ЧААЛАП АЛЫР

Шаанда Самагалдайга А. Кумаяк, В. Бавуу, Дүрген-оол, О. Чадамба, М. Саравая, С. Чигжит, өске-даа спортчуларның чараш оюнун сонуургавас кижи чок чүве. Олар бичии оолдарга магниттиг шышкаштар, ойнап-даа, кичээлче-даа бар чыткаш, оларны өске оолдар-биле дөмей, кайгаар турган мен.

Волейболдун ёзулуг шөлүнге ойнаксааш, херим школазының «кичээлин» үзер эвес. Ол үеде волейболчуларның шөлден ырай берген мячиин эккээр турдувус. Бичиимден-не мяч-биле ойнаарынга хандыкшылдыг мен. Школачы чылдарымда Самагалдай школазының волейбол командазының кежигүнү турдум. Район, республика командаларынга каш-даа удаа кириштим. Ол үеде мээң кады ойнап чораан өөрлерим Ф. Лажы, Ч. Балы, Ч. Кара-Кыске, М. Доржу, Ч. Дувеек, Н. Чындыгыр, Ю. Сайын-оол болгаш өскелер-даа спортка ынак.

Чазын хүн караа чылып кээри-биле, школа девискээриниң иштинге ойнап эгелей бээр бис. Шөлдүн харын хүүрек-биле әжип каалтар чүве болгай. Оюн эзиг түлүк, бүгү күш-биле ойнавас болза, бергедежи бээрге кызыл-бут тургуптар. Улуг ойнакчыларның салдары биске ол хире күштүг турган.

Бистиң «Чодураа» совхозтуң волейбол командазы сээлгү ийи чылда районнуң чемпиону болуп, шилчиир кубокту чаалап алган. Сээлгү үеде байдал өскерилген. Ол хамаан чок, мяч, волейбол четкизин көзүлбес-тир. Мен бодаарымга, бо бүгүнү катап эде тургузуп, хову турлагларынга, бригадалар төптеринге, кыштаг пунктуларынга волейбол шөлдерин тургузары күзенчиг. Бо оюнга сонуурганы катап чаалап ап көрөтпиңер.

Б. ХҮЛЕР-ООЛ.
Тес-Хем.

БЫЖЫГ НАЙЫРАЛ

1934 чылдың ноябрь. Улуг-Хем кожуунунуң Хайыракан сумузундан машина сургуулунга өөренир дээш Кызылга келген бис. Ынчан Сергэ Ондар, Даваа Ондар олар база мээң-биле кады өөренип келген. Ол үеде Шагаан-Арыгга транспорт агентствозунуң салбыры турган. Оон эргелекчизин Бурков дээр.

Кызылга чедип келириvиске, бистерни дораан-на өөредип эгелээн. Чер-черден чыгган сургуулдар шупту 22 кижи бис. Барыын-Хемчиктен Суруп Сарыглар, Чадаанадан Олег Комбуй-оол, Кара-Ашак Ооржак, Эрзинден Соскул, Кызылдан Бажып, Килин, Филиппов болгаш оон-даа өскелер өөренип турган. Ынчан бистиң башкывыс М. Панаргин турган. Ноябрьда өөренип эгелээш, мартта доозупкан бис. Чамдык оолдарны өскен төрээн колхоз, совхозтарынче ажылдадып чорудупкан. А мен күзелим ёзугаар Тыва транспорт черинге ажылдап арттым. Доосканн сургуулдар шуптузу чаа машина алган.

Ол үеде орук дээрге, санчок болгай. Кадыр-берт оруктарга чүък сөөртүп, республиканың ырак-узак сумуларын кезип, чеже-чеже километрни эрткен дээр. Дайын үезинде Комбуй-оол, Кара-Ашак, Шырап, Сүрүң, Чадамба, Дыртык, Шойдуң, Кызыл-Тас, Бажин, Килин, Сандаков, Шарин, Квитных суглар шупту дүн-хүн чок өлүк-кеш, аъш-чем, идик-хеп дээш хамык-ла чоннуң дузаламчызын чедирип турган бис. Дедир кээрде Абакандан бараан сөөртүп, долу чүъктүг кээр бис. Бола бүгү ажылдан келген үемде чүък машиназындан эгелээш чиик болгаш дүрген чоруур Львов автобустарынга чедир бүгү машиналар чолаачылаан мен.

Совет-тыва транспорт организациязынга хөй кезиинде-ле орус чоң хөй ажылдап турган. Аңаа тыва кадрлар чүгле каш кижи турган. Тыва кадрларны, ажылчыннарны, чолаачыларны белеткээринге улуг орус чоннуң ачызы канчаар-даа аажок улуг. Хандырылга багай эвес турган. Ынчаарда бис ажылдап тургаш, чер бажыңга чурттап турган бис. Бир бажыңга-ла ийи кижи чурттап турдувус. Дутайты Даваа Ондар-биле кады чурттап турган мен. Доктаамал ырак рейстер баар болгаш, чурттап турган бажыңывыска айда 2-3 катап-ла хонар бис. Колдуунда бүгү үени орукка эрттирер турдувус. Ол үеде бээр орус, тыва чоннуң найыралы аажок быжыг. Бот-боттарын хүндүлежир, дузалажыр турган.

Кызылга эң баштай келгенимде, хөй бажың-даа чок. Щетинкин, Ленин, Кызыл партизаннар деп үш улуг кудумчулут. Оон ыңайгы девискээр долгандыр курут хову. Эми чыткан ховуларга бөгүн каът-каът бажыңнар, ясли-садтар, школалар тудуттунган. Ынчангы Кызыл хоорайны бөгүнге деңнээр арга чок. Бистиң найысылал хүн бүрү чаарттынып, өзүп, сайзырап орар. Чыл келген тудум каът-каът бажыңнар немежип өзүп турар. Бажыңнарда изиг-соок суг база немешкен.

Ынчангаш амгы үениң оолдар, кыстарга күзээрим болза, төрээн чуртунга ак сеткилдиг эки ажылдаар, бот-боттарынга дузалажыр апаар. Эң-не кол чүве быжыг найыралды моон соңгаар-даа эки тудар. Арага-дарыже суңдутпун, чурум үреп болбас. Тываның хоочун чолаачыларының бирээзи болганымда, аныяк механизаторларга, чолаачыларга чагыым, машина-техниканы болгаш кыварчаар чүүлдерни камныг ажыглаар, озал-ондак болдурбас ужурлуг. Юбилейлиг чылда эки ажылдап, ССРЭ-ниң 60 чылын күш-ажылчы белектер-биле уткуп, партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин база он бирги беш чылдың планнарын ажыр болгаш доллур күүседиринерин күзедим.

Х. ОНДАР,
пенсионер.
Кызыл хоорай.

ӨӨРЕНИП КӨРЗЕ...

Шыдыраа спортунуң дугайында бижикседим. Бо дээрге кончуг чараш оюн. Аңаа хандыкшылдыглар чер бүрүзүнде хөй. Шыдыраада уран чүүл биле эртем сырый холбашкан деп композитор Д. Д. Шостакович кончуг-ла шын чугаалаан.

Эрткен кыжын Кызылга тур курстарга өөренип тургаш, шыдыраага республика чемпионадын кежээниң-не көрүп турдум. Аңаа Илья Мохов эки белеткелдиин бадыткап, чараш ойнап, бирги черни ээлээн.

— Республикада шыдырак шыдыраачылар бар, ынчалза-даа чаа ойнакчылар эвээш немежип турар — деп, ол мээң айтырыымга харыылаанын сактып олур мен.

Районнуң спорт комитеттери шыдыраашың хөй-ниити активи бо солун оюннарны улам массалыг болдурары күзенчиг. Ийиги болгаш үшкү разрядтың шыдыраачыларын, чижээ, чагаа-биле сут ойнап өөретсе кандыгыл? «Шыдыраада чырып арга бар» — деп, хоочуннар чугаалагылаар болгай. Ынчангаш янзы-бүрү аргаларны ажыглап, партия организацияларының деткимчезинге даянып, шыдырааны массалыг болдурарын өөренип көрзе эки деп саналдыг мен.

Т. МӨҢГЕ.
Ак-Тал суур.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Спорт программазы: Футболга делегей чемпионады ССРЭ-биле Шотландияның шилиндек командалары ужуражыр. 10.30 — Перу-биле Польшаның шилиндек командалары ужуражыр. 2-ги тайм Испаниядан дамчыдылга. 11.20 Телемедээлер. 11.25—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Миргородтуң тараачыннары». Документалдыг телефильм. 15.05 — «Шыдыраа школазы». 15.35 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 16.05 — «Горнистер, харыылаңар!». 16.30—17.05 — Чапсар. 17.05 — Футболга делегей чемпионады. Бельгия-биле Венгрияның шилиндек командалары ужуражыр Испаниядан дамчыдылга. 18.40 — Бөгүн делегейде. 18.55 — «Эртем амыдыралы». 19.25 — Футболга делегей чемпионады. ССРЭ-биле Шотландияның шилиндек командалары ужуражыр. Испаниядан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.30 Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг программа.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — ТТ-ның экранында эң баштай. «Чүге дээрге, мен Айвар Лидак-тыр мен». Уругларга уран-чечен фильм. 13.15 — Мультфильмнер программазы. 13.40 — Англи дыл. 14.10 — Хоойлу билир сен бе? 14.40 — «Мээң тураскаалым орус биле». Концертфильм. 15.10 — Телемедээлер. 15.20 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.35 — Телемедээлер. 18.50 — Киножурнал. 19.00 — «СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга!». Дамчыдылга.
19.30 — «Азия тову». Информация-публицистиг программа. 19.45 — Чарлалдар. 19.50 — «Күш-культура — өг-бүлениң херээ». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Хуулгаазынныг экран». «Колобок дугайында тоол». Мультфильм. 20.15 — «Кото Марджанишвили». 20.50 — «Брест — чылдар болгаш үелер». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Өнүктер-эштер дугайында». Уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 22.45—23.15 — Неделяның спорту.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. Сат

Агаар

Республикага элир булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 10—15, чамдык черлерге 3—8, хүндүс 27—32, чамдык черлерге 20—25 градус чылыыр.

Кызылга чагбас, хат секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 13—15, хүндүс 30—32 градус чылыыр.

КИНО

ИЮНЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Лейтенант Климовтуң шыны» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50 шактарда; «Дайзынның тылында фронт» 19.00 шакта.
«ПИОНЕР»: «Огарёва-6» 9.30, 11.25; «Карнавал» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Оон кударанчыг тоожу чок» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Кайгамчыктыг Василиса» 10.00 шакта; «Рим дээш тулчуушкун» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ЧАЙГЫ»: Ак дун өңнүг лимузин» 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

ОВААРЫМЧАЛЫГ БОЛУҢАР

Эмчиниң сүмези

Электриниң кижиге дузалы улуг. Ынчалзажок ону оваарымча чок ажыглаар болза, ол кижиге айыылдыг база апаар. Кайы-бир кезээ үрелген шай хайындырар электрилиг хөнек, стол лампазы, илиир болгаш өске-даа шак ындыг эт-херекселдерни ажыглаары айыылдыг. Электри-биле ажылдап турган, долгандыр турар херекселдерниң ток дамчыыр, дамчыдыышкын баш бурунгаар хайгаараар ужурлуг. Суук чүүлдер, металлдар токту эрттирер. А кургаг ыяш, пластмасс, шил, резина токту эрттирбес. Ынчалза-даа калыы чүүлдерни суг-биле өттүрүптер болза, ток эрттирбес шынары баксыраар.

Доктаамал эвес ток айыылдыг. Ылаңгыя ол идик-хеп-биле ийикпе, кызыл бут черге тургаш, токка соктурарга айыылдыг. 127—220 вольт улуг четки тогунга соктурарга халаптыг. Чамдык кижилер бир, ийи сывырындак демирге дээрге айыыл чок дижир. Ол чүгле черден идегелдиг камгаланганда ындыг боор болур. Бир эвес ындыг камгалал чок болза, чаңгыс демирге деткенде безин халаптыг. Кижиниң мага-бодунче ток эрткеш, иштиги болгаш түс черинге кемдээшкинни болдурар. Мага-боттуң түс-түс черлеринге ыжыктың аңгы-аңгы чадалары тыптыр. Кызаңнаашкынга соктурганда кештиң өңү кок-кызыл апаар. Кеш адаанның дамырлары билинместей бээр.

Башче азы моюнче ток дамчыырга шыңганнар сирилейндир тыртып туруп бээр. Бир эвес ток ийи бутче дамчыыр болза, чүректиң ажылдаары дораан туруштар. Шак ындыг айыылга таварышсыңарза электри тогунуң ажылдаарын соксадып, камгалал пробканы дораан ушта долганар. Токка соктурган кижи чаңгыс чер деп шимчевин шыдавайн баар. Ынчангаш аңаа дүрген дуза херек. Ол дузалаарда токка боду туттуна бербези-биле оваарымчалыг боору ужурлуг. Токка соктурган кижини сывырындак демирден адырарда, идик-хеви кургаг болза, пальтозундан, костюмундан, хөйлеңинден кылыыштап тыртып турганы хостаар. Ол кижиниң чанагаш эъдинге дээп болбас, чүге дээрге камгалап, дуза чедирген кижиже ток дамчып бериp болур. Ынчангаш оон бетинде холдарыңарга резин азы дүктен кылган хол хаптарындан кедип, саваларыңарны кургаг пөс-биле шарып алыңар. Кургаг маңза кырынга турарын утпаңар. Ол камгаланыышкынның идегелдиг аргазы-дыр. Чамдык таварылгада сывырындак тогундан, улун ыяш, маңза чолук ... [illegible]

[illegible] чегин дүрген дуза чедирер машина келгиже дээр уламчылаңар. Ыжык апарган черге кандыг-даа эм чагбайн, кургаг пөс салыр. Ток дамчаан таварылгада черге хөөн черле болбас. Чүге дээрге ук кижиниң тынарын бергедедир болгаш мага-ботка хоралыг.

Ынчангаш электри тогунга соктурбазы-биле ону амыдыралга ажыглаарының дүрүмүн кадыктыңар. Бир эвес телевизорда, радиоприёмникте болгаш өске-даа электрилиг приборларда үрелген черлерин тускай билиг чок болзуңарза, эдерин оралдашпаңар. Чунар ..., подвалга болгаш өске таза ол-шык ораалдерге электри приборларын ажыглаваңар. Ол ышкаш өткен идик-хептиг чораш ток ажыглаары база хоруглуг. Эмин эрттир ол-шык апарган идик-хеп ток эрттирерин эзбекшидер. Чунар өрээлдиң сайгылгааны солуур апарзыңарза буттарыңарга резин кургаг идиктерден, а холдарыңарга кургаг дүк хол хаптардан кедип алыңар.

Электрилиг ойнаарактарны ийикпе, амыдыралга ажыглаар приборларны бичии уругларны чанынга хайгаарал чок тургуспаңар. Олар розеткаже ажылдадып, орт айыылын болдуруп, токка соктуруп болур. Ынчангаш бичии уруглар рыңарны ээн бажыңга хайгаарал чок арттырбаңар.

П. КУДРЯВЦЕВ,
эмчи.

ЧАРЛАЛДАР

«КРАСНОЯРСКСТРОЙТРАНС» ТРЕСТИҢ КЫЗЫЛДА АВТОБААЗАЗЫ ЗИЛ-555 дээр чаа автосамосвалды чаа УАЗ-469 деп чиик автомобильге орнаарын күзеп турар. Орнаар дугайында билип алыр адрес: Кызыл хоорайның Кечил-оол кудумчузунда № 3 бажың, телефоннар №№ 2-43-48, 2-42-09.

«КРАСНОЯРСКСТРОЙТРАНС» ТРЕСТИҢ КЫЗЫЛДА АВТОБААЗАЗЫНГА доктаамал ажылдаары-биле кол бухгалтерниң оралакчызы, кассир, диспетчер, мотористер, ТО-1-ниң автослесарьлары (ийиги залчегде) болгаш ТО-2-ниң кылганың барымдаалап төлевир алыр слесарьлар херектенип турар.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Кечил-оол кудумчузунуң № 3 бажың. Телефоннар №№ 2-43-48, 2-42-09.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ АҢЧЫЛАР БОЛГАШ БАЛЫКЧЫЛАР НИИТИЛЕЛИ бо чылдың кежигүн даалывырын төлээриниң хуусаазының 1982 чылдың июнь 30-де төнерин ниитилел кежигүннеринге шуптузунга дыңнадып турар.

БАШТААР ЧЕР.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжы амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун көдүрүп бээр черниң 2-32-75 телефоннар долгаар.

Чагыг № 1007.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01731

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 146 (11944) | 1982 чылдың июнь 24, четверг | 1925 чылда үндүрүлүп эгелээн | Өртээ 3 ког.

Л. И. Брежневтиң Г. Филиповту хүлээп алганы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Болгария Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. Филиповту июнь 22-де Кремльге хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов киришкен беседаның улуг нуруузу совет-болгар кады ажылдажылганың айтырыгларынга хамаарышкан.

Оон-биле кады Совет Эвилелинге болгаш Болгарияга ниити херектерниң хөйүн болгаш күштерни дем каттыштырып салырынга чаа-чаа калбак талалар үргүлчү ажыттынып турарын демдеглээн. Совет-болгар найырал улам-на байлак үре түңнелдерин берип турар.

ССРЭ биле Болгария делегей аренazында база сырый кады ажылдажылгалыг. Оларның даштыкы политиктиг күженишкиннериниң кол сорулгазы—тайбыңны хумагалаары болгаш быжыглаары. Черниң улустары ону билир болгаш үнелээр.

Ужуражылгаштың найыралчы, чүректиң ханызындан байдалга эртип болгаш үзел-бодалдарның бүрүн чаңгыс эптиг-биле демдеглеттинген.

Ужуражылгаштынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов биле БУР-нуң ССРЭ-де элчини Д. Жулев олар четтиргенин илергейлээн.

* * *

Ол-ла хүн эш Г. Филипов Георгий Димитровтуң төрүттүнгенхүнүнден бээр 100 чыл болганынга алдар болдурган медальды эш Л. И. Брежневке тывыскан. Ол шаңнал дээш Л. И. Брежнев чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлээн. (СЭТА).

ТЫВА АССР-НИҢ УЛУС ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ РАЙОННАР, ХООРАЙЛАР, СУУРЛАР БОЛГАШ КӨДЭЭ СОВЕТТЕРИНГЕ 1982 ЧЫЛДЫҢ ИЮНЬ 20-ДЕ БОЛГАН СОҢГУЛДАЛАРНЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ДЫҢНАДЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму районнар болгаш Кызыл хоорай Советтериниң күүсекчи комитеттеринден Тыва АССР-ниң улус депутаттарының районнар, хоорайлар, суурлар болгаш көдээ Советтеринге соңгулдаларының түңнелдериниң дугайында медээлерни алган.

Соңгулда кампаниязы СЭКП-ниң XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелинде салдынган сорулгаларны амыдыралга боттандырарынче, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 60 чылын төлептиг уткуурунче угланган политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүң байдалынга бүгү черлерге болуп эрткен.

Республиканың улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар «Тыва АССР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунга бүрүн дүүштүр организастыг эрткен.

Соңгукчуларның соңгулдага киришкени: районнар Советтеринге 103277 соңгукчу, азы 99,88 хуузу. Кызыл хоорай Совединге 45118 соңгукчу, азы 99,92 хуузу, хоорайлар Советтеринге (районнарга чагырткан) 20139 соңгукчу, азы 99,63 хуузу, суур Советтеринге 8199 соңгукчу, азы 99,95 хуузу, көдээ Советтерге 71939 соңгукчу, азы 99,93 хуузу.

Депутаттарга кандидаттар дээш соңгукчуларның бадылаашкыны: районнар Советтеринге 99,90 хуузу, Кызыл хоорай Совединге 99,86 хуузу, хоорайлар Советтеринге (районга чагырткан) 99,67 хуузу, суурлар Советтеринге 99,94 хуузу, көдээ Советтерге 99,89 хуузу болган. Депутаттарга кандидаттарга соңгукчуларның удур бадылааны: районнар Советтеринге 0,10 хуузу, Кызыл хоорай Совединге 0,14 хуузу, хоорайлар Советтеринге (районга чагырткан) 0,33 хуузу, суурлар Советтеринге 0,06 хуузу, көдээ Советтерге 0,11 хуузу болган. «Тыва АССР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 48 чүүлүнге үндезилээш, күш чок деп санаан бюллетеньнер чок болган.

Ынчангаш, шоолуг эвес санныындан аңгызы, барык бүгү соңгукчулар соңгулдаларга киришкен болгаш коммунистерниң, партия кежигүнү эвестерниң бүрүнбат блогунуң кандидаттары дээш бир эп-сеткилдиг [illegible] берген.

Тыва АССР-ниң районнар, хоорайлар, суурлар болгаш көдээ Советтеринге шупту 3792 депутаттар соңгуткан.

Депутаттарның аразында ажылчыннар 2543, азы 67,1 хуузу, эр кижилер 1910, азы 50,4 хуузу, херээжен 1882, азы 49,6 хуузу, СЭКП кежигүннери болгаш кежигүнге кандидаттар 1643, азы 43,3 хуузу, партия кежигүнү эвестер 2149, азы 56,7 хуузу, 20 [illegible] 1264, азы 33,3 хуузу, ВЛКСМ кежигүннери 804, азы 21,2 хуузу болуп турар.

Республиканың малчыннар наадымынга уткуштур

ХОЙ ӨСТҮРЕР КАТТЫЖЫЫШКЫН

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленуму, аңаа бадылаан чурттуң Аъш-чем программазы көдээниң ажыл-ишчилериниң мурнунга улуг сорулгаларны салган. СЭКП-ниң XXV съездинге аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, ам улуг күженишкиннig ажылдап турар.

Он бирги беш чылдың бирги чылын ажыл-агый багай эвес эгелээн. Ону мындыг сан-нардан көрүп болур. Чартык чылда күрүнеге эът садарының планныг онаалдазын совхоз июнь 1-ге чедир 119 хуу ажыр күүсеткен азы планда көрдүнгенинден 133 центнер эътти хөйнү дужааган. Чартык чылда 3550 центнер сүт садар турган, ону 3667 центнер азы 103,3 хуу боттандырган. Ам малчыннар Наадымга чедишкиннииг ужуражыр дээш чарышты калбарткан, хой кыргыллазын, сигенбелеткелин чорудуп турар.

Хүлээп алдынган Аъш-чем программазы бодунуң үре-түңнелин бо чылын-на бээр ужурлуг деп, эш Л. И. Брежнев Пленумга илеткелинге демдеглээн. Ындыг болганда, Аъш-чем программазын боттандырарынга ферма, бригада, ажыл-агый бүрүзү бодунуң чогуур салыышкынын киирер. Ажыглаттынмаан курлавырларны дилеп тывар, продукцияның бүдүрерин база күрүнеге саларын үргүлчү көвүдедир хүлээлгелиг. Бо утка-биле алырга, бистиң совхозка улуг харыысалга онаажып турар. Чүге дээрге, СЭКП-ниң XXV съездинге аттыг совхоз Каа-Хем районунуң ажыл-агыйларындан аныяк хойларны белдүп алгаш, үксаазын, шыназын экижидип турар кол бүдүрүлге болуп турар. Хойнуң үксаазын экижидер бо каттыжыышкынга Каа-Хем районнуң «Енисей», «Улуг Октябрь», «Ленинчи оруу», «Бүрен» болгаш СЭКП-ниң XXV съездинге аттыг совхозтары кирип турар.

Ук каттыжыышкын тургустунгандан бээр дөрт чыл эртип турар. Кандыг-даа чаа херекке черле мындыг болуру ышкаш, биске баштайгы удаазында бергелер база таварыжып тургулаан. Кол-ла чүве быжыг чем баазазын тургузары. Бистиң совхозта мал чеми белеткээрин шагда-ла тускай адыр болдурган. Ону комплекстиг бригада харылап турар. Мал чеминиң белеткекчилеринде арга-дуржулга улуг. Оон аңгыда, бисте сиген шөлдерин база экижиткен. Хөй чылдыг сигеннерни тараан. Бо бүгүнүң ачызы-биле хой өстүрер каттыжыышкын мал чемнери-биле четчир кылдыр хандыртынып келген.

Каттыжыышкынның тургустунганының баштайгы чылында районнуң ажыл-агыйларындан он муң ажыг хураганны белдүп әкелген бис. Ол хире хураган хелүн эртир хөй болган. Баштайгы чылында чем чедишпес ужурунда, дыка хөй хураган өлүп хораан. Дараазында чылдарда чоорту арга-дуржулгалыг апарган бис.

Бо каттыжыышкын кандыг ажыкты берип турарыл? Оон бистиң совхозувус арыг орулга албайн турар. Ажыл-агыйлар бо чылгы хураганнарны бисче бээрге, бир центнер дириг деңзи дээш 270 рубльдан төлээш, хүлээп алыр бис. Оон соонда оларны бир харга чедир эки азырап өстүргеш, I—II класстыг кылдыр шилип, тус-тус ководаннарга үскүлээш, дириг деңзизиниң бир центнери дээш 280 рубль төлеттирип алыр. Ынчангаш колдуунда-ла солчулга болуп турар. Тогду хойларны алгаш, оон орнунга хураганнар берип каар ол-ла.

А ажыл-агыйларның оон ап турар ажыы биче эвес. Бис маңаа чаш хураганнарны эки семиртир азырап, ажаап тургаш, улуг, шыырак кылдыр өстүрүп каар бис. Олар тогду апарганда I болгаш II класстың эки шывардыг хойлары болур. Оон аңгыда, оларны өң-чүзүн, класс аайы-биле үзүп каар. Ажыл-агыйларның ыттарынга турган болза, ол хураганнар мындыг улуг-шыырак, сөөккүр кылдыр өзүп шыдавас. Чүге дээрге, оларны бистиң мында ышкаш ынчаар эки азырап, чемгербейн турар болгай.

Улуг, шыырак тогдулар әдержилгеге күзелдиг кирер. Оон кадык, өткүр болуру бодунуң дугу база элбек. Ол бүгү чүүлдер ажыл-агыйларга эвээш эвес ажыкты берип турар. Каттыжыышкынның ажыы чүгле оон-биле кызыгаарлаттынмас. Келир чылдан эгелээш, бис тогду хойларны маңаа чайын семиртир азырап, одарлаткаш, тарып боозаткаш, чүгле оон соонда совхозтарга бээр апаар бис. Ол дээрге канчаар-даа аажок чугула ужур-дузалыг хемчег.

Бис чүгле хой өстүрери-биле кызыгаарлаттынмас бодап турар бис. Мыйыстыг бода малдың экижидилгезин ынчаар чорудар. Он бирги беш чылда ол айтырыгны шиитпирлээрин, бызаалар, моодургалар азырап өстүрер оран [illegible] турарын [illegible] каттыжыышкын хөй адырлыг апаар.

А. МОРОЗОВА,
СЭКП-ниң XXV съездинге аттыг совхозтуң кол зоотехниги.

Семиртилге—хүннүң чугула айтырыы

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунга «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш Пленумнуң материалдарын номчуп таныышкаш, ол тоогулуг документилерниң бодумнуң сеткилимниң ханызындан ишки-биле деткип чүүлдүгзүндүм.

Бистиң совхозтуң малчыннары болгаш мал ажылының тускай эртемниглери Пленумнуң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш боттарындан хамааржыр бүгү чүүлдерни кылып турар. Ам республиканың малчыннар Наадымынга чедишкиннииг ужуражыр дээш чарыш оларның аразында калбарган. «Торгалыг» совхозта чамдык малчыннар чыл бүрүде малдың чайгы семиртилгезин шын организастап, эки түңнелдерни чедип ап турар. Оларга Кара-оол Хоюлмыг, Балды-Суур Дамдын, Шуур-оол Куулар, Алдын-Херел Санчы болгаш өскелерин-даа хамаарыштырып болур.

Ындыг-даа болза, чайгы үеде малдың семиртилгезинче кичээнгей салбайн, оштуг, суглуг тайгаларже малды одарладып, семиртир ажылды совхозта четпес организастап турар. Ылангыя аныяк малдарны үзүп, кадарчыларга хүлээдип бээрде, ону деңзилевес, аңаа-ла баш саны-биле хүлээдип бээр чоруктарны четпес деп бодаар мен. Оон уламындан чамдык малчыннар чүгле хүлээп алган малының баш санын онча-менди камгалаарын бодааш, үр кажаалаар, семиртилгезинче кичээнгей салбайн баар чоруктар бистиң совхозтуң малчыннарында бары чажыт эвес.

Аныяк болгаш күрүнеге садар малдарның кадарчыларынга семиртилге дээш немелде төлевирни бербейн турар. Семиртилгеде малдарны концентраттыг чемнер-биле чемгербейн турары база четпес. Оларны үзүп турар үеде кадарчыга деңзилээш хүлээдиринге, күрүнеге дужаарда база деңзилээрин кылбайн турарындан чамдык малчыннарның харыысалгазы кошкак. Оон уламындан иртчигештерни болгаш шарыжыгаштарны күрүнеге арган деңзилиг кылдыр дужаап турар.

Семиртилге дээш малчыннарга немелде төлевирни бээр, материалдыг сонуургалын болгаш харыысалгазын бедидер болза, эки түңнелдер чедип алдынар деп бодаар мен. Чүгле кадарган малының баш санын онча-менди тургузарын бодаар, хүн эртирер, эки семиртпес малчыннарны моон соңгаар шыңгыы көрзе чогуур.

Малдың чайгы семиртилгезиниң бедик деңнелге эртирер дээш совхозтуң удуртукчуларының, мал ажылының тускай эртемниглери малчыннар ортузунга масса-политиктиг тайылбыр ажылдарын күштелдирери чугула.

Амгы үеде совхозта хой кыргылдазы массалыы-биле чорупт турар. Ону бо айның 30-ниң бетинде дооскары көрдүнген. Кыргылда-биле чергелештир хой чуулдазып болгаш хураган үзүлдезин организастыг чоруткаш, малды тайгаладып семиртири чугула сорулгаларның бирээзи.

К. ДОНГАК.
Өвүр район.

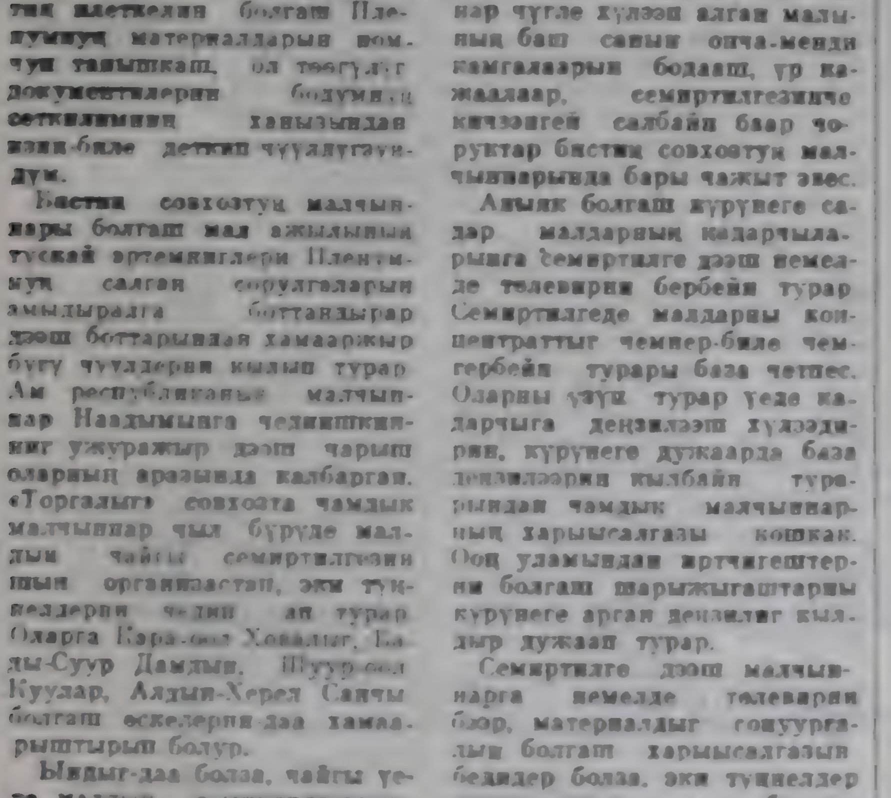

ЧҮСТЕН ЧҮС БЕШ

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң хоочун малчыннары Киров Андреевич биле Дыртык Оскаловна Балдан-нар мал ажылынга 16 чыл ажылдаан-нар. Ынчангаш оларның мал ажылынга арга-дуржулгазы улуг.

Эртеп кыш малчыннарга берге-даа болган болза, олар кыштаглаашкынны эки эртирип, малын онча-менди хүр кыш ажырып, эки түңнелдиг болган. Олар бо чылын төрүүр 100 хойга онаалтыр 105 хураганны камгалап алгаш, бригадага социалистиг чарыштың бирги черин эзээн.

Өгнүң херээжен ээзи Дыртык Оскаловна база хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи. Оон күш-ажылын Совет чазак үнелеп көргеш, Ленинчи юбилей медалы-биле болгаш өөгү беш чылдың шалыкчызы деп херек демдээ-биле шаңнаан.

Чованың хойжу бригадазында олар дагдыныкчы болуп, аныяктарга боттарының арга-дуржулгазын, мергежилин дамчыдып берип турар. Оларның уруу Роза ийи чыл улаштыр дузалакчылап, сакманчылап ажылдаан. Он бирги беш чылдың ийиги чылында 210 хураганны ажаап, доруктурун өстүрген.

Розаның күш-ажылга кызымак болгаш оон хөй-ниити-чи чоруун үнелеп көргеш, бригаданың коллективи Торгалыг көдээ Совединиң депутадынга бадылаан.

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының мурнакчы малчыны Сат Норжун-оол республиканың малчыннар Наадымынга киржир эрге дээш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап эгелээн.

Беш чылдың орден-хавыяаларлыг малчыны Сат Норжун-оол бо чылын база бедик көргүзүглерлиг.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ШУЛУГЛЕЛ ФЕСТИВАЛЫ

БАКУ. Хөй националдыг совет литератураның төлээлери Азербайджанның черинге июнь 22-де өөрүшкү-хөглүг ужуражы берген. ССРЭ-ниң улустарының ССР Эвилелиниң 60 чылы оюнга турраскааткан шүлүглел байырлалы Бакуда эгелээни ол.

Советтер чуртунуң ССРЭ улустарының 80 ажыг дылдарында чогаадып турраузун турар литературазының төлээлекчилери бистиң Ада-чуртувустуң бүгү булуңнарындан чыглып келген деп, Азербайджанның улусчун чогаалчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Сулейман Рустам чугаалаан. Ынчалза-жок кандыг-даа дылда чугаалап турарындан хамаарылга чокка оннуктерниң сеткил биске бөлдиңгир болгаш чоок. Бистерниң найыралдыг дылы—хөй националдыг совет литератураның эртинезиниче калбак оруктуг бүгү улустарга ажыдып берген орус дыл каттыштырып турар болгай.

Шүлүглел байырлалының программазы делгеренгей болуп, оон географиязы бүгү республиканы хаара туткан. Бакунуң далайда нефть тывыр черлеринге, Сумгаиттиң металлургия болгаш химия бүдүрүлгелеринге, колхозтарга болгаш совхозтарга шүлүглел кежээлери, күш-ажылчы коллективтер-биле ужуражылгалар болур.

Байырлалдың байырлыг ажыдыышкыны Бакунуң В. И. Ленин ордузунга болган. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Г. А. Алиев республиканың өске-даа удуртукчулары аңаа олурушкан.

Байырлалдың киржикчилериниң делегейниң хөй-ниитизинге кыйгырыг хүлээп алган. Израильдиң Ливанче агрессиязынга удурланыышкынын, Палестинаның араб улузунуң эргелерин камгалаар дээш туржуп турарын илергейлээн. (СЭТА).

УЖУДАРЫНГА БЕЛЕН

БАЙКОНУР КОСМОДРОМ. (СЭТА-ның тускай корр. Н. Железнов). Совет-француз экипажтың аңаа олурушкаш, бөгүн «Салют-7» же ыыдып үнүптер корабль-биле космос ракетазын июнь 24-ниң эртенинде салып үндүрер черинче аппарган. Космодромнуң шенекчилери-биле кады ону салып үндүрерин шөлче Байконурда чеде берген француз журналистер база үдээннер.

Оон-биле космоска тайбың кижилерниң тутунуң адаа-биле ужудар чурттар аразының чаа экспедициязының ужудуп үнерниң мурнунда сөөлгү түңнел үези эгелээн деп, космонавтылар белеткээр төптүң начальнигиниң оралакчызы А. Леонов чугаалаан. Ийи экипаж база-ла корабльдиң ужудуушкун мурнуу чарыында көрүлдезин кылганнар. Ону ракетаны сөөртүп үндүрериниң мурнуу чарыында, эптеп-шенээр корпуска турда барып көргеннер. Специалистер космонавтыларның хензиг-даа эдилгелеринден эгелээш, бүгү чүүлдерни кылган болгаш Жан-Лу Кретьен оларның-биле чарлып тургаш, орус дыл кырынга: бистер силерниң аалдың холдарыңарны болгаш найыралчы чүректериңерни черле утпас бис! — деп чугаалаан.

Совет-француз ийи экипажтың ужудуушкун мурнунда сөөлгү хүннерин эрттирип турар «Космонавт» гостиницада найыралдыг болгаш эптиг-эвилеңи харылзааларның байдалы туруп турар. Экипажтарның командирлери В. Джанибеков болгаш Л. Кизим олар тулуштурулганың электрончу имитаторунга ажылдаар дээш, хостуг шак бүрүзүн ажыглап турарлар. Борт-инженерлер А. Иванченков болгаш В. Соловьев, шинчилекчи-космонавтылар Жан-Лу Кретьен база Патрик Бодри олар ажыл шагын шуптузун француз эртемденнер болгаш специалистер-биле кады эрттирип турарлар. Гостиница ажылдакчыларының даашкындырбас [illegible] ары өө дег үрүнейнип-ле турар.

Космодромну Москва, Париж, Звездный хоорайжыгаш-биле холбаштырып турар телефон шугумнары база-ла «космостуң базымышкынынга» таваржып турар.

«Салют-7» станциязының эзелери А. Березовой-биле В. Лебедевтиң сөөлгү медээлерин ужудуушкун башкарар төп черлеп дамчыдып берип турар: экспедицияның ажылдааларынга херектиг бүгү аппаратураларны турар черлеринде белеткээш, июнь 26-же дүне када болур каттышкан байырлыг кежээни шайлалганың аъш-чемин тодараткан.

Космонавтылар белеткээр төптүң специалистери экипажтарга ужудуп үнериниң мурнуу чарыының чылыг байырын күзелдерин илередип турарлар. Француз телефонистер космодромну Париж-те абонентилерге — Кретьен болгаш Бодриниң өг-бүлелеринге кожуушкаштар.

— Бистер дыка өөрүп тур бис, ачай, ол ышкаш дыка-ла сураадеп тур бис—деп, сес харлыг Франсуа Кретьен чугаалаан.

— Мен база-ла сураадеп тур мен, ынчалза-даа ол өөрүшкүдем боол турар —деп, Жан-Лу оглунга харылаан.

ХҮН АЙТЫРЫЫНДА— СЭКП ТК-НЫҢ МАЙ ПЛЕНУМУНУҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

ЭРЗИН

СЭКП Эрзин районунуң пленуму болуп эрткен. «СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң түңнелдеринге, эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» аңаа илеткелинге дүүштүр районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында» айтырыгны пленумга чугаалашкан.

Үстүнде айтырыгга хамаарыштыр илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары А. Ч. Монгуш кылган.

«Нарын» совхозтуң директору М. К. Дугер, «Мөрен» совхозтуң малчыны О. Х. Намдал, Ленин аттыг совхозтуң партком секретары К. И. [illegible] [illegible] КМК-ның начальниги С. С. [illegible] [illegible] бүле санал берген.

Илеткелчи болгаш пленумга санал бергеннер СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлери болгаш документилери районнуң ажыл-ишчилериниң политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүн болдурганын демдеглээн. [illegible]

Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле токтаал хүлээп алган.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң [illegible] пленуму [illegible] эрткен. Аңаа пленум кежигүннери, совхозтарда партком секретарьлары, көдээ, суур болгаш хоорай Советтериниң күүсеком даргалары, ажыл-агый база бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары олурушкан.

«СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң түңнелдериниң болгаш аңаа эш Л. И. Брежневтиң 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырар дугайында илеткелинге база СЭКП обкомунуң эрткен пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Бо айтырыг талазы-биле илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары Б. С. Нурзат кылган.

Пленумга «Шекпээр» совхозтуң директору М. Б. Кара-Сал, «Барлык» совхозтуң партком секретары Д. Б. Саая, көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының болгаш шыгжаарының талазы-биле район инспекциязының улуг инспектору О. Ч. Хүрең-оол, районнуң суг-система эргелелиниң начальниги М. Т. Верещагин, «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының эргелекчизи Д. Н.-С. Саая, «Дон-Терезин» совхозтуң директору С. Ш. Комбу, эът комбинадының директору Ш. О. Ондар, ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары С. К. Бюрбю, Аксы-Барлык көдээ Совединиң күүсеком даргазы Б. Д. Хомушку, «Тыва [illegible]» комбинаттың директору Л. Г. Бутаков, «Хемчик» совхозтуң механизатору А. К. Кара-Сал, «Тыва [illegible]» комбинаттың ажылчыны [illegible] И. К. [illegible] олар санал бергеннер.

Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле токтаал хүлээп алган.

Ш. КУУЛАР.

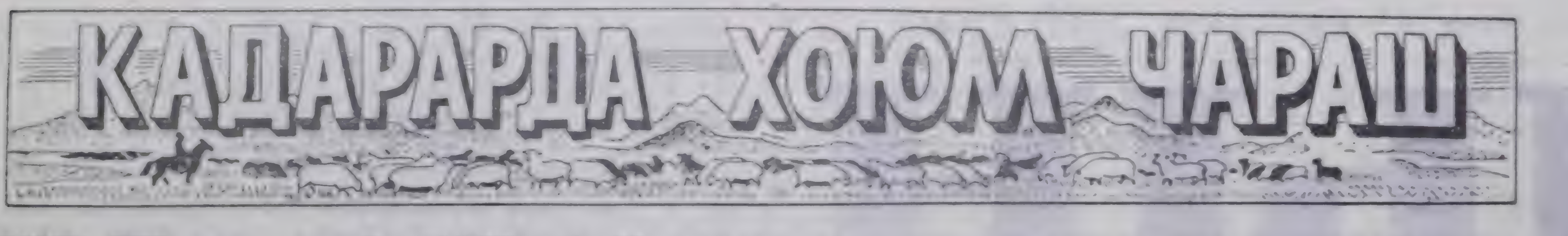

СЭКП ТК-нын май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

ЧАЙГЫ СЕМИРТИЛГЕ — ЧУГУЛА КУРЛАВЫР

СЭКП ТК-нын май (1982 чыл) Пленумунун шиитпирлериниң, аңаа СЭКП ТК-нын Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-нин Аъш-чем программазынын болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелин бүгү совет улус-биле бир демей, республиканың хойжулары улуг өөрүшкүлүг уткаан болгаш ону ажыл-чорудулгазының дайынчы программазы кылдыр хүлээп алган. Ам совхозтарның хойжуларының мурнунда Аъш-чем программазын херек кырынга боттандырар чугула сорулга салдынган.

Республиканың хойжулары он бирги беш чылдың бээги чылында 2700 тонна дүктү, 1000 тонна хой эъдин күрүнеге садар онаалдалыг. Дүк планын күүседир төлээде, 800 муң ажыг хойну кыргыыр, бир баштан-на 2,2 килограммдан эвээш эвес дүктү алыр херек. Оон аңгыда, 200 муң баш хойну, өшкүнү семиртир одарлаткаш, күрүнеге садар апаар.

Ынчангаш республиканың кодээ ажыл-агый органнарының, совхозтар удуртукчуларының, мал ажылының тускай эртемниглериниң бүгү талалыг билдилиг, улуг организакчы ажылы негеттинип турар. Ажыл-агыйларга хой [illegible] хуусаада чорудар ужурлуг.

Хой ажылында эң-не чугула, хой кижи күжү негеттинер кампания — кыргылда, ону кыска хуусаада [illegible]

Семиртир болгаш [illegible] соонда дораан чуулдага кииртип, чайлагларже одарладып үндүрер. Ынаргыя күрүнеге садар малды тускай звеноларга бижиктээш, эки оъттуг [illegible]

1981 чылда республиканың [illegible] кызымаккай [illegible] ачызы-биле оон мурнунда чылдарга деңнээрге, 34,7 хуу хой эъдин күрүнеге дужааган. Оон иштинде хой эъдин 9921 тоннаны саткан. Ынчаарга күрүнеге саткан бүгү хой, өшкүнүң 72 хуузу [illegible]

Эът бүдүрериң болгаш ону садарын көвүдедириниң бир чугула курлавыры — чайгы үеде чайгаар бүткен, оъттуг, суглуг чайлаг одарларын бүрүн-биле ажыглаары болур. Күрүнеге садар шээр малдын семиртилгезин эрткен чылын Тес-Хем районнуң совхозтары эки организастап ап чоруткан. Оон түңнелинде күрүнеге саткан бүгү хой, өшкүнүн 80 хуузу тергиин болгаш ортумак күштүг болган. Ол ышкаш Бай-Тайга, Кызыл болгаш Эрзин районнарының саткан хой, өшкүзүнүң 80—81 хуузу база тергиин, ортумак күштүг кылдыр санаттынган.

Ындыг турбуже, Тандының, Каа-Хемниң, Чөөн-Хемчиктиң совхозтарының эрткен чылын күрүнеге саткан хой, өшкүзүнүң үштүң бир кезии арган деңгилделиг болган. Ону барымдаалааш, эрткен чылын мал семиртилгезинге бар турган четпестерни катаптавайн, чайлаглаашкынны чогуур үезинде организастап, өлче бүгү талалыг кичээнгейни салыры чугула. Семиртилге кодааналарын концентраттыг чемнер-биле немей чемгерерин ажыл-агый бүрүзүнге организастаар. Ынаргыя эрте кыжын төрээн эр хураганнарны аңгы семиртилге кодааларынга хууп, оларны ажаап чемгерериңче улуг кичээнгейни салыр херек.

Хой ажылының практиказының көргүскениинден алырга, ажыл-агыйларга эрте төрээн хураганнарны ол-ла чылында эки семирткеш садарга, бир баштың деңзизи 35—40 кг чедип турар. Ол ажыл-агыйга эки шынарлыг хой эъдин бүдүрериңге болгаш мал бажын өстүрериңге, төрүүр хойну көвүдедириңге улуг идиг болур.

Республиканың ажыл-агыйлары чайгы үеде шээр малдың семиртилгезинче ам-даа чогуур сагыш салбайн, ону негелдеге дүүштүр чорутпайн турар. Күрүнеге саткан бүгү шээр малдың 85—90 хуузу тергиин болгаш ортумак күштүг турар ужурлуг. Ону чайын эки одарладып тургаш чедип алыр херек.

Тываның девискээринде оъттуг, суглуг чайгаар бүткен одарлар элбек. Оон хемчээли 4 миллион гектар ажыг. Ол дээрге бир баш шээр малга 3 миллион ажыг гектар одар онаажып турар-дыр. Ол чиик бот-үнелиг, эки шынарлыг хой эъдин бүдүрериниң курлавыры. Күрүнеге садар бир баш хойнуң дириг деңзизин республикага 1-ден 3 кг чедир улгаттырарга, 1900-2000 баш хойну камгалап ап база күрүнеге 250—760 тонна чедир хой эъдин дужаап болур-дур.

Малдың чайгы семиртилгезин бедик деңнелге эрттирер дээш совхозтарның удуртукчулары, зооветспециалистери малчыннар ортузунга организакчы база масса-политиктиг ажылдарны күштелдирер ужурлуг. Хой ажылынга бир кол сезоннуг ажыл — кыргылда. Ону баш удур эки белеткеедиг, кыска хуусаада эрттирер.

Бир эвес хой кыргылдаазынга багай белеткенир, оон хуусаазын узадыр болза, хойнуң чуулдазы, үзүлдези оваалдаар. Чайлаглаашкынның хуусаазы 15—20 хонук кызырлыр. Оон түңнелинде чамдык совхозтарның малчыннарының хой кезии чайлаглап үнмейн баар чоруктар бар.

Хой ажылының сезоннуг үелеринде совхозтарга ажылчын күжү чедишпес чоруктар сөөлгү чылдарда элээн нептереңгей апарган. Ол айтырыгны дарый шиитпирлээр херек. Чамдык ажыл-агыйларда парткомнар, кодээ Советтер бар күштү мал ажылынче мобилизастаарын ыракта четпес шиитпирлеп турар. Совхозтарның специалистери-биле парткомнарның, кодээ Советтериниң харылзаазы кошкак. Кодээде шалыпчы фронт — мал ажылы. Ындыг болганда, хой ажылы аныяктарның шалыпчы херээ болур ужурлуг.

Малчыннарны золчеглиг калатче шилчидериңге чайгы семиртилге кончуг аттыг болуп турар. Моон соңгаар семиртилге кодааннарын золчежип кадарарынче шилчидип, ону нептередир үези келген. Семиртилге звеноларын, бригадаларын баш удур четчелээр, оларның материалдыг сонуургалын бедидер ужурлуг. Бүгү ажыл-агыйларга семиртилге болгаш аныяк мал кодааларынга деңзилээшкинни чорудары албан.

Күрүнеге саткан шээр малдың арган болурунуң бир чылдагааны совхозтарның хой кезиинде семиртилге ко[illegible] немелде деңзи дээш төлевир бербейн турарында. Ону моон соңгаар өөренип көөрү чугула.

Семирткен малды эът комбинадынга ырак-узак черден сүрүп чедирери белен эвес. Ындыг турбуже, чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери семирткен мал сүрүп чедирер малчыннарынче кичээнгейни кошкадып турары канчап-даа таарышпас.

К. ИРГИТ
зоотехник.

ХОЙЖУЛАР БҮЛЕЗИ

Бүгү чедиишкиннериниң кол үнер дөзү — социалистиг чарыштың оон кол принциптериниң бирээзи — четтип алдынган түңнелдерни катаптаарының дугайын тодаргай чугаалаар бодай-дыр мен. Бистиң ажыл-агыйывыста бүгү-ле хойжулап чарышта таарыг туттунган. Эң эки хойжуларның [illegible] партия организациязы, кодээ ажыл-агыйның специалистери, ортумак звенонуң удуртукчулары боттарындан [illegible] чаартыкчыларның боттарынга хамааржып турар. «Сюгатинский» совхозта хой-хой кижилер малды ажаап өстүрериниң дециналгелиг аргазынга өөренип алырын бодунуң хүлээлгези кылдыр санап турар. [illegible] оолдуну, оон соонда дуңмаларының ажыл-херээ апаар.

Мамет Молдажаповтуң оолдарының хоймерииниң тарычаада да чедеп апкан. Улуг оглу Алимгазы ам чок. Маметтиң оваагай чүвези-даа чок, ажыл-төлүнге эр-бейтакдаа арттырып катбаан, олза салым-чаяанныг-даа эвес, оон хөй санныг үре-садызының аразында шуулуукчу даа, чурумчу даа, хегжемчи-даа чок. Ынчалза-даа Маметтиң оолдары, оларның оолдары база [illegible] оолдары кыргая [illegible] мергежилинге шынчы чорук-биле ону алдаржыдып чорууурлар. Амгы [illegible]

ажыл хой болзажок. Маметтиң үре-салызы чүгле хой ажылында ажылдап чоруурлар.

—Бистиң хойжу бүлевис Маметтен эгелээн—деп, Окен Молдажанов чугаалап орар. —«Сюгатинский» совхозка мен оон организастаттынганының баштайгы хүнүнден — 1965 чылдан эгелеп ажылдап келдим. Эгезинде 9 муң баш хой 12 кодаата турду, оларның бирээзин ачам Молдажан Маметов-биле хүлээпил алган бис, а оске кодааны оглу Алимгазы Алмаскар хүлээп алган, пенсияже үнерде, оолун Болатбайга берип каан, а оон соонда Болатбайның үлетерин оон бичии дуңмазы Байболат алерген. Оон ынай Токтасындан, Семеңден база укталган чүве. Бистиң хойжу бүлевис аажок улуг. Бөгүн мен ажылдап турарларның эң улуг кижи мен.

Окен Молдажановтуң бригадазы сөөлгү он чеди чыл дургузунда планны үргүлчү күүседип келген. А 1978 чылда төрүүр 100 хойга онаапыр 156 хураганны, хойдан-на 3,9 кг дүктү алгаш, бээлиг рекордту тургускан. Оон даараазында чылын оон-даа хөй — 165 хураганны, соонда ийи чыл улаштыр 100 хойдан 170-170 хураганны, хойдан-на 4,1 кг дүктү алган.

— Силерниң арга-дуржулгаңар [illegible] ачапардан чүнү салтап, а бодуңар чүнү чедип алган силер?—деп, Окен Молдажановтан айтырдывыс.

— Хойну ажаарының болгаш баш саның өстүрериниң мурнакчы технологиязынга мени специалистер өөредип каан. Мен ону тодаргай байдалдарны барымдаалап тургаш, чогаадыкчы өзү-биле ажыглап турар мен. Чижээ, чамдык хойжулар дагларга агаар бакскырай бөрүндөн сезиңгеш, чайгы чайлаглардан доораан кежип чорүй баар боор-дур. Мен чайлагдан кежерим мурнунда синоптиктерниң медээзин каш катап дыңнаар кижи мен. Чайлагта 3-4 хүн боолин олурары—ол дээрге барык-ла килограмм чыгам немелде деңзиниң алыры-дыр. Ынчаарга дагже чайлаглап кежерин чаңгыс хонук-даа оваалдап болбас ужурлуг.

Хой оолдаары эң-не харысалгалыг кампания деп, хой-хой кижилер санап турар. Молдажанов-даа ынчаар бодап турар. Ынчалзажок ол хойну тарып боозадырын оон тудак чок ужур-дузалыг деп көрүп турар. Бо чылын зооветинститутту дооскан турар Канагат Укубаевти ол чылдын-на хоюн тарып боозадыры-биле чалап ап турар. Ынчангаш оон кодааныга чаңгыс-даа кызыр хой артпас. Эрткен чылын оон үжен хоо үш хураган төрээн. Хой-хой хойлар пейстээн. Ынчалзажок хойжу өскээртен сакманчы чалавас.

Б. ИСАБЕКОВ,
Алма-Атаның облкодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниигиниң оралакчызы.

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунга СЭКП ТК-нын Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң ханы утказыг илеткелин, бүгү совет улус-биле бир демей, дыка улуг сонуургал болгаш сеткил ханыышкын-биле дыңнап, соңундан номчуп таныштым. Ында Аъш-чем программазын хөгжүдериниң, ону амыдыралга боттандырарының орукташын тодараткан-дыр.

БОДАЛЫМ МЫНДЫГ

«Сут-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырынга чээрби ажыг чылда өшкү кадарып, багай эвес ажылдап келдим. Алдыы, Үстүү Ишкиннер өшкү малды өстүрериңге дыка таарымчалыг, одар-белчиири делгем черлер чүве.

Боом хемнер баштарында аянардан, Ишкин уңунуң шыктарындан шииткиниң малынга четчир чемнерни чыл санында белеткеп, малды кыштап хүр ажырып келдим. Төрүүр өшкү кадарып ажылдааш, чылдың кандааштыкынга, харның улуунга даа уидаравайн кодаамны хүр-меңги кыш ажырып, төрүүр 100 баш өшкүден 100-125 чедир анайны, өшкү бүрүзүнден 800 граммдан 1,1 кг дүктү ап келдим.

Өшкүнү азыраарга өзүүчел, пейстээри хөй, оглу доругуучал, кышка бижиг мал деп чүвени хөй чылдарда кадарып келгеш көрдүм.

Чамдык өшкү малчыннары боттарының кодаанынга четчир сиген Ишкиннерден белеткеп, кыштагларынга чедирип албас, үе бергедеп келгенде, салбырның курлавыр мал чемин экелдирип алыр азыралдыкчы хевэй бар деп бодаар мен.

Малчыннарның культурлуг амыдыралын улам ынай экижидер талазы-биле СЭКП Тыва обкомунуң X (1973 ч.) пленумунуң доктаалын бистиң совхозтуң дирекциязы, парткому, кодээ Советтиң күүскому амыдыралга кошкак боттандырып турар. Тодаргайлаарга, Алдыы, Үстүү Ишкиннерде, Шеле, Шом-Шумда кыш, чай чок чурттап, ажылдап турар малчыннарның кыштагларында чаагайжыттынган чаңгыс даа чуртталга бажыңнары, мал кажаалары чок. Эрги кидис өглерде чурттап олурар улус-тур бис.

Ишкин салбырынга өшкү өстүрер ажылды каш чыл бурунгаар эртемге үндезилеп эгелээн-даа болза, ону эчизинге чедир кылбаан. Бо талазы-биле мал ажылының тускай эртемниглери, совхозтуң дирекциязы организакчы хемчеглерни ап чорудары негеттинип турар.

Алдыы, Үстүү Ишкиннериң малчыннарында малды семиртир ажыл четпес, тайгалап чорүурда алырда майгыннар тывылбас боор-дур.

Мен «Алдан-Маадыр» совхозтуң өшкү малчыннары-биле база чугаалажып-даа турдум. Оларны база-ла орук-чирик чок Ак деп черже үндүрүптер, хойжуларны ындыг эвес, машина оруу бар черлерге кыштадып турар, хой ажылынче кичээнгейни хөй салып турар, өшкү малчыннарынче кичээнгей кошкак дээр дугайын олар чугаалаңдылар.

Бистиң совхозта база ындыг. Ортаакы звенонуң ажылдакчылары, совхозтуң-даа, районнуң-даа удуртур-баштаар органнары ол ажылды четпес чорудуп турар боор деп бодаар мен. Районнуң удуртур черлери мурнакчы дуржулганы нептередир ажылды база четпес организастап турар.

Бистиң ам турумчуп турар черивис суудан ырак, мал суггарарынга дыка берге-дир. Ол дугайын совхозтуң удуртур даргалары шуптузу билир чүве. Биске доктаамал чайлаг, чазаг бижиктеп бээр талазы-биле айтырыгны чаңгыс эвес удаа тургузуп келдим. Түңнел чок болду.

Төрүүр өшкү кодааннарын ииштики, машина чедер черлерге, сергелерниң кыштагларын хемнер баштарынга тургузары чогумчалыг деп бодаар мен. Хойну совхозтуң Кара-Чыраа салбырынга, Кызыл-Тайганың Үстүү Ишкинге мөөңнеп тургузаар болза, эки мал ажылының тускай эртемниглериниң ажылдаарынга база эптиг болур, өшкүнү чүгле Алдыы-Ишкинге чаңгыс аай мөөңнээр болза таарзыр деп бодаадыг мен.

Чылдан чылче көргүзүү бедивес, бот-харысалгазы чавыс, арага-дарыже хандыыр, өре-самчыгдалы хөй ийи-чаңгыс кижилерни мал ажылынга тударга, чүгле каражалыг боордан башка, эки түңнел бербес-тир. Ынчангаш аныяктарны мал ажылынче хаара тудар, оларның ажылдаар, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары оңза чугула-дыр.

Үстүнде бижээн бодалдарымны чооккта чаа «Сут-Хөл», «Алдан-Маадыр» совхозтарның хой, өшкү кадарчыларының каттышкан хуралынга база чугаалаан мен. Ол саналдарны районнуң болгаш бистиң совхозтуң удуртур ажылдакчылары, тускай эртемниглери өөренип көөр, шиитпирлээри негеттинип турар айтырыгларга хамаарыштыр хемчеглерни алыр боор деп идегээр-дир мен.

Н. САТ,
Чөөн-Хемчик районда «Сут-Хөл» совхозтуң өшкү кадарчызы, «Күдүлдедлиг Демдээ» орденниң эдилекчизи.

ТӨЛЕПТИГ САЛГАЛДЫ БЕЛЕТКЭЭН

Даржаа Санаасвич Моңгуш Ак-Туругта совхоз тургустунгандан-на хойжулап эгелээн. Ол холдуунда-ла төрүүр хой кадарып чораан болгаш малдың баш санын-даа, чаш төлүн-дaa чыл бүрүде мендн камгалап ап, ажыл-агыйынга хой хойну өстүрүп берген.

Д. Моңгуш ам назылап-кырааза-даа (ол 62 харлыг.) бодунуң кызымаккай, ажыл-ишчи бүдүжүн салбайн, өскелерден дудак чок ажылдап чоруур. Ол кадарган кодааныц кыштан хүр ажыргаш, төлүн база менди камгалап, өстүрген.

Дуржулгалыг хойжу келир кышка белеткелди, күс дужун, сөөк келирин манап орбайн, чазын-на эгелей берген: кыштаалыың септелгезин кылып, кажааларының кержениг коптаргаш, кургадып, чаш хураганнар адаанга урар одекти четчир кылдыр белеп алган.

Даржаа Санаасвич бо чылын бир хойдан-на 2,5 килограмм дүктү кыргааш, бодунга алган социалистиг хүлээлгезин харын-даа ажыр күүседирин хүлээнген. Хоюн ам кыргылдар, чуулдурарынга белеткеп турар. Ол ажылдар доостурга-ла, малын эки оъткарып, семиртир-биле тайгаже үндүрер.

Хоочун малчын оон-биле кады кышка удур 10 тонна сигенни бодунуң күжү-биле белеткеп алыр хээн хүлээлгезин боттандырып кирипттеринге белен. Аалынга бичии-даа анаа олурун чаңчыкпаан бо эрестиг малчынның даанган ажыл-херээнге кайы хире харысалгалыын ында моон-даа көрүп болур-дур.

Д. Моңгуш бодунуң кызымаккай күш-ажылы-биле чедип алган арга-дуржулгазын аныяк малчыннарга күзелдиг-биле тайылбырлап, дамчыдып берип чоруур. Оон дузалакчы натарчылары — уруу, кудазы Валентина биле Кызыл-оол Нарадылар хоочунуң байлак дуржулгазын эки шиңгээдип ап, ажыл-херээнге ажыглап чоруурлар. Ынчангаш Даржаа Санаасвич малдап орар кодааныц долу бүдүрел-биле хүлээдип берип болур төлептиг салгалды бодунга белеткээн.

Х.-К. МОҢГУШ.
«Ак-Туруг» совхоз.
Улуг-Хем район.

БУРГАННЫГНЫҢ ЭЭЗИ

Совет кодээниң кижилери

ДАШТЫНДАН көөрге, кижи ортузу эртип турар хире назылыг, ындыг-ла мөге-шыырак эвес, арай ыспанаш бүдүштүг, хоюнуң сырынынга хүрертир додуга берген арынныг, чазык шырайлыг эр. Оюн Дакпаевич Шимит-оол эң баштай-ла 1973 чылда малга кирген. Дөрт чыл дургузунда инек кадарган. Бир-ле катап хой бригадири Роман Карпович Баталов ужуражы бергеш, мынча дээн:

— Хойдан кадарып көрзүңзе кандыгыл? Хойжулаар кижи тывылбайн тур.

— Хой кадарып билир эвес мен—деп, Оюн Шимит-оол анаа харылаан.—Инек кадарынга ажырбас-ла кижи-дир мен. А хой дээрге нарын мал ыйнаан ол...

Оон соонда Оюн Шимит-оол хойжуга дузалакчылай берген. Сагаан Чадан-оол-биле ийилээ бир чыл ажыр хой кадарган.

— Мен ам халакчымны белеткеп алганым бо—деп, Сагаан Сагаанович чугаалаан.—Келир чылын пенсиялап үнер кижи болгай мен. Сен-даа шымбай хойжу кылдыр өөренип алдың. Ийи-ле чыл дузалакчылаар эвес. Чаңгыс чыл боорга-ла четчир чүве.

—Ам-даа арай хоомай боор —деп, дагдынмкчызынга Оюн Шимит-оол харылаан. —Сен пенсиялап үнгүжеңге чедир ам-даа чыл хире үе бар-дыр. Аңаа чедир чүгээр апаар мен ыйнаан.

—Ындыг харын—деп, хоочун хойжу оозунга каттышкан.— Ам бир чыл кады ажылдапсывысса, шуут «бышкаш» ол.

— Чүвениң ут-шиин билдиниң бар чыдар боор-дур, келир чылын бо кодааныңы тускайлаң хүлээп алгай мен аан.

ХОЙ кадарган баштайгы чылы. Шимит-оолдуң бодунуң бодап турганы ынчаш ындыг амыр чүве кайда боор! Кыш-даа кадыг-дошкуун-на болган. Хойлар тос-тостуң чыкылама соогунда кээп оолдааш турушкан. Артында арга-дуржулга чок кижиге чаш хураганнар ажаап өстүрери дыка берге.

Хой кидин улуук оолдап турда, хоочун хойжу Сагаан Чадан-оол ашак бо чедип келген.

—Че, канчап тур сен моң? —деп, Сагаан Сагаанович хээрээн.—Хойларың те каап эгелээн ышкажыл.

—Бергедеп тур бис харын, Сагаан Сагаанович—деп, демдизинге Оюн Дакпаевич харылаан. — Хураганнар өлгеш турүп берди. Чедип келгеннер боор тур, харын. Бодум-на силерни сүрүп чоруур деп турдум. Арга-сүме катнас болзуңарза хоржок. Падым баран-ла тур мен.

САГААН Сагаанович-биле кады кажаа иштинге барганнар. Демгиле хой өлээн холунга туткаш, саара уругулааш, чугаалаан:

—Чула бастынган хой дугун чыгбайн турар ышкажыл сен? Өдекте дүктү дырбаап-биле дырбап, каап турар херек. Оон башка ону чаш хураганнар чылып чий бээр. Өлүп турар хураганнарның кодузун көөр болзуңарза, бор баапайлыг боор. Чулдунган дүк чип турар хураганнар-дыр.

Кажаа иштиниң дүгүн оон соонда эртенин-не аштап турар апарган. Чаш хураганнарга чемгир кара шай хапындыргаш ижиртирин Сагаан Сагаанович сүмелээн. Хоочун кадарчыдан күзүн 489 хойну хүлээп алган. Кадарганының баштайгы чылында үнүт хойлары бээри дыка хорамчалыг болган. Төрүүр 100 хойга онаапыр 50-ле хураган камгалап алган. Дүк харын чүзээр—баш бүрүзүнден-не 3,5 кг-ны кыргып алган.

—Ийи дугаар чылында харын шымбай апарган бис — деп, Оюн Дакпаевич сактып чугаалады.—Ынчан 100-тен 86-ны алдывыс.

— Чыл эрткен тудум улам-на мергежил бар чыдар чүве болбады бе—деп, хойжунуң кадайы Оюн Конгаровна Севил чугаага киришти. — Баштайгы чылда 50-ни хураган алгаш, муңгарап-деңгерел, пат турган болбазык бис бе. Өлген хураганнарны төлеттире бээр ирги бе деп коргуп турдувус. Канчаар-даа кызып-кылаарга, арга-дуржулга чок болганда, хоржок чүве-дир.

—Үшкү чылдан ыңай-ла көргүзүүвүс он, көдүрлүп эгелээн—деп, Оюн Дакпаевич уламчылады.—Ынчан харын хойжу ишке ынаныжывыс быжыккан. Баштайгы чылда багай түңнелдиг болгаш, хойжулаар ажылдан бичии-ле болза үнер частывыс. Хоочун загдыныкчывыска ол дугайын чугаалаарывыска, бисти мырынай аттынышкан:

—Үнер деп чүү дээриң ол! —деп, кижиниң мындыг. — «Сүт көрбейн ииниң ужулбас, даг көрбейн эдээн азынмас» дижир чүве болгай. Чаңгыс чыл кадаргаш-ла, каапкар дээрге кайын боор. Кижи тура-соруктуг болур болгай. Ам-даа кадарыңар, харын.

Ол кевээр-ле хойжулаан мындыг. Оон бээр элээн эвес чылдар эрткен, хойжу эртемниң чажыдын-даа биле берди-ле.

БО ЧЫЛЫН ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылы онзу демдеглээр болгай. Ол улуг байырлаалды кандыг сонуут уткуур деп тур силер? —деп хойжудан айтырдым.

—Ол улуг байырны шырак сөңүүт уткуваажы хоржок —деп, Оюн Дакпаевич харылады.—Ынчангаш төрүүр хой бүрүзүнден хураган алырын аазаан кижи мен. Кыш берге-даа болза, хоювус хүр ажырдывыс. Улуг хойларны бүрүн-менди камгалап алдывыс. А 100 хойга онаапыр доруктурган хураган 104 болду. Хүлээлгемни ындыг ааны ажыр күүседип, сеглиин сөске ээ болдум.

— Өдек кыштагны база септеп белеткеп тур силер ыйнаан але?

—Ол дээрге хойжу кижиниң бир кол ажылы болгай. Мен кыштаамның оонак септелгезин чазын-на кылгаш, кажаа иштиниң өдээн казып үндүрдүм, курагат өлекти база белеткээн. Ам хой кыргыыр эң чугула ажыл бар. Ону кылыр пунктувус белен. Хой дүгү арай-ла хоалгалак-тыр. Дүгү тоглап дүжер дей берген хойларны аралап кыргып тур бис. Малга чем белеткээрин бистиниңде эгелей берген. Ону кылырын тускай алыр кылдыр тургускан. Механизастаттынган комплекстиг бригада бар. Ол чылдын-на сигенни четчири-биле белеткээр. Ынчалза-даа мен бодум 10 тонна сиген, 1000 боодал бүдүк-бүр белеткээр хүлээлгелиг мен. Чөрее чылдың ындыг.

ЧАЙГЫ семиртилгеге хамаарыштыр малчын мынча диди:

—Хойжу кижиниң ажылының чедишкини чайгы семиртилгеден бүрүн-биле хамаарыр. [illegible] оргылда доостуру биле-ле хойларым чүм оъттуг черлерже [illegible] мен. [illegible] тараа тараан, одар чедишпес чер. Ынчалзажок бичии-ле хостут, чайлыг черлерни шуптузун малга одарладыр, ажыглаар [illegible]

— «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң сураглыг хойжузу Иван Петрович Сафоновтуң «Хой семиртилгениң эртеми» деп эгелиг материалы [illegible] Ону номчудуңар ыйнаан? Ол дугайында силерниң бодалыңар кандыгыл?

—Ат-сураглыг, алдарлыг хойжунуң чүүлүн бо кадай-биле ийилээ кончуг кичээнгейлиг номчуп көрдүвүс. Хойжулаар эртемни шынап-ла, эки бижип каап-тыр. Оон бодалдарынга мен бүрүн-биле каттыжар кижи-дир мен. Ынаргыя семиртилге хойну тарып [illegible] белеткээрин [illegible] [illegible] Хойжулар ону өөренип алыр болза чугула-дыр.

«Бурен» совхозтуң мурнакчы хойжузу Оюн Дакпаевич Шимит-оол-биле бистиң чугаавыс ынчаар доозулду. Ол, Бурганныгның ээзи хойжу [illegible] мурнакчы [illegible] аал артында ышкаш девискээрде хойларынче чорупкан.

ЧУРУКТА: хойжу О. Д. Шимит-оол.

К. АРАКЧАА.
В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

ЧУРУКТА: «Революцияның чалбыыжы» совхозта хой семиртир азыраар шөл. В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

ЧУРУКТА. Киевте суртаалдыг ажылчын, «Арсенал» деп бүдүрүлге эргелелиниң токарьлар бригадири, УССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Виктор Петрович Щербика.

Ю. МОСЕНЖИК-биле А. ПОДУБНЫЙНЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ БЕДИК ХАРЫЫСАЛГА

КНО-нуң Ниити Ассамблеязының чепсегленмишкинниң дужуурер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң чагаазында тайылбырлаттынган чугула совет саналдарга сонуургал даштыкыда кошкавайн турар. Тайбыңның салым-чолу дээш боттарының харыысалгазын медерелп билир күрүнелер удуртукчуларының дээди хүлээлгези — ядролуг орттуң тыптып келирин болдурбас дээш бүгү күженишкиннерин салыры, делегейге тайбыңны камгалаары болур дээрзин массалыг информацияның чепсектери, янзы-бүрү чурттарның хөй-ниитичи болгаш политиктиг кесну ажылдакчылары чагааны тайылбырлавышаан, онзалап демдеглеп турар.

Совет инициативаларны Моолдуң «Унэн» солуну тайбыңны камгалаарының болгаш делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының херээнге чаа шылгарангай салышкын-дыр деп алаан. Амгы үениң черле сөңгаарладып болбас сорулгазын шиитпирлээринге — ядролуг дайынны болдурбазын Совет Эвилелиниң боттуг ёзу-биле көрүп турарын эш Л. И. Брежневтиң чагаазы херечилеп турар-дыр деп, ол солун бижээн. Тайбыңның салым-чолу дээш боттарының бедик харыысалгазын медерелп билир күрүне удуртукчулары ядролуг чепсекти ажыглаарын болдурбас дээш канчаар хөделзе чогуурун үлегер-чижээн Л. И. Брежнев көргүскен. ССРЭ-ниң үлегерин эдербишаан, ядролуг чепсектиг өске күрүнелер база шак ындыг базымны кылырын делегейниң хөй-ниитизи манаар эргелиг. Ядролуг дайынның тыптып келириниң аргазы ол таварылгада херек кырында казыттынган турар.

Чаа совет тайбың инициативага байыр чедирбишаан, Вьетнамның «Нян зан» солуну чепсектерниң эңдере бүдүрериниң күштелдирериниге болуушкун угланышкынын «тайбыңга хандыкшылдыг» домактаныышкын-биле чаап-чажырып турар Вашингтоннуң ийи арынныг чоруун сойгалаан. «Америк улус негеп турар болганда АКШ-тың чазаа тайбың дугайында болгаш чепсегленмишкинниң дужуурериниң дугайында чугаалавайн барып шыдавас, ынчалза-даа ол бодунуң алыс сорулгазын, тодаргайлаарга, Совет Эвилели боо-чепсээн чаңгыс талалыг кызырарын азы Каттышкан Штаттар шериг талазы-биле артык күштүг болган турарынга чедирер кылдыр боо-чепсектерни ынчалдыр кызырарын чедип алырын быжыы-биле барымдаалап турар. Пентагон ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглаарының аргазын бар кылдыр көрүп, бодунуң шериг доктриназын харын ол кедергей айыылдыг перспективага таарыштыр тургузуп турар. Ынчангаш Рейганның тайбың дугайында чугаазы — шуут ийи арынныг тулчуруушкун-дур» деп, «Нян зан» бижээн.

Чепсектиг мөөрейлежиишкинге ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглаарын кандыг-даа байдалдарда агартып болбас. «Вашингтон пост» солунуң херечилеп турары-биле, алырга, АКШ-тың католиктиг епископтары шак ындыг түңнелди кылган. Америк католик шажынчыларының хөй нуруузу ядролуг чепсекти амгы деңнелинден өстүрбес болгаш ону кызырар дугайында чугаалажыышкыннарны чорударын дээш туржуп турар.

Совет Эвилели ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп хүлээлгени бодунга боду алган шак ол фактыга ядролуг чепсекти дужурер дээш британ шимчээшкин базымның чедирип турар деп, Великобританияның тайбың талалакчыларының ол массалыг организациязының чиңгине секретары Б. Кент онзалап демдеглээн. «Бо дээрге ядролуг чепсектиг өске күрүнелер таарымчалыг харыыны бээр ужурлуг дээди чергениң боттуг, угаан-сарыылдыг базымы-дыр деп санап турар бис» деп, ол медеглээн.

Бир эвес президент Р. Рейган тайбыңга хандыкшыл дугайында оон бүзүредиишкиннери хоозун домактар кылдыр үнелеттирбезин күзээн болза, ССРЭ-ниң үлегерин эдерип, база шак-ла ындыг хүлээлгени бодунга ап, «кызыгаарлалдыг» ядролуг дайынның айыылдыг доктриназындан адырлып алган болза чогуур турган ийик деп, Тайбыңның немец ниитилели деп барыын-германн организациязының даргазы К. Манхардт медеглээн.

(СЭТА).

ЧӨРУЛДЭЭНИ ШИИТПИРЛЭЭРИНИҢ АРГАЗЫ — ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Уставын каржызы-биле үрээвишаан, күштүң дузазы-биле Англияның чедип алыксаан турары Мурнуу Атлантикага колониалдыг терриниишкиниң моңгежидеринче Аргентина кажан-даа чөпшээрешпес. Ол дугайын КНО-да Аргентинаның доктаамал төлээлекчизиниң чагаазында чугаалаан, ук чагааны Айыыл чок чорук чөвүлелиниң даргазынче чорудуп. Кажан Англия ук районнуң далайдан болган агаардан бүзээлээрин соксадыр, бодунуң ажелекчи шериглерин болгаш суг алаа-биле чорууп ядролуг хемелерлиг шериг далай эскадразын Фолкленд (Мальвина) ортулуктарындан үндүрүп болза, чүгле ынчан дайын чорудулгаларын бүрүн-биле соксадырын чедип ап болур деп ук чагаада демдеглээн. Великобританияның дүрүмге удур колониалдыг терриниишкинниң чок кылырынга чедирер, КНО-нуң хайгааралының адаа-биле чорудар чугаалажыышкыннарның дузазы-биле чөрүлдээниң чогумчалыг шиитпирлээшкинин чедип ап болур деп, Аргентина санап турар. Ынчаарга Великобританияның Мурнуу Атлантикада колониалдыг терриниишкин тайбыңга доктаамал айыылды чедирип турар.

Рейганның администрациязының политиказының түңнелинде АКШ-тың болгаш Латин Америка чурттарының аразында харылзааларга охорал чедиртинген» деп, күрээк-ретарь А. Хейг Эн-Би-Си деп телекомпанияга интервьюзунга бижиген. Оон-биле чергелештир Хейгтиң демдеглээни болза, «Тэтчериниң президент бүрүнү-биле деткиишпээн турар болгаш АКШ Англияга деткимчени ооп соңгаар-даа көргүзер апаар».

ЛОНДОН. (СЭТА). Англия Мурнуу Атлантикада шериг мооңнээшкинин уламчылавышаан турар. Камгалал министри Дж. Ноттуң Би-би-сиге берген интервьюзун ёзугаар алырга, Порт-Стенлиде аэродромнуң самолеттар ужуп үнер болгаш хонар шугумун узадыр талазы-биле ажылдарны дүн-хүннү эгелээр. Ындыг шиитпир дээрге ортулуктарга Англияның улуг шериг базазын тургузар талазы-биле оралдажыышкынның эгелели-дир деп Лондоннуң солуннары бижип турар. Англияның далай ортаалеринден Мурнуу Атлантикаже база бир боп дайынчы суднолар, оларның аразында «Бирмингем» болгаш «Саутгемптон» деп эминецтер чорупкан, олар дайын чорудулгаларының үезинде британ эскадразының үрелишкинге таварышкан корабльдерин солуп алырлар деп бижип турар.

КНО-да тараткан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Улам-на олуп орар ядролуг кыжанышкыны чайладыр, боо-чепсектерни эңдере бүдүрер чорукту болдурбас» деп ССРЭ-ниң саналы илергейлеттинген бижикти КНО-нуң Ниити Ассамблеязының чепсегленмишкинни дужурер талазы-биле ийиги тускай сессиязының албан хуузунуң документизин кылдыр Каттышкан Нациялар Организациязынга тарадып берген.

Женевада чугаалажыышкыннарда

ЖЕНЕВА. (СЭТА). ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың Европа ...

100-ТЕН 103-ТҮ

Ажылы мактаалдыг, өскелерге өөрениишкиннер үлегер-чижээн көргүзүп чоруур дуржулгалыг малчынга чоокта чаа ужурааштым. Ниитиниң малын кадарганындан бээр ол ам тапты-ла беш чыл дургузунда [illegible]. Хойжугаштың бээри болгаш харыысалгалыг ижинге ол кызымак күш-ажылы, туразоруу-биле баштайгы чылдардан эгелээш чаш хураган өстүрер, хөй дүк алыр талазы-биле [illegible] чедиишкиннерин көргүзүп келген.

Күш-ажылчы чедиишкиннерин кандыг арга-биле чедип алганын мээң айтырыымга сонуургадым. Ол кезек боданып ора чугаалаан-дыр: «Өске хойжулардан ылгалыр чүвеви чок. Ажылдың эки үре-түңнелдиг болуру — харыысалгалыг болурунда деп санаар мен. Ынчангаш чедиишкиннерниң алыс үнер дөзү-даа ында».

[illegible] кандыг-даа ажылга сеткилиндег бердинмес, аңаа хандыкшывас болза, ону чогуур негелдеге чедир кылып шыдавас [illegible] «Кызыл Чодураа» совхозтуң малчыннары Дажы Доржуевич биле Очмаа Санчаевна Ондарлар кандыг-даа ажыл дагзырга, ону ак сеткилдиг күүседир, аңаа бүгү күжүн, билиг-мергежилин бээрин совхозтуң дирекциязы чери, парткомда бүзүреп көрген. Ынчангаш төлептиг ишчилерин харыысалгалыг хой ажылынга кииргенн ужуру-даа ол. Ниитиниң малының баш санын өстүрери, продуктулуун бедидерин даандырган улуг бүзүрелди хойжу өг-бүле төлептиг ижи-биле харылап чоруур.

Мурнакчы малчын ажылынга сеткилинден бердингени аңаа барган кижи эскерип каар. Оон-биле чугаалажып орарга, кол сагыжы малдан ырадас. Чугаа аразында дузалакчы кадарчыга, сакманчыларга арга-сүмезин берип орар. Ол мал чеминиң курлавырынче чылдың-на онза сагышты салып чаңчыккан. Чүге дээрге ажыл-агыйның девискээринге улуг хар чаар, малды кадарып турар тургузу азыраар. Ынчангаш мал чеми хөй херек. Бо чугула херекке өг-бүле чаңгыс демниг киржир. Эрткен чайын олар боттарының күжү-биле 20 тонна эки шыпарлыг чемни белеткээш, кузун-не кыштаанга соортуп, сараттаан.

Хой төрүп турар үеде, сакманчыларның ажылын билдилиг башкарып, чаш хураганнарны ажаар, доруктурар харыысалгалыг херекке өөредип турар. «Чаш хураганнар хүлээп алыр үеде каш дакпыр күженишкин-биле ажылдаары эң-не чугула негелде деп бодаар мен. Ынчан көргүзүглер үре-түңнелдиг болурун ажылымның дуржулгазындан билдим» — деп, ол чугаалап турар.

Кайы-даа үеде ол ажылын бедик темпиге чорудуп келген. Чайгы, күскү семиртилгениң организастап, хой боозадылгазын өй-шаанда эрттирип келгениниң түңнели халас барбаан. Ол бүгү хемчеглер мал бажын өстүрерин, албан продукция алырынга дузалап турар. Оон ангыда хой, хураган кажааларының септелгезин шыпарлыг кылып алыры чаңчыл болу берген.

Республиканың мурнакчы малчыннарының дуржулгазын радиодан дыңнап, телевизордан көрүп, солуннардан номчуп билип турар. Оон билип алганын ажылынга ажыглап келген. Өг-бүле ажылынга четпестерни болдурбазын кызыдар. Кандыг-даа ажылды аналиттиг, бот-шүгүмчүлелдиг ёзу-биле көөр.

Совхозтуң дирекциязы Дажы Ондарның кызымак ажылын доктаамал үнелеп келген. Оон херээн Күш-ажылдың Кызыл Туг ордени, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп херек демдектери каастап чоруур. Эрткен чылын төрүүр чүс хойдан 98 хураганны камгалап, хойдан-на 1,8 кг дүктү кыргааш, көргүзүглерге дужааган. Амгы хүннерде ол чедиишкиннеринге мензергенмейн, улам хөй-аъттыг ажылдап турар.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур совхозтуң малчыннары хүлээлгелерин эде көрүп. Эрткен социалистиг хүлээлгелерин алгылаан. Дажы Доржуевич чүс хойга онаалтыр мунча хураганны алырын, хойдан-на 2 кг дүктү кыргыырын даанган. Бо хүннерде оон коданында хойлар дөгере төрүпкен. Өг-бүле чүс хойга онаалтыр 103 хураганны мендии камгалап алган.

Т. КАРЫМА.
Чөөн-Хемчик район.

ХУУСААДАН ЭРТЕ

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинден Күжүгет Алдын-оолдуң удурткан даштылар бригадазы чартык чылда тудуг-монтаж ажылдарының планын хуусаа бетинде, 2 неделя бурунгаар күүсеткен. Олар боттарының күш-ажылчы чедиишкинин улус депутаттарының чер-чер Советтериниң болгаш районнарның (хоорайларның) улус сулгазының улус судьяларының соңгулдалар хүнүнге турасхаатканнар.

БИСТИҢ КОРР.

СИРИЯНЫҢ БЫЖЫГ ТУРУЖУ

ДАМАСК. (СЭТА). Аңаа болган парлалга конференциязынга чуве чугаалааш, Сирияның информация министри Ахмед Искандер Ахмед мынча деп медеглээн: Израильдиң агрессиязы Тель-Авив биле Вашингтон баш удур планнаан турганы ам бүгүдеге билдингир апарган. Агрессорга удурланып турар сирия шериглер болгаш Удурланыышкынның палестин шимчээшкининиң (УПШ) база Ливанның Национал патриоттуг күштериниң (ЛНК) отрядтары дайзынның дириг күжүнге болгаш техниказынга улуг когаралды чедиргеннер. Сирияның дайын чорудулгаларын соксадырынга чөпшээрежиишкини ливан девискээрден израиль шериглерин дөп-дораан, долузу-биле үндүрери-биле холбашкан турган.

От соксадыышкынының дугайында чарлаан үеден бээр сирия шериглер ол шиитпирни барымдаалап, сагып келген деп министр чугаалаан. Ынчалза-даа Бейрутта дугуржулганы үрээн болгаш хоорайның хөй чурттакчылыг районнарын база оон чоок кавызын үргүлчү бомбалааштынгарга таварыштырып турар дайзынның халдааышкыннарынга сирия шериглер үргүлчү таваржып турар. Сирия шериглерге дайзынның [illegible] халдааышкынынга харылаар дужаалды берген болгаш бистиң шериглеривис Бейрутта УПШ-ниң болгаш ЛНК-ның каттышкан күштери-биле кады сырый холбаалыг демисежип турар.

«Ливанда байдалды чогумчалыг болдуруп, ол чурттан сирия шериглерин үндүрер талазы-биле чугаалааш, А. Р. Ахмед Ливанның девискээрлериниң болгаш Израильдиң эжелеп алганы бүгү черлерин хостаарынче угланган чүүлдерни кылып турар бүгү талаларга чедиишкинни күзеп турарын илереткен. КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шутуму-биле ийи улуг күрүнениң кады ажылдажылгазы эки түңнелдерни бээр деп ол чугаалаан.

Ливанда дайын чорудулгалары Израильдиң араатанныг халдааышкынындан боор турарын министр чугаалаан. Израильдиң агрессиязы Чоокку Чөөн чүктүң улустарының килеңнээшкинин күштелдирип, ол районга бүгү-ниитиниң, шынныг тайбыңның чедип алырын соңгаарлаткан. Ол дээш харыысалганы израиль эжелекчилер болгаш оон АКШ-та камгалакчылары чүктээр апаар.

Бистер Ливанның географтыг болгаш демографтыг-даа байдалын өскертиринге кажан-даа чөпшээрешпес бис деп министр уламчылап чугаалаан. Сирияның шериглери ол чурттуң дүрүм ёзугаар эрге-чагырталарының болгаш араб чурттар аразының дээди деңнелге болган чөвүлел хуралының шиитпирин ёзугаар Ливанче кирген. Олар оон Израильдиң болгаш өске-даа даштыкы күрүнениң шиитпири-биле кажан-даа үнмес.

«Ливанның президентизи И. Саркистиң Бейруттан сирия шериглерни үндүрер дугайында дилээ Баабдада президент ордузун израиль танкылар бүзээлеп алганы-биле холбашканынга бүзүрээр бис. Бистер израиль бостарның адаа-биле боттарывыстың шериглеривисти ол чурттан үндүрер аргалыг деп санавайн турар бис. Сирия шериглер Ливандан оларга даандырган гуманныг, патриоттуг хүлээлгезин күүсеттинген соонда, чүгле ынчан үнер апаар».

Быжыг туруштуг болгаш удурланыышкының Национал фронтузунуң кежигүнү күрүнелер Сирияны, УПШ-ни болгаш НПК-ны шиитпирлиг деткип турарын А. И. Ахмед чугаалаан. Олар араб күрүнелер баштыңчыларының чөвүлел хуралын азы араб чурттарның лигазының чөвүлелиниң хуралын даштыкы херектер министрлериниң деңнели-биле дүрген чыылдырарынче кыйгырганнар.

Совет Эвилелиниң туружу кандыгыл дээрге, ол Сирияның болгаш палестин улустуң шынчы өңнүү, арабтарның шынныг хереениң талалакчызы боор артышаан турар деп, министр медеглээн. ССРЭ бистиң талавыска эң берге минуталарда безин турган. Ол бистерниң чериивисти, казаайларывысты болгаш уругларывысты, боттарывыстың бажыңнарывысты олум-чидимден болгаш үрелиип, бустуушкундан камгалаарынга бистерге дузалажып турган.

Совет-сирия харылзаалар 50 чылдарда-ла калбарып эгелээн болгаш найырал, кады ажылдажылга дугайында керээге ат салырынга чедирген. Ол хире калбак хемчээлге четкен найырал ийи улустуң эрге-ажыктарын ёзугаар улам калбарып, хандыраарын күзеп турар бис.

А. И. Ахмед Сирия ол девискээрге америк шериглерниң турарынга үндезини-биле удурун демдеглээн. АКШ биле Израильдиң аразында «стратегтиг эвилел» америк шериг бүдүрүлгелеринге белеткеп кылган эң [illegible] боо-чепсектерни бистерге, арабтарга шылгаар аргазы Тель-Авивтиң чагырыктыларынга берип турар. Чогум-на оон ужурундан бистер Совет Эвилели-биле найыралдың болгаш кады, ажылдажылганың харылзааларының кызырлырын күзевес болгаш оон-биле стратегтиг эвилел дугайында дугуржулганы чарырынче чүткүп турар бис.

САЛЬВАДОР ПАРТИЗАННАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Сальвадорнуң тура халыкчыларының «Венсеремос» радиостанциязының ында кээп турар медээлерин ёзугаар алырга, партизаннар камгалал министриниң оралакчызы полковник Адольфо Бастильону тудуп алганнар. Ону Морасан департаментизинге ужуп келген вертолётту Национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузунуң дайынчылары дужур аткан соонда тудуп алганнар.

[illegible] «Конституция ассамблеязы» деп организация 1979 чылдың октябрьдан бээр доктаадыткан бүзээлел байдалын узаткан. Конституция эргелерин долузу-биле хоранын болгаш комендант шагы күштүг боон турар.

Национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузу Морасан департаментизинде дайын чорудулгазының чедиишкинниг доозулганының дугайын болуну медээлеринде айтып турар. Ол тулчуушкуннар үезинде партизаннар 550 солдаттарны болгаш офицерлерни өлүрген болгаш тудуп алганнар. Олар ол ышкаш хөй санныг боо-чепсекти болгаш дайынчы техниканы эзлеп алганнар. Патриоттар боттарының холунга июнь 15-те хостап алганы Перкин хоорайны тудуп турарлар.

«Венсеремос» станцияның ынныадыгларын ёзугаар алырга, [illegible] «Атлакаль» бригадазы, «Рамон Бельосо», «Атональ» батальоннары америк «чөвүлекчилериниң» удурткалгазы-биле чорутса-даа, сраатанзыг артиллерия боо-...

АГРЕССОРНУ ОЙТУР ШАВАР

ДАМАСК. Ол агрессияны белеткеп, чорударынга Вашингтон киришкен болганда, Ливанга удур интервенцияны америк-израиль интервенция деп көөр ужурлуг, Сирияның Национал деңнилгелиг фронтузунуң Төп удуртулга чериниң ында парлаттынган медеглелинде ынчаар чугаалап турар.

Мындыг онза айыылдыг байдалда арабтар палестин улустуң демисели-биле эп-сеткил каттыштырарының дугайында сес кыырынга чугаалары четпес. Палестиннерниң талазынга туржуру дээрге, америк империализмге болгаш оон чимзениишкиннеринге удур демисежири ол болур.

Кедизинде баргаш, арабтарның шынныг хереэ тиилээр болгаш агрессорну кеземмеге таварыштырар апаарын ол документиде демдеглээн. Оон бадыткалы Ливанның маадырлыг камгалакчыларын бүгү делегейде деткип турары болур. Бо талазы-биле улуг рольду социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары, хамыктың мурнунда арабтарның шынчы өңнүү болгаш оларның эргелериниң камгалакчызы Совет Эвилели ойнап турар. Совет Эвилели араб улустарның талазынга чаңгыыш чок туруп келген болгаш турар-даа. Сирия ССРЭ-биле харылзааларны моон-даа соңгаар улам быжыглаар. Ындыг найыралдың түңнели ийи чурт аразынга найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ боон турар.

ТРИПОЛИ. Араб улустар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының чурттар аразының секретариадының дүрген хуралы аңаа болган. Оон киржикчилери израиль шериглерниң калбак шаап халдааышкыны-биле холбаштыр Ливанда байдалды чугаалажып көргеннер.

Секретариат Ливанның болгаш Палестинаның улустарының демиселин делегей хөй-ниитизиниң деткиирин моондуур дугайында программаны хүлээп алганнар.

АДЕН. Йемен Социалистиг партиязының ТК-зының чиңгине секретары, Улустуң Дээди Хуралының Президиумунуң даргазы, премьер-министр Али Насер Мухаммед араб чурттарның чазактарын Израильдиң агрессиязын деткип турар Каттышкан Штаттар талазы-биле тодаргай туруушту ээлээринче кыйгырган. Ол Аденге болган митингиге чуве чугаалааш, мынча дээн: «Ливанда сионистиг агрессияга удур хемчеглерни алыр сорулга-биле араб күрүнелер баштыңчыларының хуралын дүрген чыылдырарынче, АКШ-ка, Израильге болгаш сионистер-биле эвилелдежип турар бүгү чурттарга удур нефть чепсээн ажыглаарынче кыйгырып турар бис.

КАИР. Ливанда израиль агрессиязының улам калбарып турарының айыылдыг уржуктарының талазы-биле Сауд Аравияны сагындырыг кылган. Барып Бейрутту штурмнаарынга белеткел ышкаш, ындыг үүлгедиишкиннер бүгү араб чурттарны «араб черлерниң дүрүм ёзугаар камгалаарыбиле оларның эргезинде бүгү-ле боо-чепсекти болгаш аргаларны ажыглаарынче» албадап турар. «Сауд Аравияны кыйгырыга бир дугаарында харылаар болгаш аңы-дүңнүк араб күрүнелер-биле кады эвээн болгаш палестин улустар-биле эп-сеткил каттыштырары-биле хөделир апаар» деп, ол документиде чугаалап турар.

КУВЕЙТ. Бодунуң кара чангыс дүрүм ёзугаар төлээлекчизи — Палестинаны хостаарының организациязының удуртулгазы-биле палестин араб улустуң чорудуп турары демиселин бүрүну-биле деткип турарын Каттышкан араб эмираттары медеглеп турар. КАЭ-ниң президентизи Шейх Заид бен Султан Аль Нахайяның ПХО-нуң Гүүскомунуң даргазы Ясир Арафатка чорудкан чагаазында ол дугайын чугаалап турар. Ливанда израиль агрессияны соксадыр, ливан болгаш араб палестин улустарга удур Тель-Авивтиң сулчээзин буза шавар сорулга-биле боттарының күжүн каттыштырарынче араб күрүнелерни ол чагаада кыйгырып турар.

(СЭТА).

КИЧЭЭНГЕЙНИ — ЧАГАА, БИЛДИРИИШКИННЕРЖЕ

Чөөн-Хемчик районнуң херерлекчилер ниитилели районда уңуг бүдүрүлге, албан черлериниң бирээзи. Коллективте ажылчыннар, садыгжылар, чолаачылар, инженер-техниктиг ажылдакчылар болган ... черниң даргазының, оон оралакчыларының хүлээн ап турарының дугайында тускай дептери чок. Моон уламындан каш кижи хүлээп алганы билдинмес. ... билдириишкинниң чүгле чангызынга резолюция салган болган. Оларның бижимел харыыларын ында коппайн турары дыка четпес. ... деп бир чагаада хомудап бижээн болду. ... ажылдакчыларының эдертипге бижээн болду. ... столоваяларында «Саналдар, хомудалдар» дептерлери чок. Ниитилелдиң баштаар черниң талазындан ындыг дептерлерде бижээн чоннуң санал-оналын неделя, ай ...

П. ДАЖИНМАА

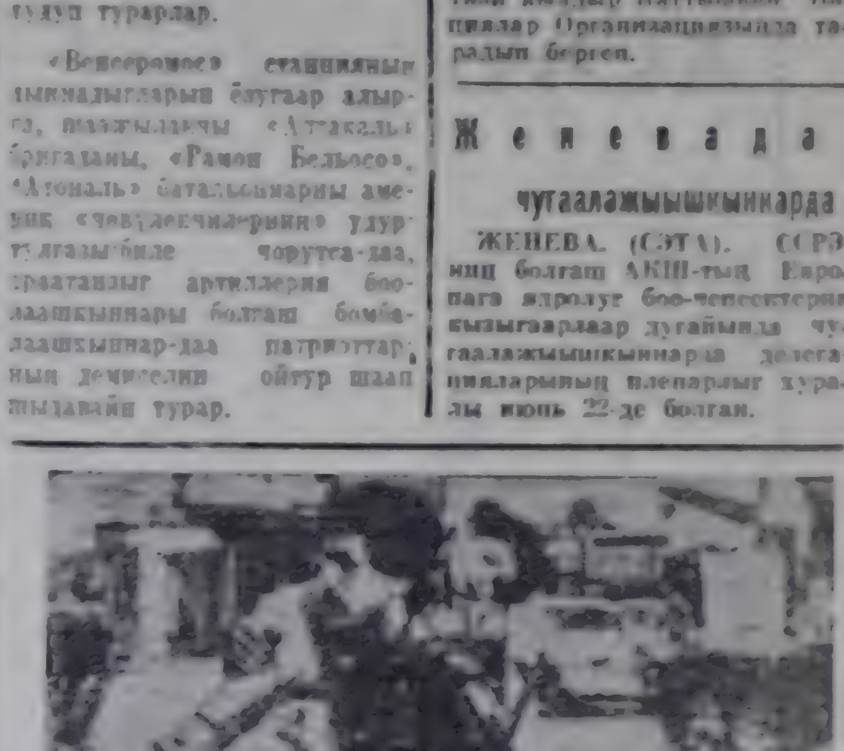

БЕЙРУТ. Израиль агрессорлары араб улуска удур боттарының кем-буруулуг үүлгедиишкиннериниң тоогузунче [illegible] ... Олар Бейруттуң мурнуу-барыын районнарын, а ол ышкаш дескел палестиннерниң лагерьлерин [illegible] ... Олар хөй чурттакчылыг районнарже ракета-бомба соксуушкуннарны [illegible] ... арааатан халдааышкынга сиңни хөй боор турар.
ЧУРУКТА: бомбалаашкын үезинде.
АП—СЭТА-ның фотозу.

Кабардин-Балкар АССР-нин делегей болгаш бүгү-эвилел фестивальдарының лауреады улусчу танцының «Кабардинка» ансамблиниң киржикчилери.

Р. Диктин болгаш С. Майстерманның фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

НАЙЫРАЛДЫҢ ЭКРАНЫ

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга турасказаткан кинофестиваль Москвада эгелээн. Боттарының чаа ажылдарын—«Дошкун далай» болгаш «Рябина хаалгалар» деп, а ол амгы үениң темазынга хамаарышкан уран-чечен чаа фильмнерни, а ол ышкаш документалдыг база мультипликация фильмнерниң калбак программазын найысылалдың көрүкчүлеринге бараалгадып келген Эстонияның кинематографистери ажыдыптар.

Акы-дунма республиканың экран мастерлери Владимир Ильич аттыг заводтуң болгаш найысылалдың Москворецк районнуң ажыл-ишчилери-биле ужурашкан. Кинонуң Төп бажыңынга боттарының артист өөрлериниң мурнунга уран чүүлүн бараалгадыр.

Эстониардан Москвага кино көрүлдезиниң эстафетазын экранның туркмен мастерлери уламчылап алыр.

Кино уран чүүлүнүң бүгү республикалар киржир байыралы «Деп эргелиглерниң эвилели» девизтиг эртер деп. СЭТА-ның корреспондентизинге ССРЭ-ниң Күрүне кинонуң даргазының оралакчызы М. Александров дыңнаткан. Юбилейлиг чыл чогаадыкчы ужуражылгалары-биле байлак. Магнитогорскиге болгаш Хабаровскиге, Томскиге болгаш Амурда-Комсомольскиге, Оренбургка болгаш Мурманскиге, Харьковка болгаш чурттуң өске-даа хоорайларынга, БАМ-га болгаш КаМАЗ-ка, Сибирьниң чаа тудуглаларынга боттарының чедиишкиннерин Россияның болгаш Украинаның, Ортаакы Азияның, Прибалтиканың база өске-даа республикаларның кинематографистери бараалгадыр.

Чүс-чүс муң көрүкчүлер киришкен кинонуң ол улуг көрүлдезиниң чамдык түңнелдерин ам үндүрүп болур. Эвилелдешкен республикаларга сөөлгү чылдарда тургускан фильмнерни көрүкчүлер улуг сонуургал-биле уткуп ап турар апаргаанын демдеглээр апаар. Ол черле чепчүг-даа боор. Национал кинематографиялар уран-чечен, идейлиг дээштен хелчок өскен, кино бүдүрүлгези бедик мергежилдиг кадрлар-биле быжыглаттынган. Тодаргай фактыларны алырга мындыг: Төп студиялар чуртта кинолар чоокка чаага чедир 70 хуузун бүдүрүп турган болза, ам республика студиялары 51 ажыг хуузун бүдүрүп турар. Хөй-хөй чогаалдарның бедик шыырлыының дугайын делегей конкурстарының шаңналдары херечилеп турар. Оларның-биле үзбек, грузин, кыргыс уран-чечен кинематографиның мастерлериниң ажылдары демдеглеткен. Улустуң ажыл-херектериниң чыл бижилгезин чогаадып турар документалистер база эвээш эвес чедиишкиннерлиг.

ССРЭ-ниң 60 чылының бүдүүзүнде эртип турар кино уран чүүлүнүң бүгү-эвилел көрүлдези ленинчи национал политиканың тиилелгезиниң, улустарның бузулбас улуг найыралының чаа, көскү херечизи, хөй националдыг совет кино уран чүүлүнүң чедиишкиннериниң көргүзүкчүзү болур.

ЧАМДЫК БОДАЛДАР

Тываның хөгжүм-шии театрының артистери С. Токаның «Донгур-оол» деп шиизин Улуг-Хем районнуң Ак-Туруг суурга кээп көргүскеннер. Ук шиизе хоочун-даа, аныяк-даа артистерниң түс-түс рольдарда ойнап турары дыка таарымчалыг, көрүштүг солун, сагыш-сеткилге хайнышкынны болдурүп кээр болду.

Мен бо шиини аныяамдан бээр чеже катап көрбедим дээр, шээжи болган чүве болгай. Бодум безин кедээге культура ажылдакчылары-биле кады ук шии рольдарынга ойнап чоргулаадым.

Амгы үндүрүп турар шиизе чаартылгалар болгаш өскерилгелер-даа бар деп билдим. Кандыг-даа шиини үндүрүп турар үезинге таарыштыр ойнаар. Ындыг-даа болза, шиизе көргүзүп турар үезиниң чутаа-домааның аяны, чурук-кастталгазы, идик-хевии, кижилерниң аажы-чаңы, шимчээшкиннерин колдуунда артырар ужурлуг эвесте. Сандак чагырыкчы Донгур-оолду арагаладып турар үеде, оон чаасканзырзынга сыгап олурары эпчок. Ол үеде араганы чаңгыс кижиге сыгап ижиртпес, боттары кады таарыштыр ижер турган болдур ийин.

Мээң бодалым-биле алырга, мындыг аар-саар чүвелер арай таарымча чок-даа болза, ниитизи-биле артистерниң ойнап турары тывынгыр болгаш чараш-тыр.

М. БАЗЫР-САДЫ.

СОНУУРГАВЫШААН

Бо чылын С. Токаның «Донгур-оол» деп шиизин хөгжүм-шии театрының артистери Кызылга болгаш районнарга ойнап көргүскен. Ук шиини эрзинчилер база улуг сонуургал-биле хүлээп алган. Шиизе ойнап турарлар театрның аныяк артистери.

Шиизе кол черни үүр даргазы Донгур-оол ээлеп турар. Оон ролюнда артист А. Салчак. Шиизе ойнап турар артистерниң сөс-домаа тода, билдингир. Шиизге хамаарыштыр бодумнуң бодалымны бижикседим.

Шии эгелээрде үүр даргазының албан кылыр бажыңында (ог эвес) Чөнүк-биле Ойнаар-оол ниң кымчы тудуп алган олурарлар. Шак ындаар шии эгелээр. Ол кымчының херээ чүү деп, авторнуң бижип турарында Чөнүк ашак чадаганнаан олурар болгай. Үезиниң байдалы-биле алырга, бөлүүн арат кижи дарганың албан кылыр черинге кымчы тудуп алгаш кирер хамаан чок, оон көргар турган үе болгай. Шииниң ийиги көргүзүүнде Донгур-оолдуң албан кылыр бажыңынга Ойнаар-оол база кымчы тудуп алган кирип кээп, намга кирер дээш билдиришкинин берип каапын, оон харызын негеп, кымчы-биле дарганың столун соктап турар.

Ийиги кожегеде Сандактың өөн көргүзүп турар. Донгур-оол өгге кирип кээрге, Сандак, Калбак-Кадай олар мендилежип солушкан дораан-на көгээржикке арага куда бээр. Ол черле бодап кээрге, арай таарышпас хире. Чүге дээрге шаанда тыва кижи өгге кирип кээрге, бир-ле дугаарында хөректе шайын, таваакта аъш-чемин салыр ышкажыгай. Оон аңгыда ег дээрге чаңгыс ажыглыг болур чүве ийнаан. Сандактың өөнден кижилер туралаан черинден үнүп кирип турар.

«Донгур-оол» дээрге эртин шии болгай. Оон-биле чон шагдан бээр таныш. Режиссер шиини канчаар тургузарын бүгү тала-биле өөренип көрүп тургаш кылыр болбайн аан. Бөгүнгү амыдыралды база барымдаалаар апаар. Ынчалза-даа чамдык ийи-чаңгыс чүүлдер база тургулай бээр-дир.

А. ТАВА.

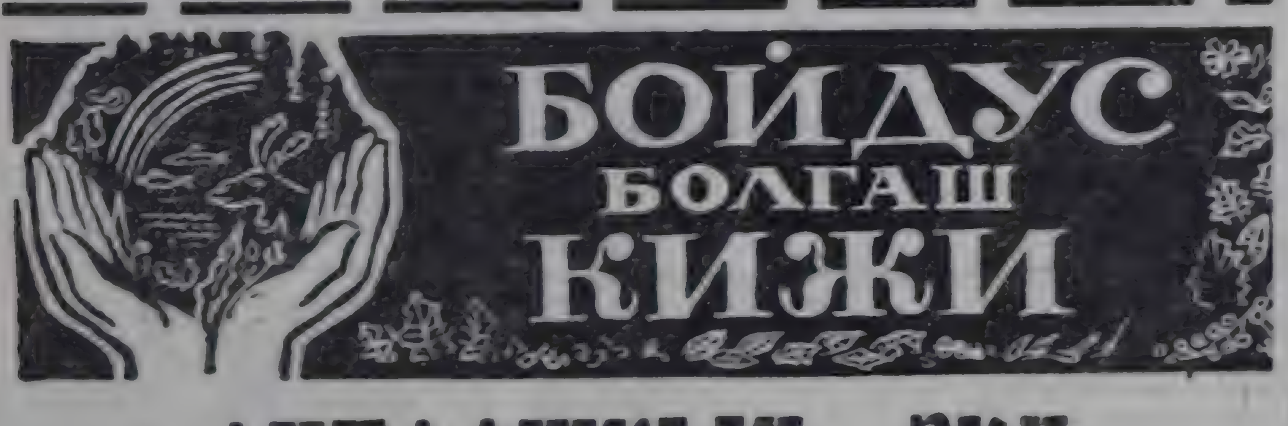

БОЙДУС БОЛГАШ КИЖИ

АҢНААШКЫН: ЭКИ ЧАҢЧЫЛДАРНЫ САГЫЫР

Эртенги ымыр чоорту чидип, чээн чүктен ужуккан даңның хаязы Хендерге бажының девискээринче бодунуң ак-көк херелдерин чажыпкан. Аңчылар Бичи-Куржаангының өрү чоктааш, кырының десрелдизинге аъттарын баглап каапкаш, куржаангы хая кырынга чаасканзыргай үнген улуг кара пөштүң дөзүнден харап үнүп келгеннер. Оларның дужунда, хая баарында, чеди мыйгак оъттап турган. Боо-зээр болза, ырак эвес, дөртен базым чер. Аңчылар карабиннерин хаяга чөлей салгылап алган, ыыт чок көрүп чыткаңнар.

— Ийи хүн улаштыр аңнап кээрге, чаңгыс-даа сыын таварышпас, карарган-на чүвелдир, дунмаларым. Ам канчаар, кежээки одарда Сарыг-Дагның хаъттарын хараар болган-дыр бис — деп, аңчыларның эң улуу бууруя баштыг кырган өрүнге сымыраны аарак чугаалаан. Дугуржуп чугаалашпаан-даа, черден элээн улуг даштар тыпкылап алгаш, мыйгактарның кырынче хары угда шывадап бадырыпкаңнар. Аңнарның ара-аразынга борбак даштар дээшкыры дегет барып душкулээрге, олары соннут-мурнуг мээс баарынча аргаже шошкуп кире бергеннер.

Тайга-сын кезип, түреп чорааш аңчылар ол хире тавааръттап турган мыйгактарга таварышкаш, боолавайн баарга, чамдык номчукчулар алдеп санир боор!

Тываның аң-меңниниң кушкумыскаяаның элбек турганы чажыт эвес. Диириг бойдус амытаннарының янзы-бүрү хевирлериниң хөйүнүң талазы-биле Тыва Совет Эвилелинде сөөлгү эвес черни ээлеп турар. Ындыг турбуже, Тываның фаунзында чамдык өскерлиишкиннер бисти дуврелнес аргажок. Тогдук-даа, чээрен-даа бистиң карактарывысты өөртпестээн, тарбаганнарның соккурушкан кыйгылары бистиң кулактарывыска таалал болбастаан... Эвээш санныг тарбаган барын билир кижилер-биле маргышпас мен.

Элегес биле Хендергениң ээзиргей делгемнерин, Чөөн-Таңды-Ууланың тайга-сыннарының артыш-шаанак үнген хөрүмнүг черлерин болгаш Каа-Хемниң үстүкү агымнарында чыдар кайгамчык чараш тайгазын бирден-бирээ чокка эргип чорааш, ада-өгбелеривистиң үе-төөгүде кагдынган одагларынга хонуп дужуп, хөйнү эскерип, бо чүүлдүң темазынга хамаарыштыр бодумга чогуур түңнелдерни кылган мен. Шагтөөгүнүң эргижирээн ол одаглары биске чүнү-даа чугаалавайн турар. Ада-өгбелеривистиң ол үедеги амыдыралы колдуунда-ла аң-мең, тайга-таскыл-биле холбашкан турган чүве болганда, бистер оларга кандыг-даа негелде кылбас бис. Олар диириг бойдусту камгалап-хумагалап билир чораан болгаш биске аңнаашкынның кайгамчык эки чаңчылдарын үлегер доманнар, алгаашкыннар, тоолдар болгаш төөгүлүг чугаалар дамчыштыр арттырып каапынга канчап чоргаарланмас бис! Ындыг болза-даа каскан оңгарларны, дадарып калган эрги демир дузактарны, капкан-маспактарны, янзы-бүрү дестеп каан кажааларны эң тайгага бо-ла көрүп болур. Тайга-сын кезип чорааш, оңгарга дүжүп, дузакка тудтунуп өлгеен аң сектеринге хөмү-биле таваржып болур. Ындыг фактыларга алды-чеди катап тавараршкан мен. Хендерге девискээринге бөлүк аңчылар-биле бөрүлер аглап чорун турган, мыйгак-хараганныг шырган ээмге дузактар салып чорун турган тавырыгалар-даа бар.

Диириг бойдуста бар аң-меңниң ховартап, эвээжээнинге, а чамдык хевирлериниң шуут көзүлбестеп, читкенинге дүнеки аңнаашкын улуг рольду ойнаан. Эрзин, Тестиң болгаш Өвүрнүң калбак-делгем ховуларынга чорун турган чээреннерни кайда барган? Хендергениң Узун-Хову, Баян-Тала ээмнеринге хөй элик кайнаар көже бергенил?

Аңның карактарын чылчырыктылдырып тургаш тотчеглээр чоруктар чүгле аъды кирген черлерде эвес, өске-даа районнарда кончуг нептерен-гей апарганы илден.

Эң тайгаларның арга-ыяжын үрей бастырып, тоорук-туг пөштерни моторлуг хирээ-биле кайы-хамаан чокка ужур эткилеп кааның көөрге, хомудаанчыы аажок болу бээр. Үстүнде фактыларны өөренип көргеш, «Уазик» болгаш өске-даа чоруу быжыг машиналарның кедээ черлерге командировкалап чорааш, тайгаже кайы-хамаан чок мацнадыр чоруун бүдүрүлге-албан черлериниң удуртукчулары шеглеп дирп эргежок чугула. Ук машиналарның эрткен оруун улусчу контролерларның хыналда-кичээнгейинге тургусса эки деп бодаар мен.

Тываның аңныр ажыл-агыйларының болгаш кедээ суурларда, хоорайларда аңчылар ниитилелдериниң девискээрлеринде диициң, алды-киштиң ам колдадыр аңнап турар. Ындыг болганда ук аңнарны аңнаарының чурумнарын улам тодаргайлай көрүп, аңныр сезонунуң үезинде аңчыларның тыпкан олчазы бүрүнү-биле күрүне кассазынче кирген турарын контроль-даар, тускай комиссияларны чер-черлерге органнызастаары күзенчиг. Аңныр биледи-даа, тускай кээрэ-дугуржулга-даа чок чамдык кижилер тайгаже чай кадында «соорланып» үнгеш, диициң, киштиң адып-тудуп экелгеш, чурттакчы чонга улуг өртекке садып-саарыптары чажыт эвес. Каракуштуу аңнаары республиканың бүгү девискээринде база-ла дүврелчиг байдалда. Республиканың аңныр эргелели чылдың-на апрельдиң төнчүзү, майның эгези үеде кара-куштуң аңнаарының хуусаазын, чежени адарын аңчыларга парлалга дамчыштыр чарлап турар. Чер-черлерде каракуштуң ойнаар хуусаазы деңнески эвес, орайтыг-эртелиг болуп турар. Ынчангаш эргелелдиң охотоведтери дүшкүулуг келбиже кайы-хамаанчок хуусаа айытпаан, кедээ районнарның охотоведтери, хоочун аңчылары-биле сүмележип тургаш, шын хуусааны шилип айтыры чугула.

Суг куштарын аңнаарынче кичээнгей салбайн турар. Чинээ, Улуг-Хемниң Хендерге девискээринге янзы-бүрү суг куштары 1970 чылдарга чедир кончуг элбек, ол талазы-биле база бай оран турган. Хову-Аксы суурнуң эгери Шестаков хүрен «уралынга» кара ыдын салыпкаш, комбинаттың хөй «аңчылары»-биле келгеш соонда, Хендерге уңунуң бүгү хелдерин, Кызыл-Холдүктү, Доржу-Холду долгандыр олурупкаш, даладып туруп бээр турган.

Аңгылерни аңнаарын түр када хоруп каан. Ынчалза-даа Улуг-Хемниң Элиг-Хемде, Каа-Хемниң Улуг-Ажыкта оларны хөңү-биле какпалап өлүрүп турар.

Аңныр ажыл-агыйларынга база аңчылар ниитилелдериниң биотехниктиг ажылдарны кылып чорудары база чугула. Ынчалза-даа чайгы үеде аңнар копналарынга сиген-ширбиилди белеткеп, дустуг-кужурлуг чапырарны кылып чорутпушаан, ол черлерге чайгы-кышкы үеде чыглып кээр аңнарны камгалаар ажылды херекке албайн бар-бас ужурлуг бис. Белеткээн сиген-ширбиинге, далган-тараага, хайырарга чыглып кээп турар аңнарны аңнаары — ол кандыг-даа аңнаашкын эвес, а өлүрүг-ле аңнар узуткаашкыны болур.

Аңнаары — ол эң-не ээлди, эң-не солун эргелерниң бирээзи. Ынчалза-даа ол дээрге боо уупкуу дег кижи бүрүзү аңнап болур хээни ол эвес. Тускай эртем-билиг, практиктиг эзу-сургуул чок, төрээн бойдузунга кам чок кижини бис аңчы кижи деп санап шыдавас бис. Аңчы кижи дээрге-ле, ол — аңнаашкынның эки чаңчылдарын сагып чоруур, аңнаашкынның бедик культуразынга кижизиттинген, төрээн бойдузунга чүректиң хайнындан ынак кижи болур. Бо бүгүнү шиңгээдип албас болзувусса, аңныр ажыл-агыйларынга сагылга-чурумну чедип ап шыдавас бис.

С. АДЫЯ.

Чөөн-Хемчик район.

ХУМАГАЛААР

Бо-ла турган бойдузумга
Болган-на чок таалаар мен.

Ынчалдыр кезек-кезек ырлай бээр мен. Алдыы-Үстүү Ишкиннер. Каргалдар. Хүүректиг каас, чараш бойдус чурумалдыг, аңы-меңи, балыы, кужу, эм-таң үнүжү-биле байлак черлер. Ылаңгыя Каргалда бичии хөлчүгештер хөй. Оларда балык байлап эндерик. Ол балыкты оон-моон келген кижилер кайы-хамаан чок төтчеглеп, кырып турарлар. Оранның байлаан хумагалавас, төтчеглээр, арга-арыгны өрттедир таварылгалар бар. Эрткен чылын Каргалга улуг өрт болган. Оон түңнелинде арга-ыяш, аң-мең өрттенген. Ийи-чаңгыс чоруумал кижилер тенчимматар, элик-хүлбүс, сыын-мыйгакты кыра боолап, өлүрүп турары хомудалчыг. Ажырымчы төтчеглекчилер-биле демиселди күштелдирери чугула.

— Алдыы, Үстүү Ишкиннерни, Каргалдарны камгалалдыг черлер кылза деп бодаадыг мен ийин—деп, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Норжун-оол Сат хомудаан сеткилин илереттн. Шынап-ла малчынның бо үнелиг санаазынга кым каттышпас боор. Бойдуска хумагалал чок ону кээргеп көрбес, өрттедип, хуюктаар, чепшээреп чок аң-мең өлүрер аялаар, дузактаар таварылгалар кайда-даа бары чажыт эвес. Манчүректиң Көжээнин, Хан-Дээрниң, Хүүректигниң кештиг хамык аң-меңи, үнелиг эм оъттары, аржаан суглары ховартап турар. Эрткен чылын мен Манчүректе чорааштын чамдык кат-чимистиг ыяштарны машина-техника-биле чаза бастырып каапкан чыдыры көрген мен. Каш чыл бурунгаар Сут-Хөлге салган байлаңнар улуг балыктар кылдыр өзүп көвүдээн. Чайгы үеде хөлге чораан аян-чорукчулар балыктарны четкилеп кыргаш, саваларга суккаш аът-хөлге чүдүрүп ап турары илден. Харын-даа вертолетке чүдүргүлепкен таварылгалар бар. Оон-моон келгилээн хөй-хөй төтчеглекчилер хөлдүң балыын кырып турар. Ол чижээ, кээргел чок төтчеглекчилерниң чамдыктарын аңныр хайгаарачылары, активчилер, эки тура, инспекторлар кыңчыктырбайн тудуп, торгаалды опаап турар. Эрткен чылын кайда-даа доктаамал чурттавайн турар, ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас Пыын-оол Ондар хөлдүң балыын кыргаш, демир саваларга тудап, машинага чүдүрүп алгаш, садыглап чораан туттурган. Бала-ла турум чурттаар адрези чок, тудуп кылган ажылы чок, хадып чораан каңмыдал ышкаш топанчы Чингин-оол Тулуш Ишкинге ангор ашкылар чоогунга чораан бөлүк чуймаларны боолап, хуузунда ажыглаарын оралдажып тура, хайгыылчыларга туттурган, боозун хавырткан. Хоойлу езугаар торгаалга төтчеглекчи таварышкан. Ындыг чижектерни хөй-биле айтып болур. Кижиниң кадыкшылынга эргежок чугула аржаан сугларын хирлендирер, хая чүктарын кадып, үрегдээр боор-дур. Манчүрек аксының үстүнде кыдыгда хая чугун үрегдеп каапкан чорду.

Хемчиктиң үнелиг үнүжү—чыжырганазы сыгар, харын өрттедиптер таварылгалар бар. Эрткен чылын Хемчикке каш улаа өрт болгулаан. Түңнелинде хөй чыжырганалыг ыяштар өрттенип, шаараан бүзүн кезек бөлүк оолдар Хемчик арыындан бөктек-бөктек чыжырганаларны сыгаш, туткулап алгаш чорда тавары шкаш:

— Хайыраан чыжырганаларны чүге кам-хайыра чок сыгар силер? Аваа хумагалап чыып чиир-ле болгай, оолдар—деп, чөвүн чугаалаадым.

Оолдарның бирээзи тургаш:

— Чыжыргана сыгар-сыкпазын сен билир эвес сен—деп шала турамыккай харыылады.

Оон алгаш көөрге, чыжырганаларны кезип, үрегдээр, сыгар таварылгалар бар-дыр. Актың кадыр хаяларынга турган чараш ак улар куштар ховартаан. Харын-даа көзүлбестей бергеннер. Артыш-шаанак таар- оът, кара-ай, шенне, ыт-кады ышкаш эм-таң оъттар өрттенип, хуюкталып турар. Ыт-кады тергиин эки эм-дир. Ону бис кайы-хамаан чок ажыглап турар бис. Каш чыл бурунгаар Ялта курортунга дыштанып чораан мен. Ында ыт-кадын тускай шөлге тарып өстүргеш, ооң кады-биле кара-бүүрек аарыгларын эмнеп турар чораан. Бистиң Хемчикке ыт-кадын тарып өстүрүптер хире чер тывылбас бе?

Төрээн чуртунуң бойдузунга кижи таалап чурттаар, арыг, агаарын тынар, аржаан сугларынга эмненир, арга-эзимнеринге агаарлап, сергүүстээр, хайыралыг эм оъттарын, кат-чимизин хереглээр болганда, ону карактап, камгалап тургаш чон ажыглаар ужурлуг бис. Ындыг турбужe кээргээр сеткил чок, төтчеглекчи кижилерниң бойдустуң хайырзазын үреп-тонаар, үзеп-төтчеглеп турарынга кымның сеткили хомудавас боор. Бирээ кижи бойдустуң төлү болганда, кижи буруузу төрээн черинин бойдузунга ээзулуг ээ болур ужурлуг.

О. БОРАШ.

Он бир совет альпинистер бөмбүрзектиң эң бедик даанче—Эверестче ийи ай иштинде үнгеннер. Эверестиң кырында ССРЭ-ниң тугу киискип турар. Эрес-дидим спортчулар оон мурнунда кымның-даа бузу баспаан, эң кадыр черлерин тавартып ооң сүүр бажынче үнгеннер. Оларның дөрт делегей альпинизминиң төөгүзүнде бир-ле дугаарында дүне када үнүүшкүнну кылганнар.

ЧУРУКТА: экспедицияның киржикчилери үнүүшкүн мурнуу чарында.

Ю. РОДИОНОВТУҢ фотозу.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 24-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Футболга делегей чемпионады. Бразилия биле Чаа Зеландияның шилиндек командаларының маргылдаазы. Испаниядан дамчыдылга. 10.30—Телемедээлер. 10.35 —14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Өңнүктерниң экраны». Социалистиг чурттарның телевидениезиниң документалдыг фильмнериниң программазы: «Болгаарка-биле ужуражылга» (БКР). «Паройга аян-чорук». (ГДР). «Звёзднинская чендирне». (ЧССР). 15.35—Орус чугаа. 16.05 —«Коргунчуг теегүк». Мультфильм. 16.15 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 16.15 —17.00 —Чапсар. 17.00 —Уругларга фильм. «Турамык». 17.55 —«Чуртуң шелдеринде». 18.10 —Футбол дугайында допчулар-биле. 18.40 —Бөгүн делегейде. 18.55 — Миллионнарның ленинчи университеди. «Ажылчын программазы —бүгү чоннуң хереэ». 19.35—Футболга делегей чемпионады. Бразилия-биле Чаа Зеландияның шилиндек командаларының тиктажыры. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 22.25—00.30 —«Союз—Т-6» деп космос корабльниң ужудуп үнериниң дугайында.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —«Өрлерге өпей ырызы». Уран-чечен фильм. 12.15—Испан дыл. 13.35 — «Горнистер, таралгалаар!». 14.20 — «Авам школазы». 14.50 —ПТУ-га чүү чүвеге база канчаар өөредилер? 15.20 — Телемедээлер. 15.30 — 18.25 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.25 —Телемедээлер. 18.40—«Бистиң аалчыларывыс». Туркмен ССР-ниң профтехучилищелериниң ансамбльдериниң концерти. 19.15 —Киножурнал. 19.25 — «Аяя тергэ». Информация-публицистиг программа. 19.40 —Чарлалдар. 19.45 —«Хайлыкшылар». Телефильм.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг хувусар, чаштар!». «Ийи ыт дугайында». Мультфильм. 20.15 — А. Скрябин. «Прометей». Симфониялыг шоожу. Ленинградтан дамчыдылга. 20.40—«Полар үениң дурзу-хевирлери». Эртем-популярлыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30—«Эштер-өңнүктер дугайында». Уран-чечен телефильм. 2-ги серии. 23.05 — «Черге, дээрге болгаш далайга-даа». Авиамодель спорту.

Редакторнуң оралакчызы К. К. Сат

Агаар

Бөгүн республикага элдир булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын- угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7-12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 10-15, хүндүс 27-32 градус чылыыр. Автоорукка кестүрүү эки.

Кызылга бичии булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 13-15, хүндүс 30-32 градус чылыыр.

КИНО

ИЮНЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дайылдың тылында фронт» 9.30, 12.30, 17.30, 20.30; «Гусар баллалазы» 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Огарёва 6» 9.30 11.25; «Карнавал» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ол тоожудан муңгараачыг чүве чок» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өлүг-диириг-даа болза, эккээр» 15.00, 16.50, 18.40 20.00 шактарда.

«ЧАПГЫ»: «Чаңгыс ковеорог» 14.30, 17.00, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Рим дээш тулчуушкун» 18.30, 20.30 шактарда.

АЖЫЛЧЕ ЧАЛАП ТУР

Тываның күрүнениң филармониязы ажылдаарынче ажыл-агый эргелекчизин, кладовщикти, общежитиеге комендантыны, 1-ги болгаш 2-ги класстың чолаачыларын, дүржүлгелиг механикти чалап турар.

АДРЕЗИ: Щетинкин-Кравченко кудумчузунуң 58 дугаар бажыңы, кадрлар килдизи.

Июнь 27-де Тываның күрүне филармониязынга корей «Арирап» ансамбльдиң концерти 16.00 болгаш 18.00 шактарда болурун чарлап тур.

Ансамбльдиң программазында нептереңгей ырылар болгаш танцылар кирип турар.

ХАМААН ЧОК КЕСПЕС

1973 чылдан бээр Тыва АССР-ниң ажыл-агыйлары ниитиниң малынга быжыг чем баазазы тургузарынга будук-бүрү баглаарын калбаа-биле ажыглап келген. Чамдык удуртукчуларның хайгаарал чогу-биле бойдустуң чараш чурумалын үреп, теректерни, талдарны кыргып турар таварылгалар кайда-даа бар. Тыва АССР-ниң үндезин хоойлузунуң 61 чүүлүнде Тыва АССР-ниң хамаатылары бойдусту камнаар, ооң байлактарын камгалаар хүлээлгелиг деп айытканын номчааш, кончуг чүүлдүгзүндүм. Өскен төрээн черим Өвүрнүң Торгалыг хемниниң унун дургаар поглап арыгны ажыл-агыйның, албан-организация черлериниң будук-бүрү белеткелчилери кээргел чок кыргып, шаарартын каапканы-биле ушкан чудуктар ооңчалзы берген чыткылаар.

Ам бо хүннерде өөреникчилер, аныяктар будук-бүрү белеткелинче кирипкен. Үстүнде четпестерни чайладырыбиле ажыл-агыйларның удуртукчулары ажылчыннарга балды, хирээ эвес, узун дыттылар баштарынга бичии чиирбей будуктар үзе кезер чидиг бижекчигештер баглап бээр болза эки деп бодаар мен. Мурнунда чылдарда дег бойдустуң каас-чараш чурумалын үрээн кээргел чок төтчеглекчилер турар болза, оларга харысаалга хүлээдир талазы-биле арга-арыг хайгаарачылары шимчегир ажылдаар болза эки.

Н. ДАМДЫН

БОЙДУС БОДУ

Чонуп, шыйып, аргып,
даарап.
Сомалааштын чуруп,
сиилбип.
Шевер кижи чуну кылбас
Четче санап четпес-даа бис
Кадыг, чымчак каш чүүл
даштар
Хадың, терек, шиви, пөш,
дыт.

Дой, кам, шой-даа уран
холдан
Тоолжургун дирлип келир.
Шеверлерни каастап,
чураан
Эрте, бурун кылыглары.
Чеже-даа хөй вектер эртсе
Эргижирен читпээн шын..
Ыначалзажок: «Кижилерден
Ырак артык шевер бар!»
деп.

Чуглаалапкан кижини мен:
«Чулчурдун» деп чектевес
мен:
«Көрүп ханмас, угаап
четпес
Холчок мерген, чок дээн
мастер.
Бодум тыным мында түдүш
Бойдус боду болдур ийин...

В. САГААН-ООЛ

Республиканың Культура министерствозу болгаш хөгжүм-шии театры Москваның Гнесин аттыг училищезиниң музыка-комедия салбырынга өөренирин күзээн тыва оолдар, уругларны чалап тур.

Хүлээп алыр комиссия июнь 28-тен июнь 30-ге чедир хөгжүм-шии театрынга 2 шактан эгелеп ажылдаар. Бо хүннерде хүнну-не 5 шактан эгелеп белеткел шылгалда чорып турар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 8. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысаалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 3-37-13, промышленность килдизиниң 2-34-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 1-21-47, үлегтүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01173.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 147 (11945) | 1982 чылдың июнь 25, пятница | 1925 чылда үндүрлеттинген | Өртээ 3 көп.

ШЫНАРНЫ КОМПЛЕКСТИГ БАШКАРАР

Чаа техниканы, улам-на сайзыраңгай дериг-херекселдерни бүдүрери хүн санында көвүдеп турар. Ол станоктар, машиналар, агрегаттар, приборлар, культура-амыдырал бараанныры мурнундаазындан чүгле бүдүрүкчүлүг эвес, харын улам-на ыныныштыг, ур эдилеттинер болгаш оларны башкарары, хайгаараары бөдүүн, эптиг, ажыктыы улуг азы чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, ооң техниктиг характеристиказы чүгле бо хүннүң эвес, даартагы хүннүң негелделеринге дүгжүр болур ужурлуг.

Бүдүрүп турар продукцияга бөгүн ындыг улуг негелде салдынып турар болганда кылыгларны сайзыраңгайжыдар, оларның шынарын бедидер талазы-биле хөй болгаш доктаамал ажылдавас болза эки түңнел чедип алдынмазы билдингир. Ону чедип алырының кол оруу—продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазы.

Бүдүрүлге чорудулгазының бүгү-ле дургузунда—конструкцияларның, модельдерниң төлевилелинден ажылчын шыйыгга чедир, шенелде үлегерден калбаа-биле бүдүреринге чедир—ук системага шыңгыы хыналданы хандырар хөй санныг хемчеглер көрдүнгени-биле комплекстиг деп адааның чылдагааны ында.

Өнгү беш чылда болгаш 1981-82 чылдарда продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазын ажылдап кылыр болгаш шиңгээдип алыр талазы-биле республиканың бүдүрүлгелеринде чамдык ажылдар кылдынган. Амгы үеде ол ажыл республиканың улуг бүдүрүлгелериниң хөй кезиинде чорупп турар.

Он бирги беш чылда ук системаны 60 үлетпүр бүдүрүлгелериниң 20-зи, амыдырал хандырылганың 7 бүдүрүлгезиниң 5-и база бир төлевилел организациязы шиңгээдип алыры көрдүнген.

Сөөлгү үеде ол системаны нептередир ажыл элээн идепкейжээн. 1980 чылда комплекстиг системаны шиңгээдип алган чаңгыс бүдүрүлге турган болза, 1981 чылда продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазын шиңгээдип ажыглааның үлетпүрнүң 2, амыдырал хандырылганың 3 бүдүрүлгези бүрүткеткен.

Кайда-ла партия, профэвилел комитеттери, бүдүрүлгениң удуртукчулары продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазын шиңгээдип алырын ханызы-биле, бүгү талалыг чорудуп турар болдур, ында тодаргай түңнелдерни көрүп болур.

Депшилгелиг системаны шиңгээдип алганындан бүдүрүлгениң шынар болгаш экономиктиг көргүзүглери бедип турар. Чижээ, «Тыва кобальт» комбинатта кобальт концентратының шынары экижээн, хоралыг бүдүмелдерниң холумаа эвээжээн. Ооң уламындан севертүр концентраттың хемчээли кызырлып, шынары экижээнинден чылда орулга 7 муң рубль чедип турар.

Кызылдың дааранылга комбинадының Күрүнениң шынар демдектиг продукциязы өзүп турар. 1977 чылда комбинат системаны чаа шиңгээдип эгелеп турда, дээди категорияның продукциязын 65 муң рубльге (бараанныг продукцияның 0.25 хуузу) берген. 1981 чылда ындыг продукциязы 597 муң рубль (14 хуу) четкен. Продукцияны баштайгы негелде ёзугаар дужаары 95.5 хуу, бирги сорттуң 96.2 хуу чедип турар. 1980 чыл-биле деңнээрге ында продукцияны үрей кылыры 2.5 хуу кызырылган. Комбинаттың коллективи системаны шиңгээдип ап, ажыглаанындан 25 муң рубльдиң камналгазын алган.

Тываның сүт комбинадының специалистери, ажылчыннары системаны ажылдап кылырын болгаш шиңгээдип алырын кызымак чорудуп келген. Комплекстиг системаны шиңгээдип алырын олар удавас доозар.

Кызылдың алгы заводунда ук система ажылдап кылдынган болгаш шиңгээдип алдынган дугайында акт тургустунган. Ынчалза-даа заводтуң продукциязының шынарының доктаамал эвези хөй санныг хыналдалардан бадыткаттынганы-биле нүр-хайгаарал лабораториязы заводтуң актызын бүрүткеваан.

Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң шугуму-биле 3 бүдүрүлге комплекстиг системаны шиңгээдип алган, 2 бүдүрүлге ону ажылдап кылырын чорудуп турар. Ынчаар ажылдаары ачы-дуза чедирериниң болгаш чагыглар күүседириниң шынарын экижидеринге улуг идиглиг болуп турар. «Тувашвейбыт» каттыжыышкынында 1000 чагыгга онааштыр хомудалдар 0.6 хуудан 0.5 хуу, хуусаазын үскени дээш хомудал саны 2 хуудан 0.5 хуу, багай шынары дээш 1,3 хуудан 1 хуу кызырылган.

Тыва рембыттехникада септээшкинниң шынарынга чагыкчылар таарышканы 70 хуудан 81 хуу четкен, 1000 чагыгга онааштыр хомудалдар 3-тен 1 хуу чедир эвээжээн.

Кызылдың химиктиг арга-биле хеп аштаар фабриказында баштайгы негелде ёзугаар чагыкчыга дужаары 84,3-тен 90 хуу апарган, 1000 чагыгга онааштыр хомудал саны 8.4-тен 4.1 хуу эвээжээн.

Бо ажыктыг, чугула ажылда чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар болгаш четпестер барын айтыр апаар. Чамдык бүдүрүлгелер системаны ажылдап кылырының болгаш шиңгээдип алырының хуусаазын сагывайн, узадып келген. «Тыва даг-дүгү» комбинат ол системаны шиңгээдип алырын 1979—1980 чылдарда доозар ужурлуг турган болза, ам ооң хуусаазын 1984 чылче шилчиткен. «Тыва суг тудуг» трестиң ДБК заводу ол ажылдың хуусаазын 1981 чылдан 1985 чылче чылдырган. Кызылдың эът комбинады баштайгы айыткан хуусаазын үскен.

Бүдүрүлгелер продукцияның шынарының байдалын анализтевейн азы эреңгейи-биле, анализти программа чокка чорудар чорукта бар.

Бүдүрүлгелерде продукцияның шынарын башкарарының киржизи азы ук системаны шиңгээдип алырын харылаар тускай ажылдакчы безин чогу аңаа бергедээшкинни болдуруп турар.

Продукцияның шынарын бедидери—чүгле техниктиг эвес, а экономиктиг сорулга. Ол дээрге социал болгаш идеологтуг айтырыг: ону шиитпирлээри социалистиг ниитилел харылзааларын быжыглаарынга болгаш сайзыраңгайжыдарынга салдарлыг дээрзин партийжи чугула документилерде айыткан болгай. Ынчангаш ажыл-агый удуртукчулары, партия, профэвилел, комсомол организациялары продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазын шиңгээдип алырынче бүгү күштү мөөңнээр ужурлуг. Планныг онаалдаларның, социалистиг хүлээлгелерниң күүсеттинериниң магадылалы база ында.

Хүннүң медээлери

КАЛБАРТКАН

СЭКП Төп Комитединиң Пленумунуң доктаалын, аңаа эш Леонид Ильич Брежневтиң чугаазын, ССРЭ-ниң Азыш-чем программазын, аңаа холбаштыр СЭКП Төп Комитединиң хүлээп алган доктаалдарын Улуг-Хем районнуң ажылчы чоннарынга тайылбырлап таныштырар ажылда 573 агитатор, 117 политинформатор болгаш хөй-хөй лекторлар киржип турар. Бо хүннерде 28 агитпунктуда 41 агитколлективти быжыглаан. 218 агитквартира, 7 агитация уран чүүл бригадазы ажылдап турар.

Оларның аразында Торгалыг, Ак-Тал, Булун-Терек, Ак-Туруг суурларның культура бажыңнарының агитация уран чүүл бригадалары, Шагаан-Арыг хоорайның, Кызыл-Даг, Хайыракан, Арыг-Үзүү суурларда агитпунктуларның ажылы эки.

Чер-чер Советтеринге соңгулдаларга белеткелдер-биле холбаштыр агитация-массалыг ажылдарны чорударынга Советтерниң активи, депутаттарга кандидаттар база идепкейлиг киришкен.

ЧАЙЛАГЛАРЖЕ

Эрзин районнуң ажыл-агыйларында хой кыргылдазы массалыы-биле чорупп турар. Ында бо чылын 86870 улуг хойну, 36 муң ажыг хураганны кыргыыр.

Баштайгы хүннерде 22861 хойну кыргааш, оон 35 тонна 455 килограмм дүктү кыргып алган.

Районнуң 4 ажыл-агыйында ниити-биле 11 кыргылда пунктулары ажылдап турар. Оон иштинде «Мөрен» совхозтуң хойжулары 7790 хойну кыргааш, бир хойга онаашпыр ортумаа-биле 1,8 килограмм дүк кыргып алган. Ол дүктү сорттап, савалааш, күрүнеге дужаап эгелээн.

Эрзиничилер СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң чуулдуг деп көргенни Азыш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга күш-ажылчы салышкыннарын бо чылдан-на киирип шиитпирлээн. Районнуң малчыннары мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг доозкаш, ам малдың чайгы семиртилгезинче кирип турар. Хойну кыргааш, чугган соонда, чайлаглар-же одаралдын үндүрүп эгелээн.

К. МААДЫ

Малчыннар наадымынга уткуштур чарышты калбартыылыңар

ЧАРЫШТЫҢ МУРНУКУ ОДУРУУНДА

Эрзин районда Ленин аттыг совхозтуң малчыннары найыралдыг өг-бүле Темир-оол Багымович биле Назылмаа Доондаевна Өөвейлер он ийи чыл дургузунда төрүүр хой кадарып келген. Ол үениң иштинде совхозунга 4200 баш хураганны өстүрүп берген. Чыл санында төрүүр 100 хойга онаашпыр 98—113 чедир хураганны камгалап келген. Бир баш тыва уксаалыг хойдан-на 1.8 кг дүктү кыргып ап чораан.

1981 чылдың кыжы кадыг-шириин болуп эртсе-даа, олар районнуң хойжуларының аразында калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришпишаан төрүүр 100 хойга онаашпыр 113 хураганны камгалап ап, тиилекчи болганнар.

Темир-оол Өөвей ол бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш «Күш-ажылчы шылгаралы» деп медаль-биле, «1981 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп херек демдээ-биле шаңнаткан.

Амгы үеде оларның кодан ында төрүүр 452 хой бар. 100 хойга онаашпыр 100 хураганны камгалап алган. Бригадада хойжулар өртүзүнде социалистиг чарышка база тиилекчи болган.

— Мурнуда чылдарда бис хой кыргылдазы доостурга оон хураганны кыргып турдувус. Ол таарымчалыг эвес деп чүвени ажылывыстан көрген бис. Хураган кыргылдазын орайтадырга, оларның дүгү дүжүп каар, ону хой кыргылдазы-биле деңге чорударында чугула. Бо чылын хураганнывысты хой-биле деңге кыргыыр бис. Бистиң хураганнарывыс эрте төрүттүнген болгаш семис шыырак—деп, Назылмаа Доондаевна чугаалаар болду.

Дуржулгалыг хойжуларның эгелээшкинин бригаданың болгаш совхозтуң хойжулары деткип, хураганнарны хой-биле деңге кыргыырын шиитпирлээн.

— Хураганны эрте үзер херек. Хой хураганнарын эзээр дээш орта семирбес. Ынчангаш бо чылын хураганнарны кыргылда, чуулда соонда дораан үзерин шиитпирлээн бис— деп, Темир-оол Багымович чугаалады.

Назылмаа Доондаевна чүгле бодунуң онаашкан ажылынга кызымак эвес, хөй-ниити ажылдарынга база идепкейлиг киржип турар. Ол хойжу бригадада партия бөлүүнүң организакчызы. Партия бөлүүнүң хуралдарын устав ёзугаар эрттирип, аңаа хүн бүрүнүң чугула айтырыгларын чугаалажып, ажылда четпестерни чогуур өйүнде чайладыр талазы-биле хемчеглерни ап турар.

Бригадада коммунистер Дугурук Дармажап, Доржатмаа Куулдун олар партийжи даалгаларны ак сеткилдиг күүседип, ажылынга бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар.

Доржатмаа Куулдун бригадада эң эки культурлуг өг-бүле деп социалистиг чарыштың организакчызы. Бо талазы-биле малчыннар ортузунга тайылбыр ажылдарын чорудуп турар. Ол СЭКП райкомунуң кежигүнү, бригадада агитатор. Амгы үеде малчыннарга СЭКП Төп Комитединиң (май 1982 ч.) Пленумунуң материалдарын таныштырып, партийжи даалгазын багай эвес күүседип турар. Ол боду төрүүр 100 хойга онаашпыр 98 хураганны камгалап алган.

К. ХЕРТЕК.

ЧЫЛГЫДА ҮЖЕН ЧЫЛДА

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң хоочун чылгычызы Моңгуш Хуваевич Туран-оол чаңгыс ол-ла ажылынга үжен чыл чедип турар. Чылгычының чымыштыг ижинге ол хире үр ажылдааш, Моңгуш Туран-оол эвээш эвес арга-дуржулганы мөөңнээн. Лыка хөй апыяктарны чылгычы мергежилге өөреткен.

Эрес, шудургу, онаашкан ажылынга ак сеткилдиг чылгычының арга-мергежилдииниң дугайын дараазында саннар бадыткап турар. 1979 чылда төрүүр 100 бееге онаашпыр Моңгуш Туран-оол 80, оон дараазында чылда — 86 кулунну менди камгалап алган. Он бирги беш чылды ол база бедик көргүзүглерлиг эгелээн. Чижээ, 1981 чылда 100 бееден 85 кулун алган. А бо чылын бе оолдаашкыны ам-даа доозулбаан, а ол хире-ле 80 кулун менди доругуп турар.

Мурнакчы чылгычы Моңгуш Туран-оол республика малчыннарының наадымынга киржип эрге дээш социалистиг чарышче кирбишаан, улам-на кужениишкинниг ажылдап турар.

М. ЧАШ-ООЛ.
Чөөн-Хемчик район.

Раиса Энди-Хоевна «Коммунизмниң хереди» совхозтуң сеөйнүг ажылдарының доктаамал киржикчизи. Кыжын хой болдаашкынының үезинде ол дуаалакчы кадарчы, сакманчы. Хой кыргылдазының үезинде кыргыкчы. Ол чаны-биле Р. Э. Көк-кыс бо чылын база кыргылдада ажылдап турар. Оон ажылының байдалы хүнде 50 чедир хойну кыргып турар дээрге-ле билдинге бээр. Коммунист Раиса Энди-Хоевна Көк-кыс кыргылда пунктузунда улусчу контроль бөлүүнүң удуртукчузу, чаңгыс грамм-даа дүктү чидирбес, ажаап алыр дээш хемчеглерни ап чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Р. Көк-кыс.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

СУГГАТЧЫЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

«Ак-Туруг» совхозтуң ажыл-ишчилери Азыш-чем программазын боттандырарда, мал ажылының продуктулуун бедидер дээш малга быжыг чем баазазын тургузарынче, суггаттыг черлерни эң бериңчелиг ажылдарынче улуг кичээнгейни салып турар. Совхозта 1174 гектар суггаттыг шөлдерде хөй чылдыг сигеннерни тараан. Мал чеми болгаш өске-даа культураларның суггарылгазын беш звено эки чорудуп турар.

Кызыл-Дагда Аймыырлыгның суггарылга системазының девискээринде 118 гектарда люцернаны тараан. Ында 28 суггатчылыг үш звено ол үнүүштүң багай эвес дүжүлгезин өстүрген. Ооң бирги кезилдезин бо хүннерде чорудар болгаш гектардан-на 20 центнер ногаан сигенни алыр дээн. Ооң соонда шөлдерни база катап суггарааш, ниити дүжүттү ажаап алыр сорулганы чер ажылдыглар боттарының мурнунда салган.

— Сүт бо чылын албек-тир. Бирги суггат-биле шупту 1767 гектар черге ол-шыкты сиңирдивис. Ам ниити суггат база шуудай берген—деп, совхозтуң гидротехниги Ю. Чанчып чугаалады.— Мал чемин белеткээрин көвүдедир сорулга-биле мурнуку чылдарда ажыглал чок чыткан 544 гектар сиген шөлдерин суггарып, Алаакта 107 гектар черниң хараганын сеп, дажын аштап, суггаргаш, кызыл-тасты чаштывыс. Оон база элээн хөй немелде дүжүт алдынар ужурлуг.

Кызыл-Даг салбырда суггатчылардан Михаил Ендаиның удурткан звенозу сезон эгелээнинден бээр-ле эрес-кежээ ажылдап, хүлээнген участогун эки шынарлыг суггарып келген. Өске ийи звено база-ла олардан улуг дудак чок ажылдап турар.

Кызыл-Дагның суггатчылары бо юбилейлиг чылда боттарының мурнунда салган сорулгазын бүрүн күүседир, келир кышка удур ниитиниң малынга четчир чемнерни белеткээринге төлептиг үлүүн киирер дээш бо хүннерде кызымаккан ажылдап турарлар.

Х.-К. МОНГУШ.
Улуг-Хем район.

ХООРАЙ ТУГУНДА ОРДЕН

ЯКУТСК. (СЭТА). Якутскиниң ажылчы чоннарының ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чедип алганы улуг чедиишкиннери дээш, чурттуң соңгу-чөөн талазынга Совет эрге-чагырганы тургузуп, быжыглаарынга оларның ачы-хавыязын демдеглээри-биле база үндезилеттиниин тургустунган хүнүнден бээр 350 чыл болганы-биле холбаштыр ол хоорайны Күш-ажылдың Кызыл Туг ордени-биле шаңнаан. Шаңналды тывыскарынга аңаа июнь 23-те болган байырлыг хуралды турласкааткан.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы В. П. Орлов бедик шаңналды хоорайның тугунга кадап берген. Ол ажылчы чоннарга эш Л. И. Брежневтиң чүректиң ханызындан байырын дамчыткан.

Якутск оруе болгаш ССРЭ-ниң өске-даа улустарының буянныг-чаагай дузаламчызынга даянмышаан, Совет эрге-чагырганың чылдарында таныттынмас кылдыр чаартынганың байырлыг хуралга демдеглээн. Ол—күш-ажылчы хоорай, эртемниң болгаш культураның улуг төвү апарган.

Хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны хүлээп алганнар.

КАТТЫШКАН ОНГУ ЭКИПАЖ

БАЙКОНУР КОСМОДРОМ. (СЭТА-ның тускай корр. Н. Железнов). Совет-француз экспедицияның ужуп үнеринге чедир таныы-да ийи хонук мурнунда болган парлалга конференциязынга бирги экипажтың составын чарлаан. Экипажтың «Салют-6» станциязже ийи катап экспедицияга чораан 10 харлыг командири В. Джанибеков-биле кады 140 хонуктуг экспедицияга киришкени-биле суургадаан бортинженер А. Иванченков болгаш француз космонавт-шинчилекчи Жан-Лу Кретьен ужуп чорууттарлар.

Совет космонавтыларны белеткелиниң удуртукчузу ужар чүүлдүң генерал-лейтенантызы В. Шаталов парлалга конференциязынга Жан-Лу Кретьенге делегейниң астронавтика федерациязының ону Францияның баштайгы космонавтызы кылдыр санаан шынзылгазын тывыскан.

Журналистер-биле беседага экипаж ийилээ киришкен. Совет-француз ужудуушкунга белеткелдиң удуртукчулары экипажтарның ажыл-херекчи болгаш моральдыг-даа шынарларын бедии-биле үнелээннер.

Жан-Лу Кретьенниң Юрий Гагаринниң ужудуушкунунуң дугайын канчаг байдал-биле билгениин сактып чугаалаарын илдаан.

— Мен ынчаарда 22 харлыг турган мен—деп, Жан-Лу харылаан.—Ол үеде Прованста ужудуушкун баазазынга ужудукчуга өөренип турдум. Космосче эң баштай ужудукчу кижи чорупкан болганда, мен база-ла ол-че чүткүүр ужурлуг мен деп бодап турган мен...

Ужуражылшкын үезинде француз журналистер Юрий Малышевтиң кадыкшылының дугайын сонуургааннар.—Бөгүн эмчилерде ооң кадыкшылының дугайында эки деп чугаалаардан өске чүве чок — деп, Джанибеков харылаан.

Экипаж кежигүннери боттарынга ийи-ийи килограмм эт-септи ап чорууруп канчаар шиитпирлээнин журналистер айтырган.

— Ниити хуралга доктааткан чүве—деп, А. Иванченков чугаалаан. — Коллуунда-за станцияның ээлериниң үргүлчүлелдиг ужудуушкунунуң үезинде оларга херек апаар чүүлдерни алгаш чорууур бис. Березовойга болгаш Лебедевке чедер почтаны, солуннарны, музыка бижип каан элээн каш кассеталарны, суй-белектерни алган бис.

Космодромга элээн каш хүннер иштинде ажылдап турар француз журналистер ангы-ангы чурттарның Байконурда олуртуп кааны карагач ыяштың олуругларын барып көрүп чорааннар. Француз телевидениениң келир үеде ол ыяш олуругларын кандыг апаарының дугайында айтырыынга харылааш, каттышкан онгу экипажтың командири В. Джанибеков мынча дээн:

— Мында космонавтыларның олурткан ыяш олуруглары келир үеде улустарның найыралының калбак-делгем парыгы апаар дээрзинге бүзүрээр бис. Совет космонавтылар кандыг-даа чурттуң чамаатызы оларның-биле кады космоска ажылдаарын күзээр болза, аңаа байыр чедирер апаар. Космоска белен эвес ажыл бөмбүрзектиң кижилериниң ниити ылады тайбыңның болгаш кады ажылдажылгазын дылын тывартынга чудалаар.

ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАН

Июнь 24-те Кремльге «Киевтиң 1500 чылынга тураскаал» медальды СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери Ю. В. Андроповка, М. С. Горбачёвка, В. В. Гришинге, А. А. Громыкога, А. П. Кириленкога, А. Я. Пельшеге, Н. А. Тихоновка, Д. Ф. Устиновка, К. У. Черненкога, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар П. Н. Демичевке, В. В. Кузнецовка, Б. Н. Пономарёвка, СЭКП ТК-ның секретарьлары М. В. Зимянинге, И. В. Капитоновка, К. В. Русаковка, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының даргазы Г. Ф. Сизовка тывыскан.

Медальдарны тывыскан улус депутаттарының Киев хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы В. А. Згурский шаңнаткаппарга быжыг кадыкшылды болгаш бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң чечектелиишкини дээш буянныг ажыл-чорудулгазынга чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

Шаңнатканнарның омунээндеп Ю. В. Андропов Украинаның Компартиязының Төп Комитединге, партияның Киев хоорай комитединге болгаш улус депутаттарының хоорай Совединиң күүскомунга тураскаал шаңнал дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргениң илергейлээн.

(СЭТА).

РСФСР-НИҢ РАЙОННАР БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ УЛУС СУДТАРЫНГА СОҢГУЛДАЛАРНЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң дыңнадыы

Районнарның, Кызыл хоорайның улус судтарының улус судьяларынга ээлчеглиг соңгулдалар Тыва АССР-ге 1982 чылдың июнь 20-де болган. Бо чылдың апрель-майда хамаатыларның ажылдап база чурттап турар черлериниң аайы-биле, шериг албанныгларның — шериг кезектериниң аайы-биле хуралдарынга ол судтарга улус төлээлериниң соңгулдалары болган. Соңгулда кампаниязы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң тооғулуг шиитпирлериниң, эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Азыш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелинде салдынган сорулгаларны амыдыралга боттандырарынче, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 60 чылын төлептиг уткуурунче угланган массаларның политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүнүң байдалынга бүгү черлерге болуп эрткен.

Улус судьяларының болгаш улус төлээлериниң соңгулдалары организастыг, «РСФСР-ниң районнар (хоорайлар) улус судтарынга соңгулдалар дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузунга бүрүн дүүштүр болуп эрткен.

Улус судьяларының соңгулдаларын чорударынга 14 районнар болгаш Кызыл хоорай соңгулда комиссияларын тургускан турган, оларның ажылынга хөй-ниити организацияларының болгаш күш-ажылчы коллективтерниң 142 төлээлечилери киришкен. Комиссияларның составынга 77 ажылчыннар, азы 54.2 хуузу, 76 эр кижилер азы 53.5 хуузу, 66 херээженнер, азы 46.5 хуузу, 75 СЭКП кежигүннери болгаш кежигүннерге кандидаттар азы 52.8 хуузу, 67 партия кежигүнү эвестер, азы 47,1 хуузу, 30 хар чедир аныяктар 55, азы 38.7 хуузу, 32 ВЛКСМ кежигүннери, азы 22.5 хуузу киржип турган.

Улус судьяларын соңгуурунга 24 соңгулда округтарын тургускан.

Тыва АССР-ге улус судьяларының соңгулдаларынга данзыга кирген соңгукчуларның 99.89 хуузу киришкен. Улус судьяларынга кандидаттар дээш соңгукчуларның 99.73 хуузу бадылаан.

Бадылаашкынының түңнели-биле улус судьяларынга кандидаттарга бүрүткеттирген шупту бадылаашкыннарның эң хөйүн алган болгаш улус судьяларынга соңгуткаңнар.

Шупту 14 районнар болгаш Кызыл хоорайның улус судтарынга 24 улус судьялары соңгуткан. Оларның аразындан 87.5 хуузу юрист дээди эртемниг. Соңгуттурган улус судьялары юстиция, суд, прокуратура, совет органнарга, хөй-ниити организацияларынга, бүдүрүлгелерге практиктиг ажыл-дуржулгалыг. Улус судьяларының аразында эр кижилер 11, азы 45.8 хуузу, херээженнер 13, азы 54.2 хуузу болуп турар. 6 кижи азы 25.0 хуузу бир дугаар соңгуткан.

Тыва АССР-де ниитизи-биле районнарның болгаш Кызыл хоорайның улус судтарынга 1780 улус төлээлери соңгуткан. Улус төлээлериниң аразында ажылчыннар 678, азы 38.0 хуузу, эр кижилер 738, азы 41.5 хуузу, херээженнер 1042, азы 58.5 хуузу. СЭКП кежигүннери болгаш кежигүннерге кандидаттар 701, азы 39,4 хуузу, партия кежигүнү эвестер 1079 азы 60.6 хуузу, 30 хар чедир аныяктар 272, азы 15.3 хуузу, ВЛКСМ кежигүннери 152, азы 8.5 хуузу болуп турар.

Районнарның болгаш Кызыл хоорайның улус судтарынга соңгулдаларның түңнелдери совет кижилерниң бедик идепкейлиин, СЭКП-ниң совет күрүнежидилгезин болгаш социалистиг демократияны улам ыңай сайзырадырынче, хоойлу-дүрүмнү болгаш эрге-чурумну турушту быжыглаарынче угланыышкынын бир эң-сеткилдиг деткип турарын бүзүрелдии-биле көргүскен.

Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ

УЛУГ АЖЫЛЧЕ ХАНЫЛАП КИРЕР

(СЭКП Кызыл хооркомунуң VIII пленумундан)

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин агроүлетпүр комплексин улам ыңай хөгжүдер талазы-биле СЭКП Тыва обкомунуң VI пленумунуң айыткан комплекстиг хемчеглерин боттандырар дээш хоорайның партия организацияларының чугула айтырыгларын дугаар СЭКП Кызыл хооркомунуң VIII пленумунга чугаалашкан.

Анаа май Пленумунуң түңнелдери болгаш «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткелинге болгаш СЭКП обкомунуң VI пленумунуң доктаалынга дүүштүр хоорайның партия организацияларының сорулгалары улуг сонуургал-биле, бүгү талазы чугаалажып көрген.

Пленумга илеткелчи — СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары А. Н. Пожидаев болгаш санал бергеннер: Тараа продуктуларының бүдүрүлге эриелелиниң начальниги С. М. Неделин районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынының слесарь-моторизи Н. М. Злыгостев, республиканың Аъш-чем үлетпүрүнүң министри С. Д. Кызыл-оол, № 9 магазинниң улуг садыгжызы Т. Н. Шилова, эът комбинадының директору Б. М. Конусаев, республиканың садыг министри К. Х. Шавырап олар болгаш өскелер-даа республика найысылалының ажыл-ишчилери партияның агрАр политиказын болгаш кодээ ажыл-агыйны, чурттуң бүгү агроүлетпүр комплекизин улам ыңай хөгжүдер талазы-биле улуг хемчээлдиг хемчеглерни өөрүп-биле чуулдүзүнүп турарын демдеглээн.

Пленум кодээ ажыл-агый-биле холбашкан бүдүрүлгелерниң ажыктыын бедидеринин, бүдүрүлгениң интенсификастаарының, аъш-чем продуктуларын бүдүрериниң болгаш сайгарарының айтырыгларынче кол кичээнгейни угландырган. Хоорайда районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынының тараа продуктуларын бүдүрер болгаш сайгарар черлеринге [illegible] бүдүрүлгелерниң сайгарлыгларынга база, бүдүрүлгелер бүдүрер ажыл-агыйны ол-ла дорт холбашкан. Сөөлгү үеде олар улам дең-дески ажылдап турар апарган. Ол коллективтерде партияның болгаш ажыл-агыйның удурткулганың деңнели бедии, күш-ажылды организастаар, социалистиг чарыштың дээштииниң бедилер, чаа техниканы болгаш мурнакчы технологияны нептередир талазы-биле чамдык хемчеглерни ап чоруткан.

Оон түңнелинде бо чылдың беш айларында үстүнде адааныныс бүдүрүлгелер продукция бүдүрериниң планын 102 хуу, ону сайгарарын 107,4 хуу күүседкен. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң шынзы хемчээли эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 2,5 хуу көвүдээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң онаалдаларын ажыр күүсеткен.

Ынчалза-даа бүдүрүлгени интенсификастаар талазы-биле ол бүдүрүлгелерниң партия организацияларының болгаш ажыл-агый удурткучуларының ап чорудуп турар хемчеглери ам-даа чогуур деңнелге четпейн турар. Ындыг байдалдың чылдагааннарын илередипкен, пленумнуң киржикчилери чедир кылдынмаан чүүлдерни шүгүмчүлекчи бодуун-биле анализтеп, ажыл-ишчи саналдарын киирген.

Ылаңгыя Кызылдың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкыны бо чылын кошкак ажылдап, тракторлар, автомобильдер, бедидирлер болгаш агрегаттар септээриниң, артык кезектер белеткээриниң беш айлар планын күүсетпээн. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге кодээ ажыл-агыйның техниказын септээриниң хемчээли 6 хуу кудулаткан.

Тараа продуктуларының сайгарылга баазазында совхозтарга комбикормнарны доктаамал эвес чүдүрүп чорудуп турарының, Кызылдың эът комбинады мал хүлээп алышкынын чорудуп турарында организас чок чоруктуң фактылары бар.

Республиканың кодээ [illegible] тудуг материалдарын [illegible] эртем-шинчилел [illegible] бүдүрүп турар бүдүрүлгелерниң ажылын улам [illegible] тур. «Тыва суг тудуг» болгаш «Тыва кодээ тудуг» трестиниң демир-бетон кылыглар заводтарының коллективтери амгы үеде чылда 30 муң куб метр чыын эдилгелиг демир-бетонну бүдүрүп үндүрер күчүлүг. Ынчалза-даа ол күчүлер долу ажыглаттынмайн турар. Керамзит сан заводунда хой дериниикчилерниң анаа турупшкунун боддурун, продукцияны доктаамал эвес чүдүрүп чорудуп, тудуг объектилеринге чамдыкта кудушынарлыг кылыглар келгилээр. Элегес-Аксының керамиктиг хана материалдар заводу болгаш туунуу заводу кодээ тудугларже тууну чорудар талазы-биле керээлиг хүлээлгелерин күүсетпейн келген. Олар бо чылдың беш айларында «Тыва кодээ тудуг» трестиниң болгаш «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының тудуг салбырларынче 1,3 миллион кезек туунуну чедир чорутпайн барган.

Май Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр үлетпүрнүң аъш-чем талазы-биле адырларын улам ыңай хөгжүдериниң хемчеглерин хоорайга боттандырар. Кызыл хоорайның заводтары чыл бүрүде 30 миллион рубльдиң аъш-чем продуктуларын бүдүрүп турар. Олар сүт продуктуларын, колбаса болгаш кондитер кылыгларын, далганны бүдүрүп үндүрерин көвүдеткен. Кол аъш-чем бараанарын бүдүрериниң болгаш сайгарарының беш айлар онаалдаларын күүсеткен.

Ынчалза-даа чамдык бүдүрүлгелер деңнелде ажылдавайн турарындан чамдык аъш-чем бараанарынга чоннуң херечели долузу-биле хандыртынмайн келген. Сөөлгү үеде чоннуң хлеб болгаш [illegible] хандырары үзүктелип бергилээр таварылгалар хөй болуп келген. Пиво заводу газтыг сугларны, шилдерде куткан квастарны садыг четкилеринге чедир киирбейн турар.

Кызылдың эът комбинадының, сүт болгаш балык заводтарының удурткулары, ында партия организациялары хоорайның ажылчы чоннарын эки шынарлыг аъш-чем продуктулары-биле хандырарының бар курлавырларын четпес ажыглап турарын пленумга анализтээн.

Хоорайның садыг болгаш ниитиниң чемненилге черлериниң ажылын улам экижидер, кылылчыларын садыг хандырылгазын оларның өзүп орар херечелинге дүүштүр тургузар талазы-биле улуг сорулгаларны пленумга тодаргайлаан.

Комиссионнуг болгаш рыноктуң садыын улам ыңай хөгжүдеринче, бүдүрүлгелерниң дузалал ажыл-агыйларының аргаларын улам долу ажыглаарынче, бо чугула ажылды сайзыраңгайжыдарынче пленум онзагай кичээнгейни угландырган. Агроүлетпүр комплекизиниң адырларын улам ыңай хөгжүдеринге хоорайның транспорт организациялары бичии эвес үлүг-хуузун киирип келгенин пленумга демдеглээн.

Хоорайның ажылчы чоннары республиканың совхозтарынга шеф дузазын көргүзер талазы-биле алзав ажылды кылган.

Аъш-чем продуктуларын бүдүрериниң хемчээлин көвүдедир, анаа хоорайның чурттакчыларының херечелин хандырар талазы-биле улуг сорулгалар салдынган. Хонукта 45 тонна хлеб бүдүрер заводту келир чылын ажыглаалга киирер. Пиво заводунуң пиво цегин чаартып кылырын, доңмар- эриртпес суксуннар цегин тудар. Инкубация цегиниң, 125 тонна кирер холодильниктиң тудуун хандырар, сүт заводунга компрессор цегин тудар болгаш мороженое бүдүрерин организастаар, өске-даа улуг ажылдар кылдынар.

Пленум ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чедиишкиннгг боттандырарынче угланган доктаалды хүлээп алган.

В. МААДЫР.

СОВЕТ АДЖАРИЯ: тургузуушкунунуң оруу-биле

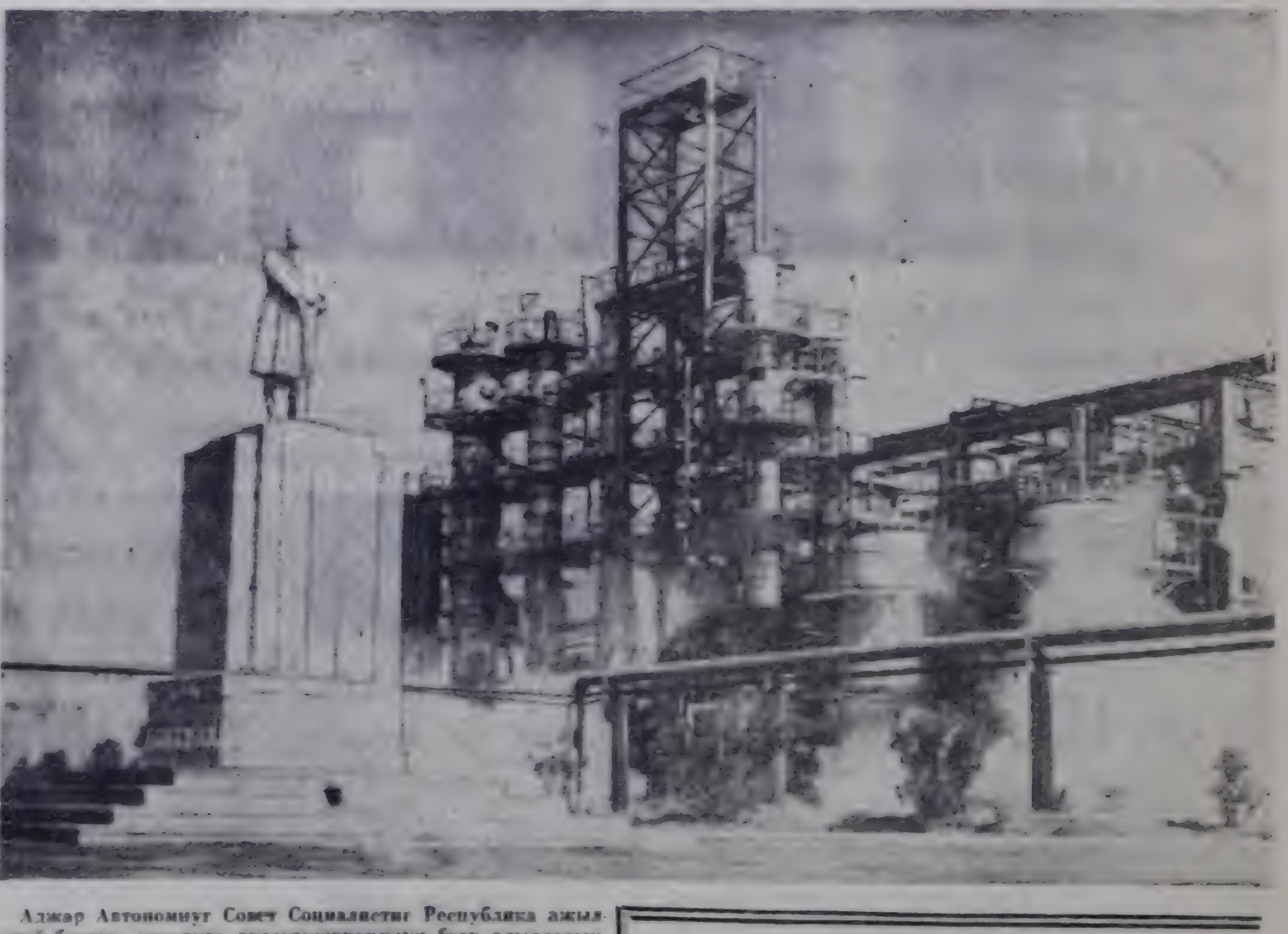

Аджар Автономнуг Совет Социалистиг Республика ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү адырларында улуг чедиишкиннерни чедип алган. Аджарияның экономиказының, культуразының, ниитилел-политиктиг амыдыралының бүгү талаларынга болгулаан канчаар-даа аажок улуг чаартылгаларының эгезин Улуг Октябрь салган. Шаанда хаанныг Россияның кыдыг-кызыгаары турган Аджария бедик хөгжүлделиг экономикалыг болгаш культуралыг автономнуг республика апарган.

Эрги шаг үезинде хожуданггай, караңгы-бүдүүлүк турган чер ам чуртка делегейниң эң-не эки дээн стандарттарының деңнели-биле үлетпүр продукциязын берип, шайны, цитрустарны өстүрүп, субтропиктиң үнелиг культураларын тарып, чаңгыс ажыл-агый комплекизин хөгжүдеринге бодунуң үлүүн киирип турар.

Бир эвес Аджарияга 1922 чылда дээди эртемниг кижилерни салаа базып санап каап болур турган болза, амгы үеде ында школаларның, культура-чырыдыышкын албан черлеринин четкизи калбарган. Автономнуг республикада амгы үеде педагогика институду, Грузияның В. И. Ленин аттыг политехниктиг институдунуң филиалы, далай училищези, тускай ортумак училищелер, эртем-шинчилел албан черлери ажылдап турар.

Батуминиң нефть болбаазырадыр, машина кылыр, судно тудар, электри-техниктиг трансформатор болгаш өске-даа улуг-улуг бүдүрүлге черлериниң продукциязын бистиң чурттуң хөй-хөй булуңнарынче, даштыкы күрүнелерже чорудуп турар.

Он бирги беш чылдыкның эге чылында анаа пландан ажыр 9,5 муң тонна сорттуг шай бүрүзүн, 47 муң тонна цитрус үнүштер кат-чимизин белеткээн.

В. И. Ленин 1921 чылдың март 1-де партияның Х съездиниң делегаттарынга мынча деп чугаалаан: «Силер Баку — Тифлис аразынга нефть дамчыдар хоолайның ажыттынышкынының дугайын солуннан номчудунар бе? Силер ам удавас Батумиге чедир шак-ла ындыг нефть дамчыдыкчызының дугайын номчуур силер. Ол делегей рынокунче үнер арганы бээр».

Батуминиң нефть болбаазырадыр заводунуң девискээринде тургускан В. И. Ленинге тураскаал — ленинчи баш удур көрүүшкүнүнү бадыткап турар.

Н. АНАСТАСЬЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

Эртем — кодээ ажыл-агыйга

КЫЗЫЛ-ТАС

Кызыл-тас болгаш өске-даа тараа культураларының черлик хевирлериниң кара чаңгыс камгаладыг черн Армян ССР-ниң Эребунинде. Ол камгаладыг черниң сорулгаларының дугаанын Армянияның кодээ ажыл-агый институдунуң проректору, биология эртемнериниң доктору Папин Гандилян мынчаар чугаалап турар.

— Кандыг-даа культурлуг үнүштүң төрээн чери ол культураның черлик хевирлери арткан чер азы чурт болур дээрин XIX вектиң эртемденнериниң чугаалап турганы билдингир. Кызыл-тастың төрээн чери XIX вектиң эгезинде черлик кызыл-тас үнүжү тывылган Сирия биле Палестина дижип турган.

Сирия биле Палестинаны бо культураның тывылган девискээри ол деп бодал амгы чүс чылдың чээрби-ужен чылдарында өскерилген. Ереванның кодээ ажыл-агый институдунуң профессору, сураглыг совет ботаник Михаил Туманянның республика найысылалындан каш-ла километр черден черлик кызыл-тастың хөй янзы хевирлерин тыпканы кайгамчык ажыдыышкын болган.

...Ереванның мурнуу талазынче даштыг хову шөйлүп чоруп каан. Мында, хүн чип каапкан херзунде, амгы культурлуг кызыл-тастың өгбези черлик кызыл-тас өзүп турар. Ол кезек чер бистиң чуртувустуң дыка хөй эртем-шинчилел төптериниң эртемденнериниң хайгааралында каш-каш он чылдарның дургузунда туруп келген. Ам мында, 89 гектар шөлде, камгаладыг чер тургустунган.

— Кызыл-тас бистиң эраның беш-алды чүс чылдарында-ла улуска билдингир турган — деп, Папин Гандилян чугаалады. — Сөөлзүредир ону шинчип турганының түңнелинде үрезини улуг, мажаа болгаш сывы быжыг болу берген. Ынчалзажок ооң черлик төреддери эртемге ам-даа солун. Ында белоктуң хөйү, кандаашкынга быжыы — ооң кайгамчык шынарларының чамдыызы ол. Республиканың девискээринде черлик кызыл-тастың эртемге билдингир беш хевириниң дөртү үнүп турар. Оларны Арараттың, Урартунуң, ийи өзектиг чаңгыс тараалыг, чаңгыс өзектиг чаңгыс тараалыг черлик кызыл-тастар деп адап турар. Ол хевирлерниң чүс хире янзылары бар.

Черлик кызыл-тастар чыыры-биле база оларны шинчилээри-биле дыка хөй экспедициялар биске келгеш турар. АКШ-тың, Японияның болгаш өске-даа чурттарның эртемденнеринден черлик кызыл-тас чорудуп бээрин дилээн чагаалар бо-ла келгилээр. Черлик кызыл-тас хөй-хөй бодалдарның болгаш ажыдыышкыннарның [illegible] болу берген. Ленинградта Бүгү-эвилелдиң үнүш ажыл-агыйының институдунуң, Калифорния болгаш Кембридж университеттериниң эртемденнери-биохимиктери болгаш генетиктери амгы кызыл-тастарның тыптырынга Урарту деп черлик кызыл-тас киришкен деп шинчилээннер.

Черлик кызыл-тас үнүп турар камгаладыг чер черлик болгаш амгы кызыл-тастарның биологтуг шынарларын [illegible] талазы-биле ажыл кылыр, [illegible] Камгаладыг чер Армянияның генетиктиг байлаан, бойдустуң чаагай хайыразын арттырарынга дузалаар. Ол эң-не чугула.

Грайр АРУТЮНЯН.
(ПМА).
Ереван.

МАССАЛЫГ ЭГЕЛЭЭН

«Тиилелге» совхозта бо чылын хөй кыргылдазы органдап эгелээн. Дүктү чидирип чок, кыска хуусаада ажаап алыры негеттинип турар.

Кыргылда пунктузунда ажылдап турар кижилерге тааржымчалыг байдалды тургускан. Пунктуда электриниг 26 хачы коштунган, 50 кижи ол хачылары-биле кыргып турар.

Совхоз бо чылын 11900 хойну кыргып болгаш күрүнеге [illegible] тонна дүктү садар планныг. Кыргылданы шапкынчылар сорулга-биле социалистиг чарыштың негелделерин ажыл тоолевирин кижи бүрүзүнүн кылыр нормазын [illegible] эгелээн.

Кыргылдага суурнун албан организацияларындан шеф ажылын организастап турар.

Социалистиг чарыштың негелдезин баштаар, эки ажылдаан шефчилерге 150, 100, 75 рубльдин үш шаңналын тургускан. Оон түңнелин кыргылда доостурга үндүрер. Кыргыкчыларның түс-түзүнде ажылының түңнелин 7 хонуктап үндүргеш, мурнакчыларны шаңнап, мактап турар.

Пунктуда кеску агитацияны дериш кылганы эки. Ында столовая ажылдап турар.

Э. ТЕЖИТ.
Кызыл район.

НААДЫМГА УТКУШТУР

СЕМИРТИЛГЕ — ХҮННҮҢ АЙТЫРЫЫ

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунга «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш Пленумнуң материалдарын номчуп танышкаш, ол төөгүлүг документилерниң бодумнуң сеткилимниң ханызындан ниити-биле деткип чүүлдээдим.

Бистиң совхозтуң малчыннары болгаш мал ажылының тускай эртемниглери Пленумнуң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш боттарындан хамааржыр бүгү чүүлдерни кылып турар.

«Торгалыг» совхозта чамдык малчыннар чыл бүрүде малдың чайгы семиртилгезин организастап, эки түңнелдерни чедип ап турар. Оларга Кара-оол Ховалыг, Бады-Суур Дамдын, Шуур-оол Куулар, Алдын-Херел Саннчы болгаш өскелерин-даа хамаарыштырып болур.

Ындыг-даа болза, чайгы үеде малдың семиртилгезинге кичээнгей салбайн, оъттуг, суглуг тайгаларже малды одарладып семиртир ажылды четпес организастап турар. Ылангыя аныяк малдарны үзүп, кадарчыларга хүлээдип бээрде, ону деңзилевес, анаа баш саны-биле хүлээдип бээр чоруктар четпес деп бодаар мен. Ооң уламындан чамдык малчыннар чүгле хүлээп алган малының баш санын онча-менди камгалаарын бодааш, үр кажаалаар, семиртилгезинче кичээнгей салбайн баар чоруктар бистиң совхозтуң малчыннарында бары чажыт эвес.

Аныяк болгаш күрүнеге садар малдарның кадарчыларынга семиртилге дээш, немелде төлевирин бербейн турар. Семиртилгеде малдарны концентраттыг чемнер-биле чемгербейн турары четпес. Оларны үзүп турар үеде кадарчыга деңзилээш, хүлээдирин, күрүнеге дужаарда база деңзилээрин кылбайн турарындан чамдык малчыннарның харысаалгазы кошкап турар. Ооң уламындан эртчигештерни болгаш шарыжыгаштарны арган деңгилделиг кылдыр күрүнеге дужаап турар.

Семиртилге дээш, малчыннарга немелде төлевирни бээр, материалдыг сонуургалының болгаш харысаалгазын бедидер болза чогуур деп бодаар мен. Ооң ужурундан чүгле кадарган малының бажының онча-мендизин бодаар, хүн эрттирер- эки семиртпес малчыннар бар. Шак ындыг дүмчүүн бораланыр кижилерниң моон соңгаар шыңгыы көрзе чогуур.

Малдың чайгы семиртилгезин чогуур бедик деңнелге эрттирер дээш совхозтуң удурткулары, мал ажылының тускай эртемниглери малчыннар ортузунга масса-политиктиг тайылбыр ажылдарын күштелдирери чугула.

Амгы үеде совхозта хой кыргылдазы массалыы-биле чоруп турар. Ону бо айның 30-ның бетинде доозары көрдүнген.

К. ДОНГАК.
Өвүр район.

ОЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Эрзин районда «Чаа орук» совхозтуң хову ажылдакчылары часкы тарылгаже организастыг киргеш, ону кыска үеде доосканы. Ниити-биле 1201 гектар черге тарылганы чоруткан. Хоразуну бо чылын хатка удур техника-биле болбаазыраткан. Ниити тарылганың хөй кезиин мал чеми культуралары ээлеп турар. Тарылганы чорударының негелделерин айыткан хуусааларны агротехниканы сагып чоруткан.

Совхоз бо чылын картофель-ногаа тарылгазынче кол кичээнгейни салган. 6 га черни долгандыр кажаалааш, анаа 300 тонна өдекти төккен. 4 га картофельди, 1 га ногааны анаа тараан.

Часкы тарылга-биле чергелештир мал чеми белеткээр техниканың септелгезин база чоруткан. Малга быжыг чем суурну тургузарын кол сорулга кылдыр көргеш, ам механизаторлар мал чеми белеткелинче, техника септеп кылыр ажылче массалыг кирипкен. Бо чылын 500 тонна фуражты, 3210 тонна сигенни, кукурузаның 2580 тонна ногаан массазын, 500 тонна саванны мал чемиңге белеткээр планныг.

Моон-биле «Чаа орук» совхозтуң чер ажылының ажылдакчылары, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң хүлээп көргени ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын амыдыралга херек кырынга боттандырарынга боттарының бо чылгы үлүүн киирерлер.

В. КУНГА.

КЫСКА ХУУСААДА

«Сүт-Хол» совхозта хой кыргылдазы массалыы-биле эгелээн. 16 муң өшкүнүң кыргылдазын органиастыг доосканы, күрүнеге 13 тонна 376 кг дүктү саткан. Ам ниити-биле 16 муң хойну кыска хуусаада эки шынарлыг доозар дээш кыргыкчылар ортузунда ажыл-иш хайныккан.

Кара-Чыраа салбырга кыргылданың баштайгы хүнүнде 600 ажыг хой кыргыттынган. Хойжулар Делгер-оол Монгуш, Таан-оол Ондар бир хойдан 2 кг дүктү кыргып ап, эки көргүзүглүг болган.

Кыргылда пунктузунда электриниг 24, 8 хол хачылары ажылдап турар. Ында кыргыкчылар Орлан Монгуш, Сергей Донгак, Мая Монгуш, эникчи мастер Маадыр-оол Эрелчин, чоныкчы Николай Ондар олар эки ажылдап турлар.

Кыргыкчылар ортузунда социалистиг чарышты организастаан болгаш ооң түңнелин 5 хонуктап үндүрүп, мурнакчыларны тодарадып, шаңнап, мактап турар.

Хой кыргылдазын 20 ажыл хүнүнде доозар деп шиитпирлээн.

О. БОРАШ.
Чөөн-Хемчик район.

ЧАЙЛАГДА ФЕРМА

Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунуң чайлагда фермазынга барык чартык хүн олурувус. Районнуң санитар-эпидемиология станциязының эмчилери ферманың арыг-силиг байдалын хынап, саанчылар-биле чугаалажып, оларның кадыының байдалын билип ап, беседалар чоруткан.

А бис ферманың хоочун ажыл-ишчи кижилери, аныктарның бүзүрелдиг дагдыныкчылары Баткарларның өөнде олур бис.

Хоочун коммунист Чооду Намдаковна ферманың ол-бо талазында чаптыла берген турар ногаан эдиннерин, холбедер аяң-шыктарны сеткил өөрүп көрүп орааш, чугаалады:

— Куран ылаш чурумалдыг чер, малдың семирип сүттелиринге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге черле таарымчалыг. Ферманың инектеринге чум оъттуг одар-белчиир четчир. Маңаа келирбиске-ле сүт саалдазы көзүлдүр көвүдеп эгелээр.

— Чартык чылда бистиң ферманың коллективи күрүнеге 130 тонна сүттү дужаар планныг — деп, дагдыныкчыже, күш-ажылдың хоочуну Чедей Хурагандаевна чугаазынга кириште. — Бо хүннерде 103 тонна сүттү күрүнеге саап дужааган. Хүнде бистиң мурнакчы саанчыларывыс К. Оюн, А. Кечил, О. Үкей болгаш өскелер-даа саап турар [illegible] 180—200 литр чедир саап турар.

Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунуң Хараал-Тей комсомолчу-аныяктар фермазында амгы үеде 170 саар инек бар. Олар сүттүг, экижиткен укзаанын инектери болуп турар. Ферманың коллективи чыл санында-ла күрүнеге мурнунга алган хүлээлгезин доктаамал ажыр күүседип келген. Бо хүннерде саанчы, кадарчы бүрүзү ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш политиктиг улуг кодурлүүшкүн-биле ажылдап турар.

Чооду Намдаковна чугаазын уламчылады:

— Неделя санында бистиң коллектививиске лекция, беседалар черле болуп турар. Кижи бодап магадап ханмас чаагай үеде ажылдап база чурттап турар аас-кежиктиг улус-тур бис. Улуг башкы В. И. Лениниң бодап чораан бодалдарын ниир кузелин партия болгаш чазаавыс ам тыва черде херек кырында боттандырып турары бо-дур. Ацаа өөрүвейн чүге өөрүүрүл. Бис чүгле ацаа өөрүп турар [illegible], харын-даа ол улуг чаагай херектиң улам [illegible] айыыраң болдурарынга боттарывыстың [illegible] база үлүг-хуувусту киирип турар бис. Амгы салгал, аныяк салгал ажыл-ишчи-дир, эртем-билиглиг-дир, оларга чоргаарланыр ужурлуг бис.

— Партиявыстың Аъш-чем программазын безин кижи бодап көөрге, социал-политиктиг улуг сорулга, чугула документ-тир — деп, Чедей Хурагандаевна өөрүп чугаалады. — Ону амыдыралга херек кырынга боттандырарынга ферманың саанчыларының, кадарчыларының үлүг-хуузу база кирер.

Ол шын. Сүт, саржаг, эът кайын келирил? Оларны кымнар бүдүрүп турарыл? Кодээниң ажыл-ишчилери-ле болгай.

— Аъш-чем программазының дугайында тайылбырны СЭКП Тес-Хем райкомунуң ийиги секретары С. С. Куулар кылды. Ферманың бүгү ажыл-ишчилери ону сеткил ханып, улуг өөрүшкү-биле уткуп хүлээп алган, ацаа боттарывыстың моон соңгаар канчаар ажылдаарывысты, аъш-чем продуктуларын көвүдедир дээш чүнү кылырывысты база сайгарып чугаалажып турдувус. Эки херек эвеспе? — деп, Чооду Намдаковна шын сеткилин чугаалады. — Ооң соонда ол программа дугайында кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери, бригадирлер, совхозтуң удурткур-баштаар даргалары-даа чаңгыс эвес удаа чугаалажып келдилер. Боттарывыс база кайын анаа орар бис, аравыста чугаалажып, өөренип тур бис.

Чайлагда ферманың күш-ажылчы коллективиниң ажылы шынап-ла хайныышкынныг. Ферманың он ийи саанчызы аразында социалистиг чарышты калбарткан, кижи бүрүзү алган социалистиг хүлээлгезин күүседир дээш эрестиг ажылдап турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, ВЛКСМ Төп Комитединиң районнуң комиссиязының кежигүнү Оюмаа Баткарны республикада билбес кижи довар. Ада-иезиниң ажыл-херээн дамчып салган алган аныяк коммунист Оюмаа ажыл-ишчи, бүзүрээлдиг кижи. Саанчылап ажылдап келген чеди чылының дургузунда он бир саар инектерден чылда 2800—2900 литр сүттү саап ап келген.

— ВЛКСМ-ниң XIX съездиниң ажылынга киржир улуг аас-кежиктиг болдум. Улуг Төрээн чурттувустуң найысылалы Москвага. Съездилер ордузунга хөй нация совет оолдар, кыстар өөрүм база аңы-дүңма социалистиг болгаш даштыкы өске-даа чурттардан келген аныяктар-биле чаңгыс эвес удаа чугаалаштым. Кижилер найыралы-биле күштүг деп чүвеге база катап бүзүредим — деп, Оюмаа Баткар магадап чугаалады. — Ам бистиң бо фермавыстың комсомолчу-аныяктарының мурнунда сорулгалар улуг. Малдан алыр продукцияның шынарын экижидери, сүт саалдазын улам көвүдедири негеттинип турар.

Дуржулгалыг саанчы Оюмаа Чооду-кызы Баткар мал чемин бүдүк-бүрү белеткээриниң дугайын база холзеп чугаалады. Ферма үш чүс тонна ажыг сигенни, он-он тонна будун-бүрүнү белеткээр сорулгалыг. Амдыгаа-даан эгелеп ажылды кылып кирер, анаа кижи бүрүзү идепкейлиг киржир ужурлуг.

Чайлагда Хараал-Тей комсомолчу-аныяктар фермазының бөгүнгү амыдыралы мындыг болду. Ферма электрижиттинген, ол саанчыларның ажылын чиңгедирипте, ону механизастаарынга, оларның культурлуг амыдыралын бедидеринге эң чугула. Фермада политиктиг- идей-кижизидилге ажыл эки тургустунган, сонуурган-сеткилдиг доктаамал ап турар.

О. МОНГУШ.

Хоорай, суурларывыс аян-шинчизи

КАЖАА-ХЕРИМ ЧОК БАЖЫҢНАР

Саматалдай суурнуң адаа талазында чаңгыс аян төлевиллелдиг чаа чуртталга бажыңнары туттунуп, ажыглалда кирип турар. Бажыңнарның аразы чоок, алды, беш метр. Оларны чоок тутканының чылдагааны — кедээзинде барып, анаа төпчүткен одалга системазын тургузары планда көрдүнген. Ужарлыг кудумчузунда чаа ол кварталдың бажыңнарын районнуң септелгетудуг участогунуң тудугжу бригадалары тудуп турар. Оларның ажылынга чурттакчылар чоп өөрүп четтиргенин илередип турар.

Үе кварталдың бажыңнарын ооң беш чылдың эгезинде тудуп эгелээн, оон бээр чылдың-на немежип турар. Туттунуп ажыглалга кирип турар бажыңнарның шынарынга хамаарыштыр чугаалаар болза, четпестер бар. Чижээ, эрткен чылын ажыглалга кирген чамдык бажыңнарның херимнери чок. Чылдагаанын айтырарга, мааза чедиппес дээр ийикпе, азы төлевиллелде кажаа-херим көрдүнмээн деп тайылбырлаар. Девискээрин кажаалаваан бажыңнар кудумчунуң, харын-даа суурнуң ниити аян-шинчизин базыптар боор-дур. Ажык чер дээш чурттакчылар бажыңнарының девискээринче тарымал үнүш, ногаа, картофель олуртпас болгулаар. Олуртуп алырга-даа ажык черге мал-маган са базып, чип кааптар. Ийиде, өрге бүрүзүнүң кандыг-даа малды тударынга херим, кажаа ыяап-ла херек болгай. Ынчангаш кажаа-херимниг болурун кварталдың чурттакчылары кончуг күзээр.

Чаа кварталдың девискээринде кудук чок. Мал хүлээп алыр черниң кудуу анаа харын эрткен чылга чедир турган, ол организацияның Ужарлыг-Хемче көже бергени-биле кудук хагдыыган.

Кудук айтырыынга чогуур черлерге негелде тургузарга, чылзыр боордан өске түңнел чок.

Ө. ЧИНМИТ.

Ыяш олуртулгазы

Улуг-Хем ыяш ажыл-агый чериниң үш салбырлары эрткен айда ыяш тарып олуртулгазын чоруткан. Арыг-Үзүү салбыры 83 гектарга шеттерни тараан.

Ыяш тарып олуртулгазын Арыг-Үзүү салбыры өскелерниң мурнай шынарлыг болгаш шапкынын доосканы. Ыяш олуртулгазынга лесниктер Виктор Кыргыс, Дамба Хаак-оол, Чамыян Балыр-оол, ажылчыннар Иван Казанцев, Николай Кучев, Валерий Садыров эки ажылдааннар.

Б. КОМБУ.

Хөй урүглярлыг иелерни «Ленин алдары» орденнер болгаш «Ленин медалы» медальдар-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң онуундан шаңнаары болза

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин алдары» орденинуң III чергези-биле

Долума Тореевна Дете — республика типографиязының дээтерлекчизи.

Зоя Хертековна Шугум-оол — өг-бүле ээзи.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Ленин медалы» медальының I чергези-биле

Татьяна Дордуевна Ондар — Кызылдың харылзаа бөлдириинің ажылдакчызы.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин алдары» орденинуң I чергези-биле

Караш Делгер-ооловна Ооржак — «Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Октаа Анайовна Ооржак — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Ленин алдары» орденинуң III чергези-биле

[illegible]

Валентина Кызыл-ооловна Кончук — Солчурда уруглар садының кижизидикчизи.

Мария Комбуй-ооловна Кошкар-оол — Торгалыг ортумак школазының кижизидикчизи.

Александра Калындууевна Монгуш — Солчур ортумак школазының ажылдакчызы.

Валентина Балдыжыковна Монгуш — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Калдар Сордуевна Саая — «Кызыл-Тук» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Доржуевна Таваажап — районнуң белеткел конторазының кассири.

Зоя Шагаровна Таваажап — районнуң склад эргелекчизи.

БИЙ-ХЕМ РАЙОНДАН

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Ленин медалы» медальының II чергези-биле

Раиса Ильинична Дамдын — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

ТАҢДЫ РАЙОНДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин алдары» орденинуң III чергези-биле

[illegible]

Урана Байыр-ооловна Донгак — «Кызыл Тук» совхозтуң бух[illegible]

Откун Байыровна Сарыг — Нарын суурда өг-бүле ээзи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың июнь 14.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

БОЛУУШКУННАР, ФАКТЫЛАР, ДЫҢНАДЫГЛАР

◎ СОФИЯ. Болгарияның эң масшталыг ниитилел-политиктиг организациязы — Ада-чурт фронтузунуң IX съездизи Культураның улусчу ордузунга болган. БКП ТК-ның Чиңгине секретары, Болгарияның Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков, өске-даа болгар партия болгаш күрүне удуртукчулары оон ажылынга киришкен. Совет Эвилелиниң делегациязы-биле катай даштыкы 50 ажыг делегация анаа олурушкан.

Делегаттар организацияның ажыл-чорудулгазының түңнелдерин үндүрүп, чаа сорулгаларны айтып, чаа удуртур органнарны соңгаан.

БКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, Ада-чурт фронтузунуң Национал чөвүлелиниң даргазы П. Кубадинскийниң отчет илеткели кылган.

• • •

◎ ДАМАСК. Израиль агрессияның уламчылап турарынга холбаштыр Ливанда болгаш ниити-биле Чоокку Чөөн чүкте байдалды Сирияның министрлер чөвүлелиниң хуралынга көрген.

Дамзыглар-биле сегиржип алышкынга боттарының дааныкчы арга-шинектиин Сирияның чепсектиг күштерин бүзүреткен деп, Сирия Араб Республиканың чазаа демдеглээн. Араб эп-сеткил каттыжыышкынын чедип алырының, араб делегейде ангылаашкак байдалды ажып эртериниң эргежок чугулазын хуралга айыткан.

Сирияның удуртулгазының Совет Эвилел-биле харылзааларының түңнелдерин көргеш. Сирияның министрлер чөвүлели «совет-сирия сырый кады ажылдажылга агрессиялыг күштерниң удур дештиг демиселге доктаамал база кол баазазы болур» деп айыткан.

• • •

◎ НЬЮ-ЙОРК. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленииышкиниң дужурер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга чагаазының текстизин албан хуузунуң документизи кылдыр Каттышкан Нациялар Организациязында тараткан.

• • •

КОПЕНГАГЕН. Данияның Компартиязының ТК-зының пленуму болуп, оон киржикчилери ниитиги болгаш даштыкы политиканың чугула айтырыгларын көрген.

ДКП-ниң Даргазы Й. Енсен пленумга чүве чугаалааш, чуртуң ажылчын ангызының, бүгү ажылчы чоннарның херээ дээш демиселди уламчылаарынга даан коммунистер дээш [illegible] деп медеглээн. Боо-чепсекти кызыдарының, Европаның Соңгу чүгүнге ядролуг чепсээ чок зонаны тургузарының айтырыгларынга даан чаазактың тодаргай базымнарлыг болурунуң эргежок чугулазын ол онзалап демдеглээн. Дания НАТО-дан үнер болгаш ортумак ыраккылыгдың чаа ядролуг чепсектерин Барыын Европага сайгара тургузар дугайында натоның пландарын боттандырарынга кандыг-даа идиг бээриндеп ойталаар ужурлуг деп, ДКП-ниң Даргазы айыткан. Совет Эвилелиниң делегейге ядролуг боочепсектерин эндере бүдүрериң соксадырынче угланган саналдарын бүрүн деткип турарын ол илередип.

• • •

◎ НЬЮ-ЙОРК. КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленииышкинин дужурер талазы-биле ийиги тускай сессиязы амгы үениң эң чугула айтырыын — чепсегленииышкинин дужурерниң айтырыын шиитпирлээринге идиг бээр хүлээлгелиг деп, КНО-нуң чиңгине секретары Х. Перес де Куэльяр Нью-Йоркта медеглээн. Боо-чепсектерин эндере бүдүрер чорук аажок улуг курлавырларны чок кылып, ол чорук чүгле делегейниң тайбыңынга эвес, харын ниитиниң тергиидээниң алыс дугуннааскынынга база шиитпирлиг кыжаныг болуп турар деп, ол онзалап демдеглээн.

• • •

◎ КАРАКАС. Венесуэланың политиктиг кезек ажылдакчызы, биеэде даштыкы херектер министри чораан Симон Альберто Консальви социалистиг Куба-биле харылзааларны чогумчудары деткиир чугаалаан. Куба Республика кала-даа каттышпастар шимчээшкининде чугула рольду ойнап, Латин Американың күрүнелериниң аразында аттаарлыг болуп турар деп. Ноймсылалдың «Универсаль» солунунуң айтырыгларынга харылап тура ол медеглээн. Куба-биле харылзааларны экижидери чүгле Венесуэланың эвес, харын улустары боттарының ѳзулүг хамаарышпас чурттаар эргезинге, бот-тускайлаң эргезинге болгаш деңнишпиниң шиитпирлиг камгалап турар бүгү диптиң эрге-ажыктарынга база таарыжыр ийик деп, ол чугаалаан.

(СЭТА).

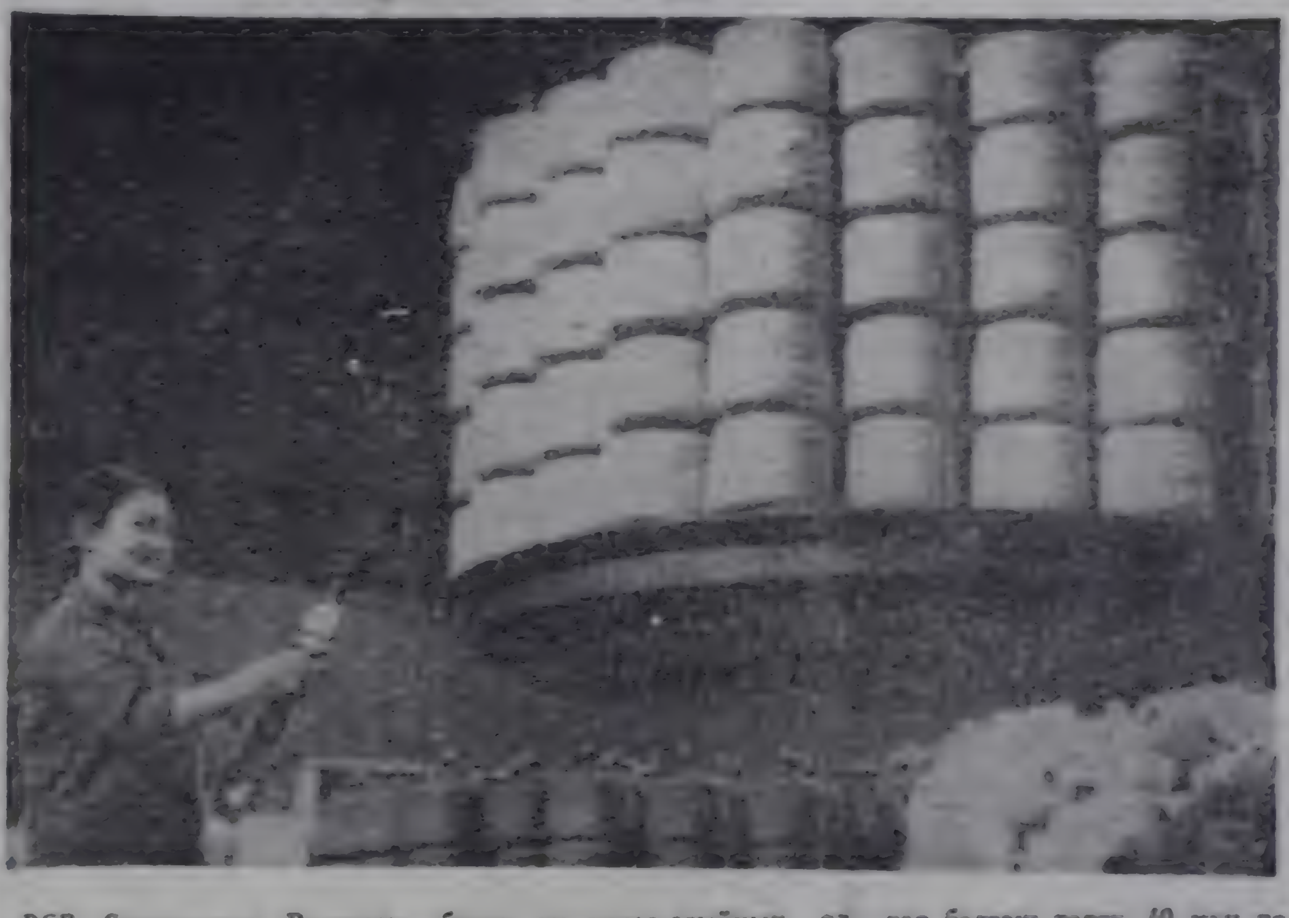

ВСР. Социалистиг Вьетнамда пөс-таавы үлетиирү шаапкын темпилер-биле хөгжүп турар. Август революциязынга чедир чуртка пөс аргыыр чүгле чаңгыс фабрика турган болза, ам ажыл-агыйның ол адырында чүс ажыг бүдүрүлгелер ханаттынып турар. Оларның чыл бүрүде бүдүрүп үндүрер продукциязы 450 миллион метр хевеп-таавы пөстер болгаш торгу. 40 муң чедир тонна аргыг удазыны болур.

ЧУРУКТА: «Халонг» фабриказы.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

КНО-НУҢ ТУСКАЙ СЕССИЯЗЫНДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Тайбың совет чаа инициативалар, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң КНО-нуң Кол Ассамблеязының ийиги тускай сессиязынга чоруткан чагаазында айыткан ядролуг чепсекти мурнай ажыглавас дугайында ССРЭ-ниң хүлээлгези делегейге тайбыңны быжыглаарының, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырының, чепсегленииышкиннерин дужурерин чедип алырының аргаларын тыварының чаа перспективаларын ажыдып турар.

Ядролуг чепсекти мурнай ажыглавас дугайында ССРЭ-ниң чааскаан хүлээп алган хүлээлгезин бедик-биле үнелеп турар бис деп, Сирияның делегациязының баштыңы Диалла аль-Фатталь медеглээн.

Ынчаарга америк империализмниң дайынзырак чорууңуң күштелгенин фактылар херечилеп турар деп ол демдеглээн. Делегейниң амгы байдалының чидигленгени буруузу Американың Каттышкан Штаттарынга бүрүн онаажып турар. Ядролуг дайынның кыжанышкының улутказын делегейниң улустары көзеп турар. Ынчалзажок АКШ-тың президентизи болгаш өске-даа америк удуртукчулар «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынны кыпсырын оралдажып турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге хүлээп алдынган 80 чылдарда Тайбың программазы дайын кыжанышкынның улутказының, чаырлышкының хаңмалазырының, ынча бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелериниң кады ажылдажылгазын калбартырының бөттүт угланышкыннарын тодаргайлап турар деп, Украин ССР-ниң даштыкы херектер министри В. И. Мартыненко медеглээн.

Ядролуг чепсекти мурнай ажыглавас дугайында Совет Эвилелиниң хүлээлгези ядролуг дайынны болдурбазынче угланган. Ядролуг чепсектиг бүгү күрүнелер ындыг хүлээлгени алыр болза, ядролуг бирги-даа, ийиги-даа, үшкү-даа согуушкуннар болбас ийик.

Чепсегленииышкиннерин дужурер херекке тодаргай түңнелдерин чедип алырының кара чаңгыс аргазы чугаалажыышкыннар болуп турар деп, Үстүкү Вольта республиканың даштыкы херектер болгаш кады ажылдажылга министри Ф. Тьендребеоге онзалап демдеглээн. Стратегтиг боо-чепсектерин кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында ам болур совет-америк чугаалажыышкыннарга ол бүдүн четчирген.

Г. ШИШКИН, Е. МЕННЕС, А. СИДОРУК.

АЪШ-ЧЕМ ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ СЕССИЯЗЫНДА

МЕХИКО. (СЭТА). Боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр база бүгү делегейге тайбыңны быжыглаар сорулга-биле шиитпирлиг хемчеглерни алырының эргежок чугулазын Мексиканың президентизи Хосе Лопес Портильо айыткан. Бүгү делегейниң аъш-чем чөвүлелиниң Мексиканың Акапулько хоорайынга ажыттынган 8-ки сессиязынга ол чүве чугаалаан. Делегейниң 36 чурттарының, оон иштинде Совет Эвилелиниң делегациялары сессияның ажылынга киржип турар. Ол чурттарның кедээ ажыл-агый министрлери азы оларның оралакчылары боттарының делегацияларын баштап келген. Хөгжүп орар чурттарда аъш-чемниң чедишпезиниң айтырыгларын сессияда база чугаалажып көрүп турар. Бүгү делегейге аъш-чем продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле дээштиг хемчеглерни алырының айтырыгларын сессияның чугаалажып көрүүшкүнүнге киирген.

Амгы сессияга киирген айтырыглар тайбың дээш демисел-биле дорт холбаалыг дээрзин Мексиканың президентизи онзалап демдеглээн. Боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксатпышаан, аъш-чемни бүдүрерин көвүдедиринин эргежок чугулазын ол айыткан.

Бүгү делегейде аъш-чем айтырыы чидигленген байдалда Бүгү делегейниң аъш-чем чөвүлелиниң 8-ки сессиязы ажыттынган. Чедеи чылдарның эгезинден бээр үеде аъш-чем айтырыы онаа чидиглен гениң Каттышкан Нациялар Организациязының Чиңгине секретарының амгы сессияның делегаттарынга чоруткан чагаазында айыткан. Африканың хөгжүп орар чурттарында аъш-чем дыка чедишпейн турар болгаш эрткен ол үениң дургузунда кижи бүрүзүнге оналаштыр аъш-чемниң ажыглаашының хемчээли 15 хуу кызырылган.

Бүгү делегейниң аъш-чем чөвүлелиниң медээзин ѳзугаар алырга, амгы үеде делегейде 500 миллион хире кижи аштангы байдалга таваржып турар. Бир эвес шиитпирлиг хемчеглерни албас болза, аштангы байдалга таварышкан кижилерниң саны 2000 чылга чедир ам-даа 100 миллион кижиге немей көвүдээр. Делегейге тайбың дээш идепкейлиг демисел чокка, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксатпаан да аъш-чем айтырыын шиитпирлээри чедип алдынмас.

ЧУРТТАН ОЙЛАДЫПКАН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Улан-Баторга чурттап турган кыдат национал дыг бөлүк хамаатыларны эрге-чагырга-ның чогуур органнарының шиитпирин ѳзугаар Моолдан үндүр ойладыпкан.

МОНЦАМЭ агентилелдиң [illegible] ѳзугаар алырга, ол кижилер кем-буруулуг ажыл-чорудулгазын үлгедип, социалистиг хоочулу дуруумнуг [illegible] чиижең тывыштарының күсели-биле чурттап турган. Оларның дыка хөйү моол мурнунда харыысалгага онаажып турган.

Моол Арат Республикада чурттап турар куш-ажыл кыдат хамаатыларның дыка хөй кезии ниитилелге ажыктыг ажыл-иш кылырындан чүүл-бүрү арга-биле быдан, чажыт арга-биле дуула бүдүрүлге тудуп, чиижең садыг кылып турарынче «Улан-Баторын медээ» солуну кичээнгейни угландырган. Айыттынган үлгедишкиннер МАРН-ның болгаш улусчу Моол күрүнениң политиказынга үндезини-биле удурланышкан.

МАДРИД. (СЭТА). Гибралтарның ѳѳнер [illegible] дугайында Лондон-биле чугаалажыышкыннары «тодаргай эвес үеже соңгаарладыр» дугайында испан чазактың шиитпири-биле холбаштыр Испанияның болгаш Англияның аразында чөрүлдээлер база катап чидигленген.

ЛОНДОННУҢ ДЕРЗИИ ТУРУЖУ

[illegible]

АРААТАНЗЫГ ҮҮЛГЕДИГ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Гватемаланың реакциялыг идегеттери хайыралыг кем-буруулуг үүлгедиишкиниин кылган. Помещиктерге болгаш чагырыкчы ѳлүүргүн барган боош турар чартык чүс хире хаарбечилер эртенги неделяның төнчүзүнде Альта-Верапас департаментиде Сан-Маркос суурже халдап кирген. 30 кижиниң, оларның аразында кыргаан-ларны, херээжен-лерни болгаш чаш уругларны боолап өлүргеннер. Оон соонда шаажылакчылар оларның бажыңнарын өртедипкеннер.

Гватемаланың революстут организацияларының бирээзи — ядыыларның партизан шериинин Коста-Рика найысылалында парлаан медеглелинде өлүрткен тараачыннарның болгаш индейлерниң бүгү-ле буруузу оларның дайын чорудулгазының девискээринде чурттап турары болган деп айтып турар. Ол документиде айтып турары-биле алырга, шаажылакчы эрге-чагырга Каттышкан Штаттарның Вьетнамга кем-буруулуг дайынының үезинде Вьетнамга кылып турганы шикенп-стратегтиг суурларны тургузуп эгелээн.

[illegible]

ДЖ. ХИНКЛИНИ АГАРТКАН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Р. Рейганның амы-тынынче халдаан дээш буруудаттырып, судка кирген Джон Хинклиниң үүлгедириниң үезинде [illegible] буруу чок деп санаан. Федералдыг судьяның шиитпирин ѳзугаар Хинклини Вашингтонда психиатрия эмнелгезинге чыттырар. Ол, ниитилелге айыыл чок сагыш-сарыг кижи деп чүвеге үнделээш, ону хостаалгаже уйлуруптер бе азы эмчилериниң хайгааралының адаанга арттырар бе дээрзин суд чергии 50 хонук иштинде шиитпирлээр ужурлуг.

[illegible]

Солуннарның санаашы-биле алырга, Хинклини камгалап, болчууру (40) муңдан 1 млн. доллар четкен боор турар. Судтаткан кижиниң ада-иезинге ол хире акша-хереңгини тывары улуг берге эвес турган — оон адазы «Вандербилт энерджи корпорейшн» дээр улуг энергетика компаниязының хоз боор турар.

Р. Рейганның амы-тынынга халдаарының-даа мурнунда, 1980 чылдың октябрь айда, чурттуң ынчаардагы президентизи Дж. Картер орук аразында турда, Нашвилл хоорайның аэропортунга ИФБ-ниң агентилери Хинклини карактаап, тудуп алганы база алдентиг. Ону ужеп турарының үезинде оон үш хол боозу тып алган болгаш Хинклиниң шиипин чугаалаары-биле алырга, оларны Нашвиллге кээриниң аалаа каш хүнер мурнунда хостуу-биле садып алган турган. Үр эвес байысааганының соонда Хинкли боолары берипкеш, анаа ѳзугаар дорт буруудаашкының чок дээш салып чорудупкан. Ол бир чылдан эвээш үе эрткенде база катап чепсегленип алгаш, дөрт кижини, оон иштинде АКШ-тың президентизин хол боозу-биле балыглаан.

ДҮШКҮҮРЛҮГ

ЛУАНДА. (СЭТА). Мурнуу-Африка Республиканың сооказы ылгакчылары эрткен чылдың август айда Анголаның чаңдык черлерин эжелеп алганының түңнелинде чурттуң мурнуу районнарында байдалдың нарын, дүшкүүрлүг боож турарын Уамбо мужуунуң комиссарының бирги оралакчызы Маркулину Мону медеглээн.

ИЗРАИЛЬ АГРЕССОРЛАРНЫ КЫҢЧЫКТЫРБАС!

Израиль «хартыгалар» Барыын Бейрутту штурмнаары-биле кыжанышкынын үргүлчүлеп, ПХО-ну болгаш палестиннерни узуткаар деп кыйып турарының дугайын ажык-биле чугаалап турарлар. Камгалал министри Шарон «палестиннер кайда-даа турар болза, бүгү күштүг болгаш боо-чепсекти ажыглап турган, оларны атакалаарын негээн. Кнессеттиң (парламентиниң) даштыкы херектер болгаш камгалал талазы-биле комиссиязының даргазы Бен-Элиссар [illegible] радиозунга чүве чугаалааш, «ПХО-нуң Барыын Бейрутта туружун узуткаарынче Израильдиң [illegible] турарын кара-туразында [illegible] чугаалап турган.

ПХО-нуң Күскомунуң даргазы Ясир Арафат америк [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

Кужувус—найыралда

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ АЯЛГАЗЫ-БИЛЕ

Суурну дургаар күш-ажылдың аялгазы шагның дөрт эргилдезинде четпес үзүктелбес. Ында малчыннарның болгаш механизаторларның, тудугжуларның болгаш кедээ интеллигенцияның, кырганнарның база чаштарның үнү каттышкан. Найыралдың болгаш күш-ажылдың ол аялгалары ховуларже болгаш дагларже тарап үнүп турар. Кижилер күзел-сорулгаларын чедип алыр дээш, мурнунда салдынган көрүне пландарын күүседирн дээш кандыг-даа бергелерге тура дүшпейн, чалым хаяларны кырлап, үттеп, хат шуурганнар, кандааткыннарга удур туржуп турар.

Калбак ногаан хемнерниң кыры-биле хая даштыг дагларны ажыр бедик күштүг электри шугуму Каа-Хем районнуң Ильинка сууржe база кирген. Суурдан бригадалар төптериже, малчыннар кыштагларынче чырык дамчыыр

демир удазыннарын чүктеп алган чагылар шуужуп үне бергилээн.

Ильинканы дагдан харап көөрге шевергин саизанак дег көстүр. Суурнуң ортузунда ак-ак бажыңнар өскелериндеп ондаланып көзр. Ол дээрге школа, уруглар сады, Культура бажыңы. Дайынга мөчээн ильинкажыларга тураскаал бедээн (чурукта).

Суурну дургаар кол үш кудумчу шөйлген. Ында Мир кудумчузунда чаа чарап тудуглар өзүп турар. Суурнуң турар чери чараш чурумалдыг. Сой хемниң эриинде чиңгир ногаан элии шыпкан даг баары. Ол чараш черде суурну 1914 чылда үндезилээн. Баштай-ла ядыы орус тараачыннар бажың тудуп, көк-тараа, кызыл-тас тарып эгелээннер. Көпкүн араттар база чинге-тараазын хире-шаа-биле тарып турган. Ынчангаш ол черниң үнүш-дүжүткүрү күш-ажылдың кижилерин бодунче хаара туда берген.

Ам мында ЭКП-ниң XXV съездизиниң аттыг совхоз турар. Ол 1948 чылда «Победа» болгаш «Искра» деп ийи колхоз каттышканындан бээр чылдан чылче сайзырап келген. Совхоз төвү Ильинканың бир онзагай чүвези мында кижилерниң найыралы. Чурттакчыларның барык-ла чартык кезии тывалар. Оларның бажыңнары безин орус эш-өөрү-биле аралашкак. Эртен эрте ажылче бар чорда бежин көөрге хүлер-биле шуткуп каанныг күдер эрлер — орус чолаачы, тыва тракторист, хөнү сыыныг саанчы. Олар ажылчыннары орус херээжен аразында хөглүг чугаалашкан базып чоруур. Чүгле кады ажылдап турар эвес, харын боттарының салым-чолун каттыштырып өг-бүле тудуп, ажы-төлүн өстүрүп чоруурлар. Суурда ындыг өг-бүлелер дыка хөй. Оон чангыс чижээ. Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору, трактор бригадазының бригадири Владимир Шарапаевич Барбалдайның өг-бүлезин ап болур. Оон кадайы Евдокия Сергеевна суурда магазин эргелекчизи, улуг оглу Николай Владимирович Барбалдай ол-за совхозтуң кол агрономy, база бир уруу Галина Владимировна медицина институдунда өөренип турар дээш оон-даа өске. Бо дээрге бистиң хөй националдыг, быжыг найыралдыг улуг өг-бүлевистиң күш-ажылчы бөдүүн кижилериниң аас-кежиктиг чурттап чоруурунуң бир чижээ-дир.

Күш-ажылдың аялгазы долган кедээ суур Ильинка улустарының найыралынга киржилгеттингени-биле чоргаар чырык көстүр. Ында Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери 24 кижи амгы үеде чурттап, ажылдап чоруур. Олардан Григорий Максимович Кудрявцев, Меркурий Евдокимович Продов болгаш Максим Николаевич Бортников болгаш оон-даа өскелер совхозтуң ажыл-агыйынга улуг дузаны чедирип, хей-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип чоруурлар. Хамааты дайынның болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, ол суурга колхоз тургузарынга баштайгыларның бирээзи, эң улуг назылыг Никифор Николаевич Бортников өөреникчилер болгаш аныяктар-биле ужуражылганы кылып, бодунуң сактыышкыннарын чугаалап бээр. Ол боду Сой хемниң эриинге баштайгы бажыңны туткан.

Боттарының күш-ажылы-биле совхоз бүдүрүлгезин сайзырадырынга улуг үлүг киирип чоруурлар кайы хөй. Оларның аразында механизаторлардан үш Ленин орденниң эдилекчизи. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дойбан Даньякович Даваа болгаш Пааздрин Аракчаа, Николай Какаев, Георгий Новиков, чолаачылардан Сергей Блинов, Анчымай Даваа, Сергей Кудрявцев болгаш оон-даа өскелер тараазы болгаш мал чемин тарып, ажаап чоруурлар.

Ильинка Тывада баштай тургустунган суурларның бирээзи. Тудуг-суур улам-на чаартынып, ажылчыннарның чурттаар бажыңнарындан аңгыда, хөй-хөй чаа тудуглар немей кылдынып, ажыглалга киргилээн. Ында ийи каът «Гномик» дээр уруглар сады (үстүнде чурукта) бар. Ам мында 70 ажыг уруглар өзүп доруп турар. Уруглар садының ажылдакчылары бичиилерге бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургускан. Улуг залда телевизор, янзы-бүрү ойнаарактардан эгелээн чуруктар, номнарга чедир бар. Уругларга таарыштыр чараш эптиг стол, сандайлар-лыг столоваязы ажык тарымчалыг. Черле ынчаш ол уруглар садынын ниити дааштын чурук кааптап тургусканы эки, көрүштүг. Уругларның ойнап, чурттаарынга болгаш кижизидеринге уруглар садының эргелекчизи И. Д. Мусихина болгаш кижизидикчилер Н. И. Кудрявцева, С. Б. Оюн, ада-ие комитединиң даргазы, башкы Н. А. Соколова олар улуг-хуузун киирип турарлар.

Суурнуң дал ортузунда ийи каът кедээ Культура бажыңы (чурукта) турар. Аңаа темалыг кежээлер, илеткелдер, лекциялар болгаш концерттер, кинолар доктаамал эртер. Ында ырлыкчы, танцылыг болгаш өске-даа бөлгүмнерни тургускан. Ансамбль база тургустунган. Чөн ортузунга политкижизидилге ажылдарын чорударынга парткомнуң агитаторлары идепкейлиг-биле киржип турар. Оларга саанчы С. Сувакпит, башкы Н. Соколова, бригадир К. Сырат-оол болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Суурда телетрансляторну тургускан, бажың бүрүзүнде телевизор көнчүт эки көстүр. Чоннуң кадыын камгалаарыбиле суурда участок эмнелгезин тургускан, мында 11 орунну божудулга палатазы база бар. Оон аңгыда ортумак школа, ийи магазин, столовая, почта дээш өске-даа хандырылга албан черлери ажылдап турар. Бо бүгү албан организация, бүдүрүлге черлеринде орус болгаш тыва кижилер найыралдыг-биле ажылдап, чурттап чоруур.

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседири дээш ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга уткуштур ильинкажылар бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турарлар.

А. АРАПЧОР.

Артист болуксаарларга

СОЛУН МЕРГЕЖИЛ

Тываның хөгжүм-шии театрының артистери чайның дунаарагай изиинде-даа, кыштың чыккылама соогунда-даа республиканың ажыл-ишчилеринге залдап барып, оларның мурнунга бараан болуп, солун шиилерни, концерттерни көргүзүп турарлар. Районнарның кедээ культура бажыңнарынга, школаларга артистер-биле ужуражылгалар үезинде, чыылганнарның хөй кезииниң сонуургаар айтырыы «Артист мергежил дугайы». Ол ышкаш школа доозукчуларының дыка хөйү артист болурун күзээр.

Артист —берге болгаш кончуг харыысалгалыг мергежил. Уран чүүлге ханы бердинген, талантылыг кижилер артист мергежилди чедип ап болур. «Чонунга бараан болуру — чолдуң эзизи» дижир бис. Бо сагыттынган мерген эвс артист мергежилге бүрүн хамаарылгалыг.

Бо чылын Москва хоорайда Гнесиннер аттыг уран чүүл училищезинге болгаш Ленинградтың театр институдунуң музыка комедия салбырынга тыва националдыг оолдар, кыстарны конкурстан дашкаар хүлээп алыр.

Ам бо хүннерде, Тываның хөгжүм-шии театрында, артист болурун күзээннерге, тускай консультацияллар хүннүң-не кежээкиниң 5 шактан эгелеп эртип турар. Консультацияга келирлер ийи-үш ырларның (чырымче үнген, чоңга билдингно) сөзүн шээжилээш, аялгазын шын ырлап өөренип алгаш келир. Ук өөредилге черлеринге кирерде кандыг шыргалдалар душаарын консультация эрттирип турар харысалгалыг кижилер чугаалап бээр. Артист болур күзелдиглерни театрже чалап тур.

А. ШОЮН.

Культура болгаш амыдырал

ЧЕДИНГИР БОЛЗУН ДЭЭШ

Агитация-уран чүүл бригадаларының доктаамал ажылдаары эң-не дээштиг жаир болурун билир бис. Ынчалза-даа чамдыкта анаа-ла бот-тывынгыр уран чүүлдүң сезоннуг ажылдар үезинде ажылдаар, көжер киночуг, библиотекарь, лектор, парикмахер, хеп быжыкчылары кады чоруп турар бөлүктерин агитбригадалар деп шын эвес адап турар тавырылгалар бар. Агитация-уран чүүл бригадалары үстүнде бөлүктерден бодунуң программазының онзагай тургузуу-биле ылгалыр. Бо жанрга уран чүүлдүң дузазы-биле хүннүң актуалдыг факт-барымдааларын чедер-четтиңстерин илередип турар кылдыр көргүзер ужурлуг.

Ажылчы чоннарның культура деңнели улам бедээн түдүм, агитация-уран чүүл бригадаларының көргүзүглери база бедик негелдеге дүүшкен болуру чугула. Ынчангаш программаларның жанр талазы-биле байлакшылынче сагыш салбышаан, ылаңгыя режиссёр кижи кандыг-бир болзалды көрүкчүлерге улам дээштиг кылдыр чедирер сорулгалыг ажылдаар болза эки.

Агиткультбригаданың хөгжүм каастаглазының дугайында база чугаалаары чугула. Чүге дээрге амгы үеде чүгле чаңгыс хөгжүм херексели-биле программаны удаари шынар чок апаргай. Аргалыг болза тускай ансамбльге үдеткеш, ол үделге программаның ниити тургузуунга таарыштыр болза эки. Агитбригадаларның хөгжүм үделгези кандыг болуп турарыл? Бистиң бодувуунда ыры (эге ыры, төнчү ыры) кирип турар. Ол-ла ыры программадан программаже бригаданың медээчизи болуп кежүп чоруур. Хөгжүм каасталгазы чүгле ыры, танцы эвес, харын шулук, интермедияга база турар болза эки.

Агиткультбригадаларының киржикчилериниң хевл чаңгыс аай, бригада ыяап-ла эмблемалыг, медээчи ырлыг, ханы билиглиг удуртукчулуг болуру чугула. Агитация-уран чүүл бригадазының артизи база-ла чонунга хүндүткелдиг, бедик культурлуг кижи болуру албан. Киржикчиниң корум-чурумн кошкак болза, бригаданың ат-алдары чавыс болур.

Каяа-ла партия, профэвилел, комсомол организацияларының агитация-уран чүүл бригадаларының ажылын бедик деңнелде тургускан, аразында сорук хараалыгаалыг ажылдап турар болдур, мында бүгү байдал эки болуп турар. Республикада дыка хөй ажыл-агыйларда, культура бажыңнарында агитация-уран чүүл бригадалары чер-черде партийнии организацияларының, культура албан черлериниң дорт удуртулгазы-биле ажылдап, чедиишкиннерлиг болуп турарлар.

ССРЭ-ниң 60 чылынга база Совет Тываның 40 чылынга [illegible] дылганың фестивалын чарлаан болгай. Фестивальды эрттирериниң негелделеринде агитация-уран чүүл бригадаларының ажылын улам сайзырадыры база көрдүнген. Бистиң республикада 110 агиткультбригадада муң ийи чүс хире кижи киржип турар. Ажылчы чоннарның культура хандырылгазынга олар улуг-хуузун киирип турарлар. Оларның арызындан Тожуда «Артыш», [illegible] «Калдак-Хамар», Эрзинде «Хүндүмаүргө», Барыын-Хемчикте «Чалыы назын», «Мажалык», «Ажай-Хаак», Чөөн-Хемчикте «Хемчиктиң аялгалары», «Дамырак» дээн ышкаш коллективтерниң көргүзүглери идейниг утка-шынарлыг, дээштиг болуп турар.

ЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар херекке, ону чонга пропагандалаарынга агитация-уран чүүл коллективтери толдаргай салдарлыг кирер ужурлуг. Амгы үеде чайгы ажыл-иш [illegible] малчыннар чайлагларда нимниң малын оларладып турар. Хову-шөлдериниң ажылчылары ситен белеткелинче кирипкен. Ынчангаш агитация-уран чүүл бригадаларының оруктары оларже углаңыр ужурлуг. Чоңга бараалгадыр көргүзүг бүрүзү ханы утка-шынарлыг, дээштиг, чедингир болзун дээш сагыш салыры кончуг чугула.

Д. МОНГУШ,
республиканың эртем-методиктиг төвүнүң килдис эргелекчизи.

ЧЕМПИОН ТИИЛЭЭН

РИМ, июнь 23. (СЭТА). Делегей чемпиону Анатолий Карпов болгаш Ульф Андерсон Туринге болуп эрткен шыдыраага делегей маргылдаазынга кайызы-даа 7 салыг боол, бир-ийиги черлерни үлешкен. Ынчалзажок ол шыңналды совет гроссмейстерге тывыскан, чүге дээрге ооң улуг коэффициентизи дээре. Үшкү-дөрткү черлерни Любоевич биле Портиш үлешкен. Спасский бешки черде.

Болган таварылга

СУГДА КИЖИ...

Сарыглар Дыдымович Дадар-оол Каа-Хем районда «Бурунгаар» совхозта ажылынга кызымак, мактаалдыг механизаторларның бирээзи. Хем ол чарыында бода мал фермазынга «ДТ-75» тракторлуг инек едээ иттирип ажылдап чалаан.

Июньнуң бир хүнүнде паромга келирге мында паромщик А. Лаврентьевтен өске кижи, техника-даа чок турган. Суг улуг-даа болза, чаңгыс трактор паромну камыш кирип база бээр дижнеш, келипкеннер. Хемниң даа ортузу чедип [illegible] мир канат (трос) бир эрикте уюлудан үстү берген. Паром хемни куду бөө чайлыңайып-ла баткан.

Паром шолуунуң ортузу чедир тургустунмаан трактор тормозтан, быжыглап-даа каан болза, паром хемелерниң чайгылган аайы-биле боду чылып, паромдан аңдарылып, сугже дүжер дей берген. Сарыглар Дадар-оол тракторунун камгалап, доктаадыр аргазын бодап, илчирбеден теппиниш шаап кабинаже кирип чыткаш трактору-биле кады хемче аңдарлы берген.

Паромчу сүрээн девидезедээ, эжин камгалап алырын шаа-биле оралдашкан. Паром кырында чыткан, үш чуга калбак маңзаларны сугда кижиниң уунче киир сунуп, сугже октагылаан-даа. Оон бир кээрге сугда кижи паромдан дыка ырай берген. Демги маңзаларның бирээзинден туттунупкан чүгле бажы көрүн көстүр, агымның куду бадыпкан. Ол өйде паром ортулукка ызыртынып турупкан.

«Сугда кижи!» —деп, паромчу каш-даа алырып, кыйгырган. [illegible] черинден тракторист үш километр хире бадып чадырга. Ооң шагжок үнүн эрикте турганнар дыңнап, эжерни база хемелеп четкеш, хирээ ап, ооң амы-тынын камгалап алганнар. Сарыглар Дыдымович сугга чеже-даа бергедезе девидеп кортпаан, медерелин оскунмаан. Чаңгыс чер чурттуглары совхозтуң чолаачызы Григорий Исаакович Ефимовка, электрик Тимофей Васильевич Кудрявцевке ооң амы-тынын алганы дээш өөрүп четтиргенин илереткен.

В. МОЛЬБИ.

Июнь 25-тен 27-ге чедир телевидение

ИЮНЬ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Спортчу программа. Футболга делегей чемпионады. Гондурас биле Югославияның шилиндек командалары. 2-ги тайм. 10.45 — Франция биле ЧССР-ниң шилиндек командалары. 2-ги тайм. Испаниядан дамчыдылга. 10.35 — Телемедээлер. 14.00 — 12.20 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

12.20 — М. Шолохов. «Калайлар үнмээни». Красноярскиниң музыка комедиязының театрының шиизи. 13.25 — Кинокөржүрал. 13.55 — «Кадаклар үнмээни» деп шииниң уламчызы.

МОСКВАДАН

14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Москва чоогу. Аъш-чем программазы боттанышкынында. 15.05 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг конкурузунда. 15.40 — Якут АССР-ниң телевидениезиниң Якут АССР-ни тургусканындан бээр 60 чылынга болгаш Россия күрүнениң составынга Якутияның эки тура-биле каттышканындан бээр 350 чылынга тураскааткан программазы. 17.05—17.20 — Чапсар. 17.20 — Футболга делегей чемпионады. Гондурас биле Югославияның шилиндек командалары. 2-ги тайм. Испаниядан дамчыдылга. 18.40 — Бөгүн делегейде. 18.55 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 19.25 — Футболга делегей чемпионады. Франция биле ЧССР-ниң шилиндек командалары. Испаниядан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кинопанорама». 23.00 — Бөгүн делегейде. 23.15—01.00. — Футболга делегей чемпионады. ГФР биле Австрияның шилиндек командалары. Испаниядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Мен чедип келдим» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 13.05 — Немец дыл. 13.35 — «Шыдыраа школазы». 14.05 — Эстетиктиг кижизидилге. Кижи болгаш эт-херексел. 14.35 — «Алиса кайгамчыктыг чүүлдер чуртунда». Мультфильм. 15.05 — Телемедээлер. 15.15 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.35 — Тыва дылга телемедээлер. 18.50 — «Чедээш». Тыва дылга дамчыдылга. 19.20 — П. И. Чайковский. «Щелкунчик» балеттен адажио. 19.25 — «Азия тывү». Информация-публицистиг программа. 19.55 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Ийи ыт дугайында». Мультфильм. 20.15 — Мозамбик Улус Республиканың ыры болгаш танцының национал ансамблиниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.45 — «Херээженнерни хумагалаңар». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялар.

ИЮНЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Бир эвес кадык болуксаңнаа». (Күш-культуражыларга сүмелер). Спортчу программа. Футболга делегей чемпионады ГФР биле Австрияның шилиндек командалары. 2-ги тайм. Испания биле Соңгу Ирландияның шилиндек командалары. Испаниядан дамчыдылга. 11.27 «Ада-чөлер, силерге». 11.55 — [illegible] 12.05 — «Советтер болгаш амыдырал». 12.35 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунуң хүн демдеглели. 13.10 — Бөгүн — Чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның бүгү-эвилел хүнү. Чогаадылгалар болгаш ажыдыышкыннар херектеринин талазы-биле көрүне комитединиң даргазы И. С. Наяшков дамчыдылгага киржир. 13.30 — «Ону кылып шыдаар силер». 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 15.30 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң академиктиг улуг хорунуң концерти. 15.50 — «Кижи. Чер. Октаргай». 16.35 — 16.50 — Политиктиг хайгааракчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.20 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 18.05 — Делегей темазынга беседа. 19.05 — «Чеве, кыстар!» Пионер вожатыйларының конкурузу. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.45 — Даштыкы эстраданың алдарлары болгаш ритмнери. Төнген соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — К. Симонов. «Лопатинниң демдеглел бижиктеринден». Москваның «Современник» театрының фильм-шиизи. 16.15 — «Музыка киоскузу». 16.45 — «Простоквашинодан ийлээ келген», «Простоквашинода дыштаныглагалары». Мультфильмнер. 17.25 — Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнериниң программазы: «Чадаг-тергени чүге чогаадып тургузарыл?», «Львовтуң этюдтары». 17.45 — «Кадыкшыл». Эртем-нептереңгей программа. 18.30 — Делегей байдалының допчулалы. 18.45 — Куйбышевтиң телестудиязының программазы. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Пирожок». Мультфильм. 20.15 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —23.45 — «Өске хоорайда чаашкын». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялар.

ИЮНЬ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Магниткадан Амурга чедир». Совет ырлар концерти. 9.25 — «Комсомолчу календарь ёзутаар». Документалдыг фильм. 9.45 — «Оттуруикчу». 10.15 — «Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!». 11.15 — «Кадыкшыл». Эртем-нептереңгей программа. Ленинградтан дамчыдылга. 12.00 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.30 — «Эртем болгаш техника». Киножурнал. 12.45 — Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ. («Кедээниң шагы»). 13.45 — «Музыка киоскизи». 14.15 — Ж. Сарман. «Мамуре». ССР Эвилелиниң күрүнениң Бичии театрының фильм-шиизи. 16.45 — 17.00 — Чапсар. 17.00 — «Аныяктар адрестери». 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45 — «ТТ-ниң экранынга эң баштай». «Кинога тырттырарын күзээр сен бе, бичии уруг?». 20.00 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— 22.50 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. Оон соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Уругларга фильм. «Сывырган демир кырлакчызы». 15.25 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 16.25 — «Кино көрүкчүлерниң эдеринчизи». Дамчыдылганы РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Мирошниченко чорудар. 17.10 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. 17.40 — «Эрес-хиндин чоруу». Уран-чечен хөй сериялыг телефильм. 3-кү серия. 18.50 — Улуг Октябрьның 65 чылынга [illegible] «Бистиң намдарывыс». 25-ки фильм — «1961-ги чыл». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Олешка — ак мыйыстыгаш». 20.15 — ГДР-ниң болгаш ССРЭ-ниң чиик атлетика талазы-биле шилиндек командаларының маргылдаазы. ГДР-ден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.35 — «Мезонниниг бажыңы». Уран-чечен фильм.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк углаңныышкынныг хаттың дургени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 27—32 градус чылыыр.

Кежээге эдир булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү углаңныышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 29—31 градус чылыыр.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

ТЫВА АССР-НИҢ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГА МИНИСТЕРСТВОЗУ

дараазында хоорайларның өөредилге черлеринге кирерин күзээн уругларны национал кижилерден документилерни 1982 чылдың июнь 25-тен июль 5-ке чедир хүлээп алыр деп чарлап тур:

1. Чиик үлетпүрнүң Москвада технология институду (кеш болгаш хөм технологиязы, калбак херекселдер чүүлдериниң үлетпүрүнүң экономиказы болгаш организациязы).

2. Москваның технология институду (даараглыг кылыглар технологиязы, радиотехниказы).

3. Плехановтуң поставаы институду (даараглыг кылыглар технологиязы, даараглыг кылыглар чогаадыры).

Институтка хүлээп алыр дугайында бадылааш документилерин [illegible] институдунуң ректорунуң адынга, чаңгыс аай чевир-биле бижиир болгаш Тыва АССР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунче чорудар. АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Горная кудумчузунда № 1-а бажың, кабинет № 5.

Июнь 27-де Тываның күрүне филармониязынга корей «Арирап» ансамбльдиң концерти 16.00 болгаш 18.00 шактарда болурун чарлап тур.

Ансамбльдиң программазында нептерэңгей ырылар болгаш танцылар кирип турар.

Чурттуң республикадан дашкаар дээди өөредилге черлеринге 1982—1983 өөредилге чылында конкурстан дашкаар хүлээп алыышкынның экзаменнери Кызылда күрүнениң педагогика институдунга июль 6-да эгелээр.

Конкурстан дашкаар хүлээп алыышкынның [illegible] черлерниң [illegible]

Бүдүрүлгеден келгени [illegible] адрес: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 31, кабинет № 114, хүлээп алыр комиссия.

КИНО

ИЮНЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дайынның тылында фронт» [illegible] 17.30, 20.30; «Гусар баллададзы» [illegible]

«ПИОНЕР»: «Калактар дээпбечилер» 9.30, 11.30; «Карнавал» [illegible]

«КАА-ХЕМ»: «Мария, Мира болгаш» [illegible] «Кыштан кыш» [illegible] 15.00, 16.50, 18.30 [illegible]

«ВОСТОК»: «Араатан» 15.00, «Ол тожудан кударалчыг чүве чок» 16.30, 18.30, 20.30 [illegible]

«ЧАШТЫ»: «Өлүг-дириг-даа болза эжээр» 15.30, 17.30, 19.30 [illegible]

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000 [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкынның херектериниң талазы-биле эргелелдиң типографиязы. [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 148 (11946) / 1982 чылдың июнь 26, суббота | 1925 чылдан үндүрүлүп турар | Өртээ 3 көп.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң

Министрлер Чөвүлелинде

НЕМЕЛДЕ ХЕМЧЕГЛЕР

«1982 чылда дүжүт ажаалдазын кодээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрин болгаш 1982-83 чылдың үезинде мал кыштаглаашкынының чедиишкинниг эрттирерин хандырар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалында демдеглээни болза: 1982 чылда дүжүт ажаап алышкынынга база кодээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринге белеткелди республиканың дыка хөй районнары болгаш совхозтары четпес боттандырып турар. Тараа ажаап алыр- силос кылыр, картофель казар комбайннарының одуруглай алыр жаткаларының, мал чеми белеткээр машиналарның, транспорт херекселдериниң база өске-даа ажаалда техниказының септелгезин оожум темпилер-биле чорудуп турар. Ооң түңнелинде бо чылдың июнь 16-га чедир республиканың совхозтарында сиген кезер машиналарның 32 хуузу, силос кылыр комбайннарының 58 хуузу, тараа комбайннарының 44 хуузу болгаш картофель казар комбайннарының 62 хуузу- одуруглай алыр жаткаларының 58 хуузу- автотранспорт херекселдериниң 30 хире хуузу белеткеттинмээн. Механизаторлар-биле хандыртынганының байдалы ылангыя Каа-Хем, Таңды, Кызыл, Бии-Хем болгаш Улуг-Хем районнарының совхозтарында дууренчиг.

Белеткел болгаш садыг организацияларының, а ол ышкаш совхозтарның материал-техниктиг баазазы, склад оран-савазын, ногаа картофель кадагалаар черлерин, силос болгаш сенаж оңгарларын белеткеп турарында шыңгыы четпестер бар.

1982-83 чылдың мал кыштаглаашкынынга кажаа-хораны, чем цехтерин, чуртталга бажыңнарын септээр талазы-биле чогуур хемчеглер алдынмайн турар.

Дүжүт ажаалдазын, кодээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрин чогуур үезинде болгаш шынарлыг кылдыр чорударын- мал кыштаглаашкынының чедиишкиннииг эрттирерин хандырар сорулга-биле ап чорудар эргежок чугула хемчеглерни хүлээп алган доктаалда тодаргай айыткан.

1982 чылдың дүжүт ажаап алышкынынга болгаш кодээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринге совхозтарны, белеткел, садыг база өске-даа бүдүрүлгелерни болгаш организацияларны чогуур үезинде белеткээрин хандырарын Кодээ ажыл-агый министерствозунга, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, Сельхозтехкүркомга, Тараа продуктулар эргелелинге, Кодээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының база шынарының талазы-биле күрүнениң инспекциязынга, СЭКП-ның Кызыл хооркомунга, райкомнарга, хоорайкүүскомнарга, парткомнарга, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга болгаш специалистеринге хүлээткен. Ону боттандырары-биле дараазында чүүлдерни кылыр:

—район, совхоз, Сельхозтехниканың салбыр бүрүзүнде бүгү ажаалда техниказын- автотранспорт херекселдерин белеткеп турарының чорудулгазын чеди хонук хуусаа иштинде чугаалажып көөр болгаш септелгениң темпизин дүргедедири-биле немелде хемчеглерни алыр. Мал чеми белеткээр бүгү машиналарның септелгезин июнь 1-ге чедир а тараа база силос комбайннарының — июль 25-ке чедир доозар.

— фондулардан республикага тускайлап берген мал чеми белеткээр техниканы болгаш артык кезектерни сөөртүп алырын дөп-дораан доозар.

— ажаап алышкын болгаш белеткел пунктуларынче база кадагалаар черлеринче сөөртүр үеде кодээ ажыл-агый продукциязының чидирипсе бодурбазының хемчеглерин ажылдап кылыр болгаш боттандырар;

— техниканы ажыглаарының мурнакчы методтарын совхозтарга шиңгээдир- ажаалда-транспорт отрядтарын ажаалда эгелээринге чедир тургузар, бүгү тараа комбайннарын комбайнерлерниң дузалакчылары-биле четчелээр, улуг күчүлүг тракторларга ийи тракторист-машинисти тургузар;

— «Сельхозхимияның» болгаш «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжышкынының баазаларынга тараа культураларын ажаар комплекстиг ажаалда-транспорт отрядын ажаалда эгелээринге чедир четчелеп тургузар.

—тарааларның, картофельдиң бедик шынарлыг үрезинин ажыл-агыйларның четчири-биле уруп алырынга шыңгыы контрольду тургузар:

— бүгү-ле белеткел организацияларының материал-техниктиг баазазын август 1-ге чедир белеткээрин хандырар.

1982 чылдың планында көрдүнген склад оран-савазының, ногаа, картофель кадагалаар черлериниң, силос болгаш сенаж оңгарларының тудуушкунун, чаартылгазын база ажыглалга кииреринин дүргедериниң эргежок чугула хемчеглерин Кодээ ажыл-агый министерствозу, Сельхозтехкүрком, «Тыва кодээ тудуг» трест «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкын болгаш тудуг-монтаж ажылдарын боттандырып турар өске-даа организациялар алыр.

Кодээ ажыл-агый министерствозу- СЭКП райкомнары- райкүүскомнар- парткомнар, профэвилел болгаш комсомол организациялары, улус депутаттарының кодээ Советтери, совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери 1981-82 чылдың кыштаглаашкынының түңнелдерин бүгү талалыг болгаш шүгүмчүлелчи ёзу-биле анализтеп көргеш- малдың баш саңын өстүрериңче мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының хүлээлгелерин күүседиринче угланган комплекстиг хемчеглерни ажылдап кылыр болгаш боттандырар.

1982 чылдың дүжүдүн ажаап алырынга чедир кывар-чаар материалдарны четчири-биле курлавырлап алырын, хову турлагларын ыяк белеткеп дериирин, дүжүт ажаалдазынче чорудар чүък автомобильдериң август 1-ге чедир белеткээрин- Кызылдың бүдүрүлгелеринден база организацияларындан механизаторларны комбайннар белеткээри база дүжүт ажаары-биле чорударын хамаарышкан министерстволарга, ведомстволарга, албан организация черлеринге ук доктаалда хүлээткен.

ДУРЖУЛГА СОЛУШКАН

Бистиң республика биле кожа-хелбээ МАР-ның кызыгаарлашкак аймактары-биле аразында найыралчы харылзааларны хөгжүдериниң планынга дүүштүр партияның Убса-Нур аймак комитединиң ажылдакчылары—лекторлар белүүнүң удуртукчузу Жамбалын Цагаан-Хуу, партияның аймак комитединиң инструктору Хуягайн Сайржак олар бисте аалдап келген.

Аалчылар СЭКП Тыва обкомунуң лекция пропагандазының талазы-биле ажылды канчаар тургусканы-биле танышкан болгаш «Тувинская правда» солунунуң редакциязынга, республиканың «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинге, Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күрүне комитединге, 60 маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге чоруапнар. Оларны СЭКП Өвүр, Каа-Хем райкомнарынга, Каа-Хемниң «Ленинчи оруу», «Совет Тыва» совхозтарның парткомнарынга чораан болгаш пропаганда ажылының талазы-биле дуржулга солушканнар. Ол ышкаш Кызыл хоорайның тураскаалдыг черлерин сонуургап көргеннер.

Политиктиг чырыдышкын бажыңынга «Моолга келинер» деп «Моолфильм» киностудиязының бүдүрүп үндүргени киноңу көрүкчүлерге бараалгатканнар.

Делегацияны СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак хүлээп алган.

Бистиң корр.

КЫРГЫЛДА ПУНКТУЗУНДА

Бай-Тайга районнуң «Бай-Тал» совхозунуң хойжулары он бирги беш чылдың ийиги чылында хой кыргылдазын организастыг чорудары-биле кыргылда пунктузун эки септээн. Совхоз бо чылын 22759 хойну кыргып, күрүнеге 42 тонна дүкү садар хүлээлгелиг. Пунктуга кыргыдар коданнарның графигин, ында ажылдап турар кижилерниң көргүзүглерин демдеглеп турар самбыраны кылган.

Совхоз 7444 баш өшкүден 11 тонна дүкү кыргып, күрүнеге саткан. Серге кадарчызы С. Товарыштай бир өшкүден 1,5 кг дүкү кыргып, өскелерден бедик көргүзүгну чедип алган.

Ам бо хүннерде хой кыргылдазы массалыы-биле чорүп, пунктуда электриниг 36 хачы ажылдап турар.

Х. КАРА-ООЛ

Чайлаглаашкынны—бедик деңнелге

ОДАР БЫЛААШКАН КОДАННАР

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының коллективи республиканың малчыннар Шаадымынга киржир эрге дээш социалистиг чарышты калбарткаш, бирги чартын чылда күрүнеге сүт садарының планын хуусаадан эрте күүседипкен. Районнуң Күш-ажылчы алдар тугун ол ферманың ажыл-ишчи чедиишкиннеринге тураскаадып кодурген.

Ферма ам Шагаан-Арыг хемниң кыдыында чайгы турлаанда көжүп келген.

— Чайлаавыста бо чылын оът-сигенниң үнгени багай эвес-тир. Ынчангаш сүт саалдазы-даа өзүп тур—деп, бригадир А. Дугаржап чугаалады. — Хүнде бир инектен 6—7 килограмм- а ниитизи-биле 2,4 тонна сүттү саап ап тур бис.

Саар инектериниң сүткүр продуктулуун бедидеринге малдың кададың, ажаалда чемгерилгезин эки организастааны көскү идигин бериш турар. Сес кадарчыдан тургустунган ийи звено саар коданны дүне-даа, хүндүс-даа оъткарып- ийи залчег-биле кадарып турар. Олардан ылангыя Самдан Кара-оолдуң удурткан звенозу эки көргүзүглерни чедип ап, кызымаккай ажылдап турар.

Коллективтиң күш-ажылчы бедик түңнелдерин чедип алырынга дуржулгалыг саанчылар Татьяна Кенден, Эникке Дугар, Өлчей Нурзат аныяк саанчылар Елизавета Балдан, Татьяна Мандышпаа оларның киирип келген үлүү улуг. Оларның кижи бүрүзү эрткен беш айларда сүт саар планын 3—4 тонна ажыр күүсеткен болгаш социалистиг чарышка ам-даа мурнап турарлар.

Коллектив бирги чартык чылда чедип алган чедиишкиннерин быжыглап, сүт саалдазын моон соңгаар улам көвүдедирин хүлээнип турар. Ынчалза-даа аңаа шаптыктап турар чамдык айтырыглар барын бригадир мынчаар хомудап чугаалаар болду:

— Кожавыста «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хөй малчыннары ферманың чайгы одарлааныскээрин хөйе хонуп- ол кодан чыгы хоюн тургузуп албаан болза- сүт саалдазы амгы деңнелинден оранчок бедик турар ийик. Арыг-Үзүү-Жүлер бистиң совхозтуң удуртукчуларының негелде чогуп ажыглааш база боттарының харысаалга чогу-биле, хөй малын чайын Торгалыг тайгаларынче үндүрүп, эки семиртип одарладып алырының орнунга белени харап, шынап-да бистиң одар-белчиирлеривисти сиген кезер черлеривисти тазартыр чиртип, сава бастырып олурарлар-дыр. Ам үш дугаар чыл ынчап келди. Оларның уржуундан ферма эрткен чылын планын күүседип шыдавайн барган болгай. Мынчаар турар болза- бо чылын база бергедээривис чайгаа чок. Ынчангаш «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хөй хоюн бистиң девискээривистен өскээр чайлады кожүрер дугаарында айтырыгны дарый шиитпирлээрин бодувустуң даргаларывыстан-даа, районнуң удуртур ажылдакчыларындан-даа чаңгыс эвес удаа дилеп келдивис. Ынчалзажок ол дилээвис мынчага дээр хандыртынмаан-даа.

СЭКП обкомунуң чоокта чаа болуп эрткен VI пленуму ССРЭ-ниң Аъш-чем програмназын боттандырарының айтырыгларын чугаалажып турган- мал продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедирде, чайгы таарымчалыг үеде чайгаар бүткен одарларны чөп ажыглаары- чайлагларда малчыннарның ажылдаар- чурттаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузарын районнар, совхозтар удуртукчуларынга, малчыннарга хүлээндирген болгай.

—Ынчалза-даа бистиң арыг суг-биле хандырары-биле чаңгы турлаавыска суг сордурар насостуг кудук хап бээр болган монтажчылар звенозу (удуртукчузу К. Ховалыг) ол чартык хүн хире-ле кылыр ажылды ам чартык ай иштинде кылып чадап келди. Оларның кажан «чалаваан» келирин манап-ла хирлиг- довуракты суг ижип, инек саар- күрүнеге дужаар сүт кудар сава-саңгавысты ооң-биле чуп турар-дыр бис. Хемден өске суг алыр чер бар эвес, канчаар- боор ам— деп- ферма ажылдакчыларының бирээзи хомудады.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, хол-биле кылыр ажылдарны чиигеделиринге механизацияның ажыктыын шуптувус билир бис. Ылангыя Арыг-Бажы ышкаш улуг фермага инекти чүгле электри кужу-биле саарын чедип алыры онза чугула. Ынчалзажок бо фермада 320 ажыг инекти (моон соңгаар оларның саны оон-даа көвүдээр) саарынга чүгле 16 аппаратты тургусканы канчап-даа чедишпес болбайн аан. Ооң-биле чергелештир электриниг саалда аппараттарын бодун арга-биле көвүдедир- саанчы саанынга четчир кылдыр кылып ап болур арга барын бригадир тайылбырлады. Ону кылырында нарын чүве-даа чок: ам бар хоорзага улаштыр алюминий хоорза шейгеш, аңаа электри ажылдадыр кнопкалар кылгаш саалда аппараттарын хоорзага кошкаш, алаанга малга чем каап бээр ыяш кошкалар кылып алыр.

—Хоорза чорудуп, көңгүлер кошкаш тоң улаш берзе-ле, арткан боттарывыс кылып алыр улус-тур бис ийин.

Сельхозтехкүркомнуң Шагаан-Арыг каттыжышкынының ажылдакчылары ол саналды боттандырарының аргазын өөренип көрзе чүл?

База бир айтырыг. Мурнунда чылдарда эгин, чаа хоорайлар-биле чайлаг аразынга маршруттуг автобус хүнде ийи-үш катап маннап турган. Фермада ажылдап- чурттап турар хөй улустуң район совхоз төптери-биле аргыжарынга- ядазы-бүрү чорук-херектер бүдүрүп алырынга ол кончок эптиг. Хоорай автобузун ам база ынчаар- чайлагга чедир маннап турар кылдыр тургузарын ферма ажылдакчылары Шагаан-Арыг хоорайның пассажирлер АТБ-зиниң удуртукчуларындан, бо айтырыгга хамаарылгалыг өске-даа органнардан дилеп турар.

Бүгү-ле чүвени совет кижилерниң чаагай чоруун бедидеринче угландырар дугайында партияның XXVI съездиниң салган сорулгазын амыдыралга боттандырары чогум-на мындыг айтырыгларны таарыштыр шиитпирлээринден эгелээрин утпаал.

Х.-К. МОНГУШ.

Улуг-Хем район.

РСФСР-де чурттап турар хөй уругларлыг иелерге «Маадыр ие» атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Он болгаш оон-даа хөй уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерге «Маадыр ие» атты «Маадыр-ие» ордени-биле шаңнавышаан, тыпсыр:

ТЫВА АССР-ДЕН

1. Анна Георгиевна Котоваага — өг-бүле ээзи, Кызыл хоорай.
2. Дадар Седеновна Кууларга — өг-бүле ээзи, Чөөн-Хемчик район.
3. Солун-кыс Седиваевна Монгушка — «Искра» совхозтуң ажылчыны, Чөөн-Хемчик район.
4. Хамааты Балаажыковна Ооржакка — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны, Чөөн-Хемчик район.
5. Оюу Астыр-ооловна Сандакка —«О. Шынаа» совхозтуң ажылчыны, Тес-Хем район.
6. Арышмаа Хомушкуевна Тастанга —ажылдакчы, Бай-Тайга район.
7. Серживмаа Солдуковна Хертекке —«Малчын» совхозтуң ажылчыны, Мөңгүн-Тайга район.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1982 чылдың июнь 3.

Кызыл хоорай Совединиң депутаттарының кичээнгейинге

1982 чылдың июнь 30-да СЭКП Кызыл хооркомунуң хуралдаар залынга 14 шакта улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң бирги организастыг сессиязы болур.

Хүн айтырыы:

1. Организастыг айтырыглар.
2. СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң сессияларының дугайында.

Совет-француз экипаж башкарган «Союз Т-6» дээр космос корабли ужудуушкунда

СЭТА-ның дыңнадыы

1982 чылдың июнь 24-те Москваның-биле 20 шак 30 минута турда космостуң «Союз Т-6» кораблин салып үндүрерин Совет Эвилелинде боттандырган. Совет космос кораблин: корабльдиң командири Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу космонавтызы Владимир Джанибеков, борт-инженер Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу космонавтызы Александр Иванченков болгаш шинчилекчи-космонавт Француз Республиканың хамаатызы Жан-Лу Кретьен олар башкарган.

Ужудуушкуннуң программазы «Союз Т-6» корабльдиң орбитаның «Салют-7» эртем-шинчилел комплекизи-биле тудуштурарын көрүп турар. Космонавтылар Джанибеков, Иванченков болгаш Кретьен олар орбитада 1982 чылдың май 13-тен бээр ужудуп турар космонавтылар Березовой болгаш Лебедев оларның-биле комплекстиң бортунга эртем-техниктиг шинчилелдерни болгаш шенелделерни чорудар.

Космонавтылар Джанибеков, Иванченков болгаш Кретьен оларның кадыкшыл байдалы эки. «Союз Т-6» корабльдиң борт системалары болур-чогууру-биле ажылдап чоруур. «Союз Т-6» корабльдиң экипажы ужудуушкун программазын күүседип кирипкен.

Космос делгемин тайбың сорулгаларга таарыштыр өөренип шинчилээр болгаш шиңгээдип алыр дээш Совет Эвилелиниң болгаш Францияның кады ажылдажылгазының дугайында дугуржулга дүүштүр совет-француз ужудуушкунну боттандырып турар.

«Союз Т-6» корабльдиң командириниң ужудуп үнер мурнунда медеглели

Эргим эштер болгаш өңнүктер!

Бөгүн ийи чурттуң — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Франция Республиканың төлээлекчилери «Союз Т-6» корабль-биле космоска ужудуушкунче чоруптар. Мээң бо космос корабльдиң командири болур бедик идегелди бүзүреткен.

Бистиң чурттарывыстың улустарының холбаштырып турар шаг-төөгүден бээр тургустунган найыралдыг харылзаалар экономика, эртем, техника болгаш культура талазы-биле хөй-хөй чылдарда болгаш боттарынга ажыктыг кады ажылдажылгаже ылерепп турар.

ССРЭ-ниң болгаш Францияның эртемденнери космос делгемин шинчилээр талазы-биле чедиишкинниг кады ажылдап турар. Космоска кады ажылдажылганың чаа үе-чадазы совет болгаш француз космонавтар составтыг чурттар аразының каттышкан экипажының ужудуушкуну боол турар. Ооң түңнелдери бистиң чурттарның эртемиңиң болгаш техниказының моон-даа соңгаар хөгжүүрүнге, совет болгаш француз улустарның аразында найыралды быжыглаарынга барааш болурунга бүзүрээр бис.

«Союз Т-6» корабльдиң чурттар аразының каттышкан экипажының өмүнээзинден илеткээрим болза: космоска ужудуушкунга белен бис, бо хүндүлүг болгаш харысаалгалыг сорулганы күүседир дээш боттарывыстың бүгү-ле күжүвүстү, билиивисти болгаш дуржулгавысты бээр бис.

«Союз Т-6» корабльдиң командири
ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы
Владимир ДЖАНИБЕКОВ.

«Союз Т-6» корабльдиң ужудуп үнериниң мурнуу чарыында француз космонавтының медеглели

Космосче бистиң ужудуушкунувустуң мурнунда хөй-хөй космонавтыларның ужудуушкуннары болган, бистиң соовуста хөй экипажтар кижиниң ажыл-чорудулгазының чаа-чаа хевирлерин дилеп тывар сорулга-биле ужударлар. Кижи төрелгетенниң ол өндүр-улуг херээнге бодумнуң бодуун-даа болза, үлүүмнү киириштирип болурумга чоргаарланып турар мен.

Бо эртем шенелдезин белеткээрде дыка хөй чүүлдерни кылган совет болгаш француз эртемденнериниң, инженерлериниң болгаш специалистериниң бойдустеринге эне чалбыыштыг өөрүп четтиришкиннии илередип тур мен.

Бо каттышкан ужудуушкуннуң черниң кижилериниң болгаш күрүнелериниң аразынга харылзааларны экижидеринге идиглиг болурунга идегеп турар мен.

Мээң бодумнуң космосче алгаш чоруур сорулганым мээн космос хевимде: «Хосталга, дең эрге, ады-дуңмалышкы» чорук» деп Франция Республиканың эмблемазын бижип каан.

«Союз Т-6» корабльдиң космонавт-шинчилекчизи Франция Республиканың хамаатызы

ЖАН-ЛУ КРЕТЬЕН.

Владимир Александрович Джанибеков

Владимир Александрович Джанибеков Ташкент областың Бостанлык районнуң Искандар суурунга 1942 чылдың май 13-те төрүттүнген.

Ейскиниң дээди шериг ужар чүүл училищезин 1965 чылда дооскан соонда шериг ужар чүүл куштеринге ужудукчу-инструктор албан эрттирген.

В. А. Джанибеков — 1970 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү.

Космонавтылар отрядынга ол 1970 чылда кирген.

Башкарылгалыг космос корабльдериниң болгаш орбита станцияларының ужудуушкуннарын башкарарынга чаңгыс эвес удаа киришкен.

В. А. Джанибеков ийи удаа: 1978 чылдың январьда «Союз-27» корабльдиң болгаш «Салют-6» станцияга таварышкан баштайгы экипажтың командири, 1981 чылдың мартта «Союз-39» корабльдиң командири болуп, космос ужудуушкуннарын кылган, ынчаарга «Союз-39» корабль совет-моол каттышкан экипажты «Салют-6» станцияга чедирген.

Александр Сергеевич Иванченков

Александр Сергеевич Иванченков Москва областың Ивантеевка хоорайынга 1940 чылдың сентябрь 28-те төрүттүнген.

Москваның ужар чүүл институдун 1964 чылда дооскан соолунде конструктор бюрозунга ажылдаан болгаш космостуң чаа аппараттарын чогаадырынга киришкен.

А. С. Иванченков — 1972 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү.

Александр Сергеевич космоска ужудуушкуннарга 1970 чылдан бээр белеткенип эгелээн. «Союз-9» космос корабльдериниң борт-инженерлериниң хөй удаа солукчузу болуп турган, ол ышкаш «Союз» болгаш «Аполлон» корабльдериниң космоска кады ужудуушкунунга борт-инженер кылдыр база белеткенген.

А. С. Иванченков космоска 140 хонук узун хуусаалыг бодунуң баштайгы ужудуушкунун «Союз-29» корабльге болгаш «Салют-6» станцияга 1978 чылда кылган.

Жан-Лу Кретьен

Француз Республиканың хамаатызы Жан-Лу Кретьен 1938 чылдың август 20-де Ла-Рошель хоорайга төрүттүнген.

Шериг ужар чүүл школазынга ол 1959 чылда кирген болгаш ону 1962 чылда дооскан. Жан-Лу Кретьен сөөлгү чеди чылдар дургузунда Францияның шериг ужар чүүл куштериниң дайынчы кезектериниң бирээзинге шүүрге-декчи-ужудукчулап, а оон соонда ужудукчу-шинчилекчи болуп ажылдаан. 1977 чылда Францияның мурнуу районунуң агаар камгалалының командылакчызының оралакчызынга ол томуйлаттырган.

Подполковник Жан-Лу Кретьен космонавтылар белеткээриниң Ю. А. Гагарин аттыг төвүнге 1980 чылда белеткенип кирген. «Союз-Т» космос кораблинге болгаш «Салют» орбита станциязынга ужудуушкуннар өөредилгезиниң бүрүн курузун ол эрткен.

ЧУРУНТАРДА: (солагай таладан): В. Джанибеков, Жан-Лу Кретьен болгаш А. Иванченков.

МУРНУВУСТА—УЛУГ АЖЫЛ-ХЕРЕКТЕР

СЭКП Чөөн-Хемчик районкомунуң ээлчегииг пленуму болуп эрткен. «СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң түңнелдериниң болгаш «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Азык-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткелинге дүүштүр районнуң партия организацияларының сорулгаларының дугайында» партия райкомунуң бирги секретары Н. М. Сувандиинниң илеткелин ажаа дыңнап, чугаалашкан.

Районнуң коммунистери болгаш ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир демей, СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде түңнелдерни болгаш айтышкыннарны. Коммунистиг партияның база Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказының чаңгыс сеткилдиг чуулдугзунуп деткип турарын илеткелчи демдеглээн. Күш-ажылчы коллективтерге партия ТК-ның май Пленумунуң материалдарын чугаалашкан болгаш өөренип турар. Партияның бо тоогулуг документилеринде улустуң чаагай чоруунуң дугайында сагыш човаашкынын сиңниккен. Ынчангаш ажылчы чоннарның чаа политиктиг болгаш күш-ажылчы кедурлуушкунун ол хайныктырган.

Бо чылдың июнь 15-те партия Тыва обкомунуң VI пленумунга СЭКП ТК-ның май Пленумунуң түңнелдерин чугаалашкан болгаш ону күүседир талазы-биле партияның область организациязының сорулгаларын тодараткан. СЭКП ТК-ның март (1965 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырган түңнелинде республиканың кодээ ажыл-агыйының бүгү адырларын хөгжүдеринге идегелдиг материал-техниктиг база туругустунганын пленум демдеглээн. Ол үениң дургузунда Чөөн-Хемчик районнуң кодээ ажыл-агыйы улам ылай сайзыраңгы алган. Кодээ ажыл-агыйының кол бүдүрүлге фондулары көдүүнде 7 катап, ниити продукция 2,6 катап өскен.

Районнуң ажылчы чоннарының социал-экономиктиг амыдыралынга дыка бурунгаар базымнар болган. 37 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлү, 400 орунунг школа назыны четпээн уруглар ал баш черин, 1050 олуттуг культура бажыңнарын, клубтарны ажыглалда киирген. 1971 чылдан деңнээрге 1980 чылда бо сорулгага капитал салыышкынының хемчээлп үш катап өскен.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлери районнуң ажыл-ишчилериниң мурнунда нарын болгаш улуг сорулгаларны салганын илеткелчи айыткан. ССРЭ-ниң Азык-чем программазын күүседир талазы-биле чөөн-хемчиктер чүнү кылырын тодаргай чугаалаан. Амгы үеде чер болгаш мал ажылының таңы анализин берип, ында четпестерин илередип, оларны адыр хемчеглерин айтып, май Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр кылыр ажыл-ишти тодарганзаан.

Мал ажылын хөгжүдери чер ажылындан дорт хамаарыжыр, ындыг болганда оон ажыглаарының ажыктыг-ушку-дүжүткүрүн бедидерин пленумга чугулалап көрген. Он бирги беш чылдың чыл санында-ла ортумаа-биле 20895 тонна тарааны, 3700 тонна картофельди, 2100 тонна ногааны бүдүрер сорулганы салган. Мал чеми культураларының тарылыр шөлүн көвүдедир, дүжүдүн бедидер, бөлбаазырадырын, камгалап кадагалаарын экижидер. Мал чемнери белеткекчилериниң күш-ажылын организастаарын экижидеринче, оларның ортузунга социалистиг чарышты диштир организастаарынче, мал чемнериниң шынарлыг болурунче партия организацияларының секретарьларының, совхозтарның удуртукчуларының, специалистериниң, кодээ ажыл-агый органнарының кичээнгейин угландырган. Суггарылганың шынарын экижидер, суггарар черлерниң шөлүн калбартырын чугулалап көрген, ол — чаагай дүжүттүг алырының магадылалы.

Мал ажылын хөгжүдер талазы-биле район чамдык багай эвес түңнелдерни чедип алган, ылангыя сүт бүдүрерин эки көвүдеткен.

Азык-чем программазының айыткан хемчеглерге дүүштүр малдан алыр продуктуларны көвүдедир чарылсаалыг улуг ажыл районнуң ишчилеринде онаажып турар. 1985 чылга чедир эът бүдүрериң 4747 тонна чедирер, оон иштинде инек эъди 1840 тонна, хой, өшкү эъди 2083 тонна болур. Хойнуң баш санын өстүрер, чайгы семиртилгени болгаш ажыл-агыйлар аразында баалазынга үлетпүр технологиязынга үндезилээн семиртилгени чорудуп турар, салдынган сорулгаларны чедип алыр. Хаан эъдин бүдүрерин көвүдедир, күштүг, тоолаиныыг эстүрер аргалар бар. Малдың үксаазын экижидер. Оон-биле чергеленир мал ажылынга четпестерин үндезини-биле чайладырын айыткан, ылангыя малдың чидер, өлүр, янзы-бүрү чылдагааннар-биле хораар чоруктарын болдурбас.

Район сүт бүдүрерин беш чыл дургузунда 3,6 муң тоннага чедирер. Ону боттандырарда саар инектериниң үксаазын, ажаалда, чемгерилгезин экижидер, санын көвүдедири көрдүнген.

Азык-чем программазын чедиишкиниг шиитпирлээринге хуузунда, дузалал ажыл-агыйы бичие эвес рольду ойнаар. 1981 чылда районнуң ажылчы чоннары хуузундан малындан 1216 тонна эътти (диригге деңзи-биле), 3073 тонна сүттү болгаш өске-даа продуктуларны курүнеге дужааган. Ынчалза-даа оон ажылаа экижидип пленумга айыткан. Районда муң ажыг өг-бүле бажың чаңының участогу чок, 3300 өг-бүле мал азыравайн турар. Бо чүүлга ажырны моон соңгаар улам хөгжүдерин пленум шиитпирлээн.

Азык-чем программазында айыткан хемчеглер бүгүдег чурттаарлга болгаш культура амыдыралдың туруглары калбартыыр, бүдүрген продукцияны эки кадагалаар, сингарар, болбаазырадыр, техниканы ажыктыг ажыглаар, совхозтарны кадрлар-биле быжыглаар. Парткомнарның, партияның өске организацияларының ажылчы арга-шинээн бедидер талазы-биле болгаш СЭКП ТК-ның май Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде өске-даа айтышкыннарын күүседир дээш районнуң партия организациязы чүнү кылырын илеткелчи болгаш санал бергеннер чугаалаан.

Пленумга санал берген «Алдан-Маадыр», «Тыва», «Большевик» совхозтарының директорлары М. Б. Донгак, В. П. Айжы, А. Т. Шаалы, «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хойжузу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Х. Б. Куулар, № 463 мехколоннаның начальниги Н. Н. Носов болгаш өскелер-даа СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле чүнү кылып турарын, моон соңгаар сорулгаларын тодаргай чугаалаан.

СЭКП Тыва обкомунуң секретары Л. К. Ооржак пленумнуң ажылынга киришкен, дээрезиңгей чүве чугаалаан.

Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Т. ХЕРТЕК.

НАЙЫРАЛГА ЧЕЧЕКТЕЛГЕН ЯКУТИЯ

Е. Н. ГОРОХОВА,

Якут АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

Якутияның ажылчы чоннары тоогулуг ийи хуннерин демдеглеп эрттирер: автономнуг республиканың туруустунганының 60 чыл ою болгаш Россия күрүнезиниң составынга Якутияның эки тура-биле бактаап киргениниң 350 чыл ою.

Улуг Октябрьның Тиилелгези Якутияның кырынга чаа амыдыралдың аппас халазын ынсыыткан. Совет улустарының чаңгыс аай өг-бүлезинде республика коммунистиг туругузунукунга кайгамчыктыг чедиишкиннерин чедип алган. Эртем техниканың сөөлгү чаа чедиишкиннери-биле дериттинип үлетпүр бүдүрүлгелери, электростанциялар, рудниктер ында ажылдап турар. Кыска үүсээ иштинде алмаз казып тывар үлетпүр туругустунган, бүгү-эвилел балансызынга төлептиг салыышкынның даштыкы өске-даа адырлары база киирип турар. Вилюй ГЭС болгаш Якут ГРЭС бойдус газының дузазы-биле ажылдап турар.

Хааның Россиязының 1913 чылда бүдүрүп турган электроэнергиязындан ийи катап хөй электроэнергияны оон бүгү электростанциялары чылдыында бүдүрүп турар.

БАМ — Тында — Беркакит демир-оруу, шугуму бистиң чурттуң республикаларының, крайларының болгаш областарының аразында найыралдың оруун аапарган.

Ук республика бедик хөгжүлделиг кодээ ажыл-агыйлыг. Чер болгаш мал ажылының продуктуларын ол чылдын-на хөйү-биле берип турар. Азык-чем программазын боттандырарынга эргежок чугула материал-техниктиг база туругустунган.

Автономнуг республиканың найысылалы Якутск — Чөөн-Сибирьниң улуг эртем болгаш культура төптериниң бирээзи. Лена хемде ол хоорай бо хуннерде 350 харлаар. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының филиалы ында туруп турар, ол ышкаш күрүне университеди ажылдап турар. Он-он эртем-шинчилел институттары, өске-даа эртем албан черлери амгы үениң эртемниң чугула айтырыгларының талазы-биле шинчилел ажылдарын чорудуп турар. Оон чайынналчак херечилериниң бирээзи —бо чылын Ленинчи шаңналдарын якут национал ийи эртемден Н. Н. Ефимовка Л. Л. Красильниковка тывысканы болур, олар оңу космиктиг херелдерни шинчилээринге сураглыг чедиишкиннери дээш алганнар.

Улуг Октябрьның мурнунда бодунуң ужук-бижиги чок чораан якут улус ам уран-чечен литератураны беш дылдарынга туругузуп алган. Якут литераторлар крайның индустриалдыг хөгжүлдезинге, БАМ-ның тудугларының маадырлыг күш-ажылынга, Мурнуу Якутияның бойдус байлактарын үлетпүр үндезиннинге шиңгээдип алырынга, аныяктарның кижизилдеринге турескаадкан чаа-чаа эвээш эвес чогаалдарны бижээннер. Республикада профессионал дөрт театр, улусчу 50 ажыг театрлар болгаш танцы-хор ансамбльдери ажылдап турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан: «Россияның национал кыдыг-кызыгаар турган черлерин оон төвүнүң хөгжүлдезиниң деңнелинге чедир дүргени не көдүрер кылдыр Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарындан эгелээш бистиң экономиктиг болгаш социал политиканы ынчалдыр туругускан. Ол сорулга база чедиишкинниг күүсеттинген. Маңаа чугула рольду чурттуң бүгү нацияларының сырый кады ажылдажылгазы болгаш хамыктың мурнунда орус улустуң ак сеткилдиг дузалакчызы ойнаан. Хожудангай национал черлер ам чок эштер!».

Сагыш-сеткилди хаара тудуптар бо сөстер Якутияга бүрүнү-биле хамааржыр. Улустарның найыралы — ол дээрге социализмниң капчаардаа аажок улуг чаалап алыышкыннарының бирээзи. Ол дээрге ниитилел хөгжүлдезиниң шимчедикчи күжү апарган совет кижилериниң кайгамчык чаа шынары-дыр. Якуттар, эвенкилер, чукчилер, юкагирлер оларга доктаамал дузаны чедирип турар орус болгаш ССРЭ-ниң өске-даа улустары-биле кады чурттаар болгаш ажылдаар улуг аас-кежик таварышканынга кызыгаар чок чоргаарланып чоруурлар.

Бөгүн республикада кандаар-даа аажок туругузукчу ажыл чорупп турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң тоогулуг шиитпирлерин күүсеттинип, Якутияның ажылчы чоннары чурттуң, бөрттарының республиказының юбилейин болгаш Россияның составынга төрээн крайның эки тура-биле бактаап киргениниң 350 чылын бүдүрүктиг эки чедиишкиннер-биле уткуп турарлар.

Бистиң чуртувустуң улустарының найыралын ыдыктыг-биле камгалавышаан, республиканың ажылчы чоннары өзүп олурар салгалды коммунистиг идейлиг чоруктуң, совет патриотизмниң болгаш пролетарлыг интернационализмниң өзээнге кижизидип турар бис.

ЧАА КЫШТАГ

«Сүт-Хөл» совхозтуң Чес-Булуң хойжу бригадазының Кызыл-Тайга белинде кыштагларынга база бир чаа кыштаг немешкен. Ол болза «Хемчик» аныяк-тывыш ажыл-агыйының Т. Д. Харнулинге удурткан 7 кижилиг анчылар бригадазының Хол-Өөжүнде тутканы кыштаг-дыр.

Совхозтуң дирекциязы-биле аныяк-тывыш ажыл-агыйының чарган керээзин ёзугаар бригада кежигүннери 500 баш хой кирер кажааны чурттаалга бажыңы-биле кады тудуп дооскан. Оон-биле кады малчынга чунар-бажыңны база кылып берген.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң материалдарын амыдыралга боттандырар чаагай херекке илеткейлиг киржир дээш бригаданың кижи бүрүзү улам сорунзуг ажылдап турар деп, бригадир Тамир Харнулин чугаалап турар.

А. ДОНГАК.

ДЕТКИМЧЕ КӨРГҮЗЕР

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче бүгү күш угланган. Азык-чем продуктуларын көвүдедиринче совхозтарда, бүдүрүлге черлеринде хамаатыларның хууда дузалал ажыл-агыйының үлүү улуг болуру чугаажок. Ынчангаш дузалал ажыл-агыйын шын туругузуп, чоп ажыглаары чугула деп бодаар мен.

Эрзин районда ол айтырыгның туругусканында чамдык четпестер бар. Совхозтарның ажыл-ишчилери бажыңнарының девискээринге огород тарып өстүрериңче шоолуг-ла кичээнгей салбайн келген. Картофельди тарыырын тарып тарыыр, ындыг-даа болза сугат чок черлерге олуртуп каар, оон ажаалда-хайгааралын кошкадыптарга дүжүү хирелиг.

Азык-чем программазын амыдыралга боттандырары чугула айтырыг. Ынчалдыр болганда кижи бүрүзү аңаа улуун киириштирер апаар. Ынчангаш районнуң чонунуң дузалал ажыл-агыйын хөгжүдеринге эргежок чугула чүүлдер-биле хандырар айтырыгны бар арга-курлавырларны барымдаалап тургаш, дузалап, деткимче көргүзери күзенчиг.

К. ЛАМАЖАП.

Суур болгаш оон кижилери

ДЕМНИГДЕ—КҮШТҮГ

Мөрен суур—Баян-Кол хемнең бажын алган Мөрен хемниң ол-бо талакы уннарында хүнден хүнче хөгжүп, чаартынып турар. Бөгүнгү Мөрен суурну бежен чылдарның-биле канчап деңнээр. Совхоз төвүнде шөйлүп баткан делгем кудумчуларда ортумак школа, ясли-сад, амбулатория, совхоз конторазы, районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң комплекстиг хүлээп алыышкын пунктузу дээш кодээниң ажыл-ишчилериниң амыдырал-чурттаалгазынга эргежок чугула чүүлдер бар.

Төрээн суурун чаагайжыдып күш-ажылы-биле ону чаартып турар кижилер—оон чурттакчылары. Оларның аразында кандыг мергежилдиң кижилери чок дээр. Мөрен ортумак школазының дүүнгү доозукчулары — бөгүн улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында — малчыннар, саанчылар, партия, совет ажылдакчылар, башкылар, эмчилер...

Суурнуң агитквартиралары чаңгыс чурттап турар черлерниң аалы-биле кижизидилге ажылынче ылангыя чурттакчыларның идей-политиктиг мөзү-шынар кижизидилгезинге улуг кичээнгейни угландырган. Ол дугайын чугаалап тура, № 3 агитквартал ажылы-биле каксы-даа бол тапыжаалыңар. Клуб ажылдакчызы Соскалмаа Самбуевна Самдан удурткан ол агитквартал ажылы [illegible] дыг, оон-концерт дээнде олут сурбас кижилерлиг, [illegible] агитквартира диве херек болбас. Суурнуң агитквартираларының [illegible] [illegible] көрүлдезинге [illegible] барааладып, бир дугаар черни доктаамал ээлеп турары таварылга эвес. Суурнуң агитквартал [illegible] концертинге киирген номерлерден туругустунган концерт-биле мөренчилер район төвүнге, «Чаргы», «Чаа оруук» деп аттыг совхозтарга аалдап чораан. Тарлыг Бады-Шулуу тыва, моод аялгаларын иштенгир ыдааш бээрге, көрүкчүлер сеткил ханып дыңнаар. С. Самданның күүседири ыры бүрүзү [illegible] часкаашкыны-биле [illegible].

№ 3 агитквартал [illegible] школа-биле харылзаалыы эки. Ол девискээрде уран-шевер холдуг—даараныр, аргыр кижилер хөй. Ынчангаш аргыырынга даараарынга өөренирин күзээн кижилерни өөредир белгүмнү ында туругусканы таварылга эвес.

Суурнуң агитквартираларының аразында арыг-шевер талазы-биле калбарган чарышка № 1 агитквартал бирги черже үнген.

Мөренниң улуг назылыгларын-даа, аныяк өскенин-даа күш-культурага сонуурганы хандыкшылдыгтар. № 2 агитквартал чурттакчылары 79 харлыг Сенги Каңхуугевич Чигжит, 60 харлыг Депзимаа Кыргысовна Сереэдар, 55-тиг Кыргыс Людупович Шимзе эртенги шакта суур кыдыынга арыг агаарга сула [illegible] доктаамал кылып турарлар. Оларның үлегери улуг.

«Мөрен» совхозтуң ажылчылары СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң чугулазын деп көргени. Азык-чем программазын амыдыралга боттандырарынче бүгү күжүн мооннаан. Суурнуң агитквартиралары чоннуң дузалал ажыл-агыйын хөгжүдер айтырыгны чедиишкиннигтурегузарынче улуг кичээнгейни угландырган.

К. ХАНГАП.

«Четтирдивис» дижир

ССРЭ-ниң Азык-чем программазының дугайында айтырыгны чугаалашкан СЭКП ТК-ның май Пленумунуң материалдарын Чадаананың амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле таныжып, өөренип турар.

— Совет кижилерниң чаагай чоруу дээш ада сагыш салыышкыны Коммунистиг партия бистиң талазы хүн бүрү салып турар. Оон бадыткалын Азык-чем программазынга бижиттинген олуруглардан көөр болур. Ону амыдыралга боттандырары бүгү кижилерниң кылымчыксай, бедик бүдүрүкчүлүг ажылындан хамааржыр—дээш, даараныр цехтиң эргелекчизи З. С. Монгуш чугаазын улаштырып: — СЭКП ТК-ның май Пленумунуң материалдарын өөренип тура, бистиң цехтиң ажыл-ишчилери күүседип турар чагыгларны чогуур үезинде ээлеринге хүлээдипшаан, оларның шынарын экижидеринче угланган ажыл-агыйжы чугааны кылып турарлар.

Зинаида Самдановнаның удурткан цегинде дөрт бригада бар. Олар киирген чагыгларны барымдаалап-даштыкы болгаш чуга хеп аймаан чылдың үелеринге дүүштүр даараш, ээлеринге хүлээдип келгеннер. Түс-түс бригадаларның аразында күш-ажылчы чарышдаа алган хүлээлгелерни, планның онаалдаларын ажыл-херекке боттандырарынга идегелиг. Бирги кварталдың түңнелин үндүрерге, даштыкы хеп аймаан даараар № 4 бригада тиилекчи боор шыгараан. Мактал, шаңналдыг бригаданы хоочун даараныкчы С. Т. Байкара төс чыл иштинде удуртуп келген. Сириньмаа Тасваганың бригадазында холушкак мергежилдиг сес кижи бар.

Оларның аразындан даараныр мергежилге чээрби беш чыл бараан болган хоочун бижыкчы коммунист Зинаида Ойлуп, даараныкчы Полина Кара-Сал, бижыкчы Хүрен Донгак хүлээттинген чагыгларны эки шынарлыг күүсеткеш, чагыкчыларның хүндүткелин чаалап алганнар.

Чуга хеп даараар бригаданы Бопук-Бара Ооржак бөлдиилиг ушкарып, башкарып келген. Оларның ажылы мактаалдыг, эрткен айның даалгазын база ажыр күүсеткен. Дуржулгалыг даараныкчылар Александра Монгуш, Чечена Ондар, Анай Монгуш болгаш оон-даа өскелер чагыкчыларның дуртсынынга таарышкан хептерни даараш, ээлеринге хүлээдип бээрге, дегин «четтирдивис» деп чылыг-чымчак сөстү чугаалаарлар.

М. ОНДАР.

КҮҮСЕТТИНМЭЭН

«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының № 6 КМК-зы бистиң Өвүр районда тудуг-монтаж ажылдарын кылып чорудуп турар. Чеди тудугжу бригадалыг коллектив бо чылын 600 муң ажыг рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр онаалдалыг. Юбилейлиг чылдың бирги кварталының тудуг-монтаж ажылдарының планныг даалгаларын КМК-ның коллективи күүсетпээн. Районнуң совхозтарында түүсе чогуур ийи аал ишти чурттаар сес бажың ажыглалга кирбээн. КМК-ның тудугжуларының тудуп турар объектилери багай шынарлыг кылдынып турар. Бодунуң кужу-биле ажыглалга киирер ийи квартиралыг бир бажыңны шала тудуп, шынары багай кылдынганындан бузар ужурга таварышкан.

Бригадаларның тудуп турган бажыңнары ара турупкан. Ажыглалга кирип, ээлеринге хүлээттинген чаңгыс-даа объект чок. Оон кол чылдагааны — тудуг материалдары-биле хандырылганы багайында. Тудуг-монтаж ажылдарынга херегледттинер материалдарны сөөртүрүнге машина-техника чедишпес, оларның ажыглалы база багай. Транспорттуң долу ажыглалын хайыралап турар инженер-техниктиг ажылдакчыларның ажылы сула. Олар чолаачылар ортузунда кижизидилге ажылын чорутпайн келген болгаш түс-түс чолаачыларның аразында күш-ажылчы маргылдааны организаставайн, саазын кырында арттырып каан. Ынчангаш ажылдан үнер-кирер чоруу хөй.

Тудуг материалдарының чедишпейн турарындан чамдык объектилерде малчыннар неделя-неделязы-биле аңаа олурар ужурга таварыжып келген. Шала туттунгаш, ара кагдынган тудугларның саны хөй. Сөөртүп аккелген материалдарны кандыг-бир тудугга [illegible], шуу ажылдалга бээрин болурунуң аргазы турда-ла, КМК-ның удуртукчулары ынчаар кылбайн турарын [illegible]. Ындыңда-ла чедишпейн турар тудуг материалдарын өскээр чарыгдаар таварылгалар база [illegible]. Үнелиг тудуг материалдары—цемент, кадаг, [illegible] хуунуң херегленин [illegible] бээр таварылгалар бар.

КМК-да ыяш дилер бир пилорама бар. Диліг материалдары үнүктелиг кээп турарындан ол долу күчүлү-биле ажылдавайн келгеш, планныг даалгаларын күүседип шыдавайн турар. Ыяш сөөртүр бир автомашина диліг материалдарын-биле пилораманы хандырып шыдавайн турар. Оон сөөртүр аккелген чүүлү хүн иштинде чугле чартылыг шевер, артканда үеде ажыл чок турар.

КМК-ның удуртукчулары, ниити организацияларының коллективиниң ортузунда политикмассалыг, кижизидилге ажылдарын кошкатканындан ажыл шагы үзер чоруктар бар. «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкыны ук коллективти автотранспорт-биле хандырар хүлээлгезин багай күүседип келген. Чүък сөөртүр автомашиналарны үр хуусаалыг командировкаладып чорудары чыл эгезинде-ле аазааш, оозун бо хүннерге чедир боттандырбайн аас кырынга арттырган.

Ажылчыннар ортузунда кижизидилге ажылдары, массалыг оюннар организастап чорутпунмайн, социалистиг чарыш эрегей, саазын кырында чорупп турар. Мурнакчыларның чедиишкиннерин чырытпаан, коллективтиң хүлээлгезиниң күүселдезин айыткан көргүзүг самбыраларын бригадалар төптеринде деңнеп каастап аспаан.

Х. МОНГУШ.

Өвүр район.

• • •

«Верхнемуллинский» совхоз —Пермь областың эң улуг ажыл-агыйларының бирээзи. Ол чылдың-на 17 миллион рубльдиң продукциязын —эрте бижар картофельди, ногааларны болгаш сүттү сайгарып турар.

Совхозтуң дөртку ажылчыны чыл санында профэвилелдиниң путёвказы-биле дыштанылга бажыңынга, пансионатка азы санаторийге дыштанып турар.

ЧУРУКТАРДА: № 5 салбырның профэвилел цех комитединиң даргазы И. И. Уточкина совхозтуң ажылчыны Ала-чурттуң Улуг дайынының хоочуну И. А. Тереханинге санаторийге баар халас путёвканы тыпсып тур;

Лаборант Т. Мещангина үнүштерниң биологтуг камгалалының аргаларын шенеп көрүп тур.

В. Загуляевтиң фотолары. СЭТА-ның фотохроникасы.

• • •

КЫРГЫЛДАГА БЕЛЕН

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында он муң ажыг хой бар. Салбырның хойжулары эрткен кышты хүр ажып, малдың баш санын өстүрер, чаш төлүн бүрүн камгалап алыры-биле бедиткен социалистиг хүлээлгени алгаш, күүседип шыдаан. Салбыр төрүүр 100 хойга онаалтыр 98 хураганы камгалап алган.

Бо хүннерде 22 кодан Час-Адырның эки оъттуг чайлагларында хонгулапкан.

Мурнакчы хойжу Болат Хомушку чылдың-на бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Ол дээрге чайгы үеде семиртилгени эки организастаанындан кол хамааржыр. Он бирги беш чылдың ийиги чылында ол төрүүр 100 хойга онаалтыр 111 хураганы камгалап алгаш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Бо салбырның хой чиңгелерин дүктүг. Харылзаалгалыг үе- хой кыргылдазын организастыг чорудар дээш Час-Адырга чайлагга кыргылда пунктузун туругускан. Ында 22 электри хачыларын кожуп, пунктунуң септелгезин кылып дооскан. Оон-биле кады хол хачылы-биле ажылдаар 28 кыргыкчыны шилип белеткээн.

Салбыр бо чылын 17 тонна дүктү курунеге садар хүлээлгелиг. Ону күүседиптериниң бүгү аргалары бар дээрзин хойжу бригаданың бригадири Чакым Сотпаевич Салчак бадыткап чугаалап орар.

Кыргылданы организастыг эрттирери-биле пунктуда столованы кылган. Ында мал кижи эмчилери болгаш садыгны туругускан. Кыргылдага ажылдаар кижилерниң чурттаар черин база кылган.

Малчыннарга коммунистерниң, комсомолчуларның агитаторлар кылдыр быжыглаан. Комсомолчу кадарчылар Салбакай Монгуш, Баганай Сарыг-оол, Сендажы Кужугет болгаш өскелер-даа лекция, беседаны малчын эш-өөрүнүң ортузунда кылып чорупп турар. Олар Азык-чем программазын боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң илеткелин база Азык-чем программазының дугайында СЭКП ТК-ның болгаш Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарын малчыннарга таныштырган.

А. СОДУНАМ.

Барлык-Хемчик район.

УЛУГ АМЫДЫРАЛДЫҢ АРЫННАРЫ

В. И. Ленинниң Намдар хрониказының он ийиги тому чырыкче үнген.

Улуг амыдыралдың арыннарын көргүзүп турар хоорай дээн үндүрүлгени кылдыры доозулган деп, СЭТА-ның корреспондентизинге СЭКП ТК чанында Марксизм-ленинизм институдунуң ажылдакчылары дыңнаткан. Ол— Ленинианага улуг салыышкын, бистиң партиявыстың, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң амыдыралында улуг болуушкун–дур.

Он ийиги томда баштыңчының амыдыралының, ажыл- чорудулгазының сөөлгү үези —1921 чылдың декабрьдан 1924 чылдың январьга чедир үе кирип турар. Ында дөрт муң хире документилер бар. Ол хөрге ооң Чогаалдарының долу чыындызының 44-кү болгаш 45-ки томнарында парлаттынган «В. И. Лениниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының хүннериңде» кирген ол-ла үениңден беш катап хөй кирген ол.

Кадыының байдалы дыка баксыраан-даа болза, В. И. Ленинниң кайы хире эгээртиннес энергиялыг ажылдап турганын, партияның Төп Комитедининиң болгаш Совет чазактың ажыл-чорудулгазын удуртуруун уламчылап, социалистиг тургузуушкунунуң программазын ажылдап кылып турганын номда хүн санап көргүскен.

Чогум харын-на ол үеде—1922 чылдың декабрь 23-тен 1923 чылдың март 2-ге чедир В. И. Ленин сөөлгү чагааларын болгаш чүүлдерин алап бижиткен. Олар дөрге болдаларының байлаа болган оларда ижин үндүрген теоретиктиг чүүлдерин чугулазы-биле баштыңчының идейлиг номналында онзагай черни ээлеп турар. олар бо ооң политиктиг чагыы болур.

В. И. Ленин улуг кичээнгейниң хөй национальдыг Совет күрүнени тургузарының айтырыгларынче угландырган. Дең эргелиг, бот-тускайлаан совет республикаларның эки тура-биле каттышканының үндезининге Совет Социалистиг Республикалар Эвилелин тургузар деп идеяны илеп үндүрген. ол эвилелдешкен күрүнениң тодаргай хевирин айыткан. Номда кирген хөй санныг документилер ол идеяны амыдыралга боттандырар дээш. Владимир Ильичиниң кайы хире чайгылыш чок болгаш чүткүлдүг демисежип турганын көргүзүп. бо чылын 60 чылын демдеглээриниң ССРЭ-нин тывылганының ёзулуг хей-аът кайгамчыыг болгаш тургузукчу Ленин деп чайынналчаа-биле херечилеп турар.

Намдар хрониказында бо үеге чедир билдингир бүгү төөгү үндезиннерин ажыглаан. В. И. Ленинниң амыдыралының болгаш ажыл чорудулгазының херек кырында бүгү болуушкуннарын болгаш фактыларын бүрүткээн. Ону үе аайы-биле чыскааган. мында ооң амыдыралчы оруун ай санында, хүн санында а чамдыкта шуут минута санында көргүскен. Хроникада болуушкуннарның киржикчилери муң-муң кижилерин база ол болуушкуннарның болуп турган черлерин (адрестерин) алап киирген.

В. И. Ленинниң он ийи томнуг Намдар хрониказы —ёзулуг-ла коллективтиг ажыл.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

БОТТУГ БАЗЫМНАР ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА

НЬЮ-ЙОРК. Ядролуг чепсек-биле улуткаарының делегей кырында дарҗелип келген кыжаны соңгаарладып болбас болгаш практиктиг хемчеглерни негеп турар чепсегленииишкиниң дужурериниң херээн тодаргай шиитпирлээшкиннериниң байдалынче шилчидери эргежок чугула.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленииишкинни дужурер талазы-биле ийиги тускай сессиязының киржикчилериниң туруш-бодалдарын харын ол болдал тодаргай турар. Ында ниити салыышкыннар доозулган. Аңаа 130 ажыг чурттуң төлээлекчилери киришкен. оларның хөй нуруузу делегейниң чидиглелген байдалы. дайын тыптып келириниң улам өзүп орар айыылы боттуг базымнарны онза чүткүлдүг негеп турарын онзалап демдеглээн.

Л. И. Брежневтиң ийиги тускай сессияга чагаазы ындыг харын ындыг ишиг деткимчени алган. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп Совет Эвилелиниң ол төөгүлүг үдокументиде кирген хуулгазын ядролуг халаптың тамызынче делегейни сөөп кирериниң болдурбас деп улустарның ханы чүткүлүнге тайыжып турарын саналдаашкыннар үезинде демдеглээн.

Совет инициативаны КНО-нуң Чиңгине секретары Х. Перес де Куэльяр делегейниң байдалы экижиреринче угланган кончуг боттуг базымнар деп алган. Никарагуаның даштыкы херектер министри М. Дэското ол саналды тайбыңны быжыглаарының херээнге чугула салыышкын кылдыр көргүскен.

Санал берген дыка хөй төлээлекчилер ам-даа чоокку чурттарның ээлчээ дээрин айтып турган. Бир эвес ядролуг чепсектиг өске бүгү күрүнелер шак-ла ындыг тодаргай хуулгазын боттарынга алыр болза, ядролуг чепсекти ажыглаарының херек кырында хоралы ол бүүр деп Чехословакияның даштыкы херектер министри Б. Хвеунек демдеглээн.

Ынчалзажок натоңу күрүнелерниң чамдык удуртукчуларының, хамыктың мурнуунда АКШ-тың президентизи Р. Рейганның чугааларында. тускай сессияның киржикчилерин ханы кайгаткан болгаш алдансындырген. Каттышкан Штаттар практиктиг ажыл-херектерге белен эвес илден апарган «Соок дайын» үелериниң ораннтериңден үлегерлеп алдынган антисоветчи хоозун кол чугаазын Совет Эвилелиниң саналдарынга АКШ-тың президентизи удурланыштыр тургузуп турган Вашингтонның политиказының агрессиялыг бүдүжүн кандыг-даа чечен, кол доманнтар чаап чажырыптар шинек чок турбуже-ле болуңун чугаазының хөй кезиинге Рейган ол политиказын агартырын оралдашкан.

—Сессияга Рейган хол даңгырак келгени илдең болду. Ында кижи кайгаар чүү-даа чок: ядролуг дайынның айыылының дугайын делегейниң улустары коргуушкун болгаш килеңнээшкиннер-биле чугаалап турда. Рейган болгаш өске-даа америк удуртукчулар «кызыгаарлаңдыг» ядролуг мөңгүлдежиишкиннин дугайын бодап. ындыг мөңгүлдежилгеге тиилелгени чедип ап болурун дугайты «барымдаалар» чугаалап турар-ла болгай деп. Сирияның делегациязының баштыңы Диала аль-Фатталь чугаалаан.

В. ВАСИЛЕЦ, Е. МЕНКЕС,
СЭТА-ның корр.

ВАРШАВА. (СЭТА). Позаньга организастаан делегей ярмарказы Совет Эвилелиниң, акы-дугма социалистиг өске-даа чурттарның экономиктиг күчүзүнүң өзүлүн, социалистиг экономиктиг интеграцияның чедиишкиннерин тодаргай бадыткап көргүскен. Эртем болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннерин көргүскен ярмаркага 26 чурттарның 1600 ажыг фирмалары болгаш даштыкы садыг организациялары киришкен.

Ярмаркага ССРЭ-ниң делегезин Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының алдарлыг 60 чылынга тураскааткан. Совет павильонга делгээн бедик бүдүрүкчүлүг машиналар, автоматтыг шугумнар калбак херектел барааннары көрүкчүлериниң улуг сонуургалын болдурган. ССРЭ-ниң болгаш Польша Улус Республиказының аразында бот-боттарынга ажыктыг экономиктиг харылзааларын калбарыышкынын хөй экспонаттар херечилеп турар. Ийи чурттарның төлээлекчилери ярмарка үезинде хөй санныг садыг дугуржулгаларын кылган.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң тускай делгелгези база солун болган. Хөй кыдыгларны, станоктарны, машиналарны аңаа көргүскен. Кооперастаашкынга болгаш специалистаашкынга үндезилээн, бүдүрген ол кыдыглар, станоктар, машиналар акы-дугма чурттарның чугула ажыл-агый сорулгаларын чедиишкиннер шиитпирлээринге, оларның ажылчы чоннарының чаагай байдалын бедидеринге улуг идиглиг болуп турар.

Позаньга организастаан ярмарка Чөөн болгаш Барыын чүк чурттарының аразынга садыг-экономиктиг харылзааларны калбартырынга чугула салыышкын болганын хөй саныг аалчылар онзалап демдеглээн.

ЧУГУЛА САЛЫЫШКЫН

ВСР-нин Национал хуралының сессиязы

ХАНОЙ (СЭТА). Вьетнам Социалистиг Республиканың Национал хуралының ээлчеглиг сессиязы ажыттынган. ВСР-ниң социалистиг хоойлужудулгазын ажылдап кылырының айтырыгларын, республиканың Күрүне чөвүлелинге немелде соңгуулдалар дугайында болгаш өске-даа айтырыгларны сессияга чугаалажып көөрү-биле киирген 1982 чылда күрүне бюджедин сессия база хүлээп алыр.

Вьетнамның социалистиг хоойлужудулга дугайында Министрлер Чөвүлелиниң чиңгине секретары, министр Нгуен Хыу Тху илеткел кылган болгаш эрге-хүрүм актыларының бүдүн база сайзырангайжыткан системазын тургузарының эргежок чугулазын демдеглээн. Бо талазы-биле Совет Эвилелиниң, социалистиг акы-дугма өске-даа чурттарның дуржулгазын калбаа-биле ажыглап турарын ол чугаалаан.

Вьетнамның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, ВСР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Чыонг Тинь, ВКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фам Ван Донг, өске-даа вьетнам удуртукчулар сессияның ажылында киржип турар.

НИКАРАУГАНЫҢ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Никарагуага удур Каттышкан Штаттарның өжээтен чаа хөделиишкини-биле холбаштыр чурттуң чазаа удурланыышкынының илергейлээн.

Никарагуаның Каттышкан Нацияалар Организациязында доктаамал төлээлекчизи Х. Чаморро Мора Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң даргазынга чагаа чоруткан. Бо чылдың июньнуң эгезинде америк шериг корабли Никарагуаның сут девискээринче шургуп киргенин, а июнь 7-де ол корабльдиң кырындан америк вертолёт ужудуп үнген. Никарагуаның таныыл суднозунуң дыры-биле эрткенин чагаада айыткан. Өжээтен ол хөделиишкин-биле холбаштыр Никарагуаның чазаа бодунуң удурланыышкынын АКШ-тың чазаанга илергейлээн турбуже, америк шериг корабли Никарагуаның сут девискээринге июнь 10-га чедир хевээр арткан турган.

Никарагуага удур өжээтен хөделиишкин Фонсека мугулдурунга америк шериг баазазын тургузар дээн АКШ-тың шиитпири-биле дорт холбаалыг болуп турар.

Шиитпирлеттинмээн айтырыгларны таарыштыр көөр сорулга-биле ылаптыг чугаалажыышкыннарны кылырын Никарагуаның чазаа мооң мурнунда АКШ-тың чазаанга саналдаан турган. Ол саналга харыыны Никарагуаның чазаа манап турар үеде ол чуртка удур өжээтен хөделиишкиннерин АКШ кылганын чагаада демдеглээн.

Күштерни эвилелдээри чугула

ДАМАСК. Ниити дайзынга удур араб чурттарның бүгү [illegible] эргежок чугулазын Сирияның президентизи Хафез Асад болгаш Дамаскыга кыска аян-чорук кылып чораан Йемен Улус-демократтыг Республиканың Дээди Улус чөвүлелиниң Президиумунуң Даргазы Али Насер Мухаммед онзалап демдеглээн. Ливанга болгаш Палестинаның араб чонунга удур Израильдиң агрессиязының түңнелинде тургустунган байдалды ол аян-чоруктуң үезинде чугаалажып көргенин. эжелекчиге ойтур шавыышкынны чедиишкиннег таварыштырарының аргаларын дугуржушканын Сана агентство дыңнаткан.

БЕЙРУТ. АКШ-тың президентизиниң Чоокку Чөөн чүкте тускай төлээлекчизи Ф. Хабибтиң кол сорулгазы — дужуп бериишкин дугайында документиниң удурланыышкынның палестин шимчээшкининден. Ливанның национал-патриоттуг күштеринден болгаш Сириядан алыры болуп турар-дыр деп, Палестинаның хостаарының демократтыг фронтузунуң чиңгине секретарының оралакчызы Ясир Абд Раббу медеглээн. Америк-израиль сүлчээге удур шиитпирлиг удурланыышкынны кылырынга Палестинаның революциязы бүрүн сорукттуг болуп турар.

Палестина революциязының болгаш ооң эвилелчилериниң — Ливанның национал-патриоттуг күштерин болгаш Сирияны Каттышкан Штаттар уттуп шыдавас деп, Абд Раббу демдеглээн. Ливанның черинден Израиль эжелекчилер бүрүн үнүп чоруужа чедир бистиң демиселивис үргүлчүлээр апаар деп, ол айыткан.

КУВЕЙТ. Ливан болгаш палестин улустарга удур Израильдиң калчаалыг сүлчээзин үзер дээш демиселте араб күрүнелериниң күжениишкиннерин сырый каттыштырарынче Бахрейнниң премьер-министри Халифа Бен Сальман аль-Халифа кыйгырган. Араб чаа девискээрлерни эжелеп алыышче угланган Тель-Авивтиң черинин политиказын ол шынгыы бурууп шапкан. Палестинаның хостаарының организациязынга саң-төө дузаламчы бээр дугайында шиитпирни Бахрейнниң чазаа хүлээп алган.

АММАН. Ливанга удур Израильдиң агрессиязы араб улустарга удур дорамы сүлчээ-дир деп, Сауд Аравияның информация министри Мухаммед Абду Ямани медеглээн. Израильдиң сүлчээзи Ливанда байдалды улам баксырадырынче, ливан болгаш палестин улустарның дурум ёзугаар эрге-ажыктарынга кограалды чедирерынче угланган. Сионистчи агрессияга удур демисел каттыштырган ойтур шавыышкынны бээринче араб чурттарны министр кыйгырган.

БУРУУ ШАПКАН

АДЕН. (СЭТА) Американың Каттышкан Штаттарынга деткиткен болгаш күткүткен Израильдиң Ливанга удур агрессиязын Демократтыг Йемен шынгыы буруу шаап турар. Кем-буруулуг ол агрессия Палестинаның араб чонун болгаш Ливанның национал-патриоттуг күштерин (НПК) узуткаар, ол чуртту ийи аңгы кылдыр чарар. Кэмп-Дэвидтиң сүлчээзин араб чурттарга албадаар сорулгалыг болуп турар. Йемен социалистиг партияның Чиңгине секретары, Йемен Улус-демократтыг Республиканың Дээди Улус чөвүлелиниң Президиумунуң Даргазы А. Н. Мухаммед бо дугайында медеглээн.

Удурланыышкынның палестин шимчээшкининиң болгаш Ливанның национал-патриоттуг күштериниң каттышкан отряттары агрессорларның халдаашкыннарын маадырлыы-биле ойтур шаап, эрес-дидим чоруктуң чаагай үлегер-чижектерин көргүзүп турар. Ливанче эки туралчыларны чорудар дугайында шиитпирни Демократтыг Йеменниң чазаа хүлээп алган. Олар интервентилерге удур туржуушкуннарга киржир.

Империализмниң болгаш сионизмниң сүлчээлери туралжок. Ливан араб күрүне болуп хевээр артар дээринге бүзүрээр бис. Палестин революцияны кандыг-даа күш узуткап шыдавас деп, А. Н. Мухаммед чугаалаан.

ЧАА ПРЕЗИДЕНТ

БУЭНОС-АЙРЕС. Дивизияның халашкан генералы Рейнальдо Биньонени Аргентинаның чаа президентизинге томуйлаанын ында албан хуузу-биле чарлаан. Албан-дужаалынга ол бо чылдың июль бирде кирер.

Куругаг чер шериглериниң командылакчызы генерал-лейтенант К. Николаидес чепсектиг күштериниң бүгү үш хевирлериниң командылакчыларының шиитпирин ёзугаар куругаг чер шерии чурттуң политиктиг удуртулгазын бодунга алыр деп парлаттынган медээге дыңнаткан. Ол шиитпирге дүүштүр президент албан-дужаалды Р. Биньонеге саналдаан, кызыгаарлаңдыг шилчилге үезиниң дургузунда ук хүлээлгени күүседиринге ол чөпшээрешкен. Ол үениң сорулгазы политиктиг партияларның удуртукчулары-биле дугуржуттунган болдунар-ла аргалыг кыска хуусаада конституция барымдаалап башкартынарынче чуртту ээлдирип киирери болур. 1968 чылдың эгезинден орайтатпайн эрге-чагырганы ооҗургалдыг байдалда хамааты чазакка дамчыдып бээр төлээде, партияларны эде организастаарының ол ышкаш ниитилел амыдыралының янзы-бүгү талаларының үглаашкыннарынга эргежок чугула базымнарны база кылыр деп документиде чугаалаан.

ЭФИОПИЯНЫҢ ТУРУЖУ

ПАРИЖ. (СЭТА). Бистиң чуртувуска хамаарыштыр девискээр негелделериңден Могадишо ажым-биле ойталаар болза, Сомали-биле чугаалажыышкыннарны кылырынга Эфиопия мурнуку хевээр белен деп. Эфиопияның даштыкы херектер министри Феликс Гедле-Гиоргис Франс Пресс агентствозунга интервьюзунга медеглээн.

Огаден область Эфиопияның тудуш кезээ болуп турарын Африканың чаңгыс эвилел организациязының кежигүннери чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының эрткен чылгы сессиязының шиитпиринде айыткан. Ол шиитпирни Сомалиниң чазаа хүлээп көөр болза, ийи чурттарның аразынга чугаалажыышкыннары эгелеп болур деп, министр чугаалаан. Күрүнелер аразында харылзааларга хамаарыштыр КНО-нуң база Африканың чаңгыс эвилел организациязының принциптерин болгаш шиитпирлерин Сомали хүлээп көөр ужурлуг. Делегейниң маргылдаалыг айтырыгларын шиитпирлээрде күш-түң ажыглавазының принциптерин Сомалиниң чазаа хүлээп көөр болгаш 1977 чылда Сомалиниң чепсектиг халдаашкынының үезинде Эфиопияга чедирген кограалды төлээр ужурлуг дээрин Эфиопияның даштыкы херектер министри демдеглээн.

Ийи чурттарның аразынга тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның эргежок чугулазының дугайында Эфиопияның Түр шериг административтиг чөвүлелиниң даргазы Менгисту Хайле Мариам хөй удаа айытканын Феликс Гедле-Гиоргис сагындырып чугаалаан. Эфиопи болгаш сомали улустарның аразында ханы чөрүлдээлер чок. Ынчалзажок Сомалиниң эрге-чагырганы Огаден областы эжелеп алыр сорулга-биле 1977 чылда Эфиопияга удур чепсектиг халдаашкынны кылган. Эфиопияга удур чепсектиг интервенцияны Сомали Каттышкан Штаттарның дузазы-биле кылганын министр демдеглээн.

ЧАЛЧА ЧАЗАКТЫҢ БАШТЫҢЫ

ТОКИО. (СЭТА) Мурнуу Корейниң диктатору Чон Ду Хван чалча чазактың чаа премьер-министрин томуйлаан. Сеулдуң хуу университеттериниң бирээзиниң ректору Ким Сан Хеб чаа премьер-министр болган. Сан-хөө «чуружу» кедергей үрээни-биле холбаштыр Ю Чон Суннуң мурнуку чалча чазаа дүшкен.

Каржы холгаарлаашкын

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Кыдат экспансионистчилериниң политиказы — Мурнуу-Чөөн Азияда амгы дүшкүүрлүг чоруктуң кол чылдагааны-дыр деп, Кампучияның СПК информация агентствозунуң тайылбырында айыткан. Реакциялыг кхмер тоначыларының чыыжын Куала-Лумпурга чоокта чаа Пекинниң организастааны Кампучияның ниитилел херектеринге Кыдаттың каржы холгаарлаашкыны болуп турар. Пекинге саттынган чалчалар «Демократтыг Кампучияның» коалициялыг дээр хоозун «чазаан» тургускан. Бүрүн эргелиг болгаш хамаарышпас күрүнениң — Кампучия Улус Республиканың ниитилел херектеринче кыдат чагырыкчыларның каржы чаа холгаарлаашкынын Кампучияның чазаа шынгыы буруу шапкан.

Мурнуу-Чөөн Азияда маоисчи бөлүктерни болгаш оларның өжээтен үүлгедиглерин Кыдат деткип, делегейниң ол районунга дүшкүүрлүг чорукту күштелдирип турар.

МИТТЕРАН ИСПАНИЯДА БАРГАН

МАДРИД. (СЭТА). Францияның президентизи Ф. Миттеран албаннын аян-чоруун кылып, испан найысылалда чеде берген.

Делегейниң хөй айтырыгларының талазы-биле ханы чөрүлдээлерге хамаарыштыр ийи талайың харылзааларының айтырыгларын Испанияның удуртукчулары-биле Францияның президентизи чугаалажып эгелээн. «Ниити рынокка» кирерин Испания элээн каш чылдарның дургузунда оралдажып келген. Испанияны «Ниити рынокка» киирип алырынга Париж удурланып турар.

Ф. Миттеранга аалдар кылдыр Испанияның хааны Хуан Карлос дүштеки шайлалга кылган. Миттеран аңаа чүве чугаалаан болгаш «Ниити рынокта» байдал чогумчалыг эвес амгы үеде Испанияның аңаа кирерин күзенчиг эвес деп медеглээн.

«Ниити рынокка» Испанияның чоокку үеде хүлээп алырынга илеглели Испанияның хааны илергейлээн. Испанияны «Ниити рынокка» хүрген хүлээп албас болза, пайырал, эп-сетиил каттыштырылгазының болгаш кады ажылдажылганың дугайында чугаа турун болбас деп, ол демдеглээн.

ХАРЫЛЗААЛАРНЫ ЭКИЖИДЕР ДЭЭШ

КАРАКАС. (СЭТА). Социалистиг Куба-биле харылзааларны чогумчалыг болдуруп, экижидерин Венесуэланың сураглыг политиктиг ажылдакчызы, Республика-демократтыг эвилел партияның парламент бөлүүнүң даргазы Рамон Тенорио Симфонтес саналдаан. Куба Республика АКШ-тың экономиктиг политиктиг болгаш шериг тергиидээнинге удур Латин Американың улустарының демиселиниң мурнуку өлүрүүнга кезээде туржуп келген деп. найысылалда «Национал» солунга берген интервьюзунга ол демдеглээн.

Аргентинага удур Великобританияның агрессиязы-биле холбаштыр база НАТО талазы-биле бодунун эвилелчиниң колониалчы үүлгедиглерин ажыы-биле деткээн АКШ-тың туружунга хамаарыштыр америк күрүнелер аразының системазын үндезини-биле эде көөрүнүң эргежок чугулазы тургустунуп келген. Ол система АКШ-тың ыыышкыны-биле тургустунган турган.

Социалистиг Куба-биле харылзааларны экижидери Латин Америка чурттарының национал хамаарышпас чоруу дээш демиселиниң эрге-ажыктарынга бүрүн дүгжүп турар деп, Р. Тенорио Сифонтес медеглээн. (СЭТА).

Тель-Авивтиң «тайбыы одун соксадыр» дугайында аазаашкыны болган-даа болза израиль аг-шериглер палестиннерже дээрбечи халдаашкыннарын үргүлчүлеп, Ливанның тайбың улузун араатаныг ёзу-биле бомбалап турарлар.

Израиль агрессорларының үүлгедиишкиннериниң түңнелинде муң-муң тайбың кижилер, оларның-биле кады бичии уруглар херээженнер кырганнар-даа өлүм-чидимге таваржып турарлар.

ЧУРУКТАРДА: Бейруттуң буступ, үрелген кудумчуларының бирээзинде;

Израиль агрессиязынга таваржыкан араб уруглар.

АП—СЭТА-ның фотозу.

УЛАМ МАССАЛЫГ БОЛДУРАР

СЭКП обкомунуң V пленумунга күш-культураның болгаш спортту кижилерниң хүн бүрүдеги амыдырал-биле холбаштырарының, экономиктиг база кижизидикчи чугула сорулгаларны шиитпирлээринге ону чеп ажыглаарының талазы-биле айтырыгларны чугаалашкан. Күш-культураны болгаш спортту улам массалыг болдуруп, сайзырадырының херээнге профэвилел, комсомол, спорт организацияларының ажыл-агый органнарының харыысалгазын бедидериниң дугайын пленумга тодаргай айыткан.

Профэвилелдерниң область чөвүлелиниң президиуму СЭКП обкомунуң V пленумунуң шиитпирлерин күүседириниң талазы-биле чорудар ажылдарының планын ажылдап кылган. Ол дугайында айтырыгны республиканың профэвилел активиниң хуралынга чугаалашкан. Профэвилел организациялары спорт ниитилелдери комсомол болгаш ажыл-агый органнары-биле кады күш-ажылчы коллективтерге, школаларга чонунуң чурттап турар черлериниң аайы-биле күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чоруун улам ыңай көдүреринин талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чорутканың илеткелчи —профэвилелдерниң область чөвүлелиниң секретары С. Д. Киров демдеглээн. Республикада күш-культураның 184 эге организациялары тургустунган болгаш спорттуң 19 аңгы хевирлериниң талазы-биле ажылдап турар. Ниитизи-биле ГТО-нуң 14421 херек-демдектери белеткеттинген, 107 бирги разрядчылар, ССРЭ-ниң 5 спорт мастерлери, 6,4 муң массалыг разрядчылар санаттынып турар.

Сөөлгү ийи чылда «Алдан Маадыр», «Революцияның чалбыыжы», «Кызыл тараачын», СЭКП-ниң XXV съезд аттыг совхозтарда ... бо ажыл-агыйның Дуржулга станциязында аңгы үениң чаа хевирлериниң беш спорт залдары, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинатта спорт ордузунун эштир бассейнин ажыглаттыг кирген. Күш-культураның эге коллективтеринге волейболдун, баскетболдун шөлдери чыл санында немежип турар. Сөөлгү чылдарда Кызыл хоорайга чурттакчы кварталдары спорт шөлдери-биле кады ажыглалда кирип турар апарган. Культура-массалыг, күш-культура спорт ажылдарын Барыын-Хемчик районнуң «Хемчик» совхозунуң директорлажы доктаамал удуртуп, өлче профэвилел комитединиң активчилерин хаара тудуп турар. Эрги-Барлык суурда спорт шөлдериниң бодуун хевирлерин туттунган. Хөй чыгыының каржылгазы-биле спортчу маргылдааларны чорудуп турар. «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чоруун улам ыңай көдүрер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседириниң талазы-биле «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарның профэвилел комитеттери, дирекциялары. Тываның эдегелии ... «Тыва совхоз тудугу», «Тыва суг тудуу» тресттери, педагогика институду, «Алдан Маадыр», «Торгалыг», Жданов аттыг совхозтар, кедээ ажыл-агыйның Дуржулга станциязы көскү ажылдарны кылып чорутканнар.

Спортту массалыг болдурарынга кылып чорутканы чедиишкиннии ажылдар-биле чергелештир чедир кылдынмайн турар чүүлдерниң маңаа айтыры чугула. Барыын-Хемчик районнуң «Дөң-Терезин» совхозунда спорттуң янзы-бүрү хевирлериниң маргылдааларын эрттирип болур хире делгем спорт залы туттунган-даа болза, херек кырында спортчу маргылдааларны болбайн, чүгле барааны чаа-гай кылдыр көстүп турар. Күш-культураны болгаш спортту сайзырадырының, ону массалыг болдурарының айтырыгларын «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң, «Шагонартяжстрой» трестиниң, «Улуг Октябрь», «Хайыраан» «Дөң-Терезин» совхозтарның профэвилел организацияларында. Бай-Хөл, Өвүр, Бай-Тайга районнарның профэвилел райкомнарында сонуургавайн турар.

Сөөлгү чылдарда [illegible] ... массалыг ажылдарны [illegible] ажыл-агый техникумунда, ... ыңай кооператив училищезинде, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалында, Кызыл-Мажалык, Ак-Довурак ортумак школаларда [illegible] [illegible]

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ,
профэвилелдерниң область чөвүлелиниң инструктору.

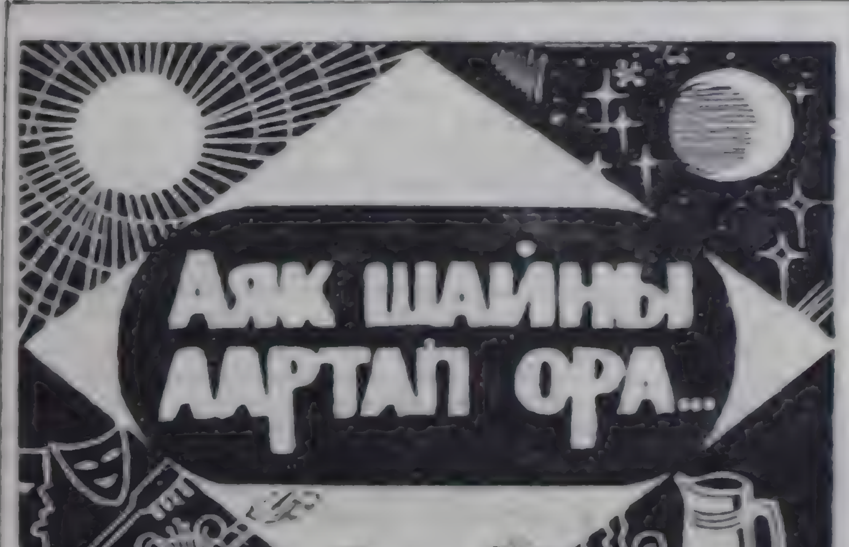

СЕТКИЛИМНИҢ ХЕМЕЖИИ СЕН

«Сээн-биле аралажып өспээн-дир мен.
Канчап билир, ындыг боорга,
эки-даа боол чадап чок боор.
Чежемейниң, кады-кожа ойнап өссе,
Сеткил-сагыш аңгы- боорга, хоржок торжук
Эжеп новей шуушкан улус
аразында сени көргеш,
Элдеп чүве, бичии шаамда ойнап чораан
Эзремде хемежимге дөмейлээп мен
Сактырымга кара чангыс
Хемежиим сен
Шапкын суга моган-туруп,
шапкыланып, доктаап чадап,
Салым кожуп, чөленииптер
эштп дилеп,
Саарыг санай саймаарап-ла
чораан дег сен.
Эрик дугаар сенче көрүп баарым ора,
Эмин эрттир уян, чымчак апар—
таным билип чордум
Кожалаштыр эштп бергеш,
чөленгиниң боол.
Холум сунуп, барааш боорун
кызыткан мен.
Оон ындай болган чүүлдү
уштаап боор сен.
Амыдырал агымынга удур аштип.
Амыр бодап, ужар өрү шурай
бергеш,
Шала ыдылгаш, сугже салган
хемежик дег.
Саарыгның эргинжинге
алзынкан мен.
Ону бөгүн сактып келгеш,
чөгенир мен:
Кандыг кончуг кенен, бардам
чорааным ол!
Хайыралдыг хемежиим сээ чөленгештим
Катап дирлип, орталанып,
доктааган мен.
Оон бээр-ле чеже ужар, чеже саарыг,
Кады-кожа чөленчипкеш эртпээн
дээр бие, санап четпес;
Ийи хеме, ийи чүрек, наиг күзел
Ийи хемниң белдиринге душчуру дег.
Амыдырал агымынга душчу бергеш,
Ажым-кежиин сээн-биле үлешкен мен.
Сээн-биле аралажып өспээн-даа бол,
Сеткилимниң хемежии боол
душчуп келдиң.

Игорь ИРГИТ.

ДУШЧУР ЧЕРИ БИЛДИНГИР

Сергей Костриковтуң (С. М. Кировтуң) чурттап турганы болгаш революстуг демиссел талазы-биле соратниктеринге ужуражып турганы чажыт адрестери болгаш душчур квартиралары-биле сибирьжи чурт шинчилекчилери чораан.

Шинчилекчилерии диләэшкин өңажыто бажыңга эккелген. Ону Байкалдың мурнуу чүгүнде улуг эвес хоорайжыгаш — Слюдянкадан илередип тыпкан. Париж Коммуназы кудумчуда бир деп дугаар-биле демдеглээн ол бажыңны чүс чылдың эгезинде тудуп кан болган. Ол бажыңн шестуттурган көжүп келген Матвей Тыпуков хамаарыжып турган. Бажыңның ээзи локомотив деповузунуң аныяк ажылчыннарын күзелдии-биле тургузуп ап турган.

Субаглыг кижилеб дугайында

Чурт шинчилекчилериниң тыпкан документилерин ёзугаар алырга, ол бажыңга ындыг-ла узун эвес дурт-сынныг, тура-соруктуг ажык арынныг кижи чаңгыс эвес удаа кээп турган, ону революстуг чажыт ажылдың киржикчилери Сергей Костриков деп таныр турганнар. Амгы үеде ол адрести крайның революстуг төөгүзүнүң чергелиг-биле чорууур экскурсия маршрудунда киирген.

Прибайкалье С. М. Кировтуң ажыл-чорудулгазы-биле хей чүүлдер-биле холбашкан. Чижээ, Иркутскиниң төөгүде чаңгыс кайт ыяш бажыы сибирьжилерге эки билдингир. 1908 чылда Сергей Миронович Киров анаа чурттап турган. Ленинчи-большевик Ангарада хоорайга чажыт ажыл талазы-биле эштеринге партияның Иркутск комитедин катап тургузарынга дузалажып кээп келген турган.

В. ХОДИН.
СЭТА-ның корр.
Иркутск.

ХАП ИШТИ БАЛЫК

Рассказ

Чагытайдан барып балыктаар бис бе? Чайын кандыгыл? Суббота, улуг-хүнде чүнү кылып орар боор. Лембиш эмчиниң «Москвичизи» мырынай белен. Кежээ 7 шакта шуут белен орар эвесле. Хап чеде бээр бис—деп. Хомуп башкы телефон дамчыштыр мындыг. Менде чүү боор, харын амырай-ла бергеп мен. Даартазында Чагытайга чедип келдивис.

Хөл билдирер-билдирбес бырлаңнайнып чыдыр. Чамдыкта сырын дииңнып, халый кагылаптар: көвүктүг ак-көк чалгыглар сүржүп келгеш, эриктерге кээп кайтыккаш, үне шурап, эзингештерин часкап-часкап, оон чоорту божургай бээр. Шак мындыгда кандыг-даа балыктың чемнээри кончуг боор чүве. Черле курутлавайн чор мен. Хөлде балыкчылар-ла хөй. Оларның чугаа-соодү, каткы-ыткызи кайы ырактан дыңналып кээп тур. Хөөкүйнүң балыы-ла чирлип чорүй барганы ол боор ол, ынаар бир-ле кижи бар-ла сеткил-биле ажына дыр.

Дуъш чедип, ниин-даа дең деп келди. Ала ол чиир. Балыктар ында-мында молтурар кылдыр өрү шурааш, сугже дедир согуналып турар. Ол чер кезек када каракталып чыдар. Мындыг өйле чеже-даа чок дээн херекселди арга-дуржулгазыг болгунза кордаап херээ чок. Ол хамаан чок демин өрү халып чемнеп турган балыңның кырынче чүү-даа октавыза, пемей-ле хөй.

Одагга чедип келгеш, өрүмнү манап, майгын хелегезинге серииттенип ор мен. Шурушттарымны будуу санап көөрүмге, оп ажыг. Черле шымбай. Улуг-улуг-даа, бичии-бичиилери-даа бар.

Чүү-даа болза эптерим кел чыдыр. Карак бо, балыч дээрге ана тыырак дизиг. Артында-ла даңгаар бир үе пелядьтар. Хөл чаъының чараш-каазып магадап, хөөрежип олур бис.

Сыг дээр сырып чок. Ана ылым-чылым чүве. Тунаарганы-ла кончуг. Дестек куу тейже үне кылаштааш, Чагытайже көрүп ор мен: кончуг улуг тегерик көрүнчүктү чала салып каан чүве дег. Ында, хураган-булуттар аразында, хүн чайнап чыдыр. Дуу талыгырда. Мажалык арыы куду баштанып алган, зэтпектелдир шөйлүп чорүй барган. Ийи чалгыныг самолёт хөл дуву-биле ужуп бар чор. Кезек-кезек шөйлүп чоруткан шыргай арыгларыг чүл ол?

Куурарып чыдар алаактыг ногаан шыктыг оймактар-даа бар. Ойт, ол бир кезек черниң Таар-Өъттүг Ала-Хову биле домениш але. Дээ ол мөургей хаяларыг тейжигеш тин чаражып аа! Артында-ла сескеннерлиг-даа ышкажыы. Мындыг арга-арыглыг, арыг суглуг байлак оранныг чериң балык-байлан турлагжып өспейн канчаар! Шуут-ла балык ораны-дыр ийин мон!

Сериилдей бээри билек-ле эртенги чаң-биле хөлче киргиштивис. Шуут курут эвес ол-бо эжин чорун турган шору олчалыг чорап тур мен. Ортулуктан үнген узун-узун сигеннерлиг черге келгеш тывылдыр октапкаш, долган ор мен. Хепертен сирлеш дилен. Артында шак ээп ырлааш, Чинигиртинин тудажыгажы холдап ушта халый бер часкан. Оон база дагып шелер орта, хемеден куду баштандыр уштунуп чапталыр берчастым. Деңгер-ле бо! Хемемниң соортеш чорупту. Долгандырааш, чере тепкеш, олурдум. Жилка дээрге, ана ча кириж дег, тывылаар. Оон мени ийи үш-даа бөөлдеди. Ам на кончуг улуг шортан менче боду-ла чиик-чиик чорун эгеледи. Мени көре тыртып кааны ол боор—хеме алаанче хирт дизи. Сыырт кылып сывы харын-даа сыныаан. дугаланы берген тур. Ол-ла ынчап ачыр-дачыр туттуп турумда, өрү бир шураны—менче чаптаап суг дээрге будуп кочалды чажыпкан-биле дөмей. Оон чиңгеңиң дээрге олурган бодум ойта кээп душтум. Көргеш: жилкам кыл-курут. Хыл курт дег, дыйлая берген сугла чыдыр. Ам кээп сураадеп ийи балдыр дээрге ала чарбаптаар, иштимде хомудаарым-даа кончуг.

Балыкчылар черле ындыг—артежип кончуг. Ында улуг хөл чыдыр-да-ла, мурнуу бызаажыр. Мурнаан кижи өскелеринге чүве арттырбайн, хоорелин шуурап аппаар ыскап кылдыр сагындырар. Кым-бир кижи кайда-ла хөйну ушта шелип турар болдур, оон чанынга сырлыр. Демгиш ажынар. Оон кедерезе «Сыырткыжың көргүзем» «Чүнү чемин кылып алдын?» «суг-суг дигилээш барганнаар.

Хөл кыдыынга балыктап турувуста, турум куу шлялыг, кыланайнып чоруур кап-кара костюм кеткен, ол хиррезинде хонгузунуң делгемин кончуг салыктарлыг бир кижи ортаалдан кел чор. Кым боор бо?.. Келзе-ле Кызылда шору дарганап, ажылдап турар, мээн ижим. Шуъуктерле биживилээр кижи.

— Бай-Хаакка албан ужуралгазында келгеш, бо неделяны төндүрдүм. Дуун кежээ келгеш, аалчылар бажыңынга кондум. Хеме ап алгаш, ол-бо кезек сымылаттым-даа. Хемениң эвес чалгаарап тыг-дыр. Сээн балыктаарыңны ооң сонуургап көрейн хемнеп-даа ижип бергей-ле мен. Дээр мээн хемеге ийиңле олурптаалы — деп мындыг.

— Ынчаар ыйнаап. Илииш сугуп аа? Чаврун хоюлары үрелип кагбас чүве бе, күжүрүм?

— Ам канчаар дээр сен сургактылап чораан кижи. Хеме иштии суглуг боорга, хоннуул эштеп эдик ачыр алдым — деп. Чаза-ла каттыра дыр.

Эштиң хеме эжери дээн болду. Ынай-бээр чорун тур гаш, элээн шортан ужуулдувус. Кижимниң аксы курут чорбас — хээрпи чорууру-даа [illegible]. Ам баттымарлыг кылдыр белиишеглээр-даа. Талыйтыр шыдалдыгзы адыр деп бодааш, дап-ла бердим—бир-ле чүвеге ындыстын чона берген ышкаш болду. Ам көрген: эштиң шөлпазы дуу-да ужуп бар чор. Чалгыннары төгерик дээрден баткан. Хөлде хопар дээн ак-кускуна. «Хөна кааптары билек-ле, долгаарымга бирде шымныи каап, бирде салдап каап чоруп олур.

—Халак-халак! Хай-ла болду. Мындыг чүвени кым көрүп чораан боор!—деп дүүрел-ле ундум.

—Ажырбас, чоор сен Хирчамы-даа арааң-ла. Серииндаа ыйлаан — дээш, берган сыгаап-сыгаап, кедип алды.

Эжимниң чардыктырып бу даалыыр бодааш:

—Кезек октап көрем. Мээн мырынай пат турупту[m]. Сениң чаа кижиңи, шортаныг сонуургаар чадавас — деп баштактандым.

Шуут-ла тек эвес, шору кижи болду. Ындазынга октаарының эптиң кончуг. Аакмаак четпээнде-ле хөнүгүп шуулай берди. Удатпаан чок, согаап-дажы үре чүвелерин ийиңи тутту. Эштиң хөөрел чоруууру-даа кончуг. Берт дугайын шуут уткан боор.

Салгыннаш, хөл бырланайнып эгеледи. Сосновка суур бетинче баалыкче көөрүмге, самдар кара-кара булуттар ол-бо дойлуп чорун олур. Орукта-ла довурак-доозун шөйлүп, чамдыктары ээргинштелип тур. Мынчап баргандя, талаап хөл-ле болгай бо. Аазатпайлаар болзунза, алышгыг-даа болур.

— Хат-даа келди-ле. Эрикче дурген чөөшүлап оралы —деп чорумда, кижиң бирээдир шыкыныш киирип.

— Адыр-адыр, бичии мага баш октаптайн — дээп. сидыңнар ужур чок. Оон мырынай тура халыды.

—Олур! Хеме чая базып тар сен!—деп алгырып чоргужемче, карап-ла дилн. Хеме ийлеш дээрге, карак чивеш дээр аразында ийи будуу өрү апарган, чаза олтур суже мөн-не дидк. Чүгле идиктериниң хүдүңнарын шалабула көрүп кагдым. Ол чер хайнып чыдып-чыдып каракталып тур. Кезек [illegible] баргут-баргыт диве-ле, кижим хеме эжиндеп апты. Харын-даа деңней олуруп четтигиптим. Жилказы хеде артыла берген сыыптышты уштуп салдап чораан шлянаны суруп турувуста-ла хат сыгайнып, хеме-даа дашып эгеледи. Кара куш-биле ажып чораш, шаашктыр барып үндүвус. Ол аразында хат-чаъстыг долу сога берди.

Ана диштерн шаккылаар, эгеле эвеген кижиисти хемениң удуур-шоодайга суккаш, наиг шай аартаткан, чүү-хөө-биле чаза-ла балырып кагдывыс.

Хайыраан костюм! Канчап кургадып, эле-шөө базып-туруп чанарыл? Өгге канчап кирер деп? Бажын шоочалыг болза, мырынай ат-тыр! Хайдан хай деп чүве бо эвеспе.

Чагытай ам мырынай хайнып чыдыр. Ак-ак шифер крышалардыг бажыңнар дег, чалгыглар дойлуп-ла тур. Бир-бир көөрге, сан-туу чок ак-ак чалгыглар киштешшиштаан. Мажалыкче кизиредип балып турган ышкаш, ындыг кончуг калчаа суг далайже ам кым семээр боор?! Чок, ындыг эвес. Дээр-шаардан ийи эш ак-кускун согуналып баткылааш, мөңгүнзедчек чалгыгларга чедер часкылааш, база катап кылыйтып үнүп турлар.

Удуур-шоодайда киживистиң соңгу олутка каап алгаш, чапыптывыс. Хоорай чоокшулап кээрге, ам канчаар дээр силер, кээп-ле хенкердивис.

Чүгле ийи майыктаажы кургаг эжинеске [illegible] хам долу дузаан балык тудупкаш, бажыңынче кирипивис. Сөөлүнде ужуражырымга, «Хөлдүң дувунге четкеш келген мен ийин, аар—дээш, сө-ле каттырар чораан.

О. КУУЛАР.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — «Бир эвес кадык болуксазынаа». (Күш-культуржуларга сүмелер). Спортчу программа. Футболга делегей чемпионады ГФР биле Австрияның шилиндек командалары. 2-ги тайм. Испания биле Соңгу Ирландияның шилиндек командалары. Испаниядан дамчыдылга. 11.25 «Ада-иелер, силерге». 11.55 — «Спортлотонуң» 26-гы тиражы. 12.05 —«Советтер болгаш амыдырал». 12.35 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунуң хүн демдеглели. 13.10 — Бөгүн — Чагаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның бүгү-эвилел хуну. Чогаадылгалар болгаш ажыдыышкыннар херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң даргазы Н. С. Наяшков дамчыдылгага киожир. 13.30 —«Ону кылып шыдаар силер». 14.15 —Бөгүн делегейде. 14.30 —«Диинг амытаннар амыдыралы». 15.30 — Теле-телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң академиктиг улуг хорунуң концерти. 15.50 — «Кижи. Чер. Октаргай». 16.35 —16.50 —Политиктиг хайгааралы П. П. Беседеновтуң беседазы. 17.20 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 18.05— Делегей темазынга беседа. 19.05 —«Чеве, кыстар!» Пионер вожатыйларының конкурузу. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— 22.45 —Даштыкы эстрадалың аялгалары болгаш ритмнери. Тенген соопда—телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 —К. Симонов. «Лопатинниң демдеглел бижиктериниңден». Москваның «Современник» театрының фильм-шииизи. 16.15 — «Музыка киоскузу». 16.45 — «Простоквашинодан ийилээ келген», «Простоквашинода дыштанылгалар». Мультфильмнер. 17.25 —Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнерниң программазы: «Чазаг терезин чүге чогаадып тургузарыл?», «Львовтуң этюдтары». 17.45 — «Кадыкшыл». Эртем-ниитилелдиг программа.- 18.30 — Делегей байдалының ноначулалы. 18.45 —Куйбышевтиң телестудиязының программазы. 20.00 — «Таңчыктыг уйнар, чаштар!». «Пирожок». Мультфильм. 20.15 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 21.00 — «Үе», Информастыг программа. 21.35 —23.45 — «Өске хоорайда чаашкын». Урав-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялар.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ.

Шоодуг

Судья бир херээжен кижиден мынчаар айтырган:
— Чүге чарлыр деп бардыңар?
— Ам менде оон-биле алгыжар-кыржыр-даа чүлдак тывылбастаан ийин.

• • •

Бир аныяк херээжен кожазындан айтырып-тыр:
— Концертче ам база бар чыдыр силер бе? Ооң программазы дүүнгү-ле чүве-дир ийин.
— Ийе, ону билир мен. Ынчалза-даа бөгүн өске платье кедип аар мен.

• • •

Чолаачы болур документизин алыр дээш экзамен дужаап турган бир кыс, машинаны кудумчу ортузунга тургузупкаш, эжиин ажыткаш, үнүп келген. Инструктор кайгай берген:
—Канчаарың ол? —деп айтырган.
— Ээтпек ындында машина кел чыдыр ирги бе, ону көөр дээш...

• • •

Топо Бромболец амыдыралының иштинде бир-ле дугаар лифт деп чүве көрген. Шак-ла ынчап бир кырган кадай лифт иштинче кире берген, лифт өрү үнүп каан. Ур-даа болбаанда лифт база келген, оон бичии урут үнүп келген.
—Ах, элдептиии!... Кады кыраанымны бээр чорудар болза эки-дир оо!—деп ол карактарын хере көрүп, пат кайгаан.

• • •

Башкы өөреникчизинге чугаалаан:
—Сээң бажыңга оңаалгаң ак багай дыр. Ол дугайын сээң ачаңга дыңнадып бижиир ужурга таварыштым...
—Шып-дыр харын, башкы. Ол ам харын улам кызар боор!

Риганың бажың иштиниң эт-херекселдериниң магазининиң садыгжызы Татьяна Чернышёва «Сабина» дээр бөлүк мебельди көргүзүп тур. Ону бүдүрүлгениң «Рига» дээр каттыжышкыны Югославияның «Симпо» деп фирмазы-биле кады кылып үндүрүп турар.

Ю. БЕЛИНСКИЙ биле
Б. КОЛЕСНИКОВТУҢ фотозу
СЭТА-ның фотохрониказы

СОНУУРГАКТАРГА

Карманда... хүн шагы

Ним чүс чыл мурнунда билдинмес мастерниң кылганы чараш хүн шагын Рига [illegible] районуң болгаш далай эжиндирилгезиниң төөгүзүнүң музейиниң ажылдакчылары тыпкаппар. Черле шору улуг циферблаттыг — диаметри 14 сантиметр — экземпляр кончуг эки байдалдыг арткан болган.

Хөлеге биле үе ылавылаарын кижилер бистиң эрага чедир белин муң чыл мурнунда өөренип алган. Ынчалза-даа чүгле ортавкы чүс чылдарда чылдырып алыр хүн шактары кестүп келгилээн, оларны чоорту сайзырадып келген. Олар механиктиг шактарның соолгунде тывылган болгаш сеелзуреда XIX чүс чылга чедир эргилдете арткан.

Хүн шагын ажыглаарда оларның эдикчилеринден географтыг чамдык билиишкин бер негеттиннер турган. Чижээ, хүн шагын дээрзин билип алыр телзде, Ригадан тывылган приборунуң ээзи баштай ол черниң широталыын демдеглеп алыр а оон соонда [illegible] тургускан компастың дузазы-биле меридианның углап[illegible] кылын тодарадып алыр ужурлуг. Ол шактар хөйи беш минута-ла карыныктыг кылдыр ылавылдыг көргүзүп шыдаар турган. Оларны чүгле хүнүнүң белмаш дээр апс турда ажыглап болур турганы билдингир болган.

Музейде портативтиг онааган хүн шактарының коллекциялары чыгган. оларның аразында XII—XIII векте[р]ниң дааш моделдери база бар. оларның хемчээли [illegible] хааржак хире. Олар чамдыкта он беш минута хире кержи шактарлыг кылдыр көргүзүп бергилээр турган. Ынчалза [illegible] [illegible]. Магнеттиг [illegible]-биле [illegible] бичии шактарның [illegible], хүлерден- чааш тывы[illegible] азы ыяштаң кылгаш, оон каап хээлер-биле каастап турган. Оларны алгы хаптарга суп алыр чораан.

Рига.

ШПУНГИН.
СЭТА-ның корр.

Ажыктыг... бок үнүштер

Шагар-оътту камгалалынга алган кижиниң оон ана эвес — шагар-оъттуг плантациязынга Омск чоогунга ужуражып болур.

— Бойдус оон ажыктыг бок үнүш тургусваан боор. Шагар-оът белоктар болгаш чарлык витаминнер-биле кончуг байлак—деп Сибирьның [illegible] [illegible] институтунга эртемден В. Боганов чугаалап турар.

[illegible] [illegible] «Пиявий вероника»[illegible] деп оъттуң аңгыларының бирээзи болган. [illegible] ССРЭ-ниң ҮЭЧЛ-ниң кежээзи тывылган. Шагар-оът [illegible] [illegible] өг анай хөөгүт уруп үндүрүп турар. Эмчилер ам амгы үеде ооңдан «шагар» кезилдезинге белеткенип турар. Кедээдээзи ышкаш дуңгуу шинчилеттингеш, «шагар-оът өг-бүлези» бүрүзү камгалаттынган турар.

Ол плантация—20 харлыг. Ону чаңгыс-даа катап эде тараваан болгаш бодунун аалайчызыи чыл санында-ла гектарга онааштыр 630—[illegible] центнер чемиштиг ногаан масса-биле [illegible] турары солун.

Оон артык шуут [illegible] [illegible] [illegible] ажы[illegible] [illegible] [illegible] — деп эртемден [illegible] чугаалаар.

Оон [illegible] совхоз фермаларының бүрүзүнүң чанында [illegible] [illegible] [illegible] участогун тургузар. Ынчаш [illegible] [illegible] [illegible] берлеп, [illegible], а амыдыралга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] —[illegible]

В. ЛОБОДА.
СЭТА-ның корр.

СОЛДАТ БАЖЫҢЫ

Узбек хоорай Каттакурганның хүндүлүг хамаатызы солдат чораан болгаш ажылчын Хамит Саматов болган. Чаңгыс чер чурттуглары ооң хамаатыг маадырлыг чоруун ынчаар демдеглээннер: бо хоочун Ала-чурт дайынының үезинде өскүс арткан 13 уруглары азырап өстүрген.

Мооң мурнунда ооң амыдыралы дайынчы маадырлыг чоруктар-биле демдеглеттинген: ол шүүргедекчи колонналар составынга турган. Днепрниң эң баштай кешкеннериниң бирээзи болган. Ашаа оон бир холун снаряд быжыглаар үреп каан. Ийи украин херээжен — Мария Тимофеевна Иванова биле оон уруу Надежда солдатты тып алгаш, ажаап сегиткеш, госпитальга чедиргеннер.

— Мээн ийиги авам болган кыс дуңмам ынчаар тывылган чүве—деп, Саматов уругларының уругларынга чугаалаар. Бо төөгү оларның найыралының болгаш чаагай сеткилиниң баштайгы кичээли-дир. Оларның улуглары оон уругларынга билир: солдат фронтудан ээп келгеш тереээн хоорайының вокзалынга доңуп-дожаан оолду көрүп каан. Ону шинелинге ораап алгаш, кадык холу-биле кезергеш, бажыңынга эккелген.

— Бистиң болур!—деп, Хамиттиң ачазы биле авазы чугаалааннар. Оолду арай деп сегидип алганнар. Ол адын безин билбес боорга, Кучкар деп адап алганнар.

Ол баштайгызы болган. Удаваанда Кучкарның 12 оол, кыс дуңмалары тыптып келген. Узбек өг-бүлеже орус Иван, украин Донат, белорус Евгений, армян Арслан, татар Керим... сугдар ажы-төл болуп келгилээннер.

— Мен оларның шуптузунуң кырган-авазы-дыр мен, а не херек болгай—деп, кырган Мангит чугаалаан.

— 13 уруглуг душтукка кым келир боор— деп, Хамит баштактанган.

Бир-ле катап ол солдат хөйлен даараар мастерскаяга «Шылгараңгай куш-ажыл дээш» деп медальдыг уруг кергеш, «мээң хөңнерим база силер даараан боор силер» деп баштактанган. Уруг эштерге өске хөйлең болза эки-дир» дээн.

18 харлыг Санобар 13 уругнуң неэн апарган. Оларны бодунуң божааны 6 уругларындан кажан-даа ылгап көрбээн. Өөру, хоорсовет база дузалашкан. Ынчангаш уруглар шупту тодуг-догаа өскен, эртем-билигни чедип алган. Саматовтарның уруглары, оларның уруглары, уругларының уругларының уруглары чүс хире кижи.

Хамиттиң болгаш Санобарның мурнундагы шаңналдарының кырынга чоокта Күш-ажылдың Кызыл Туг ордени немешкен. Ону Саматовтуң чаңгыс аай совет өг-бүле дээш кылган маадырлыг чоруу дээш тывыскан.

Самарканд область.

Е. ТАУБЕШЛАГ.
СЭТА-ның корр.

Парктың бетин кыдыын
База катап топтап көрем.
Баштайгы-ла немээзвисти
База катап сактыр боор сен.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотоэтюду.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк утланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 27—32 градус изиир.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Барыын чүк утланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—9 метр дедер. Агаарның температуразы 29—31 градус чылыыр.

КИНО

ИЮНЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Дайзынның тылында фронт» 9.30, 12.30, 17.30, 20.30 «Гусар балладазы» 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дээрбечи-казактар» 9.30, 11.20 «Карнавал» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хааглыг эжик баарында» 15.00, 16.30, 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ол тоожудан муңгаранчыг чүве чок» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Рим дээш тулчуушкун» 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Школа дооскан аныяктарны, шеригден халашкан дайынчыларны Чадааның № 6 профтехучилищезинге өөренириnче чалап турар.

Училище дашчыларны, бызанчыларны, штукатур-малярларны, электри кавайкачыларын белеткеп турар.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден курлавырже халашканнар болгаш ниити билигниң школазын дооскан сургуулдар өөредилге үезинде айда 1-ги разрядтын ажылчынының шалыы хемчээлдиг стипендияны албышаан, 5-6 ай хуусаалыг кыска үеде өөренир.

Директорнуң адынга шилилгелиг профессиязын айытпышаан, билдиришкин бижиир. «Тыва кедээ тудуг» трестиң черлеринге КМК-ларының каттар килдээзинге база билдиришкинни киирип болур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000 Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң оралакчыларының 2-35-24 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-21-[illegible], секретарьлыкты 2-21-35 партийн [illegible] болгаш совет тудуу килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдистериниң 2-2[illegible], культура килдистериниң 2-[illegible], [illegible] килдистериниң [illegible], [illegible] килдистериниң 2-41-27, информация килдистериниң 2-2[illegible], корреспондентерниң 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-[illegible], солун [illegible] бериишкин 2-32-75 телефоннар болгаар.

Заказ № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1). ТС—01743

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 149 (11947) | 1982 чылдың июнь 27, воскресенье | 1925 чылдан үндүрүлдүнген | Өртээ 3 көп.

ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕДЕ

ЯКУТСК. (СЭТА-ның корр.). Якут АССР-ниң найысылалы байырлалдыы-биле шиметтинген. Июнь 25-тиң эртенинде оон төп шолун муң-муң чурттакчылар долуп келген. Автономнуг республиканың партия болгаш совет органнарының удуртукчулары, бүдүрүлгелерниң ажыл-ишчилери, партияның, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, аалчылар, Россия Федерациязының областарының делегацияларының кежигүннери В. И. Ленинге турасказ баарынга чечектер салган.

СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Дээди Совединиң Якут АССР-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга болгаш Якутияның Россия күрүнезинге эки тура-биле каттышканындан бээр 350 чылынга тураскааткан байырлыг хуралы Музыка театрының чаа бажыңынга болган.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чедирген б[illegible] чагаазын СЭКП Якут обкомунуң [illegible] секретары Ю. Н. Прокопьев номчууртга, хуралдың киржикчилери адыш часкаашкыннары-биле уткаан. Кайгамчыктыг хүннерни таварыштыр эш Л. И. Брежневтиң чедирген байырын ол дамчыткан.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Л. И. Брежневке чагааны байырлыг хуралдың киржикчилери хүлээп ап, үш дакпыр орденниг Якутияның ажылчы чоннары улуг Совет чурттуң улустарының найыралын болгаш акы-дуңма ёзузун моон соңгаарда быжыглаар, партияның политиказын боттандырар дээш ээ-шы[illegible] ажылдаар, хөй националдыг күрүнени күчүлелдирер, быжыглаарынга, коммунистиг тургузуушкунуң херээнге төлептиг үлүг-хуузун киирер дээрзин айыткаан.

СЭКП ТК-да, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде, ВЦСПС-те болгаш ВЛКСМ ТК-да

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ЭКОНОМИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕЗИН БОЛГАШ КИЖИЗИДИЛГЕЗИН УЛАМ ЫҢАЙ ЭКИЖИДЕР ДУГАЙЫНДА

Партияның XXIV съездизиниң соелүнде тургустунган экономиктиг өөредилгениң системазы идейлиг кижизидилгениң болгаш ажыл-агыйның ажылга чугула черни ээлээнин хүлээп алган доктаалды демдеглээн. Оон-биле черге-лештир ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң шынары болгаш түңнелдии СЭКП-ниң стратегтиг негелдезинге —экономиканың шапкын хөгжүлдезиниң оруунче шилчилдериниң доозар, ону бүзүрелдиг камгалалыг болдурар дээн аннытышкынынга ам-даа чедир дүүшпейн турар.

Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) болгаш май (1982 ч.) Пленумнарының көдүрген коммунистиг тургузуушкунуң сорулгалары экономиктиг өөредилгеге партийжи удуртулганы экижидерин, чурттуң ээзи болуруунуң, экономиктиг бедик культураның, күш-ажылды медерелдиг көөрүнүн [illegible] совет хамааты бүрүзүнүң кижизидилгезин негеп турар.

Экономиктиг өөредилге амгы үениң экономиктиг болдаалдарының, социалистиг тывынгыр болгаш ажыл-ишчи чорукту хандырарынга, бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарның калбаа-биле киржиштирериниге, сагылга-чурумну быжыглаарынга, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер дээш бүгү-нийти демиседи калбартырынга идепкейлиг идиг бээр ужурлуг.

Шапкын хөгжүлдениң оруунче экономиканы шилчидеринге, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга, амыдыралдың социалистиг овур-хевириниң материалдыг болгаш угаан-бодал үндезиннерин быжыглаарынга, чаа кижиниң кижизидилгезинге ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң болгаш кижизидилгезиниң ролюн бедидер талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, боттандырарын СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга, обкомнарынга, министерстволарга болгаш ведомстволарга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый органнарынга сүмелээн.

Экономиктиг өөредилгениң эртемге үндезилеттинген дөгнелин, марксистиг-ленинчи теорияны болгаш СЭКП-ниң экономиктиг политиказын, эш Л. И. Брежневтиң, партияның өске-даа удуртукчуларының ажылдарын дыңнакчыларның хавызы-биле өөренирин хандырар. Чурттуң 80 чылдарда экономиктиг хөгжүлдезиниң, экономиканы интенсификастаарының айтырыгларынче, бүдүрүлге, эртем-техниктиг чедиишкиннерин, материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын улам долу ажыглаарынче, бүдүрүлгениң планнаарын, эргелеп башкарарын болгаш организастаарын сайзырангайжыдарынче, ажыл-агыйны удуртурунуң мурнакчы дуржулгазын нептередиринче бирги черге-ниң ужур-дузалыг кичээнгейни угландырар. Үлетичир комплекизиниң ажылдакчыларының экономиктиг өөредилгезин болгаш кижизидилгезин шиитпирлиг экижидери, ажыл-агыйны удуртурунуң чаа методтарын шиңгээдип алыры —улуг ужур-дузалыг сорулга.

Экономиктиг өөредилгениң практиктиг угланыышкынын шиитпирлиг күштелдирерин сүмелээн. Экономиктиг теорияны болгаш политиканы өөренирин амыдырал-биле коллективтерниң тодаргай сорулгалары-биле сырый холбаалыг кылдыр чорудар. Сайзырангай социализмниң артык күштерин болгаш аргаларын улам долу ажыглаарынга чагыртыр Л. И. Брежневтиң тургусканы: «Тодаргай участок бүрүзүнге ажылды канчаар эки, ажыктыг организастаарыл? Эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин шиитпир-биле эвес, а хамаарышкан ажылчын олутка канчаар тодаргай ажыглаарыл? Хамаарышкан бүдүрүлгеге, хамаарышкан адырга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын шыгжаарынга чүнү канчаар кылырыл?» деп айтырыгларга харыыларны экономиктиг өөредилге бээр ужурлуг.

Экономиктиг өөредилгениң тараазында тургузуун бадылаан:

Коммунистиг күш-ажылдың школалары:

Тодаргай экономиканың школалары:

Экономиктиг семинарлар.

Школаларның болгаш семинарларның дыңнакчылары эртем-техниктиг болгаш социал депшилгениң [illegible], күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидериниң, камналганың болгаш хумагалалдың мурнакчы дуржулгазын шиңгээдип нептередириниң аргаларын эки шиңгээдип алыр, бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга идепкейлиг киржир, ленинчи, коммунистиг ээ-биле өөренир болгаш ажылдаар ужурлуг.

Экономиканың айтырыгларын ажылчы чоннарның бот-боттарының тускайлап өөренирин бүгү талазы-биле хөгжүдер. Партияның экономиктиг болгаш социал политиказының, Аъш-чем программазының, ажыл-агыйны удуртуунуң мурнакчы методтарының дугайында лекция пропагандазының шынарын бедидер. Экономиктиг болгаш кезээ ажыл-агыйның билиглериниң улусчу университеттериниң ажылын чаа деңнелче көдүрер.

Партияның экономиктиг теориязын болгаш политиказын партия болгаш комсомол өөредилгезиниң бүгү хевирлеринге өөренириче кичээнгейни күштелдирери чугула. Амгы үениң экономиктиг билиглерин шиңгээдип алырынга, оларны практикага ажыглап билиринге үлегерни коммунистер болгаш комсомолчулар, эргелеп башкарылганың бүгү адырларының удуртукчулары көргүзер ужурлуг.

Экономиктиг өөредилгениң болгаш кижизидилгениң шынары, түңнелдии дээш партия комитеттериниң, министерстволарның болгаш ведомстволарның, совет, профэвилел болгаш комсомол органнарының харысалгазын бедидери эргежок чугула. Экономиктиг өөредилгени кадрлар-биле ажылдың тудуш кезээ кылдыр санаар, ону ажыл шагындан дашкаар, планныг, тодаргай сорулгалыг, дифференциалдыг кылдыр, дыңнакчыларның белеткелиниң деңнелин болгаш сонуургалын, оларның бүдүрүлге ажыл-чорудулгазының утказын барымдаалап, эки турачының принцибин үзүтпээр чорудар.

Экономиктиг өөредилге талазы-биле [illegible] ажыл-чорудулгазын идепкейжидерин, материалдыг баазазын быжыглаарын, аудиторияларны болгаш кабинеттерни техниктиг херекселдер-биле хандырарын министерстволарга болгаш ведомстволарга, ажыл-агый удуртукчуларынга даалган. Ажылчы чоннарның экономиктиг белеткелин институттарга мергежил бедидериниң институттарынга, факультеттеринге болгаш курстарынга күштелдирер. Специалистерниң разрядтарын класстының бедиилерде, аттестация кылырда, кадрларны дешпидерде оларның экономиктиг белеткелиниң деңнелин барымдаалап көөр.

Чоннуң байлаан ажыл-агыйжы ээ-биле көөрүнге чоннуң бүгү бөлүктерин кижизидерин экижидер, камналгалыг экономика дээш, Аъш-чем программазын боттандырар дээш демиселге чогаадыкчы инициативаны хөгжүдер талазы-биле совет, профэвилел болгаш комсомол органнарының ажыл-чорудулгазының [illegible] угланыышкыннарын доктаалда тодаргайлаан.

Пропагандистер-биле ажылды экижидери, экономиктиг билиглерни пропагандалаарын удуртукчу ажылдакчыларга, экономистерге, эртемденнерге болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларга дагаары чугула. Марксизм-ленинизмниң университеттеринге, билиг бедидериниң адырлар аайы-биле институттарга болгаш факультеттеринге, дээди өөредилге [illegible], техникумнарның болгаш бүдүрүлге каттыжышкыннарының баазазынга пропагандистерни белеткээрин калбартыры көрдүнген. Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң болгаш кижизидилгезиниң талазы-биле адырларга хамаарышкан өөредилге-методиктиг төптериниң хүлээлгелерин мергежил бедидериниң институттарынга даарткан.

Пропагандистерге теоретиктиг болгаш методиктиг дузаны күштелдирери, экономиктиг амыдыралдың эң чугула айтырыгларының, Ада-чурттуң болгаш дашкыкының мурнакчы дуржулгазының талазы-биле информацияларны оларга бирги ээлчегде хандырыы бээри негеттинип турар.

Өөредилгениң чаңгыс аай планнарын болгаш программаларын, өөредилге номнарын белеткеп организастаарын ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң талазы-биле Методиктиг төп чөвүлелге («Экономическая газета»), СЭКП ТК-ның чанында Ниити эртемнерниң академиязынга, ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый академиязынга, профэвилел шимчээшкининиң Н. М. Шверник аттыг дээди школазынга болгаш ВЛКСМ ТК-ның чанында Комсомолдуң дээди школазынга даалган. Кол курстар талазы-биле өөредилге номнарын чогаадырының конкурузун 1983—1985 чылдарда чорудар. Экономиктиг литератураны, өөредилге болгаш методиктиг пособиелерни, өөредилге фильмнерни, экономиктиг өөредилгеге ажыглаар үн бижиткен болгаш көргүзүг материалдарны кылып үндүрерин көвүдээр.

Өөренинчи болгаш студент аныяктарның экономиктиг белеткелин күштелдирер, социалистиг өнчүнү ажыл-агыйжы көөрүнүн, ажыктыг болгаш шынарлыг кылдыр ак сеткилдиг ажылдаарының ёзузунга оларны кижизидер сорулга салдынган.

Солуннар болгаш журналдар редакцияларын, ССРЭ-ниң Күртелерадиозун, ССРЭ-ниң Күркинозун, ССРЭ-ниң Культура министерствозун, чогаадыкчы эвилелдер ажылчы чоннарның экономиктиг кижизидилгезиниң айтырыгларынче кичээнгейни күштелдирер, совет улустуң тиңгүлдүг чедиишкиннерин, маадырлыг күш-ажылын тодаргай көргүзер, камналга болгаш хумагалал дээш бүгү чоннуң шимчээшкинин калбартырынга идигни бээр ужурлуг дээрзин доктаалда онзалап демдеглээн. Экономиктиг болгаш социал айтырыглар талазы-биле утка-шынарлыг, солун болгаш хандыкшылдыг телевидение болгаш радио программаларын тургузар, оларның тодаргай, тайылбырлыг характерин бедидер сорулга салдынган.

Партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организациялары, ажыл-агый органнары совет кижилерниң экономиктиг өөредилгезин база кижизидилгезин экижидерин хандырар, оларның чогаадыкчы энергиязын болгаш билиглериниң улуг күжүн коммунистиг тургузуушкунуң планнарын боттандырарынче угландырар дээрзинге [illegible] СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК идегелдиг.

«Союз Т-6» космос кораблиниң «Салют-7»—«Союз Т-5» орбита комплекизи-биле тудуштурган

СЭТА-ның дыңнадыы

1982 чылдың июнь 25-те Москваның-биле 21 шак 46 минутада совет-француз экипажтың башкарганы «Союз Т-6» космос кораблиниң «Салют-7» — «Союз Т-5» орбита комплекизи-биле тудуштурары боттандырган.

«Союз Т-6» корабльдың болгаш «Салют-7» станцияның борт системалары космос аппараттарының бот-боттарын дилежириниң, чоокшулажырының база тутчурунуң чорудулгаларын күүседирин боттандырган. Ийи экипаж кайызы-даа деминиг, бот-боттарын долу билчилгелиг ажылдаан. Космонавтылар Анатолий Березовойнуң, Валентин Лебедевтиң Владимир Джанибековтуң, Александр Иванченковтуң болгаш Жан-Лу Кретьенниң кадыкшыл байдалы эки.

Каттышкан экипаж «Салют-7»—«Союз Т-5»—«Союз Т-6» орбита комплекизинде

СЭТА-ның дыңнадыы

1982 чылдың июнь 26-да Москваның-биле 1 шакта, тутчулга кезээниң агаар эрттирбезин хынаалының соонда, «Союз Т-6» корабльдың экипажы «Салют-7» станцияның иштинче шилчип кирген. Чер чоогунуң космос делгеминде «Салют-7» — «Союз Т-5» — «Союз Т-6» эртем-шинчилел комплекизиниң бортунга кады шинчилелдерже космонавтылар Анатолий Березовой, Валентин Лебедев, Владимир Джанибеков, Александр Иванченков болгаш Жан-Лу Кретьен кады шинчилелдерин күүседип эгелээн.

Чеди хонуктуң дургузунда каттышкан экипаж Совет Эвилелиниң болгаш Францияның специалистериниң белеткээн калбак эртем программазын күүседир.

Совет болгаш француз космонавтыларның Чер чоогунуң орбитазынга кады ажылы космос делгемин тайбың сорулгаларга шинчилээринге база шиңгээдиринге улуг салыышкыны болур болгаш Совет Эвилели биле Францияның аразында кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдеринге бараан болур.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

Леонид Ильич БРЕЖНЕВКЕ

«Салют-7» — «Союз Т-5» — «Союз Т-6» орбита эртем-шинчилел комплекизиниң совет болгаш француз космонавтылар составтыг каттышкан экипажы кады эртем-шинчилелдериниң болгаш шенелделериниң программазын күүседип эгелээнин илеткеп тур мен.

Комплекстиң борт системалары чогумчалыг ажылдап турур.

Экипажтың бүгү кежигүннериниң кадыкшыл байдалы эки.

«Салют-7» — «Союз Т-5» — «Союз Т-6» орбита эртем-шинчилел комплекизиниң каттышкан экипажының командири Анатолий БЕРЕЗОВОЙ.

«Салют-7»—«Союз Т-5»—«Союз Т-6» орбита эртем-шинчилел комплекизиниң каттышкан экипажынга космонавтылар

Березовойга, Лебедевке, Джанибековка болгаш Кретьенге

«Салют-7» — «Союз Т-5» — «Союз Т-6» орбита эртем-шинчилел комплекизинге совет болгаш француз космонавтыларның кады ажылының чедиишкиннинг эгелээни-биле холбаштыр силерге чүректиң ханызындан байыр чедирип тур мен.

Совет кижилер бо ужуражылгаже улуг сонуургалды илергейлеп тур. Бо ужуражылга эртем-техниктиг улуг ужур-дузалыг болгаш совет база француз улустарның аразында чаңчыл болган найыралды бадыткаан, космос делгемин тайбың шиңгээдип алырынга үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың үлегер-чижээ болуп турар.

Силерге көргүскен идегелди силер алдарлыг-биле тынзыктырып шыдаар дээрзинге бүзүрелдиг илергейлеп тур мен. Ужуражылга программазын чедиишкиннинг күүседириңерни, черге чогумчалыг ээп келириңерни күзедим.

Л. БРЕЖНЕВ.

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

Леонид Ильич БРЕЖНЕВКЕ

Изиг байыр чедиргениңер база чаагай күзээшкиннериңер дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин «Салют-7» — «Союз Т-5» — «Союз Т-6» орбита эртем-шинчилел комплекизиниң каттышкан экипажы илергейлеп тур.

Биске даандырган хүндүлүг болгаш харысалгалыг хүлээлгени алдарлыг-биле күүседиривисти бүзүредип тур бис.

«Салют-7» — «Союз Т-5» — «Союз Т-6» орбита эртем-шинчилел комплекизиниң каттышкан экипажының командири Анатолий БЕРЕЗОВОЙ.

Францияның Президентизиниң байыр чедиргени

МОСКВА, июнь 26. (СЭТА). Францияның президентизи Франсуа Миттеран космонавт-шинчилекчи Жан-Лу Кретьенге байыр чедиришкинин дамчыткан.

Ында чугаалааны болза: «Салют» орбита станциязынче шилчээниңер-биле силерниң ажыл-чорудулгаңарның идепкейлиг үе-чадазы эгелээн. ССРЭ-биле кады ажылдажылганың ачызында космонавтика төөгүзүнде бир дугаар француз космонавт улуг ужур-дузалыг эртем шинчилелдерин кылыр аргалыг болган.

Бо таварылганы ажыглап алгаш Силерге, а ол ышкаш экипаж [illegible]

Француз космонавтының телеграммазы

МОСКВА, июнь 26. (СЭТА). Космонавт-шинчилекчи Жан-Лу Кретьен орбитадан «Салют-7» — «Союз Т-5» — «Союз Т-6» эртем-шинчилел комплекизиниң бортундан Француз Республиканың Президентизи Франсуа Миттеранга харыы байыр чедиришкинин чорудкан.

Ында чугаалааны болза: [illegible]

Ниитиниң малынга— быжыг чем-суурну тургузар

АЖЫЛ-ИЖИ БҮДҮНГҮР

«Тиилелге» совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын 3150 тонна сигенни, 800 тонна сенажты, 15 муң 630 тонна силосту, 150 тонна витаминниг сиген далгаазын, 120 тонна будук-бүрүнү болгаш 8360 тонна саваны ниитиниң малынга белеткээр планныг.

Совхозтуң тарылга шөлүнүң структуразын мал ажылының чем баазазын быжыглаарынче угландыр чаартканының түңнелинде ам мал чеми культуралар тараан черлер бүгү тарылга шөлүнүң 20 хуузун ээлеп турар. Тодаргайлаарга, мал чеми үнүштерни 5388 гектарда тараан.

Чедерниң чер ажылдыглары бо чылын, ылаңгыя эрткен күзүн чаштырган көк-тарааның элбек дүжүдүн өстүрген—бир гектардан-на 60 центнер чедип турар. Оон ажаалдазын ам дуржулгалыг механизаторлар А. Аңгыр-оол, К. Ондар оларга удурткан механизастаттынган комплекс чорудуп турар. Бо хүннерге чедир кайызы-даа 200 тонна кирер оңгарларда 400 тонна сенажты көк-тараадан салган.

Ол дуржуткур культураның кезиидезинде, сөөртүлгезинде болгаш сенажтап салырында мал чемин белеткээр хөй техника, кижи күжү хаара туттунган, ажыл эртен 6 шактан эгелээш, орай кежээге чедир бүдүн хүн дургузунда уламчылаар. Комплексте күш ажылды бедик деңнелге организастап тургусканының ачызында көк-тарааны чиптып кезип турар комбайнерлер Николай Байыр, Виктор Солаан-оол, Багай-оол Ооржак, бөлүкчүлер Кегел Ховалыг, Дай-оол Ондар, КУФ-1,8 машинада ажылдап турар Владимир Салчак, сөөртүлгеде чолаачылар Николай Шимит, Мөчүммаа Ооржак дээш өскелер-даа эрес-кызымактыг ажылдап, хүн иузун күүседип [illegible]

гү-ле таарымчалыг байдалдарны тургускан, херек техника-биле олар бүрүн хандыртынган. Механизаторлар көжер вагончугаштарда чурттап, сиген чедиштир үнген черлерни шилип кезиптээн бир шөлден өске шөлче көжүп чорууп турган, ажылдап турары эптиг. Оларга аъш-чемни бригада төвүнде столоваяга белеткээш, сөөртүп чедирип турар кылдыр организастаан.

Совхозта витаминниг сиген далганы белеткээр агрегат үш ээлчег-биле ажылдап турар. Ол ам эки шынарлыг мал чеминиң беш тонна ажыр белеткей берген.

Кызыл хоорайның бүдүрүлге, албан организация коллективтеринден ол ажыл-агыйга мал чемин белеткеп бээр даалгалыг шефчилерниң баштайгылары кээп эгелей берген. Оларның күжүн бүдүрүкчүлүг, долу ажыглаар дээш чогуур хемчеглерни совхозтуң удуртукчулары ап чорудуп турар.

Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарда, ажыглаттынмайн турар курлавырларны тып ажыглаарынче, ол дээш бедик бот идепкейлиг болурунче кадыг [illegible] СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленуму кыйгырган болгаш «Тиилелге» совхозтуң удуртукчулары [illegible]

ЛЮЦЕРНАНЫҢ ЧААГАЙ ЧЫДЫ

Бо чылын бистиң республиканың девискээринде чайгаар үнген оът-сиген, хөй чылдың тарымал мал чемнери эки үнген. Ынчангаш бо хүннерде республиканың барык бүгү районнарында мал чеминиң белеткелинче массалыы-биле кирипкен. Республиканың малчыннарының чайгы болгаш наадымынга киржир эрге дээш социалистиг чарыш чер бүрүде калбарган.

Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының сигенчилери ниитиниң мал чеминиң белеткелинче эрткен чылдаазынга бодаарга бир неделя бурунгаар кирген. Салбырның сигенчилериниң баштай кезип эгелээн чери Шөлдээ-Мажалыкка чеде бээривиске ажыл-иш хайныккан тур. Ниити сиген кезер тракторлар суугат суунга, чаагай үнген люцерналыг шөлдүң бир ужундан өскезинче үнүп-ле тур. Кестинген шөлдүң сигениниң чыды безин бир янзы onзагай. Кончуг таптыг өзүм үезинде четчип быжып келген.

Тускайлаттынган мал чемин белеткээр бригаданың бригадири Көк-оол Очукович Саая-биле ужуражып, ол кампанияга канчаар белеткенгенин, эгелээнин сонуургап айтырдывыс.

— Бистиң салбырның сигенчилери мал чеминиң белеткелинче чыл бүрүде [illegible] [illegible]

Эрткен чылын бистиң салбырның сигенчилери [illegible]

чамдык ажыл-агыйларынга база келдивис. Бо чылын оът-сигенниң эки үнгенин барымдаалааш, эрткен чылдаазындан-даа хөй мал чемин белеткээрин планнааш, ол чугула ажылче бир демниг кирген-вис бо— деп, ол чугаалады.

Амгы үеде сигенчилер ортузунда калбарган социалистиг чарыштың баштайгы шалыпчылары илерей [illegible]

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: мал чеми белеткээр бригаданың бригадири К. О. Саая (ортузунда) республика наадымының дугайында медээни сигенчилерге чугаалап берип турары; баштайгы хүннерниң тиилекчилери С. Хертек биле С. Саая.

Бөгүн — Совет аныяктар хүнү

ИДЕПКЕЙЛИГ, ЧОГААДЫКЧЫ ЭНЕРГИЯ-БИЛЕ

Бистиң республиканың комсомолчулары болгаш оолдар-кыстары ССКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге сорук кирген политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүушкүн-биле бо чылдың Совет аныяктар хүнүн уткуп турар.

«Он бирги беш чылга — аныяктарның шалыпчы ажыл-билиг-мергежилин, инициативазын болгаш чогаадыкчы чоруун бараалгадыр!» деп шимчээшкинге республиканың оолдар, кыстарының идепкейлиг киржилгези күш-ажылчы чедиишкиннерниң ооң бадыткалы болур. Бо шимчээшкинде амгы үеде 40 муң ажыг оолдар, кыстар, 300 ажыг комсомолчу-аныяктар коллективтери хаара туттунган. Бүдүрүлгениң аныяк ажылчыннарының 40 хуузу күш-ажылдың коммунистиг ёзу-биле көөр дээш шимчээшкинде киржип турар.

Пунге уткуштур рапорттаан. Кызылда хоорайда комсомолчу-аныяктар бригадаларының хөй кезии бо чылдың бирги кварталының планын чедиишкинниг боттандырган. Оларның иштинде Кызылдың № 2 АТБ-зинде Г. Волошиннин удурткан комсомолчу-аныяктарның чолаачылар бригадазы беш айлар планын съездиниң ажыттынган хүнүнге чедир күүседипкен болгаш ам чартык чыл планын чедириткинин боттандырып турар. Ол ышкаш «Детский мир» магазинде Н. Декабрьның, 48 дугаар тудуг эргелелинде, профэвилелдериниң съездизиниң делегады Е. С. Бизяевиниң, Садыг министерствозунуң Н. М. Нефедов удурткан комсомолчу-аныяктарның чолаачылар бригадазының, типографияда О. А. Блинова удурткан дептерлээр цехте комсомолчу-аныяктар бригадазының күш ажылчы чедиишкиннери мактаддыг.

...

О. ХОПУЯ,
ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары.

Макар Сат Кызылдың мебель фабриказында мурнакчыларның бирээзи. Төлептиг, кызыман ажылы дээш аныяк ажылчын Москвада Бүгү-эвилелдиң улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинче баар путёвка-биле шаңнаткан.

М. Сат мебель эптеп-чыыр цехтиң ажылчыннарының аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Оон кылган ажылының шынары эки.

ЧУРУКТА: М. Сат.
М. ТУЛУШТУҢ фотозу.

ХООЧУННАРДАН ӨӨРЕНИП...

...

Галина КАРА-САЛ.

СЕРИИН ЧАЙЛАГДА

...

Л. НАЧЫН-ООЛ.

ЧОЛДУГ ИШТЕ

...

Н. ДАМДЫН.

...ринин сонгукчуларынга район Совединиң депутатынга соңгуткан.

ЧУРУКТА: Барыын-Хемчиктиң район Совединиң депутаты Анастасия Сурун.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Аъш-чем программазын — амыдыралга

АЖЫЛДАН ҮНЕР-КИРЕРИН ЭВЭЭЖЕДИРИ — ЧУГУЛА КУРЛАВЫР

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының күүседилгези чоннуң чаагай чоруун улам ыңай өзүлдезин болгаш коммунистиг ниитилел тургузуушкунун дүргедедирин хандырар. Партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының, профэвилел, комсомол организацияларының кулээз...

...

1980 чылда 41,1 хуу болган. Азы РСФСР-ниң көргүзүүнден 1,8 катап хөй.

1981 чылда тудугда ажылчыннарның үнер-кирери 35,7 хуу, үлетпүрде 39,7 хуу четкен.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң «Күш-ажылдың сагылга-чурумун улам ыңай быжыглаар болгаш улус ажыл-агыйынга ка...

...

«Тыва тудуг» трестиниң чижээнден алгаш көөрге, кадрларны ажылга бэжыглаар, оларның ажылдан үнер-кирерин эвээжедиринге күш-ажылчы коллектив бүрүзү ажыглыг ... Доктаамал коллективти тургузар, ажылдан үнер-кирер чорукту эвээжедири дээрге — ажылчын күштү болгаш ажыл шагын камнап алыры-дыр.

Л. НИКИФОРОВА,
Күш-ажыл талазы-биле куркомунуң улуг экономизи.

ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ БОЛУРУНДА

...

Т. КАРЫМА.
Чөөн-Хемчик район.

МАКТАЛДЫГЛАР

...

Арголайга малчыннарже доктаамал чоруп, ...

В. УЙНУКАЙ.

ЧЕР БӨМБҮРЗЭЭНИҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕРИ

Совет-француз экипажтың ужудуп үнгениниң дугайында репортаж

Совет-француз экипажка сөөлгү инструкцияларны бээри-биле чедип келген француз эртемденнерниң болгаш инженерлерниң бөлүү бүдүн неделя дургузунда чай чок ажылдап келген. Экспедицияның эртем программазы космос эртеминиң бүгү адырларын хаара туткан болгаш чамдык шенелделерни түгле эң бедик мергежилдиг специалистери кылып болур ындыг нарын. Космос шинчилелдериниң национал төвүнден (КНЕС) аалчыларга неделя дургузунда дыштанырын, бассейнге эштирин аазап каан турган. Ынчалдажок дыштаныышка бүтпейн барган. Сөөлгү бодуве Жан-Лу дыштаныр черге шенелделерниң бердинган журналын тудуп алган бо-ла келген. Оларның түс бүрүзүнүң ааты-биле экзаменнерге беп алганы хамаан эвес. Ол дээрге черге ындыг турган-дыр. А Францияның космонавтызынга кол экзамен ам-даа мурнунда.

Звёздный хоорайга өөредилгениң ийи чылын француз ужудукчулар кайызы-даа ындыг профессионал бедик деңнелдиг белеткел дээш эрттиргеннер деп, космонавтылар белеткелиниң удуртукчузу В. Шаталов Жан-Лу биле Патриктиң — шылгарангай шенекчи-ужудукчуларның оон мурнундагы алдарлыг херектериниң дамдызы эвес, а оларның шудургу ажылгыры база кижилиг тергиин шынарлары делегейниң эң ат-алдарлыг космос академиязынга оларга ат-алдарны чедип алырынга дузалаан.

— Ындыг болурунчоп-даа харын — деп, журналистер-биле беседазынга бир-ле катап Патрик Бодри чугаалаан.— Баштайгы космос корабльдериниң Чер чогумна ужудукчуларга дааскаңы аан. Звездныйга баштай келгенивисте космос алдарынга бүргеткен кижилер аразынга баар боор бис деп бодаан бис. А херек кырында ындыг эвес болду. Бистиң бөлүүн, ажык сеткилдиг эш-өөр, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, ужудукчуларның ёзулуг өг-бүлези, Бретиньи Сюр Оржна мээң шенекчи өннүктерим дег ындыг найыралдыг өг-бүлеге келген бис.

Бо ийи чылды ужудукчу намдарының аас-кежиктиг чылдары деп, Жан-Лу Бретьен чугаалаан.

— Орус овур-хевириниң кол шынары болза, хүндүлээчели болур деп чугаалазымза кымдаа әлдепсинмес боор,— деп, ол уламчылаан.— Хүндүлээчели, дузаргаа, сеткилгири мында кижи бүрүзүнүң — сал аштакчызындан эгелээш «Звёздныйның мери» генерал Береговойга чедир шуптузунуң шынары диве кандыг-даа хөөредиг чок.

Каттышкан өңгү экипаж ужудуп үнүп турар.

— Космоска кандыг-бир чаа, таваржып көрбээн чүве кылыр бис деп бодап турар силер бе?— деп, нарлаалга конференциязынга экипажтан «Эйр э космос» деп француз журналдың төлээзи айтырган.

Аңаа харыы кылдыр Жан-Лу Бретьен каттырып каан, ол дээрге космонавтыларның согрулгазы болза, журналистерни кандыг-бир солун чүүл-биле элдепсиндирери эвес, а боттарының дөрт херээн кылыры болур деп билиндиргени олдур. Ол ажыл-херектер бо таварылгада онзагай ужур-дузалыг деп, Францияның космонавт-шинчилекчизи демдеглээн. Шинчилелдерниң аразында көнчүг ховар дээн, оон мурнунда орбитага кылып көрбээн шинчилелдер бар.

— Оларның түңнелдери делегей эртемнинге кезку салыышкын болур боор деп бүзүреп турар бис,— деп, ол доскаан.

Космодромда кайгамчык изиг чай. Дадарык кур ховуну чүгле майда кызыл чечектер биче када каастаан. Оон бээр маңаа чаңгыс дамды-даа чаъс дүшпээн. Чүгле «Космонавт» гостиницаның чоогунда чечектер айыраң-чайт. Каттышкан экипажтың кежигүннери боттарының сөөлгү белеткелдерин маңаа эрттирген. «Памирлер» моон аъттаныпт турда олар маңаа чечектерни оларга тудускан.

Франциядан келген аалчыларны космодром ийи чурттарның күрүне туктары-биле уткаан. Экипажты ужудуушкунче үдээри-биле Францияның ССРЭ-де элчини К. Арно баштаан делегация чедип келген. Оон составында Космос шинчилелдериниң национал төвүнүң президентизи Ю. Бюрьен, Тулузаның космос төвүнүң директору Ж. К. Юссон, Францияның сураглыг эртемденнери база специалистери бар. Аалчыларны ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи, «Интеркосмос» чөвүлелиниң даргазы академик В. Котельников баштаан совет эртемденнер болгуу үдеп келген.

«Дүрүүрүң салып үндүрер байдалче!» деп команда дыңналып, радио харылзаа Чер бөмбүрзээниң база бир корабльинге дыргын эгелей бээрге космодромга имиртинип кел чыткан...

Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
СЭТА-ның тускай корр.
Байконур космодром.

ССРЭ-НИҢ ХҮННЕРИ

КУЛЬТУРА ДООЗУЛГАН

УЛАН-БАТОР. ССРЭ-ниң Моол Арат Республиказа культура хүннери доозулган. Улуг Октябрьның 65 чылынга болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга ону тураскаадып эрттирген. Ол байырлалдың байырлыг хаалдынышкыны Улан-Баторга болган. МАРН ТК-ның Чиңгине секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмунх, чурттуң өске-даа партия болгаш күрүне удуртукчулары аңаа чораан.

Хөй национальдыг совет культура фестивалының программазынга киирипкир чуруктар делгелгелериниң, совет ном декадазының организастаары, Советтер чуртунуң кино уран чүүлүнүң эң эки чогаалдарын көргүскен.

Улан-Баторга, Дарханга, Эрдэнетке, бүгү-ле аймактар төптеринге ССРЭ-ниң чогаалыкчы эвилелдериниң составынга совет культуразын аңаа барган төлээлекчилери-биле ажылчы чоннарның ужуражылгалары болган. Москвада хамбаа-биле сураглыг совет артистер, композиторлар, чогаалчылар, шулукчулар, чуругчулар боттарының ажылының дугайын ол ужуражылгаларга чугаалаан.

(СЭТА).

ФРАНЦУЗ КОММУНИСТЕРНИҢ ТУРУЖУ

ПАРИЖ. (СЭТА). Инфляцияга удур демисел талазы-биле аажы хөй хемчеглерни боттандырарын айыткан хоойлу төлевилелин Францияның Министрлер Чөвүлели чүүлдүг деп көрген. Ажылчы чоннарның ажыл төлевирин бо чылдың июльдан октябрьга чедир — 4 ай дургузунда өстүрбес деп хоойлу төлевилелинде айыткан. Ажыл төлевирин бедидер дугайында бүдүрүлге ээлери-биле чугаалажылгаларның кылыр талазы-биле ажылчы чоннарның эргезин айыткан хоойлу ол үениң дургузунда ажыглаттынмас апаар. Ынчалдажок чаа хоойлу төлевилели ажыл төлевириниң адакы хемчээлинге хамааржыпас. Ажыл төлевириниң адакы хемнели июль 1-ден эгелеп бичии бедиир. Өртектерни болгаш тарифтерни хөй нуруузун база өстүрбези хоойлу төлевилелинде көрдүнген.

Инфляцияга удур демиселди күштелдирер сорулга-биле ол хемчеглерни П. Моруаның чазаа ажылдап кылган. Ынчаарга чуртта инфляцияның өзүлде темпилери 14 хуу болуп турар.

Ажыл чок чорукка болгаш инфляцияга удур демиселдиң чугулазын Францияның Коммунистиг партиязы демдеглээн, өртектерни өстүрбес дугайында шиитпирни чүүлдүг деп санап турар. Ынчалдажок ажылчы чоннарның ажыл төлевирин өстүрбезинге Компартия шыңгыы удурланып турар. Ажыл төлевирин өстүрбезинче угланган хоойлуну кажан-даа чүүлдүг деп санавас бис деп, ФКП-ниң Чиңгине секретары Ж. Марше медеглээн.

Чалакчын ол хемчээ-биле чөпшээрешпес дугайында Национал хуралдың коммунист депутаттарының бөлүүнүң [illegible] оон даргазы А. Лажуани медеглээн. Францияның эң улуг профэвилел каттыжышкыны — Күш-ажылдың бүгү-нииги конфедерациязы ажыл төлевириниң өзүлдезин кызыгаарлаарын болдурбазының дугайында медеглээн болгаш чазактың ол шиитпиринге удур демиселдиринче ажылчы чоннарны кыйгырган.

МОЗАМБИК УЛУСТУҢ БАЙЫРЛАЛЫ

МАПУТУ. (СЭТА). Хамаарышпас чорук үнүн үндүп болгаш Мозамбиктиң хостаарының фронтузун (ФРЕЛИМО) тургустунганындан бээр 20 чылын Мозамбик Улус Республиказы байырлап демдеглээн. Мозамбиктиң хостаарының фронтузун 1977 чылда ФРЕЛИМО партия кылдыр эде организастаан.

Чурттуң ажылчы чоннары ФРЕЛИМО партияның удуртулгазы-биле хамаарышпас хөгжүлдениң чылдарында национал тургузуушкунуң херек [illegible] чедиишкиннерин [illegible]. Социалистиг шинчилеп [illegible] тургузулгазы [illegible] турар. [illegible] турар. [illegible] дээ хөй, нурууэун амгы үеде күрүне секторунга берип турар. Республикада 50 кур ажыл-агыйлар 200 бүдүрүлгелиг кооперативтер, коллективтиг муң ажыг суурлар бар. Чурттуң чааргылгазының программазы [illegible] айыштур дүүштүр боттандырып турар. Кадээ ажыл-агыйның улам ында коллективизастаарының үлетпүр секторун бызылааларын, национал кадрларны белеткээрин 1980—1990 чылдарда хөгжүлдениң улуг дугаалыг планында айыткан.

Социал талазы-биле улуг чаарылгалар база чедип алдынган. Бижик билбес чорукту удуткаар дээш демисел кызаак фронт-биле чоруп турар. 1,6 миллион кижи амгы үеде өөрениң эгелээн. Школаларны четпээн уругларның албан черлерн колония чораан Мозамбикке турбаан. Амгы үеде ол албан черлерниң четкизин калбартып турар. Чурттуң бүгү чонунга халас эмнелге хандырылгазын тывыскан.

Мозамбик Улус Республиказа чаа ниитилелдиң тургузуушкуну нарын байдалдарда боттанып турар. Мозамбик [illegible] божаңнадыр азы удуткаар дээш ораалдажылдышкыннарның иштики болгаш даштыкы реакция [illegible] турар. Родезия Мурутур Африка Республиказының [illegible] реткеш, чорудуп турар дээрбечи болгаш контрреволюстуг бөлүктери Мозамбиктиң экономиказынга улуг когаралды чедирип турар. Ол дээрбечилер тайбың чурттакчыларны өлүрүп, школаларны, ковуруглерин, бүдүрүлгелерин үрегдеп, буза тепсип турар.

Иштики болгаш даштыкы реакцияның чимээшкиннинге ойтур шавыышкынны бээр дээш Мозамбиктиң ажылчы чоннары революстуг сереемчилелин күштелдирип, боттарының хуралээлин сырый каттыштырып турар. Мозамбик революциязының чаалап алышкыннарын камгалаарынга ажылчы чоннар бүрүн [illegible].

В. ОСИПОВ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЧЕДИИШКИННИГ СТАРТ

ПАРИЖ. (СЭТА). Космостуң совет-француз экипаж башкарган «Союз Т-6» корабльин салып үндүргенин массалыг информацияның француз чепсектери калбаа-биле чырыдып турар.

Чедиишкинниг стартка тураскааткан чүүлдерни болгаш фотографияларын бүгү солуннар парлап, орбитага кылыр шенелделерниң онза чугулазын демдеглеп турар.

Ужудуп үнүүшкүн мурнуның белеткелдериниң, космос корабльин салып үндүргенинниң дугайында Байконурдан дөрт репортажты телевидение кылып, космос төвүнүң инженер-техниктиг составының ажылының кайгамчык демнии болгаш тодазын ында демдеглээн.

Каттышкан совет-француз космостуң ужудуушкунунуң чедиишкинниг эгелээни-биле оон киржикчилеринге француз компартияның Чиңгине секретары Жорж Марше француз компартияның мурнундан байыр чедирген.

Космостуң «Союз Т-6» корабльиниң совет-француз экипажынга «Франция — ССРЭ» ниитилел байырлыг телеграмма чорудкаш, бо ужудуушкунну ийи чурттуң аразынга найыралды быжыглаарынга улуг салыышкын-дыр деп айыткан.

БҮРҮН ЭРГЕНИҢ БОЛГАШ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУКТУҢ МАГАДЫЛАЛЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша Улус Республика социалистиг дем каттыжылгазының, Варшава Керээзиниң организациязының болгаш Экономиктиг Дузаламжылга Чөвүлелиниң быжыг звенозу болуп турар болгаш моон соңгаар-даа болур деп, «Жолнеж вольности» солун бижээн.

Социализм чурттарының дем каттыжылгазынга ПУР-нуң ролюнга тураскааткан чүүлду солун парлаан болгаш Совет Эвилели-биле база акыдуңма өске-даа чурттар-биле Польшаның кады ажылдажылгазы шиитпирлиг ужур-дузалыг болуп турар деп демдеглээн. Ол кады ажылдажылганың бызынканы, социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының интернационалчы дузаламчызы Польшада бергелерни ажып эртеринге идиг-ни берип турар.

Польшаның болгаш ССРЭ-ниң аразында эвилел делегейниң ийиги дайынының тулчуушкуннарынга кады төккен хан-биле быжыглаттынган болгаш Польшаның бүрүн эргезиниң айыыл чок чоруунуң, тайбың келир үезиниң кол магадылалы болуп турар деп, солун демдеглээн. Польшаның болгаш Совет Эвилелиниң улустарының найыралын, кады ажылдажылгазын социализмниң Польшада дайзыннары болгаш оларның Барыын чүкте өскүдүүнчүлери мугулдеп турар.

Совет Эвилели-биле найыралдың болгаш кады ажылдажылганың ачызында Польшаның күрүнези дайын сөөлүнде катап тургустунган. Бо дугайын кезээде сагып чоруур херек деп, «Жолнеж вольности» солун онзалап демдеглээн.

ЯДРОЛУГ КЫЖАНЫЫШКЫННЫ УЗУТКААР ДЭЭШ

ВЕНА. (СЭТА). Ядролуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаарының делегей кады ажылдажылгазынга идиг бээр талазы-биле КНО-нуң конференциязын чыырадарының белеткел комитединиң ийиги сессиязы ында үргүлчүлеп турар. Конференцияны 1983 чылда чыылдырарын планнап турар. Ядролуг энергетиканы хөгжүдер талазы-биле айтырыгларны конференцияга чугаалажып көөр. Ядролуг чепсекти нептеретпезиниң чурумун улам-на быжыглаарынче онза кичээнгей угландырар. Атомнуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаар талазы-биле делегей кады ажылдажылгазының улуг дуржулгазын шиңгээдип алган Атомнуг энергия талазы-биле делегей агентствозу (МАГАТЭ) конференцияны чыылдырарынга, эрттиреринге чугула рольду ойнаар ужурлуг.

Сессияның ажылынга 70 хире чурттарның төлээлекчилери, оларның аразында ССРЭ-ниң, [illegible]-ниң, [illegible]-ниң делегациялары киржип турар. Сессияның киржикчилериниң аразында МАГАТЭ-ниң делегациязы база бар.

Атомнуг ядролуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаар талазы-биле күрүнелер аразынга ёзулуг кады ажылдажылга боо-чепсектерни эндере бүдүрерин соксатканы болгаш тайбың байдалдарның үезинде ам чедип ап болдунарын совет делегациязының удуртукчузу О. Н. Хлестов сессияга чугаазынга онзалап демдеглээн.

БОЛГАР ДОКЕРЛЕРДЕ

СОФИЯ. (СЭТА). БУР-нуң кол далай порттарының бирээзи Сомовиттиң докерлери чыл эгезиндеп тура пландап ажыр улус ажыл-агыйының пизы-бүрү чүъктерин 15 муң тоннаны сайгарган. Ындыг бедик көргүзүгнү чедип алырынга комплекстиг бригадаларны тургусканы салдар чедирген.

Сомовиттиң докерлери бедик [illegible] мастерлери. [illegible] бижир, ажылдарны бот-боттарын солуурунуң аргазы-биле чорудуп турар.

ССРЭ-НИҢ ЧУГУЛА ИНИЦИАТИВАЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Нацияларнын Организациязының Кол Ассамблеязының чепсегленишкинниң дужурер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чорудкан чагаазынга айыткан Совет Эвилелиниң ядролуг чепсекти мурнай ажыглавас дугайында хүлээлгезин сураглыг политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчылары, Вашингтоннуң политика өөредир көөр институдунуң директору Р. Барнет чугула инициатива кылдыр санап көрген.

Ядролуг чепсекти мурнай ажыглавас дээш ССРЭ-ниң тодаргай хүлээлгези Совет Эвилелиниң тайбынче шиитпирлиг чүткүлдүүнүң дугайында херечилеп турар-дыр деп, «Нью-Йорк таймс» солунга оон парлаан чүүлүнде онзалап демдеглээн.

Совет Эвилелиниң тайбынга ынак чаа инициативазының ужур-дузазын кудулаарын оралдашкан Р. Рейганның администрациязының туружун Р. Барнет шыңгыы буруу шапкан. Совет инициатива «пропагандачы характерлиг» деп бадыткаарын оралдашкан АКШ-тың күрүне секретары А. Хейгтиң хоозун чулчуруушкунунга хамааржыптыр Р. Барнет мынча деп айыткан: «Тайбынга ынак күрүне болуп турарын бадыткап көргүзер дээш ол чугула базымны ССРЭ кылган, ынчаарга ындыг хевирлиг «пропагандага» чүгле байыр чедирер болгаш ону өөрер ужурлуг бис».

Будапешттиң «Ганц» деп электротехниктиг заводу социалистиг Венгрияның үлетпүрүнүң улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи. Оон цехтеринге эң уаус күчүлүг [illegible] дерлеп эгелээш электроаппаратурага чедир аңы-бүрү чүүлдерни кылып турар. Завод ЭДЧ кежигүннери акы-дуңма чурттарның ындыг хевирлиг бүдүрүлгелери-биле сырый харылзаалыг болгаш ол чурттарже бодунуң продукциязын база чорудуп турар.

ЧУРУКТА: бо дериг-херекселдерни социалистиг экономиктиг интеграцияның программазынга дүүштүр Чехословакияның автотрактор үлетпүрүнге херегээри-биле кылып турар.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

Күш-ажылчы тиилелге

БЕРЛИН. (СЭТА). Зенфтенбергте (Котбус округ) хүрең хемур-даш комбинадының 50 муң кижилиг коллективи күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип алган. Чартык чыл нормазын күүседкениден ангыда олар дөрт хүнүнүң нормазы хире хемур-дашты артыкка берген.

Хүрең хемур-даш тывыжын ам-даа улгаттырарын планнап турар. Амгы техника-биле чепсеглээн 9 карьерни [illegible].

ТААРЗЫНМААН ЧОРУК

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Барыын Европа чурттарындан садып алыр канга хамааржыптыр каайлы үндүрүүн бедидер дугайында АКШ-тың администрациязының шиитпири АКШ-тың Барыын Европада эвилелдиглериниң шыңгыы таарышпас чоруун болдурган. АКШ-тың болгаш «Ниити рыноктуң» аразынга «кан дайыны» катап эгелдир чыгаан. Европа ниитилежилгелериниң даштыкы херектер министрлериниң чөвүлелиниң сессиязы үш хүн дургузунда Люксембургка үргүлчүлээн. Оон киржикчилери кады кылган медегледи чарлаан болгаш Барыын Европа-биле садыг чедирилгелерни [illegible] Вашингтоннуң администрациязын шыңгыы буруудаткан.

Сибирьниң болгаш Барыын Европаның аразынга газ дамчыдар хоолай тудуунга ажыглаар бараанналы бээрин кызырар азы херүлээр дугайында АКШ-тың администрациязының [illegible] ның киржикчилери база шыңгыы [illegible].

КУДР-ниң хөй-ниити организацияларының кыйгырыы

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Мурнуу Корейни америк шериглерниң эжелеп алган турарын буруу шаварынче, делегейниң ол районунга айыыл чок [illegible] кылдачышкынның АКШ-тың хөделиишкиннерин соксадырын америк администрациязын негээринче Корей Улус-демократтыг Республиканың хөй-ниити организациялары [illegible] чурттарының чалыктарын, хөй-ниити организацияларын, политиктиг партияларын, [illegible] гейниң улустарын кыйгырган. Ол дугайын Корейниң Чаңгыс аай демократтыг ада-чурт фронтузунуң ТК-зының, Корейниң каттышкан профэвилелдериниң, Тайбың камгалалының Бүгү-корей национал комитединиң хөй-ниитичи 15 организацияларының кады кылган медегледиинде айыткан.

Корей улустуң иштики херектеринге америк империализмниң холгаарлаашкыны — чурттуң ийи чарылган турарының, Корейге быжыг тайбының чогуунун кол чылдагааны-дыр деп, документиде демдеглээн. АКШ бодунуң шериг чепсээн болгаш шериглер санын Мурнуу Корейге улам көвүдедип, шериг өөредилгелерни чорудуп, агрессия пландарын боттандырарынга Япония милитаристерин оралдажып турар.

Төрээн чурттуң катап каттыжылгазы дээш корей улустуң чөптүг демиселин империализмге болгаш колониализмге удур, тайбың дээш делегейниң улустарының демиселиниң тудуш кезээ болуп турар. Каттышкан Нацияларның Организациязының Кол Ассамблеязының XXX сессиязының резолюциязынга дүүштүр Американың Каттышкан Штаттары бодунуң шериглерин Корей чартык ортулуктуң мурнуу чугундан доп-дораан үндүрүп алыр ужурлуг.

И. ГАНДИНИҢ ЧУГААЗЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Боо-чепсекти эндере бүдүрүп, чепсегленишкиннерниң курлавырлаарын көвүдедип турар чорук тайбын херээнге кол кыжанылышкын болуп турар деп, Индияның премьер-министри И. Ганди Делиге болган массалыг митингиге чугаазында айыткан. Индия-биле кожа чурттар амгы үениң айыылдыг боо-чепсектерин эндере садып алмаанпап турар чорук бистиң чуртувустуң хады сагыш дүвүрээшкинин болдуруп турар деп, ол чугаалаан. Индияның чазаа тайбынның политиказын шайсылып чокка чорудуп, чаа дайын кыжаныышкынының удуткаар дээш болдун дан хамааржыр бүгү-ле чүүлдерни кылып турар деп премьер-министр медеглээн.

Индияның национал чаңгыс эвин быжыглаары, оон экономиктиг байдалын экижидери эрге-чагыргада Индий национал конгресс партияның кол сорулгазы болуп келген болгаш болуп-даа турар.

Бисте хөй айтырыгларның барын чажырбайн турар бис. Ынчалдажок ол айтырыгларны шиитпирлээриниге быжыг болгаш күштүг чазак өөрежик чугула. Ук айтырыгларны шиитпирлээринге оппозиция ниит бээр болза, аңаа чүгле байыр чедирер ийик бис деп, И. Ганди айыткан. Ындыг турбуже, чазактың чогумчалыг ажылдаарынга моондактаарын, ону кошкадырын оппозиция бодунуң кол сорулгазы кылдыр санап турар. Оппозициялыг партиялар, хамыктың мурнунда Бхаратия джаната партия чаа рыдаарышкыны политиканы чоруткушаан, чурттуң чаңгыс эвин божаңнадып. Индияны башкаланчак штаттар болдурарын оралдажып турар. Ону кажан-даа болдурбас ужурлуг бис деп, И. Ганди онзалап демдеглээн.

МИЛИТАРИСЧИ БЮДЖЕТ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). 1983 чылда федералдыг бюджеттиң төлевилелин АКШ-тың конгрессиниң төлээлекчилер палатазы чүүлдүг деп көрген. Бюджеттиң чарыгдал кезээ 770 миллиард доллар, а орулгалан чарыгдал 103,9 миллиард доллар хөй болур.

АКШ-тың федералдыг ол бюджединиң алыс утказы чонга удур болгаш милитаристчи, дайынзырак болуп турар. Социал программага көрдүнген хөй миллиард долларны кызырган. Ылаңгыя кадык камгалалынга, өөредилгеге, кырганнарга дузаламчы көргүзеринге чарыгдалдарны дыка [illegible]. Дараазында сая хөө чылынга шериг чарыгдалдарын 263 миллиард доллар чедирери АКШ-тың федералдыг бюджединиң төлевилелинде көрдүнген. Милитаристчи ол чарыгдалдарны хандырар дээш [illegible] 21 миллиард [illegible] ундуругну немей хавырып алырын планнап турар.

ГОНДУРАСТЫ ЧЕПСЕГЛЕП ТУРАР

МАНАГУА. (СЭТА). Гондурасты дайынга белеткеп милитаризастаарынга Американың Каттышкан Штаттары идиг бергишаан, Төп Американың бодунуң агрессчи политиказын чорударынга ол чуртту ажыглаар бодап турарын Сальвадорнуң Сальпрес агентствозу дыңнаткан.

Пентагон 1981 чылда Гондурастың шериг чагыргачыларынга 4,3 миллион доллар өртектиг боо-чепсек берген, а 1982 чылда 25 миллион долларның боо-чепсээн бээр болган турар. АКШ-тың амгы үениң эң сайзыраңгай боо-чепсектерин болгаш шериг техниказын Гондурас алыр. Гондурастың хөй шериг албанныгларын АКШ-тың шериг академияларынга болгаш Панама каналының зоназында америк шериг баазаларынга белеткээр болган турар.

Пентагон келир чылын Гондураска шериг дузаламчызын [illegible] биле 60,3 миллион доллар [illegible] планнаан.

Гондурасты дайынга белеткээр [illegible] милитаризастап турар чорук Никарагуага болгаш Сальвадорга [illegible] [illegible] [illegible] АКШ-ның [illegible] турар. Сальвадорнуң патриоттарынга удур ол чурттуң реакциялыг чагырганынга [illegible] үүлгедиглеринге Гондурастың шериглери база киржип турар.

ВАШИНГТОНГА ДАЯНМЫШААН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль агрессорлар Вашингтонның шериг болгаш [illegible] [illegible]. [illegible] турар.

[illegible] аралтаныг бөө-биле бомбалаан. Бейруттуң ол районнарының [illegible].

[illegible] 11 [illegible] [illegible].

[illegible] Сирияның шериглеринче халдаашкыннарны кылганын Сирияның төлээлекчизи дыңнаткан. Бейрут болгаш Дамаск аразында [illegible] ол чүктен Израильга халдап келген [illegible] удур тулчуушкуннарга Сирияның шериглери киирип болгаш агрессорларга ойтур шавыышкынны таварыштырган.

Палестинаның БАФА агентствозунуң медээзи-биле [illegible] тулчуушкуннар [illegible] районнарга болган.

[illegible] Ынчалдажок ол [illegible] таварыштырган [illegible] тап чарлаан. Ынчалдажок [illegible] Израиль моон мурнунда [illegible] чаа [illegible] белеткээрин ажыглап келген.

«ХӨЛЧҮК-ХООЛАЙ ЧЕТКЕН СЕН БЕ?»

Орук чедер черлиг болганда-ол бистерни. бөлүк чогаалчыларны, О. Шынаа суурунга ужураштырып келген.

«Экии, эргим болгаш чаа О. Шынаа! Бир каш чыл мурнунда сеңээ база чораан мен. Ынчан чаа-ла туттунуп, тургустунуп турган сен. Он ажыг бажыңнар турган чүве. Ам дээрге, таныттынмас болган ышкажың чүл! Кудумчуларың делгем болгаш хөнү, бажыңнарың чаңгыс аай хевирлиг болгаш ак-чайт чүве, артында шевергин болгаш чараш. Эң ылаңгыя нийи каъттыг школаң черле онза-дыр! Ырактан-на бараалы көстүп, соңгалары чайнап, ажы-төлдүң шимээн-даажы, ыр-шоору куттулуп келир! Иштинин арыг-силиин, делгем чаагайын, чырык, чылыын чүү дээр! Ам бир каш чыл болгаш келир болза амгы үениң ёзулуг-ла чаа, чаагайжыттынган болгаш бедик культуралыг сууру болу бээр боор сен, О. Шынаа! Ону сеңээ күзээр-дир мен!».

—О. Шынаа совхозу дээрге, мал бажын өстүрер, оон продуктулуг чоруун бедилер. малга быжыг чем-суурну белеткээр талазы-биле районнуң мурнакчы ажыл-агыйларының бирээзи болдур ийин —деп, Тес-Хем райкүскомунуң даргазы Иргит Успунович Успун меңээ тайылбырлады.— Ооң тодаргай херечизи 1981 чылда сиген белеткелиниң планын 118 хуу күүсеткен дээш база 1981 чылда мал продукциязының алыр планы 104 хуу күүсеткени дээш СЭКП обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң 2 шилчиир кызыл туктары-биле ол ышкаш мал чемин эки белеткээни дээш СЭКП райкомунуң, райкүскомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң совхозтар аразынга шилчиир чоруур кызыл туту-биле шаңнатканы болур.

Малдың чаш төлүн менди камгалап алыр талазы-биле силерниң районда . байдал кандыгыл, Иргит Успунович?

—Бистиң район республикада бирги черде турун турар, а район иштинде бо совхоз бирги черде, чүс хойга онааштыр 92 хураган алган. Бир-тээ мурнакчы совхозта келгеп болганывыскарда, мурнакчылар-биле таныжып, ажыл-амыдыралын сонуургап көрүңер—деп. Иргит Успунович сөзүн төндүрдү..

Шулукчу Биче-оол Сержиевич мынча дей-дир: —Ам баарывыс Лаак-оол Данилович Седен бо чылын чүс хойга онаашты 95 хураган алыр хүлээлгелиг турган. 103 түү алгап болдур ийин. Кыштап турар черин көрбес силер бе? Часкалыг баары дээрге, магалыг орап боор. Хар шоолут чарбас, изиг оъттуг, а чайлаа дээрге, мырыңай кайгамчык чер-ле болгай. Шак бо каш дакпыр кадыр сыннарның ындында Хөлчүк-Хоолай деп чер. Бедик тандының кырында челээштелдир чайнап, карак чылчырыктап турар чечек-чимис-биле шиптынган ымыраа хыт дивес орап боор! Мал дээрге, чаян эъдин чая семирип. Шынап-ла мынчаар ырлажып турары-ла шын:

Хөлчүк-Хоолай четкен сен бе,
Хөлбең шыгын баскан сен бе?
Хөлчүк карааа душкан сен бе,
Хөрек-чүрээн билген сен бе?»

Ол-бо талалардан бедик сүүрлер кайгаалап алган кыштагга часкы хүнүң чылыындан карак чылчырыктап, ыжык черлериң үнүп келгеп көктери чиңгир ногаан торгу дег, кылаңайнып чыдар. Чымчак салгын бээн пээкейнип тынып турар. Арыг-силиг, тодуг-догаа хураганнар өдекте дешкилежип, сүүзүннүг көк сигеннерин таалал-биле дайнап, чамдыктары чымырарып келгилээн көктерни дылырадыр чула тыртып оъттап чоргулаар.

—Өгже кирип, шайлап көрүңер—деп, аалдың ээзи Николай Маскырович эптиг-ээлдээ-биле чалай-дыр.

— Ынчанмайн канчаар, моорланар, чогаалчылар — деп, Мөңгүн-оол Байырович Эртине хойжуга улажы-дыр. —Аалга кирген кижи аяк эрин ызырар болгай...

—Хой ажылынга чээрби чыл ажып чор бис—деп, меңээ айтырыымны Николай Маскырович харылап-дыр. — Бо үениң иштинде чүнү көрбээн, кандыг кадыг-бергелерге таварышпаап дээр, каш сөс-биле харылаттынып шыдаттынмас дийин. Хойжу кижээ кол-ла чүве — малды одар-белчиир . солуп турган эки семиртири, боозадылганы чогуур хүүсээзында чорудары, кышка ыяк белеткенип, мал чемин артыкшылдыг-биле курлавырлап алыры, кажаа-хорааны эки чылыглаары, хүлээнген ажылы дээш бодунуң ээ-харысалгазын улгаттырып, бедик негелдени салып, кызымаккан ажылдаары болур чүве бо. Малды чалапкаш, көрүп олурбаан, ону шагның кандыг-даа үезинде туда кадарып, карактаары чугула.

—«Мал ажыл-агыйының бирги клазының мастери» болдур ийин—деп, Мөңгүн-оол Байырович тайылбырлап дыр.

—Ону кандыг хойжуга тыпсыр чүвел?— деп. директордан удур тодарадып айтырдым.

— Негеделдер-ле хөй — дээш Байырович уламчылап дыр. — Ылаңгыя малга хөй чылда 15—20 чылдарда ажылдааны. Зоовет-ээредилгени эрткени, малдың аар-саар аарыгларын эмнеп билири, чылдан чылче доктаамал бедик көргүзүглерни чедип ап келгени, малдың продуктулуг чоруун бедиткени, ажы-төлүнүң кижизидилгези, хой-ишти ажылынга идепкейлиг киришкези, быжыг сагылга-чуруму.. дээш ол бедик атты тыпсыр чүве.

Шынап-ла хойжунуң ажыл-амыдыралы, алган көргүзүглери, шаңнал-макталы ол дугайын тодаргайы-биле бадыткап турар болду. Аптаралар иштинде хаваа хоолайн, ас-кылап каан бижиктерни көре бердим. «Республиканың малчыннарының аразынга социалистиг чарышка чедип алган чедиишкиннери. малдың продуктулуг чоруун бедиткени. 1980-1981 чылдарда малды эки кыш ажырып, чаш төлүн онча менди камгалап алганы дээш СЭКП обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң дипломубиле шаңнаар». Оон ынай СЭКП райкомунуң, райкүскомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң хүндүлел бижиктери. «1980 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдээ бар болду.

— Чанында чурттап, чаагайын көрүп орарым Улуг-Серма хемниң унунга буга тырттырар болза, мал чемин четчири-биле белеткеп алыр чер бо—деп- хойжу сүме кададыр.— Даг хары эрип, черниң шыгы кургаалак черде, суггарар болза көк шык хелбеңейнип-ле келир дийин директор.

— Ындыг харын, силерниң чеп,' малчын, ону өөрениң көөр бис—деп, Мөңгүн-оол Байырович деткиди.

Хойжуларның бай-шыырак чурттап олурары, ажыл-ишчи түра-соруу. мал-маганының күш-дэңгелдиг семис-шыыраа, кодан, сыңмас хой хураганы, арыг-силиг өдек-кыштаа, белеткээн сиген-ширбиижи, өдек-кормежени — мурнакчы хойжунуң амыдыралын, ажылыңнын тода херечилеп турар болду. Ол эрткен чылын чүс хойга онаштыр 110 хураганны, бо чылын база-ла чүс онну алган, дүктү бир килограмм беш чүс граммны алыр турган, 1.6 кг алган, а бо чылын 1.7 кг алыр хүлээлгелиг. мал чеминге 12 тонна сигенни, 40 тонна өдекти белеткеп алырын дагзынган.

О. СУВАКПИТ

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ «Төрээн черим каазын көргеш...» деп фотоэтюду.

Уран чүүл делегейинде

СЕТКИЛ-ЧҮРЭЭНДЕН БЕРДИНИИШКИН

Делегейде суртаалыг ыраажы — ССРЭ-ниң улустуң артизи Елена Образцованың чогаадыкчы амыдыралының «хүн чуруму» кончуг шыңгызы-биле онзаланып турар: артистиң ажылчын хүн демдеглелинде чүгле бо сезонда эвес, харын келир сезоннарда чүнү кылырын айтып каан болур.

Чүгле амгы бо сезонда Образцова Улуг театрга Вердиниң «Реквиемниң »баштайгы көргүзүүнге, Лондонга «Трубадур» деп операны тургузарынга, Ленинградка концерттер көргүскен, «Ла Скала» театрже гастрольдаарынга чаа көргүзүглер белеткээн. «Францу болгаш вена оперетта» деп чаа программаны ажылдап кылган..

Елена Образцованы совет көрүкчүлерден аңгыда, «Ла Скала», «Гранд опера», «Метрополитен дугайында опера» Ковент-Гарден театрларның көрүкчүлери кончуг эки билир. Ол Вердиниң итали дылда. Бизениниң—француз. Шуман — немец. Бартокту—венгр дылга ырлап турар.

— Коллективтиг гастрольдарга бодаарга, ийи-чаңгыстың гастрольдары черле нарын —деп, Елена Образцова чугаалап турар. —Москвадан ыракка төрээн театрын чок ышкаш сагындырар, ынчалза-даа суртаалыг күүседикчилер-биле, оларның чаңчылдары-биле таныжылга кижини улам сайзырангайжыдар. Оларның ыраажылар аразында Карло Бергонцин, Пласидо Доминго, Джоан Сазерленд, Лучано Паваротти- дирижёрлар Клаудио Аббадо биле Герберт фон Караян...

Артист боду чаа чүүлге кажан-даа чүткүлдүг, роль бүрүзүнге сеткил-сагыышче ханылап кирип турар кижи. Шынап-ла күштүг, чүректиң ханызындан үнген талантылыг кижи деп ону санап болур. Ол кандыг-даа чогаалды өөреникзээр, а өөренип алган соонда оон адырылбас кижи. Суртаалыг артистиң репертуары доктаамал чаартынып, кайгамчык дүрген калбарып орар. Ында Мусоргскийниң болгаш Вердиниң, Чайковскийниң болгаш Стравинскийниң опералары. Рахманиновтуң болгаш Свиридовтуң романстары, Бетховенниң болгаш Малерниң симфониялары, орус улустуң ырлары, амгы үениң даштыкы композиторларының ырлары кирип турар.

—Музыка кымга-даа херек деп бодаар мен: чамдык улус классиканы сонуургаар, өскелер—улустуң ырларын, а бир чамдыктарга эстрада таарымал. Черле ынчаш кым-даа назы-хары хамаан чокка, музыкага сонуургалдыг дээрзинге албан бүзүрээр мен. Музыка кижиниң херечилеп кылдыр тыттынып келгеп болбайн аан.

Елена Образцова-биле бистиң чугаавыс оон бажыңынга үгэшпле сестер-биле эгелээн. Ынчан ол чаа-ла консерваторияга кичээлдерден ээп чанып келген турду.

Ыраажының хүн чуруму бээн бурунгаар тургустунган база шиите ырлаар болза, ол дыштаныр. Шии чок болза, эртен чеди шакта тургаш, үрүүн школаже чорудупкан соонда, тос шактан-на бодунуң концертмейстери-биле кады кичээлдей бээр. Он ийи шакта студентилер-биле кичээл эгелээр. Үш шак эрткен соонда, ол кезек чапсарлааш, боду өөренир кириштер. Алды шакта кежээ концертмейстер база катап чедип кээр, оон 3-4 шак кичээлдээрлер. Бо дээрге анаа-ла чаңчыл болган хүн чуруму-дур. Чамдыкта театрга репетициялар, концерттерге белеткелдер, бижидилгелер, телевидениеге, кинога тырттырылгалар дээш чүү болбазыл.

— Колдуунда доктаамал ажылдап турар мен: эртенде, хүндүс-даа, кежээ-даа, бажың ажылы кылып тура бичии магнитофонну моюнга астып алгаш, кулакка суп алыр херексел-биле дыңнаарлаа мен—деп, ол чугаалап орар.

Чүткүлдүг ажылдаар дугайын ол болунуң өөреникчилеринге база угаадып турар. Ажылывыс болза, билиг чок болза, профессионал чаңчыл чок болза, ыраажы артист болуп шыдавас. Чоорту чаңчыгар, ханылаар, сайзыраар. Ол нарын, берге ажыл..

Ыраажының кижизиттиргеннери кайы-даа хоорайларда бар. Чамдыктары өөренип доозупкан. Улуг театрда, Москваның музыка театрында дээш өске-даа хоорайларда ажылдап чоруурлар.

— Аас-кежиктиг мен бе, чүнүң дугайын кузеп чорууруму чамдыкта бо-ла айтырарлар. Бир неделя хире дыштанып, чүнү-даа кылбаан болзумза дээримге, кайгаарлар. Чамдыкта хензиг-даа бол чайлаңы бергенимде, бээр-ле чүвени кылып четтикпейн баар ирги мен бе деп бодалдан харын чалгаарай бээр мен—деп, Образцова чугаалап турар.— Музыкаже ханылаап тудум, улам хейиң кылыксаар-дыр мен..

Борис ЛАВРЕНЮК. (ПМА).

ААЛЧЫЛАРНЫҢ БИР ШИИЗИ

Республиканың хөгжүм-шии театрында Москваның литература-шии театрының артистериниң ойнап турар шиилериниң көрүлдези ам-даа уламчылавышаан. Аалчылар совет болгаш даштыкы драматургтарның янзы-бүрү темаларга бижээн шиилерин көрүкчүлерге бараалгадып, оларның сонуургалын болгаш кичээнгейин хаара тудуп турарлар. Оларның репертуарында Эмил Маневтуң «Чаа өгленгеннер», Антонио Буэро Вальехонуң «Подвал соңгазы», А. Галинниң «Ретро» дээш оон-даа өске солун шиилер бар. Аалчыларның ойнап турары Михаил Варфоломеевтиң «Ыдыктыг болгаш бачыттыг» деп шиизиниң көрүлделерин кызылчылар улуг сонуургал-биле көрүп турарлар. Ук шииниң автору-биле тыва көрүкчүлер таныш. Чогаалчының бижээни «Кежегелер» деп шиизин Тываның хөгжүм-шии театрының артистериниң ойнааны-биле республиканың ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле таныжыннар. «Ыдыктыг болгаш бачыттыг» деп шии М. Варфоломеевтиң бижээн шиилериниң аразында база бир солун шиилериниң бирээзи бооп турар.

Залдың чырыы караңгылаш дээн соонда, сценага чоорту чырып кээр. Ында Кузьма чааскаан бажын туттунуп турар. Хенертен ооң кадайы Даша кирип келген соонда чаңчаттынып-ла эгелээр.

Орта ажыл кылбас арагачы сантехник Кузьма көрүнчүктенип тура, бурганның хевирдүрзүзүн көрүп каар. Оон эгелээш оларның өг-бүлезиниң амыдыралының байдалы өскерлир. Олар хенертен машиналыг, бай шыырак апаар. Чүгле боттарын эвү көөр, өскелерниң чуртталгазы оларга сонуурганчыг эвес. «Чүгле бистер кончуг бис» дээш оларның туразы улгадыр.

Шииниң режиссер Н. Лактионов чедиишкиниг тургускан. Чуруң каасталгазын Ю. Богоявленский, а хөгжүм каасталгазын С. Точинина олар кылганнар.

Шииде бижиттинген өөрхевирлерни, ында киржип турар артистер: И. Дурасова, В. Субботин, А. Потоцкий, Ю. Истомин, Л. Говорухина олар бүзүренчиг кылдыр ойнап күүседип турарлар. Ылаңгыя шииниң кол маадылары Тудушкин Кузьма биле Дашаның ролюн ойнап турар артистер Б. Панин биле З. Гаринниң чогаадыкчы ажылы онзагай.

Аалчыларның көргүзүп турар шиилерин көрүкчүлер чылыы-биле уткуп, улуг сонуургал-биле көрүп турарлар.

А. ШОЮН, артист.

ШЕРИГ-ТЕХНИКТИГ БИЛИГЛЕРГЕ

Чеди дугаар бөлүк орук шимчээшкининге шылгалда дужаар. Курсантылар клазында шагда-ла чыглып келген. Башкызы Рудольф Петрович Берх оларның салган айтырыгларын тайылбырлап, шылгалда үезинде далашпайн, таптыг кичээнгейлиг болурун чагып турду. Экиж ажыттынган соонда ийи кижи кирип келди.

— Турунар! Томааныг! — деп, команда үнду.

— Эш подполковник, бөлүк шылгалда дужаарынга белен—деп, инструктор башкы илеткеди.

— Экии, курсантылар! — дээрге, олар чаңгыс кижи дег шериг ёзу-биле харыладылар.

— Суладанар!—дээн командада соонда курсантылар олурупп алдылар.

ДОСААФ-тың Кызылда каттышкан техниктиг школазының начальниги подполковник Николай Георгиевич Потехин курсантыларның шылгалдага белениң айтыргаш, чедиишкиннерни күзээн. Курсантылар оожурган бээн четтикпээнде шылгалда хүлээп алыр комиссия келген. Күрүнениң автоинспекция черинин ажылдакчызы улуг лейтенант эш Непомнящий шылгалда эртирериниң негелдезин тайылбырлады.

—'Бир билетте он айтырыг бар. А айтырыг бүрүзүнде үш харыы берген. Оон чүгле чаңгызы шын. Силер ол шын харыыны тывар апаар силер. Ынчангаш он айтырыгга чүгле он шын харыы херек. Чаңгыс частырыг кылган кижи бээн шылгалданы эртпээн ол болур. Алган билеттериниң айтырыгларынга чүгле 15 минута көрдүнген — дээш билеттерни үлеп берди.

Курсантылар билеттерни алгаш, шыпшык-па бардылар. Саның минута. чүү боор. көзүгел чок бурунгаар чылып-ла бар чор. Он минута эрте берди. Алды курсант билеттиниң харыызын дужаапты. Өскелери үүрүк-сүүрүк үнүп-ле турлар. Шак четкен. Шыңту үне бердилер.

Үр-даа болбаан комиссия курсантыларның харыызын хынап каапты. Үжеп бир курсантыдан чүгле чаңгыс кижи шылгалданы эртпээн болду. Ол ийи частырыг кылган.

Шылгалданы бо чадазын эрткен курсантыларны чыскаапкан. Олар ам машинаны башкарарынга шылгалда эртер. Ийи машина ДОСААФ-тың херимнинден үнүпкен. Баштайгы машинада КАИ-ниң инспектору бар. Курсант Валерий Монгуш машинаны башкарып чорупту. хоорай иштинче углааш хаптывыс. Элээн чорупп орда, доктаапты. Оон соонда Юрий Назарчев олурупту. Шак ынчаар. солчуп, чораш орук шимчээшкининиң дүрүмнерин билирин, машинаны башкарар талазы-биле чаңчыкканын курсантылар көргүстүлер. Олар ам чолаачылар болуп, тускай мергежилди чедип алганнары ол.

Бо дээрге чүгле чаңгыс бөлүк-түр. Школаны олардан аңгыда чеди бөлүк бо хүннерде дооскан. Ниитизи-биле ДОСААФ-тың Кызылда каттышкан техниктиг школазы бо чылын улус ажыл-агыйынга янзы-бүрү категорияның беш чүс ажыг чолаачыларын белеткеп берген. Оон аңгыда билиг бедилдериниң курстарынга өөренип турган, 1 класстың 300, ийиги класстың 410 чолаачылар дооскан.

ДОСААФ-тың каттышкан техниктиг школазының курсантылары чолаачы мергежилден аңгыда шеригниң эге белеткелин база эрткен. Ону «Бүгү-нииити шериг хүлээлгезиниң дугайында» ССРЭ Хоойлузунга үндезилээш, чорудуп турар. Ооң негелдезин ёзугаар шериг келдиртилгезинче баар оолдар ол хүүсаага чедир боттарынга шериг белеткелчиниң талазы-биле тодаргай чаңчылдарлыг, шериг уставты, хүлээлгелерни билир болгаш ону хажык чокка ак сеткилдиг күүседир ужурлуглар.

ДОСААФ-тың Кызылда каттышкан техниктиг школазының коллективи аныктарга тускай шериг мергежил бээриниден аңгыда оларның эге шериг белеткелинче улуг кичээнгейни угландырып турар.

Д. КАРА-ООЛ.

Телевидение

ИЮНЬ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 —«Магниткадан Амурга чедир». Совет ырлар концерти. 9.25 — «Комсомолдуң календарь ёзугаар». Документалдыг фильм. 9.45 — «Оттуруукчу». 10.15 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!». 11.15 — «Калыкшыл». Эртем-педтерелдиг программа Ленинградтан дамчыдылга. 12.00 —«Эртенги почта». Музыка программазы. 12.30—«Эртем болгаш техника». Киножурнал. 12.45 —Аъш-чем программазы —бүгү улустуң херээ. («Кадарчын шагы»). 13.45 — «Музыкалыг киоск». 14.15 —Ж. Сарман. «Мамуре». ССР Эвилелиниң күрүнениң Биче театрының фильм-шиизи. 16.45 — 17.00 — Чапсар. 17.00 —«Аныяктар адрестери». 18.00— «Делегей панорамазы». 18.45 —«ТТ-ниң экранынга эң баштай». «Кинога тырттыгарын күзээр сен бе, бичии уруг!». 20.00—«Кино аялгаларының клуву». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— 22.50 —Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. Оон соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 —Уруглярга фильм. «Сывырган демир кырлакчызы». 15.25 —Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунда. 16.25 —«Кино көрүкчүзүнүң эдеринчизи». Дамчыдылганы РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Мирошниченко чорудар. 17.10 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. 17.40 —«Эрес-диди чорук». Уран-чечен хөй сериялыг телефильм 3-кү серия. 18.50 —Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң памдарывыс». 25-ки фильм — «1941-ги чыл». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Олешка— ак мыйысчыгаш» 20.15 —ГДР-ниң болгаш ССРЭ-ниң чиик атлетика талазы-биле шилиндек командаларының маргылдаазы. ГДР-ден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.35 —«Мелоннинниг бажыны». Уран-чечен фильм.

ИЮНЬ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Уругларга фильм: «Баштайгы чалгыг». 10.05 — «Диргиг амытаннар амыдыралы». 11.05 — Телемедээлер. 11.10 — 14.15 —Телемедээлер. 14.35 — «Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ». Документалдыг фильмнер программазы: «Кол углавышкында», «Черниң терээзи чыдыы». «Хевээг чүүлдериниң ажыы». 15.40 — —Билир болгаш кызытар бис. Школачыларга эртем — өөредиглиг программа. 16.25 —«Чүнү номчуурул». 17.10 —17.25 — Чапсар. 17.25 — «Бистиң сад». 17.55 — «Афганистан. Демиселге сырый каттыжывышкын». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.30 — Футбол дугайында дончулал. 19.00 — Партияның планнары — улустуң планнары. «Сибирьниң чери. Уренгой-Ужгород аразында газ дамчыдыкчызының тудуунуң дугайы». 2-ги дамчыдылга. 19.30 — А. Моцарт. Үш вальс. 19.40 — «ТТ-ниң экранында эң баштай». «Өлүмнүң ертээн өлгеннерден айтыр». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— Композитор Л Афанасьевтиң Эвилелдер Бажыңының Колонналыг залынга автор кежээзи 23.15—01.00 —Футболга делегей чемпионадында

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00— Мультфильмнер программазы: «Эң бичии гном» «Херектиң бүгү ужуру шлядада». 12.50 — «Оттуруукчу» 13.00 — «Эртем амыдыралы». 13.30— «Дмитрий Налбандян». Документалдыг телефильм. 14.30 — «Дамыракчыгаш». Фильм-концерт. 15.00 — «Кижиниң дээди нерви ажылы». 15.30 — «Эр болу бээр үе». Документалдыг телефильм. 16.00 — Телемедээлер. 16.10— 18.15— Чапсар. 18.15—«Төрээн чурттуң чуруктары». Фильм-концерт («Орбита-2»).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Азия тову». Информационнуг-публицистиг программа. 19.00 — Киножурнал. 19.10 — «Тываның улусчу талантылары». Дамчыдылга 19.40 — Чарлалдар. 19.45— Телефильм.

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг удунар чаштар!». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе» Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Идегел». Уран-чечен телефильм. 1-ги серия.

ШИЛИТТИНГЕН 12 КОМАНДА

МАДРИД. июнь 26. (СЭТА). Испанияда эртип турар делегейниң футбол чемпионадында маргылдааларны уламчылаар шупту он ийи командалар бөлүктерге түннел ужуражывышкыннар соонда биледиир апарган. ССРЭ-ниң шилиндек командазындан аңгыда маргылдааның ийиги эзлчээнге Бразилияның, Польшаның, Италияның, ГФР-ниң, Австрияның, Бельгияның, Аргентинаның, Англияның, Францияның Соңгу Ирландияның болгаш Испанияның командалары ойнаар. Чемпионаттың ийиги финал чадазынга олар дөрт бөлүкке чарлыр: «А» бөлүк—Польша, ССРЭ, Бельгия; «В»—ГФР, Испания, Англия; «С»—Италия, Бразилия, Аргентина; «Д»—Австрия, Соңгу Ирландия, Франция.

Бөлүктер аайы-биле оюннар июнь 28-тен июль 5-ке чедир болур.

ССРЭ-ниң шилиндек командазы бо эзлчээге бирги оюнун июль 1-де Польша биле Бельгияның командаларының ултурганы-биле (ол командалар июнь 28-те ойнаар) ойнаар. Ийиги оюнун совет футболистер июль 4-те ойнаар.

«Танцылап өөренип тур бис».
О. ОХЕМЧИКТИҢ фотоэтюду.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Мурнуу-барыының угаар хаттың күжү секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 28—32, чамдык районнарга—19—24, Кызылга —33—35 градус чедир чылыыр.

Кино

ИЮНЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дайзынның тылында фронт» 9.30, 12.30, 17.30, 20.30 шактарда. «Гусар балладазы» 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дээрбечи-казактар» 9.30, 11.20 «Карнавал» 14.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Али-Баба болгаш 40 дээрбечилер» 10.00, 12.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Араатан» 10.00, «Кыштан кыш чедир» 12.00, «Ол тоожудан муңгаранчыг чүве чок» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ» «Он ийи айлар» 12.10 «Рим дээн тулчуушкуну» 13.32, 17.10, 19.30 «Амыдыралым мээң арииям» 15.20 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: № 31 Сыдымчыгаш» 17.00 «Шуурганныг сагындырыг» 18.30, 20.30 шактарда.

ИЮНЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эрте-бурунгу помнуң тывызы» 9.30, 11.20, 13.10, 15.20, 16.50, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ол мээңии болганда, мээңии-дир» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Өлүг-дириг-даа болза, эккээр» 18.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: № 101 Кино-чыындызы 9.30 «Белен туруңар, дарги» 11.15, «Дайзынның тылында фронт» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Карнавал» 15.00, 17.00, 20.00 шактарда.

Июнь 27-де Тываның күрүне филармониязынга «Арзылан» ансамбльдиң концерти 16.00 болгаш 18.00 шактарда болурун чарлап тур.

Ансамбльдиң программазында пентерецтей ырлар болгаш танцылар кирип турар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000 Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий амыдырал болгаш совет тургузуг килдистерниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-34-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун албатын баргазы 2-32-75 телефончо долгаар.

Чагыг № 1010

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 150 (11948) | 1982 чылдың июнь 29, вторник | 1925 чылдан үнүп эгелээн | Өртээ 3 көп.

Мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киржип, наадымны чедиишкиннig уткуул!

СИГЕНЧИЛЕР ОРТУЗУНГА ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛ

СЭКП-ниң XXVI съездизи мал чемнериниң белеткелин үндезини-биле экижидери эң-не чугула болуп турарын демдеглээн. Орта дүүштүр СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазында, партия Тыва обкомунуң VI пленумунуң доктаалында нииттиниң малынга быжыг чем курлавырларын тургузар сорулга салдынган. Ынчангаш мал чемнерин бүдүрерин тускай адыр кылдыр хөгжүдер, чемнер белеткээриниң болгаш кадагалаарының дэпшилгелиг технологиязын нептередир, сиген, сенаж, силос болгаш мал чемнериниң өске-даа хевирлерин белеткээриниң планныг онаалдаларын долдур база ажыр күүседир дээш ажылдаар ужурлуг бис.

СЭКП Кызыл хоорномунуң, партия Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Эрзин, Таңды болгаш өске-даа райкомнарының пленумнарынга СЭКП ТК-ның май Пленумунуң түңнелдерин чугаалашкан, оон шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырар талазы-биле доктаалдарны аңаа хүлээп алган. Мал чемнериниң баазазын экижидерин ында тодаргай айыткан. Партия комитеттериниң хөй нурууз у бо чугула кампанияны чедиишкинниг эрттирериниң организас-политиктиг хемчеглерин, социалистиг чарыштың негелделерин, шаңнап-мактаарының чурумнарын ажылдап кылган. Мал чемнери белеткээр механизастаттынган бригадаларны, звеноларны, хол-биле сиген кезер улустарны организастаан, оларга планныг онаалдаларны берген, оларда партия, партия-комсомол бөлүктерин тургускан, оон удуртукчуларында дуржулгалыг коммунистерни томуйлаан. Шалыпчы ажылдаар, бүдүрүлгениң курлавырларын илередир аргаларны ол бээр. Амгы үеде кол сорулга бердинген планныг онаалдаларны, хүлээлгелерни күүседири-биле политмассалыг ажылды калбартыры болур.

Республиканың кедээ ажыл-агыйы бүдүрүлгезинде 3600 ажыг партия кежигүнү, партия кежигүнүнге кандидат, 7200 ажыг комсомолчу ажылдап турар. Бо улуг күш. Партия организацияларының күштүг таарыштыр тургузар, социалистиг чарышты хүн бүрү удуртур, коллектив бүрүзүнүң планныг онаалдаларны ылап-ла күүседирин чедип алыр, мал чемнери белеткенчилериниң ажылдаарынга, чурттаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургузарынче кичээнгей салыр хүлээлгелиг.

Мал чемнерин белеткээрин кевүдедир талазы-биле СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш республиканың хоорайларының болгаш кедээниң ажыл-ишчилери болдунар-ла хемчеглерни ап эгелээн. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды, Бии-Хем, Кызыл районнарның совхозтарының хөй нуруузу тарымал сигеннерни кезеринче, витаминниг сиген далганын, будук-бүрүнү, шиви будуун белеткээринче кирипкен. Ынчалза-даа нииттизи-биле бо ажылдың темпизи куду, ону дүргедедир херек.

Республика бо чылын 230 муң тонна сигенни, 85 муң тонна сенажты, 400 муң тонна силосту, 8 муң тонна витаминниг сиген далганын белеткээр. Бо онаалдалар улуг хемчээлдиг, ону чедиишкинниг күүседир болза 1982-1983 чылдарның кыжындан малдарны хүр ажырар, малдың баш санын өстүрер, күрүнеге садар эъттиң, сүттүң, дүктүң хемчээли улгадыр. Ындыг болганда ажылчы чоннарны мал чемнери белеткээринче мобилизастаары чугула сорулгаларның бирээзи.

«Барлык», «Чыраа-Бажы», «Күш-ажылдың хостуу», «Тиилелге», Тока аттыг, «Совет Тыва» совхозтар, Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы мал чемнериниң белеткелинче өске ажыл-агыйларны мурнай кирген болгаш планныг онаалдаларны күүседир дээш чарыш бо коллективтерде хүн келген тудум-на калбарып орар. Үстүнде совхозтарның хову турлагларын болгаш бригадаларын көскү агитация-биле багай эвес дерээн, көргүзүг самбыралары бар, агитхуудустарны үндүрүп эгелээн. Политинформаторларны, агитаторларны звеноларда, бригадаларда быжыглаан, олар СЭКП ТК-ның май Пленумунуң материалдарын, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын, партия Тыва обкомунуң VI пленумунуң шиитпирлерин, совхозтарның ажыл-ишчилериниң мурнунда салдынган сорулгаларны чугаалап берип, партийжи сөзү-биле ажылчы чоннарны сорук киирип турарлар.

Ындыг болза-даа республиканың мал чемнери белеткеп кирген чамдык совхозтарының партия организациялары сигенчилерниң ортузунда политмассалыг ажылды ам-даа шуудадып чорутпаан. Көскү агитация-биле дериттинмээн, лозуң, плакат, көргүзүг самбыралары чок, агитхуудустар үндүрбейн турар турлаглар, бригадалар тептери бар. Политинформаторлар, агитаторлар ажыл-ишчилерниң ортузунга агитмассалыг ажылды четпес чорудуп турар. Оон аңгыда мал чемнери белеткеп турар улустарның күш-ажылын организастаанында, аъш-чем, культура хандырылгазында четпестер бар. Ындыг четпестер Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды, Бии-Хем районнарның чамдык совхозтарында бар, ону кыска хуусаада чайладыр херек.

Партия организацияларының мал чеми белеткенчилериниң ортузунга идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды күштелдирери планныг онаалдаларны болгаш хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседирин шиитпирлээр. Ынчангаш мал чемнери белеткээр звено, бригада бүрүзүнге дайынчы идеология звенозун тургузар. Политинформациялар, беседалар, агиткультбригадалар концерттери болурун, көргүзүг самбыраларын долдурарын, хана-солуннар, агитхуудустар үндүрерин олар харылаар. Партия организациялары идеология звенозун хүн бүрү удуртур, херектиг сан-фактылар, материалдар-биле хандырар. Оон аңгыда социалистиг чарыштың түңнелдерин чогуур үезинде үндүрер, тиилекчилерге шаңналдарны тыпсыр, оларның күш-ажылчы чедиишкиннерин, арга-дуржулгазын чонга чаоалап, нептередир хемчеглерни алыр. Бо бүгү кижилерниң бедик бүдүрүкчүлүг, тура-соруктуг ажылдаарынга дузалаар.

Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң сигенчилери бо хүннерде нииттиниң мал чеминиң белеткелинче массалыы-биле кирген. Ажыл-агый бо чылын нииттизи-биле 18 муң ажыг тонна янзы-бүрү мал чемин белеткээр планныг.

Бо хүннерге чедир ажыл-агыйның мал чеминиң белеткенчилери хола-хараган бажындан 50 тонна далганны белеткээн. Амгы үеде олар люцерна кезиндезинче кирип, республиканың малчыннар наадымын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш ажылдап турарлар.

ЧУРУКТАРДА: люцерна кезикчилериниң аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуну оадурууида чорупе турар тракторист Булат Оннар; чаа кестинген сигенни бөлүп турары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

Хүннүң медээлери

ПЛАНЫН АЖЫРГАН

Бараанныг продукцияны бүдүрер база сайгарар талазы-биле бүдүрүлгелер аразында калбарган социалистиг чарышка Чадаананың тараа хүлээп алыр бүдүрүлгези (директору К. Хаян-оол) мурнап турар.

Ол коллектив 2374 тонна далганы бүдүрүп, беш айлар планын 105,5 хуу, продукция сайгаарарын 105,9 хуу күүсеткен. Коллектив пландан ажыр 24 муң рубльдиң продукциязын сайгарган.

Эрткен беш айларда тараа хүлээп алыр пункт, хлеб заводу, үлетпүр комбинады, саржаг заводу продукция бүдүрер, ону сайгарар планнарын ажыр күүсеткилээн. Оон түңнелинде район июнь 1-ге чедир 1774 муң рубльдиң продукциязын сайгарып, планын 126,2 хуу күүсеткен. Пландан ажыр 308 муң рубльдиң продукциязын сайгарган.

(Бистиң корр).

БЕДИК ТЕМПИЛИГ

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл болур оюн күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарышка «Тыва дег-дүгү» комбинаттың септелге-механиктиг цехиниң ийиги болчээниң коллективи идепкейлиг киржип, планныг даалгаларын ажыр күүседип келген. Ол эргелекчизин мастер А. П. Бойко удуртуп турар.

Эрткен беш айларның планын ол эзлчег 104,9 хуу күүсеткен. Ажылчыннар планда кордунгениниге немештир 5 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп тиңдүргеннер. Июнь айны олар база-ла бедик темп-биле доозуп турар.

Эки көргүзүглерни бирги [illegible] чылар бригадазы база чедип алган. Ол коллектив беш айларның бүдүрүлге планын 102,3 хуу күүсеткен. Түс-түс ажылчыннар аразында чарышка А. Е. Лимонов, Т. Х. Шакирова олар тиилээннер.

Ш. ШАГДЫРЖАП.

ЧАШТАР ДУГАЙЫНДА САГЫШ САЛЫЫШКЫН-БИЛЕ

Бистиң чуртувуста бүгү-ле эки чүүлдерни чаштарга берген. Партияның болгаш күрүнениң ажыл-херээнде чаш салгал дугайында, оон келир үезиниң дугайында могаг чок сагыш салыышкыны сиңникен. Школа назыны четпээн уругларының албан черлериниң четкизин калбартыр талазы-биле планныг онаалдалар канчаар күүсеттинип турары база кижизидилге ажылын улам ыңай экижидеринге чүнү кылза чогуурул дээрзиниң дугайында чугаа ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң Херээженнериниң күш-ажылының болгаш амыдырал-чурттаалгазының, ие болгаш чаштар камгалалының айтырыгларының талазы-биле доктаамал комиссияларының июнь 25-те Кремльге эрткен каттышкан хуралынга болган.

Депутаттарның каттышкан белеткел комиссиязының удуртукчузунуң В. К. Гусевтиң илеткелинге ССРЭ-ниң чырыдылга министри М. А. Прокофьевтиң болгаш ССРЭ-ниң кадык камгалал министри С. П. Буренковтуң дыңнадыгларынга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарының чугааларынга школа назыны четпээннерниң албан черлериниң четкизин калбартыр, кижизидилге ажылын сайзырангайжыдар, ол четкилерниң материалдыг баазазын быжыглаар талазы-биле чуртта хөй чүүлдер кылдынганын демдеглээн. ССРЭ-де уругларның 130 муң садтары болгаш яслилеринде барык 15 миллион уругларны кижизидип турар. Уруглар садтарын, яслилерин тударынга капитал салыышкыннарны чыл бүрү көвүдедип, уругларны дежээринге дезевиллелдерни өстүрүп турар. 1978—80 чылдарда школа назыны четпээннерниң албан черлериниң бүгү-эвилел көрүлдезин эрттиргени уругларның кадык камгалалының херээнге улуг рольдуг болган.

Ынчалзажок күрүнениң ол чугула сорулгазын шиитпирлеп турарында ам-даа улуг четпестер барын хуралга демдеглээн. Четпестерни чайладырынче болгаш школа назыны четпээннерниң албан черлериниң ажылын улам ыңай сайзырангайжыдарынче угланган хемчеглерни комиссиялар боттарының шиитпирлеринге айыткан.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң чүүлдүг деп көргени ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чедиишкинниг боттандырарының чугула негелделериниң бирээзи кылдыр көргеш, ылангыя кедээ черлерге уруглар садтарын болгаш яслилерин тударының планныг онаалдаларын күүседириниң ужур-дузалыын онзалап демдеглээн.

ВЦСПС-ТИҢ ПЛЕНУМУ

Совет профэвилелдери, чурттуң бүгү ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин изиг-биле чүүлдүгзүнмушаан, партияның айтыышкыннарын амыдыралга боттандырар деп долу шиитпирлиин илерегейлеп турар. ВЦСПС-тиң Москвага чаа болган пленумунуң киржикчилери ол дугайын чугаалап турганнар.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң түңнелдерин, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын. Пленумга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде тайылбырлаттынган саналдарны болгаш түңнелдерни боттандырар талазы-биле профессионалдар эвилелдериниң сорулгаларын чугаалашкан. ВЦСПС-тиң даргазы С. А. Шалаев илеткел кылган.

Совет кижилерниң амыдыралчы эрге-ажыктарынга таарыштыр аъш-чем айтырыын шиитпирлээр талазы-биле СЭКП ТК-ның айыткан орнутары күш-ажыл кижизииниң дугайында чарыштың [illegible] салыышкынының бузуурелдиг илерели. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң амыдыралда боттуг боттанып турары болуп турар деп демдеглээн.

Профэвилелдерниң кол сорулгазы—аъш-чем продуктулары-биле чонну хандырарын экижидериниң хемчеглерин боттандырарынче ажылчы чонну мобилизастаары болур дээрзин пленумга онзалап демдеглээн. Оларны шиитпирлээринге профэвилел организацияларының салдар чедирериниң кол болгаш эң дээштиг аргазы социалистиг чарыш болуп келген болгаш болур-даа.

Кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының күш-ажылын организастаарын болгаш телеп бээрин сайзырангайжыдар талазы-биле профэвилелдериниң ажыл-чорудулгаазын экижидериниң эргежок чугулазын демдеглээн. Кедээниң социал чаартылгазының айтырыгларынче пленумнуң киржикчилери улуг кичээнгейин салган. Совет профэвилелдериниң мурнунда турар сорулгаларның улуг хемчээлдиин оларның ажыл-чорудулгазының ут-шиин болгаш аргаларын улам сайзырангайжыдарын негеп турар деп пленумга айыттынган.

ВЦСПС-тиң пленумунуң [illegible] СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачев, СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы З. Н. Нуриев олар киришкен.

(СЭТА).

НААДЫМГА КИРЖИР ЭРГЕ ДЭЭШ

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин таныжыпышаан, «Торгалыг» совхозтуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын күүседир, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидер талазы-биле ажыл-ишчи чугааны коллектив бүрүзүнге чоруткан.

Совхоз бо чылын күрүнеге 415 тонна эътти, 56 тонна дүктү, 55 тонна сүттү дужаар планныг. Ону күүседиринге боттарының үлүүн совхозтуң комсомолчулары база тодарадкан.

Мал ажылының продуктулуун бедидериниң магадылалы — четчир чем-сууруну тургузары. Амгы үеде совхозта эгелээн бо чугула кампанияга — 2200 тоннадан эвээш эвес сигенни кезип, сараттаарынга олар киржир. 300 гектарга кукурузаны тарып өстүргеш силостаар, 150 тонна будук-бүрүнү баглап, кургадыр. Ол бүгүнү кыштагларже ай-шаанда чедиреринге идепкейлиг киржир. Малчыннар кыштагларын септедир комсомолчу-аныяктар звенозун тургузар болгаш септелгени кыска хуусаада доозар.

Хой кыргылдазынче чүс ажыг аныяктарны киириштирер.

Совхозтуң комсомол организациязы оолдар, кыстарны мал ажылынче хаара тударының айтырыын боттарының хуралдарынга доктаамал чугаалажып, аңаа хамаарыштыр хемчеглерни ажылдап кылган. Май Пленумунуң шиитпирлеринге харыы кылдыр совхозтуң аныяктарындан 20 кижи малчыннап үнер, 6 кижини хой тарыыр пунктуларга ажылдадыры-биле өөредир.

Ол ышкаш дүк класстаарынга комсомолчуларны өөредип, белеткээр. Бо ажылдарны боттандырарының хемчеглерин ап чорудуп турар.

Комсомолчу хойжулар Р. Балдан, Н. Сарыглар, П. Сат. В. Натпит-оол, А. Адыя, өскелаа мурнакчылар бо чылын төрүүр чүс хойга онаажтыр 90—100 хураганнарны мендилап, өстүргеннер. Мал ажылының аныяк мурнакчылары республиканың малчыннар наадымынга киржир эрге дээш чарышта идепкейлиг киржип турарлар.

Н. ДАМДЫН.

Өвүр район.

МАКТАЛДЫГ ХОЙЖУ

Доржу Бээжинхөөевич Монгуш «Тиилелге» совхозка он ажыг чылдарда хойжулап ажылдап келген. Ол үр үеде төрүүр хой кадаргаш, чыл санында бедик көргүзүглерни чедип ап, 100 хойдан-на 95—111 чедир хураганны камгалап, дүк планын үргүлчү ажыр күүседип чораан.

Дуржулгалыг хойжу соолгу беш чылда ирт кадарып, кодановн кыштан хүр ажырып, чайын эки семиртип, хөй немелде дензиин, дүктү ап турар. Эрткен чылын оон күрүнеге дужааган ирттериниң бирээзиниң-не диригдензизи 65 кг болуп, дүгү 5 кг четкен. Бодунуң кызымаккай күш-ажылы-биле совхозунда макталдыг бо малчын ам 600 ирттиБожа-Судак деп черде чайлаанда кадарып, баш санын опча-менди камгалап, эки семиртип ап турар болгаш мурнукузундан куду эвес көргүзүглерни чедип алырын хүлээнген.

Коммунист Д. Монгуш мал ажылынга үр үеде үре-түңнелдиг ажылдап келгени дээш Ленинчи юбилей, «Күш-ажылга шылгарал дээш» деп медальдар-биле, хөй херек демдектери, хүндүлел, мактал бижиктер-биле, а чоокта чаа СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Доржу Бээжинхөөевич бо юбилейлиг чылда алдан харлаан. Совхозтуң удуртукчулары болгаш мал ажылының специалистери, хоочун хойжунуң малчын эш-өөрү каш хонук бурунгаар ону пенсияже байырлыг байдалга үдээн.

Мурнакчы кадарчы Д. Монгуш, назы-хары улгатса-даа, совхозунуң экономиктиг хөгжүлдезинге бодунуң үлүг-хуузун ам-даа киирерин шиитпирлээн болгаш республиканың малчыннар наадымынга киржир эрге дээш социалистиг чарышта идепкейлиг киржип, эрес-кызымаккай ажылдап турар.

Х.-К. МОНГУШ.

Кызыл район.

ҮЛЕГЕР-ЧИЖЭЭ-БИЛЕ

Хоочун коммунист, аныяктарның дагдыныкчызы Сундуй Шыырапович Шырапты чурттап эрткен амыдыралы «Тес-Хем» совхозтуң Өртең сүт-бараан фермазы-биле ханы холбаалыг. Шагда пенсиялап, дыштанылгаже үнзе-даа, ол ажыл чок аңаа орбаан. Ферманың ажыл-херээнге идепкейлиг киржип турар.

Бажыңын дүгү буурарын көгере берген хоочун-биле хөөрештивис. Көрбээн чүвези чок, кедүрбээн хенэо чок ирей-дир ийин. Оон хүрген карактарының оттары кыптыгып, эрес соруу хаяныга берген чугаалап орду:

— Бо чылын Төрээн чуртувус— ССРЭ-ниң 60 чыл оюн байырлап эрттирер бис. Улуг башкы Ленинниң тургузуп каан Совет күрүнезиниң ачы-хавыязында аас-кежиктиг чурттап чор бис.

Өртең сүт-бараан фермазының хоочун саанчызы Александра Сундуевна Бадарчы база оон уруу. Коммунист саанчы бо фермага 24 чыл дургузунда саанчылап келген. Ажылдап эгелээн баштайгы чылындан тура, бөгүнге чедир ол төрээн совхозунга хөй-хөй тонна сүттү саап берген. Ылангыя оон соолгу чылдарда саглап сүдү улам көвүдээн. Тус чер уксаалыг саар инээннеп чылда-ла 2 муң литр чедир сүттү саап ап турар.

Хоочун саанчы Шуурмактың чарап погаан, чечек сигенинпашкан чайлаан эргилдир көрүп тура, сорушкудуг чугаалады:

— Чайлагга кааржаныс инектернис судун элбеп турлар. Мен он сес инек саап турар мен.

Саанчы чүгле онаашкан ажылынга ажыыр [illegible] харын коммунист кижи болгаш, хой-ниити ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Район Совединиң депутадынга беш удаа соңгуткан. Ам база депутат. Районнуң ажыл-ишчилери аңаа улуг бүзүрелди көргүзүп турар.

— Депутат болуру — бедик харыысалга-дыр — деп Александра Сундуевна чугаалады. — Ылангыя партияның Аъш-чем программазын амыдыралга херек кырында боттандырарынга депутаттарның ролю улуг болур ужурлуг. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, бүдүрүп турар продукцияның бот-үнезин чиигедир, саанчылар ортузунга социалистиг чарышты калбартыр айтырыгга чугула рольду ойнап, боттарывыстың төлептиг үлүг-хуувусту аңаа киириштирер ужурлуг бис.

Шынап-ла ындыг. Коммунист Александра Сундуевна Бадарчы партия бөлүүнүң, партия организациязының [illegible] раларынга ол ышкаш район [illegible] онаалдаларын берип, малчыннарның культурлуг амыдыралын бедидеринче угланган ажыл-херектерге идепкейлиг киржип турар.

Өртең фермазының эргелекчизинде бо чылын Кызылдың кедээ ажыл-агый техникумун доосткан комсомолчу Татьяна Дойнур ажылдай берген. Депутат саанчы аныяк кыстың ажыл-ишке шуудап алырынга бодунуң аргасүмезин берип, аңаа хүн бүрү дузалажып турар.

Чаа ажылдап эгелээн кижиге чугаажок берге. Саанчыларның саггаи сүдүн хүн бүрү хынап, ферманың сүт саалда талазы-биле байдалын доктаамал хайгаараар. Кызыл булуңну, көргүзүг самбыраларын чурумчудуп тургузар. Малды чайлагладып семиртир, малчыннарның культурлуг амыдыралын бедидер, ажыл социалистиг хүлээлгезин күүседиринге бүгү таарымчалыг байдалды тургузар. Ажылы нарын, аңаа негелде улуг.

Өртең фермазында 7 коммунист бар. Олар күш-ажылчы коллективтиң бүгү кежигүннеринге үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Чижээлээрге, партия кежигүнүнге кандидат, улус депутаттарының Берт-Даг кедээ Совединиң депутады, бызаа ажаакчызы Кыстай-оол Сүвакович Көк-оолду ап көрээлинер. Ол фермага 18 чыл дургузунда кадарчылап, бызаа ажаап ажылдап турар. Ам ол 118 бызааны семиртир кадарып, азырап турар. Хонукта 640 грамм немелде дензини ап, коллективтиң чоргааралы болган.

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын күүседир, ында айыттынган хемчеглерни амыдыралга боттандырар дээш малчыннар ынчаар карак кызыл ажылдап турар.

Х. ОПДАН-ООЛ.

Тес-Хем район.

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН

Акы-дуңма улустарның хөй националдыг өндүр улуг өг-бүлезинге Совет Эстония кайгамчыктыг чечектелиишкинни чедип алган. Совет эрге-чагырганың чылдарында оон экономиказынга кол черни үлетпүр залей берген. 1940 чылдыынга деңнээрге индустрияның продукциязын кылып үндүрери барык 50 катап өскен. Чурттуң Аъш-чем программазын боттандырарынга Эстония улуг салыышкынны киирерин төлевилээн. Ленинчи национал политика, совет улустарның акы-дуңмалышкы дузалажылгазы — ол депшилгени тодараткан күчүлүг тургузукчу күш-тур.

Эстон ССР-ниң Москвага эрткен хүннери улустарның найыралының күчүлүг көргүзүү болган. Ол хүннер ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинге июнь 25-те доозулган.

Ол эвилелдешкен республиканың төлээлекчилерин найысылал чүректиң ханызындан хүлээп алган. Эстонияның делегациязы Москваның дыка хөй бүдүрүлгелеринге чораан. Хоорайның партия райкомнарынга организакчы болгаш политиктиг ажылдың дуржулгазы-биле таныжкан, Моссоветке барган. Республиканың эртемденнери болгаш специалистери чурттуң кол делгиирлериниң күш-ажылчы коллективтеринге лекцияларны, илеткелдерни кылган. Эстон улустуң уран чүүлү-биле москвачылар болгаш найысылалдың аалчылары таныжкан.

Эстонияның делегациязы «Чаңгыс ваай өг-бүлеге» деп юбилейлиг делгиирни ССРЭ-ниң УАЧД-зинге келген кижилерниң улуг сонуургалын хайныктырган.

Эвилелдешкен республикаларның Москвага хүннерииниң эстафетазын Түркмен ССР-ге дамчыдып берген.

(СЭТА).

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ АРНЫ

1982 ч. июнь № 6 (100)

КОНТРОЛЁР БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр бөдүүн болгаш чүлүктүг мал чемнерин бүдүрериниң көвүдедириниң перспективаныг сорулгаларын эрткен айтиницада партия райкомунуң пленумунга тодараткан.

Бо хүннерде Кызыл районнуң совхозтары ол сорулгаларны боттандырып кирген. Чугула кампанияга белеткелдерни баш удур чоруткаш бүгү ажыл-агыйлары мал чемиинң белеткелинче кирген. Бо хүннерде районда 300 га черниң сигенин кескен, 35 тонна сигенни бөлүп саараттаан. «Шамбалыг», «Х Улуг хурал», «Тере-Хөл», «Сукпак» совхозтарда 40 тонна бүдүк-бүрүнү белеткээн.

Чугула кампания үезинде районнуң улусчу контроль комитеди болгаш бөлүктери чер-черде байдалды тодаргай контрольдаарын болгаш хынаарын боттандырып турар. Эрткен ажыл-агый чылында мал чемиинң белеткелиниң үезинде ажыл-агыйларга улусчу контрольдуң 16 бөлүктерин, 15 түр постуларын тургузуп, 46 контролёрлар аңаа доктаамал ажылдаан.

Бо чылын улусчу контролёрларның мурнунда сорулга, олардан негелде улуг. Бригадаларга, звеноларга 18 түр постуну тургузар. Ниитизин малынга чем белеткелин доктаамал хайгаараар. Четпестерни дүрген эдериниң хемчеглерин ап, ажылдың дээштиин чедип алырынче оларның кичээнгейин угландырар.

Чоокта чаа районнуң улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар инспекторларының кужу-биле түс-түс ажыл-агыйларда ол чугула кампанияга белеткелдерни хынаары-биле рейд организастаан. Оон түңнелинде «Кара-Хаак», «Көк-Тей», «Сукпак», «Шамбалыг» совхозтар белеткел ажылдарын дыка четпес чорутканы тодараан. «Кара-Хаак» совхозта эрткен чылын ажыглаан сиген кезер машиналарны, грабльдерни белеткеп албаан болган. Чүгле бо чылын алган сиген кезер 2 чаа машинаны эптеп тургускан. Сентээр хамаан чок бистер адаанда тыры берген довурак-малгашты безин аштаваан болган. Сиген кезер кезектерин ында-мында октагылапкан чыткылаан.

— Сентекчилер чедишпес, ынчангаш техника сентелгезин озалдааны ол. Школа өөреникчилери-биле дугурушпус, олар сентээр болган чүве—деп, совхозтуң кол инженери сагыш амыр харыылаан.

Оон туржук сентекчилер чокка белеткеп алгы дег хол кадыыры, дырбааштарның беленин хынаарга, совхозта—80 хол кадырының болгаш 50 дырбааштың сыптары чок болган.

Белеткел ажылын ой-шаанда чорудары-биле томуйлаткан, директорнуң мал чемиинң белеткелиниң талазы-биле оралакчызы В. А. Буденков безе четпес сагыш салган.

Хыналдадан илерээн четпестерден түңнел үндүрүп, мал чемиинң белеткелинге херегээр бүгү техниканы дүрген сентеп, эмгелээр туржук, сиген кезилдезинче киргени шиңчи тургузуп, Улуг-Хемниң унунда чамдык ортулуктарның сигенин эптеп алдынган чаа ийи сиген кезер машиналарны тракторларга кошкаш кестирип каан. Кескен сиген он шаа ховуктарда черде чыпшына када берген чыдар. Ону бедер грабльдери чок.

Бо айтырыгны районнуң улусчу контроль комитеди бодунуң хуралынга чугаалашкаш, буруулугларга хемчег хүлээткен.

Районнуң улусчу контроль органнары партияның айыткан сорулгаларын, бо чылдың шылгалдаларын кодээниң ишчилери төлептиг-биле тударын хандырар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырлар.

К. МОНГУШ.

Кызыл районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

СЭКП ТК-ның май (1982ч.) Пленумунуң

шиитпирлерин—амыдыралга

БҮГҮ АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛААР

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айтышкыннарны болгаш түңнелдерни, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырар талазы-биле ажылдың биче эвес улуг-хуузу республиканың улусчу контроль органнарынга онаажыр.

ССРЭ-де улусчу контроль дугаайында Хоойлуга, партияның болгаш чазактың доктаалдарынга, СЭКП Тыва обкомунуң чоокта чаа болган VI пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр боттарының сорулгаларын тодарадып көрүп тура, улусчу контроль комитеттери, бөлүктери болгаш постулары боттарының кылып чорудкан ажылдарын анализтеп шаап, чогуур түңнелди үндүрүп турар.

Олар парторганизацияларның удуртулгазынга даянгаш, Советтерниң доктаамал комиссиялары, профэвилел, комсомол организациялары-биле кады алзэп ажылды кылган. Күрүнениң планныг онаалдаларының күүселдезин, партияның болгаш чазактың директиваларының боттанышкынын, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидер, бүдүрүлге курлавырларын ажыглаар, күрүнениң сагылга-чурумун быжыглаар, камналга чурумун күштелдирер талазы-биле ажылдарны доктаамал контрольдап келген. Ылангыя шынар айтырыы, техниканың, дериг-херекселдерниң, минералдыг чемишчидилгелерниң ажыглалы мал ажылының продуктузун, чер ажылының культуразын, оон дүжүткүрүн бедидериниң айтырыглары, ажыл-агыйжы эвес, төгерлекчи чорудуктарга удур демиселде кичээнгейни угландырган.

Эрткен чылын чүгле комитеттерниң хуралдарынга безин 679 хыналдаларның түңнелдерин чугаалашкан. Оон 60 хуузу кодээ ажыл-агыйның чугула айтырыглары. Планныг онаалдалар күүселдези, камналга чурумун сагып турары, ажылдың шынары, күүсечип сагылга-чурумнуң байдалы чергелиг чугула айтырыглар бар. Кадрларның харысалгаазын бедидер талазы-биле айтырыгларны шиңгидыраткан. Албан-дужаалдыг кижилерниң талазындан күрүнениң сагылга-чурумун хажыдар таварылгаларны принципиалдыг-биле көрүп турар апарган.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр республиканың кодээ ажыл-агыйының ишчилери улуг ажылын, улуг сорулгаларны шиитпирлээр. Моон-биле холбаштыр улусчу контроль органнарының күжениишкиннери угланган турар ужурлуг кол чүве—кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин немей өстүрер, оон бирги беш чылдың, оон ийиги чылының планныг онаалдаларын күүседир талазы-биле ажыл-агый бүрүзүнүң ажылының деңнелин бедидеринге парторганизацияларга, ажыл-агыйның удуртукчуларынга идепкейлиг дузалажыры, боттарының рейд, хыналдаларының дээштиин, үре-түңнелдиин бедидери болур.

Мал ажылын хөгжүдериниң, оон продуктуларын бүдүрерин көвүдедирин чедип алырынга чер ажылының ажыктыын, оон үнүш дүжүткүрүн бедидери, мал чемитараа культураларны, бедүүн болгаш чүлүктүг мал чемнерин бүдүрерин көвүдедирин СЭКП обкомунуң VI пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр чер-черде боттандырып турарын контрольдаары шиңгыы кичээнгейни негеп турар.

Бистиң республикага ниитиниң малының продуктузуун бедидери — кол чүүл болуп турар. Ынчангаш мал ажылының продуктуларын көвүдедириниң бар аргаларын дилеп, ажыглаар апаар. Ылангыя черниң бар аргалары долу ажыглаттынмайн келген. Гектар бүрүзүнден ап турар дүжүттүң хемчээли куду. Ынчангаш чер ажыглалының дугайында айтырыгны чидии-биле тургузар, оон ажыктыын бедидериниң организастыг, ажыл-агыйжы, агротехниктиг хемчеглерин алыр. Бо ажыл улусчу контролёрларның талазындан эң шиңгыы кичээнгейни негеп турар.

Ол ышкаш суггаттыг черлерниң бар аргаларының ажыглалында улуг четпестерни бары хыналдалардан илерээн. Хөй суггарылга системаларын тударынга күрүнениң чарыгдаан хөй түмүүт акша-хөрээгизиниң эгидилгезин, төлевилээзин ёзугаар дүжүттү албайн келген. Инженерлиг суггарылга системаларының 14 хуузу ажыглал чок чыдар. Аңаа «Енисей» совхозтуң Бай-Сүүт, «Улуг Октябрь» совхозтуң Медведовка, «Найырал» совхозтуң Терезин, өске-даа системалар хамааржыр. Чамдык ажыл-агыйларда суггарылга системаларының учёду баргай тургустунган, оларның паспорттары чок, продуктулуунуң түс-түс учёдун кылбайн келген.

Чемишчидилгелер ажыглалында улуг четпестер хыналдалар үезинде база илерээн. Ылангыя «Сельхозхимия» каттыжышкынының республиканың ажыл-агыйларын агрохимия талазы-биле хандырып турарында улуг четпестер бар. Кылган ажылдың хемчээлинге мөге немей бижилгелер кылыр чоруктар тодараан. Чиже, «Сельхозхимияның» Туранда каттыжышкыны эрткен чылын «Саян» совхозтуң ховуларынче минералдыг чемишчидилгелер сөөртпеш, 560 тонналы мегелеп немей бижип, совхозтуң счёдундан үш муң ажыг рубльди артыкка төлүрүп ап, чолаачыларга 400 рубльдиң шалының шын эвес төлээн. Ындыг фактылар «Өөк», «Хадын» совхозтарже чемишчидилгелер сөөртүп турда база турган.

«Сельхозхимияның» Шагаан-Арыгда каттыжышкынының механизастаттынган отряды чемишчидилге сөөртүп тура 2510 тонна-километр мегелеп немей бижээнин «Ак-Туруг» совхозта улусчу контролёрлар илереткен. «Сельхозхимияның» Чадаана каттыжышкыны органиктиг чемишчидилгелер сөөртүрде мөге немей бижилгени база кылган. Ону СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта контролерлар илереткеш, чайлаткан. Шак ындыг четпестерни моон соңгаар болдурбас херек.

Ынчангаш улусчу контроль органнары чер-черде ажыл-херекти ханы анализтеп, хажыдышкыннарның чылдагааннарын тодарадып, рейд, хыналдалар түңнелдерин принципиалдыг сайгарып, четпестерни чайладырын чедип алыр. Контролерларның күжүн Советтерниң доктаамал комиссиялары, профэвилел, комсомол организациялары-биле бир демниг болдурарын чедип алыр.

Мал, чер ажылында четпестерни чайладыры, отчёт, учётту шын тургузары, үрезин айтырыын чогуур деңнелге шиитпирлээри, чугула кампаниялар — кыргылдааны, мал чемиин белеткелин, чайгы зооветеринарлыг ажылдарны организастыг эрттирери, кышка үлегерлиг белеткенири—улусчу контроль органнарының мурнунда хүнниң чугула айтырыы. Кыргылда пунктуларынга улусчу контроль бөлүктери, мал чемиин белеткелиниң үезинде бригада, звено бүрүзүнге түр постулар ажылдаан турарын чедип алыр.

Чер-черде партия болгаш совет органнар улусчу контроль органнарының киирген саналдарын, материалдарын дүрген, ажыл-херекчи ёзу-биле чугаалажып көөрү четпестерни баш удур чайладырынга, улусчу контролёрларның ажылынга улуг деткимче болуру чугаажок.

М. МОНГУШ.

Республиканың Улусчу контроль комитединиң даргазының оралакчызы

Каа-Хем районнуң СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозунда улусчу контроль бөлүү планныг онаалдалар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүселдезиниң, социалистиг өнчүнүң камгалалының, хову ажылдарының, кышкы үеде мал чеминиң камналгазының талазы-биле хыналдаларны чорудуп, партия организациязынга болгаш совхоз дирекциязынга боттуг дузаны чедирип келген.

ЧУРУКТА: контролёрлар (солагай талада) улуг бухгалтер Л. А. Бортникова, кол экономист Р. И. Бортников, күш-ажыл болгаш шалың талазы-биле экономист Г. Д. Зайцева оларның контролёрларның ажыл планын чугаалажып турары.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

ЧАЙЛАГЛААШКЫН: дээштиг хайгаараар

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелин бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле өөренип, таныштырган, Пленумнуң шиитпирлеринге дүүштүр совхозта ниитиниң малының байдалын анализтеп, кылза чогуур ажылдарны совхозтуң техниктиг чөвүлелинге чугаалашкан.

Анализтеп алгаш көөрге, эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге бо чылдың беш айларында совхозта малды самчыдап, чидирер, аътке херегзэр чорук эвээжээн. Ынчалза-даа шээр малдың хорамчазы эрткен чылдың ол үезинге бодаарга бо чылдың беш айларында 709 баш хөй болган. Ылаңгыя Сагдының, Халыының, Хорумнуг-Ойнуң хойжу бригадаларынга малдың хорамчазы көвүдээн. Оон чылдагааны? Эрткен чылын чаның кандааштыкының уламындан оът-сигенниң багай үнгениңде, харның кышкы үеде улуг чагтанында. Ынчалза-даа кол-ла чылдагаан чамдык малчыннарның ажылынга харысалга чогунда. Малдың чемин чедир белеткеп албайн, эрткен чайын малчыннарның хөй кезии чайлаглаашкынны четпес чорудуп, кыштаглар оълун малга чидиртип, сериин чайлагларга эки семиртип албаан болуп турар. Ынчангаш бо чылын ындыг четпестерден чогуур түңнелдерин үндүрген.

Малды эртежик ыраккы тайгаларже организастыг үндүрүп, семиртир, чазаглар, күзеглерниң оът-сигенин камнап алыры бир чугула курлавыр болуп турарын малчыннар боттарының хуралдарынга демдеглээн.

Чугула кампания — чайлаглаашкынче совхозтуң малчыннары ам организастыг кирген. Ону чогуур деңнелге эрттирери келир кыштан ниитиниң малын хүр-чаагай кыш ажырарының, оон продуктузуун бедидериниң, чаш төлүн бүрүн камгалап алырының чугула магадылалы болур.

Ол ышкаш совхозтуң сарлыктары сөөлгү чылдарда өскен. Ам ийи хойжу бригаданың девискээринде үш муң ажыг сарлык бар. Бо ажылда четпестер бисте база-ла тургулаан. Чамдык малчыннар сарлыктарын сула салып, чазаглар, күзеглер оът-сигенин саза бастырар, малды ыраар киирер чоруктар бар. Ону совхозтуң специалистери херекке албайн келген болгай. Мындыг четпестерни, шиитпирлезе чогуур өске-даа чугула айтырыгларны совхозта улусчу контроль бөлүү кичээнгейниң төвүнге тургускан. Чайлаглаашкын эгелээни-биле холбаштыр контролёр бүрүзүнге даалгаларны берип, кодааннарда байдалды доктаамал хайгаараарын дугурушкан.

Бисте чамдык малчыннар ырадыр көжүп чайлаглавас, одар солуп малын семиртирин бодавас, чаңгыс-ла черге малды тырый кадарган, семиртилге чедип албас фактылар турган. Ону болдурбазының дээштиг хемчеглерин алыры хайгыылчыларның идепкейлиг ажылындан, план ёзугаар рейд, хыналдаларны чорударындан база кол хамааржыр.

Малчыннарның чайлаар черлериниң карта схемазы кылдынган, график ёзугаар чайлагларже көшкүлээн. Ылаңгыя малды боттаңнап семиртир, кыргылдааны, чуулдааны графикке дүүштүр эрттирер. Июльдуң эгезинде бүгү малчыннар Ак-Чыраада сиген кезилдезинче кирер. Ынчангаш контролёр бүрүзү бо ажылдарның организастыг деңнелин, шынарын дээштиг хайгаараар сорулгалыг ажылдап турар.

Н. ТҮЛҮШ,

Өвүр районнуң «Кызыл-Тук» совхозунда улусчу контроль бөлүүнүң даргазы.

ХӨЙНҮҢ ХЕРЭЭНГЕ

Тракторист Леонид Дмитриевич Доронин районнуң үлетпүр комбинадында идепкейлиг контролёрларның бирээзи. Коллективке күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, ажыл-агыйжы эвес чоруктарны чайладыр дээш ында улусчу контролёрларның карак кызыгаары, кулаа дыңгыы.

Үндүрген маңзаларының шынарын үш кижи хынаан, оларны аңдара-дүңдере тыртып көрген турлар. Пилорама цегиниң мастери Пётр Максимович тайылбырлады:

—Продукцияның шынары—бисте кол айтырыг. Бо маңзаларның чамдыызын көрүңерем: бир деңнээр эвес, ыргак-дагыр, үндүрүк-киирик.

Ол чугаа чөптүг. Хажык, долгай маңзалар-биле чүнү кылып болурул?

—Ажылга буу-хаа, чудукара болуру оон шынарын баксырадыр. Ынчангаш улусчу контролёрлар шынар дээш рейд, хыналданы үргүлчү чорудуп турары кончуг-ла экидир—деп, чүдүрүкчү Ч. Чарбый-оол чугаалады.

Коммунист Леонид Доронин партийжи даалгазын ак сеткилдиг-биле күүседип, улусчу контроль бөлүүнүң ажылынга идепкейлиг киржип турар.

Х. ОНДАН-ООЛ.

Тываның агрохимлабораториязында улусчу контроль бөлүү план ёзугаар ажылдап, шынар айтырыынче кол кичээнгейин салып, хыналдаларга контролёрларны доктаамал киириштирип турар.

Идепкейлиг контролёрларының бирээзи—Наталья Савельевна Аксёненко коллективте он беш чыл ажылдап келген. Мал чеминиң химиктиг составының шынарын ол доктаамал хайгаарап, өске-даа хыналдаларга киржип, ажылга кызымаккайын көргүскен.

ЧУРУКТА: улусчу контролёр Н. С. Аксёненко.

ТААРЫМЧАЛЫГ

ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хоойлуну удуртулга болдурган контролёрларның ажыл-херээн үнелеп оларның кичээнгейин бүдүрүлгениң хожудап турар талаларынче база угландырып, хайгыылчыларга даянгаш ажыл-херекти башкарып турар удуртукчуларны күш-ажылчы коллективтерден бо-ла көрүп болур.

Оон чижээнге «Тыва кодээ тудуг» трестиң Туранда № 357 КМК-зының баштаар черин хамааржыштырза чогуур. ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хоойлунуң негелделерин боттандырар талазы-биле трестиң удуртулгазының дужаалын күүседириниң хемчеглериниң дугайында дужаалды КМК-ның удуртулгазы эрткен чылдың эгезинде-ле үндүрген. Оон күүселдезин организастаанындан, коллективте улусчу контроль бөлүүнүң ажылынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Бөлүктүң даргазын парторганизация секретарының кабинединде ажылдаар стол, телефон-биле хандырган. Контролёрларга хөй-ниити ажылын күүседиринге үе-шакты берип, херек апарганда транспорт-биле хандырып келген. Бөлүктүң инициативазы-биле хурал эрттирер апаарга коллективти чыып, контрольдуң хөйге калбаа-биле көзүү, билдингир чорууну хандырып, «Массаның контролунче» деп тускай самбыраны белеткеп берген. Идепкейлиг контролёрларны мактап-шаңнаарының, моральдыг болгаш материалдыг деткимче көргүзер хемчеглерни баштаар чер болгаш партия организациязы ап чорудкан.

Бөлүктүң ажылынга партийжи удуртулганы күштелдирип ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургусканының түңнелинде контролёрларның ажылы экижээн. Бөлүктүң 16 кежигүннериниң 4-ү коммунистер, 2-зи комсомолчулар, 2-зи район болгаш хоорай Советтериниң депутаттары.

Эрткен чылын коллективте планныг даалгалар күүселдезиниң, бүдүрүлге күчүлериниң чөп ажыглалының, тудугларының шынарының, социалистиг өнчүнүң камгалалының, ажылчыннарның күш-ажылының, амыдырал байдалының талазы-биле хыналдаларны чоруткулаан. Бо чылдың беш айларында 5 хыналданы организастаан. Оларны тудуг материалдарының камгалалы, тудуглар дооступган соонда арткан материалдарны санап, эдир складка киир дужаап турары, автотранспортту болгаш кодүрер механизмнерни чөп ажыглап турары, өске-даа айтырыгларже угландырган.

«Кызыл тараачын» совхозка ферма болгаш эмнелге комплекизиниң тудугларынга артык бижилгелер дугайында хыналдалар материалдарын районнуң улусчу контроль комитединче шилчиткен. «Саян» совхозта школа, «Шивилиг» совхозта ферма тудугларының темпилериниң хожудап турарының чылдагааннарының, өскээртен кээп турар дилиг материалдарының кудушынарының, тудуг материалдарының шын эвес камгалаттынып турарының дугайында, өске-даа медээлерни бөлүктүң талазындан КМК-ның баштаар черинге киирип, чогуур хемчег алырын чаңгыс эвес удаа негээн.

М. САЛЧАК-ООЛ.

КОМИТЕТТЕРДЕ

САМАГАЛДАЙ

Бо чылдың бирги чартыында «Тес-Хем» совхоз сүт бүдүрериниң болгаш күрүнеге дужаарының хемчээлин эрткен чылдың ол үезиниң деңнелинден кудулаткан. Ынчангаш чартык чылдың сүт дужаар планы күүседиимес чылдың байдал тургустунган. Оон чылдагааннарын илередири-биле совхозта улусчу контроль бөлүү (кол бөлүктүң даргазы М. С-Б. Арапчор) фермаларга хыналдаларны чорудкан. Аңаа Тес-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар инспекторлары база киришкен.

Совхозтуң удуртукчулары болгаш мал ажылының специалистери фермаларга ажылды кошкак организастааны, ында күш-ажылдың сагылга-чурумунуң сулараанын, саанчыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарның тургустунмааны, саар инектер четче сагдынмайн турары хыналдадан илерээн.

Ажыл-агыйның кол фермазы —Өртенге инектерге контроль саалдаашы хыналда үезинде организастаан. Ол саалдада үезинде безин 5 инек чыдып калган. Ол хиреде-ле контроль саалдадан алган сүт эрткен хүннерде саап алганындан 63 литр хөй болган. Совхозтуң складында комбикорм болгаш ферманың кыштаанда силос ам-даа чыдар. Ферма транспорт-биле хандыртынмаанындан инектерге немелде чемни бербейн келген.

Хүрең-Дугай сүт-бараан фермазында байдал база ындыг. Ында саган сүттүң 41 хуузун бызааларга берип турар.

Төп фермада сүт хүлээп алыр пункт сентеттинмээн, дээвири оңбак, хирлиг. Фермаларда санаттынып турар тарып боозазынга пунктузунуң дериг-херекселдери болгаш үре курлавырлары техник-осеменаторнуң өөнде чыдар.

Хыналданың түңнелдерин районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалажып, совхоз удуртукчуларын дыңнаан. Кол зоотехник В. С. Сарыгбайны донгуткан. Совхозтуң директору Н. Ч. Ооржактан болгаш В. С. Сарыгбайдан байдалды эдерип, сүт бүдүрүлгезин болгаш дужаалдазын көвүдедириниң организастыг хемчеглерин ап чорударын комитет [illegible].

ЭРЗИН

Ленин аттыг совхозтуң Сарыг-Булуңга 1975 чылда-ла чүс безен гектар черни суггарар суггарылга системазын тудуп каан турган. Ону тударынга ажыл-агый 185 муң рубльди чарыгдаан.

Бо хире хөй түңнүг чарыгдалдарының беримчезин алды чыл иштинде совхоз чедип ап шыдаваан. Суггаттыг черлерге органиктиг, минералдыг чемишчидилгелерни төп, оон дүжүткүрүн бедидер хамаан чок ында чаштырган хөй чылдыг сигенниерниң суггарылгазын безин мынчага чедир эки организаставаан. Суггатчыларның өөредилгезин, социалистиг чарыжын организастаар талазы-биле ажылды совхозтуң удуртулгазы хандырбаан. Моральдыг болгаш материалдыг деткимчелерин сагыш човангыр ажыглаваанындан суггатчыларның ажылга сонуургалы кошкак.

Ындыг харысалга болгаш организас чок чоруктарның түңнелинде эрткен чылын ол суггаттыг черниң бир гектарындан 5-ле центнер сиген кезип алган. Бо чылын суггарылга звеноларын ой-шаанда тургуспаан. ДДН 70 маркалыг чаашкыннандырар 7 машинаның чүгле 3-ү ажыглаттынып болур. Артканнарын чыл бүрүде ажыглавайн келгениниң түңнелинде 3 машина сентер [illegible] арга чок таймаңнаттынган, оларның совхоз балансында ертээ 3738 рубль ажып турар.

Суггаттыг черни-даа, ында быжыглаттынган суггарылга техниказын-даа чөп ажыглаарының хемчеглерин удуртукчулар ап чорутпайн келген.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр ындыг ажыл-агыйжы эвес чорукту чайладып, эде тургузарының сорулгаларын районнуң улусчу контроль комитединге чугаалажып көрген. Совхоз директору З. К. Банзайны, кол инженери К. К. Баадырны, механик Д. К. Норбуну комитет шиңгыы донгуткан. Кол инженер К. Баадырның бир айда шалының тыртып торгаан.

КЫЗЫЛ хоорай

«Сибтранспецтудуг» трестиң № 3 тускайжыттынган тудуг эргелелиниң удуртукчулары эргелелдиң кылып турар тудугларында ажыл шынарын контрольдавайн, акша-хөрээгизиниң чарыглаар чурумнарын каржыы-биле хажыдып, материалдарны камналы чок чарыгдап турар. Чиже, дааранылга фабриказында асфальтобетон шывыы куду шынардыг кылдынган. Оон дөжээн четче болгаш дески эвес белеткээниинден кылыны төлевилелден ийи-үш катап кылдынып турар. 1275 рубль түңнүг асфальтобетон артыкка чарыгдаттынган. Шывыг боду эки дескилеттинмээн, чедир таптай кылдынмаан, оон ийленчээ кудумчуже угланмаан, а бажың талазынче шын эвес кылдынган.

Эргелел бо чылдың эгезинде аккордтуг распецкаларбиле 2 муң ажыг рубльди артыкка төлээн. Ниитизи-биле чүгле январь-февральда ажыл төлевириниң фондузундан 9357 рубльди артыкка чарыгдаан. Дөрт айлар иштинде штаттан артык шалыңныг кижилер тудуп келгеш 1746 рубльди артыкка чарыгдаан. Өскээртең хөлезилээн автомобильдер чолаачыларынга мөге шиңзылгалар артыкка бижип бээр чоруктар эргелелде чаңчыл апарган турган.

Бо бүгү хажыдышкыннарның болдурганы дээш эргелелдиң начальнигин В. А. Мироновтуң, улуг бухгалтери Р. А. Кузнецованың, участок начальнигин И. Ф. Носковтуң бир-бир айларда шалыңнарын тыртып торгаар деп Кызыл хоорайның улусчу контроль комитеди шиитпирлээн.

БАЙ-ХААК

Тандыда районда совхозтарның болгаш күрүне фондузунуң 150 га черлерин карьерлар болгаш ниизы-бүрү наскан участоктар ээлеп турарын улусчу контролёрлар тодараткан. Черни үрээр чоруктар-биле холбашкан ажылдарны ниизы-бүрү тудуг, оруук организациялары, үлетпүр бүдүрүлгелер чорудуп турар. Шак ол казып каапкан черлер, оруктар кылдыы катап тургустунмаан, оларның чарлыындан хөйү (88 газы) ыяап-ла катап тургузар ужурлуг черлер болуп турар.

Кызылдың оруук септелгетудуг эргелелиниң № 2 участогунуң, «Тыва кобальт» комбинат, «Тыва кодээ тудуг» трестиң № 585 КМК-зы ажыглап каапкан карьерлерниң хөй чылдар иштинде хемериниң хемчеглерин албайн, келген черлерни катап тургузар хүлээлгезин күүсетпейн турар. Чамдык карьерлерниң ээлери безин билдинмес, оларны олар совет органнарының чепшээрели чокка кара туразы-биле ажыдып, кайы хамаан чок үрегдеп турар.

Чамдык таварылгаларда кодээ ажыл-агыйның ажыглалдыг черлерин безин үрегдеттинип чыткылаар. Эрткен чылын «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының № 7 КМК-зы Бай-Хаактан Кызылче баар оруктуң бешки километринде карьерни кара туразы-биле ажыткан. Чөпшээрел чокка Элегес-Аксының тууйбу заводу «Коммунизмниң херели» совхозтуң тарылга шелдеринде 4 га черде дой казып турар. «Революцияның чалбыыжы» совхоз биле Балгазынның мяш-ажыл-агыйы боттарының туразы-биле карьерлер ажыткаш «Россия» совхозтуң ээлээн каш га одарларын үрегдээн.

Ындыг байдалдарның кол чылдагааны—чер ажыглалының контролю районда эң кудуку деңнелде тургусканында.

Тандыда районнуң улусчу контроль комитеди үстүнде адааныыс тудуг организацияларының удуртукчуларын сагындырып, донгуткан.

Контроль чогу болгаш чер үрегдекчилери-биле эптешкени дээш районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң кол чер тургузукчузу-инженери А. П. Тимошинни комитет донгуткан.

МАРКСТЫҢ ДОКУМЕНТИЛЕРИНИҢ ИЗИ-БИЛЕ

Карл Маркстың болгаш Фридрих Энгельстиң 8-5 муң ажыг документилери СЭКП ТК чанында Марксизм-ленинизм институдунуң (М-ЛИ) Партияның Төп архивиниң фондуларында чыгдынган. Ол эртем тевү аллан ажыг чылдар иштинде эртемниг коммунизмниң үндезилекчилериниң идей-теоретиктиг ажылдарын дилеп тып, өөренип көрүп, шыгжап кадагалап база парлап келген. ПМА-ның корреспондентизи Александр САПСАЙНЫҢ дилээнин ёзугаар М-ЛИ-ниң директорунуң оралакчызы Дмитрий АНТОНЮК Карл Маркстың документилерин дилээринге хамаарышкан айтырыгларга харыылаан.

— Карл Маркс чурттаазының иштинде улуг архивти болгаш библиотеканы чыгганы билдингир болгай. Олар кайнаан ирги?

— Маркс мөчээн соонда, ооң биче уруу Элеонора биле Фридрих Энгельс ооң чагыын ёзугаар хол-биле бижээни дыка хөй ажылдарны болгаш библиотеканы сайгарган. Экономика, философия болгаш өөгү талазы-биле номнар Энгельске «Капиталдың» доозарынга херек болган. Библиотеканың бир кезиин, колдуунда француз дылда номнарны, Маркстың уруу Лаурага болгаш ооң ашаа — француз социалист Поль Лафаргка дамчыдып берген. Чамдык номнарны «Капиталдың» англи дылче очулдурукчузу Самюэль Мурга, а ол ышкаш немец ажылчыннарның Лондонда Коммунистиг чыыдыышкынының эвилелинге берген. Маркстың ончуг байлак библиотеказындан орус номнар ынчан Парижке чурттап турган кескү орус революстуг-народник Пётр Лавровтуң эргезинге кирген. Ынчалза-даа Маркстың документилериниң хөй кезии Германияның социал-демократтыг партиязының архивинге мөөңнеттинген. Ооң-биле кады сөөлзүреди Энгельс бодунга турган Маркстың номнарын ГСДП-ниң удуртукчулары Август Бебель биле Пауль Зингерге арттырар кылдыр чагаан. 1895 чылда, орай күзүн 27 улуг хааржактарда суккан номнар Берлинге келген болгаш ГСДП-ниң архивинге кирген. 1921 чылда Москвага үндезилеттинген К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстиң институдунуң (амгы үеде СЭКП ТК чанында Марксизм-ленинизм институду) удуртулгазы-биле ГСДП-ниң удуртулгазының аразында дугуржулга ёзугаар эртемниг коммунизмниң үндезилекчилериниң ажылдарын чурукка тырттырып хоолгалаарын болгаш эртем дилээшкиннерин эгелээн. Бистиң чурттуң эртемденнери өске архивтерге база Маркстың болгаш Энгельстиң төрелдериниң өг-бүлелеринге барып, хол-биле бижээн ажылдар чыыр талазы-биле улуг ажылды чорудкан. Дыка хөй документилерни бир-ле дугаар тайылбырлап бижип, системажыткан болгаш чурукка тырттырып хоолгалаан.

Германияга нацистер эрге-чагырга келгенде, 1933 чылда, ГСДП-ниң библиотеказындан дыка хөй номнарны үптеп апарган, оларны аңгы-аңгы библиотекаларже тарадып, өске чурттарже үндүр сөөрткен. Ынчалза-даа Маркстың документилериниң хөй кезиин партияның удуртулгазы камгалап ап, даштыкыже кадагалаары-биле үндүр сөөртүп шыдаан. Ынчангаш Карл Маркстың үнелиг чүүл чок документилери, хол-биле бижээн чүүлдери болгаш номнары барык-ла шупту диптерже бударап тараан. Ооң соонда чылдарда шинчилекчилер оларны чижээлээрге, Япониядан, Австралиядан, Англиядан болгаш Франциядан, Амстердамдан, Копенгагенден тып ап турган.

— М-ЛИ-ниң сөөлгү үеде тыпканы азы алганы документилер дугайында чүнү чугаалап болур силер?

— Марксизм-ленинизм институдунда кадагалаттынып чыдар, сөөлгү үеде тывылган чүүлдериниң аразында ГСЧП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң белекке бергени ийи документ бар. Оларның бирээзи — «Капиталдың» 1876 чылдагы француз үндүрүлгези, ааза Карл Маркс уруу Элеонорага белекке бергениниң дугаарында бижимелди кылган. 1869 чылда Маркстың бижээн ийи чагаазын Лондондан Москваже А. Ф. Ротштейн арткен чылын чорудкан. Чагаалар Маркстың Урал чүүл болгаш ус-шеверлел ниитилелинге киргени-биле холбаалыг. Ниитизи-биле сөөлгү беш чылда М-ЛИ-де Маркс болгаш Энгельстиң документилериниң архивинге 202 чаа документ немешкен.

Маркстың шуут бодунуң автографын арттырганы 10 документиниң оларның аразындан онзалап демдеглеп болур. Ол дээрге, бир-ле дугаарында, Маркстың немей киирделери, эдилгелери болгаш демдеглелдери бар «Капиталдың» баштайгы француз үндүрүлгези-дир; Плутархтың философчу чогаалдарының француз дылче очулгазының (Париж, 1598 ч.) Маркстың номчуп тура кылган демдеглелдерлиг ховар үндүрүлгези; Гейнениң чогаалдарының чыындызы, мында ону Маркс уруу Лаурага белекке берген дээн бижимел болгаш чамдык арыннарда ооң демдеглелдери бар; 1863 чылда Маркстың уруу Женнииң кыдыраажынга бижип бергени грек дылда бижимел; а ол ышкаш ооң чагаалары: «Капиталдың» француз үндүрүлгезиниң дугаарында Жюст Вернуйга 1872 чылдың август 15-те бижээн чагаазы- уруглары Лаурага (1868 чылдың декабрь 22-деги) база Женниге (1869 чылдың июнь 2-деги) чагаалары.

Бистиң институтта келген, Маркстың холу-биле демдеглелдер кылып каан номнар шинчилекчилерге дыка улуг үнелиг чүүл болуп турар. Маркстың библиотеказынга турган, орус авторларның сөөлгү үеде тывылган 40 хире номнарында Маркс демдеглелдер кыгылап каан, олар Россияга капитализмниң хөгжүлдезин Маркстың дыка сонуургаан турганын херечилеп, ооң Россияга хамаарыштыр бодалдарын шинчилээринге чаа үндезин болуп турар. Мор-Кристофтуң «Тамчыктаныы чурттаар эрге дугайында» чогаалының 230 арыннарында Маркстың холу-биле кылганы демдеглелдер бар.

— Карл Маркстың документилерин дилээрин канчаар чорудуп турарыл, ол дугайын чугаалап берип көрүңерем?

— Ол документилерниң тыптып турары хөй янзы кеврелиг. Чижээ, Маркстың бодунуң чеди автографын бистиң институтка мөңгезин-биле шыгжаар кылдыр Маркстың уругларының уругларының оолдары Поль, Марсель-Шарль болгаш Карл Лонгелер берген. Бир автографты грек ном үндүрүкчүзү Боболос тыпкаш М-ЛИ-ге дамчыдып берген. Ленинградтан, Россияның болгаш делегейниң социал-демократтыг шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы Георгий Валентинович Плехановтуң чурттап турган бажыңындан, Маркстың мурнунда билдинмес турган автографы тывылган. Билдингир француз төөгүчү коммунистиң кадайы Марсель Боттижели М-ЛИ-ге Маркстың уругларының чагааларын (257 автограф) база Поль Лафаргтың архивинден чамдык документилерин (хоолгалаан 80 документ) берген. Поль Лафаргтың кыдыраажтарын, Маркстың уругларының алээн каш чагааларын, а ол ышкаш ооң мурнунда билдинмес турган фоточуруктарын, Женни Маркстың чүве бижип турган кыдыраажтарын болгаш ооң-даа өске документилерни Маркстың уруунуң уруунуң оглу Марсель-Шарль Лонге Совет Эвилелинге кээрде эккелген. Карл Маркстың уругларының, Поль Лафаргтың, Август Бебельдиң, Вильгельм Либкнехтиң болгаш ажылчын шимчээшкининиң өске ажылдакчыларының чагааларын совет төөгүчүлер Амстердамда Социал төөгүнүң делегей институдундан, Стокгольмда Хаан библиотеказындан, Францияның Социал төөгү институдунуң архивинден, Швецияның ажылчын шимчээшкининиң архивинден болгаш өске-даа черлерден тыпкылаан. М-ЛИ-де даңзылаттынган үнелиг документилер Карл Маркстың Трирде (ГФР) музейинден, Бельгияның библиотекаларындан, а ол ышкаш Венгрияның болгаш Австрияның күрүне архивтеринден келген.

Карл Маркстың тырттырган чуруктары шоолуг артпаан. Амгы үеде бистиң архивисте 15 фоточуруктар, оларның 12-зи оригиналдар, үжү — хоолгалар кадагалаттынып чыдар. Сөөлгү чылдарда алээн каш фотографияларны ГСЧП чанында М-ЛИ-ден, Социал төөгүнүң делегей институдундан (Амстердам), Фридрих Энгельстиң Энгельскирхендо — (ГФР) чурттап турар төрелдеринден, Англиядан чуу поллекциядан... алган бис. Ол чуруктар аразында Маркстың бистиң бо үеге четкен фотографияларының бирээзи бар. Ол 1861 чылга хамааржыр. А Маркстың ооң аныяанда чуруун чуруурунга хандыкшылдыг бир кижи кылган. Ол ону 1836 чылда чураан. Ооң аңгыда фотограф Фридрих Вундерниң 1876 чылда Ганноверге Маркстың тырттырган фоточуруу бар. Маркстың өөрү болгаш өнүүктери ол портретти дыка сонуургаан, ол 1868 база 1871 чылдарда ону катап парладып ап турган.

Партияның төп архивинде ховар дээн дагерротип шыгжаттынып чыдар. Мында Маркстың уруглары — Лаура, Элеонора болгаш Женни Маркс биле Энгельс олар-биле кады тырттырган. Ол чурукту 1968 чылда Москвага илеп чорааш, Маркстың уруунуң оглу доктор Эдгар Лонге Марксизм-ленинизм институдунга белекке берген.

Маркстың документилерин болгаш номнарын дилээрин ам-даа уламчылаар апаар. Амгы үеде Маркстың номнарын болгаш алаар болза, муң ажыг ном тывылбаан деп санаттынып турар. Дилээшкин уругулчулевишаан.

(ПМА).

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

⊙ ПРАГА. Словакияның чехословак-совет найырал аттыг 64 куражыл агыйлары болгаш кооперативтери чыл бүрү бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Кээзэ ажыл-агый бүдүрүлгезин бедик бүдүрүкчүлүг болдурарының айтырыгларын оларның төлээлекчилери Гумение хоорайга болган конференциязынга көрген. Совет чер ажылдыгларының тараа ажаап алырының ипатовчу методу, ямполь свёклачыларының шимчээшкини ышкаш мурнакчы дуржулгазын калбаа-биле ажыглаарының эргежок чугулазын аңаа онзалап демдеглээн.

• • •

⊙ БУДАПЕШТ. Венгрияга чонунун урап кылыгдар-биле ажылдаар чайчыларын камгалап арттырар болгаш хөгжүдер сорулга-биле Ада-чурттуң улусчу фронтузунуң Венгрияның коммунистиг аныктар эвилелиниң ТК-зының, ВУР-ниң Культура министерствозунуң иниңиативазын ёзугаар «Улусчу урап чүүлү» деп каттышкан тургускан. Специализастаан 70 ажыг кооперативтерниң ажылын ол бадылаштырып башкарар. Чонунуң урап-шевер кижилериниң чайчылдары болгаш чергежилин оларга салгалдан салгалче дамчыыр. Амгы үеде Венгрияда чурттаар чонуң чаваар урап ажылдар-биле 40 муң чыгам кижи ажылдап турар.

• • •

⊙ ВЬЕНТЬЯН. 1981—1985 чылдарда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң баштайгы беш чылының онаалгаларын Лаос Улус-Демократтыг Республиказа чедиишкинниг боттандырып турар. Чонунуң амыдырал деңнелиниң ооң уламындан чайгылыш чок бедип орар. Чуртта күрүнениң садыг бүдүрүлгелериниң чылдың баштайгы чартының планын хуусаа бетинде күүсеткени ооң херечизи болур. Эрткен чылдың хамаарышкан үезинге деңнээрге, күрүне садыының бараан саарылгазы үлетпүр бараанарының талазы-биле — бүдүн чартык катап, кодээ ажыл-агый продукциязының — бирик 2,5 катап өскен.

Улусчу революстуг партияның политиказынга дүүштүр амгы беш чылда кодээ черлерге, ылангыя биче националдар чурттаан районнарга садыг четкизин дүргеп калбартыр.

• • •

⊙ УЛАН-БАТОР. Кадык камгалал системазын саазырангайжыдар талазы-биле сорулгалар Моол Арат Республиказа чедиишкинниг шиитпирлеттинип турар. Моолда ам 10 муң кижиге 22 эмчи, 103 эмнелге оруннары онаажыр. Кодээге медицина хандырылгазын экижидеринче онза кичээнгей салдынган. — сөөлгү он чылда эмнелгелерниң болгаш поликлиникаларның 80 хуузун кодээ черлерде туткан.

• • •

⊙ БЕЛГРАД. Югославияның 50 муң ажыг оолдар, кыстары чуртунуң он-он тудуглар ындa, агроүлетпүр комбинаттарында, хоорайлар, суурлар чаагайжыдылгазында ажылдап киришкен. Аныктар бригадалары югослав оолдар, кыстарга ёзулуг кушажылгы школа апарган.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИНГЕ ДҮҮШТҮР

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленииишкинни дужурер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң чагаазынга тайылбырлаттынган эң чугула совет инициативаларны тайылбырлавышаан, делегейниң хөй ниитизиниң төлээлекчилери, массалыг информацияның чепсектери боо-чепсектерни, хамыктың мурнунда ядролуг чепсекти эндере бүдүрерин шеглээринге база чепсегленииишкинни дужүрериинге, ядролуг дайынның айыылын чайладырынга ол саналдар таарымчалыг байдалды болгаш боттуг үндезинни тургузуп турарын онзалап демдеглеп турар.

Ядролуг чепсектиг бүгү күрүнелер Совет Эвилелиниң үлегерин эдерер ужурлуг деп, Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң президентизи Р. Чандра чугаалаан. Кижи төрелгетениниң кырында диргелип келген ядролуг кыжанылгы чайладыр сорулга-биле тайбынга ынак күштерниң болгаш организацияларның күжениишкиннерин каттыштырарының эргежок чугулазын ол айыткан. Ам ышкаш, меңниг халаптыг айыыл-биле улустар кажан-даа таварыкпаан көрбээн деп демдеглээш, Р. Чандра дайын удурланыкчыларының күчүлүг шимчээшкини ядролуг халаптың апаанче делегейни киир чыгаарын күзеп турар ындыг кижилерни кынчыктырбайн барып шыдаар дээрзинге бүзүрелин илергейлээн.

• • •

АКШ-тың политиктиг кеси, ажылдакчызы, чепсегленииишкинге контроль болгаш чепсегленииишкинни дужурер талазы-биле агентство черииниң директору чораан П. Уорнке ССРЭ-ниң ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас дээн хүлээлгезинге байыр чедирген. Ол базым ядролуг чепсегленииишкинниң айтырыын Совет Эвилелиниң бүгү шынгыызы-биле көрүп турарын дугайын херечилеп турар-дыр деп, П. Уорнке демдеглээн.

Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп ССРЭ-ниң хүлээлгези — ооза чугула базым-дыр деп, АКШ-тың Тайбың чөвүлелиниң күүскомунуң кежигүнү П. Розен медеглээн. Чепсегленииишкинни дужүрер дээш, ядролуг боо-чепсектерин немей естүрбес дээш улам идепкейлиг туржуп турар америк улус ол хүлээлгени улуг өөрүшкү-биле уткаан. АКШ болгаш НАТО-нуң өске-даа чурттары даныга бодунуң хемчээлдериниң талазы-биле кажан-даа туруп көрбээн улуг белеткениишкиннерин калбарты берген мындыг үеде ол базымның кылдынганы кайгамчык эки-дир. ССРЭ-ниң тайбынга ынак иинциативазының болгаш президент Рейганның «соок дайын» саузу сиинмиккен база Вашингтоннуң агрессиг дерзии теодукуушкуннарын илергейлээн дайынызырак чугаазының аразында ылгал черле кайгамчык улуг деп, ол чугаалаан.

• • •

Совет Эвилелиниң чаа тайбың иинциативаларынга бедик үнелээшкинни бербишаан, Канаданың парламент кежигүнү Т. Сарджент ССРЭ-ниң хүлээлгезинге Американың Каттышкан Штаттары үткуштур базымны кылыр боор деп идегелин илергейлээн. Ядролуг чепсектиг өске күрүнелер база чепсегленииишкинниң дужүрериниң айтырыын ынчаалдыр көрүп, тайбың дугайында шак-ла ындыг сагыш салыышкынын илергейлээр ужурлуг деп, ол чугаалаан.

Ядролуг чепсекти бурун узуткаарын чедип алыр сорулга-биле боттуг чугаалажыышкыннарже оруктуу совет хүлээлге ажыдып турар-дыр деп, англи хөй-ниитиниң «Лейбористер — тайбың дээш» дээр организациязының секретары С. Робертс медеглээн. Европаны «камгалаары» дижир америк планнарынга, а херек кырында ооң айыылы чок чоруунга кыжанып турар планнарга удур демиселче Барыын Европа чурттарының улустарын Л. И. Брежневтиң чагаазы сорук киирип турар.

• • •

ССРЭ-ниң тайбынга ынак чаңгыс талалыг базымнарынга АКШ бодунуң даныш белеткелдерин немей естүрери-биле харыылап турар-дыр деп, барыын-герман «Унзере цайт» солуун бижээн. Чепсегленииишкинни дужүрериниң айтырыгларын кыын онза бызырымчалыг болгаш харыысалгалыг көрүп турарын деп айтырыг салдынган болза, Совет Эвилели деп харыылаар апаары илдең-дир.

• • •

Чогум уткаазы-биле алырга, совет иниңиативаны херекке албазын шиитпирлээн АКШ-тың администрациязын бүгү кижи төрелгетениниң негелделеринге таарышкан ол боттуг базымга хамаарыштыр эң харыысалгалыг туруштү ээлээринче тайбының австрали комитединиң даргазының оралакчызы болгаш Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кежигүнү У. Браун медеглээн.

(СЭТА).

МАРН ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моолга улусчу революцияның тиилелгезиниң 61 чыл оюнга Моолдуң Араттың революстуг партиязының Төп Комитединиң кыйгырыгларын Улан-Баторга парлаан. Делегейниң революстуг чаартылгазының кежээ мөңге дириг номналы — марксизм-ленинизмниң идейлериниң кайгамчык улуг ужур-дузазын ол документиде онзалап демдеглээн. Моол Арат Республиканың хосталгазының болгаш хамаарылышпас чоруунуң идегелдиг магадылалы, моол черге социализмниң чедиишкинниг тургузуларының чугула факторы болуп турар моол болгаш совет улустарның акы-дунма найыралының, бүгү талалыг харылзааларының кандыг-даа мөңге бижыыы МАРН ТК-ның кыйгырыгларында айыткан.

Дүшкүүрлүг чоруктуң чамырылдырарының болгаш боо-чепсектерин эндере бүдүрерин ынчыктырбаазын хандырарының херээнге СЭКП-ниң тайбынга ынак даштыкы политиказының кайгамчык улуг ролю, а ол ышкаш ленинчи национал политиканың тиилелгезиниң, улустарның сырый чаңгыс эвииниң болгаш пролетарлыг интернационализмниң баазырлалы — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының делегейге ужур-дузалыын кыйгырыгларда демдеглээн. Акы-дунма социалистиг чурттарның ажылчы чоннарынга, оларның коммунистиг болгаш ажылчын партияларынга изиг байырны партия Төп Комитеди чедирген болгаш Азияның, Африканың болгаш Латин Американың хамаарылышпас чоруу дээш, империализмге, гегемонизмге, расизмге болгаш реакцияга удур маадырлыг демиселди чорудуп турар улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлээн. Тайбың болгаш делегейниң айыыл чок чоруу дээш эртемчейниң деңнилгелиг бүгү күштериниң демиселин, оларның күжениишкиннерин улам сырый каттыштырарының эргежок чугулазын документиде онзалап демдеглээн.

Моолга улусчу революцияның тиилелгезиниң хүнүнге тележиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш хоорай болгаш кодээниң ажыл-иштилериниң ортузунга калбарган. Үлетпүрнуң болгаш кодээ ажыл-агыйы каттыжыышкыннарының хөй коллективтери бо чылдың баштайгы чартымының планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүсеткен.

УЛУГ СОНУУРГАЛ

БЕРЛИН. (СЭТА). ССРЭ-ниң бүгү делегейде улуг сонуурганы хайныкстырган 1990 чылга чедир үеде Аъш чем программазы социалистиг ниитилелдиң кодээ ажыл-агыйының хөгжүлдериниң бодуунуң хемчээлдериниң талазы-биле бодунга дөмейжир чүве чок стратегтиг планы-дыр деп, ГДР-ниң Кодээ ажыл-агыйы эртемнериниң академиязының оралакчы президентизи Дитер Шпаар СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга медеглээн.

Боттарының агрессиг угланыышкынын боттандырып чорударда империалистиг күштериниң ажыглап турары экономиктиг шыдамыкшылын болгаш кызымдааныышкыныңң политиказынга бодаарга, ССРЭ-ниң чаа шуут тайбың угланыышкынныг документизи бүгү делегейге улуг, чугула ужур-дузалыг деп, ол айыткан. Ооң-биле кады Аъш-чем программазы СЭКП-ниң марксчи-ленинчи аграр политиказының кайгамчыктыг боттаныышкыны. Ленинчи төөгү кооператив планының бистиң үевистиң тодаргай байдалдарында улам ыңаигы сайзыралы болуп турар.

Ол онза нарын айтырыгның бүгү факторларын комплекстиг болгаш киңзеңгейлиг шиитпирлеп көргени онза өөрүнчүг-дүр. Программада чүгле угланыышкыннар тодаргайлаттынган эвес, харын 1990 чылга чедир кол сорулганы: чурттуң чонун чем продуктулары-биле хандырарын экижидерин үе-чадалап чедип алырының тодаргай оруктары база тывылдаттынган.

Агроүлетпүр комплекизин хөгжүдериниң бүгү сорулгаларын чедиишкинниг күүседиринге шиитпирлиг рольду эртем шинчилелдерин улам ыңай идепкейжидеринге болгаш ындыг шинчилелдериниң чедиишкиннерин кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге нептередип дүргедедиринге бериин турарын оралакчы президент демдеглээн. Кодээ ажыл-агый культураларының чаа сорттарының болгаш хайжактарының селекциязының талазы-биле ажылдарны күштелдирериндеn база малдың болгаш куштуң бедик продуктулуг чаа уксаалары тургузарындан бүдүрүлгени специализастаарын болгаш концентрастаарын, ол ышкаш ажыл-агыйлар аразының кооперастаашкынын улам ыңай саазыраңгайжыдар талазы-биле эртемге үндезилеттинген ажылдан кылыышкыннарга база албешпал ажыктыг эртем-бүдүрүлге каттыжыышкыннарының четкизин тургузарынга чедир хемчеглерниң калбак комплекизин программада көрген.

ГДР-ниң тарааччын кооперативтериниң чоокта чаа Берлинге болган XII съездизинге республиканың кодээ ажыл-агыйын хөгжүдериниң чаа сорулгаларын төлевилээн деп, Д. Шпаар айыткан. Марксчи-ленинчи партияларның — СЭКП-ниң болгаш Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының политиказының долу чаңгыс эптиинге үндезилеттинген сорулгаларның ниити чоруу ССРЭ-ниң Аъш чем программазындан болгаш бистиң съездивистиң шиитпирлериндеn илдең көстүп турар. Бистиң улустарывыстың чаагай байдалын улам ыңай бедидериниң эрге-ажыктарынга таарыштыр аъш-чемниң бүдүрерин ковудедиринче бүгү күжениишкиннеривисти моон соңгаар-даа салыр бис деп, ол чугаалаан.

ЭДЧ сессиязының түңнелдерин көрген

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАРН ТК-ның болгаш МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң каттышкан хуралы болуп, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң сессиязының 36-гы хуралының ажылынга Моол Арат Республиканың делегациязының киржилгезиниң түңнелдерин аңаа көрген.

ЭДЧ-ниң сессиязы акы-дунма улустарның амыдыралынга чугула болуушкун болуп, делегей хөгжүлдезиниң болуушкуннарынга улам өлүг деңнелиг салдарын чедирип турар социалистиг күрүнелериниң бузулбас чаңгыс эптииниң болгаш экономиктиг күчүлүүн чырыткыландыр көргүскен деп, хүлээп алдынган доктаалда онзалап демдеглээн. Боттарының коммунистиг болгаш ажылчын партияларының съездилериниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып чорудуп чорувушаан, ЭДЧ кежигүннери чурттар бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылчы чоннарның амыдырал деңнелин бедидеринге улуг чедиишкиннерни чедип алган.

Социалистиг чурттар тайбынга ынакшылдыг чайгылыш чок политиканы чорудуп турда, АКШ болгаш ооң эвилелчилери делегей байдалын чиигледиириниң чүүл-бүрү арга-биле оралдажып турар. Ол байдалдарда сөөлгү үеде СЭКП ТК-ның Чиңгиие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советтиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң көдүрген чаа тайбың саналдары 80 чылдарга Тайбының совет программазын амыдыралга боттандырарының херээнге онза чугула базымнар болуп турар.

1986—1990 чылдарда ЭДЧ кежигүннери чурттарның улус ажыл-агый планнарын аайлаштырар талазы-биле сессияның чүүлдүг деп көргени — социалистиг экономиктиг интеграцияны улам ыңай хөгжүдеринге үндезилээш, социал-экономиктиг эң чугула сорулгаларны шиитпирлээринче угланган программа акы-дунма чурттарның улустарының чаагай байдалын өстүрериниң эрге-ажыктары дээш бүдүрүлгениң бедик бүдүрүкчүлүг болдурарда коммунистиг болгаш ажылчын партияларының угланыышкынын боттандырарынга ижиг баар деп, доктаалда онзалап демдеглээн.

ЭДЧ сессиязының 36-гы хуралының ажылынга киришкен МАР-ның делегациязының ажыл-чорудулгазын МАРН ТК биле республиканың Министрлер Чөвүлели чүүлдүг деп көргеш, сессияның шиитпирлерин боттандырарынга бүгү-ле эргежок чугула хемчеглерни алырын чогуур күрүне органнарынга хүлээткен.

ВСАП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары Я. Кадарның даргалааны-биле ВСАП ТК-ның пленуму болуп эрткен. ВСАП Төп Комитеди совет тайбың чаа иинциативаларны бүрүн деткип турарын пленум дугайында информастыг дыңнадыгда айыткан.

Ядролуг чепсекти мурнай ажыглавас дугайында Совет Эвилелиниң хүлээлгезин, ВСАП ТК кайгамчык улуг ужур-дузалыг деп санап турарын документиде онзалап демдеглээн. Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында чугаалажыышкыннарны эгелээр кылдыр дугуржулга ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразынга чедип алдынганынга Венгрияның хөй-ниитизи байыр чедирип турар.

Делегей байдалы дүшкүүрлүг хевээр болуп турарын ВСАП ТК демдеглээн. Ооң кол чылдагааны — империализмниң агрессиг политиказы, шериг күчүлүүнүң талазы-биле артык күштүг болуруш чедип алыр, делегей аренназында күштериниң деңнелгүр байдалын бодунга ажыктыг кылдыр өскертир дээн ооң оралдажыышкыннары-дыр.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң сессиязының Будапештиге болган XXXVI хуралының түңнелдерин ВСАП ТК үнелевишаан, социалистиг экономиктиг интеграцияны хамыладырынга, ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарының кады ажылдажылгазын калбартырынга ол хурал улуг ижиглиг болганын демдеглээн.

Ливанга болгаш Палестинаның араб чонунга удур Израильдиң дерзии агрессиязын Венгрияның бүгү хөй-ниитизи шыңгыы буруу шаап турарын ВСАП ТК-ның пленуму айыткан.

ДЕРЗИИ СҮЛЧЭЭ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Британ империализминиң Мурнуу Атлантикага онгук-чоңгаалыг болгаш дайынзырак дерзии политиказын АКШ-тың администрациязының бүрүн деткип база күткүп турарын америк президент Р. Рейганның болгаш Англияның премьер-министри М. Тэтчерниң Ак бажыңга чоокта чаа чугаалажылгалары база сөөлгү илереткен.

Ак бажыңның ээзи-биле ужуражылганың соонда англи чаактың баштыңы парламентка конференциязынга чүве чугаалаан болгаш Фолкленд (Мальвина) ортулуктар дээш англи-аргентина чепсектиг чөрүлдээге «практиктиг деткимчени» Лондонга көргүскени дээш Вашингтонга «ханызы-биле өөрүп четтиргенин» илергейлээн. Вашингтон моон соңгаар-даа ындыг рольду ойнаар дээрзинге идегеп турар мен деп, М. Тэтчер чугаалаан. Фолкленд (Мальвина) ортулуктарга колониалдыг эрге-чагырганы хевээр арттырар деп Англияның чазааның бодап турарын премьер-министр бадыткаан. «Ол девискээрге Аргентинаның бүрүн эргезин болурунуң дугайында чугаа-даа турбас ужур-дугаа деп, ол медеглээн.

АКШ-тың болгаш Англияның империалистиг сорулгаларының база эрге-ажыктарының ниитилежип нии чурттарының үзүгүүрүнүң арагаларынга «кайгамчык эки» харылзааларны тургузарынга идигил болган деп АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг чугаалаан. Англияның чазааның Мурнуу Атлантикага колониалчы политиказын болгаш англи империализмниң база НАТО-нуң шериг күчүлүүн аңаа калбартыр деп турарын АКШ-тың чазааның бүрүн деткип турарын Хейг чажырбаан.

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң эң айыылдыг оларларының бирээзин хевээр арттырарын АКШ-тың болгаш Англияның планнап турарын чугаалажыышкыннарның түңнелдери бадыткаан. Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының чепсегленииишкиннерни дужүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга киришкен англи премьер-министрниң чугаазы база кедергей дайынзырак болган. Боо-чепсектерни эндере бүдүрерин кынчыктырбас сорулгаже ол кичээнгей салган эвес, а нарыыр чепсектерни камгалаарынче ооң чугаазы бүрүн угланган.

КОНФЕРЕНЦИЯ ДООЗУЛГАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың демократтыг партиязының национал конференциязы Филадельфияга боон эрткен. Ону конгресске болгаш эрге-чагырганың чер-чер органнарынга ноябрь айда болур соңгулдаларының мурнунда партияның сорулгаларын ажылдап кылгаш, бадылаары-биле чыылдырган.

Аңаа хүлээп алган шиитпирде Р. Рейганның республиканчы администрациязының даштыкы болгаш иштики-даа политиказын шыңгыызы-биле шүгүмчүлээн болгаш ядролуг чепсекти чаңгыс деңнелге тударынче, социал-экономиктиг программага акша-хөреңгини катап түзейлээрынче, ажылдаар чаа-чаа черлерни тургузарынче кыйгырып турар.

Швейцарияның Базель хоорайынга Францияның болгаш ГФР-ниң девискээрлерин таваргаап Тайбың маршы доозулган. Ооң киржикчилери Европа диптиң бүгү-ле улустарынга кыжаныышкынны болдуруп турар ядролуг боо-чепсекти эндере бүдүрериинге шиитпирлиг-биле удурланып турарын илередип, АКШ-тың ракета ядролуг планнарынга Европаны хаара тударының айыылындан уштур херек деп саналнар.

ЧУРУКТА: «Шериг белеткелиишкиннерни тарадыр!» «Боо-чепсекти дужүрерн дээш!», «Ядролуг чепсек чок Европа дээш!» деп кыйгырыглары тудуп алган чыскаалчылар Базельдиң кудумчуларында.

Е. КОЗЛОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ЯЛТА. Бүгү-ле эвилелдешкен республикалардан болгаш делегейниң аңгы-аңгы чурттарындан келген 30 муң уруглар Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер лагеринге чылдың-на кээп дыштанып турар. Ол дээрге, Крымның эң-не улуг, эң-не эптиг болгаш таарымчалыг, ногаан аргалыштыг дыштанылга чери-дир. Кара далайның эриинде чеди километр черни дургаар «Артектиң» беш лагерьлериниң корпустары тургустунган.

Аңаа барып дыштаныр уруглар солун экскурсияларны, туристи походтарны, спортчу маргылдааларны кылыр болгаш кайгамчыктыг чылыг Кара далайга эштирлер.

1925 чылда-ла үндезилеттинип тургустунган «Артек» амгы үеде өзүп олурар салгакчыларның дыштанылгазын коммунистиг ёзуга кижизидери-биле холбаштырар «онзагай албан чери» апарган. Бо талазы-биле улуг ачы-хавыяазы дээш ол пионер лагерин Күш-ажылдың Кызыл Тук болгаш Улустарның найыралы орденнер-биле шаңнаан.

ЧУРУКТА: «Артектиң» хөй националдыг пионерлери.

А. Обуховскийниң фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уткуштур

КРАСНОЯРСК КРАЙНЫҢ ТЫВА АССР-ГЕ ХҮННЕРИ ИЮЛЬ 1-ДЕН 8-КЕ ЧЕДИР ЭРТЕР

ООҢ ПРОГРАММАЗЫНДА:

ИЮЛЬ 1-де—Красноярскиниң эртемденнериниң **«ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының Красноярск филиалы»** деп делгелгези Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга 15.00 шакта ажыттынар.

ИЮЛЬ 2-де—«Красноярск крайның хөгжүлдези» деп фотоделгелге хөгжүм-шии театрынга 17.00 шакта ажыттынар.

—Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннериниң ажыдыышкыны. Красноярск крайның уран чүүл коллективтериниң концерти. Хөгжүм-шии театрынга 18.30 шакта эгелээр.

ИЮЛЬ 3-те—«Хүреш» стадионга **Найырал байырлалы** 10.00 шакта эгелээр.

—Красноярскиниң чурукчуларының делгелгези культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгынга 15.00 шакта ажыттынар.

ИЮЛЬ 4-те—Культураның болгаш дыштанылганың парыгының спорт шөлдеринге волейболга эш хуузунуң ужуражыышкыннары 10.00 шакта эгелээр.

—«Совет Тываның 5 чылы» стадионга футболга эш хуузунуң ужуражыышкыны 11.00 шакта эгелээр.

Красноярск крайның уран чүүл коллективтериниң болгаш чогаалчыларының, эртемденнериниң, кино ажылдакчыларының Кызыл хоорайга база республиканың районнарынга чоп-биле ужуражыышкыннары июль 3-тен 7-ге чедир эртер.

ИЮЛЬ 8-те Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннериниң хагдынары. Тываның болгаш Красноярьениң уран чүүл коллективтериниң концерти. Хөгжүм-шии театрынга 18.30 шакта эгелээр.

Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннеринге партия-совет ажылдакчылар, чогаалчылар, эртемденнер, чурукчулар, спортчулар, кино ажылдакчыларының бөлүү, ол ышкаш ырының болгаш танцының «Жарки», «Енисейские зори» ансамбльдер, «Всюду с песней» деп эстрада коллективи, «Движение» деп эстрада-цирк коллективи, филармонияның литература театры, «Ярмарка» деп уран чүүл коллективи киржир.

• СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ •

СОЛУН УЖУРАЖЫЛГАЛАР

СЭКП ТК-ның база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болурун улам ыңай көдүрер дугайында» доктаалын күүседир талазы-биле хемчеглер дугайында» айтырыгны СЭКП Тыва обкомунуң V пленумунга чугаалашканындан бээр ийи ай ашкан. Амгы үеде ол пленумнуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле ажыл чер-черлерде чоруп турар.

Сөөлгү үеде көдээ черлерде волейбол спортун чон ортузунга массалыг болдурар дээш элээн ажылдарның кылдынып чоруттунуп турарын республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш эрткен дыштаныр хүннерде Кызылга болган маргылдаа бадыткаан. Аңаа киришкен командаларның ойнакчылары бедик мергежилдиин, эки белеткелдиин көргүзүп, чараш оюнну көрүкчүлерге бараалгатканнар.

Эң ылаңгыя ыраккы Мөңгүн-Тайгадан келген волейболистер ужуражылгаларның бирги хүнүнден эгелээш, аваангыр- кашпагай ойнап, көрүкчүлерниң, спортчуларның хүндүткелин чедип алганнар. Олар түңнелинде чүгле ийи командага үттүргеш, үшкү шаңналдыг черни ээлээннер. Мөңгүн-Тайганың волейболистери сөөлгү чылдарда шак мындыг чедиишкинни чедип ап көрбээннер. Оон алгаш көөрге спорттуң бо хевири ол районда чогуур сайзыралдыг ап, көдээ чоннуң ортузунда массалыг апар чыдары өөрүнчүг.

А чемпион ат дээш оюн Кызыл районнуң волейболистери биле Улуг-Хем районда Жданов аттыг совхозтуң шилиндек командаларының аразынга болган. Ждановчулар сөөлгү чылдарда республика хемчээлдиг улуг маргылдааларга чүгле боттарының командазы-биле кээп ойнап, багай эвес түңнелдерни чедип ап келгеннер. Эрткен чылын республиканың совхозтар аразынга болган волейбол маргылдаазынга чемпион атка төлептиг болганнар.

Кызылдың культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының волейбол шөлдеринге көдээ спортчуларның аразынга республика чемпиону ат дээш солун оюнну аңаа чыылганнар магадап көргеннер. Баштайгы дөрт ужуражылганың түңнелинде оон 2:2 болуп тиңген. Эң сөөлгү бешки ужуражылгада баштай ждановчулар 9:5 кылдыр ойнап чоруп олурганнар. Көрүкчүлерниң хөй кезии оларның тиилелгезин чайлаш чогуп чугаалажып турганнар. Ынчалза-даа Кызыл районнуң волейболистери найыралдыг, бир демниг ойнап тургаш, чүгле четкен эвес, а харын тиилелгени чедип алганнар. Аңаа ол команданың капитаны Владимир Саая, Борис Сердэ оларның күштүг кагыглары, аваангыр- кашпагай оюну оларның чемпион болурунга улуг идигни берген.

Маргылдааның түңнелинде көдээ спортчуларның шилиндек командазын тургускан. Олар чедп айның эгезинде Красноярск крайдан келир бистиң аалчыларывыс-биле эш-хуузунуң ужуражылгазынга ойнаарлар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: чемпион ат дээш ужуражылга үезинде.

Кызылдың күрүнениң педагогика институду июль 6-дан эгелээш, үндезин националдың өөренирин күзээн кижилерин дээди өөредилге черлеринге 1982 чылда конкурстан дашкаар хүлээп алырының шыгаалдаарын тударынче чалап турар.

МОСКВАНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. Москва университеди (философия, физика).
2. Москваның көдээ ажыл-агый академиязы (үнүштер камгалалы, көдээ ажыл-агый экономиказы болгаш организастаашкыны).
3. Москваның ветеринария академиязы (зоотехния, товароведение, үлетпүр бараанарын садарын организастаары).
4. Москваның эът болгаш сүт үлетпүрүнүң технологтуг институду (эъш-чем бүдүрүлгелериниң машиналары болгаш аппараттары, соодулга болгаш компрессор машиналары болгаш дериг-херекселдери, эъттиң болгаш эът продуктуларының технологиязы, сүт болгаш сүт продуктуларының технологиязы)
5. Москваның чиик үлетпүрнүң технология институду (алгы болгаш ХӨМ технологиязы, калбак хереглел чүүлдериниң үлетпүрүнүң экономиказы болгаш организастаашкыны)
6. Москваның технология институду (радиотехника, даараглыг кылыглар технологиязы)

ЛЕНИНГРАДТЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. Ленинград университеди (орус дыл болгаш литература, математика, физика, биология, журналистика)
2. Ленинградтың политехниктиг институду (хоорайның болгаш көдээ ажыл-агыйның үлетпүр бүдүрүлге черлериниң электри хандырылгазы).

ӨСКЕ ХООРАЙЛАРНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. Краснодар университеди (эрге дугайында эртем).
2. Томск университеди (эрге дугайында эртем).
3. Ивановонуң бөс-таавы институду (даараглыг кылыглар технологиязы, даараглыг кылыглар чогаадылгазы).
4. Иркутскиниң улус ажыл-агый институду (саң-хөө болгаш чээли).
5. Кемерово университеди (эрге дугайында эртем, орус дыл болгаш литература).
6. Алтайның көдээ ажыл-агый институду (зоотехния, ветеринария, көдээ ажыл-агый механизастаашкыны).
7. Омскиниң көдээ ажыл-агый институду (агрономия, зоотехния).
8. Иркутскиниң көдээ ажыл-агый институду (көдээ ажыл-агыйны механизастаары, көдээ ажыл-агыйны электриктээри).
9. Новосибирскиниң көдээ ажыл-агый институду (үнүштер камгалалы).
10. Сибирьниң технология институду (ыяш инженериязының херээ, ыяш ажыл-агыйы)
11. Уралдың политехниктиг институду (тудуг материалдарының, кылыгларының болгаш конструкцияларының бүдүрүлге черлериниң механиктиг дериг-херекселдери).
12. Томскиниң башкарылганың автоматтыг системалар институду (радиотехника, электроннуг херекселдер, үлетпүр электрониказы, башкарылганың автоматчыттынган системалары).
13. Алтайның политехниктиг институду (хоорайларның болгаш көдээ ажыл-агыйның үлетпүр бүдүрүлге черлериниң электри хандырылгазы, көдээ ажыл-агый машиналары, көдээ ажыл-агый тудуглары).
14. Чөөн-Сибирьниң технологтуг институду (эъш-чем бүдүрүлгелериниң машиналары болгаш аппараттары, эът болгаш эът продуктуларының технологиязы).
15. Омскиниң ветеринария институду (ветеринария).
16. Иркутскиниң медицина институду (эмнелге херээ, санитария, стоматология).
17. Кемеровонуң медицина институду (эмнелге херээ, санитария, стоматология).
18. Красноярскиниң медицина институду (эмнелге херээ, педиатрия).
19. Томскиниң медицина институду (эмнелге херээ, педиатрия, фармация).
20. Алтайның медицина институду (эмнелге херээ, фармация)

ӨСКЕ-ДАА ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

1. РСФСР-ниң ДӨМ-нуң Омскиде политехниктиг институду (парлаар машиналар, полиграфия — парлалга бүдүрүлгезиниң технологиязы, информация-хемчээшкин техниказы)
2. РСФСР-ниң ДӨМ-нуң Кузбасста политехниктиг институду (ажыктыг казар байлактар арыглаашкыны)
3. РСФСР-ниң ДӨМ-нуң Кемеровода эъш-чем үлетпүрүнүң технология институду (эът болгаш эът продуктуларының технологиязы, сүт болгаш сүт продуктуларының технологиязы, ниитиниң чемненилгезиниң технологиязы болгаш организастаашкыны)
4. РСФСР-ниң ДӨМ-нуң Томскиде политехниктиг институду (геология чуруунуң тырттырыышкыны, ажыктыг казар байлактарлыг черлерни дилеп тывары болгаш шинчилээри, ажыктыг казымалдарлыг черлерни тыварының болгаш шинчилээриниң геодезиялыг аргалары).

Хүлээп алырын дилээн билдиришкинин Кызылдың пед. институдунуң ректорунуң адынга (чаңгыс аай хевирлиг) 1982 чылдың июнь 25-тен июль 5-ке чедир киирер болгаш дараазында документилерни кожар:

1. Ортумак билиг дугайында документ (боду).
2. № 286 хевирниң эмчи шынзылгазы.
3. 3×4 см. хемчээлдиг 8 фото-чурук (бөрт чок).
4. Школа директору, класс удуртукчузу болгаш хөй-нииттиң организацияларының ат салганы (практиктиг ажыл стажы чок кижилерге) характеристика.
5. Күш-ажыл дептериниң хоолгазы (ажылдап турганнарга).
6. Өг-бүле байдалының дугайында шынзылга (күрүнениң долу хандырылгазынга өөренип кирип турарларга).

Бүдүрүлге стажы-биле өөренип кирер кижилер сөөлгү ажылдап турган чериниң удуртукчузунуң, партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларының төлээлекчилериниң ат салганы характеристиканы кожар. Дээди өөредилге черлеринге өөренип кирер дээн кижилерниң характеристикаларынга ыяап-ла үш удуртукчу кижилер ат салгаш, тамга-биле шынзыткан турар ужурлуг.

Паспортту болгаш шериг биледин (азы киир бижээн шынзылганы) шыгаалдаа дужаар дээш келген кижи институтка боду көргүзер.

Үстүнде айыттынган документилерниң чаңгызы-даа чок болур болза комиссия өөренир дээн кижилерниң билдиришкиннерин хүлээп албас.

ИНСТИТУТТУҢ ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, № 34 бажың, № 114 кабинет.

ИЮНЬ 29-ТАН ИЮЛЬ 1-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Футболга делегей чемпионадында. 11.15 — Телемедээлер. 11.20—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Сезен чылдарның коммунистери». Документалдыг фильмнер программазы: «Зиновьев-биле ужуражыышкыннар», «Кузбасстан директор», «Берге болгаш кайгамчыктыг чараш делегей». 15.25 — Уругларга фильм: «Сабина». ГДР. 16.30— «Шыдыраа школазы». 17.10—17.25— Чапсар. 17.25—Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда.

КЫЗЫЛДАН

18.15— Телемедээлер. 18.30 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Улустуң аялгалары. 19.25—Футболга делегей чемпионадында. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — [illegible] 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35 — Теп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус ырылар хорунуң концерти.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм «Полктуң оглу» 1-ги серия. 13.05 — Француз дыл. 13.35— Демографияның политиказы болгаш айтырыглары. 14.05— «Ырак болгаш чоок ырылар». 14.55 — «А. И. Герцен. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары». 15.40 — «Дем каттыштырылгазы» Тележурнал. 16.10 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Е. Щеповальник ырлаар. Ленинградтан дамчыдылга. 16.30— Телемедээлер. 16.40 —18.15 — Чапсар. 18.15 — «Чурукчулар дугайында чечен чугаалар». Рокуэлл Кент («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Уругларга фильм: «Агаар шары чүге ужуп бар чор?»

МОСКВАДАН

19.00 — «Аъш-чем программазы [illegible]». 20.00 — «[illegible]». 20.15 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.45 — «Илегель». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия.

ИЮНЬ 30-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — Футболга делегей чемпионаты. 11.15 — Телемедээлер. 11.20—12.40 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

12.40—Н. В. Гоголь — «Май дүнези». Ровнонуң музыкалыг театрының тайылбыры. [illegible] — Киножурнал. 13.40 —«Май дүнези» деп шииниң уламчызы.

МОСКВАДАН

14.15 —Телемедээлер. 14.35 —«Беш чыл— кижи бүрүзүнүң херээ». Документалдыг телефильмнер программазы: «Кадыг шиитпирлер үе», «Беш хонуктуң — дөрт хүнде», «Хөй [illegible]». 15.50—«Горнистер, хаалдыңар!». 16.35— Ленинчи комсомолдуң лауреаттары узбек [illegible] ансамбльдиң концерти. 17.05—17.20—Чапсар. 17.20 Сээн ленинчи библиотекаң. В. И. Ленин «Совет органнарының [illegible]». 18.00—«Кады ажылдажылганың оруктары». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Дайынчы найыралдың чалгыннары-биле». «Нормандия-Неман» деп ужар чүүл полкузунуң хоочуннарының ССРЭ-ге чоргаашының дугайы. 19.25— Футболга делегей чемпионадында. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.30— Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунуң хүн демдеглели. Оон соонда — Бөгүн делегейде дээш информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм «[illegible]» 2-ги серия. [illegible] — Немец дыл. [illegible] «Мактаналдыг бора-[illegible]». [illegible]. Д. Д. Шостаковичиниң аттыг [illegible] ойнаар. 14.15 — «[illegible]». [illegible] 15.00 — «Аал-чолдар, хоорайлар». 15.30 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 16.35 — Телемедээлер. [illegible]—18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер. 18.30 — «Хөгжүт нотажыгаштар». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Уругларга фильм: «Цабуня». 19.00 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.30 — «Культура болгаш амыдырал». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хуулгаазынныг экран». 20.15 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Гуляев ырлаар. 20.30 — «Советтер болгаш амыдырал». 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Сергеев Сергеевти дилеп тур». Уран-чечен телефильм.

ИЮЛЬ 1-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги гимнастика. 8.55—«Өлүмнүң өрү [illegible] айтырар». Уран-чечен телефильм. 10.05— «Ырлаар аян-чорукталарының клуву». 11.05—Телемедээлер. 11.15 — 14.15 — Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35 — «Херээженнерниң тайбың дугайында сөзү». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 15.05 — Орус чугаа. 15.35 — «Каналдары дургаар» Кинопрограмма. 16.20 — Вице-адмирал Н. С. Каплунов-биле школачыларның ужуражыышкыны Киевтен дамчыдылга. 17.05 — 17.20 — Чапсар. 17.20 — С. Воронцов ойнаар (гитара).

КЫЗЫЛДАН

17.40 — Уругларга фильм 18.00 — Телемедээлер. 18.15 — Телефильм. 18.25 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 18.40— Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур». «Тыва АССР-ге Красноярск крайның хүннери».

МОСКВАДАН

19.30 — Футбол дугайында дөңчүлал. 20.00— «Чүү? Каяа? Кажан?». Телевикторина. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Театрда, киноda болгаш телевидениеде музыка». 22.20— Бөгүн делегейде. 22.35 — Эртем-нептереддиг фильмнер программазы: «Үреттиңген харылзаа», «Улуг аңнырының кырылганы». 23.15 — 01.00 — Футболга делегей чемпионадында.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Мимино». Уран-чечен фильм. 13.30— Испан дыл. 14.00 — «Горнистер харылзаңар!». 14.45 — «Бистиң садывыс». 15.15 — Телемедээлер. 15.25 — 17.40 — Чапсар. 17.40 — «Лесья Горкада школа». («Орбита-3»). 18.25 — «Н. Оржевская ырлаар». Фильм-концерт («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Телефильм.

МОСКВАДАН

19.00 — «Эртем амыдыралы» («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.30 — «Сылдысчыгаш». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Кижи. Чер. Эртемчей». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.00 — «Баштайгы кыс». Уран-чечен фильм.

Агаар

Республикага элдир булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 10—15, чамдык черлерге 0—5, хүндүс 25—30, чамдык черлерге 17—22 градус чылыыр.

Кызылга кожер булуттаар, чагбас. 28—30 градус чылыг.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ.

КИНО

ИЮНЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Эрте-бурунгу помпуң чаъжыдыы» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дээрбечи-казактар» 15.00; «Хааглыг эжик баарында» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Карнавал» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Өг-бүле болуу» 19.30 шакта.

«ЧАЙГЫ»: «Ак-көк чүктүг киштиг уруг» 15.00; «Ол тооживе мунгаранчыг чүве чок» 16.30, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000 Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-22-54, [illegible] 2-25-35, [illegible] 2-27-22, партий амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-21, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-11-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корреспонденттерниң 2-27-11, бухгалтерияның 2-12-41, соңгу албан барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг 1011

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00636

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 151 (11949) | 1982 чылдың июнь 30, среда | 1925 чылдан үндүрүлгеттинген | Өртээ 3 кап.

УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫНЫҢ КҮЧҮЛҮГ ТУРГУЗУКЧУ КҮЖҮ

Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязы

РИГА. Бышкан социализмниң байдалдарында национал харылзааларның хөгжүлдези, патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгениң дуржулгазы база айтырыглары —Совет Латвияның найысылалында ажылдап эгелээн Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязының темазы ол-дур.

СЭКП ТК-ның харысалгалыг ажылдакчылары, эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының секретарьлары, партияның чамдык обкомнарының бирги секретарьлары, эвилелдешкен болгаш автономнуг чамдык республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарының Даргалары болгаш Даргаларының оралакчылары, эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының килдистер эргелекчилери, партия обкомнарының, хооркомнарының болгаш райкомнарының секретарьлары болгаш килдистер эргелекчилери, Совет Арминың болгаш Шериг-Далай Флодунуң удуртур политажылдакчылары, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның болгаш эвилелдешкен республикаларның ЛКСМ ТК-ларының харысалгалыг ажылдакчылары, масалыг информация чепсектериниң ажылдакчылары, көскү эртемденнер, министерстволарның болгаш ведомстволарның, чогаадыкчы эвилелдерниң удуртур ажылдакчылары, бүдүрүлге мурнакчылары, ол ышкаш чамдык даштыкы чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлекчилери конференцияда киржип турар.

СЭКП ТК-ның Пропаганда килдизиниң эргелекчизи Е. М. Тяжельников конференцияны ажыткан.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чедирген байырын конференцияның киржикчилери соруктуг сиришкин-биле уткаан. Ону Латвияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары А. Э. Восс номчаан.

«Сайзыраңгай социализмниң үе-чадазында СЭКП-ның ленинчи национал политиказы болгаш оон делегейге ужур-дузазы» деп илеткелди СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев кылган. Бистиң үениң кол айтырыгларының аразында национал айтырыг чугула черни ээлеп турар деп, ол чугаалаан. Боттуг социализмниң төөгүлүг дуржулгазы ону чептиг болгаш долу шиитпирлээриниң кара чаңгыс болдунар аргалыг оруу-дур. Бистиң партиявыстың ТК-зының Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежневтиң чаа [illegible] дыңнааныңар байырлыг чагаазында ол дугайын долу күш-биле болгаш тодаргай чугаалаан-дыр.

Бистиң чуртувустуң улустарының хөгжүлдезинде моон мурнунда туруп көрбээн өөрүүр улуг чедиишкиннер—социализмниң артык күштерлииниң, нацияларның марксчи-ленинчи теориязының алыс ылаптызының, СЭКП-ның национал политиказының шынныының көскү бүзүредилгези-дир.

ССР Эвилелиниң 60 чылының алдарлыг оюнда ол дээрге бүгү делегейниң мурнунга коммунизмни кады тургузуп турар дең эргелиг республикаларның найыралчы өг-бүлезин кылдыр көстүп турар деп, СЭКП ТК-ның доктаалында онзалап демдеглээн. Төрээн коммунистиг партиязын, ленинчи улуг херектиң шынчы уламчылакчызы эш Л. И. Брежнев баштаан оон Төп Комитедин долгандыр совет улустуң сырый каттыжыышкыны бузулбас.

Советтерниң хөй националдыг чуртунуң чайгылыш чок болгаш бурунгаар дептиилгелиг хөгжүлдези Коммунистиг партияның мурнунга, чонунуң мурнунга чаа-чаа сорулгаларны үргүлчү көдүрүп турарын демдеглээш, Б. Н. Пономаревтуң чугаалааны болза: партия ол сорулгаларны шиитпирлээрин марксчи-ленинчи өөредигни болгаш чедип алдынган төөгүлүг дуржулганы ёзугаар көрүп, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң практика-биле хынаттынган ленинчи принциптерин чогаадыкчы ёзу-биле байлакшыдып турар. Партияның XXV болгаш XXVI съездилериниң материалдарында база шиитпирлеринде, Л. И. Брежневтиң ажылдарында сайзыраңгай социализмниң үе-чадазында ленинчи национал политиканы бүгү талалыг үндезилеп тургускан.

Национал харылзааларның талазынга чаа чорудулгалар болгаш айтырыглар партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының ажыл-чорудулгазынга ыяк барымдаалаттынган турарын СЭКП доктаамал хайгаарап турар. СЭКП ТК-ның шиитпири ёзугаар чыылдырган бистиң конференциявысты эрттирип турары база оң сорулгага бараан болур.

Империализм болгаш капитализмден социализмче шилчиишкинниң үе-чадазында национал айтырыгның теориязын В. И. Лениниң ажылдап кылганын илеткелчи тодаргай чугаалаан. Национал айтырыгны бүрүн шиитпирлээриниң социалистиг революция-биле тудуш харылзаазын ленинчи ажылдарда бүгү талалыг үндезилеп айыткан. Хөй националдыг социалистиг күрүнениң принципиалдыг үндезиннерин Ленин чүгле тодаргайлап айыткан эвес, харын-даа ССР Эвилелиниң тургустунганының дөзүнге турган. Социалистиг тургузуушкунуң чылдарында бистиң чуртувустуң бүгү нациялары болгаш биче улустарының амыдыралынга болдунган дептиилгелиг ханы чаартылгаларны оратор көргүскен.

Сайзыраңгай социализмниң үе-чадазында СЭКП-ның национал политиказының айтырыгларынга илеткелчи доктааган болгаш национал харылзааларның хөгжүлдезиниң кол угланыышкыны совет нацияларның бүгү талалыг улам ыңай чоокшулажылгазы. ССР Эвилелин быжыглаары болуп турар деп демдеглээн. Тургустунган чаа социал болгаш интернационалчы ниитилешкен чоруктуң— совет улустуң, оон улам ыңайгы дептиилгезиниң байдалдарында национал харылзаалары хөгжүп турар үеде амгы байдалдарда ол харылзааларның кол чүүлдерин оратор айыткан. Социалистиг дем каттыжылгазы догуннап, быжыгып турар үеде националдар аразының социалистиг харылзаалары акы-дуңма чурттарның улустарының аразында база калбарып турар.

Экономиктиг тургузуушкунуң болгаш национал харылзааларның хөгжүлдезиниң тудуш холбаалыының айтырыгларынга илеткелчи доктааган болгаш чурттуң улус ажыл-агыйының чаңгыс аай комплекизи — улустарның акы-дуңма чоруунуң болгаш найыралының материалдыг идегелдиг үндезини-дир деп демдеглээн. Улам ыңайгы дептиилгениң кол айтырыны — бүдүрүлгениң интенсификастаарының сорулгазын совет республикалар дем-биле шиитпирлеп турар.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң чүүлдүг деп көргени Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырары, чурттуң чонун аъш-чем продуктулары-биле четчир кылдыр хандырары — республикаларның партия организацияларының, бүгү ажыл-ишчилериниң амгы болгаш даараазында беш чылда кол сорулгазы болуп турар. ССР Эвилелиниң улустарының интернационалчы чаңгыс эви болгаш найыралы программада айыткан улуг сорулгаларны боттандырарынга чугула рольду ойнап турары чигзиишкин чок. Ынчаарга Аъш-чем программазын боттандырар дээш ажыл бистиң улустарывыстың улам ыңайгы чоокшулажырынга болгаш найыралының быжыгарынга идиглиг фактор болур.

Амгы үе-чадада национал харылзааларның хөгжүлдезинге социал политиканың болгаш социалистиг демократияның чайгылыш чок ханылаашкынының ролю күштелип турарын оратор көргүскен. Аңгыларның болгаш социал бөлүктерниң боттуг чоокшулажыышкыны бүгү республикаларга ниити чүүл болуп турар. Сайзыраңгай социализмниң төөгүлүг үе-чадаларында аңгы чок структураның кол-дуунда тургустунарының дугаанында СЭКП-ның XXVI съездизиниң түңнели совет улустуң социал болгаш интернационалчы чаңгыс эвиниң улам ыңай быжыгарының перспективазын тодаргай көргүзүп турар.

Кадр политиказы национал хөгжүлдениң айтырыгларын интернационалчы ёзу-биле көөрүнүң дээштиг аргазы болган турар ужурлуг. «Республика бүрүзүнүң нациялары болгаш биче улустары оон партия болгаш күрүне органнарынга чогуур төлээлекчилерлиг болгап турарын хандырар сорулгалыг бис, ынчаарга кижи бүрүзүнүң ажыл-ишчи болгаш идей-чаңчыл мөзү-шынарларын шыңгыы барымдаалап көөр херек» деп, Л. И. Брежнев Ташкентиге чугаазынга онзалап демдеглээн.

Сайзыраңгай социализмниң чагай үндезиннинге совет улустуң интернационалчы чаңгыс аай культуразы хөгжүп база быжыгып турар. Чаңгыс сөс-биле демдеглээрге, бистиң чуртувустуң улустарының эрткен эвес, а амгы болгаш келир үеде бүгү талалыг хөгжүлдезиниң чайыннапчак алдын үе-чада-дыр деп, Л. И. Брежнев чугаалаан.

Ажылчы чоннарның патриоттуг болгаш интернационалдыг кижизидилгезиниң талазы-биле партия комитеттериниң ажыл-чорудулгазынга илеткелчи доктааган болгаш пролетарлыг интернационализм кижи бүрүзүнүң хүн бүрүде аажы-чаңының нормазы, идепкейлиг амыдыралчы туружунуң тудуш чүүлү болган турар кылдыр тодаргай сорулгалыг ажылды чорударының эргежок чугулазын онзалап демдеглээн.

Сайзыраңгай социализмниң үе-чадазында СЭКП-ның национал политиказының дугайында чугаалаан чүүлүнге түңнелди кылбышаан, Б. Н. Пономарев партияның национал политиказының кол угланыышкыннарын демдеглээн:

— ССРЭ-ниң улустарының ленинчи найыралын могаг-шылаг чокка быжыглаары, кижилерниң төөгүлүг чаа ниитилешкээ болган совет улустуң быжыгыышкынының болгаш хөгжүлдезиниң чорудулгазынга дээштиг идигни бээри;

— Республика бүрүзүнүң материалдыг болгаш угаан-бодал талазы-биле улам ыңайгы дептиилгезинче угланыышкынның чайгылыш чокка боттандырары, оон-биле чергелештир совет республикаларның күчүзүн бүгү чурттуң шапкын хөгжүлдезинге улам долу ажыглаары;

— Экономиктиг кол айтырыгны — бүдүрүлгениң интенсификастаарының, улус ажыл-агыйының бүгү комплекизиниң ажыктыын бедидериниң сорулгазын шиитпирлээринге бүгү нацияларның ажылчы чоннарының күжениишкиннерин мөөңнээри;

— ССР Эвилелин быжыглаары, социалистиг демократияны чайгылыш чокка ханыладыры;

— Аңгы чок ниитилелдиң тургустунарының угланыышкынынга совет республикаларның чонунуң социал тургузуун хөгжүдери;

— Чурттуң нация болгаш биче улус бүрүзүнүң угаан-бодал культуразының дептиилгезинге совет улустуң социалистиг чаңгыс аай культуразының улам ыңайгы хөгжүлдезинге бүгү талалыг идигни бээри;

— Нацияларның болгаш национал харылзааларның дугайында ленинчи өөредигни сайзыраңгай социализмниң болгаш коммунизмче чоорту шилчииринниң байдалдарынга дүүштүр чогаадыкчы ёзу-биле сайзырадыры.

ССРЭ-ге национал харылзаалар чаартылгазының теориязының болгаш практиказының делегейге ужур-дузазын илеткелге база тодаргай көргүскен. Национал хамаарыышкас чорук, хосталга болгаш дең эрге дээш улустарның демиселинге кайгамчык улуг салдарны олар чедирип турар. СЭКП-ның дуржулгазының хөй талаларын бүгү делегейде дептиилгелиг күрүнелер, партиялар болгаш хөй-ниити шимчээшкиннери калбаа-биле ажыглап турар.

Коммунистиг партиялар национал айтырыгже улуг кичээнгейни угландырып турар. Национал хосталга болгаш хамаарыышкас чорук дээш демисел — ол дээрге бистиң үевисте делегейниң ёзулуг социал чаартылгазының чарылбас кезии-дир. Делегейге националдар аразының чөптүг харылзааларын бадыткап тургузары дайын айыылынга болгаш боо-чепсекти эндере бүдүрериңге удур демиселдиң чугула фактору болуп турар.

Национал тургузуушкун талазы-биле совет дуржулга социалистиг дем каттыжылгазының коммунистиг болгаш ажылчын партияларының ажыл-чорудулгазынга, социалистиг интернационализмге үндезилеттинген күрүнелер аразының харылзааларының практиказынга таарымчалыг салдарлыг болуп турарын илеткелчи айыткан. Ол дуржулгага улуг сонуургалды Азияның, Африканың, Латин Американың хөгжүп орар чурттарының күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчыларының, политиктиг партияларының, хөгжүлделиг капиталистиг чурттарда коммунистерниң, дептиилгелиг

(Төнчүзү 3-кү арында).

Бүзүрелдиг патриоттарны-интернационалчыларны кижизидер

Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязының киржикчилеринге

Эргим эштер!

Силерниң конференцияңар кайгамчыктыг юбилейниң — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнуң мурнуу чарыында эртип турар-дыр. Чаагай ленинчи чаңчылды эдербишаан, силер бышкан социализмниң байдалдарында национал харылзаалар хөгжүлдезиниң дуржулгазын болгаш оон өйү келген чугула айтырыгларын чугаалажырынче боттарыңарның кичээнгейиңерни мөөңнээр деп бодап алганыңар чугула-дыр.

ССР Эвилели революсчу-тургузукчу ажыл-херектериниң алдарлыг оруун эрткен. Мөлчүкчү тургузугдан төрүттүнген национал айтырыгны чөптүг шиитпирлээриниң үлегер-чижээн бир дугаарында СЭКП көргүскен. Бүгү нацияларның болгаш биче улустарның чүгле юридиктиг эвес, харын херек кырында дең эргези бистиң чуртувуска эң кыска хуусааларда чедип алдынган. Кижилерниң төөгүлүг чаа ниитилешкээ—совет улус тыптып келген, бүгү националдарның күш-ажыл кижилериниң аразынга акы-дуңма харылзаалар, улустарның ленинчи найыралы бадыткаттынган. Оон чырыткылаңчак херечилээн найысылалында силерниң чыылганыңар Совет Латвия болуп турар.

Совет кижилериниң идей-политиктиг, социал болгаш интернационалчы чаңгыс эвин ханыладырынга чаа үе-чаданы ажыткан сайзыраңгай социализмни бистиң хөй националдыг Төрээн чуртувустуң ажылчы чоннарының күжениишкиннери-биле тудкан. Ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның болгаш улусчу интеллигенцияның бузулбас эвилели быжыгып турар. ССРЭ-ниң бүгү нацияларының болгаш биче улустарының чоокшулажырының буянныг чорудулгазы хөгжүп турар. Дең эрге бүзүрежилгени тывылдырар, бүзүрежилге — коммунистиг тургузуушкунунуң бүгү талаларынга билчиишкинниң болгаш улам сырый кады ажылдажылгазының болдурар.

Национал харылзааларны улам ыңай хөгжүдериниң оруктарын СЭКП-ның XXVI съездизи тодаргайлаан. Чугаа болза хамыктың мурнунда республика бүрүзүнүң материалдыг болгаш угаан-бодал күчүзүн улгаттырарының база оон-биле кады ону бүгү чурттуң таарымчалыг хөгжүлдезинге улам улуу-биле ажыглаарының дугайында чорып турар. Сибирьниң, Ырак Чөөн чүктүң болгаш Соңгу чүктүң бойдус байлактарын шиңгээдип алырынга, Кара эвес хөрзүннүг черни хөгжүдеринге, Аъш-чем программазын күүседиринге бүгү республикалар идепкейлиг киришкен турары чугула.

Патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгениң айтырыглары силерниң кол кичээнгейиңерде турары кончуг эки-дир. Ол — партияның идеологтуг ажылының кол сорулгаларының бирээзи-дир.

Ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидер, юбилейлиг чылдың болгаш ниитизи-биле беш чылдың планнарын күүседир, Төрээн чурттуң күчү-шыдалын, улустарның тайбыңын болгаш айыыл чок чоруун бүгү хемчег-биле быжыглаар социализмниң чаалап алыышкыннарын камгалап туржурунга белен болур —ССРЭ хамаатызының бодунуң патриотчу хүлээлгезин күүседир, интернационализмни херек кырынга көргүзер арга-шинээн хынаар чүүлдер ол-дур.

Силерге болгаш конференцияның даштыкы аалчыларынга чедиишкиннит ажылдарыңарны, чогаадыкчы улуг чедиишкиннерлиг болурунарны күзедим.

Л. БРЕЖНЕВ.

«ЭЛЬБРУСТАР» БОЛГАШ «ПАМИРЛЕР» ЧУГААЛАП ТУР

Совет болгаш француз эртемденнерниң белеткээни эртем шенелделери «Салют-7» орбита станциязында хайныышкынныг чоруп турар. Совет-француз каттышкан экипажтың ажылының үшкү хүнүнде шенелделер база хөй болган. А ол хүннүң кежээзинде журналистерни ужудуушкуннуң удуртукчулары эфирже чалаан. Францияның кол солуннарының болгаш журналдарының төлээлекчилери, Франс Пресс агентствонуң корреспондентилери, совет журналистер башкарылга төвүнүң кол залынга июнь 28-те чыглып келген.

Найыралдыг беш космонавтыларны экранга көрдүвүс. Ханада—ССРЭ-ниң болгаш Францияның туктары. «Памир-3», чоокшулап келиринерни дилеп тур бис» деп, француз космонавтыга оператор чугааланды. Жан-Лу Кретьен бодунуң сандайындан чиңги-биле алырылгаш, объективке эжинирген хевирлиг чедип келгеш, «Эльбрус-2»-биле—Валентин Лебедев-биле кожа олурупту.

Деңзи чок байдалга таарымча чок болуп турар бе, орбитага азы черге ажылдаары чиик бе? деп француз космонавтыдан «Ви уврие» база «Социалистическая индустрия» солуннарның корреспондентилери айтырган.

—Деңзи чок байдалга 48 шак дургузунда чаңчыгып, белеткенген мен. Кандыг-даа таарымча чок чүүлдер мен де ам чок—деп, Жан-Лу харыылаан.

Аалчыларның келгени станцияның ээлеринге кандыг-бир айтырыгларны тургускан эвес ирги бе? деп Франс Пресстиң корреспондентилери айтырган. Француз кухняның чемин космонавтылар кажан чиир деп турарын база сонуургап көргеннер.

—Француз кухняга кылган чемнерни четтирген бис. Дуптеки чемненилге үезинде паштетти чидивис. Кедергей амданныг болду. Космостуң бедии ышкаш, ындыг бедик шынарлыг кылдыр белеткээн чем болду деп, А. Березовой харыылаан. Аалчыларның биске чедип келгени кандыг-даа парын айтырыгларны биске таварыштырбаан. Ажылдаар, удуур, дыштаныр черлеривис шуптувуска четчир.

Борт инженерлериниң хүлээлгелерин боттарының аразынга канчаар хуваажып турарын В. Лебедевтен болгаш А. Иванченковтан айтырган.

—Белени-биле хуваажып турар бис. Космоска 140 хонук ажылдаан Саша менээ дузалап турар-дыр—деп, Лебедев харыылаан.

Иванченков бодунуң экипиң чугаазынга солуп чаа чүүлдү немеп каан. Москваның ужар чүүл институдунуң иштээзукчулары планетаның кырында ажылдап турар. Маңаа холбаштыр институтта бүгү эш-өөрүвүске изиг байырны чедирип тур бис.

Ужудуушкун башкарар төп.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ,

СЭТА-ның корр.

ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕТТИНИП ТУРАР

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Анатолий Березовой, Валентин Лебедев, Владимир Джанибеков, Александр Иванченков болгаш Жан-Лу Кретьен составтыг каттышкан экипаж орбитаның «Салют-7» — «Союз Т-5» —«Союз Т-6» комплекизинде ажылдавышаан.

Июнь 28-те космонавтылар черниң атмосферазын, планеталар аразының бүдүмелдерин, галактиктерниң болгаш галактиктиг-даа эвес хереелдениишкиннер үндезиннерин шинчилээр сорулгалыг «Пирамиг» болгаш ПСП дээр шенелделерин кылып эгелээннер. Станцияның иштинден кылып астрофизиктиг шинчилелдер шинчилеп турар чүүлдерниң дугайында аңгы медээлерни алыр арганы бээр. Ол каттышкан шенелделерни француз специалистерниң кылган фотоаппаратуралары-биле күүседип турар.

Ында чеде берген экспедицияның экипажы космоска ужудуушкунуң үезинде оон байдалынга кижиниң таарыжып эгелеп турарының үезинде чүрек-дамыр системазының болгаш карактың байдалын шинчилээриниң ажылын катап кылган.

Космос материаловедениезиниң программазын ёзугаар «Кристалл» дээр совет технологтуг херексел-биле чес-биле коргулчунну ажыглап турган, деңзи чок байдалда материалдарның диффузияларының хемчээлин тодарадыр дуржулганы кылыр ужурлуг. Ону кылыр бүдүмелдерлиг саваларны француз эртемденнер белеткээн.

Июнь 28-тиң кежээзинде ийи телевидение сеанзынга ол ужудуушкунуң дугайында бижип турар совет болгаш даштыкы журналистерге каттышкан экипажтың парлалга конференциязы болган.

Орбитадан дыңнадыгларны болгаш телеметрлиг медээлерни ёзугаар алырга, эртемшинчилелдиң «Салют-7» — «Союз Т-5»—«Союз Т-6» комплекизиниң ужудуушкуну чогумчалыг чоруп турар.

Космонавтылар Березовой, Лебедев, Джанибеков, Иванченков болгаш Кретьен оларның байдалы эки.

ХОЙДАН-НА — ҮШ КИЛОГРАММ

— Хой кыргылдазын кыска хуусаада, эки шынарлыг чорудар сорулганы салгаш, бо хүннерде шалыпчы ажылдап тур бис—деп, Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы» совхозтуң Дагыр-Шеми хойжу бригадазының бригадири О. О. Ондар биске чугаалады.

Шынап-ла кыргылда пунктузунда ажыл-иш хайныышкынныг чоруп турар болду.

18 электриниг хачылыг кижи ажылдап турар, олар ниитизи-биле 5200 ажыг хойну кыргыыр, ам үш муң ажыг хой кыргыттынган. Бир баш хойдан ортумаа-биле 3 килограмм дүктү кыргып алган. Көргүзүг багай эвес, ам безин планда көрдүнгенинден ажып турар. Моон алгаш көөрге, күрүнеге дүк садар онаалданы күүседир долу аргазы бар. Эки көргүзүгнү Ондар Байыр-оол чедип алган, ооң кадарган хоюнуң бирээзи-ле 3 кг 400 грамм дүктү берген.

Кыргыкчылар аразында чарышты эки организастаан, оларның көргүзүглерин хүннүң-не самбырада бижип турар, түңнелди беш хонгаш-ла үндүрерин доктааткан. Кыргыкчы Додуй-оол Чаш хүннүң-не нормазын 160-180 хуу чедир күүседип турарындан чарыштың бирги черинде чоруп турар. Кыргыкчылар Куулар Хеймерек, Ооржак Шончалай, Чуглур Ондар, Куулар Шончалай, Ондар Дукарсүү болгаш өскелер-даа хүн нормазын ажыр күүседип келгеннер.

Кыргылда пунктузунда ажыл-ишчилерни күш-ажылче соруктуг киирип турар лозуннар, плакаттар, көргүзүглер бар. «Кыргыкчының будуңунда» кыргыкчы кижиниң кылган ажылын төлеп бээрин, чарыштың негелделерин, шаңнал-мактаарының хемчеглерин азып каан.

Партия организациязы (секретары Б. С. Хомушку) агитаторларны, политинформаторларны пунктуда быжыглаан, олар агитхуудусту үндүрүп, көргүзүглерин доллуруп, беседаларны кылып турарлар. «СЭКП ТК-ның май (1982 чыл)Пленумунуң түңнелдериниң болгаш совхозтуң ажыл-ишчилериниң сорулгаларының дугайында» илеткелди совхоз директору К. Б. Куулар пунктунуң ажыл-ишчилеринге кылып берген.

Кыргыкчылар, бригаданың хойжулары республиканаздымынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыры-биле чоокку хүннерде кыргылдазын дооскаш, хойларның чайгы семиртилгезин эки организастаар хемчеглерни ап турар.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: кыргыкчы Куулар Шончалай.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Туркменистан: чаңгыс өг-бүледе

ССРЭ-ниң УАЧД-зинде Туркменистанның делгииринге чаа чүүл—чаа дүжүттүң кызылтазының снову немешкен. Чурттуң Кол делгелгезинде Туркмен ССР-ниң хүннери-биле холбаштыр хүндээректиг республиканың июнь 28-те Москвада келген төлээлекчилери ону эккелген.

Домодедово аэропортунга аалчыларны москвачылар чүректиң ханызындан хүндүткеп уткаан. Анаа митинг болуп, ээн кадып чыткан ховуларны чечектелген чурт болдуруп бергени дээш Совет Туркменистан акы-дуңма улустарга кезээде өөрүп четтирген деп, онзалап демдеглеп турган.

«Чаңгыс эптиг өг-бүледе» деп юбилейлиг делгелгеге келген кижилерге ол дээрге ногаарарган чечек дег кылдыр көстүп келир. Хаузханның кижилер кылган далайы чүс-чүс чылдарның элезинниг ховуларын тоолда чүве дег чаартыпкан. Каракум каналып бүгү чурт тудуп турар. Ол —Совет улустуң чоргааралы-дыр. Схемада чурагайлларда: ол суг оруунга материалдарны болгаш дериглерни 250 ажыг хоорайлар берип турар дээн.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан делгиирде Туркмения нефтиниң болгаш газтың арбын бүдүрүкчүзү, энергетиканың, химияның, машина тудуунуң дүрген хөгжүлделиг чурту кылдыр көстүп турар. Республиканың бүдүрүлгелериниң маркалыг продукцияны даштыкының 50 чурттарында билир. Улуг Октябрьның мурнунда кадагларны безин өскээртен сөөртүп ап турган бо чуртта чүс-чүс заводтар, фабрикалар, ажылдап турар.

Чоннуң хереглел бараанналарының үлегер хевирлерин калбаа-биле делгээн. Кайгамчыктыг туркмен хевистерни кижи магадап ханмас. Республиканың алдары, ооң онза сагыш салыр чүүлү —хөвең. Ону бүдүрериниң талазы-биле Туркмения ийиги черни чуртта ээлеп турар. Сөөлгү он чылдында хөвең ажаап алыры барык ийи катап көвүдээн. Туркмения өске-даа чүүлдер-биле байлак. Чурт оортан каракульду, дүктү, торгу кылыр парын удазыннарны тарааны, дыняны, виноградты ап турар.

Туркменияның ажылчы чоннары ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга улуг үлүүн киирер шиитпирлиг тура-соруктуглар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында туркмен улустуң угаан-бодал өзүлдезин делгелгеде көргүскен. Диаграммаларның бирээзинде мындыг бүзүрелдиг чурагайлар бар: студентилериниң санының талазы-биле Туркмен ССР Великобританияны 1,3 катап, Турцияны —барык ийи катап, Иранны — ийи чартык катап ажып турар. Культура талазында чедиишкиннерни делгиирлер болгаш фото-чуруктар көргүскен. Оон национал чаңчылдарын хумагалап арттырган.

Москва.

И. НОВИКОВ, СЭТА-ның корр.

Эш Б. Б. Ондарны Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 60 харлааны-биле холбаштыр Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң малчыны Баян-доо Баазанович Ондарны Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары Н .БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың июнь 29.

Аъш-чем программазын—амыдыралга

АВТОТРАНСПОРТ—КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙГА

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунга хүлээп алдынган ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын республиканың автотранспортчулары чаны сонуургал-биле өөренип, таныжып турар. Ук программаны боттандырарынга автомобиль транспортунга чугула роль онаажып турарын май Пленуму айыткан. Агроүлетпүр комплекстериниң транспорт-биле хандырары чугула айтырыгларының бирээзи.

Тываның автотранспорт эргелелиниң коллективи ол сорулганы шиитпирлээринче белеткенип, арга-курлавырларны сайгап, автотранспорттуң күжүн долу ажыглаарын хандырар ужурлуг. Автомобиль транспортунуң хөгжүлдезин көдээ ажыл-агыйының бүгү адырларының келир үеде хөгжүлдези-биле холбаштырары чугула. Чүге дээрге ол адырларның продукция бүдүрери, ажаары, белеткээри, хүлээп алыры, шыгжаары, ону болбаазырадыры автотранспорттуң ажылы-биле холбашкан. Бүдүрүлге-биле хереглекчиниң аразында түдүштүрар, харылзаштырар звено — транспорт эргелели. автобүдүрүлгелер чүък сөөртүлгезин сайзырангайжыдарының хемчеглерин планнап турар. Автотранспорт бүдүрүлгелери чүгле көдээ ажыл-агыйының продуктуларын сөөртүр эвес, хөй санныг чүъктү хоорайдан совхозтарже, көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлгелеринче чедирер апаар болгай. Транспорт ажылының ажыктыын бедидери, чүък сөөртүлгезиниң бот-үнезин чиигедири болгаш өске-даа чугула айтырыглар транспортчуларның мурнунда турар. Моон мурнунда чылдарда транспортту планнаарда көдээ ажыл-агыйының онзагай байдалын, сезоннарын четче барымдаалавайн турганындан чүък сөөртүлгезин экижилериниң хемчеглерин ажыл-херекке боттандырарынга берге-дээшкиннер тургулаан. Ындыг байдалды дарый эдерин негеттинип турар. СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң материалдарынга дорт айыткан—ажылдың төп-чү түңнели, алдынар продукция дээш бүдүрүлге-даа, транспортчулар-даа бир демей сонуургалдыг болур ужурлуг дээн болгай.

Республиканың транспортчулары 1982 чылда көдээ ажыл-агыйга 1384 муң тонна чүъкту сөөртүп бээр. Оон иштинде нийти ажыглал транспорту-биле 14.5 муң тонна картофельди, ногааны, чимисти сөөртүр.

Он бирги беш чылдың ийиги чылының дүжүт ажаалдазынга транспортчулар төлептиг үлүг-хуузун кииреринге белеткенип турар. Дүжүт ажаалдазын бедик организастыг, шалыпчы чорударда Көдээ ажыл-агый министерствозу, белеткел организациялары болгаш автотранспорт бүдүрүлгелери бир демниг, харылзаалыг ажылдаарындан чедиишкин хамааржыр. Дүжүт ажаалдазының үезинде сөөртүлгени удуртуп башкарар тускай төп республикага болгаш районнарга (районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң ажылдакчызының киржилгези-биле) тургузары чугула.

Ылангыя картофель, ногаа ажаалдазының, ону сөөртүрүнүң сайгарып, белеткээриниң үезинде бистиң республика бергедээшкинге таваржып турар. Бо чылын совхозтарның, колхозтарның шөлдеринден белеткел болгаш садыг организацияларынче нийтиниң автотранспорту-биле 5 муң тонна картофельди, 2,5 муң тонна ногаа аймаан болгаш 7 муң тонна картофельди, ногааны Саян артындан киир сөөртүрү көрдүнген.

Моон мурнунда чылдарда картофель, ногаа ажаалдазының кампаниялыг үезинде автотранспортчулар эвээш эвес бергелерге таваржып турдувус. Кайда, чеже хемчээлдиг дүжүт барын шын эвес дыңнадып бээр фактылар тургулаан. Чүдүрер-дүжүрер ажылдарны шуут-ла хол-биле кылырындан хөй үе-шакта транспорт анаа турар, ногаа үрелир чоруктар болгулаар. Кызыл хоорайже бээн сөөртүлге үезинде транспорттуң анаа туруушкуну парадтыг үениң 60-70 хуузу чедип турар. Районнарже чүък апаарда ындыг чидириглер оон-даа хөй, оон уламындан 30-40 км-ге хүнде чүгле чаңгыс рейс кылыр. Ынчангаш дүжүт ажаалдазын кыска хуусаада эрттирери-биле ажаалда-транспорт-белеткел комплекстерин амдан эгелеп белеткээри чугула.

Картофельди сөөртүрүнге тускай контейнерлерни ажыглаары эптиг. Ук контейнерлер садыг, белеткел организацияларының боттарының болур ужурлуг. Аңаа эккелген картофельди ол хевээрле шыгжаар. Олар республиканың садыг организацияларында барык чок. Садыг министерствозунуң баазазында бар 2000 хире контейнерлерни картофельди чүгле шыгжаарынга ажыглап турар. Оон парыгын тургузары —хүннүң негелдези апарган. Картофельди, ногааны контейнерлиг сөөртүрү транспортчуларга-даа, хереглекчилерге-даа ажыктыг. Чүге дээрге ынчан транспортту ажыглаары экижиир, хол-биле кылыр ажылдар эвээжээр болгаш ногаа, картофельдиң чидирии кончуг кызырлыр. Картофель, ногаа ажаалдазының сезонунда, массалыг сөөртүлге үезинде чүъктүг автомобильдер хүлээп алыр баазалардан магазиннерже, нийтиниң чемненилге черлеринче дорт чедирер апаар. Ол черлерниң хөй кезиинде киирер оруктар чок, белеткеттинмээн.

Саян артындан картофель садып алырында чамдык айтырыгларны өөренип көөрү күзенчиг. Садыг министерствозу, Респотребсоюз, ИХМ ындыг керээ чарарда сорттап каан болгаш четкилерге савалап каан картофельди алырын дугуржур болза эки. Ол дээрге продукцияның үрелирин болдурбас, шынары экижиир, хол-биле кылыр ажыл эвээжээр. Савалаваан, машинаже анаа ургаш-ла Саян артындан 1981 чылда сөөрткен картофельдиң чидирии 1800 рубль болган, азы 18 тоннаны хереглекчиге чедирбээн деп болур. Автотранспорт эргелелинде 100 автомобиль-рефрежератор бар. республика девискээринден дашкаар черлерден ногаа, чимис аймаан киир сөөртүрүнге ол четчир.

АТБ-лерге быжыглаан совхозтар-биле кады дүжүт ажаалдазының үезинде комплекстиг бригадаларны (чолаачы, механизатор, септекчи, дузалаар ажылчыннар) тургузарын чедип алыры күзенчиг.

Бригада керээзи-биле ажылдаар арганы көдээ ажыл-агый продуктуларын сөөртүрүнге ажыглаарын транспортчулар өөренип көрүп турар. Көдээ ажыл-агый продуктуларын садыг шугумунга чедирери барык шиитпирлеттинген-даа болза, көдээ ажыл-агый продуктуларының белеткелиниң болгаш шынарының талазы-биле күринспекцияның белеткел чорударын организастаанында четпестер ам-даа хөйүн айтыр апаар. Совхозтардан, ажыл-агыйлардан, чоннан садып алган эът, сүт, дүк болгаш картофель, ногаа аймаан сөөртүрүнге бригаданың керээлиг ажылдаар аргазын ажыглаарын шиңгээдип алыр өйү келген. Белеткел организациялары транспортчулар-биле керээ чарып, харылзажырындан дескелээр, хөөн чок. Чүдүрер-дүжүрер шөлчүгештерде киирер оруктар чогу, механизмнер болгаш ол ажылдарга ажылчыннар чедишпезинден ону тайылбырлап турар.

База бир айтырыгны өөренип көөрү, шиитпирлээри күзенчиг. Бистиң автотранспорт эргелелинде чаа маркалыг, хөй чүък алыр, кончуг дүрген чоруур автомобильдер немежип турар. Ынчаарга республика иштинде оруктар болгаш Абакан, Минусинск, Абаза хоорайларда баазаларга чедирер оруктар багай. ол машиналарның күчүзүн ажыглаарынга шаптыктап турар.

Агроүлетпүр комплекстериниң бүдүрүлгелериниң аразында экономиктиг харылзааларны транспортчулар чорудар апаар. Ынчангаш бистиң мурнувуста тургустунуп турар айтырыгларны комплекстиг-биле шиитпирлээри негеттинер. Мынаа чүгле транспортчулар эвес, харын Көдээ ажыл-агый министерствозу, Көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээриниң болгаш шынарының талазы-биле Курнинспекция база совхозтар, садыг организациялары шуптузу сонуургалдыг болуп, демниг ажылдаарының бүгү аргаларын, хемчеглерин боттандырар ужурлуг.

Транспортчулар боттарының талазындан сөөртүлгени организастаарын сайзырангайжыдар сорулга-биле контейнерлиг, чүъкту савалыг сөөртүрүн ажыглааш, транспорттуң бүдүрүкчүлүүн бедидерин, организациялар, бүдүрүлгелер-биле харылзааларны экижидерин, чүдүрер-дүжүрер ажылдарны механизастаарын, күш-ажылды организастаарының депшилгелиг аргазы —бригада керээзиниң калбаа-биле ажыглаарын планнап турар.

В. ПАРУНИН.
Тыва автотранспорт эргелелиниң начальниги.

Беш чылдың кижилери

Кызыл-Мажалыктың даараныглга цегинде комсомолчулар болгаш аныяктардан тургустунган бригада бо чылдың эрткен айларының планныг даалгаларын чедиишкинниг боттандырган. Олар чиик хептер даарап үндүрер талазы-биле чартык чылда алган бедиткен хүлээлгелерин база күүседипкеннер.

Аныяк дааранықчылардан Зина Куулар, Надежда Кыргыс болгаш оон өске-даа аныяктар хууда беш чыл планнарын шалыпчы күүседип, социалистиг чарышка тиилекчилер болуп, макталды ап турарлар. Зина Куулар чер-чер Советтериниң соңгулдаларынга Кызыл-Мажалык суур Совединиң депутадынга соңгуткан. Кыргыс Надежда «Мергежилиниң аайы-биле» деп конкурстуң чемпиону.

ЧУРУКТАРДА: Кызыл-Мажалыкта даараныглга цегиниң мурнакчы даараныкчылары Зина Куулар биле Надежда Кыргыс.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ЧАА АЖЫЛ-ХЕРЕКТЕР-БИЛЕ

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл.) Пленумунуң түңнелдерин болгаш «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткелинге база СЭКП обкомунуң VI пленумунуң доктаалынга дүүштүр районнарның партия организацияларының сорулгаларын чугаалажып көөрүнге тураскааткан пленумнар болгаш партия-ажыл-агый активтериниң хуралдары болуп эртккилээн.

Эрткен пятницада СЭКП Каа-Хем райкомунуң пленумунга илеткелди райкомнуң бирги секретары В. А. Бакулин кылган. Пленумга илеткелчи болгаш саналдар бергеннер: СЭКП-ниң XXV съездизин аттыг, «Ленинчи орук» совхозтарда партия организацияларының секретарьлары Ф. П. Долмачев, И. П. Шабуров, «Совет Тыва» совхозтуң директору С. Д. Седен-оол, «Бурунгаар» совхозтуң директору А. М Соломатов, өскелер-даа районнуң ажыл-ишчилери партияның аграр политиказын болгаш көдээ ажыл-агыйны, чурттуң агроүлетпүр комплекизин улам ыңай хөгжүдер талазы-биле улуг сорулгаларны ээзи-биле деткип турарын демдеглээн.

Райкомнуң пленумунга ол кичээнгейни көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидеринче, шиитпирлээр ужурлуг кол сорулгаларже угландырган. Бо чылдың бирги чартыында мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының планнарын күүседириниң аргалары районда бар. «Совет Тыва», «Бүрен», СЭКП-ниң XXV съездизин аттыг совхозтар чартык чылды чедиишкиннig доозуп турар.

1986 чылга чедир үеде районга тараа бүдүрерин 31660 тонна, картофельди 5600 тонна, ногааларны 1950 тонна, чедирери бир гектардан-на 12.2 центнер тараа культураларын өстүрери көрдүнген. Мал ажылын хөгжүдер талазы-биле улуг сорулга салдынган. Салдынган сорулгаларны күүседири чер-черге ажыл-херекти организастаарындан бүрүн-биле хамааржыр дээрзин пленумга демдеглээн.

Партия райкомнарының пленумнары Хандагайтыга, Саматалдайга, Төора-Хемге, Тээлиге, Шагаан-Арыгга эрткен пятницада база болуп эрткилээн. Пленумнарга илеткелдерни СЭКП райкомнарының бирги секретарьлары: Өвүрнүң—Ч. Х. Ооржак, Тес-Хемниң — П. Т. Дамба-Хуурак, Тожунуң—С. Ы. Монгуш, Бай-Тайганың — Л. С. Лаазын-оол, Улуг-Хемниң — К. А. Маспык-оол олар кылган. Ак-Довуракка хоорайга партия-ажыл-агый активинге илеткелди «Тыва даг-дуг» тудуг эргелелинде партком секретары А. А. Федоров кылган.

СЭКП ТК-ның май Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыткан чүүлдер болгаш түңнелдер, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы чоннуң чаагай чорук дээш партияның сагыш салыышкынының чаа, кескү бадыткалы. Хоорайларның болгаш суурларның бүгү коммунистери, ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелин, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чүректиң ханызындан ээзи-биле чүүлдүгзүнүн хүлээп алгышаан. беш чылдың болгаш оон ийиги чылының онаалдаларын күүседир, чер болгаш мал ажылының продуктулуун улам көвүдедир дээш ажыл-херекти организастаарынче кол кичээнгейни угландырып турар.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыткан чүүлдерни болгаш түңнелдерни ажыл-чорудулгага удуртулга болдуруп, күүседириниң хемчеглерин айыткан доктаалдарны пленумнарга болгаш актив хуралдарынга хүлээп алган.

ИЮЛЬДУҢ ҮЛҮҮНДЕ

«Тыва суг тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводунуң коллективи бирги чартык чылдың бүдүрүлге планын хуусаа бетинде күүсеткеш, ам июльдуң күш-ажылчы календары-биле ажылдап турар. Бо бүдүрүлге черинде техниктиг болгаш экономиктиг көргүзүглер бедик. Коллектив күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин чедип алган. Заводтуң бүгү цехтеринде хожудап турарлар чок. Олар оруглалыг, камналгалыг болгаш бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турарлар.

Бо эш-найыралдыг бүдүрүлге черинин эки ажылын илередип турар сан-түңнерниң артында заводтуң кижилериниң кызымак ижи, оларның ажыл-херектери бар дээрзин айтыр херек. Бүдүрүлгениң коллективи чыл эгезинден бээр республиканың аңаа хамаарылгалыг организацияларынга 6925 дөрбелчин метр демир-бетонну бүдүрүп бээр турган. А херек кырында завод хереглекчилерге 7375 дөрбелчин метр демир-бетон кылыгларны берген.

Эрткен беш айларда план ёзугаар 970 муң рубльдиң бараанныг продукциязын бүдүрүп үндүрер турган. Коллектив ол планын база ажырган. Ол айлар дургузунда 1 миллион 173 муң рубльдиң продукциязын сайгарган. Өскээр чугаалаарга, бүдүрүлге программазын 120 хуу күүсеткен. Завод продукция сайгарарының бүдүрүлге программазын 200 муң рубльге ажыр боттандырган.

Завод колдуунда-ла чыпшыр дээр демир-бетон-биле бистиң республиканың бүгү мелиорация тудугларын хандырып турар. Ол сорулганы завод чедиишкиннig боттандырып турар. Оон-биле чергелештир завод бүдүрүлгелер болгаш организацияларның чагыгларын база-ла багай эвес күүседип келген.

План күүселдези —заводта хоойлу болу берген. Ынчангаш ону инженер-техниктиг ажылдакчыларның удуртулгазы-биле амыдыралга чедиишкиннig боттандырып-даа келген.

Заводта бир кол айырыг — чарыш. Ону дээштиг, түңнелдиг болдурарынче заводтуң дирекциязы, партия болгаш профэвилел комитеттери улуг кичээнгейни угландырып турар. Бүгү цехтер, бригадалар, участоктар аразында чарыштыг. Олар тодаргай бүдүрүлге планнарлыг. Нийтизи-биле он бирги беш чылда болгаш бо чылын кайы хире хемчээлдиг продукция бүдүрерин, ону сайгарарын цехтер аайы-биле хуваааган. Ону чараштыр парлааш, аскан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, ажылчыннарның тура-соруун көвүдедиринге ол улуг салдарлыг болуп турар. Оон-биле кады хүлээнип алган ажыл-херээнге күш-ажыл кижилериниң хууда харысалгазы бедип турар.

А. Е. Андреевке удурткан хептекчилер, А .В Сербога удурткан арматурщиктер, оператор-дозировщик В. Г. Шевченко, арматура кылыкчызы О. А. Рогалёва болгаш өскелер-даа ай санының бүдүрүлге планнарын үргүлчү ажыр күүседип келгеннер. А Ольга Афанасьевна бо хүннерде 1983 чылдың үлүүнде ажылдап турар. О. Рогалева—бүдүрүлгениң ёзулуг чаартыкчызы, хөй-нийти ажылынга идепкейлиг киржип турар. Ол бо заводка чеди чыл ажылдаан. Төрээн заводу оон ийиги бажыңы болу берген. Маңаа келгеш ол эш-өөрүнүң улуг хүндүткелин бодунуң кызымак күш-ажылы, ажылга харысалгалыг, төлептиг чоруу-биле чаалап алган.

Он бирги беш чылдың төпчүзүнге чедир республиканың совхозтарынга суггаттыг шөлдерниң шөлүн 64-65 муң гектар чедирерин көрген. Кызылдың, Тес-Хемниң, Чедерниң, Эрзинниң ышкаш шак ындыг улуг суггарылга системаларының техниктиг болгаш экономиктиг байдалдарын өөренип көрбүшаан аңаа тудуглар кылырының төлевилелдерин ажылдап кылып турар. Моон мурнунда чылдарда туттунган суг ажыл-агыйының объектилерин эде, чаарты кылып алыр болза, суггаттыг шөлдерни улам эки ажыглаар арганы бээр. Ынчап гектар бүрүзүнүң беримчези көвүдээр. Аъш-чем программазында айыттынган сорулгаларны чедиишкиннig шиитпирлээринче улуг идиглиг болур.

«Тыва суг тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар бүдүрер заводунуң коллективи ол дугайын эки билир. Олар боттарының күш-ажылчы чедиишкиннерин быжыглавышаан, моон соңгаар-даа улам күженишкинниг ажылдаарын хүлээнип турарлар. Суг ажыл-агыйлыг тудуг организацияларының коллективтерин продукция-биле четчири-биле хандырып турганш. Аъш-чем программазын күүсединге төлептиг үлүүн заводтуң ажыл-ишчилери киирерлер.

Н. ВАНЬКОВ.

Таңды районда «Коммунизмниң херели» совхозта нийтиниң малынга четчир чем-суурну белеткээр дээш ажыл хайнышкынныг чорып турар. Кочетово суурдан ырак эвес—ийи километр хире черде 24 га суггаттыг черден медени кыска хуусаада кезип доосканнар.

Совхоз нийтизи-биле 4430 тонна сиген белеткээр планныг.

Мал чемин белеткээринге Кочетово ортумак школазының үстүкү класстарының өөреникчилери улуг дузаны чедирип турарлар. Бо хүннерде олар беш-жен тонна медени пресстээш, сарааттааннар.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

ЧУРУКТА: мал чеминиң белеткели.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ЭЭ-ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ

Хой ажылы —аныяктарның шалыпчы херээ. Бо кыйгырыгның адаа-биле «Торгалыг» совхозтуң хөй комсомолчу-аныяктары ол чугула адырда ажылдап, чартык чылды шалыпчы ыш-биле доозуп турар.

«Торгалыг» совхозтуң Кара-Тал хойжу бригадазының комсомолчу хойжузу Чаалыкай Норбу бодунуң хүлээнип алганы тунгужун төрүүр тогдулардан чүс башка онаапштыр 89 хураганы камгалап алган. Амгы үеде хоюнуң ажаалда-хайгааралын, чайгы семиртилгезин улам экижидип, хүрчаагай кыш ашкан хойларын чайлаглааныңче киирген.

Эрткен чылын үекен аныяк хураганнар кадарчылаарында комсомолчулар база хөй. олар малды база хүр-чаагай кыш ажыраан. Комсомолчу Лидия Түвет-оол эрткен күзүн 442 баш хойну хүлээп алгаш, оларны Уена-Хөл шынаазының Көк-Хаакка оңча-меңди кыштадып, ажаалда-чемгерилгезин эки чорутган. Оон түңнелинде аныяк хойжу хоюнуң баш санын 99 хуу камгалап алган. Кызымаккай хойжуну чаңгыс чер чурттуглары Торгалыг көдээ Совединиң депутадынга соңгуп, улуг идегелдиг көргүскен.

Малдың чаш төлүн камгалап алырынга совхозта комсомолчу сакманчыларның киирген үлүү мактанчыг. Лора Болат-оол — 180, Чечен Олай—170, Лида Кара-оол — 160, Михаил Кызыл-оол—220, Валентина Натпит-оол — 109, Лидия Дөрбет-оол—165 хураганнарны доруктур азыраан, хойжуларга хүлээдип берген.

Үстүнде көргүзүглер аныяк хойжуларның онаашкан ажылынга ээ-харыысалгалыын херечилеп турар.

Н. ДАМДЫН.
Өвүр район.

ЧАРТЫК ЧЫЛДЫЫ КҮҮСЕТТИНГЕН

Тес-Хем ыяш ажыл-агый коллективи бо чылдың эгезинден тура план ёзугаар шудургу ажылдап келген. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш, цехтер аразынга социалистиг чарышты калбарткан. Ажылчыннар аңаа идепкейлиг киржип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен.

Ук коллектив чартык чылдың хүлээлгезин ажыр күүседирин чедип алыр дээш шудургу ажылдаан. Оон түңнелинде мындыг күш-ажылчы көргүзүглер чедип алдынган.

Чартык чылда нийти продукция бүдүреринин планын 100 хуу, азы 294 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген. Бараанныг продукция сайгарарының планын 106 хуу, азы 307,2 муң рубльге күүсеткен.

Тудуг материалдары сөөртүр планын 100 хуу боттандырган. Ол ышкаш 1400 кубометр дилиг материалдары белеткээр планын 1699 кубометр чедирген.

Тес-Хемниң ыяш ажыл-агый коллективинде чолаачылар Н. Кудрявцев, М. Бичижик, ыяш белеткеп турарларның бригадири П. Радостев, ажылчыннар В. Аёшин, И. Кудрявцев болгаш өскелер-даа эрестиг ажылдап, мурнакчыларның одуруунда кирген.

Х. МОНГУШ.

АЖЫР БОТТАНДЫРГАН

Самагалдайның септелге-тудуг участогунуң коллективи чартык чылдың бүдүрүлге планын күүсеткен.

Септелге-тудуг база монтаж ажылдарын 100,7 хууга, азы 141 муң рубльди шиңгээдир турган, 142 муң рубльге чедирген. Автостанцияның септелге ажылынга 2 муң рубльдиң ажылы көрдүнген турда, ону 2 муң 600 рубльге кылган.

Хоочун тудугжу Марчын Чооду, аныяк тудугжу Михаил Сүрүн-оол, бригадир Сергей Ензак тракторист Анатолий Хүлер-оол олар коллективтиң ажыл-ишчи мурнакчылары.

Х. ОЙДАН-ООЛ.
Тес-Хем район.

Политэкономиктиг өөредилге

АЖЫЛДАВЫШААН, ӨӨРЕНИР

ПАРТИЯ чырыдылышкының болгаш экономиктиг өөредилгениң 1981—1982 өөредилге чылын Улуг-Хем районнуң коммунистери болгаш ажылчы чону бедик болгаш долу күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле өөренип эрткен. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлери оларның сеткил-хөөнүн ынчаар чоргаарлап дырган. Ол ышкаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң «Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин моон соңгаар улам сайзырангайжыдар дугайында» доктаалы партийжи пропагандазы болгаш өөредилгени улам сайзырангайжыдарының тодаргай оруктарын айыткан.

Партияның сөөлгү съездизиниң материалдарын өөредилгениң бүгү хевирлеринге калбаа-биле өөренгени марксистчи-ленинчи өөредилгениң идейтеоректиктиг утказын улам ханыладып, ажылчы чоннуң политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүнүн болдурган. Партия чырыдышкынынга болгаш экономиктиг өөредилгеге районга эрткен өөредилге чылында, мурнуку чылдарга деңнээрге, 218 кижи хөй хаара туттунган. Марксизм-ленинизмниң 17 школазынга өөренип турган 308 дыңнакчының ийи чүс ажыы коммунистер. Олар «СЭКП-ниң иштики, даштыкы политиказының айтырыглары», «Политиктиг экономика» «Делегейни чаартып турар өөредиг» болгаш оон-даа өске чугула темаларны өөренип эрткеш, түңнел кичээлдерни эрттирип, зачёттарны дужааган.

Он чеди кезек черге тургустунган теоретиктиг семинарларга үш чүс бежен чеди кижи, а партийжи пропаганданың массалыг хевирлерин өөренир үжен бир школага 515 кижи өөренип турган.

Дооступ турар өөредилге чылында политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң бүгү хевирлеринге хаара туттунган 1559 кижиниң тос чүс үжен ажыы коммунистер. Олар түс-түс курстарны чедиишкиннig өөренип доскан. Оон чижээ, «СЭКП-ниң даштыкы политиказының айтырыглары» деп курсту өөренип эрткен. Хайыракан, Торгалыг суурларда болгаш түбсанаторийле курстарны (пропагандистери М. М. Монгуш, В. А. Чөржей-оол, Д. О. Артына) база Чааты Арыг-Үзүү, Ак-Туруг, Шагаан-Арыгның № 2 школаларында теоретиктиг семинарларны (пропагандистери М. Ч. Оюн, К. Д. Шалык, Э. О. Самбаа, А. И. Цуй-Ю-Сен) адап болур. Адаанысыс пропагандистер кичээлдерин солун, бедик утка-шынарлыг эрттирип, теорияны практика-биле сырый холбап турар.

Шагаан-Арыгның № 2 ортумак школазында теоретиктиг семинар пропагандизи А. И. Цуй-Ю-Сен база ол-ла хоорайда № 2 уругларясли-садында политиктиг билиглер школазының пропагандизи Т. И. Илюкина олар кичээлдерге техниктиг херекселдер, көргүзүг материалдары ажыглаар, чамдык темаларга холбаштыр дыңнакчыларга көргүзүг материалдары белеткедип кылырар талазы-биле дуржулгазы улуг, өскелерге үлегерлиг.

ЭКОНОМИКТИГ билиглер системазында кичээлдер «Экономика камналгалыг болур ужурлуг» «Камналгалыг, хумагалалдыг болуру — коммунистиг эки мөзү» деп курстар долу өөредилгези-биле эрткен. Экономиктиг билиглерниң 91 школаларын бо өөредилге чылында 2558 кижи өөренип доосган. Оларның иштинден 259 кижи партия кежигүнү. Экономиктиг өөредилгениң школаларының 42-зи кадарчылар, хойжулар, саанчылар ортузунда тургустунган коммунистиг күш-ажыл школалары болуп турар. Олардан Арыскан сүт-бараан фермазында (пропагандизи Н. Х. Додек), «Шагонартяжстрой» тресте школалар (пропагандистери Т. С. Оюн, Г. Н. Винокурцева, Л. И. Донгул) эки түңнелдерни чедип алган.

Политэкономиктиг өөредилгениң организациязын, шынарын бедидер, кичээлдерниң эртип турарының талазы-биле доктаамал контрольду тургузар айтырыгны СЭКП райкому, чер-черде партия комитеттери бо чылын шиңгыы көрүп, салган сорулгаларының боттанылгазын чедип алган. Парткомнарга, партия хуралдарынга пропагандистерниң болгаш чамдык дыңнакчы коммунистерниң отчёдун дыңнап турган. Чижээ, Жданов аттыг совхозтуң парткому кол экономист, «Камналгалыг экономика» курстуң пропагандизи Ф. А. Кончук-Караның, «Шагонартяжстрой» тресте партбюро кол инженер, пропагандист А. И. Сержантов оларның информациязын дыңнаан.

Политиктиг экономиктиг өөредилгениң организастаарының, дыңнакчыларга политэкономиктиг чаны билигни бээр талазы-биле багай эвес түңнелдерни «Найырал», «Ак-Туруг» совхозтар, районнуң хереглекчилер нийтилели, 586 дугаар КМК, районнуң үлетпүр комбинады, сельхозтехника болгаш оон-даа өске ажыл-агыйлар, бүдүрүлгелер организациялар чедип алган.

Партия организациязының (секретары А. Г. Пряхин), комбинаттың дирекциязының (директору П. С. Карманович) удуртулгазы-биле райүлетпүр комбинадының коллективи 1 кварталда пландан ажыр 2 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген. Коллективтиң күш-ажылчы чедиишкиннеринде экономиктиг өөредилгениң салдары улуг. «Экономика камналгалыг болур ужурлуг» деп курстуң пропагандизи комбинаттың директору П. С. Карманович коллектив чүгле апрель айда (1982 ч.) пландан ажыр ийи муң рубльдиң продукциязын сайгарган. Курстуң дыңнакчыларының эгелээшкини болгаш идепкейлиг киржилгези-биле артынчылардан продукция бүдүрер немелде цехти ажыткан. Ыяштан кылган материаллар артыы-биле кылган продукцияны 4,5 муң рубльге сайгарган.

РАЙОНДА ажылдап турар пропагандистерниң 87 хуузу коммунистер. Онаашкан даалгазын ак сеткилдиг күүседип турар, дуржулгазы улуг пропагандистер районда эвээш эвес. Ындыгларга Чодураның хойжу бригадазының пропагандизи З. Д. Чалзын, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң № 1 сүт-бараан фермазының пропагандизи С. К. Кыргыс, «УТКА 25 чылы» совхозта хаван фермазында пропагандист Н. Т. Букша болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Политэкономиктиг өөредилгениң бүдүрүлгеге ажыктыын чедир үнелевес ийикпе оон организациязынче, кичээлдерни доктаамал шынарлыг эрттиреринче кичээнгей салбас, ёзу барымдаалаар чоруктар районда ам-даа ийи, чаңгыс таваржып турар.

В. САТ.
Улуг-Хем район.

УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫНЫҢ КҮЧҮЛҮГ ТУРГУЗУКЧУ КҮЖҮ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында.)

бүгү күштерниң талазындан илергейлеп турар.

Совет дуржулганың делегейге ужур-дузазының дугайында илеткелчи чугаалавышаан, ооң дараазында чүүлдерни хамыктың мурнунда онзалап демдеглээн:

Деңнээр эргениң, чөптүг чоруктуң болгаш найыралдың принцибинге үндезилеттинген нацияларның болгаш биче улустарның аразынга харылзааларның шынар талазы-биле чаа хевирин тургузарының боттуг аргазы делегейде эң улуг болгаш дыка хөй националдарлыг чурттуң чижээнге бадыткаттынып көргүстүнген. Ындыг харылзаалар — ол дээрге, ниитилел хөгжүлдезиниң күчүлүг фактору дээрзи бүзүреңгей бадыткаттынган.

Кандыг-даа национал мөлчүрлер болгаш деңнээр эвес чорук дээрге кижиниң кижиниң мөлчүүрүнүң системазының түңнели болурун теория талазы-биле үндезилеп, практикага бадыткаан чүве болганда, национал айтырыын шыны-биле шиитпирлээри дээш демисел ажылчы чоннарның социал кулданыгдан хостаары дээш демисели-биле үзүлбес холбаалыг боор турар. Капитализм национал айтырыгны хепки-даа шын кылдыр шиитпирлээр арга чок.

Нацияларның ёзулуг-ла деңнээр эргелиг болур чоруун чедип алыры бот башкартынар, бодунуң күрүнезин тургузар эргени- социал-экономиктиг тургузугну боттары тодарадыр эргени, өске чурттар болгаш улустар-биле боттарының харылзааларын суверенниг ёзу-биле тургузарын хандырар. Хөй националдыг күрүнениң идегелдиг политиктиг баазазы ооң составынга кирген нацияларның болгаш биче улустарның чүгле долу эки тура эвилелиң боор болур.

Бир эвес ындыг хосталга экономиктиг болгаш социал харылзааларны чаартыры-биле, экономиктиг деңнээр эргени чедип алыры дээш демисел-биле холбашпаан болза, нацияларның политиктиг хосталгазы быжыг боор шыдавас. Оң-оң күрүнелерниң чүс-чүс чылдарның хожудангай чоруун ажып эртериниң, сайзырангай капитализмниң чурттары-биле экономиктиг харылзааларга деңнээр эргелиг чорукту чедип алырының эң нарын сорулгаларын шиитпирлеп турары амгы үеде совет республикаларының дуржулгазы оларга үнелиг болгаш сорук кииринчи үлегер-чижек боор турар. Бо талазы-биле хөгжүлдениң капиталистиг үе-чадазын эртпээн улустарга ону оюп эртпеш азы кызырбышаан, социализмче шилчип болурун бадыткаан боттуг арга онза чугула ужур-дузалыг.

Национал деңнээр эргени тургузары күрүнениң политиктиг системазының байдалы-биле сырый холбашкан болур. Ол ёзулуг улусчу эрге-чагыргаже чоок болган тудум-на, ниитилелдиң болгаш күрүнениң ажыл-херектеринге идепкейлиг киржиринге ажылчы чоннар массаларын хөйү-биле хаара туткан тудум-на- тускайлан хөгжүлдениң оруунче кирген чурттарның национал чаартылганың сорулгаларын шиитпирлээринге улам улуг делгемнерни ажыдып бээр.

Национал айтырыгларын шын шиитпирлээринге угаан-медерелдиг болгаш организастаттынган авангард херек, ажылчын ангының, бүгү ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын илереткен, эртемниг социализмге удурткан партия херек.

Бүгү националдарның ажылчы чоннарын интернационализмниң ёзузунга кижизидер талазы-биле партияның тодаргай сорулгаже угланган ажылы болгаш улустарның найыралының болгаш ак-дуңмалышкы чоруунуң идеяларын кижилерниң угаан-медерелинге сиңниктирери кайы хире чугулазын СЭКП-ниң хөй чылдарда практиказы көргүскен.

Улус бүрүзү, чурт бүрүзү боттарынга херек болгаш ажыктыг деп санааны чүүлдерни бистиң дуржулгавыстан ап болур эргелиг.

Илеткелчиниң түңнелинде чугаалааны: совет улус кашла ай болгаш, бистиң хөй националдарлыг күрүневистиң алдан чылын байырлап демдеглээр. Ол байырлалдың бүдүүзүнде ССРЭ-ниң бүгү-ле республикаларының экономиктиг болгаш социал чедиишкиннери, национал культураларының болгаш урап чүүлдериниң кайгамчыктыг чечектелиишкинин чайынгандыр көстүп турар-дыр. Ол дээрге, СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының тиилелгезиниң ёзулуг парады-дыр. Эш Л. И. Брежневтиң онзалап демдеглээни болза- ССР Эвилелиниң алдан чылы «түңнелдерни үндүреринге, келир үениң сорулгаларын тодарадырынга болгаш ылавылаарынга эки үндезин боор турар. Бистер ол алдарлыг юбилейге ужуражырынга белеткенмишаан, чаа ниитилелди тургузарының ленинчи программазы-биле боттарывыстың хөделиишкиннеривисти катап-катап шүүштүрүп турар бис». ССР Эвилелиниң алдан чылынга белеткелди улустарның найыралын болгаш ак-дуңмалышкы чоруун бүгү талазы-биле быжыглаарынга, XXVI съезиниң төөгүлүг айтышкыннарын, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле массаларның политиктиг болгаш күш-ажылчы инициативазын улам көдүреринге ажыглаар ужурлуг.

Улуг Октябрьның үезинден бээр Совет чурттуң эрткен бүгү оруу, ооң төөгүзүг чедип алышкыннары, бисте тургустунган сайзырангай социализм — национал харылзааларны улам-на сайзырангайжыдарынга, улустарның найыралын быжыглаарынга- ооң тургузукчу күчүлүг күжүн коммунистиг тургузуушкуннуң эрге-ажыктарынга ажыглаарынга идегелдиг үндезин болур. Совет кижилер бо-даа угланыышкын талазы-биле чаа-чаа делгем оруктарны бүгү кижи төрелгетенге ажыдып берип турар.

Латвияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары А. Э. Восстуң «Ажылчы чоннарның патриоттуг болгаш интернационалчы кижизидилгезин улам күштелдирериниң чугула айтырыглары» деп илеткелинде Совет Латвияның социал-экономиктиг чедиишкиннери дээрге, чүгле республиканың ажылчын ангызының, колхозчу тараачыннарының, интеллигенциязының кызымаккай күш-ажылының эвес, харын база бирги ээлчегде бистиң чурттуң улустарының улуг найыралының, бүгү совет улустарының, хамыктың мурнунда орус улустуң бүгү талалыг, харам чок дузаламчызының түңнели боор турарын онзалап демдеглээн.

Илеткелчи республикада патриоттуг болгаш интернационалчы кижизидилгениң талазы-биле тургустунган системаның дугайында чугаалаан. Республиканың партия организациязы күш-ажылчы коллективтерге кижизидилге бирги чергелиг ужур-дузалыг деп санап турар. Бо талазы-биле социализмниң үезинде күш-ажылдың бодунуң интернационалчы байдалы чугула рольдуг. Хөй националдарлыг коллективтерге партия организацияларының идеологтуг ажылын сайзырангайжыдарынче улуг кичээнгей салдынган турар.

Оратор республиканың партия организациязының идеологтуг хемчеглериниң илейлиг утка-шынарын болгаш сагыш-сеткил салдарын улгаттырар, национал хевирлиг болгаш харын интернационалчы утка-шынарлыг чаа социалистиг ёзулалдарны болгаш чаңчылдарны тургузарының, лекция пропагандазын сайзырадып, калбартырының, чогаадыкчы интеллигенцияның, аныяктарның ортузунга кижизидикчи ажылды экижидериниң талазы-биле ажылын анализтеп чугаалаан. Республиканың амыдыралының бүгү талазын интернационалчыдарының ажылдары бо талазы-биле тургустунун келир айтырыгларны чогуур үезинде, шын шиитпирлээрде моон-даа соңгаар хамыы-биле өөренип көөрүн негеп турарын база демдеглээн.

Ол ышкаш Украинаның Компартиязының секретары А. С. Каптонуң, Казах ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы С. П. Имашевтиң, СЭКП ТК-ның чанында ниитилел эртемнериниң академиязының ректору В. А. Медведевтиң, СЭКП Дагестан обкомунуң бирги секретары М. С.-И. Умахановтуң илеткелдерин база дыңнагылаан.

Конференция ажылын үргүлчүлеп турар.

* * *

Эш Б. Н. Пономарев болгаш конференцияның киржикчилери Ригада В. И. Ленинге турааскаалга чечектер салган.

(СЭТА).

Хамааты

камгалалы

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭРТКЕН

Кызыл районнуң улус ажыл-агыйының чамдык объектилеринге хамааты камгалалының талазы-биле чоокта чаа өөредилге эрткен. Ооң сорулгазы болза кончуг дүрген болган таварылгада хамааты камгалалының шеригжиттинмээн бөлүктерниң канчаар ажылдаарын хынап көөрү турган. Бо хемчеглерни эрттиреринге хамааты камгалалының курстарының ажылдакчылары практиктиг болгаш методиктиг улуг дузаны чедирген. Курстарның бүдүрүлге өөредилгезиниң мастерлери болгаш өске-даа ажылдакчылар Х. Кузнецова, В. Гончаренко, А. Сизов, В. Волков, О. Кара-оол объектилерниң белеңин хынап көргеш, четпестерни эдип, чогуур дузаны чедирген. Ооң түңнелинде өөредилге чогуур хууссаазында, план ёзугаар эрткен.

Чамдык объектилерниң начальниктери өөредилгени организастаарынга идепкейлиг киржип, өөредилге үезинде планда айыткан хемчеглерни багай эвес күүсеткен. Малдарны болгаш үнүштерни камгалаар албанның объектизиниң начальниги кончуг дүрген, аваангызын көргүскен. Мал кажааларын чогуур үезинде белеткээн болгаш четпейн турган камгаланыр тудугларны дүрген тудар хемчеглерни алган. Садыг болгаш аъш-чем албанының объектизиниң шеригжиттинмээн бөлүүнүң начальниги А. Саян планда айыттынган хемчеглерни долузу-биле күүсеткен. Куш фабриказы, ооң удуртукчузу Л. Килин хамааты камгалалының өөредилгезинге кончуг хынамчалыг белеткенген. Башкарылга пунктузун чогуур үезинде эки дерип кылган. Мында кончуг берге үеде бүдүрүлгени удуртуп, башкарарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургускан. Пунктунуң командазының кежигүннери хууда камгаланырының дериг-херекселдерин үлеп бээр талазы-биле кончуг дүргенин болгаш демниин көргүскен. Бо бүгү чорудулганы Н. Орлова удуртуп турган.

Штабтарның болгаш шеригжиттинмээн бөлүктерниң хуу составы ядролуг частыышкын болган соонда ол девискээрге хайгыылды чорударын организастаарының дугайында чугаалап турар кинофильмни көргеннер. Ооң соонда хайгыылчылар бөлүү П. Хворовтуң удуртулгазы-биле ветеринар хайгыылын кылган. Олар бердинген онаалдаларны чогуур үезинде шын кылып, бо талазы-биле билирин бадыткаан. Чурттакчы чонну кожурер ажылды райкүүскомнуң даргазының оралакчызы А. Кошкендей билдилии-биле удурткан. Хамааты камгалалының өөредилгезиниң планныг хемчеглерин күүседиринге улус депутаттарының Каа-Хем суур Совединиң күүскомунуң даргазы А. Сарапулов улуг дузаны чедирген.

Хамааты камгалалының өөредилгези ниитизи-биле организастыг эрткен. Ону эрттирерин белеткеп турган удуртукчуларның онзашкан ажылынга харысалгалыг болганы аңаа дузалаан.

Ынчалза-даа өөредилге үезинде чамдык четпестер бар болган. Автотранспортка чоруп турган чер кырының хайгыылы (удуртукчузу Г. Степин) кошкак белеткенгенинден ажылды негелдеге чедир организастап шыдаваан.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

БЫЖЫГ ТАЙБЫҢЧЕ УГЛАНЫЫШКЫН

КНО-нуң Кол Ассамблеязының боо-чепсекти дужурер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң чоруткан бижиинде кылган совет тайбың эгелекчи саналдарга байыр чедирбишаан, даштыкының дыка хөй парлалга органнары, политиктиг болгаш хөй-ниитиниң сураглыг ажылдакчылары ол саналдар тайбыңны быжыглаарынче боттуг орукту ажыдып, быжыг тайбыңче ССРЭ-ниң чайгылыш чок угланыышкынын илередип, чавырлыышкынны камгалаарынче, улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарынче боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаар болгаш кижи төрелгетенни ядролуг дайынның кыжанылышкынындан чайладырынче ооң чүткүлүн көргүзүп турарын демдеглээннер.

Совет тайбың эгелекчи саналдар — улустарның эрге-ажыктарынга дүүштүр чавырлыышкынны ханылыдыр, ядролуг дайынны баш удур болдурбас болгаш, кижи төрелгетенниң тайбың келир үезин хандырары-биле ону шериг талазынга база нептередир дээш Совет Эвилелиниң кыдып турары могаг чок күжениишкиннериниң бүзүреңгей херечизи болурун ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Г. Геттинг чугаалаан. Совет Эвилелиниң ындыг базымнарын чер кырының ак-ла сеткилдиг бүгү кижилери долузу-биле деткип турар.

Америк-совет найыралдың Национал чөвүлелиниң күүсекчи директору А. Томсон Совет Эвилелиниң ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас хүлээлгени бодунга алганын төөгүзүг болуушкун-дур деп адаан. Совет эгелекчи саналдар ядролуг боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырының херээнге чугула үе-чадаларны ажыдып турарын А. Томсон чугаалаан. Ол тайбыңның шынап-ла херек кырында күзеп турарлар-биле чүгле тайбың дугайында сөстер-биле кызыгаарлаттынып турарларның аразында ылгалды тодарадырынга база дузалап турар. АКШ болгаш НАТО боттарының шериг талазы-биле номналын ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглап болурунга херек кырында үндезилеп турар. Ооң уткуундан Рейганның администрациязы совет эгелээшкиннин ужур-дузазын эвээжедирин оралдажып, ядролуг чепсекти дужуреринниң айтырыгларын бодунуң тодаргай эвес көрүп турарын илереткен-дир. Совет Эвилелиң боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынче, чер кырынга быжыг тайбыңны тургузарынче шыны-биле чүткүп турарын катап-катап бүзүреп көрген америк улус ындыг туруш-биле чөпшээрежип шыдавас.

Великобританияның болгаш өске-даа барыын чүк чурттарының демократтыг күштерниң боттарының чазактарындан совет эгелээшкиннерге чогумчалыг харыылаарын чедип алыр, тайбыңны камгалаар, боо-чепсекти дужурер талазы-биле оларның тодаргай хемчеглерни алырын негээр ужурлуг деп, сураглыг англи хөй-ниити ажылдакчызы, тайбың камгалалының Британ комитединиң күүскомунуң даргазы Г. Шаффер медеглээн. Өске-даа ядролуг күрүнелер база-ла ындыг хүлээлгени боттарынга алгаш, ядролуг чепсекти оларның туралааны-биле ажыглап эгелей болур дээр идеядан ойталаарын шиитпирлии-биле негээр ужурлуг бис.

Совет Эвилелиниң ооң үлегерин эдерериче болгаш ядролуг чепсекти эң баштай ажыглаарындан ойталаарынче өске ядролуг күрүнелерни кыйгырганы — ядролуг кыжаныышкынны узуткаарынче болгаш боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынче угланган эң чугула тодаргай санал болурун тайбың дээш япон шимчээшкинниң ажылдакчызы К. Фудзимото чугаалаан. Америк администрация тайбыңга ынакшылдыг совет базымнарга удурланыштыр ядролуг боо-чепсекти эндере бүдүреринче чүткүлүн үргүлчүлеп, тайбыңга болгаш улустарның айыыл чок чоруунга шыгыйы кыжаныышкынны болдуруп турар.

Совет Эвилелиниң хүлээлгези дээрге, эдерери эргежок чугула үлегер-чижек-тир — деп, Мексиканың «Эксельсиор» солуну бижээн. Бир эвес өске-даа ядролуг чепсектиг күрүнелер база-ла ынчаар шиитпирлээр болза, бистиң чернивистиң кырынга ядролуг чепсекти ажыглаарын хоруглаарының оруунга төөгүзүг базым кылдынар ийик.

Л. И. Брежневтиң бижии бүгү диптерниң улустарының айыыл чок чоруун болгаш тайбыңны быжыглаарынче чүткүлдүг бадыткап турарын Уганданың Улусчу конгресс партиязының политика болгаш өөредилге айтырыгларының талазы-биле секретары Бен Вача чугаалаан. Ол дээрге, кижи төрелгетенни ядролуг халаптан камгалап алыр сорулгалыг ССРЭ-ниң тодаргай күжениишкиннериниң чаа херечилели боор турар. Уганданың улузу Африканың бүгү улустары-биле бир демей, амгы үениң ол эң-не чугула айтырыын шиитпирлээринге орукту ажыдып турар совет эгелээшкиннерге чалбыыштыг байырын чедирип турар.

(СЭТА).

КНО-НУҢ ТУСКАЙ ОНЗА СЕССИЯЗЫНДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының палестин айтырыының талазы-биле VII тускай онза сессиязы ажылын катап эгелээн болгаш Ливанга удур Израильдиң агрессиязын сый шавар талазы-биле дүрген болгаш шиитпирлиг хемчеглерни алырын негээн. Ливанның кризистиг таарыштыр шиитпирлээр талазы-биле КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң чоокта чаа хүлээп алган шиитпирлерин күүседиринден Тель-Авивтиң ойталааны дээш ону шыңгыы буруу шапканын нацияларлар ниитилежилгезиниң кежигүннериниң эң хөй нуруузунуң бадылаашкыны-биле хүлээп алдынган резолюцияда айыткан.

Ливанның делегейге хүлээп көрдүнген кызыгаарларындан Израильдиң чепсектиг күштериниң дол-дораан болгаш чугаа чокка үндүрерин, а ол ышкаш дайын чорудулгаларын дол-дораан соксадырын тускай сессияның киржикчилери негээн. Ол негелделерни күүседиринден Израиль ойталаар болза, Каттышкан Нациялар Организациязының Уставынга дүүштүр тускай сессияның шиитпирлерин боттандырарының эргежок чугула практиктиг аргаларын база хемчеглерни чугаалажып көөрүн КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелинден Кол Ассамблеяның дилээнин резолюцияда айыткан. Израильдиң агрессиязының түңнелинде өлгеннерниң саны болгаш болдунган когаралдың хемчээлин хынаар база тодаргайлаар комиссияны бедик деңнелге чорударын КНО-нуң чиңгине секретарындан дилээнин документиде база айыткан. Чугула ол документ дээш 127 делегациялар бадылаан, чүгле Израильдиң болгаш АКШ-тың делегациялары удур бадылаан.

Каттышкан Нациялар Организациязының кежигүннери чурттарның болгаш Израильдиң база АКШ-тың туруштарының аразында дыка улуг ылгалды резолюция талазы-биле чугаалажып көрүүшкүн база катап бадыткаан. Чоокку Чөөн чүкке АКШ-тың политиказын, Вашингтоннуң болгаш Тель-Авивтиң сүлчээзин сессияның делегаттары шыңгыы шүгүмчүлээн. Ынчаарга ол сүлчээниң түңнелинде Ливан кайгамчык улуг качыгдалга болгаш айыылга таварышкан.

Эжелеп алган араб черлерге Израиль бодунуң империязын тургузуп турар-дыр деп, Кувейттиң төлээлекчизи А. Аль-Заид медеглээн. Израильге бүгү таланың деткимчезин Американың Каттышкан Штаттары көргүзүп турар. Израиль болгаш АКШ КНО-нуң Уставын болгаш делегей эргезиниң принциптерин херекке албайн турар. Израиль шериглериниң ливан девискээрде калчаалыг үүлгедиглериниң дугайында америк удуртукчулар чүгле чугаалавайн турар эвес, харын-даа Израильдиң агрессиязын агартып, камгалап турар. Израиль агрессорларны кыңчыктырбазынче угланган шиитпирлерни КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелинге хүлээп алырынга АКШ мурнуку хевээр моондактап турар.

Ливанга удур Израильдиң агрессиязын бүгү делегей ниитилежилгези шыңгыы буруу шаап турар деп, Ливанның төлээлекчизи А. Бурвин медеглээн. Чүгле Вашингтон чааскаан Израильди камгалап турар. Агрессорга боо-чепсекти, саң-хөө болгаш өске-даа дузаламчыны АКШ бербишаан, Тель-Авив-биле кады ажылдажылганы үргүлчүлеп турар. Чижээ, АКШ 1983 чылда Израильге 3 миллиард долларның дузаламчызын бээрин америк чазак планнап турар деп, Ливияның төлээлекчизи чугаалаан. Ол дузаламчының ортаа кезиинден хөй нуруузу шериг чепсектери болгаш техниказы болур.

Араб улустарның кол дайзыны — Каттышкан Штаттар, а Чоокку Чөөн чүкке хамаарыштыр америк стратегтиг планнарны боттандырарының чепсээ — Израиль дээрзин сөөлгү үениң болуушкуннары тодаргай бадыткап көргүскен деп, Иракттың КНО-да доктаамал төлээлекчизи С. О. Аль-Али бодунуң чугаазынга демдеглээн. Израиль-биле дипломаттыг харылзааларны үзериче Каттышкан Нация Организациязының кежигүнү бүгү күрүнелерни Йемен Араб Республиканың делегады М. А. Салям кыйгырган.

Израиль агрессорларны камгалаар дээн Вашингтоннуң оралдажыышкыннарын АКШ-тың Барыын Европада эвилелчилери безин деткивээн. Европаның экономиктиг ниитилежилгезиниң ол кежигүннериниң өмүнээзинден Бельгияның делегады Э. Девер чүве чугаалаан болгаш Ливанга удур Израильдиң агрессиязын шыңгыы буруу шапкан. «Ливанче халдаашкын бот-камгаланырының эргезинге» үндезилеттинген дээр Израильдиң хоозун бадыткаашкынын хүлээп көөрүнден ЕЭН-ниң кежигүннери ойталап турарын айыткан. КНО-нуң Кол Ассамблеязының палестин айтырыының талазы-биле тускай онза VII сессиязының хүлээп алган резолюциязы төлевилели дээш Барыын Европаның бүгү чурттары бадылаан.

Ындыг турбуже, америк делегат бодунуң чугаазынга Израильдиң агрессиязын камгалаарын, агартырын база катап оралдашкан. Ливанның салымчолунуң дугайында «сагыш човаашкынныг» ол авыяастыг ёзу-биле илергейлээн болгаш сессияның резолюциязы тайбыңны хандырарынга «хоралыг» деп чүлчүреен.

Е. МЕНКЕС.

ЧУГУЛА АЙТЫРЫГЛАРНЫ ЧУГААЛАЖЫП ТУРАР

ДРЕЗДЕН. (СЭТА). Социалистиг чурттарның ЮНЕСКО херектериниң талазы-биле комиссияларының XX чөвүлел хуралы мында ажыттынган. БССР-ниң, БУР-нуң, ВУР-нуң, Вьетнам Социалистиг Республиканың, ГДР-ниң, Корей Улус-Демократтыг Республиканың, Куба Республиканың, ЛУДР-ниң, МАР-ның, Польша Улус Республиканың, ССРЭ-ниң, УССР-ниң, а ол ышкаш Ангола Улус Республиканың, Афганистан Демократтыг Республиканың- Йемен Улус-Демократтыг Республиканың, Мозамбик Улус Республиканың болгаш Социалистиг Эфиопияның делегациялары чөвүлел хуралда киржип турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге хүлээп алдынган 80 чылдарда Тайбың программазын хуралдың киржикчилери бир үн-биле бүрүн деткээн.

Ядролуг чепсекти мурнай ажыглавас дугайында ССРЭ-ниң хүлээлгезин Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дужурер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чоруткан чагаазында айыткан. Ядролуг халаптың айыылындан кижи төрелгетенни камгалаар дээш бодундан хамаарышкан бүгү-ле чүүлдерни кылыр дээн ССРЭ-ниң тайбыңче шиитпирлиг чүткүлүн Совет Эвилелиниң ол эң чугула хүлээлгези бүгү делегейге тодаргай бадыткаан дээрзин хуралдың киржикчилери демдеглээн.

Ливанга удур Израильдиң дээрбечи агрессиязын шыңгыы буруу шапкан медегелди чөвүлел хуралга хүлээп алган.

СОВЕТ ДЕЛЕГАЦИЯНЫҢ УДУРТУКЧУЗУНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында совет-америк чугаалажыышкыннарга ССРЭ-ниң делегациязы Женевада чеде берген. Совет делегацияның удуртукчузу В. П. Карпов аэропортка дараазында медегелди кылган:

Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында АКШ-тың делегациязы-биле чугаалажыышкыннарны кылыр болгаш СБК-1 Керээниң дугуржулгалары-биле эгелээн тайбың херээнге амыдыралчы чугула чорудулганы үргүлчүлээр дээш ССРЭ-ниң делегациязы Женевада чедип келген.

Ядролуг кыжаныышкындан улустарны камгалаар, чер кырында бүгү кижилерниң тайбың келир үезин хандырар дээш болуудан хамаарышкан бүгү-ле чүүлдерни кылырынче ССРЭ чүткүп турар. Ядролуг чепсекти мурнай ажыглавас дугайында Совет Эвилелиниң хүлээлгези төөгүлүг улуг ужур-дузалыг болуп турар, ынчаарга ол хүлээлгени КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дужурер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга Л. И. Брежневтиң чоруткан чагаазында тодаргай медеглээн. Ядролуг чепсектиг өске күрүнелер ССРЭ-ниң ол үлегерин эдерер болза, ядролуг дайынның кыптыгары херек кырында болбас ийик.

Совет күрүнениң ол акциязы стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында чугаалажыышкыннарга база чогумчалыг болгаш кайгамчык улуг идиглиг болган турар ужурлуг.

Делегейге чогумчалыг байдалды быжыглаарынга болгаш тайбыңның эрге-ажыктарынга бараан болур ындыг шиитпирни ажылдап кылырын чедип алыр дээш даалгазы ССРЭ-ниң делегациязы алган. Стратегтиг боо-чепсектерниң санын хөйү-биле кызырары болгаш оларны шынар талазы-биле сайзырангайжыдарын хары үеде боттуг кызыгаарлаары совет-америк дугуржулгага кирдүнген турзун дээш Совет Эвилели туржуп турар.

Чугаалажыышкыннарның чедиишкинниг болурунга ийи талаларның күжениишкиннери негеттинип турар. Ынчангаш чугаалажыышкыннарның эң-не эгезинден бээр оларга шын угланыышкынны хандырары эргежок чугула. Чугаалажыышкыннарга белениң чүгле чарлаары, тудуу болур ийик, кол чүүл—бот-боттарынга таарышкан чугула дугуржулгаларны чугаалажыышкыннарга херек кырында чедип алыры болур.

Чогумчалыг болгаш тодаргай сорулгалыг ажылдаарынга ССРЭ-ниң делегациязы белен. Деңнээр эргелиг болгаш бир демей айыыл чок болурунуң принцибинге бүрүн үндезилеттинген, талаларның дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын барымдаалап көөр дугуржулганы ажылдап кылырынче ёзулуг чүткүлдүг америк таладан илергейлээр болза, делегейниң хөй-ниитизиниң бо чугаалажыышкыннарынга идегелдерин стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында чугаалажыышкыннар хандырар дээрзинге бүзүрээр бис.

Аалчыларны ээлең хүлээп алганы дээш Швейцарияның чазаанга, Кантоннуң болгаш Женева хоорайның эрге-чагыргаларынга, чурттакчыларынга өөрүп четтиргенимни медегелдиң түңнелинде илергейлээр бодаан ийик мен, ынчаарга стратегтиг боо-чепсектерге хамаарышкан совет-америк чугаалажыышкыннарда ССРЭ-ниң делегациязы ол хүндүлээчел чорукту өскерлиш чокка ажыглап келген.

Бо чылдың эгезинде Делиге Совет эртемниң болгаш культураның бажыңы ажыттынган.

Аңаа хөй-ниити болгаш политиктиг ажылдакчылар, парламент кежигүннери, юристер, эмчилер, ажылчыннар болгаш тараачыннар, студентилер болгаш школачылар хөй чыглып турарлар.

ЧУРУКТА: индий найысылалда Совет эртемниң, культураның болгаш урап чүүлдүң бажыңының чанында.

КАМПУЧИЯНЫҢ ДХМ-НИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Кхмер реакцылыг төяанчыларның «коалициялыг дээр хоозун чазаан» тургусканын Кампучия Улус Республиканың даштыкы херектер министерствозу шыңгыы буруу шапкан. Америк империалистерниң болгаш кыдат гегемонистерниң дорт айтыышкыны-биле кылган ол өнчүк-чөңгээлиг хөделиишкин Кампучия Улус Республиканың иштики херектеринге кармы холгаарлаашкын болуп турарын даштыкы херектер министерствозунуң медеглелинде айыткан.

Кампучи улустуң революстуг чаалап алыышкыннарын божаңнадыр дээн ол оралдажыышкын Мурнуу-Чөөн Азия чурттарының, ооң иштинде АСЕАН-ның кежигүннери чурттарның эге-ажыктарынга черүшкен болуп турар.

ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭЛЕР

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам-биле кызыгаарга дерзии өнчүк-чөңгээлерни кыдат шериглер үргүлчүлеп турар. Июнь 8-тен эгелээш, Вьетнам Социалистиг Республиканың кызыгаар чоогунда районнарын артиллерия болгаш миномёт-биле кыдат шериглер хөй удаа боолап келгенин ВИА агентство дыңнаткан. Кыдаттың шпионнары Вьетнамның кызыгаарын эрткеш, Хоангльешон, Хатуен, Лангшон, Куангинь, Лайтяу можуларынче шургуп кирип турган. Шөлдерге ажылдап турган вьетнам тараачыннарны ол дээрбечилер боолап, оруктарга частыр бомбаларны салып келгеннер. Кыдат шпионнарның боолаанының түңнелинде ийи тараачыннар өлүртген, хөй кижи балыглаткан.

Вьетнам кызыгаарчылар болгаш тус черлерниң чурттакчылары кыдат шпионнарга шиитпирлиг ойтур шавыышкынны таварыштырган болгаш чурттуң девискээринден үндүр сывырыпкан.

СЕССИЯ ДООЗУЛГАН

МЕХИКО. (СЭТА). Делегейде 500 миллион хире кижи аштаңгы байдалга таварып, качыгдап турар амгы үеде боо-чепсектерниң болгаш шериг техниказының чаа-чаа хевирлерин чогаадырынга база бүдүреринге кедергей хөй акша-хереңгилерни чарыгдап турары сарыыл чок кедергей мугулай чорук болуп турар. Бүгү делегейниң аъш-чем чөвүлелиниң 8-ки сессиязының делегаттарының хөй нуруузу бо дугайында ханы сагыш дүвүрээшкини-биле демдеглээн.

Сессияның ажылынга 36 чурттарның төлээлекчилери, оларның аразында Совет Эвилелиниң делегациязы киришкен. Ол чурттарның кадаа ажыл-агыйы министрлери азы оларның оралакчылары боттарының делегацияларын баштап чораан. Хөгжүп орар чурттарга аъш-чем продуктуларының чедишпес чоруунуң айтырыгларын сессияга чугаалажып көрген болгаш делегейге продуктулар бүдүрерин көвүдедир талазы-биле дээштиг хемчеглерни алырының сорулгаларын тодаргайлаан.

ДЕПШИЛГЕЛИГ УРАН ЧҮҮЛДҮҢ ЧАҢЧЫЛДАРЫ

ДЕЛЕГЕЙНИҢ П. И. ЧАЙКОВСКИЙ АТТЫГ VII ФЕСТИВАЛЫНДА

«Ыраажы кыдыр төрүттүнген кижи шупту чүве мээң холумда деп болбас» деп орус улустуң улуг ыраажызы А. В. Нежданова чугаалаан. Чогаадыкчы амыдыралдың эжиин ажыдып кирип бар чорууР аныяк ыраажылар угаан-бодал талазы-биле бедик культуралыг, хүн бүрү шыдамыы-биле ажылдаар ужурлуг дээни ол. П. И. Чайковский аттыг конкурстуң киржикчилери А. В. Неждановaның музей-бажыңынга киргеш, ол сестер-биле таныжканнар, ук бажың ооң адын эдилээн кудумчуда турар.

—Ол сураглыг артистиң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан Улуг театрның сценазынга ырлаар аас-кежииңге мен база таварышкан мен — деп, ыраажылар конкурузунуң жюри кежигүнү, моол ыраажы Цэвэгжав Пурэвдорж чугаалаан. — Ооң ыраажы чаңчылдарын ук коллектив камныг хумагалап, төлептиг-биле уламчылап турарын билир мен.

Неждановaның музейи — аныяк ыраажыларның кайгамчык школазы-дыр дээрзин улуг сонуургал-биле билип алдым. Аңаа лекциялар болгаш концерттер үргүлчү болуп, ыраажының үнү бисти хевээр чаңгыланып турар. Ук үнү плёнкада бижидип каан.

База бир сураглыг ыраажы, Гаваананың уран чүүл институдунуң ыры факультединиң деканы Рамон Калседилья беседага киришти.

—Орус хөгжүм культуразының өртээ турбас эртинелерин чыгган музейни дыка сонуургап көрдүм — деп, ол чугаалады.—совет найысылалга келген санымда-ла ооң байлак культурлуг амыдыралын база катап көөр, өөрлерим болгаш коллегаларым-биле ужуражыр, совет музыканың чаа чүүлдери-биле таныжар аас-кежиктиг мен. Конкурс соонда даштыкы гастрольдарже үнер мен, ынчан Москваже кээрим база көрдүнген. Бодумнуң программамга орус болгаш совет авторларның чогаалдарын ыяп киререр мен. Москва көрүлдезиниң жюри кежигүнү болганымга орус музыка янзы-бүрү чурттарның ыраажыларынга кайы хире солун болуп турарын көрүп келдим.

Ыраажылар дыштанып, Москваның тураскаалдыг черлери-биле таныжып турда, конкурс уламчылавышаан. Эртенги шакта 28 харлыг, япон хөгжүмчү Ясуши Хиросениң күүселдезин дыңнаан, ол делегейниң үш конкурстарының лауреады. Великобританиядан келген пианист-күүседикчи Питер Донохоу база делегей маргылдааларынга хөй удаа киржип келген. Болгарияның, Норвегияның, Румынияның, ССРЭ-ниң, АКШ-тың, ГФР-ниң, Чехословакияның, Швецияның хөгжүмчүлериниң база дыңнаан.

Е. ХОРЕВА,
И. ВЕКСЛЕР,
СЭТА-ның корр.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уткуштур

КРАСНОЯРСК КРАЙНЫҢ ТЫВА АССР-ГЕ ХҮННЕРИ ИЮЛЬ 1-ДЕН 8-КЕ ЧЕДИР ЭРТЕР

ООҢ ПРОГРАММАЗЫНДА:

ИЮЛЬ 1-де—Красноярскиниң эртемденнериниң **«ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының Красноярск филиалы»** деп делгелгези Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга 15.00 шакта ажыттынар.

ИЮЛЬ 2-де—«Красноярск крайның хөгжүлдези» деп фотоделгелге хөгжүм-шии театрынга 17.00 шакта ажыттынар.

—Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннериниң ажыдыышкыны. Красноярск крайның уран чүүл коллективтериниң концерти. Хөгжүм-шии театрынга 18.30 шакта эгелээр.

ИЮЛЬ 3-те—«Хүреш» стадионга **Найырал байырлалы** 10.00 шакта эгелээр.

—Красноярскиниң чурукчуларының делгелгези культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгынга 15.00 шакта ажыттынар.

ИЮЛЬ 4-те—Культураның болгаш дыштанылганың парыгының спорт шөлдеринге волейболга эш хуузунуң ужуражыышкыннары 10.00 шакта эгелээр.

—«Совет Тываның 5 чылы» стадионга футболга эш хуузунуң ужуражыышкыны 11.00 шакта эгелээр.

Красноярск крайның уран чүүл коллективтериниң болгаш чогаалчыларының, эртемденнериниң, кино ажылдакчыларының Кызыл хоорайга база республиканың районнарынга чон-биле ужуражыышкыннары июль 3-тен 7-ге чедир эртер.

ИЮЛЬ 8-те Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннериниң хагдынары. Тываның болгаш Красноярьениң уран чүүл коллективтериниң концерти. Хөгжүм-шии театрынга 18.30 шакта эгелээр.

Красноярск крайның Тыва АССР-ге хүннеринге партия-совет ажылдакчылар, чогаалчылар, эртемденнер, чурукчулар, спортчулар, кино ажылдакчыларының бөлүү, ол ышкаш ырының болгаш танцының «Жарки», «Енисейские зори» ансамбльдер, «Всюду с песней» деп эстрада коллективи, «Движение» деп эстрада-цирк коллективи, филармонияның литература театры, «Ярмарка» деп уран чүүл коллективи киржир.

ХҮНДҮТКЕЛДИГ

Республиканың Кадык-камгалал министерствозунуң саңхөө шугумунга Мария Михайловна Пожидаева ажылдаанындан бээр 26 чыл ашкан. Ол Бай-Тайгага бухгалтерлеп, аңаа хөй чыл чурттаан, районнуң ажыл-ишчилериниң кадыкшылын быжыглаарынга төлептиг үлүүн киирген. 1969 чылдан бо хүннерге чедир хоочун ишчи республиканың тубдиспансериниң улуг бухгалтери хүлээлгезин бедик мергежил-биле күүседип, эниөөрүнге хүндүткелдиглериниң бирээзи болуп турар.

Мария Михайловна аныяктарның дагдыныкчызы чалыы салгалга байлак дуржулгазын дамчыдып берип чоруур. Ол «Күш-ажылга шылгарал» деп медальдың эдилекчизи. Коллективтиң, хөй-ниити организацияларының хүндүлел бижиктери-биле каш удаа шаңнаткан.

О. ХЕМЕР-ООЛ.

Кызыл.

КОНКУРС БОЛГАН

«1982 чылдың тергиин аныяк садыгжызы» ат дээш конкурс хоорайның «Саян» универмагынга болуп эрткен. Универмагтың он ийи аныяк садыгжызы профессионал билиин аңаа шенешкен.

«Саян» универмагының директору Л. Н. Корягина конкурсту ажыдып, садыгжының мергежилинге үнелелди бербишаан, ооң киржикчилеринге чедиишкиннерни күзээн.

Конкурстуң негеделдери нарын. Маргылдааның киржикчилеринден теоретиктиг быжыг билигни, ону хүн бүрүнүң ажылынга шын ажыглап билирин ол негээр. Садыгжылар барааны садып алыкчыларга садып, ораап берип, көрүштүг делгеп, касса аппараттарын шын ажыглап билиринден аңгыда, хептерниң чаа модельдерин негелде ёзугаар көргүзүп янзы-бүрү викторина, тывызыктарга харыылап, ырлаарынга, танцылаарынга талантызын көргүскеннер.

Демисел чидиг-ле болган. Л. Н. Корягина даргалаан жюри конкурстуң түңнелин үндүрүп, тиилекчилерни илереткен. Пөс галантерея килдизиниң аныяк садыгжызы Елена Бочкарева конкурстуң бедик баллын ап, бирги черни бүзүреддиг алган. Маргылдааның ийиги, үшкү чергелерин эр улустуң белен хевин садар килдистиң садыгжызы Елена Рубинова, пөс килдизиниң садыгжызы Марина Котельникова олар алган.

БИСТИҢ КОРР.

СОВХОЗТУҢ МАЁВКАЗЫ

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге сорук кирип, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш бистиң республиканың ажыл-ишчилери улуг көдүрлүүшкүннүг ажылдап турарлар. Амгы үеде булуң бүрүзүнде малчыннарның республика наадымынга киржир эрге дээш чарыш калбарган.

Республиканың дыка хөй ажыл-агыйлары бо чылдың бирги чартында алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткеннер. Шак ындыг ажыл-агыйларының бирээзинге Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхоз хамааржыр. 1982 чылдың бирги чартында олар күрүнеге эът, дүк, сүт садарының талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткеннер.

Ынчангаш чартык чылда кылып чорүткан ажылын олар эрткен субботада болган маёвказынга түңнээннер. Эртенгиниң 11 шак чедип турда Суг-Аксы суурнуң чурттакчылары, малчыннар Каа-Хемниң эриинде чаттылган ногаан шыктыг шынааже шуужуп-ла турганнар. Ында маёвканы эрттирерииге бүгү чүвени баш удур белеткээн.

Совхозтуң ажыл-ишчилериниң чедип алган чедиишкиннерин база мурнакчыларның аттары кирген даңзыны көскү черде аскан. Ооң чанында ажыл-агыйның күш-ажылчы хүннерин, мурнакчыларын көргүскен фото чуруктарны база делгээн. Аъш-чем, үлетнүр барааннары саткан автолавкалар, янзы-бүрү оюн-тоглаа болган черлерде улус-ла хөй.

Чыылган чон ногаан шыкты долгандыр кылып каан сандайларга олуруптарга, маёвканың байырлыг кезээ эгелээн. Совхоз директору С. Д. Седеп-оол маёвкага чыгып келгеннерге байыр чедиргеш, ажыл-агыйның чартык чылда чедип алган көргүзүглеринге доктаап, келир үеде кылыр ажылдарже, сорулгаларже чыылганнарның кичээнгейин углаандырган. База ол ышкаш ам удавас болур малчыннарның республика наадымынга киржир эрге дээш социалистиг чарышты улам калбартырынче совхозтуң ажыл-ишчилерин кыйгырган.

Ооң соонда совхозтуң аңгы-аңгы адырларында ажылдап турар 100 хире мурнакчыларны шаңнап-мактаан. Мурнакчыларны шаңнаары-биле совхоз ниитизи-биле 7 муң ажыг рубльди үндүрген. Мергежил аайы-биле шылгарааннарга өртектиг белектер-биле кады чемпионнуң лентазын база тывыскан.

Маёвканың түңнелинде спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге солун маргылдаалар, оюн-тоглаа эгелээн. Волейбол маргылдаазынга Тес-Хем районнуң, республика найысылалының, Улуг-Хемде Жданов аттыг совхозтуң. Таңды районнуң болгаш шөлдүң ээлери киришкен. Солун спортчу демиселдиң түңнелинде Жданов аттыг совхозтуң волейболистери бирги черже үнген. Республика хемчээлдиг улуг-улуг маргылдааларга аңгы-аңгы үелерде ойнап чораан республиканың спорттуң хоочуннары ийиги черни алганнар.

Аът чарыжынга Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң Каа-Хем районнуң совхозтарының аъттары чарышка киришкен. Эң сөөлүнде 64 мөгениң хүрежин маёвканың киржикчилери улуг сонуургал-биле көргеннер.

«Совет Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилери чартык чылда кылган ажылын шак ынчаар түңнеп, эки дыштанып алгаш, база катап улуг үүле-херектерни бүдүрүп, ажыл-ишче шымнып киргеннер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: чарыш аъттары мунган оолдар маргылдаа эгелээр бетинде; алдап дөрттүң чириин дуглап.

Суд залындан

ООРЛАРНЫ АМДАЖЫТПАС

Олег Комбуй-оолович Санчай-оол ам 28 харлыг. Ол 17 харлыг тургаш күрүне өнчүзү оорлааны дээш шииттирген. Оон соонда Улуг-Хем районда «ҮТКА 25 чылы» совхозка кадарчылап ажылдап тургаш, ол-ла совхозтуң 4 хураганын оорлааш, 1980 чылда база катап шииттирген. 1981 чылдың июнь 12-де ону хуусаа бетинде хостааш, улус ажыл-агыйынга ажылдаары-биле чорудуптарга, ажылдавайн, оон дургуннай берген. Ол дээрге совет шын шиидилгениң кижиге хамаарыштыр чаагай сеткилдиинден ол бодунга кандыг-даа түңнелди үндүрбээнин, эттиниң чазалырының шын оруунче кирбээнин көргүзүп турар. Ынчангаш ол суд сандайынга 3 удаа олурар ужурлуг. Борис Каң-оолович Доспан 26 харлыг моон мурнунда ийи удаа шииттирген. 1980 чылдың июнь 5-те хуусаа бетинде хосталган, доктаамал ажылдавайн, Санчай-оолдуу ышкаш орукче кирген.

О. К. Санчай-оол биле Б. К. Доспан олар Улуг-Хем районнуң Арыскан суурга чурттап тургаш, 1981 чылдың август айда Өвүр районнуң Хандагайты суурга соңнуг-мурнуг тонап чеде берген. Аңаа август 4-те ужурашкаш, магазинден арага садып алгаш, Санчай-оолдуң төрелиниң бажыңынга чеде бээрге, 15 харлыг Эрес-оол Маадыр-оолович Кенен-оол чааскаан олурган. Ону ажыглааш, олар хүнзедир арагалааш, оор чорукту база катап үүлгедири-биле кожаазында Арыг-Бажы суурже, ВЛКСМ кежигүнү, 10 класс өөреникчизи Кенен-оолду элерткеш, үжелээн чалаг базыпканнар. Ап чораан эвээш акшазын дегере арага садып ишкеш, аъттар оорлап мунар деп шиитпирлеп алганнар. Өвүр райкүүскомунуң шиитики херектер килдизиниң аът ажаакчызы Монгуш Доржунуң бажыңын Кенен-оолдан айтырып алгаш, кажаага турган 2 аъттарны оорлап алганнар. Назы четпээн Кенен-оолду көгүдүп тургаш, элертип алгаш, ээп чаныпканнар. Ынчалза-даа оларның ол оор үүлгедиин дораан илерээн. Санчай-оол дезип, дургуннап турза-даа, туттуруп хоругдаттырган.

Үстүнде үүлгеткен херээ дээш О. К. Санчай-оолду 5 чылда, Б. К. Доспанны 3 чылда хосталгазын казып, шыңгыыратпан режимниг күш-ажыл колониязынга ол херектерни эрттирер кылдыр шииткен.

Э. М. Кенен-оолду 2 чылда хосталгазын казып шииткен.

Бо бөлүк оор херээн Чөөн-Хемчик районнуң улус судунга көрген.

Б. БОРИСОВ.

Телевидение

ИЮНЬ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — Футболга делегей чемпионады. 11.15 — Телемедээлер. 11.20—12.40 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

12.40—Н. В. Гоголь — «Май дүнези». Ровнонуң музыкалыг театрының шиизи. 13.30 — Киножурнал. 13.40 —«Май дүнези» деп шииниң уламчызы.

МОСКВАДАН

14.15 —Телемедээлер. 14.35 —«Беш чыл— кижи бүрүзүнүң херээ». Документалдыг телефильмнер программазы: «Кады шиитпирлээр үе», «Беш хонукту—дөрт хүнде», «Ховy оруу». 15.50—«Горнистер, харыыланар!». 16.35— Ленинчи комсомолдуң лауреады узбек ыры-хореографиялыг «Лазги» дээр ансамбльдиң концерти. 17.05—17.20—Чапсар. 17.20 Сээн ленинчи библиотекаң. В. И. Ленин. «Совет эрге-чагырганың ээлчеглиг сорулгалары». 18.00—«Кады ажылдажылганың оруктары». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Дайынчы найыралдың чалгыннары-биле». «Нормандия-Неман» деп ужар чүүл полкузунуң хоочуннарының ССРЭ-ге чорааныының дугайы. 19.25— Футболга делегей чемпионадында. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.30— Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунуң хүн демдеглели. Ооң соонда — Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Полктуң оглу». 2-ги серия. 13.05 — Немец дыл. 13.35—«Мактаныычал бора-хөпкешчигеш». Мультфильм. 13.45— Д. Д. Шостакович аттыг квартет ойнаар. 14.15 — П. Мериме. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары. 15.00 — «Ада-иелер, силерге». 15.30 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг 7-ги конкурузунда. 16.35 — Телемедээлер. 16.45 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер. 18.30 — «Хөглүг потажыгаштар». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Уругларга фильм: «Цабуня». 19.00 — «Азия тыву». Информация-публицистиг программа. 19.30 — «Культура болгаш амыдырал». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хуулгаазынныг экран». 20.15 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Гуляев ырлаар. 20.30 — «Советтер болгаш амыдырал». 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Сергеев Сергеевти дилеп тур». Уран-чечен телефильм.

Агаар

Республикага көжер булуттаар, чамдык черлерге кезек чаъстаар диңмирээр. Соңгу-барыын углаашкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 11—16, чамдык черлерге 1—6, хүндүс 26—31, чамдык черлерге 17—22 градус чылыыр.

Кызылга ээрир булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын углаашкынныг хаттың дүргени секундада 3—8, чамдыкта 14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 13—14, хүндүс 28—30 градус чылыыр.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

ИЮНЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эрте-бурунгу номнуң чажыды» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кипочыынды» 10.00; «Карнавал» 14.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хоойлудан дашкаар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Ол тоожудан муңгаранчыг чүве чок» 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

Кызылдың аъш-чем барааннарының садыы № 20 магазинге кассир, №№ 3 болгаш 20 магазиннерге — экспедиторлар боол ажылдаарларны; сава складынга — таңныылды чалап турар.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Октябрьская кудумчузунда 29 дугаарлыг бажың, эртенгиниң 9-тан 18 шакка чедир хүлээп алыр. Кабинет № 4 азы 11.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ АПТЕКА ЭРГЕЛЕЛИ

шөлээлээннерни, пенсионерлерни, бажың ээлерин, школачыларны, студентилер отрядтарын эм-тан болур үнүштерни чыыр ажылче чалап турар.

Республиканың бүгү аптекалары кургаткан эм үнүштерни кызыгаар чок хүлээп ап, белеткел өртектерин ёзугаар төлеп турар: бир килограмм дээш хадың мочургазы 3 рубль, долаана кады —2 рубль, малгаш ыргайының бүдүү 1 рубль 50 копеек, инек-караа кады 10 рубль, малина кады— 10 рубль, чодураа кады—80 копеек, ыт-кады—2 рубль 50 копеек дээш оон-даа өске.

Республиканың бүгү-ле аптекаларындан эм-тан үнүштер чыырының дугайында айтырып ап болур.

Эмчиниң сүмези

СЕМИРИИРИ—КЫРЫЫРЫ-ДЫР

Шимченгир эвес чорук болгаш өйүн эрттир чемненир чаңчыл кижи бүрүзүнүң семириирин демдээ болур. Амгы медицина семириир чорукту хайгааралда алган. Семириири-биле чергелештир янзы-бүрү хоочураар аарыглар сөөлгү үеде көвүдээн. Бурунгу улус чемнениринин гигиеназын эки сагыыр, өйүн эрттир чемнениринин хоралыын билир чораанаР.

«Чүък дужурер терапия» бүдүмелдер эргилдезин экижидеринге ужур-дузалыг, ол ышкаш аарыгларны эмнээринге эң эки хемчеглериниң бирээзи турган. «Медицинаның оглу» сураглыг Гиппократ 28 чылдардан бистиң эравыска чедир мынчаар бижээн: «Бир эвес семириирин чидириксезинзе аш ижинге күш-культураны кылыр херек. Эът болгаш балык-биле чемнер кылырда ыжап-ла ногаа аймаан холуп алыр. Сейгүүстээрде хелун эрттир чылыгламмас, аргалыг-ла болза, кадыг черлерге удуза эки».

Семириириниң дугайында солун таварылгаларны литературада бижээн. Ол бүгү төөгүде кирген. Чижээ, Линкольна хоорайдан бир садыгжының деңзизи 290 кг, Эдуард Бридж деп кижиниң деңзизи 308 кг четкен болгаш, ол 30 харлыында-ла өлген. Фельдмаршал Матиас Галлас база бир семис кижилерниң бирээзи чораан. Хырны кедергей улуг. Ынчангаш хырнын тускай тачкага сөөртүр ужурга ол таварышкан. Шак ындыг аарыг кижилерниң 490 кг деңзилиг-даа турган.

Ол үениң эмчилери семириириниң айтырыынче базала улуг сонуургалды салып чораан. В. Эпштейн ол үеде көскү клиницист турган. Ол амгы үениң эмнениринин аъш-чеминге дүүшкен диетаны ажылдап кылган. Ол семириириниң хевирлерин мынчаар чарган: Бирги чадада—өскелер көргеш адааргаар. Ийиги чадада—аарыг кижини көргеш шоодар, үшкү чадада—аарыгның кижиниң бодунга билдиниш кээри.

Мага-ботта бүдүмелдер эргилдезин, ол ышкаш чагланырын нарын механизмнер контрольдаар. Кол башкарыкчы төп нерви системазы болур. Оон ажыл-чорудулгазы иштики бестерни дамчыштыр болур. Ооң бир тодаргай херечизи чамдык бестер ажылдавастай бээрге, улус семирип, чооннаар. Ол бүгү бичии уругнуң төрүмелинден болгаш оон ынайгы өзүлдезинден тодаргай рольду ойнаар. Чамдык таварылгада эр улуска артык чаг багай салдарлыг. А херээженнерге ейүнде семириири көрүштүг.

Назы четпээннерниң болгаш бичии уругларның арызынга хөлүн эрттир чемненгениден, даштынга семириири турар. Бо чорук уругларның олутпайындан тыптыр. Углеводтуг (далгандан кылган чемнер, конфеталар, мороженное, пирожное) аъш-чемни хейнү ажыглап чаңчыгарга, семиририн магадылаар. Ынчаар семириири ылаңгыя элээди оолдарның өзүлдезинге айыылдыг: оларның күш-деңгелиниң сайзыралы озалдаар. Нииті байдалы кошкак, шагзыргай боор. Баар девискээринде эңчокталыр, тырыктаар апаар. Ынчалзажок чемге хөөнү ол-ла хевээр артар. Элээди назылыглар аараанда чүректе аартып, тыныштаар апарганынга хомудаар. Ындыглар дүргеи турууча, болганчок-ла халдавырлыг аарыглардан болгаш дегдиришкинден аараан болур.

Улуг кижилерге артык чаглар тыптыр. Ол пиво болгаш эзиртир суксуннарны ажыг аъш-чем-биле ажыглаанындан болур. Арагачыларның чүгле чүрээ болгаш баары чагланыр. Бо бүгү кижиниң өлүмге чедирер. Шимчевейн олура ажылдаары, кезээ хөп чемненири семириириниң чугула фактору болур. Тоттур чемненгеи соонда, солуп номчуп диванга чыдып алгаш телевизор көрүп, шимчевеске семириир аарыгже чоорту шилчиир. Кижи семириирге күштүг, кадыг-быжыг болурунга шаптыктыг. Өйүнде деңзилиглерге бодаарга семириириндеп качыгдап чоруурлар 7-10 чыл эвээш чурттаар. Бир-ле дугаарында чүректи үрегдеп, чагландырар. Чүректиң хап эргилдезинге бергедээшкиннерни таварыштырар. Кислород чедишпестээр, кедереле инфаркт аарыынга чедирер. Артык деңзи хоочураар өкпе, чигир аарыгларын тывылдырар. Кылаштаарга тыныштаар апаар. Ол ышкаш тырыктаар, хырны көртеер, чүрээниң согары дүргедээр болур.

30 хар соонда кижи семириир, ынчангаш бо назы үезинде деңзизин доктаамал тудуп боор. Ындыг болган төлээде, күш-ажылды, күш-культураны болгаш чемненириниң режимин биддилаг холбаштырар ужурлуг. Хүнде 3-4 катап чемненирин ол-ла шактарында сагып, чаа режимче чоорту шилчиир. Сливки, чаг-чаглыг эъттер, ажыткан далгандан кылган чемнер, кисель, какао, конфет, шоколад, варенье дээш өскелээ чигирзиг продуктуларны ажыглаваза эки. Эзиртир суксуннарны, дустуг чемнерни шуут кызыгаарлаар. Эмчиниң сүмезин барымдаалап эртенниң гимнастап, доктаамал сеңгүүстеп, салтарга, огородтарга ажылдап, спортчу шимчээшкиннерни кылыр. Аргалыг-ла болза, сүттүг, ааржылыг, ногаалыг чемнерни ажыглааны дээре.

Р. АСТАФЬЕВА,
эндокринолог.

Редакцияның адрези: индекс 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий в амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун хүлээп бергенде 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг 1011

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкыны талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00640